ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קדני הוד תורה
קה״ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ב יֹאמַר־
נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא בֵית־אַהֲרֹן
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַּמֶּרְחָב יָהּ: ו יְהוָה
לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִּי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי
אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם:
ט טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יא סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי
בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יב סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ
קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יג דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל
וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה:
טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה
חָיִל: טז יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל:
יז לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי
יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם
אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ:
כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: כב אֶבֶן מָאֲסוּ
הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת
הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה
וְנִשְׂמְחָה בוֹ: כה אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה
הַצְלִיחָה נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
יְהוָה: כז אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים
עַד־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דֶרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת יְהוָה:
ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ: ג אַף
לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ
לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז
לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר
לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר
אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד: **ב** ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ
לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ: י בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי
מִמִּצְוֹתֶיךָ: יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתְךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־
לָךְ: יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שַׂשְׂתִּי כְּעַל
כָּל־הוֹן: טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה אָרְחֹתֶיךָ:
טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרֶךָ: **ג** יז גְּמֹל
עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ: יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה
נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: יט גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי
מִצְוֹתֶיךָ: כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־
עֵת: כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִّצְוֹתֶיךָ: כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי: כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים

המשך מזמור קיט בעמוד נט

תחילת זמן קידוש לבנה: יום שלישי בערב, ו׳ תמוז

אגרות קודש

ב״ה, ח׳ תמוז, תשכ״ב

ברוקלין.

הרה״ג וו״ח אי״א נו״נ מלאכתו מלאכת שמים מו״ה מאיר צבי שי׳ הכהן

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת הפ״נ שנקרא בעת רצון על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

וכיון שהשגחה העליונה זיכתו והצליחתו ללמד תורה לבני ישראל, ז. א. טופח ע״מ להטפיח, בודאי עוסק גם בפנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות, שהרי זוהי הדרך המביאה לאהבת ה׳ וליראת ה׳ כמבואר בהלכות יסודי התורה לרבנו הרמב״ם ריש פרק ב׳, ומבואר בכ״מ, ועוד והוא העיקר שרואים במוחש כן, שהרי אי אפשר לבוא לאהבה וליראה כ״א ע״י התבוננות מתאימה, וק״ל, ועיין ג״כ הקדמה לספר חובת הלבבות.

בודאי יודע מפרשת חג הגאולה י״ב וי״ג תמוז גאולת כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא ישראל.

בכבוד ובברכה לבשו״ט.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיח, קיט ..... ג

ג) מאמר ד"ה וידבר הוי' וגו' זאת חוקת התורה גו'
שבת פרשת חוקת, יו"ד תמוז, ה'תשכ"ה..... ה

ד) שיחת ש"פ חוקת, יו"ד תמוז ה'תשכ"ה..... יח

ה) משיחת ש"פ חוקת, יו"ד תמוז ה'תנש"א .....כ

ו) לקוטי-שיחות י"ב-י"ג תמוז כרך יח .....ל

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ"ק הרה"ג הרה"ח
המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל .....לו

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת חוקת.....לח

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת חוקת..... לט

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת חוקת.....סא

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת חוקת..... סב

יב) לוח "היום יום" לשבוע פרשת חוקת .....ע

יג) הלכה יומית לעיון ברמב"ם .....עב

שיעורי רמב"ם

יד) – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת חוקת .....עה

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת חוקת..... קכו

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת חוקת ..... קמד

יז) נביאים וכתובים
ירמיה פרק יז, קהלת פרק ה ..... קמח

יח) משניות – מסכת עדויות
ביאור קהתי..... קנ

יט) עין יעקב מסכת מגילה ..... קס

כ) מסכת ערכין עם ביאורים
מדף כא עד דף כז .....קסב

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו"ר הזקן .....קצה

כב) שולחן ערוך הלכות ברכות השחר
לפי לוח רב יומי אדמו"ר הזקן .....קצו

כג) לקוטי תורה זאת חוקת התורה
אדמו"ר הזקן .....קצח

כד) שערי תשובה
אדמו"ר האמצעי ..... רה

כה) מאמרי הצ"צ – דרך מצותיך
אדמו"ר ה"צמח צדק" ..... רו

כו) תורת שמואל תרל"ב
אדמו"ר מוהר"ש ..... רו

כז) קונטרס עץ החיים
אדמו"ר מוהרש"ב.....רז

כח) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו"ר מוהריי"צ.....רט

כט) ספר השיחות ה'תש"ב-תש"ג בלה"ק
אדמו"ר מוהריי"צ.....רי

ל) אגרות קודש
אדמו"ר מוהריי"צ..... ריא

לא) חומש לקריאה בציבור ..... ריב

לב) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....ריט

לג) ביאורים לפרקי אבות פרק ה .....רכא

לד) לוח זמנים לשבוע פרשת חוקת ..... רכב

לה) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש .....רכג

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת חוקת, יו"ד תמוז, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

1 **וַיְדַבֵּר** הֲוָיָ׳ וְגוֹ׳ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גוֹ׳ וְיִקְחוּ
2 אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה וְגוֹ׳[1]. וּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[2] ספר מאמרי חסידות של
3 תּוֹרָה׳[2] עִנְיַן פָּרָה אֲדוּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ "חֻקַּת
4 הַתּוֹרָה", שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא
5 כְּלָלוּת הַתּוֹרָה, כִּי כְּלָלוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת
6 הוּא שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יָבֹא הָאָדָם לִבְחִינַת ׳רָצוֹא
7 וָשׁוֹב׳, וְעִנְיָן זֶה בָּא בְּבֵרוּר וְגִלּוּי גָּמוּר בְּמִצְוַת
8 פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁכָּל עִנְיָנָהּ הוּא שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת
9 דְּ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳ (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת,
10 שֶׁיֵּשׁ מִצְוֹת שֶׁעִנְיָנָן הוּא רַק ׳רָצוֹא׳, וְיֵשׁ מִצְוֹת
11 שֶׁעִנְיָנָן הוּא רַק ׳שׁוֹב׳), הָ׳רָצוֹא׳ הוּא עִנְיַן
12 שְׁרֵפַת הַפָּרָה לְאֵפֶר, וְהַ׳שׁוֹב׳ הוּא עִנְיַן "וְנָתַן
13 עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי", וְלָכֵן נִקְרֵאת בְּשֵׁם
14 "חֻקַּת הַתּוֹרָה". אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ זֶה יַתְאִים
15 עִם הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט שֶׁמַּה שֶּׁכָּתוּב "זֹאת חֻקַּת
16 הַתּוֹרָה" קָאֵי עַל מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁהִיא
17 חוּקָה שֶׁאֵינָהּ מוּבֶנֶת בְּשֵׂכֶל [הֵן בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן
18 הַטָּהֳרָה, שֶׁמְּטַהֶרֶת אֶת הַטְּמֵאִים וּמְטַמֵּאת אֶת
19 הַטְּהוֹרִים[3], וְהֵן בְּנוֹגֵעַ לַעֲשִׂיַּת הַפָּרָה, שֶׁצְּרִיכָה
20 לִהְיוֹת חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת[4], הֵכֶּף כָּל הַקָּרְבָּנוֹת
21 שֶׁמְּקוֹמָם בִּפְנִים דַּוְקָא], וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י לְפִי
22 שֶׁהַשָּׂטָן וְאוּמוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל לוֹמַר
23 מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת (לָכֶם[5]) וּמַה טַּעַם יֵשׁ בָּהּ,
24 לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ "חוּקָה", גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אֵין
25 לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ, וְעַד שֶׁבַּמִּצְוֹת שֶׁהֵן
26 בְּסוּג ׳חוּקִים׳ גּוּפָא, חֲלוּקָה פָּרָה אֲדוּמָה מִכָּל
27 שְׁאָר הַחוּקִים, שֶׁבִּכְלָלוּת הֵם בְּגֶדֶר הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא

ביאור בדרך אפשר

1 בתחילת פרשת השבוע נאמר:
2 וַיְדַבֵּר הֲוָיָ׳ וְגוֹ׳ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גוֹ׳ וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה
3 אֲדֻמָּה וְגוֹ׳[1]. וּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[2] ספר מאמרי חסידות של
4 אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה בחומשים ויקרא, במדבר, דברים (ושיר
5 השירים) עִנְיַן התוכן הפנימי של
6 פָּרָה אֲדוּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ
7 "חֻקַּת הַתּוֹרָה" היינו שמדובר על
8 כללות התורה ולא רק על מצוות פרה
9 אדומה בפרט, שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁמִּצְוַת
10 פָּרָה אֲדוּמָה הִיא אכן לא רק
11 מצווה פרטית אלא מצווה שבה בא
12 לידי ביטוי כְּלָלוּת הַתּוֹרָה, כִּי
13 כְּלָלוּת עִנְיַן התוכן הכללי של
14 הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הוּא שֶׁעַל־יְדֵי־
15 זֶה יָבֹא הָאָדָם לִבְחִינַת ׳רָצוֹא
16 וָשׁוֹב׳, בנבואת יחזקאל על מראה
17 המרכבה העליונה נאמר (יחזקאל א,
18 יד) "והחיות [המלאכים הנקראים
19 "חיות הקודש"] רצוא ושוב".
20 והמשמעות הפנימית של הדברים היא
21 שמצד אחד יש בהם תשוקה ורצון
22 להתעלות למעלה ("רצוא"), ומצד שני
23 נרגשת בהם הכוונה האלוקית לרדת
24 ולהאיר למטה ("שוב"), וכך גם
25 בעבודת ה' של כל אחד מישראל, יש
26 שילוב של תשוקה לדבוק באלוקות עד
27 כלות הנפש ("רצוא") עם מילוי
28 השליחות המוטלת על הנשמה כפי
29 שהיא למטה בגוף גשמי ובעולם גשמי,
30 וְעִנְיָן זֶה של ׳רצוא׳ ו׳שוב׳ בָּא
31 בְּבֵרוּר וְגִלּוּי גָּמוּר מתבטא
32 בצורה ברורה וגלוייה בְּמִצְוַת פָּרָה
33 אֲדוּמָה, שֶׁכָּל עִנְיָנָהּ הוּא שְׁתֵּי
34 הַבְּחִינוֹת דְּ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳ ביחד,
35 בשילוב ביניהם (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן
36 בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת, שֶׁיֵּשׁ מִצְוֹת
37 שֶׁעִנְיָנָן התוכן הפנימי של מצוות
38 אלו הוּא רַק ׳רָצוֹא׳ רצון ותשוקה
39 להתעלות למעלה ולדבוק באלוקות,
40 וְיֵשׁ מִצְוֹת שֶׁעִנְיָנָן הוּא רַק
41 ׳שׁוֹב׳ המשכת והתלבשות אלוקות
42 למטה), הָ׳רָצוֹא׳ הוּא עִנְיַן
43 שְׁרֵפַת הַפָּרָה לְאֵפֶר המסמל את ההתעלות של דבר גשמי להפוך
44 למציאות רוחנית, וְהַ׳שׁוֹב׳ הוּא עִנְיַן "וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל
45 כֶּלִי" המסמל את עניין ה'התיישבות' וההתלבשות בכלים, וְלָכֵן נִקְרֵאת
46 מצוות פרה אדומה בְּשֵׁם "חֻקַּת הַתּוֹרָה", כי התוכן של מצוות פרה
47 אדומה, ׳רצוא׳ ו׳שוב׳, הוא התוכן
48 הכללי של התורה והמצוות.
49 אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ זֶה
50 הביאור ב'לקוטי תורה' המובא לעיל
51 יַתְאִים עִם הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט
52 של הפסוק שֶׁמַּה שֶּׁכָּתוּב "זֹאת
53 חֻקַּת הַתּוֹרָה" קָאֵי מכוון עַל
54 מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁהִיא
55 מצווה הנקראת חוּקָה שֶׁאֵינָהּ
56 מוּבֶנֶת בְּשֵׂכֶל והיגיון אנושי [הֵן
57 בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַטָּהֳרָה,
58 שֶׁמְּטַהֶרֶת אֶת הַטְּמֵאִים שמזים
59 עליהם מאפר הפרה וּמְטַמֵּאת אֶת
60 הַטְּהוֹרִים[3] המתעסקים בעשיית
61 הפרה, וְהֵן בְּנוֹגֵעַ לַעֲשִׂיַּת
62 הַפָּרָה, שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת חוּץ
63 לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת[4] שהיו במשכן
64 מחנה שכינה, מחנה לוויה ומחנה
65 ישראל, הֵכֶּף כָּל הַקָּרְבָּנוֹת
66 האחרים שֶׁמְּקוֹמָם בִּפְנִים בתוך
67 העזרה דַּוְקָא], וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י
68 על פסוק זה המבטא ומדגיש את
69 העובדה שפרה אדומה היא מצווה
70 שאינה מובנת בשכל לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן
71 וְאוּמוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין מקניטים
72 אֶת יִשְׂרָאֵל לוֹמַר מַה הַמִּצְוָה
73 הַזֹּאת (לָכֶם[5]) וּמַה טַּעַם יֵשׁ
74 בָּהּ שהרי כאמור יש בה דברים
75 שאינם מובנים בשכל, לְפִיכָךְ כָּתַב
76 בָּהּ הקדוש-ברוך-הוא בתורה
77 "חוּקָה", גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי,
78 אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ,
79 וְעַד שֶׁבַּמִּצְוֹת שֶׁהֵן בְּסוּג
80 ׳חוּקִים׳ כי אינם מובנות בשכל
81 גּוּפָא עצמן, חֲלוּקָה ושונה פָּרָה
82 אֲדוּמָה מִכָּל שְׁאָר הַחוּקִים,
83 שֶׁבִּכְלָלוּת הֵם בְּגֶדֶר הַשֵּׂכֶל

---

1) ריש פרשתנו (יט, א־ב). 2) ריש פרשתנו (נו, א ואילך). 3) ראה במדב"ר פי"ט, ה. תנחומא פרשתנו ז. 4) פירש"י פרשתנו שם, ג. 5) גירסא זו נעתקה בד"ה הוי' לי בעוזרי תרפ"ז (שהובא לקמן ס"ד. ס"ז).

ביאור בדרך אפשר

והתוכן והעניין הכללי של מצוות ה'חוקים' כן מובן, **אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם קוּשְׁיוֹת כּוּ', וְאֵלּוּ פָּרָה אֲדוּמָה הִיא הַחוּקָּה הַיְּחִידָה שֶׁאֵין לָהּ מָקוֹם בַּשֻּׁלְחָן לַחֲלוּטִין**[6], כאמור לעיל, **שֶׁלָּכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה** המלך שעליו אמרו חכמינו ז"ל שהיה החכם מכל אדם, **"עַל כָּל אֵלֶּה** על המשמעות הפנימית האמיתית של שאר המצוות **עָמַדְתִּי** והצלחתי להבין את עומק הדברים, **וּפָרָשָׁה שֶׁל פָּרָה אֲדוּמָה חָקַרְתִּי וְשָׁאַלְתִּי וּפִשְׁפַּשְׁתִּי** וחיפשתי, **אָמַרְתִּי**[7] **אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי** ואיננה מובנת ומושגת לי"[8], **וְרַק לְמֹשֶׁה** רבינו בלבד **אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** "לְךָ לבדך **אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה"**[9], **וְכִדְאִיתָא** כמובא **בְּמִדְרָשׁ**[10], **עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה, הָיָה אוֹמֵר לוֹ טוּמְאָתוֹ וְטָהֳרָתוֹ, אֶת פרטי הדינים כיצד הוא נטמא וכיצד הוא נטהר, **וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ** משה רבינו בלמדו תורה מהקדוש־ברוך־הוא **לְפָרָשַׁת "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים"**, **אָמַר** משה רבינו **לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאִם נִטְמְאוּ אֵלּוּ** הכהנים **- בְּמַה הִיא טָהֳרָתָן. לֹא הֶשִׁיבוֹ** הקדוש־ברוך־הוא **דָּבָר. אוֹתָהּ שָׁעָה נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה** מרוב צער, **וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדוּמָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כּוּ' זוֹ הִיא טָהֳרָתָן** של הכהנים שנטמאו, **"וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת"**[11] ויעשו לו ככל הפרטים האמורים בתורה. **אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְכִי טָהֳרָה הִיא? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מֹשֶׁה, חוּקָּה הִיא, וּגְזֵרָה גְּזַרְתִּי, וְאֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמוֹד עַל גְּזֵרָתִי** ולהבין אותה, **דִּכְתִיב "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה". שֶׁבָּזֶה** בביטוי "זאת חוקת התורה", **מוּדְגָּשׁ שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה שׁוֹנָה מִכָּל שְׁאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה (כּוֹלֵל גַּם הַחוּקִּים** כמבואר לעיל), **וְאֵיךְ יַתְאִים עִנְיַן זֶה** הביאור בייחודה של מצות פרה אדומה ועד כמה היא שונה אפילו לגבי שאר המצוות שמוגדרות כ'חוקים' **עִם הֱיוֹתָהּ כְּלָלוּת הַתּוֹרָה** ולא דבר שונה ומיוחד ביחס לשאר המצוות.?

ב) וְיוּבָן עניינה הפנימי של מצוות פרה אדומה כ"חוקת התורה" **בְּהַקְדִּים תחילה הַמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'**[12] במאמר הנזכר **שֶׁ"חֻקַּת הַתּוֹרָה" הוּא מִלְּשׁוֹן 'חֲקִיקָה'**[13], **דְּקָאֵי** שהמכוון הוא **עַל הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּשָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ** למעלה באלוקות, **שֶׁשָּׁם** בשורשה, התורה **הִיא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה,** כמו אותיות ומילים החקוקות באבן **שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה** יותר בתורה **מֵהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב** בה התורה ירדה ונתלבשה באותיות ומילים כתובות, **וּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת,** כשם שבגשמיות יש מעלה ויתרון לאותיות החקיקה ביחס לאותיות הכתיבה **שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה** אותיות הכתובות **בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף, הֲרֵי הָאוֹתִיּוֹת** המילים עצמן **הֵן דָּבָר זָר וְנִפְרָד** מהות אחרת ושונה **מֵהַקְּלָף** שעליו הן כתובות, **אֶלָּא שֶׁאַחַר־כַּךְ כְּשֶׁכּוֹתֵב הַסֵּפֶר בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף, נִתְאַחֲדוּ** האותיות והקלף **וְהָיוּ לַאֲחָדִים** ולאחר הכתיבה האותיות והקלף התחברו והפכו לדבר אחד, **אֲבָל**

---

6) כמשנ"ת בארוכה בשיחה שלפני המאמר (נדפסה בלקו"ש ח"ח ע' 124 ואילך). 7) קהלת ז, כג. 8) במדב"ר שם, ג. תנחומא שם ו. 9) במדב"ר שם, ו. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1057 הערה 6. 10) שם, ד. קה"ר פ"ח, א [ה]. 11) פרשתנו שם, יז. 12) ריש פרשתנו. וראה גם לקו"ת ר"פ בחוקותי. 13) בהבא לקמן - ראה לקו"ש ח"ח ע' 127 ואילך (ממאמר זה).

ביאור בדרך אפשר

אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (כְּמוֹ **הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּלּוּחוֹת** שני לוחות הברית, עליהם נאמר בתורה **"חָרוּת עַל הַלֻּחֹת"**[14] ועשרת הדברות הכתובות על הלוחות חקוקות באבני הלוחות) **הֵן מִינֵּהּ וּבֵהּ** מהם ובהם, היינו שהאותיות חקוקות בתוך האבנים עצמן, **וְהֵן** האותיות **דָּבָר אֶחָד** ומהות אחת **עִם הָאֶבֶן שֶׁנֶּחְקְקוּ בָּהּ.**

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, מְבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו[15] מאת הרבי הרש"ב נשמתו־עדן המכיל קבוצת מאמרים שנאמרו בהמשך אחד, החל משנת תרס"ו **שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה גּוּפָא** עצמן **יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים, חֲקִיקָה סְתָם** חקיקה בצורה הרגילה, **וַחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** של האבן בה האותיות חקוקות, **כְּמוֹ הָאוֹתִיּוֹת** של עשרת הדברות **שֶׁבַּלֻּחֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[16] **"מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם** של הלוחות, **מִזֶּה וּמִזֶּה** משני הצדדים, מלפנים ומאחור, **הֵם כְּתֻבִים", וּכְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[17] **מֵ"ם וְסָמֶ"ךְ** שהם אותיות שכדי לחקוק אותן מעבר לעבר יש לחקוק היקף שלם **שֶׁבַּלֻּחֹת בְּגֵס הָיוּ עוֹמְדִין** כי בדרך הטבע החלק שסביבו חקוק באבן את האותיות הללו אמור ליפול כי אין לו במה להיאחז. **וְהַחִלּוּק בֵּינֵיהֶם,** ההבדל בין אותיות החקיקה סתם לאותיות חקוקות מעבר לעבר הוא **שֶׁאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בִּכְלָל** בחקיקה רגילה **(שֶׁלֹּא מֵעֵבֶר לְעֵבֶר), עִם הֶיוֹתָן מִינֵּהּ וּבֵהּ,** למרות שגם בחקיקה רגילה האותיות הן מתוך האבן עצמה והן חקוקות ממנה ובה, **וְלֹא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁהֵן דָּבָר נוֹסָף עַל הַקְּלָף שֶׁבּוֹ נִכְתְּבוּ** אחת עם הקלף, **וּמְכַסִּים וּמַסְתִּירִים לְגַמְרֵי עַל הַקְּלָף שֶׁנִּמְצָא תַּחְתָּם**[18], במקום שבו כתובות האותיות רואים רק את האותיות, ואילו הקלף מכוסה ומוסתר, בשונה מאותיות החקיקה שגם במקום בו הן חקוקות, האבן עצמה גלויה שהרי החקיקה היא 'מינה ובה', **מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶן** לאותיות החקיקה הרגילות שלא חקוקות מעבר לעבר, **מְקוֹם אַחִיזָה בָּאֶבֶן, וְעַד שֶׁאֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹתָן** את האותיות החקוקות באבן **בְּדִיוֹ** ואם יעשו כך וימלאו את האותיות החקוקות באבן בדיו, אזי מקום האותיות באבן יהיה מכוסה ומוסתר, **וְהַיְנוּ, שֶׁנּוֹתְנִים מָקוֹם** אותיות החקיקה נותנות מקום ואפשרות **לְאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁמַּעֲלִימִים לְגַמְרֵי** על הדבר שעליו הן כתובות, **הַרֵי יֵשׁ לָהֶן** לאותיות החקיקה הרגילות **שַׁיָּכוּת לְאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, לְפִי שֶׁגַּם הֵן מַעֲלִימוֹת קְצָת** אפילו אם לא ממלאים את החקיקה בדיו וכד', וההעלם המועט שנוצר על ידי אותיות החקיקה בא לידי ביטוי בכך **שֶׁבִּמְקוֹם חֲקִיקַת הָאוֹתִיּוֹת נֶחְשַׁךְ מְעַט הַהַבְהָקָה וְהַבְּהִירוּת שֶׁל הָאֶבֶן טוֹבָה,** אם החקיקה היא באבן טובה שבוהקת והיא בהירה, הרי החקיקה מעמעמת ומחשיכה מעט את ההבהקה והבהירות **שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם שֶׁנֶּחְקְקוּ הָאוֹתִיּוֹת**[19]. וכל זה אמור באותיות חקיקה רגילות **אֲבָל אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁאֵין לָהֶן מָקוֹם אַחִיזָה כְּלָל** באבן עליה הן חקוקות, **הֲרֵי הֵן מוּבְדָּלוֹת לְגַמְרֵי** שונות לחלוטין והן מהות אחרת לגמרי **(וּלְמַעְלָה** ונעלות יותר) **מֵאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה. וְכַמְּבֹאָר שָׁם**[20] ב'המשך' תרס"ו הנזכר **פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים** של סוגי האותיות השונות **לְמַעְלָה, שֶׁכֵּלִים דַּאֲצִילוּת** כמבואר בקבלה וחסידות, גילוי והמשכת האור האלוקי מלמעלה למטה, ובמיוחד גילוי והמשכת עשר הספירות העליונות (שהוא בעיקר החל מעולם האצילות – הראשון והנעלה מבין ארבעת העולמות הכלליים של 'סדר השתלשלות', אצילות־בריאה־יצירה־עשיה) הוא בדרך של אורות (האור והשפע שנמשך מהאין־סוף הבלי־גבול) המלובשים בכלים (המדידה וההגבלה) וה'כלים' בהם מתלבשים האורות בעולם האצילות **הֵם כְּמִשָּׁל אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁאַף שֶׁאֵינָם מַהוּת זָרָה חַס־וְשָׁלוֹם, לִהְיוֹתָם אֱלֹקוּת,** בעולם האצילות, גם הכלים שעניינם להגביל ולהגדיר

---

14) תשא לב, טז. וראה לקו"ת פרשתנו נט, ג. 15) ד"ה אין עומדין תרס"ז (ע' תפג ואילך). 16) תשא שם, טו. 17) שבת קד, א. 18) ראה גם לקו"ת שם, ד. 19) ראה גם לקו"ת שם, ג. שה"ש ה, א. המשך תרס"ו ס"ע תעד ואילך. 20) ע' תעו ואילך.

ביאור בדרך אפשר

מהות האור הם אלוקות ממש ולא מהות זרה חס־ושלום ובכל זאת הכלים דאצילות נמשלו לאותיות הכתיבה שאינם מהות אחת ממש עם הדבר שעליו הן כתובות, כמו הקלף, כי **מִכָּל־מָקוֹם** למרות שגם מהות הכלים היא אלוקות, סוף סוף **הֲרֵי הֵם מַהוּת אַחֵרֶת מִן הָאוֹר כו'** שכן האור הוא התוכן וההארה וההשפעה והכלים הם ההגדרה וההגבלה. **וְהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת** העליונות כפי שהן בדרגות באלוקות שלמעלה מאצילות, הם הספירות **דְ'כֶתֶר'** בחינת כתר עליון שלמעלה מאצילות **וּדְ'אָדָם־קַדְמוֹן'** כמבואר בקבלה וחסידות, כשם שלכל עולם ומדרגה פרטית ב'סדר ההשתלשלות' קדם רצון להתהוות עולם ומדרגה זו, כן גם ביחס לכללות כל סדר ההשתלשלות קדם רצון כללי, והוא מדרגת "אדם קדמון" ("א"ק"), הנקרא גם "אור כללי" (שלמעלה מהתחלקות לפרטים מוגדרים) בו כל הנבראים נסקרים בסקירה אחת כללית, ועשר הספירות כפי שהן בבחינת 'אדם קדמון' **הֵם כִּמְשַׁל אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁאֵינָן מַהוּת אַחֵרֶת מִלְּבַד הָאֶבֶן טוֹבָה** שעליה הן חקוקות, **אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן יֵשׁ לָאוֹתִיּוֹת מְקוֹם אֲחִיזָה, וְאֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹתָן בִּדְיוֹ** שעשוי לכסות את האבן ולהסתיר אותה, **וְהַיְנוּ, שֶׁבַּ'כֶתֶר' וּבְ'אָדָם־קַדְמוֹן'** אף שהם בחינות שלמעלה מ'סדר השתלשלות' בו האור מאיר בסדר והדרגה, ובאופן כללי 'כתר' ו'אדם קדמון' הם בחינות של בלי־גבול ואין־סוף, מכל־מקום בדרגות אלו עשר הספירות הם באופן של אורות בכלים, ובבחינות אלו **יֵשׁ מְצִיאוּת הַכֵּלִים כו'**, **וְעַד שֶׁהֵם בִּבְחִינַת מָקוֹר לְכֵלִים דַּאֲצִילוּת** שגורמים הגבלה יותר משמעותית לאור הספירות, והעובדה שהכלים ב'כתר' וב'אדם קדמון' הם שורש ומקור לכלים דאצילות מדגישה יותר את מציאותם בתור כלים.

וְעִנְיַן הַחֲקִיקָה של האותיות **מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** כפי שהוא למעלה באלוקות **הוּא עִנְיַן** האמור בזוהר לגבי השלב הכי ראשוני של הבריאה, בהתעוררות הרצון העליון לברוא עולמות, **גָּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה,** חקק חקיקה בטוהר [האור] העליון **בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם** הראשון באור האין־סוף כדי שתהיה נתינת מקום ואפשרות לעולמות ונבראים מוגבלים, **שֶׁשָּׁם** באין־סוף עצמו, **לֹא שַׁיָּךְ עִנְיַן הַמְּצִיאוּת כְּלָל** אין שום אפשרות לקיומה של מציאות מוגדרת, **שֶׁזֶּהוּ** גם משמעות העובדה שבמשל אותיות החקיקה החקוקות מעבר לעבר הן בצורה כזו **שֶׁאֵין לָהֶם מְקוֹם אֲחִיזָה** באבן ולכן אותיות אלה הן משל לאין־סוף שאינו מציאות מוגדרת, **וְאִי אֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹתָן בִּדְיוֹ** שהוא מציאות אחרת מהאבן עצמה, ובנמשל, מדובר על דרגות נעלות באלוקות **שֶׁאֵינָן בְּגֶדֶר מָקוֹר לָעוֹלָמוֹת כו'** ואין להם יחס ישיר לעולמות ונבראים מוגבלים אף לא כמקור ושורש להם.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְהָעִיר לתוספת ביאור בעניין 'אותיות החקיקה' **גַּם מֵהַמְבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ תער"ב**[21] קבוצת מאמרים בהמשך אחד מאת הרבי הרש"ב נשמתו־עדן שתחילתה בשנת תער"ב, **בְּעִנְיַן אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה,** שהם **כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּחוֹתָם** בחותמת, **שֶׁאַף שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הֵן רַק הַצִּיּוּר** הצורה **שֶׁבַּחוֹתָם** ולכאורה לא מדובר במציאות בפני עצמה השונה מהחותמת עצמה, **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה בְּחִינַת צוּרָה עַצְמִית** צורה שנעשית בעצם הדבר והפכה לחלק בלתי נפרד ממנו עצמו, **וְהַיְנוּ, שֶׁהַצִּיּוּר הוּא בְּעֶצֶם חוֹמֶר הַחוֹתָם** שהחומר עצמו מקבל את צורת האותיות, **וְלֹא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת שֶׁבְּשַׁעֲוָה שֶׁנֶּחְקָקִין מֵהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּחוֹתָם,** כאשר חותמים בחותמת על שעווה, הרי השעווה מקבלת את צורת האותיות שבחותמת אלא שבחותמת עצמה האותיות הן ב'צורה עצמית' והחותמת עצמה מקבלת את צורת האותיות, ואילו הצורה שהאותיות יוצרות בשעווה הן שונות, כיון **שֶׁאַף שֶׁהַצִּיּוּר וְהַתְּמוּנָה** שנוצרת בשעווה **הִיא בְּשָׁעֲוָה מַמָּשׁ** זהה בדיוק **כְּמוֹ הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּחוֹתָם, אֵין זוֹ צוּרָה עַצְמִית** של השעווה עצמה, **אֶלָּא רַק צוּרָה שֶׁנֶּחְקָקָה מִצּוּרָה** אחרת, **שֶׁהִיא** הצורה שבשעווה **נִבְדֶּלֶת מִצּוּרַת הַחוֹתָם** ולא חלק ממהות הצורה והתמונה שבחותמת עצמה.

וּמוֹסִיף הרבי הרש"ב נשמתו־עדן במאמר הנזכר **לְבָאֵר הָעִנְיָן דְ'צוּרָה עַצְמִית'**[22], **שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַצִּיּוּר הוּא בְּהֶעֱצֶם** הצורה היא

---

21) ח"א פרפ"ט. 22) ראה גם סה"מ קונטרסים ח"א קכט, סע"א ואילך.

בְּזֶה, וְהַיְנוּ, שֶׁהַצִּיּוּר הוּא הָעֶצֶם גּוּפָא שֶׁמְּצוּיָּר בְּצִיּוּר זֶה, שֶׁלָּכֵן אֵין כָּאן דָּבָר נוֹסָף מִלְּבַד הָעֶצֶם עָצְמוֹ, וְהַצּוּרָה הִיא גַּם אֲפִילוּ לֹא גִּילוּי מִן הָעֶצֶם, אֶלָּא שֶׁהָעֶצֶם עָצְמוֹ הוּא הַמִּתְגַּלֶּה בְּאַמְצָעוּת הַצּוּרָה. וּמְסַיֵּם, שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ רַק בַּמַּדְרֵגוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת כו׳. וּמִכָּל זֶה מוּבָן גּוֹדֶל הָעִילּוּי דְ״חֵקֶת הַתּוֹרָה״, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בְּשָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, עַד לַדַּרְגָּה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה שֶׁבַּחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, בִּבְחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם כו׳.

ג) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר הָעִנְיָן דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, וּמִזֶּה יוּבָן גַּם הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת דְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (״חֵקָה״ מִלְּשׁוֹן ׳חֲקִיקָה׳) לְעִנְיָן הַחוּקִים כִּפְשׁוּטָם. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַשֵּׂכֶל שֶׁבָּאָדָם הוּא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁהֵם דָּבָר נוֹסָף עַל הַקְּלָף, כִּי עִנְיַן הַשֵּׂכֶל הוּא דָּבָר נוֹסָף עַל עֶצֶם הָאָדָם, וְכִדְמוּכָח מִזֶּה שֶׁבְּעִנְיַן הַשֵּׂכֶל יֵשׁ שִׁינּוּיִים מִקַּטְנוּת לְגַדְלוּת, שֶׁהַתִּינוֹק שִׂכְלוֹ קָטָן בְּיוֹתֵר, וּכְכָל שֶׁמִּתְגַּדֵּל יִתְוַסֵּף בְּהַגְדָּלַת שִׂכְלוֹ, וּכְמוֹ־כֵן רוֹאִים שֶׁיֵּשׁ אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל, וְיֵשׁ אָדָם שֶׁאֵינוֹ בַּעַל שֵׂכֶל כָּל־כַּךְ, וְעַל כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁעִנְיַן הַשֵּׂכֶל הוּא דָּבָר נוֹסָף עַל עֶצֶם

ביאור בדרך אפשר

בעצם החומר ואיננה דבר נפרד מעצם מהותו, **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהָעֶצֶם מְצוּיָּר בָּזֶה** הצורה הפכה להיות צורתו של העצם, **וְהַיְנוּ, שֶׁהַצִּיּוּר הוּא** לא משהו אחר ונפרד מהעצם עצמו אלא **הָעֶצֶם גּוּפָא** עצמו **שֶׁמְּצוּיָּר בְּצִיּוּר זֶה, שֶׁלָּכֵן אֵין כָּאן** בצורה שבחותמת וכן בנמשל, באותיות החקיקה החקוקות מעבר לעבר, **דָּבָר נוֹסָף מִלְּבַד הָעֶצֶם** עצמו, והצורה היא **גַּם** אפילו **לֹא גִּילוּי מִן הָעֶצֶם, אֶלָּא שֶׁהָעֶצֶם** עצמו **הוּא הַמִּתְגַּלֶּה** באמצעות הצורה.

וּמְסַיֵּם ב׳המשך׳ תער״ב שם, **שֶׁעִנְיָן זֶה** של אותיות החקיקה שהופכות להיות ׳צורה׳ של העצם עצמו **שַׁיָּךְ רַק בַּמַּדְרֵגוֹת** באלוקות **שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת כו׳.**

(לתוספת ביאור, מובא כאן לשון המאמר ב׳המשך׳ תער״ב: ״דהנה האורות בכלל הן בבחינת פשיטות ובבחינת בלי גבול, והכלים הן שמגבילין ועושין ציור בהאור כו׳, אך בצלמינו הוא בחינת צורה עצמיות והיינו הצורה הראשונה שנחקקה בהעצם כו׳, וכדמותינו הוא בחינת צורה מצורה שנבדל מן העצם כו׳. ויובן על־דרך־משל מן צורת החותם דהנה אותיות החקוקים בחותם הן נחקקים בשעווה כשחותמין בה באותן הצירופים ממש לא יוסיף ולא יגרע בה. ואף על פי שהציור והתמונה בהצירופים אחד הוא בחותם ובשעווה, מכל־מקום הפרש גדול יש ביניהם שהאותיות שבחותם הן במהות חומר החותם עצמו, ואף על פי שהאותיות הן רק ציור שבחותם מכל־מקום הרי זה בחינת צורה עצמיות והיינו שמצוייר בהעצם כו׳, והוא הנקרא צלם וכמו צלם האדם שצורתו צורה עצמית היא, דאף על פי שגם היא אינה רק ציור בגוף החומר, מכל־מקום הרי הציור הזה בהעצם הוא כו׳, אבל אותיות שבשעווה שנחקקין מהאותיות שבחותם הרי זה צורה שנחקקה מצורה הרי זה בבחינת דמות דהיינו צורה נבדלת מן צורת החותם כו׳, וכמו דמות צורת האדם שעל הלוח שנבדל הוא מן האדם כו׳. והדוגמא מזה יובן בבחינת כלים דאצילות שהן בבחינת צורה עצמיות והיינו דעם היות שהן בבחינת ציור לבד דהיינו בחינת הגבלה ובחינת מציאות דבר כו׳, מכל־מקום הרי הציור הוא בהחומר עצמו דהיינו האור כו׳, וכמו אותיות החקוקים בהחותם שהציור הוא בעצם חומר החותם כו׳, כמו כן בחינת הכלים הוא הציור בעצם האור שאינו נבדל מן האור כו׳ (והנה במשל האותיות שבחותם הרי לבד זאת שהציור הוא בהעצם, עוד זאת שזהו מה שהעצם מצויר בזה והיינו שהציור הוא העצם גופא שמצוייר בציור זה כו׳, ומבואר במקום אחר ההפרש בזה דהנה כל צורה היא בחינת התגלות כו׳, וזה שהעצם מצויר הוא שההתגלות אינו רק בבחינת גילוי מן העצם כי־אם שהעצם הוא המתגלה כו׳, וזה שייך במדריגות שלמעלה מאצילות שהכל הוא בבחינת גילוי העצמית כו׳, והעיקר הוא בהרצון העליון במצוות וכמו כן הוא בגילוים דתורה כו׳, שהרי המצוות באים בבחינת ציור שבאופן כזה דוקא היא המצווה לא באופן אחר כו׳, וכל־שכן התורה שבאה בכמה חילוקי טעמים כו׳, ומכל־מקום הכל הוא גילויים עצמיים כו׳ וכמו שנתבאר במקום אחר, וזה שהציור הוא בהעצם היינו שהגילוי הוא אינו העצם כי־אם הארה ממנו רק שהיא הארה הדבוקה בהעצם, דבדרך כלל הוא בחינת גילוי מן העצם כו׳, וזהו בבחינת אצילות שהגילוי שעל ידי הכלים הוא בחינת הארה לבד רק שאינו בחינה הארה נבדלת כי־אם בחינת הארה הדבוקה בהעצם כו׳״).

וּמִכָּל זֶה מוּבָן גּוֹדֶל הָעִילּוּי דְ״חֵקֶת הַתּוֹרָה״, שֶׁזֶּהוּ התורה במדריגה הנקראת ״חוקה״, מלשון חקיקה, זהו **כְּפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בְּשָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, עַד לַדַּרְגָּה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה שֶׁבַּחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, בִּבְחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם כו׳** כמבואר לעיל באריכות.

ג) **וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר הָעִנְיָן דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה** וההבדלים ביניהם כפי שהוא **בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם,** כפי שיתבאר להלן, **וּמִזֶּה** מביאור הענין כפי שהוא בנפש האדם, **יוּבָן גַּם הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת דְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (״חֵקָה״ מִלְּשׁוֹן ׳חֲקִיקָה׳) לְעִנְיַן הַחוּקִים כִּפְשׁוּטָם** המצוות שאין להם טעם המובן בשכל.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַשֵּׂכֶל שֶׁבָּאָדָם הוּא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁהֵם דָּבָר נוֹסָף עַל הַקְּלָף שעליו הן כתובות, **כִּי עִנְיַן הַשֵּׂכֶל הוּא דָּבָר נוֹסָף עַל עֶצֶם** המהות **הָאָדָם, וְכִדְמוּכָח מִזֶּה שֶׁבְּעִנְיַן הַשֵּׂכֶל יֵשׁ שִׁינּוּיִים** הבדלים **מִקַּטְנוּת לְגַדְלוּת, שֶׁהַתִּינוֹק** הקטן **שִׂכְלוֹ קָטָן בְּיוֹתֵר, וּכְכָל שֶׁמִּתְגַּדֵּל** ומתפתח **יִתְוַסֵּף בְּהַגְדָּלַת שִׂכְלוֹ, וּכְמוֹ־כֵן רוֹאִים שֶׁיֵּשׁ אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל** רב ויש לו יכולות להבין ולהעמיק הרבה, **וְיֵשׁ אָדָם שֶׁאֵינוֹ בַּעַל שֵׂכֶל כָּל־כַּךְ** ויש לו יכולות שכליות מועטות ומצומצמות, **וְעַל כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁעִנְיַן הַשֵּׂכֶל הוּא דָּבָר נוֹסָף**

ביאור בדרך אפשר

עַל עֶצֶם הָאָדָם שכן מבחינת עצם המהות אין הבדל בין קטן לגדול ובין בעל שכל רב לשכל מועט. **וְאֵלּוּ אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה הוּא עִנְיַן עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה בְּאֵין־עֲרוֹךְ** נעלית לאין שיעור, ללא כל יחס והשוואה **מֵעִנְיַן הַשֵּׂכֶל כּוּ'** שעם כל חשיבותו ומעלתו הוא בסך הכול פרט מסוים באדם ולא עצם מהותו, **וּכְמוֹ** שמבואר בחסידות לגבי **עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ**, עצם מהותו של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **כַּמְבֹאָר בְּ'שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה'**[23] בספר התניא **שֶׁהוּא** 'עצמות' האלוקות **רָם** גבוה **וְנִשָּׂא** ומרומם **וְנַעֲלֶה עִלּוּי רַב מְאֹד מְאֹד מִמַּדְרֵגַת הַחָכְמָה,** שהיא השכל העליון, **וְלֹא שַׁיָּךְ כְּלָל לְיַחֵס אֶצְלוֹ** אצל 'עצמותו' **שׁוּם עִנְיָן הַמִּתְיַחֵס לַחָכְמָה, אֲפִילּוּ בְּדֶרֶךְ מַעֲלָה וְעִלּוּי רַב,** 'עצמותו ית" מושלל ומופשט לחלוטין מכל עניין של 'ציור' והגדרה פרטית מכל סוג שהוא ואי אפשר לייחס לקדוש־ברוך־הוא בעצמו את החכמה בשום צורה, אפילו לא באמירה שחכמתו מאוד מאוד נעלית, **כְּגוֹן לוֹמַר עָלָיו שֶׁאֵי־אֶפְשָׁר לְשׁוּם נְבָרָא עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לְהַשִּׂיג חָכְמָתוֹ אוֹ** להשיג את **מַהוּתוֹ כּוּ', וְהָאוֹמֵר עָלָיו** על הקדוש־ברוך־הוא בעצם מהותו **שֶׁאֵי־אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגוֹ** ולקלוט אותו באמצעות שכל והשגה, **הוּא כְּאוֹמֵר עַל אֵיזוֹ חָכְמָה רָמָה וַעֲמוּקָה** שחכמה זו היא כל כך נעלית וכל כך עמוקה עד כדי כך **שֶׁאֵי־אֶפְשָׁר לְמַשֵּׂשָׂהּ** ולגעת בה **בַּיָּדַיִם** גשמיות **מִפְּנֵי עוֹמֶק הַמּוּשָׂג, שֶׁכָּל הַשּׂוֹמֵעַ** אמירה כזו שהחכמה נעלית עד שאי אפשר למשש אותה **יִצְחַק לוֹ כּוּ'** שהרי ברור ומובן מאליו שחוש המישוש איננו כלי ואמצעי לקלוט באמצעותו דברי חכמה. **וְכָךְ** כמו שהוא לגבי 'עצמות' האלוקות **גַּם הַנְּשָׁמָה הִיא לְמַעְלָה בְּאֵין־עֲרוֹךְ** נעלית ללא כל יחס והשוואה **מֵעִנְיַן הַשֵּׂכֶל, וְרַק לְאַחֲרֵי־זֶה** בדרגות יותר נמוכות מהעצם עצמו **מִתְלַבֶּשֶׁת הַנְּשָׁמָה בַּשֵּׂכֶל, עַד שֶׁנִּקְרֵאת נֶפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת** נפש בעלת כוח ויכולת להשכיל, אבל התואר הזה לא מתייחס בשום אופן לעצם הנשמה עצמה.

וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הרוחנית, עבודת ה', **שֶׁעִנְיַן אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה** בנפש האדם **הוּא מַה שֶּׁכָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** כל יהודי **רוֹצֶה בְּטִבְעוֹ לְקַיֵּם רְצוֹן ה'**[24], **שֶׁטֶּבַע זֶה הוּא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל** ולכן זהו רצון חזק ועמוק ותקיף יותר מרצון שנוצר בעקבות נימוקים שכליים. **וְעִנְיָן זֶה** הרצון הטבעי של כל יהודי לקיים את רצון ה' **בָּא לִידֵי גִּלּוּי בְּעִקָּר בְּמִצְוֹת דְּ'חוּקִים'**, המצוות שלמעלה מטעם ודעת ואין להם הבנה בשכל אנושי **כִּי בְּמִצְוֹת דְּ'עֵדוּת'** כמו השבת והמועדים שהם עדות, אות וסימן, לעניינים שונים **וּ'מִשְׁפָּטִים'** מצוות שמתקבלות גם בשכל כמו כיבוד אב ואם ואיסור גניבה וגזילה וכד', **כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם טַעַם שִׂכְלִי, לֹא מִתְבַּטֵּא בָּהֶם הָרָצוֹן** היהודי הטבעי לעשות את רצון ה' **שֶׁמִּצַּד הַנְּשָׁמָה בְּטָהֳרָתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהַשֵּׂכֶל הַנּוֹסָף** על הרצון הטבעי **(וּבִפְרָט לִהְיוֹתוֹ** כיוון שהשכל הוא **כֹּחַ פְּנִימִי** במהותו, בשונה מכוח המעשה, למשל, שהוא כוח חיצוני, **וּמִתְאַחֵד עִם נֶפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת** כיוון שכוח השכל הוא כוח פנימי, הרי הוא מאוחד עם הנפש ועד כדי כך שכאמור הנפש נקראת 'נפש המשכלת') ובגלל תכונות אלה של השכל, שבעצם הם יתרונות ומעלות, השכל **מַעְלִים (עַל־כָּל־פָּנִים בְּמִקְצָת) עַל הָרָצוֹן הָעַצְמִי** של עצם הנפש לעשות את מצוות ה', **וְרַק בְּמִצְוֹת דְּ'חוּקִים', שֶׁאֵין בָּהֶם** וגם לאחר שירדו וניתנו כציוויים מעשיים לבני ישראל נשארו למעלה מטעם ודעת, **מִתְגַּלֶּה עֶצֶם הַנְּשָׁמָה.**

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַשַּׁיָּכוּת דְּ'חוּקִים' המצוות שלמעלה מהשכל **לְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה**[25] החקוקות באבן, **שֶׁמַּעֲלַת הַ'חוּקִים' עַל הַהַרְכָּבָה** והתוספת **דְּשֵׂכֶל וְטַעַם** הרוחנית, עבודת ה', **שֶׁעִנְיַן אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה** בנפש האדם **הוּא מַה שֶּׁכָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** כל יהודי **רוֹצֶה בְּטִבְעוֹ לְקַיֵּם רְצוֹן ה'**[24], **שֶׁטֶּבַע זֶה הוּא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל** ולכן זהו רצון חזק ועמוק ותקיף יותר מרצון שנוצר בעקבות נימוקים שכליים. **וְעִנְיָן זֶה בָּא לִידֵי גִּלּוּי בְּעִקָּר בְּמִצְוֹת דְּ'חוּקִים', כִּי בְּמִצְוֹת דְּ'עֵדוּת' וּ'מִשְׁפָּטִים', כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם טַעַם שִׂכְלִי, לֹא מִתְבַּטֵּא בָּהֶם הָרָצוֹן שֶׁמִּצַּד הַנְּשָׁמָה בְּטָהֳרָתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהַשֵּׂכֶל הַנּוֹסָף (וּבִפְרָט לִהְיוֹתוֹ כֹּחַ פְּנִימִי וּמִתְאַחֵד עִם נֶפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת) מַעְלִים (עַל־כָּל־פָּנִים בְּמִקְצָת) עַל הָרָצוֹן הָעַצְמִי, וְרַק בְּמִצְוֹת דְּ'חוּקִים', שֶׁאֵין בָּהֶם הַהַרְכָּבָה דְּשֵׂכֶל וְטַעַם, מִתְגַּלֶּה עֶצֶם הַנְּשָׁמָה. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַשַּׁיָּכוּת דְּ'חוּקִים' לְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה**[25], **שֶׁמַּעֲלַת הַ'חוּקִים' עַל הַהַרְכָּבָה דְּשֵׂכֶל וְטַעַם** וגם לאחר שירדו וניתנו כציוויים מעשיים לבני ישראל נשארו למעלה מטעם ודעת, **מִתְגַּלֶּה עֶצֶם הַנְּשָׁמָה.**

---

23) פ"ט. 24) ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב. 25) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1056.

ביאור בדרך אפשר

עַל ׳עֵדוּת׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳ קיום המצוות רק משום שזהו רצון ה׳ ללא ׳הרכבה׳ ותוספת של נימוקים שכליים **הִיא בְּדוּגְמַת יִתְרוֹן** המעלה של **אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה עַל אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁאֵינָם דָּבָר נוֹסָף עַל הָאֶבֶן טוֹבָה, וּבְמֵילָא אֵינָם מַעְלִימִים עָלָיו** כמבואר לעיל. **וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, בְּנוֹגֵעַ לִשְׁנֵי הָאוֹפַנַּיִם בַּחֲקִיקָה** עצמה, **חֲקִיקָה סְתָם** חקיקה רגילה **וַחֲקִיקָה** של האותיות **מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** מצד לצד של האבן, **שֶׁהַ׳חוּקִים׳ שֶׁבִּכְלָלוּת** לפחות באופן כללי **יֵשׁ לָהֶם אֲחִיזָה** והם נתפסים לפחות במידה מסוימת **בַּהֲבָנָה שִׂכְלִית, הִנֵּה** בחוקים **הַשֹּׂכֵל מַעְלִים בְּמִקְצָת עַל־כָּל־פָּנִים עַל הָרָצוֹן הָעַצְמִי** של כל יהודי לקיים מצוות, **וְלֹא מִתְגַּלֶּה** בקיום חוקים אלה **כָּל־כַּךְ עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּאֶבֶן טוֹבָה** שאמנם הן חקוקות ומהוות חלק בלתי נפרד מהאבן עצמה, ובכל זאת אלו הן אותיות **שֶׁמַּחֲשִׁיכוֹת אֶת בְּהִירוּת הָאֶבֶן טוֹבָה, שֶׁבִּמְקוֹם הַחֲקִיקָה** של האותיות **אֵינוֹ מַבְהִיק כָּל־כַּךְ** כמו במקום שלא נחקקו בו אותיות. **וְאִלּוּ ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״** (מצות **פָּרָה אֲדוּמָה**) **שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִשֵّכֶל,** כמובא לעיל שבמצווה זו בפרט יש דברים שאינם מתקבלים בשכל, **הֲרֵי זֶה בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁאֵין לָהֶן מְקוֹם אֲחִיזָה כְּלָל, וְאֵינָן מַעְלִימוֹת כְּלָל,** וכך בקיום מצווה זו, מצוות פרה אדומה, השכל לא פוגם כלל ברצון הטבעי של היהודי לקיים מצוות, כיוון שאין לה כל תפיסת מקום בשכל.

ד) **וְהִנֵּה** מְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[2] בְּפֵירוּשׁ ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״, **שֶׁעַל־יְדֵי מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה שֶׁהִיא ׳חוּקָה׳,** מצווה שלא מובנת בשכל האנושי, **תַּמְשִׁיכוּ לְמַעְלָה,** כלומר תגרמו המשכה והתגלות מלמעלה שתאיר למטה **בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁל הַתּוֹרָה,** התורה כפי שהיא דבר אחד ממש עם הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **לִהְיוֹת מִשָּׁם מַמָּשׁ** מהבחינה הנעלית הזו של אותיות החקיקה׳ **יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ** מלמעלה למטה להתגלות **בְּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב כוּ׳,** כפי שהתורה התלבשה ב׳אותיות הכתיבה׳ וירדה למטה **וְהַיְנוּ** הסיבה לכך שהדבר נפעל על־ידי קיום מצוות פרה אדומה הוא **לְפִי שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה כוּ׳ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א** שלכן נאמר בה ״זאת חוקת התורה״ ולא ״זאת חוקת הפרה״).

וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁגַּם עִנְיַן הַ׳חוּקִים׳ כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁבְּ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״, העובדה שמצווה זו אינה מובנת בשכל האדם אלא **גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ, צָרִיךְ לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּכָל מִצְוֹת הַתּוֹרָה** כולל גם מצוות אלה שכן ניתן להבין ולקלוט בשכל האנושי, כפי שממשיך ומבאר.

וְיוּבָן עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתַב כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ״ר בַּמַּאֲמָר שֶׁאָמַר בְּי״ב תַּמּוּז דִּשְׁנַת הַגְּאוּלָה[26] שנת תרפ״ז בה יצא ממאסר ברוסיה **[לְאַחֲרֵי שֶׁמַּקְדִּים** ומבאר תחילה באותו מאמר **שֶׁמִּצְוֹת הֲרֵי נִקְרָאוֹת** בתורה ובדברי חכמינו ז״ל **בְּכַמָּה שֵׁמוֹת, כְּמוֹ ׳עֵדוּת׳ ׳חוּקִים׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳. וּמְבָאֵר** הרבי הריי״צ במאמר הנזכר, **שֶׁ׳מִשְׁפָּטִים׳ הֵן מִצְוֹת שֶׁעַל־פִּי הַשֵّכֶל כוּ׳** וגם השכל של האדם מסכים למצוות אלו **וְ׳חוּקִים׳ הֵן שֶׁאֵינָן עַל־פִּי הַטַּעַם, כִּי־אִם גְּזֵרַת הַכָּתוּב,** למעלה מהשכל, **וְכִדְאִיתָא** וכפי שמובא **בְּרַשִׁ״י (עַל פָּסוּק ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״) לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן**

ביאור בדרך אפשר

1 ׳עֵדוּת׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳ הִיא בְּדוּגְמַת יִתְרוֹן אוֹתִיּוֹת
2 הַחֲקִיקָה עַל אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁאֵינָם דָּבָר נוֹסָף
3 עַל הָאֶבֶן טוֹבָה, וּבְמֵילָא אֵינָם מַעְלִימִים עָלָיו.
4 וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, בְּנוֹגֵעַ לִשְׁנֵי הָאוֹפַנַּיִם בַּחֲקִיקָה,
5 חֲקִיקָה סְתָם וַחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁהַ׳חוּקִים׳
6 שֶׁבִּכְלָלוּת יֵשׁ לָהֶם אֲחִיזָה בַּהֲבָנָה שִׂכְלִית, הִנֵּה
7 הַשֵّכֶל מַעְלִים בְּמִקְצָת עַל־כָּל־פָּנִים עַל הָרָצוֹן
8 הָעַצְמִי, וְלֹא מִתְגַּלֶּה כָּל־כַּךְ עֶצֶם הַנְּשָׁמָה,
9 בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּאֶבֶן טוֹבָה,
10 שֶׁמַּחֲשִׁיכוֹת בְּמִקְצָת אֶת בְּהִירוּת הָאֶבֶן טוֹבָה,
11 שֶׁבִּמְקוֹם הַחֲקִיקָה אֵינוֹ מַבְהִיק כָּל־כַּךְ. וְאִלּוּ
12 ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ (פָּרָה אֲדוּמָה) שֶׁלְּמַעְלָה
13 לְגַמְרֵי מִשֵّכֶל, הֲרֵי זֶה בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת
14 מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁאֵין לָהֶן מְקוֹם אֲחִיזָה כְּלָל, וְאֵינָן
15 מַעְלִימוֹת כְּלָל.
16 ד) **וְהִנֵּה** מְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[2] בְּפֵירוּשׁ ״זֹאת
17 חֻקַּת הַתּוֹרָה״, שֶׁעַל־יְדֵי מִצְוַת פָּרָה
18 אֲדוּמָה שֶׁהִיא ׳חוּקָה׳, תַּמְשִׁיכוּ לְמַעְלָה בְּחִינַת
19 אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁל הַתּוֹרָה, לִהְיוֹת מִשָּׁם מַמָּשׁ
20 יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב כוּ׳, וְהַיְנוּ
21 לְפִי שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה כוּ׳
22 (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א). וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁגַּם עִנְיַן
23 הַ׳חוּקִים׳ כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁבְּ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״, גְּזֵרָה
24 הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ, צָרִיךְ
25 לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּכָל מִצְוֹת הַתּוֹרָה.
26 **וְיוּבָן** עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתַב כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־
27 וְחָמִי אַדְמוֹ״ר בַּמַּאֲמָר שֶׁאָמַר בְּי״ב תַּמּוּז
28 דִּשְׁנַת הַגְּאוּלָה[26] [לְאַחֲרֵי שֶׁמַּקְדִּים שֶׁמִּצְוֹת הֲרֵי
29 נִקְרָאוֹת בְּכַמָּה שֵׁמוֹת, כְּמוֹ ׳עֵדוּת׳ ׳חוּקִים׳
30 וּ׳מִשְׁפָּטִים׳. וּמְבָאֵר, שֶׁ׳מִשְׁפָּטִים׳ הֵן מִצְוֹת
31 שֶׁעַל־פִּי הַשֵّכֶל כוּ׳ וְ׳חוּקִים׳ הֵן שֶׁאֵינָן עַל־פִּי
32 הַטַּעַם, כִּי־אִם גְּזֵרַת הַכָּתוּב, וְכִדְאִיתָא בְּרַשִׁ״י
33 (עַל פָּסוּק ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״) לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן

26) ד״ה הוי׳ לי בעוזרי תרפ״ז פ״ג (סה״מ תרפ״ז ע׳ רג).

וְאוּמוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין מקניטים **אֶת יִשְׂרָאֵל כּוּ'** לגבי קיום מצווה זו, **לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ חוּקָּה כּוּ'**], ועל כך אומר הרבי הריי"צ במאמר **שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא אֲשֶׁר קִיּוּם הַמִּצְוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת יִהְיֶה בְּקַבָּלַת עוֹל** דַּוְקָא לא בגלל שהדבר מתחייב על פי השכל האנושי אלא מתוך קבלת עול מלכות שמים וקיום גזירת הכתוב **כְּמוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן 'חוּקִּים'. וְהַיְנוּ, דְּמִצְוֹת** ומובנות **עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל, הִנֵּה זֶה שֶׁמְּקַיְּמָן** הסיבה לכך שהיהודי מקיים מצוות אלו בפועל **אֵינוֹ לְפִי שֶׁהַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב אוֹתָן, כִּי־אִם לִהְיוֹתָן מִצְוֹת ה' כּוּ'**. וכמובן בכך האדם עובד את ה' באופן יותר פנימי ועמוק שהרי בקיום המצוות באופן כזה, מתוך קבלת עול, יש ביטול של המציאות האישית הרבה יותר מאשר בקיום המצוות משום שכך מחייב גם שכל האדם.

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ הַטַּעַם הַפְּנִימִי שֶׁמֵּבִיא הרבי הריי"צ **וּמְצַיֵּן לְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י עַל פָּסוּק "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" [נוֹסֵף לְכָךְ שֶׁזּוֹהִי פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ הַסָּמוּךְ לְעִנְיַן הַגְּאוּלָה. וְכוֹתֵב בִּמְפוֹרָשׁ הַתֵּיבוֹת "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", שֶׁמְּתַרְגְּמִין "דָּא גְּזֵרַת אוֹרַיְתָא", זו גזירת התורה, שֶׁרוֹמֵז לַגְּזֵרָה עַל הַתּוֹרָה,** הגזירה שגזרו הנכרים שלא ללמוד תורה, כפי שהיה גם בתקופת המאסר והגאולה של הרבי הריי"צ ברוסיה בשנת תרפ"ז **כַּמּוּבָא בִּסְפָרִים**[27] כמו שכתב ה'מגן אברהם' ב'שולחן ערוך' לגבי ימים שנקבעו כתעניות: "כתב התניא ביום הששי פרשת חוקת נהגו יחידים להתענות שבאותו היום נשרפו כ' קרונות מלאים ספרים בצרפת ולא קבעו אותו בימי החודש מפני שמתוך שאלת חלום נודע להם שיום הפרשה גורם גזירה התורה זאת חוקת

ביאור בדרך אפשר

1 וְאוּמוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל כּוּ' לְפִיכָךְ כָּתַב
2 בָּהּ חוּקָּה כּוּ'], שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא אֲשֶׁר קִיּוּם
3 הַמִּצְוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת יִהְיֶה בְּקַבָּלַת עוֹל דַּוְקָא כְּמוֹ
4 הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן 'חוּקִּים'. וְהַיְנוּ, דְּמִצְוֹת שֶׁמּוּשָׂגוֹת
5 עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל, הִנֵּה זֶה שֶׁמְּקַיְּמָן אֵינוֹ לְפִי
6 שֶׁהַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב אוֹתָן, כִּי־אִם לִהְיוֹתָן מִצְוֹת ה'
7 כּוּ'. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ הַטַּעַם הַפְּנִימִי שֶׁמֵּבִיא
8 וּמְצַיֵּן לְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י עַל פָּסוּק "זֹאת חֻקַּת
9 הַתּוֹרָה" [נוֹסֵף לְכָךְ שֶׁזּוֹהִי פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ
10 הַסָּמוּךְ לְעִנְיַן הַגְּאוּלָה. וְכוֹתֵב בִּמְפוֹרָשׁ הַתֵּיבוֹת
11 "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", שֶׁמְּתַרְגְּמִין "דָּא גְּזֵרַת
12 אוֹרַיְתָא", שֶׁרוֹמֵז לַגְּזֵרָה עַל הַתּוֹרָה, כַּמּוּבָא
13 בִּסְפָרִים[27]], שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהָבִיא רְאָיָה לְמַה שֶׁכָּתוּב
14 בְּהֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן שֶׁגַּם מִצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת צָרִיךְ לְקַיֵּם
15 בְּקַבָּלַת עוֹל כְּמוֹ 'חוּקִּים', כִּי מֵהַפֵּירוּשׁ דְּ"זֹאת
16 חֻקַּת הַתּוֹרָה" שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת
17 הַתּוֹרָה, מוּכָח - שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם הַפְּרָטִים,
18 צָרִיךְ לְקַיְּמָן מִתּוֹךְ קַבָּלַת עוֹל (שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל
19 לְגַמְרֵי) כְּמוֹ שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת הַ'חוּקָּה' דְּ'פָרָה
20 אֲדוּמָה' שֶׁהִיא הַכְּלָל, שֶׁהֲרֵי הַפְּרָטִים בָּאִים מִן
21 (וְדוֹמִים אֶל) הַכְּלָל.
22 **וְהַבֵּאוּר** בָּזֶה, דְּאַף שֶׁהַחֲלוּקָה דִּשְׁלֹשָׁה הַסּוּגִים
23 'עֵדוּת' 'מִשְׁפָּטִים' וְ'חוּקִּים' הִיא עַל־
24 פִּי תּוֹרָה, הַיְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה עַצְמָהּ אוֹמֶרֶת שֶׁיֵּשׁ
25 מִצְוֹת שֶׁאֵין לָהֶן טַעַם וְנִקְרָאוֹת בְּשֵׁם 'חוּקִּים',
26 וְיֵשׁ מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן טַעַם וְנִקְרָאוֹת (בַּתּוֹרָה)
27 'עֵדוּת' וּ'מִשְׁפָּטִים', וְנִמְצָא, שֶׁרְצוֹן הַתּוֹרָה הוּא
28 שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹת דְּ'עֵדוּת' יִהְיֶה בְּתוֹר עֵדוּת עַל
29 עִנְיָנִים שׁוֹנִים[28], וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת דְּ'מִשְׁפָּטִים' יִהְיֶה
30 מִצַּד חִיּוּב הַשֵּׂכֶל[29], הִנֵּה הָא גּוּפָא שֶׁמִּצְוֹת
31 שִׂכְלִיּוֹת צְרִיכוֹת לְהֵעָשׂוֹת מִצַּד הַטַּעַם, צָרִיךְ

ביאור בדרך אפשר

43 התורה מתרגמינן 'דא גזירת אורייתא'. וגם בשנת ת"ח נחרבו שני קהילות
44 גדולות באותו היום כמו שכתוב בסליחות שחיבר בעל ה'שפתי כהן"],
45 שֶׁכַּוָּנָתוֹ של הרבי הריי"צ בציטוט דברי רש"י אלו בפרשת חוקת היא
46 לְהָבִיא רְאָיָה לְמַה שֶׁכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן במאמר הנזכר שֶׁגַּם
47 מִצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת צָרִיךְ לְקַיֵּם
48 בְּקַבָּלַת עוֹל כְּמוֹ 'חוּקִּים' ולא
49 משום שמצוות אלו מתקבלות ומובנות
50 בשכל, כִּי מֵהַפֵּירוּשׁ דְּ"זֹאת
51 חֻקַּת הַתּוֹרָה" שֶׁמִּצְוַת פָּרָה
52 אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה
53 והתוכן שלה מבטא את התוכן הכללי
54 של כל המצוות, מוּכָח - שֶׁכָּל
55 הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם הַפְּרָטִים של
56 כללות התורה, צָרִיךְ לְקַיְּמָן מִתּוֹךְ
57 קַבָּלַת עוֹל (שֶׁלְּמַעְלָה
58 מֵהַשֵּׂכֶל לְגַמְרֵי מתוך ביטול
59 מוחלט של השכל) כְּמוֹ
60 שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת הַ'חוּקָּה'
61 דְּ'פָרָה אֲדוּמָה' שֶׁהִיא הַכְּלָל
62 מתוך קבלת עול מוחלטת, שֶׁהֲרֵי
63 הַפְּרָטִים בָּאִים מִן (וְדוֹמִים
64 אֶל) הַכְּלָל.
65 וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּאַף שֶׁהַחֲלוּקָה
66 של המצוות דִּשְׁלֹשָׁה הַסּוּגִים
67 'עֵדוּת' 'מִשְׁפָּטִים' וְ'חוּקִּים'
68 הִיא עַל־פִּי תּוֹרָה, הַיְנוּ
69 שֶׁהַתּוֹרָה עַצְמָהּ אוֹמֶרֶת שֶׁיֵּשׁ
70 מִצְוֹת שֶׁאֵין לָהֶן טַעַם
71 וְנִקְרָאוֹת בְּשֵׁם 'חוּקִּים', וְיֵשׁ
72 מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן טַעַם
73 וְנִקְרָאוֹת (בַּתּוֹרָה) 'עֵדוּת'
74 וּ'מִשְׁפָּטִים', וכיוון שהתורה עצמה
75 קבעה את החלוקה הזו ברור שזו
76 חלוקה אמיתית ונכונה וְנִמְצָא,
77 שֶׁרְצוֹן הַתּוֹרָה עצמה הוּא
78 שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹת דְּ'עֵדוּת' יִהְיֶה
79 בְּתוֹר עֵדוּת עַל עִנְיָנִים
80 שׁוֹנִים[28] כמו למשל חג הפסח
81 שהוא עדות על יציאת מצרים, וְקִיּוּם
82 הַמִּצְוֹת דְּ'מִשְׁפָּטִים' מצוות
83 המובנות בשכל כמו כיבוד אב ואם
84 וכד' יִהְיֶה מִצַּד חִיּוּב הַשֵּׂכֶל[29],

---

27) תניא - הובא במג"א או"ח סו"ס תקף. 28) וכמפורש בכתוב (תשא לא, יג) אך את שבתותי תשמורו כי אות היא גו'; (אמור כג, מג) למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי גו'. ובכ"מ. - ולהעיר מב"ח ושו"ע אדה"ז ריש הל' סוכה. ועד"ז בציצית, תפילין כו'. 29) להעיר מח' פרקים להרמב"ם פ"ו (הובא בדרמ"צ פד, ב), שהרעות שהן רע גם מצד השכל צריך

ביאור בדרך אפשר

הִנֵּה הָא גּוּפָא זה עצמו **שֶׁמִּצְוֹת שִׁכְלִיּוֹת צְרִיכוֹת לְהֵעָשׂוֹת מִצַּד הַטַּעַם** והאדם כן אמור לדעת את טעם המצווה ולקיים את המצווה מתוך ידיעה והכרה שיש לה טעם מובן בשכל, זה עצמו **צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת־עוֹל, הַיְנוּ** שקיום המצוות הללו, מסוג ׳משפטים׳, צריך להיות **רַק בִּגְלַל שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גָּזַר שֶׁקִּיּוּם מִצְוֹת אֵלּוּ יִהְיֶה מִצַּד הַטַּעַם**[30] ולא שהטעם השכלי הוא הסיבה לקיום המצווה, ולא שמצוות המובנות בשכל האדם מקיים בתוספת טעם ועניין אלא רק משום שכך גזר הקדוש־ברוך־הוא שיקיימו מצוות אלו מצד הטעם.

וְכֵן הוּא לא רק לגבי אופן קיום המצוות אלא **גַּם בְּנוֹגֵעַ לַמִּצְוֹת גּוּפָא** עצמן, **שֶׁגַּם הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן** רצונו של הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁבַּמִּצְוֹת דְּ׳עֵדוּת׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳ הוּא רָצוֹן עַצְמִי** רצון שמקורו בקדוש־ברוך־הוא בעצמו **שֶׁלְּמַעְלָה מֵחָכְמָה,** כפי שגם בכוחות הנפש כוח הרצון נעלה מכוח השכל, **אֶלָּא (גַּם זֶה** העובדה שהרצון העצמי במצוות אלו מתלבש בשכל) **"גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי"** ה׳עצמי׳ **שֶׁהָרָצוֹן** שבעצם נעלה מהשכל והחכמה **יִתְלַבֵּשׁ גַּם בְּטַעַם וְשֵׂכֶל. וְזֶהוּ הַטַּעַם הַפְּנִימִי לְמַה שֶׁכָּתוּב** במצוות פרה אדומה **"זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" (הַגַּם שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַמִּצְוֹת, שֶׁעִנְיָנָן רְצוֹן הָעֶלְיוֹן, וְאִלּוּ תּוֹרָה הִיא חָכְמָה** ונתבאר לעיל שהרצון הוא למעלה מהחכמה, ולמה אם כן נאמר על פרה אדומה שהיא חוקת "התורה", ולא לשון אחר שמייחס אותה למצוות), אלא ההסבר הוא **כְּדֵי לְהַדְגִּישׁ שֶׁעִנְיָן הַגְּזֵרָה** שבקיום המצוות **מִצַּד הַמִּצְוָה שֶׁבְּ׳עֵדוּת׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳,** היינו בגלל שהם הרצון

ביאור בדרך אפשר

לְהִיוֹת בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת־עוֹל, הַיְנוּ רַק בִּגְלַל שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גָּזַר שֶׁקִּיּוּם מִצְוֹת אֵלּוּ יִהְיֶה מִצַּד הַטַּעַם[30]. וְכֵן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לַמִּצְוֹת גּוּפָא, שֶׁגַּם הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁבַּמִּצְוֹת דְּ׳עֵדוּת׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳ הוּא רָצוֹן עַצְמִי שֶׁלְּמַעְלָה מֵחָכְמָה, אֶלָּא (גַּם זֶה) "גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי" שֶׁהָרָצוֹן שֶׁבְּמִצְוֹת אֵלּוּ יִתְלַבֵּשׁ גַּם בְּטַעַם וְשֵׂכֶל. וְזֶהוּ הַטַּעַם הַפְּנִימִי לְמַה שֶׁכָּתוּב "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" (הַגַּם שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַמִּצְוֹת, שֶׁעִנְיָנָן רְצוֹן הָעֶלְיוֹן, וְאִלּוּ תּוֹרָה הִיא חָכְמָה, כְּדֵי לְהַדְגִּישׁ שֶׁעִנְיָן הַגְּזֵרָה הוּא לֹא רַק מִצַּד הַמִּצְוָה שֶׁבְּ׳עֵדוּת׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳, אֶלָּא גַּם הַתּוֹרָה שֶׁבָּהֶם, הַיְנוּ מַה שֶׁנִּמְשְׁכוּ בְּחָכְמָה וְשֵׂכֶל (וְעַד גַּם הַשֵּׂכֶל גּוּפָא), הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁל "חֻקַּת", "גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי".

ה) **אַךְ עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ שַׁיָּךְ שֶׁעִנְיָן הַשֵּׂכֶל יִהְיֶה מִצַּד קַבָּלַת־עוֹל, הֲרֵי שֵׂכֶל וְקַבָּלַת־עוֹל הֵם שְׁנֵי הֲפָכִים. אַךְ עַל זֶה נֶאֱמַר "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל חֻקִּיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ג). וּבְהַקְדִּים, שֶׁהַיִּתְרוֹן שֶׁל חֻקִּיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר עַל חֻקִּיקָה סְתָם, הוּא לֹא רַק בְּנוֹגֵעַ לָאוֹתִיּוֹת הַחֻקּוּקוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן (שֶׁבַּחֻקִּיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר אֵין לָהֶן מְקוֹם אֲחִיזָה כוי׳), אֶלָּא גַּם בְּשֵׁיכוּת לַדָּבָר הַנֶּחְקָק, שֶׁבַּחֻקִּיקָה סְתָם, כְּמוֹ בָּאוֹתִיּוֹת הַחֻקּוּקוֹת עַל אֶבֶן טוֹבָה, פְּעוּלַת הַחֻקִּיקָה הִיא רַק בַּחֵלֶק הַחִיצוֹנִי שֶׁל הָאֶבֶן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שֶׁבַּחֻקִּיקָה סְתָם, כְּמוֹ בָּאוֹתִיּוֹת הַחֻקּוּקוֹת עַל אֶבֶן טוֹבָה, פְּעוּלַת הַחֻקִּיקָה הִיא רַק בַּחֵלֶק הַחִיצוֹנִי שֶׁל הָאֶבֶן ואילו

ביאור בדרך אפשר

העליון, **אֶלָּא גַּם הַתּוֹרָה שֶׁבָּהֶם, הַיְנוּ מַה שֶׁנִּמְשְׁכוּ בְּחָכְמָה וְשֵׂכֶל (וְעַד גַּם הַשֵּׂכֶל גּוּפָא** עצמו), למרות שלכאורה בזה מודגש עניין ההבנה וההשגה, **הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁל "חֻקַּת", "גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי".**

ה) אַךְ עֲדַיִן גם לאחר הביאור שמצוות פרה אדומה היא ׳חוקת התורה׳ במובן זה שגם קיום המצוות המובנות בשכל צריך להיות מתוך ביטול וקבלת עול **צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ שַׁיָּךְ** ייתכן **שֶׁעִנְיָן הַשֵּׂכֶל** שבמצוות אלה **יִהְיֶה** גם הוא **מִצַּד קַבָּלַת־עוֹל, הֲרֵי שֵׂכֶל וְקַבָּלַת־עוֹל הֵם שְׁנֵי הֲפָכִים** הסותרים זה לזה שהרי הבנה והשגה שכלית קשורה במציאות של האדם, ואילו קבלת עול עניינה ביטול המציאות האישית כלפי הרצון העליון?

אַךְ עַל זֶה על השילוב המיוחד הזה בין שכל וקבלת עול בקיום המצוות המובנות בשכל **נֶאֱמַר "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל חֻקִּיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** חקיקה שפועלת על כל המציאות וחודרת בה לעומק **(כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ג** לעניין ׳אותיות החקיקה׳ כפי שהוא בנפש האדם), כפי שממשיך ומבאר. **וּבְהַקְדִּים, שֶׁהַיִּתְרוֹן** והמעלה **שֶׁל חֻקִּיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר עַל חֻקִּיקָה סְתָם, הוּא לֹא רַק בְּנוֹגֵעַ לָאוֹתִיּוֹת הַחֻקּוּקוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן (שֶׁבַּחֻקִּיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר אֵין לָהֶן מְקוֹם אֲחִיזָה** באבן **כוי׳** והדבר מוכיח על מעלה מיוחדת באותיות כשלעצמן), **אֶלָּא גַּם בְּשֵׁיכוּת לַדָּבָר הַנֶּחְקָק** שבו האותיות חקוקות, גם לגביו יש לאותיות החקיקה מעלה ויתרון,

---

לומר ע״ז ״אי אפשי״. וראה בארוכה לקו״ש ח״ז ע׳ 18־17. חט״ז ע׳ 248. ובזה יובן מה שאמרו (עירובין ק, סע״ב) ״אלמלי לא ניתנה תורה (ח״ו*) היינו למדים צניעות מחתול וגזל מנמלה כו׳״ - דלכאורה, למאי נפק״מ. 30) שלכן גם במשפטים אמרו ״לפניהם ולא לפני עו״כ, ואפי׳.. דנין אותו כדיני ישראל״ (רש״י ר״פ משפטים).

*) ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע׳ שלז. וש״נ.

ביאור בדרך אפשר

בחלק האבן הפנימי יותר, שמתחת לאותיות שום פעולה והשפעה, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, הִנֵּה כָּל מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַנֶּחְקָק נַעֲשֵׂית חֲדוּרָה לְגַמְרֵי (דּוּרְכְּגֶעדְרוּנְגֶען דּוּרְךְ אוּן דּוּרְךְ** חדורה בכל העומק, מן הקצה אל הקצה) **מֵהָעִנְיָן שֶׁחוֹקְקִים בּוֹ** והאבן כולה, בכל המציאות שלה ובכל השכבות שלה, היא אבן שחקוקות בה אותיות.

וּמִזֶּה מהאמור לעיל שהיתרון של 'אותיות החקיקה' החקוקות מעבר לעבר מתבטא גם בדבר שבו האותיות חקוקות **מוּבָן, שֶׁהַשַּׁיָּכוּת דְּ"זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה"** שחודרת **לַחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** בכל המציאות כולה, **הִיא לֹא רַק מִצַּד עִנְיַן הַ'קַּבָּלַת עוֹל'** שֶׁבְּקִיּוּם הַחוּקָה דְּ'פָרָה אֲדוּמָה', שֶׁאֵין לָהּ מָקוֹם בְּשֵׂכֶל כְּלָל (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), **אֶלָּא גַּם מִצַּד הָאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי** היהודי המקיים את המצווה **שֶׁבּוֹ חָקוּק עִנְיַן הַ'קַּבָּלַת עוֹל'**, שֶׁחֲקִיקָה זוֹ **חוֹדֶרֶת אֶת כָּל מְצִיאוּתוֹ** וכל כולו, כל פרט ופרט שבו, נעשה חדור בקבלת עול מלכות שמים וביטול לרצון העליון, וכפי שממשיך ומפרט. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁדָּבָר שֶׁנֶּחְקָק בָּאָדָם** באופן של חקיקה רגילה, **בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּאֶבֶן טוֹבָה, הִנֵּה אַף שֶׁהַדָּבָר** אכן **נֶחְקָק בְּתוֹכוֹ** בפנימיותו **(וְלֹא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁכְּתוּבוֹת עַל גַּבֵּי הַקְּלָף** ונשארות מעליו), **מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה מַגִּיעַ עַד לָעֶצֶם שֶׁלּוֹ** וחודר **מַמָּשׁ, וְאָז הִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ עַד לָעוֹמֶק הַיּוֹתֵר פְּנִימִי** ולא חודר לרבדים העמוקים והפנימיים ביותר של נפשו, **כְּמוֹ כֵן אֵינוֹ נִקְלָט וְנִקְבָּע הֵיטֵב** (אַיינְגֶעקַארְבְּט) **גַּם בַּכּוֹחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים. אָמְנָם, עִנְיַן הַ'קַּבָּלַת עוֹל', לְהִיוֹתוֹ חָקוּק אֵצֶל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, הַיְנוּ בְּכָל עַצְמוּתוֹ, הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ גַּם בַּכּוֹחוֹת הֲכִי חִיצוֹנִיִּים, כֵּיוָן שֶׁכָּל כֹּחוֹת הָאָדָם שַׁיָּכִים לָעֶצֶם שֶׁלּוֹ**[31]. **וְזֶהוּ הָעִנְיָן דַּחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, הַיְנוּ, מֵהָעוֹמֶק הַיּוֹתֵר פְּנִימִי עַד לַחִיצוֹנִיּוּת הֲכִי רְחוֹקָה. וְלָכֵן פּוֹעֵל הַ'קַּבָּלַת עוֹל' גַּם עַל כֹּחַ הַשֵּׂכֶל**[32] (שֶׁגַּם בַּהֲבָנַת הַמִּצְוֹת דְּ'עֵדוֹת' וּ'מִשְׁפָּטִים' לֹא תִּהְיֶה נִכֶּרֶת מְצִיאוּת הַשֵּׂכֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד "גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי"), כֵּיוָן שֶׁעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ כּוֹלֵל וּפוֹעֵל עַל כָּל הַכּוֹחוֹת.

ו) **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** הוּא בְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה עַצְמָהּ, שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", בְּחִינַת חֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר,

ביאור בדרך אפשר

(אַיינְגֶעקַארְבְּט חרוט ונקלט עמוק) **גַּם** אפילו וגם בהם, במובן מסוים, הדבר נשאר מעליהם ולא חודר בפנימיותם. **אָמְנָם, עִנְיַן הַ'קַּבָּלַת עוֹל'**, **לְהִיוֹתוֹ חָקוּק אֵצֶל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** כל יהודי **מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** בכל המציאות שלו, **הַיְנוּ בְּכָל עַצְמוּתוֹ** ולא רק בפרט מסוים וברובד מסוים, **הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ גַּם בַּכּוֹחוֹת הֲכִי חִיצוֹנִיִּים, כֵּיוָן שֶׁכָּל כֹּחוֹת הָאָדָם שַׁיָּכִים לָעֶצֶם שֶׁלּוֹ**[31] וכשהדבר נוגע בכל עצמותו, הרי זה חודר ונוגע גם לצדדים הכי חיצוניים של המציאות שלו. **וְזֶהוּ הָעִנְיָן דַּחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** מן הקצה אל הקצה ממש, **הַיְנוּ, מֵהָעוֹמֶק הַיּוֹתֵר פְּנִימִי עַד לַחִיצוֹנִיּוּת הֲכִי רְחוֹקָה** וכל הבחינות וכל המדריגות חדורות בקבלת עול הזו לגמרי. **וְלָכֵן פּוֹעֵל הַ'קַּבָּלַת עוֹל' גַּם עַל כֹּחַ הַשֵּׂכֶל**[32] (והפעולה היא **שֶׁגַּם בַּהֲבָנַת הַמִּצְוֹת דְּ'עֵדוֹת' וּ'מִשְׁפָּטִים' לֹא תִּהְיֶה נִכֶּרֶת מְצִיאוּת הַשֵּׂכֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד "גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי"**), **כֵּיוָן שֶׁעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ כּוֹלֵל וּפוֹעֵל עַל כָּל הַכּוֹחוֹת** ובזה מיושבת גם השאלה שנשאלה לעיל איך ייתכן שהקבלת־עול תשפיע על השכל והרי הם שני הפכים, והביאור הוא שהקבלת־עול הוא כאותיות החקוקות מעבר לעבר ולכן ההשפעה שלה היא על עצם הנפש ועצם המציאות, כולל השכל שגם הוא נמשך מהעצם ומושפע מהעצם.

ו) **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** בדומה לאמור לעיל אודות השילוב הייחודי בין שכל וקבלת עול במצוות המובנות בשכל **הוּא בְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה עַצְמָהּ** שהיא מצווה שלמעלה מהשכל, **שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", בְּחִינַת חֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר,** וגם בה ישנו שילוב

---

31) ראה עד"ז קונטרס העבודה פ"ה (ע' 33), שדוקא בחי' היחידה - עם היותה מופשטת לגמרי ואין לה שום אחיזה כלל בכחות הפנימיים, נמצאת היא בכל הכחות ופועלת גם על החומריות דנה"ב (משא"כ בחינת חי'). עיי"ש באריכות.

32) ואדרבה: דוקא בזה שהקב"ע פועל גם על השכל, מתבטא שהוא חקוק בעצם נפשו.

ביאור בדרך אפשר

מעין זה **שֶׁקִּיּוּמָהּ הוּא (לֹא רַק בְּכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ** של האדם **מִצַּד קַבָּלַת־עוֹל, אֶלָּא) בְּאוֹפֶן שֶׁהֶאֱמוּנָה** שהיא היסוד לקיום המצוות **וְהַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳** ביטול המציאות האישית **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל פּוֹעֲלִים גַּם עַל הַשֵּׂכֶל שֶׁבּוֹ, שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר** מחשבות של תמיהות על מהותה וענייניה של מצווה זו (**״אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ״**)[33], **וְעַד שֶׁמְּקַיֵּם אוֹתָהּ בְּחַיּוּת וּבְשִׂמְחָה, כְּמוֹ מִצְוָה שֶׁמּוּבֶנֶת בַּשֵּׂכֶל** האנושי וההבנה גורמת לאדם נועם ועריבות בקיום המצווה, כך הוא מקיים בחיות ובשמחה גם מצווה זו שלמעלה מטעם ודעת ואין לו בה שום הבנה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָעִנְיָן שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה, הוּא לֹא רַק מִצַּד הַ׳חוּקָה׳ שֶׁבָּהּ כי היא למעלה מהשכל וצריך לקיים גם מצוות שמובנות בשכל מצד קבלת עול **(כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ד), אֶלָּא גַּם בָּזֶה שֶׁהַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ פּוֹעֵל** ומשפיע **עַל הַשֵּׂכֶל. אֶלָּא, שֶׁהַמִּצְוָה דְּ׳פָרָה אֲדוּמָה׳ מִצַּד עַצְמָהּ, מִכֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ מְלוּבֶּשֶׁת בְּטַעַם, פְּעוּלַת הַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ שֶׁבָּהּ עַל הַשֵּׂכֶל הִיא בְּאוֹפֶן כְּלָלִי (בִּבְחִינַת שְׁלִילָה), שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר, וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ אַחַר־כַּךְ בִּפְרָטֵי הַמִּצְוֹת, שֶׁהַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ פּוֹעֵל עַל הַשֵּׂכֶל שֶׁיַּשִּׂיג כְּפִי הָרָצוֹן.**

וְעִנְיָן זֶה מַתְאִים גַּם עִם פְּרָטֵי עִנְיְנֵי הַ׳חוּקָה׳ דְּ׳פָרָה אֲדוּמָה׳ (שֶׁחֲלוּקָה גַּם מִשְּׁאָר הַ׳חוּקִים׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א), שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי הֲפָכִים, שֶׁעֲשָׂיָתָהּ חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, וּבְיַחַד עִם זֶה, ״וְהִזָּה אֶל נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד״[34], וְהַיְנוּ, שֶׁמִּצַּד הָעֶצֶם שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, בְּחִינַת חֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, הִנֵּה אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּמְצָא חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, הֲרֵי הוּא מִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל[35].

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ שֶׁמַּה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָה אֲדוּמָה ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ הוּא מִצַּד הָ׳רָצוֹא וְשׁוּב׳ שֶׁבָּהּ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א), כִּי הָ׳רָצוֹא׳ לָצֵאת מִגֶּדֶר הַכֵּלִים וְהַשֵּׂכֶל, הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד״, וְהַ׳שּׁוּב׳ הוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה בַּשֵּׂכֶל, שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר

ביאור בדרך אפשר

הַ׳חוּקִים׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א ויש בה עניינים שלמעלה מהשכל לגמרי, יותר משאר המצוות שגם הם בגדר ׳חוקים׳), **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** במצוות פרה אדומה **שְׁנֵי הֲפָכִים, שֶׁעֲשָׂיָתָהּ חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת** מחנה שכינה, מחנה לויה ומחנה ישראל והיינו מחוץ לתחום הקדושה, **וּבְיַחַד עִם זֶה, ״וְהִזָּה אֶל נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד״**[34] דווקא מול הקודש, **וְהַיְנוּ, שֶׁמִּצַּד הָעֶצֶם שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, בְּחִינַת חֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** והרי מצד עצם מהותו בוודאי כל יהודי חדור בקדושה בכל פרט ופרט של מציאותו, **הִנֵּה אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּמְצָא חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, הֲרֵי הוּא מִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל**[35] כי סוף סוף העצם משפיע ופועל על כל פרט ופרט מהמציאות שלו.

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה המבואר לעיל אודות פעולת והשפעת הקבלת־עול על השכל **עִם הַמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ שֶׁמַּה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָה אֲדוּמָה ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ הוּא מִצַּד הָ׳רָצוֹא וְשׁוּב׳ שֶׁבָּהּ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א** שהוא עניין כללי בכל המצוות), **כִּי הָ׳רָצוֹא׳** הרצון והתשוקה **לָצֵאת מִגֶּדֶר הַכֵּלִים וְהַשֵּׂכֶל** שהם הגדרים שעושים את האדם למציאות מוגדרת, ולהתבטל לאלוקות ולדבוק באלוקות, **הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן** התוכן הפנימי של ההזאה **״נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד״** בפרה אדומה, **וְהַ׳שּׁוּב׳ הוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה** של הקבלת־עול והביטול והשפעתם **בַּשֵּׂכֶל, שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר** אלא יקבל את הציווי מתוך ביטול, ללא קושיות וללא תהיות **(וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת** שאינם בגדר ׳חוקים׳ אלא ׳עדות׳ או ׳משפטים׳) **שֶׁגַּם הַשֵּׂכֶל עַצְמוֹ יַסְכִּים, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), וְעַד**

---

33) ראה לקו״ש ח״ג ע׳ 898. 34) פרשתנו שם, ד. 35) פירש״י עה״פ.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁפּוֹעֵל הַבְּרוּר ההפרדה של הטוב מהרע והעלאתו לקדושה גַּם חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת היינו בירור גם של המקום הנחות ביותר, וּמְטַהֵר טוּמְאַת מֵת שהיא טומאה חמורה ביותר "שֶׁלְּמַטָּה מַטָּה מִנֵּהּ"[36], כמבואר בקבלה וחסידות שה'קליפות', הכוחות שמחוץ לקדושה המכסות על האור האלוקי כשם שהקליפה מכסה על הפרי, נחלקות לשתי דרגות כלליות, קליפת נוגה, לשון אור, שיש בה תערובת טוב ורע, וקליפות טמאות לגמרי שאין בהם טוב כלל, ועל כך מבואר (ב'אגרת הקודש' שבספר התניא) שהקרבנות הנעשים בפנים מבררים את קליפת נוגה ואילו פרה אדומה הנעשית בחוץ מטהרת ומבררת טומאה שלמטה מטה מקליפת נוגה (וכמבואר שם, "נודע מזוהר הקדוש והאריז"ל סוד הקרבנות שעל גבי המזבח הן בחי' העלאת מיין־נוקבין מנפש הבהמית שבנוגה אל שרשן ומקורן הן בחי' ד' חיות שבמרכבה הנושאות את הכסא פני שור ופני נשר וכו'... אכן בשריפת הפרה אדומה הנה על ידי השלכת עץ ארז ואזוב וכו' ונתינת מים חיים אל האפר נקרא בשם קידוש מי חטאת במשנה והיא בחינת קדש העליון... ולזאת מטהרת טומאת המת אף שהוא אבי אבות וכו' ולמטה מטה מנוגה").

ז) וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזּוֹהִי גַּם הַשַּׂיָּכוּת דְּפָרָשַׁת "חֻקַּת" לְחַג הַגְּאוּלָה של הרבי הריי"צ ממאסרו ביום י"ב תַּמּוּז, שֶׁלָּכֵן קוֹרִין אוֹתָהּ את פרשת חוקת (בְּכַמָּה וְכַמָּה שָׁנִים בְּשַׁבָּת (עליה נאמר בזוהר דְּמִינֵהּ מִתְבָּרְכִין כּוּלְּהוּ יוֹמִין[37] שממנה מתברכים כל הימים של השבוע) שֶׁלְּפְנֵי י"ב תַּמּוּז, וְעַל־כָּל־פָּנִים בִּסְמִיכוּת לְג' תַּמּוּז, שֶׁאָז הִתְחִילָה הַגְּאוּלָה (חוּפְשָׁה נִתְּנָה לוֹ לצאת מבית האסורים, על מנת להישלח לעיר גלותו לשלוש שנים ולמעשה שוחרר בי"ב תמוז), וְעַד שֶׁגַּם בַּמַּאֲמָר דְּי"ב תַּמּוּז הָרִאשׁוֹן של שנת תרפ"ז

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁפּוֹעֵל הַבְּרוּר גַּם חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, וּמְטַהֵר
2 טוּמְאַת מֵת "שֶׁלְּמַטָּה מַטָּה מִנֵּהּ"[36].
3 ז) וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזּוֹהִי גַּם הַשַּׂיָּכוּת דְּפָרָשַׁת
4 "חֻקַּת" לְחַג הַגְּאוּלָה י"ב תַּמּוּז, שֶׁלָּכֵן
5 קוֹרִין אוֹתָהּ (בְּכַמָּה וְכַמָּה שָׁנִים) בְּשַׁבָּת (דְּמִינֵהּ
6 מִתְבָּרְכִין כּוּלְּהוּ יוֹמִין[37]) שֶׁלְּפְנֵי י"ב תַּמּוּז,
7 וְעַל־כָּל־פָּנִים בִּסְמִיכוּת לְג' תַּמּוּז, שֶׁאָז הִתְחִילָה
8 הַגְּאוּלָה (חוּפְשָׁה נִתְּנָה לוֹ), וְעַד שֶׁגַּם בַּמַּאֲמָר
9 דְּי"ב תַּמּוּז הָרִאשׁוֹן הוּבָא פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק
10 "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ד).
11 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ שֶׁכְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְרַחְמִי
12 אַדְמוֹ"ר בַּעַל הַשִּׂמְחָה וְהַגְּאוּלָה, הָיָה חָדוּר כָּל
13 יָמָיו בַּעֲבוֹדָה דְּ'מְסִרַת נֶפֶשׁ' בְּפוֹעַל, וּבְיַחַד עִם
14 זֶה, הָיוּ כָּל עִנְיָנָיו בְּתַכְלִית הַהִתְיַשְּׁבוּת. וַאֲפִילוּ
15 "הָעֲבוֹדָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָבַדְתִּי בְּהַרְבָּצַת תּוֹרָה
16 וְחִזּוּק הַדָּת"[38], שֶׁבִּגְלָלָהּ הָיָה הַמַּאֲסָר לִפְנֵי י"ב
17 תַּמּוּז, הִנֵּה אַף שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ לֹא הָיָה לָהּ מָקוֹם
18 עַל־פִּי שֵׂכֶל, אֲפִילוּ לֹא עַל־פִּי שֵׂכֶל דִּקְדוּשָׁה,
19 וּבָאָה בְּגִלּוּי מִצַּד הָעֲבוֹדָה דְּ'מְסִרַת נֶפֶשׁ'
20 בְּפוֹעַל שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִמִּדִּידַת הַשֵּׂכֶל, אַף־
21 עַל־פִּי־כֵן הָיְתָה עֲבוֹדָה מְסוּדֶרֶת בְּתַכְלִית (אַף
22 שֶׁטֶּבַע הָאָדָם הוּא שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעוֹמֵד בִּתְנוּעָה שֶׁל
23 'מְסִרַת נֶפֶשׁ' אֵין מָקוֹם אֶצְלוֹ לְחֶשְׁבּוֹנוֹת
24 וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה), וְהָיְתָה מְחוּשֶׁבֶת וַעֲרוּכָה בְּאוֹפֶן
25 שֶׁהַרְבָּצַת הַתּוֹרָה וְחִזּוּק הַדָּת תִּהְיֶה בְּמִדָּה הַיּוֹתֵר
26 גְּדוֹלָה. וְעַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י
27 בְּפָרָשָׁתֵנוּ[39] שֶׁ"מֹשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם
28 מֹשֶׁה, לוֹמַר לְךָ[40] שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר,
עצמה הוּבָא פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה"
(כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ד).
וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ שֶׁכְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְרַחְמִי אַדְמוֹ"ר בַּעַל הַשִּׂמְחָה וְהַגְּאוּלָה, הָיָה חָדוּר כָּל יָמָיו בַּעֲבוֹדָה דְּ'מְסִרַת נֶפֶשׁ' על כל ענייני יהדות בְּפוֹעַל, וּבְיַחַד עִם זֶה, הָיוּ כָּל עִנְיָנָיו בְּתַכְלִית הַהִתְיַשְּׁבוּת מתוך יישוב הדעת ועל פי השכל. וַאֲפִילוּ "הָעֲבוֹדָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָבַדְתִּי בְּהַרְבָּצַת תּוֹרָה וְחִזּוּק הַדָּת"[38], כלשונו במכתבו לי"ב תמוז תרפ"ח, שֶׁבִּגְלָלָהּ הָיָה הַמַּאֲסָר לִפְנֵי י"ב תַּמּוּז, הִנֵּה אַף שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ לֹא הָיָה לָהּ מָקוֹם עַל־פִּי שֵׂכֶל, אֲפִילוּ לֹא עַל־פִּי שֵׂכֶל דִּקְדוּשָׁה, וּבָאָה בְּגִלּוּי מִצַּד הָעֲבוֹדָה דְּ'מְסִרַת נֶפֶשׁ' בְּפוֹעַל שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִמִּדִּידַת הַשֵּׂכֶל, היינו תוך התעלות מוחלטת מגדרי השכל, אַף־עַל־פִּי־כֵן הָיְתָה עֲבוֹדָה מְסוּדֶרֶת ומאורגנת בְּתַכְלִית ר'בהתיישבות' מלאה (אַף שֶׁטֶּבַע הָאָדָם הוּא שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעוֹמֵד בִּתְנוּעָה שֶׁל 'מְסִרַת נֶפֶשׁ' אֵין מָקוֹם אֶצְלוֹ לְחֶשְׁבּוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה אלא מתנהג למעלה ממדידה והגבלה לגמרי), וְהָיְתָה פעילותו של הרבי הריי"צ שנעשתה במסירות נפש ממש מְחוּשֶׁבֶת וַעֲרוּכָה בְּאוֹפֶן שֶׁהַרְבָּצַת הַתּוֹרָה וְחִזּוּק הַדָּת תִּהְיֶה בְּמִדָּה הַיּוֹתֵר גְּדוֹלָה בשילוב מיוחד של מסירות נפש ויציאה מכל הגדרים ביחד עם עבודה מאורגנת ומסודרת היטב.
וְעַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשָׁתֵנוּ[39] פרשת חוקת ביישוב הסתירה לכאורה שפעם נאמר שמשה שלח מרגלים ופעם נאמר שבני ישראל שלחו מרגלים שֶׁ"מֹשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה,

---

36) ראה תניא אגה"ק סכ"ח. דרך מצוותיך קיא, ב. 37) זח"ב סג, ב. פח, א. 38) לשון כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתבו לחגיגת יב תמוז הראשונה - בשנת תרפ"ח (נדפס בסה"מ תש"ח ע' 263. ולאח"ז ח"ב ע' פ). 39) כא, כא. - וראה בארוכה לקו"ש חל"ג ס"ע 134 ואילך. 40) לכאורה "לומר לך.. הכל" - אינו נוגע להבנת פשוטו של מקרא? אלא שמתרץ ומבאר למה שינה הכתוב - שזהו "לומר לך" - כולל גם "בן חמש" - כי כן הוא גם בפשטות הדברים (ובעולם העשי' הגשמי - לעומת

ביאור בדרך אפשר

לוֹמַר לְךָ[40] שֶׁנְּשִׂיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר, כִּי הַנָּשִׂיא הוּא הַכֹּל״, מוּבָן, שֶׁכֹּחַ זֶה לפעול מתוך שילוב זה של מסירות נפש מצד אחד וסדר והתיישבות מצד שני, נוֹתֵן כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ״ר לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַד אֲפִילוּ לְמִי שֶׁ(רַק) בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכֻנֶּה[41] מי שהיותו נקרא בשם ״ישראל״ הוא אצלו כינוי בלבד

ביאור בדרך אפשר

כִּי הַנָּשִׂיא הוּא הַכֹּל״, מוּבָן, שֶׁכֹּחַ זֶה נוֹתֵן כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ״ר לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַד אֲפִילוּ לְמִי שֶׁ(רַק) בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכֻנֶּה[41]. וְכַאֲשֶׁר נִלַּךְ בַּדֶּרֶךְ שֶׁסָּלַל לָנוּ, יֶשְׁנָהּ הַהַבְטָחָה שֶׁיִּקּוּיִם מַה שֶּׁכָּתוּב[42] יְהִי ה׳ אֱלֹקֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ, וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה אוֹר[43] בְּרוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת[44].

ביאור בדרך אפשר

ושייכותו הפנימית לדבר לא נראית בגלוי. וְכַאֲשֶׁר נִלַּךְ בַּדֶּרֶךְ שֶׁסָּלַל לָנוּ הרבי בעל הגאולה, יֶשְׁנָהּ הַהַבְטָחָה שֶׁיִּקּוּיִם מַה שֶּׁכָּתוּב[42] יְהִי ה׳ אֱלֹקֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ, כפי שאמר הרבי הריי״צ עצמו לגבי מאסרו וגאולתו, וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה אוֹר[43] בְּרוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת[44].

פשט שבתורה) - שנשיא הדור כו׳. ועפ״ז מובנת התמי׳ - דלכאורה הו״ל לרש״י לסיים בדוגמא ל״וישראל הם משה״ - וע״פ הנ״ל מובן, דבזה לא תמיד ישנה האמירה לך (שכן הוא בפועל) - אף שישראל דדור דעה דמשה - הם משה, משא״כ בנשיא הדור. 41) לשון כ״ק מו״ח אדמו״ר במכתבו הנ״ל. וראה לקו״ש ח״ח בהוספות ע׳ 329 ואילך. 42) מלכים־א ח, נז. 43) ע״פ לשון הכתוב - בא יו״ד, כג. 44) לשון כ״ק מו״ח אדמו״ר - ג׳ תמוז תרפ״ז (נדפס בסה״ש תרפ״ז ע׳ 169 ואילך). וראה לקו״ש ח״ח ע׳ 336 הערה ד״ה יהי.

המשך ביאור למס׳ ערכין ליום רביעי עמ׳ א

גמרא

הגמרא מביאה סתירה בין משנתנו לברייתא: שנינו במשנה, אין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים. מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהוּ** – וקשה על כך מברייתא ששנינו בה, **מַקְדִּישִׁין** שדה אחוזה **בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל, וּבֵין** מיד **לְאַחַר הַיּוֹבֵל, וּבִשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ לֹא יַקְדִּישׁ** שדהו, **וְאִם הִקְדִּישׁ** ביובל עצמו, **אֵינָהּ קְדוּשָׁה.** הרי מבואר שמקדישים שדה אחוזה סמוך ליובל, ומשמע גם אם נשארו פחות משתי שנים עד היובל, וקשה ממשנתנו ששנינו בה שאין מקדישים שדה אחוזה פחות משתי שנים סמוך ליובל.

מתרצת הגמרא: **רַב** וּ**שְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ** – שאמרו שניהם לתרץ, שלעולם מקדישין אפילו פחות משתי שנים לפני היובל, ומה ששנינו במשנה שאין מקדישים לפני היובל פחות משתי שנים, הכוונה הוא **שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין** את השדה **לִיגָּאֵל בְּגֵירוּעַ** – על דעת לפדותה לפי חשבון, **פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים** סמוך ליובל, שהבא לפדות עשר או עשרים שנה לאחר היובל, מחשבים כמה שנים נשארו עד היובל הבא, ונותן להקדש סלע ופונדיון לכל שנה שנשארה עד היובל, וזהו שנקרא גירוע, כלומר, שמגרע מכסף הפדיון את מנין השנים שעברו משנת היובל עד שנת הפדיון. אמנם אם בא לפדות פחות משתי שנים לפני היובל אינו מגרע כלום, וכשבא לפדותה צריך לתת להקדש חמשים סלעים, שנאמר (ויקרא כז יח) ״על פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ״, ומיעוט שָׁנִים הוא שְׁנַיִם, ולמדים מכאן, שאין נוהג דין גירוע אלא אם נשארו לכל הפחות שתי שנים עד היובל, אבל אם נשארו פחות משתי שנים פודה את השדה בחמשים סלעים, **וְכֵיוָן דְּאֵין מַקְדִּישִׁין** שדה על דעת **לִיגָּאֵל בְּגֵירוּעַ, פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים** סמוך ליובל, בא התנא של המשנה להשמיענו עצה טובה, **שֶׁיְּהֵא אָדָם חָם עַל נְכָסָיו, וְאַל יַקְדִּישׁ** שדהו **פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים** סמוך ליובל, כדי שלא יצטרך לפדותה בלא גירעון ויפסיד בפדיונה.

הגמרא מביאה מחלוקת רב ושמואל במקדיש שדהו בשנת היובל עצמה: **אִיתְּמַר, הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ, רַב אָמַר,** השדה **קְדוּשָׁה, וְאִם בָּא לִפְדּוֹתָהּ, נוֹתֵן** להקדש **חֲמִשִּׁים** סלעים עבור פדיונה, **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵינָהּ קְדוּשָׁה כָּל עִיקָּר.** בנוסף למחלוקת זו שבין רב לשמואל במקדיש שדהו בשנת היובל, נחלקו רב ושמואל גם במוכר שדהו בשנת היובל עצמה (להלן כט:), שרב סובר שהמכירה חלה אלא שהשדה חוזרת מיד למוכר כדין שאר שדות החוזרות לבעליהן ביובל, והלוקח איבד מעותיו. ושמואל סובר שהמכירה לא חלה כלל, והמוכר צריך להחזיר ללוקח את מעותיו.

הגמרא מקשה על שמואל, ומבארת את המחלוקת בין רב ושמואל: **מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף, בִּשְׁלָמָא** – מובן הדבר, **לְעָנְיַן מְכִירָה** – לגבי מוכר שדהו בשנת היובל, **דְּפָלֵיג שְׁמוּאֵל עֲלֵיהּ דְּרַב** הסובר שהמכירה חלה, וסובר הוא שהמכירה אינה חלה, משום **דַּאֲמַר לְמֵימַר** – שיש לומר **כָּל וָחוֹמֶר** שהמכירה לא תחול, **וּמַה** שדה **הַמְּכוּרָה כְּבָר** קודם היובל, בכל זאת **יוֹצֵאָה עַכְשָׁיו** – כשמגיע יובל יוצאה, שדה **שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה** קודם היובל, **אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּימָּכֵר** ביובל, ואם מכרה שהמכירה לא תחול. **אֶלָּא הָכָא** – כאן לגבי מקדיש שדהו, **מִי אִיכָּא לְמֵימַר** – וכי יש לומר **כָּל וָחוֹמֶר** שההקדש לא יחול, **וְהָא תְּנַן** (להלן כה:), אם **הִגִּיעַ** היובל **וְלֹא נִגְאֲלָה** השדה מיד ההקדש, הדין הוא שה**כֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ וְנוֹתְנִין** את **דָּמֶיהָ** להקדש בדק הבית, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.** וכיון שהשדות שהיו קדושות לפני היובל, כשמגיע היובל אינן יוצאות מרשות הקדש בלא פדיון, אין לעשות קל וחומר שהמקדיש שדהו ביובל עצמה שההקדש לא יחול.

מתרצת הגמרא: **שְׁמוּאֵל כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר,** שכשמגיע היובל ולא נגאלה השדה מיד ההקדש, **נִכְנָסִין** הכהנים לתוכה **וְלֹא נוֹתְנִין** את דמיה להקדש, אלא יוצאת מהקדש בלא פדיון, הלכך גם בה ניתן לעשות קל וחומר, שאם שדה הקדושה כבר לפני היובל, בכל זאת כשמגיע יובל היא יוצאת מהקדש בלא פדיון, קל וחומר לשדה שאינה קדושה לפני היובל, שאם הקדישה בשנת היובל שלא יחול ההקדש.

בס"ד. שיחת שבת פרשת חוקת, יו"ד תמוז, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. הביאור בפירוש רש"י ריש פרשתנו, "זאת חוקת התורה", "לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חוקה, גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה",

- שכוונת רש"י היא לבאר הלשון "זאת חוקת התורה", שמשמעותו שפרה האדומה היא החוקה היחידה שבכל התורה (מה־שאין־כן "זאת חוקת הפסח"[1], שפירושו: "זאת" - הדינים שנאמרו לאחרי זה, "כל בן נכר לא יאכל בו"[1], הם חוקת הפסח[2], מה־שאין־כן הדינים שלפני זה), להיותה ה"חוקה" היחידה שאין לה מקום בשכל לחלוטין (ולא כמו שאר החוקים, שבכללות הם בגדר השכל, אלא שיש עליהם קושיות כו'; ורק "טהרת מי חטאת" שמנה רש"י בפרשת אחרי[3], מובנת בכללות על־פי שכל כשאר חוקי התורה[4], כיון שאין מקריבים ממנה על המזבח, ועשייתה דוקא חוץ לשלש מחנות.

ועל־פי־זה יובן דיוק לשון רש"י "השטן" (ולא "יצר הרע"), "מונין" (ולא "משיבין"), "אין לך רשות להרהר אחריה" (ולא "אי אתם רשאין להפטר"), כי במצוה שאין לה מקום בשכל לחלוטין, לא שייך שהיצר הרע ואומות העולם יהיו "משיבין", להוכיח שאינה מפי הקדוש־ברוך־הוא חס־ושלום (כמו במצוות שבכללות הם בגדרי השכל, ומכל־מקום יש עליהם קושיות), ובמילא אין קא־סלקא־דעתך ש"רשאין להפטר"; אלא רק "מונין את ישראל", לצערם ולקנטרם כו', כמו ה"שטן", שרק מפריע ומצער כו', אבל לא מבטל את הדבר -

הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ח עמוד 123 ואילך; שם עמוד 183 ואילך - בפירוש "זאת חוקת התורה" שבפרשת מטות[5].

* * *

ב. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל וידבר גו' זאת חוקת התורה וגו'.

* * *

ג. הביאור בפירוש רש"י בסוף פרשתנו, "ויכו אותו", "משה הרגו, כדאיתא בברכות בהרואה[6], עקר טורא בר תלתא פרסי וכו'",

- דכיון שהקדוש־ברוך־הוא אמר למשה[7] "אל תירא אותו", לפי "שהיה משה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם" (מה־שאין־כן בני ישראל שהיו בטוחים בנצחון בכח תפלתו של משה), על כרחך צריך לומר, שגם "כי בידך נתתי אותו"[7], קאי על משה לבדו, ולכן מפרש רש"י "משה הרגו".

ואף־על־פי־כן נאמר "ויכו" לשון רבים, כי לאחרי שעוג "עקר טורא בר תלתא פרסי", כגודל השטח של מחנה ישראל, היינו, שרצה לאבד חס־ושלום את כל בני ישראל, זרע אברהם, בטלה ממנו זכותו של

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ח ע' 289 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ראה שו"ע יו"ד סרמ"ו ס"ו. ובט"ז שם "שהוא המנהג בכל יום".

2) ראה גם תורת מנחם חל"ז ע' 206. וש"נ.

3) כולל מצוות יסודי התורה: אחדות ה', אהבתו ויראתו וכו' ש"הדרך לאהבתו ויראתו" היא שיתבונן האדם במעשיו (של ה') .. ויראה מהן חכמתו .. מיד הוא .. מתאווה תאווה גדולה לידע כו' (ראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב). ראה גם תורת מנחם חמ"א ע' 70. וש"נ.

4) הל' ת"ת סוף פ"א.

5) ראה תורת מנחם חמ"א ע' 284. וש"נ.

6) שמות ג, א.

7) שמו"ר (פ"ב, ב) ותנחומא שם (ז).

אברהם*, ושוב לא היו זקוקים לזכותו של משה דוקא, אלא גם שאר בני ישראל היו יכולים להרגו, ועוד זאת, ש"משה הרגו" בשליחותם של כל ישראל, שנתחייבו להרגו מצד "אם בא להרגך השכם להרגו"[8].

ורש"י לא מסתפק בציון ל'ברכות', ומוסיף "בהרואה", שבהתחלת הפרק מדובר אודות ברכת הנס דרבים, שמזה מוכח, שגם מה ש"משה הרגו" היה נוגע לרבים.

ועניין זה (שגם ענין שנעשה על־ידי משה נעשה נס של כל ישראל) שייך לי"ב תמוז, שעל־ידי ה'מסירות נפש' של בעל הגאולה המשיך גאולה לכל בני ישראל -

הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' שם עמוד 134 ואילך.

---

*) שהרי[9] "בתוהא על הראשונות", "איבד את הראשונות"[10]. ואף שבפועל רק התכוון לאבד את ישראל, ומחשבתו לא באה לידי פועל - הרי אצל אומות העולם מצרף הקדוש־ברוך־הוא מחשבה רעה למעשה[11]. ולכן, אף שבעקירת ההר רק רצה להורגם[12] - ומענישין על החטא דוקא, ולא על ההכנה, ובדוגמת הלוקח כלי ברזל בידו להרוג חבירו - הרי זה נחשב לחטא שמענישין עליו[13].

---

8) יג, ג.
9) שם, כא.
10) ראה גם במכילתא בפירוש הנבואה שבשירה "בגדול זרועך ידמו כאבן" (בשלח טו, טז) — שמדבר ב"כל מלכי כנען" כשיבואו וילחמו בישראל.
11) בשלח שם, טו.
12) ראה וישב לז, כה. ובכ"מ.
13) לו, ג ואילך.

המשך ביאור למס' ערכין ליום ראשון עמ' ב

היא **בְּשִׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים** לעבודתם. והטעם שעושים כן, **בְּשִׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים, דְּאִיכָּא דְּנִיחָא לְמִיזְבַּן** – שאם יש מי שרוצה לקנות את הקרקע, **אָמַר** לְהוּ **לַפּוֹעֲלִים** – יאמר לפועליו העובדים בשדות ומבינים בטיב הקרקעות, **אֵיזִילוּ סַיְּירוּ לָהּ נִיהָלִי** – לכו ותבדקו את השדה עבורי, האם כדאי לי לקנותה. והטעם שמכריזים גם **בְּשִׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים** הוא **דְּנִידְכַּר דְּאָמַר** לְהוּ – כדי שיזכר שאמר להם לבודקה, **נֵיזִיל נִישַׁיְּילִינְהוּ** – וילך וישאל את הפועלים מה טיבה. מסייעת הגמרא לדברי רב: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כן גם בברייתא, **שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּכֹּקֶר וּבָעֶרֶב, בְּשִׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים וּבְשִׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים**, וכדברי רב.

מביאה הגמרא את המשך הברייתא: **אוֹמֵר** המכריז, **שָׂדֶה פְּלוֹנִי, בְּסִימָנֶיהָ וּבְמִצְרֶיהָ** – שסימניה הם כך וכך וגבולותיה הם אלו ואלו, **כָּךְ הִיא יָפָה** – כך וכך תבואה גדילה בה, **וְכָךְ הִיא שׁוּמָא** – ובסכום זה שמו אותה בית דין, **כָּל הָרוֹצֶה לִיקַּח** את השדה, **יָבֹא וְיִקַּח**. והיה המכריז אומר שקרקע זו נמכרת **עַל מְנָת לִיתֵּן** את מעות המקח **לָאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ** – תמורת דמי הכתובה שהיתומים חייבים לה, **וְכֵן** אם היה זה לפרעון חוב, מכריז שהיא נמכרת **לְבַעַל חוֹב בְּחוֹבוֹ** – שיתן הלוקח את הדמים למלוה בפרעון חובו.

מבררת הגמרא: **לְמָה לִי לְמֵימַר** – מדוע מכריזים שהמכירה היא **עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כִּתוּבָּתָהּ, וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ**. מבארת הגמרא: **דְּאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּבַעַל חוֹב** – כיון שיש מי שנוח לו לקנות קרקע כדי לפרוע חוב, **דְּמֵיקַל בְּזוּזֵי** – משום שבעל חוב אינו מקפיד על טיב המטבעות, ומוכן לקבל מטבעות שבורות וחסרות, שאין דרך הסוחרים להקפיד בכך. **וְאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּאִשָּׁה** – ויש מי שנוח לו לקנות קרקע הנמכרת לפרעון כתובת אשה, **דְּשָׁקְלָה עַל יָד עַל יָד** – כיון שהיא נוטלת את המעות מהלוקח מעט מעט, לפי שאינה סוחרת ואינה מתעסקת עם המעות, אלא צריכה אותם להוצאותיה, ואינה צריכה את כל המעות בבת אחת. ועל ידי שיודיעו בעת ההכרזה לשם מה נמכרת הקרקע, יוכלו הקונים לדעת האם נוח להם בקניה זו, ויתרבו הקונים.

בס"ד. משיחת ש"פ חוקת, יו"ד תמוז ה'תנש"א

תרגום מאידית

א. יום זה – ככל ימי השנה בלוח היהודי־תורני – מורכב משני מנינים: היום בשבוע, והיום בחודש[1]. היום הוא היום השביעי בשבוע, יום השביעי (יום שבת קודש), והיום העשירי בחודש (תמוז).

שני מנינים אלו – "ימי השבוע" ו"ימי החודש" – מחושבים ע"פ שני חשבונות שונים, הקובעים את הלוח התורני: מהלך השמש – שבו תלויים ימי השבוע (ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד[2] וכיו"ב, וכך ה"ז חוזר על עצמו בכל שבוע[3]: היום יום ראשון בשבת[4] וכו'), ומהלך הלבנה – שבו תלויים ימי החודש.

כבכל ענין בתורה וביהדות (במכל־ שכן מכל מאורעות העולם[5]), אין שני מנינים אלו מקריים ח"ו, אלא הם נקבעו כך בכוונה ובדיוק ע"י הקב"ה. הם משקפים שני סדרים באופן שבו הקב"ה בורא ומנהיג את העולם; ומזה יכול וצריך כל יהודי (שהנהגתו היום־יומית נקבעת ע"פ שני חשבונות אלו) ללמוד לימוד והוראה בעבודת השם[6].

וכמו"כ מובן גם בנוגע ליום זה – יום השביעי בשבוע ויום העשירי בחודש [ובפרט שבמספרים אלו מודגש במיוחד החילוק בין ימי השבוע וימי החודש, כדלקמן ס"ג] – שהוא כולל בתוכו לימוד בעבודת האדם – הן מכל אחד משני מספרים אלו (שבעה ועשרה) בפני־עצמו (שהרי שני חשבונות אלו אינם תלויים אחד בשני), והן מחיבור שניהם יחד. היות שהם באים יחדיו ביום אחד (והרי זהו בהשגחה פרטיות ובדיוק), ה"ז מורה על כך שיש ביניהם שייכות[7] עד שהם נעשים דבר אחד (יום אחד המורכב משני מנינים: שביעי ועשירי).

וכיון שיום זה הוא שבת פרשת חוקת, ויום בחודש תמוז – ה"ז מורה שיש לזה שייכות עם הפרשה ועם החודש; וגם שייכות עם הימים המתברכים משבת זו[8]: (א) י"ב־י"ג תמוז, חג הגאולה דכ"ק מו"ח אדמו"ר (בשנת תרפ"ז[9]), ו(ב) שבעה עשר בתמוז (בשבת הבאה[10]).

וגם ועיקר: שייכות עם הגאולה האמיתית והשלימה – הענין הכי עיקרי שהזמן גרמא, כמדובר כמ"פ, ובפרט לאחרונה[11].

ב. החילוק הכללי בין ימי השבוע וימי החודש הוא: שבעת ימי השבוע אינם תלויים במעשה האדם, אלא הם נקבעים מלמעלה, מצד סדר מעשה בראשית כפי שקבע אותו הקב"ה, שעל־ידי־זה ש"ויהי ערב ויהי בוקר" (ע"י מהלך השמש) עובר במילא יום, ועוד ששה ימים (היקפים), ובמילא בא יום השביעי, וקדושת שבת – כדברי חז"ל[12] (בנוגע לקדושת שבת) ש"שבת מקדשא וקיימא (מששת ימי בראשית)". משא"כ (ימי ה)חודש תלויים בקביעות בית־דין[13], "ישראל דקדשינהו לזמנים . .

---

1) וממנו נשתלשל שכן הוא בלוח אוה"ע (שמונין לחמה – סוכה כט, א. מכילתא בא יב, ב. ב"ר פ"ו, ג. זח"א רלו, סע"ב), שמחלקים שנת החמה לי"ב חלקים־חדשים, אבל חלוקה זו היא "רק הסכם לבד ולא שהוא כן בתולדה" (ד"ה החודש תרנ"ד – ע' קלז) ע"י מהלך החמה עצמו (כי "אין לשמש חודש כלל" – ראב"ע בא שם), ולא כמו חלוקת החדשים ע"י מהלך הלבנה (כפי שהוא בבנ"י), שבכל כ"ט יום וחצי (וב' ידות שעה וע"ג חלקים) נעשה סיבוב חדש דהלבנה (ר"ה כה, א. רמב"ם הל' קדה"ח פ"ו ה"ג. ועוד).

2) בראשית א, ו.

3) ראה לקו"ת שה"ש כה, סע"א. סה"מ תרע"ח ע' רסט. תש"ד ע' 192. תש"ה ע' 167. וראה גם אוה"ת שבועות ע' פו. אוה"ת ברכה ע' א'תתצא. א'תתצט. ובכ"מ.

4) כמ"ש בשיר של יום.

5) ראה כתר שם טוב (הוצאת "קה"ת") הוספות סקי"ט ואילך. וש"נ.

6) במכ"ש מתורת הבעש"ט, שכל דבר ודבר אשר האדם רואה או שומע הוא הוראת הנהגה בעבודת השם (שם סקכ"ז ואילך. וש"נ).

7) וכמובן מהא דזבחים (צא, רע"א) שקדושת (מוספי) ראש חודש "אהני למוספי שבת". וראה גם לקו"ש חט"ז ע' 481.

8) ראה זח"ב סג, ב. פח, א.

9) אותיות תפז"ר. – ולהעיר שבמזמור תהלים המתאים למספר שנותיו של בעל הגאולה שמתחילים לומר בי"ב תמוז (יום הולדתו) השתא (מזמור קי"ב) – נאמר (בפסוק ט) "פזר נתן לאביונים".

10) ראה שיחת ש"פ צו שנה זו הערה 6.

11) שיחת כ"ח ניסן, ושיחות והתוועדויות שלאח"ז.

12) ביצה יז, א (ובפרש"י). וראה תו"א יתרו סט, סע"ג.

13) ועד שאחז"ל (שמו"ר פט"ו, ב. דב"ר פ"ב, יד) שהקב"ה אומר לב"ד של מעלה "אני ואתם נלך אצל ב"ד של מטה כו'". ועד כדי כך, ש"אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מזידין כו'" (ר"ה שם).

ישראל דקדשינהו לראשי חדשים"[14] (ולכן אומרים "מקדש ישראל והזמנים", ש"צריך להקדים קדושת ישראל לקדושתן, שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הם, ואילו לא נתקדשו ישראל לא היו קובעים חדשים וקוראין מועדים בבית־דין"[15]).

וכפי שהוא גם בפשטות הענינים: שבעת ימי בראשית (ויום השבת) היו מיד בתחלת הבריאה (כמסופר בהתחלת התורה). משא"כ קידוש החודש ("החודש הזה לכם גו'"[16]) הוא מצוה שנאמרה לבנ"י ("מצוה ראשונה שנצטוו ישראל"[17]) לראשונה ביציאת מצרים. ומבואר בכ"מ[18], שזוהי התחלת העבודה דבנ"י בתורה ומצוות שלמעלה מהבריאה.

וברוחניות הענינים: ימי השבוע קאי על סדר הבריאה כפי שנברא במילואה ע"י הקב"ה, "עולם על מילואו נברא"[19], כמ"ש[20] "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", תולדות מלא כתיב[21]. ימי החודש קאי על ההוספה וחידוש (חודש מלשון חידוש[22]) שנפעל בהבריאה ע"י עבודת האדם[23], כמאחז"ל[24] "אשר ברא אלקים לעשות[25] — לתקן",

14) ברכות מט, א.
15) פרש"י ביצה שם ד"ה אטו.
16) בא שם.
17) פרש"י ר"פ בראשית.
18) ראה אוה"ת בא ע' רסב. סה"מ אעת"ר ע' רסב. עטר"ת ע' קצו. תרפ"ד ע' פב. מלוקט ח"ב ע' רפג ואילך. ח"ג ע' פב ואילך.
19) ראה ב"ר פי"ד, ז. פי"ג, ג.
20) בראשית ב, ד.
21) ב"ר עה"פ (פי"ב, ו).
22) ראה ראב"ע שם. ס' השרשים לר' יונה אבן ג'נאח ולהרד"ק ערך חדש.
23) דאע"פ שמהלך הלבנה ומולד הלבנה (בראש חודש) הוא חלק מהבריאה, הרי קביעת וקדושת ראש חודש במנין הזמן תלוי' בב"ד, ועד ש"אתם אפילו שוגגין אתם אפי' מזידין" כנ"ל.
ומה שאמחז"ל (שמו"ר פט"ו, יא) "משבחר הקב"ה בעולמו קבע בו ראשי חדשים (ושנים)" — (א) ה"ז דוקא ע"י בחירת הקב"ה בעולמו (ולא ע"י בריאת העולם מצ"ע). כי ענין החודש (מלשון חידוש) הוא למעלה מהבריאה. (ב) אמיתית הענין דחדשי השנה נעשה דוקא ע"י מצות קידוש החודש (שע"י ב"ד), "החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (וראה שמו"ר שם: "מכאן ואילך הרי מסורה בידכם ברשותכם אם אמרתם הן הן אם אמרתם לאו לאו, מ"מ יהא החודש הזה לכם") — ראה ד"ה החודש תשל"ט (סה"מ מלוקט ח"ג שם).
24) ראה ב"ר פי"א, ו ובפרש"י. וראה אוה"ת בראשית (כרך ג) ע' תקיד ואילך.
25) בראשית שם, ג.

עד שפועלים חידוש ושלימות בכל הבריאה (אפילו לגבי שלימות הבריאה מצ"ע),

"שמים חדשים וארץ חדשה"[26] — שיהי' בגאולה האמיתית והשלימה, כשיהי' "אלה תולדות פרץ גו' (וישי הוליד את דוד)"[27], תולדות מלא[28] (למעלה מ'תולדות מלא' בבריאת השמים והארץ).

ובשורש הענינים, מקור חילוק זה הוא משתי הדרגות באלקות: אלקות שבערך להבריאה, ומתלבשת בהבריאה (שבוע); ואלקות שלמעלה מהבריאה (חודש).

ג. ויש לומר שזה משתקף במיוחד בהחילוק בין יום השביעי (בשבוע) ויום העשירי (בחודש) — שני המנינים דיום זה:

שביעי מורה על שלימות ההיקף דהבריאה — שבעת ימי בראשית, שבעת ימי ההיקף[29]. ובשרשם — שבע המדות שבהן נברא העולם, שבעת הימים (יום ראשון — חסד, יום שני — גבורה, עד יום השביעי — מלכות)[30]. הדרגא באלקות שבורא ומתלבש בעולם.

עשרה קשור (גם) עם הדרגא באלקות שלמעלה מעולם — עשר הספירות, הכוללות את שלשה המוחין שהם למעלה מ(מקור ה)עולם[31];

והגילוי דבחי' עשרה (אלקות שלמעלה מעולם) נפעל ע"י עבודת האדם, שמוסיף ומחדש (על הבריאה שנבראת בשבע מדות) את ההמשכה דג' מוחין, באופן שנעשה שלימות הגילוי דעשרה — נוסף על הגילוי דבחי' שבע (מדות) בהבריאה, גם הגילוי דג' מוחין.

ובעבודת האדם: על הכתוב[32] "אל תצר את מואב" — מבואר בחסידות[33], שבזמן הזה ניתנו לבנ"י שבע הארצות, כיון שעיקר העבודה בזמן הזה הוא לברר ולזכך את שבע המדות (והעבודה בשלשה המוחין, הוא בכדי לפעול על המדות),

26) ישעי' סה, יז. סו, כב. וראה לקו"ת שה"ש בסופו (נא, ג). ספר הליקוטים דא"ח — צ"צ ערך לע"ל ע' תריב ואילך. ועוד.
27) רות ד, יח. כב.
28) ב"ר שם. שמו"ר פ"ל, ג.
29) ראה שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט.
30) ראה סה"מ תרע"ח, תש"ד ותש"ה שבהערה 3.
31) ראה סה"מ תש"ח ע' 273. ובכ"מ.
32) דברים ב, ט.
33) ד"ה אל תצר את מואב לאדמו"ר האמצעי — מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"א בתחלתו.

אבל בגאולה האמיתית והשלימה ינתנו כל העשר ארצות (גם קיני קניזי וקדמוני[34]), כיון שאז תהי' עבודת השם בתכלית השלימות, ותהי' העבודה דג' מוחין (גם) לעצמו (עד השלימות ד"אלה תולדות פרץ" שלמעלה מ"אלה תולדות השמים והארץ בהבראם")[35].

ד. הפעולה דשני הענינים דשבעה ועשרה קשורה בזה שבהבריאה עצמה נמצאות שתי דרגות אלו:

בתורה שבכתב נאמר שהעולם נברא בשבעה ימים, "ויכל[36] אלקים ביום השביעי מלאכתו"[37]; בתורה שבעל־פה — "תורה בפירושה ניתנה"[38] — נאמר [בפרק שלומדים בשבת זו[39]] ש"בעשרה מאמרות נברא העולם", ויש לומר, שזה מתאים לזה שהחילוק שבין תורה שבכתב ותורה שבעל־פה הוא ע"ד החילוק בין שבעה ועשרה:

תושב"כ ניתנה מלמעלה מהקב"ה[40], ולא שייך שאדם יוסיף בה ח"ו. מצד דרגא זו דהמשכת אלקות מלמעלה (תושב"כ) שלימות הבריאה היא באופן דשבעה. וזה נותן כח לעבודת בירור שבע המדות, גילוי אלקות בערך ובגדרי העולם.

תושבע"פ נתגלתה רובה ע"י העבודה ויגיעה בכח עצמם (בדרך עיון ופלפול) של חכמי ישראל במשך הדורות ("שלומדים מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהם . . (או) שעשאום סייג לתורה"[41]), שעי"ז נתחדשו ריבוי דינים ופרטים בהתרי"ג מצוות[42]. ולכן ההדגשה שם ש"בעשרה מאמרות נברא העולם", מצד עבודת המטה בתורה (תושבע"פ) ובהעולם — רואים בהבריאה בחי' עשר.

וזה נותן כח לעבודה בכח עצמו — "לעשות לתקן" — לפעול הוספה וחידוש בהבריאה, הגילוי דבחי' עשר בתכלית השלימות ע"י העבודה בעולם, עד לשלימות ד"אלה תולדות פרץ" (חידוש בהבריאה[43]).

ה. בשני ענינים אלו — דשביעי (שבוע) ועשירי (חודש) — יש בזה מה שאין בזה:

המעלה דשביעי היא — שזוהי שלימות הבריאה כפי שהקב"ה ברא אותה מלכתחילה, טוב ושלימות מלכתחילה. וגם — שזוהי השלימות ד(גילוי אלקות ב)הבריאה עצמה, כפי שהיא מתלבשת באופן פנימי בגדר הבריאה (כפי שנברא מלכתחילה).

המעלה דעשירי היא — שפועל (ע"י עבודת האדם) גילוי אלקות שלמעלה ממדידה והגבלה דהבריאה. ובלשון הכתוב[44] — "העשירי יהי' קודש", הדרגא דקודש מלה בגרמי', שנעלה לגמרי ("קודש" מופרש ומובדל) מענינים אחרים ("גרמי'"), ועאכו"כ דגדר העולם.

- גם שבת (יום השביעי) היא בדרגת (שבת) קודש, "קודש מלה בגרמי'"[45] — אבל זהו כפי שהקדושה נמשכת מלמעלה (מקדשא וקיימא), משא"כ "העשירי יהי' קודש" נפעל ע"י עבודת[46]

34) לך־לך טו, יט ובפרש"י.

35) ומעין זה הי' לפני זה — כמסופר בפרשתנו* ע"ד כיבוש והתיישבות בנ"י בארץ סיחון ועוג, שבה נכלל חלק מארץ עמון ומואב (ראה גיטין לח, א. וש"נ), שהם מהשלש ארצות, קיני קניזי וקדמוני, ש"עתידים להיות ירושה לעתיד" (פרש"י שם). וי"ל שהפתיחה וההכנה לשלימות כיבוש וירושת הארץ לע"ל (עשרה) נעשתה ע"י ההתיישבות בארץ סיחון ועוג — שבפרשתנו (וראה בארוכה שיחת ש"פ חוקת תש"נ). וראה לקמן ס"ט, שמעין וטועמי' דגילוי זה (דג' מוחין) נעשה ע"י הפצת המעיינות חוצה.

36) בראשית ב, ב.

37) ד"מה הי' העולם חסר מנוחה, באת שבת באת מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה" (פרש"י עה"פ. וראה גם ב"ר פ"י, ט. פרש"י מגילה ט, א ד"ה ויכל. תוד"ה חצבה — סנהדרין לח, א).

38) הקדמת הרמב"ם לספרו היד בתחלתה.

39) אבות פ"ה מ"א.

40) ראה בארוכה פתיחת הרמב"ן עה"ת. וראה גם פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ' חלק ביסוד הח'.

*) בשיעור חומש דיום השבת (שביעי עד סיום הפרשה), עשירי בתמוז.

41) רמב"ם הל' ממרים פ"א ה"ב. וראה ס' השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 725.

42) ראה בארוכה המשך תרס"ו ע' עח ואילך. ע' צ ואילך. ע' שפג ואילך.

43) שמזה מובן שהוא חידוש וגילוי נעלה יותר מבחי' העשרה מאמרות שבהן נברא העולם ע"י הקב"ה [וגם גילוי ענין זה הוא בתורה], שהרי ע"י עבודת האדם (בתיקון העולם שנברא בעשרה מאמרות) תהי' לע"ל חידוש בהבריאה (שנברא בעשרה מאמרות), "שמים חדשים וארץ חדשה".

44) בחוקותי כז, לב. וראה זח"ב רעא, א.

45) זח"ג צד, ב. וראה סידור (עם דא"ח) ר, סע"ג ואילך. ועוד.

46) כפי שהוא גם בפשטות הענין ד"העשירי יהי' קודש" שנאמר במעשר בהמה, שקדושת הבהמה העשירית נעשית ע"י פעולה: יציאת הבהמה מן הדיר (ויציאה מן הכלל ע"י מנין האדם). ראה לקו"ש ח"ז ע' 362 ואילך.

התחתון[47], שמגיעה (בקודש מלה בגרמי' בעצמה) למעלה מההמשכה מלמעלה[48].

ועפ"ז מובן העילוי דיום זה [ובכלל – דכל יום, מצד זה שמאחד יום בשבוע ויום בחודש, כנ"ל, אבל זהו בגלוי ובהדגשה יתירה ביום זה] – יום השביעי בשבוע ויום העשירי בחודש: החיבור (באותו היום) דשתי המעלות הנ"ל, גבול ובלי גבול, גילוי אלקות בעולם וגילוי אלקות שלמעלה מהעולם, וחיבור שניהם יחד – שאלקות שלמעלה מהעולם נמשכת במציאות העולם עצמה[49].

ויש לומר שענין זה מרומז גם בכך שהחיבור דשביעי (ז') ועשירי (י') הוא שבעה עשר (י"ז), בגימטריא טוב – ו(טוב סתם בלי תואר והגבלה –) כולל בתוכו טוב למעלה וטוב למטה [בלשון חז"ל[50]: טוב לשמים וטוב לבריות], טוב שהוא גלוי מלכתחילה (מצד הבריאה) – כמ"ש בנוגע למעשה בראשית, "וירא אלקים כי טוב"[51], עד (כמו שכתוב[52] בסיום הבריאה ביום הששי) "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", וטוב (הנעלם מצ"ע) שנתגלה ע"י עבודת האדם ("לעשות – לתקן"), ז.א. שי"ז בגימטריא "טוב" כולל הן טוב שבעולם (ז') והן טוב בל"ג שלמעלה מעולם (י').

ו. עפ"ז יובן השייכות עם שבעה עשר בתמוז (שבשבת הבאה, ובמילא ה"ז תענית נדחה), שמתברך משבת זו, עשירי בחודש:

שבעה עשר (בתמוז) הוא בגימטריא טוב, כיון ששלימות הטוב היא כאשר ישנו גם גילוי הטוב הפנימי – טוב בלי גבול – שמוסתר ומתגלה ע"י עבודת האדם.

כידוע שיום תענית בפנימיותו – "יום רצון לה"[53]. ועל־ידי־זה מתגלה הטוב הפנימי בהענין בלתי רצוי שבגללו צמים (התגלות פנימיות האהבה דהקב"ה לבנ"י, כמשל המלך הרוחץ בעצמו בנו יחידו מרוב אהבתו[54]) – כפי שיתגלה בגאולה האמיתית והשלימה כאשר "כל הצומות האלו . . עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה, שנאמר[55] כה אמר ה' צבאות צום הרביעי . . יהי' לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים"[56].

ויש לומר, שהטוב הפנימי (בטו"ב תמוז) בא בגלוי כאשר שבעה עשר בתמוז חל ביום השבת – יום השביעי (כבקביעות שנה זו), שאז לא צמים, כיון שבשבת "אין עצב בה"[57], ואדרבה – מצוה "לענגו בעונג אכילה ושתי"[58], ענינו של שבת הוא עונג, במילא ה"ז דוחה את התענית, ואסור לצום אז.

זאת אומרת, שבשבעה עשר בתמוז שחל להיות בשבת ישנן שתי המעלות יחדיו: שלימות הטוב למעלה – שביעי (שבת), והשלימות דגילוי טוב הנעלם שבא ע"י עבודת המטה – עשירי.

והכח לזה בא מכפי ששני הענינים (שבת וצום שבעה עשר בתמוז) נמצאים בתורה (ע"ד האמור לעיל (ס"ד) שהכח לעבודה דשביעי ועשירי בא מכך שבתורה ישנם שני הענינים, שבעת ימי בראשית בתושב"כ, בעשרה מאמרות נברא העולם בתושבע"פ):

הטעם הפשוט לאיסור תענית בשבת הוא, כיון ששבת (ומצות עונג שבת) היא מן התורה[59], הרי היא דוחה את התעניות שהן מדברי קבלה[60].

---

47) ולהעיר ש"מלה בגרמי'" הוא בלשון תרגום (ולא בלשון הקודש), המורה על העבודה והפעולה בעולם (ראה תו"א משפטים עז, ד. עח, ג).

48) כמבואר בכ"מ העילוי דאתעדל"ע הבאה ע"י אתעדל"ת לגבי האתעדל"ע הבאה מצ"ע (לקו"ת שה"ש כג, ד ואילך. וראה סה"מ מלוקט ח"ג ע' צג־ד).

49) ואף שעשרה מצ"ע כולל גם השבע (מדות) בהוספת שלשה (מוחין), הרי זהו כפי שהשבעה הם חלק מה(מעלה שב)עשרה, היינו (א) שמציאות העולם (שבעה) נתעלית לדרגת עשרה שלמעלה מעולם (ולא שהגילוי אלקות מתלבש בהעולם עצמו, כפי שהוא במדרגתו), ו(ב) דרגת עשרה היא בערך ושייכת לדרגת העולם (ולא למעלה ממנו לגמרי). משא"כ כשיום זה הוא יום שביעי בפ"ע (בימי השבוע) ויום עשירי בפ"ע (בימי החודש), ה"ז מורה על חיבור ב' המעלות: השלימות דגילוי אלקות במציאות העולם עצמה (שביעי בפ"ע), והשלימות דגילוי אלקות שלמעלה לגמרי מהעולם (עשירי בפ"ע), וחיבור שניהם יחד.

50) קידושין מ, א.

51) בראשית א, ד. יו"ד. יב. יח. כא. כה.

52) שם לא.

53) ישעי' נח, ה. וראה אגה"ת ספ"ב.

54) תניא אגה"ק סכ"ב (קלד, סע"ב). וראה בארוכה אוה"ת מסעי (כרך ד) ס"ע א'שפד ואילך – לענין ד' הצומות.

55) זכרי' ח, יט.

56) רמב"ם סוף הל' תעניות.

57) משלי יו"ד, כב. ירושלמי ברכות פ"ב סה"ז. הובא בתוד"ה מאן דאמר – מו"ק כג, ב. – ואמרו חז"ל "וביום שמחתכם אלו השבתות" (ספרי בהעלותך יו"ד, יו"ד).

58) שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רמב.

59) "ואף להאומרים שהוא (מצות עונג שבת) מדברי קבלה . . מ"מ להתענות לגמרי ד"ה אסור מן התורה" (שו"ע אדה"ז או"ח סרפ"ח ס"ז).

60) רמב"ם הל' תעניות פ"ה ה"ד.

וי"ל הביאור בזה בפנימיות הענינים, ובהקדים הטעם לכך שכל התעניות – מלבד יוהכ"פ – הן מדברי קבלה ולא מן התורה:

הטעם לזה יש לומר ע"פ החילוק המדובר לעיל בין תורה שבכתב ותורה שבע"פ: מן התורה – תורת חסד[61] – אין ענין התענית (מלבד יוהכ"פ[62]). זאת אומרת: מן התורה – כפי שהעולם הוא מצד למעלה (מצד בריאתו ע"י הקב"ה) – הרי הוא במילואו ובשלימותו, ואין שם (כל-כך[63]) ענין בלתי רצוי (חטא) שיצטרכו עליו תענית (שבאה "מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה" על "מעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהי' כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות"[64]).

משא"כ מצד דברי קבלה (בערך ל"דברי תורה"), שפוסקים את ההלכות ע"פ הערכת מצב העולם בפועל למטה (ע"ד תושבע"פ לגבי תושב"כ כנ"ל) – הרי, כיון שמצד העולם למטה (שבו ניתנה בחירה בטוב או בהפכו), יכולה להיות ירידה ע"י החטא ר"ל, לכן באות התעניות לתקן זאת ע"י עבודת התשובה ההוספה וחידוש שנפעל בהבריאה ע"י עבודת האדם (יותר מכפי שישנו בהבריאה מצ"ע).

מן התורה נמצא בגילוי (בעיקר) הטוב הגלוי בהבריאה; משא"כ ע"י דברי קבלה (ועד"ז תושבע"פ בכלל) מתגלה גם הטוב הנעלם שישנו למטה, כולל – הטוב הפנימי בצום דשבעה עשר (טו"ב) בתמוז, כפי שיתגלה לע"ל כאשר יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה.

ז. ועפ"ז מובן הכח דשבת לדחות תענית: כיון ששבת היא מן התורה הרי היא קשורה עם גילוי הטוב מלמעלה (שביעי), "וקראת לשבת עונג"[65], לכן אין מקום לתענית[66] אז [מלבד יוהכ"פ שהוא מן התורה].

אבל ביחד עם זה ישנה בשבת שבעה עשר בתמוז גם המעלה דגילוי טוב הפנימי דהתענית (בחי' עשר), כיון שבמקום לצום מצוה לענגו בעונג אכילה ושתי', והוא יום שמחה, מעין וכהכנה לדחיית התענית בשלימות לע"ל, כאשר יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה [כפתגם הידוע[67] בנוגע לשבעה עשר בתמוז שחל בשבת: הלואי שיהי' נדחה בשלימות ויהפך לששון ולשמחה].

ובזה מתוסף עוד יותר ע"י שבת עשירי בתמוז: כאשר שבעה עשר בתמוז חל בשבת, הרי השבת שלפני זה – שממנו מתברך שבת שבעה עשר בתמוז – הוא תמיד יום עשירי בחודש (תמוז). ויש לומר ע"ד הרמז: מענין השביעי (שבת) ועשירי (בחודש) – החיבור דהטוב הגלוי והטוב הנעלם (שמתגלה ע"י עבודת המטה) – נמשכת הברכה

61) משלי לא, כו.

62) וגם בנוגע ליוהכ"פ מבואר ש"מאהבת הקב"ה לישראל שלא ציוום להתענות אלא יום א' בשנה ולטובתם לכפר עונותיהם וציוום שיאכלו וישתו תחלה שלא יזיק להם העינוי". ויתירה מזה: נאמר (אמור כג, לב) "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש", "שהוציא הכתוב את האכילה בלשון עינוי ולא אמר בפירוש שיאכלו וישתו, לומר לך שהאוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו הי' מתענה בו (בתשיעי ועשירי) מחמת מצות הקב"ה שצוה להתענות בו כו' שהאוכל ושותה בתשיעי שכרו הרבה מאד כאילו הי' מתענה בט' וי' כו'" (שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תרד). וראה הערה הבאה.

63) אלא שמכיון שכל הענינים – גם ענין התשובה (על החטא) – נמשכים מן התורה, וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא (ראה זח"ג רכא, א. וראה תענית ט, א). – לכן, יש תענית דיוהכ"פ מן התורה, "לכפר על בני ישראל מכל חטאתם" (אחרי טז, לד)*.

64) רמב"ם הל' תעניות רפ"ה.

65) ישעי' נח, יג.

66) ומה שהתירו חכמים להתענות תענית חלום בשבת – הרי זה (החלום) לא מצד סדר הבריאה מצ"ע (שהוא טוב), אלא "הוראה מן השמים"** (ולכן "אם הרהר ביום וחלם בלילה לא יתענה עליו כלל בשבת בכל ענין שאין בזה הוראה מן השמים כלל" – שו"ע אדה"ז או"ח סרפ"ח סוס"ז). כלומר: תענית חלום שייך דוקא בזמן הזה קודם המצב ד"ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" (זכרי' יג, ב), שאז התירו לו חכמים להתענות תענית חלום "בשביל שיקרע לו גזר דינו" (שו"ע אדה"ז שם ס"ב).

ולהעיר מטעם השני שמביא (בשו"ע אדה"ז) שם (להיתר תענית חלום בשבת) "לפי שאין כאן ביטול עונג שבת לגמרי כיון שנפשו עגומה עליו בשביל חלומו אם לא יתענה, ואם יתענה בטוח הוא שיקרע גזר דינו, א"כ הרי התענית הזה תענוג הוא לו", ו"לא יתענה עליהם בשבת אא"כ התענית עונג לו כו' שיש לו עונג מהתענית יותר ממה שיהי' לו כשיאכל וישתה" (שם ס"ז).

67) ספר השיחות ה'ש"ת ע' 157. נת' בארוכה בלקו"ש י"ז תמוז (נדחה) תשמ"ח. שיחת ש"פ בלק, י"ז תמוז (נדחה) תשמ"ח (ס' השיחות ח"ב ע' 526 ואילך).

*) וראה שיחת צום גדלי' שנה זו, שימי הצומות שמדרבנן נמשכים מצום יוהכ"פ (שמה"ת), כיון שכל המצוות דרבנן "יוצאות ונמשכות ממצוות התורה" (דוגמתן) – תניא אגה"ק סכ"ט (קנ, סע"א).

**) ואף ש"אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו" (ברכות נה, סע"ב. וראה זח"א קפג, א) – ה"ז רק ע"פ רוב, ותורה על הרוב תדבר (ראה מו"נ ח"ג פל"ד).

(מלשון המשכה[68]) ונתינת כח לשבת הבא לפעול את החיבור דב' המעלות בשבת שבעה עשר בתמוז: גילוי הטוב דשבת (הבא מלמעלה), וגילוי הטוב הפנימי בשבעה עשר – (בגימטריא) טו"ב – בתמוז.

ויש לקשר זה גם עם כך ש"בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות"[69]: בהענין דשבירת הלוחות ישנו טוב פנימי (שעל־ידו נתוסף הריבוי בתורה בלוחות השניות יותר מכפי שהי' מצד לוחות הראשונות, כדאיתא במדרש[70]). ולכן אמר הקב"ה למשה[71] "יישר כחך ששברת": העילוי מתגלה דוקא ע"י "כחך" של האדם (עבודת המטה) – ע"ד המעלה דעבודת התשובה (אלא שבזה מקבלים אח"כ גם את הסיוע מהקב"ה, שאומר "יישר כחך").

ובשבת שלפני זה – שהיא בתוך הארבעים ימים הראשונים שהי' משה בהר סיני, קודם שבירת הלוחות – מודגש בגלוי המעלה דלוחות ראשונות – עבודת הצדיקים, מצד זה ש"עשה האלקים את האדם ישר"[72], אלא שבזה ישנה גם המעלה דעשירי שבא ע"י עבודת המטה[73] (ע"ד לאתבא[74] צדיקיא בתיובתא)[75].

ח. ולהוסיף השייכות עם פרשת השבוע דשבת זו – פ' חוקת:

הטעם לכך שנאמר "זאת חוקת התורה" על מצות פרה אדומה (אע"פ שהיא לכאורה רק מצוה אחת בתורה) – מבואר בחסידות[76], כיון שמצות פרה אדומה כלולה משני הענינים דרצוא ושוב: שריפת הפרה (רצוא), "ונתן מים חיים אל כלי"[77] (שוב), שבשני ענינים אלו דרצוא ושוב מתחלקת כללות התורה[78]: התשוקה ו'רצוא' באהבה כרשפי אש דבנ"י להתעלות ולהכלל באלקות; ההמשכה ו'שוב' להמשיך אלקות למטה, ולעשות דירה לו יתברך בתחתונים[79].

ויש לומר ש'רצוא ושוב' הם ע"ד החילוק בין שבעה (ימי השבוע) ועשרה (ימי החודש): 'רצוא' מורה על עבודת התשוקה ועלי' למעלה מן העולם, עד באופן דכלות הנפש למעלה מהגבלת הגוף – ע"ד הענין דעשרה, שמגיע לבלי גבול (שלמעלה מהעולם). 'שוב' הוא העבודה מלמעלה למטה – להמשיך אורות בכלים למטה, העבודה כנשמה בגוף דוקא, שלזה צריכים להמשיך ע"פ הכלים וגדרים דהגוף והבריאה – ע"ד הענין דשבעה (גדר הבריאה). ושלימות העבודה היא בחיבור שניהם יחד: ביחד עם הרצוא וכלות הנפש צריכה להיות העבודה כנשמה בגוף, וב'רצוא' צריכה להיות מורגשת הכוונה שצריכים להמשיך זאת למטה; וב'שוב' גופא צריך להיות מורגש ש"על כרחך אתה חי"[80] כיון שבהיותו נשמה בגוף נמצא הוא ב'רצוא' תמידי למעלה.

[ובפרטיות יותר יש לומר, שבהענין דחודש (לבנה) ישנם בהדגשה שני הענינים דרצוא ושוב – "ונפקדת כי יפקד מושבך"[81]: מיעוט הלבנה ("יפקד מושבך") מורה על ביטולה, שבא מצד ה'רצוא' שלה לקבל (אור השמש, אור המשפיע), ואיידי דטריד למיבלע לא פליט[82]; וזה מביא אח"כ

68) ראה תו"א מקץ לז, ג. ובכ"מ.
69) משנה תענית כו, א־ב.
70) שמו"ר רפמ"ו.
71) שבת פז, א. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת ס"פ ברכה.
72) קהלת ז, כט.
73) ראה בארוכה שיחת ש"פ שלח תש"נ.
74) מאמר הזהר, הובא בלקו"ת שמע"צ צב, ב. שה"ש נ, סע"ב. מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"ב ע' תקלד. – וראה זח"ג קנג, ב.
75) וזהו גם החילוק בין הענין ד"שבעה־עשר" בשבת זו ו"שבעה עשר בתמוז" (בשבת הבאה): אף שגם שבעה עשר בתמוז כולל המספר שבעה (נוסף על מספר עשרה), הרי בשבעה עשר בתמוז, הטוב (שבעה עשר), גם דבחי' שבע, הוא רק במספר ימי החודש, המורה על החידוש הבא ע"י עבודת המטה, כי שבעה עשר בתמוז הוא בגלוי יום תענית. וצריכים להפכו ע"י עבודת התשובה (אלא שכשחל ביום השבת, יום השביעי, יש בזה גם הכח דטוב גלוי (שביעי) של יום השבת). ואילו בשבת עשירי בתמוז – הרי שביעי ועשירי הם בב' מנינים שונים (שביעי בימי השבוע, ועשירי בימי החודש), כי זהו לפני הירידה דשבעה עשר בתמוז. ויש שם בגלוי רק המעלה דשביעי והמעלה דעשירי (הבא ע"י עבודת האדם), וחיבורם יחד – ע"ד לאתבא צדיקיא בתיובתא. ועצ"ע.

76) לקו"ת ריש פרשתנו (נו, ב). ובכ"מ.
77) פרשתנו יט, יז.
78) ולהעיר ש"רצוא ושוב" בגימטריא תורה (לקו"ת בחוקותי מט, ג), תרי"א (פי' הראב"ד לספר יצירה פ"א מ"ב), אותיות יראת – כנגד התרי"א מצוות התורה ששמעו ישראל מפי משה (מלבד אנכי ולא יהי' ש"מפי הגבורה שמענום" – מכות כד, רע"א). ויש לומר, שבזה מרומז שהענין דרצוא ושוב (כללות התורה) בא ע"י עבודת המטה (תרי"א מצוות ששמעו מפי משה).
79) ראה תנחומא נשא טז. ועוד. תניא רפל"ו. ובכ"מ.
80) אבות ספ"ד.
81) שמואל־ב כ, יח.
82) ראה חולין ח, ב.

למולד הלבנה מחדש ("ונפקדת") – בבחי' שוב, גילוי אור הלבנה מחדש, "להאיר על הארץ"[83]].

ט. ע"פ הנ"ל יובן גם השייכות עם חג הגאולה, י"ב־י"ג תמוז שמתברך ובא בתוך ג' הימים הראשונים דשבת זו[84], עשירי בתמוז[85]:

הכח לפעול את הגילוי דשבעה ועשרה בעולם בא מזה שעושים זאת קודם בתורה, כיון ש"קודשא־בריך־הוא אסתכל באורייתא וברא עלמא, בר נש מסתכל בה באורייתא ומקיים עלמא"[86]:

דובר לעיל (ס"ד), שבתורה ישנן שתי דרגות: תורה שבכתב ותורה שבע"פ [וכולל דברי קבלה[87]]. תושב"כ ניתנה מלמעלה, ולכן מדובר שם בגלוי והיא נותנת כח בעיקר לגלות את הטוב הגלוי ושלימות הבריאה מצד למעלה (שביעי). ותושבע"פ נתחדשה בעיקר ע"י עבודת האדם, ולכן מדובר שם והיא נותנת כח בעיקר לגלות את הטוב הנעלם ושלימות הבריאה שנפעל ע"י עבודת המטה.

בפרטיות יותר זהו החילוק בין נגלה דתורה ופנימיות התורה, גופא דאורייתא ונשמתא דאורייתא[88]: נגלה דתורה מגלה בעיקר את ההלכות כפי שצריכים להתנהג במעשה בפועל, קשור בעיקר עם החלק הגלוי – הגוף – של יהודי ושל העולם, וזה מקשר את היהודי (ואת העולם) עם בחי' גליא דקוב"ה (אלקות שבערך לעולם). פנימיות התורה מדברת בעיקר אודות הפנימיות ונשמה דהאדם ודהעולם, ועל־ידי־זה מתקשרים עם בחי' סתים דקוב"ה[89] (אלקות שלמעלה לגמרי מעולם).

ומזה מובן, שהכח לגלות את הטוב הגלוי בעולם (שבעה) הוא בעיקר ע"י גליא דתורה, והכח לגלות את הטוב הפנימי (עשרה), עד הטוב הנעלם (בחסדים הנסתרים[90]) בתענית וכיו"ב – הוא ע"י פנימיות התורה. וכפי שרואים בפועל, שע"י הבנת פנימיות ונשמת הדבר, יכול לראות שם גם את הטוב הנעלם, אע"פ שבגלוי אין רואים זאת, או שרואים להיפך (היפך הטוב).

ועפ"ז יש לומר, הגם שתושבע"פ בכללות נתגלתה ע"י עבודת האדם למטה, ה"ז בהדגשה יתירה בהגילוי דפנימיות התורה – כיון שבכדי לגלות את בחי' סתים דאורייתא (ועל־ידי־זה הסתים דקוב"ה), שלא ניתנה בגלוי למטה – צריכים להגיע דוקא ליגיעה דעבודת האדם [ע"ד המעלה דלוחות שניות לגבי לוחות ראשונות, ובכלל – דתושבע"פ לגבי תושב"כ].

וזהו אחד הטעמים לכך שהגילוי דפנימיות התורה (הג' מוחין (קיני קניזי וקדמוני) שמתוספים לעתיד לבוא) בא דוקא ע"י העבודה ב"אריכות הגלות הזה" (שלא בערך ארוך מגלות מצרים שהביא לגילוי דתורה הנגלית במ"ת)[91], ומעין זה ("טועמי' חיים זכו"[92]) בדורות האחרונים (דוקא) דגלות, החל מ"מצוה לגלות זאת החכמה" בזמן האריז"ל[93], ואח"כ באופן ד"יפוצו מעינותיך חוצה" ע"י הבעש"ט[94], ואח"כ – בהתלבשות בחכמה בינה ודעת (באופן דיתפרנסון[95]) ע"י תורת חסידות חב"ד דאדמו"ר הזקן ורבותינו נשיאינו ממלאי מקומו, ובכל דור ודור – מתוסף עוד יותר ויותר בהגילוי דפנימיות התורה ו(יתירה מזה –) סודות התורה (כדלקמן),

דלכאורה, אפשר לשאול: כיון שמדור לדור מתוסף בירידת הדורות, "אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים אנו וכו'"[96], ועאכו"כ בדורות האחרונים דעקבתא דמשיחא[97] – כיצד יתכן שדוקא אז נתגלתה,

83) בראשית א, יז.
84) "בתר שבתא" (פסחים קו, סע"א).
85) להעיר ששבת שעברה היתה ג' תמוז, התחלת הגאולה. ושבת זה, עשירי בתמוז, בא לאחרי שעברו ז' ימי השבוע מאז – העבודה בבירור הז' מידות, וביחד עם זה העבודה בג' מוחין (דג' תמוז) – נעשה הגילוי דבחי' עשר (בתמוז), שמיני' מתברך י"ב־י"ג תמוז.
86) זח"ב קסא, ריש ע"ב.
87) ראה לעיל ס"ו.
88) זח"ג קנב, א.
89) ראה זוהר שם עג, א.
90) ראה תניא פכ"ו. ובכ"מ.
91) תו"א ר"פ שמות (מט, א).
92) ראה לקו"ש ח"כ ע' 173. וש"נ.
93) תניא אגה"ק סכ"ו (קמב, ב).
94) ראה באגה"ק הידועה דהבעש"ט (כתר שם טוב בתחלתו. ובכ"מ).
95) ל' התקו"ז ת"ו בסופו. וראה הקדמת המק"מ לספרו. כסא מלך לתקו"ז שם. ועוד.
96) שבת קיב, ב. וראה גם ירושלמי דמאי פ"א ה"ג. שקלים רפ"ה. ב"ר פ"ס, ח (וראה לקו"ש חט"ו ע' 281 הערה 14).
97) ראה משנה סוטה מט, ב.

ובהרחבה, פנימיות התורה, יותר מבדורות הראשונים?!

והביאור בזה[98]: דוקא ע"י העבודה למטה מגלים את הענינים הסתומים (יותר מכפי שישנם בגילוי מצ"ע). ע"ד האמור לעיל, שדוקא ע"י עבודת האדם נעשה הגילוי דג' מוחין (עשר ארצות), הענינים שלא נמצאים בגלוי בהבריאה מצ"ע (אפילו בהיותה בריאה של הקב"ה), עד העילוי ד"אלה תולדות פרץ"[27], שלמעלה מ"אלה תולדות השמים והארץ בהבראם"[20].

ועד"ז מובן, שדוקא ע"י העבודה בחושך הגלות, ובפרט בדורות האחרונים – מתגלים המעינות דפנימיות התורה. ולכן מתוסף בזה בכל דור ודור דוקא ע"י הירידה שבכל דור.

י. בזה יובן השייכות דשבת זה, עשירי בתמוז, עם חג הגאולה:

ידוע שע"י המאסר וגאולה די"ב־י"ג תמוז נתוסף בהפצת המעינות חוצה, עד שזה (המאסר והגאולה) הביא ליציאת בעל הגאולה ממדינה ההיא, ולאחרי השתלשלות – בואו ב"חצי כדור התחתון", וזה הוסיף בהגילוי דפנימיות התורה, באופן דהפצה אפילו לגבי ההפצה בדורות שלפני זה, עד שזה מגיע בכל קצוי תבל, עד בחוצה שאין חוצה ממנו[99].

והגילוי דפנימיות התורה נמשך באופן דפעולה נמשכת (מזמן הגאולה) – ע"י התלמידים ותלמידי תלמידיו דבעל הגאולה, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ו"הנשיא הוא הכל"[100] – הוא נותן כח לכל בנ"י ("הכל") דדור זה, ובפרט ע"י תלמידיו שזכו לראותו בעיני בשר פנים אל פנים (נוסף לזה שאצל כולם הרי "מזלייהו חזי"[101]), ובאיית פני הצדיק ונשיא הדור פועלת בהרואים, עד שניכר ומשתקף בהם מה שהם ראו, כולל ולכל לראש – בעבודתם ד"יפוצו מעינותיך חוצה",

ובאופן שהולך ומתפשט משנה לשנה, ובפרט בשנים הכי אחרונות – כפי שרואים בפועל, שבשנים האחרונות זכינו והדפיסו ומדפיסים הלאה ריבוי גדול דמאמרי חסידות שהיו עד־עתה בכתב־יד ובגלוי רק ליחידי סגולה, עד גם ענינים שהיו עד־עתה גנוזים מכולם, ודוקא עכשיו מדפיסים אותם והם מתפרסמים לכל

– [ואשרי חלקם וגדול זכותם של כל אלו ושל יוצאי חלציהם שי' שהתעסקו וממשיכים להתעסק בהדפסת הספרים, ע"י סיוע בממונם, או טירחא בגופם וכיו"ב]. –

והגילוי דפנימיות התורה וסודות התורה – נותן כח לגלות בעולם גם את הענינים שלמעלה מגדרי העולם (בחי' עשר), כידוע[102] שע"י גילוי תורת חסידות חב"ד בכלל, המסבירה חסידות בשכל האדם עד בשכל דנה"ב, ובפרט כפי שנתוסף בזה בדורות האחרונים, מקבלים כח מיוחד לעשות מעניני העולם כלים לאלקות, עד שהעולם יעשה דירה לו יתברך בתחתונים – שבמציאות העולם (שבעה) יהי' הגילוי דאלקות שלמעלה מהעולם (עשרה), עד עצמותו ית'.

ובזה נתוסף עוד יותר בקביעות שנה זו, כשחג הגאולה מתברך משבת עשירי בתמוז, וש"פ חוקת – שמרמז על חיבור שני הענינים דשביעי ועשירי (רצוא ושוב), (אלקות שב)עולם ואלקות שלמעלה מעולם.

עד שזה נעשה הכנה מיד לגאולה האמיתית והשלימה [כידוע[94] שע"י הפצת המעינות חוצה מביאים את "אתי מר" דא מלכא משיחא], כשיהי' שלימות החיבור דשביעי ועשירי: הן המעלה ושלימות העולם כפי שהוא מצד הבריאה (בשבעת ימי בראשית), והן החידוש ושלימות הבריאה שנפעל ע"י עבודת האדם – "אלה תולדות פרץ"[27], וחיבור שתי המעלות יחד.

יא. מכל דבר צריכים ללמוד לימוד והוראה פרטית בעבודת השם (כתורת הבעש"ט הידועה[103]), ועאכו"כ מקביעות ע"פ תורה – החיבור דיום בשבוע ויום בחודש, ובפרט ביום זה – יום השביעי בשבוע ויום העשירי בחודש.

אחד הלימודים בזה:

בכל יום צריכה להיות אצל יהודי עבודה כפולה – (א) העבודה ד"ימי השבוע", שיפעל במציאות

98) ראה עד"ז קונטרס ענינה של תורת החסידות שוה"ג להערה 55.

99) ראה בכ"ז "קובץ כ"ח סיון – יובל שנים" ע' 37 ואילך.

100) פרש"י פרשתנו כא, כא.

101) ראה מגילה ג, א. סנהדרין צד, רע"א.

102) ראה סה"מ תרפ"ה ע' פח.

103) נסמן בהערה 6.

העולם, ושם יגלה אלקות, (ב) העבודה ד"ימי החודש", שיפעל חידוש בהבריאה, יותר מכפי שיש בה מצ"ע.

שתי עבודות אלו רואים בסדר עבודתו של יהודי בכל יום, ומיד בתחלת היום: ב"מודה אני לפניך" (שיהודי אומר מיד כשניעור משנתו[104]) הוא מודה על שני ענינים: (א) "שהחזרת בי נשמתי" – שהקב"ה החזיר לו נשמתו (שהיתה לו אתמול, שלשום וכו'). זאת אומרת, שזה קשור עם הסדר ה"טבעי" כפי שהקב"ה מתנהג עם כל יהודי (ועד"ז עם כל אדם) בכל בוקר. ובהתאם לזה היא עבודתו של היהודי – שעושה עבודתו ע"ד הרגיל, בסדר הטבע. (ב) "רבה אמונתך" מרמז על גילוי אלקות שהוא "רבה", למעלה ממדידה והגבלה (דהסדר הטבעי והרגיל). וזה צריך לעורר ביהודי – מדה כנגד מדה – עבודה באופן ד"רבה", למעלה מהרגילות שלו.

בכללות יותר משתקפים שני ענינים אלו בהמשך ברכות השחר: תחילה אומרים ברכות הקשורות עם האופן שבו הקב"ה מנהיג את העולם (בלבושי הטבע) – "הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה", "פוקח עורים", "מתיר אסורים", וכו'[105]. אח"כ אומרים את ברכת התורה (ובהמשך לזה אומרים חלקים מתושב"כ ותושבע"פ) – שתורה קדמה (במעלה) לעולם[106].

וכך ישנם גם אצל יהודי בכללות שני אופני עבודה, החל מעצמו (עולם קטן זה האדם) – העבודה דבירור הגוף וחלקו בעולם, שקשור עם ההגבלות דטבע העולם (שביעי), והעבודה דגילוי הנשמה, ועבודה בלימוד התורה וקיום המצוות, שלמעלה מהגבלת העולם (עשירי).

כמובן גם בפשטות: אפילו ילד קטן מבין שיש לו שני חלקים – גוף ונשמה. גופו מקבל חיות בדרך הטבע ע"י אכילה ושתי', ומתנהג בכלל ע"פ הסדר הטבעי דהעולם. ונשמתו מוסתרת מצ"ע (אין הוא רואה אותה בעיניו), אבל הוא מרגיש ומבין שיש בו כח על־גופני (רוחני) שמחי' אותו. הילד מבין גם, שגופו – בהיותו דבר גשמי, אותו הוא רואה בגלוי בעיניו – מוגבל במדה מסויימת, ודורש מדה מסויימת של מאכל ומשקה בכדי שיחי'. משא"כ נשמתו – שהיא רוחניות (חלק אלוקה ממעל ממש) – אין לה הגבלות גשמיות. ולכן ה"ה מבין, שהעבודה שעושה עם גופו, שהגוף יעבוד את הקב"ה – קשור עם הגבלות הגוף והעולם. והעבודה שעושה עם נשמתו, היא ללא הגבלות אלו.

וכך גם בנשמה עצמה – ישנן דרגות, ובכללות – שתי דרגות: פנימיות הנשמה וחיצוניות הנשמה. כפי שגם ילד מבין, שבדברים שנוגעים לו בנפש – ישנם דברים שנוגעים בפנימיות נפשו (ורודף אחריהם בחזקה רבה), ודברים שנוגעים רק בחיצוניות נפשו (אין הוא רודף אחריהם, ועד שיכול לפעמים לשכוח אודותם). וכך גם בעבודתו בשני חלקי הנשמה – חיצוניות הנשמה קשורה עם מדידה והגבלה, בערך להעבודה דפנימיות הנשמה, שהיא למעלה ממדידה והגבלה.

עד"ז הוא גם בעבודתו של יהודי בתורה ומצוות עצמם – ישנו החילוק בין גופא דאורייתא (נגלה דתורה), שיש לו מדידה והגבלה, ונשמתא דאורייתא (פנימיות התורה), שהיא למעלה ממדידה והגבלה[107]. וכך גם בפנימיות התורה גופא – ישנה נשמתא דאורייתא (רזין) ונשמתא דנשמתא דאורייתא (רזין דרזין).

ועד"ז במצוות ישנו גוף המצוה – מעשה המצוה, ונשמת המצוה – כוונת המצוה (ועד"ז קיום המצוה באופן דלפנים משורת הדין).

ובכל ענינים אלו ישנו הלימוד הנ"ל – שבכל יום ויום צריכים להיות שני עניני עבודה, וחיבור שניהם יחד – הן העבודה עם הגוף והן עם הנשמה, הן בלימוד נגלה דתורה והן בלימוד פנימיות התורה, הן קיום מעשה המצוות והן כוונת המצוות, ובאופן שעושים את שניהם יחדיו.

יב. ובנוגע לפועל – ובפרט בעמדנו בסמיכות לחג הגאולה די"ב־י"ג תמוז, שבו ניתוסף הוספה וחידוש בהרבצת התורה והיהדות והפצת המעינות חוצה – יש להציע:

---

104) סידור אדה"ז במקומו.

105) ראה ברכות ס, ב.

106) ראה פסחים נד, א. מדרש תהלים צ, ד. ב"ר פ"י, ב. תנחומא וישב ד. וש"נ. זח"ב מט, א. וראה סה"מ תש"ח ס"ע 272.

107) המשך תער"ב ח"א ספ"ח. סה"מ ה'ש"ת ע' 67. וראה סה"מ מלוקט ח"ג ע' רטז.

נוסף על השיעורים הקבועים בלימוד התורה שיש לכל־אחד בכל יום – יוסיפו בכל יום (כל חד לפום שיעורא דילי') לימוד מיוחד ללמוד ענין בנגלה דתורה וענין בפנימיות התורה[108] – עכ"פ ענין אחד לעיונא בכל אחד מהם, ובמיוחד – ענין שכולל את החיבור דנגלה וחסידות ביחד, ז.א. הן הפירוש הפשוט בזה ע"פ נגלה ביחד עם הביאור בזה בפנימיות הענינים. וכפי שמצינו במיוחד בדברי תורת רבותינו נשיאינו שנדפסים בפרט לאחרונה.

וכן גם להוסיף בקיום המצוות בהידור, ובהדגשה – ע"י הוספה בכוונת המצוה, לתת הדגשה במיוחד שביחד עם קיום המצוה בפועל יהי' בזה גם [אפילו בנוגע למצוות בהן אין הכוונה לעיכובא] כוונת המצוה בשלימות (כל חד לפום שיעורא דילי'), וגם – בקיום המצוות באופן דלפנים משורת הדין.

כולל ובמיוחד במצות הצדקה – הגם שבצדקה לא נוגע כוונת הנותן, אבל הרי ידוע שהמצוה היא בשלימות יתירה כאשר עושים אותה בסבר פנים יפות וכו'. להוסיף הן בנתינת הצדקה בפועל (בכמות), ביחד עם הוספה בה"נשמה" דמצוה זו – הכוונה, ובסבר פנים יפות.

ועד"ז גם בצדקה בדיבור – ע"י נתינת עצה טובה לזולת, לדבר טוב על הזולת, וצדקה במחשבה – ע"י מחשבה טובה על הזולת.

ובכל זה – נוסף על פעולת עצמו בזה, להשפיע בזה גם על אחרים, עד "ואהבת לרעך כמוך", שגם הם יעשו כך בכל הפרטים הנ"ל.

יג. ובקשר עם חג הגאולה עצמו – לעשות גם את כל ההכנות המתאימות לסדר התוועדויות בקשר עם חג הגאולה בכל מקום ומקום ביום המתאים לפי תנאי המקום – ביום די"ב תמוז, או י"ג תמוז, או בשני הימים, או גם – בימים שלאחרי זה, ובפרט ביום השבת.

והתוועדויות שבהן כו"כ מישראל מתאספים יחדיו, ואיש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק[109] – בקבלת החלטות טובות והוספה בכל עניני יהדות, תורה ומצוותי', ובפרט – בהפצת התורה והיהדות, והפצת המעינות חוצה.

ויהי רצון, שתיכף ומיד ממש, עוד קודם חג הגאולה, ועאכו"כ לפני היום דשבעה עשר בתמוז – תבוא כבר הגאולה, באופן שלפני ההתחלה ד"בין המצרים" יהי' "יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולמועדים טובים", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו – תהי' בפשטות ביאת המשיח והתפשטות המשיח, "מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כו', ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמת ה'" ויעשה ויצליח ויבנה מקדש במקומו ויקבץ נדחי ישראל – כפס"ד הרמב"ם[110],

וכל זה נעשה באופן – ד(רמב"ם ר"ת) "רבות מופתי בארץ מצרים", שעוד בהיותנו במיצרים וגבולים של הגלות, מתגלים "רבות מופתי".

ונעשה "רבות מופתי", שבאופן שכאשר שואלים יהודי: מה הי' המופת האחרון שראה? הוא משיב: מה פתאום האחרון?! ישנם ויהיו עוד "רבות מופתי", ו"רבות" בלשון התורה פירושו יותר ויותר, עד בלי הגבלה.

עד תיכף הגאולה האמיתית והשלימה, כמ"ש "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" נפלאות גם בערך לנפלאות במצרים – הן באיכות הנפלאות והן בכמות הנפלאות.

והקיצו ורננו שוכני עפר, ובעל הגאולה בתוכם ובראשם, ביחד עם כל בנ"י – נשמות בריאות בגופים בריאים – ובנערינו ובזקנינו ובבנינו ובבנותינו, עפים עם עני שמיא בארץ הקודש, בירושלים עיר הקודש, להר הקודש, ולבית המקדש השלישי, מקדש אדנ־י כוננו ידיך.

---

108) להעיר מהנהגת האריז"ל (שער המצוות וטעמי המצוות פ' ואתחנן. פע"ח שער הנהגת הלימוד פ"א), ש"הי' מעיין ו' דרכים ע"ד הפשוט (בהלכה) נגד ו' ימי החול, ואחד על דרך הסוד כנגד יום השבת".

109) ישעי' מא, ו.

110) הל' מלכים ספי"א.

לקוטי־שיחות י"ב־י"ג תמוז כרך יח

א.

ימים מיוחדים שבחודש תמוז

כידוע, יש לכל חודש תוכן מיוחד משלו[1]. ומובן[2], כיוון שהכל בהשגחה פרטית, שחודש שיש בו יום מיוחד או ימים מיוחדים, הרי תוכנו של החודש קשור למשמעות היום הזה או הימים האלה.

לדוגמא: בחודש אדר מביאים ימי הפורים[3] לכך שהחודש כולו הפך לזמן של שמחה — "החודש אשר נהפך להם..."[4], עד אשר להלכה כשר החודש כולו

מתורגם ללשון הקודש

לקריאת מגילה[5], וכן "משנכנס אדר מרבין בשמחה"[6]. בדומה לכך נקרא חודש ניסן חודש הגאולה[7], מפני שבחמשה־עשר בו היתה הגאולה ממצרים.

לגבי חודש תמוז רואים, שהוא כולל בתוכו שני ענינים מנוגדים:

היום המיוחד שבחודש, המוזכר בתורה שבכתב (בנביאים)[8], הוא "צום הרביעי", צום שבעה עשר בתמוז[9], שביום זה "הובקעה העיר"[10]. זהו ענין כללי בחודש[11], כמובן מזה שהצום נקרא על שם החודש

1) ראה תרגום שני לאסתר ג, ז. וכל חודש יש לו מזל מיוחד (ר"ה יא, ב ובפרש"י שם. וצע"ק בשבת קנו, א שלא הובא מזל חודש). ובכל חודש מאיר צירוף מיוחד דשם הוי' (הובאו במשנת חסידים במקומם). ועוד.

2) וכן מוכח בתרגום שני שם.

3) ולהעיר ממגילה יג, ב: נפל פור בחודש אדר.. ובשבעה באדר נולד. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 368 ואילך.

4) מג"א ט, כב.

5) ירושלמי ריש מגילה. וברמ"א או"ח סתרפ"ח ס"ד: והכי נהוג.

6) תענית כט, סע"א (ואילך). מג"א או"ח סתרפ"ו סק"ה.

7) שמו"ר פט"ו, יא. ועד שאמרז"ל: בניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל (דעת ר"י ר"ה יא, רע"א. ובשמו"ר שם סתם כוותי').

8) זכרי' ח, יט.

9) כ"ה בירושלמי תענית פ"ד ה"ה. ספרי ואתחנן עה"פ שמע ישראל. תוספתא סוטה ספ"ו. רמב"ם בפיה"מ לר"ה פ"א מ"ג. הל' תעניות פ"ה ה"ד. טאו"ח סתקמ"ט (אבל ראה ב"י שם ד"ה ור' עקיבא). רד"ק ומהר"י קרא זכרי' שם. ולדעת כמה כ"ה הגירסא גם בבבלי ר"ה יח, ב. (הובא בחי' הר"ן וריטב"א שם. דק"ס שם).

אבל גירסת רוב הספרים בבבלי שם (וראה ראב"ע זכרי' שם, יח) "זה ט' בתמוז שבו הובקעה העיר" — והבבלי לשיטתי' אזיל ד"בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז" (תענית כח, סע"ב. וכ"ה בטושו"ע או"ח שם ס"ב), והקרא דזכרי' איירי לאחרי חורבן בית ראשון. אבל ראה הערה הבאה.

והירושלמי לשיטתי' (תענית שם) ד"קילקול חשבונות יש כאן" וגם בראשונה הובקעה בי"ז בו. וכן צ"ל בספרי ותוספתא שם (שהרי הוזכר שם* "שבו הובקעה העיר").

והרמב"ם שכתב (הל' תעניות שם ה"ב) ד"הובקעה ירושלים בחורבן שני" ומ"מ מפרש הכתוב דזכרי' על י"ז תמוז כנ"ל — כי לשיטתו נקבע הצום גם בראשון לי"ז תמוז, מפני שבאותו היום** (נשתברו הלוחות

*) ורק זה (דלא כבירושלמי שם).

**) ואין מתענין גם בט' תמוז – מפני שלא רצו הצבור לקבל (ראה צפנ"ן שם, שמפרש כן דברי הירושלמי תענית שם). או דבטל התמיד חמיר מבקיעת העיר.

***) ונפ"ז ר"ל דאין להוכיח ממ"ש "הובקעה". וכפרש"י **שם** "**שנתקיימה** כאן **נבואה כו' ובאו גו'** בחורבן **שני**" שיטתו בחורבן ראשון (ראה הערה הבאה) – כי אין מזה **נפק"מ** מכיון שבלא"ה נקבע הצום (גם אז) לי"ז תמוז, ומכיון דלא ברירא לי' נקט רק חורבן שני..

****) ע"פ המבואר בפנים לתוך בין הבבלי וירושל' – מתורץ מ"ש במג"א (סתקמ"ט סק"ב) ד"בעל נפש יתענה גם בט', **מיהו** בירושל' איתא שבראשונה הי' ג"כ בי"ז כו'" – שבפשטות כוונתו (כמ"ש במחה"ש שם) דלפ"ז גם בעל נפש **אי"צ** להחמיר, ומשמע שכ"ה **מסקנתו** – והרי בבלי וירושל' הלכה כבבלי?.

*****) עפ"ז מתורץ מה שבתענית שם (משא"כ בירושלמי ושו"ע שם) הובא הכתוב דקאפיטל נב – ולא דקאפיטל לט **שקדמו** – כי בקאפיטל לט מוכרח הזמן רק בנוגע להתחלתו "ויבואו" – דקאי (לפרש"י) על נבואה העליונה "שערי ירושלים".

******) ועד"ז יש לתרץ במ"ש רש"י (ירמי' א שם) "**תשעה** באב שבו נשרף הבית" – אף שמפורש לפנ"ז (מ"ב כה, חדט) "**בשבעה** לחודש.. וישרף את בית ה'" – כי "בשבעה לחודש" קאי רק על הנאמר בפסוק ח', ולא על "וישרוף גו'" שבפסוק שלאח"ז, שהי' אח"כ (וראה תענית כט, א: בשבעה נכנסו כו').

ו)בטל התמיד (ראה צפע"נ לרמב"ם שם)***.

10) וראה טו"א לר"ה שם "דאפילו לגמ' דידן בא' נמי הובקעה בי"ז כו'" (אלא ששם כתב ש"מפני קלקול החשבונות לא הי' מתענין בו (בי"ז) אלא בט'"). והא דאמרו בתענית שם דבראשונה הובקעה העיר בט' תמוז — "איכא למימר כמו שהפסוק לא רצה לשנות ממה שהיו סבורים, הכי נמי התנא" (גבורות ארי תענית שם, עיי"ש ובטו"א שם).

[ויומתק יותר ע"פ מה שמפרש בחדא"ג מהרש"א תענית שם, דקלקול חשבונות פירושו (לא טעות בחשבון, כ"א) ש"לפי קלקול חשבונות של האויבים שמונין לחמה לא הי' רק בט' תמוז", אבל "בודאי בי"ז בתמוז בחודש הלבנה נבקעה העיר גם בראשונה" (ומעולם התענו בי"ז לחודש הלבנה)****]. וכן מוכח שיטת רש"י בפירושו לנ"ך, שהרי הביא (ירמי' א, יב) "כ"א יום.. שבין י"ז בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית" — ועה"פ (שם לט, ב. שם נב, ו־ז) דבט' נבקעה העיר. לא העיר כלום!

ועכצ"ל שס"ל, ד(המשך) הכתוב (שם לט, ג) "ויבואו גו' וישבו בשער התוך" מוכיח*****, דבט' תמוז נכבשה רק חומה החיצונה (ו"הבקעה העיר" היינו התחלת הבקיעה. ודוחק קצת) וחומה הפנימית דהביהמ"ק) נכבשה רק אח"כ (בי"ז תמוז), פתח שערי ירושלים וגו'". ומש"פ לאח"ז בשער התוך "שער העזרה שער נקנור וכו'" [דלא כברד"ק ומצו"ד שם, שקאי על שער העיר, וברד"ק שם דוישבו בשער התוך הוא "אחר שהבקעה העיר" (וקאי על השרים)] — עכצ"ל, דכוונתו שלאחרי קיום נבואה הנ"ל נתקיים גם ההמשך שלה (ולכן הוסיף "וגו'") — "ועל כל חומותי" (כולל חומות ביהמ"ק שבתוכה. ועפ"ז יתורץ בירמי' (א, טז) שם דלכאורה אינו מזכיר העיקר — ביהמ"ק וחומה שלו).

[ובקאפיטל נב שם (ועד"ז במ"ב כה, ג־ד) אפשר לפרש, דמש"נ "בתשעה לחודש" קאי רק על "ויחזק הרעב גו'" שבפסוק זה, ולא על מש"נ בפסוק שלאח"ז "ותבקע העיר גו'******].

וראה לקמן הערה 41. ואכ"מ.

11) ראה תרגום שני שם.

כולו[12] – "צום הרביעי" – הצום של ה"רביעי לחדשים"[13].

לפי זה קשור תוכנו של חודש תמוז להיפוכה של השמחה – לפורענות, במיוחד כאשר משבעה עשר בתמוז והלאה מתחילים ימי בין המצרים, ימי אבילות.

מצד שני נתגלה בדורנו עוד יום מיוחד בחודש זה, שהוא בעל תוכן מנוגד – חג הגאולה – י"ב־י"ג תמוז, כאשר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר שוחרר באופן סופי ממאסר ומגלות. זו לא היתה גאולה פרטית, אלא כפי שהוא כותב במכתבו המפורסם[14]: "לא אותי בלבד גאל הקדוש־ברוך־הוא בי"ב תמוז, כי־אם גם כל מחבבי תורתנו הק', שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה...", וזה כולל את כל סוגי היהודים. כלומר, זהו חג הגאולה לכל ישראל.

ולפי כל האמור לעיל מובן, שענין הגאולה הוא תוכן עיקרי וכללי של חודש תמוז כולו.

[אין להקשות: כיצד לא ידעו במשך כל הדורות עד לדורנו, שענין הגאולה הוא תוכנה של חודש תמוז, כי־אם להיפך, היה ידוע, לפי התורה שבכתב, רק על ענין הפורענות שבו?

כי בתורה בכלל מוצאים, שמתגלים ומתחדשים באופן תמידי ענינים חדשים בה, ויחד עם זאת "הכל ניתן למשה מסיני"[15], וההסבר לכך הוא, שלכל ענין יש זמן משלו שבו הוא צריך להתגלות[16], ואשר מאז יש לקיימו, בדומה לימי הפורים[17] וכדומה.

וכך גם בענינו: דווקא עתה, בדור של עקבתא דמשיחא, בסמוך ממש לביאת גואל אחרון – מלך המשיח, זהו הזמן שבו צריך היה להתגלות ענין הגאולה שבתמוז.

ב.

הניגודים שבשם "תמוז"

כשם שקיימים שני ימים מיוחדים בחודש תמוז, המנוגדים בתוכנם, כך קיימים ניגודים גם בשמו[18] של החודש עצמו – "תמוז":

א) "תמוז" הוא שמה של עבודה־זרה, כנאמר בתורה שבכתב, ביחזקאל[19], "הנשים יושבות מבכות את התמוז" ("דמות אחת שמחממים אותו..."[20]) – שזהו הקצה הירוד ביותר.

ב) מצד שני, מוסבר בהרחבה בספרי חסידות, שהחום העצום של תקופת תמוז, שנכלל במשמעות המילה "תמוז" – "לשן היסק"[21], הוא ענין נעלה ביותר בפנימיות. כי כשם שכל דבר בעולם "משתלשל" ונובע ממהותו הפנימית, משורשו הרוחני, כך משתלשלת השמש הגשמית מ"שמש הוי'"[22] ("שמש ומגן ה' אלקים"[23]),

ולכן[22] היא גם משל לאי־ההשתנות שלמעלה (אני ה' לא שניתי[24]) ולהתבטלות העולמות[25] – שזהו ההיפך מעבודה־זרה.

זריחת השמש בימי הקיץ היא בפנימיותה זריחה של שמש הוי'[26]. וחוזקו של החום בתקופת תמוז קשור לחוזקת גילוי שם הוי'[27]. כלומר, בתקופת תמוז מאיר שם הוי', שמעל לטבע, בעוצמה רבה יותר מאשר בכל השנה.

---

12) ובפרט לפמ"ש (ריטב"א ר"ה שם. תענית שם. תשב"ץ ח"ב סרע"א) דלכתחילה נקבע הצום לחודש זה (הרביעי) סתם ולא ליום מסויים (עיי"ש).

13) ר"ה שם. ספרי ותוספתא שם.

14) נדפס בסה"מ תרפ"ח ע' קמו ואילך. סה"מ תש"ח ע' 263 ואילך. וזה עתה (תשל"ח) עוה"פ בקונטרס בפ"ע.

15) נסמן בלקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 70. ח"ז ע' 207. ועוד.

16) ראה בארוכה לקו"ש ח"ז שם.

17) להעיר משבועות לט, א. וראה צפע"נ למג"א ט, כז.

18) דשמו אשר יקראו לו כו' הוא כלי לחיות כו' (שער היחוד והאמונה פ"א).

19) ח, יד.

20) פרש"י שם. מפרש"י נ"ך שם. מו"נ ח"ג פכ"ט (ועיי"ש ששייך להזמן דחודש תמוז).

21) לשון רש"י שם.

22) ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 163, וש"נ.

23) תהלים פד, יב.

24) מלאכי ג, ו.

25) תניא פל"ג. שער היחוד והאמונה פ"ג.

26) סד"ה ביום השמיני עצרת תרל"ב. לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 3.

27) המשך תער"ב פרק קפ.

ומ"ש בירמי' (נב, יב) "בעשור לחודש" [והתירוץ בתענית שם (הובא ברד"ק (ורלב"ג) מ"ב שם, מהר"י קרא ירמי' שם) דבט' סמוך לחשיכה הציתו כו' ונשרף (רובו) בעשור – לא נזכר ברש"י. אבל ראה רש"י איכה א, ב) – כי שם קאי גם על "ואת בית המלך.. בית הגדול" (שם, יג), ששריפת כהנ"ל נגמרה בעשור לחודש.

[והסתירה בין הכתוב דמ"ב שם דנבוזראדן בא בז' לחודש ובירמי' שם שבא בעשור לחודש – שאין רש"י מתרצה – כי מפורש בפשט"מ: במ"ב שם נאמר שבא לירושלים, ובירמי' שם – ש"בא גו' עמד לפני מלך בבל" (משא"כ להרד"ק ירמי' שם שהוכרח לסרס הכתוב)].

בכך יובן בפשטות כיצד קוראים יהודים לחודש במילה שהיא שם של עבודה־זרה, והרי יש איסור של "ושם אלקים אחרים לא תזכירו..."[28]?

אמנם, "כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה"[29], ו"תמוז" מוזכר בתורה, כדלעיל, אך בכל זאת, רק "מותר להזכיר", ואין זה הכרח – ומדוע נבחר מלכתחילה שם, שצריך לקבל עליו היתר?

לפי האמור לעיל אין זו שאלה כלל: אנו קוראים לחודש "תמוז" משום הענין הנעלה שבשם זה[30] – שאז מאיר בתוקף החום של "שמש הוי'".

אמנם, יש המשתמשים באותה מילה לשם של עבודה־זרה, אך על כך יש לומר, בדומה למאמר חז"ל[31] בענין דומה "יאבד עולמו מפני השוטים?!" (בתמיהה): האם משום ש"שוטים" משתמשים ב"תמוז" כשם של עבודה־זרה, צריך הדבר למנוע את האפשרות לשבח את ה' בענין הנעלה של חודש תמוז, ש"שמש הוי'" מאירה בעוצמה רבה?!

גם במקרה זה רואים אותו חידוש כבסוף סעיף א: המוזכר בתורה שבכתב, והידוע במשך כל הדורות, הוא דוקא הצד הירוד ביותר של "תמוז" – שזהו שם של עבודה־זרה, ודוקא פנימיות התורה, כפי שנתגלתה בדורות האחרונים בתורת החסידות, מגלה ומפרסמת את הענין הנעלה ביותר שב"תמוז" – את העוצמה הרבה של ה"חום" של "שמש הוי'".

ג.

תכלית הגלות - הגאולה

לכאורה, ניתן היה להסביר את הענין שבאותו חודש קיימים שני ניגודים – צום, מפני גלות וחורבן, וחג, משום גאולה, שדוקא "היא הנותנת":

תכליתו של הצום[32] איננה הצער והצום כשלעצמו ח"ו, אלא שהצום יהפוך לששון ולשמחה ולמועדים טובים"[8], וזה מובן באופן של קל־וחומר, מן הגורם לצום, הגלות, שתכליתה איננה הגלות עצמה ח"ו, אלא היציאה מן הגלות והזכיה בגאולה.

וכדי להזכיר ליהודי אודות ענין זה, כדי לעוררו ולהביאו לידי עשיית כל התלוי בו למען חיסול הגלות, על־ידי ביטול הגורם לגלות – "מפני חטאינו גלינו מארצנו..."[33],

קבע הקדוש־ברוך־הוא בחודש תמוז, שהוא זמן של פורענות, יום של גאולה. כשם שבחודש אב קבוע גם־כן יום־טוב של חמשה עשר באב[34] ושבת נחמו, המזכירים את הנחמה[35] שתגיע על האבלות של תשעה באב ועל הגבורות והדינים של חודש אב בכלל.

אך אין די בהסבר זה, כי:

א) הסבר זה היה מתאים לו יום הגאולה היה בא לאחר היום המדגיש את הגלות (כבחודש אב, כאשר חמשה עשר בו ושבת נחמו באים לאחר תשעה באב).

אך י"ב־י"ג תמוז הם לפני שבעה עשר בתמוז[36] (ובין המצרים), ומזה מובן, שענין הגאולה שבתמוז איננו מסוג הגאולה הבאה (מאוחר יותר) כתוצאה מן הגלות, אלא גאולה שהיא הכנה לגלות.

ב) כאשר שני ענינים אלו, גלות וגאולה, באים ביחד, באותה תקופה, באותו חודש, מובן, שבעיקר צריכה לבלוט המטרה – הגאולה.

אף אם נאמר שענין הגלות צריך להיות מורגש, כי על־ידי־זה מתגברת הגאולה – שכן דוקא משום ש"לקתה בכפליים" באה אחר־כך "נחמה בכפליים"[37] – אך הרי בכל זאת, הוא טפל לגאולה, שהוא הגורם לגאולה הנעלה.

---

28) משפטים כג, יג. מכילתא (ופרש"י) שם. סנהדרין סג, ב.

29) סנהדרין שם. וביראים סי' עה (ביראים השלם – סי' רמה. ובשינוי לשון) "כיון שהתורה הזכירה ודאי נתבטלה"*.

אבל להעיר מדעת זקנים בעה"ת בשלח יד, ב. וצ"ל שמחלק בין הזכרת גרידא, להזכרה לצורך שנותן בו ממשות (שאז אסור גם אם הוזכרה בתורה) – כמשנ"ת בלקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 349 ואילך. ובפרט שבנדו"ד הוא לא רק הזכרה כ"א קביעת שם חודש**.

30) ובפרט ע"פ הידוע דשם כל דבר הוא חיותו (ופנימיותו) – והרי הפנימיות דתמוז הוא התוקף דשמש הוי', כדלקמן סעיף ו'.

31) משנה ובריתא ע"ז נד, ב.

32) ראה תרגום שני שם שסיבת הצום מסובב שלה הוא ג"כ ד"לא חזי למיקם עקתא". – וצע"ק ממחז"ל דמגלגלין חובה ליום חייב (תענית כט, א).

33) נוסח התפלה – מוסף דיו"ט.

34) משנה סוף תענית.

35) ראה (בנוגע לט"ו באב) רשימות הצ"צ לאיכה (אוה"ת לנ"ך ח"ב ע' א'צו). ד"ה נחמו עת"ר. ועוד.

36) והתחלת הגאולה – כבר היתה בג' תמוז, כדלקמן בפנים.

37) ראה יל"ש ישעי' רמז תמה. וראה אוה"ת לנ"ך שם. ד"ה נחמו שם רפ"ח.

---

*) ושם: אינו אסור להזכיר אלא שם הניתן לאליל לשם אלקות כו' אבל שם הדיוטות כו' שלא ניתן השם לשם אלקות ואינו נשמע אלקות ואדנות מותר.

**) וראה בארוכה לקו"ש חכ"ג ע' 167 ואילך.

[ויש לומר שזוהי הסיבה למנהג ישראל להוסיף[38] לשמו של חודש אב – כמובא בתרגום[39] ובמשנה[40] – את המילה "מנחם" – מנחם אב – כדי להדגיש מיד בשמו של החודש, שעיקרו הוא הניחוח על הענינים של חודש אב[41]].

ולפיכך נדרש הסבר: אם נאמר שבתמוז קיים ענין הגאולה, כיצד ייתכן שבמשך דורות רבים כל־כך היה ידוע רק על הטפל, על הצום, והעיקר לא היה ידוע?

ד.

שתי דרכים להסתכלות על הצום

מכל האמור מובן, שתוכנו של חודש תמוז הוא, אכן, ענין ה"צום" שבו, אלא שבזה ישנם שני אופנים, להבנת ענין הצום:

א) הצום כפי שהוא בחיצוניות – נראה כדבר של פורענות.

ב) פנימיותו של הצום – כפי שיהיה לעתיד־לבוא, שאז יהיה "ונגלה כבוד הוי'"[42] – יום של ששון ושמחה ומועד טוב. כלומר, ההכרה לא רק בפורענות לצורך גאולה, אלא בכך שהצום עצמו הוא בפנימיותו "ששון ושמחה", כי[43] גם הפורעניות עצמן הן בפנימיותן ביטוי לאהבת ה' לישראל[44], ולכן "כמשל מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו מרוב אהבתו" כך "רחץ ה' את צואת בנות ציון"[45].

[ויש לומר שדבר זה נרמז גם בסדר קביעת לוח השנה – א"ת ב"ש כו' – כמצויין על־ידי גדולי ופוסקי ישראל[46], שתשעה באב, וכן שבעה עשר בתמוז שהוא תחילת החורבן של תשעה באב, חל תמיד באותו יום בשבוע, שחל בו יום ראשון של פסח. כלומר, זהו רמז ששניהם בפנימיות הם ענין אחד, ביטוי לחסד ה'].

יתר־על־כן: בענין ה"גבורה" מלובשת פנימיות האהבה, אשר מתגלה יותר בענין הפכי. בדומה לאב המעניש את בנו על שעשה מעשה אשר היה אסור לו לעשותו, הרי אז תקיפותו של האב היא תוצאה של האהבה העזה שלו, שבגללה כל כך נוגעת לו התנהגות בנו, עד שהוא פועל נגד טבע תכונותיו. פנימיות האהבה מתבטאת בפעולות נוגדות, בתקיפות.

בכך מוסבר בספרי חסידות, שלעתיד־לבוא יהפוך תשעה באב ליום־טוב, ואף ליום־טוב גדול יותר מימים טובים אחרים[47].

שהרי, לכאורה: אמנם, לאחר שיבנה בית־המקדש השלישי כבר לא יהיה מקום להתאבל בתשעה באב על בית־המקדש שחרב, אך מדוע יהא זה יום־טוב – "הלא אין כאן אלא היציאה מן היגון, ויהיה אם כן כאילו לא נחרב שלא יהיה ט' באב יום מר"?[48]

ההסבר לכך הוא, שתוכנו הפנימי של תשעה באב עתה הוא פנימיות אהבתו של ה'. אך כל עוד גלויה מידת הגבורה וה"רוגז" של הקדוש־ברוך־הוא, בזמן הגלות, ופנימיות האהבה היא בהעלם, הרי יום תשעה באב הוא צום.

אך "לאחר שעשה הדין וכלה הרוגז"[49], כפי שיהיה לעתיד־לבוא, תישאר ותתגלה רק פנימיות האהבה הקשורה ליום זה, ולפיכך יהיה זה יום של ששון ושמחה וכו'.

---

38) ועד שי"א שבכתובות וכו' כותבים מנחם במקום אב (גט פשוט סקכ"ו סקל"ה) וראה אנציקלופדיא תלמודית מע' אב הדעות בזה, וש"נ.

39) תרגום שני למג"א שם. תיב"ע שלח יג, כה.

40) תענית פ"ה מ"ה־ו. ועוד.

41) וגם שם "אב" עצמו מורה על הרחמים – יל"ש שם עה"פ (נא, יב) אנכי אנכי. וראה ד"ה נחמו שם פ"י. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 61.

42) ישעי' מ, ה.

43) בכל הבא לקמן – ראה בארוכה אוה"ת מסעי ס"ע א'שפד ואילך. וראה גם תורת חיים בראשית מ, סע"ג ואילך. רשימות הצ"צ לאיכה שם (ע' א'מה). ועוד. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 66.

ולהעיר ג"כ מרשימות הצ"צ לאיכה שמפרש כו"כ פסוקי איכה למעליותא, עיי"ש בארוכה.

44) ונתגלה גם בעת החורבן גופא, וכמחז"ל (מדרש תהלים מזמור עט. איכ"ר פ"ד, יד) דשפך הקב"ה חמתו על עצים ועל אבנים כו'. וראה לקו"ש ח"ב שם.

ואולי י"ל, שלפי שיטת הירושלמי שנבקעה העיר בי"ז תמוז (כנ"ל הערה 9) – מה שנאמר בכתוב "בתשעה לחודש" (וכקושיית מפרשי הירושלמי שם. וראה חת"ס לירוש' שם. יפה עינים לר"ה יח, ב) הוא מפני שהגזירה היתה על ט' תמוז, אלא שהקב"ה האריך אף (מפני תוקף חסדו) עד י"ז תמוז שלא תבקע העיר אולי יחזרו בתשובה. וע"ד שעיכב גבריאל הגחלים (ויק"ר פכ"ו, ח. מדרש משלי א, כד. ועוד). וראה יומא עז, א. ואכ"מ.

וע"פ משנת"ל (הערה 10) דעת רש"י, דבט' תמוז נכבשה חומה החיצונה ומ"מ לא כבשו חומה הפנימית ונכנסו לעיר עד י"ז תמוז – נמצא, שעכבם הוי' באמצע החומות ח' יום אולי יחזרו בתשובה!

45) ישעי' ד, ד. אגה"ק סכ"ב.

46) טושו"ע או"ח סתכ"ח ס"ג.

47) שהרי מלובש בו פנימיות האהבה. וראה פסיקתא רבתי פי' על נהרות בבל בסופו: אין שמחה בא אלא בתשעה באב כו'".

48) ל' אוה"ת מסעי שם ע' א'שפה בתחילתו.

49) ל' אוה"ת שם ע' א'שפו.

ה.

גאולת י"ב תמוז - "טעימת" פנימיות הצום

ויש לומר, שזוהי הסיבה לכך שבמשך כל הדורות יכול היה להיות בגלוי רק ענין הצום שבתמוז, כי, כדלעיל, פנימיות האהבה, והגאולה שבחודש תמוז מתבטאת דוקא במידת ה"גבורה".

רק בדור של עקבתא דמשיחא, כאשר כבר מתחילה ה"טעימה" וה"התנוצצות" של הגאולה העתידה[50], הגיע הזמן לאפשר "לטעום" גם מענין זה – להבחין שפנימיותו של הצום, ושל ימי בין המצרים[51], היא ענין נעלה ביותר.

לפיכך קבע הקדוש־ברוך־הוא כהכנה לימי בין המצרים את הנס של י"ב־י"ג תמוז, במיוחד כאשר בגאולה זו באו לידי ביטוי שני הניגודים שבכל גלות, שבתחילה צריכה להיות מידה של "גבורה", כי "יתרון האור" נובע דוקא "מן החשך"[52], אך "לאחר שעשה הדין" רואים שהחושך וה"גבורה" היו בפנימיות רוב־חסד ו"יתרון האור":

מצד אחד, עבר הרבי את היסורים ועינויי המאסר באופן חמור ביותר, עד לפסק־דין של היפך החיים ר"ל,

אך מצד שני, ראו בגאולת י"ב תמוז, שכל מהלך הענינים של המאסר לא היה בפנימיותו ענין של "הגבלה", כי־אם להיפך – עוצמה חזקה מאד של חסד[53], הכנת הדרך להרחבת הפעילות של הרבצת התורה באופן שונה לחלוטין ונעלה הרבה יותר, ולהתפשטות בכל רחבי תבל.

ובלשון חז"ל[54] (כפי שהתבטא בה הרבי (מוהרש"ב) נ"ע[55] לגבי מאסרו של אדמו"ר הזקן) – הזית הזה כשכותשין אותו (דוקא) הוא מוציא שמנו – הכתישה היא שלב בתהליך של "מוציא שמנו"[56].

יתר־על־כן: גאולת י"ב תמוז הפכה גם את אחד מימי המאסר עצמם ליום של ששון ושמחה, יום זה לא הפך רק להכנה והתחלה לגאולה המאוחרת יותר של י"ב תמוז, אלא הוא עצמו הפך ליום של גאולה, כשם שהצום עצמו הופך לששון ולשמחה:

ג' תמוז, שבו שוחרר הרבי ממאסר ונשלח לשלוש שנות גלות, היה נראה אז, באותה שנה, כשלב נוסף של המאסר – שילוח לגלות, שהיא קשה בפרטים מסויימים כמוות, כפי שמסביר זאת בעל ה"חינוך"[57],

עד כדי כך, שלא ידעו אז אם זאת הקלה, או שזוהי רק דרך כדי להיפטר מן הלחצים שבאו מחו"ל לשחרור הרבי, ואחר־כך יחפשו שוב עלילה וכו', ר"ל.

גאולת י"ב תמוז גילתה, שיום ג' תמוז היה, לאמיתו של דבר, שלב ראשון לגאולה[58], ולא תחילת גלות – יום של ישועה והצלה. ויותר מכך: הישועה וההצלה של יום זה, שבו שוחרר הרבי ממאסר, גדולה יותר, בפרטים מסויימים, מגאולת י"ב תמוז, שהיתה גאולה מגלות[59].

ו.

ההסבר לניגודים שב"תמוז"

בכך יובנו יותר שני הניגודים שבשם "תמוז":

במשך כל הדורות, כאשר בתמוז הורגש רק התוכן החיצוני, הצום והפורענות שבו, היה מפורסם תמוז רק כשם של עבודה־זרה. כלומר, זוהי תקופה של העלם והסתר מוחלט של האלקות (עד לשם של עבודה־זרה).

אך כאשר מתקרבת הגאולה, גילתה פנימיות התורה, המגלה את הפנימיות של כל דבר, גם את המשמעות הפנימית של "תמוז"[60], שדוקא בחושך יש "יתרון האור", עוצמה חזקה של חום "שמש הוי".

---

50) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 51. ועוד.

51) עדמשנ"ת (לקו"ש שם ע' 270 ואילך) שע"י פנימיות התורה מאיר גם עתה הפנימיות שביסורים כו', "כצאת השמש בגבורתו" (ומשו"ז דוקא פנימיות התורה מפרש עניני התוכחה – כברכות (בלקו"ת בחוקותי מח, א ואילך. אוה"ת תבא ע' תתרצב ואילך). וראה לעיל הערה 40). ועיי"ש שזהו ענין נעלה יותר מג' האופנים המבוארים בתניא (פכ"ו. אגה"ק סי"א. אגה"ק סכ"ב) כי ע"י פנימיות התורה רואים גם עתה מלכתחילה הפנימיות שבזה.

52) לשון הכתוב – קהלת ב, יג. וראה ספר הערכים־חב"ד ע' אור – ביחס לחשך סעיף ה' (ע' תקפא־ב), וש"נ. וראה שם סעיף ט' (ע' תקצו ואילך) וש"נ.

53) ומטעם זה י"ל שגם הימים שבין ט"ו סיון (יום בו נאסר כ"ק מו"ח אדמו"ר) וי"ב תמוז ימי סגולה הם, כמשנ"ת כמ"פ (לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 303. ועוד).

54) ראה מנחות נג, סע"ב. שמו"ר ר"פ תצוה.

55) ס' השיחות תורת שלום ע' 26 (ושם: והגם שקשה לומר, אבל האמת הוא כן).

56) וראה לקו"ש חי"ג ע' 242 – די"ל שימי המאסר (כ"ט יום ומקצת יום למ"ד) היו "יום לשנה" לשנות (מוצא שמנו–) נשיאותו, עיי"ש.

57) מצוה תי.

58) ולהעיר שג' תמוז חל לעולם ביום בשבוע שחל א' דפסח (התחלת גאולת מצרים). וי"ל, דזה שג' תמוז חל ביום בשבוע שחל י"ז תמוז, הוא להורות שגאולה זו מגלה הפנימיות של הצום (ע"ד הנ"ל בפנים סעיף ד' – לענין פסח ותשעה באב).

59) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 297. ועוד.

60) ראה לעיל הערה 48.

ולאחר שענין זה התגלה בתורה, הוא ירד אחר־כך לעולם, והתבטא בנס של י"ב תמוז, שבו ראו בעיני בשר את הגילוי העצום של "שמש הוי'" שמעל לטבע, שהכניע את ההעלם והחושך הנמוכים ביותר, הסמיכים ביותר, והמתנגדים החמורים ביותר לתורה ולמצוות, עד שהם עצמם הסכימו לשחרור הרבי, ביודעם שזה יעודד את העוסקים בהרבצת התורה במדינה ההיא. כלומר, מי שאסרו את הרבי, עקב פעילות בהרבצת התורה, הם עצמם "הסכימו" לעידוד והרחבת פעילות זו במדינה ההיא!

ז.

ההוראה: שמחה גם בימי בין המצרים

אחת מן ההוראות הפשוטות ביותר שיש ללמוד מן הענין הנ"ל היא:

כאשר מתקרבים ימי בין המצרים, ויהודי מתחיל לחשוב על החושך העצום שבגלות בכלל, ובמיוחד בתקופה של עקבתא דמשיחא, הוא עלול ליפול לתוך יאוש ח"ו, בלי לדעת כיצד להתגבר על כל הקשיים.

אמנם, הוא יודע, שבאמצעות הסבל והיסורים של הגלות הוא יגיע אחר־כך ליתרון בגאולה, אך עתה הוא שרוי בכל זאת בגלות המרה והאפלה, וכיצד הוא יכול עתה להתגבר על כל הקשיים?

לכך באה ההוראה המלמדת ומעודדת, שלהיפך: דוקא בדור זה, דרא דעקבתא דמשיחא, ישנו הגילוי של פנימיות התורה, שגילתה ופרסמה את התוכן הפנימי של ימים אלו, שבהם קיימת האהבה העזה של הקדוש־ברוך־הוא לישראל. וכהכנה לימים אלו ישנו חג הגאולה י"ב־י"ג תמוז, שהראה כיצד אפשר בזמן הזה של הגלות עצמה[61] לגלות את המעלה הפנימית הזאת, כך שמתבטלים גם בחיצוניות ההעלם וההסתר.

זה מעודד ומחזק את היהודי לשים לב בימים אלו לתוכן הפנימי של הגלות, ובודאי לא להיות מושפע ממרירותה של הגלות.

אמנם, הוא צריך לקיים את כל דיני האבילות של בין המצרים לכל פרטיהם, כנדרש על־פי שולחן־ערוך, אך הוא מוצא דרכים לקיים גם בימים אלה על פי התורה עניני שמחה, לדוגמא: באמצעות עריכת סיום מסכת, ועשיית "יומא טבא לרבנן"[62] גם בימים אלה, עד שאף מותר לאכול סעודת בשר כאשר עורכים סיום מסכת בתשעת הימים[63]. ובכלל, לעסוק יותר בלימוד התורה, שהיא "משמחי לב"[64], ובמיוחד בלימוד הלכות בית הבחירה אודות בנין בית־המקדש וכדומה, שעל־ידי לימוד התורה בעניני "צורת הבית", הרי "אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית"[65].

והתנהגות זאת מביאה לידי גילוי[66] פנימיות ימי בין המצרים, כפי שהם יהיו לעתיד־לבא, כאשר יהפכו "לששון ולשמחה ולמועדים טובים".

(משיחות ש"פ שלח וש"פ חוקת תשל"ז)

61) ובזה יש עילוי גם על היפוך הצומות לעתיד (לאחרי שיתבטל הגלות).

62) שבת קיח, סע"ב ואילך. רמ"א יו"ד סרמ"ו סכ"ו. וראה באר היטב שם.

63) ראה רמ"א או"ח סתקנ"א ס"י. ובמג"א שם (סקל"ג): דגם לגמר מצוה עושין סעודה.

64) שו"ע או"ח בהל' ת"ב (ר"ס תקנד).

65) תנחומא צו יד. וראה בארוכה לקמן ע' 445 ואילך.

66) וי"ל שעי"ז מגלה זה ש"יכול לתקן שלא ע"י יסורים.. כי הוא כל יכול" (אוה"ת מסעי ע' א'שצא בתחילתו).

המשך ביאור למס' ערכין ליום שלישי עמ' ב

[–משאירים בידו] **מָזוֹן לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, וּכְסוּת לִשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ,** וכן מניחים לו **מִטָּה מוּצַעַת וְסַנְדָּלָיו וּתְפִלָּיו** [–התפילין שלו], ואם אין לו אחד מאלו, מניחים לו כסף לקנותם. כל אלו הדברים מניחים רק לוֹ [–עבורו], **אֲבָל לֹא לְאִשְׁתּוֹ וּלְבָנָיו.**

ממשיכה המשנה: **אִם הָיָה** מעריך זה **אוּמָן, נוֹתְנִין לוֹ** הגזברים **שְׁנֵי כְּלֵי אוּמָנוּת מִכָּל מִין וָמִין,** שיש אומניות הנצרכות לארבע וחמש מיני כלים. כגון **חָרָשׁ** [–נגר], **נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מַעֲצָדִין** [–מעין גרזן קטן שמחליקים בו הנסרים], **וּשְׁנֵי מְגֵירוֹת** [–מסור מלא פגימות שחותך מהר]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם הָיָה אִיכָּר, נוֹתְנִין לוֹ צִמְדוֹ** [–זוג בהמות], שהם כלי אומנותו. ואם היה **חַמָּר** [–מוליך משאות על חמור] **נוֹתְנִין לוֹ חֲמוֹרוֹ.**

אם **הָיָה לוֹ מִין אֶחָד מְרוּבֶּה** יותר מכדי צרכו, **וּמִין אֶחָד מוּעָט** מכדי צרכו, כגון שהיו לחרש שלשה מעצדין ומגירה אחת, **אֵין אוֹמְרִים** לו **לִמְכּוֹר אֶת** הכלי המיותר במין **הַמְּרוּבֶּה וְלִיקַּח** בדמיו כלי נוסף **מִן** המין **הַמּוּעָט, אֶלָּא נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מִינִין** [–שני כלים] **מִן הַמְּרוּבֶּה,** ואת השלישית נוטלים להקדש, ומניחים לו **כֹּל** מה **שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן** המין **הַמּוּעָט,** ואין קונים לו אחד נוסף, שכשם שהיה די לו עד עתה באחד, כך יהיה די לו מכאן ואילך.

דין נוסף, **הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו,** אף התפילין בכלל נכסיו, ולכן **מַעֲלִין** [–שמים] **לוֹ תְּפִלָּיו,** ולוה מעות ופודה אותם.

גמרא

שואלת הגמרא: **מַאי מַעֲמָא** מניחים לחייבי ערכין את הדברים שבמשנה. משיבה הגמרא: **דְּאָמַר קְרָא** לענין ערכין,

בראשית מא, א - ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר

מד

רמז ב"שנתים ימים" לענין ה"שכחה", ב' פעמים שס"ה בגי' "תשלו" (רות ב, טז) דהו"ע השכחה

שנתים ימים. בשנה יש שס"ה ימים, וב' פעמים שס"ה[1] הוא תשל"ו, מספר[2] אדנ"י[3] פשוט ובמלואו תרע"א, ועיין בלקוטי תורה להאריז"ל[4] ר"פ מקץ.

ופירוש תשל"ו הוא שכחה כמ"ש[5] ברות של תשלו לה ופרש"י שכח תשכחו ע"ש, וכן בהשנתים ימים הי' שכחה, כי הרי כל משך השנתים ימים לא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, ועיין בזה"ק פ' מקץ[6] דף קצ"ג ע"ב וברמ"ז[7] שם.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד רצג

* * *

בשנה יש שס"ד ימים כמספר השט"ן[8] מלבד יום הכפורים. א"כ בב' שנים הוא תשכ"ח[9] ימים, שתשכ"ח[10]

---

1) הכוונה ב' פעמים שס"ה הוא מספר תש"ל (365 × 2 = 730) + הששה אותיות דב' פעמים והוא: "שסה-שסה", סך הכל 736, תשלו. ראה הערה 4.

2) פירוש: אדנ"י פשוט בגי' ס"ה (65) + אדנ"י במילואו, והוא, אל"ף (111) + דל"ת (434) + נו"ן (106) + יו"ד (20) = 671 - תרע"א. ביחד 65 + 671 = 736, תשל"ו. (ושם אדנ"י הוא בחי' אחוריים וקטנות, וממנו בחי' שכחה כדלקמן).

3) מספר אדנ"י, שֵׁם אדנ"י הוא במלכות (תניא - שער היחוד והאמונה פרק ז) - שורש הנבראים אין מלך בלא עם, עם מלשון עוממות, ושכחה מצד מלכות, ראה תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט חלק ד' עמוד קמב.

4) וז"ל "ויהי מקץ שנתים ימים", הנה שנתים ימים גימ' תש"ל, כי בכל שנה שס"ה ימים, וב' פעמים שס"ה הוא תש"ל וכללות ו' אותיות שס"ה שס"ה גי' תשל"ו, כמנין אדנ"י פשוט ומלואו עולה תרע"א, וסך הכל גי' תשל"ו, והוא נקרא קץ הימין למעלה.

5) רות ב, טו-טז. "ויצו בועז את נעריו לאמר, גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה" (לרות) "גם של תְּשלוּ לה מן הצבתים". ופרש"י: וגם של תשלו, שכח תשכחו, עשו עצמכם כאלו אתם שוכחים, תרגום של שגגה שלותא, וכו'.

6) וז"ל: ויהי מקץ (שואל) מאי מקץ, רבי שמעון אמר, אתר דלית ביה זכירה (קץ הוא מקום שאין בו זכירה), ודא הוא קץ דשמאלא (וזהו הקץ של השמאל שהוא הסטרא אחרא שהוא מקום השכחה, ואמר כאשר ויהי מקץ, פי' אחר שעבר קץ השמאל המשכיח שהשכיח משר המשקים מלהזכיר את יוסף לפני פרעה אז נזכר יוסף ע"י חלום פרעה), מאי טעמא (מה הטעם שנתעכבה כל כך זכירת יוסף), בגין דכתיב כי אם זכרתני אתך כאשר ייטב לך (וקשה) וכי הכי אתחזי ליה ליוסף צדיקא (וכי כך ראוי ליוסף הצדיק) דאיהו אמר כי אם זכרתני אתך (שבקש משר המשקים שיזכירהו לפני פרעה ולא שם בטחונו בהקב"ה), אלא כיון דאסתכל יוסף בחלמיה (אלא כיון שהסתכל יוסף בחלומו), אמר ודאי חלמא דזכירה איהו (אמר ודאי הוא חלום של קדושה המורה על זכירה, ר"ל שנזכר לטובה למעלה לכן ביקש משר המשקים שיזכירהו לפני פרעה), ואיהו טעה בהאי (אבל הוא טעה בזה שביקש משר המשקים), דהא ביה בקדשא בריך הוא הוי כלא (כי הכל תלוי בהקב"ה לבדו ולא הי' לו לעשות השתדלות), ועל דא, אתר דהוה בי' נשיו קם קמי' (ועל כן הקליפה שבה ענין השכחה עמדה כנגד שר המשקים מלהזכיר את יוסף, וראי' לדבר כי) כי מה כתיב ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, כיון דאמר ולא זכר שר המשקים (הרי פירושו ששכחו, אם כן) מהו וישכחהו (למה נאמר עוד וישכחהו), אלא וישכחהו (בא להורות) אתר דאית בי' שכחה (על המקום שיש בו שכחה), ודא הוא קץ דסטרא דחשך (וזהו הקץ של צד החשך שהוא הסטרא אחרא, הוא השכיח משר המשקים מלהזכיר את יוסף לפני פרעה. וזהו המשך הפסוק ויהי מקץ שרצה לומר אחר שעבר קץ השמאל שהשכיח משר המשקים, אז) מאי שנתים ימים, דתב דרגא לדרגא דאית בי' זכירה (שחזרה מדרגת השכחה, למדרגת ענין הזכירה) ע"ש. ראה לעיל סימן מב.

7) וז"ל: כתיב ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, להקדים מ"ש בסוד (דברים כה, יז-יט) "זכור... ואל תשכח", כי זכור הוא סוד* ע"ב קסא אור הפנים, ותשכ"ח סוד פק"ד קדמ"ת סוד האחוריים שמשָׁם השכחה מאחורי אב ואֵם, והנה יוסף סוד הזכר והיסוד, וכן יוסף מלא כזה יו"ד ו"ו סמ"ך פ"א גי' זכו"ר, ועכשיו על שאמר זכרתני נתעוררו נגדו זכר ונקבה דקליפה וזהו "ולא זכר וישכחהו" וכו'.

וזהו ויהי מקץ שנתיים ימים וכו', ירצה שבעבור שאמר זכרתני** שהוא סוד שתי בחינות דע"ב קס"א, לכן נתעוררו נגדו ב' דאחוריים מסוד פק"ד קדמ"ת שסודם תשכ"ח, והנה ידוע שימות השנה הם שס"ה ואמרו רז"ל (יומא כ, א) שבכולם שולט צד הרע חוץ מיום הכיפורים, וכמו שכתב שָׁם בגי' של השט"ן, וב' פעמים השט"ן*** הרי חשכ"ת ותשכ"ח, וזהו שנתיים ימים פי' בבחינת הימים, ואח"כ נתעלה למדרגתו לדרגא דאית בי' זכירה, כי בשנה הראשונה ניצול מדינים המשתלשים מן קדמ"ת, ובשני' פלט לי' מן האחרים ע"ש.

*) בהבא לקמן ראה הביאור בהערה 10.

**) זכרתני הוא בגי' 687, בגי' שמות הוי' אהי' עם מלואיהן (רמ"ז שם). ראה הביאור לקמן סימן קיח הערה 18.

***) השטן בגי' 364, וב' פעמים (2 × 364) = 728, בגי' חשכ"ת (מלשון חשך) וכן תשכ"ח (שכחה).

8) ראה יומא כ, א "אמר רמי בר חמא השטן בגימטריא תלת מאה ושיתין וארבעה, הוי תלת מאה ושיתין וארבעה ימי אית לי רשותא לסטוני, בימא דכיפורי לית לי רשותא לאסטוני".

9) פירוש: ב' פעמים שס"ד (2 × 364) = 728, תשכ"ח. ו"מספר" תשכח הוא רמז על ביטול אחוריים דבחי' חכמה ובינה (ראה הערה 10), והוא ג"כ בגימטריא "קרע שטן" עם הכולל. (ראה הערה 11).

להעיר מאור התורה בשלח עמוד תקמו וז"ל: פרעה במלוי כזה פ"א רי"ש עי"ן ה"א (81 + 510 + 130 + 6 = 727, ועם הכולל 728) גימטריא תשכ"ח בסוד ויהי מקץ ימים ופרעה ע"ש.

10) בגימטריא תשכ"ח הוא ביטול אחורי חו"ב. פירוש: מבואר בחסידות ובקבלה דכל בחי' אחוריים הוא בחי' דינין וגבורה, ומהם נמשך "שכחה". (תניא אגרת הקודש סימן כב, קונטרס אחרון ד"ה דוד זמירות קסא, א. לקוטי תורה פרשת במדבר יח, ג. ועוד). מוחין נק' אב ואם (חכמה ובינה), וכידוע יו"ד הוא בחי' חכמה ושם "הוי'" במילוי יודי"ן - (יו"ד, ה"י, וי"ו, ה"י), הוא שם ע"ב (72), ושֵׁם

"אהי'"* הוא בבינה, ומילוי שם אהי' (אל"ף, ה"י, יו"ד, ה"י), הוא מספר קס"א (161).

ביחד 72 × 161 = 233, שהוא בגי' זכו"ר.

נמצא דה"פנים" (דהיינו המילוי) דאב ואם "עב-קסא" שהוא חכמה ובינה - הוא בגימטריא "זכור".

וה"אחוריים" דשם "עב-קסא" הוא מספר "תשכח", וזהו רמז מ"ש (דברים כה, יט) "זכור . . לא תשכ"ח".

והיינו, "אחוריים" דשֵׁם ע"ב הוא: יו"ד (20) , + יו"ד, ה"י (35), + יו"ד, ה"י, וי"ו (57). + יו"ד, ה"י, וי"ו, ה"י (72) = 184 - בגי' פק"ד.

והאחוריים דמילוי שם אהי' הוא: אל"ף (111) , + אל"ף, ה"י (126), + אל"ף, ה"י, יו"ד (146) , + אל"ף, ה"י, יו"ד, ה"י (161) = 544 בגי' קדמ"ת.

ביחד, היינו 184 + 544 = 728, בגי' תשכ"ח. נמצא דבחי' מוחין דקטנות שהוא בחי' אחוריים דאַב ואֵם הוא מספר תשכ"ח.

[וראה עוד בגימטריא ד"תשכח" בילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן קכט. רטו. רלט. חלק ב סימן סג]

*) שם אהי' בבינה, הביאור:

השֵׁם "אהיה" נזכר בתורה (שמות ג, יג-יד) דמשה שאל מהקב"ה "ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם", "ויאמר אלקים אל משה אהיה אשר אהיה".

ומבואר בזהר (פ' אחרי דף סה, ב. ויקרא יא, א) ד"אהי'" לשון עתיד ופירושו "זמין לאמשכא ולאולדא כלא" (דהשֵׁם "אהי'" מזומנת להמשיך את השפע ולהוליד את זו"ן – המדות).

ומבואר בחסידות (ראה אור התורה ענינים עמוד קצז ואילך. ספר הערכים חלק א' עמוד תרמז. ועוד), דהשם אהי' הראשון הוא בחי' "כתר" (תענוג), ואהי' השני' הוא בחי' "בינה", דדוקא ע"י בחי' בינה יש התגלות התענוג, וכמו שרואים בשכל האדם, דדוקא ע"י הבנה והשגה ("בינה") אז דוקא יש התגלות ה"תענוג" (כתר).

וכשיש "בינה" (השכל) אז נולד המדות (זו"ן) כמבואר בתניא פ"ג.

נמצא דשֵׁם "אהי'" – בינה, יש שני ענינים: א) ע"י בינה יש התגלות

הוא ביטול אחורי חכמה ובינה בכלל קר"ע[11] שט"ן. ועיין ברמ"ז[12] ר"פ מקץ בענין מקץ שנתים ימים.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שסח

ה"כתר" – תענוג, ב) ע"י בינה יש הולדת המדות. וזהו אהי' לשון עתיד, דע"י בינה יהי' התגלות (הכתר) – התענוג, והולדת המדות (זו"נ).

ראה לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על מאחז"ל עמוד קיד (מובא בילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן לב) שמביא ראי' מגמ' קידושין ע, ב "כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל שנא' (ירמי' ל, כה) בעת ההיא נאם ה' אהי' לאלקים לכל משפחות ישראל, הוי' אהי' הוא חכמה ובינה שהוא אב ואם" ע"ש. סידור עם דא"ח עמוד קנח ד. תורת מנחם ספר המאמרים ה'תשט"ז עמוד ר.

וראה לקוטי תורה פרשת פקודי ז, ד וז"ל: "שם אהי' במילוי יודי"ן שהוא פנימיות בינה, והענין כי הנה הדם הוא הנפש והוא המחי' לכל האברים והוא מבחי' בינה, וגם שם אהי' ברבוע גימטריא דם כמ"ש בע"ח" (שער הארת המוחין פ"ד).

אהי' ברבוע בגי' ד"ם, כזה: א', א"ה, אה"י, אהי"ה = 44. והדם הוא בלב, ובינה ליבא (תיקוני זהר בהקדמה – פתח אליהו), וכן כמו שה"דם" הוא חיות הגוף, כן "בינה" הוא חיות המדות.

11) קר"ע שט"ן: פירוש, קר"ע שט"ן הוא הר"ת משורה שני' מתפלת אנא בכח "קבל רינת עמך שגבנו טהרנו נורא. ראה עץ חיים שער (ט) שבירת הכלים פרק ב ד"קרע" פירושו דהי' קריעה ושבירה - שבירת הכלים, ועי"ז יצא הקליפה הנקרא "שטן". וקר"ע שט"ן בגי' תשכ"ח עם הכולל, קר"ע (370) + שט"ן (359) = 729. וכנ"ל בהערה 10, דמבחי' פנימיות המוחין, שהוא אב (חכמה) ואֵם (בינה) הוא ענין הזכרון, ומבחי' אחוריים דחכמה ובינה (או"א) הוא ענין השכחה. (וראה לקוטי תורה פרשת מסעי צב, ב, אור התורה פרשת חוקת עמוד תשס ואילך, בענין תפלת אנא בכח שֵׁם מ"ב ע"ש).

12) כנ"ל הערה 7.

המשך ביאור למס' ערכין ליום שישי עמ' א

1 השדה לבעליה הראשונים שהקדישוה, שהרי היא לו שדה
2 אחוזה, לכך **כָּתַב רַחֲמָנָא** שחוזרת השדה **'לַאֲשֶׁר קָנָהוּ'**, והיינו
3 לכהן שממנו קנה הלוקח האחרון את השדה.
4 ממשיכה הגמרא ומבארת: **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק **'לַאֲשֶׁר קָנָהוּ'**,
5 כאמור בברייתא השניה [וללמד שאדם המקדיש שדה אחוזה
6 ולא גאלה עד היובל, וגאלה אדם אחר, ויצאה ביובל לכהן,
7 ומכרה הכהן לאחר, והקדישה הלוקח וגאלה אדם אחר, שאינה
8 חוזרת ביובל הבא לבעלים הראשונים שהקדישוה, אלא לכהן],
9 היינו סבורים שהטעם הוא כיון **דְּלֹא קָא יָהֲבִי בְּעָלִים דְּמֵי** –
10 שהבעלים לא נתנו דמים תמורת השדה, ולכן אינה חוזרת
11 לרשותם, **אֲבָל הָכָא,** באופן של הברייתא הראשונה, **דְּקָא יָהֲבִי**
12 **דְּמֵי** – שנותנים הבעלים דמים להקדש עבור הקרקע, היה צד
13 לומר **דתֵּיקוּם בִּידַיְיהוּ** – שתעמוד השדה בידם להיות שדה
14 אחוזה, כבתחילה, **כָּתַב רַחֲמָנָא 'לֹא יִגָּאֵל'**, ללמד שאינה חוזרת
15 להיות כשדה אחוזה.
16 מוסיפה הגמרא ומבארת את הדרשה הנוספת שהובאה
17 בברייתא הראשונה: **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק **'לֹא יִגָּאֵל', וְלֹא כָּתַב**
18 **'עוֹד', הֲוָה אָמִינָא** – היינו סבורים לומר **דלֹא תִּיפְּרוֹק כְּלָל** –
19 שאין הבעלים הראשונים יכולים לפדותה כלל, אף לא כשדה
20 מקנה, **כָּתַב רַחֲמָנָא 'עוֹד'**, ללמד שרק **לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ**
21 **נִגְאֶלֶת,** להיות לפניו כשדה אחוזה, **אֲבָל נִגְאֶלֶת** היא לענין זה
22 **שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה מִקְנֶה,** ויוצאת מרשותו ביובל, ומתחלקת
23 לכהנים.
24 הגמרא חוזרת לנידון שהתחילה בו לעיל, בביאור טעמו של רבי
25 אליעזר. מבררת הגמרא: **מַאי הָוֵי עֲלָהּ** – מה עלה בשאלה
26 שנשאלה לעיל, מה טעמו של רבי אליעזר האומר שאם לא
27 נגאלה השדה אינה ניתנת לכהנים ביובל, מאחר ודחינו את
28 הביאורים שאמרו בזה רבה ואביי. מבארת הגמרא: **אָמַר רָבָא,**
29 **אָמַר קְרָא** (שם כז כא) **'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיּוֹבֵל קֹדֶשׁ לַה'**
30 **כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ'**, ומשמע מלשון **'בְּצֵאתוֹ'** שרק
31 כשיוצאת השדה **מִיַּד אַחֵר,** שפדאו, ניתנת השדה לכהנים, ולא
32 כשנמצאת השדה עדיין ביד הקדש.

יט, ב – זאת חוקת התורה[1] אשר צוה ה' לאמור דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול

א. ויקחו אליך פרה אדמה. אדמה לעתיד כשיקיצו ישני אדמה יטהרם באפר פרת משה, שנאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, וזהו אדמה תמימה, **תמימה** אותיות **המתים**, כשיחיו המתים. **אשר אין בה מום** ישראל שנאמר (שיר השירים ד, ז) כלך יפה רעיתי ומום אין בך. **אין בה** אותיות הנביא.

[**אשר אין בה** מום, **בה** בגימטריא שבעה, ואותיות **בה** שתים, הרי תשע, רמז תשע פרות נעשו, והעשירית בימות המלך המשיח שנאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם.]

רמזי רבינו יואל ז"ל (מבעלי התוס')

ב. בנוגע הטהרה דפרה אדומה, על ידי הפרה העשירית שיעשה מלך המשיח[2], יש לומר, שמכיון שמשה ואהרן עמהם[3], הרי, כל פרטי העבודה דפרה אדומה יהיו על ידי אהרן הכהן[4] – כי:

הטעם לכך שעשיית הפרה היתה על ידי אלעזר בן אהרן[5], מצוותה בסגן[6], הוא, מפני שיש סיבה המעכבת את עשיית הפרה על ידי אהרן, שאין קטיגור נעשה סניגור כו'[7].

אמנם, לעתיד לבוא, שאז יושלם לגמרי התיקון על חטא העגל, כמ"ש[8] "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", לא שייך טעם זה, ובמילא, בודאי יעשה אהרן את הפרה, שהרי, כהן גדול, "כל עת שירצה להקריב מקריב כל מה שירצה"[9], ופשיטא – כפי שמבין גם בן חמש למקרא – שאהרן לא יוותר, ח"ו, על העבודה דעשיית הפרה, שכן, למרות ענוותנותו כו', ירצה שעבודת הפרה תהי' בתכלית השלימות על ידי עבודתו באופן ד"לא שינה"[10] (באופן נעלה יותר מהעדר השינוי בעבודת שאר הכהנים).

וזוכים לקיום היעוד[11] (בהפטרה דפרשת פרה) "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם גו' אטהר אתכם", ובלשון המשנה[12] "אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם כו'", כאמור, על ידי הפרה העשירית שיעשה מלך המשיח.

תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ד חלק ב עמוד 671 (הנחה בלתי מוגה)

ג. הנוגע במת וגו' הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר וגו' (במדבר יט, יא-יב). יש בזה הפסוק רמז גדול, כי אף בזמן שאין אפר פרה יוכל אדם לטהר את עצמו כשדבק בהתמדת התורה ולומד ומלמד על מנת לשמור ולעשות ולקיים, וכבר אמרו רז"ל (בראשית רבה ח, ב) יומו של הקב"ה אלף שנים, וכוונתם כי הימים אשר היו בתחילת היצירה שברא הש"י שבעת ימי בראשית רומזים לששת אלפים שנה[13] וחד חרוב[14] הרומז לעולם שכולו שבת (ראה סנהדרין צז, א) הרי שכל יום מהימים האלה רמז לאלף שנה כמו שהאריך בזה הרמב"ן בפרשת בראשית (ב, ג) עיין שם.

והנה התורה נתנה באלף השלישי שהוא יום השלישי והמתחטא ביום השלישי כלומר שמתחטא ומטהר את עצמו מהתורה הנתנה ביום השלישי אזי ביום השביעי יטהר כי אז תגמור טהרתו בעולם הבא שהוא יום השבת יום שכולו שבת ואם חס ושלום לא יתחטא ביום השלישי אזי ביום השביעי לא יטהר כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (עבודה זרה ג, א).

של"ה עה"ת

ד. ויאמר ה' אל משה עשה לך. יש ללמוד תחיית המתים מקל וחומר מנחש הנחשת, ומה נחש הנחשת שהטילו מיתה עשה בו הקב"ה חיים שנאמר והביט אל הנחש וחי, תחיית המתים שכולו חיים על אחת כמה וכמה.

זוהר – ילקוט ראובני

---

1) **יט, ב – זאת חקת התורה...**: עיין ילקוט גאולה ומשיח על התורה פרשת חוקת סימן שיז, ביאור המשך הפרשיות דספר במדבר. (ועיין פרשת משפטים סימן קצה דכתב רבינו בחיי וז"ל דרשו חז"ל לעתיד לבוא הקב"ה מגלה להם לישראל מפני מה צוותה התורה בשר בחלב ופרה אדומה וכו').

2) רמב"ם הלכות פרה אדומה סוף פרק ג. נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות חלק כח עמוד 131 ואילך. ושם נסמן. (עיין ילקוט גאולה ומשיח על התורה פרשת חוקת סימן לו).

3) ראה יומא ה, ב. תוס' ד"ה אחד – פסחים קיד, סוף עמוד ב.

4) עיין ילקוט גאולה ומשיח על התורה פרשת חוקת סימן לו הערה 2. סימן קז הערה 60, דפרטי העבודה נעשה על ידי הכהן, אבל הציווי וההוראה באה לעתיד על ידי מלך המשיח, עיין שם.

5) חוקת יט, ג.

6) פירוש רש"י על הפסוק.

7) פירוש רש"י שם (השני').

8) זכרי' יג, ב.

9) רמב"ם הלכות כלי המקדש פרק ה הלכה יב.

10) ספרי ופירוש רש"י בהעלותך ח, ג. וראה אור התורה בהעלותך עמוד שכז. ועוד.

11) יחזקאל לו, כה.

12) יומא בסופה.

13) **שבעת ימי בראשית רומזים לששת אלפים שנה**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת בראשית סימן רלז. פרשת בהר סימן ו, ובהנסמן שם.

14) **רומזים לששת אלפים שנה וחד חרוב וכו'**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת בחוקותי סימן פז. פרשת בהר סימן ו, ובהנסמן שם.

כאשר בונים את הבית על יסודי התורה והמצווה, שאז ישנו שלום אמיתי בין איש ואשה כפשוטם . . אזי נעשה כן גם בנוגע לקודשא־בריך־הוא ושכינתי', שנעשה עניין הנישואין של הקדוש־ברוך־הוא וישראל בגלוי.

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ז

◆ יום ראשון ד׳ תמוז ◆

יט (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:**

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר:

(ב) **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל:**

ב דָּא גְּזֵרַת אוֹרַיְתָא דִּי פַקִּיד יְיָ לְמֵימָר מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ תּוֹרְתָא סְמִיקְתָּא שְׁלֻמְתָּא דִּי לֵית בָּהּ מוּמָא דִּי לָא סְלִיק עֲלַהּ נִירָא:

רש״י◄ **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה • לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר: מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת וּמַה טַעַם יֵשׁ בָּהּ? לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ "חֻקָּה", גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ. וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ •** (במדבר רבה) **לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמְךָ: פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר. אֲדֻמָּה תְּמִימָה • שֶׁתְּהֵא תְּמִימָה בָּאַדְמִימוּת, שֶׁאִם הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת — פְּסוּלָה.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעוריין לקו״ש כרך יח עמ׳ 229 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה . . וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה (יט, ב־ג)

אוֹדוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה, אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (במדב״ר פי״ט, ג) שֶׁאֲפִילוּ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ ׳הֶחְכָּם מִכָּל אָדָם׳ אָמַר: "עַל כָּל אֵלֶּה עָמַדְתִּי, וּפָרָשָׁה שֶׁל פָּרָה אֲדֻמָּה חָקַרְתִּי וְשָׁאַלְתִּי וּפִשְׁפַּשְׁתִּי, אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי". וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, גַּבֵּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם מָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ (במדב״ר שם ועוד): "אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה לְמֹשֶׁה, לֵךְ אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה". וְצָרִיךְ בֵּאוּר, אִם גִּלָּה הַקָּבָּ״ה טַעַם פָּרָה לְמֹשֶׁה, מַדּוּעַ לֹא הִשִּׂיגָהּ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ. וְכָן, לְאַחַר שֶׁגִּלָּה ה׳ טַעֲמָהּ לְמֹשֶׁה, מַדּוּעַ לֹא גִּלָּהוּ לְכָלַל יִשְׂרָאֵל?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה: כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, גַּם אֵלּוּ הַמּוּבָנוֹת לָנוּ בִּסְבָרָא, יְסוֹדָן וּמַהוּתָן הוּא "חֻקָּה", שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה שִׂכְלִית. שֶׁלָּכֵן נִקְרְאָה הַפָּרָה, שֶׁהִיא הַמִּצְוָה בָּהּ נִכָּר בְּגִלּוּי יֶתֶר הַפְּלָאָתָהּ לְמַעְלָה מִשֵּׂכֶל – "חֻקַּת הַתּוֹרָה".

אַךְ לְאַחַר שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בִּטְעָמִים שִׂכְלִיִּים, יְכוֹלָה לִהְיוֹת אֵיזוֹ מַחֲשָׁבָה שֶׁבְּאִים יַכְרִיחַ הַשֵּׂכֶל שֶׁאֵין מָקוֹם חַס־וְשָׁלוֹם לְאֵיזוֹ מִצְוָה, לֹא יִמְסְרוּ נַפְשָׁם עָלֶיהָ. אֲשֶׁר עַל כֵּן לֹא נִתְגַּלָּה טַעַם פָּרָה אֲדֻמָּה לִכְלַל יִשְׂרָאֵל, בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה לְכָל הַפָּחוֹת מִצְוָה אַחַת שֶׁלֹּא נִתְלַבְּשָׁה בִּטְעָמִים שִׂכְלִיִּים, וְעַל־יְדֵי־זֶה, יִהְיֶה כֹּחַ הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ בְּכָלַל יִשְׂרָאֵל בְּגִלּוּי גַּם בִּשְׁאָר דְּבָרִים. רַק מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, לִהְיוֹתוֹ בָּטֵל לַהַקָּבָּ״ה בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל, יָכֹל לְהַשִּׂיג גַּם מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה לְגַמְרֵי, דְּכֵיוָן שֶׁמְּצִיאוּתוֹ לֹא נִפְרֶדֶת כְּלָל מֵהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי אֶצְלוֹ הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ לְהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ דָּבָר טִבְעִי הוּא, וְזוֹ הַכַּוָּנָה שֶׁהִשִּׂיג טַעַם פָּרָה, הַיְינוּ שֶׁהוּנַח בִּמְצִיאוּתוֹ בְּהַנָּחָה פְּשׁוּטָה הַבִּטּוּל לֵאלוֹקוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ד עמ׳ 1061)

פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר (רש״י יט, ב) מִלַּת "בַּמִּדְבָּר" מְיֻתֶּרֶת לִכְאוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה כָּל יָמָיו בַּמִּדְבָּר, וּבְוַדַּאי שֶׁגַּם אֶת הַפָּרָה עָשָׂה שָׁם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אָדָם עָלוּל לוֹמַר: אֵיךְ בְּכֹחִי לְטַהֵר גַּם יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּדַרְגָּה פְּחוּתָה בְּיוֹתֵר? עַל זֶה אוֹמְרִים לוֹ: הֲוֵי יוֹדֵעַ, שֶׁהַפָּרָה נַעֲשֵׂית בַּמִּדְבָּר, מְקוֹם נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם, וּמַאֲפָר פָּרָה זוֹ מִתְקַדְּשִׁים הַכֹּהֲנִים בַּעֲשִׂיַּת **כָּל** פָּרָה וּפָרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ מהתוועדות שבת קודש פרשת חוקת ה׳תש״ו

בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ מְדוּבָּר אוֹדוֹת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁעַל־יָדָהּ נַעֲשֵׂית הַטָּהֲרָה מִטּוּמְאָה הֲכִי חֲמוּרָה, טוּמְאַת מֵת, שֶׁ"נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה" כֵּיוָן שֶׁ"לֹא הָיָה יוֹדֵעַ בַּמֶּה תִּהֵא טָהֳרָתוֹ", עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גוֹ׳ וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדוּמָה וְגוֹ׳".

וְעִנְיָנוֹ בְּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית - שֶׁטּוּמְאַת מֵת (הָעֵדֶר הַחַיּוּת)

בעל הטורים

יט (ב) **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה.** סָמוּךְ "חֻקַּת הַתּוֹרָה" לְ"בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ" (לעיל יח, לב). רָמֵז, לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה אֶלָּא לְאוֹכְלֵי הַמָּן, שֶׁנִּיָּה לָהּ אוֹכְלֵי תְּרוּמָה. וְעוֹד רָמֵז, הַמַּחֲזִיקִים בְּתוֹרַת ה׳ יֵשׁ לָהֶם מָנוֹת, שֶׁאֵין נוֹתְנִין תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ. **לֹא תִּחְלְלוּ** (לעיל יח, לב) וּסְמִיךְ לֵיהּ **חֻקַּת הַתּוֹרָה,** שֶׁתַּלְמִיד חָכָם שֶׁחוֹטֵא הוּא חִלּוּל הַשֵּׁם. **וְלֹא תָמוּתוּ** (לעיל יח, לב) וּסְמִיךְ לֵיהּ **חֻקַּת הַתּוֹרָה,** דִּכְתִיב (משלי ג, יח) "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ".

פָּרָה אֲדֻמָּה. בְּגִימַטְרִיָּא: **עַל עֲוֹן הָעֵגֶל. לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל.** כְּתִיב חָסֵר. שֶׁאֲפִילוּ לֹא מָשְׁכָה בְּעוֹל אֶלָּא עָלָה עָלֶיהָ לְבַד – פְּסוּלָה. תורה ג

מוֹרָה עַל מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁנִּתְעַלְּמָה הַדְּבֵיקוּת בַּה' מִקּוֹר הַחַיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כּוּלְּכֶם הַיּוֹם", וְהַטָּהֳרָה מִמַּעֲמָד וּמַצָּב זֶה (לִפְעֹל גִּלּוּי הַחַיּוּת עַל־יְדֵי דְּבֵקוּתוֹ בַּה') הוּא עִנְיָן שֶׁל "חֻקָּה", "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", וְנַעֲשֵׂית בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה", "לְעוֹלָם הִיא נִקְרֶאת עַל שְׁמוֹ, פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר", הַיְנוּ, שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְקַחַת פָּרָה אֲדֻמָּה - פָּרָה גַּשְׁמִית כִּפְשׁוּטָהּ, וְנוֹסַף לְכָךְ, גַּם (פָּרָה) אֲדֻמָּה, שֶׁמּוֹרָה עַל הַגְּבוּרוֹת, תֹּקֶף הַחֲמִימוּת ("קַאפּ") בְּגַשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת - וְלֹא רַק לְהַעֲלוֹת הַ"פָּרָה אֲדֻמָּה" עַצְמָהּ, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת מֵהַ"פָּרָה אֲדֻמָּה" אֲפָר שֶׁעַל־יָדוֹ תִּהְיֶה הַטָּהֳרָה מִטֻּמְאָה הֲכִי חֲמוּרָה.

וְהִנֵּה, אֲפָר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה נֶחְלָק לְג' חֲלָקִים: חֵלֶק א', לִטֹּל מִמֶּנּוּ בְּנֵי הָעֲיָרוֹת וְכָל הַצְּרִיכִים לְהִטָּהֵר. חֵלֶק ב', כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מְקַדְּשִׁין הֵימֶנָּה. וְחֵלֶק ג', נָתוּן לְמִשְׁמֶרֶת. כְּלוֹמַר, שֶׁהַטָּהֳרָה שֶׁל טְמֵא מֵת הִיא לֹא רַק מֵאֲפָר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, אֶלָּא גַּם מֵאֲפָר פָּרוֹת אֲחֵרוֹת (תֵּשַׁע פָּרוֹת) שֶׁנַּעֲשׂוּ לְאַחֲרֵי זְמַנּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אֲבָל, לַעֲשִׂיַּת הַפָּרוֹת הָאֲחֵרוֹת הָצְרְכוּ לְאֲפַר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁמִּמֶּנָּה מְקַדְּשִׁין כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לַעֲשִׂיַּת פָּרוֹת אֲחֵרוֹת, וְעַד שֶׁגַּם לַעֲשִׂיַּת הַפָּרָה הָעֲשִׂירִית עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, יִצְטָרְכוּ לְקַדֵּשׁ מֵאֲפַר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁקַּיָּם לְעוֹלָם.

וְעִנְיָנוֹ בָּעֲבוֹדָה - שֶׁפְּעוּלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (כּוֹלֵל גַּם אִתְּפַשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דָּרָא וְדָרָא) לְגַלּוֹת הַחַיּוּת שֶׁל הַדְּבֵיקוּת בַּה' אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (גַּם זֶה שֶׁנִּמְצָא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל טְמֵא מֵת), הוֹלֶכֶת וְנִמְשֶׁכֶת גַּם בְּכָל הַדּוֹרוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהָעוֹסְקִים בָּכָךְ (כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים שֶׁעוֹשִׂים פָּרוֹת אֲחֵרוֹת) חֲדוּרִים בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (שֶׁמְּקַדְּשִׁין בְּאֲפַר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה).

. . . כְּשֶׁפּוֹגְשִׁים יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל טְמֵאַת מֵת, שֶׁלֹּא רוֹאִים בּוֹ חַיּוּת הַקְּדֻשָּׁה - חַיָּבִים לְטַהֲרוֹ, לְהַחֲיוֹתוֹ בְּחַיּוּת שֶׁל קְדֻשָּׁה, וְדָבָר זֶה הוּא בְּכֹחוֹ וּבִיכָלְתּוֹ (וּבְמֵילָא גַּם חוֹבָתוֹ) שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כֵּיוָן שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ (מֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרֵנוּ) נָתַן וְנוֹתֵן לוֹ מֵאֲפַר הַפָּרָה שֶׁלּוֹ ("מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הָאט דִּיר גֶעגֶעבֶּן און גִּיט דִּיר, פּוּן דֶּעם אֲפַר פּוּן זַיִן פָּרָה"), וּבְמֵילָא, פְּעוּלָּתוֹ הִיא בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה - "לְעוֹלָם הִיא נִקְרֶאת עַל שְׁמוֹ, פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה".

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בֵּאוּר בְּדִיּוּק לְשׁוֹן רַשִׁ"י "פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר" - שֶׁלְּכְאוֹרָה, מַאי קָא־מַשְׁמַע־לָן. הֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה בַּמִּדְבָּר, וּבְוַדַּאי שֶׁגַּם אֶת הַפָּרָה עָשָׂה שָׁם - שֶׁבָּזֶה מְלַמְּדֵנוּ שֶׁגַּם אֵצֶל יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּמָקוֹם וְדַרְגָּה שֶׁל מִדְבָּר, "נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מָיִם", יְכוֹלִים לִפְעֹל עִנְיָן הַטָּהֳרָה, וְעַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁהַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁמִּמֶּנָּה מְקַדְּשִׁין הַכֹּהֲנִים לַעֲשִׂיַּת כָּל הַפָּרוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, הָיְתָה בַּמִּדְבָּר דַּוְקָא, שֶׁבּוֹ מְדַגֵּשׁ הַצֹּרֶךְ בְּעִנְיָן הַטָּהֳרָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁאֵין מְלִינִים בָּהּ אֶת הַמֵּת, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּכְלָלוּתָהּ (וּבִפְרָט עַל־פִּי מַאֲמָר רַז"ל עֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל), אֶלָּא בְּחוּץ לָאָרֶץ דַּוְקָא, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת "מִדְבָּר" בְּיִחַס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וִירוּשָׁלַיִם.

זֹאת וְעוֹד:

נוֹסָף לְכָךְ שֶׁעַל־יְדֵי אֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה נַעֲשֵׂית הַטָּהֳרָה שֶׁלּוֹ, צְרִיכִים לִפְעֹל עָלָיו שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ יוּכַל לִשְׂרוֹף פָּרָה וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנָּה אֵפֶר לְטַהֵר אֲחֵרִים, שֶׁיִּהְיֶה בְּעַצְמוֹ מַשְׁפִּיעַ עַל אֲחֵרִים לְהַחֲיוֹתָם בְּעִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה, "טוֹפֵחַ עַל־מְנַת לְהַטְפִּיחַ".

וְגַם עִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה דַּוְקָא - שֶׁחֵלֶק מֵאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מְקַדְּשִׁין הֵימֶנָּה, שֶׁמְּקַדְּשִׁין אֶת עוֹשֵׂה הַפָּרָה בְּאֵפֶר הַפָּרָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה. וְדוּגְמָתוֹ בָּעֲבוֹדָה, שֶׁגַּם הֶמְשֵׁךְ פְּעוּלָּתוֹ לְטַהֵר אֲחֵרִים (לְאַחֲרֵי שֶׁנַּעֲשָׂה טָהוֹר בְּעַצְמוֹ) הוּא בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמְנָם, כֵּיוָן שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל הַטְּרָדָה בִּפְעֻלָּה עַל הַזּוּלַת ("יֶענעם באַלעבן"), לְטַהֲרוֹ, וְעַד לַעֲשׂוֹתוֹ טוֹפֵחַ עַל־מְנַת לְהַטְפִּיחַ, יִתְּכֵן שֶׁיִּשְׁכַּח עַל עַצְמוֹ - יֵשׁ צֹרֶךְ לְהַזְהִיר גַּם בְּנוֹגֵעַ לַעֲבוֹדַת עַצְמוֹ ("אַלַיין לֶעבֶן"), וּכְפִתְגָּם כ"ק מו"ח אַדְמוֹ"ר "וועגן זיך אַליין דאַרף מען אויך ניט פאַרגעסן" [=גַּם עַל עַצְמוֹ לֹא צָרִיךְ לִשְׁכֹּחַ].

וְגַם עִנְיָן זֶה מְרֻמָּז בְּאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה - שֶׁחֵלֶק מִמֶּנּוּ הָיָה נָתוּן "לְמִשְׁמֶרֶת", לְלַמְּדָךְ, שֶׁנּוֹסַף עַל הַפְּעֻלָּה עִם הַזּוּלַת בְּחֵלֶק הָאֵפֶר שֶׁבּוֹ מְטַהֲרִים אֵת הַטְּמֵאִים, וּמִמֶּנּוּ מְקַדְּשִׁין לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת, יָשְׁנוֹ גַּם חֵלֶק שֶׁנָּתוּן לְמִשְׁמֶרֶת, שֶׁבָּזֶה מְרוּמָזֶת הָעֲבוֹדָה עִם עַצְמוֹ.

וְהַהוֹרָאָה מִזֶּה - שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְעַסֵּק בְּהַשְׁפָּעָה עַל הַזּוּלַת, "ניט נאָר וואָס מען לעבט אַליין, נאָר מען באַלעבט אויך אַנדערע", וּכְדִבְרֵי כ"ק מו"ח אַדְמוֹ"ר בְּהֶמְשֵׁךְ הַשִּׂיחָה הַנַּ"ל שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לְהַשְׁפִּיעַ עַל שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה מִנְּיָנִים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל!

(ג) **וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו:**

ג וְתִתְּנוּן יָתַהּ לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְיִפַּק יָתַהּ לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיִכּוֹס יָתַהּ קֳדָמוֹהִי:

רש"י◄ **אֶלְעָזָר •** (ספרי) מִצְוָתָהּ בַּסְּגָן. **אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה •** (יומא סח ספרי) חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת. **וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו •** (יומא מב) זָר שׁוֹחֵט, וְאֶלְעָזָר רוֹאֶה.

(ד) וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים:

ד וְיִסַּב אֶלְעָזָר כַּהֲנָא מִדְּמַהּ בְּאֶצְבְּעֵהּ וְיַדֵּי לְקָבֵל אַפֵּי מַשְׁכַּן זִמְנָא מִדְּמַהּ שְׁבַע זִמְנִין:

רש״י ◄ אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד • עוֹמֵד בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, וּמִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל בִּשְׁעַת הַזָּאַת הַדָּם (יומא כח).

(ה) וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף:

ה וְיוֹקַד יָת תּוֹרְתָא לְעֵינוֹהִי יָת מַשְׁכַּהּ וְיָת בִּשְׂרַהּ וְיָת דְּמַהּ עַל אָכְלַהּ יוֹקֵד:

(ו) וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה:

ו וְיִסַּב כַּהֲנָא אָעָא דְאַרְזָא וְאֵזוֹבָא וּצְבַע זְהוֹרִי וְיִרְמֵי לְגוֹ יְקִידַת תּוֹרְתָא:

(ז) וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב:

ז וּיְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי כַּהֲנָא וְיַסְחֵי בִּשְׂרֵהּ בְּמַיָּא וּבָתַר כֵּן יֵעוּל לְמַשְׁרִיתָא וְיֵהֵי מְסָאֲב כַּהֲנָא עַד רַמְשָׁא:

רש״י ◄ אֶל־הַמַּחֲנֶה • לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁאֵין טָמֵא מְשֻׁלָּח חוּץ לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת, אֶלָּא זָב וּבַעַל קְרִי וּמְצֹרָע. וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב • סָרְסוּהוּ וְדָרְשׁוּהוּ: ״וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה״.

(ח) וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב:

ח וּדְמוֹקֵד יָתַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי בְּמַיָּא וְיַסְחֵי בִּשְׂרֵהּ בְּמַיָּא וְיֵהֵי מְסָאֲב עַד רַמְשָׁא:

(ט) וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא:

ט וְיִכְנוֹשׁ גְּבַר דְּכֵי יָת קִטְמָא דְתוֹרְתָא וְיַצְנַע לְמִבְרָא לְמַשְׁרִיתָא בַּאֲתַר דְּכֵי וּתְהֵי לִכְנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטְרָא לְמֵי אַדְיוּתָא חַטָּאתָא הִיא:

רש״י ◄ וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה • (פרה פ״ג) לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים מִתְחַלֶּקֶת: אֶחָד נָתַן בְּהַר הַמִּשְׁחָה, וְאֶחָד מִתְחַלֵּק לְכָל הַמִּשְׁמָרוֹת, וְאֶחָד נָתַן בַּחֵיל; זֶה שֶׁל מִשְׁמָרוֹת הָיָה חוּץ לָעֲזָרָה, לִטֹּל מִמֶּנּוּ בְּנֵי הָעֲיָרוֹת וְכָל הַצְּרִיכִין לְהִטָּהֵר. וְזֶה שֶׁבְּהַר הַמִּשְׁחָה — כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מְקֻדָּשִׁין הֵימֶנָּה. וְזֶה שֶׁבַּחֵיל — נָתוּן לְמִשְׁמֶרֶת מִגְּזֵרַת הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת״. לְמֵי נִדָּה • לְמֵי הַדָּיָה, כְּמוֹ (איכה ג): ״יַדֵּו־אֶבֶן בִּי״, (זכריה ב): ״לְיַדּוֹת אֶת־קַרְנוֹת הַגּוֹיִם״ לְשׁוֹן זְרִיקָה. חַטָּאת הִוא • לְשׁוֹן ״חִטּוּי״ כְּפְשׁוּטוֹ; וּלְפִי הִלְכוֹתֶיהָ קְרָאָהּ הַכָּתוּב ״חַטָּאת״, לוֹמַר שֶׁהִיא כְּקָדָשִׁים לְהֵאָסֵר בַּהֲנָאָה.

(י) וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם:

י וְיִצַבַּע דְּכַנִּישׁ יָת קִטְמָא דְתוֹרְתָא יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיֵהֵי מְסָאֲב עַד רַמְשָׁא וּתְהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרָיָא דְּיִתְגַּיְרוּן בֵּינֵיכוֹן לִקְיָם עָלָם:

בעל הטורים

(ה) **וְשָׂרַף אֶת הַפָּרָה לְעֵינָיו.** הַפָּסוּק מַתְחִיל וּמְסַיֵּים בִּשְׂרֵיפָה, לוֹמַר שֶׁמַּרְבִּים עֵצִים בִּשְׂרֵיפָתָהּ. תורה ו

(ט) **וְאָסַף.** ג׳ בַּמְּסוֹרָה. ״וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר״, ״וְאָסַף הַמְּצֹרָע״ (מלכים ב׳ ה, יא), ״וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל״ (ישעיה יא, יב). הַמְּצוֹרָע אִיתְקַשׁ לְמֵת, וּכְשֵׁם שֶׁאֵפֶר פָּרָה מְטַהֶרֶת כָּךְ תְּפִלַּת הַצַּדִּיקִים גַּם כֵּן מְטַהֶרֶת. ״וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל״

(יא) הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים:

יא דְּיִקְרַב בְּמֵתָא לְכָל נַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא וִיהֵי מְסָאֲב שַׁבְעָא יוֹמִין:

(יב) הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר:

יב הוּא יַדֵּי עַלּוֹהִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יִדְכֵּי וְאִם לָא יַדֵּי עַלּוֹהִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה לָא יִדְכֵּי:

רש״י◄ הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ • בְּאֵפֶר הַפָּרָה (ס״א הַזֶּה).

(יג) כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ:

יג כָּל דְּיִקְרַב בְּמֵתָא בְּנַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא דִּי יְמוּת וְלָא יַדֵּי עַלּוֹהִי יָת מַשְׁכְּנָא דַיְיָ סְאַב וְיִשְׁתֵּצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי מֵי מֵי אַדְיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עַלּוֹהִי מְסָאֲב יְהֵי עוֹד סְאוּבְתֵּהּ בֵּהּ:

רש״י◄ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ • וְאֵיזֶה מֵת? שֶׁל נֶפֶשׁ הָאָדָם, לְהוֹצִיא נֶפֶשׁ בְּהֵמָה, שֶׁאֵין טֻמְאָתָהּ צְרִיכָה הַזָּאָה (וְלֹא טֻמְאַת שִׁבְעָה). דָּבָר אַחֵר: בְּנֶפֶשׁ, זוֹ רְבִיעִית דָּם (חולין עב). אֶת־מִשְׁכַּן ה׳ טִמֵּא • אִם נִכְנָס לָעֲזָרָה אֲפִלּוּ בִּטְבִילָה, בְּלֹא הַזָּאַת שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי. עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ • אַף־עַל־פִּי שֶׁטָּבַל.

(יד) זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים:

יד דָּא אוֹרַיְתָא אֱנָשׁ אֲרֵי יְמוּת בְּמַשְׁכְּנָא כָּל דְּעָלֵל לְמַשְׁכְּנָא וְכָל דִּי בְּמַשְׁכְּנָא יְהֵי מְסָאֲב שַׁבְעָא יוֹמִין:

רש״י◄ כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל • בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ.

(טו) וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא:

טו וְכֹל מַן דַּחֲסַף פְּתִיחַ דְּלֵית מְגוּפַת שְׁיִיעַ מַקַּף עַלּוֹהִי מְסָאֲב הוּא:

רש״י◄ וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ • (חולין כה א) בִּכְלִי חֶרֶס הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה מִגַּבּוֹ אֶלָּא מִתּוֹכוֹ, לְפִיכָךְ אִם אֵין מְגוּפַת צְמִידָתוֹ פְּתוּלָה עָלָיו יָפֶה בְּחִבּוּר – טָמֵא הוּא. הָא אִם יֵשׁ צָמִיד פָּתִיל עָלָיו – טָהוֹר. פָּתִיל • לְשׁוֹן מְחֻבָּר, בִּלְשׁוֹן עִבְרִי. וְכֵן (בראשית ל): ״נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי״, נִתְחַבַּרְתִּי עִם אַחוֹתִי.

(טז) וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקֶבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים:

טז וְכֹל דִּי יִקְרַב עַל אַפֵּי חַקְלָא בְּקְטֵל חַרְבָּא אוֹ בְמֵתָא אוֹ בְגַרְמָא דֶּאֱנָשָׁא אוֹ בְקִבְרָא יְהֵי מְסָאֲב שַׁבְעָא יוֹמִין:

רש״י◄ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה • (חולין עב) רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: לְרַבּוֹת גּוֹלֵל וְדוֹפֵק. וּפְשׁוּטוֹ: ״עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה״, שֶׁאֵין שָׁם אֹהֶל – מְטַמֵּא הַמֵּת שָׁם בִּנְגִיעָה.

בעל הטורים

לָעָתִיד, אָז ״וְאָסַף הַמְּצֹרָע״, דִּכְתִיב (שם לה, ו) ״אָז יִדְלַג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ״. וְכֵן לֹא יִצְטָרְכוּ לְאֵפֶר פָּרָה, דִּכְתִיב (שם כה, ח) ״בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח״. תורה י

(טו) **פָּתוּחַ.** ד׳ בַּמְּסוֹרָה. ״וְכָל כְּלִי פָתוּחַ״, ״שָׁרְשֵׁי פָתוּחַ אֲלֵי מָיִם״ (איוב כט, יט), ״קֶבֶר פָּתוּחַ גְּרוֹנָם״ (תהלים ה, י), ״אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ״ (ירמיה ה, טז). הַיְינוּ דְּאָמְרִינַן (שבת צה, ב) ד׳ מִדּוֹת בִּכְלֵי חֶרֶס. נִיקַב בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה – נִפְסָל מִלְּקַדֵּשׁ בּוֹ מֵי חַטָּאת. וְהַיְינוּ ״כְּלִי פָתוּחַ״ הָאָמוּר כָּאן אֵצֶל מֵי חַטָּאת, שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב כְּלִי. וַעֲדַיִן כְּלִי הוּא לְעִנְיָנִין זָרְעִים. נִיקַב בְּשֹׁרֶשׁ קָטָן כְּלוּף, פֵּירוּשׁ: הוּא מַאֲכַל עוֹרְבִים, דְּהַיְינוּ מִין קִטְנִיּוֹת – טָהוֹר הוּא לְעִנְיָנִין זָרְעִים, שֶׁאִם הָיוּ זָרְעִים זְרוּעִים בְּעָצִיץ נָקוּב אֵינוֹ מְקַבֵּל טוּמְאָה. וְהַיְינוּ ״שָׁרְשֵׁי פָתוּחַ אֲלֵי מָיִם״. וַעֲדַיִן כְּלִי הוּא לְעִנְיָנִין זַיְתִים. נִיקַב כְּמוֹצִיא זַיִת – טָהוֹר מִסְּתָם כְּלִי חֶרֶס הָעוֹמֵד לְזַיְתִים. וְהַיְינוּ ״פְּתוּחַ גְּרוֹנָם״, דִּסְתָם אֲכִילָה בְּכַזַּיִת. וַעֲדַיִן כְּלִי הוּא לְרִמּוֹנִים. נִיקַב כְּמוֹצִיא רִמּוֹן – טָהוֹר הוּא מִכְּלוּם. וְהַיְינוּ ״אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ״, כְּלוֹמַר: כְּשֶׁנִּיקַב וּפְתוּחַ כְּמוֹצִיא רִמּוֹן, זוֹרְקִין אוֹתוֹ בָּאַשְׁפָּה וְאֵין שָׁם כְּלִי עָלָיו עוֹד. תורה טז

(יז) וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי:

יז וְיִסְּבוּן לְדִמְסָאָב מֵעַפַּר יְקֵדַת חַטָּאתָא וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי מֵי מַבּוּעַ לְמָן:

◆ יום שני ה׳ תמוז ◆

(יח) וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזֶּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר:

יח וְיִסַּב אֵזוֹבָא וְיִטְבּוּל בְּמַיָּא גְּבַר דְּכִי וְיַדֵּי עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל כָּל מָנַיָּא וְעַל נַפְשָׁתָא דִּי הֲווֹ תַמָּן וְעַל דְּיִקְרַב בְּגַרְמָא אוֹ בְקָטֵלָא אוֹ בְּמֵתָא אוֹ בְּקִבְרָא:

(יט) וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב:

יט וְיַדֵּי דַכְיָא עַל מְסָאֲבָא בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְיִדַּכְּנֵהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְיִצַּבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִסְחֵי בְמַיָּא וְיִדְכֵּי בְּרַמְשָׁא:

רש״י◄ וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי • (ספרי) הוּא גְּמַר טָהֳרָתוֹ.

(כ) וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא:

כ וּגְבַר דִּי יִסְתָּאַב וְלָא יַדֵּי עֲלוֹהִי וְיִשְׁתֵּצִי אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ קְהָלָא אֲרֵי יָת מַקְדְּשָׁא דַיְיָ סְאַב מֵי אַדְיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי מְסָאֲב הוּא:

רש״י◄ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְגוֹ׳ • אִם נֶאֱמַר ״מִקְדַּשׁ״, לָמָּה נֶאֱמַר ״מִשְּׁכָּן״ כוּ׳? כִּדְאִיתָא בִּ׳שְׁבוּעוֹת׳ (דף טז).

(כא) וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב:

כא וּתְהֵי לְהוֹן לִקְיָם עָלָם וּדְיַדֵּי מֵי אַדְיוּתָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וּדְיִקְרַב בְּמֵי אַדְיוּתָא יְהֵי מְסָאֲב עַד רַמְשָׁא:

רש״י◄ וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה • (נדה ט, יומא יד) רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ שֶׁהַמַּזֶּה טָהוֹר, וְזֶה בָּא לְלַמֵּד שֶׁהַנּוֹשֵׂא מֵי חַטָּאת — טָמֵא טֻמְאָה חֲמוּרָה לְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁעָלָיו, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּנּוֹגֵעַ. וְזֶה שֶׁהוֹצִיאוֹ בִּלְשׁוֹן ״מַזֶּה״, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין עַד שֶׁיְּהֵא בָּהֶן שִׁעוּר הַזָּאָה. **וְהַנֹּגֵעַ וְגוֹ׳ יִטְמָא** • וְאֵין טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים.

(כב) וְכָל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב: פ

כב וְכֹל דִּי יִקְרַב בֵּהּ מְסָאֲבָא יְהֵי מְסָאֲב וֶאֱנָשׁ דִּיקְרַב בֵּהּ יְהֵי מְסָאֲב עַד רַמְשָׁא:

בעל הטורים

(יז) **אֶל כֶּלִי.** ב׳ בַּמְּסוֹרָה. ״וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי״, וְאִידָךְ: ״וְלֹא הוּרַק מִכְּלִי אֶל כֶּלִי״ (יִרְמְיָה מח, יא). שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתְּהֵא חִיּוּתָן בַּכֶּלִי, וְלֹא שֶׁיְּרִיקֵם מִכְּלִי אֶל כְּלִי. תורה יח

(כא) **בְּמֵי.** ה׳ בַּמְּסוֹרָה. ״בְּמֵי הַנִּדָּה״, ״אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא״ (לְהַלָּן לא, כג), ״בְּמֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ״ (דְּבָרִים לב, נא), ״בְּמֵי הַיַּרְדֵּן״ (יְהוֹשֻׁעַ ג, יג), ״אִם הִתְרָחַצְתִּי בְמֵי שָׁלֶג״ (אִיּוֹב ט, ל). וְזֶהוּ מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ (פִּסְחִים סו, ב) ״וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא״ (לְהַלָּן לא, כא), שֶׁכֵּיוָן שֶׁבָּא מֹשֶׁה לִכְלַל כַּעַס בָּא לִכְלַל טָעוּת, שֶׁשָּׁכַח לְהוֹרוֹת לָהֶם הֲלָכוֹת גִּיעוּל. זֶהוּ ״בְּמֵי מְרִיבַת״, כֵּיוָן שֶׁבָּא לִכְלַל מְרִיבָה טָעָה ״בְּמֵי נִדָּה״. ״בְּמֵי הַיַּרְדֵּן״, לוֹמַר שֶׁמֵּי הַיַּרְדֵּן דִּינָן כְּמֵי נִדָּה וּצְרִיכִים מ׳ סְאָה. וְהַיְינוּ כִּשְׁמוּאֵל (שַׁבָּת סה, ב) דְּאָסַר לִטְבּוֹל בִּנְהָרוֹת שֶׁמָּא יִרְבּוּ הַנּוֹטְפִין עַל הַזּוֹחֲלִין וְאֵינָן מְטַהֲרִין דֶּרֶךְ זְחִילָה. ״בְּמֵי שֶׁלֶג״, לוֹמַר שֶׁיְּכוֹלִים לַעֲשׂוֹת מִקְוֶה מִשֶּׁלֶג, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ז׳ דְּמִקְוָאוֹת (מִשְׁנָה א׳) הֵעִידוּ אַנְשֵׁי מִידְבָּא עַל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיָה אוֹמֵר לָהֶם צְאוּ וְהָבִיאוּ שֶׁלֶג וַעֲשׂוּ מִקְוֶה בַּתְּחִילָה. תורה כב

רש״י◄ **וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ •** ״הַטָּמֵא״ הַזֶּה שֶׁנִּטְמָא בַּמֵּת ״יִטְמָא״. **וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת •** בּוֹ בִּטְמֵא מֵת. **תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב •** מִכָּאן לָמְדָנוּ, שֶׁהַמֵּת אֲבִי אָבוֹת הַטֻּמְאָה, וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ אַב הַטֻּמְאָה וּמְטַמֵּא אָדָם. זֶהוּ פֵּרוּשָׁהּ לְפִי מַשְׁמָעָהּ וְהִלְכוֹתֶיהָ. וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה הֶעְתַּקְתִּי מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, וְזֶהוּ: (ב) **וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ •** מִשֶּׁלָּהֶם, כְּשֵׁם שֶׁהֵם פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב לָעֵגֶל מִשֶּׁלָּהֶם, כָּךְ יָבִיאוּ זוֹ לְכַפָּרָה מִשֶּׁלָּהֶם. **פָּרָה אֲדֻמָּה •** מָשָׁל לְבֶן שִׁפְחָה שֶׁטִּנֵּף פַּלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ. אָמְרוּ: תָּבֹא אִמּוֹ וּתְקַנֵּחַ הַצּוֹאָה, כָּךְ תָּבֹא פָּרָה וּתְכַפֵּר עַל הָעֵגֶל. **אֲדֻמָּה •** עַל שֵׁם (ישעיה א): ״אִם יַאְדִּימוּ כַּתּוֹלָע״, שֶׁהַחֵטְא קָרוּי אָדֹם. **תְּמִימָה •** עַל שֵׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ תְּמִימִים וְנַעֲשׂוּ בּוֹ בַּעֲלֵי מוּמִין — תָּבֹא זוֹ וּתְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וְיַחְזְרוּ לְתַמּוּתָם. **לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל •** כְּשֵׁם שֶׁפָּרְקוּ מֵעֲלֵיהֶם עֹל שָׁמַיִם: (ג) **אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן •** כְּשֵׁם שֶׁנִּקְהֲלוּ עַל אַהֲרֹן, שֶׁהוּא כֹּהֵן, לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל. וּלְפִי שֶׁאַהֲרֹן עָשָׂה אֶת הָעֵגֶל, לֹא נַעֲשֵׂית עֲבוֹדָה זוֹ עַל־יָדוֹ, שֶׁאֵין קַטֵּיגּוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּיגּוֹר: (ד) **וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה •** כְּשֵׁם שֶׁנִּשְׂרַף הָעֵגֶל: (ו) **עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת •** שְׁלֹשָׁה מִינִין הַלָּלוּ כְּנֶגֶד שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ שֶׁנָּפְלוּ בָּעֵגֶל. וְאֶרֶז הוּא הַגָּבֹהַּ מִכָּל הָאִילָנוֹת וְאֵזוֹב נָמוּךְ מִכֻּלָּם. סִימָן, שֶׁהַגָּבֹהַּ שֶׁנִּתְגָּאָה וְחָטָא, יַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כְּאֵזוֹב וְתוֹלַעַת, וְיִתְכַּפֵּר לוֹ: (ט) **לְמִשְׁמֶרֶת •** כְּמוֹ שֶׁפֶּשַׁע הָעֵגֶל שָׁמוּר לְדוֹרוֹת לְפֻרְעָנוּת, שֶׁאֵין לְךָ פִּקָּדָה שֶׁאֵין בָּהּ מִפְּקֻדַּת הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב): ״וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי וְגוֹ׳״. וּכְשֵׁם שֶׁהָעֵגֶל מְטַמֵּא כָּל הָעוֹסְקִין בּוֹ, כָּךְ פָּרָה מְטַמְּאָה כָּל הָעוֹסְקִין בָּהּ. וּכְשֵׁם שֶׁנִּטְהַרוּ בְּאֶפְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): ״וַיִּזֶּר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וְגוֹ׳״, כָּךְ ״וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְגוֹ׳״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לג עמ׳ 128)

תָּבוֹא פָּרָה וּתְכַפֵּר עַל הָעֵגֶל (רש״י יט, כב) בְּאֵרוּ הַמְּפָרְשִׁים, שֶׁלּוּלֵא חֵטְא הָעֵגֶל לֹא הָיְתָה מִיתָה בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי בְּמַתַּן תּוֹרָה זָכוּ לְ״חֵרוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת״, וְהַחֵטְא גָּרַם לְמִיתָה וּלְטֻמְאַת מֵת; וּמוּבָן אֵפוֹא, שֶׁכַּפָּרַת הַחֵטְא מְבַטֶּלֶת בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא טֻמְאַת מֵת. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם שֶׁהַפָּרָה הָעֲשִׂירִית יַעֲשֶׂה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: רָמֵז רָמַז לָנוּ, שֶׁשְּׁלֵמוּת הַטָּהֲרָה תִּהְיֶה בִּטּוּל הַמָּוֶת לְגַמְרֵי, ״בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח״.

כ (א) **וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם:**

א וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמַדְבְּרָא דְצִין בְּיַרְחָא קַדְמָאָה וִיתֵב עַמָּא בִּרְקָם וּמִיתַת תַּמָּן מִרְיָם וְאִתְקְבְרַת תַּמָּן:

רש״י◄ **כָּל־הָעֵדָה •** עֵדָה הַשְּׁלֵמָה, שֶׁכִּבֵּר מֵתוּ מֵתֵי מִדְבָּר, וְאֵלּוּ פָּרְשׁוּ לַחַיִּים. **וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם •** (מ״ק כ״ח) לָמָּה נִסְמְכָה מִיתַת מִרְיָם לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה? לוֹמַר לְךָ: מַה קָּרְבָּנוֹת מְכַפְּרִין (ס״א כְּמוֹ שֶׁפָּרָה אֲדֻמָּה מְכַפֶּרֶת), אַף מִיתַת צַדִּיקִים מְכַפֶּרֶת. **וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם •** (שם) אַף הִיא בִּנְשִׁיקָה מֵתָה. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר בָּהּ: ״עַל־פִּי ה׳״? שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה. וּבְאַהֲרֹן נֶאֱמַר (במדבר לג): ״עַל־פִּי ה׳״, בְּ״אֵלֶּה מַסְעֵי״.

(ב) **וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן:**

ב וְלָא הֲוָה מַיָּא לִכְנִשְׁתָּא וְאִתְכְּנִשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן:

רש״י◄ **וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה •** מִכָּאן, שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה לָהֶם הַבְּאֵר בִּזְכוּת מִרְיָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת יום א׳ פרשת חוקת, בדר״ח תמוז, ה׳תשכ״ז)

יֵשׁ כָּאֵלּוּ שֶׁנּוֹפְלִים בְּרוּחָם בִּגְלַל שֶׁלְּמִרּוֹת יְגִיעָתָם, הֵן בְּנוֹגֵעַ לְעַצְמָם וְהֵן בְּנוֹגֵעַ לְזוּלָתָם, אֵינָם רוֹאִים מִיָּד אֶת הַפִּירוֹת. וְגַם עַל זֶה יֶשְׁנוּ לִימּוּד מִפָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ - שֶׁלְּמִרּוֹת שֶׁבְּמֶשֶׁךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה לֹא יָדְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּזְכוּת מִי הָיְתָה לָהֶם הַבְּאֵר שֶׁמִּמְּנָה שָׁתוּ בִּהְיוֹתָם בְּמִדְבָּר, הִנֵּה סוֹף־כָּל־סוֹף נוֹדַע לָהֶם הַדָּבָר, אִם כִּי לְאַחֲרֵי מֶשֶׁךְ זְמַן רַב.

וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּיָמֵינוּ, שֶׁהַמְּאוֹרָעוֹת מִתְרַחֲשִׁים בִּמְהִירוּת גְּדוֹלָה הַרְבֵּה יוֹתֵר, בָּרוּר הַדָּבָר, שֶׁאִם רַק

בעל הטורים

כ (א) **בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן.** סָמֵךְ זֶה לְפָרָשַׁת פָּרָה, שֶׁבָּרִאשׁוֹן נִשְׁרְפָה פָּרָה. וְגַם כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ חֲזַ״ל (מוֹעֵד קָטָן כח, א) שֶׁמִּיתַת צַדִּיקִים מְכַפֶּרֶת כְּמוֹ פָּרָה. **פָּרָה אֲדֻמָּה** בְּגִימַטְרִיָּא: **מְכַפֵּר. וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם. שָׁם** בְּגִימַטְרִיָּא: **מְכַפֵּר. שָׁם** בְּגִימַטְרִיָּא: **אִיסּוּר בַּהֲנָאָה.** תורה ב

מִתְעַסְקִים מִתּוֹךְ רֶגֶשׁ, מְסִירָה וּנְתִינָה עַד לִמְסִירַת נֶפֶשׁ (בְּאוֹפֶן חִיּוּבִי) - מַצְלִיחַ הַקָּבָּ"ה וְרוֹאִים פֵּירוֹת טוֹבִים בְּמְהִירוּת גְּדוֹלָה יוֹתֵר, אוֹ תֵּיכָף וּמִיָּד, וּבְכָל אוֹפֶן - תּוֹךְ מֶשֶׁךְ זְמַן קָצָר.

(ג) וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה:

ג וּנְצָא עַמָּא עִם מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ לְמֵימַר וּלְוֵי דְּמִתְנָא בְּמוֹתָא דְּאַחָנָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וְלוּ גָוַעְנוּ•** הַלְוַאי שֶׁגָּוַעְנוּ. **בִּגְוַע אַחֵינוּ•** בְּמִיתַת אַחֵינוּ בַּדֶּבֶר. לְמֵד שֶׁמִּיתַת צָמָא מְגֻנָּה מִמֶּנָּה. **בִּגְוַע•** שֵׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ "בְּמִיתַת אַחֵינוּ", וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשוֹ "כְּשֶׁמֵּתוּ אַחֵינוּ", שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לְהִנָּקֵד "בִּגְוֹעַ" (בְּחוֹלָם הַוָא"ו).

(ד) וְלָמָּה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ:

ד וּלְמָא אַעְלִתּוּן יָת קְהָלָא דַיְיָ לְמַדְבְּרָא הָדֵין לְמִמַּת תַּמָּן אֲנַחְנָא וּבְעִירָנָא:

(ה) וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם אַיִן לִשְׁתּוֹת:

ה וּלְמָא אַסֵּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם לְאַיְתָאָה יָתָנָא לְאַתְרָא בִישָׁא הָדֵין לָא אָתַר כְּשַׁר לְבֵית זְרַע וְאַף לָא תֵינִין וְגוּפְנִין וְרִמּוֹנִין וּמַיָּא לֵית לְמִשְׁתֵּי:

(ו) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם: פ

ו וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִן קֳדָם קְהָלָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפָלוּ עַל אַפֵּיהוֹן וְאִתְגְּלִי יְקָרָא דַיְיָ לְהוֹן:

◆ יום שלישי ו׳ תמוז ◆

(ז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(ח) קַח אֶת־הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם:

ח סַב יָת חֻטְרָא וְאַכְנֵשׁ יָת כְּנִשְׁתָּא אַתְּ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ וּתְמַלְּלוּן עִם כֵּיפָא לְעֵינֵיהוֹן וְיִתֵּן מוֹהִי וְתַפֵּק לְהוֹן מַיָּא מִן כֵּיפָא וְתַשְׁקֵי יָת כְּנִשְׁתָּא וְיָת בְּעִירְהוֹן:

רש"י◄ **וְאֶת־בְּעִירָם•** (במדבר רבה) מִכָּאן, שֶׁחַס הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(ט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ:

ט וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת חֻטְרָא מִן קֳדָם יְיָ כְּמָא דִי פַקְּדֵה:

בעל הטורים

(ג) **וַיָּרֶב.** ב׳ בַּמְּסוֹרָה. "וַיָּרֶב הָעָם", וְאִידָךְ: "וַיָּרֶב בַּנָּחַל" (שְׁמוּאֵל א׳ טו, ה). לוֹמַר שֶׁעָשׂוּ מְרִיבָה עַל עִסְקֵי נַחַל שֶׁפָּסַק מֵהֶם, דְּהַיְינוּ הַבְּאֵר שֶׁהָיָה מוֹשֵׁךְ כְּנַחַל. תורה ד

(ה) **הֶעֱלִיתָנוּ.** חָסֵר יָ״ו. שֶׁעִקַּר הַתַּרְעֹמֶת הָיָה עַל מֹשֶׁה.

וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן. וּלְהַלָּן (דְּבָרִים ח, ח) הִקְדִּים גֶּפֶן, דִּכְתִיב "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן". אֶלָּא שֶׁבְּכָל מָקוֹם מַקְדִּים גֶּפֶן, כְּדִכְתִיב (מִיכָה ד, ד) "אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ", וְכָאן הִקְדִּים תְּאֵנָה מִשּׁוּם דְּסָלִיק מִפָּרָה, רָמֵז לְמַה שֶׁאָמְרוּ (תָּמִיד פ״ב מ״ה, וְעַיֵּן פָּרָה פ״ג מ״ח) בָּרְרוּ מִשָּׁם עֲצֵי תְּאֵנָה. תורה ו

(ח) **וְהַקְהֵל אֶת הָעֵדָה.** אֵלּוּ הַטְּהוֹרִים הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּעֵדָה. וְהוּא לֹא עָשָׂה כֵּן, אֶלָּא "וַיַּקְהִילוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל" (פָּסוּק י), גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים. תורה ט

(י) וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם:

רש״י◄ **וַיַּקְהִלוּ וְגוֹ׳** • (שם) זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיק מֵעָט אֶת הַמְרֻבֶּה. **הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא** • לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהָלַךְ הַסֶּלַע וְיָשַׁב לוֹ בֵּין הַסְּלָעִים כְּשֶׁנִּסְתַּלֵּק הַבְּאֵר, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶם: מַה לָּכֶם? מֵאֵיזֶה סֶלַע תּוֹצִיאוּ לָנוּ מַיִם? לְכָךְ אָמַר לָהֶם: ״הַמֹּרִים״, סַרְבָנִים, לְשׁוֹן יָוְנִי: שׁוֹטִים — מוֹרִים אֶת מוֹרֵיהֶם, הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה, שֶׁלֹּא נִצְטַוִּינוּ עָלָיו, נוֹצִיא לָכֶם מַיִם?.

י וְאַכְנִישׁוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת קְהָלָא לְקֳדָם כֵּיפָא וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמָעוּ כְעַן סַרְבָנַיָּא הֲמִן כֵּיפָא הָדֵין נַפֵּק לְכוֹן מַיָּא:

(יא) וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם:

רש״י◄ **פַּעֲמָיִם** • לְפִי שֶׁבְּרִאשׁוֹנָה לֹא הוֹצִיא אֶלָּא טִפִּין, לְפִי שֶׁלֹּא צִוָּה הַמָּקוֹם לְהַכּוֹתוֹ אֶלָּא ״וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע״, וְהֵמָּה דִּבְּרוּ אֶל סֶלַע אַחֵר וְלֹא הוֹצִיא. אָמְרוּ: שֶׁמָּא צָרִיךְ לְהַכּוֹתוֹ כְּבָרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז) ״וְהִכִּיתָ בַּצּוּר״ — וְנִזְדַּמֵּן לָהֶם אוֹתוֹ סֶלַע וְהִכָּהוּ.

יא וַאֲרֵם מֹשֶׁה יָת יְדֵהּ וּמְחָא יָת כֵּיפָא בְּחֻטְרֵהּ תַּרְתֵּין זִמְנִין וּנְפָקוּ מַיָּא סַגִּיאֵי וּשְׁתִיאַת כְּנִשְׁתָּא וּבְעִירְהוֹן:

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם:

רש״י◄ **יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי** • גֹּלָה הַכָּתוּב שֶׁאִלּוּלֵי חֵטְא זֶה בִּלְבַד הָיוּ נִכְנָסִין לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עֲלֵיהֶם: כַּעֲוֹן שֶׁאָר דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ, כָּךְ הָיָה עֲוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וַהֲלֹא (במדבר יא) ״הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט״ קָשֶׁה מִזּוֹ? אֶלָּא לְפִי שֶׁבַּסֵּתֶר — חָסַךְ עָלָיו הַכָּתוּב, וְכָאן שֶׁבְּמַעֲמַד כָּל יִשְׂרָאֵל — לֹא חָסַךְ עָלָיו הַכָּתוּב, מִפְּנֵי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. **לְהַקְדִּישֵׁנִי** • שֶׁאִלּוּ דִּבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע וְהוֹצִיא, הָיִיתִי מְקֻדָּשׁ לְעֵינֵי הָעֵדָה וְאוֹמְרִים: מַה סֶּלַע זֶה, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפַרְנָסָה, מְקַיֵּם דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם, קַל־וָחֹמֶר אָנוּ!. **לָכֵן לֹא תָבִיאוּ** • בִּשְׁבוּעָה, כְּמוֹ (שמואל א ג): ״לָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי״. נִשְׁבַּע בִּקְפִיצָה, שֶׁלֹּא יַרְבּוּ בִּתְפִלָּה עַל כָּךְ.

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן חֲלַף די לָא הֵימַנְתּוּן בְּמֵימְרִי לְקַדָּשׁוּתִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֵן לָא תַעֲלוּן יָת קְהָלָא הָדֵין לְאַרְעָא די יְהַבִית לְהוֹן:

(יג) הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם: ס

רש״י◄ **הֵמָּה מֵי מְרִיבָה** • הֵם הַנִּזְכָּרִים בְּמָקוֹם אַחֵר: (סנהדרין ק״א ב) אֶת אֵלּוּ רָאוּ אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה בַּמַּיִם, לְכָךְ גָּזְרוּ (שמות א): ״כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ״. **וַיִּקָּדֵשׁ בָּם** • שֶׁמֵּתוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־יָדָם, (זבחים קט״ו ב) שֶׁכְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה דִּין בִּמְקֻדָּשָׁיו, הוּא יָרֵאוּי וּמִתְקַדֵּשׁ עַל הַבְּרִיּוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהילים סח): ״נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ״, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא י): ״בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ״.

יג אִנּוּן מֵי מַצּוּתָא די נְצוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וְאִתְקַדַּשׁ בְּהוֹן:

בעל הטורים

(י) **פְּנֵי הַסֶּלַע. פְּנֵי** בְּגִימַטְרִיָּא: **כְּפוּלָה**. מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶל פְּנֵי הַסֶּלַע פָּנִים אֶל פָּנִים, וְהָיָה הַמּוּעָט מַחֲזִיק אֶת הַמְרֻבֶּה.

הֲמִן. ג׳ בְּמָסוֹרָה. ״הֲמִן הַסֶּלַע״, ״הֲמִן הָעֵץ״ (בראשית ג, יא). כְּמוֹ שֶׁלְּשָׁם הֵפֵר הַצִּוּוּי, גַּם כָּאן נַמִּי הֵפֵר הַצִּוּוּי. וְאִידָךְ: ״הֲמִן הַגֹּרֶן אוֹ מִן הַיֶּקֶב״ (מלכים ב׳ ו, כז). כְּמוֹ שֶׁהָיָה שָׁם רָעָב, גַּם כָּאן אֶרֶץ צִיָּה בְּלִי מַיִם. וְסָמֶךְ לְמָאן דְּאָמַר (סנהדרין ע, ב) עֵץ שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן חִטָּה הָיָה. זֶהוּ ״הֲמִן הָעֵץ״ ״הֲמִן הַגֹּרֶן״. וּלְמַאן דְּאָמַר (שם) אֶשְׁכּוֹל הָיָה, דִּכְתִיב ״אוֹ מִן הַיֶּקֶב״. תורה יא

(יא) **וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע.** הוּא הִכָּה לְסֶלַע אֶחָד, וְנִבְקְעוּ כָּל הַצּוּרִים שֶׁבַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, טו) ״יְבַקַּע צֻרִים בַּמִּדְבָּר״. תורה יב

(יב) **לָכֵן.** בְּגִימַטְרִיָּא: **מִדָּה בְּמִדָּה.** תורה יג

◆ יום רביעי ז׳ תמוז ◆

(יד) וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ:

יד וּשְׁלַח מֹשֶׁה אִזְגַּדִּין מֵרְקָם לְוָת מַלְכָּא דֶּאֱדוֹם כִּדְנַן אֲמַר אָחוּךְ יִשְׂרָאֵל אַתְּ יָדַעַתְּ יָת כָּל עָקְתָא דִּי אַשְׁכַּחְתָּנָא:

רש״י ◄ אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל • מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן אַחֲוָה? אֶלָּא אָמַר לוֹ: אַחִים אֲנַחְנוּ, בְּנֵי אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (בראשית טו): ״כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ״, וְעַל שְׁנֵינוּ הָיָה אוֹתוֹ הַחוֹב לְפָרְעוֹ. אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה • לְפִיכָךְ פֵּירַשׁ אֲבִיכֶם מֵעַל אָבִינוּ (שם לז): ״וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו״ — מִפְּנֵי הַשְּׁטַר־חוֹב הַמֻּטָּל עֲלֵיהֶם, וְהִטִּילוֹ עַל יַעֲקֹב.

(טו) וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ:

טו וּנְחָתוּ אֲבָהָתָנָא לְמִצְרַיִם וִיתֵבְנָא בְּמִצְרַיִם יוֹמִין סַגִּיאִין וְאַבְאִישׁוּ לָנָא מִצְרָאֵי וְלַאֲבָהָתָנָא:

רש״י ◄ וַיָּרֵעוּ לָנוּ • סָבַלְנוּ צָרוֹת רַבּוֹת. וְלַאֲבֹתֵינוּ • מִכָּאן, שֶׁהָאֲבוֹת מִצְטַעֲרִים בַּקֶּבֶר כְּשֶׁפֻּרְעָנוּת בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל.

(טז) וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ:

טז וְצַלֵּינָא קֳדָם יְיָ וְקַבִּיל צְלוֹתָנָא וּשְׁלַח מַלְאָכָא וְאַפְּקָנָא מִמִּצְרָיִם וְהָא אֲנַחְנָא בְּרִקַם קַרְתָּא דְּבִסְטַר תְּחוּמָךְ:

רש״י ◄ וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ • בַּבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָנוּ אָבִינוּ (בראשית כז): ״הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב״, שֶׁאָנוּ צוֹעֲקִים וְנַעֲנִים. מַלְאָךְ • זֶה מֹשֶׁה. מִכָּאן, שֶׁהַנְּבִיאִים קְרוּאִים ״מַלְאָכִים״, וְאוֹמֵר (ד״ה ב לו): ״וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים״.

(יז) נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ:

יז נְעִבַּר כְּעַן בְּאַרְעָךְ לָא נְעִבַּר בַּחֲקַל וּבְכַרְם וְלָא נִשְׁתֵּי מֵי גּוּב בְּאוֹרַח מַלְכָּא נֵזֵל לָא נִסְטֵי לִימִינָא וְלִסְמָאלָא עַד דִּנְעִבַּר תְּחוּמָךְ:

רש״י ◄ נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ • אֵין לְךָ לְעוֹרֵר עַל הַיְרֻשָּׁה שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא פָּרַעְתָּ הַחוֹב, עֲשֵׂה לָנוּ עֵזֶר מְעַט לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצֶךָ. וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר • (במדבר רבה) ״מֵי בוֹרוֹת״ הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדֵינוּ מָן לֶאֱכֹל וּבְאֵר לִשְׁתּוֹת, לֹא נִשְׁתֶּה מִמֶּנּוּ, אֶלָּא נִקְנֶה מִכֶּם אֹכֶל וּמַיִם לַהֲנָאַתְכֶם. מִכָּאן לְאַכְסָנַאי, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לֶאֱכֹל, יִקְנֶה מִן הַחֲנֻנִּי, כְּדֵי לְהַנּוֹת אֶת אֵשְׁפִּיזוֹ. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ וְגוֹ׳ • אָנוּ חוֹסְמִים אֶת בְּהֶמְתֵּנוּ וְלֹא יִטּוּ לְכָאן וּלְכָאן לֶאֱכֹל.

(יח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ:

יח וַאֲמַר לֵהּ אֱדוֹמָאָה לָא תְעִבַּר בִּתְחוּמִי דִּילְמָא בִּדְקָטְלִין בְּחַרְבָּא אֶפּוֹק לְקֳדָמוּתָךְ:

רש״י ◄ פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ • אַתֶּם מִתְגָּאִים בַּקּוֹל שֶׁהוֹרִישְׁכֶם אֲבִיכֶם, וַאֲמַרְתֶּם: ״וַנִּצְעַק אֶל־ה׳ וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ״, וַאֲנִי אֵצֵא עֲלֵיכֶם בַּמֶּה שֶׁהוֹרִישַׁנִי אָבִי (בראשית כז): ״וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה״.

בעל הטורים

(טז) **וַיֹּצִאֵנוּ.** חָסֵר יו״ד. עַל יְדֵי יו״ד מַכּוֹת הוֹצִיאָנוּ מִשָּׁם. תורה יז

(יז) **נַעְבְּרָה נָּא בְאַרְצֶךָ.** וּבְסִיחוֹן אָמַר (לְהַלָּן כא, כב) ״אֶעְבְּרָה״. אֶלָּא אָמַר: זְכוֹר מַה שֶּׁאָמַר עֵשָׂו ״נִסְעָה וְנֵלֵכָה״ (בְּרֵאשִׁית לג, יב). וּלְכָךְ אָמַר (פְּסוּק יד) ״אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל״. תורה יח

(יח) **פֶּן בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ.** וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קכ, ז) ״אֲנִי שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה״. תורה יט

(יט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּסְלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנַי וְנָתַתִּי מְכִרָם רַק אֵין־דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה׃

יט וַאֲמָרוּ לֵהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֹרַח כְּבִישָׁא נִסַּק וְאִם מַיָּךְ נִשְׁתֵּי אֲנָא וּבְעִירַי וְאֵיהַב דְּמֵיהוֹן לְחוֹד לֵית פִּתְגַם דְּבִישׁ בְּרַגְלַי אֶעְבָּר׃

רש״י ◄ רַק אֵין־דָּבָר • אֵין שׁוּם דָּבָר מַזִּיקְךָ.

(כ) וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה׃

כ וַאֲמַר לָא תְּעִבָּר וּנְפַק אֱדוֹמָאָה לְקֳדָמוֹתֵהּ בְּחֵיל רַב וּבִידָא תַּקִּיפָא׃

רש״י ◄ וּבְיָד חֲזָקָה • בְּהַבְטָחַת זְקֵנָנוּ (שם): ״וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו״.

(כא) וַיְמָאֵן אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו׃ פ

כא וְסָרִיב אֱדוֹמָאָה שְׁבֵק יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵהּ וּסְטָא יִשְׂרָאֵל מִלְּוָתֵהּ׃

◆ יום חמישי ח׳ תמוז ◆

(כב) וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה הֹר הָהָר׃

כב וּנְטָלוּ מֵרְקָם וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְהַר טוּרָא׃

רש״י ◄ כָּל־הָעֵדָה • כֻּלָּם שְׁלֵמִים וְעוֹמְדִים לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן אֶחָד מֵאוֹתָם שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה עֲלֵיהֶם, שֶׁכְּבָר כָּלוּ מֵתֵי מִדְבָּר, וְאֵלּוּ מֵאוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (דברים ד): ״חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם״. הֹר הָהָר • הַר עַל גַּבֵּי הַר, כְּתִפּוּחַ קָטָן עַל גַּבֵּי תַּפּוּחַ גָּדוֹל. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֶעָנָן הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וּמַשְׁוֶה אֶת הֶהָרִים, שְׁלֹשָׁה נִשְׁאֲרוּ בָּהֶן: הַר סִינַי — לַתּוֹרָה, וְהַר נְבוֹ — לִקְבוּרַת מֹשֶׁה. וְהֹר הָהָר — לִקְבוּרַת אַהֲרֹן.

(כג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר׃

כג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּהֹר טוּרָא עַל תְּחוּם אַרְעָא דֶאֱדוֹם לְמֵימָר׃

רש״י ◄ עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם • מַגִּיד, שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁנִּתְחַבְּרוּ כָּאן לְהִתְקָרֵב לְעֵשָׂו הָרָשָׁע, נִפְרְצוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְחָסְרוּ הַצַּדִּיק הַזֶּה, וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר לִיהוֹשָׁפָט (דה״ב כ): ״בְּהִתְחַבְּרְךָ עִם־אֲחַזְיָהוּ פָּרַץ ה׳ אֶת מַעֲשֶׂיךָ״.

(כד) יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה׃

כד יִתְכְּנֵשׁ אַהֲרֹן לְעַמֵּהּ אֲרֵי לָא יֵיעוּל לְאַרְעָא דִּי יְהָבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דִּי סָרֶבְתּוּן עַל מֵימְרִי לְמֵי מַצּוּתָא׃

(כה) קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר׃

כה דְּבַר יָת אַהֲרֹן וְיָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וְתַסֵּיק יָתְהוֹן לְהַר טוּרָא׃

רש״י ◄ קַח אֶת־אַהֲרֹן • בְּדִבְרֵי נִחוּמִים. אֱמֹר לוֹ: אַשְׁרֶיךָ שֶׁתִּרְאֶה כִּתְרְךָ נָתוּן לְבִנְךָ, מַה שֶּׁאֵין אֲנִי זַכַּאי לְכָךְ.

בעל הטורים

(יט) **מִכְרָם.** ג׳ בַּמָּסוֹרָה. ״וְאִם מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה וגו׳ וְנָתַתִּי מִכְרָם״, ״וְאָעִיד בְּיוֹם מִכְרָם צָיִד״ (נְחֶמְיָה יג, טז), ״עַל מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק״ (עָמוֹס ב, ו). בִּשְׁבִיל שֶׁמָּכְרוּ בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְצָדוּ אֶת אֲבִיהֶם בְּיוֹם מִכְרָם בְּפִיהֶם וְאָמְרוּ לוֹ ״חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ״, עַל כֵּן ״וְנָתַתִּי מִכְרָם״ וְהוּצְרְכוּ לִשְׁתּוֹת מֵימֵיהֶם בְּכֶסֶף. תורה כ

(כה) **וְהַעַל.** ב׳ בַּמָּסוֹרָה. הָכָא וּבְפָרָשַׁת וָאֵרָא (ח, א). עַיֵּין שָׁם דְּרָשַׁת הַמָּסוֹרָה. תורה כו

(כו) וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם:

כו וְאַשְׁלַח יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְתַלְבֵּשִׁנּוּן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וְאַהֲרֹן יִתְכְּנֵשׁ וִימוּת תַּמָּן:

רש״י ◄ אֶת־בְּגָדָיו • אֶת בִּגְדֵי כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה הַלְבִּישֵׁהוּ, וְהַפְשִׁיטֵם מֵעָלָיו לְתִתָּם עַל בְּנוֹ בְּפָנָיו. אָמַר לוֹ: ״הִכָּנֵס לַמְּעָרָה״, וְנִכְנַס. רָאָה מִטָּה מֻצַּעַת וְנֵר דָּלוּק. אָמַר לוֹ: ״עֲלֵה לַמִּטָּה״ — וְעָלָה, ״פְּשֹׁט יָדֶיךָ״ — וּפָשַׁט, ״קְמֹץ פִּיךָ״ — וְקָמַץ, ״עֲצֹם עֵינֶיךָ״ — וְעָצַם, מִיָּד חָמַד מֹשֶׁה לְאוֹתָהּ מִיתָה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (דברים לב): ״כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ״ — מִיתָה שֶׁנִּתְאַוִּיתָ לָהּ.

(כז) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה:

כז וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ וּסְלִיקוּ לְהַר טוּרָא לְעֵינֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא:

רש״י ◄ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה • (במדבר רבה) אַף־עַל־פִּי שֶׁהַדָּבָר קָשֶׁה לוֹ, לֹא עִכֵּב.

(כח) וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר:

כח וְאַשְׁלַח מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְאַלְבֵּישׁ יָתְהוֹן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וּמִית אַהֲרֹן תַּמָּן בְּרֵישׁ טוּרָא וּנְחַת מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן טוּרָא:

(כט) וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:

כט וַחֲזוֹ כָּל כְּנִשְׁתָּא אֲרֵי מִית אַהֲרֹן וּבְכוֹ יָת אַהֲרֹן תְּלָתִין יוֹמִין כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:

רש״י ◄ וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה וְגוֹ׳ • (שם) כְּשֶׁרָאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר יוֹרְדִים וְאַהֲרֹן לֹא יָרַד, אָמְרוּ: הֵיכָן הוּא אַהֲרֹן? אָמַר לָהֶם: מֵת. אָמְרוּ: אֶפְשָׁר, מִי שֶׁעָמַד כְּנֶגֶד הַמַּלְאָךְ וְעָצַר אֶת הַמַּגֵּפָה יִשְׁלֹט בּוֹ מַלְאַךְ הַמָּוֶת? מִיָּד בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַחֲמִים וְהֶרְאוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לָהֶם מוּטָל בַּמִּטָּה, רָאוּ — וְהֶאֱמִינוּ. כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל • הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים; לְפִי שֶׁהָיָה אַהֲרֹן רוֹדֵף שָׁלוֹם וּמַטִּיל אַהֲבָה בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ. כִּי גָוַע • אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַמְתַרְגֵּם ״דְּהָא מִית״, טוֹעֶה הוּא, אֶלָּא־אִם־כֵּן מְתַרְגֵּם וַיִּרְאוּ — ״וְאִתְחַזְיוּ״, שֶׁלֹּא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה ״כִּי״ זֶה מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן ״דְּהָא״, אֶלָּא עַל מִדְרַשׁ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָּבוֹד, וְכִדְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ (ראש השנה ג): אַל תִּקְרֵי ״וַיִּרְאוּ״ אֶלָּא ״וַיֵּרָאוּ״, וְעַל לָשׁוֹן זֶה נוֹפֵל לָשׁוֹן ״דְּהָא״, לְפִי שֶׁהוּא נִתְּנַת טַעַם לְמַה שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֶנּוּ. לָמָּה וַיֵּרָאוּ? לְפִי שֶׁהָרֵי מֵת אַהֲרֹן. אֲבָל עַל תַּרְגּוּם ״וַחֲזוֹ כָּל כְּנִישְׁתָּא״ אֵין לָשׁוֹן ״דְּהָא״ נוֹפֵל אֶלָּא לָשׁוֹן ״אֲשֶׁר״, שֶׁהוּא מְגִזְרַת שִׁמּוּשׁ ״אִי״, שֶׁמָּצִינוּ ״אִם״ מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן ״אֲשֶׁר״, כְּמוֹ (איוב כא): ״וְאִם־מַדּוּעַ לֹא־תִקְצַר רוּחִי״. וְהַרְבֵּה מְפָרְשִׁים מִזֶּה הַלָּשׁוֹן (שם יד): ״אִם חֲרוּצִים יָמָיו״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ׳ 253)

וּמַטִּיל אַהֲבָה בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ (רש״י כ, כט) הַתֵּבוֹת ״בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה״ מְיֻתָּרוֹת לִכְאוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הַחִדּוּשׁ הוּא שֶׁגַּם הַנָּשִׁים בָּכוּ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם לְגַבֵּי הָאֲנָשִׁים הָיָה חִדּוּשׁ: כְּלָם בָּכוּ, כַּכָּתוּב ״**כֹּל** בֵּית יִשְׂרָאֵל״. וְהַיְנוּ: **כֹּל** - מַרְבֶּה כָּל הַזְּכָרִים. **בֵּית יִשְׂרָאֵל** - מַרְבֶּה גַּם הַנָּשִׁים.

בעל הטורים

(כו) **וְהִלְבַּשְׁתָּם,** ב׳ בַּמְּסוֹרָה. ״וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת אֶלְעָזָר בְּנוֹ״, ״וְהִלְבַּשְׁתָּם כְּתֻנֹּת״ (שמות כט, ח). דְּאִיכָּא מָאן דְּאָמַר (הוריות יא, ב) כֹּהֵן גָּדוֹל בֶּן כֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן מְשִׁיחָה, כְּשֵׁם דִּ״וְהִלְבַּשְׁתָּם כְּתֻנֹּת״ דְּהָתָם הָיְתָה בְּמִשִּׁיחָה אַף ״וְהִלְבַּשְׁתָּם״ דְּהָכָא הָיָה בְּמִשִּׁיחָה. תורה כז

(כח) **וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם.** בְּגִימַטְרִיָּא: **מְלַמֵּד כִּי מֵת בִּנְשִׁיקָה.** תורה כט

(כט) **וַיִּרְאוּ.** בְּגִימַטְרִיָּא: **בֶּעָנָנִים.** תורה ל

כא (א) **וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי:**

א וּשְׁמַע כְּנַעֲנָאָה מַלְכָּא דַעֲרַד יָתֵב דְּרוֹמָא אֲרֵי אֲתָא יִשְׂרָאֵל אֹרַח מְאַלְלַיָּא וְאַגַּח קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וּשְׁבָא מִנֵּהּ שִׁבְיָא:

רש״י ◄ **וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי** • שָׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כָּבוֹד כּוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ (דף ג). **וְעַמָּלֵק** מֵעוֹלָם רְצוּעַת מַרְדּוּת לְיִשְׂרָאֵל, מְזֻמָּן בְּכָל עֵת לְפֵרְעָנוּת. **יֹשֵׁב הַנֶּגֶב** • זֶה עַמָּלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יג): ״עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב״, וְשִׁנָּה אֶת לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן כְּנַעַן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִים לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָתֵת כְּנַעֲנִים בְּיָדָם, וְהֵם אֵינָם כְּנַעֲנִין, רָאוּ יִשְׂרָאֵל לְבוּשֵׁיהֶם כִּלְבוּשֵׁי עֲמָלֵקִים וּלְשׁוֹנָם לְשׁוֹן כְּנַעַן; אָמְרוּ: ״נִתְפַּלֵּל סְתָם״, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי״. **דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים** • דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): ״וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב״. דָּבָר אַחֵר: ״דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים״ דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל הַנּוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י): ״דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה״. **וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי** • אֵינָהּ אֶלָּא שִׁפְחָה אַחַת (ילקוט בשם מדרש).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש חל״ח עמ׳ 83 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הַדֶּרֶךְ לְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק

וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי . . כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל

דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים – דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים . . ד״א . . דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל הַנּוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם.. (כא, א. ובפרש״י)

וְיֵשׁ לְבָאֵר הָעִנְיָן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ: שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים בְּ״דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים״ מוֹרִים עַל שְׁנֵי אוֹפַנִּים שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתְיַצְּבִים לְמִלְחָמָה נֶגֶד עֲמָלֵק (כֹּחוֹת הַ׳לְּעוּמַּת זֶה׳) הַמְנַגֵּד לִקְדֻשָּׁה וּמְנַצְּחִים אוֹתוֹ.

״דֶּרֶךְ . . שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים״ - הַמּוֹרָה עַל עֲבוֹדַת ה׳ שֶׁעַל־פִּי טַעַם וָדַעַת. וּכְמוֹ הַמְרַגְּלִים שֶׁתָּרוּ אֶת הָאָרֶץ, שֶׁתַּפְקִידָם הָיָה לִמְצוֹא הַדֶּרֶךְ הַקַּלָּה בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע (עֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי שֵׂכֶל) לִכְבּשׁ אֶת הָאָרֶץ, וּכְמוֹ כֵן בְּרוּחָנִיּוּת, כַּאֲשֶׁר הַיֵּצֶר הָרַע מַסִּית אֶת הָאָדָם נֶגֶד הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, לוֹחֵם הָאָדָם עִמּוֹ עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בְּמַעֲלַת הַטּוֹב וְהַקְּדֻשָּׁה, וּפְחִיתוּת עֶרֶךְ הָרַע. וּכְלָלוּת מִלְחַמְתּוֹ הִיא עַל־יְדֵי שֵׂכֶל, תַּכְסִיסֵי מִלְחָמָה וְכוּ׳.

״דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל״ – עֲבוֹדַת הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, הוּא בָּטֵל אֶל הַקָּבָּ״ה וְסוֹמֵךְ עַל ״הַתַּיָּר הַגָּדוֹל״, אָרוֹן בְּרִית ה׳, שֶׁלְּפָנָיו מִתְבַּטְּלִים הָאוֹיְבִים בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא, ״וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרוֹן וְגוֹ׳ קוּמָה ה׳ וְיָפוּצוּ אוֹיְבֶךָ וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ״.

ב׳ אוֹפַנִּים אֵלּוּ הֵם בְּהֶתְאֵם לְמַצָּבוֹ שֶׁל הַמְנַגֵּד עֲמָלֵק: כַּאֲשֶׁר עֲמָלֵק מְפַחֵד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָכֵן נִלְחָם עַל־יְדֵי תַּכְסִיסִים וְתַחְבּוּלוֹת – שֶׁשִּׁנָּה אֶת לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן כְּנַעַן, אָז אֶפְשָׁר לְנַצְּחוֹ גַּם עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי טַעַם וָדַעַת.

אוּלָם כַּאֲשֶׁר עֲמָלֵק נִלְחָם בְּאֹפֶן שֶׁל חֲצִפָּה, לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, גַּם כַּאֲשֶׁר הַדָּבָר נוֹגֵד אֶת הַשֵּׂכֶל – הַדֶּרֶךְ לְבַטְּלוֹ הוּא רַק עַל־יְדֵי מְסִירַת נֶפֶשׁ וּבִטּוּל שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת.

(ב) **וַיַּדֵּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם:**

ב וְקַיֵּם יִשְׂרָאֵל קְיָם קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אִם־מְמָסַר תִּמְסַר יָת עַמָּא הָדֵין בִּידִי וַאֲגַמַּר יָת קִרְוֵיהוֹן:

רש״י ◄ **וְהַחֲרַמְתִּי** • אַקְדִּישׁ שְׁלָלָם לְגָבֹהַּ.

(ג) **וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם חָרְמָה: פ**

ג וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתֵהּ דְּיִשְׂרָאֵל וּמְסַר יָת כְּנַעֲנָאָה וְגַמַּר יָתְהוֹן וְיָת קִרְוֵיהוֹן וּקְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא חָרְמָה:

רש״י ◄ **וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם** • בַּהֲרִיגָה. **וְאֶת־עָרֵיהֶם** • חָרְמֵי גָּבֹהַּ.

(ד) **וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ:**

ד וּנְטָלוּ מֵהֹר טוּרָא אֹרַח יַמָּא דְּסוּף לְאַקָּפָא יָת אַרְעָא דֶּאֱדוֹם וַעֲקַת נַפְשָׁא דְעַמָּא בְּאָרְחָא:

רש״י ◄ **דֶּרֶךְ יַם־סוּף** • כֵּיוָן שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וּבָאָה עֲלֵיהֶם מִלְחָמָה זוֹ, חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם דֶּרֶךְ יַם סוּף, הוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁחָזְרוּ לָהֶם כְּשֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים א): ״וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף״. וְכָאן חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם (עיין פ׳ פנחס) שֶׁבַע מַסָּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י): ״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה, שָׁם מֵת אַהֲרֹן״. וְכִי בְּמוֹסֵרָה מֵת? וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת?! אֶלָּא שָׁם חָזְרוּ וְהִתְאַבְּלוּ עָלָיו וְהִסְפִּידוּהוּ כְּאִלּוּ הוּא בִּפְנֵיהֶם. וְצֵא וּבְדֹק בַּמַּסָּעוֹת, וְתִמְצָא שֶׁבַע מַסָּעוֹת מִן מוֹסֵרָה עַד הֹר הָהָר. **לִסְבֹּב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם** • שֶׁלֹּא נִתְּנָם לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ. **וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ** • בְּטֹרַח הַדֶּרֶךְ שֶׁהֵקְשָׁה לָהֶם. אָמְרוּ: עַכְשָׁו הָיִינוּ קְרוֹבִים לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ וְאָנוּ חוֹזְרִים לַאֲחוֹרֵינוּ, כַּךְ חָזְרוּ אֲבוֹתֵינוּ וְנִשְׁתַּהוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה עַד הַיּוֹם, לְפִיכָךְ קָצְרָה נַפְשָׁם בְּעִנּוּי הַדֶּרֶךְ. וּבְלְשׁוֹן לַעַ״ז אנקרוטלו״ר. וְלֹא יִתָּכֵן לוֹמַר ״וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדָּרֶךְ״ — בִּהְיוֹתָם בַּדֶּרֶךְ, וְלֹא פֵּירֵשׁ בּוֹ בַּמֶּה קָצְרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא קִיצּוּר נֶפֶשׁ בַּמִּקְרָא, מְפוֹרָשׁ שָׁם בַּמֶּה קָצְרָה, כְּגוֹן (זכריה יא): ״וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם״, וּכְגוֹן (שופטים י): ״וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל״, וְכָל דָּבָר הַקָּשֶׁה עַל אָדָם, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן ״קִצּוּר נֶפֶשׁ״, כְּאָדָם שֶׁהִטְרַח בָּא עָלָיו וְאֵין דַּעְתּוֹ רְחָבָה לְקַבֵּל אוֹתוֹ הַדָּבָר וְאֵין לוֹ מָקוֹם בְּתוֹךְ לִבּוֹ לָגוּר שָׁם אוֹתוֹ הַצַּעַר. וּבַדָּבָר הַמַּטְרִיחַ נוֹפֵל לְשׁוֹן גֹּדֶל, שֶׁגָּדוֹל הוּא וְכָבֵד עַל הָאָדָם, כְּגוֹן (זכריה יא): ״וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי״ גָּדְלָה עָלַי, (איוב י): ״וִיגְאֶה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי״. כְּלָלוֹ שֶׁל פֵּרוּשוֹ: כָּל לְשׁוֹן קִצּוּר נֶפֶשׁ בְּדָבָר — לְשׁוֹן שֶׁאֵין יָכוֹל לְסָבְלוֹ הוּא, שֶׁאֵין הַדַּעַת סוֹבַלְתּוֹ.

(ה) **וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל:**

ה וְאִתְרַעַם עַמָּא בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְעִם מֹשֶׁה נְצוֹ לְמָא אַסֵּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם לְמִמַּת בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי לֵית לַחְמָא וְלֵית מַיָּא וְנַפְשָׁנָא עָקַת בְּמַנָּא הָדֵין דְּמֵיכְלֵה קָלִיל:

רש״י ◄ **בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה** • הִשְׁוּוּ עֶבֶד לְקוֹנוֹ (במ״ר). **לָמָּה הֶעֱלִיתֻנוּ** • שְׁנֵיהֶם שָׁוִים. **וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה** • אַף זֶה לְשׁוֹן קִצּוּר נֶפֶשׁ וּמְאוּס. **בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל** • (ע״ז ה) לְפִי שֶׁהַמָּן נִבְלָע בָּאֵיבָרִים, קְרָאוּהוּ ״קְלוֹקֵל״, אָמְרוּ: עָתִיד הַמָּן הַזֶּה שֶׁיִּתְפַּח בְּמֵעֵינוּ, כְּלוּם יֵשׁ יָלוּד אִשָּׁה שֶׁמַּכְנִיס וְאֵינוֹ מוֹצִיא?.

(ו) **וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־רָב מִיִּשְׂרָאֵל:**

ו וְגָרֵי יְיָ בְּעַמָּא יָת חִוְיָן קָלָן וּנְכִיתוּ יָת עַמָּא וּמִית עַם סַגִּי מִיִּשְׂרָאֵל:

רש״י ◄ **אֵת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים** • (במ״ר) שֶׁשּׂוֹרְפִים אֶת הָאָדָם בְּאֶרֶס שִׁנֵּיהֶם. **וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם** • יָבֹא נָחָשׁ שֶׁלָּקָה עַל הוֹצָאַת דִּבָּה וְיִפְּרַע מִמּוֹצִיאֵי דִּבָּה, יָבֹא נָחָשׁ שֶׁכָּל הַמִּינִין נִטְעָמִין לוֹ טַעַם אֶחָד (טַעַם עָפָר) וְיִפְּרַע מִכְּפוּיֵי טוֹבָה, שֶׁדָּבָר אֶחָד מִשְׁתַּנֶּה לָהֶם לְכַמָּה טְעָמִים.

(ז) **וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם:**

ז וַאֲתָא עַמָּא לְמֹשֶׁה וַאֲמָרוּ חַבְנָא אֲרֵי אִתְרַעַמְנָא קֳדָם יְיָ וְעִמָּךְ נְצֵינָא צַלֵּי קֳדָם יְיָ וַיַעְדֵּי מִנָּנָא יָת חִוְיָא וְצַלֵּי מֹשֶׁה עַל עַמָּא:

רש״י ◄ **וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה** • מִכָּאן לְמִי שֶׁמְּבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ מִחִילָה, שֶׁלֹּא יְהֵא אַכְזָרִי מִלְּמְחֹל.

בעל הטורים

כא (ד) **וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם.** מְלַמֵּד שֶׁרָאוּ כָּל הַצָּרוֹת שֶׁיָּבוֹאוּ בְּגָלוּת אֱדוֹם, וְאֵיךְ יִמְשֹׁךְ גָּלוּת אֱדוֹם.
וַתִּקְצַר. ד׳ במסורה. ״וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם״, ״וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל״ (שופטים י, טז), ״וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ לָמוּת״ (שם טז, טז), ״וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם״ (זכריה יא, ח). כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לִגְבוּל אֱדוֹם ״וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם״ וַיְדַבְּרוּ בַּה׳ וּבְמֹשֶׁה, וְקִצְרָה נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל שֶׁחָטְאוּ. ״וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ לָמוּת״, שֶׁמֵּת אַהֲרֹן בִּגְבוּל אֱדוֹם. וְכֵן ״וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם״, דְּרִישָׁא דִּקְרָא ״וְאַכְחִד שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד״, שֶׁדָּרְשׁוּ חֲזַ״ל (תענית ט, א) עַל אַהֲרֹן וּמִרְיָם וּמֹשֶׁה שֶׁמֵּתוּ שְׁלָשְׁתָּן בְּיֶרַח אֶחָד. תורה ה

(ה) **קְלֹקֵל.** בְּגִימַטְרִיָּא: **זֶה רמ״ח.** שֶׁנִּבְלָע בְּרמ״ח אֵבָרִים. תורה ו

(ו) **הַנְּחָשִׁים.** לְפִי שֶׁעָשׂוּ מַעֲשֵׂה נָחָשׁ, שֶׁהוֹצִיאוּ לָשׁוֹן הָרָע עַל הַמָּן.
אֶת הַנְּחָשִׁים. לְרַבּוֹת כְּלָבִים וְחַיּוֹת רָעוֹת. תורה ז

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ׳ 142)

מִכָּאן לְמִי שֶׁמְּבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ מְחִילָה, שֶׁלֹּא יְהֵא אַכְזָרִי מִלְּמְחוֹל (רש״י כא, ז) **מִכָּאן** – וְלֹא מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל ״וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹקִים וַיִּרְפָּא אֱלֹקִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ״. כִּי אַבְרָהָם הִתְפַּלֵּל עַל בִּטּוּל הָעֹנֶשׁ, וּמִמֶּנּוּ לוֹמְדִים שֶׁיֵּשׁ לִמְחֹל כְּדֵי לְהָסִיר עֹנֶשׁ מֵעַל הַנִּמְחָל. אֲבָל מֹשֶׁה הִתְפַּלֵּל עַל טוֹבַת הָעָם וְתִקּוּנָם, **״בְּעַד הָעָם״** (לֹא רַק עַל הֲסָרַת הַנְּחָשִׁים), וּמִמֶּנּוּ לוֹמְדִים שֶׁיֵּשׁ לִמְחֹל **מְחִילָה גְּמוּרָה**, כָּךְ שֶׁלֹּא נִשְׁאָר בַּלֵּב קְפִידָה כְּלַפֵּי הַנִּמְחָל וְאַף רוֹצִים בְּטוֹבָתוֹ.

(ח) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי:**

ח **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עֲבֵד לָךְ קָלְיָא וְשַׁוֵּי יָתֵהּ עַל אָת וִיהֵי כָּל דְּיִתְנְכִּית וְיֶחֱזֵי יָתֵהּ וְיִתְקַיָּם:**

רש״י◄ **עַל־נֵס•** עַל כְּלוֹנָס, שֶׁקּוֹרִין פירק״א בְּלַעַ״ז, וְכֵן (ישעיה ל): ״וְכַנֵּס עַל־הַגִּבְעָה״ (שם מט): ״אָרִים נִסִּי״ (שם יג): ״שְׂאוּ־נֵס״; וּלְפִי שֶׁהוּא גָּבֹהַּ לְאוֹת וְלִרְאָיָה, קוֹרְאוֹ ״נֵס״. **כָּל־הַנָּשׁוּךְ•** (במדבר רבה) אֲפִלּוּ כֶּלֶב אוֹ חֲמוֹר נוֹשְׁכוֹ, הָיָה נִזּוֹק וּמִתְנַוְּנָה וְהוֹלֵךְ. אֶלָּא נְשִׁיכַת הַנָּחָשׁ מְמַהֶרֶת לְהָמִית, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן: ״וְרָאָה אֹתוֹ״, רְאִיָּה בְּעָלְמָא. וּבִנְשִׁיכַת הַנָּחָשׁ נֶאֱמַר: ״וְהִבִּיט״ – ״וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט וְגוֹ׳״, שֶׁלֹּא הָיָה מְמַהֵר נְשׁוּךְ הַנָּחָשׁ לְהִתְרַפְּאוֹת, אֶלָּא־אִם־כֵּן מַבִּיט בּוֹ בְּכַוָּנָה. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: וְכִי נָחָשׁ מֵמִית אוֹ מְחַיֶּה? אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לָאו הָיוּ נְמוֹקִים (נ״א נִזּוֹקִים).

(ט) **וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי:**

ט **וַעֲבַד מֹשֶׁה חִוְיָא דְּנְחָשָׁא וְשַׁוְיֵהּ עַל אָת וַהֲוָה כַּד נָכִית חִוְיָא יָת גַּבְרָא וּמִסְתַּכַּל לְחִוְיָא דְּנְחָשָׁא וּמִתְקַיָּם:**

רש״י◄ **נְחַשׁ נְחֹשֶׁת•** (שם) לֹא נֶאֱמַר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת, אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה: הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹרְאוֹ נָחָשׁ, וַאֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ שֶׁל נְחֹשֶׁת! לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן.

◆ יום שישי ט׳ תמוז ◆

(י) **וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת:**

י **וּנְטָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ בְּאֹבֹת:**

(יא) **וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ:**

יא **וּנְטָלוּ מֵאֹבֹת וּשְׁרוֹ בִּמְגִיזַת עֲבָרָאֵי בְּמַדְבְּרָא דִּי עַל אַפֵּי מוֹאָב מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא:**

רש״י◄ **בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים•** לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים. וְעִי לְשׁוֹן חֻרְבָּה הוּא, דָּבָר הַטָּאוּט בְּמַטְאֲטֵא, וְהָעַי״ן בּוֹ יְסוֹד לְבַדָּהּ, וְהוּא מִלְּשׁוֹן ״יָעִים״ (ישעיה כח): ״וְיָעָה בָרָד״. **הָעֲבָרִים•** דֶּרֶךְ מַעֲבַר הָעוֹבְרִים שָׁם אֶת הַר נְבוֹ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהוּא מַפְסִיק בֵּין אֶרֶץ מוֹאָב לְאֶרֶץ אֱמוֹרִי. **עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ•** בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ ׳תורת מנחם – התוועדויות׳ תשמ״ה ח״ד עמ׳ 2423 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

חֲנִיָּה בְּחֻרְבָּה?

וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים
בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים – לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים, וְעִי לְשׁוֹן חֻרְבָּה הוּא (כא, יא. ובפרש״י)

יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת: מַה קָּשָׁה בְּ״עִיֵּי הָעֲבָרִים״ שֶׁרַשִׁ״י צָרִיךְ לְפָרֵשׁ שְׁמָם, הֲרֵי מְצִינוּ הַרְבֵּה מְקוֹמוֹת שֶׁנִּפְרְטוּ שְׁמוֹתֵיהֶם בַּכָּתוּב וְלֹא מְצִינוּ שֶׁיְּפָרֵשׁ רַשִׁ״י טַעֲמֵי הַשֵּׁמוֹת?

בעל הטורים

(ט) **וַיְשִׂמֵהוּ עַל הַנֵּס.** כְּדֶרֶךְ הַמְיַסֵּר אֶת בְּנוֹ, שֶׁמֵּשִׂים הַשּׁוֹט שֶׁמַּכֵּהוּ בּוֹ בְּמָקוֹם גְּבוֹהַּ כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ בְּכָל פַּעַם וְיִזְּכוֹר. תורה י

וְיֵשׁ לִתְרֵץ בְּפַשְׁטוּת:
לְרַשִׁ"י הָיָה קָשֶׁה, הֲרֵי "עִי לְשׁוֹן חָרְבָּה הוּא" וּמַדּוּעַ קָרְאוּ לִמְקוֹם הַחֲנִיָּה שֶׁבְּפַשְׁטוּת הָיָה מְקוֹם יִשּׁוּב, בְּשֵׁם "עִיִּים"? וְלָכֵן כּוֹתֵב "לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים". וק"ל.

(יב) **מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרֶד:**

יב מִתַּמָּן נְטָלוּ וּשְׁרוּ בְּנַחֲלָא דְזָרֶד:

(יג) **מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי:**

יג מִתַּמָּן נְטָלוּ וּשְׁרוּ מֵעִבְרָא דְאַרְנוֹן דִּי בְּמִדְבְּרָא דְנָפֵק מִתְּחוּם אֱמוֹרָאָה אֲרֵי אַרְנוֹן תְּחוּם מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין אֱמוֹרָאָה:

רש"י◄ **מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי•** תְּחוּם סוֹף מֵצַר שֶׁלָּהֶם, וְכֵן (דברים ב): "גְּבוּל מוֹאָב", לְשׁוֹן קָצֶה וָסוֹף. **מֵעֵבֶר אַרְנוֹן•** הִקִּיפוּ אֶרֶץ מוֹאָב כָּל דְּרוֹמָהּ וּמִזְרָחָהּ עַד שֶׁבָּאוּ מֵעֵבֶר הַשֵּׁנִי לְאַרְנוֹן בְּתוֹךְ אֶרֶץ הָאֱמוֹרִי, בִּצְפוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב. **הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי•** רְצוּעָה יוֹצְאָה מִגְּבוּל הָאֱמוֹרִי, וְהִיא שֶׁל אֱמוֹרִיִּים, וְנִכְנֶסֶת לִגְבוּל מוֹאָב עַד אַרְנוֹן, שֶׁהוּא גְּבוּל מוֹאָב; וְשָׁם חָנוּ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָּאוּ לִגְבוּל מוֹאָב, כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב וְהֵם לֹא נָתְנוּ לָהֶם רְשׁוּת לַעֲבֹר בְּאַרְצָם. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא פִּירְשָׁהּ מֹשֶׁה, פִּירְשָׁהּ יִפְתָּח, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִפְתָּח (שופטים יא): "וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה". וּמֹשֶׁה רְמָזָהּ (דברים ב): "כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר". מָה אֵלּוּ לֹא נְתָנוּם לַעֲבֹר בְּתוֹךְ אַרְצָם אֶלָּא הִקִּיפוּהָ סָבִיב, אַף מוֹאָב כֵּן.

(יד) **עַל־כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן:**

יד עַל כֵּן יִתְאַמַּר בְּסִפְרָא קְרָבִין דַּעֲבַד יְיָ עַל יַמָּא דְסוּף וּגְבוּרַן דְּעַל נַחֲלֵי אַרְנוֹן:

רש"י◄ **עַל־כֵּן יֵאָמַר•** עַל חֲנִיָּה זוֹ וְנִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ בָּהּ, יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה׳. כְּשֶׁמְּסַפְּרִים נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ, יְסַפְּרוּ "אֶת־וָהֵב וְגוֹ׳". **אֶת־וָהֵב•** כְּמוֹ "אֶת יָהֵב", כְּמוֹ שֶׁיֵּאָמֵר מִן יָעֵד - וָעֵד, כֵּן יֵאָמֵר מִן יָהֵב - וָהֵב, וְהַוָּי"ו יְסוֹד הוּא, כְּלוֹמַר: אֶת אֲשֶׁר יָהַב לָהֶם וְהִרְבָּה נִסִּים בְּיַם־סוּף. **וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן•** כְּשֵׁם שֶׁמְּסַפְּרִים בְּנִסֵּי יַם־סוּף, כָּךְ יֵשׁ לְסַפֵּר בְּנִסֵּי נַחֲלֵי אַרְנוֹן, שֶׁאַף כָּאן נַעֲשׂוּ נִסִּים גְּדוֹלִים. וּמַה הֵם הַנִּסִּים?.

(טו) **וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב:**

טו וְשָׁפּוּךְ נַחֲלַיָּא דְּמִדַּבְּרִין לָקֶבֶל לְחַיָּת וּמִסְתְּמִיךְ לִתְחוּם מוֹאָב:

רש"י◄ **וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים•** תַּרְגּוּם שֶׁל "שֶׁפֶךְ" - אֶשֶׁד. שֶׁפֶךְ הַנְּחָלִים, שֶׁנִּשְׁפַּךְ שָׁם דַּם אֱמוֹרִיִּים, שֶׁהָיוּ נֶחְבָּאִים שָׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ הֶהָרִים גְּבֹהִים וְהַנַּחַל עָמֹק וְקָצָר, וְהֶהָרִים סְמוּכִים זֶה לָזֶה: אָדָם עוֹמֵד עַל הָהָר

בעל הטורים

(יג) **מִשָּׁם נָסָעוּ.** וְלֹא אָמַר 'וַיִּסְעוּ מִנַּחַל זָרֶד' כְּדֶרֶךְ הַכָּתוּב בְּכָל הַמַּסָּעוֹת, לְפִי שֶׁעַל נַחַל זָרֶד הָיוּ מְקוֹמוֹת רַבִּים: דִּיבוֹן, וְגָד, וְעַלְמוֹן דִּבְלָתַיְמָה; וְנָסְעוּ הַכֹּל עַל הַנַּחַל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. תורה יד

(יד) **אֶת וָהֵב בְּסוּפָה.** כְּמוֹ 'יָהֵב'. וְכֵן "הֲוֵה גְּבִיר" (בראשית כז, כט) כְּמוֹ 'יֶהֱיֵה'. פֵּירוּשׁ: אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ בְּסוּפָה, כְּלוֹמַר בְּמְהִירוּת, כְּמוֹ "כַּעֲבוֹר סוּפָה" (משלי י, כה), שֶׁבְּמְהִירָה לָקַחְנוּ הוֹן רַב. וְזֶה שֶׁכָּתוּב "בְּמִלְחֲמוֹת ה׳", דִּכְתִיב (דברים ב, לה) "רַק הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הֶעָרִים בָּזַזְנוּ לָנוּ".

בְּסוּפָה. ב׳ בַּמְּסוֹרָה. "אֶת וָהֵב בְּסוּפָה", "ה׳ בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ" (נחום א, ג). וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס 'בְּסוּפָה' – כְּשֶׁיַּזְכִּירוּ נִסִּים שֶׁל יַם סוּף, דִּכְתִיב "ה׳ בְּסוּפָה וגו׳, וְסִיפֵיהּ דִּקְרָא (שם א, ד) "גּוֹעֵר בַּיָּם וַיַּבְּשֵׁהוּ", הָכָא נַמִּי אַיְירִי בִּיבֹשֶׁת יַם סוּף. תורה טו

(טו) **וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים.** סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **דָּם,** שֶׁהַדָּם הָיָה יוֹרֵד מֵהַהֲרוּגִים שֶׁנֶּהֱרְגוּ בַּנַּחַל.

לְשֶׁבֶת. ב׳ בַּמְּסוֹרָה. "לְשֶׁבֶת עָר", "לְשֶׁבֶת אַבְרָם" (בראשית טז, ג). שֶׁבִּזְכוּת אַבְרָהָם זָכוּ לָזֶה.

דָּבָר אַחֵר:

הַיְינוּ דְּאָמְרוּ (יבמות סד, א) נָשָׁא אִשָּׁה וְשָׁהָה עִמָּהּ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה שֶׁהוּא יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ, וְיָלְפִינַן לָהּ מִדִּכְתִיב "מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן" שֶׁלְּקַח הָגָר. וְהַיְינוּ "לְשֶׁבֶת עָר", שֶׁיָּשַׁב עֲרִירִי, יָכוֹל לִישָׂא אַחֶרֶת. וְכַמָּה?

מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים.

וְנִשְׁעַן. ב׳ בַּמְּסוֹרָה. "וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב", "וְנִשְׁעַן עַל ה׳ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת" (ישעיה י, כ) כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לִגְבוּל מוֹאָב וְרָאוּ הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם, "וְנִשְׁעַן עַל ה׳ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת". תורה טז

מִזֶּה וּמְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ בָּהָר מִזֶּה, וְהַדֶּרֶךְ עוֹבֵר בְּתוֹךְ הַנַּחַל. אָמְרוּ אֱמוֹרִיִּים: כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ יִשְׂרָאֵל (לָאָרֶץ) לְתוֹךְ הַנַּחַל לַעֲבֹר, נֵצֵא מִן הַמְּעָרוֹת בֶּהָרִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶם וְנַהַרְגֵּם בְּחִצִּים וְאַבְנֵי בְּלִיסְטְרָאוֹת. וְהָיוּ אוֹתָן הַנְּקָעִים בָּהָר שֶׁל צַד מוֹאָב, וּבָהָר שֶׁל צַד אֱמוֹרִיִּים הָיוּ כְּנֶגֶד אוֹתָן נְקָעִים כְּמִין קְרָנוֹת וְשָׁדִים בּוֹלְטִין לַחוּץ. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר, נִזְדַּעְזַע הָהָר שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּשִׁפְחָה הַיּוֹצֵאת לְהַקְבִּיל פְּנֵי גְּבִרְתָּהּ, וְנִתְקָרֵב לְצַד הַר שֶׁל מוֹאָב וְנִכְנְסוּ אוֹתָן הַשָּׁדִים לְתוֹךְ אוֹתָן נְקָעִים וַהֲרָגוּם. וְזֶהוּ: "אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר", שֶׁהָהָר נָטָה מִמְּקוֹמוֹ וְנִתְקָרֵב לְצַד גְּבוּל מוֹאָב וְנִדְבַּק בּוֹ, וְזֶהוּ: "וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב". (בס"א אינו.) (וְעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל הֶהָרִים וְלֹא יָדְעוּ הַנִּסִּים הָאֵלּוּ אֶלָּא עַל־יְדֵי הַבְּאֵר שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם).

(טז) **וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם: ס**

טז וּמִתַּמָּן אִתְיְהִיבַת לְהוֹן בֵּירָא הִיא בֵּירָא דִּי אֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא וְאֵיהַב לְהוֹן מַיָּא:

רש"י◄ **וּמִשָּׁם בְּאֵרָה•** מִשָּׁם בָּא הָאֶשֶׁד אֶל הַבְּאֵר. כֵּיצַד? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מִי מוֹדִיעַ לְבָנֵי הַנִּסִּים הַלָּלוּ? הַמָּשָׁל אוֹמֵר: "נָתַתָּ פַּת לְתִינוֹק, הוֹדִיעַ לְאִמּוֹ". לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ — חָזְרוּ הֶהָרִים לִמְקוֹמָם וְהַבְּאֵר יָרְדָה לְתוֹךְ הַנַּחַל וְהֶעֱלָתָה מִשָּׁם דַּם הַהַרוּגִים וּזְרוֹעוֹת וְאֵיבָרִים, וּמוֹלִיכָתָן סְבִיב הַמַּחֲנֶה, וְיִשְׂרָאֵל רָאוּ וְאָמְרוּ שִׁירָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כג עמ' 154)

נָתַתָּ פַּת לַתִּינוֹק, הוֹדִיעַ לְאִמּוֹ (רש"י כא, טז) תַּפְקִידָהּ שֶׁל הָאֵם לְסַפֵּק אֶת כָּל צָרְכֵי הַתִּינוֹק, וְכַאֲשֶׁר מִישֶׁהוּ 'מַחְלִיפָהּ' וְנוֹתֵן לַתִּינוֹק **פַּת**, דָּבָר הֶכְרֵחִי, עָלָיו לְהוֹדִיעַ לָהּ. וְאַף כָּאן: הַקָּבָּ"ה נָתַן לְיִשְׂרָאֵל 'פַּת', יְשׁוּעָה מִסַּכָּנָה גְּדוֹלָה, שֶׁלֹּא בְּאֶמְצָעוּת הָ'אֵם', מֹשֶׁה, הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן שֶׁדּוֹאֵג לְכָל צָרְכֵי יִשְׂרָאֵל. וְהַקָּבָּ"ה הוֹדִיעַ לוֹ עַל כָּךְ: כַּאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל רָאוּ אֶת הַדָּם וְאֶת הַזְּרוֹעוֹת, שֶׁאֵלּוּ אֶת מֹשֶׁה לְפֶשֶׁר הַדָּבָר, כַּמּוּבָן, וְהוּא הִסְבִּיר לָהֶם אֶת מַה שֶּׁקָּרָה.

(יז) **אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ:**

יז בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא סַקִּי בֵּירָא שַׁבָּחוּ לָהּ:

רש"י◄ **עֲלִי בְאֵר•** מִתּוֹךְ הַנַּחַל, וְהַעֲלִי מַה שֶּׁאַתְּ מַעֲלָה. וּמִנַּיִן שֶׁהַבְּאֵר הוֹדִיעָה לָהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִשָּׁם בְּאֵרָה" (במ"ר). וְכִי מִשָּׁם הָיְתָה? וַהֲלֹא מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיְתָה עִמָּהֶם? אֶלָּא שֶׁיָּרְדָה לְפַרְסֵם אֶת הַנִּסִּים. וְכֵן (שבת לה): "אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל" — הַשִּׁירָה הַזֹּאת נֶאֱמְרָה בְּסוֹף אַרְבָּעִים, וְהַבְּאֵר נִתְּנָה לָהֶם מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים, וּמָה רָאָה לִכְתֹּב כָּאן? אֶלָּא הָעִנְיָן הַזֶּה נִדְרָשׁ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חכ"ג עמ' 153 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

ה' יִלָּחֵם לָכֶם

אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת (כא, יז)

מָצִינוּ עוֹד פַּעַם אַחַת שֶׁאָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָה לַהַקָּבָּ"ה, בְּעֵת קְרִיעַת יַם סוּף.

וְיֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ רַק בִּשְׁנֵי נִסִּים אֵלּוּ, בְּפָרָשָׁתֵנוּ וּבִקְרִיעַת יַם סוּף, אָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָה, וְלֹא בִּשְׁאָר הַנִּסִּים בָּהֶם עָזַר לָהֶם הַקָּבָּ"ה וְהִצִּילָם מֵאוֹיְבֵיהֶם?

וְיֵשׁ לוֹמַר: בִּשְׁנֵי נִסִּים אֵלּוּ מָצִינוּ הַנְהָגָה מְיֻחֶדֶת שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּשְׁאָר הַנִּסִּים.

בִּשְׁאָר הַנִּסִּים, כְּשֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּמַצָּב שֶׁל סַכָּנָה מַאמִּוֹת הָעוֹלָם, הָיָה נֵס הַיְשׁוּעָה וְהַהַצָּלָה בְּאֹפֶן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִלְחֲמוּ בְּאוֹיְבֵיהֶם, וּבְאֹפֶן נִסִּי גָּבְרוּ עֲלֵיהֶם וְנִצְּחוּם.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּקְרִיעַת יַם־סוּף, כָּתוּב "ה' יִלָּחֵם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן" (בשלח יד, יד) שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת כְּלוּם, וְנִצְּלוּ מֵאוֹיְבֵיהֶם בְּלִי כָּל מִלְחָמָה מִצִּדָּם. וְגַם כָּאן בְּפָרָשָׁתֵנוּ, הָיְתָה הַהַצָּלָה כִּלְשׁוֹן הַבְּחִיר "יִשְׂרָאֵל רוֹאִין . . אֵיךְ הַקָּבָּ"ה נִלְחָם בִּשְׁבִילָם . . וְהֵן אֵין יוֹדְעִים בָּזֶה כְּלוּם". וְגַם בְּאֹפֶן כָּזֶה מוֹרָה עַל חִבָּה יְתֵרָה מֵהַקָּבָּ"ה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא רַק שֶׁמַּצִּילָנוּ מִיַּד אוֹיְבֵינוּ, אֶלָּא אַף עוֹשֶׂה זֹאת בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא נִצְטָרֵךְ לְ"פְּעֻלָּה" מְסֻיֶּמֶת. וְזֶה גָּרַם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֹאמְרוּ שִׁירָה לַהַקָּבָּ"ה וְיוֹדוּ לוֹ עַל חֲסָדָיו הַנִּפְלָאִים.

בעל הטורים

(יז) **עֲלִי בְאֵר עֱנוּ לָהּ.** כְּשֶׁחָזְרוּ מִן הַמִּלְחָמָה חָנוּ עַל הַבְּאֵר וְאָמְרוּ שִׁירָה בְּמִקּוֹם טָהֳרָה, דִּכְתִיב (שופטים ה, יא) "בֵּין מִשְׁאֲבִים שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת ה'". **עֱנוּ לָהּ.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "עֲלִי בְאֵר עֱנוּ לָהּ", "עֱנוּ לַה' בְּתוֹדָה" (תהלים קמז, ז). שֶׁעַל הַבְּאֵר עָנוּ לַה' בְּתוֹדָה וְאָמְרוּ שִׁירָה. תורה יח

(יח) **בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה:**

יח בֵּירָא דְּחָפְרוּהָ רַבְרְבַיָּא כְּרוּהָ רֵישֵׁי עַמָּא סַפְרַיָּא בְּחֵטְרֵיהוֹן וּמִמַּדְבְּרָא אִתְיְהִיבַת לְהוֹן:

רש״י ◄ **בְּאֵר חֲפָרוּהָ** • זֹאת הִיא הַבְּאֵר אֲשֶׁר חֲפָרוּהָ שָׂרִים – מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. **בְּמִשְׁעֲנֹתָם** • בַּמַּטֶּה. **וּמִמִּדְבָּר** • נִתְּנָה לָהֶם.

(יט) **וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת:**

יט וּמִדְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן נָחֲתָא עִמְּהוֹן לְנַחֲלַיָּא וּמִנַּחֲלַיָּא סָלְקָא עִמְּהוֹן לְרָמָתָא:

רש״י ◄ **וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל** • כְּתַרְגּוּמוֹ.

(כ) **וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: פ**

כ וּמֵרָמָתָא לְחֵילַיָּא דִּי בְּחַקְלֵי מוֹאָב רֵישׁ רָמָתָא וּמִסְתַּכְּיָא עַל אַפֵּי בֵּית יְשִׁימוֹן:

רש״י ◄ **וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב** • כִּי שָׁם מֵת מֹשֶׁה, וְשָׁם בָּטְלָה הַבְּאֵר. דָּבָר אַחֵר: כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם – כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא, כְּשֶׁהָיוּ חוֹנִים, נוֹטֵל מַקְלוֹ וּמוֹשֵׁךְ אֵצֶל דִּגְלוֹ וּמַחֲנֵהוּ, וּמֵי הַבְּאֵר נִמְשָׁכִין דֶּרֶךְ אוֹתוֹ סִימָן, וּבָאִין לִפְנֵי חֲנִיַּת כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט. **בִּמְחֹקֵק** • עַל־פִּי מֹשֶׁה שֶׁנִּקְרָא: ״מְחוֹקֵק״, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג): ״כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן״. וְלָמָּה לֹא נִזְכַּר מֹשֶׁה בְּשִׁירָה זוֹ? לְפִי שֶׁלָּקָה עַל־יְדֵי הַבְּאֵר. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ מְזַמְּנִין אוֹתוֹ לִסְעֻדָּה, אָמַר: אִם אוֹהֲבֵי שָׁם – אֲנִי שָׁם, וְאִם לָאו – אֵינִי הוֹלֵךְ!. **רֹאשׁ הַפִּסְגָּה** • כְּתַרְגּוּמוֹ: ״רֵישׁ רָמָתָא״. **פִּסְגָּה** • לְשׁוֹן גֹּבַהּ, וְכֵן (תהלים מח): ״פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ״ – הַגְּבִיהוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ. **וְנִשְׁקָפָה** • אוֹתָהּ הַפִּסְגָּה עַל־פְּנֵי הַמָּקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ יְשִׁימוֹן, וְהוּא לְשׁוֹן מִדְבָּר, שֶׁהוּא שָׁמֵם. דָּבָר אַחֵר: וְנִשְׁקָפָה, הַבְּאֵר עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, שֶׁנִּגְנְזָה בְּיַמָּהּ שֶׁל טְבֶרְיָה, וְהָעוֹמֵד עַל הַיְשִׁימוֹן מַבִּיט וְרוֹאֶה כְּמִין כְּבָרָה בַּיָּם וְהִיא הַבְּאֵר, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא.

◆ שבת קודש י׳ תמוז ◆

(כא) **וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי לֵאמֹר:**

כא וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַּדִּין לְוָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶּאֱמוֹרָאָה לְמֵימָר:

רש״י ◄ **וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים** • וּבְמָקוֹם אַחֵר תּוֹלֶה הַשְּׁלִיחוּת בְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ב): ״וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת״, וְכֵן (במדבר כ): ״וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם״, וּבִיפְתָּח הוּא אוֹמֵר: (שופטים יא): ״וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגוֹ׳״. הַכְּתוּבִים הַלָּלוּ צְרִיכִים זֶה לָזֶה: זֶה נוֹעֵל וְזֶה פּוֹתֵחַ, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה, לוֹמַר לְךָ שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר, כִּי הַנָּשִׂיא הוּא הַכֹּל.

≈ **נקודות משיחות קודש** ≈ (לקוטי שיחות כרך י עמ׳ 133)

לוֹמַר לְךָ, שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר (רש״י כא, כא) מִלִּים אֵלֶּה מְיֻתָּרוֹת לִכְאוֹרָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה זֶה שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה, מְתֻרָּץ רַק שֶׁנִּתָּן לִכְתֹּב ״וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל״ עַל מִשְׁלַחַת שֶׁשָּׁלַח מֹשֶׁה. אַךְ עֲדַיִן קָשֶׁה - **מַדּוּעַ** שִׁנָּה הַכָּתוּב וְכָתַב ״וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל״. עַל זֶה מְתֻרָּץ, שֶׁשִּׁנּוּי זֶה בָּא לְלַמְּדֵנוּ („לוֹמַר לְךָ״) שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר.

בעל הטורים

(כ) **וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא.** קְרֵי בֵּיהּ: בָּא הַמָּוֶת בַּגַּיְא, כִּדְכְתִיב (דְּבָרִים לד, ו) ״וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי״. תורה כא

(כב) אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ׃

רש״י◄ אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ • אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לִפְתֹּחַ לָהֶם בְּשָׁלוֹם, בִּקְּשׁוּ מֵהֶם שָׁלוֹם.

כב אֲעַבֵּר בְּאַרְעָךְ לָא נִסְטֵי בַּחֲקַל וּבְכַרְמָא לָא נִשְׁתֵּי מֵי גּוּב בְּאֹרַח מַלְכָּא נֵזֵל עַד דִּי נְעַבַּר תְּחוּמָךְ׃

(כג) וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל׃

רש״י◄ וְלֹא־נָתַן סִיחֹן וְגוֹ׳ • לְפִי שֶׁכָּל מַלְכֵי כְּנַעַן הָיוּ מַעֲלִין לוֹ מַס, שֶׁהָיָה שׁוֹמְרָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עֲלֵיהֶם גְּיָסוֹת. כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל: אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ, אָמַר לָהֶם: כָּל עַצְמִי אֵינִי יוֹשֵׁב כָּאן אֶלָּא לְשָׁמְרָם מִפְּנֵיכֶם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים כָּךְ?!. וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל • אִלּוּ הָיְתָה חֶשְׁבּוֹן מְלֵאָה יַתּוּשִׁין, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְכָבְשָׁהּ, וְאִם הָיָה סִיחוֹן בִּכְפָר חַלָּשׁ, אֵין כָּל אָדָם יָכוֹל לְכָבְשׁוֹ, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה בְּחֶשְׁבּוֹן!. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מָה אֲנִי מַטְרִיחַ עַל בָּנַי כָּל זֹאת לָצוּר עַל כָּל עִיר וָעִיר? נָתַן בְּלֵב כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָצֵאת מִן הָעֲיָרוֹת וְנִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם לְמָקוֹם אֶחָד וְשָׁם נָפְלוּ, וּמִשָּׁם הָלְכוּ יִשְׂרָאֵל אֶל הֶעָרִים וְאֵין עוֹמֵד לְנֶגְדָּם, כִּי אֵין שָׁם אִישׁ אֶלָּא נָשִׁים וָטַף.

כג וְלָא שְׁבַק סִיחוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת כָּל עַמֵּהּ וּנְפַק לְקָדָמוּת יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא וַאֲתָא לְיָהַץ וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל׃

(כד) וַיַּכֻּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עֹז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃

רש״י◄ כִּי עֹז • וּמַהוּ חָזְקוֹ? הַתְרָאָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁאָמַר לָהֶם (דברים ב): ״אַל־תִּצֻּרֵם וְגוֹ׳״.

כד וּמְחָהִי יִשְׂרָאֵל לְפִתְגַּם דְּחַרְבָּ וִירֵת יָת אַרְעֵהּ מֵאַרְנוֹנָא עַד יַבֻּקָא עַד בְּנֵי עַמּוֹן אֲרֵי תַקִּיף תְּחוּמָא דִּבְנֵי עַמּוֹן׃

(כה) וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הֵעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ׃

רש״י◄ בְּנֹתֶיהָ • כְּפָרִים הַסְּמוּכִים לָהּ.

כה וּכְבַשׁ יִשְׂרָאֵל יָת כָּל קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וִיתֵב יִשְׂרָאֵל בְּכָל קִרְוֵי אֱמוֹרָאָה בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל כַּפְרָנָהָא׃

(כו) כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־אַרְנֹן׃

רש״י◄ וְהוּא נִלְחַם • (חולין ס׳ ב׳) לָמָּה הֵצְרַךְ לְהַכָּתֵב? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם): ״אַל תָּצַר אֶת־מוֹאָב״ — וְחֶשְׁבּוֹן מִשֶּׁל מוֹאָב הָיְתָה, כָּתַב לָנוּ שֶׁסִּיחוֹן לְקָחָהּ מֵהֶם, (גיטין ל״ח) וְעַל־יָדוֹ טָהֲרָה לְיִשְׂרָאֵל. מִיָּדוֹ • (ב״מ נ״ז) מֵרְשׁוּתוֹ.

כו אֲרֵי חֶשְׁבּוֹן קַרְתָּא דְּסִיחוֹן מַלְכָּא דֶּאֱמוֹרָאָה הִיא וְהוּא אַגַּח קְרָבָא בְּמַלְכָּא דְּמוֹאָב קַדְמָאָה וּנְסִיב יָת כָּל אַרְעֵהּ מִידֵהּ עַד אַרְנוֹן׃

(כז) עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בָּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֶן עִיר סִיחוֹן׃

כז עַל כֵּן יֵימְרוּן מְתַלְיָא עוּלוּ לְחֶשְׁבּוֹן תִּתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלַל קַרְתָּא דְּסִיחוֹן׃

בעל הטורים

(כב) אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ. וְלֹא אָמַר ׳נָא׳ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר בֶּאֱדוֹם (לעיל כ, יז), שֶׁלֹּא רָצָה לְפַיְּיסוֹ כָּל כָּךְ, וְלֹא שָׁלַח לוֹ אֶלָּא כְּדֵי לִפְתּוֹחַ לוֹ בְּשָׁלוֹם. וְלָכֵן לֹא הֵשִׁיב לוֹ תְּשׁוּבָה כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה מֶלֶךְ אֱדוֹם, אֶלָּא מִיָּד יָצָא לִקְרָאתוֹ לַמִּלְחָמָה. תורה כג

רש״י◄ **עַל־כֵּן** • עַל אוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁנִּלְחַם סִיחוֹן בְּמוֹאָב. **יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים** • בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (במדבר כג): ״וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ״. **הַמֹּשְׁלִים** • בִּלְעָם וּבְעוֹר, וְהֵם אָמְרוּ. **בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן** • שֶׁלֹּא הָיָה סִיחוֹן יָכוֹל לְכָבְשָׁהּ, וְהָלַךְ וְשָׁכַר אֶת בִּלְעָם לְקַלְּלוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ בָּלָק (שם כב): ״כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וְגוֹ׳״. **תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן** • חֶשְׁבּוֹן בְּשֵׁם סִיחוֹן לִהְיוֹת עִירוֹ.

(כח) **כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר מוֹאָב בַּעֲלֵי בָּמוֹת אַרְנֹן:**

כח אֲרֵי קִידוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק מֵחֶשְׁבּוֹן עָבְדֵי קִרְבָּא כְּשַׁלְהוֹבִיתָא מִקַּרְתָּא דְּסִיחוֹן קְטִילוּ עַמָּא דִּשְׁרוּ בִּלְחַיַּת מוֹאָב כּוּמְרַיָּא דְּפָלְחִין בֵּית דַּחְלָא רָמְתָא דְּאַרְנוֹן:

רש״י◄ **כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן** • מִשֶּׁכְּבָשָׁהּ סִיחוֹן. **אָכְלָה עָר מוֹאָב** • שֵׁם אוֹתָהּ הַמְּדִינָה קָרוּי ״עָר״ בְּלָשׁוֹן עִבְרִי, וּ״לְחַיַּת״ בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי. **עָר מוֹאָב** • עָר שֶׁל מוֹאָב.

(כט) **אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן:**

כט וַי לְכוֹן מוֹאָבָאי אֲבַדְתּוּן עַמָּא דְּפָלְחִין לְכְמוֹשׁ מְסַר בְּנוֹהִי צִירִין וּבְנָתֵהּ בְּשִׁבְיָא לְמַלְכָּא דֶּאֱמוֹרָאָה סִיחוֹן:

רש״י◄ **אוֹי־לְךָ מוֹאָב** • שֶׁקִּלְּלוּ אֶת מוֹאָב שֶׁיִּמָּסְרוּ בְּיָדוֹ. **כְּמוֹשׁ** • שֵׁם אֱלֹהֵי מוֹאָב. **נָתַן** • הַנּוֹתֵן אֶת בָּנָיו שֶׁל מוֹאָב. **פְּלֵיטִם** • נָסִים וּפְלֵטִים מֵחֶרֶב, וְאֶת בְּנוֹתָיו בַּשְּׁבִית וְגוֹ׳.

(ל) **וַנִּירֶם אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא:**

ל וּמַלְכוּ פְּסָקַת מֵחֶשְׁבּוֹן עֲדָא שׁוּלְטַן מִדִּיבוֹן וְצָדְיוּ עַד נֹפַח דִּסְמִיךְ עַד מֵידְבָא:

רש״י◄ **וַנִּירֶם אָבַד** • מַלְכוּת שֶׁלָּהֶם. **אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן** • מַלְכוּת וָעוֹל שֶׁהָיָה לְמוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן אָבַד מִשָּׁם, וְכֵן ״עַד דִּיבֹן״, תַּרְגּוּם שֶׁל ״סָר״ – ״עַד״, כְּלוֹמַר סָר נִיר מִדִּיבֹן. נִיר – לְשׁוֹן מַלְכוּת וְעוֹל וּמֶמְשֶׁלֶת אִישׁ, כְּמוֹ (מלכים א יא): ״לְמַעַן הֱיוֹת־נִיר לְדָוִיד־עַבְדִּי״. **וַנַּשִּׁים** • שִׁי״ן דְּגוּשָׁה, לְשׁוֹן שְׁמָמָה: כָּךְ יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים: וַנַּשִּׁים אוֹתָם. **עַד־נֹפַח** • הֶשְׁמוֹנוּם עַד נֹפַח.

(לא) **וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי:**

לא וִיתֵב יִשְׂרָאֵל בַּאֲרַע אֱמוֹרָאָה:

(לב) **וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֹתֶיהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם:**

לב וּשְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת יַעְזֵר וּכְבָשׁוּ כַּפְרָנָהָא וְתָרִיךְ יָת אֱמוֹרָאָה דִּי תַמָּן:

רש״י◄ **וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר** • הַמְרַגְּלִים לְכָדוּהָ, אָמְרוּ: לֹא נַעֲשָׂה כָּרִאשׁוֹנִים, בְּטוּחִים אָנוּ בְּכֹחַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם.

(לג) **וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי:**

לג וְאִתְפְּנִיאוּ וּסְלִיקוּ לְאֹרַח מַתְנָן וּנְפַק עוֹג מַלְכָּא דְּמַתְנָן לְקֳדָמוּתְהוֹן הוּא וְכָל עַמֵּהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְאֶדְרֶעִי:

בעל הטורים

(כז) **עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים.** בְּגִימַטְרִיָּא: **אֵלֶּה הַמִּזְּה הַמּוֹשְׁלִים בִּיצִרָם.** תורה כח

(ל) **אֲשֶׁר עַד מֵידְבָא.** רי״ש נִקּוּדָה וְנִשְׁאַר **אֵשׁ**, כִּי שְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ וְנִיטַל רֹאשׁ שֶׁלָּהּ. תורה לא

(לב) **וַיּוֹרֶשׁ.** כְּתִיב ׳וְיִירַשׁ׳, שֶׁלֹּא הוּצְרְכוּ לְהוֹרִישָׁם אֶלָּא בָּרְחוּ מֵעַצְמָם. תורה לג

(לד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן:

לד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לָא תִּדְחַל מִנֵּהּ אֲרֵי בִּידָךְ מְסָרִית יָתֵהּ וְיָת כָּל עַמֵּהּ וְיָת אַרְעֵהּ וְתַעְבֵּד לֵהּ כְּמָא די עֲבַדְתְּ לְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה די יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן:

רש״י◄ **אַל־תִּירָא אֹתוֹ** • (נדה סא) שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יָרֵא לְהִלָּחֵם, שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יד): ״וַיָּבֹא הַפָּלִיט״ — הוּא עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הָרְפָאִים שֶׁהִכּוּ כְּדָרְלָעֹמֶר וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג): ״רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ח עמ׳ 136)

שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יָרֵא לְהִלָּחֵם (רש״י כא, לד) תֵּבַת ״מֹשֶׁה״ נִרְאֵית כְּמְיֻתֶּרֶת. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּאָה לְהַדְגִּישׁ שֶׁרַק מֹשֶׁה הָיָה יָרֵא. שֶׁכֵּן, כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁרָאוּ בְּעוֹג גּוֹי בַּעַל קוֹמָה, לֹא יָרְאוּ מִמֶּנּוּ, כִּי הָיוּ בְּטוּחִים בְּכֹחַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אֲבָל מֹשֶׁה, שֶׁרָאָה בּוֹ אֶת זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, הָיָה יָרֵא שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּת זוֹ.

(לה) וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ:

לה וּמְחוֹ יָתֵהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל עַמֵּהּ עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵהּ מְשֵׁזִיב וִירִיתוּ יָת אַרְעֵהּ:

רש״י◄ **וַיַּכּוּ אֹתוֹ** • מֹשֶׁה הֲרָגוֹ, כִּדְאִיתָא בִּ׳בְרָכוֹת׳ (דף נד) בְּ׳הָרוֹאֶה׳, עֲקַר טוּרָא בַּר תְּלָתָא פַּרְסֵי וְכוּ׳.

כב (א) וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִחוֹ:

א וּנְטָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוּ בְּמֵישָׁרַיָּא דְמוֹאָב מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִּירֵחוֹ: ס ס ס

פ״ז פסוקים, למידב״א סימן. חסלת פרשת חוקת

הפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רטז - ריט

המשך ביאור למס׳ ערכין ליום רביעי עמ׳ ב

משנה שלאחר היובל, אבל שנת היובל עצמה אינה בכלל ההקדש, **לֵימָא** – האם נאמר, **שרבי כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ** האומרים ששנת היובל שעברה אינה בחשבון שנות היובל הבא, ומלבד שנת היובל עצמה יש עוד ארבעים ותשע שנים עד היובל הבא, **דְּאִי** – שאם תאמר שרבי סובר **כְּרַבִּי יְהוּדָה** האומר שמלבד שנת היובל שעברה אין ביובל אלא ארבעים ושמונה שנים, כיון שלפי רבי הפסוק (שם) ׳אַם מִשְׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ׳ מדבר על השנה שלאחר היובל, אבל שנת היובל עצמה אינה בכלל ההקדש, נמצא שנותן להקדש חמשים סלעים עבור ארבעים ושמונה שנים, ואם כן **סֶלַע וּשְׁתֵּי פּוּנְדְיוֹנוֹת מִיבָּעֵי לֵיהּ** [–הוא נצרך לתת להקדש עבור כל שנה], ולא רק סלע ופונדיון אחד, שהרי כשתחלק חמשים סלעים לארבעים ושמונה שנים, יוצא החשבון סלע ושתי פונדיונות לכל שנה.

אומרת הגמרא: שאכן **עַל כָּרְחָךְ לְפִי שְׁמוּאֵל, רַבִּי כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ** האומרים ששנת היובל שעברה אינה בחשבון שנות היובל הבא.

הגמרא מקשה על רב ממשנתנו (ע״א): **תָּא שְׁמַע** קושיא על רב, שנינו במשנה, **וְלֹא גּוֹאֲלִין** – ואין פודים שדה **אַחַר הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה** אחת. **בִּשְׁלָמָא** – המשנה מובנת **לְשְׁמוּאֵל** הסובר שהמקדיש בשנת היובל אין ההקדש חל, היינו ששנינו **שלא גּוֹאֲלִין לְאַחַר** היוֹבֵל **פָּחוֹת מִשָּׁנָה,** וכוונת המשנה, שאם הקדישה בשנת היובל עצמה אינה צריכה ליגאל, משום שלא קדשה כלל. **אֶלָּא לְרַב** האומר שהמקדיש בשנת היובל ההקדש חל, והבא לפדותה צריך ליתן להקדש חמשים סלעים בפדיונה, **מַאי** כוונת המשנה באמרה שאין פודים שדה **לאַחַר יוֹבֵל** פחות **מִשָּׁנָה,** הרי אם הקדישה בשנת היובל עצמה אפשר לפדותה מיד.

מתרצת הגמרא: **מִי סָבְרַת** – וכי נראה לך, שלפי רב כוונת המשנה היא **לאַחַר** היוֹבֵל **מַמָּשׁ** – שנה הסמוכה ליובל, ובא למעט שנת היובל עצמה שאין פודים בה, אין הפירוש כך, אלא **מַאי** – מהו כוונת המשנה **בלאַחַר יוֹבֵל,**

כִּי נִדְבְּרוּ עַבְדֶּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ: כד גַּם־עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי
אַנְשֵׁי עֲצָתִי: **ד** כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ:
כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ
הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה
קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ: כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי:
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי: לא דָּבַקְתִּי
בְעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי: לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ אָרוּץ כִּי
תַרְחִיב לִבִּי: **ה** לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה
עֵקֶב: לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב:
לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי: לו הַט־לִבִּי
אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל אֶל־בָּצַע: לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא
בִּדְרָכֶךָ חַיֵּנִי: לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ:
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים:
מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי: **ו** מא וְיָבֹאנִי
חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ: מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי
דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ: מג וְאַל־תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת
עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶיךָ יִחָלְתִּי: מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ
תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ
דָרָשְׁתִּי: מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדְוֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ:
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי: מח וְאֶשָּׂא־כַפַּי
אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ: **ז** מט זְכָר־
דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי: נ זֹאת נֶחָמָתִי בְעָנְיִי
כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי: נא זֵדִים הֱלִיצָנִי עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ
לֹא נָטִיתִי: נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם | יְהוָה
וָאֶתְנָחֵם: נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תוֹרָתֶךָ:
נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי: נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה
שִׁמְךָ יְהוָה וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ: נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי
פִקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי: **ח** נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר
דְּבָרֶיךָ: נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ:
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ: ס חַשְׁתִּי
וְלֹא הִתְמַהְמַהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ: סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים
עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם
לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר
יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי פִקּוּדֶיךָ: סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ
חֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי: **ט** סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ: סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי: סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי: סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: סט טָפְלוּ
עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אָנִי בְּכָל־לֵב | אֶצֹּר פִּקּוּדֶיךָ: ע טָפַשׁ
כַּחֵלֶב לִבָּם אָנִי תּוֹרָתְךָ שִׁעֲשָׁעְתִּי: עא טוֹב־לִי
כִּי־עֳנִיתִי לְמַעַן אֶלְמַד חֻקֶּיךָ: עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ
מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף: **י** עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי
וְאֶלְמְדָה מִצְוֹתֶיךָ: עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי: עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ לְעַבְדֶּךָ:
עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי: עח יֵבֹשׁוּ
זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: עט יָשׁוּבוּ
לִי יְרֵאֶיךָ וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ
לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ: **כ** פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי
לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ:
פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי עָזְרֵנִי: פז כִּמְעַט
כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי פִקֻּדֶיךָ: פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי
וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ: **ל** פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב
בַּשָּׁמָיִם: צ לְדֹר וָדוֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמֹד:
צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ: צב לוּלֵי
תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי: צג לְעוֹלָם לֹא־
אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי עֵדֹתֶיךָ
אֶתְבּוֹנָן: צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ
מְאֹד: **מ** צז מָה־אָהַבְתִּי תּוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם הִיא
שִׂיחָתִי: צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא־לִי:
צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי:
ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי: קא מִכָּל־אֹרַח
רָע כָּלָאתִי רַגְלַי לְמַעַן אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ: קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ
לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה הוֹרֵתָנִי: קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי
אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי: קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן
שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח שָׁקֶר: **נ** קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר
לִנְתִיבָתִי: קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ: קח נִדְבוֹת פִּי
רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי: קט נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד
וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: ק נָתְנוּ רְשָׁעִים פַּח לִי
וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי: קא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם
כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה: קב נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ

לְעוֹלָם עֵקֶב: **ם** קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי
מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת אֱלֹהָי: קטז סָמְכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי מִשִּׂבְרִי: קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה
וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ תָמִיד: קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ
כִּי־שֶׁקֶר תַּרְמִיתָם: קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ
לָכֵן אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ: קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי: **ע** קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי: קכב עָרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־יַעֲשְׁקֻנִי
זֵדִים: קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת צִדְּקֶךָ:
קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי: קכה עַבְדְּךָ־
אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ: קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה
הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ: קכז עַל־כֵּן אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז:
קכח עַל־כֵּן | כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר
שָׂנֵאתִי: **פ** קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי:
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים: קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי: קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן: קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ: קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ: קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ: **צ** קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדְוֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד: קלט צִמְּתַתְנִי
קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי: קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד
וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ: קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת:
קמג צַר־וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה: **ק** קמה קָרָאתִי

בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה: קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ: קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וַאֲשַׁוֵּעָה
לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת לָשִׂיחַ
בְּאִמְרָתֶךָ: קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶךָ
חַיֵּנִי: קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ רָחָקוּ: קנא קָרוֹב
אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת: קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי
מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם יִסַּדְתָּם: **ר** קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי
כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי
לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי: קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ
לֹא דָרָשׁוּ: קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי:
קנז רַבִּים רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי: קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ: קנט רְאֵה
כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי: קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ
אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ: **ש** קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי
חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי: קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ
כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב: קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ
אָהָבְתִּי: קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהַבֵּם מְאֹד: קסח שָׁמַרְתִּי
פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ: **ת** קסט תִּקְרַב
רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי: קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי
לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי: קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי
תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־
מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק: קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קעה תְּחִי־
נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעֲזְרֵנִי: קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד
בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

המשך ביאור למס' ערכין ליום ראשון עמ' א

1 **דַּעַת** בעלים, שיביאנה מרצונו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'לִרְצוֹנוֹ'. תמהה
2 הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה חידש שמואל בדין זה, הרי
3 **תְּנִינָא** כן במשנתנו לגבי קרבן עולה, 'אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר
4 לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר לִרְצוֹנוֹ'.
5 מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרך שמואל להשמיענו דין
6 זה, אלא באופן **דְּפָרִישׁ** לֵיהּ **חַבְרֵיהּ** – שהפריש חבירו עבורו
7 קרבן עולה, **מַהוּ דְּתֵימָא** – היינו סבורים לומר, **דִּכְּי בָּעֵינַן דַּעַת**
8 – מה שחידשה המשנה שיש צורך ברצונו של המתכפר, זהו
9 כשמביאים את הקרבן **מִדִּידֵיהּ** – משלו, **אֲבָל מִדְּחַבְרֵיהּ** – אך
10 כשהקרבן בא משל חבירו, **לֹא** – אין צורך בדעתו ורצונו של
11 המתכפר. **קָא מַשְׁמַע לָן** שמואל שגם בזה יש צורך שיודיע
12 המפריש למתכפר על כך ויתרצה בדבר, והטעם לכך, כיון
13 **דּוּמְנִין דְּלֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיכַּפַּר בְּמִידִי דְּלֹא דִּידֵיהּ** – לפעמים
14 אין נח לו לאדם להתכפר בקרבן שאינו שלו, ואינו רוצה שחבירו
15 יקריב עבורו קרבן, אלא רצונו להביאו מממונו.
16 הגמרא מקשה מברייתא על דברי שמואל: **מֵיתִיבִי**, שנינו
17 בברייתא, אדם האומר 'חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי' – חיוב
18 הבאת קרבן חטאת או אשם של אדם פלוני יהא מוטל עלי,

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ד' תמוז מפרק כג עד סוף פרק כח	**יום רביעי - ז' תמוז** מפרק לט עד סוף פרק מג
יום שני - ה' תמוז מפרק כט עד סוף פרק לד	**יום חמישי - ח' תמוז** מפרק מד עד סוף פרק מח
יום שלישי - ו' תמוז מפרק לה עד סוף פרק לח	**יום שישי - ט' תמוז** מפרק מט עד סוף פרק נד
שבת קודש - י' תמוז פרק כ מפרק נה עד סוף פרק נט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ד' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פז, פרק י. אך... עד עמ' 174, דרכיו מדרכינו.

שער היחוד והאמונה

פרק י אך מכל מקום הואיל ודברה תורה כלשון בני אדם לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע לכך ניתן רשות לחכמי האמת לדבר בספירות בדרך משל וקראו אותן אורות כדי שעל ידי המשל הזה יובן לנו קצת ענין היחוד של הקדוש ב"ה ומדותיו שהוא בדרך משל כעין יחוד אור השמש שבתוך גוף כדור השמש עם גוף השמש שנקרא מאור כמ"ש את המאור הגדול וגו' והזיו והניצוץ המתפשט ומאיר ממנו נקרא אור כמ"ש ויקרא אלהים לאור יום וכשהאור הוא במקורו בגוף השמש הוא מיוחד עמו בתכלית היחוד כי אין שם רק עצם אחד שהוא גוף המאור המאיר כי הזיו והאור שם עצם אחד ממש עם גוף המאור המאיר ואין לו שום מציאות כלל בפני עצמו וכדברים האלה ממש ויותר מזה הן מדותיו של הקב"ה ורצונו וחכמתו בעולם האצילות עם מהותו ועצמותו כביכול המתלבש בתוכם ומתייחד עמהם בתכלית היחוד מאחר שנמשכו ונאצלו מאתו ית' ע"ד משל כדרך התפשטות האור מהשמש אך לא ממש בדרך זה רק בדרך רחוקה ונפלאה מהשגתינו כי גבהו דרכיו מדרכינו

1 **פֶּרֶק י.** בסוף הפרק הקודם, פרק ט', הסביר רבנו הזקן, שכיוון שהקב"ה
2 למעלה אין קץ מחכמה, שכל והשגה, לכן גם היחוד – שהוא ברוך־הוא
3 מאוחד עם הספירות והמדות שבעולם האצילות (שלמרות שהם ענין של
4 מדת החכמה ומדת החסד – הן בכל זאת מאוחדות עם אור אין־סוף
5 ברוך־הוא באופן של "חד") –
6 הוא למעלה מהשגת אנוש.
7 ולכן נקראות בזהר הקדוש,
8 מדותיו של הקב"ה, שהן
9 ה"ספירות", בשם "רזא
10 דמהימנותא", סוד האמונה,
11 שהרי ענין ה"ספירות" קשור
12 באמונה, שהיא למעלה
13 משכל והשגה.
14 **אַךְ מִכָּל־מָקוֹם,** –
15 למרות שה"ספירות" הן
16 למעלה משכל והשגה,
17 **הוֹאִיל וְדִבְּרָה תּוֹרָה**
18 **כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, לְשַׁכֵּךְ**
19 **אֶת הָאֹזֶן מַה שֶּׁהִיא**
20 **יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, לְכָךְ** –
21 לכן, **נִתָּן רְשׁוּת לְחַכְמֵי**
22 **הָאֱמֶת** – חכמי תורת
23 הקבלה, **לְדַבֵּר בַּסְּפִירוֹת**
24 **בְּדֶרֶךְ מָשָׁל,** – **ביאור כ"ק**
25 **אדמו"ר שליט"א:**
26 "כשאומרים "משל" הרי
27 זה **מדגיש שאינם** אותו
28 הענין (הנמשל), כי־אם שיש דוגמא **בשייכות** דפרטי המשל
29 ביניהם – **להשייכות** בין פרטי הנמשל, אף דפרטי המשל
30 והנמשל אין כל ערך ושייכות ביניהם (על־דרך־זה בנידון דידן
31 אין ערך כלל לאור ושמש עם הספירות ומקורם – כי־אם המשל
32 הוא על **יחודם** (שייכותם) דהאור והשמש שמקיל ההבנה
33 **בהיחוד** דהספירות במקורם כו')". **וְקָרְאוּ** – המקובלים, **אוֹתָן** –
34 את ה"ספירות", בשם **"אוֹרוֹת",** – משל מענין אור וגילוי, **כְּדֵי**
35 **שֶׁעַל־יְדֵי הַמָּשָׁל הַזֶּה** – מאור, **יוּבַן לָנוּ קְצָת עִנְיָן** – ואופן,
36 **הַיִּחוּד שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּמִדּוֹתָיו,** – ב"ספירות", **שֶׁהוּא**
37 **בְּדֶרֶךְ־מָשָׁל כְּעֵין יִחוּד אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁבְּתוֹךְ גּוּף כַּדּוּר**
38 **הַשֶּׁמֶשׁ** – כמו שאור השמש הנמצא בתוך גוף כדור השמש
39 מתאחד **עִם גּוּף הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁנִּקְרָא 'מָאוֹר',** – לא רק "שמש",
40 אלא גם "מאור" – היא מקרינה מתוכה אור. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[1]**:**
41 **"אֶת הַמָּאוֹר הַגָּדֹל וְגו'",** – כלומר: הקב"ה ברא את השמש,
42 הנקראת "מאור", שהיא המקור והשייכות לאור הבא ממנה,
43 **וְהַזִּיו וְהַנִּיצוֹץ הַמִּתְפַּשֵּׁט וּמֵאִיר מִמֶּנּוּ** – מה"שמש", **נִקְרָא**
44 **"אוֹר",** כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[2]: **"וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם",**
45 **וּכְשֶׁהָאוֹר הוּא בִּמְקוֹרוֹ בְּגוּף הַשֶּׁמֶשׁ - הוּא מְיֻחָד עִמּוֹ** –
46 עם השמש, **בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, כִּי אֵין שָׁם** – בגוף השמש, **רַק**
47 **עֶצֶם אֶחָד שֶׁהוּא גּוּף הַמָּאוֹר הַמֵּאִיר,** – אין מקום לומר,
48 שישנם שם שני דברים –
49 ה"מאור" עצמו, וה"אור"
50 הבא מן המאור, אלא שם
51 קיים דבר אחד בלבד –
52 והוא ה"מאור", **כִּי הַזִּיו**
53 **וְהָאוֹר** – הם, **שָׁם** – בגוף
54 השמש, **עֶצֶם אֶחָד מַמָּשׁ**
55 **עִם גּוּף הַמָּאוֹר הַמֵּאִיר,**
56 **וְאֵין לוֹ** – לזיו, **שׁוּם**
57 **מְצִיאוּת כְּלָל בִּפְנֵי**
58 **עַצְמוֹ.** – כלומר: לכאורה,
59 למרות שדבר ברור הוא,
60 שבגוף השמש ישנו בודאי
61 אור השמש – שהרי כיוון
62 שאור השמש מתפשט
63 למרחק רב כזה עד שהוא
64 מאיר את האדמה, ודאי
65 הדבר שהוא נמצא גם
66 בשמש עצמה – אלא,
67 יחודו שם הוא באופן
68 שהוא כולו מאוחד עם
69 ה"מאור" עצמו, ואי
70 אפשר לציין אותו שם
71 בשם "אור" ו"זיו", כי שם אין הוא מציאות לעצמו כלל – שם
72 קיים במציאות רק ה"מאור" והמקור של האור[3]. **וְכַדְּבָרִים**
73 **הָאֵלֶּה מַמָּשׁ,** – על איחודו של אור השמש כשהוא נמצא
74 במאור עצמו, **וְיוֹתֵר מִזֶּה,** – כלומר: יותר מאשר הוסבר בקשר
75 ליחוד ואיחוד אור השמש עם ה"מאור", **הֵן מִדּוֹתָיו שֶׁל**
76 **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** –
77 "ספירות" עולם האצילות ביחודם, **עִם מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ** – של
78 הקב"ה, **כְּבִיכוֹל, הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם** – מהותו ועצמותו
79 כביכול המתלבש בתוך ה"ספירות", **וּמִתְיַחֵד עִמָּהֶם בְּתַכְלִית**
80 **הַיִּחוּד,** – שכך ויותר מזה, – הוא למשל איחודו של אור השמש
81 עם השמש, בשעה שהאור נמצא בגוף השמש, **מֵאַחַר שֶׁנִּמְשְׁכוּ**
82 **וְנֶאֱצְלוּ** – ה"ספירות", **מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּדֶרֶךְ**
83 **הִתְפַּשְּׁטוּת הָאוֹר מֵהַשֶּׁמֶשׁ. אַךְ** – ביחס ל"ספירות" ולמאצילן
84 ברוך־הוא, הרי זה **לֹא מַמָּשׁ בְּדֶרֶךְ זֶה,** – כפי שהדבר הוא
85 באור המתפשט מהשמש, **רַק בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה וְנִפְלָאָה**
86 **מֵהַשָּׂגָתֵנוּ, כִּי גָּבְהוּ דְּרָכָיו** – של הקב"ה, **מִדַּרְכֵּינוּ**[4].

---

1. בראשית א, טז. 2. שם א, ה. 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אאפ"ל "אין ואפס" מצד המאור – שהרי מציאות ענין מאור – מחשיב הענין דאור (שעש"ז נקרא מאור)". 4. ראה ישעיה נה, ט.

יום שני ה' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 174, ומ"מ לשכך... עד עמ' 174, אתכסיאת כו'.

וּמִכָּל־מָקוֹם, – למרות שזה באופן נעלה ביותר מאשר אצל האדם, בכל זאת, כדי **לְשַׁכֵּךְ הָאֹזֶן, נִשְׁמַע וְנִתְבּוֹנֵן מִמְּשַׁל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, הַמְיֻחָד וּבָטֵל בִּמְקוֹרוֹ, וְאֵינוֹ עוֹלֶה** – האור בהיותו בשמש עצמה, **בְּשֵׁם כְּלָל בִּפְנֵי־עַצְמוֹ רַק שֵׁם הַמָּקוֹר לְבַדּוֹ - כָּךְ** – גם, **כָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ, אֵינָן עוֹלוֹת וְנִקְרָאוֹת** – לגבי הקב"ה, **בְּשֵׁמוֹת אֵלּוּ** – של מדות, רצון וחכמה, **כְּלָל אֶלָּא לְגַבֵּי הַנִּבְרָאִים** – בלבד,

הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שהם למטה מאצי' – בבריאה יצירה ועשי' – והיינו", **עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים,** – הנבראים העליונים והנבראים התחתונים, **שֶׁהֲוָיָתָם וְהִנְהָגָתָם, וְחִיּוּתָם וְהִנְהָגָתָם, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְהַוֶּה וּמְחַיֶּה אוֹתָם וּמַנְהִיגָם, הוּא** – על־ידי, **בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ** – של הקב"ה, **הַמִּתְלַבְּשׁוֹת** – רצונו, חכמתו, בינתו ודעתו של הקב"ה, מתלבשות **בְּמִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת,** – חסד, גבורה, תפארת וכו', הרי לגבי **הנבראים,** המתהווים, מקבלים חיותם ומונהגים מהקב"ה על־ידי התלבשות רצונו, חכמתו, בינתו ודעתו – במדותיו, נקראות הספירות והמדות בשמות חכמה, בינה, דעת ומדות. **כְּדְאִיתָא** – כמו שמצינו **בַּמִּדְרָשׁ**[5]: **"בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרָא הָעוֹלָם: בְּחָכְמָה, בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת וְכוּ', דִּכְתִיב:** – ככתוב[6]: **ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ, כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה, בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ וְגוֹ'"**. – כתוב הרי במדרש[7], שהתהוות העולם היא ב"עשרה דברים", שהם עשר ה"ספירות", **וּכְמַאֲמַר אֵלִיָּהוּ:** – ב"פתח אליהו" שבהקדמת 'תיקוני זוהר': **"דְּאַפִּיקַת עֲשַׂר תִּקּוּנִין, וְקָרִינָן לְהוֹן עֲשַׂר סְפִירָן,** – אתה (ריבונו של עולם) הוצאת עשרה "תיקונין" והם נקראים "עשר ספירות", **לְאַנְהָגָא בְּהוֹן עָלְמִין סְתִימִין דְּלָא אִתְגַּלְיָן וְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָן,** – כדי להנהיג בהן (בעשר הספירות) את ה"עולמות הסתומים" (העולמות שלמעלה מהשגה), ואת ה"עולמות הגלויים" (שהם גלויים להשגת האדם), **וּבְהוֹן אִתְכְּסִיאַת כו'"**. – ובהם (ועל ידם) אתה מתכסה ומסתתר מהנבראים, שלא יראו בגלוי את החיות האלקית המהווה ומחיה אותם. רבנו הזקן מביא להלן דוגמא כיצד נתהוו הנבראים מהמדות והספירות:

שער היחוד והאמונה

ומ"מ לשכך האזן נשמע ונתבונן ממשל אור השמש המיוחד ובטל במקורו ואינו עולה בשם כלל בפ"ע רק שם המקור לבדו כך כל מדותיו של הקדוש ב"ה ורצונו וחכמתו אינן עולות ונקראות בשמות אלו כלל אלא לגבי הנבראים עליונים ותחתונים שהווייתם וחיותם והנהגתם שהקב"ה מהוה ומחיה אותם ומנהיגם הוא ברצונו וחכמתו ובינתו ודעתו המתלבשות במדותיו הקדושות כדאיתא במדרש בעשרה דברים נברא העולם בחכמה בתבונה ובדעת וכו' דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו וגו' וכמאמר אליהו דאפיקת עשר תיקונין וקרינן להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין ועלמין דאתגליין ובהון אתכסיאת כו'

יום שלישי ו' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 174, עד"מ ביום ראשון... עד עמ' פח, מדות כלל:

עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל: בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית - נִגְלֵית מִדַּת הַחֶסֶד, – כפי שהיא, **כְּלוּלָה מִכָּל מִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת, וְרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ** – של הקב"ה, **מְלֻבָּשִׁין בָּהּ,** – במדת החסד, **וּבָרָא בָהּ** – במדת החסד, **אֶת הָאוֹר** – **בְּמַאֲמַר "יְהִי אוֹר",** – כי ענין האור הוא התהוות הבאה מהתגלות מדת החסד, והשייכות שבין "אור" ל"חסד", היא בכך: **שֶׁהִיא בְּחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת וְהַמְשָׁכַת הָאוֹר לָעוֹלָם מִלְּמַעְלָה, וְהִתְפַּשְּׁטוּתוֹ** – של האור, **בָּעוֹלָם מִסּוֹף הָעוֹלָם עַד סוֹפוֹ, שֶׁהִיא בְּחִינַת מִדַּת חֶסֶד;** – שהרי ענינה של חסד הוא: התפשטות וגילוי. **רַק מִפְּנֵי שֶׁכְּלוּלָה** – מדת החסד, **גַּם מִמִּדַּת גְּבוּרָה,** – שהרי מדות וספירות (שבעולם האצילות) הן בהתכללות אחת בשניה,

שער היחוד והאמונה

עד"מ ביום ראשון מששת ימי בראשית נגלית מדת החסד כלולה מכל מדותיו הקדושות ורצונו וחכמתו ובינתו ודעתו מלובשין בה וברא בה את האור במאמר יהי אור שהיא בחי' התפשטות והמשכת האור לעולם מלמעלה והתפשטותו בעולם מסוף העולם עד סופו שהיא בחי' מדת חסד רק מפני שכלולה גם ממדת גבורה לכן לא

---

5. חגיגה יב, א. – כידוע, גם ה"אגדות" שבגמרא נקראות "מדרש". **6.** משלי ג, יט – כ. **7.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה הול"ל משנה המפורשת בעשרה מאמרות נבה"ע – אלא שבמשנה מדבר מצד המל' והגילוי (מאמר – כנ"ל) שבכל ספירה, וכאן הראי' צ"ל על חכ' בינה כו'".

ומדת החסד כוללת בה גם מדת הגבורה, **לָכֵן לֹא הָיָה** – האור שנוצר ממדת החסד, **רוּחָנִי כְּאוֹר שֶׁל מַעְלָה מַמָּשׁ, וְגַם נִתְלַבֵּשׁ** – אור זה, **בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית, שֶׁהוּא מַהֲלַךְ ת"ק** – חמש מאות, **שָׁנָה מֵהָאָרֶץ לָרָקִיעַ וּמִמִּזְרָח לְמַעֲרָב**[8]. – כל ההגבלות הללו לא היו קיימות אילו התהוות העולם היתה ממדת החסד עצמה, שהרי חסד הוא התפשטות בלי הגבלה; אלא, מפני שההתהוות היא מחסד כפי שהיא כלולה גם מגבורה – ומצד הצמצום של מדת הגבורה, באות ההגבלות האמורות. – אך, כיוון שביום ראשון של ששת ימי בראשית נתגלתה ופעלה מדת החסד, נתהוו אז הנבראים שיש להם שייכות למדת החסד, המציאות של אור וכו'.

שער היחוד והאמונה

היה רוחני כאור של מעלה ממש וגם נתלבש בע"הז שהוא בבחי' גבול ותכלית שהוא מהלך ת"ק שנה מהארץ לרקיע וממזרח למערב וכן ביום שני נגלית מדת גבורה כלולה משאר מדות ורצונו כו' וברא בה הרקיע במאמר יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים שהיא בחי' צמצום וגבורות להעלים מים העליונים הרוחניים ממים התחתונים ועל ידי זה נתגשמו התחתונים בהבדלם מהעליונים ומדת חסד כלולה בה כי עולם חסד יבנה שהכל כדי שתראה היבשה ואדם עליה לעבוד ה' וכן כולן וז"ש אליהו בתיקונים שם לאחזאה איך אתנהיג עלמא בצדק ומשפט כו' צדק איהו דין משפט איהו רחמי כו' כולא לאחזאה איך אתנהיג עלמא אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין ולא משפט ידיעא דאיהו רחמי ולאו מכל אינון מדות כלל:

וְכֵן בְּיוֹם שֵׁנִי – של ששת ימי בראשית, **נִגְלֵית מִדַּת גְּבוּרָה** – כפי שהיא **כְּלוּלָה מִשְּׁאָר מִדּוֹת, וּרְצוֹנוֹ כו'**, – וכן רצון, חכמה, בינה, דעת, מלובשים בה, **וּבָרָא בָהּ** – והקב"ה ברא במדת הגבורה את **הָרָקִיעַ כְּמַאֲמַר "יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם, וְיִהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם"**, – כך, שהמאמר והנברא שנתהווה ממנו – הרקיע – יש להם שייכות למדת הגבורה, **שֶׁהִיא** – ההבדלה שברקיע, **בְּחִינַת צִמְצוּם וּגְבוּרוֹת לְהַעֲלִים מַיִם הָעֶלְיוֹנִים הָרוּחָנִיִּים מִמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִתְגַּשְּׁמוּ** – המים **הַתַּחְתּוֹנִים בְּהִבָּדְלָם מֵ** – המים **הָעֶלְיוֹנִים;** – נעשתה אם כן ההגשמה על־ידי צמצום והעלם, הבאים ממדת הגבורה שנתגלתה ופעלה ביום שני משששת ימי בראשית, **וּמִדַּת חֶסֶד כְּלוּלָה בָהּ,** – במדת הגבורה, **כִּי "עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה"**[9], – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ענין של חסד". כלומר: עצם ה"יבנה" של העולם הוא ביטוי של חסד וגילוי. הרי, שגם במקום שפועלת מדת הגבורה, פועלת שם גם מדת החסד, **שֶׁהַכֹּל** – כל האמור הוא **כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וְאָדָם עָלֶיהָ לַעֲבֹד ה'.** – הרי זה ענין של חסד, **וְכֵן כֻּלָּן.** – כל שאר המדות, שעל־ידן נבראו הנבראים, כל אחת ביום שלה. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אֵלִיָּהוּ בַּ'תִּקּוּנִים'** – ב"תיקוני זוהר", **שָׁם: "לְאַחֲזָאָה אֵיךְ אִתְנַהֵיג עָלְמָא בְּצֶדֶק וּמִשְׁפָּט כו'**, – להראות כ"יצד מונהג העולם בצדק ומשפט וכו' – שה"ספירות" נאצלו בשביל ענין הנהגת העולם בצדק ומשפט וכו', **צֶדֶק אִיהוּ דִּין,** – "צדק" הוא מדת הדין והגבורה, **מִשְׁפָּט אִיהוּ רַחֲמֵי כו'**, – "משפט" הוא רחמים כו', **כֹּלָּא לְאַחֲזָאָה אֵיךְ אִתְנַהֵיג עָלְמָא,** – כל זאת, כל המדות והספירות, הן כדי להראות כ"יצד מונהג העולם, **אֲבָל לָאו דְּאִית לָךְ צֶדֶק יְדִיעָא דְּאִיהוּ דִּין,** – אבל לא שאתה, הקב"ה, יש לך "צדק" הידוע לנבראים, שזהו דין, **וְלָא מִשְׁפָּט יְדִיעָא דְּאִיהוּ רַחֲמֵי,** – ולא, שיש לך, ענין ה"משפט" הידוע לנבראים, שהוא רחמים, **וְלָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת כְּלָל":** – ולא מכל מדות אלו כלל. כלומר, "צדק" ו"משפט" מצויינים כמדות אלו רק לגבי העולמות והנבראים. ואילו לגבי הקב"ה, הרי "לאו דאית לך" – אצלו יתברך לא שייך צדק **זה** ומשפט **זה**, כי לגביו אין מדות אלו דבר לעצמם כלל, הן מאוחדות כליל בהקב"ה עצמו, כמו אור השמש בהיותו במאור השמש עצמה, שם אין הוא "מציאות" כלל, אלא הוא בטל לגמרי ומאוחד בשמש עצמה.

יום רביעי ז' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פח, פרק יא. והנה גם... עד עמ' 176, וסתום בלבו.

פֶּרֶק יא. בפרק הקודם, פרק יו"ד, הסביר רבנו הזקן, שהספירות, (מדותיו של הקב"ה וחכמתו ורצונו) נקראות בשמותיהן, לגבי הנבראים בלבד, המתהווים, מקבלים חיותם ומונהגים על ידן. ואילו לגבי הקדוש ברוך הוא, אין הן נקראות בשמות "מדות", "חכמה" ו"רצון", מפני היותן מאוחדות בתכלית אתו יתברך, אשר לכן לא שייך לקרוא אותן בשם לעצמן – כמו שהדבר באור וזיו השמש בהיותם במקורם – מאור השמש – שאינם עולים בשם להיקרא "אור", מפני שהם מאוחדים שם עם המאור. בפרק זה, פרק יא, יסביר רבנו הזקן, שלא רק המדות והספירות נקראות בשמותיהן לגבי הנבראים בלבד, אלא גם "עשרה מאמרות", שעל ידם מתגלות המדות והספירות להוות, להחיות ולהנהיג את הנבראים – גם הם נקראים "מאמרות" לגבי הנבראים בלבד, אבל לא לגבי למעלה, כיוון שהם מאוחדים עם המדות והספירות המאוחדות בתכלית עם הקדוש־ברוך־הוא.

וְהִנֵּה, גַּם עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, גַּם־כֵּן נִקְרְאוּ בְּשֵׁם "מַאֲמָרוֹת"

---

8. ראה חגיגה יג, א. **9.** תהלים פט, ג.

לְגַבֵּי הַנִּבְרָאִים בִּלְבַד. – "מאמר" הוא ענין של התגלות, כפי שרבנו הזקן מפרש מיד להלן, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַמִּדּוֹת שֶׁבְּנִשְׁמַת הָאָדָם, כְּשֶׁבָּאוֹת לְהִתְגַּלּוֹת בְּמַעֲשֶׂה, – בפעולה הנוצרת מאותה מדה, הֵן בָּאוֹת מְלֻבָּשׁוֹת בְּאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, – לפני שהמדה באה במעשה, היא באה בהתלבשות באותיות המחשבה. כְּגוֹן מִדַּת חֶסֶד וְרַחֲמִים שֶׁבְּנִשְׁמָה, אִי אֶפְשָׁר לָבֹא לִידֵי הִתְגַּלּוּת בְּפֹעַל מַמָּשׁ, – לעשות פעולה של חסד ורחמים, כִּי־אִם עַל־יְדֵי שֶׁמְּחַשֵּׁב – בתחילה, בְּדַעְתּוֹ וּמְהַרְהֵר מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה וְחֶסֶד לַעֲשׂוֹתָה בְּפֹעַל מַמָּשׁ, כִּי אִי־אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת – שום פעולה, בְּלִי מַחֲשָׁבָה, – וישנו אופן, שלפני התגלות המדה במעשה, עליה להתלבש לא רק במחשבה, אלא גם בדיבור – כפי שיוסבר להלן. וְאִם מְצֻוֶּה לַאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת, כְּמוֹ הַמֶּלֶךְ, – המצווה לאחרים לעשות, אֲזַי מִתְלַבֶּשֶׁת מִדַּת הַחֶסֶד וְגַם אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה בְּאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר [וְכֵן כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבְרֵי חֶסֶד וְרַחֲמִים לְרֵעֵהוּ] – שגם אז מתלבשות מדות חסד ורחמים יחד עם אותיות המחשבה, באותיות הדיבור. הרי שהתגלות הכוחות והמדות של הנפש, היא דוקא על־ידי אותיות – אותיות המחשבה או אותיות הדיבור. כָּךְ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּשֶׁבָּאוֹת לִבְחִינַת הִתְגַּלּוּת פְּעֻלָּתָן בַּתַּחְתּוֹנִים, נִקְרָא גִּלּוּי זֶה וְהַמְשָׁכַת פְּעֻלָּה זוֹ בְּשֵׁם "מַאֲמָר" וְ"צִרּוּף אוֹתִיּוֹת", שֶׁהֲרֵי אִי־אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה שׁוּם פְּעֻלָּה נִמְשֶׁכֶת מִמִּדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת בְּלִי צִרּוּפִים הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם "אוֹתִיּוֹת". – כדי שתהיה התגלות של "פעולה" הבאה ממדותיו הקדושות, הרי זה דוקא באופן של התגלות כוחות פרטיים, שהרכבם הוא ההתגלות שממנה באה ה"פעולה". כְּגוֹן לִבְרִיאַת הָאוֹר מִמִּדַּת הַחֶסֶד - נִמְשָׁךְ מִמֶּנָּה – ממדת החסד, הַמְשָׁכַת פְּעֻלָּה וְכֹחַ לִפְעֹל וְלִבְרֹא בּוֹ – באותו כוח, אֶת הָאוֹר, – שכן, כפי שיסביר להלן, יכולות להיות ממדת החסד פעולות שונות וסוגי התהוויות שונות, הרי כדי שיתהווה ממנה אור ולא דבר אחר, היה צריך להימשך ממדת החסד התגלות וכוח פרטי המורכב באופן כזה שממנו ייברא אור, וְהַמְשָׁכַת כֹּחַ זֶה וְחִיּוּת זוֹ נִקְרֵאת בְּשֵׁם מַאֲמַר וְאוֹתִיּוֹת "יְהִי אוֹר". כִּי אַף שֶׁאֵינָן – ענין של אותיות ממש, כְּאוֹתִיּוֹת מַחֲשָׁבָה שֶׁלָּנוּ חַס־וְשָׁלוֹם, – בהביאו המשל האמור, שכשם שהתגלות הנפש באדם היא דוקא על־ידי אותיות המחשבה, כך גם למעלה, שהתגלות מדותיו הקדושות היא על־ידי ענין של אותיות – מודגש כאן: שלמרות שבנפש הן אותיות ממש, עם כל ההגבלות שיש לאותיות, הרי למעלה אין הדבר כך חס־ושלום, מִכָּל־מָקוֹם הֵם – בדומה לאותיות שהן, עִנְיָן הַמּוֹרֶה עַל הִתְהַוּוּת הָאוֹר מֵאַיִן לְיֵשׁ, – שזה הכוח הפרטי לבריאת האור, שֶׁלְּכֵן נִבְרָא הָאוֹר מֵהַמְשָׁכַת כֹּחַ זֶה, וְלֹא נִבְרְאוּ מִמֶּנּוּ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁנִּבְרְאוּ גַּם־כֵּן מִמִּדַּת חֶסֶד, כְּמוֹ מַיִם וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם, – הרי, שהרכב אותו כוח הוא באופן שהוא בורא את האור דוקא, ולכן מכונה כוח זה כ"מאמר יהי אור". העובדה שמאותה מדת חסד מתהווים מים וכיוצא בהם – ולא אור, הרי זה, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בָּהֶם כֹּחוֹת בִּבְחִינוֹת צִרּוּפִים אֲחֵרִים, הַמּוֹרִים עַל הִתְהַוּוּת הַמַּיִם וְכֵיוֹצֵא. וְנִמְצָא, כִּי כָּל חִיּוּת וְכֹחוֹת הַנִּמְשָׁכוֹת מִמִּדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת לַתַּחְתּוֹנִים לְבָרְאָם מֵאַיִן לְיֵשׁ וּלְהַחֲיוֹתָם וּלְקַיְּמָם - נִקְרָאוֹת – ההמשכות של חיות וכוחות בְּשֵׁם "אוֹתִיּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת", שֶׁהֵן בְּחִינַת הַמְשָׁכַת הַחִיּוּת מֵרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּמִדּוֹתָיו לְהִתְהַוּוּת עוֹלָמוֹת וּלְהַחֲיוֹתָם. וְהֵם – העולמות הנוצרים מהאותיות, שְׁנֵי מִינֵי עוֹלָמוֹת: עֶלְיוֹנִין סְתִימִין דְּלָא אִתְגַּלְּיָין, – עולמות סתומים שאינם מתגלים, הֵם הַמִּתְהַוִּים וְחַיִּים וְקַיָּמִים מִכֹּחוֹת וְהַמְשָׁכוֹת נֶעְלָמוֹת, כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁבְּנִשְׁמַת הָאָדָם עַל־דֶּרֶךְ־

שער היחוד והאמונה

פרק יא והנה גם עשרה מאמרות ג"כ נקראו בשם מאמרו' לגבי הנבראי' בלבד כי כמו שהמדות שבנשמת האדם כשבאות להתגלו' במעשה הן באות מלובשות באותיות המחשבה כגון מדת חסד ורחמים שבנשמה א"א לבא לידי התגלות בפועל ממש כ"א ע"י שמחשב בדעתו ומהרהר מעשה הצדקה וחסד לעשותה בפ"מ כי א"א לעשות בלי מחשבה ואם מצוה לאחרים לעשות כמו המלך אזי מתלבשת מדת החסד וגם אותיות המחשבה באותיות הדבור [וכן כשמדבר דברי חסד ורחמים לרעהו] כך עד"מ מדותיו של הקב"ה כשבאות לבחי' התגלות פעולתן בתחתוני' נקרא גילוי זה והמשכת פעולה זו בשם מאמר וצירוף אותיו' שהרי א"א שתהיה שום פעולה נמשכת ממדותיו הקדושות בלי צירופים הנקראי' בשם אותיות כגון לבריאת האור ממדת החסד נמשך ממנה המשכת פעולה וכח לפעול ולברוא בו את האור והמשכת כח זה וחיות זו נקראת בשם מאמר ואותיות יהי אור כי אף שאינן כאותיות מחשבה שלנו ח"ו מ"מ הם ענין המורה על התהוו' האור מאין ליש שלכן נברא האור מהמשכת כח זה ולא נבראו ממנו דברים אחרים שנבראו ג"כ ממדת חסד כמו מים וכיוצא בהם מפני שנתלבשו בהם כחות בבחי' צירופים אחרים המורים על התהוות המים וכיוצא ונמצא כי כל חיות וכחות הנמשכות ממדותיו הקדושות לתחתונים לבראם מאין ליש ולהחיות' ולקיימם נקראו' בשם אותיו' הקדושות שהן בחי' המשכת החיות מרצונו וחכמתו ומדותיו להתהוות עולמות ולהחיותם והם שני מיני עולמות עלמין סתימין דלא אתגליין הם המתהוים וחיים וקיימים מכחות והמשכות נעלמות כמו אותיו' המחשבה שבנשמת האדם עד"מ ועלמין דאתגליין נבראו וחיים

שער היחוד והאמונה

מהתגלות שנתגלו כחות והמשכות הנעלמות הנקראות בשם אותיו' המחשב' וכשהן בבחי' התגלות להחיו' עלמין דאתגליין נקראות בשם מאמרות ודבר ה' ורוח פיו כמו אותיות הדבור באדם עד"מ שהן מגלות לשומעים מה שהיה צפון וסתום בלבו

מָשָׁל, – שכשם שאותיות המחשבה סמויות מהזולת, כך הכוחות סמויים מהנבראים, ומהם מתהווים הסתומים, **וְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָין,** – עולמות גלויים, **נִבְרְאוּ וְחַיִּים מֵהִתְגַּלּוּת שֶׁנִּתְגַּלּוּ כֹּחוֹת וְהַמְשָׁכוֹת הַנַּעֲלָמוֹת, הַנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם "אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה",** וּכְשֶׁהֵן – הכוחות הגנוזים, אותיות המחשבה, **בְּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת לְהַחִיּוֹת** העולמות הגלויים, **נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם "מַאֲמָרוֹת" וּ"דְבַר ה'" וְ"רוּחַ פִּיו",** כְּמוֹ – למשל, **אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר בָּאָדָם עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, שֶׁהֵן מְגַלּוֹת לַשּׁוֹמְעִים מַה שֶׁהָיָה צָפוּן וְסָתוּם בְּלִבּוֹ.** – כך האותיות וההמשכות הן התגלות לנבראים, להשפיע חיות לנבראים שבבחינת "עלמין דאתגליין".

יום חמישי ח' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 176, אבל באמת... עד עמ' פט, כמ"ש במ"א:

שער היחוד והאמונה

אבל באמת בחי' אותיות הדבור של מעלה היא למעלה מעלה ממדרגות ומהות חכמה ושכל הנבראי' שהרי במאמר ואותיו' נעשה אדם בצלמינו וגו' נברא האדם בעל חכמה ושכל או אפי' בהבל העליון לבד כדכתי' ויפח באפיו נשמת חיים וא"כ הדבור והבל העליון הוא מקור החכמה והשכל שבנשמת אדם הראשון הכוללת כל נשמות הצדיקים שהם גדולים ממלאכי השרת והיינו לפי שאותיות דיבורו ית' הן בחי' המשכות כחות וחיות ממדותיו ית' המיוחדות במהותו ועצמותו בתכלית היחוד שהוא למעלה מעלה לאין קץ ממדרגת חכמה שבנבראים ולא נקראו בשם אותיות לגבי הנבראים אלא לגבי מדותיו ית' בכבודן ובעצמן והנה הן כ"ב מיני המשכות חיות וכחות שונים זה מזה שבהן נבראו כל העולמות עליונים ותחתונים וכל הברואים שבתוכם שכך עלה ברצונו וחכמתו ית' לברוא העולם בכ"ב מיני המשכות שונות דוקא לא פחות ולא יותר והן הן כ"ב אותיות הקבועות בפה ולשון כדתנן

אֲבָל בֶּאֱמֶת, בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר שֶׁל מַעְלָה - הִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִמַּדְרֵגַת וּמָהוּת חָכְמָה וְשֵׂכֶל הַנִּבְרָאִים, – שלא כאותיות האדם שהן ענין של דומם ולמטה מהשכל, **שֶׁהֲרֵי** – ראיה שאותיות הדיבור שלמעלה הן למעלה בהרבה משכל הנבראים היא מה **שִׁבְּמַאֲמַר וְאוֹתִיּוֹת "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ וְגוֹ'" - נִבְרָא הָאָדָם בַּעַל חָכְמָה וְשֵׂכֶל,** – וכיוון שמאותיות הדיבור באים חכמה ושכל, הרי שהן למעלה מעלה מחכמה ושכל, **אוֹ אֲפִלּוּ** – שהאדם וחכמה ושכל נתהוו **בַּהֶבֶל הָעֶלְיוֹן** לְבַד, כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[1]: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים"[2], – ומ"הבל" זה, שנופח באדם, נתהווה יצור בעל שכל וחכמה. **וְאִם כֵּן** – שמהדיבור וההבל נתהווה אדם בעל חכמה ושכל, הרי, **הַדִּבּוּר וְהֶבֶל הָעֶלְיוֹן, הוּא מְקוֹר הַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל שֶׁבְּנִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן, הַכּוֹלֶלֶת** – נשמתו של אדם הראשון כוללת **כָּל נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים, שֶׁהֵם גְּדוֹלִים מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת.** – וממילא השכל שלהם הוא מדריגה עליונה יותר גם משכל המלאכים – וכל זה התהווה מהדיבור וההבל העליון, **וְהֵינוּ, לְפִי שֶׁאוֹתִיּוֹת דִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ הֵן בְּחִינוֹת הַמְשָׁכוֹת כֹּחוֹת וְחַיּוּת מִמִּדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ, הַמְיֻחָדוֹת בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, שֶׁהוּא** – יתברך, **לְמַעְלָה מַעְלָה לְאֵין קֵץ מִמַּדְרֵגַת חָכְמָה שֶׁבַּנִּבְרָאִים.** – ולכן גם האותיות הנמשכות בענין החכמה והשכל של נבראים, **וְלֹא נִקְרְאוּ בְּשֵׁם "אוֹתִיּוֹת" לְגַבֵּי הַנִּבְרָאִים,** – מה שקוראים להן "אותיות", שלמטה מחכמה ושכל, אין זה לגבי נבראים. שכן, כאמור, הן למעלה מעלה מענין החכמה והשכל, **אֶלָּא לְגַבֵּי מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ בִּכְבוֹדָן וּבְעַצְמָן.** – הן נקראות בשם "אותיות", כפי שהן לא יותר מאשר אותיות וגילויים הנמשכים ממדות. **וְהִנֵּה,** – האותיות שלמעלה, **הֵן כ"ב מִינֵי הַמְשָׁכוֹת חַיּוּת וְכֹחוֹת שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה, שֶׁבָּהֶן נִבְרְאוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים וְכָל הַבְּרוּאִים שֶׁבְּתוֹכָם, שֶׁכָּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ לִבְרֹא הָעוֹלָם בְּכ"ב מִינֵי הַמְשָׁכוֹת** – כוחות, **שׁוֹנוֹת דַּוְקָא, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.** – מאשר כ"ב, **וְהֵן הֵן[3] כ"ב אוֹתִיּוֹת הַקְּבוּעוֹת בְּפֶה וְלָשׁוֹן,** – בפיו ובלשונו של האדם, **כְּדִתְנַן** – כמו שלמדנו **בְּ'סֵפֶר יְצִירָה'** – שהקב"ה קבע את האותיות בפה

---

1. בראשית ב, כ. 2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מדקאמר "אפילו" מוכח שזהו מדרי' דלמטה מ"מאמר ואותיות" ובח"א רפ"ב דויפח גו' הוא מתוכיותו ופנימי' כו' ממח' וחכמתו ית'! – והבי' עפמש"נ באגה"ת פ"ד שתחלה נמשכת מבחי' פנימי' ואח"כ ירדה כו'. עיי"ש". 3. ראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן.

ולשון. [**וּתְמוּנָתָן כִּכְתָב** – תמונת האותיות בכתב, כפי שהן מופיעות בתורה (במאמר) בצורתן המקובלת – כגון: "ו" היא "יו"ד" מלמעלה וקו הנמשך מה"יו"ד", **הֵיא מוֹרֶה עַל צִיּוּר הַהַמְשָׁכָה,** – באיזה אופן ההמשכה, **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן**] - **שֶׁגַּם אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר וְהַמַּחֲשָׁבָה שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, הֵן הַמְשָׁכוֹת מֵהַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, מִמָּהוּתָן וְעַצְמוּתָן,** – של השכל והמדות, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר:**

שער היחוד והאמונה

בס' יצירה [ותמונתן בכתב היא מורה על ציור ההמשכה כמ"ש לקמן] שגם אותיות הדבור והמחשבה שבנפש האדם הן המשכות מהשכל והמדו' שבנפש ממהותן ועצמותן כמ"ש במ"א:

יום שישי ט' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פט, פרק יב. רק... עד עמ' 178, מהאותיות עצמן.

פֶּרֶק יב. בפרק הקודם, פרק יא, הסביר רבנו הזקן שאותיות ה"עשרה מאמרות" הן המשכות ממדותיו הקדושות של הקדוש־ברוך־הוא המיוחדות בתכלית היחוד עם הקב"ה עצמו (ולכן, למרות שהן נקראות אותיות, מתהווה מהן ענין החכמה והשכל של נבראים. כלומר, אותיות "עשרה מאמרות" הן למעלה מעלה מענין החכמה והשכל של נבראים; הן נקראות "אותיות" רק לגבי המדות הקדושות מהן הן נמשכות, אך לא לגבי הנבראים) והם דוקא כ"ב סוגי המשכות (לא פחות ולא יותר) ואלו הן כ"ב האותיות. שכן, כך עלה ברצונו וחכמתו של הקב"ה לברוא את העולם בכ"ב סוגי המשכות.

שער היחוד והאמונה

פרק יב רק שהברואים מתחלקים למיניהם בכללות ובפרטות ע"י שינויי הצירופים וחילופים ותמורות כנ"ל כי כל אות היא המשכת חיות וכח מיוחד פרטי וכשנצטרפו אותיות הרבה להיות תיבה אזי מלבד ריבוי מיני כחות וחיות הנמשכים כפי מספר האותיות שבתיבה עוד זאת העולה על כולנה המשכת כח עליון וחיות כללית הכולל' ושקולה כנגד כל מיני הכחו' והחיות פרטיות של האותיות ועולה על גביהן והיא מחברתן ומצרפתן יחד להשפיע כח וחיות לעולם הנברא בתיבה זו לכללו ולפרטיו *

כגון ד"מ בתיבו' שבמאמר יהי רקיע וגו' שנבראו בהן ז' רקיעים וכל צבא השמים אשר בהם כמאמר רז"ל

זאת רבנו הזקן בפרק זה, פרק י"ב.

הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ועוד (ועפ"ז תובן **אריכות** הבי' לקמן בזה – דלכאורה שייך לס' יצירה וכיו"ב הדנים בס' ההשתל' **ואופנה** – ולא בשער המוקדש לבי' ענין **היחוד** – אלא) **שמדגיש ענין היחוד עוד יותר ובפועל**: דכל הנבראים הם רק **כ"ב** המשכות וכו'".

רַק – מה, **שֶׁהַבְּרוּאִים מִתְחַלְּקִים לְמִינֵיהֶם** – השונים, **בְּכְלָלוּת** – כגון מין ה"מדבר" או מין ה"חי" – ההבדל הכללי בנבראי העולם הזה, **וּבְפְרָטוּת,** – ובמינים פרטיים. במין כללי אחד, כמו: במין החי עצמו ישנם כל סוגי מינים – בהמות וחיות, עופות וכדומה, – הבדלים רבים מספור, אלה של כל כך הרבה מינים, נעשה: **עַל־יְדֵי שִׁנּוּיֵי הַצֵּרוּפִים** – של אותיות. בשעה שהאותיות מצטרפות לצירוף מסויים – מתהווה מין כזה, וכשהן מצטרפות לצירוף אחר – מתהווה מין אחר, **וְחִלּוּפִים וּתְמוּרוֹת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – כנזכר בפרק א', שישנו הענין של חילופים ותמורות, שאות אחת מתחלפת באות אחרת, והנבראים ששמותיהם אינם נזכרים ב"עשרה מאמרות", נמשך חיותם מעשרה מאמרות על־ידי שאותיות עשרה המאמרות מתחלפות באותיות אחרות, **כִּי כָּל אוֹת הִיא הַמְשָׁכַת חַיּוּת וְכֹחַ מְיֻחָד פְּרָטִי,** [**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולכאורה קשה – כיון דמובדלים זמ"ז **מי** מחברם, ואיך **בכחו** לחברם? ומתרץ"]: **וּכְשֶׁנִּצְטָרְפוּ אוֹתִיּוֹת הַרְבֵּה לִהְיוֹת תֵּבָה** – כלומר, כוחות שונים רבים ביחד, **אֲזַי מִלְּבַד רִבּוּי מִינֵי כֹּחוֹת וְחַיּוּת הַנִּמְשָׁכִים כְּפִי מִסְפַּר הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתֵּבָה, עוֹד זֹאת** – ישנו עוד כוח, **הָעוֹלֶה עַל כֻּלָּנָה** – העולה על כל הכוחות הפרטיים, והוא: **הַמְשָׁכַת כֹּחַ עֶלְיוֹן וְחַיּוּת כְּלָלִית הַכּוֹלֶלֶת וּשְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל מִינֵי הַכֹּחוֹת וְהַחַיּוּת פְּרָטִיּוֹת שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת וְעוֹלָה עַל גַּבֵּיהֶן,** – של הכוחות הפרטיים, **וְהִיא** – המשכה זו מהכוח והחיות הכללי, **מְחַבְּרָתָן וּמְצָרֶפְתָּן** – מחברת ומצרפת את הכוחות הפרטיים, **יַחַד, לְהַשְׁפִּיעַ כֹּחַ וְחַיּוּת לָעוֹלָם הַנִּבְרָא בְּתֵבָה זוֹ, לְכִלְלוֹ** – לעולם באופן כללי, **וְלִפְרָטָיו.** – לנבראים הפרטיים שבעולם. **הגהה** (**וּלְפִי שֶׁכָּל אוֹת וָאוֹת מִכ"ב אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה, הִיא הַמְשָׁכַת חַיּוּת וְכֹחַ מְיֻחָד פְּרָטִי שֶׁאֵינוֹ נִמְשָׁךְ בְּאוֹת אַחֶרֶת, לְכָךְ גַּם תְּמוּנָתָן בִּכְתָב - כָּל אוֹת הִיא בִּתְמוּנָה מְיֻחֶדֶת פְּרָטִית,** – בציור פרטי מיוחד, **הַמּוֹרָה** – תמונת האור מראה **עַל צִיּוּר הַהַמְשָׁכָה**

הגהה

(ולפי שכל אות ואות מכ"ב אותיות התורה היא המשכת חיות וכח מיוחד פרטי שאינו נמשך באות אחרת לכך גם תמונתן בכתב כל אות היא בתמונה

---

1. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "(מחברתן) מלשון חבר – שנעשים שייכים זל"ז. (ומצרפתן יחד) נעשים דבר ונברא ותיבה א'. וכל' רש"י מצרף – חתיכה אחת חגיגה כ, ב. **ובלא כף הדמיון.** ובכ"מ ולהלכה למעשה".

שער היחוד והאמונה

הגהה

בתיבה זו לכללו ולפרטיו * כגון ד"מ בתיבו' שבמאמר יהי רקיע וגו' שנבראו בהן ז' רקיעים וכל צבא השמים אשר בהם כמאמר רז"ל שחקים שבו רחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים וכו' זבול שבו ירושלים ובה"מק ומזבח וכו' מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד וכו' שכללות הרקיעים נבראו וחיים וקיימים בכללות תיבות אלו שבמאמר יהי רקיע וכו' ופרטי הברואים שבז' רקיעים נברא כל פרט מהם וחי וקיים מאיזה צירוף אותיות מתיבות אלו או חילופיהן ותמורותיהן שהן כפי בחי' חיות הנברא הפרטי ההוא כי כל שינוי צירוף הוא הרכבת ואריגת הכוחו' והחיות בשינוי שכל אות הקודמת בצירוף היא הגוברת והיא העיקר בבריאה זו והשאר טפילות אליה ונכללות באורה ועי"ז נבראת בריה חדשה וכן בחילופי אותיות או תמורותיהן נבראות בריאות חדשו' פחותי המעלה בערך הנבראים מהאותיות עצמן

(ולפי שכל אות ואות מכ"ב אותיות התורה היא המשכת חיות וכח מיוחד פרטי שאינו נמשך באות אחרת לכך גם תמונתן בכתב כל אות היא בתמונה מיוחדת פרטית המורה על ציור ההמשכה והתגלות האור והחיו' והכח הנגלה ונמשך באות זו איך הוא נמשך ונתגלה ממדותיו של הקב"ה ורצונו וחכמתו וכו'):

1 – באיזה ציור ואופן ההמשכה, **וְהִתְגַּלּוּת הָאוֹר וְהַחַיּוּת וְהַכֹּחַ**
2 **הַנִּגְלֶה וְנִמְשָׁךְ בְּאוֹת זוֹ, אֵיךְ הוּא נִמְשָׁךְ וְנִתְגַּלֶּה מִמִּדּוֹתָיו**
3 **שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וְכוּ'):** – להלן מביא
4 רבנו הזקן, בפנים הספר, דוגמה איך נבראים ממאמר אחד ("יהי
5 רקיע"[2] למשל) הנבראים
6 הפרטיים והכלליים של
7 העולמות. **הערת כ"ק**
8 **אדמו"ר שליט"א:** "וגודל
9 ענין היחוד גם כמו
10 שהענינים הם **בעוה"ז,**
11 **דכל ז' הרקיעים וכל צבא**
12 **השמים** – חיות כו'
13 ממאמר האחד דיהי רקיע
14 וגו'!!". **כְּגוֹן דֶּרֶךְ מָשָׁל,**
15 **בְּתֵבוֹת שֶׁבְּמַאֲמַר: "יְהִי**
16 **רָקִיעַ וְגוֹ'", שֶׁנִּבְרְאוּ בָּהֶן**
17 – במלים "יהי רקיע", **ז'**
18 **רְקִיעִים**[3] **וְכָל צְבָא**
19 **הַשָּׁמַיִם** – הנבראים
20 שבשמים, **אֲשֶׁר בָּהֶם,**
21 **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ**
22 **זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[4]**:**
23 **"שְׁחָקִים,** – הרקיע
24 שנקרא "שחקים", **שֶׁבּוֹ**
25 **רֵחַיִם עוֹמְדוֹת וְטוֹחֲנוֹת**
26 **מָן לַצַּדִּיקִים וְכוּ', זְבוּל,**
27 – הרקיע שנקרא "זבול",
28 **שֶׁבּוֹ יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית**
29 **הַמִּקְדָּשׁ וּמִזְבֵּחַ וְכוּ',**
30 **מָכוֹן,** – הרקיע שנקרא "מכון", **שֶׁבּוֹ אוֹצְרוֹת שֶׁלֶג וְאוֹצְרוֹת**
31 **בָּרָד וְכוּ'",** – הרי יש לכל אחד משבעת הרקיעים, ענינו **הכללי**
32 מה שהוא רקיע, והענינים **הפרטיים** הנמצאים בו: ב"שחקים" –
33 "רחיים וכו'", ב"זבול" – "ירושלים וכו'" וכך הלאה. **שֶׁכְּלָלוֹת**
34 **הָרְקִיעִים** – מהותם הכללי בתור רקיעים, **נִבְרְאוּ וְחַיִּים**
35 **וְקַיָּמִים בִּכְלָלוֹת תֵּבוֹת אֵלּוּ, שֶׁבְּמַאֲמַר "יְהִי רָקִיעַ וְכוּ'"**
36 – באור הכללי הגלום במלים "יהי רקיע" וגו', נתהוו שבעת
37 הרקיעים בתור **כלל** של רקיעים[5]; **וּפְרָטֵי הַבְּרוּאִים שֶׁבּוֹ'**
38 **רְקִיעִים**[6]**, נִבְרָא כָּל פְּרָט מֵהֶם וְחַי וְקַיָּם מֵאֵיזֶה צֵרוּף**
39 **אוֹתִיּוֹת מִתֵּבוֹת אֵלּוּ, אוֹ חִלּוּפֵיהֶן וּתְמוּרוֹתֵיהֶן, שֶׁהֵן** –
40 הצירופים וחילופיהם ותמורותיהם, **כְּפִי בְּחִינַת חַיּוּת הַנִּבְרָא**
41 **הַפְּרָטִי הַהוּא.** – שבאותו צירוף מסויים מתהווה במדוייק
42 הכוח והחיות המתאימים ונדרשים לחיותו של אותו נברא. **כִּי**
43 **כָּל שִׁנּוּי צֵרוּף, הוּא הַרְכָּבַת וַאֲרִיגַת הַכֹּחוֹת וְהַחַיּוּת**
44 **בְּשִׁנּוּי,** – למשל, האותיות א־ב־ן, המצטרפות למלה "אבן"
45 (השם, החיות והכוח של
46 אבן) – הרי זה דוקא
47 כשהצירוף הוא לפי סדר
48 זה: א־ב־ן; אך בשעה
49 שסדר האותיות משתנה,
50 מתקבל צירוף אחר של
51 שלש אותיות – למרות
52 שכיוון שהן אותן אותיות,
53 וממילא, לכאורה, גם
54 אותן כוחות – אך כיוון
55 שזה באופן הרכבה אחר
56 של כוחות, מתהווה מזה
57 סוג אחר של כוח וחיות,
58 **שֶׁכָּל אוֹת הַקּוֹדֶמֶת**
59 **בַּצֵּרוּף** – לדוגמה: במלה
60 "אבן", שה"א" היא
61 הראשונה בצירוף מלה זו,
62 **הִיא הַגּוֹבֶרֶת וְהִיא**
63 **הָעִקָּר בִּבְרִיאָה זוֹ,** –
64 הכוח של האות
65 הראשונה, הוא כוח
66 העיקרי והראשי בהרכבת
67 ואריגת הכוחות – אם
68 הוא כוח של חסד, החסד
69 הוא בהתגברות; ואם כוח
70 אחר, הרי אותו כוח הוא בהתגברות, **וְהַשְּׁאָר** – שאר
71 האותיות, והכוחות שהן מבטאות, **טְפֵלוֹת אֵלֶיהָ** – לאות
72 (לכוח) הראשונה, **וְנִכְלָלוֹת בְּאוֹרָהּ,** – של אותה אות[7],
73 **וְעַל־יְדֵי־זֶה** – שצירוף האותיות הוא אחר, והאות הראשונה
74 בצירוף זה היא אחרת, **נִבְרֵאת בְּרִיָּה חֲדָשָׁה.** – שכך הדבר
75 בצירוף אחר של אותיות. **וְכֵן בְּחִלּוּפֵי אוֹתִיּוֹת אוֹ**
76 **תְּמוּרוֹתֵיהֶן,** – כשאות "א" לדוגמה מתחלפת באות "ע",
77 ובדומה, שכאן לא רק ששונה צירופן של אותן אותיות, אלא
78 שבצירוף החדש ישנן כבר אותיות אחרות לגמרי, המחליפות
79 את האותיות הקודמות, **נִבְרָאוֹת בְּרִיאוֹת חֲדָשׁוֹת פְּחוּתֵי**
80 **הַמַּעֲלָה בְּעֵרֶךְ הַנִּבְרָאִים מֵהָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן.**

---

2. בראשית א, ו. **3.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כפסק הזוהר (י, ב. ובכ"מ) במחלוקת ר' יודא ור"ל (חגיגה יב, ב). ובזח"א (לב, ב) משמע דגם ר' יודא ס"ל דז' רקיעים הם ומזה סיוע להמפרשים בחגיגה דלא פליגי ומר אמר חדא כו'. וראה מפרש לרמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ג'. **4.** חגיגה יב, ב. ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א לסוף הפרק. **5.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וי"ל הדיוק בזה, כי פרט הרקיע (דשחקים וכו') נקרא ונתהווה משמו שיקראו לו בלה"ק (שחקים וכו'). עיין לעיל ספ"א". **6.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כולל הרקיע עצמו. כנ"ל". **7.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "עפ"ז יובן ענין הר"ת ועד שאחז"ל שהוא מן התורה (שבת קה, א)".

יום שבת קודש י' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 178, כי הן ד"מ... עד עמ' צ, יתברך ויתעלה.

כִּי הֵן דֶּרֶךְ־מָשָׁל, דּוּגְמַת אוֹר הַמֵּאִיר בַּלַּיְלָה בָּאָרֶץ מִן הַיָּרֵחַ, וְאוֹר הַיָּרֵחַ הוּא מֵהַשֶּׁמֶשׁ, וְנִמְצָא אוֹר שֶׁעַל הָאָרֶץ – המאיר מן הלבנה, הוּא אוֹר הָאוֹר שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ. – לא האור של השמש עצמה, אלא אור המתנוצץ מדבר שמקבל אורו מהשמש. וְכָכָה מַמָּשׁ דֶּרֶךְ־מָשָׁל, הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּמַּאֲמָרוֹת הֵן כְּלָלוּת הַמְשָׁכַת הַחִיּוּת וְהָאוֹר וְהַכֹּחַ מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, לִבְרֹא הָעוֹלָמוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ, וּלְהַחֲיוֹתָן וּלְקַיְּמָן כָּל זְמַן מֶשֶׁךְ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ. – שהם יחיו ויתקיימו. חיות כללית זו באה מה"מאמרות" עצמם. וּמִכְּלָלוּת הַמְשָׁכָה וְהָאָרָה גְּדוֹלָה הַזּוֹ, – שמה"מאמרות" עצמם, הֵאִיר ה' וְהִמְשִׁיךְ מִמֶּנָּה תּוֹלְדוֹתֶיהָ כַּיּוֹצֵא בָּהּ, – של המשכה זו, וַעֲנָפֶיהָ, – של ההמשכה הכללית, שֶׁהֵן תּוֹלְדוֹת וְהַמְשָׁכַת הָאוֹר מֵהָאוֹתִיּוֹת, – שב"מאמרות", וְהֵן הֵן – ההארות שבבחינת תולדות, חִלּוּפֵי אוֹתִיּוֹת וּתְמוּרוֹתֵיהֶן, וּבְרָא בָּהֶן – ב"תולדות", שהם החילופים והתמורות של האותיות, בְּרוּאִים פְּרָטִים שֶׁבְּכָל עוֹלָם. וְכֵן הֵאִיר ה' עוֹד, – באופן נוסף (מהאותיות) וְהִמְשִׁיךְ וְהוֹרִיד הֶאָרָה דְּהֶאָרָה דְּהֶאָרָה – לעיל דובר, שזה כמשל אור הלבנה המאיר על הארץ, אור שהוא הארה מהארה מהשמש, ואילו כאן מדובר שזה יורד למדריגה ולצמצומים נמוכים עוד יותר, והוא הארה דהארה דהארה – הארה שלישית, מֵהָאָרוֹת הָאוֹתִיּוֹת. – מהאור המאיר מהאותיות – זהו הארה דהארה דהארה. וְכֵן הִמְשִׁיךְ עוֹד, – את ההארה מההארה וכו' וְהוֹרִיד עַד לְמַטָּה מַטָּה בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, – כשלשלת, שכל טבעת נמוכה מקודמתה, עַד שֶׁנִּבְרָא הַדּוֹמֵם מַמָּשׁ – הדברים הדוממים שלא נראה בהם כל חיות, כַּאֲבָנִים וְעָפָר, וּשְׁמוֹתֵיהֶן "אֶבֶן" וְ"עָפָר" – שהשם הוא חיותו של החפץ, כנזכר בפרק הראשון, הֵם חִלּוּפִים דְּחִלּוּפִים כו' וּתְמוּרוֹת דְּתְמוּרוֹת כו', – כלומר, שהאותיות מתחלפות פעם שניה ויותר, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל: – הרי, שחיותו ומציאותו של כל נברא, הן האותיות של "דבר ה'", והנברא בטל במציאות ל"דבר הוי'", כך שכל הבריאה בטלה ומאוחדת אתו יתברך.

נִשְׁלַם חֵלֶק שֵׁנִי בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה

שער היחוד והאמונה

כי הן ד"מ דוגמת אור המאיר בלילה בארץ מן הירח ואור הירח הוא מהשמש ונמצא אור שעל הארץ הוא אור האור של השמש וככה ממש ד"מ האותיות שבמאמרות הן כללות המשכת החיות והאור והכח ממדותיו של הקב"ה לברוא העולמו' מאין ליש ולהחיותן ולקיימן כ"ז משך רצונו ית' ומכללות המשכה והארה גדולה הזו האיר ה' והמשיך ממנה תולדותיה כיוצא בה וענפיה שהן תולדות והמשכת האור מהאותיות והן הן חילופי אותיות ותמורותיהן וברא בהן ברואים פרטים שבכל עולם וכן האיר ה' עוד והמשיך והוריד הארה דהארה דהארה מהארות האותיו' וכן המשיך עוד והוריד עד למטה מטה בבחי' השתלשלות עד שנברא הדומם ממש כאבנים ועפר ושמותיהן אבן ועפר הם חילופים דחילופים כו' ותמורות דתמורות כו' כנ"ל:

נשלם חלק שני
בעז"ה יתברך ויתעלה

המשך מעמוד קצג

הבעלים מוֹסִיפִין חומש על עלויו של האחר, ואילו בית הלל סוברים שמוסיף חומש, ונמצא שדברי רב חסדא הם כדברי בית הלל.

שואלת הגמרא: הרי לפי ביאור זה נמצא שבית שמאי הקלו בדין זה יותר מבית הלל, וְאם כן לִיתְנֵיהּ גַּבֵּי קוּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וְחוּמְרֵי בֵּית הִלֵּל – היה לתנא לשנות דין זה לגבי הדינים בהם בית שמאי מקילים יותר מבית הלל. מסיקה הגמרא: אֶלָּא לְעוֹלָם יש לומר כביאור הראשון, שהברייתא עוסקת באופן דְּלֵא נִישּׁוּם השדה בשלשה, וּבֵית שַׁמַּאי מַחְמִירִין שאף באופן זה על הבעלים להוסיף חומש כנגד עלויו של זה.

שנינו במשנה: אָמַר אֶחָד חֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ כו', אם רצו הבעלים ליתן שלשים ואחד ודינר, הבעלים קודמין בפדיון. ואם לאו אומר לו הגיעתך. מדייקת הגמרא: משמע שאם רָצוּ הבעלים לפדות בשלשים ואחד, אֵין – הם צריכים לפדות בסכום זה, אולם אם לֹא רָצוּ, לֹא, והאחר יפדה בעשרים וששה. מבארת הגמרא: הטעם שאין כופין את הבעלים להוסיף, הוא משום דְּאֲמְרִי הבעלים, אַתָּא גַּבְרָא בַּחֲרִיקִין – הגיע אדם אחר והעמיד עצמו במקומנו, לפדות בסכום גבוה יותר ממה שהיה עלינו לתת עם תוספת החומש.

שואלת הגמרא: הרי שנינו לעיל שאין מוסיפים חומש על עלויו של זה, וְאם כן, דִּינָר מַאי עֲבִידְתֵּיהּ – מדוע על הבעלים להוסיף דינר. משיבה הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָכִי קָאָמַר התנא, אִם רָצוּ הַבְּעָלִים מַעִיקָּרָא – מתחילה, כשפתחו בשומת השדה, לִיתֵּן סכום שהוא חֶשְׁבּוֹן הַמַּגִּיעַ לְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים סלעים וְדִינָר, אז הבעלים קודמים לפדות את השדה,

יום ראשון

יום רביעי — ד תמוז — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: חוקת, רביעי עם פירש״י.
תהלים: כג־כח.
תניא: פרק י׳. אך . . . ־174־ מדרכנו.

חָסִיד אֶחָד, אוֹ תַּלְמִיד אֶחָד, כַּאֲשֶׁר נוֹתֵן לִבּוֹ דַּעְתּוֹ וְנַפְשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה וְחִזּוּקָהּ, פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת בְּעִיר גְּדוֹלָה בְּכָל עִנְיְנֵי הָעִיר, וְהוּא בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע בִּזְכוּת אֲבוֹת הָעוֹלָם.

יום שני

יום חמישי — ה תמוז — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: חוקת, חמישי עם פירש״י.
תהלים: כט־לד.
תניא: ומ״מ . . . ־174־ אתכסיאת כו׳.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן שָׁאַל אֶת אֶחָד הַחֲסִידִים הַגְּדוֹלִים הַמְקֻרָבִים בְּיוֹתֵר, בִּהְיוֹתוֹ אֶצְלוֹ בִּיחִידוּת, לְמַצָּבוֹ. וַיִּתְאוֹנֵן הֶחָסִיד כִּי יָרַד מִנְּכָסָיו וְכוּ׳. וַיַּעֲנֵהוּ רַבֵּנוּ: לְךָ זְקוּקִים – שֶׁתָּאִיר סְבִיבָתְךָ בְּתוֹרָה וַעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב. פַּרְנָסָה וּמַה שֶּׁאַתָּה צָרִיךְ – זֹאת צָרִיךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָתֵת לְךָ. עֲשֵׂה מַה שֶּׁאַתָּה צָרִיךְ, יַעֲשֶׂה ה׳ יִתְבָּרֵךְ אֶת מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ.

יום שלישי

יום שישי — ו תמוז — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: חוקת, ששי עם פירש״י.
תהלים: לה־לח.
תניא: עד״מ . . . מדות כלל.

הַמִּצְוֹת נִמְשָׁכוֹת עַל־יְדֵי הַמַּקִּיף שֶׁבַּמִּצְוֹת עַצְמָם. מִצְוַת צְדָקָה, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הִיא מִצְוָה כּוֹלֶלֶת, אֲשֶׁר כָּל הַמִּצְוֹת נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם צְדָקָה. וּמֵהַאי טַעְמָא [=מִסִּיבָּה זוֹ] נָכוֹן בִּמְאֹד לָתֵת קֹדֶם כָּל מִצְוָה פְּרוּטָה לִצְדָקָה, שֶׁהוּא הַמְשָׁכַת הַמַּקִּיף בַּפְּנִימִי. וּמִכָּל־מָקוֹם הֲוֵי [זֶה] מַקִּיף הַקָּרוֹב, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תּוֹרָה שֶׁהִיא מַקִּיף הָרָחוֹק וּפְעֻלָּתוֹ נַעֲלָה יוֹתֵר.

יום רביעי

שבת — ז תמוז — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: חוקת, שביעי עם פירש״י.
תהלים: לט־מג.
תניא: פרק יא. והנה . . . ־176־ בלבו.

אאמו״ר אמר: חסידות איז נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחילתן, די דרגא פון עיגולים מבלי אשר ימצא ראש וסוף, אבער אחר כל זה איז דער עיקר איז סדר.

דער בעש״ט איז געווען א מסודר, דער מעזריטשער האָט מדקדק געווען אויף סדר, און דער עלטער זיידע – רבינו הזקן – האָט געלערענט חסידים זיי זאָלען זיין מסודרים, דאָס זעהט מען אין זיינע מאמרים, בריף, ניגונים. די חסידים וואָס האָבען געהאַט א זמן קבוע אויף קומען אין ליאזנא – דערנאָך אין ליאדי – האָבען ניט געהאַט קיין רשות בייטען דעם זמן אָן א רשיון פון רבי׳ן, אויף באַקומען א רשיון האָט מען געדארפט זאָגען א טעם.

באם רבי׳ן איז געווען א ועד מיוחד אויף פיהרען סדר החסידים ובראשו מהרי״ל אחי רבינו, און א באזונדער ועד אויף אָנפירען מיט חסידישע יונגעלייט ובראשו אדמו״ר האמצעי.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ] אָמַר: חֲסִידוּת הִיא בִּבְחִינַת נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן וְסוֹפָן בִּתְחִלָּתָן, דַּרְגַּת הָעִגּוּלִים, מִבְּלִי אֲשֶׁר יִמָּצֵא רֹאשׁ וְסוֹף - אֲבָל אַחַר כָּל זֶה הָעִקָּר הוּא סֵדֶר.

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הָיָה מְסַדֵּר, הַמַּגִּיד מִמֶּעזְרִיטְשׁ דִּקְדֵּק בְּסֵדֶר, וְהַסַּבָּא רַבָּא - רַבֵּנוּ הַזָּקֵן - לִמֵּד אֶת הַחֲסִידִים שֶׁהֵם יִהְיוּ מְסַדְּרִים. זֹאת רוֹאִים בְּמַאֲמָרָיו, מִכְתָּבָיו, נִגּוּנָיו. הַחֲסִידִים שֶׁהָיָה לָהֶם זְמַן קָבוּעַ לָבֹא לְלִיאָזְנָא - אַחַר־כָּךְ לְלִיאַדִי - לֹא הָיְתָה לָהֶם רְשׁוּת לְשַׁנּוֹת אֶת הַזְּמַן לְלֹא רִשָּׁיוֹן [=הֵתֶּר] מֵהָרַבִּי. כְּדֵי לְקַבֵּל רִשָּׁיוֹן הָיָה צָרִיךְ לְנַמֵּק.

אֵצֶל הָרַבִּי הָיָה וַעַד מְיֻחָד לְהַנְהָגַת סֵדֶר הַחֲסִידִים, וּבְרֹאשׁוֹ מַהֲרִי״ל [=מוֹרֵנוּ הָרַב יְהוּדָה לֵייב] אֲחִי רַבֵּנוּ, וּוַעַד מְיֻחָד לְהַנְהָגַת הָאַבְרֵכִים הַחֲסִידִיִּים, וּבְרֹאשׁוֹ אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי.

יום חמישי

יום ראשון — ח תמוז — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בלק, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: מד־מח.
תניא: אבל האמת . . . כמ״ש במ״א.

מָצִינוּ דְּעִקַּר חִבָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם הָיָה ״לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה״ - כְּפֵרוּשׁוֹ יְחַבֵּר - ״אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ״. הֵינוּ, דְּכָל גֹּדֶל עֲבוֹדָתוֹ בְּהַנִּסְיוֹנוֹת, אֵינוֹ בְּעֶרֶךְ לְגַבֵּי הָא [=זֶה] דְּיִצַוֶּה וִיחַבֵּר אֲחֵרִים, מַה שֶּׁיִּזְכֶּה אֲחֵרִים.

יום שישי

יום שני — ט תמוז — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בלק, שני עם פירש״י.
תהלים: מט־נד.
תניא: פרק יב. רק . . . ־178־ עצמן.

אלע אידישע עלטערן וועלכע באַדאַרפען האָבען א ספּעציעלע ישועה און הצלה פאַר זייערע קינדער, איז דער זיכערסטער מיטעל צו שטיצען תורה לערנער.

כָּל הַהוֹרִים בְּיִשְׂרָאֵל הַזְּקוּקִים לִישׁוּעָה וְהַצָּלָה מְיֻחֶדֶת לְיַלְדֵיהֶם, הָאֶמְצָעִי הַבָּטוּחַ בְּיוֹתֵר לְכָךְ הוּא לִתְמֹךְ בְּלוֹמְדֵי תּוֹרָה.

שבת קודש

יום שלישי — י תמוז — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בלק, שלישי עם פירש״י.
תהלים: נה־נט.
תניא: כי הן ד״מ . . . כו׳ כנ״ל.

רבינו הזקן בתחילת נשיאותו אמר תורה: מה׳ מצעדי גבר כוננו, אז א איד קומט אין א אָרט, איז עס צוליב א כוונה טאָן א מצוה, הן א מצוה שבין אדם למקום והן א מצוה שבין אדם לחבירו. א איד איז א שליח של מעלה, א שליח וואו ער איז, איז ער דער כח המשלח, דער יתרון המעלה אין נשמות לגבי מלאכים – וואָס בא נשמות איז דאָס על פי התורה.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בִּתְחִלַּת נְשִׂיאוּתוֹ אָמַר ״תּוֹרָה״: ״מֵה׳ מִצְעֲדֵי גֶבֶר כּוֹנָנוּ״. כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי מַגִּיעַ לְמָקוֹם, הֲרֵי זֶה בְּשֶׁל כַּוָּנָה לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, הֵן מִצְוָה שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם וְהֵן מִצְוָה שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. יְהוּדִי הוּא שְׁלִיחַ שֶׁל מַעְלָה. שְׁלִיחַ הֵיכָן שֶׁנִּמְצָא, הוּא כֹּחוֹ שֶׁל הַמְשַׁלֵּחַ. יִתְרוֹן הַמַּעֲלָה בִּנְשָׁמוֹת לְעֵמַת מַלְאָכִים - שֶׁבַּנְּשָׁמוֹת זֶהוּ עַל פִּי הַתּוֹרָה.

'אין הבכור נוטל פי שנים בשבח'

יום ראשון ד' תמוז ה'תשע"ט

הלכות נחלות פרק ג, הלכה ד: אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בַּשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים לְאַחַר מִיתַת אָבִיו, אֶלָּא מַעֲלֶה אוֹתוֹ הַשֶּׁבַח בְּדָמִים, וְנוֹתֵן הַיָּתֵר לַפָּשׁוּט.

הבכור אינו נוטל פי שנים בשבח ששבחו הנכסים שירש לאחר מיתת האב, שנאמר "כי את הבכור... יכיר לתת לו פי שנים" (דברים כא, ז). ומזה שהתורה קוראת לחלק הבכורה 'מתנה' ('לתת לו') למדים כי כשם שמתנה היא רק לאחר שהחפץ נמצא ביד הנותן, גם חלק בבכורה האב יכול לתת לבכור רק לאחר שיגיע לידיו, ואילו השבח ששבחו הנכסים לאחר מותו אינו בכלל זה (בבא בתרא קכד, א).

ושני באורים בזה:

הרשב"ם (שם ד"ה עד) מפרש: הנותן מתנה לחברו יכול לתת אותה רק לאחר שתגיע לידיו, כי קודם לכן הרי הוא כנותן 'דבר שלא בא לעולם', וכיון שהשבח של הנכס לאחר מיתת האב לא היה ברשות האב ה'נותן', אין הבכור נוטל בו פי שנים.

והריטב"א (שם ד"ה מה, בשם 'יש מפרשים') מבאר: גם לדעה שאדם מקנה 'דבר שלא בא לעולם' (יבמות צג, א) למדים ממתנה שהבכור אינו נוטל פי שנים בשבח, כי כשם שמקבל מתנה אינו זוכה בה עד שתבוא לידיו, כך הבכור (ה'מקבל') זוכה בחלק הבכורה רק כשיבוא לידיו, וכיון שהנכס השתבח כשעדיין אינו שלו אלא ברשות כל היורשים, אינו נוטל פי שנים בשבח.

ויש לימוד נוסף (ב"ב שם, ב, הביאו הרמב"ם לעיל ה"א לענין 'נכסים הראויין') מהכתוב "לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו", היינו שנוטל פי שנים רק בנכסים שהאב היה מוחזק בהם בשעת מיתה ('ימצא לו'), "פרט לשבח שהשביחו יורשין לאחר מיתת אביהן".

ומה שכתב הרמב"ם שהשבח ששבחו הנכסים לאחר מיתת האב "מעלה אותו השבח בדמים ונותן היתר לפשוט", היינו שאת השבח בנכס עצמו (בחלק הבכורה) נוטל הבכור, ורק את השווי הכספי של השבח נותן הבכור לאחים ('הפשוטים') עבור חלקם. אך הסמ"ע (חו"מ סי' רע"ח סק"י) כתב שהשבח שבנכס עצמו מתחלק בין האחים בשווה, והש"ך (שם סק"ג) חולק עליו וכתב: "ואין הפשוט יכול לומר תן לי חלק קרקע בעד השבח, אפילו יש בו שיעור חלוקה, כן מוכח בש"ס... וכן כוונת הרמב"ם... ודלא כסמ"ע".

העברת נחלה מבן לבן

יום שני ה' תמוז ה'תשע"ט

הלכות נחלות פרק ו הלכה יא: כָּל הַנּוֹתֵן נְכָסָיו לַאֲחֵרִים, וְהִנִּיחַ אֶת הַיּוֹרְשִׁין... אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ... וּמִדַּת חֲסִידוּת הִיא, שֶׁלֹּא יָעִיד אָדָם חָסִיד בְּצַוָּאָה שֶׁמַּעֲבִירִין בָּהּ הַיְרֻשָּׁה מִן הַיּוֹרֵשׁ, אֲפִלּוּ מִבֵּן שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג כַּשּׁוּרָה, לְאָחִיו שֶׁהוּא חָכָם וְנוֹהֵג כַּשּׁוּרָה.

וכתב הרא"ש שאף יש איסור בהעברת ירושה מהיורש. וכן כתבו אחרונים (הובאו בשדי חמד, כללים מע' ל כלל ג).

והקשה רבי אליהו מזרחי (בראשית כד, ו):

אברהם אבינו נתן את כל אשר לו ליצחק, וכתב רש"י (שם) "שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו" (וזיכה את נכסיו ליצחק מעכשיו ולאחר מיתה, כי לא מסתבר שיתנם בחיים וישאר הוא ערטילאי - ראה שד"ח שם ס"ק ו), ואיך העביר אברהם את הירושה מישמעאל ונתנה ליצחק, והרי אין להעביר ירושה "אפילו מבן שאינו נוהג כשורה לאחיו שהוא חכם ונוהג כשורה"?

ותירץ: כיון שאמר ה' לאברהם "כי ביצחק יקרא לך זרע"(בראשית כא, יב), ירושת יצחק שונה מכל ירושה, וכדברי שרה "כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק".

וה'באר שבע' (סנהדרין צא, ב) מבאר:

אמרו בגמרא (כתובות נג, א) שאין להעביר נחלה אפילו מבן שאינו הגון לבן הגון משום שאין לדעת איזה זרע ייצא מהם, ויתכן שצאצאי הבן שאינו הגון יהיו צדיקים וראויים יותר לירושה, וכיון שאברהם אבינו ידע ברוח קדשו שזרעו של ישמעאל לא ינהגו כשורה, הוריש רק ליצחק.

וכן כתב ה'חתם סופר' (תורת משה, ויחי ד"ה גם הוא) שיעקב הקדים בברכתו את אפרים לפני מנשה (בראשית מח, יד), אף שמנשה הוא הבכור, ובהעברת נחלת הבכורה ('אחיו הקטן יגדל ממנו') יש משום העברת נחלה מבן לבן, ומשום כך היה רע בעיני יוסף השתת יד ימינו של יעקב על ראש אפרים, כי חשש שמא הסיבה היא משום שצפה יעקב ברוח קדשו שלא יצאו בנים הגונים ממנשה. ועל כך השיב יעקב: חלילה! אלא ראה יעקב את הצדיקים שייצאו משניהם ואת הצדיקים מזרע אפרים יש להקדים לאלה שמזרע מנשה, כפירוש רש"י על הפסוק "גם הוא יגדל"(שם, שם יט) – "שעתיד גדעון לצאת ממנו, ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו, שעתיד יהושע לצאת ממנו... וילמד תורה לישראל", ולכן הקדים את אפרים למנשה.

צדקה מנכסי יתומים

יום שלישי ו' תמוז ה'תשע"ט

הלכות נחלות פרק יא, הלכה י: הָאֶפִּיטְרוֹפִּין עוֹשִׂין לַקְּטַנִּים סָכָּה, וְלוּלָב, וְצִיצִית, וְשׁוֹפָר... אֲבָל אֵין פּוֹסְקִין עֲלֵיהֶן צְדָקָה, וַאֲפִלּוּ לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹות אֵלּוּ אֵין לָהֶן קִצְבָה.

המהר"י מינץ (שו"ת סי' א) נשאל אודות יתומים קטנים שהיו להם קרובים עניים, ואביהם היה נוהג להעניק להם מידי שנה קצבה קבועה – האם רשאי האפוטרופוס להמשיך לתת להם את הקצבה מנכסי היתומים?

והשיב: אמנם אין נותנים צדקה מנכסי היתומים, אך הטעם הוא משום שאין לה קצבה ולכן אין לתת זאת מנכסיהם שמא יכלו, אך ניתן לתת צדקה מנכסיהם בסכום קצוב, כשם שלוקחים מהם לשאר מצוות.

וה'חכם צבי' (הובא בשו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' א ד"ה ועיקר) הקשה על כך: מדוע בכלל נקראת צדקה דבר שאין לו קצבה, והרי חכמים נתנו קצבה למצות צדקה – מעשר מהנכסים?

אלא בהכרח לבאר כי אין לוקחים מנכסי היתומים אלא למצוות שזמנן קבוע וחובה לעשותן בזמנן, אך מצוה שאפשר להשהותה עד שיגדלו היתומים ויקיימוה בעצמם, עדיף להשהותה כי מצוה בו יותר מבשלוחו (האפוטרופוס). ועוד, שעכשיו הם מצווים מדרבנן, מדין 'חינוך', וכשיגדלו יתחייבו מדאורייתא, וגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. ולכן אין נותנים צדקה מנכסי יתומים, מאחר ויוכלו להשלים כשיגדלו.

נמצא כי בכל אופן אין לתת צדקה מנכסי היתומים אפילו בסכום קבוע, שהרי יוכלו לקיים זאת בעצמם כשיגדלו.

וה'נזר הקודש' השיב על כך (שאילת יעבץ שם סי' ב): מה שכתב שלצדקה אין זמן קבוע וניתן לדחותה לכשיגדלו היתומים – הרי 'מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה'. ועוד, שלדבריו אין עיקר הטעם משום שאין לצדקה קצבה אלא משום שניתן לדחותה.

ולכן יש לפרש שאמנם הטעם הוא משום שאין לה קצבה, ומה שקבעו לצדקה שיעור מעשר, אינו אלא למצוה מן המובחר ולא חובה, ולכן אין נותנים צדקה מנכסי היתומים, כי אין בידינו לאמוד כמה ירצו לתת, מעט או הרבה.

מתי יכול אדם לעשות דין לעצמו? יום רביעי ז' תמוז ה'תשע"ט

הלכות סנהדרין פרק ב, הלכה יב: יֵשׁ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין לְעַצְמוֹ, אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ; הוֹאִיל וְכֹחַ הַלָּכָה הוּא עוֹשֶׂה, אֵינוֹ חַיָּב לִטְרֹחַ וְלָבוֹא לְבֵית דִּין.

מי שנלקח ממנו ממון שלא כדין ובאה לידו אפשרות לקחת אותו בחזרה בדרך מרמה – האם מותר לו לעשות כן או שעליו לפנות לבית דין ולתבוע את כספו בדין?

הנה, בהלכה זו נפסק שמותר לאדם לעשות דין לעצמו. מאידך, בגמרא (ברכות ה, ב) מסופר כי לרב הונא נודע שהפועל שהעסיק בשדהו נהג לקחת מהפירות ללא רשות, ולכן סירב לשלם לו את משכורתו בטענה שכבר נטל את המגיע לו. ואמרו חכמים כי רב הונא נהג שלא כדין כי היה עליו לשלם את שכר הפועל כמוסכם. ולגבי גניבת הפירות, היה עליו לתבוע אותו בבית דין.

ומזה שלא הותר לו לעשות דין לעצמו על־ידי קיזוז דמי הגניבה ממשכורתו של הפועל, הסיקו ראשונים (ראה בית יוסף חו"מ ס"ד בשם המרדכי), כי אין לאדם לעשות דין לעצמו אלא כאשר נלקח ממנו חפץ מסוים והוא נוטל אותו בחזרה, אך אם החפץ איננו בנמצא או שאין לו אפשרות לקחתו, אינו רשאי ליטול דבר אחר במקומו אלא עליו לפנות לבית דין.

ונחלקו הפוסקים בטעם הדבר:

יש אומרים כי מעיקר הדין אין איסור בלקיחת חפץ אחר, אלא שחכמים אסרו זאת שמא לא יעריך את שוויו במדויק וייטול יותר מהמגיע לו. ולפי זה כתבו, כי מותר לקחת כסף עבור חוב כספי כי מאחר שנוטל את הסכום שנלקח ממנו אין כאן חשש לטעות בהערכת השווי (רב פעלים ג, ה. וראה אמרי יעקב חו"מ עמ' קלב).

אך לדעת אדמו"ר הזקן (שו"ע חו"מ הלכות גזלה וגנבה סע' כד־כח) ההיתר הוא רק כשלוקח חפץ השייך לו, ואין זו גזילה מאחר ולוקח את שלו, אך לקיחת חפץ אחר או ממון אסורה ונחשבת גזילה. ואף אם חברו גזל ממנו, "אסור לגזול מן הגזלן כנגד מה שגזל ממנו", ורק בית־דין רשאים להוציא ממון מחברו עבור החוב שחייב לו (וראה אמרי יעקב שם).

האם דנים דיני גזילות בחוצה לארץ? יום חמישי ח' תמוז ה'תשע"ט

הלכות סנהדרין פרק ה, הלכה ח: דִּינֵי קְנָסוֹת - כְּגוֹן גְּזֵלוֹת וְחַבָּלוֹת... אֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא שְׁלֹשָׁה מֻמְחִים, וְהֵם הַסְּמוּכִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲבָל שְׁאָר דִּינֵי מָמוֹנוֹת... אֵין צְרִיכִין מֻמְחֶה... לְפִיכָךְ, דָּנִין בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ... שְׁלִיחוּת בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין.

הלכה זו היא מדברי הגמרא (גיטין פח, ב). והקשו אחרונים (ים של שלמה ב"ק פ"ח ס"ה, לח"מ ועוד):

להלן (הי"ג) כתב הרמב"ם, "מי שגנב או גזל גובים ממנו הקרן דייני חוצה לארץ, אבל התוספת אין גובים אותה". ויש להבין: בדיני גזילות וחבלות יכולים לדון דיינים סמוכים בארץ ישראל ולא דייני חו"ל, כמפורש בגמרא (גיטין שם) שבגזילות וחבלות אין אומרים 'שליחותייהו קעבדינן' כיון שהם דברים שאינם מצויים, ורק בדברים המצויים, כגון הודאות והלוואות, יש לדייני חו"ל רשות לדון בשליחותם של דייני ארץ ישראל!

ומבאר ה'כסף משנה' על פי דברי ה'נמוקי יוסף' (ב"ק פד, ב, בשם הרא"ה): אין דנים בחו"ל בגזילה גמורה, כדברי הרמב"ם (הל' גזלה ואבדה פ"א ה"ג) "איזהו גזלן, זה הלוקח ממון האדם בחזקה... כענין שנאמר ויגזול את החנית מיד המצרי (ש"ב כג, כא)" וזה דבר שאינו מצוי, אבל גזילות כגון שולח יד בפקדון או שומר שגזל ממה שניתן לו לשמירה, הם דברים מצויים ודנים בהם בחו"ל.

והש"ך (חו"מ סי' א סק"ט) כתב:

הלכה זו שאין דנים דיני קנסות כגון גזילות אלא בשלושה, נאמרה בקנס של גזילות, כגון תשלומי כפל וארבעה וחמשה, ומה שכתב הרמב"ם (בהל' יג) שדייני חו"ל גובים מהגזלן, מדובר בקרן, אותה גובים בכל מקום.

וה'תומים' (שם סק"ב) ביאר:

דברי הרמב"ם שאין דנים דיני גזילות אלא שלושה מומחים סמוכים בארץ ישראל, נאמרו בארץ ישראל בזמן המשנה, כאשר היה שם בית דין סמוכים. וכיון שאפשר שבית דין סמוכים ידונו בדין הגזילה, לא ניתנה רשות לדון מבלי שיהיו סמוכים. אבל כאשר אין סמוכים (בחוצה לארץ או בזמן הזה), גם דייני חוצה לארץ דיני גזילות בשליחותם של הדיינים הסמוכים שבארץ ישראל.

אחרי רבים להטות - אימתי?

יום שישי ט' תמוז ה'תשע"ט

הלכות סנהדרין פרק ח, הלכה א: זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַחֲרֵי רַבִּים - לְהַטּוֹת"... בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, וּכְשֶׁאָר דִּינֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר, וְטָמֵא וְטָהוֹר, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם.

למרות כלל זה, מצינו בהלכה גם נתינת משקל לדעת המיעוט כנגד דעת הרוב. ולדוגמא: בדין מדיני ממונות שנחלקו בו הפוסקים, אין מוציאים מידי המוחזק מספק, למרות שלדעת רוב הפוסקים עליו לשלם. וכן בדיני ברכות כאשר לדעת רוב הפוסקים צריך לברך ולדעת המיעוט אין לברך – יש לחשוש לדעת המיעוט ולהימנע מלברך, כדין 'ספק ברכות להקל'.

ואין מכריעים בזה כדעת הרוב כי דין 'אחרי רבים להטות' נאמר רק כאשר החולקים מכונסים יחד ונושאים ונותנים זה עם זה, ומאחר והרוב שמעו את דברי המיעוט ולא קיבלו את דעתם, הלכה כדעת הרוב. אך בספרי הפוסקים שלא ראו ושמעו איש את רעהו אין להכריע לפי רוב הדעות, כי יתכן שאם היו נושאים ונותנים ביחד, היו המועטים מוכיחים למרובים את צדקתם והיו מודים להם (שו"ת תורת אמת סי' רז, גט פשוט כללים א, דבר משה ג או"ח יד).

ובכך יש לבאר גם את שיטת פסיקתו של רבי יוסף קארו כפי שתיאר בהקדמתו לחיבורו 'בית יוסף', הנשענת על 'שלושת עמודי ההוראה' – הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, כאשר במקום ששלושתם או שניים מהם מסכימים לדעה אחת, הלכה כמותם למרות שדעת רוב הראשונים להיפך, ואין בכך סתירה לכלל 'אחרי רבים להטות' משום שלא נשאו ונתנו ביניהם פנים אל פנים (שו"ת משפטים ישרים א, רלח, יחוה דעת ה, ע' שה).

ועקרון נוסף בעניין זה מובא בשמו של אדמו"ר הזקן (שו"ת שארית יהודה יו"ד לח): בכמה מקומות מצאנו שאמוראים פסקו הלכה במחלוקת תנאים כדעת היחיד, ואין זו סתירה ל'אחרי רבים להטות' כי פסיקת ההלכה כדעת הרוב היא רק לאותו דור שבו נחלקו, אך אין הכרח שתיקבע כך לדורות, שכן קביעת ההלכה בכל דור מסורה בידי חכמי אותו זמן, ובאפשרותם לפסוק גם כשיטה שבדור הקודם הייתה בעמדת מיעוט.

שערות המת מותרות בהנאה?

שבת קודש י' תמוז ה'תשע"ט

הלכות סנהדרין פרק יב הלכה ד: וְכָל אִשָּׁה שֶׁתֵּהָרֵג, מֻתָּר לֵהָנוֹת בִּשְׂעָרָהּ.

שנינו במשנה (ערכין ז, ב): "האשה שנהרגה נהנין בשערה". ומבאר רב נחמן בר יצחק שמותר ליהנות משער אשה שמתה כיון ש"מיתתה אוסרתה". וכתב הרשב"א (שו"ת ח"א סי' של), שהדברים אמורים באשה שנגמר דינה ליהרג, ובין גזר הדין למיתה נגזז ממנה שערה, ומכיון שגזר הדין כשלעצמו אינו אוסר את גופה בהנאה, אלא "מיתתה אוסרתה" לכן השער שנגזז ממנה קודם מיתתה מותר בהנאה, אבל השער שנגזז לאחר מיתה אסור בהנאה כמו שאר גופה, כי המת אסור בהנאה. וכן דעת הרמב"ן (תורת האדם).

אבל רש"י (ערכין שם ד"ה אלא) פירש לדעת רב נחמן בר יצחק ששער המת גם אם נגזז לאחר מיתה מותר בהנאה, כי רק "מיתתה אוסרתה", והשער "לאו בר מיתה הוא", שהשיער אינו עשוי להשתנות על ידי המוות, ולכן הרי הוא כאילו לא 'מת'. וכן דעת הרמב"ם כאן, וכתב כך גם בהלכות אבל (פ"ד הכ"א), "המת אסור בהנאה כולו חוץ משערו שהוא מותר בהנאה משום שאינו גופו".

הטור וה'שולחן ערוך' (יו"ד סי' שמט ס"ב) פסקו כדעת הרשב"א והרמב"ן, ששער המת אסור בהנאה. והוסיף הרמ"א (כדברי הרשב"א) שאשה שנגזר דינה ליהרג ושערה נגזז בחייה מותר ליהנות משערותיה, כי "אף על פי שנגמר דינה – אין שערותיה נאסרים עד שתיקטל". וה'נקודות הכסף' (שם) כתב על זה: אף שהרשב"א חולק על הרמב"ם "המדקדק היטב בסוגיא בסוף פ"ק דערכין יראה דהדין עם הרמב"ם".

ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שמט) התיר לבישת פאה נכרית העשויה משערות של מתים (גויים), כי אף ש"אין כח בידינו להכריע להתיר שער המת בהנאה, כיון דהרשב"א והטור וה'שולחן ערוך' פסקו דשער [המת] אסור – מכל־מקום כיון דהרמב"ם והסמ"ג סוברים דשער המת מותר אפילו בישראל – יש להקל בשער של גוי, דהרי אפילו אי מת גוי אסור, נראה דהיינו מדרבנן ואם־כן בדרבנן שומעין להקל".

אנחה של יהודי הבאה חס־ושלום בסיבת לא טוב גשמי – גם היא תשובה גדולה, אנחה בעקבות לא טוב רוחני – היא וודאי וודאי תשובה מעולה.

היום יום ג' תמוז

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ד'-י' תמוז תשע"ט

יום ראשון ד' תמוז ה'תשע"ט

הִלְכוֹת נְחָלוֹת

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) מבאר דין שהבכור אינו נוטל פי שניים אלא במוחזק ולא בראוי ולא בשבח ששבחו נכסים, ודין בכור שמכר קודם חלוקה.

א. אֵין הַבְּכוֹר[2] נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בִּנְכָסִים הָרְאוּיִין לָבוֹא לְאַחַר מִיתַת אָבִיו[3], אֶלָּא בִּנְכָסִים הַמֻּחְזָקִין לְאָבִיו שֶׁבָּאוּ לִרְשׁוּתוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ[4]. כֵּיצַד? אֶחָד מִמּוֹרִישֵׁי אָבִיו[5] שֶׁמֵּת לְאַחַר מִיתַת אָבִיו - הַבְּכוֹר וְהַפָּשׁוּט יוֹרְשִׁין כְּאֶחָד. וְכֵן אִם הָיְתָה לְאָבִיו מִלְוָה[6] אוֹ הָיְתָה לוֹ סְפִינָה בַּיָּם - יוֹרְשִׁין כְּאֶחָד[7].

2) משנה בכורות נא: 3) שיפלו לו בירושה אחר מיתתו. 4) משמע שהם נמצאים ברשותו. 5) מאלה שאביו הוא יורש שלהם. 6) בבא בתרא קכה: "אמר רב פפא הילכתא ... ואין הבכור נוטל פי שניים במִלווה". 7) הראב"ד מציין מקור דין ספינה במשנה ערכין (יז:), שם המדובר באדם שאמר ערכי עלי (פירוש: אני מתחייב ליתן להקדש דמי שוויי) או ערך פלוני עלי, וקבעה תורה (ויקרא כז) תשלומים קצובים בהתאם לגיל הנערך כשהמעריך עשיר, ואם הוא עני - נותן כאשר תשיג ידו כפי הערכת הכהן, ואומרת המשנה: "אפילו אביו מת והניח לו ריבוא או ספינתו בים ובאה לו בריבואות אין להקדש בה כלום". ומכאן למד רבינו - לפי דברי הראב"ד - שספינה הנמצאת בים אינה בגדר מוחזקת ולפיכך פסק שאין הבכור נוטל בה פי שניים.

ב. הִנִּיחַ[8] לָהֶם פָּרָה מֻשְׁכֶּרֶת אוֹ מֻחְכֶּרֶת[9], אוֹ שֶׁהָיְתָה רוֹעָה בָּאֲפָר[10], וְיָלְדָה[11] - הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּהּ[12] וּבִוְלָדָהּ פִּי שְׁנַיִם[13].

8) ברייתא בבא בתרא קכג: 9) מושכרת היינו שבעל הפרה מקבל סכום קבוע, ומוחכרת - נוטל אחוז מסויים מההכנסות. 10) מקום מיוחד למרעה. 11) אחר מיתת אביו. 12) כשהשמינה. 13) משום ששבח זה בא מאליו. המדובר כשהשוכר נותן מזונותיה, ואין היתומים נושאים בעול הוצאה שהיא. בברייתא (שם קכד.) נחלקו רבי ורבנן בשבח הבא מאליו לאחר מיתת המוריש, רבי אומר: בכור נוטל פי שניים וחכמים אומרים אינו נוטל. ובגמרא מבאר רב פפא, שמשבח הבא מאליו ולא נשתנה שמו של הנכס, כגון דקל דק ונתעבה או שדה שהוצפה ואחר ירידת המים נשארה עליה שכבה של אדמה שמינה וזבל - גם חכמים מודים שנוטל פי שניים. ומשמיענו רבינו שגם מעוברת שילדה אין כאן שינוי (ראה סמ"ע חושן משפט סימן רעח סעיף קטן ו). ובקצות החושן שם סעיף קטן ג מוסר מקור לשיטת רבינו זו, בעבודה זרה מז. גבי בהמה מעוברת שנעשתה בה עבירה (נרבעה על ידי אדם) וילדה, שהוולד אסור להקריבו למזבח, משום שלא חל כל שינוי בגופו: "מעיקרא בהמה וגם עכשיו בהמה שמו, אלא שדלת של רחם אמו הייתה נעולה בפניו). והסתמך רבינו על מקור זה ופסק בפרק א מהלכות גניבה הלכה א, שגנב בהמה מעוברת וילדה - מחזיר הוולד לבעלים, משום שבוולד לא נשתנה כלום, שהרי במקום שיש שינוי פסק שם (הלכה י"ב) שהגנב קנה ואינו מחזיר. ומזה יצא לו (לבעל קצות החושן), שאם נתעברה הבהמה אחר מיתת המוריש - אינו נוטל פי שניים (ראה נתיבות המשפט שם). [הראב"ד משיג על רבינו, שהרי בגמרא שם אמרו, שברייתא זו רבי אמרה, וחכמים חולקים עליו, ולמה פסק כיחיד נגד רבים? ובמגיד משנה מבאר, שזה שאמרו: "זו דעת רבי" מופרך מדברי רב פפא הנ"ל במסקנא שם, שחכמים מודים שנוטל פי שניים כשאין שינוי בגוף הנכס. וסובר רבינו שבבהמה שילדה אין שינוי, כמבואר למעלה, שאם לא תאמר כן - נמצאים דברי רבינו בהלכה זו סותרים דבריו בהלכה ד: "שבחו מחמת עצמן, נוטל פי שניים". והסמ"ע (שם) קיבל סברה זו. נחלקו הפוסקים האחרונים בדין דמי השכירות. בסמ"ע שם כתב שנוטל שבח הפיטום והוולד, משמע שבשכירות אינו נוטל, וכן משמע גם מלשון רבינו כאן. כנראה מפני שדמי השכירות הם כמִלווה (ראה לחם משנה כאן). ובנתיבות המשפט חושן משפט שם סעיף קטן א מחלק בין דמי השכירות שמלפני מיתת האב ובין אלה המגיעים בעד תקופת השכירות שלאחר מיתתו. הראשונים הם כמִלווה ואינו נוטל, והשניים הם שבח הבא מאליו - ונוטל].

ג. שָׁחַט[14] אֶחָד מִמַּכִּירֵי אָבִיו[15] בְּהֵמָה, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו - נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בַּמַּתָּנוֹת שֶׁל אוֹתָהּ בְּהֵמָה[16].

14) ברייתא שם, דף קכג, עמוד ב. 15) שהיה רגיל ליתן לאביו הכהן את המתנות שציוותה תורה (דברים יח, ג) לתת לכוהנים מכל בהמת חולין שנשחטה, היינו הזרוע והלחיים והקיבה. 16) משום שזכה בהם אביו בחייו, בגמרא שם מבואר, שאפילו אם מת טרם שהורמו המתנות (לפני שנחתכו חלקים אלה מגוף הבהמה) משום, שמתנות שלא הורמו דינם כמו שהורמו.

ד. אֵין הַבְּכוֹר[17] נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בַּשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים לְאַחַר מִיתַת אָבִיו, אֶלָּא מַעֲלֶה אוֹתוֹ הַשֶּׁבַח בְּדָמִים[18] וְנוֹתֵן הַיָּתֵר[19] לַפָּשׁוּט[20]. וְהוּא שֶׁיִּשְׁתַּנּוּ הַנְּכָסִים, כְּגוֹן[21] כַּרְמֶל[22] שֶׁנַּעֲשׂוּ שְׁבָלִים, וְכַפְּנִיּוֹת[23] שֶׁנַּעֲשׂוּ תְּמָרִים[24]; אֲבָל שָׁבְחוּ מֵחֲמַת עַצְמָן וְלֹא נִשְׁתַּנּוּ, כְּגוֹן אִילָן קָטָן שֶׁגָּדַל וְעָבָה, וְאֶרֶץ שֶׁהֶעֱלָתָה שִׂרְטוֹן[25] - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל בַּשֶּׁבַח פִּי שְׁנַיִם. וְאִם מֵחֲמַת הוֹצָאָה הִשְׁבִּיחַ - אֵינוֹ נוֹטֵל[26].

17) נתבאר באריכות בהלכה הקודמת. 18) אין הפשוט יכול לדרוש קרקע שמחירו כדמי השבח המגיע לו בחלק

בכורה בקרקע שנטל הבכור. 19) מחשבים דמי השבח והבכור נוטל חלק בו כאחיו הפשוט ושאר הדמים (היתר) נותן לאחיו. 20) מימרא של רב נחמן בשם שמואל בבא קמא צה: 21) רב פפא בבא בתרא קכד. 22) קנה התבואה לפני שהוציאה שיבולת שהגרגרים גדלים בה. 23) פרי התומר סמוך לנפילת הפריחה. 24) ונשתנה שם הפרי. 25) כשהנהר מציף את השדות הסמוכות גורף איתו רפש וטיט ואחר ירידת המים הם נשארים ומשביחים את הקרקע. 26) גמרא שם.

1 **ה. אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּמִלְוָה[27], אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁהוּא בִּשְׁטָר[28], אַף עַל גַּב שֶׁגָּבוּ קַרְקַע בְּחוֹב**
3 **אֲבִיהֶם[29]. הָיְתָה לָאָב מִלְוָה[30] בְּיַד הַבְּכוֹר - הֲרֵי זֶה**
4 **סָפֵק אִם נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם, הוֹאִיל וְיֶשְׁנָהּ[31] תַּחַת**
5 **יָדוֹ, אוֹ לֹא יִטֹּל, הוֹאִיל וּמֶחֱמַת אָבִיו יֵרָשֶׁנָּה וַעֲדַיִן**
6 **לֹא בָּאָה לְיָדוֹ שֶׁל אָבִיו. לְפִיכָךְ יִטֹּל מִמֶּנָּה חֲצִי חֵלֶק**
7 **בְּכוֹרָה[32].**

27) מסקנת הסוגייה שם קכה: "הילכתא ... ואין הבכור נוטל פי שניים במִלווה, בין שגבו קרקע בין שגבו מעות". 28) שגבייתו בטוחה. 29) וקרקעותיו של הלווה משועבדים למלווה בשטר, וכתב הרשב"ם שם קכה: שבמִלווה על המשכון נוטל פי שניים משום שבעל חוב קונה משכון, והטור שם כתב, שאפילו משכנו בשעת הלוואתו, שאינו קונה המשכון (ראה בבא מציעא פב.) נוטל, וביאר בפרישה שם טעמו של דבר: מדרשתו של רב יצחק (פסחים לא:) שקונה משכון שלא בשעת הלוואה למדנו עד כמה גדול כוחו של שעבוד, ולפיכך אפילו בשעת הלוואה מועיל המשכון שהמִלווה יהא נידון כגבוי וכמצוי, וכפל דברי עצמו בקיצור בסמ"ע שם סעיף קטן כ. ובדומה לזה כתבו התוספות בפסחים שם דיבור המתחיל מדרב יצחק גבי בל ייראה ובל יימצא. וכן בגיטין לז: דיבור המתחיל שאני גבי שמיטת כספים. וכל זה במטלטלין, אבל בקרקע הממושכן אמרו רב פפא ורב הונא בן רב יהושע (בבא מציעא סז.) "האי משכנתא באתרא דמסלקי ... ואין הבכור נוטל בה פי שניים ובאתרא דלא מסלקי ... ובכור נוטל פי שניים". פירוש, ישנם מקומות שממשכנים קרקע, בתנאי, שהמלווה יאכל פירותיו מספר שנים קצוב, ולאחר כך יחזיר הקרקע לבעלים ללא כל תשלום (משכנתא דסורא) או ינכה סכום קצוב לכל זמן קצוב, והלווה משאיר לעצמו זכות לשלם למלווה - לפני גמר התקופה הקצובה מראש - את מותר החוב המגיע לו אחר ניכוי דמי השנים שאכל ולסלקו מן הקרקע (זה נקרא "באתרא דמסלקי") ויש מקומות שאין ללווה זכות זו, אלא הקרקע נשאר ביד המלווה עד סוף הזמן הקצוב (באתרא דלא מסלקי). ומלמדנו רב פפא ורב הונא, שבמקומות המסלקים אין הבכור של המלווה נוטל פי שניים באותו מִלווה, ואף על פי שיש קרקע ממושכנת בידי היתומים. וטעמו של דבר: לא היה לאביהם כל זכות בגוף המשכון אלא שעבוד בלבד, אבל במקום שאין מסלקים - הקרקע כקנוי לו לזמן. והר"י מיגאש (הובא בטור חושן משפט סימן רעח) מבאר, שאפילו במקומות שאין מסלקים - נוטל רק כשמת אביו לפני זמן פירעון, שאז הקרקע היה קנוי לו, אבל כשהגיע זמן פירעון בחיי אביהם אינו נוטל, משום שפקעה זכותו בגוף המשכון. ורבינו כאן לא העיר כלום בדיני משכון לעניין בכור, אולם בהלכות מלווה פרק ז הלכה ד כתב, שאין הבכור נוטל במקום שאין מסלקים. 30) בבא בתרא שם קכו. 31) ברי"ף שם כתב כל השיקול הזה לכאן ולכאן ופסק להלכה: חולקים. ופסק רבינו כמותו, כדרכו. 32) שם אמרו: "במִלווה שעימו פלגי". פירוש, במִלווה שקיבל הבכור מהאב יחלוקו, ובתוספות שם דיבור המתחיל ובמִלווה הסבירו, שדין זה הוא תקנת חכמים מיוחדת, אבל בכל מקום אחר נפסקה הלכה שממון המוטל בספק - המוציא מחבירו עליו הראייה.

8 **ו. בְּכוֹר[33] שֶׁמָּכַר חֵלֶק בְּכוֹרָה קֹדֶם חֲלֻקָּה[34] - מִמְּכָרוֹ**
9 **קַיָּם, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַבְּכוֹר חֵלֶק בְּכוֹרָה קֹדֶם חֲלֻקָּה.**
10 **לְפִיכָךְ, אִם חָלַק עִם אֶחָיו קֹדֶם בְּמִקְצָת נְכָסִים, בֵּין**
11 **בְּקַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין, וְנָטַל חֵלֶק כְּפָשׁוּט[35] - וְתֵר**
12 **בְּכָל הַנְּכָסִים[36], אֵינוֹ נוֹטֵל בִּשְׁאָרָן אֶלָּא כְּפָשׁוּט[37].**
13 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא מִחָה; אֲבָל אִם מִחָה[38]**
14 **בְּאֶחָיו וְאָמַר בִּפְנֵי שְׁנַיִם: עֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁאֲנִי חוֹלֵק**
15 **עִם אַחַי בְּשָׁוֶה, לֹא מִפְּנֵי שֶׁמָּחַלְתִּי בְּחֵלֶק בְּכוֹרָה -**
16 **הֲרֵי זֶה מֻחָאָה, וְלֹא וִתֵּר בִּשְׁאָר נְכָסִים. וַאֲפִלּוּ מִחָה**
17 **בַּעֲנָבִים[39] כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִים, וּבְצָרוּם וַחֲלָקוּם בְּשָׁוֶה -**
18 **לֹא וִתֵּר בִּשְׁאָר נְכָסִים[40]. אֲבָל אִם דְּרָכוּם, וְחָלַק**
19 **עִמָּהֶן בְּשָׁוֶה בַּיַּיִן, וְלֹא מִחָה בָּהֶן מִשֶּׁנַּעֲשָׂה יַיִן - וִתֵּר**
20 **בִּשְׁאָר הַנְּכָסִים[41]. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמִי שֶׁמִּחָה**
21 **בַּעֲנָבִים וְחָלַק עִמָּהֶם בְּשָׁוֶה בְּזֵיתִים, שֶׁהֲרֵי וִתֵּר בַּכֹּל.**
22 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

33) שם. 34) שם. נחלקו אמוראים בזה, רב פפא אומר בשם רבא: אין לבכור חלק בכורה לפני חלוקה, פירוש, הבכור זוכה בחלק בכורה שלו בשעת חלוקת נכסי האב בין יורשיו, ולפני חלוקה לא זוכה בחלק בכורה שלו בשעת חלוקת נכסי האב בין יורשיו, ולפני חלוקה לא זכה בו כלל, ולפיכך אינו יכול למכור, ורב פפי אומר בשם רבא, שבחלק בכורה זכה מייד עם מיתת אביו. ונפסקה הלכה שם כרב פפי. וחלקו עליו בתוספות שם עמוד ב דיבור המתחיל לא עשה. ודעתם, שחלק הפשיטות יכולים כל האחים למכור, וכן דעת הר"ן שם ונימק, שהרי אמרו (שם סב:) ששותף יכול למכור חלקו בנכסים משותפים, והסכימו לדעתם הטור והבית יוסף שם. ונראה שדעת רבינו כרשב"ם, שהרי כתב: בכור שמכר חלק בכורה וכו' ומשמע שחלק פשיטות אינו יכול למכור. [כתב הרי"ף שם, יש רוצים ללמוד מכאן שבכור נוטל פי שניים במִלווה ואף על פי שלא הגיע לידו, כמו שזכה בחלק בכורה טרם שהגיע לידו. ודחה דעתם ואומר, שיש הבדל מכריע בין שני אלה: מִלווה אינו מוחזק ביד המוריש והתורה אמרה בכל אשר "יימצא" לו - וזה אינו מצוי, אבל חלק הבכורה היה מצוי בידו, ומכל המצוי בידו הוא מוריש לבכור פי שניים. וברור שרבינו קיבל סברתו, שהרי פסק שאינו נוטל במִלווה ואף על פי כן יכול למכור חלק הבכורה לפני חלוקה]. 35) ולא עירער, כמו שיבואר בסמוך. 36) גמרא שם: אמר רב אסי בכור שנטל

חלק כפשוט - וויתר. ופירש רב פפי שם, שוויתר על חלק בכורה שבכל הנכסים. 37) דין זה מסקנה ישירה הוא משיטתו שיש לבכור חלק בכורה לפני חלוקה, ולפיכך יכול הוא לוותר עליו כשם שיכול למכרו. ורב פפא שאמר בשם רבא שאין לו לפני חלוקה, חולק גם בדין זה ואומר, שאינו יכול לוותר אלא בחלק בכורה מהנכסים שחלקו. 38) שם. 39) שם. 40) משום שבענבים אלה מיחה כבר כשהיו מחוברים. 41) יין הוא נכס חדש שלא מיחה בו עדיין ומכיון שנטל בו חלק כפשוט ולא מיחה - גילה דעתו שהוא מוותר על הכל. רב אסי שם אמר: בכור שמיחה - מיחה. ומפרש רבה; בענבים ובצרום זיתים ומסקם, אבל דרכום לא. ופירש הר"י מיגאש על פי רבינו חננאל, שהמדובר בדין וויתור וקיבל רבינו פירושו. [הראב"ד כותב: "יש לנו דרך אחרת בכל זה". כנראה הוא קיבל פירושו של הרשב"ם, שרב אסי התכוון לשבח שהשביחו יתומים (ראה שם)].

1 **ז. מִי שֶׁיִּבֵּם[42] אֵשֶׁת אָחִיו - הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נִכְסֵי אָחִיו**
2 **הַמֻּחְזָקִים; וְכָל הָרְאוּיִין לָבוֹא לְאַחַר מִכָּאן - הֲרֵי**
3 **הוּא בָּהֶן כְּכָל הָאַחִים[43]. שֶׁהֲרֵי בְּכוֹר קָרֵא אוֹתוֹ[44]**
4 **הַכָּתוּב[45], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַבְּכוֹר[46] אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל**
5 **שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. וּכְשֵׁם**
6 **שֶׁאֵינוֹ נוֹטֵל מִמְּנוּ בָּרְאוּי כְּבַמֻּחְזָק, כָּךְ אֵינוֹ נוֹטֵל**
7 **בַּשֶּׁבַח[47] שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים אַחֲרֵי מוֹת אָבִיו[48] מִשְּׁעַת**
8 **מִיתָה עַד שְׁעַת חֲלֻקָּתוֹ עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי אָבִיו[49].**
9 **וַאֲפִלּוּ הִשְׁבִּיחוּ נְכָסִים אַחַר שֶׁיִּבֵּם[50] וְקֹדֶם שֶׁיַּחְלְקוּ**
10 **- הֲרֵי הוּא בַּשֶּׁבַח כְּאֶחָד מִן הָאַחִין[51]. אַף עַל פִּי**
11 **שֶׁנּוֹטֵל מִן הַנְּכָסִים אֵלּוּ שְׁנֵי חֲלָקִים, חֶלְקוֹ וְחֵלֶק**
12 **אָחִיו שֶׁיִּבֵּם אִשְׁתּוֹ, הוֹאִיל וּמֵת הָאָב בְּחַיֵּי כֻּלָּן.**

42) התורה מצווה על אחיו של המת בלי בנים לישא את אלמנתו (דברים כה, ה), ונישואין אלה נקראים "ייבום". ביבמות כד. פירשו מה שאמרה תורה (שם, ו) "יקום על שם אחיו המת" הכוונה לנחלה, שהמייבם יורש את כל נכסי המת] ואין לשאר אחיו בהם כלום. 43) שם כד: 44) את המייבם. 45) ולפיכך, דינו כבכור שאינו נוטל אלא במוחזק. 46) בגמרא שם, דרשו: "והיה הבכור" - מכאן שמצווה בגדול לייבם, פירוש, הגדול שבאחים צריך לייבם (דרשה זו מוציאה כתוב זה מפשוטו, וכולו נדרש לדינים שונים). 47) משנה בכורות נב. 48) כדין בכור לאביו (ראה למעלה הלכה ד). 49) המייבם יורש כל חלק אחיו המת בנכסי האב, שמת לפני מיתת האח. במשנתנו כתוב סתם: "אין נוטלין בשבח" ומפרש רבינו שהמדובר בנכסי האב שמת לפני מיתת בנו, ובניו לא הספיקו לחלק הירושה עד שמת הבן. ופירושו מוכרח, שהרי נכסי האח המת כולם שלו ואין כאן בעייה של השבח. [במגיד משנה כתב בשם הרמב"ן והרשב"א, שאם מת הבן בחיי האב אין המייבם נוטל חלק אחיו המת בנכסי האב, משום שלא זכה בהם האח והרי הם ראויים ולא מוחזקים והוסיף שגם דעת רבינו כך. ונראה שדייק זאת מסיומה של הלכה זו: "הואיל ומת האב בחיי כולם"]. 50) וזכה בנכסיו. 51) מחלוקת אביי ורבא שם ופסק כרבא שהלכה כמותו נגד אביי בכל מקום, חוץ לשש הלכות, וזו אינה מהן. וטעמו: כל דיני ירושת המייבם בנכסי האח כדיני בכור בנכסי אביו (ראה למעלה הלכה ד).

13 **ח. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁכֵנִים[52], שֶׁהַבְּכוֹר נוֹטֵל שְׁנֵי**
14 **חֲלָקִים שֶׁלּוֹ כְּאֶחָד בְּמֶצֶר[53] אֶחָד[54]. אֲבָל הַיָּבָם[55]**
15 **שֶׁחָלַק עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי אָבִיו - נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק**
16 **אָחִיו בְּגוֹרָל[56]; וְאִם עָלָה גּוֹרָלוֹ בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת -**
17 **נוֹטֵל בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת.**

52) פרק י"ב הלכה ב. 53) בגבול. 54) ואף על פי שיש שם סוגי קרקעות שונים, טובים ורעים, ואין אפשרות לתת לו שני חלקים ביחד, אלא אם כן יקבל הוא רק שדה טובה ואחיו רעה - נוטל הבכור במקום אחד, ושמים שוויין ומשלם לאחיו דמים לפי חשבון. והטעם: שני החלקים שהבכור מקבל נידונים כחלק אחד מוגדל. ובשאר שותפים או אחים שבאו לחלוק למדנו שם, שאם חלק אחד טוב וחלק אחד רע - נוטלים בגורל. 55) בבא בתרא יב: 56) ובזה אין דינו כבכור, כדרשתו של רבא שם: כתוב בתורה: "והיה הבכור" - הווייתו כבכור ואין חלוקתו כבכור. רש"י שם מנמק: שני החלקים שהיבם מקבל באים משני מורישים, חלק אחד מירושת אביו והשני מירושת אחיו.

18 **ט. שׁוֹמֶרֶת יָבָם[57] שֶׁמֵּתָה, אֲפִלּוּ עָשָׂה בָּהּ אֶחָד מִן**
19 **הָאַחִים מַאֲמָר[58] - מִשְׁפַּחַת בֵּית אָבִיהָ יוֹרְשִׁין בְּנִכְסֵי**
20 **מְלוֹג[59] וַחֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[60], וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל יוֹרְשִׁין**
21 **כְּתֻבָּתָהּ[61] עִם חֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל. וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל**
22 **חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ, הוֹאִיל וְהֵן יִירְשׁוּ כְּתֻבָּתָהּ, כְּמוֹ**
23 **שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ[62].**

57) אלמנת האח שמת בלי בנים נקראת "שומרת יבם" מפני שהיא שומרת (מחכה) ליבם שיבוא ויישאנה. 58) מן התורה אין היבם קונה את יבמתו לאשה אלא בביאה, וחכמים תיקנו לה גם קידושי כסף או שטר ונקראים "מאמר", משום שביאה קונה ביבמה בלי כל אמירה, ובכסף או שטר צריך שיאמר הרי את מקודשת וכו' (תוספות יום טוב יבמות פרק ב משנה א). 59) הנכסים שבעלה המת לא קיבל עליו אחריותם, ותיקנו חכמים, שהבעל אוכל פירותיהם - וגופם נשאר ברשות האשה ומשום שמאמר אינו קניין גמור ביבמה - אין היבם יורש אותה. 60) הנכסים ששמו אותם בכתובתה והבעל קיבל עליו אחריותם; אם פיחתו - נושא הוא בהפסד, ואם השביחו - השבח שלו. 61) מאתיים של בתולה ומנה של אלמנה וגרושה שהבעל מחוייב לתת לה עם התוספת שכתב לה מרצונו הטוב. 62) בהלכות אישות פרק י"ב הלכה ד. נתבאר שם שהטילו חכמים על הבעל הוצאת קבורת אשתו תחת זכותו לרשת כתובתה.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מבאר דין אמר זה בני או זה אחי, או אמר זה בני וחזר ואמר זה עבדי, ושאין קורין עבדים ושפחות אבא פלוני או אמא פלונית, ודין מי שיש לו בן משפחה ונכרית לעניין ירושה, ודין שיורשים בחזקה אף על פי שאין שם עדי

ייחוס, ודין אומר זה אחי שאינו נאמן לגבי אחיו הידועים ויטול עימו בחלקו.

א. הָאוֹמֵר[2]: זֶה בְּנִי, אוֹ זֶה אָחִי[3], אוֹ זֶה אַחִי אָבִי[4], אוֹ שְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדָה בַּאֲנָשִׁים שֶׁאֵינָן מֵחֲזִקִּין שֶׁהֵן קְרוֹבָיו - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וְיִירָשֶׁנּוּ[5]. בֵּין שֶׁאָמַר כְּשֶׁהוּא בָּרִיא בֵּין שֶׁאָמַר כְּשֶׁהוּא שָׁכִיב מְרַע[6]. אֲפִלּוּ נִשְׁתַּתֵּק וְכָתַב בִּכְתַב יָדוֹ שֶׁזֶּה יוֹרְשׁוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין[7].

2) משנה בבא־בתרא קלד. 3) מדובר כשאין לו בנים, והוא אומר שזה אחיו ויורש נכסיו. 4) כשאין לו בנים ולא אחים. 5) שם שנינו: "זה אחי - אינו נאמן", והכוונה לענין ירושת אביו, ויש לו עוד אחים שאינם מודים שזה אחיהם, אבל בירושת נכסי עצמו נאמן, משום שיכול לתת לו נכסיו במתנה. כך מתבאר שם מתוך סוגיית הגמרא. ברשב"ם שם כתב, שנאמן ב'מיגו' שיכול לתת לו במתנה. ומזה הסיק, שבנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס, ואז אין לו אפשרות לתת אותם במתנה (והמתנה שזיכה לו כשהיה בריא אינה מועילה לנכסים אלה, משום שלא היו אז ברשותו) אינו נאמן לומר זה בני, משום שזכות ההכרה שנלמדה מזה שכתבה תורה "יכיר" - נוגעת רק לחלק בכורה. וכדבריו כתבו גם ה'תוספות' שם ד"ה ליורשו. ונראה שדעת רבינו אינה כן, שהרי כתב "בין שכיב מרע", וברור שהכוונה כשאין לו אפשרות ליתן במתנה, שאם לא כן, מה בין חולה לבריא. וב'טור' חושן־משפט סי' רעט, כתב בפירוש "אפילו כשהוא גוסס". וה'בית יוסף' שם מעיר, שגם דעת רבינו כן. ולא ביארו טעמו של דבר בשאר קרובים, חוץ מבבן שנאמר בו "יכיר", לדעת האומרים שכולל גם בן פשוט. [בלחם־משנה כאן שאל למה נאמן בנכסים שיפלו לו לאחר הצהרתו זו. והשאיר בצ"ע. וב'קצות החושן' שם סק"ג מיישב, שנאמן ב'מיגו' שיכול לשעבד עצמו בסכום גדול. והסכים לו ה'נתיבות' שם ס"ק ב]. 6) שוכב חולה ונוטה למות. 7) נתבאר למעלה פ"ב הט"ו.

ב. הָיְינוּ מֵחֲזִקִּין בָּזֶה שֶׁהוּא אָחִיו אוֹ בֶּן דּוֹדוֹ, וְאָמַר: אֵינוֹ אָחִי וְאֵינוֹ בֶּן דּוֹדִי - אֵינוֹ נֶאֱמָן. אֲבָל נֶאֱמָן הוּא עַל מִי שֶׁהֶחְזַק שֶׁהוּא בְּנוֹ לוֹמַר: אֵינוֹ בְּנִי[8], וְלֹא יִירָשֶׁנּוּ. וְרֵאָה לִי: שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ לַבֵּן בָּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עָלָיו לוֹמַר אֵינוֹ בְּנִי לְעִנְיַן יִחוּס[9], וְאֵין מַחֲזִיקִין אוֹתוֹ מַמְזֵר עַל פִּיו[10], נֶאֱמָן הוּא לְעִנְיַן יֵרֵשָׁה, וְלֹא יִירָשֶׁנּוּ.

8) כרבי יהודה, שם קכז: שהתורה האמינה את האב לומר: זה בני או אין זה בני (ראה למעלה שם הי"ד). ומלמדנו רבינו, שלא האמינתו תורה אלא לגבי בן, אבל לא לגבי קרובים אחרים. 9) לפסול אותו לישא בת ישראל. 10) ביבמות מז. מסופר מעשה בגר לפני רבי יהודה, ואמר שנתגייר שלא בבית־דין, ואמר לו רבי יהודה: "נאמן אתה לפסול את בניך, ואי אתה נאמן לפסול את בני בניך" (לפי גירסת רבינא). וב'תוספות' שם ד"ה ואין, פירשו: נאמן אתה לפסול בניך כשאין לבניך בנים, אבל כשיש להם בנים - אין אתה נאמן אפילו לפסול את הבנים, משום שאין הדבר מתקבל על הדעת שבניו יהיו פסולים, ובני בניו הפסולים - יהיו כשרים. וכדבריהם משמע מלשון רבינו כאן: "שאינו נאמן עליו לומר איני בני". וכן משמע מלשונו בפט"ו מהלכות איסורי ביאה הט"ו.

ג. הָאוֹמֵר[11]: זֶה בְּנִי, וְחָזַר וְאָמַר: עַבְדִּי הוּא - אֵינוֹ נֶאֱמָן[12]. אָמַר: עַבְדִּי, וְחָזַר וְאָמַר: בְּנִי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְשַׁמְּשׁוֹ כְּעֶבֶד - נֶאֱמָן; שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר עַבְדִּי - כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא לִי כְּעֶבֶד. וְאִם הָיוּ קוֹרִין לוֹ: עֶבֶד בֶּן מֵאָה זוּז, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁאֵין אוֹמְרִין אוֹתָן בִּיחוּד אֶלָּא לַעֲבָדִים - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ נֶאֱמָן[13].

11) מימרא של רבי יוחנן, ב"ב קכז: 12) התורה האמינתו לומר זה בני, וכיון שהגיד - אינו חוזר ומגיד אחרת. 13) כפירושו של רב נחמן בר יצחק, שם.

ד. הָיָה[14] עוֹבֵר עַל בֵּית הַמֶּכֶס[15], וְאָמַר: בְּנִי הוּא זֶה, וְחָזַר אַחַר כָּךְ וְאָמַר: עַבְדִּי - נֶאֱמָן; שֶׁלֹּא אָמַר בְּנִי אֶלָּא לְהַבְרִיחַ מִן הַמֶּכֶס. אָמַר בְּבֵית הַמּוֹכֵס: עַבְדִּי הוּא, וְחָזַר וְאָמַר: בְּנִי הוּא - אֵינוֹ נֶאֱמָן[16].

14) שם. 15) הגובה מכס מעבדים. 16) מכיון ששילם מכס של עבד, אין הדבר מתקבל על הדעת כלל ששיקר וגרם הפסד לעצמו.

ה. הָעֲבָדִים[17] וְהַשְּׁפָחוֹת - אֵין קוֹרִין לָהֶן: אַבָּא פְּלוֹנִי[18] וְאִמָּא פְּלוֹנִית; שֶׁלֹּא יָבוֹא מִן הַדָּבָר תַּקָּלָה, וְנִמְצָא זֶה הַבֵּן[19] נִפְגָּם[20]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת חֲשׁוּבִין בְּיוֹתֵר, וְיֵשׁ לָהֶן קוֹל, וְכָל הַקָּהָל מַכִּירִין אוֹתָן וְאֶת בְּנֵי וַעֲבָדֵי אֲדוֹנֵיהֶן, כְּגוֹן עַבְדֵי הַנָּשִׂיא - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּר לִקְרוֹת לָהֶן אַבָּא וְאִמָּא[21].

17) ברייתא, ברכות טז: 18) המלים "אבא" או "אמא" היו משתמשים כתואר לפני שם העצם. כשם שאומרים היום "מר" או "גברת". 19) שקרא לעבד "אבא". 20) ביחוסו, שהשומעים יחשבו שהוא בנו של העבד. 21) בהמשך הברייתא שם: "ושל רבן גמליאל היו קורים" וכו'. ופירשו בגמרא: "משום דחשיבי".

ו. מִי שֶׁהָיְתָה[22] לוֹ שִׁפְחָה וְהוֹלִיד מִמְּנָּה בֵּן וְהָיָה נוֹהֵג בּוֹ מִנְהַג בָּנִים[23], אוֹ שֶׁאָמַר: בְּנִי הוּא וּמְשַׁחְרֶרֶת הִיא אִמּוֹ, אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא אוֹ אָדָם כָּשֵׁר שֶׁהוּא בָּדוּק בְּדִקְדּוּקֵי מִצְוֹת - הֲרֵי זֶה יִירָשֶׁנּוּ[24]. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ נוֹשֵׂא בַּת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה אִמּוֹ וְאַחַר כָּךְ יָלְדָה, שֶׁהֲרֵי הֶחְזְקָה שִׁפְחָה בְּפָנֵינוּ. וְאִם מִשְּׁאָר הֲדִיוֹטוֹת הוּא, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיָה מִן הַמַּפְקִירִין עַצְמָן לְכָךְ - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת עֶבֶד לְכָל דָּבָר, וְאֶחָיו מֵאָבִיו[25] מוֹכְרִין אוֹתוֹ[26]. וְאִם אֵין לְאָבִיו בֵּן חוּץ מִמֶּנּוּ - אֵשֶׁת אָבִיו מִתְיַבֶּמֶת. וְזֶה הוּא הַדִּין שֶׁיֵּרָאֶה לִי שֶׁהוּא הוֹלֵךְ עַל עִקְּרֵי הַקַּבָּלָה. וְיֵשׁ מִי שֶׁלֹּא חִלֵּק בֵּין כְּשֵׁרִים לִשְׁאָר הָעָם, אֶלָּא לְעִנְיַן שֶׁלֹּא יִמְכְּרוּהוּ אֶחָיו

1 בִּלְבַד. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאֲפִלּוּ לְיוֹרְשׁוֹ לֹא נַחֲלֹק
2 בְּיִשְׂרָאֵל[27]. וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל דָּבָר זֶה[28].

22) שנינו ביבמות כב. "מי. . . ובנו לכל דבר, חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן הגויה". ובגמרא שם כג. למדו מן התורה שאינם נידונים כבניו אלא כבניה. וברי"ף שם מביא בשם רב נטרונאי גאון, שהמדובר בשפחה של אחרים, אבל בשפחה שלו אנו סומכים על החזקה: שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ובוודאי שיחררה לפני שבא עליה. וגאון אחר מפקפק בדבר, ופסק הרי"ף להלכה: שלענין איסורים הולכים לחומרא, שמא הבן או הבת כשרים, ושמא הם עבדים. ולענין ירושה, אין מוציאים מיד היורשים שהם וודאים. אולם רבינו בפ"ט מהלכות עבדים ה"א כתב בפירוש: "ישראל שבא על שפחה כנענית, אף־על־פי שהיא שפחתו - הרי זה הוולד כנעני לכל דבר". ומבאר במגיד־משנה שהסתמך על המכילתא משפטים פרשה ב, שדרש רבי נתן מן הכתוב (שמות כא, ד), "וילדה לו": "להביא את הרב (האדון) שבא על שפחתו, שילדיה עבדים" (הדרשה מסתמכת על תחילתו של הכתוב: "אם אדוניו יתן לו אשה", וממשיך "וילדה לו"). ומלשון "לכל דבר", אפשר לדיין שגם לענין ירושה דינו כעבד, שהרי בגמרא שם: פירשו מה ששנינו "לכל דבר" גבי ממזר הכוונה ליורשו. וזה בהתאם לשיטתו בפ"י מהלכות גירושין הי"ט, שלא אמרו "חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות", אלא באשתו שגירשה (ראה שם הי"ד). ובא רבינו כאן וביאר מה שסתם שם, וחילק גם כן בין שפחתו לשפחה של אחרים, וצמצם את ההבדל לירושה בלבד, והוסיף עוד הסתייגות כמו שיבואר בסמוך. 23) כדרך שבן אדם מחבב בניו הכשרים ודואג לצרכיהם. 24) במגיד־משנה מבאר: בכל ענינים אחרים, אנו מעמידים חזקת שיפחות של זו נגד חזקת כשרות של אדונה, ונמצא שאין כאן חזקה כלל. אולם לענין ירושה אנו סומכים על ה'מיגו', שיכול הוא לתת לבנו זה במתנה אפילו כל נכסיו. וטעמו של ההבדל בין תלמיד־חכם או אדם כשר להדיוט הוא, שתלמיד־חכם מבחין בין חומרת איסור ביאת שפחה לביאת משוחררת פנויה, ומשום כך חזקה ששיחררה, ההדיוט אינו מבחין בזה - ולמה ישחררה, ולכן נשארה בתוקפה חזקת שיפחות, ו'מיגו' שאמרנו - אין כוחה יפה נגד החזקה (ראה לחם־משנה. אגב מתעוררת גם השאלה: מה דינם של הנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס? ראה למעלה ה"א הערה ד). 25) שהם יורשי אביו. 26) רשאים למוכרו, כמו כל העבדים שנפלו להם בירושה. 27) בין תלמיד־חכם להדיוט. 28) השווה הלכות גירושין שם הי"ט.

3 ז. כָּל הַיּוֹרְשִׁין[29] יוֹרְשִׁין בַּחֲזָקָה. כֵּיצַד? עֵדִים
4 שֶׁהֵעִידוּ: שֶׁזֶּה מֵחֲזָק לָנוּ שֶׁהוּא בְּנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי אוֹ
5 אָחִיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן עֵדֵי יִחוּס[30] וְלֹא יָדְעוּ אֲמִתַּת
6 הַיִּחֻסִין - הֲרֵי אֵלּוּ יוֹרְשִׁין בְּעֵדוּת זוֹ[31].

29) קידושין פ. 30) אינני יודע לפרש דבר זה במעידים שזה בנו או אחיו. ונראה שפיסקא זו נמשכת לשאר יורשים, והכוונה: אפילו אינם יודעים למסור בדיוק דרגת הקירבה. ראה ההערה הבאה. 31) ואפילו מעידים סתם: אנו יודעים שפלוני הוא קרוב הראוי לירש את המת, ואינם מעידים שאין אחרים קרובים יותר וקודמים לו בירושה ('בית חדש' חו"מ סי' רפד על־פי המעשה ברב אידי בר אבין שהובא בבבא־בתרא לג.).

7 ח. יַעֲקֹב[32] שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וְלֹא הֶחֱזִיק
8 לוֹ בֵּן אֶלָּא שְׁנֵיהֶם, תָּפַס רְאוּבֵן לֵוִי מִן הַשּׁוּק וְאָמַר:
9 גַּם זֶה אָחִינוּ הוּא, וְשִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ[33] - הֲרֵי
10 שִׁמְעוֹן נוֹטֵל חֲצִי הַמָּמוֹן[34], וּרְאוּבֵן שְׁלִישׁ[35], שֶׁהֲרֵי
11 הוֹדָה שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה אַחִין, וְלֵוִי נוֹטֵל שְׁתוּת[36]. מֵת
12 לֵוִי[37] - יַחֲזֹר הַשְּׁתוּת לִרְאוּבֵן[38]. נָפְלוּ לְלֵוִי נְכָסִים
13 אֲחֵרִים - יְחַלְּקוּ אוֹתָן רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, שֶׁהֲרֵי רְאוּבֵן
14 מוֹדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֵּוִי זֶה אֲחִיהֶן[39]. הִשְׁבִּיחַ[40] הַשְּׁתוּת
15 מֵאֵלָּיו[41], וְאַחַר כָּךְ מֵת לֵוִי: אִם שֶׁבַח מַגִּיעַ לַכְּתֻפִּים
16 הוּא, כְּגוֹן עֲנָבִים שֶׁהִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר - הֲרֵי הַשֶּׁבַח הַזֶּה
17 כִּנְכָסִים שֶׁנָּפְלוּ לוֹ מֵאֲחֵרִים, וִיחַלְּקוּ בָּהֶן[42]; וְאִם
18 עֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר - הֲרֵי הֵן שֶׁל רְאוּבֵן לְבַדּוֹ[43].
19 אָמַר שִׁמְעוֹן: אֵין לֵוִי זֶה אָחִי, וְנָטַל לֵוִי בְּחֵלֶק
20 רְאוּבֵן כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ מֵת לֵוִי - לֹא יִירַשׁ
21 שִׁמְעוֹן מִמֶּנּוּ כְּלוּם[44], אֶלָּא רְאוּבֵן לְבַדּוֹ יִירַשׁ
22 הַשְּׁתוּת עִם שְׁאָר נְכָסִים אֲחֵרִים שֶׁהִנִּיחַ לֵוִי. וְהוּא
23 הַדִּין בְּכָל הַיּוֹרְשִׁין שֶׁיּוֹדוּ מִקְצָתָן בְּיוֹרְשִׁין אֲחֵרִים
24 שֶׁלֹּא יוֹדוּ מִקְצָתָן.

32) משנה, שם קלד. 33) אינו מכחיש בהחלט. 34) משום שהוחזקו שני בנים בלבד, והוא אומר ללוי: הבא ראיה שאתה אחי - ותיטול. 35) כפי המגיע לו לפי טענתו. 36) במשנה, שם: "ונוטל עמו בחלקו", פירוש: לוי נוטל חלק שליש מחלקו של ראובן, שהרי ראובן עצמו הודה שמגיע לו שליש הנכסים בלבד, ולפיכך נותן ללוי שתות ונשארו לו שתי שתויות. בדין זה, אין הבדל בין אמר שמעון איני יודע ובין שהוא מכחיש. 37) בלי בנים. 38) ואין שמעון יורש כלום, שבין אם לוי אח ובין אינו אח - אין מגיע לו יותר מחצי, וכבר נטל חלקו. 39) דין זה נאמר כשאמר שמעון "איני יודע" אם זה אחי. ובסוף ההלכה יתבאר מה דינם כשהכחיש ואמר אין זה אחי. 40) בעיא של רבא שם, ונשארה בתיקו. 41) מבלי השקעות הוצאות על־ידי לוי. 42) גמרא שם: "בשבח המגיע לכתפים לא תיבעי לך, דכי נכסים שנפלו לו ממקום אחר דמי". 43) דינם כגוף הקרקע (על־פי גירסת הרי"ף והר"י מיגש, בגמרא שם). ואף־על־פי שהבעיא נשארה בתיקו - אין לשמעון כלום, משום שראובן הוא יורש ודאי ושמעון ספק, ונפסקה הלכה (ראה לקמן פ"ה ה"א) שכל מקום שיש יורש ודאי ויורש ספק - אין לספק כלום. 44) אפילו מנכסים שנפלו לו אחר־כך, שהרי הוא טען: אין זה אחי (גמרא שם קלה.).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) מבאר דין כלל ביורשים אחד וודאי ואחד ספק, ודין ספק ובני יבם שבאו לחלוק בירושה, ודין יורשים מספק כגון נפל

הבית עליו ועל אשתו, עליו ועל אמו, עליו ועל בן בתו או עליו ועל אביו, ואין יודעים מי מת קודם.

א. זֶה הַכְּלָל[2] בְּיוֹרְשִׁין[3]: כָּל שְׁנֵי יוֹרְשִׁין שֶׁאֶחָד מֵהֶן יוֹרֵשׁ וַדַּאי וְהַשֵּׁנִי סָפֵק - אֵין לַסָּפֵק כְּלוּם[4]. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם סָפֵק, שֶׁמָּא זֶהוּ הַיּוֹרֵשׁ אוֹ שֶׁמָּא זֶה הַיּוֹרֵשׁ - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בֵּן וְטֻמְטוּם[5] אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס[6] - הֲרֵי הַבֵּן יוֹרֵשׁ אֶת הַכֹּל[7]; שֶׁהַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס סָפֵק[8]. הִנִּיחַ בָּנוֹת וְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - יוֹרְשׁוֹת בְּשָׁוֶה[9], וַהֲרֵי הוּא כְּאַחַת מִן הַבָּנוֹת.

2) כל זה נלמד מפרטי הדינים ומקוריהם שיבוארו לקמן. 3) ואין ללמוד ממנו לענינים אחרים. 4) ולא אמרו בזה: ממון המוטל בספק - חולקים. 5) אברי המין נמצאים בתוך הגוף, ואין להכיר אם הוא זכר או נקבה. 6) שיש לו אברי הזכרות והנקבות (ביוונית "אנדרי" - גבר, "גיני" - נקבה). 7) נתבאר למעלה פ"א ה"ב שאין הבת יורשת כלום כשיש בן. 8) בברייתא יבמות פג. "אמר רבי יוסי: אנדרוגינוס בריה בפני עצמה היא, ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה". ובגמרא (שם פב:) למדו מן המשנה, שלדעת חכמים: אנדרוגינוס ספק הוא, ופסק רבינו כמותם. [ב'תוספות' שם פג. כתבו, שגם לדברי רבי יוסי ספק הוא, שספק היה לחכמים אם בריה משונה זו נידונית כזכר או כנקבה, ואין לשלול שגם רבינו מפרש כך, ופסק כרבי יוסי, כמו שאמרו שם: אמרי בי רב, הלכה כרבי יוסי. ונראה שלזה התכוון במגיד־משנה באמרו: שדעת רבינו היא דאנדרוגינוס בריה בפני עצמה היא (ראה לחם־משנה).

9) ב'טור' חו"מ סי' רפ כתב, שאם הניח טומטום ובת - נוטל הטומטום שלושה חלקים, והבת חלק אחד. ונימוקו מבואר: חצי הנכסים בוודאי הם שלו, בין אם הוא בן ובין אם הוא בת, ובחצי הנכסים הנשארים - ספק הוא בן ויורש הכול, וספק היא בת וכבר נטל יותר מחלקו, ולפיכך נוטל חצי נכסים אלה. ולא מצאתי נימוק מספיק לשיטת רבינו. [הטעם שכתב ה'בית יוסף' שם, מנמק רק למה טומטום נוטל בכלל חלק בירושה, ולא ירדתי לסוף דעתו כי הרי זה פשוט מאוד אחר שאמרנו שטומטום הוא ספק, ואדרבה, צריך להסביר למה אינו נוטל חצי הנכסים בתוספת חלק בין הבנות במחציתם השנית, כמו שהסביר ה'טור'].

ב. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[10] דִּין הַבָּנוֹת עִם הַבָּנִים בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן וּבְפַרְנָסָתָן. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַמְּזוֹנוֹת[11] מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[12]. בִּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּין - אֵין לַבָּנוֹת אֶלָּא מְזוֹנוֹתֵיהֶן, וְהַבָּנִים יִירְשׁוּ הַכֹּל, וְיִתְפַּרְנְסוּ הַבָּנוֹת[13] בְּעִשּׁוּר נְכָסִים[14] כְּדֵי שֶׁיִּנָּשְׂאוּ בוֹ לְבַעְלֵיהֶן; וּבִזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מוּעָטִין[15] - אֵין לַבָּנִים כְּלוּם, אֶלָּא הַכֹּל לְמִזּוֹן הַבָּנוֹת. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁמֵּת[16] וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת וְטֻמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס: בִּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּין - הַבָּנִים יוֹרְשִׁין, וְדוֹחִין הַטֻּמְטוּם אֵצֶל הַבָּנוֹת, וְנִזּוֹן כְּמוֹתָן[17]; וּבִזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מוּעָטִין - הַבָּנוֹת דּוֹחוֹת אֶת הַטֻּמְטוּם אֵצֶל הַבָּנִים, וְאוֹמְרוֹת לוֹ: זָכָר אַתָּה, וְאֵין לְךָ עִמָּנוּ מְזוֹנוֹת.

10) פי"ט מן הי"ז עד סוף הפרק. 11) מזונות הבנות לאחר מיתת אביהן עד שתתבגרנה או תינשאנה. 12) התנאים שנקבעו לזכיות האשה ובניה, כנוספות לכתובה העיקרית. 13) יוענק להן מנכסי הירושה. 14) אחד מעשרה. 15) ואינם מספיקים כדי מזונות הבנות. 16) משנה בבא־בתרא קמ: 17) כרבא, בגמרא שם, בניגוד לדעת אביי, שפירש שגם הנקבות דוחות אותו ואומרות לו זכר אתה. [ל'טור' שם שיטה אחרת בכל דינים אלה. ראה שם].

ג. מִי שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה[18] אַחַר בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[19] וְנִשֵּׂאת[20], וְיָלְדָה בֵּן, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[21] אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן[22] - אֵין זֶה הַבֵּן יוֹרֵשׁ אֶת אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק. וְאִם מֵת הַבֵּן[23] - שְׁנֵיהֶן יוֹרְשִׁין אוֹתוֹ, וְחוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם סָפֵק, שֶׁמָּא זֶה אָבִיו אוֹ זֶה אָבִיו.

18) משנה, יבמות ק: 19) הריון אינו ניכר עד שלושה חדשים מהתחלתו, ולפיכך תיקנו חכמים שאשה שנתאלמנה או נתגרשה - לא תינשא לאחר עד שיעברו שלושה חדשים ויתברר שאינה מעוברת. 20) באיסור, ואין אנו יודעים אם נתעברה לבעלה הראשון. 21) אם הבן הוא מבעלה הראשון, ונולד אחר תשעה חדשי הריון, כגון שלא עברו יותר מתשעה חדשים משנתאלמנה או נתגרשה. 22) כגון שנבעלה לבעלה השני שבעה חדשים לפני לידתו. חז"ל בקיאים היו בטבעי הריון ולידה, וידעו שהנולד בחודש השביעי להריון או לתשעה חדשים - הוא בן קיימא, והנולד לשמונה - נפל. 23) הספק בלי בנים והניח נכסים.

ד. יְבָמָה[24] שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְנִתְיַבְּמָה[25] בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, וְיָלְדָה בֵּן, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן, זֶה הַסָּפֵק אוֹמֵר: שֶׁמָּא בֶּן הַמֵּת אֲנִי וְאִירַשׁ אֶת נִכְסֵי אָבִי כֻּלָּן, וְאֵין אַתָּה רָאוּי לְיַבֵּם אוֹתָהּ, שֶׁאֵין אִמִּי בַּת יְבוּם; וְהַיָּבָם אוֹמֵר: שֶׁמָּא בְּנִי אַתָּה, וְאִמְּךָ רְאוּיָה לְיַבֵּם, וְאֵין לְךָ בְּנִכְסֵי אָחִי כְּלוּם; הוֹאִיל וְגַם זֶה הַיָּבָם סָפֵק שֶׁמָּא יָבָם הוּא אוֹ אֵינוֹ יָבָם - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה[26]. וְכֵן דִּין זֶה הַסָּפֵק עִם בְּנֵי הַיָּבָם בְּנִכְסֵי הַמֵּת[27] שֶׁנִּתְיַבְּמָה אִשְׁתּוֹ: חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה[28], הַסָּפֵק נוֹטֵל מֶחֱצָה וּבְנֵי הַיָּבָם מֶחֱצָה. מֵת הַיָּבָם אַחַר שֶׁחָלַק עִם זֶה הַסָּפֵק[29], וּבָאוּ בְּנֵי הַיָּבָם הָרְאוּיִים לִירַשׁ אֲבִיהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לְזֶה הַסָּפֵק לוֹמַר: אִם אַחִיכֶם אֲנִי, תְּנוּ לִי חֵלֶק בִּירֻשָּׁה זוֹ; וְאִם אֵינִי אַחִיכֶם, הַחֲזִירוּ לִי הַחֲצִי שֶׁלָּקַח אֲבִיכֶם - אֵין לְזֶה הַסָּפֵק בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶן עִמָּהֶן כְּלוּם[30], וְאֵין מוֹצִיא מִיָּדָן.

24) שם לז: 25) באיסור. 26) כדין כל ממון המוטל בספק ואין אחד מוחזק בו. 27) המדובר, כשמת היבם לפני שחולקו נכסי אחיו שמת בלי בנים, בינו ובין הספק, וטוען הספק אני בנו של הראשון ויורש את כל הנכסים, ובני היבם טוענים: אחינו אתה, ונחלק בינינו את הנכסים בשווה. 28) בגמרא שם אמרו: הכא, אידי ואידי ספק (גם זה וגם זה באים לרשת מספק), פירוש, אע"פ שהספק עצמו

- הוא ודאי בנידון כאן, שהרי בין אם הוא בן הראשון ובין אם הוא בן השני, הרי הוא יורש - הוא נידון כספק, משום שאינו יודע מכוח מי הוא בא לירש - אין טענתו ודאית. ולפיכך אין אומרים כאן: אין ספק מוציא מידי ודאי (רש"י שם). וב'בית שמואל' אבן־העזר סי' קסג ס"ק ז מנמק שיטתו של רבינו, שבני היבם עומדים במקום אביהם, ואם היה קיים היה נוטל מחצה והם יורשיו הוודאיים, והספק אינו ודאי יורשו של היבם. [ב'טור' אבן־העזר שם פסק: שהספק נוטל תחילה החלק שבני היבם מודים לו, והשאר חולקים בשווה]. 29) גמרא שם. 30) כרב אבא בשם רב, שם, שאמר: "קם דינא", פירוש: הדין שפסקו הדיינים לפני החלוקה - הוא קיים, ואין לערער אחר שחולקו נכסי המת, וכשמת היבם הרי זה בא בטענת ספק, ובני היבם הם ודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי.

1 **ה. סָפֵק וְהַיָּבָם[31] שֶׁבָּאוּ לַחֲלֹק בְּנִכְסֵי הָאָב[32] - הֲרֵי**
2 **הַיָּבָם יוֹרֵשׁ וַדַּאי, וְזֶה הַסָּפֵק: אִם הוּא בֶּן הַמֵּת -**
3 **יֵשׁ לוֹ חֲצִי הַמָּמוֹן וּלְזֶה הַיָּבָם חֵצִי, וְאִם הוּא בֶּן**
4 **הַיָּבָם - אֵין לוֹ כְּלוּם, לְפִיכָךְ הַיָּבָם יוֹרֵשׁ וְיִדָּחֶה**
5 **הַסָּפֵק[33]. הִגִּיחַ הַיָּבָם שְׁנֵי בָנִים וַדָּאִין[34], וְאַחַר כָּךְ**
6 **מֵת הַיָּבָם[35], הֲרֵי הַסָּפֵק אוֹמֵר: אֲנִי בֶּן הַמֵּת[36], וְיֵשׁ**
7 **לִי מֶחֱצָה[37] וְלִשְׁנֵיכֶם מֶחֱצָה; וְהַשְּׁנַיִם אוֹמְרִים: אַתָּה**
8 **אָחִינוּ, וּבֶן הַיָּבָם אַתָּה, וְאֵין לְךָ אֶלָּא שְׁלִישׁ בְּנִכְסֵי**
9 **הַזָּקֵן; הַחֲצִי שֶׁמּוֹדֶה לָהֶם בּוֹ - נוֹטְלִין, וְהַשְּׁלִישׁ**
10 **שֶׁמּוֹדִין הֵן לוֹ - נוֹטֵל, וְהַשְּׁתוּת הַנִּשְׁאָר - חוֹלְקִים**
11 **אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה[38], הוּא נוֹטֵל חֶצְיוֹ וּשְׁנֵיהֶם חֶצְיוֹ. מֵת**
12 **הַסָּפֵק[39], הֲרֵי הַיָּבָם אוֹמֵר: שֶׁמָּא בְּנִי הוּא וַאֲנִי**
13 **אִירָשֶׁנּוּ, וַאֲבִי הַיָּבָם אוֹמֵר: שֶׁמָּא בֶּן בְּנִי הַמֵּת הוּא**
14 **וַאֲנִי אִירָשֶׁנּוּ[40] - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה[41]. (מֵת הַיָּבָם[42],**
15 **הַסָּפֵק אוֹמֵר: בְּנוֹ אֲנִי וְאִירָשֶׁנּוּ, וַאֲבִי הַיָּבָם אוֹמֵר:**
16 **שֶׁמָּא בֶּן בְּנִי הָאַחֵר אַתָּה, וְזֶה אָחִי אָבִיךָ הוּא וַאֲנִי**
17 **אִירָשֶׁנּוּ - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה).**

31) שם לח. 32) אביו של היבם. 33) ואפילו אם מת היבם אחר־כך, וטוען הספק: אם אני בנו של הראשון - תנו לי מחצית נכסי הזקן, ואם אני אחיכם - תנו לי חלק שוה בכל נכסי אביכם - אינו נוטל כלום, משום: "קם דינא", וזכה היבם בנכסי הזקן, ובניו יורשים אותו כלמעלה סוף ה"ד (מגיד־משנה). 34) שם. 35) צ"ל אבי היבם, וכן הוא בכת"י תימן. 36) אחי אביכם. 37) בנכסי הזקן. 38) מובן שהוא־הדין כשהניח שלושה בנים ויותר. 39) והיבם ואביו קיימים. 40) נתבאר למעלה פ"א ה"ב, שהאב קודם לאחים בירושת הבן. 41) משום ששניהם טוענים טענת ספק. 42) ולא הניח בנים. בספרים שהיו בידי בעל מגיד־משנה אין פיסקא זו כלל. אבל הדין נכון, ונאמר בגמרא שם.

18 **ו. מִי שֶׁנָּפַל[43] הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ, וְאֵין יָדוּעַ אִם**
19 **הָאִשָּׁה מֵתָה תְּחִלָּה[44], וְנִמְצְאוּ יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל יוֹרְשִׁין**
20 **כָּל נְכָסֶיהָ, אוֹ הַבַּעַל מֵת תְּחִלָּה, וְנִמְצְאוּ יוֹרְשֵׁי**
21 **הָאִשָּׁה[45] יוֹרְשִׁין כָּל נְכָסֶיהָ - כֵּיצַד דִּינָם? מַעֲמִידִין**
22 **נִכְסֵי מְלוֹג בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה; וְהַכְּתֻבָּה, עִקָּר[46]**
23 **וְהַתּוֹסֶפֶת[47] - בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל[48]; וְחוֹלְקִין בְּנִכְסֵי**
24 **צֹאן בַּרְזֶל[49], יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה נוֹטְלִין חֶצְיָן וְיוֹרְשֵׁי**
25 **הַבַּעַל חֶצְיָן. אֲבָל אִם נָפַל[50] הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִמּוֹ[51]**
26 **- מַעֲמִידִין נִכְסֵי הָאֵם בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאֵם[52], שֶׁהֵם**
27 **יוֹרְשִׁין וַדָּאִין[53]; אֲבָל יוֹרְשֵׁי הַבֵּן - סָפֵק הֵם, שֶׁאִם**
28 **מֵת הַבֵּן תְּחִלָּה - אֵין לְאֶחָיו מֵאָבִיו בְּנִכְסֵי אִמָּן**
29 **כְּלוּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

43) משנה בבא־בתרא קנח. 44) וירש בעלה נכסיה, כמבואר למעלה פ"א ה"ח. 45) משום שגוף נכסים אלה נמצאו ברשותה, והבעל זכה רק בפירותיהם בלבד. כבית־הלל במשנתנו שאמרו: "נכסים הנכנסים ויוצאים עמה - בחזקת יורשי האב", פירוש: יורשי אביה. 46) מאתים דינר לבתולה, ומנה לאלמנה ולגרושה. 47) שהוסיף לה בעלה מרצונו. 48) משום שבחיי הבעל לא מגיע לה כלום, הרי הכסף הכתוב בכתובתה בחזקתו, ויורשיו נכנסים במקומו (רש"י שם). 49) כפירושו של בר קפרא לדברי בית־הלל במשנתנו שם (ראה למעלה ס"ג ה"ט) בדין שומרת יבם שמתה. 50) משנה וגמרא, שם. 51) אלמנה או גרושה, שאם היא נשואה - בעלה יורשה. וטוענים יורשי הבן, כגון אחיו מאביו ולא מאמו: האם מתה תחילה וירש הבן כל נכסיה, ואחר־כך מת הבן ואני יורשו; ויורשי האם, כגון אחיה מאביה, טוענים: הבן מת תחילה, ואנחנו היורשים היחידים, משום שאין בן יורש אמו בקבר, כדי להנחיל ליורשיו, כמבואר למעלה פ"א הי"ג. 52) כרבי עקיבא, שאמר: "הנכסים בחזקתן", כפי שביארו בגמרא רבי אילא ורבי זירא. 53) המלים "יורשים וודאים", מתפרשות כאן אחרת מבכל מקום אחר. שם הכוונה, שבעלי הדינים עצמם הם וודאים באותו מעשה שעליו דנים, ואילו כאן הכוונה לשבט של האם שהוא מוחזק באותם נכסים ואין להוציאם ממנו מספק. וכן מפרש אביי, בגמרא שם: "הואיל והוחזקה נחלה באותו שבט". [וכל־שכן כשיש לה עוד בן מאיש אחר, והוא יורש ודאי מחצית הנכסים של אמו, ויורשי הבן - אחיו מאביו - תובעים את המחצית השניה, אמנם הרשב"ם שם מחלק בין יש לה בן אחר או לא, אבל המדובר שם לדעת תנא־קמא במשנתנו שאמר: יחלוקו, וגם בזה חולקין עליו ב'תוספות' שם ד"ה יחלוקו. וכן כתב ה'טור' חו"מ סי' רפ: לא־שנא אם היה לה עוד בן מאיש אחר, לא־שנא אין לה]. והנה דוגמא להבהרת הענין: רחל נתאלמנה מיעקב, ונפל הבית עליה ועל בנה יחידה יוסף, וטוען ראובן בן יעקב מלאה: רחל מתה תחילה וירשה יוסף, וכשמת יוסף הרי אני - אחיו מאביו - יורשו, ולבן אחי רחל טוען: יוסף מת תחילה, ואני אחיה בן בתואל יורשה, ואין לבני לאה כל זכות ירושה. דוגמא זו מכוונת למקרה שאין לרחל בנים אחרים. וכשיש לה עוד בן בנימין מאיש אחר (לא מיעקב) - טוען בנימין: כולה שלי שירשתי מאמי, משום שבנה יוסף מת תחילה. וראובן טוען: רחל מתה תחילה, וירש בנימין מחצית ויוסף מחצית, וכשאחי יוסף מת, הרי אני - אחיו מאביו - יורשו ולא בנימין. [אפשר לפרש דברי רבינו, שהמדובר כשיש לרחל עוד בן מאיש

אחר, שגם יורשי הבן מודים שהוא יורש מחצית, ולפיכך הוא נקרא ודאי, כמו ספק ויבם בנכסי האב (ראה למעלה ה"ח). אבל כשאין לה בן אחר - הרי זה ספק וספק - ויחלוקו. אולם זה מנוגד לדברי אביי שם, שאין חולק עליו. וצע"ג].

1 ז. נָפַל הַבַּיִת[54] עָלָיו וְעַל בֶּן בִּתּוֹ: אִם הָאָב מֵת
2 תְּחִלָּה - בֶּן בִּתּוֹ יִירָשֶׁנּוּ, וְנִמְצְאוּ הַנְּכָסִים שֶׁל יוֹרְשֵׁי
3 הַבֵּן; וְאִם בֶּן בִּתּוֹ מֵת תְּחִלָּה - אֵין הַבֵּן יוֹרֵשׁ אֶת
4 אִמּוֹ בַּקֶּבֶר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[55], וְנִמְצְאוּ הַנְּכָסִים שֶׁל
5 יוֹרְשֵׁי הָאָב. לְפִיכָךְ יַחְלְקוּ[56] יוֹרְשֵׁי הָאָב עִם יוֹרְשֵׁי
6 בֶּן הַבַּת. וְכֵן אִם [נִשְׂבָּה] הָאָב[57] וּמֵת בֶּן בִּתּוֹ
7 בַּמְּדִינָה[58], אוֹ שֶׁנִּשְׁבָּה הַבֵּן[59] וּמֵת אָבִי אִמּוֹ בַּמְּדִינָה
8 - יַחְלְקוּ יוֹרְשֵׁי הָאָב עִם יוֹרְשֵׁי בֶּן הַבַּת.

54) ברייתא שם קנט: "אב שנשבה ומת, ובן בתו במדינה וכו'". ומביאה רבינו בסוף הלכה זו. ומשווה רבינו דין נפל הבית לדין נשבה, שאין כל טעם לחלק ביניהם. 55) למעלה פ"א הי"ג. 56) הרשב"א בתשובה, מובא במגיד־משנה כאן מקשה: מכיון שרבינו פסק בהלכה הקודמת, בנפל הבית עליו ועל אמו, שהנכסים בחזקת יורשי האם, היינו חזקת השבט, למה פסק כאן יחלוקו ומוציאים חצי הנכסים מחזקת שבט האב? ולא מצאו תירוץ מספיק. (ואם יתקבל פירושי בהלכה הקודמת שהעמדתיו בסוגריים, תתבאר יפה גם הלכה זו, שהרי כאן ספק וספק. ואין לשלול בהחלט שרבינו ראה בברייתא זו ניגוד לסברת אביי, ומשום כך דחה אותה. ורבינו גרשום מאור הגולה בפירושו לבבא־בתרא מקדים דברי אביי לדין נפל הבית עליו ועל אשתו, ובא לנמק למה הבעל נוטל חצי צאן ברזל, שהם נכסי האשה, ומה שאמר: "הוחזקה נחלה באותו השבט", הכוונה לשבט הבעל שקיבל עליו אחריות מלאה והוחזק בהם. וסברא זו (בלי שינוי הגירסא) נאמרה גם ב'תוספות' שם ד"ה הואיל. ובדין עליו ועל אמו, לא הביא טעמו של אביי, ופירש "בחזקת יורשי האם" שברשות האם היו תחילה, ומתקבל על הדעת שרבינו קיבל גירסא זו. ומה שאמר "הם וודאים" הכוונה, מפני שהנכסים היו בחזקת האם, והם יורשיה. ואם נפרש את המלים "לאותו שבט" כפשוטם, היינו לאחד משבטי בני ישראל הקדמונים, יובנו דברי רבינו בקלות: מכיוון שבימיו - ואפילו בימי המשנה - היה מיזוג מלא של שבטי ישראל, בטל נימוקו של אביי, ולפיכך הביא נימוק אחר. וגם לפי פירוש זה מתיישבת תמיהתו של הרשב"א, אלא שמתקבל על הדעת שהכוונה לאותה משפחה, ושבט לאו דוקא, ובא רק לרמז על מה שכתבה תורה (במדבר לו, ז): "ולא תסוב נחלה וגו' ממטה אל מטה", שהרי דין זה עצמו נוהג באותו דור בלבד. ובתשובות הרא"ש כלל פד אות ג (מובא בכסף־משנה כאן) מיישב קושיית הרשב"א, ותמצית דבריו, שבין אם מתה הבת תחילה ובין האב תחילה, הירושה עוברת מתחילה לבת, וממנה או למטה - ליורשי בנה או למעלה - ליורשי אביה. וכבר תמהו עליו רבים, שהרי אם היא מתה תחילה אין הירושה עוברת כלל אליה, משום שאינה יורשת בקבר. ראה 'אבן האזל' שהאריך בזה]. 57) ומת בשביה. 58) ואין ידוע מי מת קודם. 59) ומת בשביה.

9 ח. נָפַל עָלָיו[60] הַבַּיִת וְעַל אָבִיו אוֹ שְׁאָר מוֹרִישִׁין[61],
10 וְעָלָיו[62] כְּתֵבַת אִשָּׁה וּבַעֲלֵי חוֹב, יוֹרְשֵׁי הָאָב אוֹמְרִין:
11 מֵת הַבֵּן תְּחִלָּה, וְלֹא הִנִּיחַ כְּלוּם, וְאָבַד הַחוֹב[63],
12 וּבַעֲלֵי חוֹבוֹת אוֹמְרִים: הָאָב מֵת תְּחִלָּה, וְזָכָה הַבֵּן
13 בִּירֻשָּׁתוֹ, וְיֵשׁ לָנוּ לִגְבּוֹת מֵחֶלְקוֹ - הֲרֵי הַנְּכָסִים
14 בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין[64], וְעַל הָאִשָּׁה וּבַעֲלֵי חוֹבוֹת לְהָבִיא
15 רְאָיָה[65], אוֹ יֵלְכוּ לָהֶם בְּלֹא כְּלוּם.

60) משנה, שם קנז. 61) של הבן. 62) על הבן מוטל לשלם. 63) שיורשי האב אינם חייבים לפרוע חובותיו. 64) שהרי הם יורשים ודאי, בין מת הבן קודם ובין מת האב קודם. 65) שהאב מת תחילה.

16 ט. דִּין אֵלּוּ[66] שֶׁמֵּתוּ תַּחַת הַמַּפֹּלֶת, אוֹ שֶׁטָּבְעוּ בַּיָּם,
17 אוֹ שֶׁנָּפְלוּ לָאֵשׁ, אוֹ שֶׁמֵּתוּ בְּיוֹם אֶחָד וְזֶה בְּמְדִינָה
18 זוֹ וְהָאַחֵר בְּמְדִינָה אַחֶרֶת - דִּין אֶחָד הוּא; שֶׁבְּכָל
19 אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן אֵין יוֹדְעִין מִי הוּא שֶׁמֵּת תְּחִלָּה.

66) דברים פשוטים ומובנים, וביאור מיותר.

יום שני ה' תמוז ה'תשע"ט

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) מבאר שאין אדם יכול להוריש מי שאינו ראוי ליורשו ולא לעקור הירושה מן היורש.

20 א. אֵין אָדָם[2] יָכוֹל לְהוֹרִישׁ לְמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ,
21 וְלֹא לַעֲקֹר[3] הַיְרֻשָּׁה מִן הַיּוֹרֵשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה מָמוֹן
22 הוּא[4]. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת נְחָלוֹת: וְהָיְתָה לִבְנֵי
23 יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט - לוֹמַר: שֶׁחֻקָּה זוֹ לֹא
24 נִשְׁתַּנְּתָה[5] וְאֵין הַתְּנַאי מוֹעִיל בָּהּ. בֵּין שֶׁצִּוָּה וְהוּא
25 בָּרִיא בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע[6], בֵּין עַל פֶּה בֵּין בִּכְתָב
26 - אֵינוֹ מוֹעִיל.

2) משנה בבא בתרא קל. 3) משנה שם קכו: 4) וכלל בידינו שבענייני ממון מועיל כל תנאי (כרבי יהודה קידושין יט: ובכמה מקומות). 5) בכתב יד תימן: לא תישתנה. 6) חולה אנוש.

27 ב. לְפִיכָךְ[7], הָאוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי בְּנִי בְּכוֹרִי לֹא יִטֹּל
28 פִּי שְׁנַיִם, אִישׁ פְּלוֹנִי[8] בְּנִי לֹא יִירַשׁ עִם אֶחָיו - לֹא
29 אָמַר כְּלוּם[9]. אִישׁ פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ
30 בַּת[10], בִּתִּי תִּירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן - לֹא אָמַר
31 כְּלוּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[11]. אֲבָל הָיוּ לוֹ יוֹרְשִׁין
32 רַבִּים, כְּגוֹן בָּנִים רַבִּים אוֹ אַחִים אוֹ בָּנוֹת, וְאָמַר
33 כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע: פְּלוֹנִי אָחִי יִירָשֵׁנִי מִכְּלַל אַחַי[12],
34 אוֹ בִּתִּי פְּלוֹנִית תִּירָשֵׁנִי מִכְּלַל בְּנוֹתַי[13] - דְּבָרָיו
35 קַיָּמִין[14], בֵּין שֶׁאָמַר עַל פֶּה בֵּין שֶׁכָּתַב בִּכְתָב.
36 אֲבָל אִם אָמַר: פְּלוֹנִי בְּנִי יִירָשֵׁנִי לְבַדּוֹ[15]: אִם אָמַר עַל

1 פֵּה - דְּבָרָיו קַיָּמִין; אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לִבְנוֹ -
2 לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[16], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17].

7) בבא בתרא שם. 8) שם קל. שאין לו כל זכות ליורשו. 9) דיבורו אינו מועיל וכאילו לא אמר כלום. 10) ומכל שכן כשיש לו בן. 11) כל הדומה לזה, כשאומר על מי שאינו יורשו כלל - שיירשנו. 12) הוא היחידי מבין אחיי יירש אותי. 13) ואין לו בנים. 14) כרבי יוחנן בן ברוקה במשנתנו: "אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימים", ונפסקה שם הלכה כמותו. וטעמו פירש רבא בגמרא שם: אמר קרא (דברים כא, טז): "והיה ביום הנחילו את בניו" - התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה. 15) רבינו מחלק בין בן לבין יורשים אחרים. 16) שם קלא: "אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב כל נכסיו לבנו הגדול - לא עשהו אלא אפוטרופוס וכו' ואפילו בנו קטן". כלומר, התכוון שבניו יכבדוהו, אבל לא להעבירם מנחלתם. 17) בפרק ו מהלכות זכייה ומתנה הלכה ב והלכה ג. לשון שמואל שם: "הכותב כל נכסיו וכו'" ואפשר להבין שהמדובר בלשון מתנה ורבינו כתב "פלוני בני יירשני", שאם נתן בתורת מתנה דבריו קיימים. וההבדל הזה בבן בין הבנים בין אומר בעל פה ובין כתב, אמרו הרי"ף כאן, ומדגיש שזאת היא "הילכתא בלי טעמא (הלכה שלא נמסר נימוקה)" ומסתמך על הגמרא שם קמד.

3 ג. אָמַר: פְּלוֹנִי בְּנִי יִירַשׁ חֲצִי נְכָסַי, וּשְׁאָר בָּנַי הַחֲצִי
4 - דְּבָרָיו קַיָּמִין[18]. אֲבָל אִם אָמַר: הַבְּכוֹר יִירַשׁ
5 כַּפָּשׁוּט, אוֹ שֶׁאָמַר: לֹא יִירַשׁ פִּי שְׁנַיִם עִם אֶחָיו -
6 לֹא אָמַר כְּלוּם; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן
7 הָאֲהוּבָה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר[19], כִּי אֶת הַבְּכֹר
8 בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר.

18) דין זה פשוט, שהרי אפילו אמר יירש כל נכסיי - דבריו קיימים כמבואר בהלכה הקודמת, ונכתב משום הבבא שלאחריה. 19) חציו הראשון של פסוק זה: "והיה ביום הנחילו את בניו" מלמדנו שהאב רשאי להנחיל את יורשיו כרצונו, כמבואר למעלה הלכה ב, ומסופו של הפסוק למדנו, שזכות זו ניתנה לאב רק בחלק הפשיטות לבדו ולא בחלק הבכורה. [הר"י מיגאש, מובא במגיד משנה כאן, מבאר ששני הדינים האלה: יירש הכל ויירש חצי נכסיי דבריו קיימים - נאמרו כשאין בכור בין הבנים; אבל אם יש בכור ביניהם, ברור, שאינו יכול למעט חלק בכורה, והואיל ובטלה צוואתו לגבי חלק זה, בטלה גם לגבי חלק הפשוטים. והרא"ש והטור (שם) חולקים עליו בחלק הפשוטים ודעתם, שהבכור נוטל כדינו והפשוטים מפסידים לפי חשבון. (ראה לקמן הלכה ד)].

9 ד. וְאִם הָיָה בָּרִיא[20] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ,
10 לֹא לַבְּכוֹר וְלֹא לְאֶחָד מִשְּׁאָר הַיּוֹרְשִׁין.

20) בעייה שלא נפשטה שם קלא. ואין מוציאים מיד היורשים מספק (רי"ף שם). [בטור שם מביא דעת רבינו חננאל שגם בריא יכול לשנות בלשון ירושה (עיין שם)].

11 ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[21]? כְּשֶׁאָמַר בִּלְשׁוֹן יֵרֶשָׁה;
12 אֲבָל אִם נָתַן מַתָּנָה - דְּבָרָיו קַיָּמִין. לְפִיכָךְ, הַמְחַלֵּק
13 נְכָסָיו[22] עַל פִּיו לְבָנָיו[23] כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע[24], רִבָּה
14 לְאֶחָד וּמִעֵט לְאֶחָד, וְהִשְׁוָה לָהֶן הַבְּכוֹר - דְּבָרָיו
15 קַיָּמִין[25]. וְאִם אָמַר מִשּׁוּם יֵרֶשָׁה - לֹא אָמַר כְּלוּם[26].

21) האמור כאן מכוון גם להלכה א. שאין אדם יכול להוריש למי שאינו ראוי ליורשו וגם להלכה ד בדין בריא. 22) משנה שם קכו: 23) בלשון מתנה. 24) ואינה צריכה קניין, משום שדברי שכיב מרע "ככתובין וכמסורין דמי". 25) התורה לא צימצמה זכותם של בני אדם - בין בריאים בין חולים - להעניק מתנות בחייהם כרצונם, וקבעה רק סדרי ירושה, שאי אפשר לשנותם כמבואר למעלה הלכה א. 26) לשון המשנה ובר"ן שם מביא כמה פירושים למשנה זו. הרשב"ם מפרש, שהמשנה בשיטת חכמים החולקים על רבי יוחנן בן ברוקה וסוברים שאפילו בראוי ליורשו אינו רשאי לשנות. ויש מי שאומר, שדברי הכול היא ומה שאמרה "לא אמר כלום" הכוונה להשוות להם הבכור בלבד ובבכור גם רבי יוחנן בן ברוקה מודה, ולזה הסכים רבינו יונה. והפירוש השלישי: דברי הכול היא וגם לגבי פשוטים לא אמר כלום, מפני שבטלה מקצת הצוואה בטלה כולה. וכן היא דעת הר"י מיגאש, שהבאנו למעלה בהערות להלכה ג. וסגנונה של ההלכה שלפנינו מוכיח שרבינו קיבל את דעת רבו הר"י מיגאש.

16 ו. כָּתַב[27] בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף מִשּׁוּם
17 מַתָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִזְכִּיר לְשׁוֹן יֵרֶשָׁה בַּתְּחִלָּה
18 וּבַסּוֹף - דְּבָרָיו קַיָּמִין. כֵּיצַד? תִּנָּתֵן שָׂדֶה פְּלוֹנִית
19 לְפְלוֹנִי בְּנִי וְיִירָשֶׁנָּה, אוֹ שֶׁאָמַר: יִירָשֶׁנָּה וְתִנָּתֵן לוֹ
20 וְיִירָשֶׁנָּה, אוֹ יִירָשֶׁנָּה וְתִנָּתֵן לוֹ, הוֹאִיל וְיֵשׁ שָׁם לְשׁוֹן
21 מַתָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִזְכִּיר לְשׁוֹן יֵרֶשָׁה בַּתְּחִלָּה
22 וּבַסּוֹף - דְּבָרָיו קַיָּמִין. וְכֵן אִם הָיוּ שָׁלֹשׁ שָׂדוֹת[28]
23 לִשְׁלֹשָׁה יוֹרְשִׁין, וְאָמַר: יִירַשׁ פְּלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית,
24 וְתִנָּתֵן לְפְלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית, וְיִירַשׁ פְּלוֹנִי שָׂדֶה
25 פְּלוֹנִית - קָנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן
26 יֵרֶשָׁה אֵינוֹ זֶה שֶׁאָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן מַתָּנָה[29]. וְהוּא שֶׁלֹּא
27 יִשְׁהֶה בֵּין אֲמִירָה לַאֲמִירָה כְּדֵי דִּבּוּר[30]; אֲבָל אִם
28 שָׁהָה - צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא לְשׁוֹן הַמַּתָּנָה מְעֹרָב בִּשְׁלָשְׁתָּן.

27) משנה שם, כפי שנתפרשה בגמרא שם קכט. 28) גמרא שם. 29) גם בשלוש שדות אין הבדל בין בתחילה או באמצע או בסוף, כפירושו של הר"י מיגאש בבא בתרא שם לדברי ריש לקיש, שנפסקה הלכה כמותו נגד רבי יוחנן בדין זה. 30) כדי שאילת שלום תלמיד לרב: "שלום עליך רבי ומורי", שתוך כדי דיבור הוא כדיבור אחד, ולשון מתנה נמשך לכולם.

29 ז. כֵּיצַד[31]? אִם הָיָה לְשׁוֹן הַמַּתָּנָה בָּאֶמְצַע - יֹאמַר:
30 פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי יִירְשׁוּ שָׂדֶה פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית שֶׁנִּתְּתִים
31 לָהֶן בְּמַתָּנָה וְיִירָשׁוּם[32]. וְאִם הָיָה לְשׁוֹן הַמַּתָּנָה
32 בַּתְּחִלָּה - יֹאמַר: תִּנָּתֵן שָׂדֶה פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית[33]
33 לְפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְיִירָשׁוּם. וְאִם הָיָה לְשׁוֹן הַמַּתָּנָה

בַּסּוֹף - יֹאמַר: יְיַרֵּשׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית שֶׁנְּתַתִּים לָהֶן בְּמַתָּנָה.

31) נוסח מעורב בשלושתן שנאמר בסוף הלכה ו. 32) לשונו של ריש לקיש שם. 33) דוגמא זו היא בשתי שדות ושני בני אדם והוא הדין לשלושה או יותר.

ח. יֵרֵשַׁת הַבַּעַל[34], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם[35], עָשׂוּ חִזּוּק לְדִבְרֵיהֶם כְּשֶׁל תּוֹרָה, וְאֵין הַתְּנַאי[36] מוֹעִיל בָּהּ[37], אֶלָּא אִם כֵּן הִתְנָה עִמָּהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[38].

34) כתובות פג: 35) מדברי חכמים. 36) אם התנה שלא יירשנה. 37) והוא יורש אותה. 38) פרק כ"ג הלכה ב והלכה ו. למעלה פרק א נתבאר כל זה באריכות.

ט. הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים יוֹרֵשׁ[39] אֶת אָבִיו דְּבַר תּוֹרָה. אֲבָל שְׁאָר יֵרֵשׁוֹתֵיהֶן - מַנִּיחִין אוֹתוֹ לְפִי מִנְהָגָם.

39) מימרא של רבא קידושין יז: ולמד זה מדרשתו של חזקיה על הכתוב גבי ישראל שנמכר לגוי (ויקרא כה, ג): "וחישב עם קונהו" - ולא עם יורשי קונהו, פירוש, אם מת אדונו הגוי יצא עבדו הישראלי לחירות ללא כל תשלום ליורש. ומכאן למד רבא, שהבן הגוי יורש נכסים אחרים של אביו. ורבי יוחנן (שם יח.) למד זה מהכתוב (דברים ב, ט) "כי לבני לוט נתתי את ער ירושה" ושם מבואר, שרבא לא קיבל לימודו של רבי יוחנן, משום שאפשר לומר שמפני כבודו של אברהם דודו העניק לו הקב"ה זכות ירושה כיוצא מן הכלל.

י. וְהַגֵּר[40] אֵינוֹ יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[41]. תִּקְּנוּ לוֹ שֶׁיִּירַשׁ כְּשֶׁהָיָה, שֶׁמָּא יַחֲזֹר לְמִרְדּוֹ[42]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁתְּנַאי מוֹעִיל בִּירֻשָּׁה זוֹ[43], הוֹאִיל וְאֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מְחֻיָּב לַעֲמֹד בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[44]. וְאֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו הַגֵּר, וְלֹא גֵּר יוֹרֵשׁ אֶת גֵּר[45], לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[46].

40) שם. 41) מן התורה אינו יורשו, משום ש"גר שנתגייר כקטן שנולד" ונותקה קורבת בשר עם הוריו. 42) כדי שלא יפסיד את ירושתו. [בתוספות ישנים שם דיבור המתחיל אלא הקשו: מה יועיל אם יחזור בו מגירותו, הלא גר דינו כישראל גמור, שאף על פי שחטא ישראל הוא, ולא יירש? ותירצו: שאינו בקי בדיני ישראל ויחשוב שיירש]. 43) אם התנה לפני שנתגייר, שלא יירש - אינו יורש. 44) יכול הוא לוותר עליה לפני שנתגייר. נתבאר למעלה הלכה ח שתנאו של הבעל בירושת אשתו אינו מועיל, אף על פי שהיא מדבריהם ולפיכך משמיענו כאן, שבירושת הגר מועיל התנאי מטעם האמור. 45) האב ובנו או שני אחים שנתגיירו. והטעם, נתבאר למעלה: שנותקה קורבת בשר הגויית, ושניהם כאילו נולדו ברגע גיורם. 46) הנימוק שאמרנו בגר שאביו נשאר בגיותו איננו שייך כאן שהרי אם יחזור לגיותו גם כן לא יירש את אביו הגר.

יא. כָּל הַנּוֹתֵן[47] נְכָסָיו לַאֲחֵרִים וְהִנִּיחַ הַיּוֹרְשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַיּוֹרְשִׁין נוֹהֲגִין כַּשּׁוּרָה - אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הִימֶנּוּ[48], וְזָכוּ הָאֲחֵרִים בְּכָל מַה שֶּׁנָּתַן לָהֶן[49]. מִדַּת חֲסִידוּת הִיא, שֶׁלֹּא יָעִיד אָדָם[50] חָסִיד בְּצַוָּאָה שֶׁמַּעֲבִירִין בּוֹ הַיְרֻשָּׁה מִן הַיּוֹרֵשׁ, אֲפִלּוּ מִבֵּן שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג כַּשּׁוּרָה לְאָחִיו חָכָם וְנוֹהֵג כַּשּׁוּרָה.

47) משנה בבא בתרא קלג: 48) "אין לחכמים נחת רוח ממעשיו וכו' שכועסים עליו דקא עקר (שעוקר) נחלה דאורייתא" (רש"י שם). פסק כחכמים בניגוד לדעת רבן שמעון בן גמליאל שאמר: אם לא היו בניו נוהגין כשורה - זכור לטוב. רבינו מסתמך על הוראתו של שמואל (שם) לרב יהודה תלמידו. 49) נתבאר למעלה הלכה ה. שבלשון מתנה דבריו קיימים. 50) שלא יחתום כעד על צוואה כזו. שמואל הורה כך לרב יהודה.

יב. יִשְׂרָאֵל[51] שֶׁהֵמִיר[52] - יוֹרֵשׁ אֶת קְרוֹבָיו הַיִּשְׂרְאֵלִים כְּשֶׁהָיָה[53]. וְאִם רָאוּ בֵּית דִּין לְאַבֵּד אֶת מָמוֹנוֹ וּלְקָנְסוֹ שֶׁלֹּא יִירַשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְחַזֵּק אֶת יְדֵיהֶם[54] - הָרְשׁוּת בְּיָדָן. וְאִם יֵשׁ לוֹ בָּנִים בְּיִשְׂרָאֵל - תִּנָּתֵן יֵרֻשַּׁת אֲבִיהֶן הַמּוּמָר לָהֶן. וְכֵן הַמִּנְהָג תָּמִיד בַּמַּעֲרָב[55].

51) שם. 52) החליף דתו, השתמד. 53) אף על פי שחטא ישראל הוא. בקידושין שם דרשו שגוי יורש את אביו מהכתוב (שם ה): "כי ירושה לעשיו נתתי את הר שעיר", ודחו לימוד זה משום ש"ישראל מומר שאני". ומכאן שישראל מומר - יורש (את עשיו הגדירו חכמים כישראל מומר). 54) ידי הממירים. 55) בארצות אירופה שהן מערבית למצרים, מקום מגורי רבינו.

יג. צִוּוּ חֲכָמִים[56], שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם[57] בֵּין הַבָּנִים בְּחַיָּיו אֲפִלּוּ בְּדָבָר מוּעָט, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי תַּחֲרוּת וְקִנְאָה, כַּאֲחֵי יוֹסֵף עִם יוֹסֵף[58].

56) שבת י: 57) לא יעדיף. 58) שכתונת הפסים שנתן לו יעקב גרמה לשנאת אחים חריפה.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) מבאר שאין היורשים נוחלים עד שיביאו ראייה שמת מורישם, ודין הורדת קרוב לנכסי שבוי או לנכסי בורח או לנכסי רטושים או נטושין.

א. אֵין הַיּוֹרְשִׁין[2] נוֹחֲלִין עַד שֶׁיָּבִיאוּ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁמֵּת מוֹרִישָׁן. אֲבָל אִם שָׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת, אוֹ שֶׁבָּאוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְשִׁיחִין לְפִי תֻּמָּן, אַף עַל פִּי שֶׁמַּשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ עַל פִּיהֶם וְנוֹטֵל כְּתֻבָּתָהּ[3] - אֵין הַיּוֹרְשִׁין נוֹחֲלִין עַל פִּיהֶם[4].

2) משנה, יבמות קטז: 3) כבית־שמאי, שהודו להם בית־הלל אחר שחלקו עליהם בתחילה. ונימוקם: רגילים היו לכתוב בכתובה: "כשתינשאי לאחר, תטלי מה שכתוב ליכי", והרי נישאה לאחר. 4) משום שאין מוציאים ממון מחזקתו אלא על־פי שנים, ובנישואי אשה הקילו חכמים, כדי שלא תתעגן, כמו ששנינו (יבמות קכב.) "והוחזקו

להיות משיאין עד מפי עד, מפי עבד, מפי אשה, מפי שפחה" (ראה הלכה הבאה).

ב. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאת וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נֶאֱמֶנֶת וְתִנָּשֵׂא וְתִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ[5] - אֵין הַיּוֹרְשִׁין נִכְנָסִין לַנַּחֲלָה עַל פִּיהָ[6]. אָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, וְנִתְיַבְּמָה - הֲרֵי יְבָמָהּ נִכְנָס לַנַּחֲלָה עַל פִּיהָ[7]; שֶׁנֶּאֱמַר: יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת, וַהֲרֵי קָם.

5) נתבאר בהלכה הקודמת. 6) שם קיז. 7) שנינו שם (מ:): הכונס את יבמתו, זכה בנכסים של אחיו. ובברייתא שם כד. למדו זה מן הכתוב (דברים כה, ז): "יקום על שם אחיו המת" - לנחלה. ובגמרא שם קיז. דרש רב חסדא, אותו הכתוב עצמו: "יקום על שם אחיו המת" - והרי קם. פירוש: הרי ייבם אותה, ולפיכך זכה בכל נכסי המת.

ג. מִי שֶׁטָּבַע בְּמַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף[8], וּבָאוּ עֵדִים שֶׁטָּבַע בִּפְנֵיהֶם וְאָבַד זִכְרוֹ[9], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ לְכַתְּחִלָּה[10] - הֲרֵי הַיּוֹרְשִׁין נוֹחֲלִין עַל פִּיהֶם[11]. וְכֵן אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁרָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לְגֹב אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים, אוֹ שֶׁרָאוּהוּ צָלוּב וְהָעוֹף אוֹכֵל בּוֹ, אוֹ שֶׁנִּדְרַס בַּמִּלְחָמָה וָמֵת, אוֹ שֶׁנֶּהֱרַג וְלֹא הִכִּירוּ פָּנָיו אֲבָל הָיוּ לוֹ סִימָנִים מֻבְהָקִין בְּגוּפוֹ וְהִכִּירוּ אוֹתָם[12] - בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אִם אָבַד זִכְרוֹ אַחַר כָּךְ - יוֹרְדִין לַנַּחֲלָה בְּעֵדוּת זוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ. שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁלֹּא הֶחְמִירוּ בִּדְבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא מִפְּנֵי אִסּוּר כָּרֵת[13]; אֲבָל לְעִנְיַן מָמוֹן, אִם הֵעִידוּ הָעֵדִים בִּדְבָרִים שֶׁחֲזָקָתָן לְמִיתָה, וְהֵעִידוּ שֶׁרָאוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים וְאָבַד זִכְרוֹ, וְאַחַר כָּךְ נִשְׁמַע שֶׁמֵּת[14] - הֲרֵי אֵלּוּ נוֹחֲלִין עַל פִּיהֶן. וְכָזֶה מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם בְּכָל בָּתֵּי דִינִין, וְלֹא שָׁמַעְנוּ מִי שֶׁחָלַק בְּדָבָר זֶה.

8) ברייתא, שם קכא. "נפל למים . . . וחכמים אומרים: מים שיש להם סוף - אשתו מותרת להינשא, שאין להם סוף - אשתו אסורה". ואביי שם מפרש, מים שיש להם סוף, היינו "שעומד ורואה מארבע רוחותיו", ולפיכך כשהעד ראה שבעלה נפל למים, ושהה יותר מכדי שאדם יכול להימצא במים ולחיות - אשתו מותרת להינשא, ואם אינו רואה מארבע רוחותיו, חוששים שמא עלה מן המים במקום שראייתו של העד אינה מגיעה. 9) לא הגיעה כל ידיעה ממנו ונשתכח. 10) דייק רבינו וכתב "לכתחילה", להודיענו שאם נשאת שלא ברשות בית־דין אין הבעל מחויב לגרשה, כמבואר בפי"ג מהלכות גירושין הי"ט (ראה שם, דיני עדות מיתת הבעל). 11) טעמו יתבאר בסוף הלכה זו. 12) בכל אלו המקרים, אמרו חכמים (שם קב. וקכא.) שאין משיאים את אשתו (ראה הלכות גירושין שם, נימוקי דינים אלה). 13) לאו דווקא "כרת", שהרי ביאת אשת איש עונשה מיתת בית־דין, ונקט "כרת" משום שכל עבירה שחייבים עליה מיתת בית־דין כשיש עדים והתראה - עונשה כרת בידי שמים כשאין עדים או התראה. 14) בבבא ראשונה, חסר הסיום: "ואחר־כך נשמע שמת". וב"בית יוסף" חו"מ סימן רפד (ב"בדק הבית" שלו) כתב שזה לאו דוקא. ונראה שהתכוון לומר שאין זה תנאי נוסף, אלא מסקנה הגיונית מן העדות ומן "אבד זכרו". בהלכה הקודמת, ביאר רבינו שלפעמים משיאין את האשה ואין היורשים נוחלים, וכאן מבאר שלפעמים אין משיאין והיורשים נוחלים. ולא ביאר רבינו כאן אם האשה נוטלת כתובתה משום שזה דבר שבממון, או אינה נוטלת כל זמן שאסור לה להינשא. הראב"ד כאן אומר שאינה נוטלת, מפני "שאין אני קורא בה: כשתינשאי לאחר תיטלי כתובתך" (ראה מגיד־משנה).

ד. שָׁבוּי[15] שֶׁנִּשְׁבָּה, וְשָׁמְעוּ שֶׁמֵּת, וְיָרְדוּ יוֹרְשָׁיו לַנַּחֲלָה[16] וְחָלְקוּ אוֹתָהּ בֵּינֵיהֶם - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדָן. וְכֵן הַבּוֹרֵחַ מֵחֲמַת סַכָּנָה[17]. אֲבָל הַיּוֹצֵא לְדַעַת[18] שֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת, וְיָרְדוּ יוֹרְשָׁיו לִנְכָסָיו וַחֲלָקוּם - מוֹצִיאִין מִיָּדָן[19], עַד שֶׁיָּבִיאוּ רְאָיָה שֶׁמֵּת מוֹרִישָׁן.

15) בבא־מציעא לח: ולט. 16) לירש גוף הנכסים ולזכות בהם (לא רק כאריסים לקבל חלק הפירות). 17) סכנת הריגה. 18) מרצונו. 19) רש"י שם מבאר ההבדל בין נאנס לצאת ובין יוצא לדעת: במקרה השני, אנו אומרים: מכיון שלא אמר הורידו קרובי לנכסי, נראה שאינו רוצה בכך. אבל כשנשבה או ברח מפני הסכנה, אפשר שלא הספיק לצוות או שלא שם לב לעניני רכושו (על־פי ביאורו של המגיד־משנה).

ה. שָׁבוּי[20] שֶׁנִּשְׁבָּה וּבוֹרֵחַ מֵחֲמַת סַכָּנַת נְפָשׁוֹת - חַיָּבִין בֵּית דִּין לְהִתְעַסֵּק בְּנִכְסֵיהֶן[21]. כֵּיצַד עוֹשִׂין? כָּל הַמִּטַּלְטְלִין יִהְיוּ מֻפְקָדִין בְּיַד נֶאֱמָן עַל פִּי בֵּית דִּין, וּמוֹרִידִין לְתוֹךְ הַקַּרְקָעוֹת קְרוֹבִין הָרְאוּיִין לִירָשָׁה כְּדֵי לַעֲבֹד אֶת הַקַּרְקָעוֹת[22] וּלְהִתְעַסֵּק בָּהֶן עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁמֵּתוּ אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹאוּ. וְלִכְשֶׁיָּבוֹא הַשָּׁבוּי וְהַבּוֹרֵחַ - שָׁמִין אֵלּוּ הַקְּרוֹבִים שֶׁהוֹרִידוּ מַה שֶּׁעָשׂוּ וּמַה שֶּׁאָכְלוּ, כְּמִנְהַג כָּל הָאֲרִיסִין שֶׁל אוֹתָהּ הַמְּדִינָה. וְלָמָּה לֹא יַעֲמִידוּ בֵּית דִּין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[23] לְעוֹלָם, בֵּין בְּמִטַּלְטְלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הַבְּעָלִים אוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁמֵּתוּ? לְפִי שֶׁאֵין בֵּית דִּין חַיָּבִין לְהַעֲמִיד אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לִגְדוֹלִים שֶׁהֵן בְּנֵי דַעַת[24].

20) שם לט. 21) ולשמור עליהם שלא יחזיקו בהם אחרים שלא כדין. 22) בהלכה שלפנינו, מדובר כשלא שמעו שמת, ולפיכך אין יורשיו זכאים לנחול אלא לעבוד ולקבל חלק מהיבול כפי מנהג המדינה. 23) שאינו נוטל שכר, כמו שמעמידים ליתומים. 24) בגמרא שם: "אפוטרופא לדיקנני (מגודלי זקן) - לא מוקמינן". וטעמו של דבר, מבואר ברש"י שם: שלא יימצאו אנשים שיסכימו לקבל עליהם טורח גדול של טיפול בקרקעות חינם, אלא בשביל יתומים קטנים יקבלו עליהם למען המצוה הרבה; ובמטלטלין, שאין כל טורח בשמירתם, יימצאו אנשים שמקבלים לשמירה, משום שמתכבדים בזה שבית־דין

נותנים בהם אימון (על־פי ביאורו של המגיד־משנה). [ב'נמוקי יוסף' מביא מחלוקת ראשונים, במקרה שנמצא אדם שאינו קרוב, ומסכים לקבל על עצמו אפוטרופסות בקרקעות ללא תשלום. דעת הרשב"א שמורידים אותו לקרקעות, ודעת רבינו אהרן הלוי שאין מורידים, שמא יפסיד את הנכסים, אבל קרוב הראוי ליורשו ומקבל חלקו כאריס - לא יפסיד. וכן כתב ה'טור' סי' רפה בשם אביו הרא"ש, והוא מוסיף, שהיורש יכול למחות נגד מינוייו של אפוטרופוס].

1 **ו. נִשְׁבָּה[25] הַשָּׁבוּי וּבָרַח הַמְּסַכֵּן, וְהִנִּיחַ קָמָה[26]**
2 **לִקְצֹר[27] וַעֲנָבִים לִבְצֹר, תְּמָרִים לִגְדֹּר וְזֵיתִים לִמְסֹק -**
3 **בֵּית דִּין יוֹרְדִים לִנְכָסָיו וּמַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[28],**
4 **וְקוֹצֵר וּבוֹצֵר וְגוֹדֵר וּמוֹסֵק, וּמוֹכֵר הַפֵּרוֹת, וּמַנִּיחִין**
5 **דְּמֵיהֶן עִם שְׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין בְּבֵית דִּין, וְאַחַר כָּךְ**
6 **מוֹרִידִין הַקָּרוֹב לִנְכָסָיו; שֶׁאִם יֵרֵד תְּחִלָּה, שֶׁמָּא**
7 **יִתְלֹשׁ אֵלּוּ הַפֵּרוֹת שֶׁהֵן כִּתְלוּשִׁין וְיֹאכַל אוֹתָן[29].**
8 **וְהוּא הַדִּין בַּחֲצֵרוֹת וּפֵנְדְּקָיוֹת[30] וַחֲנֻיּוֹת, הָעֲשׂוּיוֹת**
9 **לְשָׂכָר וְאֵינָן צְרִיכִין עֲבוֹדָה וְלֹא טֹרַח, וְאֵין אָדָם**
10 **נוֹתֵן אוֹתָן בַּאֲרִיסוּת[31] - אֵין מוֹרִידִין לָהֶם יוֹרֵשׁ;**
11 **שֶׁהֲרֵי גּוֹבֶה הַשָּׂכָר וְאוֹכֵל. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין? בֵּית**
12 **דִּין מַעֲמִידִין לָהֶן גַּבַּאי, וְיִהְיֶה הַשָּׂכָר מֻנָּח בְּבֵית דִּין**
13 **עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁמֵּת, אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא וְיִטֹּל שְׂכָרוֹ.**

25) מימרא של רב יהודה בשם שמואל (שם). 26) תבואה מחובורת לקרקע. 27) בשלה וראויה לקצור. בעברית יש שמות שונים לקטיפת מינים שונים של גידולי קרקע: קצירה - לתבואה, בצירה - לענבים, מסיקה - לזיתים, גדירה – לתמרים, ואורה - לתאנים. 28) משום שאין בזה טורח לזמן מרובה, אפשר יהיה למצוא אדם שיעסוק בזה. 29) קרוב יורש, מורה היתר לעצמו. 30) בתי מלון. 31) על־מנת שהמקבל עליו הטיפול, יטול חלק מן ההכנסה. בגמרא שם אמרו שבקרקעות תיקנו חכמים שיטול שכר כאריס, כדי שיעבד את השדה ולא תבור (שדה שאין מעבדים אותה זמן רב – מתקלקלת). ומזה למד רבינו, שבמקום שאין חשש הפסד כזה - לא תיקנו. ולפיכך בכל אלה, שאין הפסד מצוי בהם - אין מורידים יורש בשכר (מגיד־משנה. ראה ה"ז).

14 **ז. וְאֵין מוֹרִידִין[32] הַקָּרוֹב לְעוֹלָם אֶלָּא לְשָׂדוֹת וּלְגַנּוֹת**
15 **וּכְרָמִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן כְּאָרִיס[33], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
16 **יִפָּסְדוּ וְנִמְצְאוּ בּוּרִים וּנְשַׁמִּים.**

32) מתבאר מהאמור למעלה. 33) מלשונו משמע, שקרוב מקבל רק חלק אריסות מכל הפירות שאכל, ומחזיר לבעלים - כשיבואו - את מותר דמי הפירות. והראב"ד בהשגותיו חולק, ודעתו שכל מה שאכל הוא שלו, ובפירות שלא נקטפו עד שבאו הבעלים - הוא נוטל חלק אריסות (ראה 'טור' שם).

17 **ח. מִי שֶׁיָּצָא[34] לְדַעַת וְהִנִּיחַ נְכָסָיו, וְאֵין יָדוּעַ לְהֵיכָן**
18 **הָלַךְ וְלֹא מָה אֵרַע לוֹ - אֵין מוֹרִידִין קָרוֹב לִנְכָסָיו;**
19 **וְאִם יָרַד - אֵין[35] מְסַלְּקִין אוֹתוֹ. וְאֵין בֵּית דִּין צְרִיכִין**
20 **לְהִטַּפֵּל בּוֹ וּלְהַעֲמִיד לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, לֹא לְקַרְקַע**
21 **וְלֹא לְמִטַּלְטְלִין, שֶׁהֲרֵי לְדַעְתּוֹ יָצָא וְהִנִּיחַ נְכָסָיו[36].**
22 **וְכֵיצַד יִהְיֶה דִּין נִכְסֵי זֶה? מִטַּלְטְלִין - יַעַמְדוּ בְּיַד**
23 **זֶה שֶׁהֵן תַּחַת יָדוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא זֶה וְיִתְבַּע, אוֹ עַד**
24 **שֶׁיָּמוּת וְיִתְבְּעוּ הַיּוֹרְשִׁין.**

34) שם לח: "היורד לנכסי רטושין, מוציאין אותן מידו", ופירשו (שם לט.) "רטושין" היינו שבעליהם יצאו מרצונם, ולא מסרו לשום אדם את הטיפול בנכסיהם. 35) ב'בית יוסף' חו"מ שם, כתב שטעות־סופר נפלה כאן, ויש למחוק את התיבה "אין" (וכן היא הגירסא בכת"י תימן). 36) ללא כל השגחה, ולפיכך אין בית־דין מצווים לשמור עליהם.

25 **ט. וְהַקַּרְקָעוֹת: מִי שֶׁהִנִּיחוֹ שָׁכֵן[37] - אֵין לוֹקְחִין**
26 **מִמֶּנּוּ שָׂכָר[38]. וְשָׂדֶה אוֹ כֶּרֶם שֶׁהָיָה בָּהֶן אָרִיס -**
27 **יִשָּׁאֲרוּ כְּמוֹ שֶׁהִנִּיחוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא. וְשָׂדֶה אוֹ כֶּרֶם**
28 **שֶׁהִנִּיחָם בּוּרִים[39] - יִשָּׁאֲרוּ בּוּרִים[40]; שֶׁהֲרֵי הוּא**
29 **בִּרְצוֹנוֹ אִבֵּד מָמוֹנוֹ, וַאֲבֵדָה לְדַעַת אֵין אָנוּ מְצַוִּין**
30 **לְהַחֲזִירָהּ.**

37) צ"ל "שוכן" - כת"י תימן. פירוש, אם מי שהוא שוכן בחצירו או בחנותו לפני שיצא לדעתו. 38) אין בית־דין גובה ממנו שכר דירה. 39) בלתי מועבדים. 40) ואף־על־פי שהקרקע ייפסד.

31 **י. שָׁמְעוּ בּוֹ[41] שֶׁמֵּת - הֲרֵי בֵּית דִּין מוֹצִיאִין כָּל**
32 **הַמִּטַּלְטְלִין וּמַנִּיחִין אוֹתָן אֵצֶל נֶאֱמָן עַל פִּיהֶן[42],**
33 **וּמוֹרִידִין הַקָּרוֹב לַשָּׂדוֹת וְלַכְּרָמִים שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן**
34 **כְּאָרִיס[43] עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁמֵּת אוֹ עַד**
35 **שֶׁיָּבוֹא.**

41) בזה שיצא לדעתו. 42) דעת רבינו, שדין שמעו שמת ביוצא לדעת - כדין לא שמעו שמת בשבוי (מגיד־משנה). 43) כמבואר למעלה בהלכה ה בדין שבוי. והרמב"ן והרשב"א - הובאו במגיד־משנה כאן - חולקים על רבינו בזה, ודעתם שאין מורידים קרוב כלל כל זמן שאין ראייה ברורה שמת. ונימוקם, שבברייתא אמרו סתם: היורד לנכסי רטושין מוציאין אותן מידו, ולא חילקו בין שמעו שמת ובין לא שמעו, אולם כשהקרובים רוצים להוריד לא קרוב בתורת אריסות - נותנים בית־דין הסכמתם לזה, משום שחוששים לשמועה כזו, אבל אין כוח השמועה יפה להוריד קרובים.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) מבאר דין שאין מורידין קטן לנכסים אלה, ולא קרוב לנכסי קטן.

36 **א. כְּשֶׁמּוֹרִידִין[2] קָרוֹב לִנְכְסֵי הַשָּׁבוּי אוֹ בּוֹרֵחַ אוֹ**
37 **לִנְכְסֵי הַיּוֹצֵא לְדַעַת שֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת - לֹא יוֹרִידוּ**
38 **קָטָן[3], שֶׁמָּא יַפְסִיד הַנְּכָסִים. וְאֵין מוֹרִידִין קָרוֹב**
39 **לִנְכְסֵי קָטָן, שֶׁמָּא יִטְעַן וְיֹאמַר: זֶה חֶלְקִי הַמַּגִּיעַ לִי**
40 **בִּירֻשָּׁתִי. וַאֲפִלּוּ קָרוֹב מֵחֲמַת קָרוֹב אֵין מוֹרִידִין.**

1 כֵּיצַד? הָיוּ שְׁנֵי אַחִים, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְנִשְׁבָּה
2 הַקָּטָן[4] אוֹ בָּרַח - אֵין מוֹרִידִין הַגָּדוֹל לְתוֹךְ שֶׁדֵּהוּ,
3 מִפְּנֵי שֶׁהַקָּטָן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחוֹת, וְשֶׁמָּא יַחֲזִיק זֶה
4 הָאָח, וּלְאַחַר שָׁנִים יֹאמַר: זֶה חֶלְקִי שֶׁהִגִּיעַ לִי
5 בִּירֻשָּׁתִי[5], וּמֵחֲמַת יֵרֻשָּׁה בָּאתִי. וַאֲפִלּוּ בֶּן אָחִיו שֶׁל
6 זֶה הַקָּטָן הַנִּשְׁבָּה - אֵין מוֹרִידִין אוֹתוֹ לִנְכָסָיו[6], שֶׁמָּא
7 יֹאמַר: שֶׁמֵּחֲמַת אָבִי יֵרֻשָּׁתִי חֵלֶק זֶה.

2) בבא־מציעא לט. 3) מימרא של רב הונא, שם: "אין מורידים קטן לנכסי שבוי, ולא קרוב לנכסי קטן, ולא קרוב מחמת קרוב לנכסי קטן". 4) רבינו מפרש מימרא של רב הונא, בקטן שבוי, משום שכל הסוגיא שם עוסקת בשבוי, אולם להלכה גם רבינו מודה שאין מורידים קרוב אפילו לקטן שאינו שבוי, שהרי הנימוק: "שמא יטעון" כוחו יפה גם בלא שבוי (ראה לחם־משנה). 5) והקטן אינו יודע למחות ולהתדיין עמו. 6) בהגהות מיימוניות אות א, כתב: "צריך־עיון מניין לו זה?" ובלחם־משנה האריך בזה, והוסיף קושיא: למה לא פירש רבינו קרוב מחמת קרוב, שפירשו בגמרא: "באחי דאימא"? (אחי האם שאינם יורשי אבי הקטן, ואף־על־פי־כן יש אפשרות רחוקה שיוכל לטעון: ירשתים. ראה ה"ב). ונראה לי, שהדין שלפנינו אינו ביאור לקרוב מחמת קרוב, אלא הרחבת המונח "קרוב", שהרי בן אחיו הוא יורש ממש כמו אחיו ועומד במקומו, "ואפילו" שכתב רבינו משמעותו – אף־על־פי שאחיו חי - אין מורידין את בנו, שמא ימות אביו ויאמר בנו זה: מחמת אבי ירשתי. ודין קרוב מחמת קרוב, מבאר רבינו בהלכה הבאה (ראה ביאורנו שם). [פירוש פשוט זה מיישר את ההדורים מבלי להיכנס לפירצה הדחוקה של בעל לחם־משנה].

8 ב. לְעוֹלָם אֵין מוֹרִידִין קָרוֹב לִנְכְסֵי קָטָן, אֲפִלּוּ
9 קָרוֹב מֵחֲמַת אֲחֵי הָאֵם[7] שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִירַשׁ. הַרְחָקָה
10 יְתֵרָה הִיא זוֹ. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ בֵּינֵיהֶן[8] שְׁטַר חֲלָקָה[9] בֵּין
11 בַּבָּתִּים[10] בֵּין בַּשָּׂדוֹת - לֹא יֵרֵד. וַאֲפִלּוּ אָמַר: כְּתָבוּ
12 עָלַי שְׁטַר אֲרִיסוּת[11] - לֹא יֵרֵד; שֶׁמָּא יֹאבְדוּ הַשְּׁטָרוֹת
13 וְיַאַרְכוּ הַיָּמִים וְיִטְעַן וְיֹאמַר שֶׁזֶּה חֵלֶק יֵרֻשָּׁה בָּא לוֹ
14 (מֵחֲמָתוֹ אוֹ) מֵחֲמַת מוֹרִישָׁיו. מַעֲשֶׂה[12] בְּאִשָּׁה אַחַת,
15 שֶׁהָיוּ לָהּ שָׁלֹשׁ בָּנוֹת, וְנִשְׁבֵּית הַזְּקֵנָה הִיא וּבַת אַחַת,
16 וּמֵתָה בַּת שְׁנֵיָּה וְהִנִּיחָה בֵּן קָטָן[13]; וְאָמְרוּ חֲכָמִים:
17 אֵין מוֹרִידִין זוֹ הַבַּת הַנִּשְׁאֶרֶת לַנְּכָסִים - שֶׁמָּא מֵתָה
18 הַזְּקֵנָה[14], וְנִמְצְאוּ שְׁלִישׁ נְכָסִים[15] אֵלּוּ לַקָּטָן, וְאֵין
19 מוֹרִידִין קָרוֹב לִנְכְסֵי קָטָן; וְכֵן אֵין מוֹרִידִין לְזֶה
20 הַקָּטָן בַּנְּכָסִים - שֶׁמָּא עֲדַיִן הַזְּקֵנָה בַּחַיִּים, וְאֵין
21 מוֹרִידִין קָטָן לִנְכְסֵי שָׁבוּי. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין? מִתּוֹךְ
22 שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲמִיד אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לַחֲצִי שֶׁל קָטָן[16],
23 מַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל כָּל נִכְסֵי הַזְּקֵנָה[17]. אַחַר
24 זְמַן שָׁמְעוּ שֶׁמֵּתָה הַזְּקֵנָה. אָמְרוּ חֲכָמִים: תֵּרֵד הַבַּת
25 הַנִּשְׁאֶרֶת לִשְׁלִישׁ הַנְּכָסִים, שֶׁהוּא חֵלֶק יֵרֻשָּׁתָהּ; וְיֵרֵד
26 הַקָּטָן לִשְׁלִישׁ, שֶׁהוּא חֶלְקוֹ מִנִּכְסֵי הַזְּקֵנָה[18];
27 וְהַשְּׁלִישׁ שֶׁל בַּת הַשְּׁבוּיָה[19] - מַעֲמִידִין לוֹ
28 אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[20] מִפְּנֵי חֵלֶק הַקָּטָן, שֶׁמָּא מֵתָה גַּם הַבַּת
29 הַשְּׁבוּיָה, וְיֵשׁ לְזֶה הַקָּטָן חֲצִי הַשְּׁלִישׁ שֶׁלָּהּ. וְכֵן כֹּל
30 כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

7) רבינו מפרש מה שאמרו שם "אחי מאמא", בקרובים מחמת אחי האם, שאינם ראויים לירש את הנכסים שהיו בחזקת אבי הקטן. תמצית שיטתו של רבינו היא: א. כל מי שראוי לירש את נכסי אבי הקטן במקרים מצויים, כגון בני המת, אחיו ובני אחיו - נכנסים בגדר "קרוב", ועיקר התקנה שלא להוריד קרוב, מנומקת: שלא יאמר אני היורש החוקי של אותם הנכסים; ב. "קרוב מחמת קרוב", פירוש, אדם שאין לו אפשרות של ירושת נכסים אלא במקרה רחוק מן המציאות, שאין אנו רגילים לחוש לו בענינים אחרים, ואף־על־פי־כן אין מורידים אותו. וטעמו של דבר, מבאר רבינו: "הרחקה יתירה היא זו" כלומר, מכיון שהוכרחו לתקן שלא להוריד קרוב - לא נכנסו לחלק בין ראוי לירש במקרים מצויים, ובין אינו ראוי אלא במקרים יוצאים מן הכלל, וכללו בתקנה זו כל מי שיש אפשרות כל שהיא - לרבות כזו שבדרך כלל אין בית־דין חוששים לה - לטענת ירושה. וכן פירש ב'טור' חו"מ סי' רפה: "קרוב מחמת קרוב", אם יש בו צד שיכול להחזיק בהן משום ירושה. והגבלה זו - אפשרות ירושה - אין להימלט ממנה, שהרי מוכרחים לקבוע גבול מסויים בין קרוב מחמת קרוב ובין רחוק, שאם לא כן הרי כל ישראל קרובים הם, שכולם צאצאי יעקב אבינו (ונראה שגם רש"י מגביל כך תחומי הקרוב מחמת קרוב). ובזה נתבהרה שיטת רבינו ונסתלקו התמיהות. [ומה שהקשה בלחם־משנה בנגוע ל"אחי מאמא" שבדברי רב הונא בעמוד א, ולמה שאמרו שם בעמוד ב ב"אחי דאמא" לא על רבינו תלונתו - שהרי פסק כמסקנת הגמרא שם - אלא על הגמרא שסותרת לכאורה דברי עצמה. ראה מהר"ם שי"ף שיישב סתירה זו בפשטות]. 8) גמרא שם. 9) יורשי אבי הקטן כתבו בשטר, כיצד חלקו ביניהם נכסי המוריש, ומתוך כך בטל החשש שמא יאמר הקרוב: נכסים אלה שאני מטפל בהם - חלקי הם בירושה. 10) שיטה אחת בגמרא שם אומרת, שלבתים מורידים קרוב, מפני שהשכנים יודעים שבתים אלה הם רכושו של הקטן, מה־שאין־כן בקרקעות הנמצאים מחוץ לעיר. ובמסקנא שם אמרו, שאין הבדל בין בתים לשדות. 11) ובשטר זה ירשמו בדיוק גבולות שדותיו של הקטן. 12) שם. 13) שהוא יורש חלק אמו בנכסי הזקנה (הסבתא). 14) שנינו בגיטין כח. "המביא גט והניחו (את הבעל) חולה או זקן, נותן לה בחזקת שהוא קיים" ואין חוששים שמא מת, ולמה כאן חוששים למיתה? ב'תוספות' שם ד"ה והניחו (וכן כאן ד"ה דילמא) הסבירו: שלנכסי יתומים חששו יותר, ובעגונה הקילו. ועוד: בשבויה יש לחשוש יותר למיתה, משום עינויי שביה. 15) בכל הנכסים. 16) שמא מתו שתי השבויות, והקטן יורש חצי הנכסים, והבת שלא נשבית - חצי. 17) כרבא, שם, בניגוד לדעת אביי, שמוסרים לבת חצי הנכסים, משום שמורידים קרוב לנכסי שבוי (כלמעלה פ"ז ה"ה), ומעמידים אפוטרופוס למחציתו של הקטן. 18) כיורשה של אמו. 19) שאין אנו יודעים אם היא חיה או לא. 20) לכל השליש. גם כאן

נחלקו אביי ורבא, בהתאם לשיטותיהם בדין הקודם בחצי הנכסים. [כתב הרי"ף בהלכותיו (בבבא־מציעא אות שלו): איתמר משמיה דרב צמח גאון זצ"ל, מעות (כסף מזומן) קטן, ממנין עליהן אפילו קרוב, דאמרינן מעיינינן איניש דמעלי ושאפו נכסיה (נחפש ונמצא איש הגון ונכסיו במצב טוב), ולא פלוג רבנן (ולא חילקו חכמינו) בין רחוק לקרוב וכו'. ופסק הרי"ף כמותו. וכן יש לדיין מלשונו של רבינו לקמן פ"י סוף ה"ו].

יום שלישי ו' תמוז ה'תשע"ט

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מבאר דין אחים ששיבחו נכסים שהשבח לאמצע, ודין יורש שהשביח הנכסים ולבא לו אח ממדינה אחרת, ודין אחד מהאחים שמינהו המלך גבאי או סופר, ודין נושא ונותן בבית והיו אונות ושטרות יוצאות על שמו, ודין אחד מן האחים ששטר חוב של אביהם יוצא מתחת ידו ודין נטל מכספי הירושה כסף ללמוד תורה או אומנות, ודין מניח בנים גדולים וקטנים שאין הגדולים מתפרנסים פרנסת הקטנים ולא קטנים ניזונים ממזונות הגדולים, ודין החזרת שושבינות, ודין גדול האחים שלובש מתפוסת הבית, כדי שיהיו דבריו נשמעים.

1 **א. הָאַחִין[2] שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלְקוּ יְרֻשַּׁת אֲבִיהֶן, אֶלָּא כֻּלָּן**
2 **מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּיַחַד בַּמֶּה שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן - הֲרֵי הֵן כְּשֻׁתָּפִין**
3 **לְכָל דָּבָר. וְכֵן בִּשְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין - הֲרֵי הֵן שֻׁתָּפִין**
4 **בְּנִכְסֵי מוֹרִישָׁן. וְכֹל שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן כָּל אֶחָד מֵהֶן**
5 **בְּמָמוֹן זֶה[3] - הַשָּׂכָר לָאֶמְצַע[4].**

~ נקודות משיחות קודש ~

בנוסח התפילה, נאמר "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו" והם שלושה עניינים שבכל אחד מישראל - חלק, גורל וירושה. והם שלושה עניינים בעבודת האדם לקונו.

א. "ירושה" הם העניינים שיש לכל אחד ואחד מישראל בירושה מהאבות והאמהות, ובלשון התניא (פי"ח) "אהבה מסותרת שהיא ירושה לנו מאבותינו", ואין זה מגיע מצד יגיעת האדם אלא מירושה, שמבלי להתחשב במעמדו ומצבו - הוא "יורש הכל".

ב. "חלק" היא עבודת האדם בכח עצמו, היינו העבודה בכוחות הפנימיים שלו - שכל ומדות.

ג. "גורל" היא העבודה על־ידי הכוחות המקיפים - בחינת 'יחידה' שבנפש.

ההוראה מהלכה זו, שכל יהודי ויהודי "יורש הכל" בכל שלושת האופנים, וצריך שתהיה הירושה חדורה אצלו בכל כוחות הנפש - הגלויים והמקיפים.

בהמשך לזה ישנה גם הוראה פרטית מהלכה זו:

"האחין שעדיין לא חלקו ירושת אביהן... וכל שנשא ונתן כל אחד מהן בממון זה, השכר לאמצע".

העבודה בכלל היא, שהירושה שמקבל כל אחד מישראל תתגלה ותומשך בעבודה בפועל - "המעשה הוא העיקר", על־דרך ניהול משא ומתן בממון שבא בירושה. ובזה יש שני אופנים, האחד לפני שמחלקים את הירושה, שאז כולם עדיין שותפים, ולכן השכר לאמצע. והשני, שכל אחד ואחד נושא ונותן לעצמו ומקבל את חלקו.

ובעבודה, הסדר הרגיל הוא שכל אחד ואחד עובד את עבודתו לעצמו ומקבל את שכרו, אבל ישנם עניינים שחייבים להעשות ביחד, כגון תפילה בציבור עד"מ.

ולמעלה משני עניינים אלו, ישנו עניין הירושה שהיורש עומד במקום המוריש, ואז עבודתו אינה בבחינת בן שיורש, אלא שהוא המוריש ממש. ועבודה זו שייכת בכל ג' הקווין:

בתורה - שלימוד התורה שלו הוא בתכלית הביטול "תען לשוני אמרתך" שהוא כעונה אחר האומר דבר ה' ממש, מה שנאמר למשה מסיני.

בתפילה - "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך", ש"יגיד" הוא לשון המשכה, שהפה הוא רק כלי שיומשך ויתגלה על־ידו דיבורו ית'.

ובגמ"ח - שמרגיש בצדקה ובגמ"ח שנותן, שאינו אלא שליח של הקב"ה, וכל הצדקה שנותן היא משלו ית' שהוא "הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים".

(נ"פ יין מלכות' ספר משפטים סימן יט)

2) משנה בבא בתרא קמד. 3) של הירושה. 4) חולקים בשווה. זה נלמד ממעשה של רב ספרא (שם קמד.) שנשא ונתן בממון של ירושה משותפת, ובאו היורשים האחרים ותבעו חלקם ופסק רבא, שאדם גדול כרב ספרא שביטל תלמוד תורה והקדיש זמן וטירחה, בוודאי לצרכי פרנסה נחוצים עשה זאת וכאילו התנה בפירוש, שלעצמו הוא עושה, ותנאי כזה מועיל כמבואר במשנתינו. ומכאן, שבאדם שאינו מסוגו של רב ספרא - השכר לאמצע ואינו יכול לטעון: אני טרחתי והרווחתי - ובשבילי טרחתי, שאנו אומרים שהמשביח מחל ליורשים האחרים את טירחתו.

6 **ב. הָיוּ הַיּוֹרְשִׁין[5] גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, וְהִשְׁבִּיחוּ**
7 **הַגְּדוֹלִים אֶת הַנְּכָסִים[6] - הִשְׁבִּיחוּ לָאֶמְצַע. אָמְרוּ[7] :**
8 **רְאוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָנוּ אַבָּא, וַהֲרֵי אָנוּ עוֹשִׂין וְאוֹכְלִין[8]**
9 **- הַשֶּׁבַח שֶׁל מַשְׁבִּיחַ[9]. וְהוּא[10] שֶׁיִּהְיֶה הַשֶּׁבַח מֻחְמַת**
10 **הוֹצָאָה שֶׁהוֹצִיא הַמַּשְׁבִּיחַ; אֲבָל שֶׁבְּחוּ נְכָסִים מֻחְמַת**
11 **עַצְמָן[11] - הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע.**

5) משנה שם קמג: וכביאורו של רבא בגמרא. 6) והקטנים אינם יכולים להשביח. 7) הגדולים לקטנים לפני שהשביחו. 8) נוטלים את השבח. רשב"ם במשנתנו מבאר, שאפילו לא אמרו בפני בית דין אלא בפני עדים - מועיל התנאי. ובמגיד משנה כאן כתב, שכן משמע גם מלשונו של רבינו, שהרי לא התנה שהאמירה צריכה להיות בפני בית דין. [בירושלמי בבא בתרא פרק ט הלכה ג אמר רבי לא (שם תנא או אמורא): אם אמרו בפני בית דין. וכן

כתבו בתוספות בבבלי בשם תוספתא (ראה הגהות הב"ח שם). ויש לתמוה על הרשב"ם והרב המגיד שלא הביאו כלל את דברי הירושלמי]. והרא"ש (פרק ט סימן ט) מחלק בין גדולים לקטנים: בקטנים - צריך שיאמר בפני בית דין, שמא יטרחו בית דין וימצאו אדם שישביח גם בשבילם. אבל בגדולים מספיק תנאי בפני עדים. 9) מפני שהאחרים, שאינם משתתפים בהשבחה, מוחלים. ומה שאמרו (בבבא מציעא כב:): "קטנים אינם בני מחילה" היינו במקום שמפסידים. אבל כאן אינם מפסידים כלום, שהרי אינם יכולים להשביח (תוספות שם דיבור המתחיל ואם. וכן כתב הרא"ש שם). 10) בתנאי. 11) כגון שעלה הנהר על גדותיו והציף שדות והעלה עליהן אדמה שמינה או זבל.

1 **ג. וְכֵן[12] אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל מֵת הִיא הַיּוֹרֶשֶׁת בִּכְלַל**
2 **אַחְיוֹתֶיהָ[13] אוֹ בִּכְלַל בְּנוֹת דּוֹדֶיהָ[14], וְהִשְׁבִּיחָה**
3 **הַנְּכָסִים - הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע. וְאִם אָמְרָה: רְאוּ מַה**
4 **שֶּׁהִנִּיחַ לִי בַּעְלִי, וַהֲרֵינִי עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת, הִשְׁבִּיחַ**
5 **הַנְּכָסִים מֵחֲמַת הוֹצָאָה - הֲרֵי הַשֶּׁבַח שֶׁלָּהּ.**

12) במשנתנו: "וכן האשה שהשביחה וכו'" וביארו בגמרא (שם קמד.) שהמדובר באשה יורשת. ורבינו הוסיף דוגמאות. 13) כגון ראובן נשא בת שמעון אחיו ומת ראובן בלי בנים ושמעון מת והניח עוד בנות והן קטנות, הרי אלמנתו של ראובן ואחיותיה יורשות את בעלה מכוח אביהן, שהיה יורשו אילמלי היה בחיים. 14) כגון, שהיו לראובן ושמעון עוד אח, או אחים שהם דודיה ומתו והניחו בנות. ורשב"ם שם מוסיף עוד דוגמא: כגון שאמר בעלה: תירש אשתי בין הבנים.

6 **ד. מִי שֶׁיֵּרַשׁ[15] אֶת אָבִיו, וְהִשְׁבִּיחַ הַנְּכָסִים וְנָטַע**
7 **וּבָנָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין בִּמְדִינָה אַחֶרֶת:**
8 **אִם קְטַנִּים הֵן - הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע[16]; וְאִם הָיוּ גְּדוֹלִים,**
9 **הוֹאִיל וְלֹא נוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין - שָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס[17].**
10 **וְכֵן אָח שֶׁיָּרַד לְנִכְסֵי קָטָן וְהִשְׁבִּיחַ - אֵין שָׁמִין לוֹ**
11 **כְּאָרִיס, אֶלָּא הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע, שֶׁהֲרֵי לֹא בִּרְשׁוּת יָרַד.**

15) בבא מציעא לט: ו־מ. 16) ואינו נוטל חלק כאריס בחלק הירושה של אחיו. כרב חסדא שם במעשה של מרי בר איסק. והטעם, משום שאין מורידים קרוב לנכסי קטן אפילו הוא שבוי (ראה למעלה פרק ח הלכה א) ולפיכך נידון כיורד שלא ברשות בית דין, שאין לו כלום, ואף על פי שלא ידע שיש לו אחים ולא שייך לומר: מחל לאחיו. 17) נוטל חלק היבול והשבח בחלקם של אחיו, משום שמורידים קרוב לנכסי שבוי או בורח מחמת סכנה ומקבל חלק כאריס (ראה למעלה פרק ז הלכה ד) ואחים אלה שיצאו למדינה רחוקה לפני שמת המוריש - בית דין מטפלים בנכסיהם כמו בנכסי שבוי, שהרי אינם בגדר יוצא לדעת שהשאירו נכסיהם מבלי לדאוג לטיפול בהם (ראה שם הלכה ח) ולפיכך דנים אותו כיורד ברשות בית דין. וכל זה כשלא ידע שיש לו אחים, אבל כשידע אנו אומרים: מכיוון שלא התנה בפני עדים שלטובת עצמו הוא משקיע כסף או טורח רב, מתקבל על הדעת שמחל. כל הדינים שבהלכה זו הם בשיטת הרי"ף בהלכותיו כאן. [בהשגות הראב"ד כתוב: "ואם ידע מה בכך, הלא מורידין קרוב לנכסי שבוי קטן אלא אם כן יצא לדעת ולא ציווה דהיינו רטושין". ברור, שטעות סופר כאן, במקום "קטן" צריך להיות "גדול"].

12 **ה. אֶחָד מִן הָאַחִין[18] שֶׁלָּקַח מָעוֹת וְעָשָׂה בָּהֶן**
13 **סְחוֹרָה, אִם הָיָה תַּלְמִיד חָכָם גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ**
14 **תּוֹרָתוֹ שָׁעָה אַחַת - הֲרֵי הַשָּׂכָר שֶׁלּוֹ[19]; שֶׁאֵין זֶה**
15 **מַנִּיחַ תּוֹרָתוֹ וּמִתְעַסֵּק לְצֹרֶךְ אֶחָיו[20].**

18) מעשה ברב ספרא (בבא בתרא קמד. ראה למעלה הלכה א בהערות). 19) משמע שכל השכר שלו. והרמב"ן הובא במגיד משנה כאן כתב, שרב ספרא לקח חלקו וגם שכר טירחתו בחלק אחיו כפי מנהג המדינה. [בנימוקי יוסף כאן כתב, שעכשיו אין לנו תלמידי חכמים כרב ספרא וכולם נידונים לעניין זה כאנשים פשוטים. ובבית יוסף חושן משפט סימן רפז מביא שיטת הנימוקי יוסף ואומר: "ואין דבריו נראים לי כלל" (ראה דרכי משה שם). 20) לצורך עצמו מוטל עליו לטרוח כמו שאמרו: יפה תורה עם דרך ארץ (סמ"ע שם סעיף קטן יג) אבל לא לצורך אחרים, והרי זה כאילו התנה שלצורך עצמו הוא עושה. מכאן יש ללמוד שעיסקא נידונית כטירחה רבה בגופו ממש, שהרי דעת רבינו, שהתנאי מועיל רק בהשקיע כספו או טירחה בגופו ממש (כמו שביארנו למעלה הלכה ב). ואין לומר, שרב ספרא השקיע כסף משלו, שהרי אמרו שם בפירוש: "שבק אבוה זוזי שקלינהו עבד בהו עיסקא (הניח אביו זוזים, לקחם ועשה בהם עסק)", ולא מצאנו בדברי הפוסקים שהמדובר בהשקעות כסף.

16 **ו. אֶחָד מִן הָאַחִין[21] שֶׁמְּנָּהוּ הַמֶּלֶךְ גַּבַּאי[22] אוֹ סוֹפֵר**
17 **שֶׁמַּכְנִיס וּמוֹצִיא בְּמָמוֹן הַמֶּלֶךְ[23], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה**
18 **מֵעֲבוֹדַת הַמְּלָכִים: אִם מֵחֲמַת אֲבִיהֶן מִנָּהוּ, כְּגוֹן**
19 **שֶׁהָיָה אֲבִיהֶן יָדוּעַ בְּדָבָר זֶה, וְאָמַר[24]: נַעֲמִיד תַּחְתָּיו**
20 **בְּנוֹ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם הַיְתוֹמִים - הַפְּרָס שֶׁיִּטֹּל**
21 **וְכָל הַשָּׂכָר שֶׁיִּשְׂתַּכֵּר בַּעֲבוֹדָה לְכָל הָאַחִין. וַאֲפִלּוּ**
22 **הָיָה חָכָם בְּיוֹתֵר וְרָאוּי לְמַנּוֹתוֹ[25]. וְאִם מֵחֲמַת עַצְמוֹ**
23 **מִנּוּהוּ - הֲרֵי זֶה לְעַצְמוֹ[26].**

21) ברייתא שם קמד: המדובר באחים שלא חילקו (בית יוסף שם סימן קעז בבדק הבית). וכן משמע מלשון המשנה: "האחין השותפין". 22) גובה מסים. 23) ומקבל שכר קצוב או חלק מסויים מההכנסות. 24) המלך או שריו. 25) בזכות עצמו. 26) אפילו אם האב שימש גם כן בתפקיד זה, מכיוון שלא בזכות האב נתמנה. [במשנה שם כתוב: "האחין השותפין שנפל אחד מהם לאומנות". ופירשו בגמרא שם: "האי אומנות - לאומנות המלך". ומפירוש זה למד הר"י מיגאש (מובא בטור שם סימן קעז) שבמינוי לאומנות פרטית - הכול לעצמו. ובשם רבינו יונה מובא שם, שאפילו לאומנות המלך נוטל לעצמו רק שכרו כפועל, והשאר חולקים.

24 **ז. אֶחָד מִן הָאַחִין[27] שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּתוֹךְ**
25 **הַבַּיִת[28], וְקָנָה עֲבָדִים בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ[29], הִלְוָה לַאֲחֵרִים**

וְהָיָה שְׁטַר הַחוֹב בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ, וְאָמַר: מָעוֹת אֵלּוּ שֶׁהִלְוִיתִי אוֹ שֶׁקָּנִיתִי בָּהֶן עֲבָדִים אֵלּוּ שֶׁלִּי לְבַדִּי הֵן, שֶׁנָּפְלוּ לִי מִבֵּית אֲבִי אִמִּי[30], אוֹ מְצִיאָה מָצָאתִי, אוֹ מַתָּנָה נִתְּנָה לִי - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה[31] שֶׁנָּפְלָה לוֹ יְרֻשָּׁה אַחֶרֶת, אוֹ מָצָא מְצִיאָה, אוֹ זָכָה בְּמַתָּנָה[32]. וְכֵן[33] הָאִשָּׁה[34] שֶׁהָיְתָה נוֹשֵׂאת וְנוֹתֶנֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְהָיוּ אוֹנוֹת, שֶׁהֵן שִׁטְרֵי מִמְכַּר עֲבָדִים וְשִׁטְרֵי חוֹבוֹת, יוֹצְאוֹת עַל שְׁמָהּ, וְאָמְרָה: שֶׁלִּי הֵן, שֶׁנָּפְלוּ לִי מִבֵּית אֲבוֹתַי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁנָּפְלוּ לָהּ לִירֻשָּׁה[35]. וְכֵן אַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה נוֹשֵׂאת וְנוֹתֶנֶת בִּנְכְסֵי יְתוֹמִים, וְהָיוּ אוֹנוֹת וּשְׁטָרוֹת יוֹצְאוֹת עַל שְׁמָהּ, וְאָמְרָה: מִירֻשָּׁה נָפְלוּ לִי, אוֹ מְצִיאָה מָצָאתִי, אוֹ מַתָּנָה נִתְּנָה לִי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה[36]. וְאִם יֵשׁ לָהּ נְדוּנְיָא[37], וְאָמְרָה: מִנְּדוּנְיָתִי לָקַחְתִּי - נֶאֱמֶנֶת. אֲבָל אִם אֵין לָהּ נְדוּנְיָא וְלֹא הֵבִיאָה רְאָיָה[38] - הֲרֵי הַכֹּל בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין.

27) מחלוקת רב ושמואל שם נב. 28) היה מנהל כל ענייני נכסי הירושה המשותפים. 29) בשטר הקניין כתוב שמו בלבד ואין בו רמז שנקנו בכספי הירושה. 30) והיורשים האחרים הם אחיו מן האב ולא מן האם, ואין להם חלק באותן המעות. 31) כרב. אף על פי שבכל מקום הלכה כשמואל בדיני ממונות, פסק רבינו כאן כרב, משום ששנינו כמותו בברייתא (שם:). 32) רב אמר סתם: "עליו להביא ראייה" ופירש רבה (שם:) כוונתו, שעליו להביא ראייה שיש לו כסף משלו שאינו מנכסי הירושה, ורב ששת פירש שצריך להביא שטר מקויים בבית דין וסומכים אנו על בית דין שבוודאי בדק את כל הפרטים הנוגעים לתוכן השטר - ונמצאו נכונים. ופסק רבינו כרבה. 33) ברייתא שם. 34) נשואה. 35) לא התכוון לומר שעליה להביא ראייה שאותם השטרות נפלו לה לירושה, אלא מספיקה ראייה שנפלה לה ירושה בסכום מספיק לקניית העבדים ולהלוואות הרשומות בשטרות - כמו באחד מן האחים. בגמרא שם משמע שהברייתא מדברת באשה אלמנה המטפלת בנכסי יתומים. ורבינו משמיענו שגם בנשואה בנכסי בעלה הדין כן. ונראה מדברי הגמרא שם שלא כל שכן הוא מנכסי יתומים. [בפרק כ"ב מהלכות אישות הלכה ל כתב רבינו שהאשה נאמנת לומר במתנה נתנו לי, ובמגיד משנה שם מוסר מקור הדין בירושלמי כתובות פרק ו. ואין בזה ניגוד לדין שלפנינו, משום שהמדובר שם כשאינה נושאת ונותנת בתוך הבית]. 36) ואין אנו אומרים, מכיוון שבית דין נותן בה אימון ומוסר לידיה נכסי יתומים והרי היא מתגאה בזה - יש להניח שלא תנצל את האימון לרעת היתומים ולפיכך, נאמין לה בלי ראייה. 37) נכסים שהכניסה לבעלה מבית אביה והם חוזרים לידיה אחר מות בעלה. 38) שם.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאַחִים וּבְאַלְמָנָה שֶׁאֵין חֲלוּקִין בְּעִסָּתָן[39]; אֲבָל אִם הָיוּ חֲלוּקִין בְּעִסָּתָן[40] - שֶׁמָּא מֵעִסָּתוֹ קְמֵץ[41], וְעַל הָאַחִין לְהָבִיא רְאָיָה[42] שֶׁהֵן מִשֶּׁל אֶמְצַע[43]. וְכֵן אִם מֵת זֶה[44] הַנּוֹתֵן וְהַנּוֹשֵׂא בְּתוֹךְ הַבַּיִת - עַל הָאַחִין לְהָבִיא רְאָיָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ חֲלוּקִין בְּעִסָּתָן.

39) אינם חלוקים בשום דבר ואפילו מזונותיהם אוכלים ביחד. 40) כל אחד נוטל לצורך פרנסתו מהירושה המשותפת ומנהל משק בית בפני עצמו. 41) צמצם הוצאות משק הבית שלו וחסך סכום זה. 42) מימרא של רב חסדא שם. 43) מנכסים המשותפים. 44) שם עמוד א אמר שמואל: "מודה לי אבא (רב) שאם מת - על האחין להביא ראייה", וטעמו, שאין היתומים יכולים להביא ראייה משום שאינם בקיאים בעיסקי אביהם. אבל על האח מטילים להביא ראייה ואם אינו מביא - יפסיד (רשב"ם שם), בגמרא שם הקשו על דברי שמואל וסיימו "קשיא" (הקושיא נשארה בתוקפה), ואף על פי כן פסק רבינו חננאל (וכן רבינו כאן) כמותו, וביאר: "נקטינן מרבותי ז"ל כל היכא דאמרה גמרא: תיובתא דפלוני - תיובתא, בטלו דברי מי שהתיובתא עליו לגמרי, אבל היכא דעלתה בקושיא, כי הך דשמואל, לא בטלו דבריו דאמרינן לא הוה ברירא להון דבטלה שמועה זו לגמרי, אלא דלא אישתכח פירוקא בהאי שעתא" [=כשמסיימים בגמרא "תיובתא דפלוני תיובתא" הכוונה בטלו דבריו, אבל כשמסיימים "קשיא" הכוונה - לא מצאנו לפי שעה תירוץ לקושייא זו.

ט. אֶחָד מִן הָאַחִין[45] שֶׁשְּׁטַר חוֹב[46] יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ[47] - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאָבִיו נְתָנוֹ לוֹ בִּכְתִיבָה[48] וּמְסִירָה[49], אוֹ שֶׁצִּוָּה לוֹ בּוֹ כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - הֲרֵי הוּא לָאֶמְצַע.

45) ברייתא שם קעג. 46) של אביהם שהלווה כסף לפלוני. 47) וטוען - אבא נתנו לי במתנה. 48) שכתב לו שטר מתנה על שטר חוב זה. 49) ומסר לו את השטר. בקידושין מז: נחלקו רבי וחכמים בדין הקנאת שטר; רבי אומר: אותיות (שטר שאינו ממון בעין אלא אותיות) ניקנות במסירה וחכמים מצריכים כתיבה ומסירה. ופסק רבינו כחכמים.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[50]? בְּאַחִין, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שׁוּמְטִין[51] זֶה מִזֶּה; אֲבָל אַחֵר שֶׁטָּעַן שֶׁנָּתַן לוֹ אוֹ שֶׁקָּנָהוּ מִבְּעָלָיו - גּוֹבֶה בּוֹ[52], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה.

50) בגמרא בבא בתרא שם נחלקו אביי ורבא באדם אחר (לא אח בין אחים) שהוציא שטר חוב שכתוב בו מלווה אחר, והוא טוען שקנה אותו מהמלווה, אביי אומר - צריך להביא ראייה ורבא אומר - אינו צריך ופסק רבינו כרבא. 51) מורים היתר לעצמם לקחת מן הירושה המשותפת שלא מדעת אחיהם (נימוקו של רבא שם). 52) בהלכות מכירה (שם) כתב רבינו, שנאמנותו מצומצמת לגבי המלווה שאינו צריך להחזיר לו את השטר, משום שהוא מוחזק בו, אבל הלווה יכול לטעון: אינך בעל הדברים שלי, הבא ראייה שקנית את השטר בכתיבה ומסירה ואשלם לך וכן היא שיטת רבו הר"י מיגאש.

יא. אֶחָד מִן הָאַחִין[53] שֶׁנָּטַל מָאתַיִם זוּז לִלְמֹד תּוֹרָה

אוֹ לִלְמֹד אֻמָּנוּת - יְכוֹלִין הָאַחִין לוֹמַר לוֹ: אִם אֵין אַתָּה אֶצְלֵנוּ, אֵין לְךָ מְזוֹנוֹת אֶלָּא לְפִי בִּרְכַּת הַבַּיִת[54]; שֶׁאֵין הוֹצָאַת מְזוֹנוֹת הָאֶחָד לְבַדּוֹ כְּהוֹצָאַת מְזוֹנוֹתָיו בֵּין רַבִּים.

53) ברייתא וגמרא שם קמד: 54) לפי חשבון הוצאות המזונות כשכולנו בבית אחד וניזונים על שולחן אחד, שמזונות משותפים של כמה אנשים עולים פחות מסיכום הוצאות מזונותיהם כשכל אחד ואחד מתפרנס בנפרד (על פי פירושו של רבינו גרשום. ראה תוספות שם דיבור המתחיל ברכת).

יב. מִי שֶׁמֵּת[55] וְהִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - אֵין הַגְּדוֹלִים מִתְפַּרְנְסִים[56] פַּרְנָסַת הַקְּטַנִּים, וְלֹא הַקְּטַנִּים נִזּוֹנִים מְזוֹנוֹת הַגְּדוֹלִים[57], אֶלָּא חוֹלְקִים בְּשָׁוֶה[58]. נָשְׂאוּ[59] גְּדוֹלִים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן - יִשְׂאוּ הַקְּטַנִּים כֵּן מִכְּלַל הַנְּכָסִים, וְאַחַר כָּךְ יַחֲלֹקוּ. נָשְׂאוּ הַגְּדוֹלִים בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן, וְאָמְרוּ הַקְּטַנִּים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן: הֲרֵי אָנוּ נוֹשְׂאִין[60] כְּדַרְכְּךָ שֶׁנָּשָׂאתָם אַתֶּם[61] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן, אֶלָּא מַה שֶּׁנָּתַן[62] לָהֶם אֲבִיהֶם - נָתַן.

55) משנה שם קלט. כפי שנתפרשה בגמרא שם. 56) הקטנים יכולים לעכב שהגדולים לא יתלבשו ויתכסו מנכסים המשותפים, משום שמלבושי גדולים יקרים יותר משל קטנים מאותו הסוג עצמו. 57) דרכם של קטנים לאכול יותר מגדולים. 58) וכל אחד מוציא מחלקו כמה שהוא רוצה. 59) נשים, והוציאו לצרכי חופה וכדומה מנכסי הירושה לפני החלוקה. 60) מנכסי הירושה המשותפים. 61) בחיי האב. 62) שהרי זה מתנה מחיים.

יג. הִשִּׂיא הָאָב[63] אֶת בְּנוֹ וְעָשָׂה לוֹ מִשְׁתֶּה, וְהָיְתָה הַהוֹצָאָה מִשֶּׁל אָב, וְנִשְׁתַּלְּחָה שׁוּשְׁבִינוּת[64] לְזֶה הַבֵּן בְּחַיֵּי הָאָב[65], כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת[66] לְאַחַר מִיתַת הָאָב - חוֹזֶרֶת לָאֶמְצַע[67]. אֲבָל הוֹצִיא הַבֵּן בַּמִּשְׁתֶּה מִשֶּׁלּוֹ[68] - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת אֶלָּא מֵחֵלֶק הַבֵּן שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה לוֹ בִּלְבַד[69].

63) משנה וברייתא שם קמד: 64) "מנהג פשוט ברוב המדינות, שבזמן שיישא אדם אשה משלחין לו ריעיו ומיודעיו מעות, כדי שיתחזק בהן על ההוצאה שמוציא באשתו ובאים אותם הריעים והמיודעים ששלחו לו, ואוכלין ושותין עם החתן בשבעת ימי המשתה או במקצתן - הכל כמנהג המדינה, ואלו המעות שמשלחין נקראין שושבינות" (לשון רבינו בפרק א מהלכות זכייה ומתנה הלכה א). ובהלכה ב שם מבואר, שהמקבל את השושבינות מחוייב להחזירה לשולח כשיישא אשה (ראה שם פרטי דין שושבינות). 65) ומובן, שהאב לקח לעצמו את המעות, משום שהוא הוציא משלו לצרכי סעודות הנישואין. 66) כשהשולח נשא אשה ויש להחזיר לו שושבינות. 67) כל האחים משתתפים בהוצאה זו, משום שעל האב מוטל היה להחזיר, וכל בניו מתחלקים בשווה בזכויותיו ובחובותיו. 68) ולקח הוא השושבינות לצרכי ההוצאות. 69) שחובת החזרה מוטלת עליו. זה הכלל: מי שקיבל השושבינות צריך להחזיר שושבינות לשולח כשישא אשה.

יד. הָאָב שֶׁשָּׁלַח[70] שׁוּשְׁבִינוּת בְּשֵׁם אֶחָד מִבָּנָיו, כְּשֶׁתַּחֲזֹר הַשּׁוּשְׁבִינוּת[71] לְאוֹתוֹ הַבֵּן - הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ[72]. אֲבָל אִם שִׁלְּחָהּ הָאָב בְּשֵׁם בָּנָיו סְתָם, כְּשֶׁתַּחֲזֹר - תַּחֲזֹר לָאֶמְצַע[73]. וְאֵין זֶה שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה לוֹ חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ[74] עַד שֶׁיִּשְׁמְחוּ עִמּוֹ הַבָּנִים כֻּלָּן; שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן שׁוּשְׁבִינִין, שֶׁבְּשֵׁם כֻּלָּן נִשְׁתַּלְּחָה. לְפִיכָךְ, אִם שָׂמַח בְּמִקְצָתָן[75] - מַחֲזִיר חֵלֶק זֶה שֶׁשָּׂמַח עִמּוֹ בִּלְבַד, וַהֲרֵי הוּא לָאֶמְצַע.

70) שם. 71) אחר מיתת האב. 72) שעל מנת כן שלח האב השושבינות בשמו. 73) כולם שותפים בשושבינות, וכל מה שיתקבל כתוצאה מהשושבינות שנשלחה - יחלקו בשווה. 74) אם נשאו מקצתם, איננו חייב להחזיר חלקם. [אפשר גם לפרש באופן אחר: אינו חייב להחזיר כל השושבינות אלא החלק המגיע על פי החשבון לאלה שנשאו]. 75) מקצת האחים והוא השתתף בשמחת נישואיהם.

טו. גְּדוֹל הָאַחִין[76] שֶׁהָיָה לוֹבֵשׁ וּמִתְכַּסֶּה מַלְבּוּשִׁין נָאִים, אִם יֵשׁ לָאַחִים הֲנָאָה מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין - הֲרֵי זֶה לוֹבֵשׁ מִתְּפִיסַת הַבַּיִת[77].

76) מימרא של רבא, שם קלט. 77) מכספי הירושה המשותפים.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) מבאר דין אחים שחלקו ובא להם אח ממדינת הים, ודין המצווה תנו דקל לפלוני וחלקי הירושה ולא נתנו, שבטלה החלוקה, ודין אחים שחלקו מה שעליהם, ודין מינוי אפוטרופוס ליתומים קטנים.

א. שְׁנֵי אַחִים[2] שֶׁחָלְקוּ, וּבָא לָהֶן אָח מִמְּדִינַת הַיָּם[3], וְכֵן שְׁלִשָׁה אַחִין שֶׁחָלְקוּ, וּבָא בַּעַל חוֹב וְנָטַל חֶלְקוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן[4], אֲפִלּוּ נָטַל זֶה קַרְקַע וְזֶה כְּסָפִים[5] - בָּטְלָה מַחֲלֹקֶת[6], וְחוֹזְרִין וְחוֹלְקִין הַשְּׁאָר בְּשָׁוֶה[7].

2) מחלוקת רב ושמואל בבבא־בתרא קו: 3) שלא היה ידוע להם בשעה שחלקו. 4) שאביהם עשה שדה זו אפותיקי לבעל־חוב. שאם לא כן, אין בעל־חוב יכול לגבות כל חובו מאחד מן היורשים בלבד, אלא נוטל מכל אחד כפי חלקו בירושה ('טור' חו"מ סי' קעה. ובסמ"ע שם סק"ה מבאר שני מקרים אחרים, שמזכים את בעל החוב לגבות כל חובו מיורש אחד: א. כשכל חובו אינו גדול יותר מדמי שדה אחת (כדי זריעת תשעה קבים תבואה. ראה הלכות שכנים פ"א ה"ד) במקרה כזה אין מכריחים אותו ליטול חצי שדה מזה וחצי שדה מזה, כמו שאין מכריחים שותפים לחלק שטח קרקע קטן; ב. כשחלקו של השני הוא במקום אחר, יכול בעל החוב לומר אינני רוצה בשתי שדות מרוחקות זו מזו. ראה סמ"ע סי' קז ס"ק כא). 5) בבא־קמא ט. 6) כרב, משום שבמסקנא (ב"ב שם) אמרו: והלכתא: בטלה מחלוקת, וכאילו לא חלקו כלל.

7) מחלקים הנכסים לשלושה חלקים, ומטילים גורל ביניהם. [בלקח אחד קרקע והשני כספים, אמרו בבבא־קמא שם בלשון אחרון, שאם גבה קרקע יכול בעל הכספים לטענו: אני נטלתי כספים וקיבלתי עלי אחריות של גניבה, וכנגד זה קיבלת עליך אחריות של גביית חובות - אם יהיו כאלה, מהקרקעות שירשת. ורבינו כאן פסק כלשון ראשון. ונטה כאן מדרכו בכל מקום לפסוק כלשון אחרון, משום שהסוגיא שם עוסקת בביאור דברי רבי אסי, ואפשר שזה נאמר רק לפי שיטתו בבבא־בתרא (שם) שלא בטלה מחלוקת לגמרי. אבל לפי דעת רב, שנפסקה הלכה כמותו, אין הבדל בין קרקע וקרקע לבין קרקע וכספים].

1 **ב. מִי שֶׁצִּוָּה[8] בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ שֶׁיִּתְּנוּ לְפִלּוֹנִי דֶּקֶל אוֹ**
2 **שָׂדֶה מִנְּכָסָיו, וְחָלְקוּ הָאַחִין וְלֹא נָתְנוּ לְפִלּוֹנִי כְּלוּם**
3 **- הֲרֵי הַמַּחֲלֹקֶת בְּטֵלָה. וְכֵיצַד עוֹשִׂין? נוֹתְנִין מַה**
4 **שֶׁצִּוָּה מוֹרִישָׁן, וְאַחַר כָּךְ חוֹזְרִין וְחוֹלְקִין כַּתְּחִלָּה.**

8) כתובות קט:

5 **ג. הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ[9] - שָׁמִין לָהֶן מַה שֶּׁעַלֵּיהֶן[10]; אֲבָל**
6 **מַה שֶּׁעַל בְּנֵיהֶן וּבְנוֹתֵיהֶן, שֶׁקָּנוּ לָהֶן מִתְּפִיסַת**
7 **הַבַּיִת[11] - אֵין שָׁמִין. וְכֵן מַה שֶּׁעַל נְשׁוֹתֵיהֶן, שֶׁכְּבָר**
8 **זָכוּ בָּהֶן לְעַצְמָן[12]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבִגְדֵי חֹל;**
9 **אֲבָל בְּבִגְדֵי שַׁבָּת וּמוֹעֵד - שָׁמִין מַה שֶּׁעַלֵּיהֶן[13].**

9) מימרא של עולא, בבא־קמא יא: 10) הבגדים שהם לובשים, וקנו אותם מנכסי הירושה לפני החלוקה. 11) מרכוש הבית המשותף. וטעמו של דבר, שהאחים מוחלים זה לזה כדי למנוע מהנשים והילדים להתבזות ולבוא לבית־דין לצורך השומא. 12) בתוקף המחילה. 13) רי"ף בבא־קמא שם, ומסר מקורו בירושלמי (קידושין פ"א ה"ד).

10 **ד. מִי שֶׁהִנִּיחַ[14] יְתוֹמִים, מִקְצָתָן גְּדוֹלִים וּמִקְצָתָן**
11 **קְטַנִּים[15], וְרָצוּ לַחֲלֹק בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶן כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ**
12 **הַגְּדוֹלִים חֶלְקָן - מַעֲמִידִין בֵּית דִּין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס**
13 **לַקְּטַנִּים, וּבוֹרֵר לָהֶן הַחֵלֶק הַיָּפֶה. וְאִם הִגְדִּילוּ -**
14 **אֵינָן יְכוֹלִין לִמְחוֹת[16], שֶׁהֲרֵי עַל פִּי בֵּית דִּין חָלְקוּ**
15 **לָהֶם[17]. וְאִם טָעוּ בֵּית דִּין בַּשּׁוּמָא וּפִחֲתוּ שְׁתוּת[18] -**
16 **יְכוֹלִין לִמְחוֹת[19], וְחוֹלְקִין חֲלָקָה אַחֶרֶת אַחַר**
17 **שֶׁהִגְדִּילוּ.**

14) קידושין מב. 15) בגמרא כתוב סתם: "יתומים שבאו לחלוק". ורבינו מבאר, שמדובר בגדולים וקטנים, שאם כולם גדולים הרי אין בית־דין נזקקים להם כלל, ואם כולם קטנים - חלוקה למה? הלא גם אחר החלוקה יימסרו לידי אפוטרופוס. 16) כרב נחמן, שם. 17) מלשונו זה, מדייק המגיד־משנה שאפוטרופוס אינו רשאי לחלוק על דעת עצמו, אלא על־פי בית־דין. 18) הקטנים קיבלו פחות אחד משששה מהמגיע להם. 19) שנינו בכתובות צט: שום היתומים שפיחתו שתות או הותירו שתות - מכרן בטל (ראה פי"ג מהל' מכירה ה"י).

18 **ה. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ יוֹרְשִׁין גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - צָרִיךְ**
19 **לְמַנּוֹת אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[20] שֶׁיִּהְיֶה מִתְעַסֵּק בְּחֵלֶק הַקָּטָן[21]**
20 **עַד שֶׁיִּגְדַּל. וְאִם לֹא מִנָּה - חַיָּבִין בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד**
21 **לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ; שֶׁבֵּית דִּין הוּא אֲבִיהֶן**
22 **שֶׁל יְתוֹמִים.**

20) כלומר, אדם המצווה מחמת חוליו הקשה, צריך למנות אפוטרופוס. מקור הדברים במשנה, גיטין נב. 21) הראב"ד בהשגותיו מוסיף: "והוא שחלק להם בחייו, שאם לא חלק - יניח הכול ביד הגדולים והם ישביחו לאמצע וטוב להם". ונראה שגם דעת רבינו כן, שאם הגדולים מסכימים להאריך את השותפות עד שיגדלו הקטנים, ונראה לבית־דין שהגדולים ישביחו את הנכסים - מניחים את חלק הקטנים בידיהם, כדי שייהנו מן השבח, כמבואר למעלה פ"ט ה"ב (מגיד־משנה). ומה שכתב רבינו למעלה (פ"ט הי"ב) "אין הגדולים מתפרנסים וכו' חולקין בשווה", לא התכוון לחלוקת כל הנכסים, אלא לעשות חשבון כמה הוציאו אלה וכמה אלה, וישלימו אלה לאלה.

23 **ו. צִוָּה הַמּוֹרִישׁ[22] וְאָמַר: יִנָּתֵן חֵלֶק הַקָּטָן לַקָּטָן,**
24 **וּמַה שֶּׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה בָּהּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וְכֵן אִם מִנָּה**
25 **הַמּוֹרִישׁ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל הַקְּטַנִּים קָטָן אוֹ אִשָּׁה אוֹ**
26 **עֶבֶד - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. אֲבָל אֵין בֵּית דִּין מְמַנִּין**
27 **אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לֹא אִשָּׁה וְלֹא עֶבֶד וְלֹא קָטָן וְלֹא עַם**
28 **הָאָרֶץ[23], שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת חָשׁוּד עַל הָעֲבֵרוֹת. אֶלָּא**
29 **בּוֹדְקִין[24] עַל אָדָם נֶאֱמָן וְאִישׁ חַיִל, וְיוֹדֵעַ לְהַפִּיחַ**
30 **בִּזְכוּת הַיְתוֹמִים[25] וְטוֹעֵן טַעֲנָתָם, וְשֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ**
31 **בְּעִסְקֵי הָעוֹלָם כְּדֵי לִשְׁמֹר נְכָסִים וּלְהַרְוִיחַ בָּהֶן,**
32 **וּמַעֲמִידִין אוֹתוֹ עַל הַקְּטַנִּים. בֵּין שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק בֵּין**
33 **שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לַקָּטָן[26]. אֶלָּא שֶׁאִם הָיָה קָרוֹב - לֹא**
34 **יֵרֵד לַקַּרְקָעוֹת.**

22) ברייתא שם: "אין עושין אפיטרופין נשים ועבדים וקטנים, ואם מינן אבי יתומים - הרשות בידו", ולא כל־שכן שיכול למסור הנכסים לידי היורש הקטן עצמו. תמוה קצת, למה הקדים רבינו דין הקטן עצמו לדין אפוטרופוס המפורש בברייתא, וממנו נלמד דין הקטן עצמו. 23) ברייתא פסחים מט: ברי"ף שם מבאר שישנם שני סוגי עם־הארץ: א. שלא למד מקרא ומשנה, אבל מקיים הוא מצוות ואינו חשוד על גניבה ושבועת שקר; ב. החשוד על אלה. ומה ששנינו שאין ממנים עם־הארץ אפוטרופוס, הכוונה לסוג ב. ובמגיד־משנה כתב שגם דעת רבינו כן. כנראה הוא מפרש מה שכתב רבינו "שהוא בחזקת חשוד על העבירות", הוא ביאור לאיזה סוג של עם־הארץ אמרו שאין ממנים אותו, אולם אפשר לפרש פיסקא זו גם כנימוק: למה אין ממנים אותו? משום שהוא חשוד, וגם גניבת רכוש יתומים בכלל (ראה סמ"ע סי' רצ סק"ו). 24) מחזרים אחר אדם מחונן במידות הנמנות למטה. 25) אביי, כתובות קט: 26) נתבאר למעלה פ"ח ה"א וה"ב.

35 **ז. בֵּית דִּין[27] שֶׁהֶעֱמִידוּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וְשָׁמְעוּ עָלָיו**
36 **שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמוֹצִיא הוֹצָאוֹת יָתֵר מִדָּבָר**
37 **שֶׁהָיָה אָמוּד בּוֹ - יֵשׁ לָהֶן לָחוּשׁ לוֹ שֶׁמָּא מִנְּכָסֵי**

1 יְתוֹמִים הוּא אוֹכֵל, וּמְסַלְּקִין אוֹתוֹ[28] וּמַעֲמִידִין אַחֵר.
2 אֲבָל אִם מִנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים - אֵין מְסַלְּקִין אוֹתוֹ,
3 שֶׁמָּא מְצִיאָה מָצָא. אֲבָל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא
4 מַפְסִיד נִכְסֵי יְתוֹמִים - מְסַלְּקִין אוֹתוֹ. וּכְבָר הִסְכִּימוּ
5 הַגְּאוֹנִים[29] שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ[30], הוֹאִיל וּמַפְסִיד. וְהוּא
6 הַדִּין לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים, וְהָיְתָה
7 שְׁמוּעָתוֹ טוֹבָה, וְהָיָה יָשָׁר וְרוֹדֵף מִצְוֹת, וְחָזַר לִהְיוֹת
8 זוֹלֵל וְסוֹבֵא וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַחֹשֶׁךְ, אוֹ שֶׁפָּרַץ בִּנְדָרִים
9 וּבַאֲבַק גָּזֵל - בֵּית דִּין חַיָּבִים לְסַלֵּק אוֹתוֹ[31]
10 וּלְהַשְׁבִּיעוֹ, וּלְמַנּוֹת לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס כָּשֵׁר. וְכָל
11 הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּפִי מַה שֶׁיֵּרָאֶה לַדַּיָּן, שֶׁכָּל בֵּית דִּין
12 וּבֵית דִּין הוּא אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים.

27) גיטין נב: 28) מעשה, שהודיעו לרב נחמן, שאפוטרופוס על נכסי יתומים מוציא לצרכיו הפרטיים למעלה מהמתאים למצבו החמרי, וחשדו בו שהוא אוכל מנכסי יתומים, וסירב רב נחמן לסלקו, שמא מציאה מצא ונתעשר, ואמר: הביאו ראיה שהוא מפסיד את הנכסים ואסלקו. חלקו עליו דבי רב שילא, ואמרו: אין מסלקים אותו אפילו אם הוא מפסיד. וסובר רבינו שמחלוקת זו אינה אלא במינהו אבי יתומים, שהרי אין זה מתקבל על הדעת שדבי רב שילא יאמרו, שאין בית־דין מסלקים אפוטרופוס שהם עצמם מינוהו בטעות, שחשבו שהוא אדם הגון (ראה ההלכה הקודמת), ונתברר שהוא מפסיד נכסי יתומים. ומזה יוצא שהנידון לפני רב נחמן היה במינהו אבי יתומים, וכשאמר רב נחמן: "שמא מציאה מצא", לא אמר במינוהו בית־דין, משום שמציאה היא דבר רחוק קצת מן המציאות, ובית־דין צריכים לשמור על נכסי יתומים ולא להשאירם ביד חשוד, ולפיכך מסלקים אותו אף־על־פי שאין עדות ברורה שמפסיד הנכסים. ובמינהו אבי יתומים אין לסלקו אלא בראיה ברורה שהוא מועל או מפסיד הנכסים (מגיד־משנה), ופסק רבינו כרב נחמן. 29) רי"ף שם. 30) שלא לקח לעצמו כלום מנכסי היתומים, אף־על־פי שנפסקה הלכה (שם נב.) כאבא שאול, שאין משביעים אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים (ראה לקמן פי"א ה"ה). 31) אנו אומרים, שאילו ידע האב שיצא לתרבות רעה - לא היה ממנהו. וכתב במגיד־משנה, שאם מינה האב אדם בלתי הגון, אין ב"ד מסלקים אותו, שהרי רצה באפוטרופוס כזה.

13 ח. קָטָן שֶׁהִגְדִּיל, אֲפִלּוּ הָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה יוֹתֵר מִדַּי
14 וּמַפְסִיד, וְהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רָעָה - אֵין בֵּית דִּין מוֹנְעִין
15 מִמֶּנּוּ מָמוֹנוֹ, וְאֵין מַעֲמִידִין לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[32]. אֶלָּא
16 אִם כֵּן צִוָּה אָבִיו אוֹ מוֹרִישׁוֹ, שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ אֶלָּא אִם
17 כֵּן יִהְיֶה כָּשֵׁר וּמַצְלִיחַ, אוֹ שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ עַד זְמַן
18 מְרֻבֶּה. וְהַשּׁוֹטֶה וְהַחֵרֵשׁ - הֲרֵי הֵן כִּקְטַנִּים,
19 וּמַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[33].

32) בבא־מציעא לט. אמרו: "אפוטרופא לדיקנני - לא מוקמינן (אין אנו מעמידים אפוטרופוס למגודלי זקן)". 33) בכתובות מח. אמרו: "מי שנשתטה, בית־דין יורדין לנכסיו", ובחרש מציין במגיד־משנה המקור ביבמות קיג. אולם שם אמרו רק כשאין דעתו צלולה, וגם זה נשאר בתיקו. ובהלכות מכירה פכ"ט ה"א מבאר רבינו דין חרש שוטה וקטן, ובהלכה ד שם הוא כותב שמעמידים אפוטרופוס לשוטה כמו לקטן, ואילו חרש לא הזכיר, ומשמע שאין מעמידים לו אפוטרופוס. וצ"ע.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) מבאר דין מעות יתומים למי מוסרין אותם, ודין מי שיש בידו שכר של יתומים ומתיירא שמא יחמיץ, ודין אפוטרופוס מה יוכל למכור או לקנות לצרכי מצווה ואם פוסקים צדקה מנכסי יתומים.

20 א. מָעוֹת שֶׁל יְתוֹמִים[2] שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן - אֵינָן
21 צְרִיכִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין בָּהֶן? בּוֹדְקִין
22 עַל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת[3], וְיִהְיוּ
23 עִדִּית[4], וְיִהְיֶה אִישׁ נֶאֱמָן וְשׁוֹמֵעַ דִּינֵי תּוֹרָה וּמֵעוֹלָם
24 לֹא קִבֵּל עָלָיו נִדּוּי, וְנוֹתְנִין לוֹ הַמָּעוֹת בְּבֵית דִּין
25 קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד[5], וְנִמְצְאוּ הַיְתוֹמִים נֶהֱנִין
26 מִשְׁכַּר הַמָּעוֹת. וְכֵן אִם אֵין לוֹ קַרְקַע - יִנָּתֵן לָהֶן
27 מַשְׁכּוֹן זָהָב שָׁבוּר[6] שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן[7], וְנוֹטְלִין בֵּית דִּין
28 הַמַּשְׁכּוֹן, וְנוֹתְנִין לוֹ הַמָּעוֹת קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק
29 לְהֶפְסֵד. וְלָמָּה לֹא יִקְחוּ מַשְׁכּוֹן כֵּלִים שֶׁל זָהָב אוֹ
30 חֵלִי[8] שֶׁל זָהָב? שֶׁמָּא שֶׁל אֲחֵרִים הוּא, וְיִתְּנוּ סִימָן
31 וְיִטְּלוּהוּ אַחֵר מוֹתוֹ[9], אִם יֵדַע הַדַּיָּן שֶׁאֵין זֶה[10]
32 אָמוּד[11]. וְכַמָּה יִפְסְקוּ בַּשָּׁכָר? כְּפִי מַה שֶׁיֵּרָאוּ
33 הַדַּיָּנִין, אוֹ שְׁלִישׁ הַשָּׁכָר אוֹ חֶצְיוֹ. אֲפִלּוּ רְבִיעַ הַשָּׁכָר
34 לַיְתוֹמִים, אִם רָאוּ שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה לָהֶם - עוֹשִׂין. לֹא
35 מָצְאוּ אָדָם שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ הַמָּעוֹת רָחוֹק לְהֶפְסֵד וְקָרוֹב
36 לְשָׁכָר - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹצִיאִין מֵהֶן מְזוֹנוֹת מְעַט[12], עַד
37 שֶׁיִּקְנוּ לָהֶן בַּמָּעוֹת קַרְקַע[13], וְיִמְסְרוּ אוֹתוֹ בְּיַד
38 אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁיַּעֲמִידוּ לָהֶן.

2) בבא־מציעא ע. 3) קרקעות. 4) שדות משובחות. 5) בית־דין מתנים עם מקבל הכסף, שישתף את היתומים בעסק שהסיכויים להרוויח גדולים מסיכויי הפסד. ולמה צריך לתת המעות בבית־דין? משום שעיסקא קרובה לשכר ורחוקה להפסד, יש בה איסור ריבית בדברי חכמים, אבל בית־דין רשאים להפקיר נכסי מקבל הכספים לטובת היתומים, שהפקר בית־דין — הפקר, ואין כאן ריבית (רש"י שם). ועיסקא שיש בה ריבית מן התורה - לא התירו חכמים. 6) לא כלים שלמים. 7) יתבאר בסמוך. 8) מין תכשיט. 9) בגמרא שם, אמרו סתם: "ואתי מריה ויהיב סימנא ושקיל ליה (ויבוא בעליו ויתן סימן ויקח אותו)". ומשמע, שיקח אותו ממקבל כסף היתומים עצמו. ונראה, שהמדובר כשאין עדים שזה הפקיד כלים אלה אצל מקבל כסף היתומים (ראה מגיד־משנה), ונאמן לטעון לקוחים הם בידי, אבל בית־דין אין טוענים טענה זו ליתומים, מכיון שזה נתן סימן מובהק (ראה פ"ו מהל' שאלה ופקדון ה"ד). [בהגהות מיימוניות כאן אות ג, כתב שהמדובר כשהביא עדים. ומסתבר, שלשיטתו הכוונה שיקח את החפץ מהמקבל עצמו]. וב'תוספות' כאן ד"ה אתא, פירשו כרבינו, שחוששים שמא

יבוא בעל הכלים אחר מיתת המקבל. 10) מקבל הכסף. 11) אינו עשיר, ואין מתקבל על הדעת שיש לו כלים יקרים כאלה (ראה דברי רבינו שם). 12) בצמצום, כדי שלא יכלה הקרן בזמן קצר. 13) קרקע מביא הכנסות, והקרן בטוח.

ב. כָּל הַמִּטַּלְטְלִין[14] שֶׁל יְתוֹמִים - שָׁמִין אוֹתָן וּמוֹכְרִין אוֹתָן בְּבֵית דִּין. וְאִם הָיָה הַשּׁוּק[15] קָרוֹב לַמְּדִינָה[16] - מוֹלִיכִין אוֹתָן לַשּׁוּק וּמוֹכְרִין אוֹתָן. וְיִצְטָרְפוּ דְּמֵיהֶן עִם הַמָּעוֹת שֶׁל יְתוֹמִים.

14) מימרא של שמואל, בכתובות ק: 15) מקום שמתקבצים בו הרבה סוחרים בימים קבועים, ויש להניח שיתקבל שם מחיר יותר גבוה מאשר במקום מושב בית־הדין. 16) לעיר, שם.

ג. מִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ[17] שֵׁכָר שֶׁל יְתוֹמִים, אִם יַנִּיחוֹ כָּאן עַד שֶׁיִּמָּכֵר - שֶׁמָּא יַחְמִיץ, וְאִם יוֹלִיכוֹ לַשּׁוּק - שֶׁמָּא יֶאֱרְעוּ אֹנֶס בַּדֶּרֶךְ, הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּשֶׁלּוֹ[18]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

17) שם. 18) כמו שהיה נוהג במקרה כזה בסחורה שלו. במגיד־משנה מבאר, שלא התירו להוביל מטלטלין של יתומים לשוק במקום שיש סכנת אונס, על־מנת להרוויח יותר, אלא כשגם אם יניחם במקומם קיים ספק הפסד, אבל כשבמקומם אין חשש הפסד - אין להכניס נכסי יתומים בסכנה כדי להרוויח.

ד. כְּשֶׁמַּעֲמִידִין[19] בֵּית דִּין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, מוֹסְרִין לוֹ כָּל נִכְסֵי הַקָּטָן, הַקַּרְקַע וְהַמִּטַּלְטְלִין שֶׁלֹּא נִמְכְּרוּ. וְהוּא מוֹצִיא וּמַכְנִיס, וּבוֹנֶה וְסוֹתֵר וְשׁוֹבֵר, וְנוֹטֵעַ וְזוֹרֵעַ, וְעוֹשֶׂה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה שֶׁזֶּה טוֹב לַיְתוֹמִים. וּמַאֲכִילָן וּמַשְׁקֶן וְנוֹתֵן לָהֶן כָּל הַהוֹצָאָה כְּפִי הַמָּמוֹן וּכְפִי הָרָאוּי לָהֶן. וְלֹא יַרְוִיחַ לָהֶן יוֹתֵר מִדַּי[20], וְלֹא יְצַמְּצֵם עֲלֵיהֶם יָתֵר מִדַּי.

19) גיטין נב. 20) יותר מזה שרגילים בני אדם במצב חומרי כלשהם להוציא למזונות.

ה. כְּשֶׁיִּגְדְּלוּ הַיְתוֹמִים - נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן מוּרִישָׁן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת[21] מַה שֶּׁהִכְנִיס וְהוֹצִיא, אֶלָּא אוֹמֵר לָהֶן: זֶה הַנִּשְׁאָר[22]. וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[23] שֶׁלֹּא גְּזָלָן כְּלוּם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמִּנּוּהוּ בֵּית דִּין; אֲבָל אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים וְכֵן שְׁאָר הַמּוֹרִישִׁין - אֵינוֹ נִשְׁבָּע[24] עַל טַעֲנַת סָפֵק[25]. יֵשׁ לָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס[26] לִלְבֹּשׁ וּלְהִתְכַּסּוֹת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מְכֻבָּד וְיִהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה לַיְתוֹמִים הֲנָאָה בְּנִכְסֵיהֶן בִּהְיוֹת דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין.

21) מחלוקת רבי ורבן שמעון בן גמליאל שם, ופסק כרבן שמעון בן גמליאל, וכן כתב הרי"ף בהלכותיו וביאר בשם גאון, שהכלל המקובל בידינו "הלכה כרבי מחבירו" לא נאמר במקום שהוא חולק על אביו (רשב"ג, הוא אביו של רבי). 22) בברייתא שם כתוב: "וצריך לחשב עמהם באחרונה. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו צריך". ודייק מזה 'בעל העיטור' (הובא במגיד־משנה כאן) שלא אמרו "אינו צריך לחשב" אלא באחרונה, אבל בתחילה - כשמוסרים לו בית־דין את הנכסים - מסדרים רשימה מדוייקת של כל הנמסר לידו, וכותבים שתי רשימות דומות, אחת מוסרים לאפוטרופוס והשניה לקרובי הקטן. 23) כשהוא אוחז בידו חפץ של מצוה, כגון תפילין או ספר־תורה. 24) כאבא שאול במשנתנו, שנפסקה הלכה כמותו בגמרא (שם:). וטעמו נתבאר שם: אם נטיל שבועה על אפוטרופוס - יימנעו אנשים מלקבל אפוטרופסות, אבל כשמינהו בית־דין יש לו הנאה מזה שבית־דין רואים בו אדם הגון ונותנים בו אימון, ולכן יקבל המינוי. וכתב הרמב"ן (מובא במגיד־משנה) שמכוח הנאה זו, דינו כשומר בשכר וחייב בגניבה ואבידה, וכשמינהו האב פטור אפילו אם פשע ולא שמר כראוי, שאם תחייבו - יימנע מראש מלקבל אפוטרופסות (ראה 'תוספות' שם ד"ה הלכה, שהאריכו בזה). וב'טור' חו"מ סי' רצ כתב, שרב האי גאון פסק כך (במגיד־משנה כאן כתב שרב האי גאון מחייב בפשיעה). 25) אבל כשגדלו היתומים וטוענים 'ברי' שהאפוטרופוס לקח לעצמו מנכסיהם - משביעים אותו (רי"ף שם). 26) שם. מעשה שבאו קרובי יתומים קטנים לפני רב נחמן, והתלוננו על אפוטרופוס של היתומים, שהוא לובש ומתכסה ממעות היתומים, ואמר להם רב נחמן: "כי היכי דלישתמען מיליה (כדי שישתמעו דבריו)", והם הם דברי רבינו כאן.

ו. יֵשׁ לָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס[27] לִמְכֹּר בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, שָׂדוֹת וּכְרָמִים, לְהַאֲכִיל לַיְתוֹמִים. אֲבָל אֵין מוֹכְרִין וּמַנִּיחִין הַמָּעוֹת[28], וְאֵין מוֹכְרִין שָׂדוֹת לִקַּח עֲבָדִים, וְלֹא עֲבָדִים לִקַּח שָׂדוֹת[29], שֶׁמָּא לֹא יַצְלִיחַ[30]. אֲבָל מוֹכְרִין שָׂדֶה לִקַּח שְׁוָרִים לַעֲבוֹדַת שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת[31], שֶׁהַשְּׁוָרִים הֵן עִקַּר כָּל נִכְסֵי שָׂדוֹת[32].

27) ברייתא, שם. 28) שכל אלה אינם נוחים להיגנב כמו כסף בעין, וכן מביאים כבוד לבית אביהם כמשפחה אמידה (רש"י שם). 29) כרבן שמעון בן גמליאל בברייתא, שם. 30) בגמרא שם אמרו: "דילמא (שמא) לא משפיין" ופירש רש"י: "אינם משוקטים, שמא יצא עליהם ערעור (שאינם של המוכר)". ורבינו לא בירר הצלחה זו מה היא. 31) שם, מעשה באפוטרופוס בשכינותו של רבי יהושע בן לוי שעשה כן - ולא מיחה בו. 32) בלי עבודת השוורים לא יצליח היבול. בגמרא שם אמרו שרבי יוסי קרא לשוורים "שדי", משום שבלעדם - השדה נטולת ערך.

ז. אֵין הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[33] רַשָּׁאִין לִמְכֹּר בְּרָחוֹק[34] וְלִגְאֹל[35] בְּקָרוֹב[36], לִמְכֹּר בְּרָעָה וְלִגְאֹל בְּיָפָה, שֶׁמָּא לֹא יַצְלִיחַ זֶה שֶׁקָּנוּ. וְאֵין רַשָּׁאִין לָדוּן וְלָחוּב[37] עַל מְנָת לִזְכּוֹת לַיְתוֹמִים[38], שֶׁמָּא לֹא יִזְכּוּ וְנִמְצָא הַחוֹב קַיָּם[39].

33) ברייתא, שם. 34) שדות המרוחקות מן העיר. 35) לקנות. מלשון המקרא (ויקרא כה, לג): "ואשר יגאל מן

הלוים". 36) אף־על־פי שיותר נוח לעבד שדה קרובה. 37) אינם רשאים להתדיין בשום תביעה נגד היתומים (לחוב = לחובתם של היתומים). 38) אף־על־פי שהם באים לטעון לזכותם של היתומים. 39) פסק של בית־הדין יחייב את היתומים. ומכיון שאינם רשאים להתדיין, עברו ודנו ונתחייבו - אין זה מחייב את היתומים, שהרי עשו שלא ברשות (על־פי פירושו של המגיד־משנה). ולא נתבאר מה הדין כשזכו האפוטרופסים. מלשון רש"י משמע שהדין קיים, וכן כתב הראב"ד בהשגותיו כאן. וב'טור' (שם) פסק כמותם. ומהשגתו של הראב"ד נראה, שלמד מדברי רבינו שאם דנו ונתחייבו - הדין קיים.

1 **ח. אֵין הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[40] רַשָּׁאִין לְהוֹצִיא עֲבָדִים[41]**
2 **לַחֵרוּת[42], אֲפִלּוּ לִקַּח מִן הָעֶבֶד דָּמִים[43] שֶׁיֵּצֵא**
3 **לַחֵרוּת. אֲבָל מוֹכְרִין אוֹתָן[44] לַאֲחֵרִים[45] וְלוֹקְחִין מֵהֶן**
4 **הַדָּמִים עַל מְנָת[46] שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ לַחֵרוּת, וְאוֹתָן הָאֲחֵרִים**
5 **הֵן שֶׁמְּשַׁחְרְרִין אוֹתָם.**

40) ברייתא, שם. 41) כנעניים. 42) משום שאין גופם קנוי לאפוטרופוס (רש"י שם). 43) שנתנו לו אחרים על־מנת שאין לרבו רשות בהם, ובמתנה שכזו לא אמרו "מה שקנה עבד קנה רבו". דין זה שנוי שם במחלוקת רבי וחכמים, ופסק רבינו כחכמים, לפי הכלל שבידינו: הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו. 44) כדי להאכיל את היתומים, כלמעלה ה"ו. 45) לאותם האנשים שרוצים לתת הכסף לעבדים שיפדו את עצמם. 46) אין לפרש "על מנת" זה כתנאי; והכוונה היא: כדי שיתקיים רצונם.

6 **ט. הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[47] תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין נִכְסֵי יְתוֹמִים**
7 **כְּדֵי לְהַאֲכִילָן[48], שֶׁאֵין מַאֲכִילִין אֶת הַיְתוֹמִים דָּבָר**
8 **הָאָסוּר. אֲבָל לֹא יְעַשְּׂרוּ וְלֹא יִתְרְמוּ כְּדֵי לְהַנִּיחַ פֵּרוֹת**
9 **מְתֻקָּנִין[49], אֶלָּא יִמְכְּרוּ אוֹתָן טֶבֶל, וְהָרוֹצֶה לְתַקֵּן -**
10 **יְתַקֵּן[50].**

47) ברייתא, שם נב. 48) אותם הפירות. פירות שלא ניטלו מהם תרומות ומעשרות - אסורים באכילה אפילו לכהנים, ונקראים "טבל". 49) מותרים באכילה. 50) הראב"ד משיג ואומר: "אין הדעת נוחה הימנו, שיהא אפוטרופוס חבר מוכר טבל להכשיל בני אדם בנכסי יתומים". ברור שהוא מפרש דברי רבינו: "והרוצה לתקן יתקן" שאין לאפוטרופוס לדייק ולמכור רק לחברים שבוודאי יעשרו ויתרמו. והוא מפרש שיניח אותם כמו שהם עד שיוכל למכור ברווח מתאים.

11 **י. הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[51] עוֹשִׂין לַקְּטַנִּים לוּלָב וְסֻכָּה וְצִיצִית**
12 **וְשׁוֹפָר, סֵפֶר תּוֹרָה וּתְפִלִּין וּמְזוּזוֹת וּמְגִלָּה. כְּלָלוֹ שֶׁל**
13 **דָּבָר: כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קִצְבָּה[52], בֵּין שֶׁהוּא**
14 **מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - עוֹשִׂין**
15 **לָהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין בְּמִצְוָה מִכָּל אֵלּוּ**
16 **הַמִּצְוֹת אֶלָּא כְּדֵי לְחַנְּכָן. אֲבָל אֵין פּוֹסְקִין עֲלֵיהֶן**
17 **צְדָקָה, וַאֲפִלּוּ לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹת אֵלּוּ**
18 **אֵין לָהֶן קִצְבָּה[53].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...אבל אין פוסקין עליהם צדקה ואפילו לפדיון שבויים מפני שמצוות אלו אין להן קצבה".

ונתבאר הטעם ברש"י מסכת גיטין "דהא בכל שעתא קיימי עניים, נמצאו נכסיהם כלים"

וצריך להבין:

א. הלא טעם זה (שאין להן קצבה) שייך בכל אחד ולא רק ביתומים, ומדוע לפטור דווקא את היתומים ממצות צדקה.

ב. הלא מצות צדקה יש לה שיעור מעשר או חומש, ומדוע כתב שהיא מצוה ש"אין לה שיעור".

ג. בהלכה שאח"כ כתב שחרש ושוטה פוסקין עליהם צדקה, ובמה הם שונים מיתומים ואין חוששין שיכלה ממונם.

והביאור בזה: יסוד ההלכה הנ"ל הוא כמו שכתב הרמב"ם "כדי לחנכן במצוות", הגם שאינן חייבים בכל אלו המצוות, ומובן שחיוב החינוך הוא רק במקום שאין חשש שדבר זה לא יוכל להתקבל בשכלו ובהבנתו עד כדי תמיהה וכד'. והנה, במצות הצדקה בכלל ובפדיון שבויים בפרט, הקטן אינו מבין מדוע שלא יתן יותר ממעשר וחומש לשם מצות פדיון שבויים, והלא יש בידו מספיק כסף בכדי להוציאו לפדותו, וא"כ כל העניין של "כדי לחנכן במצוות" אינו קיים בעניין זה. ומה שכתב שהיא "מצוה שאין לה שיעור", היינו שבעיני הקטן אין לה שיעור, אבל באמת יש לה שיעור, ולכן פוסקין צדקה על חרש ושוטה כי החיוב עליהם הוא כמו על כל אדם ולא מצד חינוך, ולכן אין שייך כאן החשש האמור.

(נ"פ 'יין מלכות' ספר משפטים סימן כ)

51) כל הדינים הנמנים בהלכה זו, נאמרו בברייתא שם. 52) הוצאה חד פעמית, ורמתה ידועה מראש. 53) שהרי תמיד עומדים עניים וצריך לפרנסם. ובתקופת התלמוד שכיחים היו מקרים של פדיון שבויים.

19 **יא. וּמִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה[54] אוֹ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ[55] - בֵּית דִּין פּוֹסְקִין**
20 **עָלָיו צְדָקָה[56], אִם הָיָה רָאוּי.**

54) כתובות מח. 55) רבינו מדמה חרש לשוטה (ראה למעלה סוף פ"י). 56) גובים מנכסיו לצדקה. בגמרא שם: "אמר מר עוקבא, מי שנשתטה בית־דין יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו ובניו ובנותיו ודבר אחר". והקשה רבינא מברייתא: מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות — בית־דין יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו, אבל לא בניו ובנותיו ולא דבר אחר. ותירצו שם מה שתירצו. ושאלו: מהו דבר אחר? ומפרש רב חסדא: זה תכשיט, ורב יוסף אמר: זה צדקה. ואמרו שם (גירסת הרי"ף): "מאן דאמר תכשיט (אין נותנים לאשה) כל־שכן צדקה, ומאן דאמר צדקה אבל תכשיט יהבינן (נותנים לה)". ולפי גירסא זו נחלקו בברייתא. ותמה הר"ן שם על רבינו,

שפסק בנשתטה ונתחרש שגובים צדקה מנכסיהם, שהרי זה מנוגד לפירושם של רב חסדא ושל רב יוסף, ואע"פ שהם פירשו את הברייתא, מתקבל על הדעת שגם מה שאמר מר עוקבא: "ודבר אחר" מתפרש כך. ונראה שרבינו קיבל גירסת רש"י: "מאן דאמר צדקה כל־שכן תכשיט, ומאן דאמר תכשיט אבל צדקה לא" ומחלוקתם במימרא של מר עוקבא, שאמר נותנים דבר אחר, ופירש רב יוסף: זה צדקה, ופסק כמותו.

1 **יב. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת**
2 **חֶשְׁבּוֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, צָרִיךְ לְחַשֵּׁב בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ**
3 **לְדַקְדֵּק וּלְהִזָּהֵר הַרְבֵּה מֵאֲבִיהֶן שֶׁל אֵלּוּ הַיְתוֹמִים,**
4 **שֶׁהוּא רוֹכֵב עֲרָבוֹת[57]; סֹלוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת**
5 **וְגוֹ', אֲבִי יְתוֹמִים וְגוֹ'.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"..לדקדק ולהזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים שהוא רוכב ערבות, שנאמר סולו לרוכב בערבות וגו' אבי יתומים כו'".

וצריך להבין:

א. מהפסוק הנ"ל אמנם יש ראיה שה"רוכב בערבות" הוא "אבי יתומים", אבל בפסוק גופא צריך ביאור, מה הקשר בין "רוכב בערבות" ל"אבי יתומים".

ב. מדוע לא הביא הרמב"ם ראיה מפסוקים אחרים בחומש ובנ"ך שלפני הפסוק בתהילים, ובהם נקרא הקב"ה בשמות אחרים שהם מז' שמות שאינן נמחקים, ומדוע הביא דווקא את הפסוק "רוכב בערבות כו'". וכידוע בכללי הרמב"ם (יד מלאכי ס"ד) שדרכו של הרמב"ם להביא ראיות מפסוקים שלא הוזכרו בגמרא, אם נראית לו הראיה האחרת בפשטות יותר.

והביאור בזה: בגמרא מסכת חגיגה נתבאר העניין המיוחד שבכל אחד משבעת הרקיעים, ובנוגע לרקיע ששמו "ערבות" אומרת הגמרא "ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה... וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים".

ועל־פי־זה מובן מדוע בחר הרמב"ם בפסוק זה, כי תוכנו מתאים לעניין ש"צריך לחשב ולדקדק ביותר ולהזהר מאביהן של אלו היתומים כו'", ובזה מדגיש את גודל הזהירות הנדרשת מהאפוטרופוס בענייניהם של היתומים, מפני הרקיע ששמו "ערבות" ובו צדק ומשפט, וכן "טל שעתיד להחיות בו את המתים" ובכללם הוריהם של יתומים אלו.

ויש להוסיף ולבאר הטעם שציטט הרמב"ם גם את תחילת הפסוק "סולו", הגם שאינו נוגע כל־כך לראיה מ"רוכב ערבות אבי יתומים". ברשימות הצ"צ לתהילים על הפסוק הנ"ל כתב ש"סולו" הוא מלשון מסילה "לעשות לו מסילה כביכול לירד ולהתגלות למטה, על־דרך מה שנאמר "ואמר סולו סולו פנו דרך כו'" כי זהו תפקידו של האפוטרופוס לעשות מסילות בלבבם של היתומים בחינוך להנהגה על־פי תורה שתעשה אצלם דרך סלולה למשך כל ימי חייהם.

(ע"פ 'יין מלכות' ספר משפטים סימן כא)

57) יושב בשמים.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

נִגְמַר סֵפֶר שְׁלִשָׁה עָשָׂר, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. הִלְכוֹתָיו חֲמִשָּׁה, וּפְרָקָיו חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים: הִלְכוֹת שְׁכִירוּת - שְׁלִשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלוֶה - עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן - שִׁשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת נְחָלוֹת - אַחַד עָשָׂר פְּרָקִים.

יום רביעי ז' תמוז ה'תשע"ט

פְּתַח פִּיךָ שְׁפָט צֶדֶק, וְדִין עָנִי וְאֶבְיוֹן

סֵפֶר אַרְבָּעָה עָשָׂר
וְהוּא סֵפֶר שׁוֹפְטִים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם. ב. הִלְכוֹת עֵדוּת. ג. הִלְכוֹת מַמְרִים. ד. הִלְכוֹת אֵבֶל. ה. הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם.

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין
וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשִׁים מִצְוֹת. עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים. ב) שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט. ג) לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים אִם נֶחְלְקוּ הַשּׁוֹפְטִים. ד) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג אִם רַבּוּ הַמְחַיְּבִין בְּאִישׁ אֶחָד, עַד שֶׁיִּהְיוּ יָתֵר שְׁנַיִם. ה) שֶׁלֹּא יְלַמֵּד חוֹבָה מִי שֶׁלִּמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. ו) לַהֲרֹג בִּסְקִילָה. ז) לַהֲרֹג בִּשְׂרֵפָה. ח) לַהֲרֹג בְּסַיִף. ט) לַהֲרֹג בְּחֶנֶק. י) לִתְלוֹת. יא) לִקְבֹּר הַנֶּהֱרָג בְּיוֹם הֲרִיגָתוֹ. יב) שֶׁלֹּא תָּלִין נִבְלָתוֹ. יג) שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת מְכַשֵּׁף. יד) לְהַלְקוֹת רָשָׁע. טו) שֶׁלֹּא יוֹסִיף בְּהַכָּאַת הַלּוֹקֶה. טז) שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ אָנוּס. יז) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג דָּם נָקִי בְּאֹמֶד הַדַּעַת. יח) שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הוֹרֵג חֲבֵרוֹ אוֹ חוֹבֵל בּוֹ. יט) שֶׁלֹּא לְרַחֵם אֶת הַדַּל בַּדִּין. כ) שֶׁלֹּא לְהַדֵּר גָּדוֹל בַּדִּין. כא) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת הַדִּין עַל בַּעֲלֵי עֲבֵרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חוֹטֵא. כב) שֶׁלֹּא לְעַוֵּת מִשְׁפָּט. כג) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֵּר וְיָתוֹם. כד) לִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק.

כה) שֶׁלֹּא לִירֹא בַּדִּין מֵאִישׁ זְרוֹעַ. כו) שֶׁלֹּא לְקַח שֹׁחַד. כז) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּנִים. כח) שֶׁלֹּא לְשָׂא שֵׁמַע שָׁוְא. כט) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַנָּשִׂיא. ל) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָדָם מִשְּׁאָר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מתבארת בו מצוות מינוי שופטים ושוטרים בכל מדינה ופלך. הרכב חברי סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה. באיזו עיר מעמידים סנהדרי קטנה, ובאיזו עיר מעמידים בית דין של שלושה דיינים בלבד.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים בְּכָל מְדִינָה[2] וּמְדִינָה וּבְכָל פֶּלֶךְ[3] וָפֶלֶךְ. שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ[4]. שׁוֹפְטִים - אֵלּוּ הַדַּיָּנִים הַקְּבוּעִין בְּבֵית דִּין, וּבַעֲלֵי דִינִין בָּאִים לִפְנֵיהֶם. שׁוֹטְרִים - אֵלּוּ בַּעֲלֵי מַקֵּל[5] וּרְצוּעָה, וְהֵם עוֹמְדִים לִפְנֵי הַדַּיָּנִין, הַמְסַבְּבִין בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת וְעַל הַחֲנֻיּוֹת, לְתַקֵּן הַשְּׁעָרִים[6] וְהַמִּדּוֹת[7] וּלְהַכּוֹת כָּל מְעַוֵּת[8]. וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם עַל פִּי הַדַּיָּנִים[9]. וְכֹל שֶׁיִּרְאוּ בּוֹ עִוּוּת[10] דָּבָר - מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, וְדָנִין אוֹתוֹ כְּפִי רִשְׁעוֹ[11].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים כו'".

מדבריו משמע שמינוי שופטים ושוטרים היא מצוה אחת, ופסק שלא כדמשמע בגמרא סנהדרין (טז, ב.) שהן שתי מצוות ("מנין שמעמידין שופטים לישראל ת"ל כו' שוטרים כו' ת"ל כו'") ולדעת ר"א ב'ספרי' הלימוד משופטים ושוטרים הוא שאם אין שופט - אין שוטר כו' אבל לא שהן מצוה אחת.

(ע"פ לקו"ש חלק י"ט ע' 489 בהערה שם)

~ נקודות משיחות קודש ~

"השופטים אלו הדיינים הקבועים בבית־דין".

"...יש להם רשות להכותו כפי כחו ולקנסו כפי שיראה בית־דין לחזק הדבר.. כו'"

עניינם של השוטרים שהם "...העומדים לפני הדיינין המסבבים בשווקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים כו' וכל שיראו בו עיוות מביאין אותו לבית־דין ודנין אותו כפי רשעו", היינו שמפקחים ברחובות ובשווקין ומודיעים לשופטים על כל עיוות שרואים".

על־פי־זה יובן מדוע לא מנה הרמב"ם את מצוות מינוי שוטרים בפני עצמה, אלא עם מצוות מינוי שופטים כאחת. כי אילו תפקיד השוטרים היה להוציא לפועל את דין השופטים, היה מקום לומר שהן שתי מצוות שונות, ועשיית הדין נחלקת לשתים: פסק הדין על־ידי הדיינים, וביצועו על־ידי השוטרים. אבל מאחר ששופט האמור בתורה הוא זה שגם מבצע את הדין, על־דרך שאמר משה "אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו כו'" (במדבר כה, ה.) וכן לגבי עונש מלקות (דברים כה, ב.) נאמר "והפילו השופט והכהו וגו'" נמצא שהשוטרים הם אלו המסייעים לשופטים כשאינם יכולים להוציא את הדין לפועל, ולכן לא מנה הרמב"ם את מינויים כמצווה בפני עצמה: א. כי זהו פרט בהוצאת המשפט לפועל על־ידי השופטים. ב. אינו עניין הכרחי להוצאה לאור של המשפט, ואפשר להוציאו לפועל גם בלי השוטרים כשאין צריך לסיועם.

ידועים דברי הש"ך (ריש פרשת שופטים) ש"שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" מדבר גם על "שערי הגוף" העיניים והאוזניים, ושיהיה מושל על כל אחד מאברים אלה.

ובפשטות, עניין השופטים באדם מתקיים על־ידי לימוד הלכות התורה לדעת את המעשה אשר יעשון, ומינוי השוטרים מתקיים על־ידי קיום ההלכות בפועל. ולפי מה שנתבאר לעיל שתפקיד השופט הוא להוציא לפועל את משפטו, מובן גם עניינם של השופטים והשוטרים שבאדם, כי "תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים" ואם התלמוד (השופט) אינו מביא לידי מעשה (השוטר) חסר גם בתלמוד עצמו. אבל השוטר הוא כאשר יצרו של אדם מתגבר עליו וצריך לבטשו ולהרגיז עליו את היצר הטוב ולהכותו בדברים.

ועל־פי־זה יובן הלשון "ואשיבה שופטיך כבראשונה" כי אז יתבטל כל הרע, ולא יהיה עוד צורך בשוטר אלא רק בשופט.

(ע"פ לקו"ש חלק ל"ד ע' 103 והע' 37)

2) עיר. 3) עיר מחוזית, כלשון הכתוב (נחמיה ג, ט) "פלך ירושלים". כלומר, נוסף על בתי הדין שבכל עיר ועיר, צריך שבפלך יהיה בית דין מחוזי ממונה על כולם, וראה לקמן הערה בסוף הלכה ב (לחם משנה). 4) סנהדרין טז, ב. "בכל שעריך" - מתרגם אונקלוס: בכל קרויך. כלומר, בכל עיר ועיר. ושם נו, ב אמרו: "כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר" וראה בהלכות מלכים פרק ט, הלכה י"ד. 5) "שחובטים במקלות על פי השופטים לכל מי שאינו שומע" (רש"י שם טז, ב) וב"ספרי" דברים אות טו אמרו: "ושוטרים - אלו המכים ברצועה כעניין שנאמר (דברי הימים־ב יט, יא) "ושוטרים הלויים לפניכם". 6) המחירים, שלא ימכרו ביוקר. 7) שמודדים בהן החנוונים ללקוחותיהם. ובבבא בתרא פט, א אמרו: "מעמידים אגרדמין (=שוטרים) בין למידות בין לשערים", והשווה הלכות גניבה פרק ח, הלכה ב "חייבים בית דין להעמיד שוטרים... מחזרים על החנויות ומצדקים את המאזנים ואת המידות... וכל מי שנמצא עימו משקל חסר או מידה חסרה או מאזניים מקולקלין יש להם רשות להכותו... ולקנסו כפי ראות בית דין לחזק הדבר". 8) מקלקל ומכשיל. ונוסח אחר: ולתקן כל מעוות. 9) וכן

אמרו (סוטה מב, א): מה שוטר שיש ממונה על גביו - ומפרש רש"י: "השופט ממונה על השוטר, שהשוטר עשוי לנגוש את מי שיצווה השופט לכוף". וכתב רבינו בספר המצוות עשה קעו "ויעמידו (=השוטרים) הגדרים על העובר, עד שלא יהיו מצוות התורה ואזהרותיה צריכות לאמונת כל איש". 10) ובכתב יד תימן: ערוות דבר. 11) ב"ספרי" במדבר אות קיג אמרו: "וימצאו איש מקושש - מגיד שמינה משה שומרים ומצאו אותו מקושש".

1 **ב. אֵין אָנוּ חַיָּבִין לְהַעֲמִיד דַּיָּנִים בְּכָל פֶּלֶךְ**
2 **וָפֶלֶךְ וּבְכָל עִיר וָעִיר אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד; אֲבָל**
3 **בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינָן חַיָּבִין לְהַעֲמִיד בֵּית דִּין בְּכָל**
4 **פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ[12]. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְיָ**
5 **אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ[13].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אבל בחוצה לארץ אינן חייבין להעמיד בית־דין בכל פלך ופלך".

ותמהו 'נושאי־הכלים' לרמב"ם שלכאורה הוא נגד גמרא מפורשת (מכות ז, א.) "והיו אלה לכם גו' למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ, א"כ מה תלמוד־לומר בשעריך? בשעריך אתה מושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר", ואיך פסק שבחו"ל אין מושיבין בכל פלך ופלך.

יש הגורסים ברמב"ם "אבל בחו"ל אינן חייבין להעמיד בית־דין אלא בכל פלך ופלך אבל לא בכל עיר ועיר", ויש מפרשים שכוונת הרמב"ם היא שרק בכל פלך ופלך אין חייבים להעמיד, אבל בכל עיר ועיר חייבים.

אבל הרמב"ן (שחי בסמיכות לזמן הרמב"ם) בפירושו על התורה כתב שבחוץ־לארץ אינם חייבים להעמיד להם ב"ד, ורק "כאשר יצעק המעוות, יעמדו עליו הראויין לשפוט ובמשפטיהם ישפטוהו או יעלה לארץ בזמנה ושם ישפטוהו.... **וכן כתב הרב משה**". וברור שהיה תחת ידו כתב־יד שלדעת הרמב"ם אין חייבים להושיב דיינים בחו"ל. על־פי חידושו של הרמב"ם, תתורץ תמיהה גדולה בסיפור חג הפורים. בקשר לחטאם של ישראל "שנהנו מסעודתו של אותו רשע" אומרת הגמרא (מגילה יב, א.) "הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים" (כמו שישראל עשו עצמם ולא כיוונו באמת, כך הקב"ה העמיד עליהם את המן רק להפחידם). ונשאלת השאלה, הרי מרדכי הזהירם "לא תלכו לאכול בסעודתו של אחשוורוש", ומכיון שמרדכי היה אחד מראשי הסנהדרין, נמצא שעברו על הוראת בית־דין, ו"כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא־תעשה", ואיך אפשר לומר ש"לא עשו אלא לפנים".

אלא שעל־פי דעת הרמב"ם הקושיא מעיקרא ליתא, כי בשושן הבירה לא היה בית־דין וא"כ לא עברו על הוראת הדיינים.

(ע"פ 'יין מלכות' ספר שופטים סימן ג)

12) אלא בכל עיר ועיר, וכן אמרו (מכות ז, א): סנהדרין נוהגת בארץ ובחוץ לארץ שנאמר (במדבר לה, כט) "והיו אלה לכם לחוקת משפט... בכל מושבותיכם". 13) ובחוץ לארץ אין השבטים מיושבים כל אחד לעצמו (מכות שם). אלא ששם הנוסח: "ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר" ולפיכך סובר הכסף משנה שיש לגרוס בדברי רבינו: אינם חייבים להעמיד בית דין אלא בכל פלך ופלך. וכן הדעת נוטה, שתפשת מועט - תפשת, ודיינו שנושיב בתי דין בח"ל בערי המחוז, ולא בכל עיר ועיר (לחם משנה) וראה ברמב"ן לתורה דברים טז, יח.

6 **ג. כַּמָּה בָּתֵּי דִינִין קְבוּעִין יִהְיוּ בְּיִשְׂרָאֵל? וְכַמָּה**
7 **יִהְיֶה מִנְיָנָן[14]? קוֹבְעִין בַּתְּחִלָּה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל**
8 **בַּמִּקְדָּשׁ[15], וְהוּא הַנִּקְרָא סַנְהֶדְרֵי[16] גְּדוֹלָה. וּמִנְיָנָם**
9 **שִׁבְעִים וְאֶחָד. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ**
10 **מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל; וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְיַצְּבוּ**
11 **שָׁם עִמָּךְ - הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד[17]. הַגָּדוֹל בְּחָכְמָה**
12 **שֶׁבְּכֻלָּן - מוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ רֹאשׁ עֲלֵיהֶן[18], וְהוּא רֹאשׁ**
13 **הַיְשִׁיבָה. וְהוּא שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ הַחֲכָמִים נָשִׂיא בְּכָל**
14 **מָקוֹם[19], וְהוּא הָעוֹמֵד תַּחַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וּמוֹשִׁיבִין**
15 **הַגָּדוֹל שֶׁבַּשִּׁבְעִים מִשְׁנֶה[20] לָרֹאשׁ, וְיוֹשֵׁב מִימִינוֹ.**
16 **וְהוּא הַנִּקְרָא אַב בֵּית דִּין[21]. וּשְׁאָר הַשִּׁבְעִים יוֹשְׁבִין**
17 **לְפָנָיו כִּפְי שְׁנֵיהֶם וּכְפִי מַעֲלָתָם[22]. כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ**
18 **בְּחָכְמָה - יִהְיֶה קָרוֹב לַנָּשִׂיא מִשְּׁמֹאלוֹ יוֹתֵר**
19 **מֵחֲבֵרוֹ[23]. וְהֵם יוֹשְׁבִין בִּכְמוֹ חֲצִי גֹּרֶן בְּעִגּוּל, כְּדֵי**
20 **שֶׁיִּהְיֶה הַנָּשִׂיא עִם אַב בֵּית דִּין רוֹאִין כֻּלָּן[24]. וְעוֹד**
21 **מַעֲמִידִין שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים**
22 **וּשְׁלֹשָׁה[25]: אֶחָד עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה[26], וְאֶחָד עַל פֶּתַח**
23 **הַר הַבַּיִת[27]. וּמַעֲמִידִין בְּכָל עִיר וָעִיר מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ**
24 **בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים[28] אוֹ יוֹתֵר, סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[29].**
25 **וְיוֹשֶׁבֶת בְּשַׁעַר הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֹצִיאוּ בַשַּׁעַר**
26 **מִשְׁפָּט[30]. וְכַמָּה יִהְיֶה מִנְיָנָם? עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִים.**
27 **וְהַגָּדוֹל בְּחָכְמָה שֶׁבְּכֻלָּן רֹאשׁ עֲלֵיהֶן. וְהַשְּׁאָר יוֹשְׁבִין**
28 **בְּעִגּוּל כְּמוֹ חֲצִי גֹּרֶן[31], כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הָרֹאשׁ רוֹאֶה אֶת**
29 **כֻּלָּן.**

~ נקודות משיחות קודש ~

והוא שקורין אותו נשיא בכל מקום".

'נשיא' הוא על שם שמלמד תורה, וכן הוא במשיח שנאמרו בו שני הענייינים "מלך עליהם" ו"נשיא להם" כי בו יתקיימו שניהם. עניינו כמלך המשיח הוא לפעול חידוש אמיתי בעולם, להפוך את כל העמים "לעבדו שכם אחד" והוא חידוש בהנהגת העולם, אבל בנוסף יהיה 'נשיא' כיון ש"ילמד תורה את כל העם", ועניין זה אינו חידוש ביחס

לענייננו כמלך, שהרי אחרי הכל לא יכול להיות שינוי בתורה - התורה הזאת לא תהיה מוחלפת".

(ע"פ לקו"ש חלק ל"ה ע' 209)

14) מניין חבריהם שבכל בית דין. 15) בלשכת הגזית שבבית המקדש (סהדרין פו, ב) ובירושלמי מכות פרק ב, הלכה ו אמרו: מניין שהייתה סנהדרין גדולה אצל המזבח, שנאמר: ולא תעלה במעלות על מזבחי, וסמוך לו נאמר (שמות כא, א): ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. 16) סנהדרין - מועצה בלשון יוונית. "ובמושב זקנים יהללוהו" (תהלים קז, לב) מתורגם: ובסנהדרין דחכימיא ישבחון יתיה. והרע"ב בפירושו לסוטה פרק ט, משנה י"א אומר: סנהדרין - ששונאים הדרת פנים בדין. 17) משנה בסנהדרין ב, א ובגמרא שם טז ב. 18) כמו שאמרו (בבא בתרא קכ, א): "בישיבה הלך אחר חכמה; במסיבה (=של משתה) הלך אחר זקנה". 19) הוריות ט, א: יג, ב וכן בקידושין לב, ב ובאבות פרק ב, א ועוד. 20) סגן. 21) חגיגה טז, ב והוריות יג, ב. 22) בחכמה, אם היו שווים בשנים (כסף משנה). ובדפוס וינציאה שי"א וכן בכתב יד התימנים: "יושבים לפני שניהם (=הנשיא והאב"ד) כפי מעלתם". ולפי זה לא מדובר כאן בחשיבות השנים והגיל, אלא במעלת החכמה בלבד. 23) לא שכולם ישבו משמאל הנשיא, חוץ מהאב בית דין שישב מימינו, שאם כן החלה השורה מאב בית דין ואין זה כבוד לנשיא. אלא, שלושים וחמישה מגדולי הסנהדרין יישבו משמאל הנשיא ושאר שלושים וארבעה ישבו מימין האב־בית־דין, וכן שנינו בתוספתא סנהדרין פרק ח משנה א "הנשיא יושב באמצע וזקנים יושבים מימינו ומשמאלו" (רדב"ז). 24) משנה בסנהדרין לו, ב ושם מודגש: "כדי שיהיו רואים זה את זה" ומפרש רש"י: שאם היו יושבים בשורה אין פני הראשונים (=הקיצוניים) רואים זה את זה, אולם מקור רבינו מירושלמי שם פרק א הלכה ד: "והנשיא היה יושב באמצע כדי שיהיו רואים אותו ושומעים קולו" הרי שהכל מתייחס כלפי ההתאמה שבין הנשיא לזקנים (לחם משנה). 25) והטעם למניין זה מבואר בדברי רבינו לקמן פרק ה, הלכה ג. 26) חצר בית המקדש, ונזכרת במקרא יחזקאל מד, יד ובמשנה מידות פרק ב, משנה ו. 27) ההר שעליו הבית בנוי, והוא השטח שמחוץ לעזרה, וקדושתו קלה מקדושת העזרה, וכל ההר היה ת"ק אמה על ת"ק אמה, כמבואר בהלכות בית הבחירה, פרק ה, הלכה א (סנהדרין פח, ב). 28) והטעם למניין זה ראה להלן הלכה י. 29) שם. 30) ונאמר: שופטים... תיתן לך בכל שעריך (סמ"ג מצוות עשה צז). וב"ספרי" תצא אות רפט דרשו: "ועלתה יבמתו השערה - מצוה בבית דין שיהא בגובהה של עיר". 31) משנה בסנהדרין לו, ב "סנהדרין הייתה כחצי גורן עגולה" ומפרש רש"י: אף של כ"ג.

ד. עִיר שֶׁאֵין בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים - מַעֲמִידִין בָּהּ שְׁלֹשָׁה דַיָּנִים[32]. שֶׁאֵין בֵּית דִּין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בָּהֶן רֹב וּמִעוּט, אִם הָיְתָה בֵּינֵיהֶן מַחְלֹקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִין[33].

32) משנה בסנהדרין ב, ב "וכמה יהא בעיר ותהא ראוייה לסנהדרין, מאה ועשרים" וזה וודאי שאין משאירים אותה בלא בית דין ופחות שבבתי דין הוא של שלושה (כסף משנה). 33) ואז יכריע הרוב את המיעוט. וכן אמרו (סנהדרין ג, ב) "אשר ירשיעון אלהים - הרי כאן שניים ואין בית דין שקול, מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי כאן שלושה. וראה לקמן פרק ב, הלכה י"ג "אף על פי שבית דין של שלושה בית דין שלם הוא, כל זמן שהם רבים הרי זה משובח".

ה. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ שְׁנֵי חֲכָמִים גְּדוֹלִים, אֶחָד רָאוּי לְלַמֵּד וּלְהוֹרוֹת בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְאֶחָד יוֹדֵעַ לִשְׁמֹעַ[34] וְיוֹדֵעַ לִשְׁאֹל וּלְהָשִׁיב[35] - אֵין מוֹשִׁיבִין בָּהּ סַנְהֶדְרִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל[36].

34) להבין היטב דברי חבירו לאשורם. 35) לישא וליתן, להתווכח בדברי חבירו, שמתוך כך הוא מעמידם על אמיתתם. 36) סנהדרין יז, ב "כל עיר שאין בה שניים אחד לדבר ואחד לשמוע (כגירסת הכסף משנה) אין מושיבין בה סנהדרין" ומפרש רבינו: לדבר - ללמד ולהורות: לשמוע - לישא וליתן. והשאר וודאי צריך שיהיו יודעים לשאול ולהשיב בקצת הדינים, אף על פי שאינם יודעים להשיב בכל התורה, שאם לא כן איך יתמנו בסנהדרין (כסף משנה). ורש"י שם מפרש בעניין אחר.

ו. סַנְהֶדְרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנַיִם אֵלּוּ, אֶחָד רָאוּי לִשְׁמֹעַ וְאֶחָד רָאוּי לְדַבֵּר - הֲרֵי זוֹ סַנְהֶדְרִין[37]. הָיוּ בָּהּ שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי זוֹ בֵּינוֹנִית. הָיוּ בָּהּ אַרְבָּעָה יוֹדְעִים לְדַבֵּר - הֲרֵי זוֹ סַנְהֶדְרֵי חֲכָמָה[38].

37) וכשרה בדוחק. 38) כדברי הירושלמי שקלים פרק ה, הלכה א, על פי התוספתא סנהדרין פרק ח, משנה א. ובסנהדרין יז, ב אמרו: "בביתר היו שלושה, וביבנה ארבעה: רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע".

ז. כָּל סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה מוֹשִׁיבִין לִפְנֵיהֶן שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, בְּכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה אִישׁ. שׁוּרָה רִאשׁוֹנָה קְרוֹבָה לַסַּנְהֶדְרִין, וְשׁוּרָה שְׁנִיָּה לְמַטָּה הֵימֶנָּה, וּשְׁלִישִׁית לְמַטָּה הֵימֶנָּה. וְכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה יוֹשְׁבִין בָּהּ לְפִי מַעֲלָתָן בְּחָכְמָה[39].

39) וכל אחד ואחד מכיר את מקומו, כמפורש במשנה סנהדרין לז, א.

ח. אִם נֶחְלְקוּ הַסַּנְהֶדְרִין[40], וְהֵצִרְכוּ לִסְמֹךְ אֶחָד[41] לְהוֹסִיף עַל מִנְיָנָן - סוֹמְכִין מִן הָרִאשׁוֹנָה גָּדוֹל שֶׁבָּהּ; וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבְּשׁוּרָה שְׁנִיָּה בָּא וְיוֹשֵׁב בְּסוֹף שׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, כְּדֵי לְמַלֹּאת חֶסְרוֹנָהּ, וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית בָּא וְיוֹשֵׁב בְּסוֹף שׁוּרָה שְׁנִיָּה[42]; וּבוֹרְרִין לָהֶן אֶחָד מִשְּׁאָר הַקָּהָל, וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בְּסוֹף שׁוּרָה שְׁלִישִׁית[43]. וְכֵן אִם צָרְכוּ לִסְמֹךְ שֵׁנִי אוֹ שְׁלִישִׁי[44] - עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה הֵם עוֹשִׂים[45].

40) ויהיו שנים עשר מחייבים ואחד עשר מזכים, ואין הטייה לרעה על פי אחד (ראה לקמן פרק ח, הלכה א), וצריך להוסיף שניים שניים עד שבעים ואחד (שם וברש"י). 41) ראה לקמן פרק ט, הלכה ב, שלעולם מוסיפים שניים. 42) שאומרים לו: מוטב שתהיה "זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים" (סנהדרין שם). 43) שם. נמצאו שלוש שורות אלו משלימות עד שבעים ואחד. ואף על פי שמספיקים ארבעים ושמונה להשלים עד ע"א, אולם אין זה מהנימוס לעשות שתי שורות של כ"ד כ"ד, שתהיינה שורות התלמידים מרובות משל הדיינים, שאינה אלא כ"ג, וגם אין זה הוגן לעשות שתי שורות של כ"ג ואחת של שני תלמידים בלבד, ולפיכך עושים שלוש שורות של כ"ג-כ"ג (רש"י שם). 44) כגון שחלה אחד מהשורות או מת. 45) שאינו יושב במקומו של הראשון, ראש בשורה, אלא בסוף השורה, שהוא המקום הראוי לו, "שהגרוע מן התלמידים שבשורות גדול מגדול שבקהל" (שם וברש"י). וראה לקמן פרק ב הלכה ח.

1 **ט. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַנְהֶדְרִין, יִהְיוּ שָׁם שְׁנֵי סוֹפְרֵי**
2 **דַיָּנִים עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶם, אֶחָד מִן הַיָּמִין וְאֶחָד מִן**
3 **הַשְּׂמֹאל. אֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין[46], וְאֶחָד כּוֹתֵב**
4 **דִּבְרֵי הַמְזַכִּים[47].**

46) פלוני חייב ומטעם זה. 47) פלוני זיכה ומטעם זה (שם לו, ב). ולדעת רש"י שם, שניהם כותבים דברי המזכים והמחייבים, שאם יטעה האחד יוכיח כתבו של חבירו. וראה לקמן פרק י"ב הלכה ג.

5 **י. וְלָמָּה אֵין סַנְהֶדְרִין אֶלָּא בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵאָה**
6 **וְעֶשְׂרִים? כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֵהֶן סַנְהֶדְרִין שֶׁל עֶשְׂרִים**
7 **וּשְׁלֹשָׁה, וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[48],**
8 **וַעֲשָׂרָה בַּטְּלָנִין שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת[49], וּשְׁנֵי סוֹפְרִים,**
9 **וּשְׁנֵי חַזָּנִים[50], וּשְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין[51], וּשְׁנֵי עֵדִים, וּשְׁנֵי**
10 **זוֹמְמִין[52], וּשְׁנֵי זוֹמְמֵי זוֹמְמִין[53], וּשְׁנֵי גַּבָּאֵי צְדָקָה,**
11 **וְעוֹד אֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה לְחַלֵּק צְדָקָה[54], וְרוֹפֵא**
12 **אֻמָּן[55], וְלַבְלָר[56], וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת. הֲרֵי מֵאָה**
13 **וְעֶשְׂרִים[57].**

48) ראה לעיל הלכה ח ובביאורנו שם. 49) בטלים מכל מלאכה להיות מזומנים לבית הכנסת שחרית וערבית (שם יז, ב וברש"י) והשווה הלכות מגילה פרק א, הלכה ח. 50) שמשים להלקות החייב ולהזמין בעלי דינים לדין (שם). שאם אחד מלקה, יוכל השני להזמין (תוספות יום טוב שם). 51) שאם לא כן את מי הם דנים (רש"י שם). 52) שיתייראו העדים להעיד שקר שלא יזומו על ידי עדים אחרים (שם וברש"י). וראה לקמן הלכות עדות פרק י"ח הלכה א-ב דיני הזמה והגדרתה. 53) עדים אחרים להזים את הזוממים הקודמים, שמא יתחייב בעל דין על פי עדים וישכור שניים להזימם, לפיכך צריך שיהיו שניים אחרים בעיר שיתייראו אלו הזוממים מהם, אם נבוא להזים העדים הראשונים, יבואו אלו השניים ויזימו אותנו (שם וברש"י). זוממי זוממין - המזימים את העדים הראשונים כשהם עצמם נעשו זוממים הרי הם זוממים של זוממים הראשונים (רש"י לסנהדרין עח, א). 54) שהצדקה נגבית בשניים ומתחלקת בשלושה, שהיא כדיני ממונות, שנותנים לכל אחד די מחסורו (הלכות מתנות עניים פרק ט, הלכה ה). 55) שיודע חכמת הרפואה וגם הוא אומן במלאכת יד במובן הטכני (כסף משנה). 56) כותב ספרים. 57) סנהדרין יז, ב. ורש"י שם מפרש: רופא - למול תינוקות; אומן - מקיז דם. וראה בהלכות דעות פרק ד, הלכה כ"ג שרבינו מונה עשרה דברים של צרכי העיר ומונה רופא לחוד ואומן לחוד, וייתכן כי הם שני דברים, אבל איש אחד מתעסק בהם, כדברי ה"לחם משנה" שם.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מי הם הראויים לסנהדרין, השכלתם וסגולת מידותיהם, כשרות הדיינים הראויים לבית דין של שלושה, סמכותו של דיין יחיד מומחה. הזכות לאדם לעשות דין לעצמו.

14 **א. אֵין מַעֲמִידִין בְּסַנְהֶדְרִין, בֵּין בִּגְדוֹלָה[2] בֵּין**
15 **בִּקְטַנָּה[3], אֶלָּא אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבוֹנִים[4], מֻפְלָגִין[5]**
16 **בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, בַּעֲלֵי דֵעָה מְרֻבָּה, יוֹדְעִים קְצָת**
17 **מִשְׁאָר חָכְמוֹת, כְּגוֹן רְפוּאוֹת[6] וְחֶשְׁבּוֹן וּתְקוּפוֹת[7]**
18 **וּמַזָּלוֹת וְאִצְטַגְנִינוּת[8] וְדַרְכֵי הַמְעוֹנְנִים[9] וְהַקּוֹסְמִים[10]**
19 **וְהַמְכַשְּׁפִים[11] וְהַבְלֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ[12], כְּדֵי**
20 **שֶׁיִּהְיוּ יוֹדְעִים לָדוּן אוֹתָם[13]. וְאֵין מַעֲמִידִין**
21 **בְּסַנְהֶדְרִין אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְיֻחָסִים**
22 **הָרְאוּיִים לְהִשִּׂיא לְכְהֻנָּה[14]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם**
23 **עִמָּךְ - בְּדוֹמִין לְךָ בְּחָכְמָה וּבְיִרְאָה וּבְיַחַס[15].**

2) של שבעים ואחד. 3) של עשרים ושלשה, כמבואר לעיל פ"א ה"ג. 4) מבינים דבר מתוך דבר. חכם - דומה לשולחני עשיר, כשמביאים לו דינרים לראות - רואה, וכשאין מביאים לו - יושב ותוהה; נבון - דומה לשולחני תגר, כשאין מביאים לו - הוא מחזר ומביא משלו ('ספרי' דברים אות יג), וראה עירובין ק, ב. 5) ובכת"י התימנים: מופלאים. 6) הדברים המרפאים בטבע שניתנה שבת לידחות בשבילם, אבל לא הדברים המרפאים בסגולה. וכן אם השקה אחד את חבירו סם מן הסמים ומת, אם ראוי אותו סם להמית וחייב או לא (רדב"ז). וכן לענין להאכיל לחולה ביום הכיפורים, שחכמת הרפואה קובעת בזה הרבה, ובעניני דם נדה להבחין בין דם נדה לדם מכה שהוא טהור (ראה הל' איסורי ביאה פ"ד, ה"כ). וכן המכה את חבירו באבן ומת, צריכין לאמוד אם יש באבן כדי להמית, כמבואר בסנהדרין עח, א ('אוצר נחמד' לכוזרי מאמר ב אות סד). 7) בכת"י התימנים: וחשבון תקופות. וכן מצינו בשבת עה, א "חישוב תקופות ומזלות". חשבון תקופות - מהלך השמש והירח המקיפים את העולם, לדעת על פיו קביעת מולד החודש ועיבור שנים. מזלות - משורש נזל-הלך, והן קבוצות כוכבים שחילקום חכמים לשנים-עשר חלקים, ושמותם: טלה, שור, תאומים וכו' כמבואר בהל' יסודי התורה פ"ג, ה"ו. וגם במהלכם מחשב בית-דין לקבוע על פיו תאריך מולד הירח, כמבואר בהל' קידוש החודש פ"א, ה"ו; פ"ט, ה"ג; פי"א, ה"ז-ח; פי"ז, ה"ד. 8) בכת"י

התימנים: ואסטגנינות. חכמת אסטרולוגיה, חזון בכוכבים, ויש מגידים עתידות לאדם ע"פ ראות מזלו בכוכבים, ראה שבת קנו, א. 9) נותני עיתים, שאומרים יום פלוני טוב, יום פלוני רע (הל' ע"ז פי"א, ה"ח). 10) עושים מעשים משונים עד שאומרים דברים העתידים להיות (שם ה"ו).11) עושים מעשה כשפים, כגון שדה מליאה קישואים, והוא מלקטה כולה בכשפיו (שם הט"ו ובבאורנו). 12) כגון אוב וידעוני. וכל מעשי כשפים כולם דברי שקר והבל הם, כמבואר שם הט"ז, וכן הנביא אומר (ירמיה י, ט) "מוסר הבלים עץ הוא", ושם טז, יט "הבל ואין בם מועיל". 13) סנהדרין יז, א: ובעלי כשפים - מפרש רש"י: "להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי בית־דין ולגלות על המכשפים המסיתים ומדיחים בכשפיהם". וראה שם סח, א "לא תלמד לעשות - לעשות אי אתה למד, אבל אתה למד להבין ולהורות". וראה מנחות סה, א ב'תוספות' דיבור־המתחיל: בעלי כשפים, "פירש רב האי גאון, כדי לידע את הדין". 14) את בנותיהם לכהנים (משנה בסנהדרין לב, א וברש"י). 15) שם לו, ב. וראוי להעיר, שבמסקנה שם, הוכיחו זה מהפסוק (שמות יח, כב) "ונשאו אתך" - אתך, בדומים לך. כי מהפסוק הקודם אין להוכיח, שמא משום כבוד השכינה שתשרה עליהם, ככתוב (במדבר יא, יז) "ואצלתי מן הרוח... ושמתי עליהם", הקפיד הכתוב שיהיו מיוחסים כמשה.

1 **ב. וּמִצְוָה לִהְיוֹת בְּסַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים,**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם. וְאִם לֹא מָצְאוּ,**
3 **אֲפִלּוּ הָיוּ כֻּלָּם יִשְׂרְאֵלִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[16].**

16) 'ספרי' שופטים אות קנג: "ואל השופט – אע"פ שאין בו כהנים ולויים - כשר". אל השופט - משמע כל שופט שהוא, ואפילו ישראל (רבינו הלל בפירושו שם).

4 **ג. אֵין מַעֲמִידִין בְּכָל הַסַּנְהֶדְרִין לֹא זָקֵן מֻפְלָג[17]**
5 **בַּשָּׁנִים וְלֹא סָרִיס, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אַכְזְרִיּוּת[18]. וְלֹא**
6 **מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רַחֲמָן.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין מעמידין... ולא זקן מופלג בשנים מי שיש בהן אכזריות".

ראה "דרך מצותיך" פט,ב. הלכה זו היא המשך להלכה א', בה נאמרו התנאים למי שראוי להיות דיין, ללמדך שגם אם היו הדיינים בעלי כל המעלות "אנשים חכמים ונבונים מופלאין בחכמת התורה, בעלי דעה מרובה וכו'" אין להושיב אותם בסנהדרין, כיון שיש בהם טבע של אכזריות ועלולים להטות את הדין לחוב.

(נ"פ לקו"ש חלק ח' עמוד 163 הערה 25)

17) רב ביותר. 18) סנהדרין לו, ב ומפרש רש"י: הזקן שכח כבר צער גידול בנים, ואינו רחמני. וכן סריס, שמתוך שנאמר במסית: "ולא תחמול... עליו" משמע שבאחדים צריך שיהיו הדיינים ראויים לחמול (קרית ספר), וראה לקמן פי"א, ה"ה.

7 **ד. וְאֵין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּסַנְהֶדְרִין, שֶׁאָסוּר**
8 **לַחֲלֹק עָלָיו[19] וְלַמְרוֹת אֶת דְּבָרוֹ. אֲבָל מוֹשִׁיבִין כֹּהֵן**
9 **גָּדוֹל, אִם הָיָה רָאוּי בְּחָכְמָה[20].**

19) שנאמר (שמות כג, ב) "ולא תענה על רב" - קרא בו: לא תענה על רַב (רב חסר יו"ד כתוב), שאינך רשאי לסתור דברי המופלא שבדיינים, ואם יאמר המלך דברי חובה לנידון, שוב לא יוכלו הסנהדרין לראות לו זכות (סנהדרין יח, ב וברש"י). 20) ממשמעות הסוגיא שם, וכן שנינו שם עמ' א "כהן גדול דן ודנין אותו". וראה הל' קידוש החודש פ"ד הי"א שאין מושיבין כהן גדול לעיבור השנה, מפני הצינה. ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב "מכאן לסנהדרין גדולה של כל ישראל: ויקח שר הטבחים את שריה כהן הראש (ירמיה נב, כד)... הרי שבעים..." - מכאן שגם הכהן הגדול נמנה במנין הסנהדרין (אור שמח).

10 **ה. מַלְכֵי בֵּית דָּוִד[21], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָם**
11 **בְּסַנְהֶדְרִין - יוֹשְׁבִין[22] וְדָנִים הֵם אֶת הָעָם[23]. וְדָנִים**
12 **אוֹתָם, אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן דִּין[24]. אֲבָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[25] -**
13 **אֵין דָּנִין וְאֵין דָּנִין אוֹתָם; לְפִי שֶׁאֵין נִכְנָעִים לְדִבְרֵי**
14 **תּוֹרָה, שֶׁמָּא תָּבוֹא מֵהֶן תַּקָּלָה[26].**

21) מלכי יהודה שהם מזרע בית דוד. 22) לבדם, שלא בחברת הסנהדרין. 23) סנהדרין יט, א, שנאמר (שם כא, יב) "בית דוד, כה אמר ה' דינו לבקר משפט". 24) שאם לא כן, גם הם לא יוכלו לדון את האחרים, שכלל הוא: "קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים" (שם). 25) מימי ירבעם ואילך, שנקרעה המלוכה מיד שלמה, וניתנו לו עשרה שבטים (מלכים־א יא, לא) ורחבעם בן שלמה לא מלך אלא על שבטי יהודה ובנימין (שם יב, כא). 26) כמסופר בסנהדרין שם: מעשה בעבדו של ינאי המלך (ממלכי ישראל) שהרג את הנפש, שלחו לו לבוא ולעמוד בפני הסנהדרין, וכשבא וישב, אמר לו שמעון בן שטח, עמוד! אמר לו ינאי, "לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חבריך", וכבשו הסנהדרין פניהם בקרקע מפני היראה, ונענשו ומתו, באותה שעה אמרו: מלך לא דן ולא דנים אותו. והדבר ברור, שאם אין דנים אותו, גם הוא אינו דן את אחרים, כמבואר לעיל אות כב. והשווה הל' מלכים פ"ג ה"ז "מפני שלבם (של מלכי ישראל) גס בהם, ויבוא מן הדבר תקלה והפסד על הדת".

15 **ו. כְּשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מְנַקִּין בְּצֶדֶק[27], כָּךְ צְרִיכִין לִהְיוֹת**
16 **מְנַקִּין מִכָּל מוּמֵי הַגּוּף[28]. וְצָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל וְלִבְדֹּק**
17 **וּלְחַפֵּשׂ, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן בַּעֲלֵי שֵׂיבָה[29], בַּעֲלֵי קוֹמָה,**
18 **בַּעֲלֵי מַרְאֶה[30], נְבוֹנֵי לַחַשׁ[31], וְשֶׁיֵּדְעוּ הַרְבֵּה**
19 **הַלְשׁוֹנוֹת[32], כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא סַנְהֶדְרִין שׁוֹמַעַת מִפִּי**
20 **הַתַּרְגְּמָן[33].**

27) ששופטים בצדק, ללא הטיית דין כל שהיא, ככתוב (ויקרא יט, טו) "לא תעשו עול במשפט... בצדק תשפוט עמיתך". 28) סנהדרין לו, ב שנאמר: "כולך יפה רעיתי ומום אין בך", שאפילו הוא סומא באחת מעיניו - פסול הוא לסנהדרין, כמבואר בסמוך ה"ט. ובירושלמי שם פ"ח, ה"ה "כשם שזקני בית־דין שלמים בצדק, כך הם צריכים

להיות שלמים באבריהם". 29) אבל לא זקנים מופלגים, כמבואר לעיל ה"ג. 30) שתהא אימתם מוטלת על הבריות (סנהדרין יז, א וברש"י). 31) המבינים בחכמת הטענה והדיבור, שהדיבור צריך להיות בחשאי ובנחת (רד"ק לישעיה ג, ג). ובחגיגה יד, א דרשו: לחש - זה שראוי למסור לו דברי תורה שניתנה בלחש (=מפני השטן). ורש"י שם מגדיר: "כגון אב בית־דין ולבו דואג בקרבו". 32) שדבר זר הוא למצוא מי שיודע כל שבעים לשון (כסף־משנה), וזהו שדקדק רבי יוחנן (בסנהדרין יז, א) ואמר: "ושידעו בשבעים לשון", ולא אמר: שבעים (לחם־משנה). 33) כשבאים עדי לועזים, לא יצטרכו להעמיד מליצים ביניהם, והרי זה עד מפי עד (רש"י שם). ובמנחות סה, א מפרש רש"י: "שלא יחליף (התורגמן) טענותיו ויחייבוהו".

1 **ז. בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין**
2 **בָּהֶן בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בְּכָל אֶחָד מֵהֶן**
3 **שִׁבְעָה דְּבָרִים. וְאֵלּוּ הֵן: חָכְמָה, וַעֲנָוָה, וְיִרְאָה[34],**
4 **וְשִׂנְאַת מָמוֹן, וְאַהֲבַת הָאֱמֶת, וְאַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת לָהֶן,**
5 **וּבַעֲלֵי שֵׁם טוֹב[35]. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים מְפֹרָשִׁין הֵן**
6 **בַּתּוֹרָה. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים -**
7 **הֲרֵי בַּעֲלֵי חָכְמָה אָמוּר. וִידֻעִים לְשִׁבְטֵיכֶם[36] - אֵלּוּ**
8 **שְׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה מֵהֶם[37]. וּבַמֶּה יִהְיוּ אֲהוּבִים**
9 **לַבְּרִיּוֹת? בִּזְמַן שֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי עַיִן טוֹבָה, וְנֶפֶשׁ**
10 **שְׁפָלָה[38], וְחֶבְרָתָן טוֹבָה, וְדִבּוּרָן וּמַשָּׂאָן בְּנַחַת עִם**
11 **הַבְּרִיּוֹת[39]. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: אַנְשֵׁי חַיִל - אֵלּוּ שֶׁהֵן**
12 **גִּבּוֹרִים בְּמִצְוֹת[40], וּמְדַקְדְּקִים עַל עַצְמָם, וְכוֹבְשִׁין אֶת**
13 **יִצְרָן[41], עַד שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶן שׁוּם גֵּנַאי[42] וְלֹא שֵׁם רַע,**
14 **וִיהֵא פִּרְקָן נָאֶה[43]. וּבְכְלַל אַנְשֵׁי חַיִל, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן לֵב**
15 **אַמִּיץ לְהַצִּיל עָשׁוּק מִיַּד עוֹשְׁקוֹ[44]. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר:**
16 **וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן. וּמַה מֹּשֶׁה רַבֵּנוּ עָנָו, אַף כָּל דַּיָּן**
17 **צָרִיךְ לִהְיוֹת עָנָו[45]. יִרְאֵי אֱלֹהִים - כְּמַשְׁמָעוֹ. שֹׂנְאֵי**
18 **בָצַע - אַף מָמוֹן שֶׁלָּהֶם אֵינָן נִבְהָלִין[46] עָלָיו, וְלֹא**
19 **רוֹדְפִין לְקַבֵּץ הַמָּמוֹן. שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא נִבְהָל לַהוֹן -**
20 **חֶסֶר יְבֹאֻנוּ[47]. אַנְשֵׁי אֱמֶת - שֶׁיִּהְיוּ רוֹדְפִין אַחַר**
21 **הַצֶּדֶק מֵחֲמַת עַצְמָן בְּדַעְתָּן[48]. אוֹהֲבִין אֶת הָאֱמֶת,**
22 **וְשׂוֹנְאִין אֶת הֶחָמָס, וּבוֹרְחִין מִכָּל מִינֵי הָעָוֶל.**

34) יראת שמים ויראת חטא. 35) וכן אמרו ב'מדרש רבה' דברים פרשה א: "צריכים הדיינים שיהיו בהם שבע מדות" וכו'. 36) מפרש רבינו: ידיעה = אהבה, ככתוב (בראשית יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה" וגו', ומפרש רש"י: לשון חיבה, "שהמחבב את האדם מקרבו ויודעו ומכירו". 37) סנהדרין פח, ב. 38) ירושלמי שם פ"א, ה"ד. 39) שעי"ז הם מתאהבים עליהם, כמבואר ביומא פו, א. 40) מדרש תנחומא פרשת שופטים אות ג "אנשי חיל - בתורה, ובמעשים טובים ובגבורה". 41) ירושלמי שם, "לב טוב יצר טוב". 42) תנחומא שם, "שלא יהא בשופט דבר של פסולת". 43) בגרותם יפה, שלא יצא עליהם שם רע אפילו בילדותם, כמפורש בתענית טז, ב. 44) פסיקתא רבתא פל"ד: "אמר איוב... כיון שהייתי דן את הדין, אני עומד הייתי על הגזלן ומשבר את שניו להוציא מתוכן את הגזל". זהו שאמר איוב (כט, יז) "ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף". 45) סנהדרין פח, ב. וכן בירושלמי פ"א, ה"ד. 46) חרדים. וכן אמרו במכילתא לפסוק זה: "שונאי בצע - ששונאים ממון עצמם בדין, וכל־שכן ממון אחרים". ובבבא־בתרא נח, ב אמרו: כל דיין שנתבע לדין ומוציאים ממנו ממון בדין - אינו דיין. ומפרש הרשב"ם: "שיעוות הדין בשביל שוחד". 47) מלשון הכתוב במשלי כח, כב. 48) מרצונם הם, ולא יחכו עד שיעוררום אחרים על כך, וכן פירש הרמב"ן לשמות יח, כא "כי יראו עושק וחמס, אין דעתם סובלת אותו". וכתב הרדב"ז, שלא נאמרו מידות אלו אלא לכתחילה, אבל אם לא נמצאו שלשה דיינים כאלה, יבקשו שנים. ואם לא נמצאו, יבקשו אחד. ואם לא נמצא, יבקשו שלשה שיצטרפו בהם המידות האלה בכל שלשתם, ולעולם יבחרו הרע במיעוטו. וכן אמרו ב'מדרש רבה' דברים פ"א "ולמה לא נכתבו שבע (=מדות) כאחת? שאם לא נמצאו משבע מביא מארבע... ואם לא נמצאו משלש מביא מאחת", שכך נאמר (שמות יח, כה) "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל".

23 **ח. אָמְרוּ חֲכָמִים[49]: שֶׁמִּבֵּית דִּין הַגָּדוֹל הָיוּ שׁוֹלְחִים**
24 **בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבוֹדְקִין. כָּל מִי שֶׁיִּמְצָאוּהוּ חָכָם,**
25 **וִירֵא חֵטְא, וְעָנָו, וְשָׁפוּי[50], וּפֹרְקוֹ נָאֶה, וְרוּחַ הַבְּרִיּוֹת**
26 **נוֹחָה הֵימֶנּוּ - עוֹשִׂין אוֹתוֹ דַּיָּן בְּעִירוֹ. וּמִשָּׁם מַעֲלִין**
27 **אוֹתוֹ לְפֶתַח הַר הַבַּיִת, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְפֶתַח**
28 **הָעֲזָרָה, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל[51].**

49) סנהדרין פח, ב וברושלמי שם פ"א, ה"ד. 50) שפל. ובגמרא שם אמרו "שייף נכנס - שייף יוצא". שייף - שוחה. ובכת"י התימנים הנוסח: ועניו ושפל. 51) שם, וראה לעיל פ"א ה"ג.

29 **ט. בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן גֵּר - הֲרֵי**
30 **זֶה פָּסוּל[52], עַד שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[53]. הָיָה אֶחָד**
31 **מַמְזֵר[54], אֲפִלּוּ שְׁלָשְׁתָּן מַמְזֵרִים - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִין**
32 **לָדוּן[55]. וְכֵן אִם הָיָה כָּל אֶחָד מֵהֶם סוּמָא בְּאֶחָד**
33 **מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר[56]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּסַנְהֶדְרִין[57]. אֲבָל**
34 **הַסּוּמָא בִּשְׁתֵּי עֵינָיו - פָּסוּל לַכֹּל[58].**

52) שנאמר (דברים יז, טו) "שום תשים עליך מלך... מקרב אחיך" - כל משימות שאתה משים אל יהיו אלא מקרב אחיך (יבמות מה, ב). ואע"פ שבסנהדרין לו, ב הכשירו גר לדון בדיני ממונות, סובר רבינו שאינו כשר אלא לדון גר חבירו, כסתימת הסוגיא ביבמות קב, א, וכמבואר בדבריו לקמן פי"א הי"א, וכן שיטת הרי"ף בסנהדרין סוף פ"ד. 53) יבמות קב, א. וכמו שאמרו שם מה, ב: כיון שאמו מישראל, אנו קוראים בו: מקרב אחיך. וכתבו ה'תוספות' (שם קב, א) דיבור־המתחיל לענין חליצה, שאם אביו מישראל, ודאי שהוא כשר לדון, ועדיף מגר שרק אמו מישראל היא. 54) שנולד מאיסור ערוה האמורה בתורה ויקרא יח, וכמבואר בהל' איסורי ביאה פט"ו, ה"א. 55) סנהדרין לו, ב, שהרי הוא בא מטיפה כשרה, ומקרב

אחיך הוא. ובירושלמי שם פ"ד ה"ז, אמרו: "אפילו ממזרים". וכתב הכסף־משנה, שהוא־הדין לשלשה גרים שאמותיהם מישראל, שהם כשרים לדון, שהרי הם נקראים "מקרב אחיך", ועדיפים מממזר, שאינו כשר לבוא בקהל, ואילו גר כשר לבוא. 56) לדון דיני ממונות (סנהדרין לד, ב), שהרי שנינו במשנה שם לב, א "דיני ממונות דנים ביום וגומרים בלילה". והדבר ברור, שאין אנשים רואים בלילה כמו שהסומא באחת מעיניו רואה ביום, ולפיכך דין הוא, שידון ביום אפילו לכתחילה (רי"ף שם). 57) הדנה דיני נפשות, אין הסומא כשר לדון, שהרי בעל מום הוא, ובית־דין של עשרים ושלשה צריך להיות מנוקה מכל מום, כמבואר לעיל ה"ו. והוא־הדין לממזר וגר שפסולים להיות בסנהדרין, שאינם מיוחסים, ואפילו גר שאמו מישראל, שאפילו בחליצה פסול גר כזה לדון עד שיהיה ישראל מכל צדדיו, כמבואר בהל' יבום פ"ד ה"ה, כל־שכן בסנהדרין הדנה דיני נפשות, ואין מעמידים בה אלא מיוחסים, כמבואר לעיל ה"א, וכן נראה מדברי רבינו לקמן פי"א הי"א (כסף־משנה). 58) אפילו לדיני ממונות ובבית־דין של שלשה, שהרי הוא פסול להעיד, כמבואר לקמן הל' עדות פ"ט הי"ב, וכל שאינו כשר להעיד - פסול לדון, שהרי שנינו (נדה מט, ב) "כל הכשר לדון - כשר להעיד, ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון", וכדברי רש"י שם ד"ה: לאתויי סומא, "אבל בשתי עיניו - אפילו לעדות פסול". וכן ב'נמוקי יוסף' לסנהדרין סוף פ"ד, וראה ביאור הגר"א לחו"מ סימן ז ס"ק י.

1 **י. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[59] - מֻתָּר**
2 **לְאֶחָד לָדוּן מִן הַתּוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט**
3 **עֲמִיתֶךָ[60]. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[61], עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה[62];**
4 **וּשְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ - אֵין דִּינֵיהֶן דִּין[63].**

59) כמבואר לעיל פ"א, ה"ד. 60) הרי שאפילו היחיד שופט את חבירו (סנהדרין ג, א). 61) החכמים, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה (קידושין ל, א), ובירושלמי פ"ה ה"א "שעשו התורה ספורות ספורות, חמשה לא יתרומו, חמשה דברים חייבים בחלה, חמש־עשרה נשים פוטרות צרותיהן" וכו'. 62) סנהדרין שם, "משום יושבי קרנות", תגרים שאינם בקיאים בטיב דינים, ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי. אבל כשהם שלשה, אי אפשר שלא יהיה אחד מהם יודע סברות הדין, ששמע מחכמים ומדיינים (רש"י שם). 63) כרבי אבהו (שם ו, א) ואע"פ ששמואל סובר (שם ה, ב) "דיניהם דין אלא שנקרא בית דין חצוף"? כבר אמרו בירושלמי שם פ"א ה"א "רבי יוחנן וריש לקיש, שניהם אומרים - אין דיניהם דין", וידוע שהלכה כרבי יוחנן לגבי שמואל (כסף־משנה). וכל זה כשהשנים דנים את הנתבע בעל כרחו, אבל אם קיבלם עליו כשלשה, דיניהם דין, ואפילו אחד שדן בהסכמת הנתבע - דינו דין, כמבואר בסנהדרין ו, א ובירושלמי שם, וכדברי רבינו לקמן פ"ו ה"ג, ופ"ז ה"ב.

5 **יא. אֶחָד שֶׁהָיָה מֻמְחֶה לְרַבִּים[64], אוֹ שֶׁנָּטַל רְשׁוּת**
6 **מִבֵּית דִּין[65] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לוֹ לָדוּן יְחִידִי[66], אֲבָל**
7 **אֵינוֹ חָשׁוּב בֵּית דִּין[67]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר, מִצְוָה**
8 **חֲכָמִים הוּא שֶׁמּוֹשִׁיב עִמּוֹ אֲחֵרִים; שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ[68]:**
9 **אַל תְּהִי דָן יְחִידִי, שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד[69].**

64) מומחה - שלמד תורה בכתב ושבעל־פה ויודע לסבור ולהשוות דבר לדבר. לרבים - שמפורסם ברבים שהוא כן, שבאמת בקי הוא בתורה שבכתב ושבע"פ, וכמו שאמרו (סנהדרין ה, א): כגון אני שלמדתי וסברתי (=יודע אני להוסיף וליישב טעמים מדעתי, רש"י) דן דיני ממונות ביחיד (ע"פ פירוש המשנה לרבינו שם פ"ג, מ"א). 65) שבארץ ישראל - לדון, כמבואר לקמן פ"ד, הי"ד. 66) אפילו כשהנתבע לא קיבלו עליו לדון, הרי זה כופהו לידון בפניו, כמבואר שם, הואיל והוא מומחה, ואע"פ שאינו מפורסם ברבים. אבל אם אינו מומחה, אין רשות בית־דין מועילה לו כלום, כמבואר לקמן פ"ד, הט"ו (כסף־משנה). 67) שתהא הודאתו בפניו כמודה בפני בית־דין של שלשה, שאינו יכול לחזור בו עוד, כמבואר לקמן פ"ה, הי"ח. 68) אבות פ"ד, מ"ח. 69) הקב"ה שהוא יחיד בעולמו (רע"ב שם). אבל בשר־ודם מוטב שידון בשלשה, כי ברוב משא ומתן יתברר הדבר יותר. ועוד, שאם הם שלשה, לא ידע המתחייב מי חייבו, שעל כל אחד יחשוב, שמא חבריו רבו עליו (תוספות יו"ט, שם). ואם קיבלוהו עליהם - דן אפילו יחידי, ועל זה סמכו ברוב הגלילות שאין להם אלא דיין אחד, וכן מנהג קדום במצרים (רדב"ז). ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א, אמרו: רבי אבהו היה דן יחידי. שאלוהו תלמידיו, והלא לימדתנו רבינו: אל תהא דן יחידי?! אמר להם: כיון שהם רואים אותי יושב יחידי, ומופיעים לפני לדון, הרי זה כאילו קיבלו אותי עליהם, ושנינו: "אבל אם קיבלו עליהם - דן אפילו יחידי". ומכאן ראיה לדעת הרע"ב באבות שם, שאם קיבלוהו עליהם - דן יחידי אפילו מדרך חסידות (משנה־למלך).

10 **יב. יֵשׁ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין לְעַצְמוֹ[70], אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ**
11 **כֹּחַ[71]. הוֹאִיל וְכַדָּת וְכַהֲלָכָה הוּא עוֹשֶׂה, אֵינוֹ חַיָּב**
12 **לִטְרֹחַ וְלָבוֹא לְבֵית דִּין. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם**
13 **הֶפְסֵד בִּנְכָסָיו אִלּוּ נִתְאַחֵר[72] וּבָא לְבֵית דִּין. לְפִיכָךְ[73],**
14 **אִם קָבַל[74] עָלָיו בַּעַל דִּינוֹ וֶהֱבִיאוֹ לְבֵית דִּין, וְדָרְשׁוּ**
15 **וּמָצְאוּ שֶׁעָשָׂה כַּהֲלָכָה, וְדִין אֱמֶת דָּן לְעַצְמוֹ - אֵין**
16 **סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ[75].**

70) אם רואה שלו ביד אחר שגזלו ממנו, יכול הוא ללקחו ממנו ללא כל דיון בבית־דין. 71) אפילו ע"י הכאה, כמפורש בברייתא (בבא־קמא כז, ב) "בן בג־בג אומר: אל תיכנס לחצר חברך ליטול את שלך אלא ברשות (=בגניבה ובסתר) שמא תיראה עליו כגנב, אלא שבור את שיניו ואמור לו, שלי אני נוטל" (=כלומר קח בחזקה, רש"י). וכן בשו"ע חו"מ סימן ד, סעיף א. 72) ממתין (בבא־קמא שם). 73) הואיל ואינו חייב לטרוח ולבוא לבית־דין. 74) התאונן, צעק חמס. "והיה כי יצעק אלי" (שמות כב, כו) מתרגם אונקלוס: ארי יקבל קדמי. 75) ואם נתברר שלא עשה כדין, חייב לשלם לו על הכאתו (לחם־משנה).

17 **יג. אַף עַל פִּי שֶׁבֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה בֵּית דִּין שָׁלֵם**
18 **הוּא, כָּל זְמַן שֶׁהֵן רַבִּים - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[76]. וּמוּטָב**

שֶׁיִּחְתֹּךְ הַדִּין בְּאַחַד עָשָׂר יוֹתֵר מֵעַשָּׂרָה. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַיּוֹשְׁבִים כֻּלָּם שָׁם בְּבֵית דִּין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[77] וּרְאוּיִין[78].

76) סנהדרין ז:, רב הונא כשבא דין לפניו, אסף והושיב עמו עשרה חכמים מבית המדרש, כדי שתגיענו נסורת קטנה מן הקורה. כלומר, שאם יטעה ישתלש העונש בין כולם ויקל לו (רש"י שם). 77) שיוכלו לדקדק ולברר הדין לאמיתו. 78) מצד מדותיהם המוסריות, כמבואר לעיל ה"ז, וכמו שאמרו (שבועות ל, ב) "מניין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו, תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק".

יד. וְאָסוּר לְאָדָם חָכָם שֶׁיֵּשֵׁב בְּדִין עַד שֶׁיֵּדַע עִם מִי יֵשֵׁב[79]. שֶׁמָּא יִצְטָרֵף עִם אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנִים, וְנִמְצָא בִּכְלַל קֶשֶׁר בּוֹגְדִים[80], וְלֹא בִּכְלַל בֵּית דִּין[81].

79) סנהדרין כג, א, והשווה לקמן פכ"ב, ה"י. 80) חֶבֶר, ומעין הכתוב (ירמיה ט, א) "עצרת בוגדים". 81) כמו שאמרו (שם כו, א) "קשר רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המנין" ע"פ הכתוב (ישעיה ח, יב) לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר". וכתב הסמ"ע לחו"מ סימן ג ס"ק יג, שרבי יעקב ווייל כתב למהרש"ל: אם תשמע לעצתי, לא תשב אצל הקהל בשום דין, שפסקי בעלי בתים ופסקי הלומדים הם שני הפכים.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) זמן ישיבת הסנהדרין ושעות ישיבת בית דין של שלושה. התחלת דין וקבלת עדות בלילה. העמדת דיין שאינו הגון, וכן היחס לדיין שנתמנה על ידי נתינת ממון.

א. עַד אֵימָתַי יוֹשְׁבִין הַדַּיָּנִים בְּדִין? סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[2] וּבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה - יוֹשְׁבִין מֵאַחַר תְּפִלַּת הַשַּׁחַר[3] עַד סוֹף שֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם[4]. אֲבָל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[5] הָיוּ יוֹשְׁבִין[6] מִתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר עַד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[7]. וּבְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁבְּהַר הַבַּיִת[8].

2) של עשרים ושלשה דיינים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 3) שמתחלת עם הנץ החמה (הל' תפלה פ"ג, ה"א). 4) שזוהי שעת מאכל תלמידי־חכמים (שבת י, א), שנאמר (קהלת י, יז) "אשריך ארץ שמלכך (=הדיין) בן חורים ושריך בעת יאכלו". ומדובר, שכבר טעמו טעימת שחרית לפני ישיבתם לדין, שהרי אמרו שם "מכאן ואילך (מאחרי השעה הששית) כזורק אבן לחמת", שהיא קשה לגוף, אם לא כשהוא טעם משהו בבוקר (כסף־משנה). ובחו"מ סימן ה סעיף ג, הנוסח: "זמן ישיבת הדיינים מהבוקר עד סוף שעה החמישית". בהתאם לאמור בשבת י, א ששעה ששית היא זמן סעודה של תלמידי־חכמים, וכן דעת הרי"ף בסנהדרין פ"א. וראה בסמ"ע לחו"מ שם ס"ק י. 5) של שבעים ואחד (לעיל פ"א, ה"ג). 6) בלשכת הגזית שבבית־המקדש. 7) הקרב בכל יום בתשע שעות ומחצה, וזהו זמן תפילת מנחה (הל' תפלה ס"ג, ה"ב). 8) שקדושתו קלה מלשכת הגזית שבעזרה. וטעם שינוי מקום זה, "שלא יהיו נראים כיושבים בדין (ובשבת אסור לדון), שבלשכת הגזית היו דנים" (סנהדרין פח, ב וברש"י) אלא ששם הנוסח: "יושבים בחיל", אולם בתוספתא סנהדרין פ"ז מ"א, כתוב: בבית־המדרש שבהר הבית. וראה הל' שבת פכ"ג הי"ד, ולקמן פכ"ה ה"ט לענין דין בשבת ובערב שבת. והשווה לקמן פי"א, ה"ב־ג.

ב. אֵין בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ יוֹשְׁבִין כֻּלָּן כְּאֶחָד בִּמְקוֹמָן שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ; אֶלָּא בָּעֵת שֶׁיִּהוּ צְרִיכִין לְהִתְקַבֵּץ[9] - מִתְקַבְּצִין כֻּלָּן, וּבִשְׁאָר הָעִתּוֹת - כָּל מִי שֶׁהָיָה לוֹ עֵסֶק, יָצָא לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ וְחוֹזֵר. וְהוּא שֶׁלֹּא יִפְחֲתוּ מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבִין תָּמִיד כָּל זְמַן יְשִׁיבָתָן[10]. הֵצְרַךְ אֶחָד מֵהֶן לָצֵאת - הֲרֵי זֶה מְסַתֵּכֵל בַּחֲבֵרָיו הַנִּשְׁאָרִים: אִם יִשְׁאֲרוּ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[11] - יֵצֵא; וְאִם לָאוּ - לֹא יֵצֵא עַד שֶׁיָּבוֹא אַחֵר[12].

9) לדון בדברים הצריכים הרכב של שבעים ואחד, כגון אלה המנויים לקמן פ"ה, ה"א. 10) סנהדרין לז, א, שנאמר (שיר ז, ג) "שרורך אגן הסהר אל יחסר המזג", שרורך - זו סנהדרין, שהיא יושבת בטיבורו של עולם (שרר - זה טבור). אל יחסר המזג - אל יחסרו מחלק שלישי שהוא כדי מזיגת יין במים (שליש יין, ושני שלישים מים), ועשרים ושלשה הם שליש משבעים סנהדרין (רש"י שם). 11) כנגד סנהדרי קטנה. 12) שם. וראה ב'תוספות' שם יד, ב דיבור־המתחיל אל יחסר המזג, שלא יחסר "גימטריא של מ'ד'ג'", שהוא חמשים, אבל אם יחסרו ארבעים ותשעה אין לחוש, שישארו עשרים ושנים, ואין בית־דין שקול, הוסף עליהם אחד והרי הם כ"ג.

ג. אֵין מַתְחִילִין אֶת הַדִּינִין בַּלַּיְלָה[13]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[14] לָמְדוּ, שֶׁהַדִּינִין כִּנְגָעִים. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל רִיב וְכָל נָגַע; מָה רְאִיַּת נְגָעִים[15] בַּיּוֹם בִּלְבַד, אַף הַדִּינִין בַּיּוֹם בִּלְבַד[16].

13) משנה, בסנהדרין לב, א. 14) שקיבלו חכמינו איש מפי רבו. כל מקום שהדבר אינו מבואר היטב בכתוב, אלא מפני שקבלוהו בעל־פה, השתדלו החכמים לסמכו על הכתוב, למרות שהוא מדרש דחוק, קוראו רבינו: מפי השמועה (יד מלאכי, כללי הרמב"ם אות לט). 15) שהרי נאמר בהם (ויקרא יג, יד) "וביום הראות בו". 16) סנהדרין לד, ב. ובירושלמי פ"ד, ה"ה אמרו: טעו הדיינים ודנו בלילה - דינם דין, שנאמר ושפטו את העם בכל עת. וכן בחו"מ סימן ה סעיף ב, אולם ראה ב'תוספות' יבמות קד, א ד"ה מר סבר, שמגיהים את הירושלמי הנ"ל וגורסים בו: מנין שגומרים בלילה, שזה כשר לדברי הכל, כמבואר בסמוך ה"ד.

ד. וְכֵן אֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת[17] וְאֵין מְקַיְּמִין שְׁטָרוֹת[18] בַּלַּיְלָה[19]. וּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת[20], אִם הִתְחִילוּ בַּיּוֹם - מֻתָּר לִגְמֹר הַדִּין בַּלַּיְלָה[21].

17) שחקירת העדים הרי היא כהתחלת דין (ראה השנה כה,

ב) וראה ב'תוספות' סנהדרין לד, ב דיבור־המתחיל יום לתחילת דין. 18) אישור חתימת העדים שבשטר, לקבוע שאינה מזוייפת, ראה לקמן הל' עדות פ"ו, ה"ב. 19) שהקיום הרי הוא כדין, כמבואר שם ה"א, ואין דנים בלילה. 20) זה חוזר אל התחלת הלכה ג, לומר: אע"פ שאמרנו: "אין מתחילים את הדינים בלילה", שמשמעה דוקא התחלה, ולא גמר דין - אין זה אלא בדיני ממונות בלבד. 21) סנהדרין לד, ב: כתוב אחד אומר (שמות יח, כב) "ושפטו את העם בכל עת" (אפילו בלילה), וכתוב אחד אומר (דברים כא, טז) "והיה ביום הנחילו את בניו" שמשמעו ביום בלבד (והנחלות כדין הן, ראה בסמוך ה"ה). הא כיצד? "יום לתחילת דין, ולילה לגמר דין, שתחילת דין היא העיקר ('תוספות' שם). אבל דיני נפשות אין גומרים אלא ביום, כמבואר לקמן פי"א, ה"א. וכתב הסמ"ע לחו"מ סימן ה ס"ק ז, שאם נתרצו שני הצדדים לדונם בלילה, מותר להתחיל את דינם בלילה (=בדיני ממונות), שאין זה גרוע מקיבלו עליהם דיין קרוב או פסול לדונם, שדינו דין (ראה לקמן פ"ז, ה"ב), וכן הדין לענין קבלת עדות, כמבואר בשו"ע חו"מ סימן כח, סעיף כד. וכתב ב"תורה תמימה" דברים כא, אות קיב, שדין כזה הריהו כהוראת איסור והיתר, שמותרת גם בלילה.

1 **ה. הַנְּחָלוֹת[22] - כַּדִּינִין[23]; שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: לְחֻקַּת**
2 **מִשְׁפָּט[24]. לְפִיכָךְ אֵין מַפִּילִין[25] נְחָלוֹת בַּלַּיְלָה[26].**

22) שאדם מצווה ליתן מעצבונו ליורשיו או לאחרים. 23) הרי זה מושג דיני, ואין זה כחלוקת שותפים לעצמם שאינה נחשבת דין (רשב"ם לבבא־בתרא קיג, ב). 24) ומטעם זה אין דנים בהן אלא בשלשה. 25) מלשון הכתוב (במדבר לד, ב) "אשר תפול לכם בנחלה". 26) סנהדרין לד, ב. וכפי שיתבאר בהלכה הבאה. ובכל זאת אם התחילו הדיינים לדון דין נחלה ביום, גומרים אותו בלילה ככל דיני ממונות, וכמבואר לעיל ה"ד (רדב"ז).

3 **ו. שְׁנַיִם שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, וְצִוָּה בִּפְנֵיהֶם[27]**
4 **- כּוֹתְבִים[28] וְאֵין עוֹשִׂין דִּין[29]. וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה - רָצוּ**
5 **כּוֹתְבִין[30], רָצוּ עוֹשִׂין דִּין[31]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
6 **בַּיּוֹם[32]; אֲבָל בַּלַּיְלָה[33] - כּוֹתְבִין[34] וְאֵין עוֹשִׂין דִּין[35].**

27) הסדיר בפניהם צוואה בעל־פה, למי ואיך הוא מוריש נכסיו. 28) בלשון עדות, והיורשים יבואו לבית־דין, ובית־דין יעשה כפי הצוואה. 29) השנים עצמם אינם מוסמכים להחזיק את היורשים בנכסים בהתאם לצוואה, הואיל ושנים הם לא נראו מתחילה להיות דיינים אלא עדים בלבד. 30) בלשון עדות, וכנ"ל באות כז. 31) הם עצמם רשאים ושליטים להחזיק את כל אחד בשלו, כפי ששמעו, ואין עוד צורך בדיינים אחרים (סנהדרין לד, ב וברש"י). וכתב הרמ"א בחו"מ רנג: עושים דין - "להחזיק כל אחד במה שציוה ולדון בכל דברי ספק שנפל בצוואה, ואין אחד מן היורשים או המקבלים יכולים לומר לבית־דין אחר נלך". אין עושים דין - ואם יארע דבר ספק בצוואה, ישלחו כתיבתם לפני בית־דין אחר שידון ע"פ כתב הצוואה (סמ"ע שם ס"ק ב). 32) שהשלושה ביקרו את החולה ביום, שאז נחשבת צוואת המת לדין פסוק, ואלה השלושה הם הדיינים. 33) כשביקרוהו בלילה שאינו זמן דין. 34) בלשון עדות, וכתבם יובא לאחר זמן לפני בית־דין אחר. 35) אפילו למחר, שמתחילתם לא נראו לישב לשם דין אלא כעדים, ואין עד נעשה דיין, ראה לקמן בהל' עדות פ"ה ה"ח (רש"י שם). וכתב הרשב"ם בבבא־בתרא קיג, ב: אין השלשה נעשים דיינים אלא כשקנו מהחולה המצווה בקנין סודר, שאז אינו יכול לחזור בו. אבל כשלא קנו ממנו, הואיל ועדיין יכול לחזור בו, כשיקום מחליו - אין עושים דין, שאין לדיינים לעשות דין בדבר שאפשר להבטל, ואם דנו אין דיניהם דין. ומעין זה ב'תוספות' לסנהדרין לד, ב.

7 **ז. כָּל בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא הָגוּן[36] - שְׁכִינָה**
8 **עִמָּהֶם[37]. לְפִיכָךְ צְרִיכִין הַדַּיָּנִים לֵישֵׁב בְּאֵימָה**
9 **וְיִרְאָה[38] וַעֲטִיפָה[39] וְכֹבֶד רֹאשׁ[40]. וְאָסוּר לְהָקֵל רֹאשׁ**
10 **אוֹ לְשַׂחֵק אוֹ לְסַפֵּר בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה בְּבֵית דִּין, אֶלָּא**
11 **בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וְחָכְמָה.**

36) שיש בו המידות והתכונות המנויות לעיל פ"ב, ה"ז. 37) סנהדרין ז, א שנאמר (תהלים פב, א) "אלקים נצב בעדת א־ל, בקרב אלקים ישפוט" שהשכינה שרויה בקרב הדיינים ושופטת עמהם, והשווה לקמן פכ"ג ה"ט. 38) מפני כבוד השכינה. 39) עטיפת הראש בטלית מאימת השכינה (שבת י, א וברש"י). 40) הכנעה (רש"י לברכות ל, ב). והשווה לקמן פכ"ג, ה"ח.

12 **ח. כָּל סַנְהֶדְרִין אוֹ מֶלֶךְ[41] אוֹ רֹאשׁ גּוֹלָה[42] שֶׁהֶעֱמִידוּ**
13 **לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, וְאֵינוֹ חָכָם בְּחָכְמַת**
14 **הַתּוֹרָה וְרָאוּי לִהְיוֹת דַּיָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כֻּלּוֹ**
15 **מַחֲמַדִּים[43] וְיֵשׁ בּוֹ טוֹבוֹת אֲחֵרוֹת - הֲרֵי זֶה**
16 **שֶׁהֶעֱמִידוּ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַכִּירוּ**
17 **פָנִים בַּמִּשְׁפָּט. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[44] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה מְדַבֵּר**
18 **כְּנֶגֶד הַמְמַנֶּה לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין. אָמְרוּ חֲכָמִים[45]: שֶׁמָּא**
19 **תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי**
20 **גִּבּוֹר, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי קְרוֹבִי, אוֹשִׁיבֶנּוּ**
21 **דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹדֵעַ בְּכָל לָשׁוֹן, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן.**
22 **נִמְצָא מְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי. לֹא מִפְּנֵי**
23 **שֶׁהוּא רָשָׁע, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ. לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא**
24 **תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט. וְעוֹד אָמְרוּ[46]: כָּל הַמַּעֲמִיד**
25 **לְיִשְׂרָאֵל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן - כְּאִלּוּ הֵקִים מַצֵּבָה.**
26 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְיָ אֱלֹהֶיךָ.**
27 **וּבִמְקוֹם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - כְּאִלּוּ נָטַע אֲשֵׁרָה[47].**
28 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְיָ**
29 **אֱלֹהֶיךָ. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמִים: לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי**
30 **כֶסֶף - אֱלוֹהַּ הַבָּא בִּשְׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב. זֶה הַדַּיָּן**
31 **שֶׁמִּנּוּהוּ מִפְּנֵי עָשְׁרוֹ בִּלְבַד[48].**

41) בארץ ישראל. 42) שהוא במקום מלך, וגם הוא מזרע בית דוד, והוא ממנה דיינים בגולה. וכפי שיתבאר לקמן פ"ד הי"ג, ובבאורנו שם. 43) מלא מדות טובות, ע"פ משקל הכתוב (שיר השירים ה, טז) "חכו ממתקים וכלו

מחמדים". 44) מפורש לעיל ה"ג אות יג. 45) 'ספרי' דברים אות יז, והשווה לקמן פ"ד, הט"ו. 46) סנהדרין ז' ב, אלא ששם אמרו, "כאילו נוטע אשירה בישראל. אולם בתרגום יונתן בן עוזיאל לפסוק: "ולא תקים לך מצבה", מתרגם: והיכמא דליתיכון רשאין למקמא קמא (מצבה) היכדין ליתיכון רשאין למנאה לפרנסא גברא זידנא דרחקיה ה'. 47) שם. וגירסתנו שם: "ובמקום שיש תלמידי־חכמים כאילו נטעו אצל מזבח, שנאמר אצל מזבח ה' אלקיך", ומפרש רש"י: שתלמידי־חכמים מכפרים ומגינים כמזבח. 48) שנתן ממון למלך על כך (שם, וברש"י).

1 **ט. כָּל דַּיָּן שֶׁנָּתַן מָמוֹן כְּדֵי שֶׁיִּתְמַנֶּה - אָסוּר לַעֲמֹד**
2 **מִפָּנָיו[49]. וְצִוּוּ חֲכָמִים לְהָקֵל אוֹתוֹ וּלְזַלְזֵל בּוֹ[50].**
3 **וְאָמְרוּ חֲכָמִים[51]: שֶׁהַטַּלִּית שֶׁמִּתְעַטֵּף בָּהּ, תְּהִי**
4 **בְּעֵינֶיךָ כְּמַרְדַּעַת[52] שֶׁל חֲמוֹר.**

49) ירושלמי ביכורים פ"ג, ה"ג. 50) שם "ואין קוראים אותו רבי". ובשו"ע חו"מ סימן ח סעיף א: "שמצוה להקל ולזלזל בו". וחכמינו בסנהדרין ז ובירושלמי שם, קראו עליו את הפסוק (חבקוק ב, יט) "הוי אומר לעץ הקיצה. עורי לאבן דומם, הוא יורה? הנה הוא תפוש זהב וכסף, וכל רוח (של חכמה) אין בקרבו. 51) ירושלמי, שם. 52) שטיח שמתחת לאוכף של חמור.

5 **י. כָּךְ הָיָה דֶּרֶךְ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: בּוֹרְחִין**
6 **מִלְּהִתְמַנּוֹת[53], וְדוֹחֲקִין עַצְמָן הַרְבֵּה שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בַּדִּין,**
7 **עַד שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁאֵין שָׁם רָאוּי כְּמוֹתָם[54], וְשֶׁאִם יִמָּנְעוּ**
8 **מִן הַדִּין - תִּקַּלְקֵל[55] הַשּׁוּרָה[56]. אַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיוּ**
9 **יוֹשְׁבִין בַּדִּין אֶלָּא עַד שֶׁמַּכְבִּידִין עֲלֵיהֶם אֶת הָעָם**
10 **וְהַזְּקֵנִים[57] וּפוֹצְרִים[58] בָּהֶן.**

53) שם, ובסנהדרין יד, א שהרי אמרו חכמים: "לעולם היה אפל ותחיה", כלומר, התרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה (רש"י שם). וכן בהוריות י, א "שלח להם ולא באו" שברחו מן הגדולה (רש"י). וכן הכתוב אומר (שמואל־א י, כב) "הנה הוא (=שאול) נחבא אל הכלים". 54) כמו שאמרו (ברכות סג, א) "בשעת המכניסים (שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים) - פזר" (הגר"א לחו"מ ח, ס"ק יד). 55) ובכת"י התימנים: תתקלקל. 56) ע"ז יט, ב "ועצומים כל הרוגיה - זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה". עצומים - מתאפקים מלהורות (רש"י שם), ושורת הדין תתקלקל ע"י תלמידים שלא הגיעו להוראה וקופצים להורות (שם). 57) בכת"י התימנים: שמכבידים עליהם העם והזקנים. 58) מפצירים. מרבים לבקש.

יום חמישי ח' תמוז ה'תשע"ט

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) סמיכת הסנהדרין והדיינים, ההסמכה לסמכות חלקית ומוגבלת. אפשרות של חידוש הסמיכה גם בזמן הזה. ההבדל בין ראשי גלויות שבבבל לנשיאי בתי הדין שבארץ ישראל. דיין שאינו הגון שנתמנה בטעות, או שעבר ראש הגולה והרשהו לדון למרות שאינו ראוי.

11 **א. אֶחָד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[2] וְאֶחָד סַנְהֶדְרִין קְטַנָּה[3] אוֹ**
12 **בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אֶחָד[4] מֵהֶן סָמוּךְ**
13 **מִפִּי הַסָּמוּךְ[5]. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ סָמַךְ יְהוֹשֻׁעַ בְּיָד, שֶׁנֶּאֱמַר:**
14 **וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ. וְכֵן הַשִּׁבְעִים זְקֵנִים -**
15 **מֹשֶׁה רַבֵּנוּ סְמָכָם[6], וְשָׁרְתָה עֲלֵיהֶן שְׁכִינָה[7]. וְאוֹתָן**
16 **הַזְּקֵנִים סָמְכוּ לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים לַאֲחֵרִים. וְנִמְצְאוּ**
17 **הַסְּמוּכִין אִישׁ מִפִּי אִישׁ, עַד בֵּית דִּינוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ**
18 **וְעַד בֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[8]. וְאֶחָד הַנִּסְמָךְ מִפִּי**
19 **הַנָּשִׂיא[9] אוֹ מִפִּי אֶחָד מִן הַסְּמוּכִין, אֲפִלּוּ לֹא הָיָה**
20 **אוֹתוֹ סָמוּךְ בְּסַנְהֶדְרִין לְעוֹלָם[10].**

2) של שבעים ואחד. 3) של עשרים ושלושה, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ג. 4) בכתב יד התימנים: צריכים שיהיה כל אחד מהן, וכן הגיה התוספות יום טוב לסנהדרין פרק א, משנה ג בהתאם ללשון רבינו בפירושו שם: לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך. 5) נסמך על ידי סומך כזה, שאף הוא נסמך מפי אחר, ולא שיהיה סמוך על פי עצמו. 6) מינה אותם, כמו שדרשו במדרש בראשית רבה פרשה צ"ט, אות ו "האספו ואגידה לכם - שמינה אותם זקנים כמו שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" (קריית מלך, בהגהותיו לרמב"ם). 7) ככתוב (במדבר יא, כה) "ויאצל מן הרוח אשר עליו... ויהי כנוח עליהם הרוח". 8) השווה הקדמת רבינו: "ויהושע ממשה רבינו ומשה רבינו מפי הגבורה נמצא שכולם מה' אלוקי ישראל". 9) ראש הסנהדרין, ראה לעיל פרק א, הלכה ג. 10) שהרי מצינו ברבה בר חנה שנסמך מפי רבי (סנהדרין ה, א), למרות שרבינו הקדוש היה לאחר החורבן ולא היה מן הסנהדרין.

21 **ב. וְכֵיצַד הִיא הַסְּמִיכָה לְדוֹרוֹת? לֹא שֶׁיִּסְמְכוּ**
22 **יְדֵיהֶן[11] עַל רֹאשׁ הַזָּקֵן[12], אֶלָּא שֶׁקּוֹרִין לוֹ רַבִּי,**
23 **וְאוֹמְרִים לוֹ: הֲרֵי אַתָּ סָמוּךְ, וְיֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לָדוּן**
24 **אֲפִלּוּ דִינֵי קְנָסוֹת[13].**

11) בניגוד לסמיכת משה ליהושע, שהייתה ביד. 12) החכם, כמאמרם (קידושין לב:) "אין זקן אלא חכם". 13) סנהדרין יג, ב. דיני קנסות: כגון תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמישה, שאין דנים אותם אלא שלושה מומחים והם הסמוכים, כמבואר בלשון רבינו לקמן פרק ה, הלכה ח ובביאורנו שם.

25 **ג. וְאֵין סוֹמְכִין סְמִיכָה שֶׁהִיא מִנּוּי הַזְּקֵנִים לְדַיָּנוּת[14]**
26 **אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[15]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאֶחָד מֵהֶן סָמוּךְ מִפִּי**
27 **אֲחֵרִים[16], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17].**

14) בניגוד לסמיכה מסוג אחר, שהיא סמיכת זקנים על פר העלם דבר של ציבור, ששלושה מן הסנהדרין סומכים עליו. כמבואר בהלכות מעשה הקרבנות פרק ג, הלכה י, שלא ידובר בה כאן. 15) סנהדרין יג, ב. 16) אבל השניים המצטרפים עימו אין הכרח שיהיו סמוכים, שכן מצינו ברבי יהודה בן בבא, שסמך חמישה זקנים, והיו עימו עוד שניים, ואינו חושב אותם, משום כבודו של רבי יהודה (שם יד, א), ואילו היו סמוכים לא היה נמנע מלמנותם יחד עם רבי

יהודה, שאין זו פגיעה בכבודו (רדב"ז). 17) לעיל הלכה א, שהסמיכה מוכרחה להיות רצופה איש מפי איש עד בית דינו של משה רבינו.

ד. אֵין קָרוּי אֱלֹהִים[18] אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[19]. וְהֵם הָאֲנָשִׁים הַחֲכָמִים הָרְאוּיִין לָדוּן[20], שֶׁבָּדְקוּ אוֹתָן בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִנּוּ[21] אוֹתָם וְסָמְכוּ אוֹתָן.

18) לדון דיני קנסות, ככתוב (שמות כב, ח) "אשר ירשיעון אלהים ישלם שניים". אלהים - לשון שררה ורבנות. "ראה נתתיך אלהים לפרעה" (שמות ז, א) מתרגם אונקלוס: "מניתיך רב לפרעה" (רש"י לסנהדרין ב, א). 19) סנהדרין יד, א. וכן בבבא קמא פד, ב "אלהים בעינן וליכא" - שאין מומחים בבבל. 20) בזכות חכמתם ומידותיהם. 21) בכתב יד התימנים: והמחו אותן, שקבעו שהם מומחים ובקיאים.

ה. בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה כָּל מִי שֶׁנִּסְמַךְ סוֹמֵךְ לְתַלְמִידָיו[22]. וַחֲכָמִים חָלְקוּ כָּבוֹד לְהִלֵּל[23] הַזָּקֵן, וְהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם נִסְמָךְ אֶלָּא בִּרְשׁוּת[24] הַנָּשִׂיא. וְשֶׁלֹּא יְהֵא הַנָּשִׂיא סוֹמֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אַב בֵּית דִּין עִמּוֹ[25]. וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה אַב בֵּית דִּין סוֹמֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַנָּשִׂיא עִמּוֹ. אֲבָל שְׁאָר הַחֲבוּרָה - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם לִסְמֹךְ בִּרְשׁוּת הַנָּשִׂיא. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שְׁנַיִם עִמּוֹ[26], שֶׁאֵין סְמִיכָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[27].

22) בכתב יד התימנים: סומך תלמידיו. 23) בכתב יד הנ"ל: כבוד לבית הלל הזקן, כלומר, לבית הלל, שהוא מבית דוד המלך. וכך הנוסח בירושלמי (סנהדרין פרק א הלכה ב): "בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו כגון רבן יוחנן בן זכאי מינה את רבי אליעזר ואת רבי יהושע... חזרו וחלקו כבוד לבית הזה, אמרו: בית דין שמינה שלא לדעת הנשיא אין מינויו מינוי". 24) בהסכמתו ומדעתו. 25) כדי שיחלקו כבוד זה לזה, על פי הירושלמי שם, ורבינו גורס שם "אב בית דין" במקום "בית דין" (רדב"ז). 26) אף על פי שאינם סמוכים. 27) כמבואר לעיל הלכה ג. וחידש כאן, שאפילו מינהו הסמוך ברשות הנשיא, עדיין צריך שיהיו שניים עימו, שאין סמיכה פחות משלושה (לחם משנה).

ו. אֵין סוֹמְכִין זְקֵנִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ הַסּוֹמְכִין נִסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[28]. אֲפִלּוּ הָיוּ הַסּוֹמְכִין בָּאָרֶץ, וְהַנִּסְמָךְ חוּצָה לָאָרֶץ - אֵין סוֹמְכִין[29]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיוּ הַסּוֹמְכִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְהַנִּסְמָכִין בָּאָרֶץ. הָיוּ שְׁנֵיהֶם בָּאָרֶץ - סוֹמְכִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עִם הַסּוֹמְכִים בְּמָקוֹם אֶחָד[30]; אֶלָּא שׁוֹלְחִין לוֹ[31] אוֹ כּוֹתְבִין לוֹ שֶׁהוּא סָמוּךְ, וְנוֹתְנִין לוֹ רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[32], הוֹאִיל וּשְׁנֵיהֶם בָּאָרֶץ. וְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם[33] רְאוּיָה לִסְמִיכָה[34].

28) סנהדרין יד, א. 29) בכתב או על ידי שליח.

30) מתוך שאמרו שם: סומכים בארץ ונסמכים בחוץ לארץ אין הסמיכה מועילה - אתה למד, שאם שניהם בארץ אף על פי שאינם במקום אחד סומכים (רדב"ז). 31) מודיעים לו על ידי שליח. 32) כמבואר לעיל הלכה ב. 33) אף על פי שלא החזיקו בה עולי בבל בימי עזרא וסיעתו. 34) אף על פי שאינה קדושה קדושת ארץ ישראל לעניין תרומות ומעשרות (ראה הלכות תרומות פרק א הלכה ה־ו) - לעניין סמיכה הרי היא בקדושת ארץ ישראל. וכן לעניין הדר בארץ ישראל והנקבר בה, שעוונותיו מחולים (ראה לקמן הלכות מלכים פרק ה הלכה י"א־י"ב) הרי היא בקדושתה (רדב"ז). ומקור דברי רבינו מסנהדרין ה, א, שרבה בר חנה נטל רשות לדון ולהורות בעיירות העומדות על הגבולין, שהן מחוץ לארץ, ואם להן מועילה הסמיכה - לארץ ישראל, שהחזיקו בה עולי מצרים לא כל שכן, שהסמיכה לה, ובה מועילה (כסף משנה). וראה לקמן הלכה י"ד, שאין רשות בית דין שבארץ ישראל מועילה לכוף את בעלי דין בחוץ לארץ. ובהלכות תרומות שם הלכה ז מגדיר רבינו גבולות הארץ שהחזיקו בה עולי מצרים.

ז. יֵשׁ לַסּוֹמְכִין לִסְמֹךְ אֲפִלּוּ מֵאָה בְּפַעַם אַחַת[35]. וְדָוִד הַמֶּלֶךְ סָמַךְ שְׁלֹשִׁים אֶלֶף בְּיוֹם אֶחָד[36].

35) סנהדרין יד, א. רבי יהודה בן בבא סמך לחמישה זקנים בפעם אחת ומשה רבינו סמך שבעים זקנים בפעם אחת (קרית ספר למבי"ט). 36) ירושלמי סנהדרין פרק י, הלכה ב בקשר לפסוק (שמואל־ב ו, א) "ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שלושים אלף", ורבינו גורס שם: שלושים, במקום תשעים אלף שבגירסתנו (לחם משנה).

ח. וְיֵשׁ לָהֶן לְמַנּוֹת כָּל מִי שֶׁיִּרְצוּ לִדְבָרִים יְחִידִים. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְכָל הַדְּבָרִים. כֵּיצַד? חָכָם מֻפְלָא[37] שֶׁרָאוּי לְהוֹרוֹת לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ - יֵשׁ לְבֵית דִּין לִסְמֹךְ אוֹתוֹ וְלִתֵּן לוֹ רְשׁוּת לָדוּן[38], וְלֹא לְהוֹרוֹת בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר. אוֹ יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר[39], וְלֹא לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת. אוֹ יִתְּנוּ רְשׁוּת לָזֶה וְלָזֶה, אֲבָל לֹא לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת. אוֹ לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת, אֲבָל לֹא לְהַתִּיר בְּכוֹרוֹת בְּמוּמִין[40]. אוֹ יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת לְהַתִּיר נְדָרִים בִּלְבַד[41], אוֹ לִרְאוֹת כְּתָמִים[42]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

37) מומחה ובקי. 38) בדיני ממונות. 39) שאם יטעה בהוראתו ויאסור את המותר ויפסידנו יהיה פטור מלשלם כמו שאמרו (סנהדרין לג, א) "פטור אתה, שכל המומחה לרבים פטור מלשלם", וראה בתוספות שם ה, ב דיבור המתחיל: אי גמיר. 40) שאם המום קבוע, מותר לשחטם במדינה כמבואר בהלכות בכורות פרק ב הלכה א, ואין שוחטים את הבכור אלא על פי מומחה שנתן לו הנשיא רשות, כלשון רבינו שם פרק ג הלכה א. 41) שאין מתירם אלא חכם מובהק, ראה הלכות נדרים פרק ד, הלכה ה. 42) כתמים אדומים, שנמצאו על בגד אשה, ספק אם דם הם והיא טמאה, או שמא צבע אדום הוא וטהורה, כמבואר בהלכות איסורי ביאה הלכה ל"ו [=ל"ט]. ואינו בודקם אלא החכם שנטל רשות לכך, כמבואר בירושלמי חגיגה פרק א

הלכה ח. ושם אמרו: "הראוי לכל הדברים ראוי לדבר אחד, ושאינו ראוי לכל הדברים אפילו לדבר אחד אינו ראוי".

ט. וְכֵן יֵשׁ לַסּוֹמְכִין לִתֵּן רְשׁוּת עַד זְמַן, וְלוֹמַר לַנִּסְמָךְ: יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לָדוּן אוֹ לְהוֹרוֹת עַד שֶׁיָּבוֹא הַנִּשְׁיָא לְכָאן, אוֹ כָּל זְמַן שֶׁאֵין אַתָּה עִמָּנוּ בַּמְּדִינָה[43]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

43) סנהדרין ה ב וכן בירושלמי חגיגה הנ"ל.

י. חָכָם מֵפְלָא שֶׁהוּא סוּמָא בְּעֵינוֹ אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָאוּי לְדִינֵי[44] מָמוֹנוֹת - אֵין סוֹמְכִין אוֹתוֹ לְדִינֵי מָמוֹנוֹת[45], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְכָל הַדְּבָרִים[46]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[47].

44) כמבואר לעיל פרק ב, הלכה ט. 45) שאם יטעה יהיה פטור מלשלם, ראה לקמן פרק ו, הלכה א. 46) שהרי הוא פסול להיות בסנהדרין, כדלעיל פרק ב הלכה ט. 47) ירושלמי חגיגה שם. רבי יהושע בן לוי היה מצטער על תלמיד אחד שרצה לסמכו ולא יכול, מפני שהיה סומא באחת מעיניו וכמבואר לעיל.

יא. הֲרֵי שֶׁלֹּא הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא סוֹמֵךְ[48] אֶחָד - מוֹשִׁיב שְׁנַיִם בְּצִדּוֹ[49], וְסוֹמֵךְ שִׁבְעִים כְּאֶחָד, אוֹ זֶה אַחַר זֶה, וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה הוּא וְהַשִּׁבְעִים בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְיִסְמְכוּ בָּתֵּי דִינִין אֲחֵרִים. נִרְאִין לִי הַדְּבָרִים: שֶׁאִם הִסְכִּימוּ כָּל הַחֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[50] לְמַנּוֹת דַּיָּנִים וְלִסְמֹךְ אוֹתָם - הֲרֵי אֵלּוּ סְמוּכִים, וְיֵשׁ לָהֶן לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[51], וְיֵשׁ לָהֶן[52] לִסְמֹךְ לַאֲחֵרִים[53]. אִם כֵּן, לָמָּה הָיוּ הַחֲכָמִים מִצְטַעֲרִין עַל הַסְּמִיכָה[54] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּטְלוּ דִּינֵי קְנָסוֹת מִיִּשְׂרָאֵל[55]? לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְפֻזָּרִין[56], וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּסְכִּימוּ כֻּלָּן[57]. וְאִם הָיָה שָׁם סָמוּךְ מִפִּי סָמוּךְ - אֵינוֹ צָרִיךְ דַּעַת כֻּלָּן, אֶלָּא דָּן דִּינֵי קְנָסוֹת לַכֹּל[58], שֶׁהֲרֵי נִסְמַךְ מִפִּי בֵּית דִּין. וְהַדָּבָר צָרִיךְ הֶכְרֵעַ[59].

48) ובכתב יד התימנים: סמוך. 49) שאין סמיכת דיינים אלא בשלושה וכמבואר לעיל הלכה ב. 50) אף על פי שאין ביניהם אפילו סמוך אחד. 51) שאין דנים אותם אלא הסמוכים בארץ, כמבואר לעיל הלכה ד ולקמן פרק ה הלכה ח. 52) לסמוכים, אלו שנתמנו בהסכמת כל חכמי ארץ ישראל. 53) ובפירוש המשנה (סנהדרין פרק א משנה ג) מנמק רבינו: "שאם לא תאמר כן, אי אפשר שתמצא בית דין הגדול לעולם, לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך... והקב"ה יעד (=הבטיח) שישובו כמו שנאמר: "ואשיבה שופטייך כבראשונה". וזה יהיה בלא ספק כשיכין הבורא יתברך ליבות בני אדם... ותגדל חכמתם לפני בוא המשיח". וכתב המבי"ט בקרית ספר: "והיום כמו עשר שנים בשנת ה'רח"ץ הסכימו רוב חכמי ישראל שבארץ ישראל לסמוך לגדול בדורו מורינו הרב רבי יעקב בירב ז"ל, והוא סמך קצת מתלמידיו המובהקים יבורכו מפי עליון, להחזיר העטרה ליושנה, אמן". 54) שלא תיבטל.

55) כמו שמצינו (סנהדרין יד, א) ברבי יהודה בן בבא שסיכן את עצמו למות וסמך חמישה זקנים, וכשהכירו בו האויבים דקרוהו והרגוהו על שעבר על גזירתם שלא לסמוך, לשם מה כל הסיכון הזה, והלא תמיד אפשר לחדש הסמיכה? 56) ברחבי הארץ. 57) שיתקבצו כולם למקום מעמד אחד. 58) כשמושיב שניים בצידו וסומכם, שאין דנים דיני קנסות אלא בשלושה סמוכים כמבואר לקמן פרק ה הלכה ח. 59) החלטה ברורה. רבינו מדגיש בזה, שעדיין הדבר בספק אצלו, וזה חוזר אל המשפט: "נראים לי הדברים" וכו'. שכל החידוש בדבר מינוי דיינים על ידי הסכמת כל חכמי ארץ ישראל, עדיין לא נתברר אצלו בירור סופי. בעוד שבפירוש המשנה הנ"ל, שחיברו בנעוריו כתב אותו חידוש כהחלטה וודאית. ונראה שחשש רבינו, שאותה ראייה שהביא בפירושו הנ"ל, יש לדחותה, שהרי ידוע שאליהו הנביא יבוא לפני המשיח כמבואר בכתובים (מלאכי ג כג), והרי הוא סמוך מפי אחיה השילוני, כמבואר בהקדמת רבינו לספר הזה, וממילא יסמוך אחרים לפני ביאת המשיח (רדב"ז). אולם אין זה כדאי לדחות את ראיית רבינו, שהרי בעירובין מג, ב אמרו: שאליהו יבוא תחילה לבית דין הגדול, הרי שבית דין הגדול יהיה קיים בארץ עוד לפני בוא אליהו ועל כורחך שנסמך בהסכמת החכמים כדברי רבינו (מהר"ץ חיות בהגהותיו לעירובין שם). וכדאי להעיר, שבנוסח המקור הערבי של פירוש המשנה לרבינו המוזכר לעיל אות נב כתוב: "ושמא תאמר, שהמשיח יעמידם ואף על פי שאינם סמוכים, הרי זה מוכחש, לפי שכבר ביארנו בהקדמת ספרנו זה, שהמשיח לא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנה לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה, ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח וזה יהיה מסימניו אמר: ואשיבה שופטייך כבראשונה" וכו' (רבי בצלאל אשכנזי בהגהותיו לפירוש המשנה סנהדרין, דפוס וינציאה שפ"ו, בשם רבינו, וכן בקונטרס הסמיכה של רבי יעקב בירב).

יב. בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיָצְאוּ חוּצָה לָאָרֶץ - הֲרֵי הֵם דָּנִים דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[60] כְּדֶרֶךְ שֶׁדָּנִים בָּאָרֶץ; שֶׁסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ[61], וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ סְמוּכִים[62].

60) סנהדרין יד, א. וכן אמרו (בבא קמא פד, ב): "שבאו חכמי ארץ ישראל לבבל והעידו את בעל השור התם שהזיק, בפניהם" ודיני קנסות אלה אינם אלא בפני מומחים. וראה לקמן פרק ה הלכה י"ב. 61) משנה במכות ו, א. 62) בכתב יד התימנים: סמוכים בארץ.

יג. רָאשֵׁי גָלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל[63] - בִּמְקוֹם מֶלֶךְ הֵן עוֹמְדִים[64]. וְיֵשׁ לָהֶן לִרְדּוֹת[65] אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם, וְלָדוּן עֲלֵיהֶן בֵּין רָצוּ בֵּין לֹא רָצוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיְּהוּדָה[66] - אֵלּוּ רָאשֵׁי גָלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל.

63) שיש להם כוח ושלטון מאת מלכי פרס (רש"י לסנהדרין ה, א), והם מזרע מלכות בית דוד, כפי שיבואר להלן. 64) ועדיפים הם מהנשיאים שבארץ ישראל שאין להם תוקף מלכותי. 65) לשלוט ולמשול, ככתוב (מלכים־א, ה, ד) "כי

הוא (שלמה) רודה בכל עבר הנהר". 66) סנהדרין ה, א. שבט - לשון שררה. ויש להם רשות להפקיר ממונם, שהפקר בית דין הפקר (רש"י שם). ושם דרשו: "ומחוקק מבין רגליו - אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים", כלומר, בלימוד התורה ובדיני איסור והיתר, בני ארץ ישראל וחכמיה עדיפים, שמחוקק - זה חכם (רש"י להוריות יא, ב), אבל לעניין הפקעת ממון ראשי הגולה שבבבל עדיפים, והטעם מבואר בירושלמי (כלאים פרק ט, הלכה ג) שראשי הגולה הם בני דוד מהזכרים, ונשיאי ארץ ישראל הם מזרע דוד הנקבות, וכן בתוספות לסנהדרין שם דיבור המתחיל: דהכא שבט. והשווה פירוש המשנה לרבינו (בכורות פרק ד, משנה ד) שראש הגולה אינו צריך להיות חכם, ש"אין אנו חוששים לחכמתו אלא לייחוסו וממנים אותו בהסכמת אנשי מקומו בלבד".

1 **יד. וְכָל דַּיָּן הָרָאוּי לָדוּן[67], שֶׁנָּתַן לוֹ רֹאשׁ גָּלוּת**
2 **רְשׁוּת לָדוּן[68] - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לָדוּן בְּכָל הָעוֹלָם אַף**
3 **עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ בַּעֲלֵי דִינִין, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה**
4 **לָאָרֶץ[69], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דָן דִּינֵי קְנָסוֹת[70]. וְכָל דַּיָּן**
5 **הָרָאוּי לָדוּן, שֶׁנָּתְנוּ לוֹ בֵּית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
6 **רְשׁוּת לָדוּן - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לָדוּן בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
7 **וּבָעֲיָרוֹת הָעוֹמְדוֹת עַל הַגְּבוּלִים[71] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
8 **רָצוּ בַּעֲלֵי דִינִין; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵין רְשׁוּתָן**
9 **מוֹעֶלֶת לוֹ לָכוּף אֶת בַּעֲלֵי דִינִין. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
10 **לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינוֹ דָן אֶלָּא לְמִי**
11 **שֶׁרוֹצֶה לָדוּן אֵצְלוֹ; אֲבָל לָכוּף אֶת בַּעֲלֵי דִינִין וְלָדוּן**
12 **לָהֶם - אֵין לוֹ רְשׁוּת, עַד שֶׁיִּטֹּל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[72].**

67) שהוא חכם בתורה והגון במידות. 68) בעסקי ממון שבין אדם לחבירו. 69) סנהדרין ה, א. 70) שלדיני קנסות צריך הוא להיסמך על ידי בית דין של ארץ ישראל בלבד, לעיל הלכה ד ובסנהדרין יד, א. 71) הנמשכות אחרי ארץ ישראל (סנהדרין ה, א וברש"י). 72) סנהדרין שם. מבואר מדברי רבינו, שסמיכה לחוד ונטילת רשות לחוד. סמיכה - להיקרא סמוך לדון דיני קנסות אינה אלא בארץ ישראל, ונטילת רשות - לדון ולכוף את בעלי הדין, מועילה בין על ידי בית דין שבארץ ישראל ובין על ידי ראש הגולה שבבבל, כל אחד כדינו. וראוי להעיר שרבינו בפירושו למשנה בכורות פרק ד, משנה ד אומר: ראש ישיבה - ממונה בארץ־ישראל, אבל ראוי שיהא גדול בחכמת התורה מאוד, עד שלא יימצא גדול ממנו בשום פנים בארץ ישראל בזמן שממנים אותו.

13 **טו. מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָדוּן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹ מִפְּנֵי**
14 **שֶׁאֵינוֹ הָגוּן[73], שֶׁעָבַר[74] רֹאשׁ גָּלוּת וְנָתַן לוֹ רְשׁוּת, אוֹ**
15 **שֶׁטָּעוּ בֵּית דִּין[75] וְנָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת - אֵין הָרְשׁוּת**
16 **מוֹעֶלֶת לוֹ כְּלוּם עַד שֶׁיְּהֵא רָאוּי. שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בַּעַל**
17 **מוּם[76] לַמִּזְבֵּחַ - אֵין הַקְּדֻשָּׁה חָלָה עָלָיו[77].**

73) במידות טובות. 74) בזדון, שחשוד הוא על כך. 75) שבארץ ישראל, שאינם חשודים לעבור על כך בזדון. 76) בהמה בעלת מום. 77) קדושת הגוף להיקרב על המזבח. אבל קדושה היא קדושת דמים וצריכה פדיון ותצא לחולין, כמבואר בהלכות איסור מזבח פרק א, הלכה י. והשווה לעיל פרק ג, הלכה ח־ט.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) הדברים שאינם מבוצעים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. הרכב בית הדין לדיני נפשות, ומספר חברי בית הדין לדיני מכות, עיבור החודש והשנה. ההבדל בין דיני ממונות לדיני קנסות. גביית קנסות בחוץ־לארץ לפי מנהג הישיבות.

18 **א. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל**
19 **שִׁבְעִים וְאֶחָד[2]. וְאֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[3] לְכָל**
20 **שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט[4] וּלְכָל עִיר וָעִיר אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין**
21 **שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[5]. וְאֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשֵּׁבֶט שֶׁהַדַּח[6]**
22 **כֻּלּוֹ[7] וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר[8] וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל בְּדִינֵי**
23 **נְפָשׁוֹת[9] אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל[10]; אֲבָל דִּינֵי מָמוֹנוֹת**
24 **[שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל] - בִּשְׁלֹשָׁה[11]. וְכֵן אֵין עוֹשִׂין[12] זָקֵן**
25 **מַמְרֵא[13], וְלֹא עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת[14], וְלֹא מַשְׁקִין אֶת**
26 **הַסּוֹטָה[15], אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל. וְאֵין מוֹסִיפִין עַל**
27 **הָעִיר[16] וְעַל הָעֲזָרוֹת[17], וְלֹא מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת**
28 **הָרְשׁוּת[18] וְלִמְדִינַת הֶחָלָל[19], אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין**
29 **הַגָּדוֹל. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ[20].**

2) תוספתא סנהדרין פ"ג מ"ב, ובהל' מלכים פ"א ה"ג מוסיף רבינו, שהמינוי צריך להיות גם על־פי נביא. "כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאול ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו". 3) שהיא בת עשרים ושלשה דיינים. 4) ראה לעיל פ"א, ה"ב בביאורנו אות יב. 5) סנהדרין טז, ב: "כמו שמצינו במשה שהעמיד סנהדראות (=בעצת יתרו), ומשה - במקום שבעים ואחד הוא". ומפרש רש"י: משה היה שופט על־פי הדבור (=השכינה) ושקול כסנהדרי גדולה שבירושלים. 6) לעבוד עבודה־זרה, מלשון הכתוב (דברים יג, יד) "וידיחו את יושבי עירם". 7) ולדעת רש"י בסנהדרין ב, א הוא־הדין ברובו של שבט, שכלל הוא: רובו ככולו. ויתכן, שרבינו מודה בזה, כנראה מדבריו בהל' עבודה זרה פ"ד, ה"ב. וראה בחידושי מהרש"א שם. 8) המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה, או מה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו (הל' ע"ז פ"ה, ה"ח). 9) שחטא חטא, שעונשו מיתת בית־דין. 10) סנהדרין ב, א, ובגמרא שם טז, א פירשו: "נאמר בתורה (דברים יז, ה) "והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך" - איש ואשה אתה מוציא לשעריך (=לבית־דין שבשעריך שהוא סנהדרי קטנה) ואי אתה מוציא כל השבט לשעריך" אלא בסנהדרי גדולה. נביא השקר - לומדים "גזירה־שוה" מזקן ממרא, מה זקן ממרא אינו נעשה ממרא עד שימרה את פי בית־דין הגדול שבירושלים, אף נביא אינו נידון אלא בבית־דין הגדול. כהן גדול, שנאמר: "כל הדבר הגדול יביאו אליך - דבריו של גדול" (כגון כהן גדול) יביאו אליך, ומשה - במקום שבעים ואחד הוא (רש"י שם). 11) שם. 12) בכת"י התימנים: אין נעשה. 13) בכת"י התימנים: ממרה. כלשון הכתוב (יהושע א, יח) "כל איש אשר ימרה את פיך", וגם זקן זה חולק על דברי חבריו החכמים, ומורה

לעשות שלא כהוראתם, ואינו נעשה ממרה עד שיחלוק על בית־דין הגדול (ראה לקמן הל' ממרים פ"ג, ה"ח). שנאמר (דברים יז, ח) "וקמת ועלית אל המקום" שהוא בית־דין הגדול שבירושלים (סנהדרין טז, א וברש"י).
14) שתושביה הודחו מעבודת ה' לעבוד אלהים אחרים, אין דנים אותה אלא בבית־דין הגדול, שנאמר: "והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך" - איש ואשה אתה מוציא לשעריך - לבית־דין שבשעריך, ואי אתה מוציא את כל העיר כולה לשעריך (שם). והשווה הל' ע"ז פ"ד, ה"ג.
15) לבדוק אם לא בגדה בבעלה וטהורה היא (במדבר ה, כז), שנאמר בה: ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת, ונאמר בזקן ממרא: על פי התורה אשר יורוך, מה שם בבית־דין הגדול, אף כאן בבית־דין הגדול (סוטה ז, ב).
16) ירושלים, שקדושתה גדולה משאר קדושת א"י.
17) חצרות המקדש, שקדושתן גדולה מקדושת ירושלים.
18) המלחמה שנלחם המלך כדי להרהיב את גבול ישראל ולהרבות בגדולתו. בניגוד למלחמת שבעה עממים, או עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם, הנקראת: מלחמת מצוה (הל' מלכים פ"ה, ה"א). 19) הרוג, שלא נודע מי הכהו, ומודדים אל הערים סביבותיו. והעיר הקרובה אל החלל, מביאה עגלה ערופה (דברים כא, ב). 20) ודרשו בסנהדרין טז, א "דבר גדול - דבר קשה". וענין הרציחה הוא דבר קשה, שהרי נאמר בו (דברים כא, ח) "כפר לעמך ישראל... ואל תתן דם נקי בקרב עמך" (רדב"ז). וכל אלו מקורם בסנהדרין טז, א ועמ' ב. הוספת העיר והעזרות, שנאמר (שמות כה, ט) "ככל אשר אני מראה אתך את תבנית המשכן... וכן תעשו" - כן תעשו לדורות הבאים, מה משכן ע"פ משה, שהוא כסנהדרי גדולה, אף לדורות ע"פ סנהדרי גדולה (רש"י). הוצאה למלחמת רשות, שנאמר (דברי הימים־א כז, לד) "ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו. אחיתופל - זה יועץ, בניהו בן יהוידע - זה סנהדרין", שנמלכים בסנהדרין ליטול מהם רשות לצאת למלחמה. מדידת החלל - שם יד, ב: רבי אליעזר בן יעקב אומר: ויצאו זקניך - זקניך זו סנהדרין (רדב"ז). אולם בהל' רוצח פ"ט ה"א כותב רבינו: "ויוצאים חמשה זקנים מבית־דין הגדול שבירושלים... ומודדים ממנו אל הערים שסביבות החלל". הרי שלא כולם יוצאים אלא חמשה מהם, שהם חברי בית־דין הגדול. וכך נראה מלשון המשנה בסוטה פ"ט מ"א, שלא יצאו אלא חמשה, שהם חברי בית־דין הגדול. וראה בלחם־משנה, שאלה החמשה יצאו ברשות בית־דין הגדול. ויש להעיר, שהשמיט רבינו כאן מה שכתב בהל' כלי המקדש פ"ד הט"ו: "אין מעמידים כהן גדול אלא בית־דין של אחד ושבעים", ומקורו בתוספתא סנהדרין פ"ג, מ"ב.

1 **ב. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[21],**
2 **שֶׁהֵן סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. בֵּין דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁל אָדָם, בֵּין**
3 **דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁל בְּהֵמָה[22]. לְפִיכָךְ, אֵין דָּנִין שׁוֹר**
4 **הַנִּסְקָל[23] וְלֹא הַבְּהֵמָה הַנִּרְבַּעַת[24] אוֹ הָרוֹבֵעַ[25] אֶלָּא**
5 **בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[26]. אֲפִלּוּ אֲרִי וְדֹב**
6 **וּבַרְדְּלָס[27], שֶׁהֵן בְּנֵי תַּרְבּוּת[28] וְיֵשׁ לָהֶן בְּעָלִים,**
7 **שֶׁהֵמִיתוּ - מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. אֲבָל נָחָשׁ**
8 **שֶׁהֵמִית - אֶחָד הוֹרֵג אוֹתוֹ[29].**

21) הטעם מבואר בסמוך ה"ג. 22) סנהדרין ב, א שנאמר (שמות כא, כט) "השור יסקל וגם בעליו יומת" - כמיתת בעלים, כך מיתת השור. 23) שנגח אדם ומת, ודינו להסקל. 24) שנבעלה לאדם. 25) שור שבעל אשה.
26) שם, שנאמר (ויקרא כ, טו) "מות יומת, ואת הבהמה תהרגו" - כמיתת האדם, כך מיתת הבהמה בעשרים ושלשה. ובן בבהמה הרובעת נאמר (שם, טז): "והרגת את האשה ואת הבהמה מות יומתו". מה אשה בכ"ג, אף בהמה בכ"ג. 27) ובכת"י התימנים: ובורדלוס. ברדלס - ביוונית פרדלית. והיא חיה טורפת דומה לנמר, ולדעת הרע"ב בבא־קמא פ"א מ"ה, קוראים לה בערבית אלצב"ע. ויתכן שזהו הצבוע, ראה ב'תוספות' סנהדרין טו, ב. 28) אדם יכול לגדלם שלא יזיקו, והואיל ומותר לגדלם, שם בעלים נקרא עליהם ואינם כהפקר, ולפיכך אסור להרגם אם לא המיתו. 29) סנהדרין טו, ב. וכדעת רבי עקיבא שם, שכן סתמה המשנה (בבא־קמא פ"א, מ"ה) "והנחש מועד לעולם". והשווה הל' נזקי ממון פ"א, ה"ו.

9 **ג. הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע[30] - אֵין דָּנִין אוֹתוֹ תְּחִלָּה[31] אֶלָּא**
10 **בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּדִינוֹ צַד**
11 **דִּינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁמָּא יִהְיֶה הַדָּבָר אֱמֶת[32] וְתִסָּקֵל הַבַּת.**
12 **לֹא נֶאֱמְנוּ[33] דִּבְרֵי הַבַּעַל, וּבָא הָאָב לְתוֹבְעוֹ בַּקֶּנֶס[34]**
13 **- דִּינוֹ בִּשְׁלֹשָׁה[35]. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא**
14 **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה? אַף עַל פִּי שֶׁדִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן[36],**
15 **הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה - עֵדָה**
16 **שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת; עֵדָה שׁוֹפֶטֶת - וְהֵן הַמְחַיְּבִין,**
17 **וְעֵדָה מַצֶּלֶת - וְהֵן הַמְזַכִּין; וְאֵין עֵדָה פָּחוֹת**
18 **מֵעֲשָׂרָה[37] - הֲרֵי עֶשְׂרִים; וּמוֹסִיפִין שְׁלֹשָׁה, כְּדֵי**
19 **שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּית דִּין שָׁקוּל[38], וְיִהְיֶה בּוֹ אַחֲרֵי רַבִּים**
20 **לְהַטּוֹת[39].**

30) על אשתו, וטוען שלא מצא לה בתולים (ראה דברים כב, יד). 31) כשבא רק להפסידה כתובתה ולא להרגה, שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו, בהיותה כבר ארוסה.
32) שיצא הקול, וישמעו עדים ויבואו להעיד שזינתה תחתיו (סנהדרין ח, א). 33) נתאמתו, כגון שהביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב (אבי האשה) עדים והזימום לעדי הבעל, ונתברר שהבעל הוא שקרן ומחזר אחרי עדי שקר.
34) מאה סלעים, ככתוב (דברים כב, יט). 35) שדין זה אין בו צד נפשות, ודיני קנסות בשלשה, כמבואר להלן ה"ח (שם עמ' ב). 36) שקיבלום חכמים איש מפי רבו עד למשה מסיני. 37) שנאמר (במדבר יד, כז) "עד מתי לעדה הרעה הזאת" = עדת המרגלים, יצאו יהושע וכלב, שצדיקים היו, נמצאת העדה הרעה - עשרה. 38) זוגי, שאם יתחלקו בדעותיהם לחצאים - לא יוכלו להכריע מחוסר רוב. 39) דרשו חכמינו (סנהדרין ב, א) "לא כהטייתך לטובה - הטייתך לרעה, הטייתך לטובה ע"פ אחד (ומטעם זה היה מספיק שיהיו רק עשרים ואחד, שזה האחרון יכריע לזכות), הטייתך לרעה (=לחובה) ע"פ

שנים". ומטעם זה היו מספיקים עשרים ושנים דיינים, שעשרה מזכים ושנים עשר מחייבים, ויש הטייה בשנים, אולם הואיל ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי עשרים ושלשה (שם עמ' ב). השווה לקמן פ"ח ה"א, ופ"ט ה"ב.

1 **ד. מַכּוֹת[40] - בִּשְׁלֹשָׁה[41], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּמוּת**
2 **כְּשֶׁמַּלְקִין אוֹתוֹ[42].**

40) מלקות ארבעים. 41) שנאמר (דברים כה, א) "ונגשו אל המשפט ושפטום" - ושפטום: שנים, ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי שלשה (סנהדרין י, א). 42) אין דנים אותו כדיני נפשות, בניגוד לרבי ישמעאל, הסובר שמטעם זה, מכות - בעשרים ושלשה (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב, וראה ב'תוספות' שם, דיבור־המתחיל: מלקות תחת מיתה עומדת).

3 **ה. עֲרִיפַת הָעֶגְלָה[43] - בַּחֲמִשָּׁה[44].**

43) האמורה בתורה (דברים כא, ד). 44) שנאמר: "ויצאו זקניך ושפטיך": זקניך - שנים; שופטיך - שנים, ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי חמשה (סנהדרין יד, א). אבל מדידת הערים סביבות החלל היא בבית־דין הגדול, כמבואר לעיל ה"א (רדב"ז). ולדעת הכסף־משנה והלחם־משנה עדיפה זו - פירושה המדידה האמורה לעיל ה"א, שהיא בחמשה היוצאים למדוד ברשות בית־דין הגדול, כמבואר בביאורנו לעיל אות יט, אבל העריפה עצמה אינה אלא בשלשה, כמבואר בהל' רוצח פ"ט ה"ב: "ובית־דין של אותה עיר מביאים עגלת בקר" וכו', וכן דעת ה'תוספות' בסנהדרין יד, א. ורבינו נמשך בזה אחרי לשון המשנה שם ב, א האומרת: "ועריפת העגלה", והכוונה למדידה.

4 **ו. עִבּוּר הַחֹדֶשׁ[45] - בִּשְׁלֹשָׁה[46].**

45) שיהיה החודש שעבר שלשים יום, במקום עשרים ותשעה. 46) בית־דין של שלשה קובע אם החודש הוא מעובר או חסר (סנהדרין ב, א). וראה בנדרים עח, ב "מועדי ה' צריכים קידוש בית־דין". ובראש השנה כה, ב אמרו: החודש הזה לכם - אין לך מומחה לרבים יותר ממשה רבינו, ואמר לו הקב"ה: עד שיהיה אהרן עמך. ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, כמפורש ב'תוספות' שם. והשווה הל' קידוש החודש פ"א ה"ה־ז.

5 **ז. עִבּוּר הַשָּׁנָה[47] - בְּשִׁבְעָה[48]. וְכָל אֵלּוּ[49] סְמוּכִין[50]**
6 **כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[51].**

47) שמוסיפים בה חודש, ועושים אותה שני אדרים (הל' קידוש החודש פ"ד, ה"א). 48) בשלשה מתחילים, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרים בשבעה (משנה בסנהדרין ב, א) וכמבואר בהל' קידוש החודש פ"ד, ה"ט־י. 49) כל השבעה. 50) ומחברי בית־דין הגדול, כמבואר בהל' קידוש החודש שם. 51) הל' קדוה"ח שם. ומקורו בירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב: "לעיבור הולכים אחר המינוי", ומינוי - זוהי סמיכה, כמבואר שם: "שם קוראים למינוי - סמיכה". וראה בכתובות קיב, א, שרבי אלעזר סמכוהו בא"י, ואח"כ הושיבוהו בסוד העיבור (קרית מלך).

7 **ח. דִּינֵי קְנָסוֹת, כְּגוֹן גְּזֵלוֹת[52] וְחַבָּלוֹת[53], וְתַשְׁלוּמֵי**
8 **כֶּפֶל[54] וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[55], וְהָאוֹנֵס**
9 **וְהַמְפַתֶּה[56] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין דָּנִין אוֹתָם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה**
10 **מֵמְחִים[57], וְהֵם הַסְּמוּכִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[58]. אֲבָל שְׁאָר**
11 **דִּינֵי מָמוֹנוֹת, כְּגוֹן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת[59] - אֵינָן צְרִיכִין**
12 **מֵמְחֶה, אֶלָּא אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, וַאֲפִלּוּ אֶחָד**
13 **מֵמְחֶה דָּן אוֹתָן[60]. לְפִיכָךְ[61] דָּנִין בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת**
14 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין**
15 **שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ אֱלֹהִים[62], שְׁלִיחוּת בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ**
16 **יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין[63]; וְאֵין לָהֶן רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[64]**
17 **בִּשְׁלִיחוּתָן.**

52) כגון נפקד שכופר בפקדון שהפקידו אצלו, וכן החוטף מיד חבירו (רש"י לסנהדרין ב, א). 53) אדם המזיק את חבירו בגופו או בממונו. 54) שמשלם הגנב (שמות כב, ו). 55) שמשלם הגנב כשגנב שור או שה וטבחו או מכרו, חמשה לשור, וארבעה לשה (שם כא, לז). 56) שמשלם חמשים שקלים קנס לאבי הנערה (דברים כב, כט). 57) בקיאים בדינים. 58) סנהדרין ב, א וראה לעיל פ"ד, ה"ד. 59) שניהם על עסקי הלוואות, הודאות - שבא התובע לדון בעדי הודאה, המעידים: בפנינו הודה (הלווה) לו: הלוואות - שבא לדון בעדי הלוואה, המעידים: בפנינו הלוהו, והנתבע כופר בשתיהן (רש"י שם ב, ב). 60) שנאמר (ויקרא יט, טו) "בצדק תשפוט עמיתך" וכמבואר לעיל פ"ב ה"י, וראה שם הי"א. 61) הואיל ואין דיני ממונות צריכים מומחה וסמוך. 62) שהרי לא נסמכו, ואין סמיכה בחוץ לארץ, וראה לעיל פ"ד ה"ד, ש"אין קרוי אלהים אלא בית־דין שנסמך בא"י בלבד". 63) בבא־קמא פד, ב. ואע"פ שעכשיו אין מומחים גם בא"י, אנו פועלים בשליחותם של הראשונים שלפנינו ('תוספות' גיטין פח, ב דיבור־המתחיל: במילתא). וכבר הקשה הרמ"ך למה לרבינו לנמק את סמכות בית־דין לממונות מטעם שליחות, הלא אפילו בלי זה, אין כל צורך בדיני ממונות שיהיו סמוכים, כדברי רבינו עצמו, ש"אפילו שלשה הדיוטות" כשרים להם? ואולי נתכוון רבינו ליחיד מומחה, שכשר לדון ואפילו לא נסמך, וזה רק מטעם שליחות. 64) כגון תשלומי כפל, וארבעה וחמשה, ע"פ הכלל בבבא־קמא שם, כל דבר שאין בו חסרון כיס אין אנו עושים שליחותם, וכמבואר להלן ה"ט.

18 **ט. אֵין דָּנִין בֵּית דִּין שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ אֶלָּא דְּבָרִים**
19 **הַמְּצוּיִין תָּמִיד וְיֵשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן הוֹדָאוֹת**
20 **וְהַלְוָאוֹת וּמַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ[65]; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁאֵין**
21 **מְצוּיִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן בְּהֵמָה**
22 **שֶׁחָבְלָה[66] בַּחֲבֵרְתָּהּ; אוֹ דְּבָרִים הַמְּצוּיִין, אֲבָל אֵין**
23 **בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל - אֵין דָּנִין אוֹתָן**
24 **דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[67]. וְכֵן כָּל הַקְּנָסוֹת שֶׁקָּנְסוּ[68] חֲכָמִים**
25 **בְּתוֹקֵעַ לַחֲבֵרוֹ[69] וּבְסוֹטֵר[70] אֶת חֲבֵרוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן -**

אֵין גּוֹבִין אוֹתָן דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[71]. וְכָל הַמְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[72] - אֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[73]; חוּץ מֵחֲצִי נֶזֶק צְרוֹרוֹת[74], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָמוֹן וְאֵינוֹ קְנָס[75].

65) בבא־קמא שם, כדי להרחיק את הנזקים ולא ירבו מזיקים בישראל. ובהודאות והלוואות, כדי שלא תנעל דלת בפני לווים, שאם יכפור יצטרך המלוה לבקש מומחים ולא ימצא, וימנע מלהלוות (המאירי לסנהדרין ב, ב). 66) הזיקה. 67) אלא גובים ממנו הקרן בלבד, כמבואר לקמן הי"ג. 68) ובכת"י תימן: שקצצו. 69) שהכהו על אזנו, וקנסוהו לשלם סלע (בבא־קמא צ, א). 70) על הלחי, שקנסוהו לשלם מאתיים זוז (שם וברש"י). וכתב רבינו בהל' חובל ומזיק פ"ג, ה"ט: "יש הכאות רבות שיש בהן ביזוי וצער מעט ואין בהן נזק, וכבר פסקו להם חכמים דמים קצובים... וכולן קנסות הן... ואותו הממון הקצוב הוא דמי הצער והבושת". 71) בבא־קמא כז, ב. 72) כגון שור תם (בפעם הראשונה) שהזיק את שורו של פלוני, שמשלם חצי נזקו (שמות כא, לה). 73) סנהדרין ב, א שחיובו מדין קנס, שסתם שוורים אינם נוגחים, ואין לבעליהם לשמרם כל זמן שלא הועדו, אלא שהתורה קנסה אותם לשלם חצי נזק, כדי שירבו בשמירתם (בבא־קמא טו, א ועמ' ב, ורש"י לסנהדרין ג, א). 74) שדרכה הבהמה על צרורות (קיסמי עצים), והיו הצרורות מנתזים מתחת רגליה ושברו את הכלים (הל' נזקי ממון פ"ב, ה"ג). 75) שזוהי הלכה למשה מסיני, שהבעלים משלמים בתורת ממון (בבא־קמא טו, ב). והרי זה כלווה מחברו שחייב לשלם (לשון רבינו שם ה"ז).

י. כָּל הַנִּשּׂוֹם כְּעֶבֶד[76] - אֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[77]. לְפִיכָךְ, אָדָם שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ - אֵין גּוֹבִין הַנֶּזֶק וְהַצַּעַר וְהַבֹּשֶׁת[78] שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ; אֲבָל שֶׁבֶת[79] וְרִפּוּי - גּוֹבִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס[80]. וְכֵן הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[81], וְאָמְרוּ: שֶׁמַּעֲשִׂים בְּכָל יוֹם לִגְבּוֹת שֶׁבֶת וְרִפּוּי בְּכָבֶל.

76) הנמכר בשוק, כגון החובל בחבירו חייב לשלם נזקו. כיצד? קיטע את ידו, רואים אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק, ושמים כמה היה יפה (=לפני החבלה) וכמה הוא יפה עכשיו, שאם היה נצרך היה מוכר עצמו בעבד עברי (בבא־קמא פג, ב וברש"י). 77) שם פד, א, הואיל ודבר שאין קצוב הוא, ויש צורך לשומו, אין דייני חו"ל מוסמכים לשומו (רש"י שם). ועיקר הטעם, מפני שאין זה מצוי, כמבואר שם עמ' ב. 78) שאין בהם חסרון כיס (שם), וראה הל' חובל ומזיק פ"ב ה"י, ופ"ג ה"א. 79) שיושב ומתבטל ממלאכתו כל ימי חליו, ראה שם פ"ב הי"ב. 80) והם שכיחים=מצויים יותר מדמי נזק, שהרבה פעמים אדם חובל בחבירו ואינו מחסרו אבר אלא נחלה ונופל למשכב, נמצא נזק אין כאן, וריפוי ובושת ישנם (רדב"ז). 81) הובאו דבריהם בהגהות אשרי ב"ק פ"ח אות ב בשם רבינו חננאל, וראה באור הגר"א חו"מ סימן א ס"ק יד.

יא. בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם - אֵין גּוֹבִין נִזְקוֹ דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי[82]. אֲבָל אָדָם שֶׁהִזִּיק בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם בְּכָל מָקוֹם[83], כְּמִי שֶׁקָּרַע כְּסוּתוֹ אוֹ שִׁבֵּר כֵּלָיו אוֹ קִצֵּץ נְטִיעוֹתָיו. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה בְּשֵׁן[84], וְרֶגֶל[85], הוֹאִיל וְהִיא מוּעֶדֶת[86] לָהֶן מִתְּחִלָּתָהּ[87] - הֲרֵי זֶה דָּבָר מָצוּי, וְגוֹבִין אוֹתוֹ דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ. בֵּין שֶׁהִזִּיקָה בְּהֵמָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן שֶׁנִּתְחַכְּכָה בָּהּ[88], אוֹ אָכְלָה פֵּרוֹת שֶׁדַּרְכָּהּ לֶאֱכֹלָן, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, בֵּין שֶׁהִזִּיקָה אֲכָלִין וְכֵלִים[89] שֶׁהִיא חַיֶּבֶת עֲלֵיהֶן נֶזֶק שָׁלֵם - הַכֹּל גּוֹבִין דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[90]. אֲבָל אִם הָיְתָה תַּמָּה[91] וְהוּעֲדָה[92] וְהִזִּיקָה, כְּגוֹן שֶׁנָּשְׁכָה[93] אוֹ נָגְפָה[94] אוֹ רָבְצָה אוֹ בָּעֲטָה אוֹ נָגְחָה[95] - אֵין גּוֹבִין הַנֶּזֶק הַזֶּה הַשָּׁלֵם דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאֵין מוּעָד בְּחוּצָה לָאָרֶץ[96]. וַאֲפִלּוּ הוּעַד בָּאָרֶץ וְיָצָא לְחוּצָה לָאָרֶץ וְהִזִּיק - אֵין גּוֹבִין נִזְקוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ דָּבָר מָצוּי[97].

82) ב"ק פד, א. 83) שזה מצוי יותר, ובית דין פועל בשליחות בי"ד של ארץ ישראל, כמבואר לעיל ה"ח, וכלשון רבינו בפירושו למשנה ב"ק פ"ח, מ"א "כדי שלא יאבדו זכויות בני אדם". 84) שאכלה פירות להנאתה. 85) שנכנסה לרשות הניזק, ושברה כלים ברגליה דרך הילוכה. 86) רגילה להזיק. 87) אפילו בפעם הראשונה, בניגוד לנזקי קרן שאינה מועדת אלא אחרי שהועדה שלשה ימים, כמבואר בהל' נזקי ממון פ"ו, ה"א. 88) להנאתה. וזוהי תולדת השן, שיש הנאה להיזקה (ב"ק ג, א). 89) שדרכה עליהם והזיקתם דרך הילוכה, שהיזקה מצוי ואלו הם נזקי "רגל". 90) שם פד, ב. 91) אינה רגילה, ואין דרכה לעשות נזקים אלה. 92) העידו בבעליה, שבהמה זו נוגחת היא מתמול שלשום, ככתוב (שמות כא, כט) "והועד בבעליו ולא ישמרנו". 93) בשיניה. 94) בגופה. 95) בקרניה, וכל אלה אינה רגילה בהן מתחילתה. 96) מבואר בסמוך הי"ב. 97) לבוא שור מועד מא"י לחוץ לארץ (ב"ק שם).

יב. מִפְּנֵי מָה אֵין מוּעָד בְּחוּצָה לָאָרֶץ? לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לְהָעִיד[98] בּוֹ בִּפְנֵי בֵּית דִּין[99], וְאֵין שָׁם בֵּית דִּין אֶלָּא הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ[100]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ בֵּית דִּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[101] - כְּשֵׁם שֶׁהֵן דָּנִים דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[102], כָּךְ מְעִידִים אֶת הַבְּהֵמָה בִּפְנֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ[103].

98) להתרות בבעליו, שהוא נגח שלש פעמים ועליו לשמרו שמירה מעולה. 99) שאין עדות אלא בפני בית־דין (ב"ק כד, א וברש"י). 100) שבפרשת משפטים כתוב (שמות כב, ח) "עד האלהים יבוא דבר שניהם", ואין קרוי אלהים אלא בית־דין שנסמך בארץ, כדלעיל פ"ד ה"ד. 101) שיצאו מארץ לחו"ל. 102) ראה לעיל שם הי"ב. 103) ב"ק פד, ב.

יג. מִי שֶׁגָּנַב אוֹ גָזַל - גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַקֶּרֶן דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[104], אֲבָל אֵין גּוֹבִין אֶת הַכֶּפֶל[105].

104) שאלה הם דברים מצויים (ב"ק שם). 105) בדפוס

וינציאה ובכת"י תימן: "אין גובין את התוספת", ובצדק, שבגזל אין דין כפל, אבל תוספת יש בו, כגון הגוזל את חבירו ותבעו הנגזל, ונשבע לשקר, וחזר הגזלן והודה, שחייב לשלם חומש נוסף על הקרן, ככתוב (ויקרא ה, כד). ואע"פ שכתב רבינו לעיל ה"ח: דיני קנסות כגון גזילות... אין דנים אותם אלא... הסמוכים בארץ ישראל? יתכן, ששם הכוונה לגוזל ממש מיד חבירו, וזה לא מצוי, ולפיכך אין דנים אותם אלא מומחים. ואילו כאן מדבר רבינו בכופר בפקדון שהפקיד אצל חבירו, וזה מצוי יותר ('נמוקי יוסף' לב"ק פ"ח). וכן מצינו בהרבה מקומות בש"ס, שדנו דיני גזילות בבבל, ראה ב"ק צו, ב באחד שגזל צמד בקר מחבירו, וכן בבבא־מציעא ה, א ברועה שמסרו לו בהמות וגזלן, ודנו בהן חכמי בבל. וראה ב'תוספות' גיטין פח, ב דיבור־המתחיל: אי הכי.

1 **יד. וְלֹא כָּל הַמְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ גּוֹבִין מִמֶּנּוּ דַּיָּנֵי**
2 **חוּצָה לָאָרֶץ[106]. שֶׁהַרֵי הַפְּגָם[107] וְהַבּשֶׁת וְהַכֹּפֶר[108]**
3 **מְשַׁלֵּם אָדָם עַל פִּי עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: פִּתִּיתִי בִּתּוֹ**
4 **שֶׁל פְּלוֹנִי[109] וְהֵמִית שׁוֹרִי אֶת פְּלוֹנִי[110], וְאֵין גּוֹבִין**
5 **אוֹתוֹ דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[111].**

106) שאל נטעה לומר, הואיל ומשלם ע"פ עצמו בלא העדאת עדים, זה הופך אותו לדיני ממונות, שאינם צריכים מומחים, כי אילו היה זה חיוב קנס, אין אדם מתחייב קנס ע"פ עצמו, כמבואר בהל' נערה פ"ב, הי"ב. 107) שהאונס משלם לאבי הנערה כמה פחתה מדמיה בבעילתו (ראה שם ה"ו). 108) שהבעלים משלמים כופר נפש, כששורם הרג אדם, ככתוב (שמות כא, ל). 109) הרי זה משלם פגם ובושת (כתובות מא, א). 110) משלם את הכופר ע"פ הודאת עצמו (שם). 111) שאין אלה דברים מצויים, או שאין בהם חסרון כיס (רדב"ז). והשווה הל' חובל פ"ה, ה"ז־ח.

6 **טו. דִּיָּנֵי גְּרָמוֹת[112] - אֵינָן כִּקְנָסוֹת, וְגוֹבִין אוֹתָן**
7 **וְדָנִין בָּהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ[113].**

112) כגון השורף שטרותיו של חבירו וגורם שלא יוכל להפרע החוב שבשטרות (ב"ק צח, א), או שזרק כלים מראש הגג על גבי כרים וכסתות, ובא אחר וקדם וסילק את הכרים מעל הארץ ונשברו הכלים, הרי זה חייב כאילו שברם בידו, שסילוק הכרים גרם להם שישברו (הל' חובל פ"ז, ה"ז). 113) שכן מצינו בתלמוד, שדנו דיני גרמות בבבל (ב"ק צח, ב; ק, א).

8 **טז. וְכֵן דִּין הַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ[114], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
9 **עָשָׂה מַעֲשֶׂה[115] - גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[116].**

114) בידי אנס. 115) שלא נתן ביד "אלא הרגיל (=הלשין) בלבד" (לשון רבינו הל' חובל פ"ח, ה"א). 116) בבא־קמא קיז, א והשווה הל' חובל שם ה"ג: "הרי שגזר המלך להביא לו יין... ועמד מוסר ואמר: הרי יש לפלוני אוצר יין... במקום פלוני והלכו ולקחו - חייב לשלם", וראה שם ה"י: "אסור למסור ישראל ביד גוי בין בגופו בין בממונו, ואפילו היה רשע ובעל עבירות... כל המוסר ישראל ביד גוי, בין בגופו בין בממונו - אין לו חלק לעולם הבא".

10 **יז. מִנְהַג הַיְשִׁיבוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[117]: אַף עַל פִּי**
11 **שֶׁאֵין גּוֹבִין שָׁם קְנָס, מְנַדִּין אוֹתוֹ[118] עַד שֶׁיְּפַיֵּס**
12 **לְבַעַל דִּינוֹ[119], אוֹ יַעֲלֶה עִמּוֹ[120] לְדִין לְאֶרֶץ**
13 **יִשְׂרָאֵל[121]. וְכֵיוָן שֶׁיִּתֵּן לוֹ שְׁעוּר[122] הָרָאוּי לוֹ[123] -**
14 **מַתִּירִין נִדּוּיוֹ, בֵּין שֶׁנִּתְפַּיֵּס בַּעַל דִּינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא**
15 **נִתְפַּיֵּס[124]. וְכֵן אִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק שִׁעוּר מַה שֶׁרָאוּי לוֹ**
16 **לִטֹּל - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ[125].**

117) ישיבות הגאונים שבסורא ובפומבדיתא. 118) גוזרים עליו נידוי והוא מרוחק מהקהל, שאין יושבים עמו בארבע אמותיו, ראה הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ד. 119) ויתפשר עמו. 120) הנתבע. 121) שיש שם בית־דין מוסמך הראוי לדון דיני קנסות. 122) סכום כסף. 123) כפי שבית־דין החליט בלבו, ואין מגלים אותו לבעלי הדין (רא"ש לב"ק פ"ח אות ג, בשם רב שרירא גאון). 124) רי"ף לב"ק פ"ח. וכתב הרא"ש שם בשם רב צמח גאון: כדי שלא יהא חוטא נשכר, ושלא יהיו ישראל פרוצים בנזקין, כיון שיודעים שאין גובים דיני קנסות בבבל שולחים יד זה בזה, נהגו לנדותו עד שיפייסו בממון או ירבה עליו ריעים ויפייסנו בדברים. וראה בחו"מ סימן א, סעיף ה, בסמ"ע שם ס"ק יח, שמנהג זה נוהג רק בחבלות וגזילות, אבל לא לענין תשלומי כפל או ארבעה וחמשה, שאפילו אם לא יכפוהו אין לחוש שכל אחד יגנוב או יגזול, בהיותו יודע שיצטרך לפרוע לכל־הפחות את הקרן. 125) בבא־קמא טו, כ וכפירוש רש"י שם. ואם יתפוש הניזוק יותר מהראוי לו והמזיק צועק בפנינו, כופים לניזק שיחזיר המותר, ואין זה בכלל "דנים דיני קנסות", שאין זה אלא כמציל עשוק מיד עושקו (רדב"ז).

17 **יח. יָחִיד שֶׁהוּא מֻמְחֶה לְרַבִּים[126], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
18 **דָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת יְחִידִי[127] - אֵין הַהוֹדָאָה[128] בְּפָנָיו**
19 **הוֹדָאָה בְּבֵית דִּין[129], וַאֲפִלּוּ הָיָה סָמוּךְ[130]. אֲבָל**
20 **הַשְּׁלֹשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן סְמוּכִין, וַהֲרֵי הֵן**
21 **הֲדִיוֹטוֹת, וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן אֱלֹהִים - הֲרֵי הַהוֹדָאָה**
22 **בִּפְנֵיהֶם הוֹדָאָה בְּבֵית דִּין[131]. וְכֵן הַכּוֹפֵר בִּפְנֵיהֶם[132],**
23 **וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים[133] - הֶחְזַק כַּפְרָן[134], וְאֵינוֹ יָכוֹל**
24 **לַחֲזֹר וְלִטְעֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[135]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי**
25 **הֵן לְעִנְיַן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן כְּבֵית דִּין**
26 **הַסָּמוּךְ לְכָל הַדְּבָרִים[136].**

126) מפורש לעיל פ"ב, הי"א. 127) סנהדרין ה, א. 128) של בעל הדין. 129) שלא יוכל לחזור בו מטענותיו הקודמות. 130) אין ההודאה מחייבת, ויכול לחזור ולטעון טענות אחרות (סנהדרין ל, א), ששטר הודאה שנחתמה בחתימתו של רב אשי, אינה מועילה עד שיחתמו בה שלשה דיינים, כי אין ההודאה בפניו חשובה הודאה (ביאור הגר"א לחו"מ סימן ג ס"ק יד), וראה ב"ק עד, ב שההודאה בפני רבי יהושע שהיה אב בית־דין אינה חשובה הודאה, כל שלא היתה בבית־דין. וראה בבא־בתרא לא, א

שיכול אדם לטעון בבית־דין טענות הסותרות לגמרי כל מה שטען מתחילה חוץ לבית־דין, כי אין אדם מגלה טענותיו העיקריות אלא בבית־דין. 131) סנהדרין כט, ב "עד שיאמר להם - היו עלי דיינים", ואז הודאתו - הודאה. 132) על טענת בעל דינו, שאינו חייב לו כלום. 133) והעידו לטובת הנתבע. 134) אינו נאמן לומר עוד החזרתי ופרעתי, עד שיפרע בעדים (בבא־מציעא יז, א וברש"י) וכפירוש הרי"ף שם שהכפירה היתה בבית־דין. 135) בהל' טוען ונטען פ"ו ה"א, שכל שאמר תחילה בפני בית־דין: "לא היה דברים מעולם", ואח"כ הביא הטוען עדים שהלווהו בפניהם, אינו נאמן שוב לטעון: לויתי ופרעתי, אלא הוחזק כפרן ומשלם. 136) שכבר נתבאר לעיל ה"ח, שבדיני הודאות והלוואות, ההדיוטות פועלים בשליחות בית־דין מומחה שבא"י.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) דיין שדן דיני ממונות וטעה בדבר משנה, או בשיקול הדעת. פשרה או קניין בטעות. המתעצם בדין לומר: לבית דין הגדול נלך, למרות שקיים במקומו בית דין עירוני.

1 **א. כָּל דַּיָּן[2] שֶׁדָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְטָעָה: אִם טָעָה**
2 **בִּדְבָרִים הַגְּלוּיִים וְהַיְדוּעִים, כְּגוֹן דִּינִין הַמְפֹרָשִׁין**
3 **בַּמִּשְׁנָה אוֹ בַּגְּמָרָא[3] - חוֹזֵר[4] הַדִּין, וּמַחֲזִירִין הַדָּבָר**
4 **כְּשֶׁהָיָה, וְדָנִין בּוֹ כַּהֲלָכָה[5]. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר,**
5 **כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ זֶה שֶׁנָּטַל הַמָּמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין לְמִדִּינַת**
6 **הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיָה אַלָּם[6], אוֹ שֶׁטִּמֵּא[7] דָּבָר טָהוֹר, אוֹ**
7 **שֶׁהוֹרָה בִּכְשֵׁרָה שֶׁהִיא טְרֵפָה וְהֶאֱכִילָהּ לַכְּלָבִים[8],**
8 **וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה[9] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם; אַף עַל פִּי**
9 **שֶׁגָּרַם לְהַזִּיק[10], לֹא נִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק[11].**

2) בין שהוא מומחה, או שהם שלשה הדיוטות ואפילו לא קיבלום עליהם בעלי הדין, או יחיד הדיוט וקיבלוהו בעלי הדין עליהם (ראה לעיל פ"ה ה"ח, ולקמן פ"ז ה"ב). 3) ובדפוס רומי: בתלמוד. 4) נסתר ומתבטל. 5) סנהדרין לג, א. והוא־הדין אם טעה בדבר המפורש בפסוקים שאחרי תקופת התלמוד, וזהו שכתב רבינו: כגון (כסף־משנה). וכתב הרא"ש שם אות ו, כל מי שטעה בפסקי הגאונים או החכמים שאחריהם, וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה, הרי זה כטועה בדבר משנה, אבל אם לא ישרו בעיניו ומביא ראיות לדבריו, המקובלות לאנשי דורו, "יפתח בדורו כשמואל בדורו", ויכול לסתור דבריהם כי כל הדברים שאינם מבוארים בש"ס, אדם יכול לסתור ולבנות, אפילו לחלוק על דברי הגאונים. 6) איש תקיף ובעל זרוע. 7) לאחר שהורה שהוא טמא, לא דקדקו עוד בטהרתו והניחוהו להטמא שנית בשרץ (סמ"ע לחו"מ כה, ס"ק ג). 8) שהשואל האכילה לכלבים כדין כל טריפה (ראה שמות כב, ל), אבל האכילה הדיין בידיו חייב לשלם, שהרי זה מזיק ממש (כסף־משנה). וכן דעת ה'תוספות' בסנהדרין לג, א דיבור־המתחיל: השתא נמי. ולדעת ה'טור' חו"מ סימן כה בהבנת דברי רבינו, אפילו האכילה הדיין בידיו פטור, שאינו אלא גורם להזיק, כיון שכוונתו היתה להורות הלכה למעשה ולא להזיק (סמ"ע שם). 9) כגון שטיהר פירות חבירו ועירבם עם שאר הפירות הטהורים של הנשאל, ונמצא שטעה והרי הכל טמא (סנהדרין לג, ב). 10) וגורם להזיק חייב, כמבואר בהל' חובל ומזיק פ"ז, ה"ז. 11) וכך אמרו שם לג, א: "מעשה בפרה שניטלה האם שלה, והאכילה רבי טרפון לכלבים, ובא מעשה לפני חכמים והתירוה ...אמר לו רבי עקיבא: פטור אתה". ואמרו שם, שהואיל וטעה בדבר משנה, פטור רבי טרפון, אפילו אם לא היה מומחה לרבים. וראה לקמן ה"ג־ד.

10 **ב. טָעָה בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת[12], כְּגוֹן דָּבָר שֶׁהוּא מַחֲלֹקֶת**
11 **תַּנָּאִים אוֹ אָמוֹרָאִים[13], וְלֹא נִפְסְקָה הֲלָכָה כְּאֶחָד מֵהֶן**
12 **בְּפֵרוּשׁ, וְעָשָׂה כְּאֶחָד מֵהֶן, וְלֹא יָדַע שֶׁכְּבָר פֻּשַׁט**
13 **הַמַּעֲשֶׂה[14] בְּכָל הָעוֹלָם כְּדִבְרֵי הָאַחֵר: אִם הָיָה זֶה**
14 **הַדַּיָּן מֻמְחֶה[15] וְנָטַל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[16], אוֹ שֶׁלֹּא**
15 **הָיָה נוֹטֵל רְשׁוּת אֶבָל קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין**
16 **עֲלֵיהֶן[17], הוֹאִיל וְהוּא מֻמְחֶה[18] - חוֹזֵר הַדִּין[19], וְאִם**
17 **אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר[20] - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[21]. אֶחָד הַנּוֹטֵל**
18 **רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[22] אוֹ הַנּוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין שֶׁל**
19 **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ,**
20 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23].**

12) עיון בדבר לשם הכרעה לכאן או לכאן. 13) חכמי התלמוד שלאחר תקופת התנאים. 14) נתקבל המנהג. 15) בקי בדיני התורה. 16) שמועילה לדון בכל העולם, אפילו לא רצו בעלי הדין (לעיל פ"ד, הי"ד). 17) ודן לפי הסכמתם, וגם זה מועיל, כמבואר בסנהדרין ה' עמוד א, ולקמן פ"ז ה"ב. 18) יש טעם לנטילת רשות מראש הגולה, אבל אילו לא היה מומחה - אע"פ שנטל רשות אינו בכלל דיין, ודינו מפורש לקמן ה"ד. 19) ודנים בו כהלכה, כדי שלא יפסיד בעל־דין הזכאי. 20) כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים. 21) הואיל ונטל רשות מראש הגולה, יש כח ביד בית־דין להפקיר ממון שלא כדין (רש"י לסנהדרין ה, א). וכן אם קיבלוהו בעלי הדין עליהם בין לדין בין לטעות, כמבואר בגמרא שם וברש"י דיבור־המתחיל: אי קבלוך. ואפילו נשא ונתן ביד, מידי בעל־דין זה לחבירו, הרי זה פטור, שהרי רבי טרפון פטרו רבי עקיבא לשלם (ראה לעיל אות י) מפני שהוא מומחה וקיבלוהו בעלי הדין, שהם באו אליו לשאול שאלת איסור והיתר, ולא כפאם שיבואו לשאול לפניו (כסף־משנה). 22) שרשותו מועילה לדון בכל העולם. 23) לעיל פ"ד הי"ד. רבינו נמשך בזה אחרי פסקי הרי"ף בסנהדרין פ"ד. והרא"ש שם אות ה חולק בזה. ולדבריו, כל שטעה בשיקול הדעת, אין הדין חוזר, כיון שפסק כאחד התנאים, אין בכח הדיין לבטל פסק דינו, הואיל ולא נפסקה הלכה כאחד מהם בפירוש (ראה סמ"ע חו"מ כח, ס"ק כג).

21 **ג. הָיָה הַטּוֹעֶה מֻמְחֶה וְלֹא נָטַל רְשׁוּת וְלֹא קִבְּלוּ**
22 **אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מֻמְחֶה אֲבָל**
23 **קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין עֲלֵיהֶן לָדוּן לָהֶן כַּדִּין[24],**
24 **וְטָעָה בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת: אִם נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד[25] - מַה**
25 **שֶׁעָשָׂה עָשׂוּי[26], וִישַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[27]; אִם לֹא נָשָׂא וְנָתַן**

בַּיָּד - יַחֲזֹר הַדִּין[28], וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר - יְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[29].

24) כדין תורה, וכיון שטעה - אין זה דין תורה (ראה רש"י לסנהדרין ו, א ד"ה: דין תורה). 25) שגבה מזה ונתן לזה. 26) ואין הדין חוזר, כיון שלא נפסקה הלכה כאחד מהם, יכול בעל הדין לומר: לא אחזיר את שלי, כי בדין נטלתי מה שנטלתי, בניגוד לטעה בדבר המפורש במשנה, שאין דינו דין כלל וחוזר (רש"י שם). 27) שהרי פשט המעשה כדברי האחר (שם). והואיל ולא נטל רשות, אין כוחו יפה להפטר מהתשלומין, ואפילו אם קיבלוהו לדון. הרי התנו שידון אותם כדין, וכיון שטעה לא דן כדין. ובכל זאת אם טעה בדבר משנה - פטור מלשלם (לעיל ה"א) מפני שזה קרוב לאונס הוא (ביאור הגר"א חו"מ סימן כח, ס"ק טז), כי לא היה לו להעלות על דעתו שיטעה בדבר מפורש כזה, ובוודאי לא נתכוון להזיק אלא מזלו הרע של הבעל־דין גרם שיפסיד. לא כן כשטעה בשיקול הדעת ואינו מומחה, היה לו להעלות בדעתו שמא יטעה, והרי זה דומה למתכוון להזיק וחייב (לחם־משנה). 28) כל עוד שלא נטל הבעל־דין, ודאי ראוי להחזיר הדין ולהורות כראוי. 29) כדעת הגאון, הובאו דבריו ברי"ף לסנהדרין פ"ד, שהלכה כרבי מאיר המחייב את כל הגורם להזיק, וזה גרם להזיק, שלא היה לו לדון כשאינו מומחה, או לא נטל רשות, שמא יטעה בשיקול הדעת, והרי זה קרוב למזיד (ביאור הגר"א, וכן בלחם־משנה).

ד. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה וְלֹא קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין, אַף עַל פִּי שֶׁנְּטָל רְשׁוּת[30] - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וְאֵינוֹ בִּכְלַל הַדַּיָּנִין[31]. לְפִיכָךְ אֵין דִּינוֹ דִּין, בֵּין טָעָה בֵּין לֹא טָעָה; וְכָל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין, אִם רָצָה, חוֹזֵר וְדָן בִּפְנֵי בֵּית דִּין[32]. וְאִם טָעָה, וְנָשָׂא וְנָתַן בַּדָּיָן - חַיָּב לְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[33], וְחוֹזֵר וְלוֹקֵחַ מִבַּעַל דִּין זֶה שֶׁנָּתַן לוֹ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲזִיר[34], אוֹ שֶׁטִּמֵּא[35], אוֹ שֶׁהֶאֱכִיל דָּבָר הַמֻּתָּר לַכְּלָבִים - יְשַׁלֵּם, כְּדִין כָּל גּוֹרֵם לְהַזִּיק; שֶׁזֶּה מִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק הוּא[36].

30) שעבר ראש הגולה, או שטעו בית־דין שבא"י ונתנו לו רשות. 31) שאין הרשות מועילה עד שיהא ראוי, כמבואר לעיל פ"ד הט"ז. 32) אחר, ובכל זאת אם קיבלוהו בעלי־דין מה שעשה עשוי, כמבואר לקמן פ"ז, ה"ב. 33) שהרי מתכוון להזיק הוא. 34) כאן מדובר, כשלא נשא ונתן ביד, אז אומר הדיין לבעל־דין: לך והתדיין עם בעל דינך, והוצא ממנו הכסף שנתת לו על־פי פסק דיני שהיה בטעות, ובכל זאת אחרי שפנה לבעל־דין שכנגדו ואין לו להחזיר - אזי מחוייב הדיין עצמו לשלם (רי"ף בסנהדרין פ"ד). 35) כשבא לשאול לפניו על דבר ספק טומאה הנולד לו בטהרותיו, אמר לו הדיין: טמאים הם, ונטל שרץ והשליך עליהם לוודא את טומאתם, והם היו טהורים בתחילה (רש"י לסנהדרין לג, ב). 36) שאם אינו מומחה, אל יהא לו עסק בהוראה ואל יטעה את בית־הדין להעניק לו רשות שלא כדין.

ה. דַּיָּן שֶׁטָּעָה וְחִיֵּב שְׁבוּעָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בָּהּ, וְעָשָׂה זֶה[37] פְּשָׁרָה[38] עִם בַּעַל דִּינוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁבַע[39], וְאַחַר כָּךְ יָדַע שֶׁאֵינוֹ בֶּן שְׁבוּעָה[40], אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[41] עַל הַפְּשָׁרָה - אֵינָהּ כְּלוּם[42]; שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו לִתֵּן לוֹ אוֹ לִמְחֹל לוֹ[43] אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּפָּטֵר מִשְּׁבוּעָה שֶׁחִיְּבוֹ בָּהּ הַטּוֹעֶה, וְכָל קִנְיָן בְּטָעוּת - חוֹזֵר[44]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[45].

37) הנתבע שנתחייב להשבע. 38) הסכם. פשרה - מלשון פושרים, אינו קר ואינו חם, כך שני הצדדים מוותרים זה לזה. 39) התחייב לתת לו סכום מה. 40) שהדיין טעה, נמצא הנתבע פטור משבועה, ואינו חייב לתת לתובע כלום. 41) שהקנו לתובע בקבלת קנין מידי הנתבע, שהתחייב לתובע כסף כדי להפטר מהשבועה. 42) ואינו צריך לתת לו כלום. 43) במקרה והוא התובע, ועליו להשבע שבעל דינו חייב לו. 44) ובטל (גיטין יד, א). וכן אמרו (בבא־מציעא סו, א) מחילה בטעות - אינה מחילה. ומקור דברי רבינו מתשובת הרי"ף הובאה ב'נמוקי יוסף' להתחלת מס' סנהדרין "מי שחייבוהו בית־דין שבועה חמורה ועשו ביניהם פשרה ואח"כ ראו שלא היה עליו אלא חרם סתם (יהיה בחרם מי שכופר לחבירו) - יכול הוא לחזור, שיש לו לומר אילו היה יודע שאין עליו שבועה לא היה עושה פשרה, והרי זה קנין בטעות". 45) השווה הל' מכירה פט"ו ה"ב.

ו. שְׁנַיִם שֶׁנִּתְעַצְּמוּ[46] בְּדִין, אֶחָד אוֹמֵר: נָדוּן כָּאן, וְאֶחָד אוֹמֵר: נַעֲלֶה לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל[47], שֶׁמָּא יִטְעוּ אֵלּוּ הַדַּיָּנִין וְיוֹצִיאוּ מָמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין - כּוֹפִין אוֹתוֹ[48] וְדָן בְּעִירוֹ[49]. וְאִם אָמַר: כִּתְבוּ וּתְנוּ לִי מֵאֵי זֶה טַעַם דַּנְתּוּנִי, שֶׁמָּא טְעִיתֶם - כּוֹתְבִים וְנוֹתְנִין לוֹ, וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ[50]. וְאִם הֵצְרַךְ[51] לִשְׁאֹל דָּבָר מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם - כּוֹתְבִים וְשׁוֹלְחִין וְשׁוֹאֲלִין, וְדָנִין לָהֶם בְּעִירָם כְּפִי מַה שֶׁיָּבֹא בִּכְתַב בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[52].

46) התעקשו, נעשו קשים זה לזה. 47) שבירושלים. 48) את הטוען לידון בבית־דין הגדול. 49) סנהדרין לא, ב. 50) שם. ואפילו נתרצו שניהם בתחילה לדון כאן, כל שהחייב תובע אח"כ לכתוב לו פס"ד מנומק - נותנים לו, כי אין לך התעצמות יותר גדולה מזה שאינו רוצה לפרוע עד שיתנו לו פס"ד מנומק (רדב"ז). וראה ב'תוספות' שם ד"ה: ואם אמר. 51) בית־הדין שבעירו. 52) לא שבית־הדין הגדול פוסק הדין, שהרי צריך שיהיו בעלי הדין עומדים לפני הדיינים, אלא בית־דין הגדול מודיע דעתו, ובית־דין שבעירו דן את הדין, ראה חו"מ סימן יג, סעיף ו. ומשמיענו רבינו, שאע"פ שבית־הדין שבעיר אינו יודע איך לדון דין זה, בכל זאת כופים אותו לידון לפניו, והוא יפנה לקבל חוות־דעת בית־דין הגדול (סמ"ע לחו"מ סי' יד, ס"ק ד), ושני בעלי הדין יפרעו שכר השליח (חו"מ יד, סעיף א).

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הַדִּינִין שֶׁזֶּה טוֹעֵן וְזֶה טוֹעֵן[53], אוֹ כְּשֶׁאָמַר הַמַּלְוֶה: נָדוּן כָּאן, וְהַלְוֶה אוֹמֵר: גַּלֵּךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל; אֲבָל אִם אָמַר הַמַּלְוֶה:

נֵלֵךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל - כּוֹפִין אֶת הַלּוֶה וְעוֹלֶה עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֶבֶד[54] לֹוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה[55]. וְכֵן אִם טָעַן זֶה שֶׁהִזִּיקוֹ[56] אוֹ גְּזָלוֹ, וְרָצָה הַטּוֹעֵן לַעֲלוֹת - כּוֹפִין בֵּית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ אֶת הַנִּטְעָן לַעֲלוֹת עִמּוֹ[57]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

53) כגון שחולקים על איזה דבר - של מי הוא, ואין אחד מהם מוחזק בו, נמצא שאין כאן תובע ונתבע אלא שניהם תובעים (ט"ז שם ס"ק א). 54) בכת"י התימנים: ועבד, כלשון הכתוב שם. 55) סנהדרין שם. 56) הניזק התובע, או הנגזל התובע. 57) כי כל שהתובע מתרעם על חבירו שהזיקו, הרי הנתבע כעבד לו עד שיסלק הזיקו או יברר שלא הזיקו (כסף־משנה), וכן נראה מדברי הסוגיא בסנהדרין שם בעובדה של עוקבן הבבלי וירמיה אחיו, שהכריחו את הנתבע לעלות לבית־הדין הגדול, ולא היה לווה אלא מזיק (ביאור הגר"א לחו"מ סי' יד ס"ק ח). וראה ב'תוספות' כתובות טז, ב ד"ה כותבים שובר, שלאו דוקא "לווה".

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים אוֹ רְאָיָה[58] לַגְּזָל אוֹ לַנֵּזֶק אוֹ לַמַּלְוֶה; אֲבָל טַעֲנָה רֵיקָנִית - אֵין מְחַיְּבִין אֶת הַנִּטְעָן לָצֵאת כְּלָל, אֶלָּא נִשְׁבָּע בִּמְקוֹמוֹ וְנִפְטָר[59].

58) הוכחה. 59) שאם לא כן, כל הרמאים יתבעו את העשירים לעלות לדון בבית־דין הגדול, וכדי שלא לטרוח יתפשרו עמהם, ונמצאו גוזלים זה את זה (רדב"ז).

ט. וְכֵן הַדִּין בִּזְמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם בֵּית דִּין גָּדוֹל[60], אֲבָל יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֲכָמִים גְּדוֹלִים מֻמְחִין לְרַבִּים[61], וּמְקוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן תַּלְמִידִים שֶׁאֵינָן כְּמוֹתָן, אִם אָמַר הַמַּלְוֶה: נֵלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁבְּאֶרֶץ פְּלוֹנִית לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַגָּדוֹל[62] וְנָדוּן לְפָנָיו בְּדִין זֶה - שֶׁכּוֹפִין אֶת הַלּוֶה וְהוֹלֵךְ עִמּוֹ[63]. וְכֵן הָיוּ מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם בְּסַפְרַד[64].

60) בירושלים. 61) ידועים לרבים במומחיותם ובבקיאותם. 62) בכת"י התימנים: "למקום פלוני שבארצו לפני פלוני הגדול", וכן ב'נמוקי יוסף' לסנהדרין סוף פ"ג. 63) שהרי אמרו (סנהדרין לב, ב): "צדק צדק תרדוף - הלך אחר בית־דין יפה, אחר רבי אליעזר ללוד ...אחר רבי מתיא בן חרש לרומי", הרי שאפילו ברומי נקרא בית־דין הגדול, כל שאין למעלה ממנו (כסף־משנה). 64) ובשו"ע חו"מ סימן יד, סעיף א: "התובע צריך לילך אחר הנתבע אם הוא בעיר אחרת, אע"פ שבעיר התובע, הבית־דין גדול יותר". וכן אמרו שם: "עשיר מוחזק ואלם בעירו, מוציאים אותו לדון בעיר אחרת, אע"פ שהבית־דין שבעירו יותר גדול".

יום שישי ט' תמוז ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) דיינים בוררים, שכל אחד מבעלי הדין בחר באחד, ושניהם בוררים להם דיין שלישי לדון בשלושה. הסכמת הצדדים לקבלת קרוב או פסול לדון או להעיד. הבאת עדים או ראיות לסתור הדין לאחר שנגמר.

א. אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין שֶׁאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי יָדוּן לִי, וְאָמַר בַּעַל דִּינוֹ[2]: פְּלוֹנִי יָדוּן לִי - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁנֵי הַדַּיָּנִים, שֶׁבֵּרֵר זֶה אֶחָד וְזֶה אֶחָד, הֵם[3] בּוֹרְרִים לָהֶן דַּיָּן שְׁלִישִׁי[4], וּשְׁלָשְׁתָּן דָּנִין לִשְׁנֵיהֶן; שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא הַדִּין לַאֲמִתּוֹ[5]. אֲפִלּוּ הָיָה הָאֶחָד שֶׁבֵּרְרוּ בַּעֲלֵי הַדִּין[6] חָכָם גָּדוֹל וְסָמוּךְ[7], אֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אֶת בַּעַל דִּינוֹ שֶׁיָּדוּן אֵצֶל זֶה, אֶלָּא גַּם הוּא בּוֹרֵר מִי שֶׁיִּרְצֶה[8].

2) הצד שכנגד. 3) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה וכן בשולחן ערוך חושן משפט סימן יג, א. 4) אבל אין צורך שבעלי הדין יסכימו על השלישי כי אינה קובעת כאן אלא דעת הדיינים שיבררו להם אדם הגון לישב עימהם (סנהדרין כג, א). 5) שם, שבעלי הדין יצייתו להם, שסובר החייב הרי אני בעצמי בירורתי האחד ואילו היה יכול להפך בזכותי היה מהפך (רש"י), ובירושלמי שם פרק ג, הלכה א אמרו: "מתוך שבירורו מרדף זכותו". וכתב הרא"ש שם אות ב: יש טועים וחושבים, שהדיין יש לו להפך בזכות שולחו ועומד במקומו לחפות דברים אשר לא כדין, ונהגו כמה אנשים לברור להם בעל תחבולות, וזוהי טעות, כי הדיין עצמו חלילה לו למצוא סברה לזכותו אם לא שייראה לו דין גמור, ולא אמרו: "מרדף זכותו" אלא לומר, שהדיין המבורר מבין דבר לאשורו, ואם יש לו צד זכות נושא ונותן עם חבירו, וכן הדיין המבורר השני, נמצא, שלא נעלמה ונסתרה שום זכות משניהם, והשלישי שומע נימוקי שניהם ומכריע ביניהם ועל ידי כן יוצא הדין לאמיתו. 6) בכתב יד תימן: שבירר בעל הדין. וכן בחושן משפט שם. 7) ראה לעיל פרק ד, הלכה א. 8) סנהדרין שם, כדברי רב פפא: כגון בתי דין של רב הונא ורב חסדא. שלא היה רב חסדא גדול כרב הונא, ובכל זאת יכול הצד השני לבחור בו (רדב"ז). וכל זה כששני הדיינים גרים בעיר אחת, אבל כשהשני גר בעיר אחרת אינו כופה את בעל דינו לילך עימו לעיר אחרת, כמבואר לעיל פרק ו, הלכה ו (כסף משנה). וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: כגון, ואם הצד השני רוצה לברור לו דיין שאינו תלמיד חכם אינו רשאי, משום כבודו של חכם, שאין זה ראוי לישב עימו בדין, אלא כופים אותו לברור לו תלמיד חכם, או ידון לפני החכם שבירר חבירו (רדב"ז וכן בחושן משפט שם).

ב. מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו קָרוֹב אוֹ פָּסוּל[9], בֵּין לִהְיוֹתוֹ דַּיָּן בֵּין לִהְיוֹתוֹ עֵד עָלָיו, אֲפִלּוּ קִבֵּל אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים בַּעֲבֵרָה[10] כְּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים לְהָעִיד עָלָיו[11] אוֹ כְּשִׁלְשָׁה בֵּית דִּין מֻמְחִין לָדוּן לוֹ, בֵּין שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לְאַבֵּד זְכֻיּוֹתָיו וְלִמְחֹל מַה שֶּׁהָיָה טוֹעֵן[12] עַל פִּיהֶן, בֵּין שֶׁקִּבֵּל[13] שֶׁיִּתֵּן כָּל מַה שֶׁיִּטְעַן עָלָיו חֲבֵרוֹ בְּעֵדוּת זוֹ הַפָּסוּל אוֹ בְּדִינוֹ[14]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ[15] עַל זֶה - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[16]; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין. נִגְמַר הַדִּין[17], וְהוֹצִיא הַמָּמוֹן בְּדִין זֶה הַפָּסוּל[18] אוֹ בְּעֵדוּתוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר[19].

9) לדון או להעיד, כגון מלווה בריבית ומשחק בקוביא. 10) שפסולים להעיד, ראה הלכות עדות פרק י, הלכה א־ג. 11) שהסכים מראש שיהיה זה נאמן עלי לחייב אותו כשני עדים כשרים (סנהדרין כג, א). 12) כלפי חבירו הנתבע. 13) הנתבע. 14) ובכתב יד תימן: "בעדות זה הפסול או בדיניו". 15) שקבלו ממנו בקבלת קניין סודר שהוא מתחייב לקיים כנ"ל, ראה לעיל פרק ו, הלכה ה ובביאורנו שם. 16) ואפילו לפני גמר דין (סנהדרין כד, ב) "אין לאחר קניין כלום". 17) שאמר בית הדין: צא תן לו. 18) לדון. 19) שם. וכדעת רבא. ואין זה תלוי ב"הוצאת הממון" אלא בגמר הדין, ולא נתכוון רבינו לומר, אלא שאפילו הספיק להוציא הממון לפני גמר הדין עדיין יכול החייב לחזור בו (רדב"ז). ולדעת הכסף משנה כוונת רבינו לומר: כל שנגמר הדין הרי זה כאילו הוציא הממון כבר. והשווה הלכות מלווה ולווה פרק ט"ו, הלכה ג־ד. וראוי להעיר, שב"לשונות הרמב"ם" להרדב"ז סימן פב מחליט שיש כאן טעות וצריך להיות: "נגמר הדין להוציא הממון" וכו'.

1 **ג. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין[20], וְאָמַר**
2 **לוֹ[21]: הִשָּׁבַע לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ[22] וְהִפָּטֵר, אוֹ הִשָּׁבַע לִי**
3 **בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ וְאֶתֵּן לְךָ כָּל מַה שֶּׁתִּטְעַן[23]: אִם קָנוּ**
4 **מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[24]; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ -**
5 **יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיִּגְמֹר הַדִּין[25]. נִגְמַר הַדִּין וְנִשְׁבַּע**
6 **כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם.**

20) שבועה חמורה, שאוחז ספר תורה בזרועו ואומר: הריני נשבע בה' אלוקי ישראל (הלכות שבועות פרק י"א, הלכה ח־ט). 21) התובע לנתבע. 22) שזוהי שבועה קלה, שאינו מזכיר בה שם שמים. 23) שאמר הנתבע לתובע שנתחייב שבועה, כגון הפוגם שטרו, שטוען הלווה קבלת כבר את כל הסכום והמלווה טוען שלא קיבל אלא מקצתו (ראה הלכות מלווה פרק י"ד, הלכה א), ועל המלווה להישבע, כמבואר בשבועות מה, א. 24) סנהדרין כד, א ועמוד ב. 25) השבועה היא־היא הגמר דין כמו שאמרו (בבא בתרא קכח, א) "רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור בו". הרי שאם עדיין לא נשבע, יכול הוא לחזור בו. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: הכי גרסינן ונשבע.

7 **ד. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעַת הֶסֵּת[26] וַהֲפָכָה[27],**
8 **אִם קָנוּ מִיָּדוֹ אוֹ אִם נִשְׁבַּע זֶה שֶׁנֶּהֱפְכָה עָלָיו - אֵינוֹ**
9 **יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[28].**

26) שהיא מתקנת חכמי התלמוד, ונקראת היסת, שהשיאוהו החכמים להישבע שמא יודה, כגון כופר הכל, שמן התורה פטור הוא מלהישבע וחכמים חייבוהו להישבע (שבועות מ, ב) וראה בביאורנו להלכות אישות פרק י"ב. 27) על התובע, שיישבע וייטול. "ואין לך שבועה שתיהפך אלא שבועת היסת בלבד" (הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ו). 28) בבא בתרא קכז, ב "האומר לחברו עבדי גנבת והוא אומר לא גנבתי... אתה מכרתו לי... רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור בו" והרי אין נשבעים על עבדים מן התורה, וכל השבועה שם אינה אלא שבועת היסת, הרי שגם בה אינו יכול לחזור (לחם משנה).

10 **ה. וְהוּא הַדִּין בְּמִי שֶׁלֹּא הָיָה חַיָּב שְׁבוּעָה, וְאָמַר**
11 **אֶשָּׁבַע לְךָ שְׁבוּעָה[29]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר**
12 **בּוֹ; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁקִּבֵּל בְּבֵית דִּין[30]**
13 **- חוֹזֵר עַד שֶׁיִּגְמֹר הַדִּין וְיִשָּׁבַע[31].**

29) בכתב יד התימנים: שבועה חמורה. 30) שהתחייב. 31) כלומר, קבלתו כשלעצמה אינה נחשבת "גמר דין" אלא השבועה עצמה היא גמר דינו (סמ"ע לחושן משפט כב, סעיף קטן כב).

14 **ו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּבֵית דִּין, וְהֵבִיא עֵדִים אוֹ רְאָיָה[32]**
15 **לִזְכּוּתוֹ - סוֹתֵר אֶת הַדִּין, וְחוֹזֵר הַדִּין[33]. אַף עַל פִּי**
16 **שֶׁכְּבָר נִגְמַר הַדִּין, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא רְאָיָה[34] -**
17 **סוֹתֵר[35]. אָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִים: כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ, הָבֵא**
18 **מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם! אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא רְאָיָה**
19 **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - סוֹתֵר אֶת הַדִּין. מַה יַּעֲשֶׂה אִם**
20 **לֹא מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[36]?**

32) הוכחה שבכתב. 33) בית דינו סותר לו דינו שפסקו ומחייבים את שכנגדו (סנהדרין לא, א וברש"י). 34) שטר זכותו. 35) ירושלמי שם הלכה י"ב: אפילו לאחר גזר דין. ובשולחן ערוך חושן משפט סימן כ, סעיף א: "ואפילו אם פרע כבר". 36) סנהדרין שם, וכרבן שמעון בן גמליאל.

21 **ז. אֲבָל אִם סָתַם[37] אֶת טַעֲנוֹתָיו - אֵינוֹ סוֹתֵר. כֵּיצַד?**
22 **אָמְרוּ לוֹ: יֵשׁ לְךָ עֵדִים? אָמַר: אֵין לִי עֵדִים. יֵשׁ לְךָ**
23 **רְאָיָה? אָמַר: אֵין לִי רְאָיָה. וְדָנוּ אוֹתוֹ וְחִיְּבוּהוּ. כֵּיוָן**
24 **שֶׁרָאָה שֶׁנִּתְחַיֵּב, אָמַר: קִרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי**
25 **וְהַעִידוּנִי! אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אֲפֻנְדָּתוֹ[38] - אֵין**
26 **זֶה כְּלוּם, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל עֵדָיו וְעַל רְאָיָתוֹ[39].**

37) סגר. 38) חגורתו, מלאה תפירות כעין כיסים. 39) כי חוששים שמא שכרם להעיד שקר וזייף שטרותיו. והוא הדין אם אמרו לו: הבא עדים, ואמר אין לי ולאחר זמן הביא, אין זה כלום, כדעת החכמים שם, אלא שרבינו משמיענו, שאפילו אם אמר "קרבו פלוני ופלוני" דווקא אם הצהיר תחילה: אין לי עדים - אינו סותר, אבל אם שתק עד שנתחייב בדין ואחרי כן אמר: קרבו פלוני ופלוני והעידוני, והעידו, סותר הדין (לחם משנה). וכן מבואר להלכה בחושן משפט כ סעיף א וראוי להעיר שבסמ"ע לחושן משפט שם סעיף קטן ב מחליט, שיש בדברי רבינו כאן חיסרון הניכר, וכך הוא הנוסח הנכון: "יש לך ראייה, אמר אין לי ראייה, אף על פי שמצא אחרי כן אינו כלום. ואין צריך לומר אם אמרו... אמר אין לי ראייה ודנו אותו וחייבוהו". והמדפיס השמיט מן תיבת "ראייה" הראשונה עד תיבת "ראייה" השנייה. וכן הוא לשון השולחן ערוך, שכידוע הוא נמשך אחרי לשון רבינו.

27 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הָרְאָיָה[40] אֲצָלוֹ[41]**
28 **וְהָעֵדִים עִמּוֹ בַּמְּדִינָה; אֲבָל אִם אָמַר: אֵין לִי עֵדִים**

1 וְאֵין לִי רְאָיָה, וּלְאַחַר מִכָּן בָּאוּ לוֹ עֵדִים מִמְּדִינַת
2 הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַחֵמֶת[42] שֶׁל אָבִיו שֶׁיֵּשׁ שָׁם
3 הַשְׁטָרוֹת מֻפְקֶדֶת בְּיַד אֲחֵרִים, וּבָא זֶה שֶׁהַפִּקָּדוֹן
4 אֶצְלוֹ וְהוֹצִיא לוֹ רְאָיָתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְסוֹתֵר[43].
5 וּמִפְּנֵי מָה סוֹתֵר? מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה
6 שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ
7 מְצוּיִין אֶצְלִי. וְכָל זְמַן שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה
8 שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ
9 מְצוּיִין אֶצְלִי, אוֹ מִפְּנֵי כַּךְ וְכַךְ אָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים
10 וְאֵין לִי רְאָיָה, וְהָיָה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - הֲרֵי זֶה לֹא סָתַם
11 טַעֲנוֹתָיו, וְסוֹתֵר. לְפִיכָךְ, אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר: אֵין לִי
12 עֵדִים כְּלָל, לֹא הֵנָּה וְלֹא בְּמְדִינַת הַיָּם, וְלֹא רְאָיָה
13 כְּלָל, לֹא בְּיָדִי וְלֹא בְּיַד אֲחֵרִים - אֵינוֹ יָכוֹל לִסְתֹּר[44].

40) שטר זכותו. 41) ברשותו. 42) שק עור.
43) סנהדרין לא, ב. 44) תוספתא שם פרק ו משנה ו. וכן בירושלמי שם הלכה י"ב: "עד שיכפור בראיותיו" ומפרש ה'פני משה' שאמר: אין לי ראייה כלל לא בידי ולא ביד אחרים, שוב אינו יכול לסתור.

14 ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? בְּגָדוֹל שֶׁנִּתְחַיֵּב[46], וְהֵבִיא
15 רְאָיוֹת וְהֵבִיא עֵדִים אַחַר שֶׁסָּתַם טַעֲנוֹתָיו; אֲבָל יוֹרֵשׁ
16 שֶׁהוּא קָטָן כְּשֶׁמֵּת מוֹרִישׁוֹ, וּבָאוּ עָלָיו טְעָנוֹת מֵחֲמַת
17 מוֹרִישׁוֹ[47] אַחַר שֶׁהִגְדִּיל, וְאָמַר: אֵין לִי עֵדִים וְאֵין
18 לִי רְאָיָה, וְאַחַר שֶׁיָּצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב אָמְרוּ לוֹ
19 אֲחֵרִים: אָנוּ יוֹדְעִים לְאָבִיךָ עֵדוּת שֶׁתִּסְתֹּר בָּהּ דִּין
20 זֶה, אוֹ אָמַר לוֹ אֶחָד: מוֹרִישְׁךָ הִפְקִיד[48] רְאָיָה זוֹ -
21 הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִיָּד וְסוֹתֵר, שֶׁאֵין הַיּוֹרֵשׁ קָטָן יוֹדֵעַ
22 כָּל רְאָיוֹת מוֹרִישׁוֹ[49].

45) שאינו יכול לסתור. 46) מחמת עצמו. 47) נגד הנכסים שירש ממורישו. 48) בכתב יד תימן: הפקיד אצלי ראייה זו. 49) סנהדרין לא, א וכפסק רב נחמן שם. ואף על פי ששם כתוב: "ההוא ינוקא" - היה קטן, סובר רבינו כשנתבע לדין כבר היה גדול בשנים, שאם לא היה גדול לא היה רב נחמן נזקק לדונו כלל, שהרי זה כאילו מקבל עדות שלא בפני בעל דין, ומתוך שהיה קטן כשמת מורישו לפיכך קוראים לו: ינוקא (כסף משנה).

23 י. מִי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[50], שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי
24 וְיִשָּׁבַע[51] - יִהְיֶה חֲבֵרוֹ נֶאֱמָן בְּטַעֲנָתוֹ וְיִטֹּל[52] כָּל מַה
25 שֶׁטָּעַן בְּלֹא שְׁבוּעָה, אוֹ שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי
26 וְיִשָּׁבַע וְיִטֹּל - אֹבֵד אֶת זְכוּתוֹ[53] וְאֵין לוֹ כְּלוּם וְיִפָּטֵר
27 חֲבֵרוֹ[54], וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא בָּא - נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִים,
28 וְאִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ[55]. וְאִם הֵבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה אָנוּס
29 בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם[56] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקְּנִין זֶה, וְיִשָּׁבַע
30 כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ חֲבֵרוֹ, כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם[57]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
31 בָּזֶה[58].

50) שהתחייב בקבלת "קניין סודר" מידו בפני בית דין.
51) להכחיש את טענת התובע ולהיפטר מלשלם.
52) התובע. 53) כאן מדובר כשקנו מהתובע.
54) הנתבע. 55) זה מוסב על שניהם גם על התובע וגם על תנאי הנתבע (סמ"ע לחושן משפט כא, סעיף קטן ב). ומקור ההלכה בנדרים כז, א. ושם עמוד ב' התנו שיהא הקניין נעשה בבית דין חשוב, כי בלא זה אין זו אלא "אסמכתא" שסמך על דעתו וסבר שיכול לבוא ליום פלוני וכל "אסמכתא" אינה קונה "שהרי לא גמר בליבו להקנותו", כמבואר בהלכות מכירה פרק י"א, הלכה ב, ואמנם שם הלכה י"ג מדגיש רבינו: "אסמכתא שקנו מידו עליה בבית דין חשוב הרי זה קנה". וכנראה שרבינו סמך כאן על דבריו בהלכות מכירה (על פי לחם משנה). 56) ולפיכך לא בא.
57) לפני הקניין, שהנתבע נפטר בשבועה (נדרים כז, א) "אנוס הוא, ואנוס רחמנא פטרו". ולדעת הסמ"ג מצוות עשה צז, הרי זו הוראת הגאונים. ומקורה בירושלמי קידושין פרק ג, הלכה ב: הַמַּתְּנֶה אם לא אעשה כך ביום פלוני יהיה כך ואירע לו אונס - "רבי יוחנן אמר אונס כמאן דלא עבד". וראה בש"ך שם סעיף קטן ג. 58) השווה הלכות מכירה פרק י"א, הלכה י"ד.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שאין מטים בדיני נפשות לחובה, עד שיהיו המחייבים יתר על המזכים בשניים. בית דין של שלושה שנחלקו, שניים אומרים זכאי או חייב, והשלישי אומר: איני יודע. דיין האומר: איני יודע, אם צריך לנמק את טעמי ספיקו.

32 א. בֵּית דִּין שֶׁנֶּחְלְקוּ, מִקְצָתָם אוֹמְרִים זַכַּאי,
33 וּמִקְצָתָם אוֹמְרִים חַיָּב - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[2]. וְזוֹ
34 מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת.
35 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וּבִשְׁאָר דִּינֵי
36 אִסּוּר וּמֵתָר[3] וְטָמֵא וְטָהוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[4]; אֲבָל בְּדִינֵי
37 נְפָשׁוֹת[5], אִם נֶחְלְקוּ בְּזֶה הַחוֹטֵא אִם יֵהָרֵג אוֹ לֹא
38 יֵהָרֵג: אִם הָיוּ הָרֹב מְזַכִּים - זַכַּאי, וְאִם הָיוּ הָרֹב
39 מְחַיְּבִין - אֵינוֹ נֶהֱרָג עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמְחַיְּבִין יָתֵר עַל
40 הַמְזַכִּים שְׁנַיִם[6]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ, שֶׁעַל זֶה
41 הִזְהִירָה תּוֹרָה וְאָמְרָה[8]: לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת.
42 כְּלוֹמַר: אִם הָרֹב נוֹטִים[9] לְרָעָה לַהֲרֹג - לֹא תִהְיֶה
43 אַחֲרֵיהֶם, עַד שֶׁיִּטּוּ הַטָּיָה גְּדוֹלָה וְיוֹסִיפוּ הַמְחַיְּבִין
44 שְׁנַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת[10]. הַטָּיָתְךָ
45 לְטוֹבָה - עַל פִּי אֶחָד, לְרָעָה - עַל פִּי שְׁנַיִם. וְכָל
46 אֵלּוּ הַדְּבָרִים קַבָּלָה הֵם[11].

2) משנה בסנהדרין כט, א. 3) חולין יא, א. 4) כגון כשר ופסול. 5) שהם בעשרים ושלשה - סנהדרין קטנה, כמבואר לעיל פ"ה, ה"ב. 6) משנה בסנהדרין ב, א.
7) ששמעו איש מפי איש עד למשה מסיני. 8) בכת"י תימן: שעל זה הזהיר בתורה, ואמר. 9) על־פי אחד בלבד.
10) אם אתה רוצה לנטות לרעה, אינה אלא אחרי הטייה מרובה, שהיא של שנים. 11) שקיבל משה מסיני, ובמשנה שם אמרו: "לא תהיה אחרי רבים לרעות, שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם־כן למה נאמר: אחרי רבים להטות? - לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה –

על־פי אחד, הטייתך לרעה על־פי שנים". והשווה לעיל פ"ה, ה"ג.

ב. בֵּית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה[12] שֶׁנֶּחְלְקוּ: שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב[13], וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁנַיִם זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[14] - יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִים שְׁנַיִם[15]. נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בַּדָּבָר[16]. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה חַיָּב, וּשְׁנַיִם זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם מֵהֶם חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[17] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם[18]. אֲבָל אִם אָמְרוּ אַרְבָּעָה זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[19], אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁלֹשָׁה זַכַּאי, וְאֶחָד חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ, בֵּין שֶׁהָיָה זֶה[20] שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ בַּתְּחִלָּה, בֵּין שֶׁאָמַר אַחֵר - הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[21]. הָיוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים[22]. וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק הַדָּבָר[23] - מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד[24]. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, וְאָמְרוּ שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים עִמּוֹ עַד שֶׁיַּחֲזוֹר לְדִבְרֵי הַצַּד הָאֶחָד, וְנִמְצְאוּ שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְזַכִּים אוֹ מְחַיְּבִין[25]. וְאִם לֹא חָזַר לֹא הוּא וְלֹא אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, וּמַעֲמִידִין אֶת הַמָּמוֹן בְּחֶזְקַת בְּעָלָיו[26].

12) הדן דיני ממונות. 13) שנאמר, אחרי רבים להטות (סנהדרין כט, א וברש"י). 14) נמצא זה שאמר: איני יודע, כאילו איננו במושב זה, ונשאר הדיון בשנים. וזה לא יתכן, שהרי צריכים שלשה דיינים (שם, וברש"י). 15) תוספתא שם פ"ו, מ"ד: "עד כמה מוסיפים - אין פחות משנים". 16) שאף זה שאמר תחילה: "איני יודע" יכול לחזור ולדון עמהם. ולא אמרו (סנהדרין יז, א) שאסור לו לחזור ולדון, אלא בדיני נפשות (ראה לקמן פ"ט, ה"ב), אבל בדיני ממונות אפילו המסתפק חוזר ודן, שאינו גרוע מאחד התלמידים, שמלמד בדיני ממונות בין זכות ובין חובה (לקמן פי"א, ה"א). וכן נראה מפירוש רבינו חננאל שם, שכל הסוגיא אינה עוסקת אלא בדיני נפשות (רדב"ז ולחם־משנה). 17) נמצא שאין כאן הטייה לא לזכות ולא לחובה. 18) כמו שאמרו בתוספתא הנ"ל "לעולם מוסיפים הדיינים עד שיגמר הדין". 19) אע"פ שהדיין "המסתפק" הוא כמי שאינו, בכל זאת נשאר עדיין בית־דין שלם, וכשמוסיפים דיינים עושים "בית־דין שקול" אפילו לכתחילה, כמבואר בסנהדרין יז, א. 20) זה החמישי מהם. 21) ירושלמי שם פ"ה, ה"ה: "למה מוסיפים דיינים, שאם היו שנים מן הראשונים מזכים ואחד מן האחרונים, ליגמר הדין בשלשה". ומפרש רבינו: "ואחד מן האחרונים" - שגם הוא מזכה, והשני מן האחרונים מחייב, והראשון נשאר בספיקו - בכל זה הולכים אחר הרוב (הרשב"א בהבנת דברי רבינו, וכן בביאור הגר"א לחו"מ סי' יח, סק"ו). ואם שנים אומרים זכאי, ואחד - חייב, ושנים אומרים איננו יודעים, צריכים להוסיף, כיון שאין כאן רוב נגד השנים המסתפקים, כי לדעת רבינו גם "המסתפקים" הרי הם כישנם (רשב"א הנ"ל, וכן בסמ"ע לחו"מ סי' יח ס"ק ה, ובש"ך שם). 22) כנ"ל אות טז, ולא חזר רבינו כאן אלא להשמיענו את סוף דבריו שמוסיפים עד שבעים ואחד. 23) שתמיד היו מחצה למחצה ואחד מסתפק. 24) שאין דיני ממונות עדיפים מדיני נפשות שאין מוסיפים בהם אלא עד שבעים ואחד, כמבואר בסנהדרין מ, א (ביאור הגר"א שם ס"ק יב). 25) שם, לענין דיני נפשות, וממנו למד רבינו לדיני ממונות (לחם־משנה). 26) שם מב, א "אומר בדיני ממונות נזדקן הדין" (הגר"א שם ס"ק יד).

ג. כָּל מִי שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - אֵינוֹ צָרִיךְ לָתֵת טַעַם לִדְבָרָיו וּלְהוֹדִיעַ מֵאֵי זֶה טַעַם בָּא לוֹ הַסָּפֵק[27], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּרְאֶה הַמְזַכֶּה מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה, וְהַמְחַיֵּב מֵאֵי זֶה טַעַם מְחַיֵּב[28].

27) סנהדרין יז, א: זה שאמר איני יודע - כמו שאינו הוא, ואם אמר טעם - אין שומעים לו. כלומר, אינו צריך לנמק את טעמי ספיקו, וראה ברש"י שם ד"ה: ואי אמר (לחם־משנה). 28) ראה לקמן פ"י, ה"א־ד.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) סנהדרין שראו כולם לחובה - פטור. סנהדרי קטנה שנחלקו בדיני נפשות, ואחד אומר: איני יודע. סנהדרי גדולה שנחלקו בדיני נפשות, שלושים וחמישה מזכים, ושלושים ושישה מחייבים, איך חותכים את הדין.

א. סַנְהֶדְרִין שֶׁפָּתְחוּ כֻּלָּם בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה[2], וְאָמְרוּ כֻּלָּן חַיָּב - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[3], עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם מִקְצָת מְזַכִּין שֶׁיַּהַפְכוּ בִּזְכוּתוֹ, וְיִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[4].

2) מיד בהתחלת הדיון. 3) סנהדרין יז, א "סנהדרי שראו כולם לחובה - פוטרים אותו". והטעם, כיון שצריך להלין את דינו עד למחר, כדי לחפש אחריו זכות (ראה לקמן פי"א, ה"א), אלה שחייבוהו כולם פה אחד, שוב לא ימצאו לו זכות. וראה בסמוך אות ג. ומעניין פירושו של רבי מאיר הלוי (בן דורו של הרמב"ם) הובא בקהלת יעקב לר"י אלגזי, ערך פטור, שכוונת דבריהם: "פוטרים אותו" לומר, פוטרים אותו מיד למיתה, ואין מענים את דינו עד למחר כבשאר הנידונים. וכיוצא בזה שנינו (שבועות לט, א) "אם אמר (זה שנתחייב שבועה ואיימו עליו על חומר עונש השבועה) איני נשבע - פוטרים אותו מיד", ומפרש רש"י: אין משהים אותו, ועל כרחו ישלם מיד (תורה תמימה, שמות כג, ב). 4) כי בכל מקרה יש צדדים לזכות ע"פ אופנים רחוקים, כגון אולי לא היה שפוי בדעתו, וכדומה, כמו שמקובל היום באומות הנאורות, שמעמידים לכל פושע ורוצח סניגור להשתדל בהצלתו ולהפוך בזכותו, וכיון שבית־דין זה לא נודעה לו שום זכות להצילו, אפילו בדרך הרחוקה ביותר,

מוכח שאינו בקי בדינים, או שהחליט המשפט במהירות בלי עיון מספיק (מהר"ץ חיות בהגהותיו לסנהדרין שם).

ב. סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[5] שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי[6]. שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי[7], אוֹ שֶׁאָמְרוּ אַחַד עָשָׂר זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אֲפִלּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ מְחַיְּבִין, וְהָאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[8] - יוֹסִיפוּ שְׁנַיִם[9]. זֶה שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה[10]. וְנִמְצְאוּ אַחַר הַתּוֹסֶפֶת עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חוּץ מִזֶּה הַמִּסְתַּפֵּק. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי[11]. אַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים[12] אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הַמְחַיְּבִין רַבּוּ בִּשְׁנַיִם. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[13] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים[14]. וְכֵן מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין[15] עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמְזַכִּין אֶחָד וִיהֵא זַכַּאי, אוֹ יִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר וִיהֵא חַיָּב[16]. הָיוּ אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[17], אוֹ שֶׁהָיוּ הַמְחַיְּבִין יוֹתֵר אֶחָד בִּלְבַד[18] - מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי[19] - דָּנִים אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מֵהֶן דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ וּמְזַכִּין אוֹתוֹ[20] אוֹ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[21]. וְאִם לֹא רָאָה - גָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר: נִזְדַּקֵּן הַדִּין[22]! וּפוֹטְרִין אוֹתוֹ. שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[23]. אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים זַכַּאי, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי רַבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם[24].

5) שהיא של עשרים ושלשה. 6) שהטייתך לטובה מספיקה על־פי אחד (לעיל פ"ח, ה"א). 7) והטייה לרעה אינה אלא על־פי שנים (שם). 8) נמצא זה שאמר: איני יודע, כמי שאינו, ואין דנים דיני נפשות בפחות מכ"ג (סנהדרין מ, א וברש"י). 9) שם, נמצאו כולם עשרים וארבעה, י"א מהם יזכו וי"ג יחייבו, הרי הטייה לרעה על־פי שנים (שם יז, א וברש"י). 10) שם, משום חומר דיני נפשות אין לו לחזור וללמד חובה, אבל ודאי אם ירצה ללמד זכות - רשאי, שהרי אפילו מי שלימד חובה חוזר ומלמד זכות, כמבואר לקמן פי"א, ה"א. וכן דעת ה'תוספות' שם, לג, ב ד"ה אחד. ומטעם זה פסק רבינו לעיל פ"ח, ה"ב: העוסק בדיני ממונות, שאפילו הדיין שאמר איני יודע - חוזר ודן (ראה בביאורנו שם אות טו), שהרי בדיני ממונות מה שהוא חובה לזה - הוא זכות לבעל־דין השני (כסף־משנה). 11) שספק נפשות להקל. ואע"פ שאין עושים בתחילה בית־דין שקול (=זוגי) – במוסיפים, עושים אפילו לכתחילה (סנהדרין יז, א). וכן אין כאן צורך בהטייה של אחד, כי זה לא נאמר אלא כשבית־הדין לא היה אלא עשרים ושלשה, וכשאחד מהם אמר איני יודע, נמצא בית־דין זה חסר הוא, ואין גומרים בו דיני נפשות, אבל כאן יש בית־דין שלם, מזכים את הנהרג מכח ספק נפשות ולהקל (לחם־משנה). וב'תוספות יו"ט' לסנהדרין פ"ה מ"ה, מגיה בדברי רבינו כאן: אמרו י"ג זכאי וכו', שכל כ"ה הדיינים השתתפו בדיון, וי"ג אמרו זכאי, כי זה שאמר תחילה איני יודע, חזר ולימד זכות, באופן שיש כאן הטייה לטובה על־פי אחד. 12) בין שהוא המסתפק הקודם, בין שהוא אחר, והמסתפק חזר ולימד זכות. 13) כאן מדובר, שמתחילה היו י"ב מחייבים וי"א מזכים, והוצרכו להוסיף שנים והרי הם כ"ה, ואחד מן השנים הנוספים אמר: איני יודע. 14) כיון שאחד מן הנוספים אמר "איני יודע", הרי הוא כאינו, ולעולם צריך שיוסיפו שנים, כמו ששנינו בתוספתא סנהדרין פ"ו, מ"ד: "שעד עכשיו לא הוסיפו אלא אחד" (לחם־משנה). והטעם שאין מוסיפים אלא שנים, מפני שמעכשיו צריך להוסיף לישא וליתן מחדש, וכשיוסיפו שנים, כל דיין מהקודמים יעמיק במשאו ומתנו, בידעו ששנים חדשים נגדו, אבל אם לא יוסיפו אלא אחד, כל דיין מהקודמים לא יחוש לו, ויעמיד דעתו כפי סברתו הקודמת, באמרו: "גם לי לב כמוהו" (אור שמח). 15) בכל פעם כשאחד מן הנוספים יאמר: איני יודע. 16) כי בשעת גמר דין, יכול גם המלמד זכות לומר: חייב, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב. ואז אפילו אחד מן הנוספים יאמר: איני יודע, אין צורך להוסיף שנים אחרים, כי כל שיש רוב, אין משגיחים במסתפק החדש מן השנים הנוספים (לחם־משנה). 17) כגון שבתחילה היו י"ב מחייבים כנגד י"א מזכים והוסיפו שנים, וזיכה האחד, והשני אמר: איני יודע, נמצאו אלו כנגד אלו, ואחד אינו יודע (אור שמח). 18) שבתחילה היו י"א כנגד י"א, והוסיפו שנים, וחייב האחד, והשני אמר: איני יודע, והוסיפו עוד שנים, וזיכה האחד, והשני - חייב, נמצאו המחייבים יותר אחד בלבד. 19) וכבר נתבאר (לעיל פ"ח ה"א) שאין הטייה לרעה על־פי אחד. 20) שאחד מן המחייבים יעבור למזכים, ויהיה לו רוב מזכים. 21) שאחד מן המזכים יעבור למחייבים, ויהיו שלשים ושבעה מחייבים, ול"ד מזכים, ויש כאן הטייה לרעה על־פי שלשה (סנהדרין מ, א וברש"י). 22) "זקן דין זה ועמוק וקשה, וצריך להמתין בו" (שם, מב, א וברש"י). 23) שספק נפשות להקל, ומדובר כאן בבית־דין הגדול שהוא של שבעים ואחד, ונחלקו הדעות מתחילה בהרכב כזה. 24) וזה שאמר: איני יודע, הרי הוא כמי שאינו.

ג. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבָּא[25] לָהֶם מַחֲלֹקֶת, בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי תּוֹרָה[26] - אֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[27], אֶלָּא דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, וְהוֹלְכִין אַחַר הָרֹב שֶׁלָּהֶן. וְאִם בְּדִין אֶחָד מִן הַנֶּהֱרָגִין נֶחְלְקוּ[28] - דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּפְטְרוּהוּ אוֹ יִתְחַיֵּב[29].

25) בכת"י תימן: שבאה. 26) בכת"י הנ"ל: בדין מדיני התורה. כגון איסור והיתר, טמא וטהור. 27) שאין אנו מוצאים במשנה (סנהדרין מ, א) הוספה אלא עד שבעים ואחד ולא יותר, וכן אמרו (שם מב, א) "כשם שאין מוסיפים על בית־דין של שבעים ואחד" וכו'. 28) בכת"י הנ"ל: מן הנהרגים בפניהם. כלומר, שהדיון נוגע כלפי נאשם העומד להיהרג על פיהם, והשאלה נשאלת למעשה להחיותו או להרגו, ואז לא מספיק רוב רגיל, אלא צריך שירבו המחייבים שנים (רדב"ז בתשובותיו ח"ה אלף תרצ), והשווה לעיל פ"ח, ה"א: "אם נחלקו בזה החוטא אם יהרג או לא יהרג" הרי שרוב על־פי שנים, נדרש בעיקר כלפי מעשה מסויים, ולא ב"דין נפשות" שאינו אלא דיון הלכתי גרידא. 29) "שיראה אחד מהם דברי חברו", וכמבואר לעיל סוף ה"ב.

יום ש"ק י' תמוז ה'תשע"ט

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) דיין הנוטה אחר דברי חבירו, לא על פי טעם עצמו. האיסור ללמד חובה בדיני נפשות, אחרי שלימד זכות מתחילה. מה מותר לתלמיד לענות בדיני נפשות. בית דין שטעה בדיני נפשות ורוצה לסתור את דינו.

א. אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהָיָה מִן הַמְזַכִּין אוֹ מִן הַמְחַיְּבִין, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאָמַר דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ, אֶלָּא נָטָה אַחַר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת[2]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁלֹּא תֹאמַר בִּשְׁעַת מִנְיָן[4]: דַּי שֶׁאֶהְיֶה כְּאִישׁ פְּלוֹנִי! אֶלָּא אֱמֹר מַה שֶּׁלְּפָנֶיךָ[5].

2) לנטות אחר דעת אחרים. 3) שקיבלו חכמינו איש מפי איש. 4) מניין הדיעות לאן נוטה הרוב. 5) תוספתא סנהדרין פרק ג, משנה ד "לנטות אחרי רבים - שלא תאמר בשעת הדין דיו לעבד שיהא כרבו, אמור מה שבדעתך". ובירושלמי שם פרק ד, הלכה ז אמרו: "לא תענה אפילו אחר מאה" והכוונה כנ"ל כמבואר ב"מראה הפנים" שם. ורבינו בספר המצוות לא תעשה רפג מביא זה בשם המכילתא, והוא במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי לפסוק זה.

ב. וּבְכְלַל לָאו זֶה: שֶׁלֹּא יַחֲזֹר הַמְלַמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְלַמֵּד חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת[6]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן[7]; אֲבָל בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין - יֵשׁ לַמְלַמֵּד זְכוּת לַחֲזֹר וּלְהִתְמַנּוֹת עִם הַמְחַיְּבִים[8].

6) לנטות מדעתך הראשונה (רדב"ז). ומקור הדרש במכילתא פרשת משפטים: "אזהרה לדיין שלא יטה אלא לכף זכות" ומפרש רבינו, שהכוונה, אחר שלימד זכות לא ילמד חובה (מראה הפנים לירושלמי סנהדרין פרק ד, הלכה ז), והשווה ספר המצוות שם. ורש"י לסנהדרין לב, א אומר: סברה היא, שהרי אמרה תורה (במדבר לה, כה) "והצילו העדה". 7) מתוך שאתה אומר לו שלא לחזור, הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו ושמא ימצא ראיות נכונות (רש"י שם). 8) שחיפש כבר הכל, ועכשיו ראה שטעה (סנהדרין לד, א וברש"י).

ג. תַּלְמִיד[9] שֶׁהָיָה מְזַכֶּה[10] וָמֵת[11] - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מְזַכֶּה בִּמְקוֹמוֹ[12].

9) היושב כמתמחה לפני שורות הדיינים, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ז. 10) שהוציא דבריו וטעמו לאור. 11) טרם שעמדו למניין. 12) שם מג, א "רואים אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו". ומכאן, שאם היה מחייב ומת אינו כלום, נמצא המת המזכה מצטרף עם המזכים, והמת המחייב אינו מצטרף עם המחייבים (רדב"ז).

ד. אָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, וְנִשְׁתַּתֵּק[13] אוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיְּלַמֵּד זְכוּת וְיֹאמַר מֵאַי זֶה טַעַם מְזַכֶּה - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ[14].

13) נאלם. 14) סנהדרין שם.

ה. שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ טַעַם אֶחָד, אֲפִלּוּ מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת - אֵין נִמְנִין אֶלָּא כְּאֶחָד[15].

15) שם לד, א, שנאמר (תהלים סב, יב) "אחת דיבר אלוקים, שתיים זו שמעתי - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות" ומפרש רש"י: לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד, ובוודאי אחד מהם (=מהדיינים) טועה. ואין צריך לומר אם שניהם אמרו טעם ממקרא אחד שאין נמנים אלא כאחד (כסף משנה).ובש"ך לחושן משפט כה, סעיף קטן יט, סובר שיש טעות בנוסח שלפנינו והגירסה הנכונה היא: "שניים שאמרו טעם אחד משני מקראות" וכו', ותיבת אפילו איננה. ולדבריו אין צורך שיהיו ל"ו טעמים לכל פסק דין, וכי יעלה על הדעת, אם יאמר אחד, פלוני חייב מיתה, שעבר על לא תרצח, וכן השני, וגם השלישי יאמר כמוהו, שלא יהרגוהו? וודאי שיחייבוהו, למרות שרובם דנוהו מכוח אותו פסוק. ולא נתכוין רבינו אלא לומר, שאם שניים אמרו אותו טעם משני מקראות, וודאי אחד מהם טעה, ואינם נמנים אלא אחד, וכאמור לעיל בשם רש"י.

ו. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַגָּדוֹל[16]. שֶׁמָּא יִסְמְכוּ הַשְּׁאָר עַל דַּעְתּוֹ, וְלֹא יִרְאוּ עַצְמָן כְּדָאִין[17] לַחֲלֹק עָלָיו[18]. אֶלָּא יֹאמַר כָּל אֶחָד[19] דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ.

16) אלא מן הקטנים שבהם. 17) בכתב יד התימנים: כדאי. 18) שם לו, א, שנאמר לא תענה על רב (=רב חסר יו"ד כתוב), לא תענה על רב, כלומר הגדול, שלא תחלוק על המופלא של בית דין. וסובר רבינו, שאין הכוונה, שאסור לענות אחרי הגדול, שהרי להיפך, אסור לו לשתוק, כמבואר בסמוך הלכה ח, אלא כוונת הכתוב, שראוי לעשות בסדר כזה, שלא יצריכו לענות אחרי הגדול, שמא יתביישו ממנו ולא ירצו לחלוק עליו (לחם משנה). וראה בספר המצוות לא תעשה רפג, שכל זה הוא איסור לאוו. 19) לפני שיפתח הגדול. והשווה לקמן פרק י"א, הלכה ו.

ז. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין[20] בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה, אֶלָּא

לִזְכוּת. כֵּיצַד? אוֹמְרִים לָזֶה שֶׁחָטָא: אִם לֹא עָשִׂיתָ דָּבָר זֶה שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ עָלֶיךָ - אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם[21].

20) מתחילים במשא ומתן. 21) שם לב, ב, שכן מצינו בתורה (במדבר ה, יט) "והשביע אותה הכהן ואמר... אם לא שכב איש אותך... הינקי ממי המרים" (=תחילת התנאי לזכות) - מכאן שפותחים בדיני נפשות תחילה לזכות.

ח. אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[22]. אָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - מַעֲלִין אוֹתוֹ עִמָּהֶן לַסַּנְהֶדְרִין[23]. אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם לְעוֹלָם; וְאִם אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - אֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[24]. אֲפִלּוּ אָמַר הַנִּדּוֹן עַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת - שׁוֹמְעִין לוֹ[25] וְעוֹלֶה לַמִּנְיָן[26]; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו.

22) שם מ, א, שנאמר (שם לה, ל) "ועד אחד לא יענה בנפש למות" (סנהדרין לד, א). ולעניין דיני ממונות ראה לקמן פרק י"א, הלכה א. 23) שם, וכמו שדרשו שם: "למות אינו עונה אבל לזכות עונה". 24) שם מב, א, "כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו" ומפרש רש"י: שאם יורידוהו היום לעין כל, בושה היא לו. 25) שם מ, א. 26) דבר זה קשה להולמו, שהרי אדם קרוב הוא אצל עצמו ואיך יעלה למניין הדיינים, ובהגהות הרש"ש לסנהדרין שם החליט, שיש כאן טעות סופר, וזה שייך למשפט הקודם העוסק באחד מן התלמידים, ושם צריך להיות: "שומעים לו ועולה למניין" וכו'. ויש להעיר, שרבינו לא מנה כאן ולא לקמן פרק י"א, שעידי דיני נפשות אינם ראויים ללמד לא זכות ולא חובה, כמבואר שם לד, א, ואולי סמך על מה שיכתוב דין זה לקמן הלכות עדות פרק ה, הלכה ח. ראה בביאורנו שם.

ט. בֵּית דִּין שֶׁטָּעוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וְחִיְּבוּ אֶת הַפָּטוּר וְגָמְרוּ דִּינוֹ לְחוֹבָה, וְנִרְאָה לָהֶם הַטַּעַם שֶׁיִּסְתְּרוּ בּוֹ אֶת דִּינוֹ כְּדֵי לְזַכּוֹתוֹ - סוֹתְרִין, וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ[27]. אֲבָל אִם טָעוּ וּפָטְרוּ אֶת הַמְחַיֵּב הֲרִיגָה - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[28]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[29]? בְּשֶׁטָּעוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין[30] מוֹדִין בּוֹ[31]; אֲבָל אִם טָעוּ בְּדָבָר שֶׁהַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ[32] - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְחוֹבָה[33]. כֵּיצַד? אָמְרוּ: הַבָּא עַל הָעֶרְוָה[34] שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ[35] - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ וּמְמִיתִין אוֹתוֹ[36]; אֲבָל אִם אָמְרוּ: הַמְעָרֶה[37] שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

27) שם לג, ב, שנאמר (שמות כג, ז) "ונקי ...אל תהרוג" ומפרש רש"י: נקי מן החטא ואף על פי שנתחייב בדין. 28) שם, שנאמר: "וצדיק אל תהרוג" ומפרש רש"י: שנצטדק בדין אף על פי שאינו נקי. 29) שאין מחזירים אותו. 30) הכופרים בתורה שבעל פה. 31) כגון, שטעו בדבר המפורש במשנה או בדברי האמוראים. 32) המפורש בתורה. 33) שהרי כל אדם יודע, שזוהי טעות, והוראתם - אינה הוראה. 34) אשה האסורה לו, כלשון הכתוב (ויקרא יח, ו) "לא תקרבו לגלות ערווה". 35) שלא במקום בתוליה. 36) שדבר זה מפורש בתורה (שם כ, יג), "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה (סנהדרין עד, א). ודבר זה גם הצדוקים מודים בו, כמבואר בהוריות ד, א. 37) הכנסת ראש העטרה בלבד, כלשון הכתוב: את מקורה הערה (מלשון רבינו הלכות איסורי ביאה פרק א, הלכה י). 38) שבדבר זה אין הצדוקים מודים בו, והם סוברים: כדרכה - חייב אפילו בהעראה: שלא כדרכה - אינו חייב אלא בגמר ביאה, שהיא הכנסת כל האבר, כמבואר בהוריות שם (סנהדרין לג, ב וכפירוש התוספות דיבור המתחיל שטעה).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) ההבדלים הדיוניים בין דיני ממונות לדיני נפשות. דרכי הדיונים במסית. השתתפות האב עם בנו במהלך הדיון. כשרות הגר לדיינות.

א. מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת? דִּינֵי מָמוֹנוֹת - בִּשְׁלֹשָׁה[2]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[3]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - פּוֹתְחִין[4] בֵּין לְזִכּוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[5], וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד[6] בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לִזְכוּת, וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה[7]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַחֲזִירִין[8] בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - מַחֲזִירִין לִזְכוּת, וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[9]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַכֹּל רְאוּיִין לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה, בֵּין הַדַּיָּנִים בֵּין הַתַּלְמִידִים[10]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת, וַאֲפִלּוּ הַתַّלְמִידִים, וְאֵין מְלַמֵּד חוֹבָה אֶלָּא הַדַּיָּנִים[11]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַדַּיָּן הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, וְהַמְלַמֵּד זְכוּת חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה[12], אֶלָּא בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין יֵשׁ לוֹ לַחֲזוֹר וּלְהִמָּנוֹת עִם הַמְחַיְּבִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[13]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה[14]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם[15]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם[16] בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לִזְכוּת, וּבַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה[17].

2) מדברי סופרים, אבל מדין תורה דן אפילו אחד, כמבואר לעיל פ"ב, ה"י. 3) מבואר לעיל פ"ה, ה"ג. 4) משאו ומתנו של דין. 5) לעיל פ"י, ה"ז: "אומרים לזה שחטא, אם לא עשית דבר זה... אל תירא מדבריהם". 6) דיין אחד המכריע לצד זה או אחר, והולכים אחר הרוב. 7) מבואר לעיל פ"ח, ה"א. 8) אם ראה בית־דין שטעה בדין - סותרו וחוזר ודן. 9) פ"י, ה"ט. 10) היושבים בשלש שורות לפני הדיינים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. 11) מבואר לעיל פ"י, ה"ח. 12) שנאמר "לא תענה על ריב לנטות", וכמבואר לעיל פ"י, ה"ב. 13) שם. 14) מותר לגמור,

שנאמר: "ושפטו את העם בכל עת", ועיקר משפט - זה גמר הדין (ראה לעיל פ"ג, ה"ד ובביאורנו). 15) סנהדרין לד, ב, שנאמר (במדבר כה, ד) "והוקע אותם לה' נגד השמש". 16) אם רצו. 17) אם לא יכלו לזכותו ביום ראשון - אין פוסקין את דינו לחובה, אלא מלינים את דינו עד למחר, שמא ימצאו בלילה זכות (סנהדרין לב, א וברש"י). ושם לה, א דרשוהו מהפסוק (ישעיה א, כא) "צדק ילין בה", ומפרש רש"י: רגילים היו להלין את הדין כדי לצדקו. וכן דרשו: "אשרו חמוץ" (שם יז) - אשרו דיין שמחמץ את דינו. ומפרש רש"י: שמשהה ומלינו כדי להוציאו לאמיתו.

ב. לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא עֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא עֶרֶב יוֹם טוֹב; שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב, וְאִי אֶפְשָׁר לְהָרְגוֹ לְמָחָר[18], וְאָסוּר לְעַנּוֹת[19] אֶת דִּינוֹ וּלְהַנִּיחוֹ אַחַר הַשַּׁבָּת[20]. אֶלָּא אוֹסְרִין אוֹתוֹ[21] עַד אֶחָד בַּשַּׁבָּת, וּמַתְחִילִין בְּדִינוֹ.

18) שאין מיתת בית־דין דוחה שבת ויו"ט, כמבואר בהל' שבת פכ"ד, ה"ז: "שנאמר, לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת - זו אזהרה לבית־דין שלא ישרפו בשבת, מי שנתחייב שריפה, והוא־הדין לשאר עונשים". 19) להשהות. 20) שזהו צער לו, שמצפה כל שעה למיתה, אחרי שנגמר דינו (סנהדרין לה, א וברש"י). ושם אמרו, שלא יתכן לדונו בערב שבת ולגמור דינו בראשון בשבת, שמא ישכחו את טעמיהם שנשאו ונתנו ודקדקו בהם ביום ששי. 21) בבית הסוהר, כדברי רבינו בהל' רוצח פ"ד, ה"ג.

ג. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁדָּנִין אוֹתָן בְּכָל יוֹם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת, מִדִּבְרֵיהֶם לָמְדוּ[22] שֶׁאֵין דָּנִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת[23].

22) בכת"י התימנים תיבה זו איננה, וכן מצא הכסף־משנה בכת"י ישן. 23) ירושלמי סנהדרין פ"ד, ה"ו, משום כבוד השבת, שטרודים בו להכין צרכי שבת (פני משה). וגם הדיינים עצמם צריכים להיות מתונים בדין, ובערב שבת הם טרודים (סמ"ע לחו"מ סי' ה, ס"ק ג). ובנוגע לדיון דיני ממונות ביום השבת, כבר כתב רבינו בהל' שבת פכ"ג הי"ד, שאין דנים, גזירה שמא יכתוב.

ד. אֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְאֶחָד דִּינֵי מַלְקִיּוֹת וְאֶחָד דִּינֵי גָלוּת[24] - הַדִּינִים הָאֵלּוּ[25] שָׁוִים בָּהֶן[26], אֶלָּא שֶׁהַמַּלְקוּת בִּשְׁלֹשָׁה[27]. וְאֵין אֶחָד מֵהֶן[28] בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל, חוּץ מִדָּבָר אֶחָד: שֶׁדִּינוֹ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[29].

24) לרוצח נפש בשגגה שגולה לערי מקלט. 25) שבין דיני נפשות לדיני ממונות, המנויים לעיל ה"א. 26) סנהדרין לג, ב. 27) בניגוד לדיני נפשות שהם בעשרים ושלשה, וראה לעיל פ"ה, ה"ד. 28) מכל הדינים המנויים למעלה הנוהגים בדיני נפשות. 29) שאמרו בו: "כמיתת בעלים, כך מיתת השור" כמבואר שם ה"ב. והטעם, שכל אלו הדינים מכוונים להצלת הנפש, ומה לנו לחוס על שור המועד, מוטב לקיים בו ובערת הרע מקרבך (לשון רש"י לסנהדרין לו. ב).

ה. הַמֵּסִית[30] - אֵין דִּינָיו כִּשְׁאָר דִּינֵי נְפָשׁוֹת: מְכַמְּנִין[31] לוֹ אֶת הָעֵדִים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה[32] כִּשְׁאָר הַנֶּהֱרָגִין[33]. וְאִם יָצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. יָצָא חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[34]. וְאֵין טוֹעֲנִין לְמֵסִית[35]. וּמוֹשִׁיבִין בְּדִינוֹ זָקֵן[36] וְסָרִיס וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְרַחֲמוּ עָלָיו[38]. שֶׁהָאַכְזְרִיּוּת עַל אֵלּוּ שֶׁמַּטְעִין אֶת הָעָם אַחֲרֵי הַהֶבֶל - רַחֲמִים הוּא[39] בָּעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים[40].

30) את חבירו לעבוד עבודה־זרה. 31) מעמידים לו מארבים אחורי הגדר לשמוע דבריו. "וארב לו" (דברים יט, יא) מתרגם אונקלוס "ויכמן ליה". וכל זה כשלא רצה המסית להסית לשנים, כי אילו הסית לשנים, הרי הם עדיו ואין צורך בהכמנה (הל' ע"ז פ"ה, ה"ג). 32) סנהדרין פח, ב "מסית דלא בעי התראה". 33) שאין ממיתים אותם בלא התראה, כמבואר לקמן פי"ב ה"ב, וכן אין מכמינים עליהם (שם סז, א). 34) שם, לג, ב. שנאמר (דברים יג, ט) "ולא תחמול ולא תכסה עליו". 35) אם לא מצא לעצמו זכות - אין בית־הדין טוענין לו, בניגוד לשאר דיני נפשות שאפילו אחד מן התלמידים מצא לו זכות - מעלים אותו, כמבואר לעיל פ"י, ה"ח (שם כט, א), והשווה הל' טוען ונטען פ"ו, ה"ח. 36) ששכח כבר צער גידול בנים ואינו רחמני (רש"י שם לו, ב). 37) בניגוד לשאר דיני נפשות, שאלה פסולים לדון בהן, כמבואר לעיל פ"ב, ה"ג. 38) שם לו, ב, ככתוב: לא תחמול וגו'. 39) בכת"י התימנים: היא. 40) פסוק זה מדבר באנשי עיר הנדחת, ואמרו בסנהדרין קיא, ב "כל זמן שהרשעים בעולם - חרון אף בעולם, אבדו רשעים... נסתלק חרון אף מן העולם" (השווה הל' ע"ז פ"ד, הט"ז). ובמו"נ ח"ג, פל"ט "שהרחמנות על העבריינים אכזרית היא על כל הברואים".

ו. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְכֵן הַטֻּמְאוֹת וְהַטְּהָרוֹת[41] - מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים, וְשׁוֹמְעִין אֶת דְּבָרָיו[42]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - מַתְחִילִין מִן הַצַּד[43], וְאֵין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הַגָּדוֹל אֶלָּא בָּאַחֲרוֹנָה[44].

41) אם בא אדם לשאול על דבר טהרות לידע אם טמא או טהור הוא. 42) משום כבודו. ובכל זאת, משום מדת ענוה - יותר כדאי להתחיל מן הצד, כמו שהעיד רב (סנהדרין לו, א): אני הייתי במניינו של רבי (=רבינו יהודה הנשיא) וממני היו מתחילים בראש. וראה ברש"י לגיטין נט, א שרב היה הקטן שבהם (על־פי לחם־משנה). 43) מן הקטנים. 44) משנה, שם לב, א. והטעם, מבואר לעיל פ"י ה"ו, ובביאורנו שם.

ז. דִּינֵי מָמוֹנוֹת[45], וְכֵן הַטֻּמְאוֹת וְכֵן הַטְּהָרוֹת[46] - הָאָב וּבְנוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בִּשְׁנַיִם[47]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת וּמַכּוֹת, וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר הַשָּׁנָה[48] - אָב וּבְנוֹ אוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בְּאֶחָד[49].

45) שאינם צריכים מומחים, ומן התורה דן בהם אפילו דיין

אחד (לעיל פ"ב, ה"י). 46) בכת"י התימנים: וכן הטמאות והטהרות. שהוראתן ביחיד, ואין בהן מנין, אלא־אם־כן חולקים ביניהם, וצריך לעמוד למנין אם רבו המטמאים או המטהרים (רש"י שם לו, א). 47) אע"פ שהם קרובים זה לזה, מתקבלות סברותיהם ונמנות לשתי דיעות (סנהדרין לו, א). ורבינו גורס: דיני ממונות יחד עם טומאות וטהרות, ואולם בנוסח התלמוד שלפנינו הושוו דיני ממונות לדיני נפשות שאין מונים אותם אלא באחד, וכן גירסת הראב"ד שם. 48) שמנין שלהם אף בתחילת הדין - מן התורה, ואין היחיד דן בהם בשום פנים, ראה לעיל פ"ה, ה"ד־ז. 49) סנהדרין לו, א, כי מאחר שסברת התלמיד היא מחכמת רבו, הרי לבו ושכלו כלב רבו והם אחד, כי אילו "היתה חכמתו מפי רב אחר, היה אומר טעם אחר" (רש"י שם ע"ב). וראה בסמוך ה"י.

ח. זֶה שֶׁאָנוּ מוֹנִין הָאָב עִם הַבֵּן בֵּין בְּאֶחָד בֵּין בִּשְׁנַיִם[50], כְּגוֹן שֶׁהָיָה הָאֶחָד מֵהֶן בַּסַּנְהֶדְרִין, וְהַשֵּׁנִי הָיָה מִן הַתַּלְמִידִים[51] שֶׁאָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה[52]. שׁוֹמְעִין דְּבָרָיו, וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִמּוֹ, וְנִמְנִין עִמּוֹ[53].

50) והלא הקרובים פסולים לדון?! 51) כי בסנהדרין אי־אפשר שישבו קרובים כאחד. 52) בדיני ממונות, כי בדיני נפשות אין התלמיד מלמד חובה (לעיל פ"י ה"ח, ולעיל ה"א). 53) לראות אם רבו המזכים או המחייבים, ודעתו נמנית בפני עצמה בדיני ממונות, ובדיני נפשות — אע"פ שאינה נמנית בפני עצמה, עכ"פ נושאים ונותנים עמו, אולי ע"י שכנועו ההגיוני יחזרו הדיינים מדעתם הקודמת, אולם כל זה הוא בשעת הוויכוח בלבד, ולא בשעת גמר דין (על־פי כסף־משנה).

ט. וּבִשְׁעַת גְּמַר דִּין[54] - אֵין גּוֹמְרִין אֶת הַדִּין בִּקְרוֹבִים; שֶׁהַדַּיָּנִין הַקְּרוֹבִים[55] פְּסוּלִין לְדִין, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[56].

54) כשבית־הדין אומר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב. 55) שיהיו האב והבן במושב אחד, וכן אמרו בתוספתא שם פ"ז, ה"ב: "ולא יהא יושב בצדו ואפילו הוא שותק, אלא עומד והולך לו". ולדעת רבינו - אין זה אלא בשעת גמר דין. 56) בהל' עדות פט"ז, ה"ה: "אין סומכין בסנהדרין שנים הקרובים זה לזה".

י. תַּלְמִיד שֶׁהָיָה חָכָם וּמֵבִין[57], וְהָיָה מְחֻסַּר קַבָּלָה[58] - הֲרֵי רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהּ[59] בְּדִין זֶה, וְהוּא דָּן עִמּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[60].

57) למצוא ראיות וליישב הטעמים מלבו. 58) השמועה שקיבל אף הוא מרבו. 59) שעל יסוד הקבלה, יש מקום לישא וליתן אם המקרא הנידון דומה בפרטיו לקבלה המסורה, או שיש חילוק ביניהם. 60) סנהדרין לו, ב, כגון רב כהנא ורב אסי תלמידי רב, לקבלתו הם זקוקים, שהוא בקי מהם ועשיר בידיעות יותר מהם, אבל לסברתו - לשכל ההגיוני וכח ההשוואה - אינם צריכים, ומפרש רש"י: הרי הם נמנים כאנשים נפרדים, כי אם תחוש לקבלת הידיעות ששמעו ממנו, הרי כל ישראל קיבלו ממשה. וראה לעיל אות מז.

יא. הַכֹּל כְּשֵׁרִים לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אֲפִלּוּ גֵּר[61]; וְהוּא שֶׁתְּהֶיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[62]. וְגֵר דָּן אֶת חֲבֵרוֹ הַגֵּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[63]. וְכֵן הַמַּמְזֵר[64] וְהַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת[65]. אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - אֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים הַמַּשִּׂיאִין לְכְהֻנָּה[66], וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶן סוּמָא אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].

61) אע"פ שאינו בא מטיפה כשרה (שם לו, ב). 62) כפירוש הרי"ף שם. כי אם אין אמו מישראל, הרי אמרו (יבמות מד, ב) "שום תשים עליך מלך - כל משימות שאתה משים, לא יהיו אלא מקרב אחיך", וכשאמו מישראל הוא נחשב "מקרב אחיך" כמבואר שם. והוא־הדין אם אביו מישראל הוא כשר לדון, כמבואר ב'תוספות' יבמות קב, א ד"ה לענין. וכן בחו"מ סימן ז, סעיף א. 63) יבמות קב, א, כי לא אמרה תורה אלא: "עליך מלך, מקרב אחיך" ולא על הגר חבירו. 64) אע"פ שאינו כשר לבוא בקהל (סנהדרין לו, ב), והשווה לעיל פ"ב, ה"ט. 65) שם לד, ב, שהרי דיני ממונות גומרים בלילה, ולילה אינו זמן ראיה כסומא. אבל הסומא בשתי עיניו פסול לכל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם. 66) מיוחסים הכשרים להשיא בנותיהם לכהנים, והגר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה, כמפורש במשנה קידושין עז, א (סנהדרין לב, א). והטעם מפורש שם לו, ב שנאמר (שמות יח, כב) "ונשאו אתך - בדומים לך". 67) לעיל פ"ב ה"ט, והשווה שם ה"ו ובביאורנו שם.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כיצד דנים דיני נפשות, תנאי ההתראה בעבריין, איומי בית דין על העדים. אשה מעוברת שנגמר דינה למות אם ממתינים לה עד שתלד. נגמר דינו למות, ועדיין לא הקריבו קרבנותיו, אם ממתינים לו עד שיקריבום.

א. כֵּיצַד דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת? כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים לְבֵית דִּין וְאוֹמְרִים: רָאִינוּ פְּלוֹנִי זֶה שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית - אוֹמְרִין לָהֶן: מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ?[2] הִתְרֵיתֶם בּוֹ?[3] אִם אָמְרוּ[4]: אֵין אָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, אוֹ נִסְתַּפֵּק לָנוּ[5], אוֹ שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[6].

2) את העבריין, שמא נתחלף לכם באחר. ובסנהדרין (מ, ב) כתוב בברייתא: "מכירים אתם אותו, גוי הרג, ישראל הרג" וכו'. ובמשנה שם עמ' א, מפרש רש"י: מכירים אתם אותו - את ההרוג שמא גוי הוא" וכו'. ורבינו כנראה מפרש הכרה זו לענין העבריין גופו. ולענין הכרת ההרוג - ודאי שרבינו יודה, שזוהי בכלל בדיקת העדים, וכדבריו בהל' עדות פ"א, ה"ו: "כל המרבה בבדיקות - הרי זה משובח" (לחם־משנה). 3) שיפרוש מהעבירה, וכמבואר בסמוך ה"ב. 4) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: אמרו. 5) אם זהו העבריין. וראה בחולין צו, א: אמרו, פלוני שסימניו הם כך וכך הרג את הנפש - אין הורגים אותו, ומפרש רש"י: אין

אנו מכירים בו מעולם, אלא סימניו כך וכך היו, בגופו ובכליו של הורג. 6) ראה בסמוך אות ט.

ב. אֶחָד תַּלְמִיד חָכָם וְאֶחָד עַם הָאָרֶץ צָרִיךְ הַתְּרָאָה; שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתְּרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, שֶׁמָּא שׁוֹגֵג הָיָה[7]. וְכֵיצַד מַתְרִין בּוֹ? אוֹמְרִין לוֹ: פְּרֹשׁ, אוֹ אַל תַּעֲשֶׂה, שֶׁזּוֹ עֲבֵרָה הִיא, וְחַיָּב אַתָּה עָלֶיהָ מִיתַת בֵּית דִּין[8] אוֹ מַלְקוּת. אִם פֵּרַשׁ - פָּטוּר. וְכֵן אִם שָׁתַק אוֹ הִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ[9] - פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי - פָּטוּר. עַד שֶׁיַּתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה וְיֹאמַר: עַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[10]. וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲבֹר וְיַעֲשֶׂה תֹּכֶף לַהַתְרָאָה בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[11]; אֲבָל אַחַר כְּדֵי דִּבּוּר - צָרִיךְ הַתְרָאָה אַחֶרֶת. וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אֶחָד מִן הָעֵדִים וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אַחֵר[12] בִּפְנֵי עֵדִים, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שָׁמַע קוֹל הַמַּתְרֶה וְלֹא רָאָהוּ[13], וַאֲפִלּוּ הִתְרָה בְּעַצְמוֹ[14] - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג.

7) ואפילו תלמיד־חכם יכול לשגות, שלא ידע שחתיכה זו של חלב היא, או שהיום שבת ואסור במלאכה, וכן הוא יכול לומר חשבתי שלא ייעשה המעשה שנעשה וטעיתי (רדב"ז). והשווה הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ג: "אלא להבחין בין שוגג למזיד". ומפרש המגיד־משנה שם: להבחין המעשה אם נעשה בשלימות כוונה, אם הוא שוגג בשום דבר, כגון שלא ידע שזוהי ערוה וכו'. 8) אבל אין צורך שיודיעוהו באיזו מיתה יהרג (סנהדרין ח, ב) וכדעת החכמים. 9) נענע בראש לאות הסכמה. 10) תוספתא (סנהדרין פי"א, מ"א) וכן בירושלמי פ"ה, ה"א. ובסנהדרין מא, א אמרו: מנין להתראה מן התורה? שנאמר (שמות כא, יד) "וכי יזיד איש על רעהו להרגו" - שהתרו בו ועדיין הוא מזיד, ומפרש רש"י: יזיד — משמע, תמיד הוא בזדונו. ומניין שאינו נהרג עד שיתיר עצמו למיתה? שנאמר (דברים יז, ו) "יומת המת", ומפרש רש"י: משמע, כבר הוא מת קודם שבא לבית־דין, שחייב עצמו מיתה בפיו. והשווה לקמן פי"ח ה"ה, לענין עונש מלקות. 11) שאם שהה כדי דיבור, יש לומר שכבר שכח ההתראה (שם מ, ב וברש"י). 12) בכת"י תימן: או שהתרה בו אחד. 13) מכות ו, ב. ושם אמרו: "ואפילו מן השד", ורבינו השמיטו, "לסיבה ידועה אצלו" (לשון הרדב"ז), שאינו מזכיר את השדים כלל בחיבורו, וכתב במקום זה: שמע קול המתרה ולא ראהו, שכן גם השדים אינם נראים. 14) שם, ומפרש רש"י: מפי עצמו - ההרוג עצמו התרה בהורג. והכסף־משנה מוסיף בזה עוד פירוש: שההורג עצמו היה מתרה בעצמו, ואומר: ראוי לי להמנע מלעשות זאת, שאם־כן יהרגוני בית־דין, ואח"כ גבר יצרו עליו ועבר.

ג. אָמְרוּ הָעֵדִים: הָיְתָה לוֹ הַתְּרָאָה וּמַכִּירִין אָנוּ אוֹתוֹ - מְאַיְּמִין בֵּית דִּין עֲלֵיהֶן[15]. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת?[16] אוֹמְרִים לָהֶן: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד[17] וּמִשְּׁמוּעָה[18], עַד מִפִּי עֵד[19], מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן שְׁמַעְתֶּם? אוֹ שֶׁמָּא אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדֹּק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה?[20] הֱוֵו יוֹדְעִים, שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - אָדָם נוֹתֵן מָמוֹנוֹ וּמִתְכַּפֵּר לוֹ[21]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ[22] תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם. שֶׁהֲרֵי בְּקַיִן נֶאֱמַר[23]: קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים[24] - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ. לְפִיכָךְ[25] נִבְרָא אָדָם יְחִידִי בָּעוֹלָם, לְלַמֵּד: שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִן הָעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא; וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת בָּעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא. הֲרֵי כָּל בָּאֵי עוֹלָם בְּצוּרַת אָדָם הָרִאשׁוֹן הֵם נִבְרָאִים[26], וְאֵין פְּנֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן דּוֹמִין לִפְנֵי חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לוֹמַר: בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם[27]. שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ וּלְצָרָה זוֹ?[28] הַלּוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע[29]. אוֹ שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה?[30] וַהֲלוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה[31]. אִם עָמְדוּ בְּדִבְרֵיהֶן[32] - מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת עֵדוּת[33]. אִם נִמְצֵאת עֵדוּתוֹ מְכֻוֶּנֶת[34] - מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כָּרִאשׁוֹן. אֲפִלּוּ הָיוּ מֵאָה עֵדִים - בּוֹדְקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה[35]. נִמְצְאוּ דִּבְרֵי כָּל הָעֵדִים מְכֻוָּנִים - פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36], וְאוֹמְרִים: אִם לֹא חָטָאתָ - אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם. וְדָנִין אוֹתוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פְּטָרוּהוּ; וְאִם לֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - אוֹסְרִין אוֹתוֹ עַד לְמָחָר[37]. וּבוֹ בַּיּוֹם מְזַדְּוְגִין הַסַּנְהֶדְרִין זוּגוֹת זוּגוֹת[38] לְעַיֵּן בְּדִינוֹ. וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם[39]. וְנוֹשְׁאִין בַּדָּבָר כָּל הַלַּיְלָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִם זוּג שֶׁלּוֹ אוֹ עִם עַצְמוֹ בְּבֵיתוֹ. וְלַמָּחֳרָת מַשְׁכִּימִין לְבֵית דִּין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה, וּמְזַכֶּה אֲנִי בִּמְקוֹמִי; וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְחַיֵּב, וּמְחַיֵּב אֲנִי בִּמְקוֹמִי, אוֹ חָזַרְתִּי בִּי וַאֲנִי מְזַכֶּה. וְאִם טָעוּ בַּדָּבָר וְלֹא יָדְעוּ מִי הֵם שֶׁחִיְּבוּ אוֹ זִכּוּ מִטַּעַם אֶחָד, שֶׁאֵינָן נֶחְשָׁבִין אֶלָּא כְּאֶחָד כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[40] - הֲרֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין מַזְכִּירִין אוֹתָן[41], שֶׁהֲרֵי כּוֹתְבִין טַעַם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[42]. וּמַתְחִילִין בְּדִינוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פְּטָרוּהוּ; וְאִם הֵצְרְכוּ לְהוֹסִיף - מוֹסִיפִין[43]. רַבּוּ הַמְחַיְּבִין וְנִתְחַיֵּב - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְהָרְגוֹ. וּמָקוֹם שֶׁהוֹרְגִין בּוֹ בֵּית דִּין הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין וְרָחוֹק מִבֵּית דִּין[44], שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וְיֵרֵאָה לִי, שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק כְּמוֹ שִׁשָּׁה מִילִין[45], כְּמוֹ שֶׁהָיָה בֵּין בֵּית בֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהָיָה לִפְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד[46], וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[47].

15) מיירא אותם, שלא יעידו שקר. 16) בכת"י תימן: עידי נפשות. וכן לשון המשנה בסנהדרין לז, א. 17) מתוך השערה ואומד הדעת. 18) שמעתם אומרים, ואינכם

יודעים מי הוא האומר. 19) מפי עד אחר שהעיד בבית־דין אחר. 20) ככתוב (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת", ולקמן בהל' עדות פ"א, ה"ד יבואר שבשבע חקירות בודקים אותם. 21) אם העיד שקר, נותן ממון לזה שהפסיד על ידו ומתכפר. 22) שעתיד היה להוליד. ובכת"י תימן: ודם זרעותיו. 23) בכת"י הנ"ל: לקין נאמר. 24) "אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך" (משנה בסנהדרין לז, א). 25) כל זה מדברי האיום (רש"י שם). 26) להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם (שם). 27) כלומר, חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד עצמי מן העולם בעבירה אחת (רש"י שם). ולשון המשנה שם: "להגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולן דומין זה לזה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחבירו". 28) להכניס ראשנו בדאגה זו ואפילו על האמת. 29) והפסוק מסיים: "אם לא יגיד ונשא עוונו", יש כאן נשיאות עוון אם לא תעידו. 30) להיות מתחייבים בדמיו, נוח לנו לעמוד ב"אם לא יגיד" (רש"י שם). 31) אם רשע הוא, אין כאן עונש. 32) שמוכנים הם להעיד, למרות האיום. 33) פ"א, ה"ד. 34) שיודע לכוון את הזמן והמקום ופרטי המעשה, כמבואר שם ה"ה. 35) שאם יכחיש בדבריו את דברי הקודמים - הרי כל העדות בטלה, וכדברי רבי עקיבא במכות ה, ב. וכן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה העדות כולה (סנהדרין ס, א), והשווה הל' עדות פ"ב ה"ג, פ"ה ה"ג. 36) לעיל פ"י ה"ז. 37) סנהדרין עח, ב, חבישה נלמדת ממקושש, שנאמר בו (במדבר טו, לד) "ויניחו אותו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו" (אור שמח). 38) בבתיהם או בשוק, ונושאים ונותנים בדבר (רש"י סנהדרין מ, א). 39) שנאמר (משלי לא, ד) "ולרוזנים אַי שכר" - העוסקים ברזו של עולם (דיני נפשות) אל ישתכרו (שם מב, א). 40) לעיל פ"י, ה"ה. 41) שם מ, א. 42) ראה לעיל פ"א, ה"ט. וראה בסנהדרין לד, א "כדי שלא יאמרו שנים, טעם אחד משני מקראות". 43) כמבואר לעיל פ"ט, ה"ב: "היו אלו כנגד אלו או שהיו המחייבים יותר אחד בלבד, מוסיפים והולכים עד שבעים ואחד". וראה שם ה"ג. 44) סנהדרין מב, ב "שמא בעוד שמוליכים אותו לבית הסקילה ימצאו לו זכות (לקמן פי"ג, ה"א) ויפטר" (רע"ב שם). ובגמרא שם הוסיפו: כדי שלא ייראו בית־דין רוצחים. 45) מיל - הוא מידת ארץ של אלפים אמה (יומא סז, א וברש"י. וכן ברבינו חננאל שם). 46) באמצע מחנה שכינה. 47) שהיה שנים עשר מיל, נמצא שהיה בין משה לסוף המחנה מכל הצדדים ששה מילין. ולפי שהחצר, בה עומד המשכן, ממעטת ממחצית המחנה שיעור חציה, שהוא חמישים אמה על חמשים (החצר היתה מאה אמה על חמישים), לפיכך מדייק רבינו ואומר: "כמו" ששה מילין ('תוספות יו"ט' שם).

ד. מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ, אֶלָּא יֵהָרֵג בְּיוֹמוֹ[48]. אֲפִלּוּ הָיְתָה עֲבָרָה - אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[49]. וּמַכִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד בֵּית הַהֲרָיוֹן עַד שֶׁיָּמוּת הַוָּלָד תְּחִלָּה[50]. אֲבָל אִם יָשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר[51] - מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[52]. וְכָל אִשָּׁה שֶׁתֵּהָרֵג - מֻתָּר לֵהָנוֹת בִּשְׂעָרָהּ[53].

48) סנהדרין לה, א, "נמצא אתה מענה את דינו" שכל היום הוא מצפה למיתה (רש"י שם). וכן שם פט, א "למה מענים דינו של זה, אלא ממיתים אותו מיד". 49) אלא הורגים ולדה עמה, שגוף אחד הוא (ערכין ז, א וברש"י). 50) שלא תבוא לידי ניוול (שם), שאם תהא חיות בוולד, יצא לאחר מיתת אמו וניוול הוא (רש"י שם). 51) הכסא שהיו מושיבים עליו את היולדת בשעת הלידה, מלשון הכתוב ישעיה לז, ג. 52) ערכין שם, כיון שעקר ונע הולד ממקומו - גוף אחר הוא (רש"י). 53) שם עמ' ב, אע"פ שהמת אסור בהנאה, שיער לאו בר מיתה הוא, שאינו עשוי להשתנות (רש"י). וכדברי רבינו לקמן בהל' אבל פי"ד, הכ"א: "חוץ משערו שהוא מותר בהנאה מפני שאינו גופו".

ה. מִי שֶׁיָּצָא לְהָרֵג וְהָיָה זִבְחוֹ[54] זָבוּחַ - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ עַד שֶׁמַּזִּין עָלָיו[55] מִדַּם חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ[56]. וְאִם נִגְמַר דִּינוֹ וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁחַט הַזֶּבַח - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ עַד שֶׁיַּקְרִיבוּ עָלָיו קָרְבָּנוֹ, שֶׁאֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ[57].

54) זבח קרבנו. 55) זורקים על המזבח בשבילו. 56) שאינם קרבים לאחר מיתתו, אבל עולתו קרבה אפילו לאחר מיתתו (ערכין שם, וב'תוספות' ד"ה מזין). 57) שם, "נעשה כמי שחטא באותה שעה ואין נזקקים לו", והשווה הל' שגגות פ"ג, הי"ב.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ד'־י' תמוז תשע"ט

יום ראשון ד' תמוז ה'תשע"ט

הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר כהן שטיהר כליו לגת זו והניחם לגת הבאה, הרוצה לעשות יינו או שמנו בטהרה באומנים עמי הארץ, הבדדים והבוצרים שנמצאת טומאה לפניהם אם נאמנים לומר לא נגענו, המטהר הבדדים והכניסם לבית הבד ונעל בפניהם, חמריו ופועליו טעונים טהרות ועברו לפניו והפליגו ממנו, חבר שהיה לבוש חלק ועטוף בטלית ומהלך ואמר בדעתי היה לשמור החלוק ולא הטלית, ודין היה משתמש מן החבית בטהרה בחזקת שהיה חולין ונמצאת תרומה, נתחלפו לה כלים של חול בכלים של שבת ולבשם, חבר

שהניח טהרות או כלים ומת, ומי שאמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך, ודין היה עושה עמו בטהרות ולאחר זמן אמר לו טהרות שעשיתי עמך נטמאו.

א. כֹּהֵן[2] שֶׁטִּהֵר כֵּלָיו לְגַת זוֹ וְהִנִּיחָן לַגַּת הַבָּאָה - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקָתָן[3]; שֶׁאֵין עַמֵּי הָאָרֶץ נוֹגְעִין בְּכֵלִים שֶׁל כֹּהֵן זֶה שֶׁהֵן בְּתוֹךְ גִּתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹכֵל טְהָרוֹת[4]. אֲבָל שֶׁל יִשְׂרָאֵל[5] טְמֵאוֹת, עַד שֶׁיֹּאמַר: בְּלִבִּי הָיָה לִשְׁמֹר[6] עַם הָאָרֶץ שֶׁיִּכָּנֵס לַגַּת שֶׁלֹּא יִגַּע בַּכֵּלִים.

2) טהרות פרק ז משנה ז ושם כתוב סתם "המניח" ורבינו מפרש שהמדובר, בכהן המקבל לתוך כליו יין תרומה מעם הארץ והשאיר כליו בגיתו של עם הארץ, אולם הר"ש והרא"ש גורסים: "בגוי כליו טהורים". ופירשו שאין חוששים ליין נסך, אבל לטומאה חוששים. 3) בחזקת טהרה. 4) עם הארץ יודע שהכהן אוכל טהרות וייזהר, שלא לנגוע בכליו. 5) חבר. 6) שמתי לב ושמרתי.

ב. הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת יֵינוֹ בְּטָהֳרָה בְּאֻמָּנִין עַמֵּי הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה מַטְבִּיל אֶת הַבּוֹצְרִים[7]. וְכֵן אִם הָיָה עוֹשֶׂה שֶׁמֶן - מַטְבִּיל אֶת הַבַּדָּדִין[8]. וְצָרִיךְ לַעֲמֹד עַל הָאֻמָּנִים עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ בְּפָנָיו, שֶׁהֲרֵי אֵינָן יוֹדְעִים[9] הִלְכוֹת טְבִילָה וַחֲצִיצָה[10]. יָצְאוּ חוּץ לְפֶתַח בֵּית הַבַּד וְנִכְפְּנוּ אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר וְחָזְרוּ - הֲרֵי אֵלּוּ בְּטָהֳרָתָן. עַד כַּמָּה יַרְחִיקוּ וְהֵם טְהוֹרִין? עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסָּתְרוּ מֵעֵינָיו. אֲבָל אִם נִסְתְּרוּ מֵעֵינָיו - חָזְרוּ לְטַמְּאָתָם, עַד שֶׁיִּטְבְּלֵם פַּעַם אַחֶרֶת וְיַעֲרִיב שִׁמְשָׁן.

7) הקוטפים את הענבים מן הגפנים, שהענבים מקבלים טומאה משעת בצירתם מפני שהוכשרו במשקה היוצא מעצמו מן הענבים. 8) שדורכים את הזיתים בבית הבד ואז כבר הוכשרו, אבל מוסקי (קוטפי) הזיתים אינם צריכים טבילה, שהרי הזיתים לא הוכשרו ומעט המוהל הנסחט בסלים אינו מכשיר. לקמן יתבאר שאוכלין אינם מקבלים טומאה כל זמן שלא הורטבו באחד משבעת המשקין (הלכות טומאת אוכלין פרק א הלכה א). 9) אבל אם היו בקיאים היינו מאמינים להם שטבלו שלא בפני החבר. 10) מה הם הדברים החוצצים בין הטובל ובין המים והטבילה אינה מועילה, כגון אם משהו דבוק בבשרו וכדומה.

ג. הַבַּדָּדִין וְהַבּוֹצְרִים שֶׁנִּמְצֵאת טֻמְאָה לִפְנֵיהֶן - נֶאֱמָנִין לוֹמַר לֹא נָגַעְנוּ. וְכֵן בַּתִּינוֹקוֹת שֶׁלָּהֶם[11].

11) נאמנים לומר התינוקות לא נגעו ביין ובשמן.

ד. הַמְטַהֵר אֶת הַבַּדָּדִין וְהִכְנִיסָן לְבֵית הַבַּד וְנָעַל עֲלֵיהֶן, אִם הָיוּ שָׁם כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמִדְרָס - הֲרֵי בֵּית הַבַּד כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁמָּא נָגְעוּ בְּאוֹתָן הַכֵּלִים[12]. וַאֲפִלּוּ רָאָה אוֹתָם מִקְצָתָם נִזְהָרִין מֵאוֹתָם הַכֵּלִים מִפְּנֵי טֻמְאָתָן - הֲרֵי בֵּית הַבַּד טָמֵא, שֶׁמָּא הֵסִיטוּ[13] וְהֵן מְדַמִּין שֶׁאֵין הַמֵּסִיט טָמֵא, שֶׁאֵין עַמֵּי הָאָרֶץ בְּקִיאִין בְּטֻמְאַת הֶסֵּט[14].

12) ואחר כן נגעו בזיתים ובשמן. 13) הזיזו אותם ממקומם בלי נגיעה. 14) ולפיכך גם הכלים שבבית הבד טמאים, שמא נגעו בהם לפני שפירשו מהטומאה שאם נגעו בהם אחר שפירשו אינם מטמאים אותם, שהרי הם ראשון לטומאה ואין ראשון מטמא כלים.

ה. הָיוּ חַמָּרָיו[15] וּפוֹעֲלָיו טוֹעֲנִין טְהָרוֹת וְעוֹבְרִין לְפָנָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהִפְלִיגוּ[16] יָתֵר מִמִּיל[17] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא שׁוֹמְרָן, וְהֵן מְפַחֲדִין לִגַּע וְאוֹמְרִים: עַכְשָׁו יָבוֹא[18], שֶׁהֲרֵי הוּא אַחֲרֵינוּ. אֲבָל אִם אָמַר לָהֶם: צְאוּ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרֵיכֶם[19] - כֵּיוָן שֶׁנִּתְכַּסּוּ מֵעֵינָיו הֲרֵי הֵן טְמֵאוֹת[20].

15) נוהגי חמורים. 16) שהרחיקו. 17) מיל הוא אלפיים אמה ואין בעל הבית יכול לראות אם הם נוגעים. 18) שהרי הוא הולך אחריהם והם אינם יודעים, שמרחק רב כזה מפריד ביניהם (כסף משנה). 19) אחר זמן מה. 20) בטוחים הם שלא יבוא כל כך מהר ואינם מפחדים לנגוע.

ו. חָבֵר שֶׁהָיָה לָבוּשׁ בְּחָלוּק וְעָטוּף בְּטַלִּית וּמְהַלֵּךְ, וְאָמַר: בְּלִבִּי הָיָה לִשְׁמֹר אֶת הֶחָלוּק וְהָיִיתִי נִזְהָר בּוֹ, וְהִסַּחְתִּי דַּעְתִּי מִן הַטַּלִּית - הֲרֵי הֶחָלוּק בְּטָהֳרָתוֹ וְהַטַּלִּית טְמֵאָה, שֶׁמָּא נָגַע בָּהּ עַם הָאָרֶץ. הָיָה סַל[21] עַל כְּתֵפוֹ וּמַגְרֵפָה[22] בְּתוֹךְ הַסַּל, וְאָמַר: בְּלִבִּי הָיָה לִשְׁמֹר אֶת הַסַּל[23], וְלִשְׁמֹר אֶת הַמַּגְרֵפָה מִדָּבָר הַמְטַמְּאָהּ[24] אֲבָל לֹא מִדָּבָר הַפּוֹסְלָהּ[25] - הַסַּל טָהוֹר[26], וְהַמַּגְרֵפָה טְמֵאָה[27], וְכָל תְּרוּמָה שֶׁבַּסַּל פְּסוּלָה, מִפְּנֵי הַמַּגְרֵפָה שֶׁפּוֹסֶלֶת הָאֲכָלִין שֶׁבַּסַּל. הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ מִן הֶחָבִית בְּטָהֳרָה בְּחֶזְקַת שֶׁהִיא חֵלִין וְאַחַר כָּךְ נִמְצֵאת תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְהוֹרָה - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, שֶׁמָּא נָגַע בָּהּ טְבוּל יוֹם[28], שֶׁהוּא פּוֹסֵל בִּתְרוּמָה וְטָהוֹר בְּחֵלִין כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְאֵינוֹ דוֹמֶה מִשֶּׁמֵּר תְּרוּמָה לְמִשֶּׁמֵּר חֵלִין. וְאִם אָמַר: בְּלִבִּי הָיָה לְשָׁמְרָהּ אֲפִלּוּ מִדָּבָר הַפּוֹסְלָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה. נִתְחַלְּפוּ לוֹ כֵּלִים שֶׁל שַׁבָּת בְּכֵלִים שֶׁל חֹל וּלְבֵשָׁן - נִטְמְאוּ, שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר כֵּלִים שֶׁל חֹל כְּכֵלִים שֶׁל שַׁבָּת[29]. מַעֲשֶׂה בִּשְׁתֵּי נָשִׁים חֲבֵרוֹת שֶׁנִּתְחַלְּפוּ לָהֶן כְּלֵיהֶן בְּבֵית הַמִּרְחָץ, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְטִמְּאוּ הַכֹּל[30]. אֲפִלּוּ נָפְלָה מַעֲפָרְתָּהּ[31] מִמֶּנָּה וְאָמְרָה לְחָבֵר: תְּנֵהָ לִי, וּנְתָנָהּ לָהּ - נִטְמֵאת. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְּנֶנָּה לָהּ עַם הָאָרֶץ, אוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה הֶחָבֵר מְשַׁמְּרָהּ; שֶׁאֵין אָדָם מְשַׁמֵּר כֵּלִים שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ כְּכֵלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעַ שֶׁסָּמַךְ עָלָיו.

21) ובו תאנים. 22) כלי ברזל שמשתמשים בו להפריד את התאנים המודבקות זו בזו. 23) מכל טומאה. 24) פירש בכסף משנה, מדבר הנותן לה כוח טומאה לטמא אוכלין שיפסלו אוכלין אחרים שיגעו בהם. 25) שנותן לה כוח לפסול את הנוגע בה (פסול אינו פוסל אחרים). 26) שהרי שמר עליו מכל דבר טמא. 27) פירוש, לפסול אוכלין אבל

לא לטמאם (פירוש זה דחוק, שהרי פתח ב"הפוסלה" וסיים ב"טמאה", אולם לא מצאתי פירוש אחר להלכה זו). 28) טמא שטבל ביום וטרם שקעה השמש, טהור לחולין ופוסל את התרומה והוא שמר רק שמירת חולין. 29) ומכיוון שהסיח דעתו מהשמירה הדייקנית הרי זה כאילו הסיח דעתו לגמרי משמירה (רש"י שם). 30) מפני שלא שמרה על כליה של השנייה כמו על כליה. ואפשר לפרש שהמדובר, כשלא ידעה האחת אם האחרת היא חבירה ולפיכך לא שמרה כל כך על כליה. 31) סודר שלה. כל דינים אלה הם מעלות יתירות לטהרות.

1 ז. חָבֵר שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ טְהָרוֹת[32] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת[33].
2 הִנִּיחַ כֵּלִים - הֲרֵי הֵן טְמֵאִים[34]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁמָּא[35]
3 נִטְמְאוּ וְהִזָּה עֲלֵיהֶם בַּשְּׁלִישִׁי וְלֹא הִזָּה עֲלֵיהֶן
4 בַּשְּׁבִיעִי[36], אוֹ שֶׁמָּא הִזָּה עֲלֵיהֶם בַּשְּׁבִיעִי וַעֲדַיִן לֹא
5 הִטְבִּיל[37], אוֹ שֶׁמָּא לֹא הִזָּה עֲלֵיהֶן בַּשְּׁבִיעִי[38] כָּל
6 עִקָּר.

32) אוכלין ומשקין. 33) חבר אינו משהה בביתו אוכלין טמאים, כדי שלא יבוא לידי מכשול. 34) בכלים החמירו מפני שאפשר לטהרם על ידי הזאה וטבילה ולא חילקו בין כלי לכלי ולפיכך טימאו אף כלי חרס, שאין להם טהרה כלל. 35) כל הספיקות הללו נאמרו בתוספתא שם. 36) וטעונים הזאה ארבעת הימים הראשונים, שכל אחד הוא ספק שביעי. 37) וטעונים טבילה אחר כל ההזאות. 38) המלה בשביעי לכאורה מיותרת.

7 ח. מִי שֶׁאָמַר לוֹ עֵד אֶחָד: נִטְמְאוּ טָהֳרוֹתֶיךָ, וְהַלָּה
8 שׁוֹתֵק - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן וַהֲרֵי הֵן טְמֵאוֹת. וְאִם הִכְחִישׁוֹ
9 וְאָמַר: לֹא נִטְמְאוּ - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן, עַד שֶׁיָּעִידוּ
10 שְׁנַיִם. הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ[39] בִּטְהָרוֹת אוֹ בִּזְבָחִים, וּלְאַחַר
11 זְמַן מְצָאוֹ וְאָמַר לוֹ בְּשָׁעָה שֶׁפָּגַע בּוֹ: טְהָרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי
12 עִמְּךָ נִטְמְאוּ וּזְבָחִים שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ נִתְפַּגְּלוּ - הֲרֵי זֶה
13 נֶאֱמָן. אֲבָל אִם פָּגַע בּוֹ וְלֹא אָמַר לוֹ כְּלוּם, וְאַחַר כָּךְ
14 פָּגַע בּוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה וְאָמַר לוֹ - אֵינוֹ נֶאֱמָן, אֶלָּא הֲרֵי
15 זְבָחָיו בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת וְטָהֳרוֹתָיו בְּחֶזְקַת טָהֳרָה.

39) והמדובר, בעושה עימו חינם, אבל אם הוא מקבל שכר נאמן אפילו בפגישה שנייה מפני שהוא מפסיד את שכרו ולפיכך אנו אומרים מתוך שנאמן להפסיד שכרו נאמן גם לטמא את הטהרות, כמו סופר שכתב ספר תורה בשכר ואמר שהקלף לא היה מעובד לשמו והספר פסול.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

יום שני ה' תמוז ה'תשע"ט

הִלְכוֹת שְׁאָר אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[1]

יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה[2], וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) דִּין טֻמְאַת נְבֵלָה. ב) דִּין טֻמְאַת שֶׁרֶץ. ג) דִּין טֻמְאַת שִׁכְבַת זֶרַע. וַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה כַּשֶּׁרֶץ, וְטֻמְאָתָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה סדר טהרות מונה אחד עשר סוגי אב הטומאות, והם: טומאת מת, טומאת מי חטאת (מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה), חטאות (בספרים שבידינו כתוב "חטאת", וצ"ל "חטאות", והכוונה לחטאות שמזים דמם בהיכל), טומאת צרעת, זב, זבה, נדה, יולדת, נבילה, שרץ ושכבת זרע. דיניהם של שמונת הראשונים נתבארו בארבע ההלכות הקודמות, ודיני שלושת אב הטומאות הנשארים יתבארו בהלכה זו, ומכאן השם "שאר אבות הטומאות". 2) כשאנו קוראים בתורה (ויקרא, יא) נמצא ציוויים רבים, אולם רבינו ב'ספר המצוות' כלל שביעי, מודיע לנו שיטתו במנין המצוות, וקובע שאין למנות את פרטי המצוות כמצוות בפני עצמן, אלא כולן נמנות כמצוה אחת הכוללת דינים הרבה, והשיג על 'בעל הלכות גדולות' שמנה פרטים במספר תרי"ג המצוות. בהתאם לשיטתו זו, יצאו לו כאן רק שלוש מצוות־עשה.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שהנבילה אב מאבות הטומאות, ומה מטמאה, ואי זו היא נבילה. ודין אם שחיטה מועילה בבהמה וחיה טמאה, ואם הנבלות מצטרפות לטמא בכזית. מוח וחלב ודם בהמה טהורה שמתה או חלב בהמה טמאה. חלב הכוי והדברים שאין מטמאין מן הנבילות והבהמות שעורותיהן כבשרן. ודין אם עיבדן או הלך בהם כדי עיבוד או עשה מעשה שבטלם. ודין עד כמה יהיה העור חיבור ועור שיש עליו כזית נבילה. ודין עור שיש עליו שני חצאי זיתים, ובשר נבילה יבש או שהיה סרוח מעיקרו. ודין שיליא וקיבה וחלב של נבילה, ובהמה ששפעה חררת דם, ונבילה שנתערבה בשחוטה.

16 א. הַנְּבֵלָה - אָב[2] מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת. כְּזַיִת[3] מִבְּשָׂרָהּ[4]
17 מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע[5], וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר[6].
18 וּמְטַמֵּא אֶת הָאָדָם בְּמַשָּׂא[7] לְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמֻרְכָּב
19 הַזָּב[8]. כֵּיצַד? אָדָם שֶׁנָּגַע בִּנְבֵלָה - נִטְמָא, וַהֲרֵי הוּא
20 רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאִם נָגַע בְּכֵלִים אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ
21 בַּנְּבֵלָה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין[9]. וְכֵן כֵּלִים שֶׁעָלָיו טְהוֹרִין.
22 לְפִי שֶׁהוּא וָלָד[10], וְאֵין וָלָד מְטַמֵּא כֵּלִים. אֲבָל
23 הַנּוֹשֵׂא אֶת הַנְּבֵלָה מְטַמֵּא כֵּלִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[11],
24 שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנֹּשֵׂא אֶת נִבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו. וְאוֹתָן
25 הַבְּגָדִים רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא
26 כְּלֵי חֶרֶס וַאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[12], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ
27 בְּמְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[13].

2) כלים פ"א מ"ב. 3) 'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא יוד, ה"ו: "למה נאמר (ויקרא יא, מ) האוכל מנבלתה? ליתן שיעור לנוגע ונושא, מה האוכל – כזית, אף הנוגע והנושא כזית" (סתם אכילה - כזית). 4) ולא עצמות – 'תורת כהנים' שם פרק י: "מנבלתם" ולא מן העצמות. 5) כתוב בתורה (שם, כז): כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב. 6) אם נכנס כזית מן הנבילה לאוירו של כל חרס, נטמא הכלי וכל מה שבתוכו, אף־על־פי שלא נגע בדופניו. כתוב בתורה (שם, לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו

יטמא", ודרשו ב'תורת כהנים' (שם פרשתא ז ה"ה): "מתוכו הוא מטמא ואינו מטמא מאחוריו". 7) אם האדם נשא את הנבילה, אף־על־פי שלא נגע בה, כגון שהיה דבר מבדיל בין גופו ובין הנבילה, שנאמר (שם, כח): "והנושא את נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב". 8) שהנוגע בו אינו מטמא בגדים, והנושאו מטמא בגדים. ובזה נבדל מרכב ממשכב וממושב, שגם נגיעתם מטמאה בגדים (ראה הלכות מטמאי משכב ומושב פ"ו הלכה ב). 9) ב'תורת כהנים' (שם פ"ו הלכה ז): "הנוגע יטמא עד הערב", ואין הנוגע מטמא בגדים. 10) הנוגע באב הטומאה נעשה ולד (ראשון לטומאה). 11) ונעשים ראשון לטומאה כמו האדם, אבל כלים שנגע בהם אחרי שפירש מן הטומאה לא נטמאו. וכל זמן שלא פירש מן הטומאה, מטמא כל כלים שהוא נוגע בהם, ולא דוקא בגדים. שם, פרשתא ד, ה"ט: מנין לעשות שאר כלים כבגדים? (בתורה כתוב: יכבס בגדיו), תלמוד לומר "טמא" (צ"ל יטמא - הגר"א). 12) שם: "יכול יטמא אדם וכלי חרס? תלמוד לומר בגד, בגד הוא מטמא ואינו מטמא אדם וכלי חרס". 13) פרק ו.

1 **ב. אֶחָד[14] בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין הַמִּתָּרִין בַּאֲכִילָה בֵּין**
2 **הָאֲסוּרִין[15], אִם מֵתוּ - כֻּלָּן בְּשָׂרָן מְטַמֵּא בְּכַזַּיִת.**
3 **וּשְׁחִיטַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְחַיָּה טְהוֹרָה מְטַהֲרָתָן[16] בְּכָל**
4 **מָקוֹם. וַאֲפִלּוּ שָׁחַט חֵלִין בָּעֲזָרָה וְקָדָשִׁים בַּחוּץ[17] -**
5 **הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. וְאִם אֵרַע פִּסּוּל בַּשְּׁחִיטָה - הֲרֵי זוֹ**
6 **נְבֵלָה[18] וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא[19], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת**
7 **שְׁחִיטָה[20].**

14) בין בהמה ובין חיה. 15) בגמרא חולין ע, ב למדו זה מן הכתוב. 16) אפילו אם היא אסורה באכילה ע"י אחד משמונה־עשרה טריפות. שם עב, ב (ראה לקמן ה"ג). 17) שהם אסורים גם בהנאה (זבחים סח, א). 18) כר' יהושע, במשנה חולין לב, א. 19) השחיטה אינה מועילה אפילו לטהר מטומאת משא החמורה. 20) פ"ג הלכה יח.

8 **ג. בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה טְמֵאָה אֵין הַשְּׁחִיטָה מוֹעֶלֶת**
9 **בָּהּ[21], וְאֶחָד הַשּׁוֹחֵטָהּ אוֹ הַנּוֹחֲרָהּ אוֹ הַחוֹנְקָהּ אוֹ**
10 **שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה. וְכָל הַנְּבֵלוֹת**
11 **מְצָטָרְפוֹת[22] לְעִנְיַן טֻמְאָה לִכְזַיִת, אֶחָד טְמֵאוֹת וְאֶחָד**
12 **טְהוֹרוֹת[23].**

21) משנה שם עב, ב. 22) משנה מעילה א, ב. 23) כחצי זית מטמאה מצטרף עם כחצי זית מטהורה לענין טומאה, אבל אין מצטרפים לחייב מלקות על אכילתם (ראה הלכות מאכלות אסורות פ"ד הלכה יז, והשלמות להלכה יב).

13 **ד. מֹחַ הֲרֵי הוּא כְּבָשָׂר[24]. וְדַם הַנְּבֵלָה אֵינוֹ מְטַמֵּא[25]**
14 **כְּנְבֵלָה, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּמַשְׁקִין טְמֵאִים, שֶׁאֵינוֹ**
15 **מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כֵּלִים[26] מִן הַתּוֹרָה[27].**

24) חולין קכה, א. 25) עדיות פ"ח מ"א. העיד ר' יהושע בן בתירה על דם נבילות שהוא טהור. 26) כוונת רבינו ברורה, שאינו מטמא מן התורה כלל אפילו בשיעור רביעית הלוג שהוא גדול פי שלושה מכזית. וחזר בו מפירושו למשנה זו (וכן פירש גם הרע"ב שם) שטהור מלטמא בכזית כבשר אבל ברביעית מטמא, מפני שבברייתא (מנחות קג, ב) נאמרה עדות זו בשם ר' יהושע (בן חנניה) ור' יהושע בן בתירה, והוסיפו מעשה שהיה, שלא טימאו חכמים דם נבילה אפילו בשיעור גדול (ראה 'תוספות יום טוב' בעדויות שם, וראה הלכות טומאת אוכלין פ"י הלכה ג בהשלמות). 27) משמע שמדרבנן מטמא כלים כמשקין טמאים. אולם מלשונו בפ"י מטומאת אוכלין ה"ג, משמע שאינו משקה.

16 **ה. חֵלֶב[28] בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁמֻּתָּה - טָהוֹר. שֶׁנֶּאֱמַר:**
17 **וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה[29] וְאָכֹל**
18 **לֹא תֹאכְלֻהוּ - מִי שֶׁאִסּוּרוֹ מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה[30].**
19 **וְאִם הֵכְשַׁר בַּמַּשְׁקִין הַמַּכְשִׁירִין[31] - הֲרֵי הוּא כָּאֲכָלִין**
20 **טְמֵאִין[32], וְאֵינוֹ כִּבְשַׂר נְבֵלָה. וְהַנּוֹגֵעַ בַּחֵלֶב הַחוֹפֶה**
21 **אֶת הַכֻּלְיָא קֹדֶם הַפְרָשָׁה[33] - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּנוֹגֵעַ**
22 **בַּכֻּלְיָא עַצְמָהּ, שֶׁהֲרֵי כַּמָּה חוּטִין נִמְשָׁכִין מִמֶּנָּה[34]**
23 **בַּחֵלֶב. אֲבָל בְּהֵמָה טְמֵאָה וְהַחַיָּה בֵּין טְהוֹרָה[35] בֵּין**
24 **טְמֵאָה - אֶחָד בְּשָׂרָהּ וְאֶחָד חֶלְבָּהּ לְטֻמְאָה, וּמְטַמֵּא**
25 **אָדָם וְכֵלִים כִּכְזַיִת כִּבְשַׂר הַנְּבֵלָה.**

28) פסחים כג. 29) משמע אפילו למלאכת קודש שאסור לטמאו. 30) זה נימוק לטומאת חלב בהמה טמאה שנתנבלה, שנאמרה בסוף הלכה זו. 31) אוכלין אינם מקבלים טומאה כל זמן שלא נרטבו באחד משבעת המשקין שמנאם רבינו בפ"א מהלכות טומאת אוכלין הלכה ב [חלב שחוטה אינו צריך הכשר, מפני ששחיטתו מכשירתו]. 32) ואפילו אם לא נגע בטומאה, הרי הוא מטמא טומאת אוכלין כראשון לטומאה (רבינו בפירושו, עוקצין פ"ג מ"ט. ראה השלמות). 33) לפני שהפרידו מן הכליה. 34) מן הכליה, וחוטים אלה בשר הם. 35) שחלבה מותר באכילה כשנשחטה.

26 **ו. הַכּוּי[36] - חֶלְבּוֹ מְטַמֵּא כִּבְשָׂרוֹ, וְטֻמְאָתוֹ בְּסָפֵק[37].**
27 **לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹרְפִין עָלָיו תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים, וְאֵין חַיָּבִין**
28 **כָּרֵת עַל טֻמְאָתוֹ וְעַל[38] בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ[39] אוֹ עַל אֲכִילַת**
29 **קָדָשָׁיו[40].**

36) בברייתא חולין (פ, א) נחלקו תנאים במהותה של בריה זו, יש אומרים שהוא נולד מתיש וצביה (אביו בהמה, ואמו חיה). ור' יוסי אומר בריה בפני עצמה היא, ולא הכריעו בה חכמים אם היא מין חיה או מין בהמה. 37) שמא מין בהמה הוא, שחלבה טהור. 38) צ"ל "על". 39) פירוש, אם נטמא בחלב נבלת כוי ונכנס למקדש, אינו חייב כרת כמו טמא ודאי. 40) קדשי המקדש.

30 **ז. וְאֵלּוּ דְּבָרִים[41] שֶׁאֵין מְטַמְּאִין מִן הַנְּבֵלוֹת:**
31 **הָעֲצָמוֹת, וְהַקְּרָנַיִם וְהַטְּלָפַיִם, אֲפִלּוּ עִקָּרָן הָרַךְ שֶׁאִם**
32 **יֵחָתֵךְ מִן הַחַי יוֹצֵא דָם, וְהָעוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ**
33 **מְעֻבָּד, וְהָאֲלָל[42] וְהַגִּידִים, וְהַמָּרָק וְהַתַּבְלִין**
34 **שֶׁמִּתְבַּשְּׁלִין עִמָּהּ. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן**
35 **שֶׁפֵּרְשׁוּ מִן הַנְּבֵלָה; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ**

כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בַּבָּשָׂר - הֲרֵי זֶה טָמֵא[43]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּבָּשָׂר כְּזַיִת, שֶׁאֵין אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ מִצְטָרֵף לְכְזַיִת[44].

41) משנה חולין קיז, ב. 42) חתיכות קטנות של בשר שנשארו דבוקות בעור אחר הפשטתו. 43) שם קיח, א. והטעם, מפני שהם כיד לבשר, שנוטלים אותו והבשר ניטל עמו. 44) שם.

ח. הָאֵלֶל, בֵּין שֶׁפְּלָטַתּוּ חַיָּה[45] בֵּין שֶׁפְּלָטַתּוּ סַכִּין[46] - אֵינוֹ מִצְטָרֵף לְכְזַיִת. וְאִם כִּנְּסוֹ[47] וְהָיָה בּוֹ כְּזַיִת - מְטַמֵּא[48].

45) חיה אכלה את הבשר, והשאירה חתיכות קטנות דבוקות בעור. 46) כשהפריד בסכין את הבשר מהעור, נפלטו החתיכות מתחת חודו של סכין ונשארו במקומם בעור. 47) כנס את החתיכות הקטנות, והניחן יחד. 48) כרב הונא אליבא דרבי יהודה (שם קכא, א. ראה ראב"ד וכסף־משנה). והמדובר כשכנסו אדם בכוונה, וע"י מעשהו גילה דעתו שלא ביטלו לגבי העור. אבל אם כונס שלא בכוונה, כגון ע"י תינוקות, אינו מטמא (רש"י שם).

ט. וְאֵלּוּ[49] בְּהֵמוֹת שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶם כִּבְשָׂרָם: עוֹר חֲזִיר שֶׁל יְשׁוּב, וְעוֹר חֲטוֹטֶרֶת הַגָּמָל הָרַכָּה, וְעוֹר בֵּית הַבַּשֶּׁת, וְעוֹר הַשְּׁלִיל[50], וְעוֹר שֶׁתַּחַת הָאַלְיָה. הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין מִן הַנְּבֵלָה. וְאִם עִבְּדָן אוֹ הִלֵּךְ בָּהֶן[51] כְּדֵי עִבּוּדָהּ[52] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִים. וְאִם עָשָׂה בָּהֶן מַעֲשֶׂה שֶׁבִּטְּלָן[53] - טְהוֹרִין אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִלֵּךְ בָּהֶן כְּדֵי עִבּוּדָהּ. כֵּיצַד? אֹזֶן חֲמוֹר שֶׁטְּלָאָהּ[54] לְכִפְּתָהּ - טְהוֹרָה. כַּמָּה הוּא כְּדֵי עִבּוּדָהּ? אַרְבָּעָה מִילִין[55]. וְאֵי זוֹ הִיא חֲטוֹטֶרֶת רַכָּה? כָּל זְמַן שֶׁלֹּא טְעָנָהּ[56]. הִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִטְעֹן[57] וְלֹא טְעָנָהּ, אוֹ שֶׁטְּעָנָהּ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ זְמַנָּהּ[58] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[59].

49) משנה שם קכב, א. 50) העובר שבמעי אמו. רבינו השמיט עור הראש של עגל הרך, ועור הפרסות שנימנו (שם) בין אלה שעורותיהם כבשרם. וטעמו, מפני שר' יוחנן אמר (שם קכב, ב) שדעת יחיד היא, ואין הלכה כאותו יחיד. 51) יש שוטחים את העורות, כדי שידרסו עליהם, ועל־ידי־זה הם מתקשים ונעשים ראויים למלאכת עור. 52) אולי צריך להיות: עיבודם. 53) על־ידי מעשה זה, ביטל אותם מתורת בשר הראוי לאכילה. 54) השתמש בה כטלאי לסל וכדומה. 55) גמרא שם. 56) שלא הניחו עליה משא. 57) הגמל גדל, וכוחו אתו לישא משאות. 58) הטעינו משא בעודו צעיר וחלש. 59) בעיא שם שלא נפשטה.

י. הַמַּפְשִׁיט[60] נְבֵלַת בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה, בֵּין דַּקָּה בֵּין גַּסָּה: אִם לִשְׁטִיחָה[61] הִפְשִׁיט - כֵּיוָן שֶׁהִפְשִׁיט מִן הָעוֹר כְּדֵי אֲחִיזָה, וְהוּא שְׁנֵי טְפָחִים[62], הַנּוֹגֵעַ בְּעוֹר זֶה שֶׁהִפְשַׁט טָהוֹר[63]; וְעַד שֶׁלֹּא הִפְשִׁיט שְׁנֵי טְפָחִים - הַנּוֹגֵעַ בָּעוֹר כְּנוֹגֵעַ בַּבָּשָׂר. הִפְשִׁיטָהּ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מִן הָעוֹר חֵמֶת[64] - הֲרֵי הָעוֹר חִבּוּר[65] עַד שֶׁיַּפְשִׁיט אֶת כָּל הֶחָזֶה. וְאִם הִפְשִׁיטָהּ מֵרַגְלֶיהָ[66] בִּלְבַד - הֲרֵי הָעוֹר כֻּלּוֹ חִבּוּר, וְהַנּוֹגֵעַ בָּעוֹר כְּנוֹגֵעַ בַּבָּשָׂר, עַד שֶׁיַּפְרִישׁ הָעוֹר כֻּלּוֹ מֵעַל הַבָּשָׂר. וְכֵן הַמַּפְשִׁיט בַּשְּׂרָצִים[67] - חִבּוּר עַד שֶׁיַּפְשִׁיט כֻּלּוֹ. עוֹר שֶׁעַל הַצָּוָאר - חִבּוּר[68] עַד שֶׁיַּפְשִׁיט כֻּלּוֹ. וְכָל עוֹר שֶׁהוּא חִבּוּר לְטַמֵּא[69] - כָּךְ הוּא חִבּוּר לְהִתְטַמֵּא, שֶׁאִם הָיְתָה שְׁחוּטָה וְנָגְעָה טֻמְאָה בְּעוֹר זֶה שֶׁהוּא חִבּוּר - נִטְמָא הַבָּשָׂר.

60) משנה שם קכג, א. 61) שהעור ישמש לו שטיח. בהפשט כזה, קורעים את העור מן הזנב עד הצואר ואחר־כך מפרידים אותו מן הבשר בסכין. 62) גמרא שם. 63) כרב שם. 64) כעין שק גדול, שהרועים נותנים בו חפציהם, ויש משתמשים בו גם למשקין. בהפשט זה אין קורעים את העור לאורך הבהמה, אלא מרגל לרגל, ומפשיט ממטה למעלה באופן שיצא העור שלם בהיקפו, ואחר־כך קושרים במשיחה את המקום הפתוח. 65) אם נגע בעור הנבילה נטמא, כאילו נגע בבשר. 66) כשרוצים לעשות נוד (נוד קטן מחמת) מעור כבש, מתחילים להפשיט מן הרגלים, וממשיכים באופן שיצא העור כולו שלם, וקושרים את מקום הרגליים וממלאים אותו מים ומשקין אחרים (על פי פירוש רבינו במשנה). 67) ברייתא שם קכג, ב. 68) אם הפשיט כל העור, והשאיר עור הצואר - העור מטמא. כחכמים במשנה. 69) שהנוגע בעור נבילה נטמא.

יא. עוֹר[70] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּזַיִת נְבֵלָה - הַנּוֹגֵעַ בַּצִּיב[71] הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ[72] וּבִשְׂעָרוֹ שֶׁכְּנֶגְדּוֹ[73] מֵאַחוֹרֵי הָעוֹר נִטְמָא, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹר בִּשְׂעָרוֹ שׁוֹמֵר לַבָּשָׂר[74]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁפְּלָטַתּוּ חַיָּה; אֲבָל פְּלָטַתּוּ סַכִּין[75], אִם הָיָה מְרֻדָּד[76] - בָּטֵל אַגַּב הָעוֹר[77].

70) משנה שם קכד, א. 71) חוט דק. 72) מן העור, והוא נוגע בבשר (רבינו בפירושו. ורש"י מפרש, שיוצא מן הבשר). 73) שכנגד הכזית. 74) והשומר מטמא כבשר עצמו. לא נתבאר דין הנוגע בשער כנגד הציב, ויש פנים לכאן ולכאן. 75) אנו אומרים שביטלו אצל העור. 76) דק מאוד וארוך ורחב, שאם תצרפו יחד יהיה בו כזית (רש"י). 77) שאין דרכו של אדם לטרוח ולכנס שיכבה דקה של בשר ולפיכך בטלו, אבל פלטתו חיה לא ביטלו אדם.

יב. עוֹר[78] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים בְּשַׂר נְבֵלָה - הָעוֹר מְבַטְּלָן[79], וְאֵינָן מְטַמְּאִין לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא[80]; שֶׁכֹּל שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא מִן הַנְּבֵלָה בְּמַגָּע - אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[81]. אֲבָל שְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים שֶׁתְּחָבָן בְּקֵיסָם[82] - הַנּוֹשְׂאָן טָמֵא[83], שֶׁהֲרֵי נָשָׂא כְּזַיִת, וְהַנּוֹגֵעַ טָהוֹר, שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם[84] חִבּוּר[85]. וְהוּא[86] שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶן מְרֻדָּדִין[87] וּדְבוּקִין זֶה בָּזֶה עַד שֶׁיְּנַטְּלוּ כְּאֶחָד[88]; אֲבָל אִם הָיָה חֲצִי זַיִת זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ בְּקֵיסָם אֶחָד, אֲפִלּוּ הוֹלִיךְ וְהֵבִיא כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - טָהוֹר.

78) משנה שם. 79) כמות קטנה שכזו בטלה לגבי העור.

80) כר' עקיבא, שם. 81) נימוק זה נאמר בברייתא שם עמוד ב בשם ר' עקיבא, ופירושו: אף־על־פי שהוא נושא כזית שלם בבת אחת אינו טמא, מפני שהמגע אינו מטמא. ולמה אין המגע מטמא? מפני שאין כאן נגיעה אחת בכזית שלם אלא שתי נגיעות - כל אחת בחצי זית - ושתי נגיעות אינן מצטרפות. 82) הכוונה לכזית שלם שחתכו לשנים, או חתך חצאי זיתים מנתח גדול, ולא באותם החצאים שהיו על העור (ראה שם קכב, בגמרא, רש"י ותוספות ד"ה דאמר). 83) במשנה שם קכד, א: ומודה ר' עקיבא וכו'. 84) חיבור מלאכותי. 85) ודינם כשני חצאים נפרדים. ואפילו אם נגע בשניהם - טהור, מפני ששתי נגיעות הן ואינן מצטרפות, כמבואר למעלה (כסף־משנה. ראה השלמות). 86) בתנאי. זה נמשך לדין נושא, כלומר: אימתי טמא הנושאן? 87) ע"י דפיקות או לחץ חזק. 88) אם יגביה חלק אחד, יעלה השני עמו (ראה השלמות).

יג. בְּשַׂר[89] נְבֵלָה שֶׁנִּפְסַד וְהִבְאִישׁ וְנִפְסַל מִלֶּאֱכֹל הַכֶּלֶב - טָהוֹר[90]. לְפִיכָךְ, נֶצֶל[91] הַנְּבֵלָה - סָפֵק אִם מְטַמֵּא בִּכְזַיִת אִם לֹא[92]. בְּשַׂר נְבֵלָה שֶׁיָּבֵשׁ[93]: אִם יָכוֹל לִשָּׁרוֹת בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת לַחֲזֹר לַח וְרָאוּי לְכֶלֶב - מְטַמֵּא; וְאִם לָאו - טָהוֹר, וַאֲפִלּוּ כָּאֲכָלִין[94] טְמֵאִין אֵינוֹ מְטַמֵּא.

89) בכורות כג, א. 90) ואם הוא ראוי לכלב, אע"פ שאינו ראוי לאכילת אדם, מטמא בין במגע ובין במשא. פסק כר' יוחנן שם (כסף־משנה. וראה לקמן פ"ג הי"א ופ"ד הי"ב). 91) בשר שנימוח וקרש. 92) הלכה למשה מסיני, שכזית ניצל מן המת מטמא כבשר (משנה נזיר מט, ב), ובנבילה בעיא היא (שם נ, א) שלא נפשטה. ופסק רבינו, כדרכו בכל בעיא שלא נפשטה, שטמא מספק. [בגמרא שם משמע, שניצל אינו ראוי לאכילת אדם, אבל ראוי לאכילת כלב, ולפיכך אין מקום לבעיא זו לדעת בר פדא שנבילה שאינה ראויה לגר (לאכילת אדם) אינה מטמאה, ונשאלה לדעת ר' יוחנן, שהיא מטמאה, ופירשו ב'תוספות' שם (וכן גם בפירוש המיוחס (בטעות) לרש"י), שניצל, אע"פ שהוא ראוי לאכילת כלב אין דינו כבשר הנבילה, מפני שהוא כעפר ("עפרא בעלמא"), ושאל השואל, אם ניצל מנבילה כלול גם כן בהלכה שניצל מטמא אע"פ שהוא עפרא בעלמא או לא. ולפי פירושם, קשה להבין כוונת המילה "לפיכך" בדברי רבינו. ונראה שלדעת רבינו ניצל נפסל מאכילת כלב, ונמסרה הלכה שמטמא, ושאלו אם גם ניצל של בהמה נכללה בה]. 93) משנה נדה נד, ב. 94) צ"ל כאוכלין. פירוש שאינו מטמא אפילו במגע, ואפילו אוכלין ומשקין.

יד. בְּשַׂר[95] נְבֵלָה שֶׁהָיָה סָרוּחַ מֵעִקָּרוֹ וְאֵינוֹ רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ - עַד שֶׁתִּהְיֶה תְּחִלָּתָהּ רְאוּיָה לַגֵּר.

95) בכורות כג, ב.

טו. שְׁלָיָא[96] שֶׁל נְבֵלָה - הֲרֵי הִיא כְּפֶרֶשׁ וְכִרְעֵי וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה כִּנְבֵלָה[97]. וְאִם חָשַׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - מִתְּטַמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין[98]. הַקֵּבָה[99] וְהַחֶלֶב[100] שֶׁל נְבֵלָה - טְהוֹרִין מִכְּלוּם[101].

96) העור שהעובר מונח בו. 97) משנה חולין עז, א. 98) אם נגעה בטומאה, שהמחשבה עושה אותה אוכל, אבל אין המחשבה מועילה שתטמא טומאת נבילות. 99) פירוש, חלב קרוש שנמצא בקיבת נבילה, אבל עור הקיבה מטמא. 100) חלב צלול שבקיבה. 101) חולין קטז, ב. רבינו קיבל גירסת הרי"ף שם: והילכתא . . . אבל מעמידין בקיבת נבילה וכו'. מאי טעמא? חלב המכונס בה פירשא בעלמא הוא (ראה פ"ד מהלכות מאכלות אסורות הט"ו והי"ט, ומגיד־משנה שם).

טז. בְּהֵמָה שֶׁשָּׁפְעָה[102] חֲרֵרַת דָּם[103], אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְטְרָה מִן הַבְּכוֹרָה[104] - אֵינָהּ מְטַמְּאָה[105] לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ צוּרַת נֵפֶל, לְפִי שֶׁהִיא בְּטֵלָה בָּרֹב הַיּוֹצֵא עִמָּהּ[106], לְפִיכָךְ הִיא טְהוֹרָה אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לַגֵּר[107] אַגַּב אִמָּהּ[108].

102) הפילה. 103) חתיכה כעין דם קרוש, ויש בה בשר עובר שנימוק. 104) הוולד שתלד אחר־כך אינו קדוש כבכור, אפילו אם טרם ילדה בכלל (משנה בכורות כא, ב) מפני שאינו פטר רחם. 105) אף־על־פי שהחררה נידונת כוולד לענין בכורה. 106) הדם וגופים אחרים שאינם מגוף הנפל שנימוק (ר' יוחנן שם כב, א). ואם יש בה צורת ולד נפל, הרי אינו מעורב עם הגופים האחרים ואינם מבטלים אותו. 107) למעלה (בהלכה יד) אמרנו, שסרוחה מעיקרה ולא היתה ראויה לגר לפני הפלתה, ומטמאה עד שתיפסל מאכילת כלב (שם כג, ב). 108) כל זמן שהחררה היא במעי אמה אינה נמאסת על האדם אלא עם יציאתה, ואז חלה עליה הטומאה, ואם כן לא נפסלה לאכילה לפני חלות הטומאה.

יז. נְבֵלָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּשְׁחוּטָה, אִם רֹב מִן הַשְּׁחוּטָה - בָּטְלָה הַנְּבֵלָה בַּשְּׁחוּטָה[109], וְאֵין הַכֹּל מְטַמֵּא בְּמַגָּע; אֲבָל אִם נָשָׂא הַכֹּל - נִטְמָא[110]. שֶׁאִי אֶפְשָׁר[111] לַשְּׁחוּטָה שֶׁתַּחֲזֹר נְבֵלָה[112], אֲבָל הַנְּבֵלָה אֶפְשָׁר שֶׁתִּטְהַר כְּשֶׁתִּסְרַח, לְפִיכָךְ תִּבָּטֵל.

109) שם כג, א תני ר' חייא. 110) מפני שהטומאה ישנה כאן במציאות, והוא נשא אותה. ואין זה דומה לחררת דם (בהט"ז) מפני שנימוק הבשר ונתערב עם הגופים הטהורים ואינו בעין (הר"י קורקוס). 111) זהו נימוק לדין מגע. 112) בגמרא נאמר טעם זה לפי דעת ר' יהודה, שמין במינו אינו בטל, וכאן בטל מפני שאינו מין במינו ממש, שזו שחוטה, ולעולם לא תהיה נבילה שמטמאה במגע ובמשא (ראה השגת הראב"ד וכסף־משנה). והר"י קורקוס (מובא בכסף־משנה כאן) מסביר את ההבדל בין מגע למשא. במגע הרי כל חתיכה היא נגיעה בפני־עצמה בבשר טהור מפני הביטול ברובו, ואפילו אם נוגע בבת אחת הרי נגיעות אינן מצטרפות, אבל במשא נשיאה אחת היא. [ומה בין זה לשני חצאי זיתים (בהי"ב) שאינו מטמא במשא אלא במרודד,

ואין אנו אומרים נשיאה אחת היא? חצי זית אינו מטמא כלל, ושני חצאי זיתים מצטרפים רק כשנישאו ביחד, והתורה אמרה (לפי דרשת עולא הנ"ל), שאם מגביה חלק מהכזית ואין כולו נישא עמו - אין זה נידון כנישאו ביחד, אבל כאן הוא נשא בבת אחת שיעור המטמא, אלא שאין אנו יודעים איזה כזית הוא הטמא ולכן הוא טמא, שהרי נשא כזית שלם בבת אחת, וחסרון ידיעה אינו מועיל לטהרו].

יום שלישי ו' תמוז ה'תשע"ט

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר בהמה או חיה טמאה ששחטה או נחרה והיתה מפרכסת אם מטמאה טומאת נבילה. ודין חלק הבהמה לשנים או שניטלה ירך וחלל שלה, ובהמה שמת עוברה במיעיה. בשר או אבר הפורש מבהמה כשהיא חיה. ואם יש שיעור לאיברים. הבשר או האבר המדולדלים בבהמה או חיה שאינם יכולים לחיות. טריפה שנשחטה שחיטה כשרה. והשוחט בהמה ומצא בה עובר מת או בן שמונה חי. ודין השוחט את הבהמה ומצא בה בן ט' חי קודם שיהלך על גבי קרקע. טריפה שנשחטה אם מטמאה קודש. ובהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו וחתכה וכו'. ודין שחיטת נכרי וישראל עומד על גביו. וקולית נבלה שניקבה או חישב לנוקבה.

1 **א. בְּהֵמָה[2] אוֹ חַיָּה טְמֵאָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[3] - אֵינָהּ**
2 **מְטַמְּאָה מִשּׁוּם נְבֵלָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת[4], עַד**
3 **שֶׁיַּתִּיז אֶת רֹאשָׁהּ[5], וַהֲרֵי הִיא כָּאֲכָלִין טְמֵאִין[6].**
4 **נְחָרָהּ[7] וַהֲרֵי הִיא מְפַרְכֶּסֶת - אֵין בָּהּ אֲפִלּוּ טֻמְאַת**
5 **אֲכָלִין[8] כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת. וְאֵיבָר[9] הַפּוֹרֵשׁ מִן**
6 **הַמְפַרְכֶּסֶת[10] - אָסוּר לִבְנֵי נֹחַ כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַי[11],**
7 **וּבָשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה - כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַי. וְכֵן טְרֵפָה**
8 **שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ וַעֲדַיִן הִיא מְפַרְכֶּסֶת, אוֹ שָׁחַט**
9 **בָּהּ אֶחָד[12] אוֹ רֹב אֶחָד - אֵין לָהּ טֻמְאָה כְּלָל עַד**
10 **שֶׁתָּמוּת[13]. חֵלֶק בְּהֵמָה לִשְׁנַיִם[14] אוֹ שֶׁנִּטְלָה[15] יֶרֶךְ**
11 **וְחָלָל שֶׁלָּהּ[16] - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא וּבְמַגָּע,**
12 **אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֲדַיִן בַּחַיִּים. וְכֵן אִם קָרְעָהּ מְגַבָּהּ**
13 **אוֹ שֶׁנִּשְׁבְּרָה מִפְּרֶקֶת וְרֹב בָּשָׂר עִמָּהּ - הֲרֵי זוֹ כִּנְבֵלָה**
14 **לְכָל דָּבָר[17].**

2) משנה, חולין קיז, ב. 3) בידי ישראל, שחיטה המתירה בהמה טהורה לאכילה. 4) שם, קכא, ב - אמרו: "מפרכסת יצאה מכלל חיה, ולכלל מתה לא באה". 5) אם התיז את ראשה הרי היא כנבילה אף־על־פי שהיא מפרכסת. 6) אם נגעה באב הטומאה נטמאה ומטמאה אוכלין אחרים – אפילו של חולין – גם בעודה מפרכסת. ואם נגעה בוולד הטומאה פוסלת את התרומה, מפני ששחיטה כזו מתירה בהמה טהורה לאכילה לישראל, היא מועילה בבהמה טמאה לעשותה כאוכל המקבל טומאה ומטמא. 7) אפילו ישראל (שם קכא, ב). 8) מפני שנחירה אינה מתירה לאכילה את המפרכסת, לא לישראל אפילו בטהורה ולא לגוי, אין עליה תורת אוכל. וכן גוי ששחט שחיטה כדינה, שהרי שחיטתו נבילה והרי היא כנחירה. 9) שלם. 10) אפילו מטהורה שנשחטה ע"י ישראל (רבינו בהל' מלכים פ"ט הי"ג), אע"פ שהיא מותרת לישראל. וטעמו של דבר, מפני שהשחיטה מתירה לישראל גם את המפרכסת, אבל לגויים שלא ניתנה להם מצוות שחיטה, לא יצאה הבהמה מכלל חיה כל זמן שלא מתה. 11) שאבר מן החי וכן בשר מן החי, הם משבע המצוות שנצטוו עליהם הגויים. 12) סימן אחד, וושט או קנה. 13) בהמה אינה ניתרת באכילה בשחיטת סימן אחד, ולכן אין עליה תורת אוכל. [ראה הל' טומאת אוכלין פ"ג ה"ד, פרטי דינים נוספים בענין זה. ודילג עליהם רבינו כאן, מפני שאינם נוגעים לטומאת נבילות, שבה אנו עוסקים כאן]. 14) גיסטרא בלשון הגמרא (שם כא, א). 15) שם. 16) כל הבשר החופה את עצם הקולית. 17) שם.

15 **ב. בְּהֵמָה[18] שֶׁמֵּת עֻבָּרָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ וְהוֹשִׁיט הָרוֹעֶה**
16 **אֶת יָדוֹ וְנָגַע בּוֹ, בֵּין בִּבְהֵמָה טְמֵאָה בֵּין בִּטְהוֹרָה -**
17 **הֲרֵי זֶה הַנּוֹגֵעַ טָהוֹר[19], עַד שֶׁיֵּצֵא הַנֶּפֶל לַאֲוִיר**
18 **הָעוֹלָם.**

18) שם ע, ב. 19) בגמרא שם דרשו דין זה מהמקרא, אולם לדעת רבינו (בהל' טומאת מת פ"כ ה"א), שטומאה בלועה אינה מטמאה, דרשה זו מיותרת, ונאמרה שם אליבא דרבי עקיבא (שם עב, א) שעובר במעי אשה טמא. ולא נתברר לשם מה העתיק רבינו משנה זו.

19 **ג. בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִבְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשֶׁהֵן חַיִּין, בֵּין**
20 **טְהוֹרִין בֵּין טְמֵאִין - טָהוֹר וְאֵינוֹ מְטַמֵּא כִּנְבֵלָה[20].**
21 **אֲבָל אֵיבָר מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן - מְטַמֵּא[21] כִּנְבֵלָה,**
22 **אֶחָד אֵיבָר מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מִן הַבְּהֵמָה עַצְמָהּ אוֹ**
23 **אֵיבָר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַשְּׁלִיל[22] שֶׁבְּבִטְנָהּ[23]. וְהָאֵיבָרִים אֵין**
24 **לָהֶן שִׁעוּר[24], אֲפִלּוּ הָיָה כִּשְׁעוֹרָה אוֹ פָּחוֹת - מְטַמֵּא.**
25 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאֵיבָר כִּבְרִיָּתוֹ[25], בָּשָׂר וְגִידִין**
26 **וַעֲצָמוֹת[26], וְיִהְיֶה עָלָיו בָּשָׂר כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה[27];**
27 **הָיָה הַבָּשָׂר פָּחוֹת מִהַעֲלוֹת אֲרוּכָה בַּחַי אוֹ חָסֵר**
28 **עַצְמוֹ[28] - טָהוֹר[29].**

20) ברייתא, חולין קכח, ב. 21) משנה, שם קכז, ב. 22) עובר. 23) משנה, שם עב, א. 24) אהלות פ"א מ"ז. 25) בשלימותו הטבעית. ראה 'כסף משנה' הל' טומאת מת פ"ב ה"ג. 26) חולין קכח, ב. 27) כדי שיתרפא הפצע (כלים פ"א מ"ה). 28) ניטל קצת מן העצם. 29) אהלות פ"ב מ"ה, בדין אבר מן האדם. ובתוספתא שם (פ"א ה"ב) אמרו שגם בבהמה הדין כך (ראה הל' טומאת מת פ"ב).

29 **ד. הַכֵּלְיָא[30] וְהַלָּשׁוֹן וְהַשָּׂפָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי**
30 **שֶׁהֵן אֵיבָרִים וְאֵין עוֹשִׂין חֲלִיפִין[31], הוֹאִיל וְאֵין בָּהֶם**
31 **עֶצֶם - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר[32].**

30) חולין קכח, ב. 31) אם נחתכו, אין אחרים גדלים במקומם. 32) מן החי שאינו מטמא כלל. פסק כרבי שם (ראה כסף־משנה).

ה. הַבָּשָׂר[33] אוֹ הָאֵיבָר הַמְּדֻלְדָּלִין בִּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִחְיוֹת וּלְהַדְבֵּק בִּשְׁאָר הַגּוּף - אֵינָן מְטַמְּאִין כִּנְבֵלָה[34] כָּל זְמַן שֶׁהַבְּהֵמָה בַּחַיִּים; וַהֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר אֲכָלִין, אִם הֻכְשְׁרוּ[35] - מְקַבְּלִין טֻמְאָה בִּמְקוֹמָן[36]. נִשְׁחֲטָה הַבְּהֵמָה - הֻכְשְׁרוּ בַּשְּׁחִיטָה[37] וְאֵינָן מְטַמְּאִין כִּנְבֵלָה[38], שֶׁאֵין הַשְּׁחִיטָה עוֹשָׂה אוֹתָן כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ מֵחַיִּים[39]. אֲבָל אִם מֵתָה הַבְּהֵמָה - הַבָּשָׂר שֶׁהָיָה מְדֻלְדָּל בָּהּ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר[40], וְהָאֵיבָר מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵיבָר מִן הַחַי[41] וְאֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵיבָר מִן הַנְּבֵלָה[42]. וּמַה בֵּין אֵיבָר מִן הַחַי לְאֵיבָר מִן הַנְּבֵלָה? שֶׁהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵיבָר מִן הַחַי - טָהוֹר, וְהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵיבָר מִן הַנְּבֵלָה - מְטַמֵּא בִּכְזַיִת בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא. וְזֶה וָזֶה[43] שָׁוִין לַשְּׁעוּר[44].

33) משנה, חולין קכז, א. 34) בשר מן החי אפילו פירש לגמרי מן הבהמה אינו מטמא (למעלה ה"ג), ונכתב כאן במדולדל להשמיענו שמטמא טומאת אוכלין אף־על־פי שעודנו מדולדל בבהמה חיה (ר"י קורקוס). 35) הורטבו באחד משבעת המשקין (ראה הל' טומאת אוכלין פ"א ה"ב) אחרי שנידלדלו. 36) בכת"י תימן, וכן בדפוס רומא: "במקומן", פירוש, כשהם תלויים בבהמה. 37) כרבי מאיר במשנה שם, נגד דעת רבי שמעון [בעירובין מו, ב שאלו: רבי מאיר ורבי שמעון, הלכה כמי? ולא נפשטה הבעיה, ולפיכך פסק רבינו לחומרא]. 38) גמרא, שם. 39) בלשון התלמוד: "שחיטה אינה עושה ניפול" (חולין עג, ב). ואסורים באכילה, שהשחיטה מועילה להם רק לטהרם אבל לא להתירם לאכילה (שם). 40) אם לא הוכשר לפני שמתה. 41) שמיתה עושה ניפול, והרי הוא כאילו פורש לגמרי מן הבהמה רגע לפני מיתתה. 42) מובן מאליו, שהבשר המדולדל אינו מטמא כלל אם לא נגע בטומאה. 43) אבר מן החי ואבר מן הנבילה. 44) מטמאים בכל שהוא, אם יש בהם גידים ועצמות ובשר כדי להעלות ארוכה, כלמעלה בה"ג.

ו. טְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[45] שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה - הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה. וְכֵן הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ עֻבָּר מֵת[46] - שְׁחִיטַת אִמּוֹ מְטַהַרְתּוֹ מִידֵי נְבֵלָה[47]. מָצָא בָּהּ בֵּן שְׁמוֹנָה חַי[48] - נִטְרָף[49]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁחַט[50] אַחַר שֶׁנִּטְרַף - אֵין שְׁחִיטָתוֹ מְטַהַרְתּוֹ מִידֵי נְבֵלָה, לְפִי שֶׁאֵין לְמִינוֹ שְׁחִיטָה[51]. לְפִיכָךְ, וְלַד בְּהֵמָה[52] שֶׁלֹּא שָׁהָה שִׁבְעָה יָמִים גְּמוּרִין, אִם שְׁחָטוֹ בְּתוֹךְ שִׁבְעָה - אֵין שְׁחִיטָתוֹ מְטַהַרְתּוֹ מִידֵי נְבֵלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנֵפֶל[53].

45) משנה, שם עב, ב. 46) אפילו בן תשעה חדשים (בהמה גסה טהורה יולדת לתשעה – כאדם). 47) משנה, שם עד, א. רבינו בהל' מאכלות אסורות פ"ה הי"ג־י"ד פסק שמותר באכילה, וכתב כאן "מטהרתו מידי נבילה" משום סיפא: "מצא בה בן שמונה חי וכו' אין שחיטתו מטהרתו". ולא הקפיד רבינו להודיע שמותר באכילה, מפני שכאן אנו עוסקים בדיני טומאה וטהרה בלבד. 48) מדובר כשלא נשחטה אמו כדין, וקרעה והוציא ממנה עובר בן שמונה חדשים, אבל אם נשחטה אמו הותר העובר אפילו לאכילה, וכל־שכן שאינו מטמא. 49) פירש, נאסר באכילה כטריפה. 50) ואמרנו למעלה שטריפה שנשחטה – טהורה. 51) בן שמונה חדשים אין לו שחיטה כלל, אלא ניתר בשחיטת אמו. וזה שהוציאוהו לפני שחיטת אמו אין לו כל שחיטה, ולפיכך אינו דומה לטריפה ששחטה. 52) שנולד באופן טבעי. 53) כנולד לפני זמנו. [בשבת קלד, ב - אמרו שהוא ספק נפל. ונראה, שגם רבינו התכוון לכך]. ידעו חכמים, שנפל אינו חי שבעה ימים שלמים, ולכן אם עברו עליו שבעה ימים יצא מחשש נפל.

ז. הַשּׁוֹחֵט[54] אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ בֵּן תִּשְׁעָה חַי, קֹדֶם שֶׁיְּהַלֵּךְ עַל הַקַּרְקַע, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין צָרִיךְ שְׁחִיטָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[55], שֶׁהֲרֵי שְׁחִיטַת אִמּוֹ מְטַהַרְתּוֹ, אִם נִטְמֵאת אִמּוֹ[56] - לֹא נִטְמָא הוּא[57], וְאִם נִתְנַבְּלָה אִמּוֹ - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[58]; שֶׁאֵין הַחַי מִתְטַמֵּא לֹא טֻמְאַת אֲכָלִין וְלֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא כְּאֵיבָר מֵאֵיבָרֶיהָ[59]. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּפְרִיס[60] עַל גַּבֵּי קַרְקַע - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[61], שֶׁשְּׁחִיטַת אִמּוֹ טְהַרַתּוּ.

54) משנה, שם עד, א. 55) בהל' מאכלות אסורות פ"ה הי"ד. 56) נגעה בדבר המטמא אוכלין לפני שהוציאו מתוכה את העובר. 57) מפני שהוא גוף בפני עצמו. כרבי יוחנן בדעת חכמים במשנה (כסף־משנה). 58) לגמרי טהור, אין דנים אותו כנבילה כחלק מגוף הבהמה, וגם לא נטמא בנגיעה באמו. 59) שהרי שחיטתה מתיר אותו באכילה בלי שחיטת עצמו. 60) שהעמיד פרסותיו. 61) שם עד, א. מדובר בבהמה שנשחטה, בין כשירה ובין טריפה, אבל לאכילה יש הבדל ביניהן. כשאמו כשירה הוא מותר באכילה, ובטריפה אסור (ראה כסף־משנה).

ח. טְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[62], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְהוֹרָה מִן הַתּוֹרָה, אִם נָגַע בָּהּ הַקֹּדֶשׁ - נִטְמָא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְזוֹ מַעֲלָה יְתֵרָה שֶׁעָשׂוּ בַּקֹּדֶשׁ.

62) שם עג, א.

ט. בְּהֵמָה[63] הַמְקַשָּׁה לֵילֵד, וְהוֹצִיא הָעֻבָּר אֶת יָדוֹ וַחֲתָכָהּ, וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת אִמּוֹ - הָאֵיבָר שֶׁנֶּחְתַּךְ נְבֵלָה[64], וּשְׁאָר בְּשַׂר הָעֻבָּר טָהוֹר[65]. שָׁחַט אֶת אִמּוֹ וְאַחַר כָּךְ חֲתָכָהּ[66] - הָאֵיבָר כִּטְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[67], וּשְׁאָר בְּשַׂר הָעֻבָּר מַגַּע טְרֵפָה שְׁחוּטָה[68], שֶׁהִיא מְטַמְּאָה אֶת הַקֹּדֶשׁ[69] אֲבָל לֹא אֶת הַתְּרוּמָה[70]. הוֹצִיא הָעֻבָּר אֶת יָדוֹ בֵּין שְׁחִיטַת סִימָן לִשְׁחִיטַת סִימָן[71] וַחֲתָכוֹ - מִצְטָרֵף[72] שְׁחִיטַת סִימָן לְסִימָן לְטַהֵר הָאֵיבָר מִידֵי נְבֵלָה.

63) ברייתא, שם סח, א. 64) כלומר, מטמא כנבילה מפני שהוא אבר מן החי (ראה למעלה ה"ג). 65) מפני שלא נגע אחר שחיטה באבר מן החי. 66) שם. ומשנה, שם עב, א. 67) שהשחיטה מטהרתה מטומאת נבילות אף־על־פי

שהיא אסורה באכילה. שם סח, א - דרשו מהכתוב (שמות כב, ל): "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו", שהאבר שיצא לפני שחיטה, דינו כטריפה. המילה "בשדה" נדרשה חוץ למקומו הטבעי. 68) כחכמים, שם. 69) כמבואר בה"ח. 70) חכמים גזרו אחת־עשרה מעלות יתירות בקודש שלא גזרון בתרומה, ומנאן רבינו לקמן בפי"ב. 71) בעיה של אילפא שם סט, א. שאל, אם אפשר לצרף לענין טומאה שחיטת הסימן הראשון שבא להתיר באכילה, לשחיטת הסימן השני שאינו מתיר באכילה את האבר היוצא. 72) כרבא, שם.

י. שְׁחִיטַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[73] - נְבֵלָה וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׁא, וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּיו וְשָׁחַט[74] בְּסַכִּין יָפָה שְׁחִיטָה כָּרָאוּי. אֶחָד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאֶחָד הַכּוּתִי[75] אוֹ גֵר תּוֹשָׁב[76] שְׁחִיטָתָן נְבֵלָה[77]. וְקָרוֹב בְּעֵינַי, שֶׁאַף זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[78]. שֶׁהֲרֵי טֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה וְטֻמְאַת תִּקְרֻבְתָּהּ מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[79], וּבְגִלֻּל עֲבוֹדָה זָרָה נִתְרַחֲקוּ הַכּוּתִים וְנֶאֱסְרָה שְׁחִיטָתָן. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלוֹא הִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה דִּין תּוֹרָה! לֹא כָּל הָאָסוּר בַּאֲכִילָה מְטַמֵּא, שֶׁהֲרֵי הַטְּרֵפָה אֲסוּרָה וּטְהוֹרָה. וְאִי אֶפְשָׁר לְחַיֵּב כָּרֵת עַל טֻמְאָה זוֹ עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ וַאֲכִילַת קֳדָשָׁיו אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[80].

73) משנה, שם יג, א. 74) אפילו שחט. 75) הגויים שהושיב סנחריב במדינת אפרים, שקיבלו עליהם מצוות כישראל ולא קיימו אותן. וחכמים השוו דינם לדין גויים (שם, ו, א). 76) שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ואפילו אם הוא מקיימן. 77) לאכילה ולטומאה. 78) הכוונה לטומאה, אבל באכילה כותב רבינו לקמן שאסור מן התורה (ראה הל' שחיטה פ"ד הי"א, שלוקים על אכילתה). [בתוספתא חולין פ"א ה"א, למדו מן הכתוב (דברים יב, כא) "וזבחת . . . ואכלת" ולא שזבח הגוי ולא שזבח הקוף. ורבינו בהל' שחיטה, מביא דרשה אחרת מהמקרא (שמות לד טו): "וקרא לך ואכלת מזבחו". ונראה שרבינו הביא את הכתוב "ואכלת מזבחו", כדי לנמק למה לוקה על אכילתה, הלא על 'עשה' אין לוקים, אולם בשמות שם כתוב "פן", ו"פן" דינו כלא־תעשה]. 79) לקמן פ"ו. 80) מלשון זה יש ללמוד, שרבינו עצמו מפקפק בדבר אם טומאתו מן התורה או מדבריהם (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

יא. קוּלִית הַנְּבֵלָה[81] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ אוֹ נוֹשְׂאָהּ טָהוֹר[82]; שֶׁכָּל דָּבָר[83] מִן הַנְּבֵלָה שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע - אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא. נִקְבָּה כָּל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ אוֹ נוֹשְׂאָהּ טָמֵא[84]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[85] כְּשֶׁהָיָה הַמֹּחַ שֶׁבָּהּ מִתְקַשְׁקֵשׁ[86], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מַעֲלָה אֲרוּכָה[87]; אֲבָל אִם הָיָה עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ, אִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה לָעֶצֶם מִבַּחוּץ[88] - הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא כְּכָל הָאֵיבָרִים[89]. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ, שֶׁהַקּוּלִית הִיא הָעֶצֶם הַסָּתוּם מִכָּל צְדָדָיו.

81) משנה, שם קכה, א. קולית = עצם הירך. 82) עצמות נבילה אינן מטמאות (שם עז, ב) ובמוח שבה אינו יכול ליגע, ולפיכך אינה מטמאה אפילו מדין שומר לטומאה. 83) נימוק למה אינה מטמאה במשא. 84) שם. ובברייתא (שם קכו, ב): "בנבלתה" ולא בקולית סתומה, יכול (יכול אתה לחשוב) אפילו ניקבה? תלמוד־לומר "הנוגע יטמא", את שאפשר ליגע – טמא, ואת שאי־אפשר ליגע – טהור. אם הקולית נקובה אפילו כל שהוא, אפשר להכניס שערה דרך הנקב ולנגוע במוח, ולפיכך גם הנגיעה בעצם הקולית מטמאה, שהרי היא כשומר לטומאה (ראה עוקצין פ"א מ"א). 85) שקולית שלא ניקבה טהורה. 86) המוח ניתק מחיבורו בעצם הקולית בפנים, ומקשקש כשמנדנדים את הקולית. 87) בחי. ידעו חכמינו ז"ל, שעצם שנקלף מעליה הבשר, ויש בו מוח בריא בפנים, היא מעלה ארוכה (מתרפאת), אבל מוח שניתק ממקומו בפנים העצם אינה מרפא את העצם. 88) כמותו ואיכותו מספיקות כדי לרפאות ולהעלות עליה בשר. 89) אפילו במגע, מפני שנגע באבר שלם. פסק כרבי יוחנן שם.

יב. קוּלִית[90] שֶׁחִשֵּׁב עָלֶיהָ לְנַקְּבָהּ וַעֲדַיִן לֹא נִקְּבָהּ - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהּ סְפֵק טָמֵא; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק, אִי מְחֻסַּר נְקִיבָה כִּמְחֻסַּר מַעֲשֶׂה אוֹ לֹא[91].

90) שם קכו, ב - בעיה של רבי אושעיא. 91) בספרים שלנו, הגירסא שם "הדר פשטה (חזר ופשט בעצמו את בעייתו) מחוסר נקיבה לאו כמחוסר מעשה", ובספרי רבינו אין הסיום הזה.

יום רביעי ז' תמוז ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שנבלת עוף טהור מטמאה מן התורה, וכיצד היא טומאתה. ודין נבלת עוף טהור אם צריכה מחשבה. ואם חישב עליה אם צריכה הכשר. תחב כזית נבלת בהמה למקום שנבלת העוף מטמא. הכורך כזית נבלת העוף בחזרת או בסיב ובלעו. הבולע נבלת עוף טהור ואחר שבלעה הקיאה. ואם בלע ממנה אבר שלם ואין בו כזית. ודין הדברים שמצטרפים לכזית עם הבשר בעוף והראויים לאכילה או לשתייה. נבלת העוף שנפסדה מאכילת כלב, ועוף שנטרף ונשחט. נבלת העוף הטמא, ואבר מן החי הפורש ממנה או מן הטהורה.

א. נִבְלַת הָעוֹף[2] הַטָּהוֹר מְטַמֵּא מִן הַתּוֹרָה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם - אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאוֹכֵל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר בִּלְבַד, שֶׁהוּא אָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה[4]. וְכֵיצַד הִיא טֻמְאָתָהּ? אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא וְלֹא כְּשֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַפֶּה, אֶלָּא בְּתוֹךְ בֵּית הַבְּלִיעָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל - אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא כְּשֶׁהִיא בְּבֵית הַנֶּפֶשׁ[5]; וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר 'תֹּאכַל' - לָתֵת שִׁעוּר לְטֻמְאָתָהּ כְּשִׁעוּר אֲכִילָה שֶׁהוּא כְּזַיִת. וְהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהּ: וְכִבֵּס בְּגָדָיו - מְלַמֵּד, שֶׁהַמִּתְטַמֵּא בָּהּ מְטַמֵּא בְּגָדָיו עַד שֶׁיִּפְרֹשׁ מִמְּטַמְּאָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. כֵּיצַד? הַבּוֹלֵעַ כְּזַיִת

24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35

מִנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר וְנָגַע בְּכֵלִים בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ - טְמֵאִים וְנַעֲשׂוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. הָיָה נוֹגֵעַ בְּאָדָם וּבִכְלֵי חֶרֶס בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ - לֹא טִמְּאָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּשְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. וְאַחַר שֶׁבָּלַע אֵינוֹ מְטַמֵּא שְׁאָר כֵּלִים[6], שֶׁהֲרֵי הוּא כִּכְלֵי רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָעוּן טְבִילָה וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[7] - אֵינוֹ מְטַמֵּא כֵּלִים[8].

2) כל הדינים שבהלכה זו מקורם בתורת כהנים פרשת אחרי פרק י"ב ומובאים במקומות שונים בש"ס. 3) איש מפי איש עד משה רבינו. 4) בתורת כהנים שם הלכה ז: יכול אף נבלת עוף הטמא ... תלמוד לומר "אשר תאכל נבילה וטריפה" ... נבילה שיש לה טריפה יצא עוף טמא שאין לו טריפה (איסור טריפה חל רק על עוף טהור). 5) עיקר הנאת הנפש היא בבית הבליעה. 6) פירוש, אפילו שאר כלים שאינם של חרס. 7) שקיעת החמה. טמא שטבל אינו טהור לכל דבר עד שתשקע החמה ונקרא "טבול יום". 8) מפני שכלים אינם מקבלים טומאה מראשון לטומאה אלא מאב הטומאה.

ב. אֵין נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה[9] לְטַמֵּא טֻמְאָה זוֹ הַחֲמוּרָה[10], אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּלַע מִמֶּנָּה כְּזַיִת מִכָּל מָקוֹם - הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה. חִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין[11], וַהֲרֵי הִיא כְּאֹכֶל רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהּ טֻמְאָה אַחֶרֶת[12], וְאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר.

9) ישנם סוגי אוכלין שאינם מטמאים טומאת אוכלין עד שהאדם יחשוב לאכלם (ראה לקמן) ומשמיענו רבינו שנבלת עוף טהור מטמאה בבית הבליעה בלי מחשבה כזו. 10) שמטמאה בגדים. 11) אם נגעה באוכלין - נטמאו, אבל אם לא חישב לאוכלה אין דינה כאוכל, מפני שאין דרכם של בני אדם לאכול נבלת עוף. [בעוקצין פרק ג משנה ג שנינו, שלא אמרו דין זה אלא בכפרים, אבל בשווקים שמתאסף שם עם רב, נאכלת (על ידי גויים), ולפיכך מטמאה גם בלי מחשבה מיוחדת. וכן פסק רבינו בהלכות טומאת אוכלין פרק ג הלכה ג]. 12) נידה נא, א: אינה צריכה לא הכשר שרץ ולא הכשר מים. פירוש, מטמאה טומאת אוכלין אפילו לא נגעה בשרץ (או בדבר טמא אחר) ואפילו לא נרטבה באחד משבעת המשקין שמכשירים את האוכלין לקבל טומאה, וטעמו של דבר, מפני שבבית הבליעה היא מטמאה טומאה חמורה לטמא בגדים, וכל דבר שסופו לטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר. כתנא דבי רבי ישמעאל שם.

ג. פָּרָה אֲדֻמָּה[13] וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים אֵינָן כֵּן. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְטַמְּאִין הַמִּתְעַסֵּק בָּהֶן, אִם חִשֵּׁב עֲלֵיהֶן לַאֲכִילָה - צְרִיכִין שֶׁתִּגַּע בָּהֶן טֻמְאָה[14] וְאַחַר כָּךְ יִטַּמְּאוּ טֻמְאַת אֳכָלִין.

13) יש להוסיף: ופרים. 14) נבלת עוף טהור מטמאה אוכלין בנגיעה אפילו לא נגעה בטומאה, מפני שמטמאה טומאה חמורה בבית הבליעה כל אדם שהוא, אבל פרה ופרים שאינם מטמאים טומאה חמורה כל אדם, אלא את המתעסקים בהם, אינם מטמאים אוכלין אם לא נגעו בטומאה.

ד. כְּזַיִת מִנִּבְלַת הַבְּהֵמָה שֶׁתִּחְבּוֹ בְּכוֹשׁ[15] וְהִכְנִיס לְתוֹךְ מְעֵי הָאִשָּׁה מִלְּמַטָּה, אוֹ שֶׁהִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ בְּלִיעָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר מְטַמְּאָה - הֲרֵי זֶה טִמְּאוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא[16], לֹא מִשּׁוּם נוֹגֵעַ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר.

15) בפלך. 16) רבינו לשיטתו, שמשא מטמא אפילו כשלא הזיז את הטומאה ממקומה. פסק כרבא שם, שמקומות אלה דינם כבית הסתרים שמטמא במשא ולא במגע בניגוד לדעת אביי שדינם כבלוע שאינו מטמא כלל.

ה. הַכּוֹרֵךְ כְּזַיִת מִבְּשַׂר נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר בַּחֲזֶרֶת וְכַיּוֹצֵא בָהּ וּבְלָעוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בִּגְרוֹנוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא[17]. כָּרְכוֹ בְּסִיב[18] וּבְלָעוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[19].

17) שדרך אכילה היא. דרכם של בני אדם לאכול בשר בחזרת, ולכן אין החזרת חוצצת. 18) כעין חוטים רכים הכרוכים על אילנות. 19) מפני שהטומאה לא נגעה בבית הבליעה והסיב חוצץ.

ו. הַבּוֹלֵעַ נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר וְאַחַר שֶׁבְּלָעָהּ הֱקִיאָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְעַכֵּל - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים כְּשֶׁתֵּצֵא לִגְרוֹנוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמְּקִיאָהּ; שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּבֵית הַגָּפֶשׁ אֶלָּא בִּשְׁעַת בְּלִיעָה, לֹא בְּשָׁעָה שֶׁמְּקִיאָהּ.

ז. מְעֵי שֶׁל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר שֶׁבְּלָעוֹ, מִקְצָתוֹ בְּבֵית הַבְּלִיעָה וּמִקְצָתוֹ בַּחוּץ לְתוֹךְ פִּיו: אִם יֵשׁ בְּבֵית הַבְּלִיעָה כְּזַיִת - הֲרֵי זֶה טָמֵא, וְאִם לָאו - טָהוֹר.

ח. בָּלַע[20] מִמֶּנָּה אֵיבָר שָׁלֵם שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא. אֲפִלּוּ נָטַל צִפּוֹר וַאֲכָלָהּ: אִם יֵשׁ בָּהּ כְּזַיִת - נִטְמָא, וְאִם לָאו - טָהוֹר.

20) תוספתא זבים פרק ה הלכה ו. נאמר בה "אשר תאכל" ופחות מכזית אינה אכילה.

ט. הַכְּנָפַיִם[21] וְהַנּוֹצָה[22], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כָּאֳכָלִים וּמִתְטַמְּאִין וּמְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין - אֵינָן מִצְטָרְפִין[23] בִּנְבֵלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר לִכְזַיִת. אֲבָל הַמִּקְוָאוֹת הָרַכִּים הַקְּרוֹבִים לַבָּשָׂר מִן הַחַרְטוֹם וְהַצִּפָּרְנַיִם - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר וּמִצְטָרְפִין לִכְזַיִת. רָאשֵׁי אֲגַפַּיִם[24] וְרֹאשׁ הַזָּנָב וְהָעֲצָמוֹת, אֲפִלּוּ הָרַכּוֹת - אֵינָן מִצְטָרְפִין[25].

21) הנוצה הדקה הנשארת בעוף אחר מריטת הנוצה הגסה. 22) הדקה מן הדקה הנשארת אחרי מריטת הכנפיים.

23) אם אכל פחות מכזית בשר, והנוצה שאכל עימו משלימה לכזית - טהור. 24) יבשים הם ונוהגים לחתכם ולזרקם. 25) אבל מטמאים ומיטמאים. כל הלכה זו מקורה בטהרות פרק א משנה ב.

1 **י. הָאוֹכֵל מִנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר מִן הָעֲצָמוֹת הָרַכִּין**
2 **אוֹ מִן הַגִּידִין וּמִן הַשֵּׁלֶל שֶׁל בֵּיצִים[26] וּמִן הַדָּם**
3 **וּמִבָּשָׂר מִן הַחַי[27] מִמֶּנּוּ - טָהוֹר. אֲבָל הָאוֹכֵל מִן**
4 **הָאֶשְׁכּוֹל[28] שֶׁל בֵּיצִים וּמִן הַקֻּרְקֻבָּן וּמִן בְּנֵי**
5 **הַמַּעַיִם, אוֹ שֶׁהִמְחָה אֶת הַחֵלֶב[29] בָּאוּר וּגְמָעוֹ -**
6 **הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם; שֶׁהַשּׁוֹתֶה בְּכְלַל**
7 **אוֹכֵל. הִמְחָהוּ בַּחַמָּה וּגְמָעוֹ - טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי**
8 **הִסְרִיחוֹ[30].**

26) הביצים הקטנות כשהן דבוקות בשידרה. 27) חתך כזית בשר מעוף חי ואכלו. 28) הבשר שעל השידרה מבפנים. שהביצים דבוקות בו. 29) השומן. 30) שומן שניתך בחום השמש התקלקל ונפסל לאכילה.

9 **יא. נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר[31] שֶׁנִּפְסְדָה מִלֶּאֱכֹל הַכֶּלֶב -**
10 **טְהוֹרָה. וְכֵן אִם יָבְשָׁה כְּחֶרֶס וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִשָּׁרוֹת**
11 **בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת לַחֲזוֹר לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זוֹ**
12 **טְהוֹרָה. וְהָאוֹכֵל נֵבֶל[32] שֶׁל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר - הֲרֵי**
13 **זֶה טָהוֹר.**

31) מבואר למעלה פרק א הלכה יג בדין נבלת בהמה. 32) למעלה (שם) כתב רבינו ניצל של בהמה טמא מספק מפני שבעייא היא שלא נפשטה, וכאן, בניצל של עוף, פסק שאינו מטמא מפני שהבעייא היא בניצל של בהמה בלבד, וסובר רבינו שניצל של עוף מאוס יותר משל בהמה.

14 **יב. עוֹף טָהוֹר שֶׁנִּטְרַף וְנִשְׁחַט שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה -**
15 **שְׁחִיטָתוֹ מְטַהַרְתּוֹ, וַאֲפִלּוּ נִשְׁחַט בָּעַזָּרָה. וְאִם נִמְלַק**
16 **וְנִמְצָא טְרֵפָה - אֵין מְלִיקָתוֹ מְטַהַרְתּוֹ[33]. נִמְצֵאתָ**
17 **אוֹמֵר[34]: שֶׁהַשּׁוֹחֵט עוֹף טָהוֹר, בֵּין בַּחוּץ בֵּין בִּפְנִים,**
18 **בֵּין קָדָשִׁים בֵּין חֻלִּין - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[35]; וְהַמּוֹלֵק**
19 **חֻלִּין בִּפְנִים[36] אוֹ שֶׁמָּלַק קָדָשִׁים בַּחוּץ - הֲרֵי אֵלּוּ**
20 **מְטַמְּאִין[37] בְּגָדִים בְּבֵית הַבְּלִיעָה.**

33) בין בפנים ובין בחוץ. 34) יוצא מזה. 35) ואף על פי שקדשים טעונים מליקה מפני שהשוחט עוף קדשים בחוץ חייב כרת (שם קז, א) הרי החשיבה תורה את שחיטת העוף בחוץ ולפיכך מטהרת מידי נבילה גם בפנים, שבפנים ובחוץ דינם שווה בכל ענייני טומאת נבלת העוף. 36) וכל שכן בחוץ, שלא מצאנו שם מליקה בכלל. 37) משנה שם סח, א. והטעם, מפני שאין מליקה מועילה לחולין בשום מקום, וקדשים בחוץ נלמד (שם) מן הכלל המקובל: "לא היה פסולו בקודש, מטמא בגדים בבית הבליעה".

21 **יג. הַמּוֹלֵק[38] קָדָשִׁים בִּפְנִים, אִם הָיוּ רְאוּיִין לְקָרְבָּן**
22 **וְלֹא נִמְצְאוּ בָּהֶן מוּמִין שֶׁבַּאֲרָנוּ בִּמְקוֹמוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ**
23 **טְהוֹרִין. כֵּיוֹצֵא בּוֹ, עֶגְלָה עֲרוּפָה[39] שֶׁנֶּעֱרְפָה**
24 **כְּהִלְכָתָהּ - טְהוֹרָה. כַּפָּרָה כְּתִיב בָּהּ[40] כְּקָדָשִׁים[41]. וְכֵן**
25 **אִם נִשְׁחֲטָה[42] אַחַר יְרִידָתָהּ לַנַּחַל, אַף עַל פִּי**
26 **שֶׁאֲסוּרָה בַּהֲנָאָה - הִצִּילָה אוֹתָהּ שְׁחִיטָתָהּ מִידֵי**
27 **נְבֵלָה.**

38) ברייתא שם. והיא מלמדת, שלא תאמר, אמנם התורה התירה מליקה בקדשים למזבח ולכהנים, אולם לאחרים לא יצאה מכלל נבילה. 39) שם ע, ב. אם נמצא אדם הרוג ולא נודע מי רצחו מביאים בית דין עגלה, מורידים אותה לנחל ועורפים אותה. 40) שם: כפר לעמך ישראל. 41) ועשיית מצוותה מטהרתה מידי נבילה כמו מליקה בעוף. 42) שם. מפני ששחיטתה מתירה בחולין, היא מועילה לטהר בעגלה ערופה.

28 **יד. נִבְלַת הָעוֹף הַטָּמֵא - טְהוֹרָה[43] וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה**
29 **בְּבֵית הַבְּלִיעָה[44]. וְאִם חִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה וְהֻכְשְׁרָה[45]**
30 **- הֲרֵי הִיא כָּאֲכָלִין טְמֵאִין שֶׁהֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[46].**
31 **וּכְנָפַיִם וְהַנּוֹצָה וְהַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים מִן הַחַרְטוֹם וּמִן**
32 **הַצִּפָּרְנַיִם שֶׁלָּהּ - הֲרֵי הֵן כִּבְשָׂרָהּ[47].**

43) בברייתא חולין (ק, ב) למדו זה מן הכתוב "נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה" (ויקרא כב, ח) מי שאיסורו משום נבילה, יצא זה שאיסורו משום בל תאכל טמאה. 44) שטומאה זו נאמרה בעוף טהור בלבד, כל דבר שאינו מיוחד למאכל אדם אינו מטמא טומאת אוכלין אלא אם חישב עליו לאכילת אדם (הלכות טומאת אוכלין פרק א) ונבלת עוף טמא רוב בני אדם אינם אוכלים אותה ולפיכך צריכה מחשבה. 45) לשון המשנה טהרות פרק א, ג: "צריכה מחשבה והכשר" ופירש הר"י קורקוס, שהכוונה להכשר מים והכשר שרץ, היינו, שתורטב במשקין ותיגע אחרי כן בשרץ. אולם בכסף משנה כאן כתב, שמלשון רבינו משמע שצריכה הכשר מים בלבד. 46) הר"י קורקוס פירש: כשנגעה באב. 47) מיתטמאים ומטמאים ומצטרפים (טהרות שם משנה ג'). בעוף טהור אמרנו למעלה (בהלכה ט) שהכנפיים והנוצה אינן מצטרפות. הרא"ש מנמק את ההבדל: נבלת עוף טמא אין אוכליה מצויים ולפיכך מניחים אותה כמו שהיא עם הכנפיים והנוצות עד שיימצאו אוכלים ולפיכך הם חשובים כחלק מן העוף.

33 **טו. אֶחָד הָעוֹף הַטָּהוֹר וְאֶחָד הָעוֹף הַטָּמֵא - אֵיבָר**
34 **מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם טָהוֹר, וְאֵין בּוֹ טֻמְאָה כְּלָל.**
35 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְאֵלֶּה תִּטַּמָּאוּ, לְכָל הַבְּהֵמָה[48] - לְהוֹצִיא**
36 **אֶת הָעוֹף שֶׁאֵין לוֹ פַּרְסָה. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ,**
37 **שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְטַמֵּא אֵיבָר מִן הַחַי שֶׁל**
38 **בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה[49].**

48) והכתוב ממשיך: "אשר היא מפרסת פרסה". 49) ומפני שכתוב "פרסה" ממעטים אבר מן העוף.

39 **טז. אֵיבָר מִן הַמֵּת[50] מִן הָעוֹף - הֲרֵי הוּא כְּנִבְלַת**
40 **הָעוֹף שֶׁפֵּרַשׁ מִמֶּנּוּ: אִם הָיְתָה נִבְלַת עוֹף טָהוֹר -**
41 **מְטַמְּאָה טֻמְאָה חֲמוּרָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה בְּכַזַּיִת; וְאִם**
42 **חִשֵּׁב עָלָיו לַאֲכִילָה - מְטַמֵּא טֻמְאַת אֲכָלִין. וְאִם**
43 **הָיְתָה נִבְלַת עוֹף טָמֵא - מְטַמֵּא טֻמְאַת אֲכָלִין, אִם**

חִשֵּׁב עָלָיו וְהֵכְשַׁר. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֳכָלִין אֲחֵרִים עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּבֵיצָה, כְּשִׁעוּר כָּל הָאֳכָלִין לְטַמֵּא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

50) אבר מן העוף אינו כלול במה שאמרו במשנה (אהלות פרק א משנה ז): "האיברים אין להם שיעור".

יום ה' ח' תמוז ה'תשע"ט

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר טומאת שמונה שרצים האמורים בתורה ושיעורה וכל דיניה.

א. שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה, וְהֵן: הַחֹלֶד[2] וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהָאֲנָקָה וְהַלְּטָאָה וְהַכֹּחַ וְהַתִּנְשֶׁמֶת וְהַחֹמֶט - טֻמְאַת כֵּלָן שָׁוָה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין שֶׁרֶץ לְעִנְיַן טֻמְּאָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שמונה שרצים האמורים בתורה והן החולד... והן הנקראין שרץ לעניין טומאה".

בספר "קהלת יעקב" כתב ששבעת השרצים שמהחולד והלאה הם סוד שבעה קצוות הטומאה וכל אחד כלול מן השאר הרי ביחד מ"ט שערי טומאה ואלו יש להם עוד צד טהרה ששבעה אלה שבים טהורים (כל שבים טהור) אבל החולד אינו גם בים (חולין קכז, א.) ואין לו צד טהרה כלשהו כי חולדה רומז לבינה, כמו שכתב הרב בעניין חולדה הנביאה כי חולדה לשון הטמנה וכיסוי עלמא דאתכסיא "הנסתרות לה' אלקינו" דקאי על בחינת הבינה. ובבינה נ' שערים, מ"ט מתפשטים לז' קצוות ושער הנו"ן נשאר בה וכולם מתקדשים על־ידי הבינה, כי האם מטהרתו והוא סוד התשובה שבחזרתם למקורם לבינה נטהרו אבל אם פגם גם בבינה אין לו שוב מקום להטהר. וכן מצינו ביציאת מצרים שהיו ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה, ואילו הגיעו לשער הנו"ן שוב לא היו יכולים להטהר.

ויש להוסיף שכל זה הוא בנוגע לגאולת מצרים, אבל בגאולה האמיתית יהיה גם הבירור של שער הנו"ן כי במצרים הרע עדיין נשאר בתוקפו אלא שהיה העניין של "ברח העם" אבל בגאולה השלימה יתבטל הרע לגמרי וכתיב "...ובמנוסה לא תלכון" ועל זה נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" שהנפלאות שלעתיד־לבא הם כימי צאתך בכ"ף הדמיון ויהיו עוד הרבה למעלה מהם. ודוגמא לדבר בעבודת התשובה שהקשה אדמו"ז באגרת התשובה מעניינים שאין תשובה מועילה בהם איך יתכן והרי אין לך דבר העומד בפני התשובה, ומתרץ שאין מועילה תשובה תתאה אבל תשובה עילאה (תשובה עילאה בבינה) מועילה גם לעניינים אלו. ועל־דרך־זה בעניינינו הגם שאין חולדה בים הרי זה בבחינת ים סתם, אבל כשנמשך ומתגלה בחינת ים לעתיד־לבוא בדרגה נעלית יותר אזי נעשה טהרה גם בנוגע לחולדה בירור שער הנו"ן. ומכיון שכל הגילויים שיהיו לעתיד־לבא תלויים במעשינו ועבודתנו עתה, הרי שמעין ודוגמת דבר זה צריך להיות במעשינו ועבודתנו גם עתה ועניין זה נפעל על־ידי שלומדים בתורה אודות שמונה שרצים, כי המציאות שלהם כמו שהיא בתורה הוא עניין של קדושה, ולא עוד אלא שעל־ידי־זה פועלים הבירור והטהרה של שמונה השרצים גם במציאות העולם עד לטהרה של שער הנו"ן.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן י"ח)

2) לא עלה בידי אנשי המדע לקבוע בוודאות, שאפשר לסמוך עליה להלכה, את זהותם של שמונת השרצים ושמותיהם בזמננו.

ב. הַשֶּׁרֶץ[3] - אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים[4] בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאַוִּיר[5], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[6], וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[7] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[8]. וְשִׁעוּר טֻמְאָתוֹ בְּכַעֲדָשָׁה[9]. וְכָל הַשְּׁרָצִים מִצְטָרְפִין לְכַעֲדָשָׁה[10].

3) כלים פ"א מ"א. 4) ככל אב הטומאה. 5) אם השרץ היה תלוי בחוט והכניסוהו לאויר כלי חרס ולא נגע בדופנו - נטמא הכלי. 6) אם לא נגע (שם). 7) בתורה כתוב (ויקרא יא, לא): "הנוגע בהם במותם יטמא עד הערב", ולא נאמר "יכבס בגדיו" כמו שנאמר בטומאות אחרות. 8) כלומר, אפילו בשעת מגע בשרץ, ומכל־שכן אחר שפירש ממנו. 9) כשיעור תחילת ברייתו של החומט. ברייתא חגיגה יא, א. 10) חצי עדשה משרץ זה וחצי עדשה משרץ אחר - מצטרפים ומטמאים (מעילה טו, ב).

ג. הָאֵיבָרִים[11] אֵין לָהֶן שִׁעוּר[12]. אֵיבָר מִן הַשֶּׁרֶץ כִּבְרִיָּתוֹ[13].

11) אהלות פ"א מ"ז. 12) מטמאים בכל שהם. 13) כשהוא שלם, כמו שנברא (ראה למעלה פ"ב ה"ג).

ד. בָּשָׂר[14] וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה, בֵּין שֶׁפֹּרֵשׁ מִן הַחַי בֵּין שֶׁפֹּרֵשׁ מִן הַמֵּת - מְטַמֵּא טֻמְאָתוֹ[15]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּבָּשָׂר שֶׁעָלָיו אוֹ בַּמֹּחַ שֶׁבָּעֶצֶם כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה[16].

14) זה פירוש להלכה הקודמת. 15) טומאת שרץ. 16) ראה למעלה פ"ב הי"א.

ה. בָּשָׂר[17] מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מִן הַשֶּׁרֶץ - טָהוֹר[18]; שֶׁאֵין מְטַמֵּא אֶלָּא אֵיבָר הַדּוֹמֶה לַשֶּׁרֶץ כֻּלּוֹ: מַה שֶּׁרֶץ - בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, אַף אֵיבָר הַפּוֹרֵשׁ - בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת.

17) בלי גידים ועצמות. 18) ברייתא חולין קכח, ב.

ו. הַכֶּלְיָא[19] וְהַכָּבֵד וְהַלָּשׁוֹן וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי

שֶׁהֵן אֵיבָר וְאֵין עוֹשִׂין חֲלִיפִין[20] - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר, וְאִם פֵּרְשׁוּ מִן הַחַי - טְהוֹרִין.

19) חולין שם. ראה למעלה פ"ב ה"ד. 20) אם נחתכו אינם חוזרים וגדלים. ראה למעלה פ"ב ה"ד.

ז. דַּם הַשֶּׁרֶץ[21] - כִּבְשָׂרוֹ[22], וּמִצְטָרֵף לְכַעֲדָשָׁה כָּל זְמַן שֶׁהוּא מְחֻבָּר בַּבָּשָׂר[23].

21) משנה מעילה יז, א. 22) מטמא בכעדשה. 23) אבל אם פירש מן הבשר אינו מצטרף, כרב חנין בגמרא שם, וכפירוש ה'תוספות' שם ד"ה אמר.

ח. עַצְמוֹת הַשֶּׁרֶץ[24] וְגִידָיו וְצִפָּרְנָיו - טְהוֹרִין. וְעוֹר הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהַתִּנְשֶׁמֶת - טָהוֹר[25], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לַח וַעֲדַיִן לֹא עִבְּדוּ וְלֹא הִלֵּךְ בּוֹ[26]. אֲבָל עוֹר הָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט - כִּבְשָׂרָן, וּמְטַמֵּא כְּכַעֲדָשָׁה. וְאִם עִבְּדָן אוֹ שֶׁהִלֵּךְ בָּהֶן כְּדֵי עֲבוֹדָה - טְהוֹרִין. וְכַמָּה הִיא כְּדֵי עֲבוֹדָה? כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבָּעָה מִילִין.

24) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"י ה"ב, שנינו: "וכל אשר יפול מנבלתם עליו יטמא", לא מן העצמות ולא מן הציפרניים. ורבינו מוסיף גידים. 25) במשנה חולין קכב, א נמנו השרצים שעורותיהם מטמאים, ולא מנו תנשמת. ראה שם עמוד ב. 26) ראה למעלה פ"א ה"ט.

ט. קוֹלִית הַשֶּׁרֶץ[27] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְלֵאָה מֹחַ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמֹּחַ מִתְקַשְׁקֵשׁ[28], שֶׁאֵינוֹ מַעֲלֶה אֲרוּכָה; אֲבָל אִם הָיָה עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה בָּהּ מִבַּחוּץ - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא, כְּכָל הָאֵיבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[29]. נִקְבָּה הַקּוֹלִית בְּכָל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם טָמֵא[30].

27) משנה שם קכה, א. 28) ראה למעלה פ"ב הי"א. 29) שם. 30) חולין שם.

י. בֵּיצַת הַשֶּׁרֶץ[31] הַמְרֻקֶּמֶת[32], אַף עַל פִּי שֶׁהַשֶּׁרֶץ נִרְאֶה מִתּוֹכָהּ[33] - טְהוֹרָה. נִקְבָּה כָּל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא.

31) שם קכו, ב. יש שרצים שמולידים ולדות חיים, ויש מהם (חומט צב ולטאה) שמטילים ביצים. 32) שהתרקמה בה תבנית בעל־חי. 33) דרך קליפת הביצה השקופה. [בתוספתא חולין פ"ח ה"ה, אמרו: "וכמה היא ריקומה? כדי שייראה השרץ מתוכה". ומפרש רבינו, שאפילו במצב שכזה – טהורה, כל זמן שלא ניקבה. והטעם נאמר בברייתא שם, מפני שאי־אפשר לנגוע בשרץ עצמו].

יא. שֶׁרֶץ[34] שֶׁחֲצָיוֹ בָּשָׂר וְחֲצָיוֹ אֲדָמָה - הַנּוֹגֵעַ בַּבָּשָׂר טָמֵא, וּבָאֲדָמָה טָהוֹר. וְאִם הִשְׁרִיץ עַל פְּנֵי כֻּלּוֹ[35] - אַף הַנּוֹגֵעַ בָּאֲדָמָה, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה צוּרָתוֹ, טָמֵא[36].

34) משנה שם. 35) לכל ארכו, אבל לא לכל רחבו. 36) כר' יהודה במשנה, לפי פירושו של ר' יהושע בן לוי שם.

יב. בְּשַׂר הַשֶּׁרֶץ שֶׁנִּפְסַד[37] וְהִבְאִישׁ וְנִפְסַל מֵלֶּאֱכֹל הַכֶּלֶב - טָהוֹר. יָבֵשׁ[38] עַד שֶׁנַּעֲשָׂה כְּחֶרֶשׂ: אִם יָכוֹל לְהִשָּׁרוֹת בְּפוּשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת וְלַחֲזוֹר לַח כְּשֶׁהָיָה - מְטַמֵּא; וְאִם לָאו - טָהוֹר, וַאֲפִלּוּ כָּאֲכָלִים טְמֵאִים אֵינוֹ מְטַמֵּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִקְצָת הַשֶּׁרֶץ; אֲבָל שֶׁרֶץ שֶׁיָּבֵשׁ וְשִׁלְּדוֹ קַיָּם[39], אוֹ שֶׁנִּשְׂרַף וְשִׁלְּדוֹ קַיָּם, הוֹאִיל וְתַבְנִית כֻּלּוֹ עוֹמֶדֶת - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא[40]. וְקָרוֹב בְּעֵינַי[41], שֶׁטֻּמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם.

37) ראה למעלה פ"א הי"ג בדין נבילה. 38) משנה, נדה נד, ב. 39) תבניתו נשארה שלימה וניכרת. 40) שם נו, א. 41) סברת עצמו, ללא מקור בתלמוד ובגאונים. בגמרא שם למדו זה מן המקרא, ודעת רבינו שהדרשה היא "אסמכתא בעלמא" (חכמים הסמיכו גזירתם על הכתוב).

יג. כְּזַיִת מִן הַנְּבֵלָה אוֹ כַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ שֶׁצָּמְקוּ וְחָסְרוּ - טְהוֹרִין[42]. פָּחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ וּפָחוֹת מִכְּזַיִת מִן הַנְּבֵלָה שֶׁתָּפְחוּ וְעָמְדוּ עַל כַּשָּׁעוּר - מְטַמְּאִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[43]. הָיוּ בַּתְּחִלָּה כַּשָּׁעוּר וְצָמְקוּ, וְחָזְרוּ וְתָפְחוּ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְשִׁעוּרָן - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין כְּשֶׁהָיוּ דִּין תּוֹרָה[44]. וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בִּכְזַיִת מִן הַמֵּת.

42) טהרות פ"ג מ"ד. 43) מנחות נד, א. 44) שם עמוד ב, נפרכה שיטת ר' שמעון ברבי וריש לקיש שאמרו יש דיחוי באיסורין. פירוש, אם ירד האיסור או הטומאה מחתיכה זו מפני שצמקה לפחות מכשיעור, שוב לא יחזרו אפילו אם תתפח ותחזור לשיעורה הקודם (ראה הלכות טומאת אוכלין פ"ד ה"ה וה"ו).

יד. הַשֶּׁרֶץ[45] אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁיָּמוּת. הֵתִּזוּ רָאשֵׁיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הָרֹאשׁ מְעֹרֶה בְּעוֹר הַגּוּף[46], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְפַרְכְּסִין כִּזְנַב הַלְּטָאָה[47] - מְטַמְּאִין. שְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים[48] כֵּלָן, כְּגוֹן הַצְּפַרְדֵּעַ וְהַנָּחָשׁ וְהָעַקְרָב וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין מִכֻּלּוּם, וַאֲפִלּוּ כָּאֲכָלִין טְמֵאִין אֵינָן[49]. וְאֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁרָצִים מַה שֶּׁמְּטַמֵּא בְּמוֹתוֹ חוּץ מִשְּׁמוֹנַת הַמִּינִין הַמְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה.

45) אהלות פ"א מ"ו. 46) אבל נמלקו שני הסימנים (קנה ווושט). פסק כריש לקיש בחולין כא, א. ושם משמע, שריש לקיש מקפיד רק על מליקת שני הסימנים, אבל העור לא מעלה ולא מוריד. 47) שנחתך והופרד לגמרי מגוף הלטאה מפרכס עוד זמן מסוים, ואף־על־פי שאין בו כל

חיות. 48) שלא נמנו בהלכה א בין השמונה. 49) אפילו אם נגעו בטומאה, אינם מטמאים אוכלין ומשקין.

יום שישי ט' תמוז ה'תשע"ט

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר טומאת שכבת זרע הנוגע בה או הרואה אותה, ומתי היא מטמאה וכל דיניה.

א. שִׁכְבַת זֶרַע[2] - מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאָה. מְטַמְּאָה אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בְּאֲוִיר, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא[3], וְאֵין הַמִּתְטַמֵּא בָּהּ מְטַמֵּא בְּגָדִים[4] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[5]. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בָּהּ[6] וְאֶחָד הָרוֹאֶה אוֹתָהּ בְּבְשָׂרוֹ[7] - שְׁנֵיהֶן רְאשׁוֹן לְטֻמְאָה[8] דִּין תּוֹרָה. וְכַמָּה שִׁעוּרָהּ? לַנּוֹגֵעַ - בְּכַעֲדָשָׁה[9], וְלָרוֹאֶה - בְּכָל שֶׁהוּא[10]. וְאֵין הָרוֹאֶה טָמֵא עַד שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ[11] וַיַּחְתּוֹם מִמֶּנּוּ פִּי אַמָּה[12], שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע. לְפִיכָךְ[13], אֲפִלּוּ רָאָה בְּקִיסָם[14], הוֹאִיל וְהִגִּיעָה לְפִי אַמָּה - נִטְמָא. וְאֶחָד הָרוֹאֶה מֵחֲמַת בְּשָׂרוֹ[15] אוֹ הָרוֹאֶה בְּאֹנֶס[16] - טָמֵא.

2) של אדם (כלים פ"א מ"א). 3) שם. 4) שם. 5) פירוש, אפילו בשעת מגעו. 6) בשכבת זרע של אדם אחר. בנדה מג, ב - למדו מהכתוב שהנוגע טמא. 7) האדם שיצאה ממנו. 8) זבים פ"ה מי"א. 9) נדה שם, מימרא של רבי חנילאי. למדו זה מנוגע בשרץ. 10) משנה, שם מ, א. 11) שם. 12) נקב האבר. רבינו דייק בלשונו וכתב: ויחתום "ממנו" פי אמה, ולא התכוון לומר שהחתים כל פי האמה אלא משהו ממנו הגיע עד לפי אמה וסתם חלק ממנו (ב'תורת כהנים' פרשת זבים פ"א ה"ג, דרשו: "החתים" אפילו כל שהוא. ומכאן שאפילו לא סתם את כל פי האמה, נקרא "החתים"), להוציא אם לא הגיע לפי האמה ולא נסתם כלום ממנו. פסק כ'סתם משנה' (שם מ, א) וכרב חנילאי (שם מג, ב) ולא כשמואל (ראה שם). ומיושבת בזה השגת הראב"ד (ראה כסף־משנה, וראה גם שתי ההערות הבאות). 13) מפני שמטמאה בכל שהיא. 14) הכניס קיסם לחלל האבר, ועבר עליו הזרע על לפי האבר. [ביאור הדברים: בגמרא שם כב, א שאל רבה: הרואה קרי (שכבת זרע) בקיסם מהו? ממנו אמר רחמנא (התורה אמרה "אשר תצא ממנו") עד דנפיק (שיצא) מבשרו ולא בקיסם, או דילמא (או אפשר) האי ממנו (תיבת "ממנו" זו) עד שתצא טומאתו לחוץ? אמר ליה, תיפוק ליה (יצא לו דין זה) דהוא עצמו אינו מטמא אלא בחתימת פי האבר. ופירש רש"י, שדעת רבה כשמואל, שצריכה שיעור כחתימת פי האמה, והקיסם התופס מקום בפי האמה מקטין את שיעור הזרע שהגיע לשם, ואם כן הדבר פשוט שאינו מטמא. וגם רבינו מפרש כך, ומפני שדעתו שמטמא במשהו, פסק שרואה בקיסם – טמא. ביאור זה מיישב גם תמיהת הכסף־משנה ד"ה ומ"ש]. 15) מתוך קישוי אבר. 16) אכילה ושתיה מרובה, קפיצה, בהלה. אלה גורמים לפעמים להוצאת זרע (נדה לה, א).

ב. אֵין שִׁכְבַת זֶרַע[17] שֶׁל קָטָן מְטַמְּאָה עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[18].

17) 'תורת כהנים' פרשת זבים פ"ו ה"א (וראה נדה לב, ב). 18) בהל' מטמאי משכב ומושב פ"א ה"ד והי"ב נתבאר, שזיבה של קטן בן יום אחד מטמאה.

ג. שִׁכְבַת זֶרַע אֲדֻמָּה - טְהוֹרָה[19], עַד שֶׁתִּהְיֶה לְבָנָה וְנִמְשֶׁכֶת[20].

19) נדה לב, ב. 20) כלובן ביצה טריה (תוספתא, זבים פ"ב ה"ב).

ד. וְכָל שִׁכְבַת[21] זֶרַע שֶׁאֵין גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם מַרְגִּישׁ בָּהּ - אֵינָהּ מְטַמְּאָה. לְפִיכָךְ, אִם רָאָה בְּלֹא קְשׁוּי וּבְלֹא תַּאֲוָה - אֵינָהּ מְטַמְּאָה מִשּׁוּם שִׁכְבַת זֶרַע. נֶעֱקְרָה בְּהַרְגָּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְתָה שֶׁלֹּא בְּהַרְגָּשָׁה - טָמֵא[22].

21) מימרא של שמואל (נדה מג, א). בלשון אחרון אמרו בשם שמואל, שאפילו בלא הרגשה מטמאה ואף־על־פי־כן פסק רבינו כלשון ראשון, מפני שרבא סובר כך (כסף־משנה). 22) כשמואל בלשון ראשון גירסא שנייה (ראה כסף־משנה).

ה. הַמְּהַרְהֵר[23] בַּלַּיְלָה וְרָאָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִטָּה בַּחֲלוֹם וְעָמַד וּמָצָא בְּשָׂרוֹ[24] חַם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָצָא שִׁכְבַת זֶרַע - הֲרֵי זֶה טָמֵא. כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּחֲלוֹם כְּבָר רָאָה בְּהַרְגָּשָׁה, וּלְפִיכָךְ מָצָא בְּשָׂרוֹ חַם; וְהָיְתָה מְעַט וְנִתְקַנְּחָה בִּבְשָׂרוֹ אוֹ בְּכֵלָיו, וּלְפִיכָךְ לֹא מָצָא לַחְלוּחִית. הִרְהֵר וְלֹא מָצָא בְּשָׂרוֹ חַם, אוֹ שֶׁמָּצָא בְּשָׂרוֹ חַם וְלֹא הִרְהֵר - טָהוֹר[25].

23) מקוואות פ"ח מ"ג, כפירושו של רב הונא, נדה שם. 24) אבר המין. 25) תוספתא, שם פ"ו ה"ג.

ו. הַמֵּטִיל מַיִם[26] וְרָאָה מַיִם חֲלוּקִין[27] אוֹ עֲכוּרִים בַּתְּחִלָּה[28] - טָהוֹר; רָאָה אוֹתָם בָּאֶמְצַע אוֹ בַּסּוֹף - הֲרֵי זֶה טָמֵא[29]. הָיוּ הַמַּיִם שֶׁהֵטִיל כֻּלָּם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף חֲלוּקִין אוֹ עֲכוּרִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. הָיוּ לְבָנִים וְנִמְשָׁכִין[30] - טָמֵא. וְהַמֵּטִיל טִפִּים עֲבוֹת מִתּוֹךְ הָאַמָּה - טָהוֹר[31].

26) משתין (שם מ"ב). 27) טיפות טיפות. נראה שמדובר באדם בריא שדרכו להטיל מים בקילוח, אבל כשהפסקת הזרם באה מחמת מחלה, שאין לה קשר לזיבה, טהור אפילו כשההפסקות באות בסוף. 28) בהתחלת ההטלה ואחר־כך הטלה נורמלית כזרם בלתי נפסק. 29) השינוי הזה מוכיח ששכבת זרע יצאה עם השתן. 30) כלובן ביצה. 31) שם (מ"ג) שנינו: "טמא, דברי רבי אלעזר חסמא". ומזה למד רבינו, שחכמים חולקים עליו ומטהרים, ופסק כמותם (כסף־משנה).

ז. בַּעַל קֶרִי שֶׁטָּבַל[32] וְלֹא הִטִּיל מַיִם קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל -

כְּשֶׁיַּטִּיל מַיִם[33] טָמֵא, מִפְּנֵי צִחְצוּחֵי שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁאֵינָן יוֹצְאִין אֶלָּא כְּשֶׁיַּטִּיל מַיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[34] בְּחוֹלֶה אוֹ בְּזָקֵן; אֲבָל יֶלֶד[35] בְּרִיא - טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹרֶה שִׁכְבַת זֶרַע בְּחֲזָקָה כְּחֵץ וְהִיא כֻּלָּהּ נִנְתֶּקֶת מִן הָאַמָּה[36]. עַד כַּמָּה[37] הוּא יֶלֶד? כָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל רַגְלוֹ אַחַת וְנוֹעֵל אוֹ חוֹלֵץ מִנְּעָלוֹ. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן מִפְּנֵי חָלְיוֹ[38] - הֲרֵי זֶה חוֹלֶה לְעִנְיָן זֶה.

32) שם מ"ד. 33) אחר הטבילה. 34) כרבי יוסי, שם. 35) אדם צעיר. 36) אבר המין. 37) חולין כד, ב. 38) חולשתו.

ח. וְכָל אִשָּׁה[39] שֶׁשִּׁמְּשָׁהּ מִטָּתָהּ וְיָרְדָה וְטָבְלָה קֹדֶם שֶׁתִּתְקַנַּח עַצְמָהּ יָפֶה יָפֶה - הֲרֵי הִיא בְּטֻמְאָתָהּ[40].

39) מס' מקוואות, שם. 40) שאי־אפשר שלא תפלוט שכבת זרע, והפולטת – טמאה. ראה בהלכה הבאה.

ט. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשׁוּ מִטָּתָן - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים, וּשְׁנֵיהֶן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה דִּין תּוֹרָה[41]. וְאֵין הָאִשָּׁה טְמֵאָה מִשּׁוּם נוֹגַעַת[42] בְּשִׁכְבַת זֶרַע, שֶׁנְּגִיעַת בֵּית הַסְּתָרִים[43] אֵינָהּ נְגִיעָה, אֶלָּא הַמְשַׁמֶּשֶׁת הֲרֵי הִיא כְּרוֹאֶה קֶרִי[44]. וְהוּא שֶׁתְּהֶיה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: [וְאִשָּׁה[45] אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ]. הָיְתָה קְטַנָּה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים - אֵינָהּ מִתְטַמְּאָה בִּשְׁכִיבָה[46], אֲבָל מִתְטַמְּאָה בִּנְגִיעַת שִׁכְבַת זֶרַע אִם נָגְעָה[47] בִּבְשָׂרָהּ מִבַּחוּץ. [לְפִיכָךְ, הַבּוֹעֵל גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - טְהוֹרָה][48]; שֶׁלֹּא טִמֵּא אוֹתָהּ הַכָּתוּב בְּטֻמְאַת בֵּית הַסְּתָרִים אֶלָּא כְּדַרְכָּהּ.

41) מן הכתוב (ויקרא טו, יח) ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע, ורחצו במים וטמאו עד הערב. 42) נדה מא, ב. 43) מקום שאינו נראה. נתבאר כבר (בהל' טומאת מת פ"א ה"ג), שנגיעת טומאה בבית הסתרים אינה מטמאה. 44) דינה כאיש שיצאה ממנו שכבת זרע. גזירת הכתוב היא (שם). 45) ב'תורת כהנים' פרשת מצורע (פ"ו ה"ז): "אשה", פרט לקטנה. יכול שאני מוציא בת שלוש שנים ויום אחד? תלמוד־לומר "ואשה". פירוש, סתם אשה משמע גדולה, והוא"ו המיותרת מרבה בת שלוש שנים ויום אחד, אבל למטה מגיל זה אינה ראויה לביאה. 46) מן הכתוב: ואשה אשר ישכב איש אותה וכו'. 47) צ"ל: נגעה. 48) יבמות לד, ב.

י. הַבּוֹעֵל[49] אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא הוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע - טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱרָה. וְכֵן הָאִשָּׁה טְהוֹרָה עַד שֶׁיּוֹצִיא הָאִישׁ.

49) 'תורת כהנים' שם ה"ח.

יא. הָאִשָּׁה[50] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע[51], אִם פָּלְטָה אוֹתָהּ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[52] - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה כְּרוֹאֶה קֶרִי. לְפִיכָךְ סוֹתֶרֶת יוֹם אֶחָד, אִם הָיְתָה זָבָה[53], כְּאִישׁ שֶׁרָאָה קֶרִי[54]. וּמִטַּמְּאָה בְּכָל שֶׁהוּא[55]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצְאַת לַחוּץ אֶלָּא נֶעֱקְרָה וְהִגִּיעָה לְבֵין הַשְּׁנַיִם[56] - נִטְמְאָה; שֶׁהֲרֵי שִׁכְבַת זֶרַע כְּדָמָהּ: מַה דָּמָהּ מְטַמֵּא בִּפְנִים[57], אַף שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁתִּפְלֹט תְּטַמֵּא אוֹתָהּ בִּפְנִים.

50) מס' מקוואות שם מ"ג. 51) שקיבלה מזכר. 52) עונה – יום או לילה. שכבת זרע מטמאה כל זמן שהיא ראויה להיקלט בגוף האשה ולהוליד, ואחר זמן מסוים היא מתקלקלת ואינה "זרע" ואינה מטמאה. ונחלקו תנאים בדבר, כמה זמן יעבור ותתקלקל. ופסק רבינו כרבי אלעזר בן עזריה במשנה, שאמר: "הפולטת זרע ביום שלישי (מהבעילה) טהורה". ובפירושו למשנה הוא מבאר, כגון שנבעלה ביום ראשון, והעונה הראשונה מתחילה בליל שני, ואחריה יום שני וליל שלישי הרי שלוש עונות, ואם תפלוט ביום שלישי היא טהורה. ולמה העדיף דעת רבי אלעזר בן עזריה על דעת רבי עקיבא ורבי ישמעאל שם? מפני שבגמרא שבת (פו, ב) אמר רבי יוחנן, שכך היא דעת חכמים. [ויש ספרים שכתוב בהם שם "שש עונות", אבל רבינו גורס "שלוש"]. 53) אשה שראתה דם בשלושה ימים זה אחר זה בימים הראויים לזיבה, הרי זו זבה וטמאה וצריכה לספור שבעה ימים נקיים מראיית דם וטובלת ונטהרת. ואם ראתה דם באחד מימים אלה, היא סותרת את הימים הנקיים, ועליה לספור שבעה ימים נקיים אחרי יום הראייה האחרונה. ומלמדנו רבינו, שאם לא ראתה דם אלא פלטה זרע בתוך שבעת הימים, אינה סותרת את כל הימים הנקיים אלא אותו היום אינו נחשב במספר הנקיים, וצריכה להוסיף רק יום אחד בלבד, אפילו אם פלטה ביום השביעי (נדה מב, א). 54) כזב הסופר שבעה נקיים וראה קרי (ראה דיני זב וזבה בהל' איסורי ביאה פ"ו). 55) שם. 56) מקום בגוף האשה למעלה מבית החיצון. 57) אם נעקר ממקומו במקור ולא יצא לחוץ.

יב. שִׁכְבַת זֶרַע עַצְמָהּ שֶׁנִּפְלְטָה בְּתוֹךְ הַשָּׁלֹשׁ עוֹנוֹת מְטַמְּאָה אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁטְּמְאָה הָאִשָּׁה שֶׁפָּלְטָה אוֹתָהּ. וְאִם פָּלְטָה אַחַר שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - הֲרֵי הָאִשָּׁה טְהוֹרָה, וְכֵן שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁנִּפְלְטָה טְהוֹרָה, שֶׁכְּבָר נִפְסְדָה צוּרָתָהּ[58].

58) ראה למעלה הערה נ.

יג. וְכַמָּה[59] הִיא עוֹנָה? יוֹם אוֹ לַיְלָה. וְאֵין הָעוֹנָה שֶׁנִּבְעֲלָה בָּהּ מִן הַמִּנְיָן. כֵּיצַד? נִבְעֲלָה בְּלֵיל הַשַּׁבָּת - שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת שֶׁלָּהּ: יוֹם הַשַּׁבָּת, וְלֵיל אֶחָד בַּשַּׁבָּת, וְאֶחָד בַּשַּׁבָּת. אִם פָּלְטָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - טְמֵאָה; פָּלְטָה מִלֵּיל שֵׁנִי וָהָלְאָה - טְהוֹרָה. וְהָאִישׁ שֶׁפֵּרְשָׁה מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה עוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה[60] כָּל זְמַן שֶׁהִיא לַחָה, וְהַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא[61].

59) שבת פו, א. 60) מימרא של רב חסדא, שם. ופירשו רבינו חננאל ורבינו שם, שהכוונה בזכר שנרבע ופלט שכבת הזרע של הרובע. ונראה שגם רבינו מפרש כך. 61) נראה

שכוונתו, שהאיש טמא כרואה קרי ולא כנוגע בלבד. ונפקא־מינה, שמטמאה בכל שהיא, ראה למעלה ה"א.

יד. שִׁכְבַת זֶרַע אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא כְּשֶׁהִיא לַחָה[62]. יָבְשָׁה כְּחֶרֶס - טְהוֹרָה. וְאִם יְכוֹלָה לִשָּׁרוֹת מֵעֵת לְעֵת בְּפוֹשְׁרִין וְלַחֲזֹר לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה.

62) משנה, נדה נד, ב.

טו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁהָרוֹאֶה קֶרִי וְהָאִשָּׁה שֶׁשָּׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע וְהַנּוֹגֵעַ בְּשִׁכְבַת זֶרַע טְמֵאִים מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן[63] הָאִשָּׁה שֶׁפָּלְטָה בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה מִן הַתּוֹרָה כְּרוֹאֶה קֶרִי. אֲבָל שְׁאָר הָאֲמוּרִין בְּפֶרֶק זֶה שֶׁהֵן טְמֵאִים, כְּגוֹן מְהַרְהֵר וּמִטִּיל מַיִם - אֵינָן טְמֵאִין אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וְלֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם טֻמְאָה אֶלָּא לִתְרוּמָה, אֲבָל לְחֻלִּין - טְהוֹרִין[64].

63) ברייתא, שם מא, ב. 64) תוספתא, מקוואות פ"ו ה"ד.

טז. נָכְרִית[65] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁלֹשׁ עוֹנוֹת, וְכֵן הַבְּהֵמָה[66] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי אוֹתָהּ הַנִּפְלֶטֶת טְמֵאָה[67]. פְּלָטַתּוּ[68] לְאַחַר זְמַן זֶה - הֲרֵי הִיא סָפֵק נִסְרָחָה אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְרְחָה[69].

65) משנה, מקוואות פ"ח, ד. 66) שבת פו, ב. 67) רב פפא שואל שם, אם נפלטה אחר שלושה ימים מה דינה. ומשמע שבתוך שלושה ימים ברור שמטמאה. 68) הגויה או הבהמה. 69) בעיה של רב פפא, ונשארה בתיקו. [רב פפא שואל שם, מה דין נכרית שפלטה שכבת זרע של ישראל אחר שלושה ימים, והוא ממשיך ואומר: "אם תימצי לומר, כיון דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו (גופם חם)" פירוש ודינן כדין ישראלית, "במעי בהמה מה היא?" ומכיון שרבינו פוסק בכל מקום הלכה כ'אם תימצי לומר', יש לתמוה למה פסק כאן הרי היא ספק?]

יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[70], שֶׁשִּׁכְבַת זַרְעוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים טָהוֹר מִכֻּלּוּם. לְפִיכָךְ, בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - טְהוֹרָה[71].

70) פ"ב ה"י. 71) מס' מקוואות פ"ח מ"ד.

יח. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִרְגִּישׁ[72], וְנִתְגַּיֵּר וְיָרַד וְטָבַל[73], וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁהִרְגִּישׁ בָּהּ אַחַר שֶׁטָּבַל[74] - הֲרֵי זֶה סָפֵק טָמֵא[75].

72) בעיה במס' נדה מג, א. 73) לשם גירות. 74) יצאה אחר שטבל. 75) הבעיה לא נפשטה.

יט. גְּדוֹלָה[76] שֶׁשָּׁכַב אוֹתָהּ קָטָן פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע [אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ בְּהֵמָה] - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[77]; שֶׁנֶּאֱמַר: [וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ] - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַשּׁוֹכֵב אִישׁ וּמִישְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[78].

76) למעלה משלוש שנים. 77) 'תורת כהנים' פרשת מצורע פ"ו ה"ח. 78) בהלכה יז.

יום ש"ק י' תמוז ה'תשע"ט

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שארבע אבות הטומאות יש בעבודה־זרה, וכיצד היא טומאתם, ושקולי אבות הטומאות דנו בה. אב הטומאה שמטמא במגע ואינו מטמא במשא או שמטמא במגע ובמשא. הנוגע באב מאבות הטומאות המושלך בתוך המקווה. זב שדרס על המשכב שהוא מונח במקווה.

א. טֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְיֵשׁ לָהּ רֶמֶז בַּתּוֹרָה: הָסִרוּ[2] אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ[3] וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם. וְאַרְבָּעָה אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת יֵשׁ בָּהּ: עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ[4], וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ[5], וְיַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ. וְטֻמְאַת כֻּלָּן מִדִּבְרֵיהֶן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"טומאת עבודה־זרה מדברי סופרים ואף־על־פי־כן יש לה רמז בתורה הסירו את אלקי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם כו'".

ויש להבין מדוע בחר הרמב"ם ראיה מפסוק שלא הובא כלל בגמרא כאסמכתא לטומאה שגזרו חכמים על עבודה־זרה, והלא בגמרא הובאו פסוקים אחרים לגמרי, "תזרם כמו דוה", "שקץ תשקצנו" וכן איתקש למת כמו שנאמר "וישלך את עפרה על קבר בני העם" שכל לימודים אלו הם אסמכתא לגזירת חכמים על טומאת עבודה־זרה, אבל הפסוק שהביא הרמב"ם מאן דכר שמי'.

ויש לומר שבזה רוצה הרמב"ם לבאר הגדר המיוחד של ע"ז שבגללו גזרו עליה טומאה.

כי בפסוקים שהביאה הגמרא מדובר על המיאוס של העבודה־זרה מצד עצמה, היינו איסור על ה"חפצא" של העבודה־זרה ואילו הביא הרמב"ם פסוקים אלו היה משמע שטומאת עבודה־זרה היא מצד החפצא של הע"ז ולכן הוזקק להביא הפסוק "הסירו את אלקי הנכר" לרמז שהתוכן הכללי של גזירת טומאת עבודה־זרה של חכמים הוא כדי להרחיק ממנה את האדם ה'גברא', ואינו דומה איסור עבודה־זרה שאין בו ממש לשאר איסורים שה"חפצא" שלהם אסור מצד עצמו, כי עבודה־זרה במהותה היא עניין שבדמיונו של אדם ומוזהר שלא ליתן לה חשיבות, ולכן מדגיש כאן שגם גזירת הטומאה של חכמים היא על ה'גברא', היינו להרחיקו מהעבודה־זרה. ועניין זה מודגש בפסוק "הסירו את אלקי הנכר כו'" המדבר בהיטהרות והסתלקות ה"גברא" מעבודה־זרה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן י"ט)

2) במשנה עבודה זרה מז, ב הסמיכו על הכתוב (דברים ז, כו): "שקץ תשקצנו" (שקץ ושרץ היינו הך). ורבינו עצמו

מביא רמז זה להלן בהלכה ב. 3) משמע שאלוהי הנכר מטמאים. 4) הכלים שמשתמשים בהם לצרכי עבודת אלילים. 5) הקרבנות שהקריבו לה. פרטי דיניהם מבוארים בהלכות הבאות.

ב. עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ מְטַמְּאָה אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא, כַּשֶּׁרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֻנּוּ[6]. וְשִׁעוּרָהּ כְּזַיִת. לֹא תִּהְיֶה זוֹ חֲמוּרָה מִן הַמֵּת[7]. אֲבָל אִם הָיְתָה הַצּוּרָה[8] פְּחוּתָה מִכְּזַיִת - טְהוֹרָה.

6) משמע שדינה כשקץ. 7) שאינו מטמא בפחות מכזית (הלכות טומאת מת פרק ב הלכה ב). 8) גוף הפסל.

ג. קָצָץ אֵיבָר מִמֶּנָּה, אֲפִלּוּ הָיָה כְּמַרְדֵּעַ[9] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים, אֶלָּא הַצּוּרָה כֻּלָּהּ כְּשֶׁהִיא שְׁלֵמָה. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּזְרֹם כְּמוֹ דָוָה[10] - מַה דָּוָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים[11], אַף עֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים. כְּקֶלֶי אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת דָּנוּ בָהּ[12], מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם. עֲשָׂאוּהָ כְּשֶׁרֶץ שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וּכְמֵת שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא בִּכְזַיִת[13], וּכְנִדָּה שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים.

9) איבר גדול כמו העץ שנותנים על צוואר החמור כדי לכוון הילוכו (ויש מפרשים: מחרישה, ולהלכה כאן אין הבדל בין שני הפירושים). 10) נידה. 11) אם נחתך אבר מנידה אינו מטמא כנידה אלא ככל אבר מן החי. ראה פרק ח מהלכות טומאת משכב ומושב הלכה ד. 12) כל ההקלות שישנן באבות הטומאות השונות הקילו חכמים בטומאת עבודה זרה. 13) לא כשרץ שמטמא בכעדשה.

ד. נִתְפָּרְקָה[14] עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַהֶדְיוֹט[15] יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ וַהֲרֵי כָּל אֵיבָרֶיהָ קַיָּמִים[16] - אֵינָהּ מְטַמְּאָה[17].

14) פסל עשוי חוליות ונתפרקו (שם). 15) שאינו אומן. 16) וכל אדם יכול לחבר את החוליות ויחזור הפסל כמו שהיה. 17) בעייא שלא נפשטה. אולם נאמר שם שלפי דעת חכמים שאבר ממנה אינו מטמא אין מקום לבעייא זו, וברור שאינה מטמאה. ומכיוון שרבינו פסק בהלכה הקודמת כחכמים כתב כאן "אינה מטמאה" (ראה משנה למלך).

ה. כָּל מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה - כְּשֶׁרֶץ. מְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא. וְשִׁעוּר טֻמְאָתָן בִּכְזַיִת. וַאֲפִלּוּ קָצָץ מִמְּשַׁמְּשֶׁיהָ כְּזַיִת מִן הַכְּלִי - מְטַמֵּא כְּשֶׁרֶץ. זוֹ חֹמֶר בִּמְשַׁמְּשֶׁיהָ יוֹתֵר מֵעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ. וּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמוֹ, אֲבָנָיו וְעֵצָיו וַעֲפָרוֹ - מְטַמְּאִין בִּכְזַיִת[18] בְּמַגָּע כְּכָל הַמְשַׁמְּשִׁין.

18) משנה עבודה זרה מז, ב. ומכאן למדנו דין קצץ ממשמשיה.

ו. הַמַּכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - נִטְמָא כְּנוֹגֵעַ. וְכֵן כְּלִי חֶרֶס שֶׁהִכְנִיס אֲוִירוֹ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - נִטְמָא. סַפְסָלִים וְקַתֶּדְרָאוֹת[19] שֶׁהִכְנִיס רֻבָּן לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - טְמֵאִים. וְכֻלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[20].

19) כיסאות. 20) מפני שנגעו באב הטומאה.

ז. תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה[21] מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[22] כִּנְבֵלָה. וְשִׁעוּרָהּ בִּכְזַיִת. כָּל דָּבָר שֶׁמַּקְרִיבִין לָהּ, בֵּין בָּשָׂר בֵּין שְׂאָר אֳכָלִים וּמַשְׁקִין - הַכֹּל כִּנְבֵלָה, שֶׁהַכָּתוּב קָרָאן זִבְחֵי מֵתִים[23]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל אֳכָלִין בִּטֵּלִין[24] לְעוֹלָם לְהַתִּירָהּ בַּהֲנָאָה, אִם בָּטְלָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק לְטֻמְאָה[25]. אֲבָל כְּלִי שֶׁהוּא תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבִּטְּלוּ - טָהוֹר[26]. וְכֵן עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ שֶׁבִּטְּלָן - טְהוֹרִין.

21) כל דבר שהוגש כקרבן לאליל. 22) אבל אינה מטמאה באוהל. כרבנן בעבודה זרה לב, ב וכלשון אחרון של רבא (חולין יג, ב) בפירוש המשנה. 23) "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים". והכוונה לתקרובת עבודה זרה (עבודה זרה כט, ב). 24) פסל של גוי שקטע ראש אזנה, ראש חוטמה או מעשים אחרים המוכיחים יחס של ביזוי, הותר הפסל בהנאה. מפני שביטל את איכותו כאליל והוא כגוש פשוט. וכן כלים ומשמשים אם שברם, הותרו בהנאה, אבל אוכלין אינם בטילים ואסורים בהנאה (הלכות עבודת כוכבים פרק ח הלכה ט והלכה י). 25) בעייא של רבי יוחנן (עבודה זרה נב, א) אם מה שאמרו אוכלין ומשקין אינם בטלים נוגע גם לעניין טומאה או לאיסור הנאה בלבד שהוא מן התורה, אבל טומאה שהיא גזירת חכמים - בטלה. הבעייא נשארה בתיקו ולכן אומר רבינו: "הרי זו ספק לטומאה". ואף על פי שספק דרבנן - להקל, החמיר רבינו בטומאת עבודה זרה. 26) גמרא שם. רש"י שם מפרש, שהכוונה למשמשים, ונראה שלדעתו כלים שהם תקרובת אינם בטלים, ורבינו מפרש כתוספות (שם עמוד ב דיבור המתחיל כיוון) שגם תקרובת בכלל (כסף משנה).

ח. יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמַשָּׂא[27] כִּנְבֵלָה, וְטֻמְאָתוֹ בִּכְזַיִת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חֵלֶב זִבְחֵימוֹ יֹאכֵלוּ, יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם. הֲרֵי יֵין נְסִיכָם כְּחֵלֶב זִבְחֵימוֹ. וְאֵין מְטַמֵּא טֻמְאָה זוֹ אֶלָּא יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ בַּיָּד[28] לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל סְתָם יֵינָן[29] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - מְטַמֵּא טֻמְאָה קַלָּה כִּשְׂאָר כָּל מַשְׁקִין טְמֵאִין[30].

27) אבל לא באוהל. ורש"י כתב כאן שמטמא גם באוהל. 28) שהושיט ידו ליין ושכשך. 29) שאין אנו יודעים אם נתנסך או לא. 30) ושיעורו ברביעית הלוג שהיא כשלושה זיתים (שם ל, א).

ט. מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁבֵּאַרְנוּ מִתְּחִלַּת הַסֵּפֶר[31] עַד כָּאן

אַתָּה לָמֵד, שֶׁאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת - מֵהֵן אָבוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּמֵהֵן אָבוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

31) ספר טהרה.

י. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת אָב שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי הוּא וְלַד טֻמְאָה שֶׁל תּוֹרָה[32], וְכָל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל דִּבְרֵיהֶם.

32) בין כלים בין אוכלין ומשקין.

יא. כָּל אַב טֻמְאָה שֶׁמְּטַמֵּא בְּמַגָּע וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[33], בֵּין אָב שֶׁל תּוֹרָה בֵּין אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[34], וְלֹא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו. וְהַנּוֹ אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו אוֹ קֹדֶם שֶׁיִּפְרֹשׁ וָלָד, שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֲכָלִין וְעוֹשֶׂה אוֹתָן שֵׁנִי לְטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִאשׁוֹן.

33) כגון שרץ. 34) פירוש אם נגע בבגדים בשעה שהוא נוגע בשרץ.

יב. וְכָל אַב טֻמְאָה שֶׁמְּטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, בֵּין אָב שֶׁל תּוֹרָה[35] בֵּין אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[36] - אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אוֹ הַנּוֹשְׂאוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[37] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ וּבִשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[38]. וְכֵן אִם נָגַע בָּאֲכָלִין - עַשָּׂאָן רִאשׁוֹן כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו. פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו - הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן לְטַמֵּאָה לְכָל דָּבָר, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[39], וְאִם נָגַע בָּאֲכָלִין - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׂאָר כָּל הָאָבוֹת חוּץ מִן הַנְּבֵלוֹת וְהַמֶּרְכָּב[40]. אֲבָל הַנְּבֵלָה וְהַמֶּרְכָּב, אַף עַל פִּי שֶׁמְּטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא - הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[41], וְאִם נָגַע בָּאֲכָלִין - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי לְטֻמְאָה[42]; וְהַנּוֹשֵׂא מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[43], וְאִם נָגַע בָּאֲכָלִין עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ - הִנֵּם רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

35) בכולם כתוב: "וכיבס בגדיו". 36) תיקנו כעין דאורייתא. 37) והוא הדין לכל כלים שהוא נוגע בהם. 38) כאילו נגעו הם עצמם באב. 39) מפני שראשון אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין בלבד. 40) דבר שרכב עליו הזב. 41) בנוגע לא כתבה תורה יכבס בגדיו אלא "יטמא עד הערב". 42) אבל אם נגע במשקין, בין בשעת מגעו ובין אחר שפירש נעשו ראשון מדרבנן. 43) בנושא כתבה תורה כיבוס בגדים.

יג. מֵי חַטָּאת[44] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי הַזָּאָה[45], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כִּנְבֵלָה וּכְמֶרְכָּב שֶׁאֵין מְטַמְּאִין בְּגָדִים אֶלָּא הַנּוֹשְׂאָן - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּגַּע בַּמַּיִם שֶׁלֹּא יָסִיט[46] אוֹתָן, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁאֶחָד הַנּוֹשֵׂא וְאֶחָד הַמַּסִּיט. וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בְּצֶמֶר הַנְּבֵלָה אוֹ שֶׁנָּגַע בְּנִימֵי[47] הַמֶּרְכָּב - מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִנְגֹּעַ בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָסִיט אוֹתָן, וּלְפִיכָךְ מְטַמֵּא בְּגָדִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כְּדִין הַנּוֹשֵׂא.

44) מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה כדי להזות על טמאי מת. 45) בכלים פרק א משנה ב שנינו: "למעלה מהם (דרגת טומאה גבוהה יותר משרץ ושכבת זרע וכו') נבילה ומי חטאת שיש בהם כדי הזייה, שהם מטמאים את האדם במשא לטמא בגדים במגע (פירוש, האדם הנושאם מטמא בגדים במגעו בשעת המשא) וחשוכי בגדים במגע". ופירש רבינו שם "חשוכי בגדים במגע": בגדים נמנעים מליטמא כשהאדם נוגע בנבילה או במי חטאת, מלשון חשכת נפשי משחת (ישעיה לח, יז) [ובספרי התנ"ך שלנו כתוב "חשקת" בקוף. ותמוה הדבר, שרבינו דילג על הפסוקים שבתורה ואחשוך גם אני (בראשית כ, ו) ולא חשכת (שם כב, טו)]. ומלמדנו רבינו כאן שאינו מטמא בגדים מדין טומאת מגע אבל מטמאים מדין טומאת משא, מפני שאי אפשר לנגוע ולא להזיז. והרי"י קורקוס מובא בכסף משנה כאן, שואל, מה לי אם הטומאה היא משום נוגע או משום נושא, ומבאר שההבדל הוא במים קרושים בקור, שאפשר לנגוע בהם מבלי להסיטם. 46) יזיז. 47) השערות (חוטים דקיקים) הבולטות מן האריג.

יד. הַבּוֹלֵעַ נִבְלַת עוֹף הַטָּהוֹר - בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְהֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[48]. וְכֵן אִם נָגַע בָּאֲכָלִין - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאַחַר שֶׁבָּלַע[49] - הֲרֵי זֶה פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו.

48) במשנה שם: "מטמא שניים ופוסל אחד", פירוש, הבולע מטמא את הבגדים ונעשים ראשון והם מטמאים אוכלין להיות שני ואוכלין אלה פוסלים אחרים). ויוצא מזה, שהבולע מטמא שניים (את הבגדים ואת האוכלין שנגעו בהם) ונוסף על זה פוסל את התרומה שנגעה באוכלין. 49) במשנה שם: "הקיאה או בלעה מטמא אחד ופוסל אחד". נבלת עוף טהור מטמאה רק בזמן שהיא נמצאת בבית הבליעה של אדם (למעלה פרק ג הלכה א) ולפיכך אחר שבלעה, הרי זה כאילו פירש ממנה ודינו כראשון לטומאה, כמו שנתבאר למעלה בהלכה י"ב.

טו. הַשּׁוֹרֵף פָּרָה אֲדֻמָּה וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר, אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁעַת מַעֲשֵׂיהֶן מְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, אִם נָגְעוּ[50] בָּאֲכָלִין אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מַעֲשֵׂיהֶן - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי לְטֻמְאָה[51].

50) השורף והמשלח. 51) וכן כתב רבינו בפירושו למשנה זבים פרק ה משנה ט: "ודע, כי שורף פרה ופרים והמשלח השעיר מטמאים בגדים כאשר ביארנו בפתיחה, אמנם עם זה אינם מטמאים שניים ופוסלים אחד אלא מטמאים אחד ופוסלים אחד כמו כל ראשון לטומאה (פירוש, האוכלין שנגעו בהם נעשים שני). ואל תחשוב שזה סותר הכלל שאמר רבי יהושע (שכל המטמא בגדים בשעת מגעו מטמא שניים ופוסל אחד), לפי שזה מבואר ואמר "כל המטמא בגדים בשעת מגעו" ולא אמר כל המטמאים בגדים גרידא

(בלבד), ואלה (שורף ומשלח) לא במגע יטמאו בגדים אלא בהתעסקם עסק מיוחד, והבן זה". ברור, שרבינו מחלק בין דבר המטמא בגדים תמיד בנגיעה (או במשא) ובין דבר שמטמא בזמן עסק מסויים בלבד. המטמא בנגיעה או במשא עושה אוכלין ראשון, אבל אלה שטומאתם מוגבלת אינם מטמאים את האוכלין להיות כמותם אפילו בחיבורים, והם מיטמאים בנגיעתם בהאדם שהוא ראשון ועושה אותם שני לטומאה, ולמד הבדל זה מדיוק לשונו של רבי יהושע.

טז. הַנּוֹגֵעַ בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת הַמֻּשְׁלָךְ בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה, כְּגוֹ נְבֵלָה אוֹ שֶׁרֶץ אוֹ מִשְׁכָּב[52] שֶׁהוּא בַּמִּקְוֶה[53] וְנָגַע בּוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר, וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא - אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה מְטַמְּאִין. וּכְשֶׁיַּעֲלֶה מִן הַמִּקְוֶה זֶה הַנּוֹגֵעַ יִטְהַר[54]. [וְהַנּוֹשְׂאָן מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתָם, וְאִם נָגַע בְּאֹכָלִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ]. וְכֵן זָב שֶׁדָּרַס עַל הַמִּשְׁכָּב שֶׁהוּא מֻנָּח בַּמִּקְוֶה - הֲרֵי הַמִּשְׁכָּב טָמֵא; וּכְשֶׁיַּעֲלֶה הַמִּשְׁכָּב מִן הַמִּקְוֶה יִטְהַר[55], שֶׁהֲרֵי עָלְתָה לוֹ טְבִילָה[56]. וְזֶה הַנּוֹגֵעַ בַּמִּשְׁכָּב כְּשֶׁהוּא בַּמִּקְוֶה, אִם פָּשַׁט יָדוֹ וְנָגַע חוּץ לַמִּקְוֶה - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּגָדִים. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין.

52) דבר ששכב עליו הזב והדומה לו. 53) ואפילו שניהם - הטומאה והאדם - בתוך המקווה. 54) אם יפרוש מן הטומאה כשכולו עודנו בתוך המים, אבל אם הוציא חלק מגופו לפני שפירש מן הטומאה לא נטהר. ודרך אגב משמיענו רבינו שהטובל אינו נטהר עד שיעלה מן המקווה וכל זמן שהוא במקווה נשאר בטומאתו. 55) המשכב. 56) אחר פרישתו מן הזב. מובן שאם לא פירש מן הזב לפני שחלק ממנו יצא מן המים - לא נטהר (ראה הלכות מטמאי משכב ומושב פרק ו הלכה ב).

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ד'־י' תמוז תשע"ט

יום ראשון ד' תמוז ה'תשע"ט

מצות עשה רמח.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ח —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִינֵי נְחָלוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ כִּי-יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ [וְגוֹ']" (במדבר כז, ח). וּמִכְּלַל דִּין זֶה בְּלִי סָפֵק, שֶׁיִּהְיֶה הַבְּכוֹר יוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם, כִּי זֶה מִשְׁפָּט מִמִּשְׁפְּטֵי הַיּוֹרְשִׁים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' וּפֶרֶק ט' מִ[בָּבָא] בַּתְרָא.

(כאן מביא הרמב"ם דברי סיכום למצוות עשה).

יום שני ה' תמוז ה'תשע"ט

מצות עשה רמח.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ח —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִינֵי נְחָלוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ כִּי-יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ [וְגוֹ']" (במדבר כז, ח). וּמִכְּלַל דִּין זֶה בְּלִי סָפֵק, שֶׁיִּהְיֶה הַבְּכוֹר יוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם, כִּי זֶה מִשְׁפָּט מִמִּשְׁפְּטֵי הַיּוֹרְשִׁים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' וּפֶרֶק ט' מִ[בָּבָא] בַּתְרָא.

(כאן מביא הרמב"ם דברי סיכום למצוות עשה).

יום שלישי ו' תמוז ה'תשע"ט

מצות עשה רמח.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ח —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִינֵי נְחָלוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ כִּי-יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ [וְגוֹ']" (במדבר כז, ח). וּמִכְּלַל דִּין זֶה בְּלִי סָפֵק, שֶׁיִּהְיֶה הַבְּכוֹר יוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם, כִּי זֶה מִשְׁפָּט מִמִּשְׁפְּטֵי הַיּוֹרְשִׁים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' וּפֶרֶק ט' מִ[בָּבָא] בַּתְרָא.

(כאן מביא הרמב"ם דברי סיכום למצוות עשה).

יום רביעי ז' תמוז ה'תשע"ט

מצות עשה קעו.

מצות לא תעשה רפד. מצות עשה קעה.

הַמִּצְוָה הַקע"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת [דַּיָּנִים] שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים לְהוֹצִיא לַפֹּעַל צִוּוּיֵי הַתּוֹרָה, וְיַכְרִיחוּ אֶת־הַסּוֹטִים מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת לָלֶכֶת בָּהּ, וִיצַוּוּ עַל הַטּוֹב וְיַזְהִירוּ מִן־הָרַע, וְיוֹצִיאוּ לַפֹּעַל אֶת־הָעֲנָשִׁים עַל הָעֲבָרָיָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְאַזְהָרוֹתֶיהָ מְסוּרִים לִרְצוֹן כָּל־אָדָם וְאָדָם. וּמִתְּנָאֵי מִצְוָה זוֹ, שֶׁהַמְּמַנִּים הָאֵלֶּה יִהְיוּ דַּרְגָּה לְמַעְלָה מִדַּרְגָּה, וְהוּא: שֶׁמְּמַנִּים בְּכָל־עִיר עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִים שֶׁמִּתְקַבְּצִים כֻּלָּם בְּמָקוֹם אֶחָד בְּשַׁעַר הָעִיר (בעלת מספר אוכלוסין) הָרְאוּיָה לְמִנְיָן זֶה —— וְזוֹהִי סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. וּמְמַנִּים בִּירוּשָׁלַיִם בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים דַּיָּנִים, וּמְמַנִּים אֶחָד עַל אוֹתָם הַשִּׁבְעִים —— וְהוּא רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה, וְהוּא שֶׁקּוֹרְאִים לוֹ חֲכָמִים גַּם 'נָשִׂיא' וְהַכֹּל יִתְקַבְּצוּ בְּמָקוֹם הַמְיֻחָד לָהֶם. וּמְקוֹם שֶׁאָנָשָׁיו מוּעָטִים, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, מְמַנִּים בּוֹ עַל־כָּל־פָּנִים שְׁלֹשָׁה לְהוֹצִיא לַפֹּעַל אֶת־הַדִּינִים בִּדְבָרִים קְטַנִּים, וְאֵלֶּה מַעֲבִירִים אֶת־הַדְּבָרִים הַגְּדוֹלִים לְמִי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶם. וְכֵן מְמַנִּים שׁוֹטְרִים וְנֹגְשִׁים הַמְבַקְּרִים בַּשְּׁוָקִים וּבוֹדְקִים דַּרְכֵי יוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם, כִּי זֶה מִשְׁפָּט מִמִּשְׁפְּטֵי הַיּוֹרְשִׁים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' וּפֶרֶק ט' מִ[בָּבָא] בַּתְרָא.

(כאן מביא הרמב"ם דברי סיכום למצוות עשה).

בְּנֵי אָדָם בְּמַשָּׂאָם וּמַתְּנָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ עָוֶל אַפְּלוּ בְּדָבָר מוּעָט. וְהַצִּוּוּי שֶׁנֶּאֱמְרָה בּוֹ מִצְוָה זוֹ הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ" (דברים טז, יח). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (ריש פרשת שופטים): "מִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין בֵּית דִּין אֶחָד לְכָל־יִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ. וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין אֶחָד עַל גַּבֵּי כֻּלָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: תִּתֶּן־לְךָ, וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין בֵּית דִּין לְכָל־שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט? תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ — מִצְוָה עַל כָּל־שֵׁבֶט־וָשֵׁבֶט לְהִיוֹת דָּן אֶת־שִׁבְטוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם — עַל כָּרְחָם" וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי לְמַנּוֹת שִׁבְעִים זְקֵנִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְמֹשֶׁה: "אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ" (במדבר יא, טז) וְאָמְרוֹ (ספרי פרשת בהעלותך) זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "כָּל־מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לִי — הֲרֵי הוּא קַיָּם לְעוֹלָם: וְכִהֲנוּ־לִי וְגוֹ'" (שמות כח, מא) — כְּלוֹמַר: שֶׁזֶּה צִוּוּי תְּמִידִי וְאֵינָהּ מִצְוָה לְפִי שָׁעָה, אֶלָּא חוֹבָה לְמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת.

וְדַע, שֶׁכָּל־הַמִּנּוּיִים הָאֵלֶּה, כְּלוֹמַר: סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה וּשְׁאָר הַמִּנּוּיִים — כֻּלָּם לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וְאֵין סְמִיכָה (הסמכה לדיינות) בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אַךְ אִם נִתְקַיְּמָה הַסְּמִיכָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רַשָּׁאִים אוֹתָם הַסְּמוּכִים לָדוּן בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (מכות ז.): "סַנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ"; אֲבָל לֹא יָדוּנוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא בָּאָרֶץ וְלֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא אִם בֵּית הַבְּחִירָה עוֹמֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת הַמַּאֲמָר הַזֶּה (סוף הכלל הי"ד). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּמַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה: "וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם" (במדבר לה, כט), אָמְרוּ: "בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם — בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ. יָכוֹל אַף עָרֵי מִקְלָט יִהְיוּ נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: אֵלֶּה — אֵלּוּ הַדַּיָּנִין נוֹהֲגִין בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְעָרֵי מִקְלָט אֵין נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הָרְפ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אוֹ רֹאשׁ גָּלוּת מִלְּמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וִימַנֶּה אוֹתוֹ בִּגְלַל מַעֲלוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, הֲרֵי הוּא מֻזְהָר עַל כָּךְ; אֶלָּא אֵין מַבִּיטִים בַּמִּנּוּיִים הַתּוֹרָנִיִּים אֶלָּא לִבְקִיאוּת הָאָדָם בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וִידִיעַת צִוּוּיֶיהָ וְאַזְהָרוֹתֶיהָ וְהִתְנַהֲגוּתוֹ בְּמַעֲשִׂים הַמַּתְאִימִים לְכָךְ. וְהָאַזְהָרָה מִלְּמַנּוֹת מִמֶּנָּה בִּגְלַל מַעֲלוֹת אֲחֵרוֹת הִיא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט" (דברים א, יז), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת דברים שם): "לֹא־תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט — זֶה הַמְמַנֶּה לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין", כְּלוֹמַר: שֶׁאַזְהָרָה זוֹ אֵינָהּ אֶלָּא לָאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ הָרְשׁוּת לְמַנּוֹת דַּיָּנִין עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵזְהַר מִלְּמַנּוֹתָם בִּגְלַל דָּבָר מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל. אָמְרוּ: שֶׁמָּא תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי גִּבּוֹר אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי קָרוֹבִי אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי הִלְוַנִי מָמוֹן אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹדֵעַ בְּכָל־לָשׁוֹן אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, וְנִמְצָא מְזַכֶּה אֶת־הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת־הַזַּכַּאי, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ — לָכֵן נֶאֱמַר: "לֹא־תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט".

הַמִּצְוָה הַקע"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָלֶכֶת אַחַר הָרֹב, אִם נוֹפֶלֶת מַחֲלֹקֶת בֵּין הַחֲכָמִים בְּאֵיזֶה דִּין מִכָּל־דִּינֵי הַתּוֹרָה; וְכֵן נִנְהַג גַּם בַּדִּין הַפְּרָטִי, כְּגוֹן בְּדִין שֶׁבֵּין רְאוּבֵן לְשִׁמְעוֹן: אִם נוֹפֶלֶת מַחֲלֹקֶת בֵּין דַּיָּנֵי עִירָם, אִם שִׁמְעוֹן הוּא הַחַיָּב אוֹ רְאוּבֵן — נֵלֵךְ אַחַר הָרֹב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת" (שמות כג, ב) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (חולין יא.): "רֻבָּא — דְּאוֹרַיְתָא". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְהִלְכוֹתֶיהָ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין.

יום חמישי ח' תמוז ה'תשע"ט

מצות לא תעשה רפב. רפג.

מצות עשה רכט. רכח.

הַמִּצְוָה הָרפ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלִּנְטוֹת אַחַר דַּעַת הָרֹב אִם הָיָה הָרֹב אָדָם אֶחָד בִּלְבָד. וּפֵרוּשׁ הָעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁאִם נָפְלָה מַחֲלֹקֶת בֵּין הַדַּיָּנִים בַּחוֹטֵא: מִקְצָתָם אָמְרוּ שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה וּמִקְצָתָם אָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, וְהָיוּ הַמְחַיְּבִים יְתֵרִים בַּמִּנְיָן עַל הַמְזַכִּים אִישׁ אֶחָד — אָסוּר לַהֲרוֹג אוֹתוֹ הַחוֹטֵא, וְהִזְהִיר ה' אֶת־הַדַּיָּן מִלְּהָרְגוֹ עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמְחַיְּבִים יְתֵרִים עַל הַמְזַכִּים — שְׁנַיִם. וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת" (שמות כג, ב) כְּלוֹמַר: לֹא תִּמָּשֵׁךְ אַחַר כָּל־רֹב שֶׁיֶּאֱרַע, בִּגְזַר דִּין הַמָּוֶת, וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרוֹ בִּמְיֻחָד "לְרָעוֹת". וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "אֲחַד עָשָׂר מְזַכִּין וּשְׁנֵים עָשָׂר מְחַיְּבִין שׁוֹמֵעַ אֲנִי יְהֵא חַיָּב — תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת". וְשָׁם אָמְרוּ: "הַטּוֹתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד, הַטּוֹתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִסַּנְהֶדְרִין (לב.).

הַמִּצְוָה הָרפ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלִּנְטוֹת אַחַר סְבָרַת דַּיָּן אַחֵר דֶּרֶךְ הִסְמְכוּת עָלָיו בְּחִיּוּב הַמְחֻיָּב אוֹ זִכּוּי הַזַּכַּאי. בְּלִי שֶׁיִּבְחוֹן הַדָּבָר בְּעַצְמוֹ לְפִי חֲקִירָתוֹ וּסְבָרָתוֹ מִתּוֹךְ יְסוֹדוֹת הַדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת" (שם). הַכַּוָּנָה בָּזֶה: אַל תִּבַּקֵּשׁ בָּרִיב, הַנְטִיָּה בִּלְבַד, וְהוּא: שֶׁתִּטֶּה עִם הָרֹב אוֹ עִם הַגְּדוֹלִים, וְתִשְׁתּוֹק מִמַּה שֶׁיֵּשׁ בְּדַעְתְּךָ בְּאוֹתוֹ הַדִּין וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת, שֶׁלֹּא תֹּאמַר בִּשְׁעַת מִנְיָן: דַּיִּי שֶׁאֶהְיֶה כְּרַבִּי אִישׁ פְּלוֹנִי — אֶלָּא אֱמוֹר מַה שֶּׁלְּפָנֶיךָ. יָכוֹל אַף דִּינֵי מְמוֹנוֹת כֵּן — תַּלְמוּד לוֹמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת" (שם). וְגַם מִן־הַלָּאו הַזֶּה נִלְמְדָה הָאַזְהָרָה לַמְּלַמֵּד זְכוּת שֶׁלֹּא יַחֲזוֹר וִילַמֵּד חוֹבָה, אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־תַעֲנֶה

עַל־רֵב לִנְטֹת", כְּלוֹמַר: לֹא יְהֵא דְּבָרְךָ בּוֹ לְהַטּוֹת אוֹתוֹ לְחוֹבָה. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רֵב לִנְטֹת". וְכֵן מַחֲזִירִין (הדין) לִזְכוּת וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה. וְכֵן אֵין מַתְחִילִין מִן־הַגָּדוֹל — כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נִלְמְדוּ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רֵב לִנְטֹת", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מִסַּנְהֶדְרִין (לו.). וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הָרכ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְקוֹל אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת (חלק מ)הַמִּצְוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ" (דברים כב, כד) וְנָעִיר עַל הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב סְקִילָה, כְּשֶׁאַזְכִּיר מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מה.).

הַמִּצְוָה הָרכ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׂרוֹף אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת הַמִּצְוֹת. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן" (ויקרא כ, יד), וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן שְׂרֵפָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (נב.).

יום שישי ט' תמוז ה'תשע"ט

מצות עשה רכו. רכז. רל. רלא.

מצות לא תעשה סו.

הַמִּצְוָה הָרכ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַהֲרוֹג אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת הַמִּצְוֹת — בְּסַיִף, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "נָקֹם יִנָּקֵם" (שמות כא, כ). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן הַתְּזַת הָרֹאשׁ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (נב:).

הַמִּצְוָה הָרכ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחֲנוֹק אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מוֹת יוּמָת" (שם, טז). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְלוֹת מִקְצָת חֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ" (דברים כא, כב). וְנַזְכִּיר אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב תְּלִיָּה בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מו.).

הַמִּצְוָה הָרל"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְבּוֹר חֲרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם חֲרִיגָתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא" (שם, כג), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי תצא שם): "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ — מִצְוַת עֲשֵׂה". וְכָךְ הוּא הַדִּין בִּשְׂאָר מֵתִים, כְּלוֹמַר: שֶׁיִּקָּבֵר כָּל־מֵת מִיִּשְׂרָאֵל בְּיוֹם מוֹתוֹ. וּלְפִיכָךְ קוֹרְאִים לְמֵת שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתוֹ — מֵת מִצְוָה. עִנְיָנוֹ: הַמֵּת שֶׁמִּצְוָה עַל כָּל־אֶחָד לְקָבְרוֹ, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַס"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲזוֹב הַתָּלוּי, לָן עַל עֵצוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּבוֹא עַל־יְדֵי כָּךְ בִּרְכַּת הַשֵּׁם (בלשון סגי־נהור) בַּמַּחֲשָׁבָה כְּשֶׁיֵּרָאֶה (שהמביט נזכר בסיבת תליתו). כִּי אָנוּ לֹא נִתְלֶה זוּתַלַת מְגַדֵּף וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁגַּם בּוֹ נֶאֱמַר: "אֶת־ה' הוּא מְגַדֵּף" (במדבר טו, ל). וּלְשׁוֹן הַלָּאו הַזֶּה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ" (דברים כא, כג) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה" וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מה:).

יום ש"ק י' תמוז ה'תשע"ט

מצות לא תעשה שי.

מצות עשה רכד. מצות לא תעשה ש.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשֶׂר — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּחַיּוֹת מְכַשֵּׁף, וְהוּא אָמְרוֹ: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב, יז), וּכְשֶׁנִּמְחוֹל לוֹ — נִהְיֶה עוֹבְרִים עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְלֹא רַק שֶׁבִּטַּלְנוּ מִצְוַת עֲשֵׂה בִּלְבַד כְּמוֹ אִלּוּ מָחַלְנוּ לְאֶחָד מִמְּחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין.

הַמִּצְוָה הָרכ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַלְקוֹת בִּרְצוּעָה אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו" (דברים כה, ב). וּבְהַזְכִּירֵנוּ מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה נָעִיר עַל אוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יג.).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַכּוֹת אֶת־הַחוֹטֵא מַכּוֹת כְּבֵדוֹת הַמְּמִיתוֹת. בֵּאוּר דָּבָר זֶה, שֶׁכָּל־מְחֻיָּב מַלְקוּת, תַּכְלִית (הכמות) מַה־שֶּׁמַּלְקִים אוֹתוֹ אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, כְּמוֹ שֶׁבָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל. וְאֵין מַלְקִים שׁוּם אָדָם עַד שֶׁיַּאַמְּדוּ אֶת־הַמַּכּוֹת כְּפִי יְכֹלֶת הַלּוֹקֶה וְגִילוֹ וּמִזְגּוֹ וְצוּרַת גּוּפוֹ. אִם יוּכַל לִסְבֹּל אֶת־עֹנֶשׁ הַמַּלְקוּת בִּכְלָלוּתוֹ — יִלְקֶה; וְאִם לֹא יוּכַל לִסְבֹּל — מַלְקִים אוֹתוֹ כְּפִי מַה־שֶּׁיּוּכַל לְקַבֵּל, לֹא פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ מַכּוֹת. אָמַר יִתְעַלֶּה: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ" (דברים כה, ב). וְתַכְלִית הַמַּלְקוּת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִלְּהוֹסִיף לְהַלְקוֹתוֹ אֲפִלּוּ מַכָּה אַחַת נוֹסָף עַל מַה־שֶּׁאָמַד הַדַּיָּן שֶׁיָּכוֹל לִסְבֹּל, וְהוּא אָמְרוֹ: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר. אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף" (שם, ב־ג). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם): "אִם הוֹסִיף — עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁמּוֹסִיף עַל הָאַרְבָּעִים, מִנַּיִן (אם הוסיף) עַל

מתוך מהדורת חזק

כָּל־אֹמֶד וְאֹמֶד שֶׁאַמָּדוּהוּ בֵּית דִּין? (בגלל שאינו מסוגל לספוג ל"ט מלקות) תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא יִסִּיף פֶּן־יוֹסִיף". וּמִן־הַלָּאו הַזֶּה הִיא הָאַזְהָרָה מִלְּהַכּוֹת שׁוּם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל: אִם הַחוֹטֵא הַזֶּה אָנוּ מַזְהָרִין שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ — שְׁאָר כָּל־אָדָם לֹא כָּל־שֶׁכֵּן! וּכְבָר הִזְהִירוּ (חכמים) מִלִּרְמוֹז שֶׁיֵּכֶה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכֶּה, אָמְרוּ (סנהדרין נח): "כָּל־הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ" (שמות ב, יג).

המשך ביאור למס' ערכין ליום שבת קודש עמ' א

חֲדָא **וְעוֹד קָאָמַר** – התנא בא להשמיענו טעם נוסף בדין זה מלבד הטעמים העיקריים, וכך כוונתו לומר, **חֲדָא** – טעם אחד הוא אכן כדברי המקשן, **דְּאַיְיתֵי** [–כיון] דְּשדהו של אדם **חֲבִיבָה עֲלֵיהּ** ביותר, **טָפֵי וּפָרִיק לָהּ** ביותר מכדי שוויה כדי להחזירה לרשותו, וכמבואר לעיל. **וְעוֹד** – טעם נאמר בדין זה כדברי המקשן, שכופין את הבעלים לפתוח בפדיון משום **שמִצְוַת גְּאוּלָּה בְּאָדוֹן הִיא.** **וְעוֹד** טעם שלישי בא התנא ללמדנו בדין זה, כיון **שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין** תוספת **חוֹמֶשׁ כו'** על דמי הפדיון ושאר בני אדם שפודים אינם מוסיפים חומש, הרי שיש בזה ריוח להקדש שהבעלים יפדו את השדה.

שנינו במשנה: **מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וכו'.** הגמרא מבארת את יסוד מחלוקתם של חכמים ורבי יוסי האם המעשה היה באיסר או בביצה. שואלת הגמרא: **לֵימָא בְּהָא קָמִיפְּלְגִי** – האם נאמר שבדבר זה נחלקו רבי יוסי וחכמים, **דְּרַבִּי יוֹסֵי סָבַר** ששָׁוֶה **כֶּסֶף** הרי הוא **כְּכֶסֶף,** וניתן לפדות את השדה על ידי ביצה, **וְרַבָּנַן סָבְרִי,** ששָׁוֶה **כֶּסֶף אֵינוֹ כְּכֶסֶף** ולא ניתן לפדות בשוה כסף אלא רק על ידי כסף ממש. דוחה הגמרא: וכי ניתן לומר שבזה נחלקו רבי יוסי וחכמים, **וְהָא קָיְימָא לָן** (ב"ק ז.), **דְּשָׁוֶה כֶּסֶף כְּכֶסֶף,** ואם כן, אף חכמים מודים שניתן לפדות את השדה בשוה כסף. מיישבת הגמרא: באמת יש לומר **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** אכן סוברים ששָׁוֶה **כֶּסֶף כְּכֶסֶף, וְהָכָא** – וכאן במשנתינו שנחלקו חכמים ורבי יוסי האם הפדיון היה באיסר או בביצה, **כְּפוֹדִין בְּדָבָר שֶׁאֵין בְּחוּמְשׁוֹ** שָׁוֶה **פְּרוּטָה קָמִיפְּלְגִי** – מחלוקתם היא ביסוד דין פדיון האם ניתן לפדות בדבר ששוה פחות מארבע פרוטות וממילא אין בחומשו שוה פרוטה או לא. והיינו, **תַּנָּא** **קַמָּא סָבַר,** שדווקא **אִיסָּר** או שוה איסר, **דְּאִיכָּא בְּחוּמְשׁוֹ** שָׁוֶה **פְּרוּטָה** – שבחומש שהבעלים מוסיפים על הקרן יש שוה פרוטה, **פָּרְקִינַן** – בזה ניתן לפדות את השדה, ואילו בביצה שאין בחומשה שוה פרוטה, לא ניתן לפדות. **וְרַבִּי יוֹסֵי** סבר, **בְּבֵיצָה** **נַמִּי פָּרְקִינַן** – גם אם הדבר הנפדה אינו שוה אלא בביצה ואין בחומשו שוה פרוטה, ניתן לפדות על ידו.

שנינו במשנה: **אָמַר** לוֹ **הִגִּיעַתְּךָ, נִמְצָא מַפְסִיד אִיסָּר וְשָׂדֵהוּ לְפָנָיו.** אומרת הגמרא: **סְתָמָא** – סתם משנה זו ששנינו 'נמצא מפסיד איסר', הוא **כְּדִבְרֵי רַבָּנַן** שהמעשה היה באיסר, ולא כדברי רבי יוסי שסובר שהמעשה היה בביצה.

משנה

משנתינו ממשיכה לעסוק בסדר פדיון שדה אחוזה, ומבארת את סדר הפדיון, כשמלבד הבעלים יש עוד אנשים שרוצים לפדות את השדה: **אָמַר אֶחָד** מהבאים לפדות את השדה, **'הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי** [–אני רוצה לפדותה] **בְּעֶשֶׂר סְלָעִים', וְאֶחָד אוֹמֵר** שהוא רוצה לפדותה **בְּעֶשְׂרִים** סלעים, **וְאֶחָד אוֹמֵר** שהוא רוצה לפדותה **בִּשְׁלֹשִׁים** סלעים, **וְאֶחָד אוֹמֵר** שהוא רוצה לפדותה **בְּאַרְבָּעִים** סלעים, **וְאֶחָד אוֹמֵר** שהוא רוצה לפדותה **בַּחֲמִשִּׁים** סלעים, **חָזַר בּוֹ** שֶׁל **חֲמִשִּׁים** – אם אותו אדם שאמר שיפדה את השדה בחמשים סלעים חזר בו מדבריו ואינו רוצה עוד לפדותה, **מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר** סלעים, שזה הסכום שהוסיף על מה שאמר האדם שלפניו, וזה שאמר שרוצה לפדותה בארבעים סלעים יפדנה, ונמצאו ביד הגזבר חמשים סלעים. ואם **חָזַר בּוֹ** אף שֶׁל **אַרְבָּעִים,** ואינו רוצה עוד לפדותה, **מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר** סלעים, שזה הסכום שהוסיף על מה שאמר האדם שלפניו, וזה שאמר שרוצה לפדותה בשלשים סלעים יפדנה בשלשים, ונמצאו ביד הגזבר חמשים סלעים, שלשים סלעים הם דמי הפדיון, ועשרים סלעים נוספים הם מה שמשכנו את השנים שחזרו בהם. ואם **חָזַר בּוֹ** אף שֶׁל **שְׁלֹשִׁים** סלעים, ואינו רוצה עוד לפדותה, **מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר** סלעים, וזה שאמר שרוצה לפדותה בעשרים סלעים יפדנה, ונמצאו ביד הגזבר חמשים סלעים, עשרים הם דמי הפדיון, ושלשים נוספים הם מה שמשכנו את השלשה שחזרו בהם. ואם **חָזַר בּוֹ** אף שֶׁל **עֶשְׂרִים** סלעים, ואינו רוצה עוד לפדותה, **מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר** סלעים, וזה שאמר שרוצה לפדותה בעשרה סלעים יפדנה, ונמצאו ביד הגזבר חמשים סלעים, עשרה סלעים הם דמי הפדיון, וארבעים נוספים הם מה שמשכנו את הארבעה שחזרו בהם. ואם **חָזַר בּוֹ** אף שֶׁל **עֶשֶׂר** סלעים, **מוֹכְרִין אוֹתוֹ** [–את השדה] **בְּשָׁווּיוֹ,** ואף בסכום הפחות מעשרה סלעים, **וְנִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר** – וגובים מזה שאמר שרוצה לפדותה בעשרה סלעים את ההפרש בין הסכום שבה נמכרה השדה, לבין העשרה סלעים שאמר שיתן בפדיון השדה, ונמצאו ביד הגזבר חמשים סלעים, עשרה סלעים הם דמי הפדיון בצירוף מה שהשלים ה'בן עשרה', וארבעים סלעים נוספים הם מה שמשכנו את האחרים.

המשנה מוסיפה לבאר אופנים של פדיון בהם הפדיון נקבע על פי תוספת חומש של הבעלים: אם **הַבְּעָלִים אוֹמְרִים** שהם רוצים לפדות את השדה **בְּעֶשְׂרִים** סלעים, **וְכָל** שאר בני **אָדָם** גם כן **אוֹמְרִים** שרוצים לפדות **בְּעֶשְׂרִים** סלעים, **הַבְּעָלִים** קוֹדְמִין לאחרים בפדיון **מִפְּנֵי שֶׁהֵם מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ,** ונמצא ההקדש מרויח בפדיית הבעלים.

דין נוסף: אם לאחר שאמר הבעלים 'הרי היא שלי בעשרים', **אָמַר אֶחָד 'הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וְאַחַת',** והיינו שהוסיף סלע אחד על מה שאמרו הבעלים,

ירמיה פרק־יז א־ח

א חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם: ב כִּזְכֹּר
בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרִיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת: ג הָרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילֵךְ כָּל־אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז
אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ: ד וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד: ה כֹּה | אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר
יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ: ו וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב
וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב: ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ:

רש"י

(א) בעט ברזל. משל הוא, כלומר חקוקה בשיקוע ואין נוחה למחוק. ומדרש אגדה, בעט ברזל בצפורן שמיר על ידי ירמיה שנקרא עמוד ברזל ועל ידי יחזקאל שנאמר לו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך: חרושה. חקוקה כזה שהוא חורש בעומק: על לוח לבם. שאינם שוכחין עכו"ם שלהם: (ב) כזכור בניהם מזבחותם. כזכירת בניהם כן היתה להם זכירת מזבחותם כאדם שיש לו געגועין על בנו: ואשריהם. אשר על עץ רענן. על עץ כמו אצל וכת"י תחות כל אילן עבוף: (ג) הררי בשדה. ירושלים היושבת בהר המישור כל סביב העיר מישור שדה ול' הררי כמו ערבי (ישעיה יג) על שם שיושב בערבה מונטיינד"ש בלעז יושבי ההר (ס"א יושבת ההר): חילך. כמו ממונך: במותיך בחטאת. במותיך עשויות בחטא לשם עכו"ם בכל גבוליך:

(ד) ושמטתה. על כרחך תשמט ארצך את אשר לא שבתה בשבתותיכם שאמרתי לכם ושבתה הארץ (ויקרא כה): ובך. אנקם מחמת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני להשמיטה, ד"א ובך מנחלתך ובך אנקם מנחלתך שאגלה אותך ממנה: כי אש קדחתם באפי. יקדתם בנחירי: (ה) אשר יבטח באדם. בחרישו וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל: זרועו. כמו עזרו וכן תרגם יונתן רוחצניה: ומן ה' יסור לבו. שהבטיחו וצויתי את ברכתי לכם (שם) כך שמעתי: (ו) כערער. כעץ יחידי ל' ערירי (בראשית טו) ויש אומר דגאשטי"ה בלעז ומנחם פי' שם עץ מעצי היער וערער שמו וכן פי' כערער במדבר עץ אחד מעצי היער: בערבה. לשון מישור: חררים. יובש כמו חרה מני חורב (איוב ל): ארץ מליחה. ארץ שהיא מליחה ולא תהא מיושבת:

מצודת דוד

(א) חטאת יהודה. מוסב למעלה לומר הנה בסוף גם העכו"ם יעזבו הפסילים ויאמינו בה' והנה יהודה עדיין עתה חטאתם שמורה בלבם כאילו כתובה שמה בקולמוס מברזל ובצפורן משמיר החוקק בחזקה ובעומק רב: חרושה. חרותה בעומק כמו המחרישה: על לוח לבם. הם דפנות הלב כי הוא עשוי כעין דפנות וחללים ואמר בדרך שאלה: ולקרנות. גם בקרנות מזבחותיכם חקוק וחרות חטאתם כי על הקרנות ההם יתמידו לזרוק דם לעכו"ם וכאומר בין במחשבת הלב בין במעשה שמור הדבר אצלכם: (ב) כזכור. כמו שיתמידו לזכור בניהם כן זוכרים מזבחותם ואשריהם: על עץ רענן. סמוך לעץ רענן ומוסב על המזבחות שהעמידום סמוך לעץ רענן ועל הגבעות הגבוהות: (ג) הררי. ר"ל אתם יהודה העובדים לעכו"ם העומדים על ההרים הנה חילך יוציאו השוללים ויחלקו ביניהם בשדה במקום אשר יחנו עליך בכל האוצרות הטמונות אתן להם לביזה: במותיך. ר"ל בעבור במותיך העשויות בחטאת לעכו"ם העומדים בכל גבוליך מקום אחד לא נעדר: (ד) ושמטתה. תעזוב את האדמה מלעבדה בחרישה וזריעה: ובך. ר"ל לא מרצונך תעזוב עבודתה אלא בך תהיה העזיבה כי תהיה נעזב מנחלתך וכו' ולא תהיה שמה לעבדה וזה בגמול שלא שמטו בשביעית: והעבדתיך. ר"ל אבל אתה תעבוד אדמת האויב בארץ אשר לא ידעת מאז: כי אש. הבערתם חמתי ותשרוף עד עולם ר"ל אכעס עליכם זמן מרובה: (ה) אשר יבטח באדם. ר"ל ולא ימצאו עזר מבשר־ודם כי ארור הגבר וכו': ושם. ומשים חזקו ובטחונו בבשר־ודם ומסיר לבו מלבטוח בה': (ו) והיה. הבוטח באדם יהיה כערער הגדל בערבה: ולא יראה. אינו רואה כשבא טובה בעולם והם הגשמים ור"ל לא עליו יהיו הגשמים: ושכן חררים. שוכן שם ביבשות מרוב החמימות שבמדבר: ארץ מלחה. והיא ארץ שעפרה מלוח ואינה מיושבת והוא כפל ענין במ"ש: (ז) והיה ה' מבטחו. ר"ל כמו שיבטח בו כן יהיה למבטח ולעזרה:

מצודת ציון

(א) בעט. בקולמוס כמו לשקר עשה עט (לעיל ח): בצפורן. זהו שעל האצבעות ממעל וכן ועשתה צפרניה (דברים כא) ולפי שדרך האדם לחתוך בצפרניו קרא לעט בלשון צפורן בדרך שאלה: שמיר. כן נקרא ברזל החזק וכן כשמיר חזק מצור (יחזקאל ג): חרושה. חרושה בעומק כחרישה: לוח. נסר ודף כמו ואת לחותיה (שם כז): ולקרנות. הם הבליטות שבארבע זויות המזבח וכן ועשית קרנותיו (שמות כז) והלמ"ד הוא במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט): (ב) ואשריהם. הוא אילן הנעבד: רענן. ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (שם צב): (ג) הררי. מלשון הר: חילך. עושרך: לבז. לביזה ושלל: במותיך. מלשון במה: (ד) ושמטתה. מלשון השמטה ועזיבה כמו שמוט כל בעל משה ידו (דברים טו): קדחתם. תוקד. ענין הבערה ושריפה כמו אש קדחה באפי עליכם תוקד (לעיל טו): (ה) ארור. ענין קללה: הגבר. האיש: בשר. ר"ל אדם שהוא בשר: זרועו. חזקו: (ו) כערער. שם עץ מדברי וכן כערער במדבר (לקמן מח): בערבה. ענינו כמו במדבר: חררים. ענינו יובש כמו נחר מפוח (לעיל ו): מלחה. מלשון מלח:

קהלת פרק־ה יא־יז

יא מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם־מְעַט וְאִם־הַרְבֵּה יֹאכֵל וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן: יב יֵשׁ רָעָה
חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ: יג וְאָבֵד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע וְהוֹלִיד בֵּן
וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָה: יד כַּאֲשֶׁר יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם יָשׁוּב לָלֶכֶת כְּשֶׁבָּא וּמֵאֲמָלוֹ לֹא־יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ שֶׁיֵּלֵךְ
בְּיָדוֹ: טו וְגַם־זֹה רָעָה חוֹלָה כָּל־עֶמֶת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ וּמַה־יִּתְרוֹן לוֹ שֶׁיַּעֲמֹל לָרוּחַ: טז גַּם כָּל־יָמָיו בַּחֹשֶׁךְ
יֹאכֵל וְכָעַס הַרְבֵּה וְחָלְיוֹ וָקָצֶף: יז הִנֵּה אֲשֶׁר־רָאִיתִי אָנִי טוֹב אֲשֶׁר־יָפֶה לֶאֱכוֹל־וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה
בְּכָל־עֲמָלוֹ | שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת־הַשָּׁמֶשׁ מִסְפַּר יְמֵי־(חיו) חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הוּא חֶלְקוֹ:

רש"י

(יא) מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: **והשבע לעשיר** איננו מניח לו לישון. ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן, דבר אחר מתוקה שנת העובד את האלהים, אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרובה, משה פירנס את ישראל ארבעים שנה ושמואל הנביא פירנסם עשר שנים ושקלן הכתוב זה כזה שנאמר (תהלים צט) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו׳ כך נדרש בתנחומא: **והשבע לעשיר.** בעל שמועות: איננו מניח לו לישון. בקבר שנאמר (שיר ז) דובב שפתי ישנים כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: **(יב) עושר שמור לבעליו לרעתו.** כעשרו של קרח שעל ידי כן נתגאה וירד לשאול: **(יג) ואין בידו מאומה.** אף זכות אבות: **(יד) ומאומה לא ישא בעמלו.** כשימות לא ישא בידו שום זכות צדקה שעשה בממונו בחייו כל עומת שבא אותו הממון כן הלך: **(טז) וחליו.** כמו וחולי והו"יו יתירה כמו וי"ו של (תהלים קד) חיתו יער: **(יז) לאכול ולשתות ולראות טובה.** לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו:

מצודת דוד

(יא) מתוקה שנת העובד. עובד האדמה הוא ישן וערבה שנתו עליו בין אכל מעט בין אכל הרבה, רוצה לומר אף אם מעט יאכל ישן הוא כאילו אכל הרבה המביא בטבע את השינה וזהו לפי שאין לו כי־אם מלאכת השדה ולא עוד, לזה אין לו במה לחשוב להרהר לנדד השינה מעיניו: **והשבע.** רוצה לומר שביעת רוב העושר אין מניח לבעליו לישון, כי עסקיו מרובים ובכל עת יחשוב להרהר בהם ונגזלה שנתו: **(יב) יש רעה חולה.** נמצא רעה כאובה ביותר אשר ראיתי בעולם: **עושר וגו׳.** העושר היה שמור לבעליו ולא יצא מתחת ידו, אולם לא לטובתו היה שמור ליהנות ממנו באחרית הימים ולרשת לבניו אחריו, כי־אם לרעתו היה שמור, על כי בעבור רוב העושר העלילו עליו המלשינים והיה מיוסר ביסורים: **(יג) ואבד.** גם העושר נאבד ממנו אז בהענין הרע שהביא על בעליו הוא דבר העלילה, כי פזר הון בתת שוחד להציל עצמו מן הרעה אשר הדבקתהו: **והוליד בן.** עוד העושר בידו לא היה לו בן להנהותו מן העושר, ואחר אבדן העושר הוליד בן, ואז אין בידו מאומה להנהותו ולרשת אותו: **(יד) כאשר.** כמו שיצא ערום מבטן אמו כן ישוב ללכת אל המקום הידוע הוא הקבר, וכמו שבא מן הבטן: **ומאומה וגו׳.** בזה יפרש לומר לא ישוב ערום ממש כמו שבא, כי־אם מאומה לא יקח מן העושר אשר קבץ בעמל להוליך עמו בידו: **(טו) וגם זה וגו׳.** למעלה אמר שזה רעה חולה מה שראה אשר העושר שמור לבעליו לרעתו, ובזה אמר וגם זה רעה חולה שלא נשאר העושר בידו, כדרך שבא כן ילך, כמו שקבץ העושה בעמל כן הלך ממנו בעמל ובענין רע: **ומה יתרון.** מהו אם כן היתרון הבא לו בדבר אשר עמל לרוח מבלי תועלת: **(טז) גם כל ימיו.** גם זאת היה בו אשר כל ימיו היה מוטרד בעסקיו ולא היה לו פנאי לאכול ביום, ולא אכל עד כי בא חשכת הלילה: **וכעס הרבה.** היה מלא מהרבה כעס הבא מרוב העסק, כי אי אפשר שיהיה הכל לפי רצונו הואיל ומרובים היו: **וחליו.** היה מלא מהחלי הבא מהרבה כעס, ובזה יצא הקצף והראה לרבים: **(יז) ראיתי.** בהבנת הלב ראיתי כי טוב לבן אדם. ולתוספת ביאור אמר עוד אשר יפה וגו׳: **ולראות טובה.** רוצה לומר לעשות צדקה וחסד: **בכל עמלו.** בכל העושר שקבץ בעמל תחת השמש: **מספר ימי חייו.** כן יעשה בכל מספר ימיו חייו אשר החיה אותו האלהים: **כי הוא חלקו.** כי כל העושר הוא חלקו אשר חלק לו אלוה ממעל, ואם כן מהראוי שהוא יהנה בו והוא יעשה עמו צדקה וחסד:

מצודת ציון

(יד) לא ישא. לא יקח. כמו ובתים ונשאו (מיכה ב ב): **בעמלו.** הבי"ת הוא במקום מ"ם. כמו והנותר בבשר ובלחם (ויקרא ח לב): **(טו) כל עומת.** ענינו כמו כנגד, רוצה לומר שוה ודומה. וכן לעומת קלעי החצר (שמות לח כא): **(טז) וקצף.** הוא הראות הכעס אל החוץ:

ו חֲבִית שֶׁל זֵיתִים מְגֻלְגָּלִים — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵינוֹ צָרִיךְ לְנַקֵּב; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: צָרִיךְ לְנַקֵּב; וּמוֹדִים, שֶׁאִם נִקְּבָהּ וּסְתָמוּהָ שְׁמָרִים, שֶׁהִיא טְהוֹרָה. הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן טָהוֹר וְנִטְמָא, יָרַד וְטָבַל — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְנַטֵּף, טָהוֹר; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן. וְאִם הָיָה שֶׁמֶן טָמֵא מִתְּחִלָּתוֹ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם בֵּית הִלֵּל: טוֹפֵחַ וּמַטְפִּיחַ.
ז הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בְּדִינָר וּבְשָׁוֶה דִינָר, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בִּפְרוּטָה וּבְשָׁוֶה פְּרוּטָה. וְכַמָּה הִיא פְּרוּטָה? אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בְּאִסָּר הָאִיטַלְקִי. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: פּוֹטֵר הוּא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט יָשָׁן; וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין.

פירוש ברטנורא

ו מגולגלים. כבושים במלח כדי למתקן: **אינו צריך לנקב** החבית. ואע"פ שהמוהל היוצא מהן צף על גבן, אינו מכשירן לקבל טומאה, דלא ניחא ליה באותו מוהל היוצא, ואנן בענין משקה דניחא ליה, דכתיב (ויקרא י"א) וכי יתן מים על זרע, כתיב יתן, וקרינן יותן, מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה: **צריך לנקב.** לעשות מעשה לגלות דעתיה דלא ניחא ליה באותו מוהל שיהיה צף על גבי הזיתים ורוצה הוא שיצא דרך נקב שעושה בחבית: **וסתמוה שמרים שהיא טהורה.** שכיון שנקבה, גלי דעתיה דלא ניחא ליה, ושוב אין אותו המוהל מכשירן לקבל טומאה: **אף על פי מנטף טהור.** אע"פ שהשמן נוטף מבשרו לאחר שטבל, טהור: **כדי סיכת אבר קטן.** אם לא נשאר מן השמן על בשרו אלא כדי סיכת אבר קטן, טהור. ויותר משיעור זה, טמא, בשביל השמן שנטמא בהטמאו ונשאר על בשרו וטמאהו. והשמן שעל בשרו לא טהר במקוה, שאין לך משקה מקבל טהרה במקוה אלא המים בלבד ע"י השקה: **בית שמאי אומרים כדי סיכת אבר קטן** טהור. טפי מהכי, טמא: **משקה טופח ומטפיח.** שיש לחלוחית בכף עד שכשיגע בכף אחרת ידבק בה לחלוחית גם היא. ואין הלכה כר' יהודה:

ז בדינר ובשוה דינר. ומשקל הדינר תשעים ושש שעורות כסף: **פרוטה.** חצי שעורה כסף: **איסר.** משקלו ארבעה גרעיני שעורה. ונקרא איטלקי, על שם שהיה מטבע היוצא באיטאליה: **בגט ישן.** כדמפרש ואזיל, שכתב לגרש את אשתו ואחר שנכתב הגט נתייחד עמה. בית שמאי סברי, לא אמרינן גזירה שמא יאמרו גיטה קודם לבנה, אם ישהה את הגט שנה או שנתים בין כתיבה לנתינה ויהיו לה בנים ממנו בתוך זמן זה ואח"כ יגרשנה בו, וכשיראו זמן

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ו

כתוב בתורה (ויקרא יא, לד): "מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא" – מכאן למדו חכמים, שכל אוכל הראוי למאכל אדם אינו מקבל טומאה אלא אם כן באו עליו מים פעם אחת, וזהו הנקרא "הכשר לטומאה", שהמים מכשירים את האוכלים לקבל טומאה; ולא מים בלבד, אלא אף משקים אחרים, כגון יין או שמן, מכשירים את האוכלים לקבל טומאה. ברם, אין המים או המשקים מכשירים לטומאה אלא אם כן נפלו על האוכלים ברצון הבעלים, שנאמר (שם שם, לח): "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו. טמא הוא לכם" – כתוב "יתן" וקוראים "יותן", מכאן דרשו חכמים: "יותן" בדומה ל"יתן", מה "יתן" – לרצונו, אף "יותן" – לרצונו. משנתנו (בדישא) עוסקת במוהל היוצא מן הזיתים הכבושים במלח, שאם הבעלים היו מרוצים ממוהל זה בשביל הזיתים, הרי הוא מכשיר אותם לקבל טומאה, שדינו כמשקה.

חָבִית שֶׁל זֵיתִים מְגֻלְגָּלִים – כבושים במלח, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵינוֹ צָרִיךְ לְנַקֵּב** – את החבית, שיצא מתוכה המוהל, כדי לגלות דעתו שלא ניחא לו באותו מוהל, ואינו מכשיר את הזיתים לקבל טומאה; שלדעת בית שמאי ידוע הדבר, שאין המוהל לרצונם של הבעלים, שהואיל והזיתים עומדים לאכילה בלבד, אין המוהל מוסיף לזיתים כלום אלא לפעמים גורע, שעל ידו מתרככים הזיתים ביותר, ואינם ראויים לאכילה, ולפיכך אין המוהל מכשיר את הזיתים לקבל טומאה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: צָרִיךְ לְנַקֵּב** – את החבית, כדי להוכיח במעשה, שאין דעתו נוחה מהמוהל הזה, ורוצה הוא שיצא מהחבית דרך הנקב שעשה בה, שבכגון זה אין המוהל מכשיר את הזיתים לקבל טומאה. אבל אם לא עשה מעשה לגלות דעתו, שאינו רוצה במוהל, הריהו מכשיר את הזיתים לקבל טומאה. ויש מפרשים, שנחלקו כאן בית שמאי ובית הלל בענין המוהל בכלל, אם הוא נחשב משקה להכשיר לטומאה, שבית שמאי סוברים: מוהל דינו כמי פירות, ואינו מכשיר אוכלים לטומאה, ובית הלל סוברים: מוהל מכשיר כשמן (**רש"י יבמות טו, ב**). **וּמוֹדִים** – בית הלל, **שֶׁאִם נִקְּבָהּ** – ניקב את החבית, **וּסְתָמוּהָ שְׁמָרִים** – אף על פי שנסתם הנקב על ידי שמרים, והמוהל אינו יוצא, **שֶׁהִיא טְהוֹרָה** – כלומר שאין הזיתים שבחבית מוכשרים לקבל טומאה, שהואיל וניקב את החבית, הרי גילה דעתו שאינו רוצה במוהל, ושוב אין אותו המוהל מכשיר את הזיתים לקבל טומאה. **הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן טָהוֹר** – את גופו, **וְנִטְמָא** – כשהשמן עוד עליו, **יָרַד וְטָבַל** – במקוה, להיטהר מטומאתו, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְנַטֵּף** – שהשמן מנטף מבשרו לאחר שטבל, **טָהוֹר** – השמן; ואף על פי שאין למשקה שנטמא טהרה במקוה אלא למים בלבד, מכל מקום שמן זה בטל לגבי הגוף, ואגב טהרתו של הגוף על ידי הטבילה, נטהר גם השמן שעליו. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן** – אם לא נשתייר מן השמן על בשרו אלא כדי סיכת אבר קטן, דהיינו אצבע קטנה שביד (הזרת). טהור השמן אגב טבילת הגוף, אבל אם נשתייר מן השמן יתיר מכן, טמא השמן, שאין משקה נטהר במקוה, כמו שהזכרנו לעיל. **וְאִם הָיָה שֶׁמֶן טָמֵא מִתְּחִלָּתוֹ** – שסך את גופו מלכתחילה בשמן טמא, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן** – אם לא נשתייר עליו מן השמן, בשעה שטבל, אלא כדי סיכת אבר קטן, טהור השמן; יתיר מכן, הריהו בטומאתו. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ** – אם יש בשמן שעל בשרו, רק כדי ללחלח את היד הנוגעת בו, אין השמן נטהר אגב טבילת הגוף, והוא נשאר בטומאתו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם בֵּית הִלֵּל: טוֹפֵחַ וּמַטְפִּיחַ** – אם יש בשמן שעל בשרו שיעור, כדי שהיד הנוגעת בו, לא זו בלבד שהיא תתלחלח אלא גם תוכל ללחלח מקום אחר, השמן נשאר בטומאתו. ואין הלכה כרבי יהודה.

באור משנה ז

שלוש הלכות שונות מובאות במשנה זו: א. בענין קידושי אשה בכסף, וזו משנה השנויה בתחילת מסכת קידושין. ב. בענין גט ישן, וזו משנה במסכת גיטין (פרק ח משנה ד). ג. במי שנתייחד עם אשתו לאחר שגירשה, וזו משנה במסכת גיטין (שם, משנה ט).

הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בְּדִינָר וּבְשָׁוֶה דִינָר – המקדש את האשה בכסף, צריך לתת לה לפחות דינר, שהוא רבע הסלע, או חפץ השווה דינר, **כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** – הסוברים, שאין האשה מתקדשת בפחות מדינר כסף. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בִּפְרוּטָה וּבְשָׁוֶה פְּרוּטָה** – האשה מתקדשת אף בפרוטה, או בחפץ השווה פרוטה. **וְכַמָּה הִיא פְּרוּטָה? אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בְּאִסָּר הָאִיטַלְקִי** – שמינית האיסר, היוצא בארץ איטליה (איסר הוא 1/24 מדינר). **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: פּוֹטֵר הוּא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט יָשָׁן** – יכול אדם לגרש את אשתו בגט ישן, כמבואר בהמשך המשנה, **וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין** – לגרש בגט ישן, כפי שיבואר הטעם להלן. **אֵיזֶהוּ גֵט יָשָׁן? כָּל שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ** – הבעל עם אשתו, **אַחַר שֶׁכְּתָבוֹ לָהּ** – כלומר: מי שכתב

אֵיזֶהוּ גֵּט יָשָׁן? כָּל שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁכְּתָבוֹ לָהּ. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלָנָה עִמּוֹ בְּפֶנְדְּקִי — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִן הַנִּשּׂוּאִין; אֲבָל אִם נִתְגָּרְשָׁה מִן הָאֵרוּסִין — אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לִבּוֹ גַּס בָּהּ.

ח בֵּית שַׁמַּאי מַתִּירִין אֶת הַצָּרוֹת לָאַחִים; וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין. חָלְצוּ — בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין מִן הַכְּהֻנָּה; וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. נִתְיַבְּמוּ — בֵּית שַׁמַּאי מַכְשִׁירִין; וּבֵית הִלֵּל פּוֹסְלִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ פּוֹסְלִין וְאֵלּוּ מַכְשִׁירִין, לֹא נִמְנְעוּ בֵּית שַׁמַּאי מִלִּשָּׂא נָשִׁים מִבֵּית הִלֵּל, וְלֹא בֵּית הִלֵּל מִלִּשָּׂא נָשִׁים מִבֵּית שַׁמַּאי. וְכָל הַטְּהָרוֹת וְהַטֻּמְאוֹת שֶׁהָיוּ אֵלּוּ מְטַהֲרִין וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין, לֹא נִמְנְעוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂים טְהָרוֹת אֵלּוּ עַל גַּב אֵלּוּ.

פירוש ברטנורא

הגט קודם ללידת הבן יהיו סבורים שנתן לה משעת כתיבה והוי פגם שיאמרו מן הפנויה נולד. ופסק ההלכה, לא יגרש אדם אשתו בגט ישן. ואם גירש והלך הבעל למדינה אחרת, תנשא בו לכתחלה: **ולנה עמו בפנדקי.** ויש שם עדי יחוד, ואין שם עדי ביאה. בית הלל סברי, הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה, ואין אדם עושה בעילתו בעילת זנות כשיש יכולת בידו לבעול שלא לשם זנות, והרי קידשה בביאה. ובית שמאי סברי, לא אמרינן הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה עד שיראו שנבעלה:

ח מתירין את הצרות לאחין. צרת ערוה מתירין אותה להתיבם לאחיו. דלית להו דרשא דאשה אל אחותה לא תקח לצרור דמשמע מיניה לא תקח לא היא ולא צרתה ולא צרת צרתה: **חלצו.** הצרות מן האחין: **בית שמאי פוסלין.** הצרות, **מן הכהונה.** שחליצתן חליצה: **ובית הלל מכשירין.** שחליצתן שלא לצורך היתה, והרי היא כחולצת מן הנכרי: **נתיבמו.** לאחין: **בית שמאי מכשירין** אותם לכהנים, אם נתאלמנו מיבמיהן: **ובית הלל פוסלים.** שנבעלו לאסור לחן, והנבעלת לאסור לה עשאה זונה, וזונה אסורה לכהן: **לא נמנעו.** ואע"פ שבני הצרות שנתיבמו כדברי בית שמאי ממזרים הם לדברי בית הלל, שהרי באיסור אשת אח הם עליהם, ואשת אח בכרת ובני חייבי כריתות ממזרים הם, אעפ"כ לא נמנעו בית הלל מלישא נשים מבית שמאי, לפי שהיו מודיעים להם אותם הבאות מן הצרות ופורשים מהם: **אלו על גב אלו.** משאילים כליהם אלו לאלו:

משניות מבוארות – קהתי

גט לגרש את אשתו, ונתייחד עמה לאחר שנכתב הגט, קודם שנתנו לה, הרי זה נקרא "גט ישן", וסוברים בית הלל, שאסור לגרש בגט ישן, גזירה שמא יאמרו: גיטה קודם לבנה, כלומר שחוששים בית הלל, שמא ישהה את הגט שנה או שנתים בין כתיבה לנתינה, ובינתיים יהיו לה בנים ממנו, ואחר כך יגרשנה בגט זה, ולימים כשישתכח הדבר ויראו זמן הגט, יהיו סבורים שניתן לה הגט ביום כתיבתו, ויוציאו לעז על בניה, שיאמרו: בני אשה פנויה הם. ברם, בית שמאי אינם חוששים שמא יאמרו: גיטה קודם לבנה, ולכן סוברים הם שמותר לגרש בגט ישן. והלכה כבית הלל שאסור לגרש בגט ישן, אלא שבדיעבד אם נתגרשה בגט ישן, תינשא לכתחילה (**גמרא; רמב"ם הל' גירושין, ג, ה**). **הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלָנָה עִמּוֹ** – לאחר מכן, **בְּפֶנְדְּקִי** – באכסניה, ויש עדים שראוה שנתייחדה עמו, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי** – שסוברים בית הלל: הם הם עדי ייחוד הם הם עדי ביאה, כלומר הואיל ויש עדים שנתייחדו, אנו אומרים, שבוודאי בה עליה, וכיון שאין אדם מישראל עושה בעילתו בעילת זנות, ודאי בה עליה לשם קידושין, לפיכך צריכה ממנו גט שני. אבל בית שמאי סוברים, שאין אומרים: הם הם עדי ייחוד הם הם עדי ביאה, כלומר שאף על פי שראוה עדים שנתייחדה עמו, אין זו ראיה שבא עליה. ולכן לדעת בית שמאי אינה צריכה ממנו גט שני. **אֵימָתַי** – סוברים בית הלל שצריכה ממנו גט שני? **בִּזְמַן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִן הַנִּשּׂוּאִין** – מפני שלבו גס ורגיל בה; **אֲבָל אִם נִתְגָּרְשָׁה מִן הָאֵרוּסִין, אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לִבּוֹ גַּס בָּהּ** – שאינו רגיל בה, ואין חוששים שבא עליה.

יום שני

באור משנה ח

מי שהיו לו נשים אחדות, נקראות הן "צרות" זו לזו (עיין שמואל א א, ו). – בתחילת מסכת יבמות שנינו: "חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום", ופירוש הדברים: חמש עשרה נשים האסורות על אדם באיסור ערווה, והן בתו, רבת בתו, רבת בנו, בת אשתו, ובת בנה וכו' (עיין שם), אם אחת מהן היתה נשואה לאחיו ומת אחיו בלא בנים, והיא נופלת לפניו לייבום, הרי היא אסורה בייבום ופטורה מן החליצה; ואם היו לאחיו עוד נשים, שהן צרות הערווה, כשם הערווה פטורה, כך צרותיה פטורות מן החליצה ומן הייבום. באותו ענין מביאה משנתנו מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שבית שמאי חולקים על המשנה שהבאנו לעיל, ובית הלל סוברים כמותה; ואף משנתנו שנויה שם (יבמות א, ד).

בֵּית שַׁמַּאי מַתִּירִין אֶת הַצָּרוֹת לָאַחִים – הצרות של חמש עשרה העריות מותרות להתייבם לאחים, אף על פי שהעריות עצמן אסורות להם, שאין בית שמאי סוברים, שדין צרת ערווה כערווה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין** – את הצרות של העריות להתייבם לאחים, שדינן כדין העריות עצמן. **חָלְצוּ** – הצרות של העריות, שעשו מעשה החליצה, **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין מִן הַכְּהֻנָּה** – פוסלים את הצרות מלהינשא לכהן, שהרי לדעתם זקוקות היו הצרות לחליצה זו, וחליצתן חליצה גמורה היא, והלכה היא שחלוצה אסורה לכהן כגרושה. **וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין** – מתירים אותן להינשא לכהן, אף על פי שחלצו, לפי שחליצתן שלא לצורך היתה, ואין שמה חליצה. **נִתְיַבְּמוּ** – צרות העריות לאחים, ואחר כך נתאלמנו מיבמיהן, **בֵּית שַׁמַּאי מַכְשִׁירִין** – אותן להינשא לכהן שהרי לדעתם נתייבמו כדין. **וּבֵית הִלֵּל פּוֹסְלִין** – אותן מלהינשא לכהן, שהואיל ולדעתם נתייבמו באיסור, דינן כדין אשה שנבעלה למי שאסור לה, שנעשית זונה, וזונה אסורה להינשא לכהן (**ויקרא כא,ז**). **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ פּוֹסְלִין וְאֵלּוּ מַכְשִׁירִין** – שאם חלצו צרות העריות, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין, ואם נתייבמו, בית הלל פוסלין ובית שמאי מכשירין, ונמצאו הכשרות לאלו פסולות לאלו, **לֹא נִמְנְעוּ בֵּית שַׁמַּאי מִלִּשָּׂא נָשִׁים מִבֵּית הִלֵּל** – ולא חששו לצרות ערווה, שבית הלל פטרוה מחליצה, ולדעתם אסורה לאחרים עד שתחלוץ, **וְלֹא** – נמנעו – **בֵּית הִלֵּל מִלִּשָּׂא נָשִׁים מִבֵּית שַׁמַּאי** – אף על פי שבני הצרות שנתייבמו כדברי בית שמאי, ממזרים הם לדברי בית הלל, שהרי באיסור אשת אח הן עליהם, ואשת אח עונשה כרת, ובני חייבי כריתות ממזרים הם, מכל מקום לא נמנעו בית הלל מלישא נשים מבית שמאי; ומבואר הטעם בגמרא (**יבמות יד, ב**), לפי שהיו מודיעים אלו לאלו כיצד נהגו הלכה למעשה, כדי שלא ייכשלו בדברים שמחמירים בהם. **וְכָל הַטְּהָרוֹת וְהַטֻּמְאוֹת שֶׁהָיוּ אֵלּוּ מְטַהֲרִין וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין** – לא הביאו לידי פירוד בין בית שמאי ובין בית הלל, שמכל מקום **לֹא נִמְנְעוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂים טְהָרוֹת אֵלּוּ עַל גַּב אֵלּוּ** – והיו משאילים כליהם אלו לאלו, כמבואר הטעם לעיל; ובאה המשנה ללמדנו, שחיבה וריעות היו נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר (**זכריה ח, יט**): "והאמת והשלום אהבו" (**עיין גמרא יבמות יד, ב**).

ט שְׁלֹשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד מֻפְנֶה; מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת, וְעָשָׂה בָהּ מֻפְנֶה מַאֲמָר, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו הַשֵּׁנִי — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, וְהַלָּה תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט וַחֲלִיצָה, וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה. זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ: אִי לוֹ עַל אִשְׁתּוֹ וְאִי לוֹ עַל אֵשֶׁת אָחִיו.
י הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: שַׁבָּת אַחַת. הַמַּפֶּלֶת לְאוֹר שְׁמוֹנִים וְאֶחָד — בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין מִן הַקָּרְבָּן; וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין. סָדִין בְּצִיצִית —

פירוש ברטנורא

ט מופנה. שרוי בלא אשה: **מאמר.** קדושין. וביבמה אין תופסים אלא מדברי סופרים: **אשתו עמו.** דסברי בית שמאי בעלת מאמר היא חשובה ככנוסה, וכשנפלה אחותה לאחר כן לא מיתסרה משום אחות זקוקה: **והלה.** זו תצא אף מן החליצה, משום אחות אשה: **מוציא אשתו בגט.** דלא אלים מאמר לשוייה ככנוסה, וזו אוסרתה משום אחות זקוקה. וצריכה גט מפני המאמר דהוי קידושין במקצת ולא פקעי קידושין בלא גט. וצריכה חליצה, דהואיל ולא הוי מאמר קדושין גמורין עדיין זקוקה היא וצריכה חליצה לזיקתה. ובריש יהיב לה גיטה והדר חליץ לה: **אי לו.** אוי לו על אשתו שצריך להוציאה בגט: **ואי לו על אשת אחיו.** שהוא צריך לחלוץ לה:
י המדיר את אשתו מתשמיש המטה. כגון שאמר יאסר הנאת תשמישי עלי. אבל הנאת תשמישי אסור עליך, לא מתסרא, דהא משועבד לה, דכתיב (שמות כ"א) ועונתה לא יגרע: **בית שמאי אומרים שתי שבתות.** אם הדירה שתי שבתות, תמתין, שכן מצינו ביולדת נקבה שטמאה שבועיים: **ובית הלל אומרים שבת אחת.** שכן מצינו בנדה שהיא טמאה שבעה, וגמרינן מידי דשכיח דהיינו הכעס שכועס אדם על אשתו ומדירה, דהוא מידי דשכיח, מנדה שהוא מידי דשכיח, לאפוקי יולדת נקבה דלא שכיח כולי האי. ובית שמאי סברי גמרינן מידי דהוא גרם לה, דהיינו נדר האיש שהוא גורם לה לשהות, מלידה שעל ידו באה לה, לאפוקי נדה דממילא קאתי לה. ויותר על שבת אחת לבית הלל או שתי שבתות לבית שמאי יוציא ויתן כתובה, ואפילו היה גמל שעונתו לשלשים יום, או ספן שעונתו לששה חדשים: **המפלת לאור שמונים ואחד.** שילדה נקבה, וליל שמונים ואחד שהיתה ראויה למחר להביא כפרתה הפילה: **בית שמאי פוטרים מן הקרבן.** מלידה שניה, אע"ג דלאחר מלאת הוא, הואיל ולילה היא ולא יצאה לשעה ראויה לקרבן, דלילה מחוסר זמן קרבן הוא, דכתיב (ויקרא ז') ביום צוותו, הלכך לענין קרבן כיום מלאת דמי: **ובית הלל מחייבין.** הואיל ולאחר מלאת הוא דהפילה: **סדין.** של פשתים: **בית שמאי פוטרין.** לפי שדרך סדין שלובשין אותו בלילה, וציצית שיש בו פתיל תכלת שהוא צמר צבוע בדם חלזון הוי כלאים בסדין של פשתים. וביום,

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ט

בתחילת מסכת קידושין שנינו: "היבמה נקנית בביאה", כלומר שעל ידי ביאה קונה היבם את יבמתו קנין גמור, שתהא כאשתו לכל דבר, שנאמר (דברים כה, ה): "יבמה יבוא עליה ולקחה לו לאשה". אבל היבם שקידש את היבמה בכסף או בשטר, ולא בא עליה, הרי זה נקרא, שעשה בה "מאמר", ואין המאמר קונה ביבמה אלא מקצת קנין, מדברי סופרים. זוהי דעת בית הלל. אבל בית שמאי סוברים, שאף המאמר מועיל ביבמה לעשותה כאשתו של היבם. מכאן מחלוקת בית שמאי ובית הלל במשנתנו, ושנויה היא במסכת יבמות (פרק ג משנה ה).

שְׁלֹשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד מֻפְנֶה – בלא אשה, שאינו נשוי; **מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת** – בלא בנים, **וְעָשָׂה בָהּ מֻפְנֶה מַאֲמָר** – שקידש את יבמתו בכסף או בשטר, כמו שבארנו לעיל, **וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו הַשֵּׁנִי** – בלא בנים, ונמצאו שתי אחיות זקוקות לו, אלא שעשה בראשונה מאמר קודם שמת אחיו השני, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ** – זו שעשה בה מאמר הרי היא אשתו, והוא רשאי לקיימה עמו, **וְהַלָּה** – אחותה שנפלה לפניו לייבום אחר כך, **תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה** – תצא בלא כלום, שפטורה היא אף מן החליצה, משום שהיא אחות אשתו; לדעת בית שמאי הועיל המאמר ביבמה הראשונה לעשותה כאשתו, ולכן כשנופלת לפניו אחותה, שוב אינה זקוקה לו, שהרי אסורה עליו באיסור ערווה משום אחות אשה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט וַחֲלִיצָה** – בית הלל סוברים, שאין המאמר קונה ביבמה קנין גמור לעשותה כאשתו, ולכן כשנפלה אחותה לפניו לייבום, הרי היא נעשית זקוקה לו, ואוסרת עליו את הראשונה, אף שעשה בה מאמר, שאינו יכול לקיימה, ומכאן ששתיהן צריכות חליצה, כדין שתי אחיות שנופלות לייבום, אלא הואיל ועשה בראשונה מאמר שיש בו מקצת קנין מדברי סופרים, לפיכך מוציא את אשתו, כלומר זו שעשה בה מאמר, בגט ובחליצה, שהגט בא להפקיע את המאמר, שאין הפקעת קידושין בלא גט, והחליצה מוציאה מזיקת הייבום, **וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו** – השני, שנפלה לו לייבום אחר כך, **בַּחֲלִיצָה** – מוציאה בחליצה. **זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ** – על כגון זה אומרים הבריות: **אִי לוֹ עַל אִשְׁתּוֹ וְאִי לוֹ עַל אֵשֶׁת אָחִיו** – אוי לו על אשתו שצריך להוציאה בגט, ואינו יכול לקיימה, ואוי לו על אשת אחיו שצריך לחלוץ לה ואינו יכול לייבמה, ונמצא מפסיד שתיהן ללא כל פשע.

יום שלישי

באור משנה י

הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה – כגון שאמר לה: תיאסר הנאת תשמישך עלי, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת** – תמתין לו שבועיים, שכן מוצאים ביולדת נקבה שטמאה שבועיים; ולאחר מכן אם הבעל עומד בנדרו, יגרשנה ויתן לה כתובתה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: שַׁבָּת אַחַת** – אינה ממתינה אלא שבוע אחד, ואם עומד בנדרו יותר משבוע, חייב לגרשה. שאין בית הלל למדים מיולדת, שאינה מצויה כל כך, אלא למדים הם מנידה שהיא טמאה מן התורה שבעה ימים, שכן כעסו של הבעל, שגרם לנדרו, דבר מצוי הוא, ולומדים דבר מצוי מדבר מצוי. – מחלוקת זו שנויה במסכת כתובות (ה, ו). **הַמַּפֶּלֶת לְאוֹר שְׁמוֹנִים וְאֶחָד** – בענין היולדת כתוב בתורה (ויקרא יב, ה-ו): "ואם נקבה תלד וטמאה שבועים כנדתה, וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה. ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו לעולה" וכו'; פסוק זה מלמדנו, שאשה שילדה נקבה, טמאה היא שבועיים, ואחר שבועיים היא טובלת ומותרת לבעלה, אבל עדיין אסור לה לאכול בקודש ולהיכנס למקדש, עד שגומרת לספור עוד ששים וששה ימים של טהרה, והיא מביאה קרבנה ביום השמונים ואחד מלידתה, שהוא יום "מלאת ימי טהרה לבת", כלומר לאחר שנשלמו שמונים יום מלאים מיום שילדה. דין זה נוהג בין בולד שהוא קיים, בין בנפל; והלכה היא שאם חזרה ונתעברה בתוך ימי טהרתה, והפילה בתוך "מלאת" לולד הראשון, אינה טעונה אלא קרבן אחד, והיא מונה מחדש מיום שהפילה, ואחר "מלאת" המנין השני מביאה קרבן אחד לשתי הלידות. אבל אם הפילה לאחר "מלאת" שמונים, כגון ביום שמונים ואחד, אף על פי שלא הביאה עדיין קרבן ראשון, טעונה שני קרבנות. – משנתנו דנה באשה שהפילה בליל שמונים ואחד לאחר שילדה נקבה, ונחלקו בזה בית שמאי ובית הלל: **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין מִן הַקָּרְבָּן** – שסוברים בית שמאי, הואיל ולילה אינו זמן קרבן, הרי זה כאילו הפילה בתוך "מלאת ימי טהרה" ואינה צריכה קרבן מיוחד על לידת הנפל; **וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין** – הואיל וכבר נשלמו ימי טהרה, אף על פי שאינה יכולה להקריב קרבנה הראשון עד למחר, דינה כמפלת לאחר "מלאת ימי טהרה",

בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין, וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִים. כַּלְכָּלַת הַשַּׁבָּת — בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין; וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין.
יא מִי שֶׁנָּדַר נְזִירוּת מְרֻבָּה וְהִשְׁלִים נְזִירוּתוֹ, וְאַחַר כָּךְ בָּא לָאָרֶץ — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: נָזִיר בַּתְּחִלָּה. מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים מְעִידוֹת אוֹתוֹ, אֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּדַר שְׁתַּיִם וְאֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּדַר חָמֵשׁ — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נֶחְלְקָה הָעֵדוּת וְאֵין כָּאן נְזִירוּת; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יֵשׁ בִּכְלָל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם, שֶׁיִּהְיֶה נָזִיר שְׁתַּיִם.

פירוש ברטנורא

שהוא מצותו, אתי עשה דציצית ודחי לא תעשה דלא תלבש שעטנז, אבל בלילה, שאין מצות ציצית נוהגת בלילה, דכתיב וראיתם אותו, פרט לכסות לילה, אי לביש ציצית בסדין, מיחייב משום לא תלבש שעטנז. וסברי בית שמאי גזרינן סדין בציצית אפילו ביום דלא מיחייב, גזירה משום כסות לילה דמיחייב משום כלאים. ובית הלל סברי לא גזרינן: **כלכלת השבת.** כלכלה מלאה פירות שיוחדה לשבת: **בית הלל מחייבין,** במעשר מיד, אפילו קודם השבת, דכיון שיוחדה לשבת הוקבעה מיד. וב"ש סברי דאין השבת קובעת אלא לאחר שתכנס:

יא ואח"כ בא לארץ. שאין נזירות נוהגת אלא בארץ, משום טומאת ארץ העמים. ומי שנדר נזירות בחוץ לארץ מחייבין אותו לעלות לארץ ישראל ולהיות נוהג שם נזירותו: **נזיר שלשים יום.** קנסינן ליה שיקיים סתם נזירות בא"י, שהוא שלשים יום: **נזיר בתחילה.** צריך לנהוג בא"י כמנין הימים שנדר בנזירות. והימים שנהג נזירות בחוץ לארץ כאילו לא נהג בהם נזירות כלל: **אלו מעידין שנדר שתים.** שתי נזירות: **ואלו מעידין שנדר חמש.** באותה שעה שאתם אומרים שנדר שתים אנו מעידים שנדר חמש נזיריות. והוא אומר שלא נדר כלל: **נחלקה העדות.** הואיל ומכחישות זו את זו נתבטלו דבריהם ואין כאן עדות כלל: **ובית הלל אומרים יש בכלל חמש שתים.** ויהיה נזיר שתים:

משניות מבוארות – קהתי

ולכן חייבת קרבן שני על לידת הנפל. — מחלוקת זו שנויה במסכת כריתות (א, ו). **סָדִין בְּצִיצִית** — לעשות ציצית בסדין של פשתן, **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין** — לפי שהציצית שהיא של צמר ("פתיל תכלת") בסדין של פשתן שעטנז הם, וכתוב (**דברים כב, יא**): "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו". ואמנם כתוב אחריו: "גדילים תעשה לך", ודרשו מכאן, שמצוות "עשה" של ציצית דוחה "לא תעשה" של שעטנז, אבל זה אינו אלא בכסות יום, שכן כתוב בפרשת ציצית (**במדבר טו, לט**): "וראיתם אותו" — ולמדו מכאן חכמים, שחובת הציצית אינה אלא בשעת ראייה, דהיינו ביום, פרט לכסות לילה, שאינה חייבת בציצית; ולכן סדין שרגילים ללובשו בלילה, אם עושים בו ציצית, חייבים עליו משום שעטנז; וסוברים בית שמאי, שאף כשלובשים אותו ביום לא יעשו בו ציצית, גזירה שמא ישתמש בו בלילה, ונמצא עובר על איסור כלאים. ויש מפרשים, שלדעת בית שמאי לא הותר שעטנז בציצית כלל. **וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִים** — לעשות ציצית בסדין, שסוברים הם שהותר שעטנז בציצית, ואין גוזרים יום משום לילה. **כַּלְכָּלַת הַשַּׁבָּת** — סל פירות המיוחדים לשבת, אם רוצים לאכול מהפירות אכילת עראי קודם כניסת השבת, **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין** — מלעשר את הפירות, ואף על פי שבשבת אסור לאכול מן הפירות אפילו עראי, אם לא הופרשו מהם תרומה ומעשרות, אין זה אלא בשבת עצמה, אבל בערב שבת, אף שכבר ייחד את הפירות לשבת, מותר לו לאכול אכילת עראי בלי לעשר. **וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין** — במעשר מיד, שהואיל וייחד את הפירות לשבת הוקבעו מיד למעשר, ואסור לאכול מהם עראי אפילו קודם השבת — מחלוקת זו שנויה במסכת מעשרות (ד, ב).

באור משנה יא

משנה זו שנויה במסכת נזיר (ג, ו-ז), ולהבנת המשנה יש להקדים כמה דברים ששנינו שם: א. סתם נזירות שלושים יום, כלומר אם אמר אדם: "הריני נזיר" ולא פירש זמן לנזירותו, הרי הוא נזיר שלושים יום. ב. יכול אדם לקבל עליו כמה נזירויות, כגון שיאמר: "הריני נזיר שתים", או: "הריני נזיר שלוש", ובכגון זה הוא חייב בשתים או שלוש נזירויות, שכל אחת מהן היא שלושים יום, דהיינו שלסוף כל שלושים יום מגלח שערו ומביא קרבנותיו, ומתחיל למנות נזירות שנייה. ג. מי שקיבל נזירות לזמן מסויים, אם פירש בנדרו זמן שהוא פחות משלושים יום, כגון שאמר: "הריני נזיר עשרים יום", הרי הוא נזיר שלושים יום, שאין נזירות פחותה משלושים יום. אבל אם פירש יותר משלושים יום, כגון שאמר: "הריני נזיר שלושים ושניים ימים", חלה עליו נזירות כזמן שפירש בנדרו. ד. הנזיר מצווה בשלושה איסורים: שלא להיטמא למת, ושלא לגלח שער ראשו, ושלא לאכול או לשתות מכל היוצא מן הגפן. ה. לאחר שהשלים הנזיר את ימי נזירותו, הוא מגלח שער ראשו, ומביא שלושה קרבנות: חטאת, עולה ושלמים, וזה נקרא "תגלחת הטהרה". ו. נזיר שנטמא למת בתוך ימי נזירותו, הרי זה סותר את כל הימים שמנה לנזירותו. לאחר שמטהר עצמו מטומאתו, דהיינו לסוף שבעה ימים, הרי הוא מגלח שערו ומביא קרבנות, וזה נקרא "תגלחת הטומאה". אחר כך מתחיל הוא מחדש למנות נזירותו כמנין הימים שקיבל עליו. ז. מי שיקבל עליו נזירות בחוץ לארץ, כל דקדוקי נזירות עליו, אלא הואיל וחכמים גזרו טומאה על ארץ העמים, אין נזירותו שבחוץ לארץ עולה לו למנין ימי הנזירות שקיבל עליו, והוא צריך לעלות לארץ ישראל ולחזור ולמנות ימי נזירות בטהרה ולהביא במלאת ימי נזירותו את קרבנות הטהרה. כיצד הוא נוהג במנין ימי נזירותו בארץ ישראל? על כך נחלקו במשנתנו בית שמאי ובית הלל.

מִי שֶׁנָּדַר נְזִירוּת מְרֻבָּה — שקיבל עליו נזירות של הרבה ימים, דהיינו למעלה משלושים יום, והיה בחוץ לארץ, **וְהִשְׁלִים נְזִירוּתוֹ** — שם, כמנין הימים שקיבל עליו, **וְאַחַר כָּךְ בָּא לָאָרֶץ** — שכל זמן שהוא שוהה בחוץ לארץ אינו יכול לקיים את תורת הנזיר, שהרי ארץ העמים טמאה, כמו שבארנו, ולכן חייב הוא לבוא לארץ ישראל כדי למנות נזירותו בטהרה ולגלח ולהביא קרבנות, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם** — אחרי שיטהר מטומאת ארץ העמים, הוא נוהג נזירות רק שלושים יום, שהוא "סתם נזירות", כמו שבארנו בהקדמה, אף על פי שנדר נזירות מרובה, שהואיל וטומאת ארץ העמים אינה אלא מדרבנן, סוברים בית שמאי, שמקלים עליו בבואו לארץ ישראל, ואין מחייבים אותו אלא להשלים סתם נזירות. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: נָזִיר בַּתְּחִלָּה** — צריך הוא לחזור ולמנות נזירותו בארץ ישראל כמנין הימים שנדר בתחילה, לפי שימי הנזירות שמנה בארץ העמים אינם עולים לו כלל. **מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים מְעִידוֹת אוֹתוֹ** — שתי כיתות של עדים מעידות עליו שנדר בנזירות, **אֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּדַר שְׁתַּיִם** — עדי כת אחת מעידים שקיבל עליו שתי נזירויות, **וְאֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּדַר חָמֵשׁ** — שקיבל עליו חמש נזירויות; והוא שותק, לפי שאינו זוכר נדרו, או מכחיש את העדים ואומר שלא נדר כלל, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נֶחְלְקָה הָעֵדוּת** — יש כאן מחלוקת בין שתי הכתות, שהרי מכחישות הן זו את זו, **וְאֵין כָּאן נְזִירוּת** — שעדותם בטלה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יֵשׁ בִּכְלָל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם** — אף המעידים שנדר חמש, מעידים שנדר שתיים, שכן מנין חמש כולל גם מנין שתיים, והרי הכל מודים שקיבל עליו שתי נזירויות, ולפיכך מן הדין **שֶׁיִּהְיֶה נָזִיר שְׁתַּיִם** — וחייב לנהוג שתי נזירויות, היינו פעמיים שלושים יום.

יום רביעי

באור משנה יב

משנתנו שנויה במסכת אהלות, (יא, ג), ושם שנינו במשנה שלפניה (אהלות יא, ב): אכסדרה (בנין עמודים המקורה בתקרה והוא פתוח משלושה צדדים) שנסדקה (תקרתה, ונחלקה כולה לשניים), טומאה (מן המת) בצד זה (של הסדק), כלים שבצד

יב אָדָם שֶׁהוּא נָתוּן תַּחַת הַסֶּדֶק — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אָדָם חָלוּל הוּא, וְהַצַּד הָעֶלְיוֹן מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה.

פרק חמישי

א רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שִׁשָּׁה דְּבָרִים מִקְּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵּית הִלֵּל: דַּם נְבֵלוֹת — בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין; וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין; וּמוֹדִים בְּבֵיצַת טְרֵפָה, שֶׁהִיא אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁגְּדֵלָה בְּאִסּוּר. דַּם נָכְרִית וְדַם טַהֲרָה שֶׁל מְצֹרַעַת — בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין; וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִים: כְּרֻקָּהּ וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ. אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָה,

פירוש ברטנורא

יב אדם שהוא נתון תחת הסדק. אכסדרה שנסדקה תקרתה ונחלקה לשנים, וכלים מצד זה וטומאה מצד זה, הכלים טהורים, שאויר הסדק מפסיק וגורם שאין הטומאה עוברת לצד השני. ואם אדם נתון שם בארץ ברצפת האכסדרה כנגד הסדק **ב"ש אומרים אינו מביא את הטומאה:** שאין מביא את הטומאה אלא דבר שיש בו חלל טפח: **ובית הלל אומרים אדם חלול הוא.** ואע"פ שבני מעיו בתוכו, חלל שבתוך הגוף חשיב חלל טפח:

ה א רבי יהודה אומר. דם נבילות בית שמאי מטהרין. לגמרי, דלא חשיב כנבילה: **ביצת נבילה.** כגון שנתנבלה בשחיטה. ונמצאו בה ביצים לאחר שחיטה: **אם כיוצא בה נמכרת בשוק.** שקליפתה קשה וגנגמרת כשאר ביצים הנמכרות בשוק: **ואם לאו.** שאינה נגמרת: **אסורה.** דכבני מעיה היא חשובה: **דם נכרית בית שמאי מטהרים.** דכתיב בפרשת זב (ויקרא ט"ו) דברו אל בני ישראל, בני ישראל מטמאים בזיבה ואין הנכרים מטמאים בזיבה, ורבנן גזור עלייהו שיהיו כזבים לכל דבריהן. ב"ש סברי, כי גזור רבנן ברוקה ומימי רגליה שהן מצויין תדיר, אבל דם הזיבה שאין מצוי כל כך לא גזרו בה רבנן, עבדו רבנן היכרא ולא טמאו דם זיבה של נכרית כדי שידעו דטומאת הנכרי דרבנן היא, כי היכי דלא נשרפו עלה תרומה וקדשים: **כרוקה וכמימי רגליה.** דם הנכרית ממטמא כרוקה וכמימי רגליה, דהיינו לח ולא יבש. וזו ההיכרא בלבד עשו לה, שאם היתה טומאה דאורייתא היה הדם ממטמא לח ויבש, עכשיו שאין מטמא אלא לח מכירים דטומאה דרבנן היא: **ודם טהרה של מצורעת.** דם טוהר שראתה המצורעת שילדה, לאחר שבעה לזכר ושבועיים לנקבה: **בטובה.** שהאוכל מחזיק טובה לבעל הפירות שהאכילהו מפירותיו: **ושלא בטובה.** שאינו מחזיק לו טובה: **אין אוכלים בטובה.** שאסור להחזיק טובה

משניות מבוארות – קהתי

השני (של האכסדרה, מעבר לסדק) טהורים (מטומאת אוהל, שהרי האכסדרה כשני אוהלים זה בצד זה, שאויר הסדק מפסיק ביניהם). נתן את רגלו או קנה מלמעלן (על הסדק), עירב את הטומאה (שהרי נסתם האויר, וכל האכסדרה שוב אוהל אחד). נתן את הקנה בארץ (ברצפת האכסדרה כנגד הסדק), אינו מביא את הטומאה (מצד אחד לצד השני) עד שיהיה גבוה מן הארץ פותח טפח (שבין הקנה ובין הרצפה יהיה חלל של טפח, והרי הקנה חשוב כאוהל, ובכגון זה אנו חושבים אותו כאילו עלה וסתם את הסדק שכנגדו, ושוב הכלים והטומאה תחת אוהל אחד). – משנתנו ממשיכה, איפוא, באותו ענין, והיא מסיימת בזה את פרקנו "אלו דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל".

אָדָם שֶׁהוּא נָתוּן תַּחַת הַסֶּדֶק – אם אדם שוכב באכסדרה על הרצפה כנגד הסדק שבתקרה, כמבואר לעיל, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה** – אין האדם מביא את הטומאה, שהיא מצד אחד של האכסדרה, לכלים שבצד השני, מעבר לסדק, הואיל ואין בינו ובין הרצפה פותח טפח, כמו שבארנו בהקדמה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אָדָם חָלוּל הוּא** – בטנו של אדם, אף על פי שבני מעיים בתוכה, הרי היא חשובה כאילו היא חלולה, **וְהַצַּד הָעֶלְיוֹן** – של הגוף, שהוא גבוה מעל הרצפה פותח טפח, **מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה** – לכלים הנמצאים מעבר לסדק, שרואים את הצד העליון של האדם כאילו הוא אוהל, והרי זה כאילו עלה וסתם את הסדק שכנגדו, וחזר הכל תחת אוהל אחד.

באור משנה א

חמש המשניות הראשונות בפרק ה מביאות הלכות נוספות, שהן מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שִׁשָּׁה דְּבָרִים – יש עוד להוסיף על אלו שנישנו בפרק הקודם, שהם **מִקְּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵּית הִלֵּל** – ואלו הם: א. **דַּם נְבֵלוֹת - בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין** – שאין דם הבא מן הנבילה מטמא; **וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין** – בגמרא מובא (**מנחות קד, א**): אמר רבי יוסי ברבי יהודה: אף כשטימאו בית הלל, לא טימאו אלא ברביעית, הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית (כלומר: וכיון שהוא קרוש הרי זה דומה לבשר, וגזרו עליו משום כזית נבילה – **הראב"ד**).

ב. **בֵּיצַת הַנְּבֵלָה** – כגון ששחט אדם תרנגולת ונתנבלה בידו (שפסל אותה בשחיטתו), ומצא בה ביצה, **אִם יֵשׁ כַּיּוֹצֵא בָהּ נִמְכֶּרֶת בַּשּׁוּק** – שקליפתה קשה כביצה הנמכרת בשוק, **מֻתֶּרֶת** – באכילה; **וְאִם לָאו** – שאין קליפתה קשה לגמרי, **אֲסוּרָה** – כגוף הנבילה, שמכלל מעיה היא, **כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** – שמקלים הם בביצה שקליפתה קשה. **בֵּית הִלֵּל אוֹסְרִין** – את הביצה אפילו כיוצא בה נמכרת בשוק. **וּמוֹדִים** – בית שמאי, **בְּבֵיצַת טְרֵפָה** – ביצת עוף טהור שנטרף, כגון ביצה שמצאו בתרנגולת לאחר ששחטוה ומצאוה טריפה, **שֶׁהִיא אֲסוּרָה** – באכילה, אפילו כשהיא גמורה וכמוה נמכרת בשוק, **מִפְּנֵי שֶׁגְּדֵלָה בְּאִסּוּר** – שכשנטרפה התרנגולת גם הביצה במעיה נאסרה, וכל גידוליה היו באיסור. בגמרא (**חולין נח, א**) מבואר: מפני שנגמרה באיסור. ולא כמשמעות המשנה: מפני שגדלה באיסור, שהרי טריפה אינה יולדת. ג. **דַּם נָכְרִית** – דם נידה או דם זיבה של נכריה (גויה), ד. **וְדַם טַהֲרָה שֶׁל מְצֹרַעַת** – דם שמצורעת רואה לאחר לידתה בימי טהרתה, שהם שלושים ושלושת ימים לאחר שבעה ימי טומאה לזכר, או ששים וששת ימים לאחר שבועיים ימי טומאה לנקבה, **בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין** – שכן מן התורה אין גויים מטמאים לא בנידה ולא בזיבה, לפי שכתוב בפרשת זב ונידה (**ויקרא טו, ב**): "דבר אל בני ישראל", ודרשו חכמים: בני ישראל מטמאים בנידה ובזיבה, ואין הנכרים מטמאים בנידה ובזיבה, אבל חכמים גזרו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם, וסוברים בית שמאי שלא גזרו חכמים על דם הנכרית כלל, אלא על רוקה ומי רגליה שהם מצויים תמיד, ולא גזרו על הדם, כדי שידעו שטומאתה אינה אלא מדברי חכמים, ולא יבואו לשרוף עליה תרומה וקדשים. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כְּרֻקָּהּ וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ** – בית הלל סוברים, שאף על דם הנכרית גזרו חכמים, אלא שלא החמירו בה כמו בדם הישראלית, שדם הישראלית מטמא בין לח בין יבש, ודם הנכרית מטמא לח ואינו מטמא יבש, כרוקה וכמי רגליה, והרי זה משמש כבר היכר, שהטומאה אינה אלא מדברי חכמים. וכן דם טהרה של מצורעת, בית שמאי מטהרין – שסוברים הם, שדין מצורעת כדין כל יולדת, שדמה בימי טהרתה טהור הוא; ובית הלל סוברים, שטמא הוא כרוקה וכמי רגליה, הואיל והיא מצורעת.

ה. **אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָה, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** – פירות שנת השמיטה הפקר הם לכל אדם, וסוברים בית שמאי שמותר להכיר טובה לבעל השדה ולהודות לו בעד הפירות של שביעית שאוכלים משדהו, וכן גם מותר בשביעית להיכנס לכל שדה ולאכול מפירותיה, ולא להחזיק טובה לבעל השדה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין אוֹכְלִים אֶלָּא בְּטוֹבָה** – בהחזקת טובה לבעל

כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין אוֹכְלִים אֶלָּא בְּטוֹבָה. הַחֵמֶת — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צְרוּרָה עוֹמֶדֶת; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרוּרָה.

ב רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שִׁשָּׁה דְּבָרִים מִקְּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמִרֵי בֵּית הִלֵּל: הָעוֹף עוֹלֶה עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינוֹ עוֹלֶה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל. תּוֹרְמִין זֵיתִים עַל שֶׁמֶן, וַעֲנָבִים עַל יַיִן, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין תּוֹרְמִין. הַזּוֹרֵעַ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: קְדֵשׁ שׁוּרָה אַחַת; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: קְדֵשׁ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת. הַמְּעֻפָּה — בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין, וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין. מַטְבִּילִין בְּחַרְדְּלִית, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין מַטְבִּילִין. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עֲרֵבֵי פְסָחִים — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: טוֹבֵל וְאוֹכֵל אֶת

פירוש ברטנורא

לבעלים, דרחמנא אפקרינהו: **החמת.** כמין נאד של עור שניקב וצררו: **צרורה עומדת.** אינה מקבלת טומאה אלא אם כן היא צרורה, כלומר שהיתה קשורה ונקמט העור ונתקשה על המקום הצרור עד שהוא עומד מאליו ומחזיק מה שמשימין בתוכו: **אע"פ שאינה צרורה.** שלא נקמט העור מאליו ולא נתקשה על מקום הקשר, הואיל וקשרו ומחזיק, הרי זה מקבל טומאה:

ב העוף עולה עם הגבינה. שאין איסורו אלא מדברי סופרים: **לא עולה.** גזירה שמא יעלה גבינה עם בשר בהמה באלפס רותח, דהוא אסור מן התורה דהיינו מבשל: **ובית הלל אומרים אין תורמין.** מי שיש לו שמן שחייב להפריש ממנו תרומה וזיתים שחייב להפריש מהן תרומה, אינו יכול לתרום מן הזיתים כפי השיעור שיש לו לתרום מן הזיתים ומן השמן ולפטור השמן בתרומת הזיתים, דכתיב (במדבר י"ח) כדגן מן הגורן, מן הגמור על הגמור ולא ממה שאינו גמור על הגמור: **הזורע ארבע אמות בכרם.** שהוא השיעור שצריך אדם להרחיק הזרע מן הכרם, והזורע בתוך שיעור זה קידש שורה אחת של כרם, כדכתיב (דברים כ"ב) פן תקדש המלאה וגו' ותבואת הכרם. וסבירא להו לבית שמאי דשורה אחת קרויה כרם. ובית הלל סברי דאין נקרא כרם פחות משתי שורות, וכי קאמר רחמנא דתבואת הכרם קדשה, שתי שורות של כרם קאמר: **המעופה.** קמח שנתנוהו על גבי מים רותחים ומתבשל ומתעבה שם. בית שמאי פוטרים מחלה. ובית הלל מחייבים. ופסק הלכה בזה כתבנו בריש חלה: **חרדלית.** כמו הרדלית. זרם מים הבא מדליו של הר, כלומר מגובה ההר. ואפילו אין מתחלתן ועד סופן אלא ארבעים סאה מטבילין בהן לבית שמאי. ובית הלל אומרים אין מטבילין עד שיהו ארבעים סאה במקום אחד,

משניות מבוארות – קהתי

הפירות, שגוזרים בשביעית משום שאר השנים, שלא יהא אדם רגיל ליכנס בשדה חברו ובגינתו ובפרדסו שלא מדעתו. אבל מן התורה מותר גם שלא בטובה, שכתוב (**שמות כג, יא**): "והשביעית תשמטנה", ותניא במכילתא: מגיד שהוא פורץ בה פרצות, אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם (**הראב"ד**). ויש גורסים בדברי בית הלל: אין אוכלים בטובה – כלומר שאסור להחזיק טובה לבעלים, לפי שהתורה הפקירה את הפירות בשביעית. ו. **הַחֵמֶת** – נאד של עור שהיו מחזיקים בו מים או נוזלים אחרים, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צְרוּרָה עוֹמֶדֶת** – אם ניקבה החמת, אינה מקבלת טומאה עד שתהא צרורה ועומדת, כלומר שאם הנקב קשור היטב ונקמט העור סביב הקשר עד שמקום הנקב ייסתם כולו, ואפילו יתיר הקשר יישאר הנקב סתום ומכווץ, אז מקבלת החמת טומאה, שהרי אפשר להשתמש בה כבתחילה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרוּרָה** – אם הנקב קשור וסתום, אף שלא נקמט העור על ידי הקשר כל כך, הואיל ואפשר להחזיק בחמת נוזלים כמקודם, הרי היא מקבלת טומאה (**הרמב"ם; המאירי**).

יום חמישי

באור משנה ב

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שִׁשָּׁה דְּבָרִים – דלקמן, יש להוסיף על אלה שנישנו בפרק ד, שהם **מִקְּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמִרֵי בֵּית הִלֵּל** – ואלו הם: א. **הָעוֹף עוֹלֶה עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** – הלכה היא שאסור להעלות בשר וגבינה על שולחן אחד, גזירה שמא יעלה הבשר עם הגבינה בכלי רותח שהוא דרך בישול, והרי התורה אסרה לבשל בשר בחלב, שנאמר (**שמות כג, יט**): "לא תבשל גדי בחלב אמו"; פסוק זה נאמר בתורה שלוש פעמים (**שם; שם לד, כו; דברים יד, כא**), ודרשו חכמים: אחד לאיסור בישול, אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה. במה דברים אמורים? בבשר בהמה, אבל בשר עוף בחלב אינו אסור מן התורה אלא מדברי חכמים, ומכאן סוברים בית שמאי, שאף על פי שאסור לאכול בשר עוף בחלב, מכל מקום הואיל ואיסורו אינו אלא מדברי חכמים, אין לגזור על העלאת בשר עוף עם הגבינה על השולחן. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינוֹ עוֹלֶה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל** – אף בשר עוף אסור להעלות עם הגבינה על השולחן, משום אותה הגזירה שהבאנו לעיל; ויש אומרים, שלדעת בית הלל גזרו בבשר עוף וגבינה, שמא יבוא לאכלם יחד (**משנה חולין ח, א**). ב. **תּוֹרְמִין זֵיתִים עַל שֶׁמֶן, וַעֲנָבִים עַל יַיִן, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** – מי שיש לו זיתים ושמן, שחייב להפריש מהן תרומה, או ענבים ויין, יכול הוא, לדעת בית שמאי, לתרום מן הזיתים גם על השמן, או מן הענבים גם על היין, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין תּוֹרְמִין** – אלא מן הזיתים על הזיתים, ומן השמן על השמן, וכן בענבים ויין, שכתוב (**במדבר יח, כז**): "ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן" – ומכאן למדו, שאין תורמים אלא מן הגמור על הגמור, ולא ממה שאינו גמור על הגמור. ברם, במסכת תרומות (**א, ד**) שנויה הלכה זו בנוסח אחר (**עיין שם**), שלא נחלקו בית שמאי ובית הלל אלא בדיעבד, אבל לכתחילה הכל מודים שאין תורמים זיתים על שמן או ענבים על יין. המפרשים מיישבים את הסתירה בדרכים שונות; ויש מבארים גם את משנתנו, כפי נוסח המשנה בתרומות, שהלשון "תורמין" לאו דווקא הוא, והמחלוקת היא בדיעבד (**המאירי; "מלאכת שלמה"**). ג. **הַזּוֹרֵעַ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם** – הבא לזרוע בצד הכרם, צריך הוא להרחיק את הזרע מן הכרם ארבע אמות, והוא שיעור "עבודת הכרם", ואם לא הרחיק, וזרע בתוך ארבע אמות סמוך לכרם, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: קְדֵשׁ שׁוּרָה אַחַת** – הזרע קידש, כלומר אסר בהנאה, משום כלאיים, שורה אחת מן הכרם הסמוכה לזרעים, שנאמר (**דברים כב, ט**): "לא תזרע כרמך כלאים, פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם", כלומר שתבואת הכרם מתקדשת עם הזרעים, ויש לשרוף כל מה שנתקדש, והשאר מותר; וסוברים בית שמאי, ש"תבואת הכרם" משמעה השורה האחת של הכרם, שאף שורה אחת של גפנים נקראת "כרם". **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: קְדֵשׁ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת** – שלדעת בית הלל פחות משתי שורות גפנים לא נקרא "כרם", וכיון שאמרה התורה "תבואת הכרם", הרי משמעה שתי שורות של כרם (כלאים ד, ה). ד. **הַמְּעֻפָּה** – קמח ששמים במים רותחים, **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין** – מן החלה, שכל הנאפה דרך בישול פטור מן החלה. **וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין** – בחלה (**חלה א, ו**). ה. **מַטְבִּילִין בְּחַרְדְּלִית, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** – "חרדלית" הוא זרם של מי גשמים היורדים מן ההר, וסוברים בית שמאי שמטבילים בחרדלית, כגון כלים טמאים, אף על פי שאין במקום הטבילה ארבעים סאה, הואיל ויש בכולה, מתחילתה ועד סופה, ארבעים סאה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין מַטְבִּילִין** – בחרדלית, שאין מי גשמים מטהרים כשהם זורמים, אלא כשהם

פִּסְחוֹ לָעֶרֶב; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעֲרֵלָה, כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר.

ג רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מִקֶּלֵּי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵית הִלֵּל: קֹהֶלֶת אֵינָהּ מְטַמָּא אֶת הַיָּדַיִם, כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמָּא אֶת הַיָּדַיִם. מֵי חַטָּאת שֶׁעָשׂוּ מִצְוָתָן — בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין. הַקֶּצַח — בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין. וְכֵן לְמַעֲשְׂרוֹת.

ד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שְׁנֵי דְּבָרִים מִקֶּלֵּי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵית הִלֵּל: דַּם יוֹלֶדֶת שֶׁלֹּא טָבְלָה — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כְּרֶקָּה וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ. וּמוֹדִים בְּיוֹלֶדֶת בְּזוֹב, שֶׁהוּא מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ.

פירוש ברטנורא

שאין חרדלית מטהרת אלא באשבורן: **כפורש מן הקבר.** וצריך הזאה שלישי ושביעי. ולא נחלקו בית שמאי ובית הלל אלא בערל נכרי שמל ביום ארבעה עשר, דבית הלל סברי גזירה שמא יטמא לשנה הבאה ויאמר אשתקד לא טהרתי מכל טומאה עד ארבעה עשר וטבלתי ואכלתי, השתא נמי אטבול ואוכל, ולא ידע דאשתקד נכרי היה ולא מקבל טומאה עכשיו ישראל הוא ומקבל טומאה. ובית שמאי סברי לא גזרינן. אבל ערל ישראל, דברי הכל טובל ואוכל פסחו לערב:

ג קהלת **אינו מטמא את הידים.** מפני שחכמתו של שלמה היא ולא ברוח הקודש נאמרה: **מטמא את הידים.** דסברי אף קהלת ברוח הקודש נאמרה, הלכך מטמא את הידים כשאר כתבי הקודש: **שעשו מצותן.** לאחר שהזו אותם על הטמא וטהר בהם, אם נטפו מגופו על גבי אדם או על גבי כלים: **הקצח.** זרע שחור שקורין לו נייל"ו בלע"ז. ורגילים לתת אותו בלחם, שהרגיל בו אינו בא לידי כאב לב: **בית שמאי מטהרין.** דלא חשיב אוכל: **ובית הלל מטמאין.** כיון דרגילין לתת אותו באוכלים חשיב אוכל: **וכן למעשרות.** כמו שנחלקו לטומאה כן נחלקו למעשרות, שהמטמאו טומאת אוכלים מחייבו במעשרות:

ד דם יולדת. ששהתה שבוע לזכר ושבועיים לנקבה ולא טבלה: **בית שמאי אומרים כרוקה וכמימי רגליה.** שמטמאים לחים ואין ממטמאים יבשים, אף דמה מטמא לח ואינו מטמא יבש. ואינו חשיב כדם נדה שמטמא לח ויבש: **ובית הלל אומרים מטמא לח ויבש.** כל זמן שלא טבלה כדם נדה הוא חשיב,

משניות מבוארות – קהתי

מכונסים ועומדים במקום אחד בשיעור ארבעים סאה (**מקואות ה, ו**). ו. **גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עַרְבֵי פְּסָחִים** – כלומר שמל וטבל לשם גרות בערב חג הפסח, היינו ביום י"ד בניסן, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: טוֹבֵל** – פעם נוספת מדברי סופרים לאכילת קדשים, **וְאוֹכֵל אֶת פִּסְחוֹ לָעֶרֶב** – ואוכל בערב מקרבן הפסח. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעֲרֵלָה, כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר** – גר הפורש מערלתו כאילו נגע במת, כלומר שהוא טמא שבעה ימים וטעון הזאה ממי אפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי שלאחר מילתו וטבילתו לגרות; הלכך אסור לו לאכול מן הפסח לערב (**פסחים ח, ח**). בגמרא (**פסחים צב, א**) מבואר, שלא נחלקו בית שמאי ובית הלל אלא בערל גוי שמל ביום י"ד בניסן, שבית הלל גוזרים בו, שמא ייטמא למת בשנה הבאה בערב פסח, ויאמר: כשם שאשתקד טבלתי ואכלתי בערב מקרבן הפסח, כך אעשה גם השנה שאטבול ואוכל מפסחי, ולא ידע שבשנה שעברה היה גוי עד לערב פסח, ואין גוי מקבל טומאה, אבל עכשיו ישראל הוא, והוא מקבל טומאה ואינו נטהר אלא אחרי שבעה ימים; לפיכך אמרו בית הלל, שגם השנה טעון הזאה שלישי ושביעי. ובית שמאי סוברים, שאין גוזרים משום טומאת מת בשנה הבאה. אבל ערל ישראל, כגון שמתו אחיו מחמת מילה ונמנעו מלמולו, שמכל מקום הוא אסור בקרבן פסח, שכתוב (**שמות יב, מח**) "וכל ערל לא יאכל בו", אם הוא בא למול בערב פסח, אף לבית הלל טובל ואוכל פסחו לערב.

באור משנה ג

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים – יש עוד להוסיף על אלו שנישנו בפרק ד, שהם **מִקֶּלֵּי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵית הִלֵּל** – ואלו הם: א. **קֹהֶלֶת אֵינָהּ מְטַמָּא אֶת הַיָּדַיִם, כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי** – שכן חכמים גזרו על כתבי הקודש שיטמאו את הידים הנוגעות בהם, ומבואר הטעם בגמרא (**שבת יד, א**), לפי שהיו רגילים להצניע ככרות של תרומה אצל הספרים, מאחר ששניהם קודש, והיו העכברים באים ומפסידים את הספרים, לפיכך גזרו שיהיו הספרים, דהיינו תורה נביאים וכתובים, פוסלים את התרומה במגעם, וכן שיטמאו את הידים הנוגעות בהם, שיהו טמאות לתרומה; וסוברים בית שמאי שספר קוהלת אינו בכלל כתבי הקודש, ולכן אינו מטמא את הידים, שגזרת חכמים לא חלה עליו. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמָּא אֶת הַיָּדַיִם** – שלדעת בית הלל ספר קוהלת בכלל כתבי הקודש הוא. ב. **מֵי חַטָּאת** – מי אפר פרה אדומה, **שֶׁעָשׂוּ מִצְוָתָן** – שהיזו אותם על הטמא וטהר בהם, אם נטפו אחר כך מגופו ונגעו באדם או בכלים, **בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין** – אותם, שאמנם קודם שעשו מצוותן הדין הוא, שהנוגע במי חטאת שלא לצורך הזאה, הרי הוא טמא, שנאמר (**במדבר יט, כא**): "והנוגע במי הנדה יטמא עד הערב"; ואם היה בהם כדי הזאה, מטמאים אף במשא, ומטמאים בגדים; אבל לאחר שעשו מצוותן, סוברים בית שמאי, שאינם מטמאים כלל. **וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין** – שאף לאחר שעשו מצוותן, כמו שבארנו לעיל, המים מטמאים. ג. **הַקֶּצַח** – מין כמון שנותנים אותו בתוך הלחם (**עיין ישעיה כח, כה**), **בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין** – שאינו מקבל טומאה, לפי שאינו חשוב אוכל, **וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין** – שהואיל ורגילים לתת אותו בלחם או באוכלים אחרים, הרי הוא חשוב אוכל, ומקבל טומאה. **וְכֵן לְמַעֲשְׂרוֹת** – כשם שנחלקו בית שמאי ובית הלל לענין טומאה, כך נחלקו למעשרות, שבית שמאי פוטרים את הקצח ממעשרות, לפי שאינו נחשב אוכל, ובית הלל מחייבים במעשרות.

יום שני

באור משנה ד

משנתנו והמשנה שלאחריה מסיימות את סוגיית הדברים שהם מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. משנתנו שנויה במסכת נידה (ד, ג), והיא עוסקת בדם יולדת; שכן כתוב בתורה (ויקרא יב, ב ואילך): "אשה כי תזריע וילדה זכר, וטמאה שבעת ימים... ושלושים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה... ואם נקבה תלד וטמאה שבועיים כנדתה, וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה"; ומכאן – יולדת שטבלה לאחר שבעה ללידת זכר או לאחר שבועיים ללידת נקבה, דמה טהור הוא. ברם, אם לא טבלה, נחלקו בזה בית שמאי ובית הלל.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר – ויש גורסים: רבי אלעזר – **אוֹמֵר: שְׁנֵי דְּבָרִים** – יש עוד להוסיף על אלה שנישנו בפרק ד, שהם **מִקֶּלֵּי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵית הִלֵּל** – אחד מהם שנוי במשנתנו, ואחד במשנה הבאה. **דַּם יוֹלֶדֶת שֶׁלֹּא טָבְלָה** – לאחר שבעה ימי טומאה לנקבה, כלומר שיצאה מזמן טומאת לידה, ונכנסה לזמן דם טהרה, כפי שבארנו לעיל, אלא שלא טבלה עדיין, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים:** אף על פי שלא טבלה, מכל מקום יצא דמה מכלל טומאת דם נידה, ואינו מטמא אלא **כְּרֶקָּה וּכְמֵימֵי**

ה אַרְבָּעָה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, מֵתוּ הַנְּשׂוּאִים לַאֲחָיוֹת — הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת; וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ — יוֹצִיאוּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִשּׁוּם בֵּית שַׁמַּאי: יְקַיְּמוּ; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יוֹצִיאוּ.

ו עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל הֵעִיד אַרְבָּעָה דְּבָרִים. אָמְרוּ לוֹ: עֲקַבְיָא, חֲזֹר בְּךָ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר, וְנַעֲשֶׂךָ אַב בֵּית דִּין לְיִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶן: מוּטָב לִי לְהִקָּרֵא שׁוֹטֶה כָּל יָמַי, וְלֹא לֵעָשׂוֹת שָׁעָה אַחַת רָשָׁע לִפְנֵי הַמָּקוֹם; שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים: בִּשְׁבִיל שְׁרָרָה חָזַר בּוֹ. הוּא הָיָה מְטַמֵּא שְׁעַר הַפְּקוּדָה וְדַם הַיָּרֹק; וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. הוּא הָיָה מַתִּיר שְׁעַר בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנָּשַׁר וְהִנִּיחוֹ בַּחַלּוֹן, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ; וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. הוּא הָיָה אוֹמֵר: אֵין מַשְׁקִין לֹא

פירוש ברטנורא

ואע"פ שהוא בתוך ימי טוהר: **ומודים ביולדת בזוב.** שצריכה לספור שבעה ימים נקיים כדין כל שאר זבות, שאם לא ספרה ולא טבלה וראתה דם בתוך ימי טוהר, שהוא מטמא לח ויבש, דדם זיבה הוא חשיב כל זמן שלא ספרה ולא טבלה:

ה חולצות ולא מתיבמות. דכיון דתרוייהו זקוקין להאי ולהאי, קמא דמיבם פגע באחות זקוקתו דהויא כאשתו: **משום בית שמאי יקיימו ובית הלל אומרים יוציאו.** בגמרא ביבמות פרק ד' אחין מפכינן לה, ב"ש אומרים יוציאו וב"ה אומרים יקיימו. וכן הלכה שאם קדמו וכנסו יקיימו:

ו שער פקודה. לשון פקדון, שהפקידה הבהרת את השער בעור הבשר והלכה לה, כגון שהיתה בו בהרת ובה שער לבן, הלכה הבהרת והניחה לשער לבן במקומו, ואח"כ חזרה הבהרת. עקביא בן מהללאל מטמא, כיון שנהפך שער לבן בבהרת אע"פ שזו הבהרת שהיא עכשיו אינה אותה שהפכה אותו לשער לבן, טמא: **וחכמים מטהרין.** דכתיב (ויקרא י"ג) והיא הפכה שער לבן, שהפכתו היא ולא שהפכתו חברתה: **ודם הירוק.** עקביא בן מהללאל מטמא, דסבר כקרן כרכום היה שהוא מן הדמים הטמאים אלא שלקה: **היה מתיר שער בכור בעל מום שנשר.** הצמר שנשר מן הבכור בעל מום, היה מתירו בהנאה

משניות מבוארות – קהתי

רַגְלֶיהָ – כלומר שמטמא כשהוא לח, ואינו מטמא כשהוא יבש. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ** – כל זמן שלא טבלה, נחשב הדם, אף בימי טהרה, כדם נידה, והוא מטמא בין כשהוא לח בין כשהוא יבש, **וּמוֹדִים בְּיוֹלֶדֶת בְּזוֹב** – אם בשעת לידתה היתה זבה, שלאחר ימי טומאת הלידה (לאחר שבעה לזכר או שבועיים לנקבה), חייבת היא לספור שבעה ימים נקיים מדם, כדי להיטהר מזיבתה, – כל זמן שלא ספרה, דמה דם זיבה הוא, ואף בית שמאי מודים, **שֶׁהוּא מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ** – אפילו בתוך ימי טהרה, כדין כל דם נידה וזבה. ברם, אם ספרה שבעה ימים נקיים לאחר זמן טומאת הלידה, ולא טבלה, נחלקו בית שמאי ובית הלל כמו ברישא **(גמרא נידה לה, ב).**

באור משנה ה

משנה זו שנויה במסכת יבמות (ג, א), והיא עוסקת בדין שתי אחיות שנפלו לייבום לפני שני אחים.

אַרְבָּעָה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים שְׁתֵּי אֲחָיוֹת – והוא הדין אשה ובתה, וכיוצא בזה. **מֵתוּ הַנְּשׂוּאִים לַאֲחָיוֹת** – בלא בנים ונפלו לייבום לפני שני האחים האחרים, **הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת** – לפי ששתיהן זקוקות לכל אחד מהאחים, והבא ליבם אחת מהן הרי הוא פוגע באחות זקוקתו, שהיא כאחות אשה האסורה משום גילוי עריות; הלכך שתיהן חולצות ולא מתייבמות. **וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ** – שכל אחד מן האחים ייבם אחת מן האחיות, **יוֹצִיאוּ** – אותן בגט. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִשּׁוּם בֵּית שַׁמַּאי: יְקַיְּמוּ** – כיון שקדמו וכנסו, יקיים כל אחד את יבמתו בדיעבד, ואינו צריך לגרשה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יוֹצִיאוּ** – אותן, לפי שנתייבמו להם באיסור. בברייתא בגמרא (יבמות כח, א) חולק אבא שאול על רבי אליעזר וסובר, שבית שמאי אומרים יוציאו, ובית הלל אומרים יקיימו, כלומר שלדעתו בית הלל מקילים כאן, ואין זה מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל.

שבת קודש

באור משנה ו

עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל הֵעִיד אַרְבָּעָה דְּבָרִים – המפורטים להלן במשנתנו. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים: **עֲקַבְיָא, חֲזֹר בְּךָ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר** – נגד דעת הרבים, **וְנַעֲשֶׂךָ אַב בֵּית דִּין לְיִשְׂרָאֵל** – משנה לנשיא של הסנהדרין; בראש הסנהדרין עמדו שניים: נשיא, ושני לו אב בית דין. **אָמַר לָהֶן** – עקביא לחכמים: **מוּטָב לִי לְהִקָּרֵא שׁוֹטֶה כָּל יָמַי** – שויתרתי על שררה חשובה זו, **וְלֹא לֵעָשׂוֹת שָׁעָה אַחַת רָשָׁע לִפְנֵי הַמָּקוֹם; שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים** – הבריות: **בִּשְׁבִיל שְׁרָרָה חָזַר בּוֹ** – ויהא בזה חילול השם. יש מפרשים, שעקביא אמר לחכמים שני דברים: א. שאינו רוצה להיות רשע לפני ה' ולחזור בו בדברים שקיבל מפי רבותיו, שלדעתו היו הרוב (כמפורש במשנה הבאה); ב. אפילו היה חושב שמותר לו לחזור בו, ולא יהא רשע לפני ה', שהוא בוחן לבבות, אף על פי כן לא היה רוצה להתמנות לאב בית דין, שלא יאמרו: בשביל שררה חזר בו **("תוספות יום טוב").** – ואלו הם ארבעת הדברים: א. **הוּא** – עקביא בן מהללאל, **הָיָה מְטַמֵּא שְׁעַר הַפְּקוּדָה** – משנה היא במסכת נגעים **(פרק ה משנה ג).** ושם מפורש: "איזה הוא שער פקודה? מי שהיתה בו בהרת (נגע צרעת) ובה שער לבן (שהוא סימן טומאה); הלכה הבהרת (שנרפאה) והניחה לשער לבן במקומו וחזרה", כלומר שחזרה בהרת שנייה במקום הראשונה, והרי השיער הלבן בתוכה; שיער זה נקרא "שער הפקודה" – כאילו הפקידה אותו הבהרת בעור הבשר עד שתחזור, ולדעת עקביא בן מהללאל סימן טומאה הוא לבהרת שחזרה; ואף על פי ששיער לבן שקדם לבהרת אינו סימן טומאה, שכתוב **(ויקרא יג, י):** "והיא הפכה שער לבן" – שתהפוך אותו הבהרת שיער לבן, ומכאן שאין שיער לבן סימן טומאה אלא אם כן קדמה הבהרת לשיער הלבן, מכל מקום סובר עקביא בן מהללאל בשער הפקודה שהוא מטמא, אף על פי שקדם לבהרת, שהואיל והפך לבן בבהרת הראשונה ונעשה סימן טומאה, הריהו סימן טומאה גם לבהרת שחזרה; או הטעם הוא, שהואיל והשיער הלבן במקומו עומד, הרי רגלים לדבר, שהבהרת הראשונה לא נרפאה עדיין, והבהרת שחזרה מחמת הראשונה באה, והרי היא כאילו לא הלכה כלל **(הראב"ד).** ב. **וְדַם הַיָּרֹק** – עקביא בן מהללאל מטמא דם הירוק, ומשנה היא במסכת נידה (פרק ב משנה ו), שאם אשה ראתה דם ירוק, כלומר צהוב, כמראה האתרוג, עקביא בן מהללאל סובר, שדם נידה הוא, אלא שלקה צבעו, לפיכך האשה טמאה כמו בראותה דם אדום. **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – שער פקודה ודם ירוק; שער פקודה אינו מטמא לדעת חכמים, לפי שקדם לבהרת שחזרה, ואין שיער לבן סימן טומאה אלא לאותה בהרת שהפכתו לבן, ואילו הבהרת שחזרה, בהרת אחרת היא, שלא הפכה שיער לבן, אלא שנשאר באותו מקום השיער הלבן מהבהרת הראשונה, וזה אינו סימן טומאה לבהרת השנייה. דם ירוק אינו מטמא, שלדעת חכמים אין מראה הירוק מראה של דם, ומכאן שאינו דם נידה, וטהור הוא. ג. **הוּא הָיָה מַתִּיר שְׁעַר בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנָּשַׁר וְהִנִּיחוֹ בַּחַלּוֹן, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ** – משנה היא במסכת בכורות **(פרק ג משנה ד),** ולבאור הדברים יש להקדים דינים אחדים בענין בכור בהמה טהורה. כתוב בתורה **(דברים טו, יט):** "כל הבכור אשר יולד בבקרך

אֶת הַגִּיּוֹרֶת וְלֹא אֶת שִׁפְחָה הַמְשֻׁחֲרֶרֶת; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מַשְׁקִין. אָמְרוּ לוֹ: מַעֲשֶׂה בְּכַרְכְּמִית, שִׁפְחָה מְשֻׁחֲרֶרֶת שֶׁהָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, וְהִשְׁקוּהָ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. אָמַר לָהֶם: דֻּגְמָא הִשְׁקוּהָ. וְנִדּוּהוּ, וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, וְסָקְלוּ בֵּית דִּין אֶת אֲרוֹנוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: חַס וְשָׁלוֹם שֶׁעֲקַבְיָא נִתְנַדָּה! שֶׁאֵין עֲזָרָה נִנְעֶלֶת בִּפְנֵי כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל בְּחָכְמָה וּבְיִרְאַת חֵטְא כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל. וְאֶת מִי נִדּוּ? אֱלִיעֶזֶר בֶּן חָנוֹךְ, שֶׁפִּקְפֵּק בִּטְהֲרַת יָדַיִם; וּכְשֶׁמֵּת, שָׁלְחוּ בֵּית דִּין וְהִנִּיחוּ אֶבֶן עַל אֲרוֹנוֹ; מְלַמֵּד, שֶׁכָּל הַמִּתְנַדֶּה וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, סוֹקְלִין אֶת אֲרוֹנוֹ.

**ז בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ אָמַר לִבְנוֹ: בְּנִי, חֲזֹר בָּךְ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהָיִיתִי אוֹמֵר. אָמַר לוֹ: וְלָמָּה לֹא חָזַרְתָּ בָּךְ? אָמַר לוֹ: אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי הַמְּרֻבִּים, וְהֵם שָׁמְעוּ מִפִּי הַמְּרֻבִּים; אֲנִי עָמַדְתִּי בִּשְׁמוּעָתִי, וְהֵם עָמְדוּ בִּשְׁמוּעָתָן; אֲבָל אַתָּה לוֹ: אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי הַמְּרֻבִּים, וְהֵם שָׁמְעוּ מִפִּי הַמְּרֻבִּים; אֲנִי עָמַדְתִּי בִּשְׁמוּעָתִי, וְהֵם עָמְדוּ בִּשְׁמוּעָתָן; אֲבָל אַתָּה לֹא חָזַרְתָּ בָּךְ? אָמַר לוֹ: וְלָמָּה לֹא חָזַרְתָּ בָּךְ? אָמַר לוֹ: אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי הַמְּרֻבִּים, וְהֵם שָׁמְעוּ מִפִּי הַמְּרֻבִּים; אֲנִי עָמַדְתִּי בִּשְׁמוּעָתִי, וְהֵם עָמְדוּ בִּשְׁמוּעָתָן; אֲבָל אַתָּה לֹא חָזַרְתָּ בָּךְ? אָמַר לוֹ: אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי הַמְּרֻבִּים, וְהֵם שָׁמְעוּ מִפִּי הַמְּרֻבִּים; אֲנִי עָמַדְתִּי בִּשְׁמוּעָתִי, וְהֵם עָמְדוּ בִּשְׁמוּעָתָן; אֲבָל אַתָּה לֹא חָזַרְתָּ בָּךְ? אָמַר לוֹ: וְלָמ

שָׁמַעְתָּ מִפִּי הַיָּחִיד וּמִפִּי הַמְּרֻבִּין, מוּטָב לְהַנִּיחַ דִּבְרֵי הַיָּחִיד וְלֶאֱחוֹז בְּדִבְרֵי הַמְּרֻבִּין. אָמַר לוֹ: אַבָּא, פַּקֵּד עָלַי לַחֲבֵרֶיךָ. אָמַר לוֹ: אֵינִי מְפַקֵּד. אָמַר לוֹ: שֶׁמָּא עֹלָה מָצָאתָ בִּי? אָמַר לוֹ: לָאו, מַעֲשֶׂיךָ יְקָרְבוּךָ וּמַעֲשֶׂיךָ יְרַחֲקוּךָ.

פירוש ברטנורא

דבריו כדברי רבים, משום הכי קאמר מוטב להניח וכו'. דאי לאו הכי מאי מוטב דקאמר, והלא דאורייתא היא, דכתיב (שמות כ"ג) אחרי רבים להטות, וחייב להניח דברי היחיד בעל כרחו. אלא טעמא דאמר מוטב ולא אמר חייב, משום דאף הוא מרבים קבל כדפרישית. ואין הלכה כעקביא בן מהללאל בכל ארבעה דברים הללו:

משניות מבוארות – קהתי

שהחכמים אומרים שאף הם קבלו את דעותיהם מפי הרוב, ולפיכך **אֲנִי עָמַדְתִּי בִּשְׁמוּעָתִי** – ולא רציתי לחזור בי, **וְהֵם עָמְדוּ בִּשְׁמוּעָתָן** – ולא הסכימו לדברי; **אֲבָל אַתָּה שָׁמַעְתָּ** – את ארבעת הדברים הללו, **מִפִּי הַיָּחִיד** – ממני, **וּמִפִּי הַמְּרֻבִּין** – מפי החכמים החולקים עלי, ואף על פי שאני אומר לך שגם אני קיבלתי דברי מפי המרובים, מכל מקום **מוּטָב** – לך, **לְהַנִּיחַ דִּבְרֵי הַיָּחִיד וְלֶאֱחוֹז בְּדִבְרֵי הַמְּרֻבִּין** – כפי שאתה שומע כיום. **אָמַר לוֹ** – בנו: **אַבָּא, פַּקֵּד עָלַי לַחֲבֵרֶיךָ** – צווה לחבריך עלי שיקרבוני, **אָמַר לוֹ** – אביו: **אֵינִי מְפַקֵּד** – לא אצווה עליך כלום. **אָמַר לוֹ** – בנו: **שֶׁמָּא עֹלָה מָצָאתָ בִּי** – האם יש לך סיבה להאשימני במה שהוא, שאין אתה רוצה לפקד עלי לחבריך. ויש גורסים: שמא עוולה מצאת ביי? **אָמַר לוֹ** – אביו, **לָאו** – לא מצאתי בך כל עילה או עוולה, אבל **מַעֲשֶׂיךָ יְקָרְבוּךָ וּמַעֲשֶׂיךָ יְרַחֲקוּךָ** – אינני צריך לפקד עליך לחברי, שכן לפי מעשיך יקרבוך או ירחקוך.

המשך מעמוד קצ

לִנְכְסֵי יְתוֹמִין אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה רִבִּית אוֹכֶלֶת בָּהֶן, וְרַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אוֹ לִשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִבִּית, אוֹ לִכְתוּבַּת אִשָּׁה, וּמִשּׁוּם מְזוֹנֵי, וכמו שהתבאר לעיל. מסיים רבינא את קושייתו: **וְהָרִי אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא קָאָמַר** שגובים כתובה מנכסי יתומים **אֶלָּא בְּאַלְמָנָה, דְּקָמַפְסְדָא מְזוֹנֵי** – שהיא מפסידה ליתומים את דמי המזונות שהם נותנים לה, טובתם היא שתגבה כתובתה ויפטרו ממזונותיה, **אֲבָל גְּרוּשָׁה** שאינה מקבלת מזונות, **לֹא** – אין גובים את כתובתה מנכסי היתומים, עד שיגדלו, ומדוע הגבה מרימר את הכתובה לאותה גרושה.

אָמַר לֵיהּ אמימר, **הָא אֵנַן** – הרי אנו, את דבריו **דְּרַבִּי יוֹחָנָן,** שגובים כתובת אשה מנכסי יתומים קטנים, אין אנו מבארים שהטעם הוא משום מזונות, אלא **מִשּׁוּם חִינָּא** מַתְנִינַן לָהּ – אנו שונים שהטעם הוא כדי שימצאו האנשים חן בעיני הנשים ויתרצו להינשא להם, שעל ידי שיודעות הנשים שהן תגבינה את כתובתן גם אם ימות הבעל וישאיר יתומים קטנים, מתרצות הן להינשא, וטעם זה שייך גם בגרושה, ולכן גם את כתובתה גובים מנכסי יתומים קטנים.

הגמרא חוזרת לדון בדין גביית חוב מנכסי יתומים קטנים: **אָמַר רַב נַחְמָן, מַרֵישָׁא** – בתחילה, **לֹא הֲוָה מִיזְדַּקִּיקְנָא לְנִכְסֵי יַתְמֵי** – לא הייתי נזקק לגבות מנכסי יתומים את חובות אביהם, אך **כֵּיוָן דִּשְׁמַעְנָא לְהָא דְּרַב הוּנָא חַבְרִין מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב** – כיון ששמעתי את דברי רב הונא חברינו, שאמר בשם רב, **יַתְמֵי דְּאָכְלִי דְּלֵא דִּידְהוּ** – יתומים האוכלים פירות קרקע שאינם שלהם, **לֵיזְלוּ בָּתַר שִׁיבְקֵיהוּ** – עונשם יהא שילכו אחרי מי שהניח להם ממון זה, כלומר, שימותו גם הם במהרה, כאביהם שמת, **מִכָּאן וְאֵילַךְ מִיזְדַּקִּקְנָא** – מאז ששמעתי זאת, הייתי נזקק לגבות מנכסיהם, כדי שלא יאכלו ממון שאינו שייך להם.

שואלת הגמרא: **מַעִיקָּרָא מַאי טַעְמָא לֹא** – מתחילה, מדוע לא היה רב נחמן גובה מיתומים קטנים את חובות אביהם. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא, פְּרִיעַת בַּעַל חוֹב** על ידי הלוה, **מִצְוָה** היא, שנאמר (ויקרא יט לו) 'הִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם', ודרשו חכמים (ב"מ מט.) שתהיה אמירת 'הן' שלך צדק, שתקיים את דבריך, **וְיַתְמֵי לֹא כְּנֵי מֶיעְבַּד מִצְוָה נִינְהוּ** – ויתומים קטנים פטורים מהמצוות, ולכן אין לגבות מהם ממון לחובות אביהם, אלא ימתין המלוה עד שיגדלו ואז יתבעם. טעם נוסף: **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** נחלק על רב פפא **וְאָמַר,** הטעם שאין נזקקים לגבות מהיתומים את חוב אביהם הוא משום **שֶׁאֵימַר** – אנו אומרים וחוששים, **צְרָרֵי אַתְּפְסֵיהּ** – אולי הלוה נתן למלוה צרורות כסף או זהב כמשכון עבור החוב ולא הספיק לקחת ממנו את השטר עד שמת, ויטול המלוה את אותם צרורות לעצמו, מלבד הנכסים שיגבו לו בית דין מהיתומים, ולכן אין לבית דין לגבות מהם עד שיגדלו ויבררו זאת.

מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מה החילוק שיש לענין הדין בין שני הטעמים. מבארת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – יש חילוק ביניהם **בְּאוֹפֶן שֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** – שהלוה הודה קודם מיתתו שחובו לא נפרע, שלדעת רב פפא שאין גובים מהיתומים הקטנים מחמת שהם פטורים מהמצוות, אף באופן כזה לא נגבה מהם. ואילו לדעת רב הונא בריה דרב יהושע, שכל החשש הוא שמא כבר פרע לו האב, הרי באופן זה שהודה קודם מיתתו שלא פרעו, גובים מהיתומים את החוב. **אִי נַמִי** – חילוק נוסף יש ביניהם, אם לא רצה הלוה לפרוע בחייו, **וְשַׁמְּתוּהָ** – ונידוהו בית דין על כך, **וּמֵת בְּשַׁמָּתֵיהּ** – ומת בעודו מנודה, שבאופן זה גם כן ברור לנו שהאב לא פרע את חובו, שאילו היה פורע, היה עושה זאת בבית דין, כדי שיתירו לו את נידויו, וממילא לרב הונא בריה דרב יהושע יגבו את החוב מהיתומים, ואילו לרב פפא אף באופן זה לא יגבוהו, כיון שהיתומים קטנים ופטורים ממצוות.

הגמרא מביאה את דברי חכמי ארץ ישראל בענין זה: **שָׁלְחוּ מִתָּם** – שלחו משם, מארץ ישראל, שבכל המקומות ששנינו למעלה שנזקקים לגבות מנכסי יתומים מדובר באופן **דְּשַׁמְּתוּהָ וּמֵת בְּשַׁמָּתֵיהּ** – שנידוהו שישלם את חובו, ומת בעודו בנידוי, וברור שלא שילם את חובו, ולכן גובים מיתומים קטנים. **וְהִלְכְתָּא** – וההלכה היא **כְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ,** שהטעם שאין נזקקין לגבות מיתומים קטנים הוא מחשש לצררי, ולכן באופן זה שברור שלא פרע, גובים את החוב מנכסי יתומים קטנים. אבל אם לא ברור לנו שלא פרע, חוששים שהתפיס לו צררי, ואין גובים מהיתומים.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף טז ע"ב: 'וּבְבֹאָהּ [-אסתר] לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁב עַל הַיְּהוּדִים עַל רֹאשׁוֹ'. מקשה הגמרא: מדוע כתוב 'אָמַר' בלשון זכר, 'אָמְרָה' מִיבָּעֵי לֵיהּ, שהרי אסתר אמרה וביקשה מהמלך שתשוב מחשבת המן. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (אָמְרָה לוֹ) הלשון 'אמר' בא ללמד, שמרדכי ציוה לכל ישראל שיעשו פורים בכל שנה ושנה לזכר הנס, וַיֹּאמֶר כַּפֶּה מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסֵּפֶר, כלומר, שיקראו מתוך מגילה הכתובה לפניהם את מחשבת המן לאבד את ישראל ואת ביאת אסתר למלך להצלתם.

'דִּבְרֵי שָׁלוֹם וֶאֱמֶת'. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם וְאָמְרֵי לָהּ אָמַר רַבִּי אַסִּי, מה שנקראת המגילה דברי 'אמת', מְלַמֵּד שֶׁצְּרִיכָה שִׁרְטוּט בין שורותיה, כַּאֲמִיתָּה שֶׁל תּוֹרָה - כספר תורה הנכתב בשירטוט.

'וּכַאֲשֶׁר קִיְּמוּ עַל נַפְשָׁם וְעַל זַרְעָם דִּבְרֵי הַצֹּמוֹת וְזַעֲקָתָם. וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר קַיָּם דִּבְרֵי הַפָּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתָּב בַּסֵּפֶר'. והיינו שעל ידי השתדלות אסתר אצל המלך בא הנס וקיים את ימי הפורים האלו. שואלת הגמרא: 'מַאֲמַר אֶסְתֵּר' אִין, 'דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת' לָא - וכי רק השתדלות אסתר הביאה את הנס, ואילו הצומות והתפילות שזעקו בני ישראל לא הועילו. עונה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יש לחבר את הפסוקים ולקרוא כך, 'דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעֲקָתָם וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר', על ידי שניהם 'קַיָּם (את ימי) [דִּבְרֵי] הַפָּרִים הָאֵלֶּה'.

'כִּי מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְגָדוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו'. מדייקת הגמרא: רק 'לְרֹב אֶחָיו' היה רצוי, וְלֹא לְכָל אֶחָיו, מִלַּמֵּד שֶׁכִּיוֹן שנכנס לשררה, לצאת ולבוא אצל המלך, והתבטל מדברי תורה, פֵּירְשׁוּ מִמֶּנּוּ מִקְצָת חבריו שבסַנְהֶדְרִין.

הגמרא מביאה מאמרים בחשיבות תלמוד תורה: אָמַר רַב יוֹסֵף, גָּדוֹל מעלת תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַצָּלַת נְפָשׁוֹת. וראיה לדבר, דְּהִרי מֵעִיקָּרָא - בעלייה הראשונה מהגלות לארץ ישראל בתחילת מלכות כורש, קודם שהתעסק מרדכי בהצלת ישראל מגזירת המן, חָשִׁיב לֵיהּ לְמָרְדְּכַי בָּתַר אַרְבָּעָה - הזכיר הפסוק את מרדכי במנין האנשים החשובים אחרי הרביעי, וְאילו לְבַסּוֹף - בעלייה השניה בימי דריוש השני, שהיתה אחר שבטל מן התורה ועסק בהצלת נפשות, הזכירו אותו בָּתַר חֲמִשָּׁה. שכן מֵעִיקָּרָא - בעלייה הראשונה כְּתִיב (עזרא ב א-ב) 'וְאֵלֶּה בְּנֵי הַמְּדִינָה הָעֹלִים מִשְּׁבִי הַגּוֹלָה וגו' אֲשֶׁר בָּאוּ עִם זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ נְחֶמְיָה שְׂרָיָה רְעֶלָיָה מָרְדְּכַי בִּלְשָׁן', הרי שמנו אותו לאחר הרביעי. וּלְבַסּוֹף - בעלייה השניה כְּתִיב (נחמיה ז ז), 'הַבָּאִים עִם זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ נְחֶמְיָה עֲזַרְיָה רַעַמְיָה נַחֲמָנִי מָרְדְּכַי בִּלְשָׁן', הרי שמנו אותו לאחר החמישי. והטעם שירד מחשיבותו, משום שהתבטל מתלמוד תורה ועסק בהצלת נפשות.

אָמַר רַב וְאִיתֵימָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא, גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מִבִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁלְּכֹן כָּל זְמַן שֶׁבָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה רבו של עזרא היה קַיָּים - חי, לֹא הִנִּיחוֹ עֲזָרָא בבבל וְלא עָלָה לארץ ישראל בעלייה הראשונה בימי כורש, לבנות את בית המקדש בירושלים, אלא עלה רק בשנה השביעית לדריוש השני, כמבואר בעזרא (ז ח).

רש"י

עם הספר — שתהא מגילה כתובה לפניהם בשעת קריאה. **כאמיתה של תורה** — כספר תורה עצמו. **שרטוט** — פורק"א בלעז, בצד אחד, זה למטה מזה. **אריח** — הוא הכתב. **לבינה** — הוא חלק, שהוא כפליים מן הכתב. והאריח חצי לבינה. **שלא תהא להם תקומה** — שלא יהא להם מקום להרחיב צעדיו תחתיו. **מלמד שבא מלאך כו'** — שהרי התחיל לדבר בלשון כעס, וסופו אמר "מה שאלתך". **הכי גרסינן: אמר רב נחמן יאמר בפה מה שנכתב בספרים** — ולא גרסינן אמרה לו. והכי פירושה, סדר המקראות כך הוא: "וקיבל היהודים את אשר החלו לעשות כי המן בן המדתא האגגי וגו' ובבואה לפני המלך אמר עם הספר וגו'". ומרדכי כתב אליהם שיעשו פורים כי המן ביקש לאבדם, ומה שבאת אסתר לפני המלך [להתחנן לו], כל זה יאמר שנה בשנה. **עם הספר** — שתהא מגילה כתובה לפניהם בשעת קריאה. **כאמיתה של תורה** — כספר תורה עצמו.

המשך ביאור למס' ערכין ליום שלישי עמ' א

1 אַבַּיֵי, אֵיזֶהוּ רָשָׁע עָרוּם, זֶה הַמַּשִּׂיא עֶצָּה לְמִכּוֹר בִּנְכָסִים
2 ולעשות כְּדִינוֹ של רַבָּן [שִׁמְעוֹן בֶּן] גַּמְלִיאֵל, שאמר (כתובות
3 צה:) לגבי שכיב מרע שאמר לאדם נכסי לך ואחרי מיתתך יהיו
4 לפלוני, והלך הראשון ומכר את הנכסים ואכל את דמיהם, אין
5 לשני אלא מה ששייר הראשון. ומי שמשיא עצה לראשון למכור
6 את הנכסים, נקרא רשע ערום לפי שמפסיד לשני. וכמו כן
7 להשיא עצה לגרש אשתו בכדי להוציא כסף מהערב, גם הוא
8 רשע ערום, ואיך רצה אביי שיציעו כן לרב הונא. מתרצת
9 הגמרא: בְּרֵיהּ שָׁאנִי, וְצוּרְבָּא מֵרַבָּנַן שָׁאנִי – שונה הדבר כאן,
10 שמשיאים עצה לבן להוציא מאביו, כיון שלבסוף עומד לרשת
11 אותו, וכן שונה הדבר בתלמיד חכם, שמצוה להשיאו עצה זו
12 בכדי שיהיו לו נכסים ויוכל לעסוק בתורה.
13 מקשה הגמרא על עצתו של אביי: וְתִיפּוּק לֵיהּ – הלא אף בלא
14 שאלתו של רבא לא יועיל מה שיגרשנה, משום דְּעָרֵב דִּכְתוּבָּה
15 לֹא מִשְׁתַּעְבַּד, כפי שיבואר להלן, ואם כן אביו של רב הונא לא
16 היה חייב לתת לה את דמי כתובתה.

אגרות קודש

ב״ה, ו׳ תמוז, תשי״ד
ברוקלין.

הנהלת הרשת דאהלי יוסף יצחק ליובאוויטש באה״ק ת״ו, ד׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת המכתבים מי״ג, ט״ו - ב׳ מכתבים - וכ״ח - ב׳ מכתבים - סיון, ובינתים בודאי נתקבל מכתבי מענה על מכתבם הקודם שבהם ג״כ מענה על כמה מהשאלות במכתביהם הנ״ל, וכנראה שהמברק שלי בהנוגע לחולון לא הגיע, ופליאה גדולה ע״ז (נשלח על כתבת הרב חנזין שי׳).

ב) ההצעה לערוך קורסין מזורזים להכנת מורים ולהשתמש בזה בימי החופש נכונה במאד מאד גם אם לא הי׳ החשש שלשנה הבאה ידרשו בתוקף מוסמכות מכל מורה ומורה, ובודאי עושים בזה במרץ היותר גדול, ואפשר כדאי שאף אלו שכבר מוסמכים הם ישתתפו עכ״פ בחלק מהקורסין למען לחזור על הישנות ואי אפשר לבית המדרש בלא חידוש. והסברא בנוגע לקייטנא, הנה נתקבלה בקשה זו מביה״ס דאהלי״י ביפו, ומציעים לעשות כזה בכפר, ובכ״א גם זו הצעה נכונה ואפשר גם מוכרחת.

ג) אינני יודע ההוצאות הכרוכות בהנ״ל, ובודאי יש מקום לבקש עזר מיוחד מהמשרדים המתאימים ועל השאר להשתדל למצוא, והרי כבר בלאה״כ יש חסרון ניכר בהרשת, והלירות שיתוספו על שתי הוצאות הנ״ל אינם משנים המצב, ובודאי ישתדלו אנ״ש להמציא אמצעים על זה.

ד) בהמשך לזה ולפי שיטתי שכל עניני בתי הספר צריכים להתנהל ע״י הנהלה הכללית, הנני עונה לביה״ס דיפו שהעזרה חלקית שדרשו תומצא להם ע״י שיבקשו הנהלה הכללית ובעיקר להמציא להם בהקדם ולעודדם ולחזקם שיעשו הקייטנא.

ה) כיון שהקייטנא תהי׳ בכפר חב״ד הרי אפשר יש מקום שיתארחו שמה גם התלמידים מבתי ספר אחרים היינו לא רק מיפו אלא גם משאר בתי ספר אהלי״י, ואפשר שעי״ז יוקל יותר השגת העזר מהמשרדים השונים כיון שבהתרכז כל התלמידים במקום אחד יתמעטו ההוצאות, ומה שעיקר עוד יותר ההשגחה תהי׳ טובה יותר.

ו) ההצעה ליסד בתי ספר אהלי״י במקומות רחוקים ביותר כמו בנגב וכו׳, הנה לפי המצב עתה בהנהלה הכללית אינני רואה איך שישגיחו שם ויש מקום לחשוב ע״ד הצעות כאלו רק אם ימצאו על אתר אנשים שיש לסמוך עליהם במאה אחוז.

ז) הסברא שכל אחר הראוי לזה ילמוד עם כתה נוסף על עבודתו בהנהלה הכללית דהרשת, נכונה במאד, ולא רק מפני החסרון בהוצאות אלא גם מטעמים רוחניים ובהם קירוב דעת מהמורים ומורות להנהלה ע״י שיכירו שגם הם משתתפים בעבודתם בפעולות.

ח) מובן מעצמו שאין לוותר על הפרינציפ דבחירות מורים-ות דהרשת דוקא ע״י הנהלה ולא מי שהוא מבחוץ, והרי הי׳ זה אחד התנאים **הראשונים** בעת המו״מ ע״ד הכניסה לחינוך ממלכתי דתי (אף שגם בזה אין לעשות זה דרך מלחמה, והרי כבר הראה הנסיון שבדרכי נועם פועלים הרבה יותר ובנקל יותר)...

ט) תקותי שאם גם י״ב וי״ג תמוז הם ימי החופש, בכ״ז ינצלו ימים אלו לספר להתלמידים והתלמידות ע״י איזה אופן אודות פרשת החג.

י) מהנכון הי׳ שאנשים המתאימים לזה יתראו עם מר שז״ר שי׳ כיון שהוא הי׳ המתווך ויודע ג״כ ע״ד ההבטחה בענין מינוי מורים-ות ויש לו השפעה גם עתה וגם על... שי׳.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש ובפרט בימי גאולת כ״ק מו״ח אדמו״ר אשר על שמו נתייסדו אהלי״י וברוחו צריכים הם להתנהל ולהתפשט. המח׳ לבשו״ט.

דין נוסף: אם **הִקְדִּישׁוֹ הַדָּר בּוֹ מַעֲלֶה שָׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ**, והבינה עתה הגמרא שהשוכר שדר בו הוא שהקדישו, ועליו לשלם להקדש את דמי שכירותו.

תמהה הגמרא: 'הִקְדִּישׁוֹ הַדָּר בּוֹ' – וכי יתכן שהשוכר שדר בו הקדישו, **הֵיכִי מָצֵי מַקְדִּישׁ לָהּ** – כיצד יכול השוכר להקדישו, והרי 'אִישׁ כִּי יַקְדִּישׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַה׳" **אָמַר רַחֲמָנָא** (ויקרא כז יד), ודרשו חכמים, מַה 'בֵּיתוֹ' בִּרְשׁוּתוֹ, **אַף כֹּל** דבר חל עליו הקדש רק אם הוא **בִּרְשׁוּתוֹ** של המקדיש, ואילו בית זה אינו שייך לשוכר אלא למשכיר. מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – כך היא כוונת הברייתא, אם **הִקְדִּישׁוֹ הַמַּשְׁכִּיר**, אזי השוכר **הַדָּר בּוֹ מַעֲלֶה שָׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ.**

מקשה הגמרא: אם מדובר בברייתא שהִקְדִּישׁוֹ הַמַּשְׁכִּיר, **הֵיכִי דָּיֵיר בֵּיהּ** – כיצד דר בה השוכר, והרי **בִּמְעִילָה קָאֵי** – הוא עובר באיסור מעילה, שהוא נהנה מבית השייך להקדש. **וְתוּ** – ועוד קשה, מדוע אמרה הברייתא ש'מַעֲלֶה שָׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ', והרי **כֵּיוָן דְּמָעַל בֵּיהּ, נָפִיק לֵיהּ שָׁכָר לְחוּלִּין** – כיון שמעל השוכר בשימושו בבית, יוצא השכר לחולין, וכמו כל חפץ של הקדש, שלאחר שמשתמש בו הדיוט יוצא לחולין.

מתרצת הגמרא: מדובר בברייתא באופן **דְּאָמַר** המשכיר, **לְכְשֶׁיָּבֹא שְׂכָרוֹ, יִקְדַּשׁ**, ונמצא שמותר לשוכר להשתמש בבית, כיון שלא הקדיש המשכיר את גוף הבית, אמנם את השכר עצמו אינו נותן למשכיר, כיון שהקדישו, אלא נותנו להקדש. ועל זה הוקשה לגמרא, **וְהָא אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם,** וכיצד יכול המשכיר להקדיש את דמי שכירות הבית שעדיין לא באו לידו. ועל קושיא זו תירץ רב יהודה, **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, הָא מַנִּי** – ברייתא זו כשיטת **רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם.**

אף ללשון זו מביאה הגמרא נוסח אחר בדרך הבאת תירוץ זה: **אִיכָּא דְּאָמְרִי** – יש ששנו תירוץ זה כך, **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵּי, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים שאמר כן **רַב מָרִי בַּר חָמָא לְרַב חִסְדָּא, כְּמַאן** סוברת ברייתא זו, הרי ודאי **כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. אָמַר לֵיהּ** אביי, או רב חסדא, **וְאֶלָּא כְּמַאן** – וכי כאיזה תנא ניתן להעמיד את הברייתא, הלא ודאי רק כרבי מאיר, שאדם מקדיש דבר שלא בא לעולם.

משנה

המשנה מבררת עתה את דינו של אדם שהתחייב בערך עצמו או ערך אדם אחר, ואינו משלם. וכן את דין המחויב קרבן, ואינו רוצה להביאו: **חַיָּבֵי עֲרָכִין** – המתחייבים בערך אדם, ואינם משלמים את חיובם, **מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן** – נוטלים מהם הגזברים משכון על חיובם, עד שישלמו, כיון שהם עשויים לפשוע ולא לשלם. אבל **חַיָּבֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת** – בני אדם החייבים קרבן חטאת או אשם, ואינם מביאים אותם, **אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן,** לפי שקרבנות אלו באים לכפר על חטא, ובודאי לא ימנע האדם מלהביא את הקרבן ולהתכפר. **חַיָּבֵי עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים** – בני אדם שנדרו להביא עולה או שלמים, ואינם מביאים, **מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן,** שכיון שקרבנות אלו אינם באים לכפרה, עשויים בני אדם לפשוע ולא להביאם.

המשנה מבארת כיצד ניתן להכריח אדם להביא קרבן: **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה**, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א ג) 'יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ', ואם יכפוהו על כך לא התקיימה מצוות הבאת הקרבן, **כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי,** ונמצא שהובא הקרבן לרצונו. מביאה המשנה דין דומה לכפיה זו: **וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בְּגִיטֵּי נָשִׁים,** שאותם שאמרו חכמים שכופים אותם לגרש את נשותיהם, אין כופים אותם על מעשה הגירושין עצמו, שהרי גט שניתן באונס פסול, אלא **כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי.**

גמרא

שנינו במשנה: חייבי חטאות ואשמות, אין ממשכנים אותם. חייבי עולות ושלמים ממשכנים אותם. הגמרא מביאה אופנים מסוימים שדינם שונה ממה שהתבאר במשנה: **אָמַר רַב פָּפָּא, פְּעָמִים** – יש אופנים **שֶׁחַיָּבֵי חַטָּאוֹת מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן,** וכן יש אופנים **שֶׁחַיָּבֵי עוֹלוֹת אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן,** והיינו בהיפך מהכלל האמור במשנה.

מבארת הגמרא את האופן הראשון: **חַיָּבֵי חַטָּאוֹת שֶׁמְּמַשְׁכְּנִין אוֹתָן',** היינו **בְּחַטַּאת נָזִיר,** שבסיום ימי נזירותו מביא הנזיר שלשה קרבנות, עולה, חטאת ושלמים, ואף שקודם הבאת הקרבן אין נזירותו מסתיימת, אין סומכים על כך שיביא את החטאת, **דְּכֵיוָן דְּאָמַר מַר** במשנה (נזיר מה.) **שֶׁאִם גִּילַּח** הנזיר את שערו **עַל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן** – אחרי הקרבת אחד משלשת הקרבנות הללו, **יָצָא,** ואף שלא הקריב את שלשת הקרבנות, **וְאִם נִזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים, הוּתַּר הַנָּזִיר לִשְׁתּוֹת יַיִן וְלִיטַּמֵּא לְמֵתִים,** לכן אם הביא רק את האשם או העולה ולא הביא את החטאת, יש לחשוש שמא **פָּשַׁע בָּהּ וְלֹא מַיְיתֵי** – יפשע בחטאת ולא יביאנה, כיון שהוא כבר מותר ביין ובטומאה, ולכן באופן זה ממשכנים אותו על הבאת החטאת.

ממשיכה הגמרא ומבארת: האופן **שֶׁחַיָּבֵי עוֹלוֹת אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן,** היינו **בְּעוֹלַת יוֹלֶדֶת,** שכל יולדת חייבת להביא חטאת ועולה, וכיון שהיא אסורה לאכול בקדשים עד שתביא את העולה, בודאי לא תפשע בה אלא תמהר להביאה, ואין צורך למשכנה על כך.

מקשה הגמרא על הדין האחרון: הרי לפי האמת החטאת היא המתירה את היולדת בקדשים, **וּמַאי נִיהוּ** – ומהו טעמך שאתה אומר שעולת יולדת מעכבתה מלאכול בקדשים, הרי זהו משום **דְּאַקְדְּמֵיהּ קְרָא** – שהקדימה התורה וכתבה את חיוב העולה של היולדת קודם לחיוב החטאת, שנאמר (ויקרא יב ו) 'תָּבִיא כֶבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחַטָּאת', וכיון שאי אפשר להביא את החטאת קודם לעולה, נמצא שהבאת העולה מעכבת אותה מלאכול בקדשים, וקשה על כך, **הָאָמַר רָבָא, לְמִקְרָאָה הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב** – רק בסדר הפסוקים הקדימה התורה את העולה לחטאת, אבל לענין הבאת הקרבנות בפועל אין העולה קודמת, אלא החטאת, והיא המתירה אותה לאכול בקדשים.

הגמרא מבארת באופן אחר את דברי רב פפא: **אֶלָּא,** מה שאמר רב פפא שיש חייבי עולות שאין ממשכנים אותם, היינו **בְּעוֹלַת מְצוֹרָע,** שאין חוששים שיפשעו בהבאתם, **דְּתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁחַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ עֵיכְבָתוּ** מלהטהר, **כָּךְ עוֹלָתוֹ עֵיכְבָתוּ** מלהטהר, וכיון שאינו נטהר עד שיביא קרבן עולה, אין לחשוש שיפשע בהבאתו, ואין צריכים למשכנו.

שנינו במשנה: **'וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה,** שנאמר 'לרצונו', כופים אותו עד שיאמר רוצה אני'. מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן,** נאמר בפסוק (ויקרא א ג) 'יַקְרִיב אֹתוֹ', **מִלַּמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ** להביא את קרבנו. **יָכוֹל** הייתי לומר שיביאנו **בְּעַל כָּרְחוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר** – לכך נאמר בסוף הפסוק 'לִרְצֹנוֹ'. **הָא כֵּיצַד** – איך יתכן שכופים אותו להביא את הקרבן, ומאידך הוא מביאו מרצונו, ללמד **שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי.**

הגמרא מביאה מימרא בענין זה: **אָמַר שְׁמוּאֵל, עוֹלָה, צְרִיכָה**

המשך בעמוד ס

רש"י

הקדישו הדר בו וכו' — קא סלקא דעתין שהדר בו הקדישו. [**נפיק ליה שכר לחולין**] — ונראה לי דלא גרסינן שכר, והכי גרסינן: **כיון דמעל נפיק ליה לחולין** — כלומר, משנהנה בתשמיש הבית ומעל — יצא הבית לחולין, כדתנן מעילה (יט,ב): אין מועל אחר מועל במוקדשין אלא בבהמה וכלי שרת בלבד. וקרן וחומש אית ליה לשלומי, ולא שכר להקדש. דכל מידי דהקדש, מכי מעל ביה נפיק לחולין, דאמרינן במסכת מעילה (יח,א): אין מעילה בכל מקום אלא שינוי, וכן הוא אומר: "וימעלו בני ישראל מעל ביי" ויעבדו את הבעלים", והיינו שינוי, שמוציאו מהקדש לחול. **לכשיבא שברו יקדש** — השכר. והבית לא הקדיש. **משנה ממשכנים אותן** — עולות ושלמים. אף על גב דשלמים מכפרת אעשה, הואיל ולאו חובה היא עליה — לא חשיב לה כפרה, ואתי לשהוויי, הלכך ממשכנין אותן. **גמרא משלשתן** — חטאת או עולה או שלמים. דשלשה קרבנות כתובין בו, ואמרינן בספרי דבי רב: "ואחר ישתה הנזיר יין" — אחר מעשה יחידי. **בעולת יולדת** — דלא משתריא בקדשים עד דמתיא לה. **מאי ניהי דאקדמה קרא** — כלומר, מאי טעמא אמרת דעולתה מעכבתה — משום דאקדמיה קרא עולה מקמי חטאת, דכתיב "תביא כבש בן שנתו לעולה" וגו'. **והאמר רבא למקראה הקדימה הכתוב** — שתהא נקראת במקרא תחילה, ולא שתקרב תחילה. בפרק "כל התדיר" במסכת זבחים (צ,א). **דאפריש ליה חבירו** — שהיה זה חייב עולה, ובא חבירו והפרישה משלו לכפרתו של זה, וקאמר שמואל דבעינן שיודיע את המתכפר. **מדידיה** — כגון היכא דבית דין ממשכנין אותו, צריך שיאמר: "רוצה אני". לדעת

תוספות

מצות חליצה (יבמות קג,ב) אמר רב פפא משמיה דרבא: [סנדל] המוסגר לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה כשרה, סנדל המוחלט לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה פסולה. ופירש רש"י שם דסנדל המוסגר לא תחלוץ בו לכתחלה משום גזירה דסנדל המוחלט. מיהו אם חלצה חליצתה כשרה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו. אלמא ממשע סנדל המוחלט אסור בהנאה! וצריך לומר דאין הכי נמי, דהוא אסור בהנאה. והא דאמר הכא דאומר לו "הרי שלך לפניך" — היינו כגון דאמר ליה "בית זה", וכיון דהוא בעין אינו חייב להעמיד לו בית אחר. מיהו הוא הפסיד שברו, והוי כמו מתה או נשברה דאמר התם: חייב להעמיד לו חמור אחר, ופירש רש"י שם: או יפסיד שברו. **הכי** קאמר הקדישו משכיר הדר בו מעלה שכר להקדש — תימה: דהכא משמע דמשכיר יכול להקדיש ביתו אחר שהשכירו, אף על גב דמשתעבד לשוכר. ובכתובות פרק "אף על פי" (נט,ב) אמר: הא לא דמיא אלא לאומר: "שדה זו שמשכנתי לך לכשאפדנה תקדוש" — דקדשה. משמע: דווקא משום דקאמר "לכשאפדנה", אבל לאלתר לא מצי מקדיש לה, הכא נמי לא מצי מקדיש ליה! ובפרק "איזהו נשך" (בבא מציעא עג,ב) אמרינן: רב מרי בר רחל משכן ליה ההוא גוי ביתא, אזל זבניה לרבא, נטר שתא ושקל אגר ביתא אמטי ליה לרבא. אמר ליה: האי דלא אמטאי אגר ביתא עד האידנא משום דהוה משכנתא, ולא הוה גוי מסלק ליה, השתא נישקיל [מר] אגר ביתא. משמע דיכול הלוה למכור, ואם כן, אמאי אינו יכול להקדיש מיד? ואומר רבינו יצחק: דכן הדין, המותר יותר מכנגד מעותיו הוא יכול להקדיש ולמכור מיד. והא דאמר התם "לכשאפדנה", דמשמע: אבל השתא אינו יכול להקדיש — היינו כשהוא רוצה להקדיש הכל. וההיא ד"איזהו נשך" (שם) זבין לו המותר. והכא יכול להקדיש המותר. והא דאמר: הדר בו מעלה שכר להקדש — היינו משום דיש לו להקדש שותפות עמו, ואין כל אחד יכול לברר חלקו. ויש מחלקין בין משכיר ללוה, דדוקא לוה שלא תחזור אליו עוד בלא פרעון מעות — ההוא דאי לא מצי להקדיש. אבל משכיר, שלאחר השלמת זמן המשכירות תחזור לו בחנם — יכול הוא להקדיש. מיהו, ההיא ד"איזהו נשך" לא מיתרצא בהכי. מיהו, תימה: דאשכחן בעלמא הקדיש לוה וזבין לוה, משמע דמצי מקדישו ומזבין! מיהו, בעל חוב מוציאו מיד ההקדש ומיד הלוקח

הִקְדִּישׁוֹ הַדָּר בּוֹ - מַעֲלֶה שָׂכָר לַהֶקְדֵּשׁ. הִקְדִּישׁוֹ הַדָּר בּוֹ?! הֵיכִי מָצֵי מַקְדִּישׁ לָהּ? "אִישׁ כִּי יַקְדִּישׁ בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ" אָמַר רַחֲמָנָא, מַה בֵּיתוֹ בִּרְשׁוּתוֹ אַף כָּל בִּרְשׁוּתוֹ! - הָכִי קָאָמַר: הִקְדִּישׁוֹ מַשְׁכִּיר - הַדָּר בּוֹ מַעֲלֶה שָׂכָר לַהֶקְדֵּשׁ. - הִקְדִּישׁוֹ מַשְׁכִּיר, הֵיכִי דָּיֵיר בֵּיהּ? בִּמְעִילָה קָאֵי! וְתוּ, מַעֲלֶה שָׂכָר לַהֶקְדֵּשׁ? כֵּיוָן דְּמָעַל בֵּיהּ נָפִיק לֵיהּ שָׂכָר לְחוּלִּין! - דְּאָמַר: לְכְשֶׁיָּבֹא שִׁבְרוֹ יִקְדָּשׁ. - וְהָא אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם! אֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הָא מַנִּי? רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. אִיכָּא דְּאָמְרִי: אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, וְאָמְרִי לָהּ רַב מָרִי בַּר חָמָא לְרַב חִסְדָּא: כְּמַאן? כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם? אֲמַר לֵיהּ: וְאֶלָּא כְּמַאן?

משנה חַיָּבֵי עֲרָכִין - מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, חַיָּבֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת - אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, חַיָּבֵי עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים - מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִרְצוֹנוֹ", כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: "רוֹצֶה אֲנִי". וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בְּגִיטֵּי נָשִׁים, כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: "רוֹצֶה אֲנִי". **גמרא** אָמַר רַב פַּפָּא: פְּעָמִים שֶׁחַיָּבֵי חַטָּאוֹת מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, חַיָּבֵי עוֹלוֹת אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן; חַיָּבֵי חַטָּאוֹת מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן - בְּחַטַּאת נָזִיר, דְּכֵיוָן דְּאָמַר מָר: אִם גִּילַּח עַל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן - יָצָא, וְאִם נִזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים - הוּתַּר הַנָּזִיר לִשְׁתּוֹת יַיִן וְלִיטַּמֵּא לַמֵּתִים, פָּשַׁע בָּהּ וְלָא מִיְּיתֵי. חַיָּבֵי עוֹלוֹת אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן - בְּעוֹלַת יוֹלֶדֶת. - מַאי נִיהוּ, דְּאִקְדְּמֵיהּ קְרָא? וְהָאָמַר רָבָא: לְמִקְרָאָה הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב! אֶלָּא בְּעוֹלַת מְצוֹרָע; דְּתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: כֶּשֶׂה שֶׁחַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ עִיכַּבְתּוֹ, כָּךְ עוֹלָתוֹ עִיכַּבְתּוֹ. "וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה". תָּנוּ רַבָּנַן: "יַקְרִיב אוֹתוֹ" - מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ, יָכוֹל בְּעַל כָּרְחוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לִרְצוֹנוֹ", הָא כֵּיצַד? כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: "רוֹצֶה אֲנִי". אָמַר שְׁמוּאֵל: עוֹלָה צְרִיכָה דַּעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִרְצוֹנוֹ". מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? תְּנִינָא: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִרְצוֹנוֹ"! - לָא צְרִיכָא, דְּפָרֵישׁ לֵיהּ חַבְרֵיהּ, מַהוּ דְּתֵימָא: כִּי בָּעֵינַן דַּעַת - מִדִּידֵיהּ, אֲבָל מִדְּחַבְרֵיהּ - לָא, קָא מַשְׁמַע לָן: זִימְנִין דְּלָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיכַּפֵּר בְּמִידֵי דְּלָא דִּידֵיהּ. מֵיתִיבִי: "חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי",

לדעת

כשירצה לגבות חובו, אם אין לו לגבות ממקום אחר. מידי דהוה אעשה עבדו אפותיקי, מכרו או הקדישו, דבעל חוב מוציא הימנו. מיהו, כל זמן שלא גבאו הוא קדוש ומכור. הכא משמע דמשכיר יכול להקדיש, הכי נמי יכול לאסור על השוכר, וכן הלכה. הכא משמע דאין השוכר יכול להקדיש, מדפריך: הדר בו היכי מצי מקדיש ליה? "איש כי יקדיש את ביתו" אמר רחמנא, מה ביתו ברשותו — אף כל ברשותו. וקשה, דבתוספתא תניא: אם הקדישו שוכר — מקודשת! ויש לומר: הכא נמי השוכר מצי מקדיש ליה כל זמן שהוא ברשותו, והוא הדין דמצי אסר ליה לכולי עלמא כל ימי שכירותו. והא דפריך הכא: היכי מצי מקדיש ליה — (והאי) דקאמר מעלה שכר להקדש (הכא) פריך, והכי [פריך]: היכי מצי מקדיש לענין דמעלה שכר, הא אינו ברשותו! מיהו תימה: דהכא משמע דמשכיר מצי מקדיש ליה, ובתוספתא תניא דאינה מקודשת! וזה לשון תוספתא: השוכר שדה מחבירו, ועמד השוכר והשכירה לאחר — רשאי בעל הבית שיאמר לו: אין לי חשבון עם כל אדם אלא עמך. עמד בעל הבית ומכרה — מחשבין עם בעל הבית. עמד בעל הבית והקדישה — אינה מקודשת עד שתחזור לרשותו, וכל מה שנהנה ממנו הרי זה מקודשת. עמד השוכר והקדישה — הרי זה מקודשת עד שתצא מרשותו, ומעלה שכר להקדש, עד כאן לשון התוספתא. ויש לומר: דהא דתניא בתוספתא דאין המשכיר יכול להקדיש — היינו כשהקדים לו שכרו. והכא מיירי בשלא הקדים שכרו. והכי נמי איתא בירושלמי, דמקום שנהגו המשכיר בית לחבירו ועמד והקדיש — הרי זו מקודשת, אימתי? בזמן שלא הקדים לו שכרו, אבל הקדים לו שכרו — הרי זה דבריו חנם.

הכי גרסינן: כיון דמעל נפיק ליה שכר לחולין, וכן הוא ברוב ספרים. והכי פירושו: כיון דמעל כו', כלומר שכר הבית נפיק לחולין, שהרי חבירו הקדיש (השכיר) את הבית והוא לא ידע, ומעל כשדר בו, ונפיק ליה השוכר בתורת מעילה. אבל אין לפרש: כיון שמעל נפיק הבית לחולין (וכפירוש רש"י, וקאמר לו רבי מאיר אמר על ההיא) דתניא בתוספתא דמעילה (פרק שני): בקע בקרדום של הקדש ובא חבירו ובקע בו, ובא חבירו ובקע בו — כולם מעלו. ובשילהי פרק "הנהנה" (מעילה יט,ב) תנן: אין מועל אחר מועל בקדשים אלא בבהמה וכלי שרת — היינו דקדושת הגוף לא מתחלל על ידי מעילה כמו קדושת דמים, וקרדום לאו היינו כלי שרת אלא קדושת דמים הוא, ולא יחשב כלי שרת מטעם שמביא אחרים לידי קדושת הגוף, הוא עצמו לא כל שכן שיבא לידי קדושת הגוף, דמהאי טעמא חשבינן שאר כלי שרת קדושת הגוף.

כי דייר ביה במעילה קאי — ואף על פי שלא פגם מעל, כדתנן [ריש פרק "הנהנה"] (יח,א): הנהנה מן ההקדש שוה פרוטה אף על פי שלא פגם — מעל. ואף על גב דאין מועלין במחובר לקרקע, כדאיתא במסכת מעילה פרק "הנהנה מן ההקדש" (שם,ב), צריך לומר: הך סוגיא דהכא אתיא כרב, דאמר: תלשו ולבסוף חברו הוי תלוש. כדאמר: המשתחוה לבית אסרו, ובפרק "הנהנה" (כ,א) נמי מייתי לה לההיא דרב, דאמר התם: וכיון דבני להו מיהא מעל.

אמר

תוספות

אמר לך שמואל כי תניא ההיא בשעת כפרה — (וברייתא מיירי בשעת הפרשה) ואם תאמר: אמאי פליג אדעולא? לוקמא למילתיה דשמואל בשעת כפרה, וברייתא מיירי בשעת הפרשה, ולא פליג אדעולא! ויש לומר: דסבירא ליה דשמואל מיירי בשעת הפרשה — דקאי אמתניתין, דמשמע דמיירי בשעת הפרשה, מדקאמר: חייבי עולות אין ממשכנין אותן, שזהו בשעת הפרשה. **מאי** בשעת הפרשה דקאמר שמואל אף בשעת הפרשה — ואם תאמר: מכל מקום, הא פליג, דלשמואל צריכה דעת אף בשעת הפרשה וכל שכן בשעת כפרה, ולעולא צריכה בשעת כפרה דווקא ולא בשעת הפרשה! ויש לומר: דמכל מקום דבכהאי גוונא דפליגי, השתא לא הוו פליגי. ונראה לרבינו יצחק טעמא דשמואל ועולא, דהא דאמר שמואל: עולה ושלמים צריכין דעת בשעת הפרשה — משום דלא ניחא ליה לאיניש להתכפר במילתא דלא דידיה. אבל בשעת כפרה אינו צריך, דמשום סמיכה אין צריך לדעתו, כיון דאינם באים לכפר על חטאו. אבל חטאת ואשם, שהם באים על חטא וצריכין להתוודות [בשעת] סמיכה — בעינן [דעת] בשעת כפרה. ועולא סבירא ליה דאפילו בעולה ושלמים רוצה לקיים מצות סמיכה, הלכך בעינן דעתו בשעת כפרה. אבל בשעת הפרשה — לא בעינן דעת אלא בחטאת, משום דלא ניחא ליה לאינש לכפרה במילתא דלאו דידיה. אבל עולה ושלמים דלא לכפרה קאתי — כולי האי אינו צריך דעת בשעת הפרשה.

האי מאן דמסר מודעא אגיטא מודעיה מודעא — (פסק) לפיכך נהגו העולם לבטל כל מודעי ומודעי דאתו מגו מודעי בשעת כתיבת הגט ובשעת הנתינה, דחיישינן שמא בטל אותו.

הדרן עלך האומר משקלי

שום היתומים שלשים יום — ואם תאמר: אמאי נקט יתומים? אפילו כולי עלמא נמי, אם באו בית דין לירד בנכסיהן כדי לפרוע לאשה כתובתה או חובו לבעל חוב, צריך שומת בית דין שלשים יום, כדאיתא בפרק "המפקיד" (בבא מציעא לה,ב): מאימת אכיל פירי — מכי שלמי יומי אברזתא. אלמא, לכל אדם שבא לירד לנכסיהן צריכי שומת בית דין. אם כן אמאי נקט יתומים? ויש לומר: דתנא יתומים לרבותא, דמהו דתימא דליהוי יתומים כהקדש, ולבעי שומת בית דין ששים יום, קא משמע לן דשוין לכל אדם.

בשעת הוצאת פועלים ובשעת הכנסת פועלים — פירוש: בשעת הוצאת פועלים ממלאכתן, ובשעת הכנסתן למלאכה. ואין זו סדר המשנה דנקט "בבקר ובערב", ורב יהודה מפרש ערב תחילה ואחר כך בקר! ויש לומר: משום דכן הסדר, לפי שאינו רוצה לבטל ממלאכתו, לפיכך אין דרך למימר להו: "סיירוה ניהלי", דאם לא כן — למה להמתין עד הערב ונשאליה להו מה ראו? הא כל היום יש לו רשות לשיוליה! לפיכך הוצרכו לרב יהודה לפרש כן, שבשעת יציאה ממלאכתן אמר להו: סיירוה ניהלי, שאז אין מבטלין ממלאכתם, ולמחרת כשנזכר מה דאמר להו לאורתא — אזיל לשאול. ומשום הכי אין לפרש איפכא: בשעת הוצאת הפועלים מביתם ונכנסין במלאכתן, ובשעת הכנסתן בביתם ויוצאין ממלאכתן. לפי דאין דרך לעשות כן, כדפירשנו. ועוד דאין ליישב לשון הספר על זה. ובתוספות הארכתי הרבה בזה, והביאו ההיא דריש "השוכר את הפועלים" (בבא מציעא מג,א ושם ב) רב אסי אמר: פועל בכניסתו משלו וביציאתו משל בעל הבית. **כך** היא יפה — להוצאת תבואה ופירות, כך וכך היא שומא — בכך וכך דמים. ואם המלוה רוצה לעכב בכך ששמו בית דין — אין צריך להכריז, אלא אוקימנא ליה ביד המלוה מיד.

תנן

רש"י

לדעת — שהודיע את המתכפר. **כי תניא ההיא** — דלא בעינן דעת בעלים — בשעת הקרבה תניא, דהא הודיעו בשעת הפרשה ואירצי, שנתרצה בדבר. **וכי קאמינא** — דצריך דעת — בשעת הפרשה. **והא דשמואל** — דבעי דעת בהפרשה ולא בכפרה. **פליגא דעולא** — דאיהו אמר איפכא. **שלא לדעת לא יצא** — אלמא בבולהו בעינן דעת, וקשיא לתרוייהו! **מתנייתא אהדדי לא קשיין** — הא דקתני לעיל: "עולתו ושלמיו של פלוני עלי" בין לדעת בין שלא לדעת יצא, והך בתרייתא דקתני בבולהו: שלא לדעת לא יצא — לא קשיין אהדדי; חדא בשעת כפרה וחדא בהפרשה, לעולא כדאית ליה, ולשמואל כדאית ליה. **אף בשעת הפרשה** — דבין בהפרשה בין בכפרה בעי דעת. ואף על גב דהויא הך קמייתא תיובתיה, דקתני דעולה לא בעיא דעת. דהאי שינויא דשני התלמוד לעיל: אמר לך שמואל, כי תניא ההיא — בשעת כפרה כו' — לאו מילתא היא. קא משמע לן רב פפא דקאמר: לאמוראי נמי לא קשיין, שמואל מוקי קמייתא בשעת כפרה, מכלל דשמואל בכפרה לא בעי דעת, ושינויא דשנין לעיל שינויא הוא. **דעשאוה** — אחרי כן. **ואירצי** — לתת הגט, והמודעא לא ביטל. **מהו דתימא מסתמא בטלה למודעא** — קא משמע לן רב ששת דלא. וממתניתין יליף טעמא, דאם כן ליתני: "כופין אותו עד שיתן".

הדרן עלך האומר משקלי

משנה שום היתומים — בית דין היורדים לנכסי יתומים למוכרן, להגבות לבעל חוב, שמין את הקרקע ומכריזין שלשים יום: כל הרוצה ליקח יבא ויקח. ושום ההקדש — גזבר המוכר קרקע של הקדש. **גמרא** סיירוה ניהלי — ראו אם יפה היא. דנידכר — בעל הבית באורתא מאי דאמר לפועלים בצפרא. ונישיילינהו — אם יפה היא. **כך היא יפה** — כך וכך היא עושה תבואה. **כך היא שומא** — בכך וכך שמאוה בית דין. ויקח — על מנת שיפרע לאשה או לבעל חוב. למה לי — לאכרוזי "על מנת ליתן" כו'? **על יד על יד** — פורתא פורתא. ואיכא לוקח דניחא ליה לפרוע לבעל חוב דמיקל בזוזי, שנוטל זוזים שבורים וחסרים, שאין דרך סוחרים מקפידין בכך.

להא

לְדַעַת - יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת - לֹא יָצָא; "עוֹלָתוֹ וּשְׁלָמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי", בֵּין לְדַעַת בֵּין שֶׁלֹּא לְדַעַת - יָצָא! - אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל: כִּי תַּנְיָא הַהִיא בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, דְּאִירַצִּי בִּשְׁעַת הַפָּרָשָׁה; כִּי קָאֲמִינָא אֲנָא - בִּשְׁעַת הַפָּרָשָׁה. וּפְלִיגָא דְּעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא: לֹא חִילְקוּ בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה, אֶלָּא שֶׁחַטָּאת צְרִיכָה דַּעַת בִּשְׁעַת הַפָּרָשָׁה, וְעוֹלָה אֵין צְרִיכָה דַּעַת בִּשְׁעַת הַפָּרָשָׁה; אֲבָל בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, אִידִי וְאִידִי לְדַעַת - יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת - לֹא יָצָא. מִיתִיבִי: "חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ עוֹלָתוֹ וּשְׁלָמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי", לְדַעַת - יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת - לֹא יָצָא! - שְׁמוּאֵל מוֹקֵי לָהּ בִּשְׁעַת הַפָּרָשָׁה, עוּלָּא מוֹקֵי לָהּ בִּשְׁעַת כַּפָּרָה. אָמַר רַב פַּפָּא: מַתְנֵיתָא אַהֲדָדֵי לָא קַשְׁיָין, הָא בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, הָא בִּשְׁעַת הַפָּרָשָׁה; וַאֲמוֹרָאֵי נַמִּי לָא קַשְׁיָא, שְׁמוּאֵל מוֹקֵי קַמַּיְיתָא בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, בַּתְרַיְיתָא בִּשְׁעַת הַפָּרָשָׁה, עוּלָּא מוֹקֵי אִיפְּכָא; אֲמוֹרָאֵי וַדַּאי פְּלִיגִי. - פְּשִׁיטָא! - מַהוּ דְּתֵימָא: מַאי בִּשְׁעַת הַפָּרָשָׁה דְּקָאָמַר שְׁמוּאֵל - אַף בִּשְׁעַת הַפָּרָשָׁה, וְאַף עַל גַּב דְּהָךְ קַמַּיְיתָא תְּיוּבְתֵּיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. "וְכֵן בְּגִיטֵּי נָשִׁים כּוֹפִין" וכו'. אָמַר רַב שֵׁשֵׁת: הַאי מַאן דְּמָסַר מוֹדָעָא אַגִּיטָּא - מוֹדָעֵיהּ מוֹדָעָא. פְּשִׁיטָא! - לָא צְרִיכָא, דַּעֲשָׂאוּהּ וְאִירַצִּי; מַהוּ דְּתֵימָא בַּטּוּלֵי בָּטְלֵיהּ - קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאִם כֵּן לִיתְנֵי "עַד שֶׁיִּתֵּן", מַאי "עַד שֶׁיֹּאמַר"? עַד דְּמְבַטֵּל לֵיהּ לְמוֹדָעֵיהּ.

הדרן עלך האומר משקלי

שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב. **גְּמָרָא** מַאי שְׁנָא בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים וּבִשְׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים; בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים - דְּאִיכָּא דְּנִיחָא לְמִיזְבַּן, אָמַר לְהוּ לְפוֹעֲלִים: אֵיזִילוּ סַיְּירוּ לָהּ נִיהֲלִי; בִּשְׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים - דְּנִידְכַּר, דְּאָמַר לְהוּ: נֵיזִיל נִישַׁיְּילִינְהוּ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם. וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים וּבִשְׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים; אוֹמֵר: שָׂדֶה פְּלוֹנִי בְּסִימָנֶיהָ וּבְמִצְרֶיהָ כָּךְ הִיא יָפָה וְכָךְ הִיא שׁוּמָא, כָּל הָרוֹצֶה לִיקַּח יָבֹא וְיִקַּח עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה כִּתּוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב בְּחוֹבוֹ. לָמָּה לִי לְמֵימַר "עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה כִּתּוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ"? - דְּאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּבַעַל חוֹב דְּמִיקֵּל בְּזוּזֵי, וְאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּאִשָּׁה דְּשָׁקְלָה עַל יַד עַל יַד.

תנו

אם אמר כן **לְדַעַת** המתכפר, **יָצָא** המתכפר ידי חובתו. **שֶׁלֹּא לְדַעַת** המתכפר, **לֹא יָצָא.** אך אם אמר 'עוֹלָתוֹ וּשְׁלָמָיו שֶׁל **פְּלוֹנִי עָלַי', בֵּין** אם אמר **לְדַעַת** החייב בהם, **וּבֵין** אם אמר כן **שֶׁלֹּא לְדַעַת** המחויב, **יָצָא,** וזהו שלא כדברי שמואל שאמר שאף בקרבן עולה יש צורך בדעת ורצון המחויב. מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל** ביישוב קושיא זו, **כִּי תַּנְיָא הַהִיא** – מה ששנינו בברייתא שעולה אינה צריכה דעת בעלים, זהו **בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, דְּאִירַצִּי** – שהרי כבר התרצה לכך כשהודיעוהו **בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה. וּכִי קָאָמִינָא אֲנָא** – ומה שאני אמרתי שצריך דעת בעלים, זהו **בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה.**

מביאה הגמרא אמורא החולק על שמואל: ושמואל, האומר שעולה צריכה דעת בעלים בשעת הפרשה ולא בשעת כפרה, **פְּלִיגָא דְּעוֹלָא** – חולק על עולא, **דְּאָמַר עוֹלָא, לֹא חִילְקוּ** בענין ידיעת הבעלים **בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה, אֶלָּא שֶׁחַטָּאת צְרִיכָה דַּעַת בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה, וְעוֹלָה אֵין צְרִיכָה דַּעַת בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה, אֲבָל בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, אִידִי וְאִידִי** – זה וזה, עולה וחטאת, אם הקריבו **לְדַעַת, יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת, לֹא יָצָא.** וזהו שלא כדברי שמואל האומר שעולה צריכה דעת בעלים רק בהפרשה, ולא בשעת כפרה.

הגמרא מקשה מברייתא על שמואל ועולא: **מֵיתִיבֵי,** שנינו בברייתא, האומר **חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ** או **עוֹלָתוֹ וּשְׁלָמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי** ידיו מוטלים **עָלַי** להביאם, אם אמר כן **לְדַעַת** המחויב, **יָצָא** הלה ידי חובתו, אך **שֶׁלֹּא לְדַעַת, לֹא יָצָא.** ומשמע שבקרבן עולה יש צורך בדעת בעלים בין בהפרשה ובין בכפרה, ושלא כשמואל שאינו מצריך דעת בכפרה, ושלא כעולא שאינו מצריך דעת בהפרשה. מתרצת הגמרא: **שְׁמוּאֵל, מוֹקֵי לָהּ** – מעמיד את הברייתא רק **בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה,** שבזה סובר שמואל שיש צורך בדעת. **וְעוֹלָא מוֹקֵי לָהּ** רק **בִּשְׁעַת כַּפָּרָה,** שבזה סובר עולא שיש צורך בדעת.

הגמרא מביאה את דברי רב פפא בענין סתירת הברייתות ומחלוקת שמואל ועולא: **אָמַר רַב פָּפָא, מַתְנֵיֶיתָא אַהֲדָדֵי לֹא קַשְׁיָין** – הברייתות אינן סותרות זו את זו, אף שבברייתא הראשונה שנינו לגבי עולה ש'בין לדעת ובין שלא לדעת, יצא', ואילו בברייתא השניה שנינו ש'שלא לדעת, לא יצא', כיון שיש חילוק ביניהן, **דְּהָא** – ברייתא אחת עוסקת **בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, וְהָא** – הברייתא האחרת עוסקת **בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה,** אמנם דבר זה, באיזה אופן עוסקת כל ברייתא, יהיה תלוי במחלוקת עולא ושמואל, וכדלהלן. **וַאֲמוֹרָאֵי נַמִּי לֹא קַשְׁיָא** – ועל האמוראים, עולא ושמואל, גם כן לא קשה משום ברייתא, **דִּשְׁמוּאֵל, מוֹקֵי קַמָּיֵיתָא** – מעמיד את הברייתא הראשונה, שאין צריך דעת, **בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, וּבַתְּרַיֵיתָא** – הברייתא האחרונה, שמצריכה דעת, **בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה. וְעוֹלָא מוֹקֵי אִיפְּכָא** – מעמיד את הברייתות בהיפך, שהברייתא הראשונה שאין צריך דעת עוסקת בהפרשה, והברייתא השניה המצריכה דעת, עוסקת בשעת כפרה.

ממשיך רב פפא ואומר: אמנם את הברייתות יש ליישב באופן שלא תהיה ביניהן סתירה, אבל **אָמוֹרָאֵי** – האמוראים, שמואל ועולא, **וַדַּאי פְּלִיגִי** – בודאי חולקים זה על זה, שלשמואל יש צורך בדעת רק בהפרשה, ולעולא יש צורך בדעת רק בשעת כפרה.

תמהה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – פשוט שלא קשה על דברי האמוראים מהברייתא. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתִימָּא** – היית יכול לומר, **מַאי 'בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה' דְּקָאָמַר שְׁמוּאֵל** שצריך דעת בעלים, **אַף בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה,** ולדבריו יש צורך בדעת בעלים גם בהפרשה וגם בכפרה, ונמצא שאין עולא ושמואל חולקים לגבי שעת כפרה, אלא בזה כולם מודים שיש צורך בדעתו. ומוסיפה הגמרא: **וְאַף עַל גַּב** שלפי זה ימצא **דְּהַהִיא קַמָּיֵיתָא תְּיוּבְתֵּיהּ** – שהברייתא הראשונה סותרת את דבריו, שהרי בה מבואר שאין צריך דעת, והיינו לכל הפחות או בהפרשה או בכפרה, אף על פי כן היינו יכולים לפרש כן את דעת שמואל. **קָא מַשְׁמַע לָן** רב פפא בכך שאמר 'אמוראי נמי לא קשיא', שאין זה הביאור בדברי שמואל, אלא אין הברייתא סותרת את דברי אחד האמוראים, והיינו כיון שלשמואל צריכים דעת רק בהפרשה, ולא בכפרה, ולא קשה עליו מהברייתא.

שנינו במשנה: **וְכֵן בְּגִיטֵּי נָשִׁים כּוֹפִין וכו'** אותו עד שיאמר רוצה אני.

מביאה הגמרא מימרא בענין זה: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הַאי מַאן דְּמָסַר מוֹדָעָא אַגִּיטָּא** – אדם שגירש את אשתו, וקודם לכן מסר 'מודעא' שהוא נותן את הגט שלא מרצונו, אלא מחמת שכופים אותו לגרשה, **מוֹדָעֵיהּ מוֹדָעָא** – מועילה מסירת המודעא, והגט בטל.

שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שכן הוא הדין, שהרי כל גט שניתן שלא מרצון הבעל, הוא פסול. משיבה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא,** אלא לאופן **דְּלְאַחַר** מסירת המודעא **עֲשָׂאוּהָ** – כפו אותו, **וְאִירַצִּי** – והתרצה לגרשה, **מַהוּ דְּתֵימָא כַּטּוּלֵי כַּטְּלֵיהּ** – היית סבור לומר שנתינת הגט מוכיחה שהוא ביטל את המודעא, והגט כשר, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמסירת הגט עצמה אינה נחשבת כביטול של המודעא.

הגמרא מבארת שרב ששת למד דין זה ממשנתינו. מדייקת הגמרא: **דְּאִם כֵּן,** שמסירת הגט נחשבת כביטול המודעא, **לִיתְנֵי** – היה למשנה לשנות שכופים אותו **'עַד שֶׁיִּתֵּן',** והנתינה עצמה היתה נחשבת כביטול המודעא, **מַאי** – מדוע נקטה המשנה לשון **'עַד שֶׁיֹּאמַר** רוצה אני', הרי זו ראיה שאין הגט מועיל **עַד דְּמִכַּטֵּל לֵיהּ לְמוֹדָעֵיהּ,** ויאמר בפירוש שרצונו לגרשה.

הדרן עלך האומר משקלי

פרק ששי - שום היתומים

פרק זה עוסק בתחילתו באופן גביית חובות מנכסי יתומים ומנכסי הקדש, ובהמשך עוסקות המשניות באדם שחייב ממון להקדש ואין לו ממון לשלם, וצריך הגזבר לגבות זאת מנכסיו, כיצד עושים זאת.

משנה

שׁוּם הַיְתוֹמִים – שומת קרקע של יתומים קטנים, נעשית במשך **שְׁלֹשִׁים יוֹם,** כלומר, אדם שהיה חייב ממון לאחרים, ומת והוריש קרקע לבניו, שהדין הוא שמוכרים את הקרקע שבידם ופורעים בדמיה את החוב, תחילה שמים בית דין את שווי הקרקע, ואחר כך מכריזים על מכירתה כדי שיהיו הרבה שירצו לקנותה ויעלו את מחירה, והכרזה זו נעשית במשך שלשים יום, כדי שישמעו בני אדם רבים על המכירה. **וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ** – גזבר שבא למכור קרקע של הקדש, מכריז על מכירת הקרקע במשך **שְׁשִׁים יוֹם. וּבֵין** בשום היתומים ובין בשום ההקדש **מַכְרִיזִין** פעמיים בכל יום, **בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב.**

גמרא

שנינו במשנה: 'ומכריזין בבקר ובערב'. מבררת הגמרא: **מַאי שְׁנָא בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב** – במה שונה הזמן של הבוקר והערב משאר הזמנים, שדווקא בהם מכריזים. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** ההכרזה בערב היא **בִּשְׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים** – כשהפועלים יוצאים מעבודתם וחוזרים לעיר. **וְהַהַכְרָזָה** בבוקר

המשך בעמוד יט

הגמרא מביאה ברייתא בענין זמן ההכרזה ביתומים ובהקדש: **תָּנוּ רַבָּנַן, שׁוּם הַיְתוֹמִים** הוא **שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שְׁשִׁים יוֹם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר,** כדעת התנא במשנתנו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ תְּשָׁעִים יוֹם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** – שום היתומים ושום ההקדש, **שְׁשִׁים יוֹם.**

הגמרא מבררת את ההלכה: **אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר אֲבִימִי, הֲלָכָה, שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁשִׁים יוֹם.** אומרת הגמרא: **יָתִיב** – ישב **רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין, וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא** – ואמר שמועה זו בשם רב חסדא, ששום היתומים הוא ששים יום. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין, שִׁשִּׁים קָאָמְרַת** – האם אמרת ששום היתומים הוא ששים יום, **אוֹ שְׁלֹשִׁים** יום **קָאָמְרַת.** **אָמַר לֵיהּ** רבי חייא בר אבין, **שִׁשִּׁים** יום אמרתי. הוסיף רב נחמן בר יצחק ושאלו, לגבי שומא **דִּיתוֹמִים** אמרת כן, **אוֹ** לגבי שומא **דְּהֶקְדֵּשׁ. אָמַר לֵיהּ,** לגבי שומא **דִּיתוֹמִים.** הוסיף ושאלו, האם כוונתך היתה לפסוק **כְּרַבִּי מֵאִיר, אוֹ כְּרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לֵיהּ, כְּרַבִּי מֵאִיר.**

הקשה לו רב נחמן בר יצחק: **וְהָא רַבִּי מֵאִיר שְׁלֹשִׁים** יום **קָאָמַר,** לגבי הכרזת יתומים, ולא כדבריך שמכריזים ששים יום. **אָמַר לֵיהּ** רבי חייא בר אבין, **הָכִי** [–כך] **אָמַר רַב חִסְדָּא, מֵאֲבִימִי, קוֹלְפֵי טָאבִי בַּלְעֵי עֲלָהּ דְּהָא שְׁמַעְתָּא** – הכאות גדולות הכני אבימי על סוגיא זו, שלימד אותי 'שום היתומים לרבי מאיר ששים יום', והקשתי מהמבואר בברייתא שלרבי מאיר שום היתומים שלושים יום, ותירץ לי שיש שני אופני הכרזה, אם **בָּא לְהַכְרִיז** ימים **רְצוּפִים,** יום אחר יום, מכריז **שְׁלֹשִׁים,** ואם בא להכריז רק **בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי,** שבימים אלו בתי דינים יושבים לדון ומתאספים בני אדם רבים, יכריזו **שִׁשִּׁים** יום. ומבאר רב חסדא: **וְאַף עַל גַּב דְּכִי חַשִּׁיב לְהוּ מַר לְיוֹמֵי הַכְרָזָה** – ואף שאם תחשב את ימי ההכרזה במשך ששים יום, תמצא **דְּלֵא הֲווּ אֶלָּא תַּמְנֵיסַר יוֹמֵי** – שלא יהיו אלא שמונה עשר יום, שהרי בששים יום שמתחילים ביום שני ומסתיימים ביום חמישי יש רק שמונה עשר ימי שני וחמישי, אין בכך חסרון, **דְּבֵינָן דְּמָשְׁכָא מִילְּתָא** – שכיון שנמשך זמן ההכרזה ששים יום, **שָׁמְעֵי אִינְשֵׁי** – שומעים אנשים בדבר.

התבאר במשנתנו שיש אופנים שמוכרים קרקע של יתומים כדי לפרוע את חובות אביהם. הגמרא מביאה עתה מחלוקת מתי עושים כן: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִּי, אֵין נִזְקָקִין לְנִכְסֵי יְתוֹמִים** קטנים, לגבות מהם את חובות אביהם, **אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה רִבִּית אוֹכֶלֶת בָּהֶן,** שכשהם משתהים מלפרוע את החוב מתוסף עליהם ריבית, וכדי להצילם מהפסד זה גובים מהם בית דין את החוב. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר,** יש שני אופנים שגובים מהיתומים, **אוֹ לִשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִבִּית,** וכרב אסי, **אוֹ לִכְתֻבַּת אִשָּׁה,** להגבות לאשת אביהם את דמי כתובתה, **מִשּׁוּם מְזוֹנֵי** – כיון שאם לא יגבוה הרי הם חייבים לזון אותה, ויש להם בכך הפסד, שמלבד דמי הכתובה שתגבה לבסוף גם זנים אותה כל יום, ולכן נזקקים בית דין לנכסיהם לגבות מהם את כתובתה, ובכך יפטרו ממזונותיה.

הגמרא מבארת את מחלוקתם. שואלת הגמרא: **וְרַב אַסִּי, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר** כרבי יוחנן, שגובים מיתומים גם **לִכְתֻבַּת אִשָּׁה,** ומשום הפסד המזונות. משיבה הגמרא: **דְּהָא תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנַן** – שהרי תיקנו חכמים לבעל את **מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ** של האשה תחת מזונותיה, וכמו כן אצל היתומים הדין כן, שהואיל והם זנים אותה הם זוכים במעשה ידיה, וכיון שאין להם הפסד בכך שהם זנים אותה, אין גובים מהם את כתובתה.

ממשיכה הגמרא ומבררת: **וְאִידָךְ** – ורבי יוחנן, מדוע הוא סובר שמה שהיא ניזונית מנכסיהם זה הפסד עבורם, שמחמת כן גובים מהם את הכתובה, והרי תמורת המזונות היא נותנת להם את מעשה ידיה. מבארת הגמרא: **זִימְנִין דְּלֵא סַפְּקָה** – יש פעמים שאין מעשה ידיה של האשה מספיקים לדמי מזונותיה, וצריכים היתומים להוסיף מממונם כדי לזונה, ומפסידים. וכיון שלפעמים יש ליתומים הפסד ממזונותיה, לכן תמיד מגבים עבורה את דמי כתובתה, לפוטרם ממזונותיה.

הגמרא מקשה מכמה משניות על רב אסי האומר שאין גובים מנכסי יתומים לכתובת אשה. מקשה הגמרא: **תְּנַן** במשנתנו (כא:), **שׁוּם הַיְתוֹמִים** שנעשה לצורך גביית חוב של אביהם, **שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שְׁשִׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב.** ויש לברר, **בְּמַאי עָסְקִינַן** – באיזה חוב מדובר, שגובים אותו מיתומים, **אִילֵימָא** – אם נאמר שמדובר **בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים** שהלוה לאביהם בריבית, וכדי שלא יהיה להם הפסד גובים מהם, **מִי צָיְית** – וכי ישמע לנו שלא לגבות ריבית עבור ימי ההכרזה, והרי ודאי לא יסכים לכך, ואם כן מדוע מוכרים את הקרקע בהכרזה, והרי אף שיתכן שירויחו היתומים בכך שיהיה מי שישלם על הקרקע יותר מהשומא, מכל מקום יתכן גם שיפסידו היתומים מהכרזה זו, שאם לא ימכרוה ביותר משומתה, ישלמו ריבית נוספת על כל ימי ההכרזה, ואין בית דין עושים דבר שיכול להזיק ליתומים, והיה ראוי שימכרו את הקרקע מיד, ללא הכרזה. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שמדובר **בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל,** ואם כן קשה, **אִי דְּקָאָכִיל רִיבִּיתָא** – אם הוא נוטל ריבית מהיתומים, וכדי למנוע את הפסדם אנו מגבים אות חובו, **מִי שָׁבְקִינַן לֵיהּ** – וכי אנו מניחים לו לעבור איסור ולגבות מהם ריבית, **וְאֶלָּא** ודאי צריך לומר **דְּלֵא קָאָכִיל רִיבִּיתָא** – שאינו נוטל מהם ריבית, **וְאַף** על פי כן **קָתָנֵי** במשנה **שִׁנְקְקִין** לגבות הם. **וּכְשֶׁלְּמָא** – מובנת המשנה **לְדַעַת רַבִּי יוֹחָנָן,** שגובים מיתומים לכתובת אשה, **מוֹקֵי לָהּ** – הוא יעמיד את המשנה **בְּכְתֻבַּת אִשָּׁה,** שעל זה אמרה המשנה שמוכרים בהכרזה, **אֶלָּא לְרַב אַסִּי,** שאין גובים מיתומים כתובת אשה, **קַשְׁיָא,** באיזה אופן אמרה המשנה שמוכרים נכסי יתומים בהכרזה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ** – ישיב לך **רַב אַסִּי, וּלְרַבִּי יוֹחָנָן מִי נִיחָא** – וכי לדעת רבי יוחנן מובנת המשנה, והרי אם מדובר בכתובת אשה, קשה, מדוע מוכרים את הקרקע בהכרזה, ואין מוכרים אותה מיד, **מִי שָׁבְקִינַן מְזוֹנֵי דְּוַדַּאי קָא מַפְסְדָא** – וכי מניחים אנו את תשלום המזונות שהוא הפסד ודאי של היתומים, שכל ימי ההכרזה הם זנים אותה, **וְנָקְטִינַן הַכְרָזָה דְּלֵא יָדְעִינַן אִי מַרְוִוחִינַן אִי לֹא מַרְוִוחִינַן** – ואנו מכריזים על הקרקע שלהם במשך שלשים יום, שבהכרזה זו לא ידוע לנו אם יהיה ריוח ליתומים או לא, שהרי יתכן שלא יעלו הקונים את מחיר השומא, ובינתיים יפסידו היתומים את דמי המזונות, והרי טובת היתומים היא שנמכור את הקרקע מיד, ללא הכרזה.

דוחה הגמרא את הקושיא על רבי יוחנן: **הָא לֹא קַשְׁיָא,** כיון שאת משנתנו ניתן להעמיד **בְּאופן** שהאלמנה **תּוֹבַעַת** את **כְּתֻבָּתָהּ בְּבֵית דִּין,** ודין זה הוא כִּדבריו **דְּרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל,** אלמנה **הַתּוֹבַעַת** את **כְּתֻבָּתָהּ בְּבֵית דִּין, אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת,** לפי שהבעל מתחייב לזונה לאחר מותו רק כשהיא נשארת אלמנה מחמת כבודו, ולא כשהיא רוצה להינשא לאחר, וכשהיא תובעת את כתובתה בבית דין מוכח שרצונה להינשא, ואין לה מזונות, וממילא אין היתומים מפסידים בכך שנדחית פריעת הכתובה, ולכן אמרה המשנה שימכרו את הקרקע על ידי הכרזה, ובכך יכולים היתומים רק להרויח אם יוסיפו הלקוחות על מחיר הקרקע.

תמהה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם אכן מדובר באופן שאין לה מזונות ואין כל הפסד ליתומים בכך שאינם פורעים לה עתה את כתובתה, **אִיזְדַּקּוּקֵי לֹא מִיזְדַּקְּקִינַן לָהּ** – ראוי שלא נזדקק כלל

המשך בעמוד קצ

רש"י

להא שמעתא — דרב חסדא. **קולפי מאבי** — הכאות גדולות על הדא שמעתא. שהיה מלמדינו: שום היתומים לרבי מאיר ששים יום, והייתי מקשה לו: הא אמר רבי מאיר שלשים! והוא אמר לי: בא להכריז רצופין — שלשים יום, בין יתומין בין הקדש. **ואם בא להכריז שני וחמישי** — שהם ימי הדין, הוי השום ששים יום, וימי הכרזה שמונה עשר יום. צא וחשוב משני בשבת שמונה שבועות — הרי לך חמשים וששה ימים, ויהא בהם ששה עשר שני חמישי. הוסיף עוד ארבעה ימים: שני ושלישי ורביעי וחמישי בשבת — הרי ששים יום משהתחיל ההכרזה, ויש בהן שמונה עשר ימי הכרזה. **אין נזקקין לנכסי יתומים** — למוכרן. **רבית אוכלת בהן** — שהיו מחוייבין לגוי מעות ברבית. **משום מזוני** — דכל זמן שאינה גובה כתובתה נזונית משלהם, והוי פסידא דידהו. **אילימא בבעל חוב גוי** — דשקיל רבית, ולהכי נזקקין. **מי צאית** — להמתין ימי הכרזתינו בלא רבית? **כתובעת כתובתה בבית דין** — דכיון דשוב אין לה מזונות, לא מפסדי יתומים מידי בהמתנה. **לא** נזדקיק לה — לפרוע כתובתה, דואיל ומעבשיו אין מזונותיה על היתומים! **כיון דאזדקקינן לה מעיקרא** — בתחילת תביעת כתובתה להפסידה מזונותיה. **מזדקקינן לה לבסוף** — להגבותה כתובתה. **הא לא קשיא רבי מאיר היא** — דאמר: כתובת [אשה] בבינונית מניה דידיה, כגון אם גירשה, וקא משמע לן דמיתמי בזיבורית. **כדשנין** — בבעל חוב גוי. **כשחייב מודה** — בשעת מיתה הודה אביהם. **כולהו נמי כשחייב מודה** — ובעל חוב ישראל. **גרושה** — אין לה מזונות. **ההיא דרבי יוחנן** — דאמר: כתובת אשה מגבינן מיתמי. **משום חינא מתנינן לה** — כדי שימצאו האנשים חן בעיני הנשים וינשאו להן, והלכך אפילו גרושה נמי. **בתר שיבקייהו** — ימותו כאביהם, שהניח להם ממון זה. **לאו בני מיעבד מצוה נינהו** — דקטנים הן, אלא ימתין עד שיגדילו. **צררי אתפסיה** — אביהם נתן לבעל חובו מעות או כסף וזהב במשכון בשעת מיתה, ולא הספיק ליטול את השטר מידו. **דשמתיה** — בית דין לאביהן על שאינו פורע לזה חובו, ומת בשמתיה. **דהשתא ליכא למיחש לצררי, דלא היה** פורעו אלא בבית דין, כדי שיתירו נידויו. **שלחו מתם בדשמתיה ומית בשמתיה** — מיתוקמי כל הנך מתנייתא דלעיל, דאמרו נזקקין. **והלכתא כרב חונא** — דהיכא דלא שמתוה חייש לצררי.

אילימא

תנן שום היתומים כו' במאי עסקינן אלימא בבעל חוב גוי מי ציית — ואם תאמר: למה ליה לאותובי לרב אסי ממתניתין? ממילתיה דרב אסי גופיה הוה מצי למיפרך, דאמר: דאין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן רבית אוכלת בהם. במאי עסקינן האי דאין נזקקין? אילימא בבעל חוב גוי — מי ציית להמתין עד שיגדילו? ואי בבעל חוב ישראל — מי שבקינן ליה דקאכיל רבית? ויש לומר: דממילתא דרב אסי לא מצי למיפרך, דאפשר לאוקמה בדלא תבע להו, ולעולם בבעל חוב גוי איירי. ומשום הכי אין נזקקין לנכסים לפרוע החוב אלא אם כן רבית אוכלת בהן, [ואז] נזקקין אפילו לא תבע להו גוי חובו, לפי שלא ירבה עליהן הרבית. אבל ממתניתין פריך שפיר, דודאי מדנחתי בית דין לשום — בדתבע להו מיירי, לפיכך פריך: אי בבעל חוב גוי — מי ציית עד אחר השלמת הכרזה שלא להרבות הרבית? ואי לא ציית — אם כן שמא יפסידו בהארכת הזמן יותר ממה שירויחו. דודאי אי לא ידעינן אי מרווחינן אי לא מרווחינן — לא צריכי הכרזה, כדקאמר התלמוד בסמוך על מילתא דרבי יוחנן. **אמר** רב נחמן מריש לא הוה מזקיקינן ליתמי כו' מכאן ואילך מזקיקינן כו' — והלכה כרב נחמן בדיני, דנזקקין לנכסי יתומים. והכי נמי איתא ב"הכותב" (כתובות פד,א) גבי הא דתנן: מי שמת והניח אשה ובעל חוב ויורשים, והיה לו מלוה או פקדון ביד אחרים — ינתן לכושל שבהם. ואמר רבי יוחנן עלה: (שם) לכתובת אשה, משום חינא. אלמא נזקקין.

רבא

תָּנוּ רַבָּנַן: שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שׁוּם הַיְתוֹמִים שִׁשִּׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ תִּשְׁעִים יוֹם; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה שִׁשִּׁים יוֹם. אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר אֲבִימִי, הֲלָכָה: שׁוּם הַיְתוֹמִים שִׁשִּׁים יוֹם. יָתֵיב רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין: שִׁשִּׁים קָאָמַרְתְּ אוֹ שְׁלֹשִׁים קָאָמַרְתְּ? אֲמַר לֵיהּ: שִׁשִּׁים. - דִּיתוֹמִים אוֹ דְּהֶקְדֵּשׁ? אֲמַר לֵיהּ: דִּיתוֹמִים. - כְּרַבִּי מֵאִיר אוֹ כְּרַבִּי יְהוּדָה? אֲמַר לֵיהּ: כְּרַבִּי מֵאִיר. - וְהָא רַבִּי מֵאִיר שְׁלֹשִׁים קָאָמַר! אֲמַר לֵיהּ, הָכִי אֲמַר רַב חִסְדָּא: מֵאֲבִימִי קוּלְפֵּי טָאבִי בָּלְעֵי עֲלָהּ דְּהָא שְׁמַעְתָּא, בָּא לְהַכְרִיז רְצוּפִים - שְׁלֹשִׁים, בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי - שִׁשִּׁים. וְאַף עַל גַּב דְּכִי חָשֵׁיב לְהוּ מָר לְיוֹמֵי הַכְרָזָה לָא הָווּ אֶלָּא תְּמַנְיָסָר יוֹמֵי, כֵּיוָן דְּמָשְׁכָא מִילְּתָא שְׁמָעֵי אֱינָשֵׁי. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִי: אֵין נִזְקָקִין לְנִכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה רִבִּית אוֹכֶלֶת בָּהֶן; וְרַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: אוֹ לִשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִבִּית, אוֹ לִכְתוּבַּת אִשָּׁה מִשּׁוּם מְזוֹנֵי. וְרַב אַסִי מַאי טַעְמָא לָא אָמַר לִכְתוּבַּת אִשָּׁה? - דְּהָא תַּקְּנוּנְהוּ לֵיהּ רַבָּנַן מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ. - וְאִידָךְ? זִימְנִין דְּלָא סָפְקָה. תְּנַן: שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בְּבֹקֶר וּבָעֶרֶב; בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב גּוֹי - מִי צָיֵית? אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל; אִי דְּקָאָכֵיל רִיבִּיתָא - מִי שָׁבְקִינַן לֵיהּ? וְאֶלָּא דְּלָא קָאָכֵיל רִיבִּיתָא, וְקָתָנֵי: נִזְקָקִין! בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן - מוֹקֵי לָהּ בִּכְתוּבַּת אִשָּׁה, אֶלָּא לְרַב אַסִי קַשְׁיָא! - אָמַר לָךְ רַב אַסִי: וּלְרַבִּי יוֹחָנָן מִי נִיחָא? מִי שָׁבְקִינַן מְזוֹנֵי דְּוַדַּאי קָא מַפְסְדָא, וְנָקְטִינַן הַכְרָזָה דְּלָא יָדְעִינַן אִי מַרְוַוחִינַן אִי לָא מַרְוַוחִינַן? - הָא לָא קַשְׁיָא, בְּתוֹבַעַת כְּתוּבָּתָהּ בְּבֵית דִּין; כִּדְרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הַתּוֹבַעַת כְּתוּבָּתָהּ בְּבֵית דִּין - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת. - אִי הָכִי, אִיזְדַּקְקִינַן לָא מִיזְדַּקְקִינַן לָהּ! - אֶלָּא כֵּיוָן דְּאִיזְדַּקְקִינַן לָהּ מַעִיקָּרָא מִיזְדַּקְקִין לָהּ לְבַסּוֹף. מִכָּל מָקוֹם לְרַב אַסִי קַשְׁיָא! - לְעוֹלָם בְּבַעַל חוֹב גּוֹי, שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. - אִי הָכִי, רִבִּית נַמִי לָא לִישְׁקוֹל! - שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לִזּוֹ וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לִזּוֹ. תָּא שְׁמַע: אֵין נִפְרָעִין מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית; בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב גּוֹי - מִי צָאֵית? אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל; אִי אָכֵיל רִיבִּיתָא - מִי שָׁבְקִינַן לֵיהּ? אֶלָּא דְּלָא אָכֵיל רִיבִּיתָא, וְקָתָנֵי: נִזְקָקִין! בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן - מוֹקֵי לָהּ בִּכְתוּבַּת אִשָּׁה, אֶלָּא לְרַב אַסִי קַשְׁיָא! - אָמַר לָךְ רַב אַסִי: וּלְרַבִּי יוֹחָנָן מִי נִיחָא? אִי כְּתוּבָה, מַאי אִירְיָא מִיַּתְמֵי? אֲפִילּוּ מִינַּיהּ דִּידֵיהּ נַמִי בִּזִּיבּוּרִית! - הָא לָא קַשְׁיָא, רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: כְּתוּבַּת אִשָּׁה בְּבֵינוֹנִית, וּמִיַּתְמֵי בִּזִּיבּוּרִית. מִכָּל מָקוֹם לְרַב אַסִי קַשְׁיָא! - לְעוֹלָם בְּבַעַל חוֹב גּוֹי, שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. - אִי הָכִי, רִבִּית נַמִי לָא נִישְׁקוֹל! - שֶׁקִּיבֵּל לִזּוֹ וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לִזּוֹ. תָּא שְׁמַע: עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ; בְּשִׁלְמָא בַּעַל חוֹב, בֵּין מָר וּבֵין מָר - כִּדְשַׁנִּין. אֶלָּא כְּתוּבָּתָהּ, בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן נִיחָא, אֶלָּא לְרַב אַסִי קַשְׁיָא! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה. הָשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי, כּוּלְּהוּ נַמִי כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה. מָרֵימָר אַגְּבֵי כְּתוּבָּתָהּ לְגִרוּשָׁה מִנִּכְסֵי דִּיתָמֵי. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְאַמֵּימָר, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִי: אֵין נִזְקָקִין לְנִכְסֵי יְתוֹמִין אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה רִבִּית אוֹכֶלֶת בָּהֶן, רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: אוֹ לִשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִבִּית אוֹ לִכְתוּבַּת אִשָּׁה מִשּׁוּם מְזוֹנֵי! וַאֲפִילּוּ רַבִּי יוֹחָנָן לָא קָאָמַר אֶלָּא בְּאַלְמָנָה דְּקַמַּפְסְדָא מְזוֹנֵי, אֲבָל גְּרוּשָׁה לָא! אֲמַר לֵיהּ: הָא אֲנַן דְּרַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם חִינָּא מַתְנִינַן לָהּ. אָמַר רַב נַחְמָן: מֵרִישָׁא לָא הָוֵה מִיזְדַּקְקִינָא לְנִכְסֵי יַתְמֵי, כֵּיוָן דִּשְׁמַעְנָא לְהָא דְּרַב הוּנָא חַבְרִין מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: יַתְמֵי דְּאָכְלֵי דְּלָא דִּידְהוּ לֵיזְלוּ בָּתַר שִׁיבְקֵיהוּ - מִכָּאן וָאֵילָךְ מִיזְדַּקְקִינָא. מֵעִיקָּרָא מַאי טַעְמָא לָא? אָמַר רַב פַּפָּא: פְּרִיעַת בַּעַל חוֹב מִצְוָה, וַיַּתְמֵי לָא בְּנֵי מִיעְבַּד מִצְוָה נִינְהוּ. רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: אֵימַר צְרָרֵי אַתְפְּסֵיהּ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? - אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה; אִי נַמִי, שַׁמְתּוּהוּ וּמֵת בְּשַׁמְתֵּיהּ. שָׁלְחוּ מִתָּם: דְּשַׁמְתּוּהוּ וּמִית בְּשַׁמְתֵּיהּ. וְהִלְכְתָּא כְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ.

תנן:

רבא אמר משום שובר — ואיכא בינייהו בין רב הונא בריה דרב יהושע דאמר משום צרורי, ובין רבא דאמר משום שובר — היכא שמסר שטרותיו לאדם אחד בפני עדים, ואמר דאין לו שום שטרות כי אם אותם שמסר לו. דהשתא לשובר ליכא למיחש, שהרי מסר כל שטרותיו לזה, ואם איתא דהוה ליה שובר — הוה מסר ליה. אבל לצרורי מכל מקום איכא למיחש.

אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרבא ומי חיישינן לשובר והא תנן הנפרעת שלא בפניו כו' — ואי חיישינן לשובר הכא נמי ליחוש! ואם תאמר: רב הונא בריה דרב יהושע, תקשי ליה נמי לנפשיה: ליחוש לצרורי! ויש לומר: דהוה פשוט לרב הונא בריה דרב יהושע דמשום צרורי אין למנוע לפרוע שלא בפניו, משום שלא יהא כל אחד ואחד נוטל מעותיו של חבירו ויושב לו במדינת הים. אבל משום חששא דשובר לא הוה מסיק אדעתא לומר כן, ומשום הכי הקשה לו ליחוש לשובר! ותירץ לו: התם כדאמרינן שלא יהא כל אחד ואחד כו'.

ואם אמר תנו נזקקין — לכאורה פירוש: תנו החוב. והיינו כרב הונא בריה דרב יהושע, דהיכא דחייב מודה נזקקין. וצריך עיון: אמאי שבק לישנא ד"חייב מודה"? ושמא לכך נקט האי לישנא "תנו" — דשייך בחוב ובמתנה. דאם צוה אביהם ליתומים ליתן מתנה — דנותנין, אם צוה בתורת המחלק נכסיו, מתנה בכולה או במקצתה, ועשה קנין. והכי נמי משמע קצת דבמתנה קמיירי, מדקאמר: "שדה זו" "ומנה זו" נזקקין לו.

ואם אמר תנו נזקקין — ותימה: פשיטא, שאם אמר "תנו" נזקקין, כיון שנתנה במתנה! ואומר רבינו יצחק: (נזקקין איצטריכא ליה) [ד"תנו" דקאמר היינו דהודה שחייב לו]. והא דנקט לישנא ד"תנו" — משום דמסיים ביה: "שדה זו" ו"מנה זו" דשייך ביה "תנו". ועוד איכא הודאה דלא סגי דלא אמר בהו "תנו" או "אתם עדי", כגון שהודה מעצמו. והא דאמרינן בפרק "גט פשוט" (בבא בתרא קעד,ב): שביב מרע שאמר "תנו מנה לפלוני", אמר "תנו" — נותנין, לא אמר "תנו" — אין נותנין, אדם עשוי שלא להשביע את בניו. אבל תבעוהו והודה — אפילו בלא "אתם עדי" ולא אמר "תנו" — נותנין, דאין אדם משטה בשעת מיתה, כדמובח בשילהי פרק "גט פשוט" (שם קעה,ב). **אמר** רב אשי הלכך אודוקוקי כו' דאמר רבא הלכתא אין נזקקין — פירוש: בעלמא היכא דאיכא למיחש לצרורי, כמו מילתא דרב אסי — אין נזקקין לנכסי יתומים. ואי אדזקיקנא, פירוש: היכא דנזקקין, כגון "שדה זו" ו"מנה זו", דאמר רבא: נזקקין ואין מעמידין אפוטרופוס — בהא לא סבירא לן כרבא, אלא מוקמינן אפוטרופוס. דאמרי נהרדעי: בכולהו נזקקין ומעמידין אפוטרופוס, לבר ממנמצאת שדה שאינה שלו, דאחזוקי שיקרא לא מיזדקיקנא, ואין צריך להעמיד אפוטרופוס. ואם תאמר: דבפרק "הגוזל" בתרא (בבא קמא קיב,א): בר חמוה דרבי ירמיה טרק גלי באפיה דרבי ירמיה, אתא לקמיה דרבי אבא. אמר ליה: שלו תובע. אמר ליה: והא מייתינא סהדי דאחזקי בחיי אבוה! [אמר ליה]: וכי מקבלין עדות שלא בפני בעל דין? ומאי שנא משמעתין, דהיכא דנמצאת שאינה שלו מזקיקין ומקבלין עדות, אף על פי שהיתומים קטנים? ויש לומר: דהתם מתחלה היתה של אביו דיתום, כי נמי איכא סהדי דאחזיק — אין לנו לקבל עדות זה. ואין אחזוקי סהדי בשיקרא, דשמא שום תנאי היה לאביו עמו להחזיק [אף על פי] שהוא שלו. אבל בשמעתין, דנמצאת שדה שאינה שלו, שהעדים מעידים שגזלה — הלכך לא מחזקינן סהדי בשקרי שמא לא גזלה, אלא ודאי גזלה. וליכא למימר שמא חזר ולקחה, כיון דבגזילה בא לידו — לא אמרינן שמא חזר ולקחה, כי הדבר ברור שהאב גזלה ואינו של אביו, ושפיר נקבל העדות דגזלה האב שלא בפני בעל דין, כיון שהדבר ברור לנו שאין השדה של אביו. וכן בהך ד"הגוזל בתרא" (שם עמוד ב) דקאמר רבי יהושע: תנוק שתקף בעבדי אביו וירד לתוך שדה חברו, ואמר "שלי הוא" — אין אומרים לו: המתן עד שיגדיל, אלא מוציאין אותו מתחת ידו. ומסיק התלמוד דהתם: דמפקינן מיניה, דלא קיימא אחזקה דאבוה. משמע דאיכא מילי דמקבלין עדות שלא בפני בעל דין. ולכך נראה, דהיכא דחייב מודה ממולה על פה — דנזקקין, ויעידו עדים ששמעו הודאת האב בפני בית דין, ויגבו משל היתומים החוב על פי העדות. ולא אמר אין מקבלין עדות אלא בפני בעל דין, כיון שהדבר ברור בלא שום גמגום שהודה האב, דמי לנמצאת שאינה שלו. ומידו מדררא דממונא הבאה מחמת יתומים, כי נמי ידעינן בברור שלא התפיסו צרורי — כל החוב הבא מחמת היתומים אין נזקקין, כדאיתא פרק "שור שנגח ארבעה וחמשה" (בבא קמא לט,א) דשור שהזיק פטור, מטעם דאין נזקקין. ופירש רבינו יצחק: דלא שייך צרורי, ומכל מקום אין נזקקין, דאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין. **ואין** מעמידין אפוטרופוס — כיון דאמר: "שדה זו" ו"מנה זו" — אין צריך להעמיד אפוטרופוס לידע אם פרע אם לאו, ויש לו שובר. ומעמידין האפוטרופוס לידע אם פרע אם לאו ויש לו שובר, ויעמידו האפוטרופוס לבקש השובר בין חפצי המת, או למצוא שום עדות התפסת צרורי. ואם תאמר: כיון דאמר "תנו", אפילו אינו חייב כלום — יתנו לו, כיון דמצוה מחמת מיתה הוא, ויהא מתנה בעלמא! ויש לומר: שהוא סבור להתחייב בשביל חובו ולא לשום מתנה, הלכך אין לתת אותה אלא למי שמתחייב לו. וכן משמע פרק "גט פשוט" (בבא בתרא קעד,ב) על הדיא שהבאתי לעיל: אמר "תנו" — קיימיה לשטריה, אלמא, דמשום שיודע לו, כשאמר "תנו" — באילו נתקיים השטר, אבל אם לא היה חייב — לא היה נותן בתורת מתנה.

אמרי נהרדעי בכולהו נזקקין ומעמידין אפוטרופוס — פירוש בכולהו — "שדה זו" ו"מנה זו".

אילימא בבעל חוב גוי — דלא בעי למינטר עד דגדלי, מי צאית להמתין ימי הכרזה? **תא שמע** — דתניא לעיל גבי הכרזה: על מנת ליתן לאשה כו'. **מי צאית** — לימי הכרזה? **רבא אמר** — הא דאין נזקקין לנכסי יתומין. **משום שובר** — דשמא שובר היה לאביהם על השטר הזה, שפרעו, ויתומים אין יודעין היכן הוא. **הנפרעת שלא בפניו** — כגון ששלח לה בעל גט ממדינת הים. **לא שנו** — דבית דין יורדין לנכסי אדם שלא בפניו, אלא כתובת אשה משום חינא, אבל בעל חוב — ימתין עד שיחזור. **ואם אמר אביהן תנו** — נזקקין. **שדה זו ומנה זו** — אם אמר "תנו שדה זו לפלוני בחובו" או "מנה זו" — נזקקין ליתן לו, ואין צריך להעמיד אפוטרופוס ליתומים על כך. **שדה סתם ומנה סתם נזקקין ומעמידין אפוטרופוס** — ליתומין, לברור להן חלק יפה, ולהגבות את זה מן הזיבורית. **אבל נמצאת** — ביד היתומים שדה אחת שלא היתה של אביהן, אלא גזולה — נזקקין להוציא גזילה מידם, ואין צריך אפוטרופוס. **בכולהו** — אפילו "שדה זו ומנה זו" נזקקין ומעמידין אפוטרופוס. בר ממנמצאת שאינה שלו, דאין צריך אפוטרופוס, אלא מיד מוציאין אותה מידם, דאחזוקי סהדי המעידים על הגזילה בשקרי — לא מחזקינן.

תְּנַן: שׁוּם הַיְּתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב; בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב גּוֹי - מִי צָאֵית? אֶלָּא פְּשִׁיטָא, בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל; בִּשְׁלָמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ - מוֹקֵי לַהּ בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה, אֶלָּא לְרַב פַּפָּא קַשְׁיָא! - אָמַר לָךְ רַב פַּפָּא, אִי בָּעֵית אֵימָא: כְּתוּבָּה מִשּׁוּם חִינָּא, וְאִי בָּעֵית אֵימָא: בְּבַעַל חוֹב גּוֹי שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. - אִי קִיבֵּל עָלָיו, לִינְטַר לְהוּ עַד דְּגָדְלִי! - שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לְזוֹ וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לְזוֹ. תָּא שְׁמַע: עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ; בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב גּוֹי - מִי צָאֵית? אֶלָּא פְּשִׁיטָא, בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל; בִּשְׁלָמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ - מוֹקֵי לַהּ בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה, אֶלָּא לְרַב פַּפָּא, בִּשְׁלָמָא כְּתוּבָּה - מִשּׁוּם חִינָּא, אֶלָּא בַּעַל חוֹב קַשְׁיָא! - לְעוֹלָם בְּבַעַל חוֹב גּוֹי, וּכְגוֹן שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. - אִי קִיבֵּל עָלָיו, לִינְטַר לְהוּ עַד דְּגָדְלִי! - שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לְזוֹ וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לְזוֹ. רָבָא אָמַר: מִשּׁוּם שׁוֹבֵר. אֲמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרָבָא: וּמִי חָיְישִׁינַן לְשׁוֹבֵר? וְהָתְנַן: הַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה; וְאָמַר רַבִּי אַחָא שַׁר הַבִּירָה: מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא לְאַנְטוֹכְיָא, וְאָמַר: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא כְּתוּבַּת אִשָּׁה מִשּׁוּם חִינָּא, אֲבָל בַּעַל חוֹב - לֹא, וְרַבָּה אָמַר רַב נַחְמָן: אֲפִילּוּ בַּעַל חוֹב נַמִּי; וְאִי חָיְישַׁתְּ לְשׁוֹבֵר, הָתָם נַמִּי נַיְחוּשׁ! אֲמַר לֵיהּ: הָתָם בִּדְאָמְרִינַן טַעְמָא - שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד נוֹטֵל מְעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ וְהוֹלֵךְ וְיוֹשֵׁב לוֹ בְּמְדִינַת הַיָּם. אָמַר רָבָא, הִלְכְתָא: אֵין נִזְקָקִין לְנִכְסֵי יְתוֹמִין, וְאִם אָמַר: "תְּנוּ" - נִזְקָקִין; "שָׂדֶה זוֹ" וּ"מָנֶה זוֹ" - נִזְקָקִין וְאֵין מַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, שָׂדֶה סְתָם וּמָנֶה סְתָם - נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. אָמְרִי נְהַרְדְּעֵי: בְּכוּלְּהוּ נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, לְבַד מִנִּמְצֵאת שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ, דְּאַחֲזוּקֵי סָהֲדֵי בְּשַׁקְרֵי לָא מַחְזְקִינַן. אָמַר רַב אַשִׁי: הִלְכָּךְ אוֹזְדַקְקוּקֵי לָא מִיזְדַקְקִינַן, דְּהָא אָמַר רָבָא: הִלְכְתָא אֵין נִזְקָקִין, וְאִי מִזְדַקְקִינַן - מוֹקְמִינַן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, דְּאָמְרִי נְהַרְדְּעֵי: בְּכוּלְּהוּ נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, לְבַד מִנִּמְצֵאת שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ, דְּאַחֲזוּקֵי סָהֲדֵי בְּשַׁקְרֵי לָא מַחְזְקִינַן.

הגמרא מקשה עתה ממשנתנו על שיטת רב פפא: **תְּנַן** במשנתנו, **שׁוּם הֲיתוֹמִים** – כשבית דין שמים קרקע של יתומים קטנים כדי לגבות ממנה את חוב אביהם, מכריזים עליה **שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שְׁשִׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין** כל יום **בְּבֹקֶר וּבְעֶרֶב**. ויש לברר, **בְּמַאי עָסְקִינַן** – באיזה חוב מדובר, שאין ממתינים בו עד שיגדלו, **אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב כּוֹבְבִים**, שאינו מסכים להמתין עד שיגדלו היתומים, ורוצה לגבות את חובו עתה, **מִי צָאִית** – וכי הוא יציית לנו להמתין לשלשים ימי הכרזה, והלא ירצה לגבות את חובו מיד. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שמדובר **בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל**, שמסכים להמתין לימי ההכרזה, **וּבִשְׁלָמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מוֹקֵי לָהּ** – הוא מעמיד את משנתנו **בְּאופן שֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** – שהודה הלוה קודם מיתתו שלא פרע, ובאופן כזה גובים אף מיתומים קטנים. **אֶלָּא לְרַב פָּפָּא,** האומר שאף כשחייב מודה אין גובים מקטנים, כיון שאינם חייבים במצוות, **קַשְׁיָא,** באיזה אופן עוסקת משנתנו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב פָּפָּא,** שני תירוצים בדבר, **אִי בָּעֵית אֵימָא** – אם תרצה תתרץ שמדובר במשנתנו **בִּכְתוּבָּה,** (פח.), **וּמִשּׁוּם חִינָּא** הקילו חכמים בדבר שיגבוה אף מיתומים קטנים, וכמבואר לעיל (ע"א), שעל ידי זה יתרצו הנשים להינשא. **וְאִי בָּעֵית אֵימָא,** שמדובר **בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל,** ולכן הוא מתרצה להמתין עד שיסתיימו ימי ההכרזה.

מקשה הגמרא על התירוץ השני: **אִי קִיבֵּל עָלָיו** העובד כוכבים את דיני ישראל, **לִינְטַר לְהוּ עַד דְּגָדְלִי** – ימתין להם עד שיגדלו, שהרי בדיני ישראל אין גובים מיתומים קטנים אם אין ריבית אוכלת בהם. מתרצת הגמרא: **שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו** את דיני ישראל **לָזוּז,** לענין ימי הכרזה, **וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּז,** לענין זה שאין גובים מיתומים קטנים.

הגמרא מקשה על רב פפא מברייתא: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בברייתא שהובאה לעיל (כא:) שמכריזים שמכירת הקרקע של היתומים היא **עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ, וּלְבַעַל חוֹב** את **חוֹבוֹ.** ויש לברר, **בְּמַאי עָסְקִינַן** – באיזה אופן עוסקת הברייתא, שמוכרים קרקע של יתומים קטנים, **אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים,** שאינו ממתין בגבייתו עד שיגדלו היתומים, **מִי צָיִית** – וכי יציית לנו להמתין את כל ימי ההכרזה. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שמדובר **בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל,** ואם כן קשה, איך גובה בעל חוב ישראל מיתומים קטנים. **וּבִשְׁלָמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מוֹקֵי לָהּ** – הוא יעמיד את הברייתא **בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה,** ובאופן זה גובים אפילו מיתומים קטנים. **אֶלָּא לְרַב פָּפָּא, בְּשִׁלְמָא** – מובן הדבר לגבי **כְּתוּבָּה** המוזכרת בברייתא, **מִשּׁוּם חִינָּא** הקילו בה חכמים לגבות אף מקטנים, **אֶלָּא בַּעַל חוֹב** המוזכר בברייתא, **קַשְׁיָא.**

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** מדובר **בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּכְגוֹן שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל,** ולכן הוא ממתין עד סוף ימי ההכרזה. תמהה הגמרא: **אִי קִיבֵּל עָלָיו** את דיני ישראל, **לִינְטַר לְהוּ עַד דְּגָדְלִי** – ימתין עד שיגדלו, כדיני ישראל. מתרצת הגמרא: מדובר באופן **שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָזוּז** – להמתין לימי הכרזה, **וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּז** – להמתין עד שיגדלו.

לעיל (ע"א) התבארו שתי סברות לכך שאין גובים מנכסי יתומים קטנים, או כיון שקטנים פטורים ממצות פריעת בעל חוב, או כיון שחוששים שהתפיס הלוה צרורות כסף למלוה. הגמרא מביאה עתה טעם נוסף לכך: **רָבָא אָמַר,** הטעם שאין גובים מנכסי יתומים קטנים הוא **מִשּׁוּם שׁוֹבָר,** שאנו חוששים שמא כבר פרע הלוה למלוה, וכתב לו המלוה שובר, ואילו היתומים הקטנים אינם בקיאים בשטרות אביהם, ולכן אין גובים מהם עד שיגדלו ויוכלו למצוא את השובר.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרָבָא, וּמִי חָיְישִׁינַן** – וכי אנו חוששים **לְשׁוֹבָר, וְהָתְנַן** במשנה בכתובות (פז.), **הַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** – אשה הגובה כתובתה שלא בפני בעלה, כגון ששלח לה בעלה גט ממדינת הים, והיא רוצה לגבות כתובתה מנכסיו הנמצאים כאן, **לֹא תִּפְרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה,** שצריכה להישבע תחילה שלא נפרעה. **וְעל** משנה זו **אָמַר רַבִּי אַחָא שַׁר הַבִּירָה, מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא לְאַנְטוֹכְיָא,** בענין גביית חוב שלא בפני החייב, **וְאָמַר, לֹא שָׁנוּ** במשנה שגובים בשבועה שלא בפניו **אֶלָּא בִּכְתוּבַּת אִשָּׁה, וּמִשּׁוּם חִינָּא, אֲבָל בַּעַל חוֹב** הבא לגבות שלא בפני הלוה, **לֹא** – אינו גובה אפילו בשבועה, אלא ימתין עד שיחזור הלוה עצמו. **(ורבה) [וְרָבָא] אָמַר** בשם **רַב נַחְמָן, אֲפִילּוּ בַּעַל חוֹב נַמִּי** גובה שלא בפניו, ובשבועה. מסיים רב הונא בריה דרב יהושע את קושייתו: **וְאִי חָיְישִׁת** – ואם תאמר שאנו חוששים **לְשׁוֹבָר** שהיה לאביהם, **הָתָם נַמִּי נִיחוּשׁ** – גם שם נחשוש לכך, ומדוע אמר רב נחמן שבעל חוב גובה בשבועה שלא בפני הלוה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבא, **הָתָם כִּדְאָמְרִינַן מַעֲמָא** – בדין זה הטעם שהמלוה גובה שלא בפני הלוה הוא כמבואר שם (פח.), **שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד נוֹטֵל מָעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ** בהלואה, **וְהוֹלֵךְ וְיוֹשֵׁב לוֹ בִּמְדִינַת הַיָּם,** ואינו פורע את חובו, ולא יוכל המלוה לגבות את חובו מנכסי הלוה, ולכן סובר רב נחמן שיכול המלוה להישבע וליטול, אבל במקום שהלוה מת לא שייך חשש זה, וסובר רבא שבאופן כזה חוששים לשובר, ואין המלוה גובה מיתומי הלוה אפילו בשבועה.

הגמרא פוסקת את ההלכה בענין גבייה מנכסי יתומים קטנים: **אָמַר רָבָא, הִלְכְתָא** – ההלכה היא **שֵׁאֵין נִזְקָקִין לִנְכְסֵי יְתוֹמִין** לגבות מהם, כיון שחוששים שפרע הלוה והניח שובר. **וְאִם אָמַר** הלוה לפני מותו 'תְּנוּ' – שיתנו מנכסיו את דמי החוב למלוה, **נִזְקָקִין** לנכסי היתומים לגבות מהם, שהרי הודה שאין החוב פרוע. ממשיך רבא ומחלק: אם אמר הלוה שיתנו למלוה **'שָׁדֶה זוּ', וְכֵן** אם אמר שיתנו לו **'מָנֶה זוּ', נִזְקָקִין** לנכסי היתומים ליטול מהם את אותה שדה או את אותו מנה, **וְאֵין מַעֲמִידִין** ליתומים **אַפּוֹטְרוֹפּוּס.** ואם אמר **'שָׁדֶה סְתָם' וּ'מָנֶה סְתָם', נִזְקָקִין** לנכסי היתומים **וּמַעֲמִידִין** להם **אַפּוֹטְרוֹפּוּס,** שיברור להם חלק יפה, ויתן למלוה את השדה הגרועה או את המנה הגרוע מנכסיהם, כדי שלא יפסידו.

הגמרא מביאה מי שחולק על רבא: **אָמְרִי נְהַרְדְּעֵי, בְּכוּלְּהוּ** – בכל האופנים שהוזכרו לעיל, בין אם אמר מנה ושדה סתם או מנה ושדה זו, **נִזְקָקִין** לגבות מנכסי היתומים, **וּמַעֲמִידִין** להם **אַפּוֹטְרוֹפּוּס,** ושלא כדברי רבא שרק במנה ושדה סתם מעמידים אפוטרופוס, אמנם זהו **לְבַד** – חוץ **מֵאופן שֶׁנִּמְצֵאת שָׁדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ** – שעדים מעידים ששדה זו היתה גזולה ביד אביהם, שאין מעמידים אפוטרופוס ליתומים, אלא מוציאים מהם את השדה, כיון **דְּאַחְזוּקֵי סָהֲדֵי בְּשַׁקְּרֵי לֹא מַחְזְקִינַן** – שאין מחזיקים את העדים ברשעים המעידים שקר, אלא מקבלים את עדותם ומוציאים את השדה מיד היתומים.

הגמרא פוסקת את ההלכה: **אָמַר רַב אַשִׁי, הִלְכָּךְ** – כיון שנחלקו בדבר רבא ונהרדעי, יש לפסוק את ההלכה כך, בסתם חוב שיש על נכסי יתומים, ולא הודה אביהם שהוא חייב ולא אמר 'תנו', **אוֹדֵקוּקֵי לֹא מְזַדְּקְקִינַן** – אין נזקקין לנכסי יתומים לגבות מהם את החוב, **דְּהָא אָמַר רָבָא הִלְכְתָא שֵׁאֵין נִזְקָקִין** לנכסי יתומים. **וְאִי מְזַדְּקְקִינַן** – ובאופן שנזקקים לנכסי יתומים, והיינו כשאמר אביהם 'תנו', אין הלכה כרבא שמחלק לגבי העמדת אפוטרופוס בין אם אמר מנה ושדה זו ובין אם אמר מנה ושדה סתם, אלא בין בזה ובין בזה **מוֹקְמִינַן** – מעמידים **אַפּוֹטְרוֹפּוּס** ליתומים, **דְּאָמְרִי נְהַרְדְּעֵי בְּכוּלְּהוּ נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוּס.** אמנם כל זה הוא **לְבַד** מֵאופן **שֶׁנִּמְצֵאת שָׁדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ,** שמוציאים מידם את הקרקע, כיון **דְּאַחְזוּקֵי סָהֲדֵי בְּשַׁקְּרֵי לֹא מַחְזְקִינַן.**

משנה

משנתנו מביאה תקנות חכמים בגביית חוב מפני חשש הערמה: **הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו, וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה** שהתחייב לאשתו אם יגרשנה, ובודאי לא חל הקדש גמור על מה שכנגד חוב הכתובה, לפי שנכסיו כבר משועבדים לחוב זה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כְּשֶׁיִּגָּרְשֶׁנָּה** – אם ירצה לגרשה, **יִדּוֹר** ממנה **הַנָּאָה**, ובכך לא יוכל לעולם לשוב ולישאנה. משום שיש לחשוש שכל מה שמגרשה אינו אלא ערמה, שהיא תיטול כתובתה מההקדש, וישוב וישאנה ויהיה הכסף שלו. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ** לידור הנאה ממנה, ובגמרא יבואר טעמו.

כֵּיצַד בַּדָּבָר אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אַף הֶעָרֵב לָאִשָּׁה בִּכְתוּבָתָהּ – כתובת אשה שיש אדם שנעשה ערב עליה, **וְהָיָה בַּעֲלָהּ** של האשה **מְגָרְשָׁהּ**, ואין לו נכסים לשלם כתובתה, **יַדִּירֶנָּה הַנָּאָה** ובכך לא יוכל לשוב ולישאנה, מחשש **שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה** הבעל **קִינּוּנְיָא** [–הערמה] **עַל נְכָסִים שֶׁל זֶה** [–של הערב], **וְיַחֲזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ**. כלומר, שמא מגרשה רק כדי שתגבה האשה כתובתה מהערב, ושוב ישאנה ויהיה הכסף שלו.

גמרא

הגמרא מבארת את מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע. שואלת הגמרא: **בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי** – במה נחלקו. משיבה הגמרא: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר, אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר, אֵין אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ**, לפי שהקדש חמור בעיניו שלא להוציא ממנו שלא ביושר. מקשה הגמרא: אם כן שלרבי אליעזר אדם עושה קנוניא על הקדש, **וְאֶלָּא הָא דְּאָמַר רַב הוּנָא, שֶׁכִּיב מֶרַע** [–אדם הנוטה למות] **שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְאָמַר** לאחר מכן, **מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי** ועלי להשיב לו אותו, **נֶאֱמָן,** ואין חוששים ששיקר ונמצא ההקדש נפסד מנה, מפני שחֲזָקָה **אֵין אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל הֶקְדֵּשׁ, לֵימָא כְּתַנָּאֵי אַמְּרָהּ לִשְׁמַעְתֵּיהּ** – האם נאמר ששמועתו תלויה במחלוקת תנאים, ואינה דברי הכל. מתרצת הגמרא: **לָא** – אין דינו תלוי במחלוקת זו, לפי **שַׁעַר כָּאן לָא פְּלִיגִי** רבי אליעזר ורבי יהושע, **אֶלָּא בְּבָרְיָא,** שרק בבריא חשש רבי אליעזר שאדם עושה קנוניא על הקדש, לפי שמה שיטול מההקדש יהיה שלו, **אֲבָל בִּשְׁכִיב מֶרַע, דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ.** מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** שבשכיב מרע ודאי אין לחשוש לקנוניא על ההקדש, לפי שאֵין **אָדָם חוֹטֵא, וְלֹא לוֹ** – אם ההנאה שבאה מהחטא לא תהיה לו אלא לאדם אחר, והשכיב מרע נוטה למות ולא יהנה מהכסף שינטל מההקדש, ולכך ודאי אינו מערים. ואם כן כשאמר רב הונא שאין לחשוש לקנוניא בשכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי, הרי זה לדברי הכל.

אִיכָּא דְּאָמְרִי ביאור אחר במחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע. שאמנם מחלוקתם בבריא בלבד, אך **בְּבָרְיָא דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי (דאין אדם) [דְּאָדָם] עוֹשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל הֶקְדֵּשׁ,** ואם הקדיש נכסיו ומגרש את אשתו, ודאי שיש לחוש שכוונתו להוציא כתובתה מההקדש, **וְהָכָא,** במשנתנו, שנחלקו האם צריך לידור הנאה ממנה כדי שלא יחזור וישאנה, **בְּנֶדֶר שֶׁהוּדַּר בִּפְנֵי רַבִּים קָמִיפַּלְגִי** [–הם נחלקו], האם אפשר להתירו על ידי חכם. **מַר** [–רבי יהושע] **סָבַר, יֵשׁ לוֹ הֲפָרָה,** ולכן אף שיש לחוש לקנוניא אינו צריך לידור, לפי שאין תועלת בכך שאף אם יִדור יחזור ויפר נדרו, **וּמַר** [–רבי אליעזר] **סָבַר, אֵין לוֹ הֲפָרָה,** ולכן אמר שידור הנאה ממנה, וידור בפני רבים כדי שלא יוכל להפירו ולחזור ולישאנה, ועל ידי זה בטל חשש הקנוניא.

מביאה הגמרא ביאור נוסף: **וְאִיכָּעֵית אֵימָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סברו **שֶׁנֶּדֶר שֶׁהוּדַּר בְּרַבִּים** [–בפני רבים] **יֵשׁ לוֹ הֲפָרָה, וְהָכָא,** במשנתנו, שנחלקו במגרש אם ידור הנאה, **בְּנֶדֶר שֶׁהוּדַּר עַל דַּעַת רַבִּים קָמִיפַּלְגִי,** אם יש לו התרת חכם, והיינו בנדר שרבים אומרים לו 'אנו מדירים אותך על דעתנו'. שלרבי אליעזר אין לו הפרה, ולכן אמר שידור הנאה ממנה על דעת רבים ויבטל חשש הקנוניא, אבל לרבי יהושע יש לו הפרה ואין תועלת במה שידור. מקשה הגמרא: לפי שני הביאורים האחרונים, **וְאֶלָּא הָא דְּאָמַר אַמֵּימַר, נָדֵר שֶׁהוּדַּר בְּרַבִּים יֵשׁ לוֹ הֲפָרָה,** אך אם הודר **עַל דַּעַת רַבִּים אֵין לוֹ הֲפָרָה, לֵימָא כְּתַנָּאֵי אַמְּרָהּ לִשְׁמַעְתֵּיהּ,** ואינה דברי הכל. **וְתוּ** – ועוד קשה, מלשון המשנה 'רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ', והרי 'אֵינוֹ מוֹעִיל' מִיבָּעֵי לֵיהּ – היה לו לומר, שהרי אף רבי יהושע מודה שיש צורך בנדר, אלא שסבר שהוא לא יועיל כיון שיכול להפירו. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** מחלוקתם **הָכָא** [–במשנתנו], **בִּשְׁאֵלָה דְּהֶקְדֵּשׁ קָמִיפַּלְגִי,** האם אפשר להשאל על דבר שהקדיש לומר שלא לדעת כן הקדיש. שלרבי אליעזר אין נשאלים על ההקדש, ואפילו יאמר לחכם לא לדעת כן נדרתי והקדש טעות הוא, אין החכם מתיר נדרו, ולכן יש לחוש שהבעל רוצה לחזור מהקדשו, וכיון שאינו יכול לעשות זאת על ידי שאלה לחכם, מערים ומגרש את אשתו להוציא כתובתה מההקדש, ומחזירה. אולם לרבי יהושע נשאלים על ההקדש, ולכן אם רוצה הבעל לחזור מהקדשו יכול להשאל עליו, שזה קל ונוח יותר מלגרש אשתו ולהחזירה, ולכן אין לחוש שמגרש לשם קנוניא. מוביחה הגמרא כביאור זה: **וְהָתַנְיָא** – ואכן כך שנינו בברייתא, **הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר כְּשֶׁהוּא מְגָרְשָׁהּ יִדּוֹר הַנָּאָה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ; וְאָמַר רַבִּי אֱלִעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן,** דברי רבי אליעזר **הֵן הֵן דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי,** ודברי רבי יהושע **הֵן הֵן דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל,** שנחלקו במסכת נזיר (לז:) לגבי הקדש טעות, **שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים הֶקְדֵּשׁ טָעוּת הֶקְדֵּשׁ** – אף שהקדיש אדם דבר בטעות חל ההקדש, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים הֶקְדֵּשׁ טָעוּת אֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ,** והוא הדין לגבי שאלה על ההקדש, שלבית שמאי לא יועיל מה שטוען שלא התכוין להקדיש, שהרי אף כשלא התכוין והקדיש בטעות חל ההקדש, ולבית הלל תועיל השאלה להוכיח שטעה בהקדשו ואינו הקדש.

שנינו במשנה: **וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר וכו'** אף הערב לאשה בכתובתה והיה בעלה מגרשה ידירנה הנאה. מספרת הגמרא: **מִשֶּׁה בַּר עַצְרִי** [–שם אדם] **עָרְבָא דְּכַלְּתֵיהּ הָוָה** – היה ערב לכלתו על הכתובה שהתחייב לה בנו, **וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ** [–בנו, בעל כלתו זו], **צוּרְבָּא מְרַבָּנַן הָוָה, וּדְחִיקָא לֵיהּ מִילְּתָא** – תלמיד חכם היה, והיה דחוק בפרנסתו. **אָמַר אַבַּיֵי, לֵיכָּא דְּנַסְבֵי עָצָה לְרַב הוּנָא דְּלִיגְרֵשׁ לְדִכְיָתְהוּ** – וכי אין מי שישיא עצה לרב הונא שיגרש את אשתו, **וְהִיא תִּיתְבַּע כְּתוּבָּתָהּ מֵאֲבוּהָ** – מהערב משה בר עצרי אביו של רב הונא, שהרי לרב הונא בעלה לא היה נכסים לפורעה, **וְלַהֲדְרָהּ מִיהָדְרִי** – וישוב רב הונא וישאנה, ויתפרנס בכסף זה. **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לאביי, **וְהָאֲנַן יִדּוֹר הַנָּאָה תְּנַן** – והרי שנינו שהמגרש אשתו ויש ערב לכתובתה, ידור הנאה בכדי שלא יוכל להחזירה. **וְאַבַּיֵי** יענה על כך, **אָטוּ כָּל דְּמִגְרַשׁ בְּבֵי דִּינָא מְגָרֵשׁ** – וכי כל המגרש עושה זאת בבית דין, שהם ידירוהו הנאה, הלא רב הונא יכול לגרש את אשתו בצינעה בלא לידור הנאה. מספרת הגמרא: **לְסוֹף אִיגְלַאי מִלְּתָא** [–התברר] דְּרב הונא **כֹּהֵן הָוָה,** ואסור בגרושה, ואם היה מגרשה לא היה יכול לישאנה שוב, ואם כן אינו יכול להערים וליטול כתובתה מאביו. **אָמַר אַבַּיֵי, כָּתַר עַנְיָא אָזְלָא עַנְיוּתָא** – מליצה היא, אחרי העני רודפת העניות, כלומר לא די לו בעניותו, אלא אף אי אפשר להשיאו עצה שירוח לו.

מקשה הגמרא: **וּמִי** [–והאם] **אָמַר אַבַּיֵי הָכִי,** שראוי להשיא עצה לרב הונא להערים וליטול את הכתובה מאביו, **וְהָאָמַר**

המשך בעמוד קס

רש"י

משנה ידור הנאה — ידור שלא יחזירנה לעולם. דשמא משום ערמה מגרש לה, שתגבה כתובתה מן ההקדש ויחזירנה. **קינוניא** = ערמה. **גמרא** **לימא כתנאי אמרה לשמעתיה** — ולאו דברי הכל היא? **אלא בבריא** — דהתם קאמר רבי אליעזר דאדם עושה קינוניא על ההקדש, משום דמאי דשקיל מהקדש ליהוי דידיה. **אבל בשכיב מרע** — דלמיתה קאי. **אין אדם חוטא ולא לו** — להרויח בשביל אחר לא יחטא. **רבי אליעזר סבר** — כיון דמדרינן ליה ברבים שלא יחזירנה — שוב אין לו הפרה, הלכך מהני הנדר, ומדרינן. **יש לו הפרה** — ומשום הכי אינו צריך, דהא לא מהני מידי. **על דעת רבים** — שאומרים לו: נדור. **בשאלה דהקדש פליגי** — רבי אליעזר סבר: אין נשאלין על ההקדש לחכם. ואפילו אומר לו לחכם: לא לדעת כן נדרתי, והקדש טעות הוא — אפילו הכי אין חכם מתיר נדרו. הלכך, זה המגרש את אשתו בהקדישו — מתחרט, ואינו מוצא חכם שיתירנו, ולכך עושה קינוניא זו. ורבי יהושע סבר: נשאלין על הקדש. והכא אינו צריך לידור הנאה, דאי משום קינוניא הוה עביד, הוה מתשיל על נדריה, ולא בעי לגרשה. **והתניא** — בניחותא, דבשאלה פליגי. **הן הן דברי בית שמאי הן הן כו'** — מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע היינו נמי מחלוקת בית שמאי ובית הלל. **הקדש טעות הקדש** — ואין שאלה להקדש. הקדש טעות — כגון "שור לבן היוצא מביתי הקדש" ונמצא שחור. **אטו כל דמגרש בבי דינא מגרש** — שיאמרו לו: דור הנאה? ילך בצנעה ויגרשנה! **דכהן הוה** — רב הונא, ואי הוה מגרשה לא מצי לאהדורה. **כרבן שמעון בן גמליאל** — במסכת כתובות (צה,ב): האומר בשעת מיתה "נכסיי לך ואחריך לפלוני", וירד הראשון ומכר [ואכל כו'], רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין לשני אלא מה ששייר הראשון. והכא נמי הוי רשע ערום.

תוספות

לכי יגרשנה ידור הנאה — תימה לרבי: למה ידור הנאה? וכי מה הוא עושה? והלא אינו רוצה שגובה מן ההקדש, ואדרבה לאשה היה לו לקונסה, שגובה מן ההקדש! ויש לומר: כיון דחיישינן שמא עשה קינוניא על ההקדש או על הערב שהבניס בערבות — לדידה לא קנסוה רבנן, ולו ראוי לדור, כדי לידע [אם] כוונתו להערים ולא תועיל לו כוונתו שהדירוה.

אלא הא דאמר רב הונא שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן כו' — ואם תאמר: והרי בפרק בתרא דבבא בתרא (קעה,א) מוקי למלתיה דרב הונא בדנקיט שטרא, ואם כן היכי שייך הכא חששא דקינוניא? הרי השטר מקויים ביד פלוני, ובודאי קושטא קאמר! ויש לומר: דעל כרחך איכא חששא דקינוניא. דאי לא אמר "מנה לפלוני בידי", אפילו היה לו שטר בידו — לא יטול אלא בשבועה, והשתא דאמר "מנה לפלוני בידי" — נוטל בלא שבועה. והכי נמי איתא בפרק "שבועת הדיינין" (שבועות מב,ב) גבי הא דתנן: נשבעין לקטן ולהקדש. ומפרש בגמרא עלה: להקדש — ליפרע מנכסי הקדש. [ופריק], תנינא: מנכסים משועבדים לא תפרע אלא בשבועה, מה לי משועבד להדיוט מה לי משועבד לגבוה? סלקא דעתך אמינא להדיוט הוא דאדם עושה קינוניא להדיוט, אבל להקדש אין אדם עושה קינוניא להקדש, קא משמע לן. והא אמר רב הונא: שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר "מנה לפלוני בידי" — נאמן, חזקה אין אדם עושה קינוניא על ההקדש! הני מילי שכיב מרע, דאין אדם חוטא ולא לו אבל בריא אדם עושה קינוניא להקדש. אלמא אשכחן התם קינוניא גבי שבועה, הכי נמי אמרינן הכא. מיהו, תימה: לפי מאי דמסיק התם, דווקא בשכיב מרע אמר רב הונא דאין אדם עושה קינוניא להקדש, אבל בריא — אדם עושה קינוניא להקדש. והכא אמר דבבריא פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע, ואמר רבי יהושע דאין אדם עושה קינוניא להקדש, ואם כן נימא דרב הונא דלא כרבי יהושע! ויש לומר: דקינוניא זוטרתי, כגון להפטר עצמו משבועה — בריא עושה קינוניא להקדש. ומכל מקום מייתי שפיר ממילתא דרב הונא על מתניתין מכל שכן דאפילו קינוניא בשבועה אמר רב הונא דאין אדם עושה להקדש. [כל שכן קינוניא דמתניתין לגרש אשתו]. **דחזקה** אין אדם חוטא ולא לו — לכך נאמן להגבותו בלא שבועה, ואף על גב דאין נזקקין מנכסים משועבדים ומהקדש דהוי כמשעבדי, כדאיתא בפרק "שבועת הדיינין" (שבועות מב,ב), אלא בשבועה.

משנה הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כְּשֶׁיְּגָרְשֶׁנָּה יִדּוֹר הֲנָאָה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ. כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: אַף הֶעֱרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ וְהָיָה בַּעֲלָהּ מְגָרְשָׁהּ - יַדִּירֶנָּה הֲנָאָה, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל נְכָסִים שֶׁל זֶה וְיַחֲזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ. **גמרא** בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר: אֵין אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ. - וְאֶלָּא הָא דְּאָמַר רַב הוּנָא: שְׁכִיב מְרַע שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְאָמַר: "מָנֶה לְפְלוֹנִי בְּיָדִי" - נֶאֱמָן, חֲזָקָה אֵין עוֹשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל הֶקְדֵּשׁ, לֵימָא כְּתַנָּאֵי אֲמָרָה לִשְׁמַעְתֵּיהּ? - לָא, עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי אֶלָּא בְּבָרִיא, אֲבָל בִּשְׁכִיב מְרַע - דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ, מַאי טַעְמָא? אֵין אָדָם חוֹטֵא וְלֹא לוֹ. אִיכָּא דְּאָמְרִי: בְּבָרִיא דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּאֵין אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּנְיָא עַל הֶקְדֵּשׁ; וְהָכָא בְּגֵדֶר שֶׁהוּדַּר בְּרַבִּים קָמִיפַּלְגִי, מָר סָבַר: יֵשׁ לוֹ הֲפָרָה, וּמָר סָבַר: אֵין לוֹ הֲפָרָה. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא גֵּדֶר שֶׁהוּדַּר בְּרַבִּים יֵשׁ לוֹ הֲפָרָה, וְהָכָא בְּגֵדֶר שֶׁהוּדַּר עַל דַּעַת רַבִּים קָמִיפַּלְגִי. - וְאֶלָּא הָא דְּאָמַר אַמֵּימָר: גֵּדֶר שֶׁהוּדַּר בְּרַבִּים יֵשׁ לוֹ הֲפָרָה, עַל דַּעַת רַבִּים אֵין לוֹ הֲפָרָה - לֵימָא כְּתַנָּאֵי אֲמָרָהּ לִשְׁמַעְתֵּיהּ? וְתוּ, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, "אֵינוֹ מוֹעִיל" מִיבָּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא הָכָא בִּשְׁאֵלָה דְּהֶקְדֵּשׁ קָמִיפַּלְגִי. וְהָתַנְיָא: הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כְּשֶׁהוּא מְגָרְשָׁהּ יִדּוֹר הֲנָאָה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ; וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: הֵן הֵן דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: הֶקְדֵּשׁ טָעוּת - הֶקְדֵּשׁ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הֶקְדֵּשׁ טָעוּת אֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ. "וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר" וכו'. מֹשֶׁה בַּר עָצְרֵי עָרְבָא דְּכָלְתֵּיהּ הֲוָה, וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ צוּרְבָא מֵרַבָּנַן הֲוָה, וּדְחִיקָא לֵיהּ מִילְתָא. אָמַר אַבַּיֵּי: לֵיכָּא דְּנָסְבִי עֲצָה לְרַב הוּנָא, דְּלִיגָרֵשׁ לִדְבֵיתְהוּ וְתִיתְבַּע כְּתוּבָּתָהּ מֵאֲבוּהּ, וּלְהָדְרָהּ מִיהַדְרִי? אֲמַר לֵיהּ רָבָא: וְהָאֲנַן יִדּוֹר הֲנָאָה תְּנַן! - וְאַבַּיֵּי: אַטּוּ כָּל דְּמִגְרַשׁ, בְּבֵי דִּינָא מְגָרֵשׁ? לְסוֹף אִינְגְּלֵאי מִלְּתָא דְּכֹהֵן הֲוָה, אֲמַר אַבַּיֵּי: בָּתַר עָנְיָא אָזְלָא עֲנִיּוּתָא. וּמִי אֲמַר אַבַּיֵּי הָכִי? וְהָאֲמַר אַבַּיֵּי: אֵיזֶהוּ רָשָׁע עָרוּם? זֶה הַמַּשִּׂיא עֲצָה לְמִכּוֹר בִּנְכָסִים כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל! - בְּרֵיהּ שָׁאנֵי, וְצוּרְבָא מֵרַבָּנַן שָׁאנֵי. וְתֵיפּוֹק לֵיהּ דְּעָרֵב דִּכְתוּבָּה לָא מִשְׁתַּעְבֵּד!

קבלן

וכיון דלא חיישינן שעשה קינוניא להודות כמה חייב — כמו כן אין לחוש כאן שמגרש אשתו ולחזור ולישאנה, שאין סברא שיעשה קינוניא על ההקדש גבי גירושין יותר משכיב מרע.

מר סבר יש לו הפרה — ואם תאמר: נהי נמי דיש לו הפרה, מכל מקום קיימא לן דצריך לפרט הנדר, ואם כן אי אתי קמי חכם לא מיפר ליה! ויש לומר: דאין צריך לפרט הנדר כי אם הלשון שנדר בו, אבל אין צריך לפרש למה נדר. ולא דמי לההיא דגיטין פרק "השולח" (לה,ב) גבי כהן שנשא אשה בעבירה, דאמר עלה: נודר ועובד, יורד ומגרש. דאמרת עלה דצריך לפרש. ומשום הכי לא מתיר ליה חכם, שהרי התם הוא נודר שלא יהנה מאשתו פסולה, כשיבא לפני חכם ומפרש לו נדרו — לא יתיר לו. אבל הכא לא ימנע מלהתיר, אפילו אם ישמע הלשון שנדר.

כשאלה דהקדש קמיפלגי — פירוש: דלרבי יהושע יש שאלה, לפיכך אין צריך להדיר הנאה מאשתו אם יגרשנה, דלא חיישינן דמשום קינוניא לגבות מן ההקדש הוא מגרשה, דלמה לו לגרשה? ישאל על ההקדש, ויהיה הקדש בטעות, ואז לא יהיה הקדש. ותימה קצת: דקיימא לן בבית הלל, דהקדש בטעות לא הוי הקדש, ואם כן יש שאלה, ואם כן היאך קאמר רב הונא דבבריא אדם עושה קינוניא להקדש? ולמה יעשה קינוניא, כיון דמצי שאיל על ההקדש כמו שאמר רבי יהושע! ולפי מה דפרישית לעיל ניחא, דקינוניא דשבועה דבר שהוא קל — עביד, ולא ישאל על הקדשו. אבל גבי גירשה, כי האי לגרש אשתו כדי להחזירה — לא עביד, כיון דמצי שאיל על הקדשו. **ותיפוק** ליה דערב הוא וכו' — תימה: אמאי לא פריך הכי כל הני פירכות אמתניתין! ויש לומר: דעל מתניתין לא רצה להקשות, לפי שהיה פשוט לתרץ דהוה ליה ואשתדיף.

ערב תנן הקדש תנן לוקח מהו — תימה לרבי: וכי לא ידע שבבל התלמוד דאשה גובה כתובתה מן הלקוחות? ונהרדעי דאמרי נמי לא גביא, אמאי אינה גובה מן הלקוחות? ושמא יש לומר: שמכר נכסיו וגירשה מיד, לכך היה חושש משום קינוניא. אבל אם היה המכר קודם הרבה מן הגירושין, שגירשה לאחר זמן — לא היינו חוששין מן הקנוניא.

הפודה פודה — לפירוש רש"י משמע דהיינו האי דמפרש אחר כך: הקדיש תשעים והיה חובו מנה — מוסיף עוד דינר. ואין הלשון משמע כן. לפיכך נראה לפרש דהכא מיירי שאין בחוב כנגד הנכסים, אלא מיירי כגון הקדיש מאה והיה בחובו תשעים מנה. והכי פירושו: הפודה, כל הרוצה לפדות — יפדה מן ההקדש ויתן כנגד המותר שהנכסים יתירים על החוב. ויצאו כל הנכסים לחולין על ידי כך, שהרי כנגד החוב לא חל ההקדש, והיה נראה שפדה הכל, ולא אמרינן שיצא הקדש בלא פדיון. והפודה יתן לאשה כתובתה או לבעל חוב.

מוסיף עוד דינר כו' — פירש רש"י: בעל חוב יוסיף להלוותו דינר, ופודה הנכסים האלו. משמע לפירושו שהבעל חוב עצמו פודה. ואין לשון המשנה משמע כן, דקתני: על מנת ליתן כו'. לכן נראה לפרש: שהלוה יוסיף להלוות עוד דינר, ופודה הנכסים האלו כדי ליתן לאשה כתובתה ולבעל חוב חובו. **משום** דרבי אבהו — מכאן מביא רש"י ראייה דהא דאמר רבא (כתובות נט,ב) הקדש מפקיע מידי שיעבוד — דוקא הקדש דקדושת הגוף דחמיר, אבל קדושת דמים — לא. דהא הכא, דמן הדין אין הקדש חל על הנכסים כיון דמשועבדים הם, ואין צריך פדיון אלא משום דרבי אבהו שלא יאמרו כו'. וספק ביד מורי אם הלוה אין לו כי אם מטלטלין, דהיינו קדושת דמים, והקדישן הלוה — אם יחול הקדש אם לא. דודאי אם מכרן המכר — מכר, ולא יתפוס המלוה מיד הלוקח, לפי שאין שיעבוד המלוה על המטלטלין. אבל הקדש, ספק הוא אם יחול עליהן. ואין להוכיח מהא דפירש רש"י אהא דאמר רבא (בבא קמא לג,ב): עשה שורו אפותיקי והקדישו אין בעל חוב גובה הימנו — דדוקא קדושת הגוף הוא דמפקיע מידי שיעבוד, אבל קדושת דמים לא. משמע אפילו מטלטלין אין ההקדש חל עלייהו אם הוא קדושת דמים. אין זו ראייה, דאפשר להעמידה כגון שהקנה למלוה מטלטלי אגב מקרקעי, דכהאי גונא חל שיעבוד המלוה על המטלטלין, כדאיתא פרק "חזקת הבתים" (בבא בתרא מד,ב), ואפילו מן הלוקח יגבה. ונראה דמתניתין מיירי בכל נכסי, בין מקרקעי בין ממטלטלי, וקאמר דלא יחול ההקדש, ואין צריכין פדיון אלא משום דרבי אבהו.

ואם לאו אינו פודה — פירש רש"י: ואם לאו, דחובו יותר מהקדישו — לאו אדעתא דהכי אוזפיה ליה עליו, הלכך לא גבי מהקדש. לישנא אחרינא: ואם לאו אינו פודה אלא בלא פדיון יקח והראשון שמעתי והוא עיקר, עד כאן לשונו. אבל בתוספתא דמכילתין משמע כלישנא בתרא, דתני בהדיא: ואם לאו — אין הקדשו כלום.

עד פלגא — יש לישבו כשתי לשונות. דכיון שאינו שוה אלא בציר מפלגא — ודאי לאו אדעתא דהכי אוזפיה. וללישנא בתרא, כיון דהחוב טפי מפלגא — לא חל הקדש עליו, ולא שייך שמא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון.

קַבְּלָן הָוֶה. - הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: קַבְּלָן אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נְכָסִים לַלְוֶה - מִשְׁתַּעְבֵּד, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: אִית לֵיהּ - מִשְׁתַּעְבֵּד, לֵית לֵיהּ - לָא מִשְׁתַּעְבֵּד, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? - אִיבָּעְיָא אֵימָא: רַב הוּנָא הָוֶה לֵיהּ וְאִישְׁתַּדּוּף. וְאִיבָּעְיָא אֵימָא: אַבָּא לְגַבֵּיהּ בְּרֵיהּ שַׁעֲבָדָהּ מְשַׁעְבֵּד נַפְשֵׁיהּ. דְּאִיתְּמַר: עָרֵב דִּכְתוּבָּה - דִּבְרֵי הַכֹּל לָא מִשְׁתַּעְבֵּד. קַבְּלָן דְּבַעַל חוֹב - דִּבְרֵי הַכֹּל מִשְׁתַּעְבֵּד. עָרֵב דְּבַעַל חוֹב וְקַבְּלָן דִּכְתוּבָּה - פְּלִיגִי, אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר: אִית לֵיהּ נְכָסֵי לַלְוֶה - מִשְׁתַּעְבֵּד, לֵית לֵיהּ - לָא מִשְׁתַּעְבֵּד, וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר: אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ - מִשְׁתַּעְבֵּד. וְהִלְכְתָא בְּכוּלְּהוּ: אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ - נַמִי מִשְׁתַּעְבֵּד, לְבַר מֵעָרֵב דִּכְתוּבָּה, דְּאַף עַל גַּב דְּאִית לֵיהּ - לָא מִשְׁתַּעְבֵּד, מַאי טַעְמָא? מִצְוָה קָעָבֵיד וְלָא מִידֵּי חַסְרֵיהּ. הַהוּא גַּבְרָא דְּזִבְנִינְהוּ לְנִכְסֵיהּ וְקָא גָּרְשָׁהּ לִדְבֵיתְהוּ, שְׁלָחָהּ רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא: עָרֵב תְּנַן, הֶקְדֵּשׁ תְּנַן, לוֹקֵחַ מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ: תַּנָּא כִּי רוֹכְלָא נִיחְשֵׁב וְנִיזִּיל? גְּהַרְדְּעֵי אָמְרִי: דִּתְנַן תְּנַן, דְּלָא תְּנַן לָא תְּנַן. אֲמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא: מַאי טַעְמָא דְּגַהַרְדְּעֵי? בִּשְׁלָמָא הֶקְדֵּשׁ - מִשּׁוּם רֶיוַח דְּהֶקְדֵּשׁ, עָרֵב נַמִי מִצְוָה הוּא דַּעֲבַד וְלָאו מִידֵּי חַסְרֵיהּ. אֶלָּא לוֹקֵחַ, מִכְּדֵי מֵידַע יָדַע דְּכָל חַד וְחַד אִיכָּא עֲלֵיהּ כְּתוּבָּה, אַמַּאי נַיזִּיל וְנַיזְבּוּן? אִיהוּ הוּא דְּאַפְסִיד אַנַּפְשֵׁיהּ! **מִשְׁנָה** הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב - אֵין הָאִשָּׁה יְכוֹלָה לִגְבּוֹת כְּתוּבָּתָהּ מִן הַהֶקְדֵּשׁ, וְלֹא בַּעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ, אֶלָּא הַפּוֹדֶה פּוֹדֶה עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ. הִקְדִּישׁ תִּשְׁעִים מָנֶה וְהָיָה חוֹבוֹ מֵאָה מָנֶה - מוֹסִיף עוֹד דִּינָר, וּפוֹדֶה אֶת הַנְּכָסִים הָאֵלּוּ עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ. **גְּמָרָא** לָמָּה לִי לְמֵימַר "הַפּוֹדֶה פּוֹדֶה"? - מִשּׁוּם דְּרַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן. מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרִבְּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל; דְּתַנְיָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אִם הָיָה חוֹבוֹ כְּנֶגֶד הֶקְדֵּשׁוֹ - פּוֹדֶה, וְאִם לָאו - אֵינוֹ פּוֹדֶה. וְרַבָּנַן, עַד כַּמָּה? אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: עַד פַּלְגָא. **מִשְׁנָה** אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ חַיָּבֵי עֲרָכִין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ, נוֹתְנִין לוֹ מְזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם וְכִסּוּת שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, מִטָּה מוּצַעַת וְסַנְדָּלָיו וּתְפִלָּיו; לוֹ, אֲבָל לֹא לְאִשְׁתּוֹ וּלְבָנָיו. אִם הָיָה אוּמָּן - נוֹתֵן לוֹ שְׁנֵי כְּלֵי אוּמָּנוּת מִכָּל מִין וּמִין, חָרָשׁ - נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מַצְעָדִין וּשְׁנֵי מְגֵירוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם הָיָה אִיכָּר - נוֹתֵן לוֹ צְמִדוֹ, חֲמֹר - נוֹתֵן לוֹ חֲמוֹרוֹ. הָיָה לוֹ מִין אֶחָד מְרוּבֶּה וּמִין אֶחָד מוּעָט - אֵין אוֹמֵר לְמְכּוֹר אֶת הַמְּרוּבֶּה וְלִיקַּח מִן הַמּוּעָט, אֶלָּא נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מִינִין מִן הַמְּרוּבֶּה וְכָל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַמּוּעָט. הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו - מַעֲלִין לוֹ תְּפִילָּיו. **גְּמָרָא** מַאי טַעְמָא? דְּאָמַר קְרָא:

קבלן הוה — שהתפיסה רב הונא מטלטלי לכתובתה, והיא השלימתו לאביו. והיינו קבלן, שנושא ונותן ביד. **אי לית ליה** — נכסי ללוה בשעת הלואה — לא נגמר ומשעבד נפשיה. **דאיתמר** — לעיל קאי, דאמרן: הניחא למאן דאמר קבלן וכו'. **ערב דכתובה דברי הכל לא משתעבד** — דמצוה קא עביד לזווגם, ולא מידי מחסר לה, דהא לא יהיבא זוזי. **ולא מידי חסרה** — גרסינן. **ערב תנן** — דחיישינן שמא יעשו קנוניא עליו, וידור הנאה. **לוקח מהו** — מי חיישינן לקנוניא, שלאחר שתטרוף זו קרקע מן הלוקח — יחזירנה, וידור הנאה? **כרוכלא ליחשוב וליזיל** — כסוחר זה שמונה מעותיו? כלומר, תנא הני והוא הדין ללוקח. **ניזיל וניזבון** — בתמיה, וכי היה לו לקנות? **משנה והיתה עליו כתובת אשה** — שקדמו גירושין להקדש, דליכא קינוניא. **אלא הפודה פודה** — בעלים פודין אותן מן ההקדש בזול, בדינר או בדבר מועט, על מנת לשלם. דודאי לא חייל עלייהו הקדש, שהרי אינו שלו. והאי דבר מועט — משום גזירה הוא כדמפרש בגמרא. **מוסיף עוד דינר** — בעל חוב יוסיף עוד להלוותו דינר לזה, ופודה את הנכסים האלו. **גמרא למה לי למימר הפודה פודה** — תשקול אשה ובעל חוב בלא פדיון, דהא לא חל הקדש עלייהו, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו! **דרבי אבהו** — בפרק בתרא (ערכין לג,א). **אם חובו כנגד הקדישו פודה** — בדבר מועט, כדאמרן. השתא איכא למימר כי אוזפיה מעיקרא — אדעתא למיגביה מהנך נכסי אוזפיה. ואי לאו, דחובו יותר מהקדישו — לאו אדעתא דהכי אוזפיה אלא המוני מהמניה, הלכך לא גבי מהקדש. לישנא אחרינא: ואם לאו — אינו פודה, אלא בלא פדיון יקח. והראשון שמעתי, והוא עיקר. **ורבנן עד כמה** — סבירא להו דאדעתא דהני נכסי אוזפיה. **עד פלגא** — אבל בציר מפלגא לא. **משנה ממשכנין אותו** — גזבר נכנס לבתיהן ונוטל בעל כרחן. **מזון וכסות ומטה ותפילין** — אבולהו משיירינן לו מעות לקנותן אם אין לו. **מכל מין ומין** — שיש (לו) אומנות שצריכה ארבע וחמש כלים. **מעצדין** = דלדור"ש. מגירה = שייג"א, סכין מלא פגימות וחותך מהר, כעין שיש לעושי מסריקות. **צמדו** — צמד בקר הן כלי אומנתו. **מין אחד הרבה ומין אחד מועט** — כגון שלשה מעצדים ומגירה אחת, נותן שנים מן המרובה והשלישית לגזבר. **וכל שיש לו מן המועט** — כמה שיש לו, ולא זבנינא ליה אחריתי. דכי היכי דעד השתא הוה סגי ליה בהכי — השתא נמי תיסגי ליה. **המקדיש נכסיו** — תפילין בכלל נכסיו. **מעלין לו תפיליו** — ופודה אותן.

גמרא

"ואם

מתרצת הגמרא: משה בר עצרי ׳ערב קַבְלָן׳ הֲוָה, והיינו שרב הונא נתן מטלטלין לאשתו כשנשאו, כמשכון לגביית הכתובה, והיא נתנתם לערב. וערב קבלן משתעבד לכתובה. מקשה הגמרא: הָנִיחָא – תירוץ זה טוב לְמַאן דְּאָמַר שערב קַבְלָן, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ [–שאין לו] נְכָסִים לַלְוֶה בשעת ההלואה, מְשַׁתַּעְבַּד הערב קבלן, לכך משה בר עצרי השתעבד. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שאם אִית לֵיהּ [–יש לו] ללוה נכסים, מְשַׁתַּעְבַּד הערב, ואם לֵית לֵיהּ ללוה נכסים, לָא מִשְׁתַּעְבַּד הערב באמירתו, שכיון שאין ללוה ממה לפרוע אין הערב גומר בדעתו להשתעבד, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, כלומר, הלא משה בר עצרי לא השתעבד ומדוע היה עליו לשלם את הכתובה, שהרי לרב הונא לא היו נכסים אף בנישואיו, כשם שלא היו לו עתה. מתרצת הגמרא: אִיבָּעֵית אֵימָא, רַב הוּנָא הֲוָה לֵיהּ נכסים בנישואיו, וְאִישְׁתַּדּוּף [–והתקלקלו], ולכך אביו שהיה ערב קבלן השתעבד. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, אַבָּא לְגַבֵּיהּ בְּרֵיהּ, שֵׁיעַבּוּדֵי מְשַׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ – אבא שנעשה ערב לבנו, משעבד עצמו אף כשאין לבן נכסים, מפני חיבת בנו.

לעיל בסמוך הוזכרה מחלוקת אם ערב קבלן משתעבד כשאין ללוה נכסים בשעת ההלואה. הגמרא מביאה מחלוקת זו: דְּאִיתְּמַר, עֲרֵב דִּכְתוּבָּה, דִּבְרֵי הַכֹּל לָא מִשְׁתַּעְבַּד, לפי שיש שני חסרונות בהשתעבדותו: **א.** שיתכן שנהיה ערב רק כדי לעשות מצוה שינשאו זה לזה. **ב.** שלא חיסר לאשה כלום. וערב קַבְלָן דְּבַעַל חוֹב [שאינו כתובה], דִּבְרֵי הַכֹּל מִשְׁתַּעְבַּד, לפי שיש שתי מעלות בהשתעבדותו: **א.** שנעשה ׳ערב קבלן׳. **ב.** שחיסר ממון למלוה. אולם עֲרֵב סתם דְּבַעַל חוֹב, וְערב קַבְלָן דִּכְתוּבָּה, פְּלִיגִי [–נחלקו] בזה אמוראים, לפי שיש בכל אחד מעלה וחיסרון. אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – יש מי שאומר, שאם אִית לֵיהּ נְכָסֵי לַלְוֶה בשעת ההלואה, מִשְׁתַּעְבַּד הערב, ואם לֵית לֵיהּ, לָא מִשְׁתַּעְבַּד הערב. וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נכסים ללוה, מִשְׁתַּעְבַּד הערב. מסיימת הגמרא: וְהִלְכְתָּא, בְּכוּלְּהוּ – בכל סוגי הערבויות, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נכסים ללוה, נַמִּי מִשְׁתַּעְבַּד הערב. לְבַר [–חוץ] מֵעֲרֵב סתם דִּכְתוּבָּה, דְּאַף עַל גַּב דְּאִית לֵיהּ, לָא מִשְׁתַּעְבַּד הערב. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא שערב סתם לא משתעבד לכתובה, מִצְוָה קָעָבִיד – יתכן שנעשה ערב רק לעשות מצוה, שיתרצו להנשא זה לזה, ולא התכוין להשתעבד. וְעוד, שלֹא מִידִּי (חסריה) [חִסְרָהּ] – שלא חיסר דבר לאשה בהשתעבדותו.

במשנה הובאו שני אופנים שעל המגרש לידור מאשתו מחשש קנוניא. הגמרא דנה בחשש נוסף: הַהוּא גַּבְרָא, דְּזַבְנִינְהוּ לְנִכְסֵיהּ, ומיד אחר כך קָא גָרְשָׁהּ לְדִבְרֵיתְהוּ [–לאשתו]. שָׁלְחָהּ [–את המעשה] רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְקַמֵּיהּ [–לפני] דְּרַב פָּפָא, ושאלו, עֲרֵב תְּנַן, הֶקְדֵּשׁ תְּנַן – לגבי ערב ולגבי הקדש שנינו שעל הבעל לידור הנאה מחשש קנוניא, אולם לגבי לוֹקֵחַ, מַהוּ, האם יש לחוש שהבעל מגרש רק כדי שהאשה תטרוף מהלוקח קרקע המשועבדת לכתובה, ואחר כך יחזיר את אשתו, ועליו לידור הנאה למנוע חשש זה. אָמַר לֵיהּ רב פפא לרב יוסף, תַּנָּא כִּי רוֹכְלָא נִיחְשֵׁיב וְנַיְזִיל – וכי התנא הוא כסוחר המונה מעותיו שילך וימנה כל פרט ופרט, ודאי התנא נקט שני אופנים וכן הדין בלוקח.

אך נְהַרְדְּעֵי אָמְרִי, דְּתָנַן תָּנַן, דְּלֹא תָּנַן לֹא תָּנַן – מה ששנינו שנינו, ומה שלא שנינו לא שנינו. כלומר, אין להוסיף חששות שאינם במשנה, ובלוקח אין להדיר את הבעל מחשש קנוניא. אָמַר רַב מִשְׁרַשְׁיָא, מַאי טַעְמָא דִּנְהַרְדְּעֵי לחלק בין הקדש וערב לבין לוקח, בִּשְׁלָמָא בְּהֶקְדֵּשׁ יש לתקן תקנה מחשש קנוניא, מִשּׁוּם רֵיוַח דְּהֶקְדֵּשׁ – שההקדש לא יפסיד, וכן בְּעֲרֵב נַמִּי יש לתקן תקנה, משום שמְצִוָּה הוּא דְּעָבֵד בערבותו שסייע לזווגם, וְלָאו מִידִּי (חסריה) [חִסְרָהּ] – וגם לא חיסר לאשה דבר, ולכן תיקנו שידירה הבעל הנאה, שלא יפסיד הערב וימנעו מלעשות מצוה. אֶלָּא לוֹקֵחַ, מִכְּדֵי מִידַּע יָדַע דְּכָל חַד וְחַד אִיכָּא עֲלֵיהּ כְּתוּבָּה – הרי בודאי ידע שכל הנושא אשה יש עליו כתובה, אַמַּאי נַיְזִיל וְנַיְזְבּוֹן – מדוע הלך וקנה את הנכסים המשועבדים, אִיהוּ הוּא דְּאַפְסִיד אַנַּפְשֵׁיהּ – הוא הפסיד לעצמו, ואין לנו לדאוג לתקנתו, ולכך גובה האשה בלא שידור הבעל.

משנה

לעיל (ע״א) שנינו, שאשה גובה כתובתה מנכסים שהקדיש בעלה. משנתנו מבארת אופן הגבייה: הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו, וגרש אשתו לפני כן, וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה עומדת לפרעון, וְכן אם יש עליו כַּעַל חוֹב התובע חובו, אֵין הָאִשָּׁה יְכוֹלָה לִגְבּוֹת כְּתוּבָּתָהּ מִן הַהֶקְדֵּשׁ בלא פדיון, וְלֹא הַבַּעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ, אֶלָּא הַפּוֹדֶה, שהוא הבעלים שהקדיש, פּוֹדֶה הנכסים מההקדש בזול, בדינר או בדבר מועט, עַל מְנָת לִיתֵּן אותם לָאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ. והטעם, לפי שבודאי לא חל ההקדש, שהרי הנכסים משועבדים לחוב ואינם של הבעלים ואין בידו להקדישם, ומכל מקום גזרו לפדותם בדבר מועט, ובגמרא יבואר הטעם. כגון שהִקְדִּישׁ נכסים השוים תִּשְׁעִים מָנֶה, וְהָיָה חוֹבוֹ מֵאָה מָנֶה, מוֹסִיף הבעלים ולוה עוֹד דִּינָר מהמלוה, וּפוֹדֶה אֶת הַנְּכָסִים הָאֵלּוּ באותו דינר, עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ.

גמרא

הגמרא מבארת מדוע צריך לפדות בדבר מועט. מקשה הגמרא: לָמָּה לִי לְמֵימַר ׳הַפּוֹדֶה פּוֹדֶה׳, שמבואר שצריך לפדות הנכסים, הרי כיון שהם משועבדים לחוב, אין ביד הבעלים להקדישם ולא חל עליהם הקדש, והיה לאשה או למלוה ליטלם בלא פדיון. מתרצת הגמרא: אכן הפדיון אינו מעיקר הדין, אלא מִשּׁוּם דְּרַבִּי אֲבָהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, חששו חכמים שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ ראינו שהֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן. ולכך גזרו כאן שלא להוציאם מהקדש בלא כלום, אלא לפדותם בדבר מועט.

שנינו במשנה, הקדיש תשעים מנה וחובו מאה מנה, מוסיף דינר ופודה את הנכסים. הגמרא מביאה מחלוקת בזה: מַתְנִיתִין דְּלֹא כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. דְּתַנְיָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם הָיָה חוֹבוֹ כְּנֶגֶד הֶקְדֵּשׁוֹ – אם החוב כשווי ההקדש, פּוֹדֶה בדבר מועט, וכמו שהתבאר, לפי שכשהלוה המלוה היתה דעתו לגבות חובו מהנכסים, שהרי יש בהם כדי פרעון, ונמצא שהנכסים השתעבדו וההקדש אינו חל עליהם. וְאִם לָאו, שחובו יותר מהקדש, אֵינוֹ פּוֹדֶה – אינו רשאי לפדות ולגבות חובו מההקדש, שהרי מה שיותר משווי הנכסים אין למלוה מהיכן לגבות, ולא הלוה על דעת הנכסים אלא האמין לו שישלם, ולכן אומרים אנו שאף כנגד הנכסים לא הלוהו על דעתם אלא בנאמנות. מבררת הגמרא: וּלְרַבָּנָן החולקים על רבן שמעון בן גמליאל, עַד כַּמָּה יהיה שווי הנכסים פחותים מסכום החוב, ועדיין נאמר שהמלוה הלוהו על דעת לגבות מהם. משיבה הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, עַד פַּלְגָא – עד שיהיה שווי הנכסים מחצית מהחוב, לפי שפעמים הקרקע נמכרת פי שנים משויה. אבל פחות מכך, בודאי לא על דעת הנכסים הלוהו, ואינו פודה כלל מן ההקדש.

משנה

המעריך עצמו ואין בידו לשלם, הגזבר נוטל חפציו, ומוכרם, ופורע בדמיהם את החוב. משנתינו מבארת מה אין רשאי הגזבר ליטול: אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ (כא.) חַיָּבֵי עֲרָכִין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ – הגזבר נוטל בחובו חפצים מביתו, מכל מקום נוֹתְנִין לוֹ

המשך בעמוד לה

'**וְאִם מָךְ הוּא מַעֲרֶכֶךָ** וגו', עַל פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן' (ויקרא כז ח), כלומר, אם אין לנודר לשלם כפי הערך הקצוב בתורה, ישלם כפי שתשיג ידו. ודרשו חכמים, 'ואם מך' אם איש עני הוא, 'הוא מערכך' **הַחֲייֵהוּ מַעֲרֶכֶךָ,** כלומר, אף לאחר שתיטול ממנו את הערך שנדר, עדיין ישאר 'הוא', שישאר בקיומו ובחיותו, למדנו שיש לתת לנודר כדי חיותו.

שנינו במשנה: **לוֹ אֲבָל לֹא לְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וכו',** שאין מניחים להם את הדברים שבמשנה. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא.** משיבה הגמרא: שכן משמע 'הוא מַעֲרֶכֶךָ', דווקא למעריך עצמו צריך להשאיר כדי חיותו, **וְלֹא אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו מַעֲרֶכֶךָ.**

שנינו במשנה: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם הָיָה אִיכָּר נוֹתֵן לוֹ צִמְדוֹ [וכו'],** חמר נותן לו חמורו. אכן תנא קמא לא הזכירם, ולדעתו הגזבר נוטלם ואינם ככלי אומנות. הגמרא מבארת טעמו: **וְרַבָּנַן** [הוא תנא קמא], טעמם מפני שה**נָּהוּ** – צמד וחמור, **לָאו כְּלֵי אוּמָנוּת נִינְהוּ, אֶלָּא נְכָסִים נִינְהוּ.**

שנינו במשנה: **הָיָה לוֹ מִין אֶחָד [וכו']**. כלומר, מכל סוג של כלי אומנותו מניחים לו שני כלים, ואם ממין אחד יש לו שלשה ומהמין השני יש לו אחד, נוטלים מידו את השלישי שבמרובה, ואין נותנים לו מעות לקנות כלי נוסף מהמועט. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא,** שהרי **כִּי הֵיכִי דְּסַגֵּי לֵיהּ עַד הַשְׁתָּא** – כשם שהיה די לו עד עתה באחד במין המועט, **הַשְׁתָּא נַמִּי סַגֵּי לֵיהּ** – מעתה גם כן יהיה די לו בו, ומדוע היה צד לומר שנקנה עבורו את הכלי החסר. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא, עַד הַאידָּנָא דַּהֲוָה לֵיהּ לְאוֹשׁוּלֵי** – עד עתה שהיה לו מהמרובה כלי מיותר שהיה יכול להשאילו לאחרים, **הָווּ מוֹשְׁלֵי לֵיהּ** – תמורת זה היו משאילים לו מהמין המועט, כגון שהיו לו שלש מעצדין ומגירה אחת, היה משאיל את המעצד המיותר ותמורתו היו נותנים לו מגירה, ונמצא שהיו לו שנים מכל מין, **הַשְׁתָּא דְּלֵיכָּא דְּמַשֵּׁיל לֵיהּ לֹא** – אבל עתה שניטול את השלישי מהמין המרובה, אין לו ממנו להשאיל, ולא ישאילו לו מהמין המועט, ולכך עלינו לקנות לו את החסר, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין חוששים לכך, אלא נוטלים הימנו את השלישי שבמין המרובה, ואין קונים לו את החסר שבמין המועט.

שנינו במשנה: **הַמַּקְדִּישׁ אֶת נְכָסָיו מַעֲלִין לוֹ תְּפִילִין.** כלומר, גם התפילין קדושות ועליו לפדותם. מספרת הגמרא: **הַהוּא גַּבְרָא דְּזַבְּנִינְהוּ** [–שמכר] **לְנִכְסֵיהּ. אֲתָא** – בא אותו אדם **לְקַמֵּיהּ דְּרַב יֵימַר, אָמַר לְהוּ** רב יימר לעומדים לפניו, **סְלִיקוּ לֵיהּ תְּפִילִין** – חילצו לאדם זה את התפילין מראשו עד שיפדם מהלוקח בדמים. מקשה הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** הגמרא במה שהביאה מעשה זה, הלא **מַתְנִיתִין הִיא,** ששנינו בה **הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו מַעֲלִין** [–שמין] **לוֹ תְּפִילָיו** ועליו לפדותם, לפי שהם בכלל נכסיו, ואם כן גם לגבי מכר הם בכלל נכסיו. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא, הָתָם הוּא דְּסָבַר מִצְוָה קָא עָבִידְנָא** – דווקא שם, לענין הקדש, ודאי כוונתו גם על התפילין, לפי שסבור שעושה מצוה שנותנם לבדק הבית, **אֲבָל לְעִנְיַן זַבּוּנֵי** [–מכירה], שאין מצוה בכך, **מִצְוָה דְּגוּפֵיהּ לֹא זַבִּין אִינִישׁ** – מן הסתם אין אדם מוכר מצוה שבגופו, ואינם מכורים, **קָא מַשְׁמַע לָן** רב ימר, שאף במוכר נכסיו התפילין מכורים.

משנה

משנתנו ממשיכה לדון אלו דברים אין הגזבר רשאי ליטול: **אֶחָד הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְאֶחָד הַמַּעֲרִיךְ עַצְמוֹ, אֵין לוֹ** – לגזבר רשות ליטול **בִּכְסוּת אִשְׁתּוֹ, וְלֹא בִּכְסוּת בָּנָיו,** לפי שאינם של המקדיש והמעריך. **וְלֹא בְּצֶבַע שֶׁצָּבַע לִשְׁמָן** – בבגדים שצבען לשם מלבוש לאשתו או בניו אף שלא לבשום, **וְלֹא בְּסַנְדָּלִים חֲדָשִׁים שֶׁלְּקָחָן לִשְׁמָן** [–לשם אשתו ובניו] אף שעוד לא נעלום, לפי שהם בחזקתם משעה שנקנו עבורם.

המשנה דנה במעריך שבאים למשכנו, לגבי אופן שומת נכסיו: **אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ** לגבי יתומים, כשבית דין מוכרים את נכסיהם ומביאים להם תמורתם, **עֲבָדִים נִמְכָּרִין בִּכְסוּתָן לְשֶׁבַח** – שקונים מנכסי היתומים כסות יפה לעבד השייך להם, בכדי שימכר בדמים יתרים, לפי **שֶׁאִם תִּלָּקַח לוֹ כְּסוּת בְּשֹׁלְשִׁים דִּינָר,** העבד יהיה **מְשׁוּבָּח מָנֶה** [–מאה דינרים] מכפי שהיה לפני כן. **וְכֵן פָּרָה** כשבאים למכרה, **אִם מַמְתִּינִין** [–משהים] **אוֹתָהּ לָאִיטְלִים** [–ליום השוק], **מְשׁוּבַּחַת הִיא** – יהיה שוייה יותר משוייה עתה, **וְכֵן מַרְגָּלִית, אִם מַעֲלִין אוֹתָהּ לַכְּרָךְ** שדרך סוחרים לבוא לשם, **מְשׁוּבַּחַת הִיא.** מכל מקום לגבי שומת נכסי המעריך אין שמים כן, כגון עני שהעריך עצמו שנותן כפי שתשיג ידו, ויש לו עבד הנמכר בעשרים, אין רואים כאילו קונים עבורו כסות בשלושים והוא משביח מנה ושוה מאה ועשרים, ונמצא שעליו לתת להקדש תשעים, אלא **אֵין לְהַקְדֵּשׁ אֶלָּא מְקוֹמוֹ** – לפי השווי במקום שהוא עתה, ואין אומרים במרגלית שיעלוה לכרך, **וְשַׁעָתוֹ** – ולפי השווי בזמן הפדיון, ואין אומרים בעבד ופרה שאם ימתינו יהיו שוים יותר.

גמרא

הגמרא מבארת מנין שאין להקדש אלא מקומו ושעתו: **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בכתוב (ויקרא כז כג) 'וְנָתַן אֶת הָעֲרֵכְךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַה'', ודרשו חכמים, 'בַּיּוֹם הַהוּא' מלמדנו **שֶׁלֹּא יְשַׁהֶה מַרְגָּלִית לְכַלִּים.** כלומר, אדם קל ועני שהעריך שנידון בהישג יד, ויש ברשותו מרגלית, לא ישהה אותה הגזבר לומר לו שילך איתה לכרך ויתן כפי שוייה שם, אלא נותן רק כשוייה כאן. ומהמשך הכתוב 'קֹדֶשׁ לַה'', משמע שאף כל דבר שהוא קודש לה', כגון **סְתָם הֶקְדֵּישׁוֹת** שהם **לְבֶדֶק הַבַּיִת,** אין הגזבר רשאי להמתין ולמוכרם במקום ובזמן היוקר, שמא מתוך כך יארע להם אונס ויופסד ההקדש.

הדרן עלך שום היתומים

פרק שביעי - אין מקדישין

המקדיש שדהו, ובא לפדותה, אינו נותן להקדש כפי שוייה, אלא, בעד כל חלקת שדה הראוי לזרוע בה סאה שעורים יתן חמשים שקל, כמו שכתוב (ויקרא כז טז) 'וְאִם מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַה' וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף', אמנם אינו נותן סכום זה אלא כשפודה מיד לאחר היובל, אבל אם פודה כמה שנים לאחר היובל, מחשב כמה שנים נשארו עד היובל ונותן לפי חשבון שהוא סלע [–שקל] ופונדיון לכל שנה ושנה עד היובל. ואם בא לפדותה שנה אחת קודם היובל, אינו פודה לפי חשבון, אלא בחמשים שקל.

משנה

בפרק זה יתבאר דין פדיון שדה אחוזה:

אֵין מַקְדִּישִׁין שדה אחוזה **לִפְנֵי הַיּוֹבֵל** אם נשארו **פָּחוֹת מִשְׁתֵּי שָׁנִים** עד היובל, **וְלֹא גּוֹאֲלִין** – ואין פודים אותה מן ההקדש **אַחַר הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה אַחַת.**

אֵין מְחַשְּׁבִין חֲדָשִׁים לַהֶקְדֵּשׁ – הבא לפדות שדה מהקדש באמצע השנה, אינו מחשב כמה חדשים כבר עברו משנה זו וינכה להקדש מסך שנה זו, אלא משלם להקדש כאילו בא לפדותה בתחילת השנה. **אֲבָל** באופן שיש ריוח להקדש בחישוב החדשים שעברו, אז **הֶקְדֵּשׁ מְחַשֵּׁב** את **הַחֲדָשִׁים.**

המשך בעמוד יז

גמרא הוא — דרשינן: החייהו. דהכי משמע: הוא יהיה קיים מערכך. **עד האידנא דהוה ליה** — מעצד יתירה לאשולי, הוו מושלי ליה מגירות. **סליקו ליה תפילין** — חלצו לו תפילין מראשו עד שיפדם בדמים. **מצוה קא עבידנא** — דיהיבנא לבדק הבית, והילכך אבל נכסיה הוה דעתיה. **משנה אין לו לא בכסות אשתו** — שאינו שלו. **לשמן** — לשם אשתו ובניו. **סנדלים חדשים** — רבותא קא משמע לן, [דאף על גב] דעדיין לא נעלום הרי הן בחזקתן משעת לקיחה. **אף על פי שאמרו עבדים נמכרים [בכסותן] לשכח** — דכסות יפה שלהן משבחת ומעלה דמיהן. כגון גבי נכסי יתומים, שאם תילקח לעבד כסות בשלשים דינר הוא משביח מנה על דמים שהוא שוה עכשיו. **לאיטלים** — יום השוק. **לכרך** — שדרך סוחרים לבא שם. **אין לו להקדש אלא מקומו** — במרגלית. **ושעתו** — בעבד ופרה, שהמעריך עצמו ומך הוא ונידון בהשג יד, ולפי מה שיש לו נותן להקדש, והיה לו עבד הנישום עכשיו עשרים זוז — אין אומרים: רואין כאילו לוקחין לו כסות בשלשים זוז והוא משביח מנה, ונמכר במאה ועשרים זוז, ונמצאו דמי העבד תשעים זוז, וכן יתן זה להקדש. אלא לפי שעתו שמין אותו, וכן פרה, וכן מרגלית בכפר אין שמין אותה אלא לפי מקומה. **גמרא שלא ישהה מרגלית לקלים** — לאדם קל ועני שהעריך עצמו, ויש לו מרגלית — לא ישהנה לו גיזבר, לומר: העלה אותה לכרך, ולפי אותן הדמים תן. אלא לפי מה ששוה כאן שמין, וזה משהה אותה וימכרנה כמה שיראה, ולפי דמים ששמאוה יתן. שהרי בזמן שהעריכו כהן לא היה לו יותר.

אין להקדש אלא מקומו ושעתו — ואם תאמר: אם כן, למה צריך להמתין שום להקדש ששים יום? והרי בכל הני דהכא אין ממתינין, אף על גב דהוי רווחא דהקדש! ואין לומר דהכא מיירי בשהקדיש כל נכסיו, ומשום הכי לא שייך הכרזה. זה אינו, דהא תניא בתוספתא דפרקין דאפילו לא הקדיש אלא מרגלית לבדה כך הדין, דאין ממתינין! ויש לומר: דהכא מיירי במטלטלין, ואיתא (בהנושא) [בפרק "אלמנה ניזונת"] (כתובות ק,ב) דאין מכריזין על אלו שמא יגנבו. אבל רישא דמתניתין דמצריך הכרזה ששים יום — מיירי בקרקעות.

"וְאִם כָּךְ הוּא מֵעֲרֶכֶךָ" - הַחַיֵּהוּ מֵעֲרֶכֶךָ. "אֲבָל לֹא לְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו" וכו'. מַאי מַעְמָא? הוּא מֵעֲרֶכֶךָ, וְלֹא אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו מֵעֲרֶכֶךָ. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם הָיָה אִיכָּר - נוֹתֵן לוֹ צִמְדוֹ". וְרַבָּנַן? הָנְהוּ לָאו כְּלֵי אוּמָּנוּת נִינְהוּ, אֶלָּא נְכָסִים נִינְהוּ. "הָיָה לוֹ מִין אֶחָד". פְּשִׁיטָא, כִּי הֵיכִי דְּסַגֵּי לֵיהּ עַד הָשְׁתָּא, הָשְׁתָּא נַמִּי סַגֵּי לֵיהּ! - מַהוּ דְּתֵימָא: עַד הָאִידָּנָא דַּהֲוָה לֵיהּ לְאוֹשׁוּלֵי - הֲוָה מוֹשְׁלֵי לֵיהּ, הָשְׁתָּא דְּלֵיכָּא דְּמָשֵׁיל לֵיהּ - לָא, קָא מַשְׁמַע לָן. "הַמַּקְדִּישׁ אֶת נְכָסָיו - מַעֲלִין לוֹ תְּפִילִין". הַהוּא גַּבְרָא דְּזַבְּנִינְהוּ לְנִכְסֵיהּ, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יֵימָר, אֲמַר לְהוּ: סְלִיקוּ לֵיהּ תְּפִילִין. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? מַתְנִיתִין הִיא: הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו - מַעֲלִין לוֹ תְּפִילָיו! - מַהוּ דְּתֵימָא: הָתָם הוּא דְּסָבַר מִצְוָה קָא עָבֵידְנָא, אֲבָל לְעָנְיַן זַבּוּנֵי - מִצְוָה דְּגוּפֵיהּ לָא זַבֵּין אִינִישׁ, קָא מַשְׁמַע לָן. **משנה** אֶחָד הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְאֶחָד הַמַּעֲרִיךְ עַצְמוֹ, אֵין לוֹ בִּכְסוּת אִשְׁתּוֹ וְלֹא בִּכְסוּת בָּנָיו, וְלֹא בְּצֶבַע שֶׁצָּבַע לִשְׁמָן, וְלֹא בְּסַנְדָּלִים חֲדָשִׁים שֶׁלְּקָחָן לִשְׁמָן. אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: עֲבָדִים נִמְכָּרִין בִּכְסוּתָן לְשֶׁבַח, שֶׁאִם תִּלָּקַח לוֹ כְּסוּת בִּשְׁלֹשִׁים דִּינָר מְשׁוּבָּח מֶנֶּה, וְכֵן פָּרָה אִם מַמְתִּינִין אוֹתָהּ לָאִיטַלִּים מְשׁוּבַּחַת הִיא, וְכֵן מַרְגָּלִית אִם מַעֲלִין אוֹתָהּ לַכְּרַךְ מְשׁוּבַּחַת הִיא - אֵין לַהֶקְדֵּשׁ אֶלָּא מְקוֹמוֹ וְשַׁעְתּוֹ. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: "וְנָתַן אֶת הָעֲרֶכְךָ בַּיּוֹם הַהוּא" - שֶׁלֹּא יַשְׁהֶה מַרְגָּלִית לַקַּלִּים; "קֹדֶשׁ לַה'" - סְתָם הֶקְדֵּישׁוֹת לְבֶדֶק הַבַּיִת.

הדרן עלך שום היתומים

משנה אין מקדישין — שדה אחוזה לפני היובל פחות משתי שנים, דכתיב במקדיש שדה אחוזה: "על פי שנים הנותרות", ואין שנים פחות משתים. **ולא גואלין אחר היובל פחות משנה** — מפרש לה בגמרא, רב לטעמיה ושמואל לטעמיה. **ואין מחשבין כו'** — מפרש בגמרא. **אבל הקדש מחשב חדשים** — כלומר, ואם ריוח של הקדש הוא שנחשוב אותה יציאת חצי שנה שיצאה. כי הא דמפרש לקמן, דאקדשה בפלגא דארבעים ותמני, דאי חשבת להדהיא יציאה — הוה ליה פחות משתי שנים לפני היובל, ולא מיפרקא בגירוע אלא בחמשין. ואי לא חשבת אותן חדשים שיצאו — הוה ליה שתי שנים לפני היובל ואיכא פסידא דהקדש, דלא שקיל אלא שני סלעים ושני פונדיונין — הכא ודאי מחשבין אותה ביציאה גמורה. **גמרא** ורמינהו מקדישין בין לפני היובל — דמשמע: אפילו פחות משתי שנים. **רב ושמואל דאמרי תרוייהו אין מקדישין לגאול בגירוע פחות משתי שנים** — המקדיש שדה אחוזה בשנה ראשונה של יובל, ובא לגואלה — נותן בבית כור חמשים סלעים, כדכתיב: "זרע חומר שעורים". ואם הקדישה עשר שנים או עשרים לאחר היובל — מחשבין השנים הנותרות עד היובל הבא, ונותן סלע ופונדיון לכל שנה, כדכתיב (ויקרא כז): "ואם אחר היובל יקדיש שדהו וחשב לו וגו' ונגרע מערכך", והיינו גירוע, שאינו נותן חמשים סלעים. והמקדיש שתי שנים לפני היובל פודה אותה בשני סלעים ושני פונדיונין, כדכתיב: "על פי השנים הנותרות". וכן עולה החשבון של גאולת שדה אחוזה לכל שנה סלע ופונדיון, שהרי אם הקדישה בשנה ראשונה שלאחר היובל היה פודה בחמשים שקל, כדכתיב: "אם משנת היובל יקדיש שדהו" וגו', "משנת" — ולא שנת יובל בכלל, אלמא בשנה שלאחר היובל קאי קרא, וקאמר: יתן חמשים. צא לתשעה וארבעים שנים הבאים עד יובל הבא תשע וארבעים סלעים — נמצא סלע יותר על סלע לכל שנה. חלקיהו לפונדיונין, דבסלע יש ארבעים ושמונה פונדיונין — הרי לכל שנה סלע ופונדיון פחות פונדיון. הילכך, המקדיש שדהו לאחר היובל שתים או שלש שנים נותן לכל שנה עד היובל סלע ופונדיון. ואף על פי שכשתחשוב סלע ופונדיון לארבעים ותשע שנים תמצא חמשים סלע ופונדיון, כגון ארבעים ותשע סלעים וארבעים ותשע פונדיונין, והסלע אינו אלא ארבעים ושמונה פונדיונין — הא פרכינן ליה בבבורות בפרק "יש בכור לנחלה" (נ,א): פונדיון זה מה טיבו? קולבון לפרוטרוט. וקאמרי רב ושמואל דהמקדיש פחות משתי שנים לפני היובל — אין כאן דין גירוע, ואם בא לגאלה — נותן חמשים סלעים. דגבי גירוע כתיב (ויקרא כז): "על פי השנים הנותרות ונגרע", ומיעוט שנים שתים. ועצה טובה קמשמע לן מתניתין, שיהא אדם חס על נכסיו ולא יפדה פחות משתי שנים שלא יפסיד ארבעים ושמונה סלעים. **בשלמא** — לענין מוכר שדהו בשנת היובל עצמה, פליג שמואל עליה דרב, לקמן בפרק "המוכר" (ערכין כט,ב) משום דאיכא למימר קל וחומר. **מי איכא למימר** קל וחומר — הרי אותן הקדושות כבר אין יוצאין מיד הקדש ביובל בלא פדיון, דהא תנן (ערכין כה,ב): הגיע יובל ולא נגאלה — כהנים נבנסין לתוכה ונותנין דמיה להקדש בדק הבית. **כרבי שמעון סבירא ליה** — הילכך איכא למימר קל וחומר: קדושה כבר יוצאה עכשיו, אינה קדושה אינו דין שלא תקדש?

ורב

הדרן עלך שום היתומים

אין מַקְדִּישִׁין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, וְלֹא גּוֹאֲלִין אַחַר הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה אַחַת. אֵין מְחַשְּׁבִין חֲדָשִׁים לַהֶקְדֵּשׁ, אֲבָל הֶקְדֵּשׁ מְחַשֵּׁב חֲדָשִׁים. **גמרא** וּרְמִינְהוּ: מַקְדִּישִׁין בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל, וּבִשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ לֹא יַקְדִּישׁ, וְאִם הִקְדִּישׁ - אֵינָהּ קְדוֹשָׁה! רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: אֵין מַקְדִּישִׁין לִיגָּאֵל בְּגֵירוּעַ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים; וְכֵיוָן דְּאֵין מַקְדִּישִׁין לִיגָּאֵל בְּגֵירוּעַ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים - יְהֵא אָדָם חַס עַל נְכָסָיו וְאַל יַקְדִּישׁ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים. אִיתְּמַר: הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ - רַב אָמַר: קְדוֹשָׁה וְנוֹתֵן חֲמִשִּׁים, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵינָהּ קְדוֹשָׁה כָּל עִיקָּר. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: בִּשְׁלָמָא לְעָנְיַן מְכִירָה דְּפָלֵיג שְׁמוּאֵל עֲלֵיהּ דְּרַב, אִיכָּא לְמֵימַר קַל וָחוֹמֶר: וּמַה מְכוּרָה כְּבָר יוֹצֵאָה עַכְשָׁיו, שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּימָּכֵר? אֶלָּא הָכָא, מִי אִיכָּא לְמֵימַר קַל וָחוֹמֶר? וְהָא תְּנַן: הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה - כֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ וְנוֹתְנִין דָּמֶיהָ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה! - שְׁמוּאֵל כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר: נִכְנָסִין וְלֹא נוֹתְנִין.

ורב

תוספות

ארבעים ותשע סלעים לארבעים ותשע שנים — פש לך סלע דהוא ארבעים ושמונה פונדיון, וזהו פונדיון שמביא לקלבון, כדאיתא בבכורות (נ,א). אבל אם הוא גואל בפחות משתי שנים לפני היובל — אינו מגרע כלום, אלא גואל כור זרע בחמשים סלעים שלימים, כדכתיב (ויקרא כז) "וחשב לו את הכסף על פי שנים הנותרות עד שנת היובל ונגרע מערכך", ומיעוט שנים שתים, אבל משתי שנים אין לו גירוע. לפיכך בא התנא לאשמועינן שיהא אדם חס על נכסיו, ואל יקדיש פחות משתי שנים לפני היובל, שלא יצטרך לגאול בלא גירוע אלא נותן חמשים סלעים שלימים. ואם תאמר, ניתני נמי: אין מקדישין שנה ראשונה של יובל, כדי שיהא חס על נכסיו, דאז נמי גואל בלא גירוע! ויש לומר: דזה לא הוצרך לומר, דיודע המקדיש שאם גואל יגאל בלא גירוע וקביל עילויה, שהרי היא עולה חמשים סלעים לארבעים ותשע שנים, חשבון סלע ופונדיון לשנה. אבל כאן השמיענו, לפי שאין עד היובל כי אם שנה, לפיכך (לא הזהיר) השמיענו התנא שיהא חס על נכסיו ואל יקדיש, שאם יגאל פחות משתי שנים, דאז הוא לפני היובל — אין לו גירוע. ועוד יש לומר: דלפיכך לא תנא נמי אין מקדישין שנה ראשונה של יובל — לפי שיכול להמתין עד שלש שנים לפני היובל, ואז לא יהא צריך ליתן כי אם שלש סלעים ושלש פונדיונין. לפיכך לא הזהיר התנא אלא בפחות משתי שנים, דאז הוא צריך ליתן חמשים סלעים שלימים, ואם המתין עד היובל — לא יחזור עוד לידו. ואם תאמר: מאי קא משמע לן, הא (קתני) מתניתין דמקדישין בין לפני היובל בין לאחר היובל? ויש לומר: דהכי פירושו: דאף על גב דאין השנה מתחיל אלא בראש השנה, מכל מקום יובל אינו מתחיל עד יום כפורים, בין לאחר יובל זה אחר ראש השנה של סוף שנת היובל, לא נאמר ששנת יובל (מערכך) עד יום הכפורים.

סוף סוף לבעלים מי קא הדרא — ואם תאמר: למה ליה לתרוצי הכי? לימא דלית ליה קל וחומר דשמואל! ויש לומר: משום דלקמן (כט,ב) גבי פלוגתא דרב ושמואל דמוכר שדהו בשנת היובל עצמה, קאמר: מאי טעמא דשמואל — קל וחומר, ומה מכורה כבר כו'. ופריך התם: ולרב לא אמר קל וחומר כהאי גונא? והתניא: יכול ימכור בתו כשהיא נערה? אמרת קל וחומר כו'. ומשני: התם לא הדרא ומזבנא, הכא הדרא ומזבנא. אלמא אית להו, אי לאו פירושו הוי צריך רב נמי למילף קל וחומר, כדילפינן ליה במוכר בתו נערה. לפיכך הוצרך הכא לרב לסתור הקל וחומר. והכי פירושו: סוף סוף לבעלים מי קא הדר? וכיון דלא הדר תו לבעלים — תו לא מקדישין כדין שדה אחוזה.

מאי טעמא דרב אמר קרא ואם משנת היובל כו' — ואם תאמר: אמאי הוצרך לפרש טעמא דרב, כיון דסתר קל וחומר דשמואל? דהא שמואל עיקר טעמיה מכח קל וחומר הוא! ויש לומר: דעל כרחך הוצרך לרב לומר דקרא ד"אם משנת היובל" רוצה לומר דשנת היובל בכלל, כרבי בריש פרק "השג יד" (ערכין יח,ב) דאמר: ראשון, וראשון בכלל. דאי אמרת "משנת היובל" — שנה שאחר היובל, כמו שמואל, אם כן שנת היובל עצמה, מאחר שלא דבר בה הכתוב, היה לנו לומר שאם הקדש בא שיגאול בשויה, ולא בסדר שאר השנים שגואלין לפי חשבון בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף. כך פירשו בתוספות. אבל קצת קשה לקמן על זה, ומורי ורבי הרמ"ר פירש: דכיון שלא דבר הכתוב בשנת עצמה של יובל — היה לנו לומר אינה קדושה כמו שאומר שמואל, ולפיכך הוצרך לפרש דרב כרבי סבירא ליה, ד"משנת היובל" ושנת היובל בכלל קאמר. ואם תאמר: כיון דרב סבירא ליה דקרא ד"משנת היובל" ושנת היובל בכלל קאמר — אם כן למה הוצרך לסתור הקל וחומר? דהא קרא בהדיא כתיב דשנת היובל עצמה בכלל! ויש לומר: דאם הקל וחומר טוב — אפילו רבי לא היה אומר ד"משנת היובל" ושנת היובל בכלל קאמר, אלא הייתי אומר: אפילו לרבי, מכח הקל וחומר ד"משנת היובל" שנת שאחר היובל קאמר, כמו שמואל. ומשום הכי ניחא נמי, דמצינו למימר דאפילו שמואל לרבי נמי קאמר דאינה קדושה, דכח הקל וחומר מוציא דלא אמר הכא "משנת היובל" ושנת היובל עצמו. ומשום הכי הוצרך רב יוסף לפרש טעמא דשמואל מכח הקל וחומר. דאי אמרת דקאי פלוגתא דרב ושמואל בפלוגתא דתנאי — זה לא יתכן, אלא ודאי אליבא דרבי פליגי, כדפירשתי טעמייהו. אבל לרבנן — אפילו רב מודה דמקדיש בשנת היובל עצמה אינה קדושה, והכי איתא לקמן בשמעתין.

אמר לך רב הא מני רבנן היא — ואנא דאמרי כרבי. לפירוש התוספות, דמפרשים לעיל דכיון דלא דבר הכתוב בשנת היובל עצמו, היה לנו לומר דאם הקדיש בה הרי היא קדושה ליגאל בשויה — אם כן היאך קאמרי רבנן: בשנת היובל עצמה לא מקדיש, ואם הקדיש אינה קדושה? היה לנו לומר: דאם הקדיש בה — הרי היא קדושה ליגאל בשויה, אבל לפירוש מורי הרמ"ר ניחא. **אי** כרבי פונדיון מאי עבידתיה — ואם תאמר: למה לו למיפרך משום דסבירא ליה כרבי? הוה ליה למיפרך בהדיא לרב מהא דתנן (ערכין כה,א): הקדישה שתי שנים או שלש שנים לפני היובל — נותן סלע ופונדיון לשנה. [ואי] דשנת היובל עצמה קדושה כסדר שאר שני היובל, פונדיון מאי עבידתיה? ויש לומר, דמזה הוה מצי לשנויי: דהיא [רבנן היא], כדמשני לעיל. אבל מרבי פריך שפיר, דרבי אומר כמו שמפרש התלמוד.

דאקדשיה

רש"י

ורב — אמר לך: לרבי שמעון לאו יציאה היא, דסוף סוף לבעלים מי הדרא? **בשלמא לרב היינו דכתיב אם משנת היובל** — חמשים סלעים, אם לאחר היובל — גירוע. **אלא לשמואל מאי אחר היובל** — הא קרא קמא דבעי חמשים נמי לאחר היובל קאי! **אחר אחר** — בגון שתים ושלש שנים אחר היובל איכא גירוע. אבל אקדשה בשתא דבתר יובל — ליכא גירוע. **אינה קדושה ליגאל בגירוע** — שהרי יש כאן יובל שלם. **מכלל** — דהא דקתני בההיא: מקדישין לפני היובל — ליגאל בגירוע קאמר? והא רב ושמואל כו'. **אמר לך רב** — ודאי הא דקתני מקדישין — ודאי ליתן חמשים קאמר, ובשנת היובל אינה קדושה כל עיקר. ולא תיקשי לדידי, דהא מני — רבנן היא, דפליגי עליה דרבי בפרק "השג יד" (ערכין יח,ב), דאמרי: ראשון, ולא ראשון בכלל. **ואנא דאמרי כרבי** — ולשמואל, אפילו לרבי אינה קדושה. דכי אמר רבי מיום הראשון וראשון בכלל — התם הוא דכתיב "ועד", דשייך ביה לשון "מיום". אבל הכא דלא כתיב "ועד" הוה ליה למיכתב "בשנת" — (הכא) מודה רבי דלא הוי בכלל. **אי רבי** — דריש הכא "משנת" ושנת בכלל, אלמא בשנת היובל קאי קרא. וקאמר יתן חמשים סלעים, פונדיון מאי עבידתיה? כי מקדיש עשר או עשרים שנה לפני היובל אמאי [יהיב סלע ופונדיון]? ליתיב סלע לשנה, דכיון דכי מקדיש ופריק ליה בשתא דיובל גופיה לא יהיב אלא חמשין — אשתכח דלא מטא לכל שנה ושנה של יובל אלא סלע, שהרי מכאן ועד יובל הבא חמשים שנה הואי, ושנה זו בכלל. הילכך, כי פריק לה שתים או שלש לפני היובל — סלע הוא דבעי למיתב בכל שנה, ותו לא! **עולה לכאן ולכאן** — שנת היובל היא מיובל שעבר, ומונין אותה שנה אחת ליובל הבא. הילכך עם שנה זו אינן עד שנת יובל הבא אלא ארבעים ותשע, ושנת היובל הבא אינה נמנית עמהן, שהרי יובל משמט בתחילתו. ומכי עייל שנת יובל, אי פריק לה אחֵר — נפקא לכהנים, כדכתיב: "והיה השדה בצאתו ביובל". אשתכח [דאחֵר] הפורה שדה אחוזה בשנת יובל עצמה כשהוקדשה — אינה בידו אלא ארבעים ותשע שנים, וקא יהיב חמשים סלעים, דמטי סלע ופונדיון לכל שנה. **לשמואל** — דאמר דהכא מודה רבי, ד"משנת" ולא שנת בכלל, ואשתא דבתר יובל קאי קרא, וקאמר דיהיב חמשין. **לימא רבי** — דאמר: נותן סלע ופונדיון לשנה. **כרבנן סבירא ליה** — דפליגי עליה דרבי יהודה, דאין שנת יובל שעבר ממנין יובל הבא, ולבד ההוא שתא יש כאן ארבעים ותשע שנים. דאי כרבי יהודה סבירא ליה, דאמר אין ביובל אלא ארבעים ושמונה, לבד משנת יובל שעברה, וקרא בשתא דבתר יובל קאי — אישתכח דיהיב חמשים סלע לארבעים ושמונה שנים, דמטי סלע ושני פונדיון. **בשלמא לשמואל פחות משנה קאמר** — דקא משמע לן מתניתין דבשנת יובל עצמה אם הקדישה — אין צריך ליגאל, דלא קדשה.

באמצע

וְרַב סָבַר: סוֹף סוֹף לַבְּעָלִים מִי קָהֲדָרָא? לַכֹּהֲנִים הוּא דְּנָפְקָא, וְכֹהֲנִים מִשּׁוּלְחַן גָּבוֹהַּ קָא זָכוּ! מַאי טַעְמָא דְּרַב? דְּאָמַר קְרָא: "וְאִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל" - וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל בִּכְלָל. - וּשְׁמוּאֵל: מִי כְּתִיב "וְאִם בְּשְׁנַת הַיּוֹבֵל"? "מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל" כְּתִיב - מִשְּׁנַת שֶׁאַחַר הַיּוֹבֵל. בְּשִׁלְמָא לְרַב, הַיְינוּ דִּכְתִיב: "אִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל" "וְאִם אַחַר הַיּוֹבֵל", אֶלָּא לְשְׁמוּאֵל מַאי "אַחַר הַיּוֹבֵל"? - אַחַר אַחַר. מִיתִּיבֵי: מַקְדִּישִׁין בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל, וּבִשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ לֹא יַקְדִּישׁ, וְאִם הִקְדִּישׁ - אֵינָהּ קְדוֹשָׁה! - אָמַר לָךְ רַב: אֵינָהּ קְדוֹשָׁה בְּגֵירוּעַ, אֲבָל קָדוֹשׁ וְנוֹתְנִין חֲמִשִּׁים. - מִכְּלָל דִּלְפְנֵי הַיּוֹבֵל קְדוֹשָׁה לִיגָּאֵל בְּגֵירוּעַ; וְהָא רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: אֵין מַקְדִּישִׁין לִיגָּאֵל בְּגֵירוּעַ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים! - אָמַר לָךְ רַב: הָא מַנִּי - רַבָּנַן הִיא, וַאֲנָא דַּאֲמַרִי כְּרַבִּי, דְּאָמַר: "רִאשׁוֹן" - וְרִאשׁוֹן בִּכְלָל, "שְׁבִיעִי" - וּשְׁבִיעִי בִּכְלָל; הָכָא נַמִּי, "בִּשְׁנַת" - וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל בִּכְלָל. - אִי כְּרַבִּי, פּוּנְדְּיוֹן מַאי עֲבִידְתֵּיהּ? וְכִי תֵּימָא לֵית לֵיהּ, וְהָתְנַן: הִקְדִּישׁ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל - רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי: נוֹתֵן סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן! - רַבִּי כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר: שַׁנַּת חֲמִשִּׁים עוֹלָה לְכָאן וּלְכָאן. לִשְׁמוּאֵל, לֵימָא רַבִּי כְּרַבָּנַן סְבִירָא לֵיהּ? דְּאִי כְּרַבִּי יְהוּדָה, סֶלַע וּשְׁתֵּי פּוּנְדְּיוֹנוֹת מִיבָּעֵי לֵיהּ! - עַל כָּרְחָךְ, לִשְׁמוּאֵל, רַבִּי כְּרַבָּנַן סְבִירָא לֵיהּ. תָּא שְׁמַע: וְלֹא גּוֹאֲלִין אַחַר הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה; בִּשְׁלָמָא לִשְׁמוּאֵל, לֹא גּוֹאֲלִין לְאַחַר יוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה, אֶלָּא לְרַב מַאי "אַחַר יוֹבֵל שָׁנָה"? - מִי סָבְרַתְּ אַחַר יוֹבֵל מַמָּשׁ? מַאי "אַחַר יוֹבֵל"

באמצע

וְרַב סָבַר, שגם לפי רבי שמעון הסובר שהכהנים נכנסים לתוכה בלא פדיון אין לעשות קל וחומר, משום **שסוֹף סוֹף לַבְּעָלִים מִי קָהָדְרָא** – האם השדה חוזרת ביובל לבעלים, הרי **לַכֹּהֲנִים הוּא דְּנָפְקָא** [–היא יוצאה], ומה שאינם נותנים דמים הוא משום שהכֹּהֲנִים מְשׁוּלְחָן גָּבוֹהַּ קָא זָכוּ – מרשות הקדש הם זוכים בה בתורת מתנה, ולכך אין זו נחשבת כיציאה מרשות הקדש, ואין לעשות קל וחומר.

הגמרא מבארת את טעמו של רב הסובר שהמקדיש שדהו בשנת היובל קדושה. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַב** הסובר שהמקדיש שדהו בשנת היובל עצמה שהיא קדושה. משיבה הגמרא: **דְּאָמַר קְרָא** (ויקרא כז יז) ’(ו)**אִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל** יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם‘, ומשמע שגם **שְׁנַת הַיּוֹבֵל** עצמה **בִּכְלָל** ההקדש היא, שהמקדיש שדהו בשנת היובל חל ההקדש.

אומרת הגמרא: **וּשְׁמוּאֵל** הסובר שהמקדיש שדהו בשנת היובל אינה קדושה, יאמר לך, **מִי כְּתִיב** בפסוק ’(ו)**אִם בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל** יַקְדִּישׁ‘ עם ’בי"ת‘, שאז היה משמע שאפשר להקדיש בשנת היובל עצמה, הרי ’**מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל** יַקְדִּישׁ‘ **כְּתִיב** עם ’מ"ם‘, ומשמע שרק **מִשָּׁנָה שֶׁאַחַר הַיּוֹבֵל** אפשר להקדיש, ולא בשנת היובל עצמה.

הגמרא מקשה על שמואל משינוי הלשון שבפסוקים: **בִּשְׁלָמָא לְפִי רַב** שהפסוק (שם) ’אִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ‘ מדבר במקדיש שדהו בשנת היובל, והפסוק (שם שם יח) ’וְאִם אַחַר הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ‘ מדבר במקדיש שדהו לאחר שנת היובל, **הֵיכִינוּ דִּכְתִיב** – לכך בפסוק המדבר במקדיש בשנת היובל, כתוב (שם שם יז) ’**אִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל** יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם‘, דהיינו שמשלם חמשים סלעים, ובפסוק המדבר במקדיש לאחר שנת היובל, כתוב (שם שם יח) ’**וְאִם אַחַר הַיּוֹבֵל** יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ‘, דהיינו דין גירוע. **אֶלָּא לְפִי שְׁמוּאֵל** הסובר ששני הפסוקים מדברים במקדיש לאחר שנת היובל, **מַאי** – מדוע רק בפסוק המדבר על דין גירוע כתוב (שם) ’וְאִם **אַחַר הַיּוֹבֵל** יַקְדִּישׁ‘ וגו‘, הרי הפסוק (שם שם יז) ’אִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ‘ וגו‘ המצריך ליתן חמשים סלעים, גם כן מדבר במקדיש לאחר שנת היובל, שהרי בשנת היובל עצמה אינה קדושה כלל.

מתרצת הגמרא: שלפי שמואל הפסוק (שם שם יח) ’וְאִם אַחַר הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ‘ וגו‘ שנאמר בו דין גירוע, מדבר **לְאַחַר אַחַר,** כלומר לאחר שתים או שלש שנים משנת היובל, שאז יש דין גירוע, ואילו הפסוק (שם שם יז) ’אִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ‘ וגו‘ המצריך ליתן חמשים סלעים, מדבר כשבא לפדותה בשנה הראשונה שלאחר היובל, שאז אין דין גירוע.

הגמרא מקשה על רב מברייתא שהובאה לעיל (ע"א): **מֵיתִיבִי,** שנינו בברייתא (שם), **מַקְדִּישִׁין** שדה אחוזה, **בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל** ובֵין מיד **לְאַחַר הַיּוֹבֵל, וּבִשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ לֹא יַקְדִּישׁ** שדהו, **וְאִם הִקְדִּישׁ, אֵינָהּ קְדוּשָׁה,** וקשה מכאן על רב הסובר שניתן להקדיש בשנת היובל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לְךָ רַב,** לעולם ניתן להקדיש בשנת היובל, וכוונת ברייתא זו ששנינו בה שאינה קדושה היא, **שאֵינָהּ קְדוּשָׁה** על מנת לפדותה **בְּגִירוּעַ** – בגרעון כסף, דהיינו בפחות מחמשים סלעים, **אֲבָל קְדוּשָׁה** – השדה קדושה **וְנוֹתְנִין** להקדש **חֲמִשִּׁים** סלעים בפדיונה, שכיון שהשדה עתידה להיות ברשות הקדש יובל שלם, אינו מגרע מפדיונה כלום.

הגמרא דוחה מה שתירצה, ומתרצת תירוץ אחר. מקשה הגמרא: לפי מה שפירשת את הסיפא של הברייתא ’אינה קדושה‘, שהכוונה שאינה קדושה לפדותה בגרעון, **מִכְּלָל** – משמע מזה, **דְּמה** ששנינו ברישא של הברייתא ’מקדישין **לִפְנֵי הַיּוֹבֵל**‘, הכוונה היא, שלפני היובל השדה **קְדוּשָׁה** על מנת **לִינָּאֵל בְּגִירוּעַ** – לפדותה בגרעון כסף, ומשמע שגם אם נשארו פחות משתי שנים עד היובל יכול להקדיש ולפדות בגרעון כסף, **וְזֶה** אי אפשר לומר, **דְּהָא רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאַמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** (לעיל ע"א), **אֵין מַקְדִּישִׁין** שדה על דעת **לִינָּאֵל בְּגִירוּעַ** – לפדותה בגרעון כסף **פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים** סמוך ליובל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב,** ודאי מה ששנינו בברייתא ’מקדישין לפני היובל‘, הכוונה הוא שמקדישים את השדה על מנת לפדותה בחמשים שקלים ולא בגירוע וכדברי רב ושמואל לעיל, ומה ששנינו בה שהמקדיש שדהו בשנת היובל אינה קדושה, הכוונה הוא שאינה קדושה כלל וההקדש לא חל, ולא קשה מברייתא זו עלי שאני סובר שהמקדיש שדהו בשנת היובל עצמה שההקדש חל, **דְּהָא מַנִּי** – שברייתא זו **רַבָּנָן הִיא,** שאמרו (לעיל יח:) לגבי איסור אכילת חמץ שכתוב בתורה שאיסורו הוא ’מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי‘ (שמות יב טו), שהכוונה הוא מיום הראשון ואילך עד יום השביעי, אבל יום הראשון ויום השביעי עצמם אינם בכלל האיסור, ונצרך פסוק אחר ללמדנו שגם יום הראשון ויום השביעי עצמם אסורים באכילת חמץ. ולדבריהם, הוא הדין לגבי המקדיש שדהו שכתוב (ויקרא כז יז) ’אִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ‘, שהכוונה משנת היובל ואילך, אבל שנת היובל עצמה אינה בכלל, שבה אי אפשר להקדיש, **וַאֲנָא דְּאַמְרִי** – ואני סובר **כְּרַבִּי** החולק על רבנן, **דְּאָמַר** (לעיל יח:) שלא נצרך פסוק אחר ללמדנו שיום הראשון והשביעי אסורים באכילת חמץ, משום שכשכתוב בתורה שאיסור אכילת חמץ הוא (שמות יב טו) ’מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן‘, הכוונה הוא מיום הראשון ואילך, **וְיום הרִאשׁוֹן** עצמו גם כן **בִּכְלָל** האיסור הוא, וכן כשכתוב (שם) ’עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי‘, הכוונה הוא עד יום השביעי, **וְיום הַשְּׁבִיעִי** עצמו גם כן **בִּכְלָל** האיסור הוא, ולפי רבי, **הָכָא נַמִּי** – הוא הדין כאן בשדה אחוזה, שכתוב (ויקרא כז יז) ’אִם (**ב**)מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם‘, הכוונה היא משנת היובל ואילך, **וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל** עצמה גם כן **בִּכְלָל** הוא, שגם בשנת היובל עצמה אפשר להקדיש.

הגמרא מקשה על מה שתירצה שרב סובר כמו רבי. מקשה הגמרא: **אִי** – אם רב סובר **כְּרַבִּי** שהפסוק (ויקרא כז יז) ’אִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ‘ וגו‘ המצריך לשלם חמשים סלעים בפדיונה, מדבר במקדיש בשנת היובל עצמה, אם כן כשמקדיש עשר או עשרים שנה לפני היובל, **פּוּנְדְּיוֹן מַאי עֲבִידְתֵּיהּ** – מדוע צריך לשלם להקדש סלע ופונדיון עבור כל שנה שנשארה עד היובל, הרי כיון שאם היה מקדיש ופודה בשנת היובל עצמה לא היה פודה אלא בחמשים סלעים, ומשנת יובל זו עד תחילת שנת היובל הבא יש חמשים שנה, נמצא שמגיע להקדש רק סלע לכל שנה, ולמה מוסיף פודניון לכל שנה ושנה. אומרת הגמרא: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לומר, שרבי אכן **לֵית לֵיהּ** – אינו סובר שצריך להוסיף פונדיון לכל שנה, **וְהָתְנַן** (להלן כה.), **הִקְדִּישׁ** שדה **שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל, רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי,** כשבא לפדות, **נוֹתֵן** להקדש **סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן** לכל שנה שנשארה עד היובל. הרי מבואר שגם רבי מצריך להוסיף פונדיון לכל שנה, וקשה מדוע צריך להוסיף פונדיון.

מתרצת הגמרא: **רַבִּי כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר שִׁשָּׁנַת הַחֲמִשִּׁים** [–שנת היובל] **עוֹלָה לְכָאן וּלְכָאן** – היא מיובל שעבר, ומונים אותה שנה ראשונה לתחילת יובל הבא, הלכך ביחד עם שנה זו של יובל יש רק ארבעים ותשע שנים עד היובל הבא, וכיון שהפודה בשנת היובל עצמה פודה בחמשים סלעים, נמצא שמגיע לכל שנה סלע ופונדיון.

הגמרא מבררת האם לפי שמואל רבי סובר כרבנן ולא כרבי יהודה. אומרת הגמרא: **לְפִי שְׁמוּאֵל** הסובר שאצל שדה אחוזה מודה רבי שהפסוק (שם) ’אִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ‘, מתפרש

המשך בעמוד נח

בְּאֶמְצַע הַיּוֹבֵל, כלומר, שהמשנה מדברת בבא לפדות את השדה באמצע שנות היובל, כגון לאחר עשרים שנה, ועומד בחודש ניסן שהוא אמצע השנה, לא יאמר כיון שכבר יצא חצי משנה זו, אתן להקדש רק חצי סלע וחצי פונדיון עבור שנה זו, אלא נותן להקדש סלע ופונדיון שלם, וזהו כוונת המשנה שאין גואלין בפחות משנה, דְּכָל כַּמָּה [–זמן] דְּלֹא מַלְיָא לֵיהּ שָׁנָה – שלא נתמלאה שנה שלימה, לֹא מְגָרַע לֵיהּ – אינו מגרע כלום מפדיון שנה זו.

הגמרא מקשה על פירוש זה של המשנה: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן, האם דְּאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עַם הַהֶקְדֵּשׁ – שהבא לפדות שדה מהקדש, אינו מחשב כמה חדשים עברו משנה זו ולפי זה ינכה להקדש מפדיון שנה זו, אלא משלם להקדש כאילו היה פודה אותה מתחילת השנה, הָא בְּהֶדְיָא קָתָנֵי – הרי הלכה זו נשנית במשנה בפירוש, ששנינו בסיפא, אֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עַם הַהֶקְדֵּשׁ, ואם כן לא יתכן לפרש כן ברישא. מתרצת הגמרא: לעולם הפירוש של הרישא הוא כמו שאמרנו לעיל, והסיפא שאין מחשבין חדשים עם ההקדש, מַה טַּעַם קָאָמַר, כלומר, מַהוּ הַטַּעַם של הדין ששנינו ברישא שלֹא גּוֹאֲלִין לְאַחַר הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה, מִשּׁוּם דְּאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עַם הַהֶקְדֵּשׁ, אלא נותן להקדש כאילו היה פודה אותה מתחילת השנה.

שנינו במשנה: אֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים וכו' להקדש, אבל הקדש מחשב חדשים.

הגמרא מביאה ברייתא שמביאה מקור לדין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עַם הַהֶקְדֵּשׁ. משיבה הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כז יח) 'וְאִם אַחַר הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת', ומלשון 'השנים הנותרת' משמע, שכל מה שנשאר חשוב שנים שלימים, ובא ללמדנו, שֶׁשָּׁנִים אַתָּה מְחַשֵּׁב ומגרע מהפדיון, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים, אלא נותן להקדש כאילו היה פודה אותה מתחילת השנה. שואלת הברייתא עוד: מִנַּיִן שֶׁאִם אַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת – שאם ההקדש רוצה לחשב הַחֳדָשִׁים שכבר יצאו לְשָׁנָה – כאילו יצאה שנה שלימה, באופן שההקדש מרוויח מכך, שההקדש עוֹשֶׂה כן. מפסיקה הגמרא באמצע דברי הברייתא, ומבררת: הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן מדובר, כְּגוֹן דְּאַקְדֵּשֵׁיהּ – שהקדיש את השדה בְּפַלְגָּא דְּאַרְבְּעִין וְתַמְנֵי – באמצע שנת הארבעים ושמונה של יובל, ואם תחשוב החדשים שכבר יצאו כשנה גמורה, נמצא שנשארו פחות משתי שנים עד היובל, ובפחות משתי שנים עד היובל אינה נפדית בגרעון כסף, אלא צריך ליתן להקדש חמשים סלעים כמו ששנינו לעיל (כד.). חוזרת הגמרא להמשך דברי הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) 'וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן', ומשמע מִכָּל מָקוֹם – שלפעמים ההקדש מחשב את החדשים שכבר יצאו כאילו כבר יצא שנה גמורה, והיינו באופן שההקדש מרוויח על ידי כך.

משנה

נאמר בתורה לגבי אדם המקדיש שדה אחוזה שירש מאבותיו, 'וְאִם מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַה' וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף' (שם כז טז).

אם הָיוּ שָׁם – באותה שדה, נְקָעִים – בקעים בקרקע הָעֲמוּקִים עֲשָׂרָה טְפָחִים או יותר, אוֹ שהיו בה סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים או יותר, אֵינָן נִמְדָּדִין עִמָּהּ להפדות לפי 'זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף', אלא הם נישומים בפני עצמם לפי הערך האמיתי שלהם. אך אם היו הנקעים והסלעים פָּחוֹת מִכָּאן – פחותים משיעור עשרה טפחים, נִמְדָּדִין עִמָּהּ להפדות לפי חשבון בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, כיון שנקעים וסלעים אלו בטלים לגבי הקרקע, והרי הם נישומים כחלק מהשדה.

המשנה מבארת את שומת הפדיון לפי השנים שנשארו עד היובל: כיון שהתבאר ששדה בשיעור 'זרע חומר שעורים' הקדושה לארבעים ותשע שנים נפדית בחמישים שקל כסף, והיינו חמישים סלעים, לכן אם הִקְדִּישָׁהּ – הקדיש האדם את שדהו שְׁתַּיִם וְכֵן שָׁלֹשׁ שָׁנִים או יותר לִפְנֵי הַיּוֹבֵל, יש לחלק את אותם חמישים סלעים לארבעים ותשע שנים, ולפי חשבון זה נוֹתֵן סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְשָׁנָה, שהרי כשנותן סלע לכל שנה, נמצאו בסך הכל ארבעים ותשעה סלעים, ואת הסלע החמישים יש לחלק לכל ארבעים ותשע השנים, וכיון שבכל סלע יש ארבעים ושמונה פונדיונים, מוסיף פונדיון לכל שנה, ונמצא שנתן בסך הכל חמישים סלעים ופונדיון [שהרי בשביל הסלע החמישים די בארבעים ושמונה פונדיונים, והוא נותן ארבעים ותשע, כנגד כל שנה ושנה], ופונדיון מיותר זה ניתן ל'הכרע', שלא ליתן להקדש סכום מדויק, אלא מעט יותר.

המשנה מבארת את אופן תשלום דמי הפדיון: וְאִם אָמַר הפודה, איני רוצה ליתן את כל הסכום בבת אחת, אלא הֲרֵינִי נוֹתֵן דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה – כל שנה סלע ופונדיון, שהם דמי אותה שנה, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לעשות כן, אֶלָּא נוֹתֵן אֶת כּוּלּוֹ כְּאֶחָד – בבת אחת. המשנה מבארת את החילוק שבין הבעלים הפודה את שדהו לבין אדם אחר: אֶחָד בְּעָלִים וְאֶחָד כָּל הָאָדָם – בין אם הבעלים הוא הפודה ובין אם אדם אחר הוא הפודה, על הפודה לשלם מחיר זה של בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף שכתבה התורה, בין אם השדה יקרה ובין אם היא זולה. ומַה החילוק בֵּין בְּעָלִים הפודה את השדה לְבֵין כָּל אָדָם הפודה את השדה, אֶלָּא, שֶׁבְּעָלִים נוֹתְנִין – מוסיפים חוֹמֶשׁ, ושאר כָּל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ, שנאמר (שם כז יט) 'וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִּׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ'.

גמרא

הגמרא מבארת כיצד שמים את גודל הקרקע שראוי לזרוע בה כור שעורים: תָּנָא בברייתא, אומדן הקרקע הוא לפי כּוֹר זֶרַע – מקום הראוי לזריעת כור שעורים, וְלֹא כּוֹר תְּבוּאָה – ולא מקום שצומח בו שיעור של כור תבואה, שהוא קטן יותר. והאומדן הוא לפי מקום הראוי לזריעת כור בְּמַפּוֹלֶת יָד – על ידי זריעה ביד, שאין נותנים הרבה זרעים יחד, וְלֹא מַפּוֹלֶת שָׁוָוֹרִים – בזריעה שעל ידי שוורים, שנותנים בה הרבה זרעים, וזהו מקום קטן יותר. מביאה הגמרא ברייתא נוספת בענין זה: תָּנֵי לֵוִי – שנה לוי ברייתא זו, אין משערים את זריעת השעורים לֹא בזרע מְעֻבֶּה, שנותנים זרעים רבים במקום קטן, ונגרם בכך הפסד למקדיש, שמשלם על מקום קטן חמישים סלעים, וְלֹא מְיֻדָּק – לא בזריעה דקה, כלומר שנותנים מעט זרעים, כיון שנגרם בכך הפסד להקדש, שעל מקום גדול משלם רק חמישים סלעים. אֶלָּא משערים בזריעה באופן בֵּינוֹנִי.

שנינו במשנה: 'הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמוּקִים כו' עשרה טפחים או כזה שניתן לזרוע בה כור שעורים, חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף, שנאמר 'וְאִם מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַה' וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף' (שם כז טז).

אם הָיוּ שָׁם – באותה שדה, נְקָעִים – בקעים בקרקע הָעֲמוּקִים עֲשָׂרָה טְפָחִים או יותר, אוֹ שהיו בה סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים או יותר, אֵינָן נִמְדָּדִין עִמָּהּ להפדות לפי 'זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף', אלא הם נישומים בפני עצמם לפי הערך האמיתי שלהם. אך אם היו הנקעים והסלעים פָּחוֹת מִכָּאן – פחותים משיעור עשרה טפחים, נִמְדָּדִין עִמָּהּ להפדות לפי חשבון בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, כיון שנקעים וסלעים אלו בטלים לגבי הקרקע, והרי הם נישומים כחלק מהשדה.

המשנה מבארת את שומת הפדיון לפי השנים שנשארו עד היובל: כיון שהתבאר ששדה בשיעור 'זרע חומר שעורים' הקדושה לארבעים ותשע שנים נפדית בחמישים שקל כסף, והיינו חמישים סלעים, לכן אם הִקְדִּישָׁהּ – הקדיש האדם את שדהו שְׁתַּיִם וְכֵן שָׁלֹשׁ שָׁנִים או יותר לִפְנֵי הַיּוֹבֵל, יש לחלק את אותם חמישים סלעים לארבעים ותשע שנים, ולפי חשבון זה נוֹתֵן סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְשָׁנָה, שהרי כשנותן סלע לכל שנה, נמצאו בסך הכל ארבעים ותשעה סלעים, ואת הסלע החמישים יש לחלק לכל ארבעים ותשע השנים, וכיון שבכל סלע יש ארבעים ושמונה פונדיונים, מוסיף פונדיון לכל שנה, ונמצא שנתן בסך הכל חמישים סלעים ופונדיון [שהרי בשביל הסלע החמישים די בארבעים ושמונה פונדיונים, והוא נותן ארבעים ותשע, כנגד כל שנה ושנה], ופונדיון מיותר זה ניתן ל'הכרע', שלא ליתן להקדש סכום מדויק, אלא מעט יותר.

המשנה מבארת את אופן תשלום דמי הפדיון: וְאִם אָמַר הפודה, איני רוצה ליתן את כל הסכום בבת אחת, אלא הֲרֵינִי נוֹתֵן דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה – כל שנה סלע ופונדיון, שהם דמי אותה שנה, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לעשות כן, אֶלָּא נוֹתֵן אֶת כּוּלּוֹ כְּאֶחָד – בבת אחת. המשנה מבארת את החילוק שבין הבעלים הפודה את שדהו לבין אדם אחר: אֶחָד בְּעָלִים וְאֶחָד כָּל הָאָדָם – בין אם הבעלים הוא הפודה ובין אם אדם אחר הוא הפודה, על הפודה לשלם מחיר זה של בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף שכתבה התורה, בין אם השדה יקרה ובין אם היא זולה. ומַה החילוק בֵּין בְּעָלִים הפודה את השדה לְבֵין כָּל אָדָם הפודה את השדה, אֶלָּא, שֶׁבְּעָלִים נוֹתְנִין – מוסיפים חוֹמֶשׁ, ושאר כָּל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ, שנאמר (שם כז יט) 'וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִּׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ'.

המשך בעמוד קצא

רש"י

באמצע יובל — כלומר, האי "אחר" — אפילו אחר עשרים או שלשים שנה קאי. ומאי פחות שנה דקאמר — הכי קאמר: הבא לגאול באמצע יובל, וליתן סלע ופונדיון לשנים הבאים, והיה עומד בניסן שהוא אמצע שנה — לא יאמר: חצי סלע וחצי פונדיון אני נותן משנה זו, אלא נותן סלע ופונדיון שלם. והיינו דקאמר: אין גואלין בפחות משנה, דכמה דלא נפקא לה כולה שתא — לא מיגרע ליה כלל, ולא יהיב גאולת חצי שנה אלא גאולת שנה שלימה. [**שאין מחשבין חדשים עם ההקדש** — כדאמרן, שאם בא לגאלה חמש שנים וחצי לפני היובל — אין מחשבין אותן ששה חדשים שיצאו משנה לשנה ששית, אלא נותן ששה סלעים וששה פונדיונין]. **השנים הנותרות** — כל מה שנותר חשוב שנים. **לעשות חדש שנה** — לחשוב אותן חדשים שיצאו כאילו הן שנה, והוי רווחא דידיה. **והיכי דמי דאקדשה בפלגא דארבעים ושמונה** — דאי חשבת לחדשים שיצאו ביציאה גמורה — הוו להו פחות משתי שנים, ואינה נגאלת בגירוע. **משנה בשעת היובל** — בזמן שהיובל נוהג. אבל בזמן שאין היובל נוהג — פודה אותה בשוויה, כשאר הקדישות. **אין נמדדין עמה** — והן נפדין בשווין, והשאר לפי חשבון חמשים סלעים לבית כור. **ואחד כל האדם** — פודה בית חומר בחמשים שקל, בין שהיא שוה אלף שקלים בין שאינה שוה אלא חמשה שקלים. **שהבעלים נותנין חומש** — דכתיב: "ואם גאל יגאל את השדה המקדיש אותו" וגו'. **גמרא כור זרע** — שיכולין לזרוע בו כור. **ולא כור תבואה** — קרקע שקורצין הימנו כור תבואה, דהוי בציר מכור זרע טובא. דבהדהוא לא בעי חמשים, אלא לפי חשבון הזרע, או שליש כור או רביע כור. **מפולת יד** — שזורעין ביד. **ולא מפולת שוורים** — שהיו רגילין לתת שקין מלאין זרע על השוורים, ומנוקבין השקין מתחתיהן נקבין רחבים, ומוליכין אותן על פי המחרישה, והזרע נופל. וגדולה קרקע המקבלת כור זרע במפולת יד שאינו עבה, מקרקע המקבלת כור זרע במפולת זרע שוורים שהיא עבה. **תנא** — אין משערין בזרע מעובה, שהוא הפסידו של פודה. **ולא בזרע מידק** — שהוא הפסד דהקדש, דהוי בית כור גדול, אלא בזריעה בינונית. **מעובה** — שנותנין בה זרע מרובה. מידק — שנותנין זרע מועט, ובלעז קליי"ר. **וליקדשו** — הנך נקעים באנפי נפשייהו, וליפרקו נמי לפי חשבון חמשים לבית כור. ומה הנאה יש במה שאין נמדדים עמה? הא אינהו נמי הכי מיפרקי! **שדה מה תלמוד לומר** — הוה ליה למיכתב: "ואם מאחוזתו יקדיש איש" וגו'. **בענין הזה** — בית כור שלם. **לתך** = חצי כור. **תרקב** = חצי סאה, תרי וקב. דהיינו שלש קבין, שהן חצי סאה. **נגאני** — נקעים פחותין מעשרה. נגאני דארעא = ספלים של קרקע, שהמים מתכנסין שם, ועל שם הקרקע הם נקראים, ואינן חשובין בפני עצמן. וסלעים הנמוכין מעשרה — שדרי דארעא מיקרו, כמו שדרה של בהמה שגבוהה. **אף מן ההקדש** — דכי היכי דמיגרעא באותן שנים שעמדה בידו שלא הקדישה, הכי נמי מיגרעא מחמת אותן שנים שעמדה ביד הקדש משעת הקדש עד שעת פדיון. **אי נמי לא אכלה** — שלא זרע בה גזבר כלום, ולא השכירה לשום אדם, שהיתה לפניו ביד הקדש — מנכה סלע ופונדיון לכל שנה ושנה, מיובל שעבר עד שעת פדיון. **משנה אינה יוצאה מידו ביובל** — להיות מתחלקת לכהנים כי היכי דהוה אי פריק לה איניש אחרינא, דהוה נפקא ביובל מתחלקת לכהנים, כדכתיב (ויקרא כז): "והיה השדה בצאתו ביובל" וגו'. **גאלה בנו יוצאה לאביו ביובל** — ולא לכהנים, כדיליף בברייתא בגמרא. גאלה אחד מקרוביו מיד גזבר, ובא המקדיש וגאלה מיד קרובו — יוצאה ביובל ומתחלקת לכהנים, כי היכי דהוה נפיק מידיה דההוא קרוב דאתי האי מחמתיה. **גאלה כהן** — מיד גזבר, לא יאמר: הואיל ואם גאלה ישראל היתה יוצאה לי ולחבריי ביובל, ועכשיו שהרי היא תחת ידי, שגאלתיה — אין לך כהן גדול ממני, ותהא שלי.

תוספות

דאקדשיה בפלגיה דארבעים ותמני — לאו דוקא נקט דאקדשיה, דלא בהקדש תליא מילתא, כי אם בגאולה.

וליקדשו באפי נפשייהו — פירשתי בבבא בתרא (קג,א) וקדושין (סא,א). **ליעידה** ולעבד עברי — ואם תאמר: אמאי לא חשיב נמי לנחלה? ואין לומר דמשום דלא ידעינן נחלה אלא מטעם זה שהוא קודם לשדה אחוזה, כדאיתא בפרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קח,ב) — הא ליתא, דאפילו יהא שוים בשאר דברים כמו עבד עברי ושדה אחוזה, מכל מקום ליעידה הבן קודם לאח בקרא בהדיא, ומיניה ידעינן שפיר נחלה! לכן נראה לפרש דלא נקט אלא דלא שייכא באח כלל. אבל נחלה שייכא באח מיהא, היכא דליכא לא בן ולא בת (ולא אב).

כלום

בְּאֶמְצַע יוֹבֵל, דְּכָל כַּמָּה דְּלָא מַלְיָא לֵיהּ שָׁנָה לָא מִגְּרַע לֵיהּ. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עִם הַהֶקְדֵּשׁ? הָא בְּהֶדְיָא קָתָנֵי: אֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עִם הַהֶקְדֵּשׁ! - מַה טַּעַם קָאָמַר, מַה טַּעַם לֹא גּוֹאֲלִין לְאַחַר יוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה - מִשּׁוּם דְּאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עִם הַהֶקְדֵּשׁ. "אֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים" וכו'. תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עִם הַהֶקְדֵּשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת", שָׁנִים אַתָּה מְחַשֵּׁב, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים. מִנַּיִן שֶׁאִם אַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת חֳדָשִׁים לְשָׁנָה עוֹשֶׂה, הֵיכִי דָּמֵי? כְּגוֹן דְּאַקְדְּשֵׁיהּ בְּפַלְגָא דְּאַרְבְּעִין וּתְמָנֵי - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן", מִכָּל מָקוֹם. **משנה** הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בִּשְׁעַת הַיּוֹבֵל - נוֹתֵן בְּזֶרַע חוֹמֶר שְׁעוֹרִים חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף. הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמוּקִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים - אֵינָן נִמְדָּדִין עִמָּהּ, פְּחוֹת מִכָּאן - נִמְדָּדִין עִמָּהּ. הִקְדִּישָׁהּ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל - נוֹתֵן סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְשָׁנָה. וְאִם אָמַר: הֲרֵינִי נוֹתֵן דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא נוֹתֵן אֶת כּוּלּוֹ כְּאֶחָד. אֶחָד בְּעָלִים וְאֶחָד כָּל הָאָדָם; מַה בֵּין בְּעָלִים לְכָל אָדָם? אֶלָּא שֶׁבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ, וְכָל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ. **גמרא** תָּנָא: כּוֹר זֶרַע וְלֹא כּוֹר תְּבוּאָה, מַפּוּלֶת יָד וְלֹא מַפּוּלֶת שְׁוָרִים. תְּנֵי לֵוִי: לֹא מַעֲבֶה וְלֹא מִידָּק אֶלָּא בֵּינוֹנִי. "הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמוּקִים" כו'. וְלִיקְדְּשׁוּ בְּאַנְפֵּי נַפְשֵׁיהוּ! וְכִי תֵּימָא, כֵּיוָן דְּלָא הָווּ בֵּית כּוֹר לָא הָווּ קָדְשֵׁי - וְהָתַנְיָא: "שָׂדֶה" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "זֶרַע חוֹמֶר שְׁעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף", אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהִקְדִּישׁ כָּעֲנָיָן הַזֶּה, מִנַּיִן לְרִבּוֹת לֶתֶךְ וַחֲצִי לֶתֶךְ, סְאָה וְתַרְקַב וַחֲצִי תַּרְקַב - תַּלְמוּד לוֹמַר: "שָׂדֶה", מִכָּל מָקוֹם! אָמַר מָר עוּקְבָא בַּר חָמָא: הָכָא בִּנְקָעִים מְלֵאִים מַיִם, דְּלָאו בְּנֵי זְרִיעָה נִינְהוּ. דַּיְקָא נַמִי, דְּקָתָנֵי דּוּמְיָא דְּסְלָעִים, שְׁמַע מִינַּהּ - אִי הָכִי, פָּחוֹת מִכָּאן נַמִי! - הָנְהוּ נַגְאֲנֵי דְּאַרְעָא מִיקְּרוּ, שִׁדְרֵי דְּאַרְעָא מִיקְּרוּ. "הִקְדִּישָׁהּ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ" וכו'. תָּנוּ רַבָּנַן: "וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ" - אַף מִן הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁאִם אָכְלָהּ הֶקְדֵּשׁ שָׁנָה אוֹ שְׁתַּיִם, אִי נַמִי לֹא אֲכָלָהּ, אֶלָּא שֶׁהָיְתָה לְפָנָיו - נוֹתֵן סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְשָׁנָה. "וְאִם אָמַר הֲרֵינִי נוֹתֵן" כו'. תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן שֶׁאִם אָמְרוּ בְּעָלִים הֲרֵינוּ נוֹתְנִין דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף" - עַד שֶׁיְּהֵא כֶּסֶף כּוּלּוֹ כְּאֶחָד. אֶחָד בְּעָלִים וְאֶחָד כָּל אָדָם; מַה בֵּין בְּעָלִים לְכָל אָדָם? שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ, וְכָל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ. **משנה** הִקְדִּישָׁהּ וּגְאָלָהּ - אֵינָהּ יוֹצֵאָה מִידוֹ בַּיּוֹבֵל. גְּאָלָהּ לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל. גְּאָלָהּ אַחֵר אוֹ אֶחָד מֵהַקְּרוֹבִים, וּגְאָלָהּ מִיָּדוֹ - יוֹצֵאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל. גְּאָלָהּ אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדוֹ, לֹא יֹאמַר: הוֹאִיל וְהִיא יוֹצֵאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדִי - הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי; אֶלָּא יוֹצֵאָה מִתַּחַת יָדוֹ וּמִתְחַלֶּקֶת לְכָל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים.

גמרא

גמרא

ישנה ההבטחה "עשר בשביל שתתעשר", כך, שככל שיגדל המעשר ("עשר"), תגדל יותר העשירות ("תתעשר").

משיחת י"ב תמוז, ה'תשכ"ז

תוספות

כלום יש יבום אלא במקום שאין בן — פירוש: ועדיף טפי בן מאח בהאי מילתא. אבל אין לפרש כדמשמע לפום ריהטא, דשוים הם בדבר הזה, והוה ליה בן עדיף ביעידה ועבד עברי. דלא משמע כך ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קט,א), דמסיק דבת קודמת לאב ולאח מטעם זה, דלענין יבום בן ובת כי הדדי נינהו, לענין נחלה נמי בן ובת כי הדדי נינהו. אלמא על כרחך אנו צריכין לומר דמטעם זה בן עדיף טפי מאח.

אחוזתו שלו ואין זו שלו — ואם תאמר: למה לי "אחוזתו"? בלא קרא נוכל לסתור הקל וחומר. כדאיתא בסוף מכילתין גבי שדה חרמין דדייק קל וחומר כהאי גונא דהכא, ומסיק: מי דמי? התם קא זכי בעלמא, הכא שקיל ליה. הכא נמי הוה מצי למסתר קל וחומר! ויש לומר: דאי לאו "אחוזתו" הוה אמינא מגזרה שוה ד"כהן" "כהן" מגזל הגר, דאינה יוצאה מתחת ידו. וכן משמע הסוגיא התם פרק "הגוזל קמא" (בבא קמא קט,ב), דתנו רבנן: הרי שהיה כהן גוזל הגר, מנין שלא יאמר: הואיל ויוצא לכהנים והרי הוא תחת ידי — תהא שלי? ודין הוא, אם בשל אחרים זוכה — בשל עצמו לא כל שכן? [וכו'] והכתיב: "איש את קדשיו לו יהיה". פירוש: דמיניה ילפינן (שם) דכהן מקריב קרבנותיו בכל עת ובכל שעה שירצה, ואפילו במשמר שאינו שלו. ואם כן דין הוא שיקריב אשמו שהוא חייב על גזל הגר, וישאר גם הקרן בידו! [ומשני]: דילפינן "כהן" "כהן" משדה אחוזה, דיוצא מתחת ידו ומתחלקת לכל [אחיו] הכהנים. והתם מנלן? ומייתי סוגיא דהכא. אלמא, אי לא דכתיב "אחוזתו" הוה אמינא בגזל הגר דאינו יוצא מתחת ידו, משום דכתיב "ואיש את קדשיו לו יהיה", וילפינן נמי שדה שהיא אחוזה דאינה יוצאה מיד כהן. משום הכי איצטריך "אחוזתו" שלו, ואין זו שלו, וילפינן גזל הגר מיניה מגזרה שוה ד"כהן" "כהן". **מה** להלן בדמים אף כאן בדמים — ואם תאמר: מנלן דיש להן לכהנים עליה טפי מאחר? דלמא דומיא דמקדיש בית, דיוצא בדמים לכל מי שירצה, וכהן וישראל שוין בו — הכי נמי הוה לן למימר בזה! ויש לומר, דמשמע ליה פשטיה דקרא הכי: "ואם לא יגאל את השדה" פירוש: הבעלים, אלא עומד ביד הגזבר עד יובל, "ואם מכר השדה לאיש אחר", שוגאלו אחר בשני דרכים אלו — לא יגאל עוד הבעלים מיד הקדש, אלא: "והיה בצאתו ביובל קדש לה' לכהנים יהיה". אלמא משמע מתוך הפסוקים שיוצא ליד כהנים, ואתיא גזרה שוה לרבי יהודה לאשמועינן שיוצא בדמים ולא בחנם היכא דלא גאלה אחר.

ורבי שמעון מאי טעמא — תימה: שהרי בתחילה שואל הספר מאי טעמא דרבי יהודה, אלמא טעמא דרבי שמעון מסתבר

רש"י

גמרא לאיש אחר — והיה השדה בצאתו ביובל לכהנים. **ולא לבן** — שאם גאלה בנו אינה יוצאה לכהנים, אלא לאביו. **הרי אח אמור** — שיהא כאחר, ותצא לכהנים. **ליעידה** — שאם קנה אביו אמה העבריה ורוצה בה ליעדה לו — מיעדה, ואין צריך לקדשה בכסף אחר, אלא באותו כסף שנתן בה אביו בשקנאה היא מקודשת לו, כדמפרש בפרק קמא דקדושין (יט,ב). **ולעבד עברי** — דעובד את הבן אם מת אדוניו בתוך שש שנים. ואינו עובד את האח, אם מת אדוניו בלא בן ואחיו יורשו — אין זה עובדו, כדאמרינן בפרק קמא דקדושין (יז,א). הכי נמי מוקמינן בן במקום אב לשדה אחוזה, דכי היכי דאינה יוצאה מיד אביו להתחלק לכהנים, אם גאלו בנו לא תצא לכהנים ביובל. **ותיפוק ליה דהכא תרתי כו'** — ולמה לי לתרוצי "כלום יש יבום" כו'? **משום** — דהא דבן קם תחת אביו לעבד עברי — לא נפקא לן מקרא, אלא מהאי פירכא ד"כלום יש יבום" וכו'. דאמרינן בקדושין (יז,ב): מה ראית לרבות את הבן לעבד עברי ולהוציא את האח? מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעידה. אדרבה, מרבה אני את האח שכן קם תחת אחיו ליבום. ומשני: כלום יש יבום אלא במקום שאין בן. ואי לאו האי פירכא ד"כלום יש יבום" כו' — לא נפקא ליה בעבד עברי, והוה ליה הכא חדא והכא חדא. **מהו שתעמיד כו'** — אם גאלתה בתו לשדה אחוזה מיד גזבר, מהו שיצא לאביה ביובל ולא לכהנים? **כל שהוא אחר במקום בן** — דהיכא דיש בן חשוב זה כאחר, אינו מעמיד. **אשה** — שהקדישה שדה מלוג, מי יפדנה מיד הקדש שלא תצא לכהנים ביובל, אם היא אינה יכולה לפדותה? **שכן יורשה** — דהוא ירית לה, אפילו יש לה בן בעלה יורשה ולא בן, כדכתיב "וירש אותה" — מלמד שהבעל יורש את אשתו (בבא בתרא קיא,ב). **או דלמא בן מוקים לה** — דהא היכא דאין בעל, ובנה יורשה — נוטל בנכסים הראוים ליפול לאחר מיתה כבמוחזק לה לפני מיתה. אבל בעל היורש את אשתו אינו נוטל בראוי כבמוחזק, כדאמרינן בפרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קיג,א). **הקדישה פחות משתי שנים לפני היובל** — ובא אחר וגאלה, ולא בגירוע אלא חמשים שלימין, מהו שתצא לכהנים ביובל, כשאר שדה אחוזה? **מאי דעתיך** — דתיבעי למימר דלא נפקא. **לשדה היוצאה לכהנים** — שראוי לתת לכהנים ביובל, שהקדישה בעלים ולא גאלה. **וגאלה אחד מן הכהנים** — מיד גזבר. **בשל אחרים אני** זוכה — אם גאלה ישראל היתה יוצאה מידו, ואני זוכה בה עם שאר אחיי. **תלמוד לומר לכהן תהיה אחוזתו** — ואיכא למידרש הכי: אחוזתו של כהן שירש מאביו תהא שלו. אבל זו אינה שלו. **משנה כהנים נכנסין לתוכה כו'** — כהנים של משמר היובל נכנסין לתוכה כו', והיא חלוטה בידם. **שדה רטושין** — עזובה, עד שיגאלנה אחר. וכשיגיע יובל תצא מידו לכהנים. **גמרא** ממקדיש בית — במקדיש בית כתיב: "כי יקדיש את ביתו קדש", ובשדה

גמרא תְּנוּ רַבָּנַן: "אִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה" - בְּעָלִים; "וְאִם מָכַר אֶת הַשָּׂדֶה" - גִּיזְבָּר; "לְאִישׁ אַחֵר" - לְאַחֵר וְלֹא לְבֵן. אַתָּה אוֹמֵר: לְאַחֵר וְלֹא לְבֵן? אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְאַחֵר וְלֹא לְאָח! כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "אִישׁ" - הֲרֵי אָח אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "אַחֵר" - וְלֹא לְבֵן. וּמַה רָאִיתָ לְרַבּוֹת אֶת הַבֵּן וּלְהוֹצִיא אֶת הָאָח? מְרַבֶּה אֲנִי הַבֵּן, שֶׁכֵּן קָם תַּחַת אָבִיו לִיעִידָה וּלְעֶבֶד עִבְרִי. אִדְּרַבָּה, מְרַבֶּה אֲנִי אֶת הָאָח, שֶׁכֵּן קָם תַּחַת אָחִיו לְיִבּוּם! כְּלוּם יֵשׁ יִבּוּם אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בֵּן, הָא יֵשׁ בֵּן אֵין יִבּוּם. וְתֵיפוֹק לֵיהּ דְּהָכָא תַּרְתֵּי וְהָכָא חָדָא! - מִשּׁוּם דְּעֶבֶד עִבְרִי מֵהַאי פִּירְכָא נַמִּי הוּא דְּנָפְקָא לֵיהּ: כְּלוּם יֵשׁ יִבּוּם אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בֵּן! בָּעֵי רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: בַּת מַהוּ שֶׁתַּעֲמִיד שָׂדֶה לְאָבִיהָ? כֵּיוָן דִּלְעָנְיַן יִבּוּם בֵּן וּבַת כִּי הֲדָדֵי פָּטְרִי - מוֹקְמָה, אוֹ דִּילְמָא כֵּיוָן דִּלְעָנְיַן נַחֲלָה בַּת בִּמְקוֹם בֵּן כִּי אַחַר דָּמְיָא - לָא מוֹקְמָה? תָּא שְׁמַע, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כָּל שֶׁהוּא אַחֵר בִּמְקוֹם בֵּן, וְהָא נַמִּי בִּמְקוֹם בֵּן כִּי אַחַר דָּמְיָא. בָּעֵי רַבִּי זֵירָא: אִשָּׁה מִי מַעֲמִיד לָהּ שָׂדֶה? בַּעַל מוֹקִים לָהּ - שֶׁכֵּן יוֹרְשָׁהּ, אוֹ דִּילְמָא בֵּן מוֹקִים לָהּ - שֶׁכֵּן נוֹטֵל בָּרְאוּי בְּבַמּוּחְזָק? תֵּיקוּ. בְּעָא מִינֵּיהּ רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא: הִקְדִּישָׁהּ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל, מַהוּ שֶׁתֵּצֵא לַכֹּהֲנִים? אֲמַר לֵיהּ: מַאי דַּעְתֵּיךְ? "וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ... וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיּוֹבֵל", דְּבַת גֵּירָעוֹן - אִין, דְּלָאו בַּת גֵּירָעוֹן - לָא? אַדְּרַבָּה, "אִם לֹא יִגְאַל הַשָּׂדֶה... וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיּוֹבֵל", וְהַאי נַמִּי בַּת גְּאוּלָּה הִיא. "גְּאֻלָּה אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים" כו'. תְּנוּ רַבָּנַן: "לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? מִנַּיִן לְשָׂדֶה שֶׁיּוֹצֵא לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל וּגְאֻלָּה אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְיוֹצֵאָה לַכֹּהֵן, הֲרֵי תַּחַת יָדִי וּתְהֵא שֶׁלִּי? וְדִין הוּא, בְּשֶׁל אֲחֵרִים אֲנִי זוֹכֶה, בְּשֶׁל עַצְמִי לֹא כָּל שֶׁכֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲחֻזָּתוֹ" - אֲחוּזָּה שֶׁלּוֹ, וְאֵין זֶה שֶׁלּוֹ, הָא כֵּיצַד? יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ וּמִתְחַלֶּקֶת לְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים. **משנה** הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה - הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ וְנוֹתְנִין אֶת דָּמֶיהָ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: נִכְנָסִין וְלֹא נוֹתְנִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לֹא נִכְנָסִין וְלֹא נוֹתְנִין, אֶלָּא נִקְרֵאת "שְׂדֵה רְטוּשִׁין" עַד הַיּוֹבֵל הַשֵּׁנִי. הִגִּיעַ הַיּוֹבֵל הַשֵּׁנִי וְלֹא נִגְאֲלָה, נִקְרֵאת "רְטוּשֵׁי רְטוּשִׁין" עַד הַיּוֹבֵל הַשְּׁלִישִׁי; לְעוֹלָם אֵין הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיִּגְאָלֶנָּה אַחֵר. **גמרא** מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? גְּמַר "קֹדֶשׁ" "קֹדֶשׁ" מִמִּקְדִּישׁ בַּיִת, מַה לְּהַלָּן בְּדָמִים - אַף כָּאן בְּדָמִים. - וְרַבִּי שִׁמְעוֹן? גְּמַר "קֹדֶשׁ" "קֹדֶשׁ" מִכִּבְשֵׁי עֲצֶרֶת, מַה לְּהַלָּן בְּחִנָּם - אַף כָּאן בְּחִנָּם. וְרַבִּי [יְהוּדָה], נַמִּי גַּיְלִיף מִכִּבְשֵׁי עֲצֶרֶת! - דָּנִין קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת מקדשי

אחוזה כתיב (ויקרא כז): "בצאתו ביובל קודש" וגו', מה בית לא תצא לעולם מיד הקדש בלא דמים, כדכתיב התם: "והעריכו הכהן" וגו' ובית לא נפקא לכהנים לעולם, אלא שדה אחוזה לחודה, דגזירת מלך היא — אף שדה אחוזה לא תצא מיד הקדש בלא דמים. הילכך, כי פריק לה אחר — הרי דמיה לבדק הבית הקדש, וכי מטי יובל נפקא בחנם לכהנים. ואי לא נגאלה — יהבי כהנים דמי חמשים שקל ושקלי לה. **בכבשי עצרת** — כתיב (ויקרא כג): "קודש יהיו לה' לכהן". **כבשי עצרת ושדה אחוזה** — מעשרים וארבע מתנות כהונה נינהו (במדבר יח), אבל בית לא הויא לעולם לכהנים, ואפילו גאלה אחר מיד הקדש.

גמרא

שנינו במשנה: 'גאלה בנו [של המקדיש], יוצאה לאביו ביובל. גאלה אחר או אחד מהקרובים, וגאלה [המקדיש] מידו, יוצאה לכהנים ביובל'.

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת דינים אלו מהפסוקים: **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפסוק (ויקרא כז ב) 'וְאִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה, וְאִם מָכַר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר, לֹא יִגָּאֵל עוֹד', ויש לדרוש, **'אִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה',** זה **הַבְּעָלִים** עצמם, **'וְאִם מָכַר אֶת הַשָּׂדֶה'** זה **הַגִּיזְבָּר, 'לְאִישׁ אַחֵר',** ויש לדייק, שדווקא אם נמכרה השדה **לְאִישׁ אַחֵר** הרי היא יוצאת ביובל לכהנים, **וְלֹא** כשנמכרה **לַבֵּן,** אלא אם מכרה לבנו, חוזרת ביובל לאביו, ואינה יוצאת ביובל לכהנים. שואלת הברייתא: **אַתָּה אוֹמֵר** שיש לדרוש מהפסוק **'לְאַחֵר', וְלֹא לַבֵּן, אוֹ אֵינוֹ** – שמא לא נדרוש כן, **אֶלָּא 'לְאַחֵר', וְלֹא לָאָח,** שאם מכר הגזבר את השדה לאחיו של המקדיש את השדה, אינה יוצאת ביובל לכהנים, אלא חוזרת ביובל למקדיש. משיבה הברייתא: **כְּשֶׁהוּא** [–הפסוק] **אוֹמֵר 'אִישׁ',** ולא אמר סתם 'אחר', **חֲרֵי אָח אָמוּר** – באה התורה לרבות שאף אח כאחר הוא ואם מכרה לאחיו של המקדיש, יוצאת השדה ביובל לכהנים, **הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים** – אלא מה יש למעט מהלשון **'אַחֵר',** שרק אם מכרה הגזבר לאחר או לאחיו יוצאת ביובל, **וְלֹא** אם מכרה **לַבֵּן.**

שואלת הברייתא: **וּמָה רָאִיתָ לְרַבּוֹת אֶת הַבֵּן,** שדינו כדין האב לענין גאולת השדה, שחוזרת השדה ביובל לאביו, **וְלְהוֹצִיא אֶת הָאָח** ולומר שדינו ככל אדם זר הגואל את השדה, שהיא יוצאת ביובל לכהנים. משיבה הברייתא: **מַרְבֶּה אֲנִי** את **הַבֵּן,** שיהא דינו כאביו, שהרי מצאנו במקום אחר שדינו כדין אביו, **שֶׁכֵּן קָם** הוא **תַּחַת אָבִיו לִיעֵידָה** – אם קנה אדם אמה עבריה, יכול לישא אותה ללא כסף קדושין, אלא כסף קנייתה נחשב ככסף קדושיה, וכמו כן יכול בנו ליעדה לו בכסף זה שנתן אביו, **וּלְעֶבֶד עִבְרִי** – אם קנה האב עבד עברי, ומת האב בתוך שש שנות עבדותו, עובד העבד את בן האדון עד השנה השביעית. לכן גם לענין גאולת השדה מסתבר לומר שיהא דין הבן כדין אביו. מה שאין כן באח, שאינו עומד תחת אחיו לייעד את אמתו העבריה, ואינו עובד בעבדו העברי, ומסתבר שגם לענין גאולת השדה יהא דינו כדין אדם זר.

מקשה הברייתא: **אַדְּרַבָּה** – ניתן לומר סברא הפוכה בענין זה, **מַרְבֶּה אֲנִי אֶת הָאָח,** שגאולת השדה על ידו תיחשב כגאולת הבעלים עצמם, **שֶׁכֵּן קָם** הוא **תַּחַת אָחִיו לְיַיבֵּם,** שאם מת אחיו ללא בנים, נושא האח את אשתו, ומוכח שהאח עומד תחת אחיו, ומסתבר לומר שיעמוד תחתיו אף לענין גאולת השדה. מתרצת הברייתא: **כְּלוּם** – וכי **יֵשׁ יִבּוּם אֶלָּא בִּמְקוֹם שֶׁאֵין בֵּן, הָא** – אבל אם **יֵשׁ בֵּן, אֵין יִבּוּם,** ואם כן נמצא שהבן עדיף מהאח אף בדבר זה, שאם יש בן הוא מבטל את הצורך ביבום, ורק כשאין לאדם בן זקוקה אשתו ליבום של אחיו.

הגמרא מבארת את סיום דברי הברייתא. מקשה הגמרא: מדוע הוצרכה הברייתא לומר 'כלום יש יבום אלא במקום שאין בן', **וְתִיפּוּק לֵיהּ דְּהָכָא וְהָכָא חֲדָא** – והרי יכלה הברייתא לדחות ולומר שאף אם לגבי יבום האח קודם לבן, מכל מקום זהו רק מקום אחד, ואילו מה שהבן קודם לאח מצאנו בשתי מקומות, גם ביעוד וגם בעבד עברי.

מתרצת הגמרא: **מִשּׁוּם** דְּעיקר דינו של **עֶבֶד עִבְרִי,** שעובד את הבן ולא את האח, **מֵהַאי פִּירְכָא נַמִּי הוּא דְּנָפְקָא לֵיהּ** – מקושיא זו עצמה הוא נלמד, שאף שלגבי יעוד מצאנו שאם יש בן ואח קודם הבן לאחיו, ומאידך מצאנו לגבי יבום שהאח עומד תחת אחיו ולא הבן, מכל מקום הסקנו שכח הבן עדיף מכח האח אף לגבי יבום עצמו, **דִּכְלוּם יֵשׁ יִבּוּם אֶלָּא בִּמְקוֹם שֶׁאֵין בֵּן,** אבל לולא סברא זו לא היינו יודעים אף לגבי עבד עברי שהבן עדיף מהאח, וממילא לא היו לנו שני מקומות ללמוד מהם שהבן קודם, ולכן הוצרכה הברייתא להביא את עיקר הסברא של 'כלום יש יבום אלא במקום שאין בן', וממילא אין ללמוד מיבום שאח עדיף מבן.

הגמרא מסתפקת בדין בת הפודה את שדה אביה: **בְּעֵי** – הסתפק **רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, בַּת, מַהוּ שֶׁתַּעֲמִיד שָׂדֶה לְאָבִיהָ** – האם כשהבת גואלת את שדה אביה חוזרת השדה לאביה ביובל, ולא לכהנים, כדין בן הפודה את שדה אביו, או לא. ומבאר רבה בר אבוה את צדדי הספק: **כֵּיוָן דִּלְעָנְיַן יִבּוּם, בֵּן וּבַת כִּי הֲדֵדֵי פָּטְרֵי** – הבן והבת שוים הם בכך שהם פוטרים את אמם מיבום, ולכן נאמר **דְּמוֹקְמָה** – שמעמידה אף הבת את השדה לאביה, כבן. **אוֹ דִּילְמָא** – או שמא נאמר, **כֵּיוָן דִּלְעָנְיַן נַחֲלָה** – ירושה, **בַּת בִּמְקוֹם בֵּן כִּי אַחֵר דָּמְיָא** – במקום שיש בן, אין הבת יורשת כלום, ודינה כאדם זר, **לֹא מוֹקְמָה** – אינה מעמידה שדה לאביה, אלא דינה כאדם זר הפודה את השדה, שביובל ניתנת השדה לכהנים.

פושטת הגמרא את הספק מברייתא: **תָּא שְׁמַע, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – שכך נשנתה הברייתא בבית מדרשו של רבי ישמעאל, **כָּל** אדם **שֶׁהוּא** נחשב לגבי ירושה כ**'אַחֵר' בִּמְקוֹם** – כשיש **בֵּן,** הרי הוא נחשב 'אחר' גם לגבי גאולת השדה, **וְהָא נַמִּי** – ואף בת **בִּמְקוֹם בֵּן, כִּי אַחֵר דָּמְיָא** – היא נחשבת כאדם 'אחר', שהרי אינה יורשת עמו, וממילא אף לגבי שדה אחוזה היא נחשבת כ'אחר', ואין השדה שגאלה הבת חוזרת ביובל לאביה, אלא לכהנים.

הגמרא מסתפקת בדין אשה שהקדישה שדה: **בְּעֵי** – הסתפק **רַבִּי זֵירָא, אִשָּׁה** נשואה, שהקדישה שדה מְלוג שלה, **מִי מַעֲמִיד לָהּ שָׂדֶה** – מי מקרוביה [בעלה או בנה] גואל בשבילה את השדה כדי שתחזור אליה ביובל, ולא תתחלק לכהנים. האם **הַבַּעַל מוֹקִים לָהּ** – מעמיד לה את השדה, **שֶׁכֵּן** הוא **יוֹרְשָׁהּ,** ואפילו במקום שיש לה בן, ולכן הוא יעמוד במקומה להעמיד לה את השדה אחוזה. **אוֹ דִּילְמָא** – או שנאמר שה**בֵּן מוֹקִים לָהּ** – מעמיד לה את השדה, **שֶׁכֵּן נוֹטֵל בָּרְאוּי בְּכַמּוּחָזָק** – כיון שבמקום שאין לה בעל והבן יורש, כח ירושתו עדיף על כח ירושת הבעל, שהרי הבעל יורש רק דברים שהיו בחזקת אשתו בשעה שמתה, ואילו הבן יורש אף דברים שלא היו מוחזקים ביד אמו, אלא רק ראויים לבוא לידה, כמו ממון שהיו אחרים חייבים לה, ואם כן אף לגבי העמדת שדה עדיף כוחו לעמוד במקום אמו מכח הבעל. מסיימת הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

הגמרא דנה בענין המקדיש שדהו סמוך ליובל: **בְּעָא מִינֵּיהּ רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא,** שדה אחוזה שה**קְדִישָׁהּ** בעליה **פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל,** שהדין הוא שהגואל אותה אינו מגרע לפי השנים שנשארו, אלא צריך לתת חמישים שקל כסף, כמבואר לעיל (כד.), ובא אדם זר וגאלה, **מַהוּ שֶׁתֵּצֵא לַכֹּהֲנִים** – האם היא יוצאת לכהנים ביובל, או לא.

אָמַר לֵיהּ רב חסדא, **מַאי דַּעְתָּךְ** – מה סברתך לומר שלא תצא השדה ביובל, הרי זהו כיון שנאמר בפסוק (ויקרא כז יח) 'וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ', ואחר כך נאמר (שם כז כא) 'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיּוֹבֵל קֹדֶשׁ לַה' כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ', ויש ללמוד מסמיכות הפסוקים שרק שדה **דְּבַת גֵּירָעוֹן** – שנפדית באופן שמגרע הפודה את השנים שעברו, **אִין** – אכן יוצאת ביובל לכהנים, אבל שדה **דְּלָאו בַּת גֵּירָעוֹן,** וכגון שדה זו שהוקדשה בתוך שנתים ליובל, שאין שייך בה גירעון, אלא לעולם נותן הפודה חמישים סלעים, **לֹא** – אינה יוצאת לכהנים ביובל.

המשך בעמוד קצד

מִקָּדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, ולכן לומדים שדה אחוזה ממקדיש בית, שבשניהם זו קדושת בדק הבית, וְאֵין דָּנִין את דין שדה אחוזה, שזהו קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, מִכבשי עצרת שהם קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ. שואלת הגמרא: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן נַמִּי, נֵילַף שדה אחוזה מִמַּקְדִּישׁ בַּיִת, שלא תצא השדה מהקדש אלא בדמים. משיבה הגמרא: רבי שמעון סובר שדָּנִין דָּבָר שֶׁהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֲנִים מִדָּבָר שֶׁהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֲנִים, ולכן לומדים שדה אחוזה מכבשי עצרת, ששניהם מתנות כהונה, וְאֵין דָּנִין דָּבָר שֶׁהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֲנִים, כשדה אחוזה, מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַתָּנָה לַכֹּהֲנִים, כמקדיש בית. שנינו במשנה: [רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא נִכְנָסִין וְלֹא נוֹתְנִין וכו'], לעולם אין הכהנים נכנסין לתוכה עד שיגאלנה אחר". מבארת הגמרא: אָמַר רַבָּה, מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שאין הכהנים נכנסים לשדה אחוזה, עד שתיגאל על ידי אחר, כיון דאָמַר קְרָא (ויקרא כז כ–כא) 'וְאִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגְאַל עוֹד, וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה'", ויש לדרוש את הפסוקים כאילו נכתב כך, 'וְאִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה, לֹא יִגְאַל עוֹד', 'וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה, וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה'", והיינו שאם לא נגאלה השדה, אינה יוצאת ביובל לכהנים, ורק אם מכרה הגזבר לאחר, יוצאת ביובל לכהנים.

מקשה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, סַכִּינָא חֲרִיפָא מַפְסְקָא קְרָאֵי – וכי סכין חד חותך את הפסוקים, שמחמת כן מוציאים את המילים 'וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה' ממקומם, ודורשים אותם בפסוק הבא, האומר 'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה'". והרי לא נאמר כן בפסוקים, אלא נאמר 'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה'", ומשמע שבשנת היובל יוצאת השדה לכהנים, בין אם נגאלה קודם לכן ובין אם לא נגאלה.

אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, טַעֲמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוא כִּדְתַנְיָא בברייתא, נאמר בפסוק (שם כז כ) 'וְאִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגְאַל עוֹד', וממה שנאמר 'לֹא יִגְאַל', יָכוֹל היית לומר שלאחר שנמכרה לאיש אחר לֹא תְּהֵא נִגְאֶלֶת לבעלים כלל, אפילו לא לענין שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשִׂדֶה מִקְנָה – כשדה שקונה האדם מההקדש, שנקנית לו רק עד היובל, אלא אין הבעלים יכולים לקנותה כלל, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עוֹד', ללמדך שרק לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה ברשותו, כשדה אחוזה, אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת היא על ידי המקדיש לענין זה שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשִׂדֶה מִקְנָה. ויש לברר את דברי הברייתא: אֵימָת – מתי, באיזה זמן היינו סבורים שאין הבעלים יכולים לגאול את השדה אפילו להיות כשדה מקנה, אִילִימָא – אם תאמר שזהו בִּזְמַן יוֹבֵל רִאשׁוֹן – לפני שהגיע היובל הראשון שלאחר שהקדישה, אַמַּאי אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, והרי אפילו כִּשְׂדֵה אֲחוּזָה נַמִּי הָוְיָא – יכול הוא לגאולה שתהיה אצלו כשדה אחוזה, שהרי עדיין לא עבר עליה יובל ולא יצאה לכהנים. אֶלָּא פְּשִׁיטָא שמדובר בִּזְמַן יוֹבֵל שֵׁנִי – לאחר היובל הראשון, שאינו יכול לפדותה שתהיה לו כשדה אחוזה, ואמרה התורה שיכול לפדותה שתהיה לו כשדה מקנה. וּלְמַאן – ובדעת איזה תנא אפשר לומר כן, אִילֵימָא לְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הרי לדבריהם כבר בשנת היובל הראשון לַכֹּהֲנִים נָפְקָא – יצאה השדה לכהנים, בחינם או בדמים, ואין הבעלים יכולים לחזור ולגואלה. אֶלָּא לָאו – ודאי סוברת הברייתא כרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שאם לא נגאלה השדה קודם היובל אינה יוצאת לכהנים ביובל, וחידשה הברייתא שבאותו זמן שלאחר היובל יכולים הבעלים לקנותה שתהיה להם כשדה מקנה, ולא כשדה אחוזה. מסיים אביי את ביאורו: וּשְׁמַע מִינָּהּ – ומוכח מברייתא זו, דטַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוא מֵהָכָא, מכך שהוצרכה התורה להשמיענו את דין השדה ביובל שני, שהיא נקנית לבעלים להיות שדה מקנה, מוכח שאינה יוצאת לכהנים ביובל הראשון, והיינו כיון שלעולם אין השדה ניתנת לכהנים עד שיגאלנה אחר מההקדש, כדברי רבי אליעזר.

תמהה הגמרא על ביאור זה: וְתִסְבְּרָא – וכי אתה סבור שניתן לבאר כך את הברייתא, כרבי אליעזר, והרי אם כן קשה, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן החולקים על רבי אליעזר, ולדבריהם ביובל ניתנת השדה לכהנים אף אם לא נגאלה, הַאי 'עוֹד' מַאי דְּרָשֵׁי בֵּיהּ – מה הם דורשים מהלשון 'עוֹד' שבפסוק.

לכן מבארת הגמרא את הברייתא באופן אחר: אֶלָּא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּשֶׁדֶה שֶׁיָּצְאָה לַכֹּהֲנִים ביובל, וְהִקְדִּישָׁהּ הכֹּהֵן שזכה בה, וְאָתוּ בְּעָלִים לִמִּיפְרְקָהּ – ובאו הבעלים הראשונים לפדותה, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא לֹא תִּיפְרוֹק – היית מעלה בדעתך לומר שאינו יכול לפדותה אפילו לענין זה שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשִׂדֶה מִקְנָה, כיון שלא פדאה בפעם הראשונה שיצאה מרשותו, ביובל הקודם, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לֹא יִגְאַל עוֹד', ללמדך, שרק לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה, להיות שדה אחוזה, אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשִׂדֶה מִקְנָה, ונשארת בידו עד היובל, ואז יוצאת מידו ומתחלקת לכהנים.

מוכיחה הגמרא שזו כוונת הברייתא: וְהָתַנְיָא – וכך גם שנינו בברייתא אחרת, נאמר בפסוק לגבי המקדיש שדה מקנה וגאלה אחר, 'בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ' (שם כז כד), יָכוֹל היית לומר שכוונת הפסוק שֶׁיַּחֲזוֹר השדה לַגָּזְבָּר, שֶׁלְּקָחוֹ מִמֶּנּוּ – שהלוקח קנה ממנו את השדה לאחר שהקדישה בעליה, תַּלְמוּד לוֹמַר לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחוּזַת הָאָרֶץ', והיינו שתחזור השדה לבעלים הראשונים שמכרה ללוקח שהקדישה, שהוא ירשה מאבותיו, והיא לפניו כשדה אחוזה. מוסיפה הברייתא: יָאמַר הפסוק רק 'יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחוּזַת הָאָרֶץ', ונדע שחוזרת השדה לבעליה הראשונים, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר – למה נאמר 'לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ', אלא ללמדך, שֶׁדֶה – שדה אחוזה שֶׁהוקדשה וּיְצָאת לַכֹּהֲנִים ביובל, וּמְכָרָהּ הכֹּהֵן שזכה בה, וְהִקְדִּישָׁהּ הלוֹקֵחַ מן הכהן, וּגְאָלָהּ אַחֵר מההקדש, יָכוֹל היית לומר שביובל הבא תַּחֲזוֹר השדה לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים, שהרי שדה מקנה חוזרת 'לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחוּזַת הָאָרֶץ', והבעלים הראשונים הוא שירשה מאבותיו כשדה אחוזה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ', ללמד שכיון שלא קנאה הלוקח מהבעלים הראשונים, אלא יצאה מרשותו על ידי הקדש ואחר כך מכרה הכהן, אינה חוזרת ביובל לבעלים הראשונים אלא לכהן שמכרה ללוקח. וזהו כמבואר בברייתא הקודמת, שאם הבעלים הראשונים שהקדישו את השדה לא גאלוה לפני היובל, וזכה בה הכהן ביובל, והקדישה, הבעלים הראשונים יכולים לפדותה שתחזור להיות לפניהם רק כשדה מקנה, ולא כשדה אחוזה.

מבררת הגמרא מדוע הוצרכו שני פסוקים ללמד דין זה, שלאחר היובל אין הקרקע חוזרת לבעלים הראשונים להיות כשדה אחוזה. מבארת הגמרא: וְאִיצְטְרִיךְ – והוצרכה התורה לְמִיכְתַּב 'לֹא יִגְאַל עוֹד', כמבואר בברייתא הראשונה, וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב גם 'לַאֲשֶׁר קָנָהוּ', כמבואר בברייתא השניה. והטעם לכך, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא רק 'לֹא יִגְאַל', ללמד ששדה שיצאה ביובל לכהן, והקדישה, אין הבעלים הראשונים יכול לחזור ולגאול אותה שתהיה לו כשדה אחוזה, היינו סבורים שזהו כיון דְּלֹא קָא הֲדְרָה כְּלָל – שאין השדה חוזרת כלל, לשום אדם, ואף לא לכהן שהקדישה [כיון שכשזכה בה הכהן נהייתה לפניו כשדה אחוזה, וכיון שהקדישה ולא גאלה עד היובל, הרי היא מתחלקת ביובל לכהנים], ואף הבעלים הראשונים אינם זוכים בה, אֲבָל הָכָא, באופן של הברייתא השניה, שהכהן שזכה בה לאחר היובל מכרה לאחר, והקדישה הלוקח, וגאל אדם אחר את השדה, שדין השדה כשדה מקנה דְּקָא הֲדְרָה – שחוזרת ביובל לבעליה, תֵּיהֲדַר לְמָרָהּ קַמָּא – הייתי יכול לומר שתחזור

המשך בעמוד לז

רש"י

מאי טעמא דרבי אליעזר אמר רבה אמר קרא ואם לא יגאל את השדה וגו' והיה השדה בצאתו ביובל — ורבי אליעזר מפרש ליה, ודרישׁ ליה הכי: "ואם לא יגאל — לא יגאל עוד", "ואם מכר גזבר את השדה — והיה השדה בצאתו ביובל לכהנים". הא שמע מינה דאם לא מכר גזבר את השדה — לא נפיק לכהנים.

סכינא חריפא מפסקא קראי — הא לא כתיבי הכי, אלא הכי כתיבי: "לא יגאל עוד והיה השדה בצאתו לכהנים", דמשמע דמשהגיע יובל לא תגאל עוד ותיפוק לכהנים, אפילו לא מכרה גזבר! **יכול לא תהא נגאלת לבעלים אפילו להיות לפניו כשדה מקנה** — כשאר איש אחר הגואלה מיד הקדש, שיוצאה מידו לכהנים ביובל. **לכמות שהיתה** — להיות שדה אחוזה, שלא תצא מידו ביובל, אינה נגאלת לו. **לכהנים נפקא** — לרבי יהודה בדמים ולרבי שמעון בחנם. וסוף סוף בעליה לא יגאלנה שוב לגמרי. **לאו רבי אליעזר היא** — דאמר: שני נמי בת גאולה היא אי לאו איפרקא ביובל ראשון. **וטעמא דרבי אליעזר מהכא** — מדאיצטריך האי "עוד" לאשמועינן דנגאלת היא לו להיות לפניו כשדה מקנה, ולא מיתוקם האי קרא אלא ביובל שני — שמע מינה ביובל שני עומדת היא ליגאל. **שיצאתה לכהנים** — שהקדיש אדם שדה אחוזה וגאלה אחר ויצאתה מידו לכהנים, והקדישה ביובל שני, ואתו בעלים למיפרקה מיד גזבר. **סלקא דעתך אמינא לא תיפרוק כלל** — הואיל ולא גאלה בהקדש ראשון כשהקדישה הוא. **תלמוד לומר עוד** — שתהא לפניו כשדה מקנה. וכשיגיע יובל תצא מידו ותתחלק לכהנים. **והתניא** — בניחותא, דדרשינן הכי: **בשנת היובל ישוב השדה** — במקדיש שדה מקנה כתיב, וגאלה לזה. **תלמוד לומר לאשר לו אחוזת הארץ** — דהיינו בעלים ראשונים, שמכרה לאותו שהקדישה. **יכול תחזור לבעלים הראשונים** — לאותו שהקדישה הקדש ראשון, שהרי לו אחוזת הארץ. **תלמוד לומר לאשר קנהו מאתו** — והרי לא נקנית מאתו, אלא על ידי הקדש יצתה מידו. אלא לבהן חוזרת, שממנו קנאה לוקח זה שהקדישה. והיינו נמי דלעיל, דמאחר שהקדישה ראשון שהיתה לו אחוזה, וגאלה אחר ויצתה לכהנים — תו לא הדרא ליה אי לא פריק ליה. **ואיצטריך למכתב לאשר קנהו** — לאשמועינן כדאמרן, דהיכא דהקדיש שדה אחוזה ולא גאלה, וגאלה אחר ויצתה לכהנים, ומכרה כהן ביובל שני, והקדישה לוקח וגאלה אחר — דלא הדרא ביובל למרה קמא שהקדישה תחילה. **ואיצטריך למיכתב לא יגאל** — דאוקימנא לעיל נמי בהכי, דהקדישה, וגאלה אחר ויצתה לכהנים, והקדישה כהן — תו לא מצי פריק לה ראשון להיות לפניו כשדה אחוזה, הואיל דיצתה מהקדש ראשון לכהנים. **דהא לא הדרא כלל** — היכא דהקדישה כהן לא הדרא לשום אדם לעולם, שהרי שדה אחוזה הואי לגבי כהן, דכתיב: "לכהן תהיה אחוזתו", וכי מקדיש לה כהן — דין שדה אחוזה אית לה, ולכשיגאלנה אחר מיד הקדש תצא ביובל ותתחלק לכל הכהנים. אבל לכהן המקדישה לא תחזור אלא כחלק שאר אחיו, והלכך נמי לא הדרא לבעלים קמאי להיות לפניו כשדה אחוזה. **אבל** — מכר כהן והקדישה לוקח, דהשתא שדה מקנה הוא, וכי פריק לה איניש מיד הקדש ומטי יובל לא נפקא לכהנים אלא הדרא, אימא תיהדר למרה קמא שהקדישה תחלה, שהרי לו אחוזת הארץ — קא משמע לן "לאשר קנהו מאתו", דהיינו לכהן שלקחה מקדיש האחרון ממנו. **תיקום בידייהו** — לעולם, כשדה אחוזה, ולא תיפוק ביובל לכהנים כשדה מקנה. כשאר אדם הקונה שדה אחוזה מיד הקדש, דהויא שדה מקנה לגביה, ונפקא מיניה לכהנים ביובל. **מאי הוי עלה** — טעמא דרבי אליעזר מהיכא. **בצאתו** — משמע: בשתצא מיד הגואל אותה, כדין שדה אדם הקונה קרקע שיוצאה ביובל, בההוא קאמר דתיהוי לכהנים. אבל ביציאתו מיד הקדש — לא משמע, דאכתי לא אשמעינן קרא הקדש יהא יוצא ביובל (מכח בדק הבית).

איבעיא

תוספות

מסתבר טפי בלא גזרה שוה. ואחר כך שואל מה טעם דרבי שמעון, אלמא דרבי יהודה מסתבר טפי! ויש לומר: דאשכחן נמי כי האי גוונא בבא קמא (י,ב) גבי הכוהנו עשרה בני אדם בעשר מקלות, דלמר משמע "כי יכה כל נפש" — עד שיכה כל נפש, ולמר משמע — כל דהו נפש. ונראה לי דלפי מה דפירשתי ניחא, דפשטיה דקרא משתמע שיצא לכהנים ולא איצטריך גזירה שוה לומר דיוצא בדמים, ולמר אצטריך גזרה שוה דיוצא בחנם. **מאי** טעמא דרבי אליעזר — ואם תאמר: והלא פשטיה דקרא כרבי אליעזר משתמע: "ואם לא יגאל השדה הבעלים ואם מכר", כלומר, אלא שמכרו הגזבר לאיש אחר — "והיה בצאתו ביובל לכהנים", אלמא אינו יוצא לכהנים כי אם בנמכר לאחר, אבל לא גאלו אחר ועדיין ביד הגזבר — אז אינו יוצא לכהנים. אלמא פשטיה דקרא כרבי אליעזר משתמע! ולפי מה שפירשתי, ד"ואם לא יגאל" "ואם מכר" שני דרכים הם — בזה ניחא, דמשמע דבשני אלו יוצא לכהנים.

אילימא ביובל ראשון אמאי אינה נגאלת שדה אחוזה נמי הויא — תימה, הוה ליה למימר: אילימא ביובל ראשון — הכתיב "ואם גאל יגאל את השדה וקם לו"! ושמא היינו הא דקאמר. ואם תאמר: הא יש לאוקמא ביובל ראשון, כגון שגאלה אחר מיד הגזבר וגאלה ממנו הבעלים, דאז הדין בו שהוא כשדה מקנה וחוזרת לכהנים ביובל, כדתנן (לעיל כה,א): גאלה אחר או אחד מן הקרובים, וגאלה הוא — יוצא מתחת ידו ביובל! ויש לומר: דאין סברא דמיירי קרא (בהני) בגאולה הבאה מיד אחר ליד הבעלים, דלא מיירי קרא אלא בגאולה מיד גזבר. שהרי אם גאלה אחר לא ימכרנה לבעלים אם ירצה. (ומיהו) [ומשום הכי] לא מיירי "לא יגאל עוד" כי אם בגאולה הבאה מיד הגזבר.

איבעיא

מִקְדְּשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, וְאֵין דָּנִין קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת מִקָּדְשֵׁי מִזְבֵּחַ. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן נַמִּי, נַיְלַף מִמַּקְדִּישׁ בַּיִת! - דָּנִין דָּבָר שֶׁמַּתָּנָה לַכֹּהֲנִים מִדָּבָר שֶׁמַּתָּנָה לַכֹּהֲנִים, וְאֵין דָּנִין דָּבָר שֶׁמַּתָּנָה לַכֹּהֲנִים מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַתָּנָה לַכֹּהֲנִים. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לֹא נִכְנְסִין וְלֹא נוֹתְנִין". אֲמַר רַבָּה: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? אֲמַר קְרָא: וְאִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה - לֹא יִגָּאֵל עוֹד, וְאִם מָכַר אֶת הַשָּׂדֶה - וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיּוֹבֵל. אֲמַר אַבָּיֵי: סַכִּינָא חֲרִיפָא מַפְסְקָא קְרָאֵי? אֶלָּא אֲמַר אַבָּיֵי, טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר כַּדְּתַנְיָא: "לֹא יִגָּאֵל" - יָכוֹל לֹא תְהֵא נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עוֹד" - לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה; אֵימַת? אִילִימָא בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן - אַמַּאי אֵינָהּ נִגְאֶלֶת? שְׂדֵה אֲחוּזָה נַמִּי הֲוֵיָא! אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּיוֹבֵל שֵׁנִי, וּלְמַאן? אִילֵימָא לְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן - לַכֹּהֲנִים נָפְקָא! אֶלָּא לָאו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וּשְׁמַע מִינָּהּ: טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מֵהָכָא. - וְתִסְבְּרָא? רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הַאי "עוֹד" מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ? אֶלָּא הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּשָׂדֶה שֶׁיְּצְאָה לַכֹּהֲנִים, וְהִקְדִּישָׁהּ כֹּהֵן, וְאָתוּ בְּעָלִים לְמִיפְרְקָהּ; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: לָא תִּיפְרוֹק שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "עוֹד" - לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה. וְהָתַנְיָא: "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ" - יָכוֹל יַחֲזוֹר לַגְּזְבָר שֶׁלָּקָחוֹ מִמֶּנּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ". יֹאמַר: "לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ" - שָׂדֶה שֶׁיָּצְאַת לַכֹּהֲנִים וּמִכָּרָהּ כֹּהֵן, וְהִקְדִּישָׁהּ לוֹקֵחַ וּגְאָלָהּ אַחֵר, יָכוֹל תַּחֲזוֹר לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ". וְאִיצְטְרִיךְ "לֹא יִגָּאֵל" וְאִיצְטְרִיכָא לְמִיכְתַּב: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ", דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא: "לֹא יִגָּאֵל" - דְּלָא קָא הָדְרָה כְּלָל, אֲבָל הָכָא דְּקָא הָדְרָה תִּיהֲדַר לְמָרָהּ קַמָּא - כָּתַב רַחֲמָנָא: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ"; וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ" - דְּלָא קָא יָהֲבִי בְּעָלִים דְּמֵי, אֲבָל הָכָא דְּקָא יָהֲבִי דְּמֵי תֵּיקוּם בִּידֵיהוּ - כָּתַב רַחֲמָנָא: "לֹא יִגָּאֵל"; וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא: "לֹא יִגָּאֵל" וְלָא כָּתַב: "עוֹד", הָוָה אָמִינָא: לָא תִּיפְרוֹק כְּלָל - כָּתַב רַחֲמָנָא: "עוֹד", לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה. מַאי הֲוֵי עֲלָהּ? אֲמַר רָבָא, אָמַר קְרָא: "וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיּוֹבֵל" - בְּצֵאתוֹ מִיַּד אַחֵר.

איבעיא

תוספות

איבעיא להו בעלים ביובל שני — פירוש: לרבי אליעזר כאחר דמו, או לא? דכיון דלא גאלה ולא נתחלקה לכהנים ביובל, שעדיין היא ביד הגזבר — יכולים הבעלים לגאלה. דהא דכתיב: "לא יגאל עוד" כדדרשינן מיניה שאינה נגאלת לכמו שהיתה, היינו שגאלה אחר מיד הגזבר. ובלא נתחלקה מעולם לכהנים — בהכי לא מיירי ביה קרא ד"לא יגאל עוד", אלא תעמוד ביד הבעלים כשגאלה מיד הגזבר. **אלא** הכא במאי עסקינן בשדה שיצתה לכהנים — פירוש: כגון שדה אחוזה שהקדישה בעלים וגאלה אחר לפני היובל, שיוצאה לכהנים ביובל. ובא כהן אשר הגיע לו אותו שדה והקדיש, והיינו ביובל שני, ואתו בעלים למיפרק. דסלקא דעתך אמינא: אי לא כתיב (כי) "אם לא יגאל" דלא תפריק שתהא לפניו אפילו כשדה מקנה — תלמוד לומר "עוד", לכמות שהיתה אינה נגאלת, [אבל נגאלת] שתהא כשדה מקנה. פירוש: ותחזור לכהנים ביובל. והשתא קאי "והיה השדה בצאתו ביובל" וגו' אשני דרכים דמיירי בהו קרא, בין א"ואם לא יגאל השדה" בין א"ואם מכר לאיש אחר", דלעולם קרא בשני ענינים איירי, כדפירשתי לעיל. ואם כן, לרבי אליעזר נמי פירושא דקרא הכי הוא. ולעיל מיבעי ליה מאי טעם דרבי אליעזר, ומסיק: מאי הוי עלה (פירוש מאי טעמא) דרבי אליעזר? אמר רבא, אמר קרא: "והיה השדה בצאתו ביובל" וגו' — בצאתו מתחת ידי אחר. פירוש: כי ביציאתו משמע שיוצא מיד אחר שגאלה מיד הגזבר, אבל כל זמן שהיא ביד הגזבר — לא יצא ביובל.

שדה מקנה אינה יוצאה לכהנים ביובל — שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. לפום ריהטא משמע: אם גאל האחר מהגזבר לפני היובל. ורש"י פירש בפירוש חומש שלו: דאפילו לא גאלה אחר, אלא שעדיין היא ביד הגזבר — תצא בחנם ביובל לבעלים הראשונים "אשר לו אחוזת הארץ". **לרבי** יהודה ורבי שמעון קנין פירות כקנין הגוף דמיא כו' — פירשתי ב"השולח" (גיטין מח,א).

הדרן עלך אין מקדישין

רש"י

איבעיא להו — לרבי אליעזר, דאמר: ביובל שני בת גאולה היא אם לא נגאלה בראשון. **בעלים ביובל שני כאחר דמו** — ואי פריק לה יוצאה מידו לכהנים. **או לא כאחר דמו** — אלא כי היכי דאילו פרקה ביובל ראשון הוה קיימא בידיה — השתא נמי קיימא בידיה. **לכהנים נפקא** — וביובל שני לאו בת גאולה היא כלל.

משנה הלוקח שדה מאביו ומת אביו כו' הרי היא כשדה אחוזה — שהרי עד שלא הקדישה נפלה לו בירושה. הלכך, אם בא לפדותה — פודה בית כור בחמשים סלעים כשדה אחוזה. ואם לא גאלה הוא, וגאלה אחר — יוצאה לכהנים ביובל. **כשדה מקנה** — דבתר שעה שהקדישה אזלינן, הלכך אם בא לפדותה — פודה בשווייה כדין שדה מקנה. ואם לא גאלה הוא וגאלה אחר — חוזרת לו ביובל, שהרי בשעה שהקדישה לא היה גופה שלו, דעתידה היא לחזור לאביו ביובל כדין שאר מכירות. וכשאר מקדיש שדה מקנה הוא, שהגואלה מיד גזבר מחזירה ביובל ל"אשר לו אחוזת הארץ", דהיינו אביו, וזה יורש את כח אביו. **שדה מקנה** — שהקדישה וגאלה אחר — אינה יוצאה לכהנים ביובל, אלא למי שמכרה למקדישה. **שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו** — וקרקע זו לא היתה שלו אלא עד היובל. **מקדישין לעולם** — מפרש בגמרא. **וגואלין לעולם** — אם הקדיש כהן קרקע ירושתו — גואלה אפילו לאחר היובל, דכתיב (ויקרא כה): "גאולת עולם תהיה ללוים". **גמרא** רבי מאיר סבר קנין פירות — שהיתה קנויה לו לבן בחיי אביו לפירות, לאכול הפירות ולא לגופה, שהרי עתיד לחזור ביובל — כקנין הגוף דמי. הלכך, כי מת אביו עד שלא הקדישה, אי לא אשמועינן קרא דתיהוי כשדה אחוזה — הוה אמינא לאו שדה אחוזה היא, דבלאו מיתת אביו היתה קנויה לו. הילכך איצטריך קרא להכי. אבל הקדישה בעודה שדה מקנה ואחר כך מת אביו — לא רביא לן קרא דתיהוי אחוזה, אלא שדה מקנה היא. **ורבי** יהודה ורבי שמעון סברי לאו כקנין הגוף דמי — וכי מת אביו קודם שהקדישה הוא, דקא ירית לה לגופה, ושדה אחוזה היא. והלכך להאי לא איצטריך קרא לרבויי, דהא אחוזה גמורה היא, שבחיי אביו לא היתה קנויה לו. וכי אתא קרא — להקדישה ואחר כך מת אביו, דאף על גב דבשעת הקדש הואי שדה מקנה, השתא דמת אביו קודם פדיון — שדה אחוזה היא. **כקנין הגוף דמי** — ולמת אביו ואחר כך הקדישה נמי איצטריך קרא.

אִיבַּעְיָא לְהוּ: בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי, כְּאַחֵר דָּמוּ אוֹ לָא? תָּא שְׁמַע: "לֹא יִגָּאֵל" - יָכוֹל לֹא תְּהֵא נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה מִקְנָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עוֹד" - לְכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה מִקְנָה. אֵימַת? אִילֵימָא בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן - אַמַּאי אֵינָהּ נִגְאֶלֶת? אֲחוּזָּה נַמִּי הָוְיָא! אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּיוֹבֵל שֵׁנִי; וּלְמַאן? אִי לְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן - לַכֹּהֲנִים נָפְקָא! אֶלָּא לָאו לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וּשְׁמַע מִינָּהּ: בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי כְּאַחֵר דָּמוּ. וְתִסְבְּרָא? רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הַאי "עוֹד" מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ? אֶלָּא הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּשָׂדֶה שֶׁיְּצִיאָה לַכֹּהֲנִים וְהִקְדִּישָׁהּ כֹּהֵן, וְאָתוּ בְּעָלִים לְמִיפְּרְקָהּ; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: לָא תִּיפְרוּק שֶׁתְּהֵא כִּשְׂדֵה מִקְנָה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "עוֹד" - לְכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה מִקְנָה. וְהָתַנְיָא: "שׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ" - יָכוֹל יַחֲזוֹר לַגִּזְבָּר שֶׁלְּקָחָהּ הֵימֶנּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ"? שָׂדֶה שֶׁיְּצִיאָה לַכֹּהֲנִים וּמְכָרָהּ כֹּהֵן, וְהִקְדִּישָׁהּ לוֹקֵחַ וּגְאָלָהּ אַחֵר, יָכוֹל תַּחֲזוֹר לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ". וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב: "לֹא יִגָּאֵל" וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ", דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא: "לֹא יִגָּאֵל", דְּלָא קָא הָדְרָא כְּלָל - כָּתַב רַחֲמָנָא: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ"; וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ" - דְּלָא קָיְיָמִי בְּעָלִים דְּמֵי, אֲבָל הָכָא דְּיָיְמִי בְּעָלִים דְּמֵי דְּתֵיקוּם בִּידֵיהוּ - כָּתַב רַחֲמָנָא: "לֹא יִגָּאֵל". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא: "לֹא יִגָּאֵל" וְלָא כָּתַב: "עוֹד", הָוָה אָמִינָא לָא תִּיפְרוּק כְּלָל - כָּתַב רַחֲמָנָא: "עוֹד", לְכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה מִקְנָה. מַאי הָוֵי עָלַהּ? תָּא שְׁמַע, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: גְּאָלָהּ בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי - יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: הָאַנַּן לָא תְּנַן הָכִי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיִּגְאָלֶנָּה אַחֵר! אָמַר לֵיהּ: בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי כְּאַחֵר דָּמוּ. אִיכָּא דְּאָמְרִי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: גְּאָלָהּ בְּיוֹבֵל שֵׁנִי - אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: אַף אָנַן נַמִּי תָּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיִּגְאָלֶנָּה אַחֵר. אָמַר לֵיהּ: אִי מִמַּתְנִיתִין, הָוָה אָמִינָא: בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי כְּאַחֵר דָּמוּ, קָא מַשְׁמַע לָן. **מִשְׁנָה** הַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו, וּמֵת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ - הֲרֵי הִיא כִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה. הִקְדִּישָׁהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו - הֲרֵי הִיא כִּשְׂדֵה מִקְנָה. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: הֲרֵי הִיא כִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם מִשְּׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ" - שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה, יְצָתָה זוֹ שֶׁהִיא רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה. שָׂדֶה מִקְנָה אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. הַכֹּהֲנִים וְהַלְּוִיִּם מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם, בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל. **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן לַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו וְהִקְדִּישָׁהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו, מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאִם מִשְּׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ" - שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה, יְצָתָה זוֹ שֶׁרְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִנַּיִן לַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו וּמֵת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ, מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאִם מִשְּׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ" - שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שְׂדֵה אֲחוּזָּה, יָצְאַת זוֹ שֶׁהִיא שְׂדֵה אֲחוּזָּה. לֵימָא בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר: קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבְרִי: קִנְיַן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: בְּעָלְמָא, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי יְהוּדָה קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי,

והכא

והכא

הגמרא מסתפקת בדעת רבי אליעזר: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, לדעת רבי אליעזר האומר שאם לא נגאלה השדה קודם היובל הראשון על ידי שום אדם, אינה יוצאת לכהנים ביובל אלא נשארת ברשות ההקדש, **בְּעָלִים** הפודה את השדה **בְּיוֹבֵל שֵׁנִי** – לאחר היובל הראשון, האם **כְּאַחֵר דָּמוּ** – דינו כמו אדם אחר הפודה את השדה, שהיא לפניו כשדה מקנה, וביובל הבא תצא מרשותו ותתחלק לכהנים, **אוֹ לֹא** – או שאין דין הבעלים כדין כל אדם, אלא כמו שאם פדאה קודם היובל הראשון חוזרת היא להיות לפניו כשדה אחוזה, כך אם פדאה קודם היובל השני, חוזרת היא להיות לו כשדה אחוזה.

מביאה הגמרא ראיה לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע** – בא ושמע ראיה מהברייתא שהובאה לעיל (ע"א), נאמר בפסוק (ויקרא כז כ) 'וְאִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר **לֹא יִגָּאֵל עוֹד**', **יָכוֹל** היית לומר שלא **תְּהֵא נִגְאֶלֶת** על ידי הבעלים אפילו לענין זה **שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עוֹד'**, רק **לְכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת**, להיות לפניו כשדה אחוזה, **אֲבָל נִגְאֶלֶת** היא לענין זה **שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה**. ויש לברר, **אֵימָת** – מתי, באיזה זמן היינו סבורים שאין הבעלים יכול לגאול את שדהו אפילו להיות כשדה מקנה, **אִילֵימָא בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן** – קודם שעבר היובל הראשון, **אַמַּאי** – מדוע אמרה הברייתא **שֵׁאֵינָהּ נִגְאֶלֶת**, והרי **אֲחוּזָּה נַמִּי הָוְיָא** – תהיה השדה שפדאוה הבעלים, שהרי עדיין לא הגיע היובל ולא התחלקה לכהנים. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שמדובר **בְּיוֹבֵל שֵׁנִי**, וחידשה הברייתא שיכול הבעלים לפדותה, רק שתהא לפניו כשדה מקנה, ולא כשדה אחוזה. ממשיכה הגמרא ומבררת, **וּלְמַאן** – ובדעת מי נשנתה הברייתא, **אִי לְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** שבמשנתינו (כה:), הרי הם סוברים שכבר ביובל הראשון **לַכֹּהֲנִים נָפְקָא** – יצאה השדה לרשות הכהנים, וכיצד יוכל הבעלים לפדותה לאחר היובל, והרי כבר אינה ברשות הקדש. **אֶלָּא לָאו** – ודאי נאמרה הברייתא **לְדַעַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, האומר שכל זמן שלא נגאלה השדה על ידי אחר אינה יוצאת ביובל לכהנים, ולפי שיטתו הוצרכה הברייתא לומר שאין הבעלים יכול לפדותה שתהא לפניו כשדה אחוזה, אלא רק כשדה מקנה. **וּשְׁמַע מִינָּהּ** – ומוכח מהברייתא, **שבְּעָלִים** הפודה את השדה **בְּיוֹבֵל שֵׁנִי, כְּאַחֵר דָּמוּ** – דינו כאדם אחר הפודה את השדה, שהיא לפניו כשדה מקנה היוצאת ביובל לכהנים, ולא כשדה אחוזה.

הגמרא מבארת את הברייתא באופן אחר, ודוחה את הראיה. תמהה הגמרא: **וְתִסְבְּרָא** – וכי כך אתה סבור לומר, שהברייתא רק כדעת רבי אליעזר, והרי אם כן יקשה, **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** החולקים על רבי אליעזר, **הַאי 'עוֹד' מַאי דָּרְשֵׁי בֵּיהּ** – מה הם דורשים מתיבת 'עוד' שכתבה התורה. **אֶלָּא** ודאי יש לפרש את הברייתא באופן אחר, **וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּשָׂדֶה שֶׁיָּצְאָה לַכֹּהֲנִים** ביובל, **וְהִקְדִּישָׁהּ הַכֹּהֵן** שזכה בה, **וְאָתוּ בְּעָלִים לְמִיפְּרְקָהּ** – ובאו הבעלים לפדותה, **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** שכיון שלא פדאוה הבעלים קודם היובל, **לֹא תִּיפְרוֹק** – אינו יכול לפדותה אפילו לענין זה **שֶׁתְּהֵא** לפניו רק **כְּשָׂדֶה מִקְנָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עוֹד'**, ללמד שרק **לְכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת**, להיות כשדה אחוזה, **אֲבָל נִגְאֶלֶת** על ידי הבעלים לענין **שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה.**

מסייעת לכך הגמרא מברייתא: **וְהָתַנְיָא** – וכך שנינו גם בברייתא, נאמר בפסוק לגבי שדה מקנה (שם כז כד) 'בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה **לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ**', **יָכוֹל** היית לומר שיַחֲזוֹר לַגּוֹזֵר שֶׁהלוקח לְקָחָהּ הֵימֶנּוּ, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ'**, ללמד שחוזרת השדה לבעלים הראשונים, שמכר למקדיש. ולכאורה די בכך שיאמר הפסוק רק 'לאשר לו אחוזת הארץ', **וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – לשם מה כתבה התורה **'לַאֲשֶׁר קָנָהוּ'**, ללמד דין זה, **שֶׁיָּצְאָה** ביובל **לַכֹּהֲנִים, וּמְכָרָהּ הַכֹּהֵן** שזכה בה את חלקו, **וְהִקְדִּישָׁהּ הַלּוֹקֵחַ, וּגְאָלָהּ** אדם **אַחֵר, יָכוֹל** היית לומר שביובל הבא **תַּחֲזוֹר** השדה **לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לַאֲשֶׁר קָנָהוּ'**, והיינו לכהן שממנו קנה הלוקח את השדה, כיון שכשזכה בה הכהן ביובל נעשתה לפניו כשדה אחוזה, שאף אם מכרה לאחר, חוזרת אליו ביובל.

מבררת הגמרא מדוע הוצרכו שתי הברייתות לדרוש דין זה משני פסוקים שונים: **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב** – והוצרכה התורה לכתוב **'לֹא יִגָּאֵל'**, כמבואר בברייתא הראשונה, **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'לַאֲשֶׁר קָנָהוּ'** כמבואר בברייתא השניה, אף ששני הפסוקים מלמדים את אותו דין, שאחר שעבר יובל והתחלקה השדה לכהנים, אין השדה חוזרת ביובל הבא לבעלים הראשונים. **דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק את הפסוק **'לֹא יִגָּאֵל'**, הנאמר לגבי שדה אחוזה שיצאה ביובל לכהנים והקדיש הכהן את השדה שזכה בה ביובל, שאין הבעלים יכול לפדותה שתהיה לפניו כשדה אחוזה, היינו סבורים שזהו רק באופן זה, משום **דְּלֹא קָא הֲדָרָא כְּלָל** – שאינה חוזרת ביובל כלל, שהרי היא נשארת ברשות הקדש. אבל באופן המבואר בברייתא השניה, שהכהן מכר את השדה לאדם אחר, והלוקח הקדישה, שהשדה חוזרת ביובל, היה מקום לומר שחוזרת לבעלים הראשונים, לכך **כָּתַב רַחֲמָנָא 'לַאֲשֶׁר קָנָהוּ'**, ללמד שאף באופן שהשדה חוזרת ביובל, מכל מקום אינה חוזרת לבעלים הראשונים אלא לכהן. **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'לַאֲשֶׁר קָנָהוּ'**, הנאמר לגבי שדה מקנה, והיינו באופן שהכהן מכרה ללוקח והלוקח הקדישה, שחוזרת השדה ביובל לכהן, הייתי סבור שהטעם שאינה חוזרת לבעלים הראשונים הוא מחמת **דְּלֹא קָרְבֵי בְּעָלִים דְּמֵי** – שאינם נותנים דמים תמורת הקרקע, **אֲבָל הָכָא,** באופן שהכהן הקדיש את השדה והבעלים פודה אותה מיד ההקדש, **דְּיָהֲבֵי בְּעָלִים דְּמֵי** – שנותן הבעלים דמים תמורת הקרקע, הייתי סבור לומר **דְּתֵיקוּם בִּידֵיהוּ** – שתעמוד השדה ברשותו כשדה אחוזה. לכך **כָּתַב רַחֲמָנָא 'לֹא יִגָּאֵל'**, ללמד שאפילו במקום שנתנו הבעלים דמים אינה חוזרת להיות לפניו כשדה אחוזה. מסיימת הגמרא את ביאורה: **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'לֹא יִגָּאֵל', וְלֹא כָּתַב 'עוֹד', הָוָה אָמִינָא דְּלֹא תִּיפְרוֹק כְּלָל** – שלא יוכל הבעלים לפדותה כלל, ואף לא כשדה מקנה, **כָּתַב רַחֲמָנָא 'עוֹד'**, ללמד שרק **לְכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת**, להיות לפניו כשדה אחוזה, **אֲבָל נִגְאֶלֶת** היא לענין זה **שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה.**

הגמרא חוזרת לספק שהובא לעיל בדעת רבי אליעזר. שואלת הגמרא: **מַאי הֲוֵי עֲלָהּ** – מה עלה בידינו בפשיטת הספק שהובא לעיל, לדעת רבי אליעזר שאין השדה מתחלקת לכהנים ביובל אלא אם כן גאלה אדם אחר, האם יכול הבעלים לפדותה אחר יובל ראשון שלא יצאה בו לכהנים, שתהא לפניו כשדה אחוזה. הגמרא פושטת את הספק מברייתא: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** אם **גְּאָלָהּ הַבְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי** – קודם היובל השני, **יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל** שאחריו. הרי מבואר כאן בפירוש, שדין הבעלים אחר יובל ראשון כדין אדם אחר, שהשדה באה לרשותו רק כשדה מקנה ולא כשדה אחוזה.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי, הָאנַן לֹא תְּנַן הָכִי** – הרי אנו לא שנינו כך במשנתינו, שהרי שנינו במשנה **'רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** לעולם **אֵין הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיִּגְאָלֶנָּה אַחֵר',** ומשמע מלשון 'אחר' שאם גאלה הבעלים עצמו, אף אם עשה כן לאחר יובל ראשון, אין הכהנים נכנסים לתוכה, ורק כשגאלה אחר יכולים הכהנים להכנס לתוכה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב אשי לרבינא, **בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי, כְּאַחֵר דָּמוּ** – דינם שוה לאדם אחר, וממילא כשאמר רבי

המשך בעמוד קצב

וְהָכָא, בנידון זה של שדה אחוזה, **קְרָא אַשְׁכַּח וְדָרְשִׁי** – הם מצאו ייתור בפסוק, וכך דרשו, **לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא** – תכתוב התורה **'אִם מִשְּׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא שְׂדֵה אֲחוּזָתוֹ', אִי נַמִי** – או שתכתוב התורה **'אֲשֶׁר לֹא שְׂדֵה אֲחוּזָה',** ומכך היינו יודעים את דינו של רבי מאיר, שיצאה מכלל זה שדה שהיא כבר אחוזה, **מַאי** – ומדוע כתבה התורה לשון **'מִשְּׂדֵה אֲחוּזָתוֹ',** ללמד שדין זה של שדה מקנה אמור רק **בִּשְׂדֵה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה, יָצְתָה** שדה **זוֹ, שֶׁבשעת** ההקדש **רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה** אם ימות האב, ולכן אף אם הקדישה קודם שמת האב, אם אחר כך מת האב, דינה כשדה אחוזה.

שנינו במשנה: **'הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם וכו'** וגואלים לעולם'.

מקשה הגמרא: **בְּשֶׁלְּמָא** – מובן מה שאמרה המשנה **שגּוֹאֲלִין** לעולם, **דאִצְטְרִיךְ לְאַפּוּקֵי מִדְּיִשְׂרָאֵל** – שהוצרכה המשנה להוציא את דין הכהנים והלויים מדין סתם ישראל, דְּישראלים **לֹא פְּרָקֵי** – אינם יכולים לגאול את השדה שהקדישו **אֶלָּא עַד הִיוֹבֵל,** אבל לאחר היובל יוצאת השדה לכהנים, ואין הישראל יכול לפדותה, **וְקָא מַשְׁמַע לָן** – השמיעה לנו המשנה **דְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם גּוֹאֲלִין לְעוֹלָם,** ואפילו לאחר היובל ואין השדה יוצאת ביובל. **אֶלָּא** מה שאמרה המשנה **'מַקְדִּישִׁין לעולם', מַאי אִירְיָא** – מדוע נקטה המשנה דוקא **כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם,** הרי **אֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל נַמִי** – גם כן יכול להקדיש לעולם, כמבואר בברייתא לעיל (כד.).

הגמרא מנסה לבאר, ודוחה זאת: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לומר וליישב שכוונת המשנה לחדש, שהכהנים והלויים יכולים להקדיש גם **בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ,** ואילו ישראלים אינם יכולים להקדיש בשנת היובל עצמה. **הָנִיחָא** – ביאור זה נח ומובן **לְדברי שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר** (לעיל כד.) **בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ לֹא קָדְשָׁה** – אין ישראל יכול להקדיש את שדהו, והמקדיש שדהו בשנת היובל עצמה, אינה קדושה כלל. **קָא מַשְׁמַע לָן** – הוצרכה המשנה להשמיענו **דְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם,** ואפילו ביובל. **אֶלָּא** לְדעת **רַב,** שאף ישראלים יכולים להקדיש ביובל, והמקדיש שדהו בשנת היובל עצמה קדושה ונותן חמשים סלעים, קשה, **מַאי אִירְיָא** – מדוע נקטה המשנה דוקא **כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם,** שמקדישים לעולם, והרי **אֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל נַמִי** – גם כן יכולים להקדיש לעולם, ואף בשנת היובל.

הגמרא מבארת את המשנה לדברי הכל. מקדימה הגמרא ומקשה: **וּלְטַעְמָיךְ** – ולדבריך, שאמרת שדברי המשנה מובנים לדעת שמואל, שרק כהנים ולויים יכולים להקדיש בשנת היובל עצמה, אבל ישראלים אינם יכולים להקדיש שדה ביובל, הרי לכאורה עדיין קשה, לשון **'בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל'** שאמרה המשנה, **לָמָּה לִי** – מה באה המשנה ללמדנו בזה, והרי גם ישראל יכול להקדיש לפני ואחרי היובל. **אֶלָּא** יש לומר, **אֲיִרְדֵי** – אגב כך **דְּתָנָא בְּרֵישָׁא** – במשנה לעיל (כד.) לגבי ישראלים, את הדינים הנוהגים **'לִפְנֵי הַיּוֹבֵל' וּ'לְאַחַר הַיּוֹבֵל',** שאין מקדישים לפני היובל פחות משתי שנים, ולא גואלים לאחר היובל פחות משנה אחת, **תָּנָא סֵיפָא נַמִי** – שנה התנא גם במשנתינו לגבי כהנים ולויים שהם מקדישים וגואלים **בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל.** וממילא אף לדברי רב יש לבאר כן את המשנה, **דאֲיִרְדֵי** – שאגב כך **דְּתָנָא בְּרֵישָׁא** לגבי ישראלים (לעיל כד.) **'אֵין מַקְדִּישִׁין** לפני היובל פחות משתי שנים, **וְלֹא גּוֹאֲלִין** אחר היובל פחות משנה אחת', **תָּנָא נַמִי סֵיפָא** – שנה התנא גם בסיפא לשונות אלו, וכתב שכהנים ולויים **מַקְדִּישִׁין וְגוֹאֲלִין,** ואף שבאמת החידוש הוא רק בדין של 'גואלים לעולם', שגואלין את השדה גם לאחר היובל ואינה יוצאת ביובל, ואילו הדין של 'מקדישין לעולם' נוהג אף בישראלים.

הדרן עלך אין מקדישין

פרק שמיני - המקדיש שדהו

פרק זה ממשיך לעסוק בדיני פדיון שדה אחוזה שהוקדשה, ובדיני חרמים. ומשנתינו עוסקת בסדר פדיון שדה אחוזה בזמן שאין היובל נוהג.

משנה

הַמַּקְדִּישׁ אֶת שָׂדֵהוּ – שדה אחוזתו **בְּשָׁעָה** [–בזמן] **שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל** נוהג, **אוֹמְרִים** לו הגזברים למקדיש בשעה שמכריז על השדה לפדותה, **פְּתַח** [–התחל] **אַתָּה רִאשׁוֹן** בפדיון השדה, ואמור בכמה תרצה לפדותה. והיינו משום **שֶׁהַבְּעָלִים** הפודים שדה אחוזה שהקדישו, **נוֹתְנִין** [–מוסיפים] **חוֹמֶשׁ** על דמי הפדיון, **וְכָל** שאר בני **אָדָם** הבאים לפדות שדה זו, **אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ,** והרי זה רווח להקדש שהבעלים יפדו את השדה.

המשנה מביאה מעשה בפדיון שדה אחוזה: **מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִקְדִּישׁ** את **שָׂדֵהוּ** לבדק הבית, **מִפְּנֵי רָעָתָהּ** – משום שהיו ההוצאות שהוציא עליה יותר משהיתה משביחה. **אָמְרוּ לוֹ** הגזברים, **פְּתַח אַתָּה רִאשׁוֹן** בפדיון השדה, **וְאָמַר** המקדיש, **הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּאִיסָּר** – אני מוכן לתת רק איסר בפדיון השדה. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, לֹא אָמַר זֶה** המקדיש, 'הרי היא שלי **בְּאִיסָּר', אֶלָּא** 'הרי היא שלי **בְּבֵיצָה',** ומה שהיה המקדיש יכול לפדות את השדה בביצה שהיא שוה כסף, הוא משום **שֶׁהֶקְדֵּשׁ נִפְדֶּה** בין **בְּכֶסֶף** ובין **בְּשָׁוֶה כֶּסֶף.** וכיון שלא היה מי שרוצה לפדותה ביותר ממה שאמרו הבעלים, **אָמַר לוֹ** הגזבר, **הִגִּיעַתְךָ** – זכית אתה בפדיון השדה, **וְנִמְצָא** אדם זה **מַפְסִיד** את **הָאִיסָּר** שנותן בפדיון השדה, **וְגם** שֶׁשָּׂדֵהוּ שאינו רוצה בה מפני רעתה, עומדת **לְפָנָיו** – ברשותו.

גמרא

שנינו במשנה: **הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בְּשָׁעָה כו'** שאין היובל נוהג, אומרים לו פתח אתה ראשון בפדיון השדה. הגמרא דנה בביאור לשון 'אומרים לו' שבמשנה. מקשה הגמרא: וכי רק **אוֹמְרִין** לבעלים שיפתחו בפדיון השדה, **וְהָתַנְיָא** בברייתא (תוספתא פ"ד ה"ט), **כּוֹפִין** את הבעלים לפתוח ראשון. מיישבת הגמרא: **מַאי** לשון **אוֹמְרִין** שנקט התנא, כוונתו **נַמִי שכּוֹפִין** את הבעלים לפתוח בפדיון השדה. יישוב נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, **מַעִיקָּרָא** – מתחילה, **אוֹמְרִין** לבעלים שיפתחו בפדיון, וכמבואר במשנה, **אִי צָאֵית צָאֵית** – ואם אכן הבעלים יקבלו ויצייתו לדברים ויפתחו בפדיון, די באמירה זו שצייתו לה, **וְאִי לֹא** קיבלו הבעלים את הדברים ואינם רוצים לפתוח בפדיון, **כּוֹפִין** אותם לפתוח בפדיון, וכמבואר בברייתא.

שנינו במשנה: שהטעם שאומרים למקדיש לפתוח ראשון בפדיון השדה, הוא משום **שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ וכו'** ואין אחרים נותנים חומש. הגמרא מבארת מדוע נקט התנא טעם זה, ולא טעמים פשוטים יותר. שואלת הגמרא: **מַאי אִירְיָא** – מדוע נקט התנא, שהטעם שכופים את הבעלים לפתוח בפדיון השדה, הוא משום **שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ** ואין אחרים נותנים חומש, הלא גם בלא טעם זה, **תִּיפּוּק לֵיהּ** – אפשר ללמוד דין זה מטעם אחר, **דְּאִיירֵי דַּהֲכִיבָה עֲלֵיהּ** – שכיון ששדהו של אדם חביבה עליו ביותר, **טָפֵי וּפָרִיק לָהּ** – הוא יוסיף בדמי הפדיון יותר מכדי שוויה כדי לפדותה ולהחזירה לרשותו. **וְעוֹד** – וטעם נוסף היה יכול התנא לומר, שכופין את הבעלים לפתוח בפדיון השדה משום **שמִּצְוַת גְּאוּלָּה בָּאָדוֹן** – עיקר מצות פדיון השדה מוטלת על הבעלים שיגאלנה.

משיבה הגמרא: אכן עיקר הטעם לדין זה הוא, ששדהו של אדם חביבה עליו ביותר וירצה לתת עליה אף יותר מכדי שוויה, וכן שעיקר מצות הגאולה היא על הבעלים, וכדברי המקשן, אולם

המשך בעמוד קמז

רש"י

והכא קרא אחרינא אשכח ודרוש — דהקדישה ואחר כך מת אביו תיהוי אחוזה. דאם לא כן דלא רבי לן קרא אלא מת אביו ואחר כך הקדישה — ניכתוב קרא: "אשר לא אחוזתו", ומתרביא הא דרבי מאיר דדריש: יצתה זו שהיא כבר אחוזה. **משדה למה לי** — שמע מינה לבדאמרינן, למדרש הקדישה ואחר כך מת אביו. **יצתה זו** — שבשעת הקדש היתה ראויה להיות שדה אחוזה. **אפילו ישראל נמי** — דהא תניא בריש פירקין (ערכין כד,א): מקדישין לפני היובל וכו'! (ואי משום דקתני מתניתין: אין מקדישין פחות משתי שנים לפני היובל — הא אוקימנא (שם) דעצה טובה קא משמע לן). **הניחא לשמואל** — דאמר גבי ישראל לא קדשה, אצטריך לאשמועינן דגבי כהנים קדשה. **אלא לרב** — ליכא למימר הכי, דמהיכא תיתי לן מקראי? **איידי דתנא רישא** — ישראל, תנא סיפא גבי לוים.

הדרן עלך אין מקדישין

משנה המקדיש שדהו בשעה שאין היובל — בזמן שאין היובל נוהג. **פתח אתה ראשון** — בכמה אתה רוצה לפדותה. ומפני ריוח של הקדש שואלין לו תחלה. **שהבעלים נותנין חומש** — ולהכי נקט בשעה שאין היובל נוהג, דבזמן שנוהג אין צריך לשואלו בכמה תפדנה, שהרי דמיה קצובין — בית כור בחמשים סלע. ובשדה אחוזה קא מיירי. ובזמן שאין יובל נוהג נפדית בשוייה, כדתניא בשילהי פירקין: אין שדה אחוזה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג. **מפני רעתה** — שהיתה יציאתה מרובה על השבח. **לא אמר זה באיסר** — אלא: "הרי היא שלי בביצה", שהקדש נפדה בכסף ובשוה כסף. **אמר לו** — הגזבר. **הגעתיך** — הרי היא שלך. **גמרא והתניא כופין** — את הבעלים לפתוח ראשון. **דמצות גאולה באדון** — בפרק קמא דבכורות (יג,א). **טפי ופריק לה** — מוסיף ופודה יותר משאר אדם. **מצות גאולה באדון** — דכתיב: "ואם לא יגאל ונמכר בערכך", אלמא מצות גאולה קודמת למכירה. **והא קיימא לן שוה כסף ככסף** — דאמרינן בבבא קמא (ז,א): "ישיב" — לרבות שוה כסף, אפילו סובין. **הך סתמא** — דקתני: מפסיד איסר, ולא קתני "נמצא מפסיד ביצה" — רבנן היא ולא רבי יוסי. **משנה** ממשכנין מנכסיו עשר סלעים — נמצא ביד גזבר עשרים. וכן שלשים — יתן שלשים, הרי חמשים. **אמר אחד הרי היא שלי בעשרים ואחד** — לאחר שאמרו בעלים בעשרים.

הבעלים

תוספות

המקדיש שדהו בשעה שאין היובל נוהג — פירוש: בזמן שאין היובל נוהג, דאז הוא נפדה בשוייה, ויש בו ריוח להקדש לפתוח תחלה הבעלים מפני החומש. אבל בזמן שהיובל נוהג — הוא נפדה לפי זרעו בחמשים סלעים בית זרע חומר שעורים, ובשדה אחוזה מיירי. ובזמן הבית מיירי, דאיכא רווחא להקדש. דאי שלא בזמן הבית — מחללו אם ירצה אפילו לכתחלה על שוה פרוטה, לפי שאין בו ריוח להקדש, דלאיבוד אזיל. כדאיתא לקמן בסוף פירקין (ערכין כט,א): ההוא דאחרים לנכסיה, אתא לקמיה דרב יהודה, אמר ליה שקול ארבעה זוזי אחיל עלייהו ושדינהו בנהרא ולישתרי לך. ואם תאמר: היאך נמצא בזמן שאין היובל בזמן הבית? יש לומר: בזמן שגלו ישראל, דבעינן כל יושביה עליה. **אמר** רבי יוסי כו' — תימה: איך היה זה המעשה בימי רבי יוסי? והלא רבי יוסי לא היה בזמן הבית. ואם כן לא הוצרך לפתוח תחילה בבעלים! ויש לומר: דפליג על פי הקבלה, על פי שאירע בזמן הבית. אי נמי: אפילו שלא בזמן הבית גאולה בבעלים תחילה, כדכתיב (ויקרא כז): "אם לא יגאל ונמכר". **מאי** אומרין כופין — ואם תאמר: מאי שנא דצריך כפיה הכא טפי מכל הני דתנן בסוף פרק קמא דבכורות (יג,א): מצות פדייה קודמת למצות עריפה, מצות יעידה קודמת למצות פדייה, מצות ייבום קודמת למצות חליצה, מצות גאולה באדון קודמת (למצות) לכל אדם. ומפיק כולהו מקראי התם, ולא אשכחן כפייה כי אם בזה! ויש לומר: דשאני הכא, דיכול לבא לידי תקלה אם יהנו העולם ממנה.

רבי יוסי סבר בבביצה נמי פרקינן — ובפרק "הזהב" (בבא מציעא נג,ב) איכא פלוגתא, איכא מאן דאמר: בו ובחומשו, ואיכא מאן דאמר: בו אף על גב שאין בחומשו. ונראה דבביצה היינו שוה פרוטה.

למימרא

וְהָכָא קְרָא אַשְׁכַּח וְדָרְשִׁי: לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא "אִם מִשְּׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא שְׂדֵה אֲחוּזָּתוֹ", אִי נַמִי: "אֲשֶׁר לֹא שְׂדֵה אֲחוּזָּה", מַאי "מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ" - שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה, יָצְתָה זוֹ שֶׁרְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה. "הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם" וכו'. בִּשְׁלָמָא גּוֹאֲלִין אִצְטְרִיךְ - לְאַפּוּקֵי מִדְּיִשְׂרָאֵל דְּלָא פְּרִקֵי אֶלָּא עַד יוֹבֵל, קָא מַשְׁמַע לָן דְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם גּוֹאֲלִין לְעוֹלָם. אֶלָּא מַקְדִּישִׁין, מַאי אִירְיָא כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם? אֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל נַמִי! וְכִי תֵּימָא: בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ - הָנִיחָא לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר: בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ לָא קָדְשָׁה, קָא מַשְׁמַע לָן דְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם. אֶלָּא לְרַב, מַאי אִירְיָא כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם? אֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל נַמִי! - וּלְטַעֲמֵיךְ, "בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל" לָמָּה לִי? אֶלָּא אֵיידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא: "לִפְנֵי הַיּוֹבֵל" וּ"לְאַחַר הַיּוֹבֵל" - תָּנָא סֵיפָא נַמִי: "בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל"; וְאֵיידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא: "אֵין מַקְדִּישִׁין" וְ"לֹא גּוֹאֲלִין" - תָּנָא נַמִי סֵיפָא: "מַקְדִּישִׁין וְגוֹאֲלִין".

הדרן עלך אין מקדישין

הַמַּקְדִּישׁ אֶת שָׂדֵהוּ בְּשָׁעָה שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל, אוֹמֵר לוֹ: "פְּתַח אַתָּה רִאשׁוֹן", שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ, וְכָל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי רָעָתָהּ, אָמְרוּ לוֹ: פְּתַח אַתָּה רִאשׁוֹן! אָמַר: הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּאִיסָּר. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לֹא אָמַר זֶה "בְּאִיסָּר", אֶלָּא: "בְּבֵיצָה", שֶׁהֶקְדֵּשׁ נִפְדֶּה בְּכֶסֶף וּבְשָׁוֶה כֶּסֶף. אָמַר לוֹ: "הִגַּעְתִּיךָ", נִמְצָא מַפְסִיד אִיסָּר וְשָׂדֵהוּ לְפָנָיו. **גְּמָרָא** "הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בְּשָׁעָה" כו'. אוֹמְרִין? וְהָתַנְיָא: כּוֹפִין! - מַאי אוֹמְרִין נַמִי? כּוֹפִין. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מַעִיקָּרָא אוֹמְרִין, אִי צָאֵית, וְאִי לָא - כּוֹפִין. "שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ" וכו'. מַאי אִירְיָא שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ? תֵּיפּוֹק לֵיהּ דְּאֵיידֵי דַּחֲבִיבָה עֲלֵיהּ, טָפֵי וּפְרִיק לַהּ! וְעוֹד, מִצְוַת גְּאוּלָּה בָּאָדוֹן הִיא! - חֲדָא וְעוֹד קָאָמַר: חֲדָא, דְּאֵיידֵי דַּחֲבִיבָה עֲלֵיהּ טָפֵי וּפְרִיק לַהּ; וְעוֹד, מִצְוַת גְּאוּלָּה בָּאָדוֹן הִיא; וְעוֹד, שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ כו'. "מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ" וכו'. לֵימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: שָׁוֶה כֶּסֶף בְּכֶסֶף, וְרַבָּנַן סְבְרִי: שָׁוֶה כֶּסֶף אֵינוֹ כְּכֶסֶף? וְהָא קַיְימָא לָן דְּשָׁוֶה כֶּסֶף כְּכֶסֶף! - דְּכוּלֵּי עָלְמָא שָׁוֶה כֶּסֶף בְּכֶסֶף, וְהָכָא בְּפוֹדִין בְּדָבָר שֶׁאֵין בְּחוּמְשׁוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה קָמִיפַּלְגִי, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: אִיסָּר דְּאִיכָּא בְּחוּמְשׁוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה פָּרְקִינַן, וְרַבִּי יוֹסֵי: כְּבֵיצָה נַמִי פָּרְקִינַן. "אָמַר לוֹ: "הִגַּעְתִּיךָ", נִמְצָא מַפְסִיד אִיסָּר וְשָׂדֵהוּ לְפָנָיו". סְתָמָא אָמַר אֶחָד: הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשֶׂר סְלָעִים, וְאֶחָד אוֹמֵר בְּעֶשְׂרִים, וְאֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשִׁים, וְאֶחָד אוֹמֵר בְּאַרְבָּעִים, וְאֶחָד אוֹמֵר בַּחֲמִשִּׁים; חָזַר בּוֹ שֶׁל חֲמִשִּׁים - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, חָזַר בּוֹ שֶׁל אַרְבָּעִים - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, חָזַר בּוֹ שֶׁל שְׁלֹשִׁים - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשְׂרִים - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר. חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשֶׂר - מוֹכְרִין אוֹתוֹ בְּשָׁוְוִיו, וְנִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר. הַבְּעָלִים אוֹמְרִים בְּעֶשְׂרִים, וְכָל אָדָם אוֹמְרִים בְּעֶשְׂרִים - הַבְּעָלִים קוֹדְמִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ. אָמַר אֶחָד: הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וְאַחַת

הבעלים

למימרא דחומש עדיף ורמינהי בעל הבית אומר בסלע — תימה לרבי אלחנן: מאי פריך? דהא ליכא למיפרך דהבעלים אומרים בעשרים וכל אדם בעשרים הבעלים קודמים כו', והכא תניא דאחר קודם, ומאי קושיא? דהא דהבעלים קודמין — זהו כשאין אחר פודהו ביותר. ומסיפא נמי ליכא למיפרך, דתניא: אחד אומר הרי הוא שלי בעשרים ואחד — הבעלים קודמין ונותן עשרים ושש. והכא תניא דאחר קודם — הכי נמי לא קשיא, דמידי הוא טעמא אלא מפני שמוסיף על הקרן שהוא עשרים — הכי נמי במתניתין דין הוא שיקדמו הבעלים, שגם הם מוסיפין על הקרן כשנותנין עשרים ושש, שנותנין האחד יותר על העשרים והחומש בשביל (חומש) הקרן שהוא עשרים ואחת! ושמא הוא מקשה כך: מאי שנא שכופין הבעלים לתת דמים שאמר האחר וחומשו על מה שאמר הוא, דקתני שהבעלים נותנין עשרים ושש עשרים ושבע. והכא תניא: כשהבעלים אומרים בסלע והאחר אומר בסלע ואיסר — [של סלע ואיסר] קודם, ואין אנו כופין את הבעלים שיתנו סלע ואיסר עם החומש, דקתני: של סלע ואיסר קודם, ולא קתני: הבעלים נותנין חמשה דינרים שהוא קרן וחומש ואיסר! ומשני: הכא חומשא רווחא דהקדש חומש עדיף, הלכך כופין את הבעלים. התם דחומשא רווחא דבעל הבית כו'. **תניא** בית שמאי אומרים מוסיפין — הכי גרסינן, וכן כתוב בספר רבינו תם. ולא גרסינן: "תניא נמי הכי". ואי גרסינן ליה יש לפרשו כן: תניא נמי הכי דאיכא מאן דסבר דמוסיפין בנישום, אי כבית שמאי אי כבית הלל. ומדקדק התלמוד למצוא אליבא דרב חסדא. ומיהו נראה יותר דגרס "תניא", בלא "נמי הכי".

דתנו

אָנַן תְּנַן: מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ כִּדְרַב חִסְדָּא, שְׁמַע מִינַּהּ. אִיכָּא דְּרָמֵי לְהוּ מִירְמָא, תְּנַן: חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשֶׂר - מוֹכְרִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ וְנִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר, לֵיתַב דְּבָן עֶשְׂרִים בַּהֲדֵיהּ! וְכִי תֵּימָא, הָכָא נַמִי דְּלֵיכָּא בֶּן עֶשְׂרִים, אִי הָכִי, נִפְרָעִין מִשֶּׁל עַשָּׂרָה? "נִפְרָעִין מִמְּנוּ" מִיבְּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא אֲמַר רַב חִסְדָּא, לָא קַשְׁיָא: כָּאן בְּבַת אַחַת, כָּאן בָּזֶה אַחַר זֶה. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: חָזְרוּ כּוּלָּן כְּאֶחָד - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם; וְהָא "הַבַּעֲלִים אוֹמְרִים בְּעֶשְׂרִים וְכָל אָדָם בְּעֶשְׂרִים" כו'. לְמֵימְרָא דְּחוֹמֶשׁ עָדִיף; וּרְמִינְהוּ: בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר בְּסֶלַע, וְאֶחָד אוֹמֵר בְּסֶלַע וְאִיסָּר - שֶׁל סֶלַע וְאִיסָּר קוֹדֵם, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹסִיף עַל הַקֶּרֶן! - הָכָא דְּחוּמְשָׁא רַוְוחָא דְּהֶקְדֵּשׁ הוּא - חוֹמֶשׁ עָדִיף, הָתָם דְּחוּמְשָׁא רַוְוחָא דְּבַעַל הַבַּיִת - קַרְנָא תִּיפְרוּק שַׁפִּיר, חוּמְשָׁא לָא אִיכְּפַת לָן. "אָמַר אֶחָד: הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי כו' בְּעֶשְׂרִים וַחֲמֵשׁ - נוֹתְנִין שְׁלֹשִׁים". וְלֵימְרוּ הַבַּעֲלִים: אֲתָא גְּבָרָא בַּחֲרִיקִין! - דַּאֲמוּר בְּעָלִים דִּינָר. - וְלִיתְנֵי דִּינָר! - לָא דַּק. - וְלָא? וְהָא קָתָנֵי: אִם רָצוּ הַבַּעֲלִים לִיתֵּן שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד וְדִינָר - בְּעָלִים קוֹדְמִין! אֶלָּא אֲמַר רָבָא: דַּאֲמוּר בְּעָלִים פְּרוּטָה, וְלָא דַּק. "שֶׁאֵין מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ עַל עֲלִוּיוֹ" כו'. אָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא נִישׁוֹם הֶקְדֵּשׁ בִּשְׁלִשָׁה, אֲבָל נִישׁוֹם הֶקְדֵּשׁ בִּשְׁלִשָׁה - מוֹסִיפִין. תַּנְיָא נַמִי הָכִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מוֹסִיפִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין מוֹסִיפִין. הֵיכִי דָּמֵי? אִי לָא נִישׁוֹם, מַאי טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי? אֶלָּא דְּנִישׁוֹם; לֵימָא רַב חִסְדָּא דְּאָמַר כְּבֵית שַׁמַּאי? - לְעוֹלָם דְּלָא נִישׁוֹם, וּבֵית שַׁמַּאי מַחְמִירִין. אִי בָּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם דְּנִישׁוֹם, וְאֵיפוּךְ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מוֹסִיף. - וְלִיתְנֵיהּ גַּבֵּי קוּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וְחוּמְרֵי בֵּית הִלֵּל! אֶלָּא לְעוֹלָם דְּלָא נִישׁוֹם, וּבֵית שַׁמַּאי מַחְמִירִין. "אָמַר אֶחָד הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ" כו'. רָצוּ - אִין, לֹא רָצוּ - לָא, אָמְרִי: אֲתָא גְּבָרָא בַּחֲרִיקִין. וְדִינָר מַאי עֲבִידְתֵּיהּ? אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָכִי קָאָמַר: אִם רָצוּ בְּעָלִים מֵעִיקָּרָא לִיתֵּן חֶשְׁבּוֹן הַמַּגִּיעַ לְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים וְדִינָר;

הֵיכִי

הַבַּעֲלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם - הַבַּעֲלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וְשֶׁבַע, בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ - הַבַּעֲלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה, בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע - הַבַּעֲלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וְתֵשַׁע, בְּעֶשְׂרִים וַחֲמֵשׁ - הַבַּעֲלִים נוֹתְנִין שְׁלֹשִׁים, שֶׁאֵין מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ עַל עֲלִוּיוֹ שֶׁל זֶה. אָמַר אֶחָד: הֲרֵי שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ, אִם רָצוּ הַבַּעֲלִים לִיתֵּן שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד וְדִינָר - הַבַּעֲלִים קוֹדְמִין, וְאִם לָאו - אוֹמֵר לוֹ: "הַגַּעְתִּיךָ". גְּמָרָא אָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁבֶּן אַרְבָּעִים עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ, אֲבָל אֵין בֶּן אַרְבָּעִים עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן. תְּנַן: חָזַר בּוֹ שֶׁל אַרְבָּעִים - מְמַשְׁכְּנִין עַד עֶשֶׂר, אַמַּאי? לִיתֵּן בַּר חַמְשִׁין בַּהֲדֵיהּ! - דְּלֵיכָּא בֶּן חֲמִשִּׁים. חָזַר בּוֹ בֶּן שְׁלֹשִׁים - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, אַמַּאי? לִיתֵּן דְּבָן אַרְבָּעִים בַּהֲדֵיהּ! - דְּלֵיכָּא בֶּן אַרְבָּעִים. חָזַר בּוֹ בֶּן עֶשְׂרִים - מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, אַמַּאי? לִיתֵּן דְּבָן שְׁלֹשִׁים בַּהֲדֵיהּ! - דְּלֵיכָּא בֶּן שְׁלֹשִׁים. - אִי הָכִי, אֵימָא סֵיפָא: חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשֶׂר - מוֹכְרִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ וְנִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר, לֵיתַב דְּבֶן עֶשְׂרִים בַּהֲדֵיהּ! וְכִי תֵּימָא, הָכָא נַמִי דְּלֵיכָּא בֶּן עֶשְׂרִים, אִי הָכִי, נִפְרָעִין מִשֶּׁל עַשָּׂרָה? "נִפְרָעִין מִמְּנוּ" מִיבְּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא אֲמַר רַב חִסְדָּא, לָא קַשְׁיָא: כָּאן בְּבַת אַחַת, כָּאן בָּזֶה אַחַר זֶה. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: חָזְרוּ כּוּלָּן כְּאֶחָד - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם; וְהָא "הַבַּעֲלִים אוֹמְרִים בְּעֶשְׂרִים וְכָל אָדָם בְּעֶשְׂרִים" כו'. לְמֵימְרָא דְּחוֹמֶשׁ עָדִיף; וּרְמִינְהוּ: בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר בְּסֶלַע, וְאֶחָד אוֹמֵר בְּסֶלַע וְאִיסָּר - שֶׁל סֶלַע וְאִיסָּר קוֹדֵם, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹסִיף עַל הַקֶּרֶן! - הָכָא דְּחוּמְשָׁא רַוְוחָא דְּהֶקְדֵּשׁ הוּא - חוֹמֶשׁ עָדִיף, הָתָם דְּחוּמְשָׁא רַוְוחָא דְּבַעַל הַבַּיִת - קַרְנָא תִּיפְרוּק שַׁפִּיר, חוּמְשָׁא לָא אִיכְּפַת לָן. "אָמַר אֶחָד: הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי כו' בְּעֶשְׂרִים וַחֲמֵשׁ - נוֹתְנִין שְׁלֹשִׁים". וְלֵימְרוּ הַבַּעֲלִים: אֲתָא גְּבָרָא בַּחֲרִיקִין! - דַּאֲמוּר בְּעָלִים דִּינָר. - וְלִיתְנֵי דִּינָר! - לָא דַּק. - וְלָא? וְהָא קָתָנֵי: אִם רָצוּ הַבַּעֲלִים לִיתֵּן שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד וְדִינָר - בְּעָלִים קוֹדְמִין! אֶלָּא אֲמַר רָבָא: דַּאֲמוּר בְּעָלִים פְּרוּטָה, וְלָא דַּק. "שֶׁאֵין מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ עַל עֲלִוּיוֹ" כו'. אָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא נִישׁוֹם הֶקְדֵּשׁ בִּשְׁלִשָׁה, אֲבָל נִישׁוֹם הֶקְדֵּשׁ בִּשְׁלִשָׁה - מוֹסִיפִין. תַּנְיָא נַמִי הָכִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מוֹסִיפִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין מוֹסִיפִין. הֵיכִי דָּמֵי? אִי לָא נִישׁוֹם, מַאי טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי? אֶלָּא דְּנִישׁוֹם; לֵימָא רַב חִסְדָּא דְּאָמַר כְּבֵית שַׁמַּאי? - לְעוֹלָם דְּלָא נִישׁוֹם, וּבֵית שַׁמַּאי מַחְמִירִין. אִי בָּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם דְּנִישׁוֹם, וְאֵיפוּךְ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מוֹסִיף. - וְלִיתְנֵיהּ גַּבֵּי קוּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וְחוּמְרֵי בֵּית הִלֵּל! אֶלָּא לְעוֹלָם דְּלָא נִישׁוֹם, וּבֵית שַׁמַּאי מַחְמִירִין. "אָמַר אֶחָד הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ" כו'. רָצוּ - אִין, לֹא רָצוּ - לָא, אָמְרִי: אֲתָא גְּבָרָא בַּחֲרִיקִין. וְדִינָר מַאי עֲבִידְתֵּיהּ? אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָכִי קָאָמַר: אִם רָצוּ בְּעָלִים מֵעִיקָּרָא לִיתֵּן חֶשְׁבּוֹן הַמַּגִּיעַ לְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים וְדִינָר;**

הבעלים נותנין — על כרחן. **עשרים ושש** — דלהאי לא יהבינן לה הואיל ואמרו בעלים עשרים ועולה החשבון עם החומש לעשרים וחמש, ואי יהביה להאיך בעשרים ואחד — נמצא הקדש מפסיד. ובעלים יתנו על כרחן אותו סלע שהוסיף זה על הקרן ועשרים וחמש דידהו, אבל על סלע שהוסיף זה — לא יוסיפו חומש. **אמר אחד בעשרים וחמש הבעלים נותנים שלשים** — על כרחן. והשתא איכא למיפרך: אמאי כופין את הבעלים? בשלמא עד השתא כייפינן להו — דהא לא מצינן למיתבה להנך, משום דקרן דידהו לא הוי בקרן וחומש דאמור בעלים ברישא, הלכך על כרחין הדרינן אבעלים, וכיון דהדרינן אבעלים — בעי למיתב קרנא כמה דשמאי אחריני וחומשא דידהו. אבל השתא דאמר אחד בעשרים וחמש — ליתביה להאיך, דהא קרן דידיה הוי בקרן וחומש דאמור בעלים ברישא! ובגמרא פריך לה. **אם רצו הבעלים כו'** — ולא כייפינן להו, הואיל וקרנא בקרן וחומש דאמור אינהו ברישא. והאי דינר מפרש בגמרא מאי עבידתיה. **גמרא לא שנו** — דאין ממשכנין מנכסי בן חמשים אלא עשר סלעים, אלא שבן ארבעים במקומו עומד ואינו חוזר בו. אבל חזר בו בן ארבעים — משלשין העשרים סלעים הפותחין מחמשים ועד שלשים ביניהם. דבן חמשים יתן חמש עשרה, ובן ארבעים יתן חמש, דהא באותן עשר שאמר בן חמשים יותר על בן ארבעים לא שייך בר ארבעים בהדיה בפסידא. והנך עשר שהוסיף בן ארבעים על בר שלשים — בר חמשין נמי אירצי בארבעים, דיש בכלל חמשים ארבעים. **דליכא בר חמשים** — שלא אמר אדם יותר על ארבעים, דמתניתין מילי מילי קתני. **ליתיב בר עשרים בהדיה** — דאיהו נמי בעשר אירצי. **[משל עשר]** — מדקתני "משל עשר", מכלל דאיכא אחרינא. **חזרו בהן בבת אחת משלשין ביניהן** — כדרב חסדא. ומתניתין — כגון שחזרו בהן בזה אחר זה, דהשתא אמר בן חמשים לגזבר: כי הדרי בי — שבקי לך בר ארבעים. **משלשין ביניהן** — שנים ושלשה ראשונים נשכרין, ושנים אחרונים נפסדין. שאם חזרו כולם, ומכרה גזבר בשוויה חמש סלעים — נמצאו פותחין ארבעים וחמש סלעים. יתן בן חמשים העשר שלו לבדו, ומעשר של בן ארבעים יתן החצי, ששניהם נתרצו בהן. ומעשר של בן שלשים יתן השליש, ובן ארבעים השליש, ובן שלשים השליש, ששלשתן שלשים אמרו. והעשר של בן עשרים יתנו בין ארבעתם, והחמש שפחתו מבן עשר — יתנו חמשתן. **איכא דרמי להו מירמא** — ולא תני להא דרב חסדא באנפי נפשה, אלא על ידי תירוץ דמתניתין ובריתא דרמו אהדדי. **[בעל הבית אומר בסלע]** — בעל הבית הפודה מעשר שני שלו מוסיף חומש, דכתיב (ויקרא כז): "ואם גאל יגאל איש ממעשרו" וגו'. ואחר הפודה אין מוסיף חומש. בעל הבית אומר בסלע ואחר אומר בסלע ואיסר כו' שמוסיף על הקרן, ואף על גב דבעל הבית בעי למיתב טפי, דחומש סלע הוי דינר, ודינר הוי עשרים וארבעה איסרין, בפרק קמא דקדושין (יב,א). **התם** — גבי מעשר שני, חומש

רווחא דבעל הבית הוא, שהרי בין קרן בין חומש — הכל שלו, והוא יאכל הכל בירושלים. ואין לנו בו אלא מצות פדייה, שלא יאכלנו בגבולין בלא פדיון, ועיקר פדייתו בקרן היא. ואף על גב דבצרי דמי — לא איכפת לן, שהרי ביתירות דמיו אין נהנה אלא הוא. **ולימרו בעלים אתא גברא בחריקין** — במקומינו, שרוצה ליתן במותינו! בשלמא עד השתא הדריתו עלן — משום פסידא דהקדש, אבל השתא אמאי בעיתו למיכפיין? **דאמור בעלים ברישא דינר** — יותר על עשרים, דמטי חושבנא דקרן וחומש לעשרים וחמש ודינר, ואי יהבינן להאי — איכא פסידא להקדש, הלכך הדרינן אבעלים על כרחייהו. **וליתני** — ברישא דמתניתין: הבעלים אומרים בעשרים ודינר. **לא דק** — למתני דינר, אלא חשבון הסלעים. **והא קתני** — אלמא דק בדינרין! **אלא אמר רבא דאמור בעלים** — ברישא פרוטה, ובפרוטות לא דק. **שלא נישום הקדש בשלשה** — שלא שמו שלשה בני אדם את הקרקע כמה שאמר זה האחר. **אבל** — שמאוה שלשה כדבריו של זה — מוסיפין בעלים חומש על עילויו בעל כרחו, ולא בעינן עשרה. ואף על גב דשומא דהקדש בעי עשרה, כדאמרינן בסנהדרין (ב,א): הקרקעות תשעה וכהן — הכא רבותא קא משמע לן, דכיון דאמרי תלתא — לא מהדרינן אעשרה, ויוסיפו חומש על העילוי. **ששה דברים** — מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. **ודינר מאי עבידתיה** — הא אמרת אין מוסיפין חומש על עילויו של זה! **מעיקרא** — בשפתחו ראשון. **ליתן חשבון המגיע** — על עילויו של זה לשלשים ואחד ודינר.

הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ סלעים, עשרים וחמשה כנגד מה שהתחייבו עם תוספת חומש, וסלע נוסף כנגד מה שרצה האחר להוסיף בפדיון השדה. ואם בא אחר ואמר שרוצה לפדות **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם** סלעים, **הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וָשֵׁבַע** סלעים, עשרים וחמשה כנגד מה שהתחייבו עם החומש, ושני סלעים נוספים כנגד מה שרצה האחר להוסיף על הבעלים בפדיון השדה. ואם בא אחר ואמר שרוצה לפדות **בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ** סלעים, **הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה** סלעים, עשרים וחמשה כנגד מה שהתחייבו עם החומש, ושלשה נוספים כנגד מה שרצה האחר להוסיף בפדיון השדה. ואם בא אחר ואמר שרוצה לפדות **בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע** סלעים, **הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וְתֵשַׁע** סלעים, עשרים וחמשה שהתחייבו עם החומש, וארבעה נוספים כנגד מה שרצה האחר להוסיף. ואם בא אחר ואמר שרוצה לפדות **בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ** סלעים, **הַבְּעָלִים נוֹתְנִין שְׁלֹשִׁים** סלעים, עשרים וחמשה שהתחייבו עם החומש, וחמשה נוספים כנגד מה שרצה האחר להוסיף. ומבארת המשנה: שבכל האופנים הללו הבעלים מוסיפים חומש רק על מה שאמרו מתחילה, משום שבדין חומש נאמר שֶׁאֵין הבעלים **מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ שֶׁל זֶה** – על התוספת שרצה האחר להוסיף.

אולם אם **אָמַר אֶחָד** 'הֲרֵי היא שֶׁלִּי **בְּעֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ** סלעים', **אם רָצוּ הַבְּעָלִים לִיתֵּן שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד** סלעים **וְדִינָר, הַבְּעָלִים** קוֹדְמִין בפדיון השדה. **וְאִם לָאו, אוֹמֵר** לו הגזבר לזה שבא לפדות, **הִגִּיעַתְּךָ** – זכית בפדיון השדה.

גמרא

הגמרא דנה במה שממשכנים עד עשרה סלעים את זה שאמר שיפדה את השדה וחזר בו: **אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ** חכמים שממשכנים בעשרה סלעים את זה שאמר שרוצה לפדותה בחמשים, **אֶלָּא** באופן **שֶׁבֶּן אַרְבָּעִים** – זה שאמר שיפדה את השדה בארבעים סלעים, **עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ** – עדיין רוצה לפדות בסכום זה, שבאופן זה לא הפסיד ההקדש מחמת חזרתו של ה'בן חמשים' אלא עשרה סלעים. **אֲבָל** אם **אֵין** ה'**בֶּן אַרְבָּעִים' עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ,** אלא חזר בו מלפדות, **מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן** – על שניהם לחלק ביניהם את הסכום ששניהם שייכים בו. כלומר, את עשרת הסלעים שמשלשים עד ארבעים ששניהם התחייבו לשלם, יחלקו ביניהם וכל אחד יתן חמשה סלעים. ואת עשרת הסלעים שמארבעים עד חמשים, ישלם ה'בן חמשים' לבדו, שהרי ה'בן ארבעים' שחזר בו לא התחייב עליהם כלל.

מקשה הגמרא על דברי רב חסדא: **תָּנַן** במשנתינו, אם **חָזַר בּוֹ שֶׁל אַרְבָּעִים** – זה שאמר שרוצה לפדות את השדה בארבעים סלעים, **מְמַשְׁכְּנִין** מנכסיו **עַד עֶשֶׂר** סלעים, כנגד מה שהוסיף בשומת השדה על ה'בן שלשים'. ולדברי רב חסדא קשה, **אַמַּאי** ממשכנים את ה'בן ארבעים' בעשרה סלעים, **לִיתֵּן כַּר חַמְשִׁין כַּהֲדֵיהּ** – שה'בן חמשים' יחלוק איתו את תשלום עשרת הסלעים שמשלשים לארבעים, ונמצא שאין ה'בן ארבעים' חייב אלא חמשה סלעים. מיישבת הגמרא: דין זה שעל ה'בן ארבעים' לשלם עשרה סלעים, נאמר באופן **דְּלֵיכָּא בֶּן חֲמִשִּׁים** – שלא היה מי שאמר שרוצה לפדות בחמשים סלעים, אלא הוא האחרון שאמר שרוצה לפדות את השדה וחזר בו, ועל כן הוא משלם עשרה סלעים, ומה ששנינו 'חזר בו של חמשים', הוא אופן אחר בו היה אדם שרצה לפדות בחמשים סלעים וחזר בו, ובשני אופנים אלו רק האחרון חזר בו והוא לבדו חייב עשרה סלעים.

חוזרת הגמרא ומקשה מהמשך המשנה: שנינו במשנתינו, **חָזַר בּוֹ בֶּן שְׁלֹשִׁים,** ואינו רוצה עוד לפדותה, **מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר** סלעים. ולדברי רב חסדא קשה, **אַמַּאי** ממשכנים אותו בעשרה סלעים, **לִיתֵּן דְּבֶן שְׁלֹשִׁים כַּהֲדֵיהּ** – שה'בן שלשים' יחלוק עמו את תשלום עשרת הסלעים הללו, ונמצא שה'בן עשרים' חייב לשלם רק חמשה סלעים. מיישבת הגמרא: גם דין זה נאמר באופן **דְּלֵיכָּא בֶּן שְׁלֹשִׁים,** אלא ה'בן עשרים' הוא האחרון שרצה לפדות את השדה. ומה ששנינו 'חזר בו של שלשים', הוא אופן אחר בו אכן היה אדם שרצה לפדות בשלשים סלעים, וכן כל שאר האופנים שבמשנה, כל אחד מהם הוא אופן לעצמו בו רק האחרון חזר בו והוא לבדו חייב עשרה סלעים.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי,** שכל אחד מהדינים שבמשנה הוא דין לעצמו, **אֵימָא סֵיפָא, חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשֶׂר מוֹכְרִין אוֹתָהּ בְּשָׁוֶיהָ, וְנִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר,** ולדברי רב חסדא קשה, מדוע נפרעים מה'בן עשרה' את כל מה שהקדש הפסיד מחמת חזרתו, **לֵיתֵב דְּבֶן עֶשְׂרִים כַּהֲדֵיהּ** – שה'בן עשרים' יחלוק עם ה'בן עשרה' בתשלום מה שהפסיד ההקדש, ונמצא שעל ה'בן עשרה' מוטל לשלם רק חצי מהפסד. **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה ליישב ולומר, **דַּהֲכִי נַמִּי** מדובר באופן **דְּלֵיכָּא בֶּן עֶשְׂרִים'** אלא היה רק 'בן עשרה', **אִי הָכִי,** מדוע שנה התנא של המשנה דין זה בלשון **'נִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר,** שמשמעותו שהיו כמה אנשים שרצו לפדותה ומאותו אדם שרצה לפדותה בעשרה סלעים נפרעים את מה שהפסיד להקדש בחזרתו, הרי **'נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ' מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היה לו לתנא לומר 'ונפרעין ממנו את המותר', שמשמעותו שנפרעים מאותו אחד שרצה לפדות וחזר בו, את מה שהקדש מפסיד מחמת חזרתו. ומכך שנקט התנא לשון 'ונפרעין משל עשר' משמע שבאותו מעשה היה אדם נוסף שרצה לפדות בעשרים וחזר בו, ובכל זאת הוא אינו חולק עם הראשון, ושלא כדברי רב חסדא.

הגמרא חוזרת בה ממה שהעמידה את המשנה, ומיישבת את הקושיא על רב חסדא באופן אחר. מיישבת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא,** מדובר במשנה שכל אחד הוסיף עשרה סלעים על דברי זה שקדם לו, וכל אחד שחזר בו משלם עשרה סלעים ואין האחרים שחזרו בהם צריכים לחלוק עמו, ואף על פי כן, **לֹא קַשְׁיָא** ממשנתינו על דברי רב חסדא שאמר שאם גם ה'בן ארבעים' חזר בו משלשים ביניהם, משום שיש לתרץ, **כָּאן** בדברי רב חסדא שמשלשים ביניהם, מדובר ששניהם חזרו בהם **בְּבַת אַחַת,** שכיון ששניהם הסכימו לשלם לכל הפחות ארבעים, ומחמת חזרת שניהם הקדש מפסיד את עשרת הסלעים שמשלשים עד ארבעים, הם חולקים בתשלום אותם עשרה סלעים, ואילו **כָּאן** במשנתינו, מדובר שחזרו בהם **כָּזֶה אַחַר זֶה,** שבשעה שחזר בו ה'בן חמשים' הוא הניח את ה'בן ארבעים' שיתן את כל השאר והקדש אינו מפסיד בחזרתו אלא עשרה סלעים, וכשחזר בו ה'בן ארבעים' עליו לשלם לבדו את עשרת הסלעים שהפסיד להקדש בחזרתו.

הגמרא מביאה ראיה לתירוץ זה: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** בברייתא כדברי רב חסדא, **חָזְרוּ כּוּלָּן כְּאֶחָד, מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם** את מה שהפסיד בעשרה סלעים, **וְלִיתֵּן דְּבֶן אַרְבָּעִים כַּהֲדֵיהּ** – שה'בן ארבעים' יחלוק עם ה'בן שלשים' את תשלום עשרת הסלעים שבין עשרים לשלשים, ונמצא שה'בן שלשים' חייב רק חמשה סלעים. מיישבת הגמרא: גם דין זה נאמר באופן **דְּלֵיכָּא 'בֶּן אַרְבָּעִים',** אלא ה'בן שלשים' הוא האחרון שרצה לפדות את השדה. ומה ששנינו 'חזר בו של חמשים' ו'חזר בו של ארבעים', הם אופנים אחרים בהם אכן היה אדם שרצה לפדות בארבעים סלעים או בחמשים סלעים, ובכל אחד מאופנים אלו רק האחרון חזר בו והוא לבדו חייב עשרה סלעים.

חוזרת הגמרא ומקשה: שנינו במשנתינו, **חָזַר בּוֹ 'בֶּן עֶשְׂרִים',** מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו **עַד עֶשֶׂר** סלעים. ולדברי רב חסדא קשה, **אַמַּאי** ממשכנים אותו בעשרה סלעים, **לִיתֵּן דְּבֶן שְׁלֹשִׁים כַּהֲדֵיהּ** – שה'בן שלשים' יחלוק עמו את תשלום עשרת הסלעים הללו, ונמצא שה'בן עשרים' חייב לשלם רק חמשה סלעים. מיישבת הגמרא: גם דין זה נאמר באופן **דְּלֵיכָּא 'בֶּן שְׁלֹשִׁים',** אלא ה'בן עשרים' הוא האחרון שרצה לפדות את השדה. ומה ששנינו 'חזר בו של שלשים', הוא אופן אחר בו אכן היה אדם שרצה לפדות בשלשים סלעים, וכן כל שאר האופנים שבמשנה, כל אחד מהם הוא אופן לעצמו בו רק האחרון חזר בו והוא לבדו חייב עשרה סלעים.

המשך בעמוד קצג

המשך ביאור למס' ערכין ליום שני עמ' א

להגבות את כתובתה מיתומים קטנים, שהרי אין נזקקים לגבות חובות מנכסי יתומים קטנים אלא אם כן יש להם הפסד, וכאן אין להם כל הפסד. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא, כֵּיוָן דְּאִיזְדַּקְּקִינַן לָהּ מֵעִיקָּרָא** – כיון שמתחילה כשתבעה כתובתה הוזקקנו לשמוע את תביעתה, כדי שעל ידי זה תפסיד מזונותיה וירויחו היתומים, **מִיזְדַּקְּקִין לָהּ לְבַסּוֹף** – לכן נזקקים לה אף אחר כך, כשכבר הפסידה מזונותיה, להגבותה את כתובתה, ואף שעתה כבר אין הפסד ליתומים. נמצא שלדברי רבי יוחנן אין המשנה קשה, אלא יש להעמידה באלמנה שתבעה כתובתה והפסידה מזונותיה, ונזקקים לה להגבותה כתובתה, ועושים זאת על ידי הכרזה כדי שירויחו היתומים.

עתה הגמרא חוזרת לקושיא על רב אסי. מקשה הגמרא: **מִכָּל מָקוֹם לְרַב אַסִּי קַשְׁיָא,** וכמו שהקשינו בתחילה, כיצד הוא יעמיד את המשנה, והרי לדבריו האופן היחיד שגובים מיתומים הוא כשריבית אוכלת בהם, והיינו במלוה גוי, וכיון שהוא לא יסכים להימנע מלגבות את הריבית על ימי ההכרזה, יתכן שנגרום על ידי ההכרזה רק הפסד ליתומים בכך שישלמו ריבית על אותם ימים, ואילו הקרקע לא תימכר ביותר משומתה. מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** מדובר במשנתנו **בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים** שהלוה לאביהם בריבית, ועל זה אמרה המשנה שמוכרים את הזיבורית. ומה שהקשינו, שבודאי לא יציית העובד כוכבים לגבות דווקא זיבורית, יש לומר שמדובר בעובד כוכבים **שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל,** ולגבות מזיבורית.

תמהה הגמרא: **אִי הָכִי,** שקיבל על עצמו את דיני ישראל, **רִבִּית נַמִּי לֹא נִישְׁקוֹל** – לא יטול ריבית כלל, ולא יהיה הפסד ליתומים, ולא ימכרו את נכסיהם. מתרצת הגמרא: מדובר **שֶׁקִּיבֵּל** את דיני ישראל **לָזוּ** – לגבות מזיבורית, **וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּ,** לענין שלא ליטול ריבית. ולכן גובים מהיתומים את החוב כדי שלא ישלמו עוד הריבית, ומגבים לו מזיבורית, כיון שקיבל עליו לדון כדיני ישראל.

ממשיכה הגמרא ומקשה על רב אסי מברייתא: **תָּא שְׁמַע** – בא ושמע ראיה לדברי רבי יוחנן, שגובים מיתומים קטנים לפרוע כתובת אשה, ושלא כדברי רב אסי שגובים מהם רק אם ריבית אוכלת בהם, וכך שנינו בברייתא (לעיל כא:), בשעה שמכריזים על קרקע היתומים, מכריזים שהיא נמכרת **עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ, וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ, וּבִשְׁלָמָא** האופן של 'בַּעַל חוֹב' המוזכר בברייתא, **בֵּין מַר וּבֵין מַר כְּדַשַּׁנִּין** – בין לרבי יוחנן ובין לרב אסי ניתן לבאר זאת כמו שתירצנו לעיל את המשניות, שמדובר בבעל חוב עובד כוכבים שהלוה לאביהם בריבית, ומשום הפסד היתומים צריך לפרעו מיד, ומדובר כשקיבל עליו שלא לגבות ריבית על ימי ההכרזה אך לא קיבל על עצמו שלא ליטול ריבית. **אֶלָּא** מה ששנינו שמכריזים שהקרקע נמכרת לצורך גביית **כְּתוּבָּתָהּ, כִּשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן,** הסובר שאכן גובים מיתומים קטנים גם לכתובת אשה, **נִיחָא. אֶלָּא לְרַב אַסִּי,** שאין גובים כתובה מיתומים, **קַשְׁיָא,** כיצד יעמיד את הברייתא, שהרי מפורש בה שמכריזים עבור גביית הכתובה. מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** – כשאביהם, הלוֶה, הודה בשעת מיתתו שלא הניח ברשות אשתו ממון לגביית כתובתה, וכיון שהחוב ברור ומוטל על נכסי היתומים, אין סברא להמתין עד שיגדלו, ולכן אמרה הברייתא שמוכרים את נכסיהם לגביית הכתובה.

הגמרא מבארת לפי תירוץ זה גם את המשניות הקודמות. אומרת הגמרא: **הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי** – עתה, שהוצרכת להעמיד את הברייתא באופן שהלוה הודה שהחוב אינו פרוע, **כּוּלְּהוּ נַמִּי** – גם את כל המשניות שהקשינו מהם לעיל על רב אסי, יש ליישב שמדובר **כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה,** ומדובר אף בבעל חוב ישראל ובחוב שאין בו ריבית, ומכל מקום גובים מהיתומים כיון שידוע לנו שלא נפרע החוב.

הגמרא דנה בדין גרושה שמת בעלה האם גובים את כתובתה מיתומים. מביאה הגמרא מעשה: האמורא **מְרֵימַר, אַגְּבִי כְּתוּבָּתָהּ לְגִרוּשָׁה מִנְּכָסֵי דְּיַתְמֵי** – הִגְבָּה כתובה לאשה שבעלה גירשה ומת, מנכסי יתומים. **אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְאַמֵּימַר,** מדוע עשה כן מרימר, **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִּי, אֵין נִזְקָקִין מִזִּיבּוּרִית,** כגון שגירשה, שהרי כתובה תמיד נגבית מזיבורית (גיטין מח:).

דוחה הגמרא: **הָא לָא קַשְׁיָא,** כיון שמשנה זו **כְּרַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר שִׁכְתּוּבַּת אִשָּׁה** נגבית **בְּבֵינוֹנִית, וְרַק** כשגובה **מִיַּתְמֵי,** גובה **בְּזִיבּוּרִית,** וממילא לרבי יוחנן, הסובר כרבי מאיר, ניתן להעמיד את המשנה בכתובת אשה.

הגמרא חוזרת לקושיא על דברי רב אסי. מקשה הגמרא: **מִכָּל מָקוֹם, לְרַב אַסִּי קַשְׁיָא,** כיצד הוא יעמיד את המשנה האומרת שגובים מיתומים רק מזיבורית, והרי לדבריו אין גובים כלל מנכסי יתומים קטנים כשאין ריבית אוכלת בהם. מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** מדובר **בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים** שהלוה לאביהם בריבית, ועל זה אמרה המשנה שמוכרים את הזיבורית. ומה שהקשינו, שבודאי לא יציית העובד כוכבים לגבות דווקא זיבורית, יש לומר שמדובר בעובד כוכבים **שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל,** ולגבות מזיבורית.

תמהה הגמרא: **אִי הָכִי,** שקיבל על עצמו את דיני ישראל, **רִבִּית נַמִּי לֹא נִישְׁקוֹל** – לא יטול ריבית כלל, ולא יהיה הפסד ליתומים, ולא ימכרו את נכסיהם. מתרצת הגמרא: מדובר **שֶׁקִּיבֵּל** את דיני ישראל **לָזוּ** – לגבות מזיבורית, **וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּ,** לענין שלא ליטול ריבית. ולכן גובים מהיתומים את החוב כדי שלא ישלמו עוד הריבית, ומגבים לו מזיבורית, כיון שקיבל עליו לדון כדיני ישראל.

ממשיכה הגמרא ומקשה על רב אסי מברייתא: **תָּא שְׁמַע** – בא ושמע ראיה לדברי רבי יוחנן, שגובים מיתומים קטנים לפרוע כתובת אשה, ושלא כדברי רב אסי שגובים מהם רק אם ריבית אוכלת בהם, וכך שנינו בברייתא (לעיל כא:), בשעה שמכריזים על קרקע היתומים, מכריזים שהיא נמכרת **עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ, וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ, וּבִשְׁלָמָא** האופן של 'בַּעַל חוֹב' המוזכר בברייתא, **בֵּין מַר וּבֵין מַר כְּדַשַּׁנִּין** – בין לרבי יוחנן ובין לרב אסי ניתן לבאר זאת כמו שתירצנו לעיל את המשניות, שמדובר בבעל חוב עובד כוכבים שהלוה לאביהם בריבית, ומשום הפסד היתומים צריך לפרעו מיד, ומדובר כשקיבל עליו שלא לגבות ריבית על ימי ההכרזה אך לא קיבל על עצמו שלא ליטול ריבית. **אֶלָּא** מה ששנינו שמכריזים שהקרקע נמכרת לצורך גביית **כְּתוּבָּתָהּ, כִּשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן,** הסובר שאכן גובים מיתומים קטנים גם לכתובת אשה, **נִיחָא. אֶלָּא לְרַב אַסִּי,** שאין גובים כתובה מיתומים, **קַשְׁיָא,** כיצד יעמיד את הברייתא, שהרי מפורש בה שמכריזים עבור גביית הכתובה. מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** – כשאביהם, הלוֶה, הודה בשעת מיתתו שלא הניח ברשות אשתו ממון לגביית כתובתה, וכיון שהחוב ברור ומוטל על נכסי היתומים, אין סברא להמתין עד שיגדלו, ולכן אמרה הברייתא שמוכרים את נכסיהם לגביית הכתובה.

הגמרא מבארת לפי תירוץ זה גם את המשניות הקודמות. אומרת הגמרא: **הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי** – עתה, שהוצרכת להעמיד את הברייתא באופן שהלוה הודה שהחוב אינו פרוע, **כּוּלְּהוּ נַמִּי** – גם את כל המשניות שהקשינו מהם לעיל על רב אסי, יש ליישב שמדובר **כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה,** ומדובר אף בבעל חוב ישראל ובחוב שאין בו ריבית, ומכל מקום גובים מהיתומים כיון שידוע לנו שלא נפרע החוב.

הגמרא דנה בדין גרושה שמת בעלה האם גובים את כתובתה מיתומים. מביאה הגמרא מעשה: האמורא **מְרֵימַר, אַגְּבִי כְּתוּבָּתָהּ לְגִרוּשָׁה מִנְּכָסֵי דְּיַתְמֵי** – הִגְבָּה כתובה לאשה שבעלה גירשה ומת, מנכסי יתומים. **אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְאַמֵּימַר,** מדוע עשה כן מרימר, **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִּי, אֵין נִזְקָקִין מִזִּיבּוּרִית** (גיטין מח:).

אֵין נִפְרָעִין – אין גובים חובות **מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים, אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית** – מהקרקע הגרועה שברשותם. ויש לברר **בְּמַאי עָסְקִינַן, אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב עוֹבֵד כּוֹכָבִים** שהלוה לאביהם בריבית, **מִי צָאִית** – וכי יציית לנו לגבות רק מזיבורית. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שמדובר **בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל,** ואם כן קשה, **אִי אָכִיל רִיבִּיתָא, מִי שָׁבְקִינַן לֵיהּ** – וכי מניחים לו לגבות ריבית האסורה עליו, שמחמת כן אנו ממהרים לגבות את החוב. **אֶלָּא** ודאי מדובר **דְּלֹא אָכִיל רִיבִּיתָא,** ואף על פי כן **קָתָנֵי** במשנה שנִזְקָקִין לנכסי היתומים וגובים אותם. **וּבִשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, מוֹקֵי לָהּ** למשנה **בְּכְתוּבַּת אִשָּׁה,** שנגבית מזיבורית, **אֶלָּא לְרַב אַסִּי,** שאין גובים כתובת אשה מיתומים, **קַשְׁיָא,** כיצד הוא יבאר את המשנה, והרי לא ניתן להעמידה בבעל חוב שנוטל ריבית, וכמו שהתבאר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב אַסִּי, וּלְרַבִּי יוֹחָנָן, מִי נִיחָא** – וכי מובנת המשנה, והרי **אִי** מדובר בגביית **כְּתוּבָּה,** שבזה אמרה המשנה שגובים דווקא מזיבורית, קשה, **מַאי אִירְיָא מִיַּתְמֵי** – מדוע נקט התנא שגובה זיבורית דווקא מיתומים, והרי **אֲפִילּוּ מִינֵּיהּ דִּידֵיהּ נַמִּי בְּזִיבּוּרִית** – גם מהבעל עצמו היא גובה

סלעים גבוהים עשרה טפחים אינן נמדדין עמה'.
מקשה הגמרא: מדוע נקטה המשנה שאין הנקעים נמדדים עם השדה להיפדות לפי שיעור 'זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף', **וַהרי** אף שאינם קדושים יחד עם כל השדה, אלא הם נחשבים כמקום בפני עצמו, מכל מקום **לִיקָּדְשׁוּ בְּאַנְפֵּי נַפְשַׁיְיהוּ** – יחול עליהם הקדש בפני עצמם, ותהא שומתם לפי 'זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף', ומדוע סוברת המשנה שאינם קדושים להיפדות בשיעור זה.
הגמרא מנסה לתרץ את הקושיא, ודוחה זאת: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לתרץ ולומר דִּבְיָנָן דְּנקעים או סלעים אלו **לֹא הֲווּ** – אין הם בשיעור **בֵּית כּוֹר, אלא** פחות מכך, **לֹא הֲווּ קָדְשֵׁי** – אין הקדש חל עליהם ליפדות לפי שיעור זה של זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, ובאה המשנה לומר שכיון שהם נחשבים כמקום בפני עצמו ואין בו שיעור הראוי לזריעת בית כור, הרי הם נפדים בשויים. **וְהָתַנְיָא** בברייתא שאף במקום קטן חלה קדושה, שנאמר (שם כז יט) 'וְאִם מְשֻׂדֵּה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַה'', והרי יכלה התורה לומר 'אם מאחוזתו יקדיש', ובלשון 'שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ' **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה באה התורה ללמד, ומבארת הברייתא, **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** באותו פסוק ששיעור פדיון שדה אחוזה הוא לפי 'זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף', אם כן **אֵין לִי** ללמוד מלשון זו **אֶלָּא** אופן שֶׁהַקְּדִישׁ האדם קרקע שהיא כְּעֵנֶן הַזֶּה – כשיעור הזה, שראוי לזרוע בה כור שעורים, **מִנַּיִן לְרַבּוֹת** אפילו אם הקדיש שדה הראויה לזרוע בה רק **לֶתֶךְ** – חצי כור, **וַחֲצִי לֶתֶךְ** – רבע כור, **סָאָה** – אחד משלשים בכור, **וְתַרְקַב** – חצי סאה, והוא אחד מששים בכור, **וַחֲצִי תַרְקַב**, שהוא אחד ממאה ועשרים בכור, שאפילו בזה פודים את השדה לפי זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף. **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'שָׂדֵה', **מִכָּל מָקוֹם** – בכל אופן שהוא, ואפילו שדה קטנה ביותר, נאמרה בה פרשה זו. ואם כן חוזרת הקושיא מדוע אותם נקעים העמוקים עשרה נפדים בשויים, ואינם נפדים לפי זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף.
מתרצת הגמרא: **אָמַר מַר עוּקְבָא בַּר חָמָא, הָכָא** – כאן במשנתינו, מדובר **בִּנְקָעִים מְלֵאִים מַיִם, דְּלָאו בְּגֵי זְרִיעָה נִינְהוּ** – שאינם ראויים לזריעה, וקרקע שאינה ראויה לזריעה אינה נפדית בשיעור זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, אלא בשוויה. ולכן אמרה המשנה שאין מקומות אלו נפדים לפי זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, אלא לפי שויים.
מביאה הגמרא ראיה לתירוץ זה: **דַּיְקָא נַמִּי** – כך אכן מדוקדק גם מלשון המשנה, **דְּקָתָנֵי דּוּמְיָא דְּסִלְעִים** – שכתבה המשנה דין זה של נקעים יחד עם הדין של סלעים, ומשמע ששניהם עוסקים באופן דומה, וכשם שהסלעים אינם ראויים לזריעה שהרי קשים הם, כך גם הנקעים אינם ראויים לזריעה, והיינו שהם מלאים מים. מסיימת הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש ללמוד כן מדיוק זה.
מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כך, שהנקעים אינם ראויים כלל לזריעה, אפילו אם היו הנקעים או הסלעים בשיעור **פָּחוֹת מִכָּאן** – פחות מעשרה טפחים **נַמִּי** – גם כן נאמר שאינם נמדדים יחד עם השדה כולה, כיון שאינם ראויים לזריעה. מתרצת הגמרא: **הָנְהוּ** – אותם נקעים וסלעים הקטנים מעשרה טפחים אינם נחשבים כמקום בפני עצמו, אלא אותם נקעים, 'נְגָאנֵי דְּאַרְעָא' **מִיקְּרוּ** – הם מכונים 'ספלים של הקרקע', שהמים נאספים שם, ואותם סלעים 'שִׁידְרֵי דְּאַרְעָא' **מִיקְּרוּ** – הם מכונים 'שדרות הקרקע', והיינו כעין שדרה של בהמה, שהעצמות בולטות מגופה, וכיון שאין להם שם בפני עצמם אלא הם בטלים לקרקע, נמדדים עמה.

שנינו במשנה: 'הִקְדִּישָׁהּ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ וכו' שנים לפני היובל, נותן סלע ופונדיון לשנה'.
הגמרא מביאה ברייתא בענין שומת הקרקע: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, נאמר בפסוק (שם כז יח) 'וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל **וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ**', ולימדה בכך התורה שגריעת הערך אינה רק מאותם שנים שאכלה המקדיש קודם שהקדישה. אלא **אַף מִן הַהֶקְדֵּשׁ** – גם מהזמן שהיתה השדה ביד ההקדש, קודם הפדיון, **שֶׁאִם אֲכָלָהּ הֶקְדֵּשׁ שָׁנָה אוֹ שְׁתַּיִם**, על ידי אבילת פירות הקרקע או השכרת הקרקע לאחרים, **אִי נַמִּי** – וכמו כן אם **לֹא אֲכָלָהּ** ההקדש כלל באותם שנים, **אֶלָּא שֶׁהָיְתָה לְפָנָיו** – ברשות ההקדש. אין הפודה צריך לשלם על אותם שנים שעברו מעת ההקדשה ועד עת הפדיון, אלא **נוֹתֵן סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְכָל שָׁנָה** שנשארה עד היובל.
שנינו במשנה: 'וְאִם אָמַר הֲרֵינִי נוֹתֵן כו' דבר שנה בשנה אין שומעין לו אלא נותן את כולו כאחד'.
הגמרא מבארת מהיכן נלמד דין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן** אנו לומדים **שֶׁאִם אָמְרוּ בְּעָלִים הֲרֵינוּ נוֹתְנִין דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה** – סלע ופונדיון לשנה, **שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם**, אלא עליהם לשלם את הכל יחד בתחילה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף' (שם), ובאה התורה לומר, **עַד שֶׁיְּהֵא כֶּסֶף כּוּלּוֹ כְּאֶחָד**. מסיימת הברייתא: **אֶחָד בְּעָלִים וְאֶחָד כָּל אָדָם, מַה בֵּין בְּעָלִים לְכָל אָדָם, שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ וְכָל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ**, וכדין ששנינו במשנתינו.

משנה

נאמר בתורה לגבי שדה אחוזה שלא נפדתה על ידי בעל השדה שהקדישה אלא על ידי אדם אחר, 'וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִּׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ, וְאִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגָּאֵל עוֹד, וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה' כְּשִׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ' (ויקרא כז יט–כא), והיינו שאם הבעלים פודים את השדה הרי היא חוזרת להם להיות שדה אחוזה. אבל אם אדם זר פודה את השדה מההקדש, מחזיק בה עד היובל, וביובל היא מתחלקת לכהנים.
משנתינו מבררת את דינה של שדה שנפדתה מיד ההקדש לפני היובל: שדה שהִקְדִּישָׁהּ הבעלים, **וּגְאָלָהּ** בעצמו מיד ההקדש, **אֵינָהּ יוֹצֵאָה מִיָּדוֹ בַּיּוֹבֵל**, אלא נשארת בידו לעולם. וכן אם **גְּאָלָהּ בְּנוֹ** של המקדיש, הרי השדה **יוֹצֵאָה** לְיד **אָבִיו בַּיּוֹבֵל** ואינה ניתנת לכהנים, וכאילו פדאה האב בעצמו.
גְּאָלָהּ אדם **אַחֵר, אוֹ אֶחָד מֵהַקְּרוֹבִים** של בעל השדה, שאינו בנו, **וּגְאָלָהּ** בעל השדה **מִיָּדוֹ** של הקונה קודם היובל, הרי היא **יוֹצֵאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל**. שהרי אם היתה נשארת ביד הפודה הראשון היתה מתחלקת לכהנים ביובל, ואף עתה כיון שבאה השדה לבעלים מכח הלוקח ולא מכח עצמו, אם כן כמו שהשדה יוצאת ביובל לכהנים מיד הלוקח, כך היא יוצאת מיד הבעלים הבא מכוחו.
המשנה מבארת את הדין באופן שהפודה את השדה היה כהן: אם **גְּאָלָהּ** – פדה את השדה **אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים**, ועתה כשהגיע היובל **הֲרֵי הִיא תַּחַת יָדוֹ** של הכהן, **לֹא יֹאמַר** אותו כהן, **הוֹאִיל וְדִין** השדה עתה שהִיא **יוֹצֵאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדִי**, ואני כהן, אם כן **הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי**, ולא אחלוק בה עם הכהנים האחרים. אינו יכול לומר כן, **אֶלָּא יוֹצֵאָה מִתַּחַת יָדוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת לְכָל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים** של אותו בית אב שהיה בכניסת היובל, בשוה.

המשך ביאור למס' ערכין ליום שישי עמ' ב

אליעזר שלאחר שגאלה 'אחר' נכנסים לתוכה הכהנים, היינו אף אם הבעלים עצמו גאלה לאחר יובל, וכמו שפשטנו את הספק. הגמרא מביאה גירסה אחרת בברייתא לפשוט את הספק: **אִיכָּא דְּאָמְרִי** – יש מביאים את פשיטת הספק של הגמרא כך, שנינו בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, גְּאָלָהּ** בעלים **בְּיוֹבֵל שֶׁנִּי אֵינָהּ יוֹצֵאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל**, ומבואר בברייתא שאם גאל הבעלים את השדה גם אחרי היובל הראשון, הרי היא לפניו כשדה אחוזה ואינה יוצאת ביובל לכהנים. והיינו כיון שכל זמן שלא התחלקה השדה לכהנים, יכול הבעלים לפדותה, ותהא לפניו כשדה אחוזה.

אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי, אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא – אף במשנתינו שנינו כן, 'רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לעולם **אֵין הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיִּגְאָלֶנָּה אַחֵר', הרי שרק אם גאלה אדם אחר מתחלקת השדה לכהנים, אבל אם הבעלים עצמו גאלה, אף אם עשה כן לאחר היובל הראשון, אינה מתחלקת לכהנים. **אָמַר לֵיהּ** רב אשי לרבינא, אין זו ראיה, **דְּאִי מִמַּתְנִיתִין** – אם היית רוצה לפשוט את הספק ממשנתינו, **הָוָה אָמִינָא** – הייתי יכול לדחות זאת ולומר שה**בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי, כְּאַחֵר דָּמוּ** – דינם כאדם אחר, וכוונת רבי אליעזר במשנה בזה שאמר 'אחר' גם לבעלים, שאחר היובל נקראים 'אחר' ואף אם הבעלים הם שפדאוה לאחר היובל, ביובל הבא מתחלקת השדה לכהנים. **קָא מַשְׁמַע לָן** – לכן השמיעה לנו הברייתא דבר זה בפירוש, שרק אם אדם אחר גאל את השדה מתחלקת היא לכהנים ביובל. אבל אם הבעלים גאלה, אף אם עשה כן לאחר היובל הראשון, חוזרת היא להיות לפניו כשדה אחוזה, ואינה מתחלקת לכהנים.

משנה

משנתינו עוסקת בדין אדם שתחילה היתה אצלו השדה 'שדה מקנה', ולאחר זמן נהייתה 'שדה אחוזה', כיצד דנים אותה: **הַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו, וּמֵת אָבִיו,** והרי היא אצלו 'שדה מקנה', **וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ, הֲרֵי הִיא כְּשֶׂדֶה אֲחוּזָּה,** כיון שבשעה שהקדישה היתה אצלו שדה אחוזה, ואם בא לפדותה נותן לפי זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, ואם לא פדאה עד היובל הרי היא מתחלקת לכהנים. אבל אם **הִקְדִּישָׁהּ** בזמן שהיתה לפניו שדה מקנה, **וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו** ונעשתה אצלו כשדה אחוזה, דנים אותה לפי שעת ההקדשה, **וְהֲרֵי הִיא כְּשֶׂדֶה מְקֻנָּה,** ונפדית בשוויה, ואם פדאה אדם אחר חוזרת היא אליו ביובל. שהרי בשעה שהקדישה לא היה גוף השדה שלו, ודינה כמו כל שדה מקנה שהקדישה הלוקח וגאלה אחר שחוזרת ביובל לבעלים, וכאן הוא יורש את כח אביו שהרי אם היה אביו חי היתה השדה חוזרת אליו, ולכן גם עתה חוזרת אליו השדה ביובל, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.**

רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, אף אם בזמן שהקדישה היתה לפניו כשדה מקנה, כיון שלאחר זמן ירשה מאביו, **הֲרֵי הִיא כְּשֶׂדֶה אֲחוּזָּה,** ונוהגים בה כל הדינים שנאמרו בשדה אחוזה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כז כב) **'אִם מִשְּׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחוּזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַה'**, ובכך שהוסיפה התורה וכתבה 'אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחוּזָּתוֹ', באה התורה ללמד שדין 'שדה מקנה' הוא רק **בְּשָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת** כלל **שְׂדֵה אֲחוּזָּה, יָצְתָה** שדה **זוֹ שֶׁאף** קודם שמת אביו **הִיא רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה,** לכשימות אביו, ואף שבשעה שהקדישה היתה בידו כשדה מקנה, אם מת אביו נעשה דינה כשדה אחוזה.

המשנה מבארת את דינה של שדה מקנה: **שְׂדֵה מִקְנָה,** שהקדישה הלוקח וגאלה אדם אחר, **אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל,** אלא חוזרת לבעליה הראשונים שמכרה לזה שהקדישה, לפי **שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ,** וכיון שהלוקח קנה מהבעלים את הקרקע רק לשנים שעד היובל, ממילא גם הקדשו חל רק לשנים אלו ולא יותר, וביובל חוזרת השדה לבעלים.

המשנה מבארת את דין הכהנים והלוים: **הַכֹּהֲנִים וְהַלְּוִיִּם, מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם,** ובגמרא יבואר דין זה, **וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם** – אם הקדיש הכהן או הלוי קרקע שהיא אצלו כשדה אחוזה, והיינו מארבעים ושמונה ערים שניתנו ללוים, יכול לגאול אותה לעולם, **בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל,** ואין דינו ככל ישראל שלאחר היובל אינו יכול לגאול, שלגבי ישראל נאמר (ויקרא כז כ) 'וְאִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגָּאֵל עוֹד', ולגבי הלוים נאמר (ויקרא כה לב) 'וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם'.

גמרא

משנתנו הביאה מחלוקת בענין שדה מקנה שנהפכה להיות שדה אחוזה, והגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעמיהם: **תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן לְאָדָם הַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו, וְהִקְדִּישָׁהּ, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו, מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה,** אף שבשעה שהקדישה היתה זו שדה מקנה, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְאִם (מִשְּׂדֵה) [אֶת שְׂדֵה] מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַה'**, ויש לדרוש שרק **שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה,** דינה כשדה מקנה, **יָצְתָה** שדה **זוֹ שֶׁרְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה,** כשימות אביו וירשנו, שאין דינה כשדה מקנה אלא כשדה אחוזה, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מִנַּיִן לְלוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו, וּמֵת אָבִיו,** ונהיתה לפני הבן כשדה אחוזה, **וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ, מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְאִם (מִשְּׂדֵה) [אֶת שְׂדֵה] מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ'**, ויש לדרוש שרק **שָׂדֶה שֶׁעתה אֵינָהּ שְׂדֵה אֲחוּזָּה,** דינה כשדה מקנה, **יָצְאת** שדה **זוֹ שֶׁהִיא** עתה **שְׂדֵה אֲחוּזָּה,** שהרי ירשה מאביו.

כיון שלדברי הכל דורשים את אותו פסוק, הגמרא מבררת את טעמי מחלוקתם. מבררת הגמרא: **לֵימָא בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי** – שמא נאמר שבדבר זה נחלקו רבי מאיר עם רבי יהודה ורבי שמעון, **דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר, קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי** – הקנין שהיה לבן בחיי אביו, שהוא רק קנין לאכול את פירות הקרקע עד היובל, נחשב כקנין הגוף. וכיון שכך היינו אומרים שאם מת אביו ואחר כך הקדישה גם כן דינה כשדה מקנה, כיון שכבר היתה קנויה לו קודם מיתת אביו, ובמיתת אביו לא נוסף לו כלום, ונשאר דינה כשדה מקנה, והוצרך הפסוק להשמיענו שכיון שירשה הרי היא לפניו כשדה אחוזה, אבל אם הקדישה קודם שמת אביו, בעודה שדה מקנה, אף שמת אביו אחר כך נשאר דינה כשדה מקנה. ואילו **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבְרִי, קִנְיַן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי,** וכשמת אביו ודאי השתנתה השדה מ'שדה מקנה' ל'שדה אחוזה', שהרי נוסף בכך קנין הגוף שלא היה לו קודם לכן, וממילא אם הקדישה עתה ודאי שדינה כמקדיש שדה אחוזה, ולא היתה התורה צריכה להשמיענו זאת, ולכן הם דורשים מהפסוק שאפילו אם הקדישה קודם שמת אביו, בעודה שדה מקנה, ואחר כך מת אביו, השתנה דינה להיות שדה אחוזה.

דוחה הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, בְּעָלְמָא** – בשאר המקומות, לדעת **רַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי יְהוּדָה קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי** – הוא נחשב, ויש צורך בפסוק גם לאופן שמת האב ואחר כך הקדישה,

ההקדש בחזרתם, וכמבואר לעיל. ויש להקשות על דברי הברייתא, **וְהָא אֲנַן תְּנַן** במשנתינו, שאם חזר בו ה'בן עשרה' **מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר** סלעים, ואין האחרים חולקים איתו את מה שהקדיש הפסיד בחזרתו. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּה** – מוכח מדברי הברייתא **כִּדְרַב חִסְדָּא** שחילק בזמן חזרתם, שאם חזרו כולם בבת אחת מחלקים ביניהם את התשלום כדברי הברייתא, ואם חזרו בזה אחר זה כל אחד משלם את חלקו כדברי המשנה.

מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּה** – אכן יש להוכיח כן.

הגמרא מביאה לשון אחר באופן בו נאמר דין זה: **אִיכָּא דְּרָמֵי לְהוּ מֵירְמָא** – יש שאמרו שמועה זו של רב חסדא בדרך קושיא ותירוץ ולא כשמועה בפני עצמה. **תְּנַן** – שנינו במשנה, **חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשֶׂר מוֹכְרִין אוֹתָהּ בְּשַׁוְיָהּ, וְנִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר,** ומשמע שה'בן עשרה' משלם לבדו את מה שהפסיד להקדש בחזרתו. והקשו על כך, **וְהָתַנְיָא** בברייתא שאם חזרו כולן כאחד **מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם.** ועל זה **אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא קַשְׁיָא,** משום **שְׁכָאן** בברייתא מדובר שכולם חזרו בהם **בְּבַת אַחַת,** ומשום כך משלשין ביניהם, ואילו **כָּאן** במשנה מדובר באופן שחזרו בהם **בָּזֶה אַחַר זֶה,** ומשום כך כל אחד משלם רק את מה שהוסיף על זה שקדם לו.

שנינו במשנה: שאם **הַבְּעָלִים אוֹמְרִים** שרוצים לפדות **בְּעֶשְׂרִים, וְכָל אָדָם** אומרים גם שרוצים לפדות **בְּעֶשְׂרִים וכו',** הבעלים קודמים משום שהם מוסיפים חומש, ואם אמר אחר שהוא רוצה לפדות את השדה בעשרים ואחד, מכריחים את הבעלים לפדות את השדה בעשרים וששה סלעים.

הגמרא מבררת מה עדיף, האם חומש או תוספת בקרן. מקשה הגמרא: **לִמֵימְרָא** – האם ניתן לומר כמשמעות דברי המשנה, **דְּתוספת הַחוֹמֶשׁ** של הבעלים **עָדִיף** על הקרן שהאחר רוצה לתת, ולכך הבעלים שאמרו שיפדו בעשרים קודמים לזה שאמר שיפדה בעשרים ואחד, כיון שהסכום שיתנו עם החומש הוא יותר מהקרן שהיה האחר נותן. **וּרְמִינְהוּ,** שנינו לגבי מעשר שני (מע"ש פ"ד מ"ג), שאם **בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר** שרוצה לפדות את המעשר שני מפירותיו **בְּסֶלַע,** ועם תוספת החומש עליו לתת סלע ודינר, **וְאֶחָד** שאינו בעל הבית, **אוֹמֵר** שרוצה לפדות **בְּסֶלַע וְאִיסָּר,** שהוא תוספת של אחד מעשרים וארבע של דינר, **שֶׁל סֶלַע וְאִיסָּר קוֹדֵם** בפדיון הפירות, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוֹסִיף עַל הַקֶּרֶן** איסר יותר מבעל הבית. הרי שמבואר במשנה זו, שאם הקרן של האחר מרובה מהקרן של הבעלים, האחר קודם, על אף שהקרן עם החומש שהבעלים רוצים לשלם הוא יותר מהקרן שרוצה האחר לתת. מיישבת הגמרא: **הָכָא** – כאן במשנתינו, **דְּחוּמְשָׁא רְוִוחָא דְּהֶקְדֵּשׁ הוּא** – שעל ידי תוספת החומש מתרבה ממון ההקדש, תוספת **הַחוֹמֶשׁ** של הבעלים **עָדִיף** על הקרן שאמר האחר. אולם **הָתָם** – שם, במעשר שני, **דְּחוּמְשָׁא רְוִוחָא דְּבַעַל הַבַּיִת** – שעל ידי תוספת החומש לא מתרבה ממון ההקדש אלא בין הקרן ובין החומש הם ממונו של בעל הבית, שהרי אינו חייב אלא לפדות את הפירות, להעלות את המעות לירושלים ולאוכלם, **קָרְנָא תִּיפְרוֹק שַׁפִּיר** – מוטל עלינו לדאוג שהפירות יפדו בקרן הכי טובה, אולם מתוספת **הַחוּמְשָׁא** [–חומש] **לֹא אִיכְּפַת לָן,** כלומר, הפדיון נעשה על ידי הקרן ולא על ידי החומש, ומשום כך, כל המרבה בסכום הקרן זכה בפדיון.

שנינו במשנה: **אָמַר אֶחָד 'הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי כו בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ',** הבעלים **נוֹתְנִין שְׁלֹשִׁים.** הגמרא מבארת את טעם הדין. שואלת הגמרא: הרי באופן זה העשרים וחמשה שהאחר רוצה לתת בפדיון השדה, שוים לסכום הקרן והחומש של הבעלים, **וְאִם כֵּן, לֵימְרוּ הַבְּעָלִים** לגזבר, **אֶתָּא נַבְרָא כַּהֲרֵיקִין** – בא אדם אחר במקומנו, כלומר, יש מי שרוצה לשלם את הסכום שהתחייבנו בו עם החומש, ואין עדיפות לקרן וחומש של הבעלים על הקרן שהציע האחר, ומדוע כופים אותם לתת שלושים. משיבה הגמרא: מדובר באופן **דְּאָמוּר בְּעָלִים** מתחילה שיתנו עשרים סלעים **וּדִינָר,** ובאופן זה הקרן והחומש שעליהם לתת הוא יותר מהעשרים וחמשה שאמר האחר.

שואלת הגמרא: אם אכן הבעלים הוסיפו דינר בדמי הפדיון, **וְלִיתְנֵי** התנא **דִּינָר** זה. משיבה הגמרא: **לֹא דָּק** – התנא לא דקדק להזכיר דינרים, אלא הזכיר רק סלעים שלמים שיש להם חשיבות.

מקשה הגמרא: **וְכִי לֹא** דקדק התנא להזכיר אף דינרים, **וְהָא קָתָנֵי** במשנתינו, **אִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִיתֵּן שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד וְדִינָר בְּעָלִים** קוֹדְמִין, ומדוע בדין זה לא הזכיר התנא דינרים. מיישבת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רָבָא,** מדובר באופן **דְּאָמוּר בְּעָלִים** מתחילה שיתנו עשרים סלעים **וּפְרוּטָה,** ובאופן זה הקרן והחומש שעליהם לתת הוא מעט יותר מעשרים וחמשה סלעים, ומשום כך כופים אותם להוסיף בדמי הפדיון ולפדות בשלשים סלעים ופרוטה. **וּמַה** שלא הוזכרה פרוטה זו במשנה, הוא משום **שֶׁלֹּא** דָּק התנא להזכיר פרוטות שהם מטבעות קטנים ביותר, אלא הזכיר רק סלעים או דינרים שיש להם חשיבות.

שנינו במשנה: **שֶׁאֵין מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ עַל עֲלוּיוֹ כו'** של זה. הגמרא מבארת באלו אופנים אין מוסיפים חומש כנגד עלויו של זה: **אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ** חכמים שהבעלים אינם צריכים להוסיף חומש על עלויו של זה, **אֶלָּא** באופן **שֶׁלֹּא נִישְׁוֹם** – שלא שמו את שדה **הֶקְדֵּשׁ בְּשִׁלְשָׁה** בני אדם כדברי האחר, **אֲבָל** אם **נִישְׁוֹם** שדה **הֶקְדֵּשׁ בְּפָנֵי שְׁלָשָׁה** בני אדם כדברי האחר, הבעלים **מוֹסִיפִין** חומש אף כנגד התוספת של זה, שהרי בשומא זו הוברר שזהו שוויו האמיתי של השדה, ועל הבעלים לשלם חומש על כל שווי השדה.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב חסדא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** בברייתא כדברי רב חסדא, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,** הבעלים **מוֹסִיפִין** חומש על עלויו של זה, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין מוֹסִיפִין.** ויש לברר בדברי הברייתא: **הֵיכִי דָּמֵי, אִי** נחלקו באופן **שֶׁלֹּא נִישְׁוֹם** השדה בשלשה כדברי האחר, אם כן, **מַאי מַעֲמָא דְּבֵית שַׁמַּאי** שהבעלים מוסיפים חומש על עלויו של זה, הרי אין זה שוויו של השדה. **אֶלָּא** ודאי יש לומר שנחלקו באופן **דְּנִישְׁוֹם** השדה בשלשה כדברי האחר, ובאופן זה סוברים בית שמאי שהבעלים מוסיפים חומש על עלויו של זה, אבל אם לא נישום השדה בשלשה, מודים בית שמאי שאין הבעלים מוסיפים חומש על עלויו של זה, ואם כן קשה, **לֵימָא,** שרַב **חִסְדָּא** שחילק בין נישום בשלשה ללא נישום בשלשה, הוא **דְּאָמַר** את דבריו **כְּבֵית שַׁמַּאי** שסוברים חילוק זה, והניח את דברי בית הלל.

אלא **לְעוֹלָם** יש להעמיד שהמחלוקת בברייתא היא באופן **דְּלֹא נִישְׁוֹם** השדה בשלשה, ואם אכן נישום בשלשה בית הלל מודים שהבעלים מוסיפין חומש על עלויו של זה, וכדברי רב חסדא. **וּמַה שבֵּית שַׁמַּאי** סוברים שהבעלים מוסיפים חומש אף בלא נישום בשלשה, הוא משום חומרא שהם **מַחְמִירִין** ולא מעיקר הדין. הרי שדברי רב חסדא הם כדברי בית הלל, שבלא נישום השדה כדברי האחר, אין הבעלים צריכים להוסיף חומש על עלויו של זה, ואם נישום ההקדש כדבריו, הבעלים מוסיפים חומש אף על תוספת זו.

מוסיפה הגמרא ביאור נוסף: **אִי בָּעֵית אֵימָא, לְעוֹלָם** יש לומר שנחלקו בברייתא באופן **דְּנִישְׁוֹם** השדה בפני שלשה, **וְאֵיפוּךְ** – והפוך את סדר הברייתא ואמור כך, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין**

המשך בעמוד סט

המשך ביאור למס' ערכין ליום חמישי עמ' ב

המשיך רב חסדא ואמר לו, **אַדְּרַבָּה** – מפסוק זה יש ללמוד את הדין ההפוך, שהרי נאמר בפסוק הסמוך לדין יציאה לכהנים ביובל (שם כז כ) 'אִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגְאַל עוֹד' ובפסוק שאחריו נאמר 'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה' כְּשָׂדֶה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ', ומשמע שכל שדה שהיא ראויה להגאל יוצאת ביובל לכהנים, וְהַאי נַמִּי – ושדה זו גם כן בַּת גְּאוּלָּה הִיא, שהרי אפשר עדיין לגאול אותה, ולכן אפילו אם לא שייך בה גירעון כיון שהיא ראויה להגאל, יוצאת ביובל לכהנים.

שנינו במשנה: 'גְּאֻלָּה אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים כּוֹ' והרי היא תחת ידו לא יאמר הואיל והיא יוצאה לכהנים ביובל והרי היא תחת ידי הרי היא שלי אלא יוצאה מתחת ידו ומתחלקת לכל אחיו הכהנים'.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפסוק (שם כז כא) 'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה' כְּשָׂדֶה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ', מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מה בא הפסוק להשמיענו בלשון 'אחוזתו', מִנַּיִן לְשָׂדֶה שֶׁיּוֹצֵא – שעתידה לצאת לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, כיון שהקדישה הבעלים ולא גאלה, וְלפני היובל גְּאֻלָּה מהקדש אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר אותו כהן, הוֹאִיל וְהשדה יוֹצֵאָה לַכֹּהֵן, וְהֲרֵי הִיא כבר תַּחַת יָדִי, וּתְהֵא שֶׁלִּי, ולא תתחלק לכל הכהנים שבאותו משמר. ויוסיף אותו כהן ויאמר, וְדִין הוּא – וקל וחומר הוא, אם בְּשֶׁל אֲחֵרִים אֲנִי זוֹכֶה, שאם היה ישראל אחר גואל את השדה, הייתי זוכה בה ביובל יחד עם כל הכהנים, אם כן בְּשדה שֶׁל עַצְמִי, שכבר פדיתיה קודם היובל, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שאזכה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲחוּזָּתוֹ', ללמד שרק אֲחוּזָּה שירש מאביו תהא שֶׁלּוֹ, וְאֵין זֶה – השדה שגאלה הכהן קודם היובל שֶׁלּוֹ, אלא יוצאת ממנו השדה ביובל. הָא כֵּיצַד – מה עושים בשדה זו, דינה הוא שיוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת לְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים שבאותו משמר שנכנס בו היובל.

משנה

המשנה מבארת את דין שדה אחוזה שהוקדשה, ולא נגאלה קודם היובל: הַגִּיעַ הַיּוֹבֵל, וְלֹא נִגְאֲלָה השדה לא על ידי הבעלים ולא על ידי אחר, הַכֹּהֲנִים של המשמר שנכנס בו היובל נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ וזוכים בה, וְכיון שלא גאלה שום אדם ולא ניתנו דמיה להקדש, נוֹתְנִין הכהנים אֶת דָּמֶיהָ להקדש, לפי שווי הפדיון שכתבה התורה, 'זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף', דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הכהנים נִכְנָסִין לשדה וזוכים בה, וְלֹא נוֹתְנִין דמים להקדש. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כשמגיע יובל ראשון לֹא נִכְנָסִין הכהנים לשדה וְלֹא נוֹתְנִין דמים, אֶלָּא נִקְרֵאת 'שָׂדֶה רְטוּשִׁין' – שדה עזובה, עַד שיגיע הַיּוֹבֵל הַשֵּׁנִי. ואם הִגִּיעַ גם הַיּוֹבֵל הַשֵּׁנִי וְעדיין לֹא נִגְאֲלָה, נִקְרֵאת 'רְטוּשֵׁי רְטוּשִׁין', עַד הַיּוֹבֵל הַשְּׁלִישִׁי. וּלְעוֹלָם אֵין הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ, עַד שֶׁיִּגָּאֲלֶנָּה אַחֵר, וכשיגיע היובל הבא, תצא השדה ביובל ותתחלק לכהנים.

גמרא

הגמרא מבארת את טעם מחלוקתם של התנאים במשנתינו. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה, שאמר שאם לא גאלה שום אדם, נכנסים הכהנים לתוכה ונותנים להקדש את דמיה. משיבה הגמרא: גְּמַר – למד זאת רבי יהודה בגזירה שוה של תיבות 'קוֹדֶשׁ' 'קוֹדֶשׁ' מִמִּקְדִּישׁ בַּיִת, שנאמר לגבי המקדיש את ביתו (ויקרא כז יד) 'וְאִישׁ כִּי יַקְדִּישׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַה'', ונאמר לגבי המקדיש שדה אחוזה (שם כז כא) 'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה'', מַה לְּהַלָּן – כמו שלגבי המקדיש את ביתו מדובר בְּדָמִים, שאין הבית יוצא מרשות הקדש ללא דמים, אַף כָּאן, לגבי שדה אחוזה, אינה יוצאת מרשות הקדש אלא בְּדָמִים, ולכן אם לא גאלה אחר עד היובל, צריכים הכהנים לתת את דמיה להקדש, ורק אז נוטלים אותה.

ממשיכה הגמרא ומבארת: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, האומר שנוטלים אותה הכהנים ללא דמים, טעמו הוא כיון דִּגְמַר – שהוא לומד בגזירה שוה 'קוֹדֶשׁ' 'קוֹדֶשׁ' מִכִּבְשֵׁי עֲצֶרֶת – שני כבשים הקרבים בחג השבועות, שאף בהם נאמר (שם כג כ) 'עַל שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן', מַה לְּהַלָּן – כמו ששני הכבשים הללו ניתנים לכהנים בְּחִנָּם, אַף כָּאן, בשדה אחוזה, ניתנת להם השדה בְּחִנָּם.

הגמרא מבארת עתה מדוע כל תנא לא דרש כדרשת חבירו. שואלת הגמרא: וְרַבִּי [יְהוּדָה] נַמִּי – ואף לדעת רבי יהודה, נַיְלִיף מִכִּבְשֵׁי עֲצֶרֶת – מדוע לא נלמד גזירה שוה זו מכבשי עצרת, ללמד שניתנת השדה לכהנים בחינם. משיבה הגמרא: רבי יהודה סובר שדָּנִין – לומדים בגזירה שוה קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת

אגרות קודש

[י"א תמוז, תשכ"ב]

... כותב אודות מצב בריאות זוגתו תחי', ודעת הרופא (בקשר עם זה) בנוגע לעיבור וכו',

ובענינים כאלו מובן וגם פשוט שעליו לפנות לרב מורה הוראה בסביבתו ויורהו דעת תורה, תורתנו הק' ותורת חיים, בהאמור, כי אין מחליטין בכגון דא על דעת עצמו.

ומהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו ואת המזוזות בדירתו - שתהיינה כולן כשרות כדין, וזוגתו תחי' תשמור על מנהגן הטוב של בנות ישראל הכשרות, להפריש, בל"נ, לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום-טוב.

ובנוגע להדוחק בפרנסה, ידועה עצה היעוצה מרז"ל להרבות בצדקה ולחלקה ברבות פעמים (ראה אגה"ק סכ"א). ומהזמנים המסוגלים לזה הוא בבוקר דכל יום חול (ראה דא"ח עה"פ וישכם לבן בבוקר) קודם תפלת הבוקר (ראה הקדמת הסידור) - להפריש פרוטות אחדות לצדקה.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **טז** הַמְמַחֵק אֶת הָעוֹר, דְּהַיְנוּ שֶׁמְּגָרֵר אֶת הַצֶּמֶר אוֹ הַשֵּׂעָר מֵעַל הָעוֹר עַד שֶׁיַּחֲלִיק פְּנֵי הָעוֹר - חַיָּב[קכז],
2 וְהוּא מְאֲבוֹת מְלָאכוֹת, שֶׁכֵּן הָיוּ עוֹשִׂין בַּמִּשְׁכָּן בְּעוֹרוֹת תְּחָשִׁים וְאֵילִים מְאָדָּמִים[קכח].
3 לְפִיכָךְ, אֵין מְגָרְדִין סַנְדָּל אוֹ מִנְעָל, בֵּין חָדָשׁ בֵּין יָשָׁן[קכט], אֲפִלּוּ בְּגַב הַסַּכִּין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר[קל] בְּחֶדוּ אוֹ
4 בְּצִפּוֹרֶן, מִפְּנֵי שֶׁקּוֹלֵף אֶת הָעוֹר מְעַט, וַהֲרֵי זֶה מְמַחֵק[קלא]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שב, דיני ניקוי וקיפול הבגדים בשבת, סעיף טו:

ביאורי הלכה

קכז] **חייב** - הסרת הצמר או השער נעשתה על ידי גירור ושיוף העור, ומטרתה הייתה הסרת שאריות הצמר ושורשי השער בכדי שהעור יישאר חלק[171].

קכח] **ואילים מאדמים** - עבור כיסוי המשכן.

קכט] **בין ישן** - הישן מתקלף יותר מן החדש.

קל] **ואין צריך לומר** - הציפורן חדה יותר מגב הסכין[172].

קלא] **והרי זה ממחק** - במנעלים שבימינו שהעור דק ומתקלקל על ידי המיחוק - אפשר להקל לגרד בציפורן או בסכין כשאין בנמצא ברזל מעט עבה[173].

ציונים והוספות

171) בקצות השלחן סי' קמו בדה"ש ס"ק לב הסתפק בגדר מלאכת ממחק, דהסרת הצמר והשער הם דברים נוספים על העור, ומדוע נתבאר כאן שאיסור ממחק הוא כשקולף את העור עצמו, וביאר שגדר מלאכת ממחק הוא תיקון והחלקה הנעשים בגוף העור, אלא שהסרת צמר או שער המחוברים לעור, וכן הסרת טיט שגורם לעור שלא יהיה חלק ומוכרחים לגרד מעט מן העור בעת הסרתו נחשבים כפעולת תיקון בעור עצמה, עוד חידש שעור שהיה כבר חלק ואין בגירודו כל תיקון - אין בו משום ממחק, ועפי"ז ביאר מדוע בהמסת סבון מוצק אין משום ממחק.

והנה בשוע"ר לא הובא עניין זה שצמר או שיער נחשבים כמחוברים, והסרת הטיט מהמנעלים לא הוזכרה כלל, וכן לא הובא חילוק בין נעליים חלקות או לא, ומהיכי תיתי לחלק בין סוגי הטיט והנעליים השונים, ועל־כרחך לעולם אין בהסרת טיט משום ממחק - כי־אם בקילוף הנעל שיכול לבוא בעקבותיה, ומאידך קילוף הנעל אסור בכל סוגי המנעלים,

אלא יש לומר שגדר ממחק הוא פעולת שיוף העור לצורך החלקתו, ומדוייק בשוע"ר שכתב שהאיסור הוא לגרד את הצמר, ושינה מלשון הרמב"ם (פי"א ה"ה): "המעביר שיער או הצמר מעל העור עד שיחליק פני העור", שבזה מודגש שהסרת הצמר והשיער לא נעשית על ידי נטילתו כמלאכת 'גוזז' אלא על ידי שפשוף וגירוד העור עד שמתקלף מעט מהעור יחד עם שאריות ושורשי הצמר והשיער, ועפי"ז בנטילת צמר, שיער או טיט גרידא (ללא גירוד וגירור העור) - אין משום ממחק, ומאידך כיון שגדר אב המלאכה הוא הגירוד יש איסור בגירוד נעל אפילו היא נקיה וחלקה,

וכן משמעות הלשון בסי' תנט סעיף כג: אסור לישראל לגרוד את העריבה או שאר כל הכלים אף על פי שדעתו לחזור ולאפות בו ביום ונמצא שגרידה זו היא לצורך יום טוב עצמו, אף על פי כן לא התירוהו לפי שאיסור הגרידה הוא מפני שהוא ממחק העץ... ומחיקה אין בה צורך יום טוב כלל שהרי אפשר להעביר הבצק מהכלים בלא מחיקת העץ כגון על ידי הדחה.

ולגבי המסת בורית, אין בזה משום ממחק, אם משום שלא נעשתה בה פעולת גירוד או החלקה, אם משום שהמסתה נחשבת כקלקול ולא כתיקון כלל, וכפי שהובא בהערה הבאה שיש המתירים גירוד נעליים שבימינו העשויות מעור דק וגירודם נחשב כקלקול.

והחלקת דבר גרידא ללא שיוף וגירוד היא תולדת מלאכת ממחק, כדלהלן סי' שיד סכ"א: הממרח רטייה דהיינו שמחליק ומשווה הגומות שבה וכן הממרח שעוה או זפת וכל כיוצא בהן מדברים המתמרחים עד שהחליק פניהם הרי זה תולדת ממחק את העור דהיינו שמגרר את הצמר או השער מעל העור עד שמחליק פניו שהוא אב מלאכה שכן היו עושין במשכן כמו שנתבאר בסי' ש"ב, וראה סי' שכח ס"ל שנאסרה הנחת רטיה בשבת מחשש שמא ימרח ויחליק הגומות שבה.

172) ראה גמרא קמא סע"א שגם המתירים גירוד הנעל בגב סכין מודים שאסור בצפורן.

173) ע"פ דעת תורה להמהרש"ם, וראה באשל אברהם (בוטשאטש) שכיום שאין רגילים למחק, אם מקנח נעליו בעדינות שלא יבוא לידי מיחוק אין לאסור משום 'חצי שיעור', ולעיל הובא היתר נוסף מ'קצות השולחן' מצד זה שהנעליים היום חלקות ומעובדות, ואינן צריכות למיחוק, ונתבאר שם שעפ"י פשט שוע"ר גם בזה יש משום "ממחק".

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות ברכות השחר – לפי לוח "רב יומי"

יד עבריין שעבר על גזירת הצבור שגזרו בנידוי וחרם או שעבר עבירה שנתחייב עליה נידוי מצטרף למנין עשרה לכל דבר שבקדושה שנאמר בעכן חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא ובקדושתו הוא עומד ולא יצא מכלל ישראל אבל אם נדוהו מאצלם אינו מצטרף לכל דבר שבקדושה שאם מצטרף מה הועילו בתקנתם שהבדילוהו מאגודתם ומכל מקום מותר להתפלל בבית הכנסת שהוא שם כיון שיש עשרה בלעדו אלא א"כ פירשו להחמיר עליו בכך:

טו צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח צבור עמהם אבל אם מקצתם בחדר זה ומקצתם בחדר אחר אינם מצטרפים אף על פי שהפתח פתוח ביניהם ואפילו אם הרוב עומדים בבית הכנסת והמיעוט בעזרה שלפני בית הכנסת אינם נגררים אחר הרוב להצטרף עמהם ואפילו העומדים על האסקופה בתוך הפתח מן האגף ולחוץ דהיינו כשסוגר הדלת ממקום שפה הפנימית של עובי הדלת ולחוץ כלחוץ שהדלת מבדלת בין פנים לחוץ ואף על פי שהיא פתוחה הרי מקומה כלחוץ (ולא מקום עוביה בלבד אלא כל מקום חפיפתה שהיא חופפת על האסקופה עד מקום שהיא נוקשת בו כגון שהדלת קבועה באמצע עובי האסקופה וסובבת על צירה מצד פנים לצד חוץ עד כנגד הציר הרי כל עובי האסקופה משפה הפנימית עד מקום הנקישה שהוא כנגד הציר הכל כלחוץ):

טז במה דברים אמורים כשהעומדים בחוץ אינם נראים להעומדים בפנים אבל מי שמראה פניו להעומדים בבית הכנסת אפילו הוא עומד אחורי בית הכנסת ומראה להם פנים דרך חלון שביניהם אפילו גבוה כמה קומות אפילו אינו רחב ד' מצטרף עמהם לעשרה אבל מי שאינו מראה פנים להם אפילו עומד על גביהן מלמעלה על גג בית הכנסת אינו מצטרף עמהם בין שעומד על הגג ממש בין שעומד על עובי הכתלים של בית הכנסת שגם עובי הכתלים אינם נגררים אחר תוכם להיות נידון כלפנים אע"פ שאינו מראה פניו להם:

* * *

יז אם מקצתן מבפנים ומקצתן בחוץ וש"ץ על גבי האסקופה תוך הפתח הוא מצרפן מפני שהוא רואה אלו ואלו וה"ז כאילו מקצת העומדים בחוץ נראים למקצת העומדים בפנים שהם מצטרפין:

יח חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה דהיינו שנפרצה קטנה במקום חיבורה לגדולה ונפל כל אותו כותל שהיה מפסיק ובגדולה נשארה משארית כותל זה פסין מכאן ומכאן הרי הגדולה כמופלגת מן הקטנה ע"י הפסין שמכאן ומכאן שהן מועילים לחלק הרשויות (אם אין ביניהם יותר מעשר אמות) שאפילו חצר אחת שהעמיד בה פס משהו מכאן ופס משהו מכאן באמצע כתלי ארכה נתחלקה לשתי רשויות לכל דבר כמו שיתבאר בסי' שס"ג והקטנה אינה מופלגת מן הגדולה שהרי אין לה פסין מכאן ומכאן והרי היא כקרן זויות של הגדולה לפיכך אם ט' בגדולה וא' בקטנה מצטרף עמהם שהקטנה נגררת אחר הגדולה וה"ז כאלו הוא בתוך הגדולה כיון שהרוב בגדולה אבל אם ט' בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרף עמהם שאין הגדולה נגררת אחר הקטנה והם אינם נגררים אחריו כיון שהמה הרבים ואפילו היו מחצה על מחצה ה' בקטנה וה' בגדולה אינן מצטרפין שאין נגרר אלא המיעוט אחר הרוב:

יט היה ש"צ בקטנה וציבור בגדולה מוציאן ידי חובתן שהוא נגרר אחריהם אבל אם ש"צ בגדולה וציבור בקטנה אין מוציאן ידי חובתן שאין הרוב נגרר אחר היחיד:

כ (וכל זה כשנכנסים כתלי אורך הקטנה לתוך הגדולה ומופלגים שם ג' טפחים מכותלי אורך הגדולה שאל"כ גם הקטנה היא כמופלגת מן הגדולה ע"י פסי הגדולה משום נראה בחוץ ושוה מבפנים כמו שיתבאר בסי' ש"ס):

כא במקומות שהש"ץ עומד בתיבה או בבימה אע"פ שהיא גבוה י' טפחים ורחבה ד' על ד' או יותר ויש לה מחיצות גבוהות י' טפחים או יותר מצטרף עמהם ומוציאם ידי חובתן מפני שהיא בטלה לגבי בית הכנסת ואע"פ שהיא רשות בפני עצמה לענין עמידה בפני ספר תורה כמו שיתבאר בי"ד סי' (רפ"ב) [רמ"ב] מכל מקום בטלה היא לגבי בית הכנסת לענין זה שמצטרפין הואיל והוא תשמיש בית הכנסת ורגלי בני בית הכנסת בתוכה ועוד כיון שרואין אלו את אלו מצטרפין כמו שנתבאר לעיל:

* * *

כב וכל זה לענין צירוף או להוציא י"ח אבל אם היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש או קדושה יכול לענות עמהם כל השומע קולם אפילו הוא בבית אחר לגמרי ואפילו כמה בתים מפסיקים ביניהם מפני שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים ויש אומרים שמכל מקום צריך שלא יהיה מפסיק טינוף או עבודה זרה שהיא חשובה כצואה לענין זה ויש לחוש לדבריהם.

וכן לענין להוציא י"ח לא אמרו שצריך שיהיה במקום אחד אלא הש"ץ עם הציבור אבל כשהם במקום אחד יכול לצאת כל השומע קול הש"ץ אף ע"פ שאינו עמהם ועל דרך שנתבאר וכמו שיתבאר בסי' רע"ג ותר"צ:

כג עיר שאין בה אלא עשרה ואחד מהם רוצה לצאת בימים נוראים כופין אותו לישאר או לשכור אחר במקומו שכיון שמנהג הוא בכל תפוצת הגולה שאפילו אותם שאין להם מנין שלם כל השנה שוכרים להם אחד או שנים בימים נוראים או הולכים למקום מנין ה"ז דומה לספר תורה ובית הכנסת שבני העיר כופין זה את זה אבל אם הם י"א יכול אחד לצאת ואין חוששין שמא יצטרך אחד לצאת לנקביו ויצטרכו להמתין שא"כ אין לדבר סוף ואם ב' רוצים לצאת שניהם שוכרים אחד בשותפות להשלים המנין במקומם ושניהם יפרעו בשוה אפילו אחד עני ואחד עשיר כיון שכל אחד חייב להשלים המנין עני כמו עשיר.

אבל אם אין דרין בישוב אלא ח' או ט' ושוכרים להם א'

או ב' להשלים המנין פורעין חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות כי יש סברא לומר שהעני חייב בהשלמת המנין כמו העשיר ויש סברא לומר שהעני יכול לילך לעיר הסמוכה והעשיר אינו יכול לעזוב ביתו ורכושו על כן עשו פשרה זאת משא"כ כשדרין כאן מנין שלם אין אחד מהם רשאי לבטל המנין אפילו ילך הוא לעיר שיש בה מנין:

* * *

כד כל היוצאים בענין שצריכים לשכור אחר במקומן צריכין ג"כ ליתן לשכר ש"ץ כאלו לא יצאו ואפילו מי שיוצא זמן ארוך לפני יום טוב צריך ליתן לשכר הש"ץ והשלמת המנין כמו שיוצא סמוך ליום טוב כיון שלא יחזור ביום טוב לביתו ומי שאינו יכול לחזור לביתו מחמת אונס שאינו רשאי לבא במדינה פטור אפילו הגיע זמן הרגל והוא שהוא אנוס ממש אבל אם מחמת חוב ממון או פשיעה לא יכול לבוא לא יפסידו חבריו חלקם:

כה אין כופין לשכור להשלים המנין אלא בימים נוראים וכגון שאין חסרים אלא א' או ב' אלא א"כ מנהג קבוע בעיר לכוף לשכור אפילו בחסרון ג' או ד' אבל אם יש מנין שלם מיושבי העיר כופין לשכור ש"ץ ואפילו כל השנה כדי להתפלל שם תמיד בעשרה וכן מקום שאין מנין תמיד בבית הכנסת כופין זה את זה בקנסות שיבואו תמיד מנין לבית הכנסת שלא יתבטל התמיד:

כו ישובים שצריכים לשכור מנין וש"ץ ויש סביבות שרגילין לבא ג"כ שם עם בני ביתם א"צ ליתן כלום להישוב שאם היו רוצים היו הולכים לעיר אחרת שיש שם מנין בלעדם ולא היו צריכים ליתן כלום אפילו לשכירות הש"ץ כיון שגם בלעדם הם צריכים שם לש"ץ:

חלק א סימן נה דיני קדיש:

א צריך ליזהר מאד בעניית הקדיש (והשומע ואינו עונה הוא בנידוי מ' יום) ויש להשתדל לרוץ לשמוע קדיש שקדושת הקדיש גדולה מכל הקדושות ויש יותר מצוה בעניית הקדיש מבעניית קדושה ומכל מקום אם יש לפניו ב' בהכ"נ באחד מגיעים לקדיש שאחר שמונה עשרה ובאחד מגיעים לקדושה ילך ויענה קדושה כי שם ישמע ג"כ הקדיש שלאחר שמונה עשרה:

ב ויש לכוין היטב באמן יהא שמיה רבא שכל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כח כוונתו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה ויש לענות אותו בקול רם שקול זה שובר כל המקטרגים ומבטל כל גזרות קשות ומכל מקום לא יתן קולות גדולות שלא יתלוצצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא:

* * *

ג יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא הוא תרגום של יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים לכן אין להפסיק בין יהא שמיה רבא למברך שלא להפסיק באמצע המאמר ומכל מקום אצ"ל בנשימה אחת.

וצריך לומר מְבָרַךְ הב' בקמ"ץ והרי"ש בפת"ח שאז פירושו כמו מבורך שאם יאמר רי"ש בציר"י יהיה פירושו שיברך לאחרים.

וצריך לומר לעלם בקמ"ץ העין.

ויש לומר ולעלמי בוא"ו:

ד מצות הקדיש הוא לשמוע מן הש"ץ יתגדל כו' וע"ז יענה איש"ר שאמן יהא שמיה רבא הוא ענייה על יתגדל כו' וצריך לשמוע לכוין על מה הוא עונה כמו שצריך לכתחלה לשמוע ולכוין לברכה שעונה עליו אמן וגם הש"ץ צריך לומר ג"כ (איש"ר) [יש"ר] כו' כמו הצבור.

ומכל מקום אינו דומה לגמרי לעניית אמן שבדיעבד אם בא לבית הכנסת כשהצבור עונין כבר איש"ר עונה עמהם (איש"ר) [יש"ר] הואיל והוא שבח בפני עצמו אף ע"פ שאומרים אותו על יתגדל כו' אבל לא יענה אמן יהא שמיה רבא אלא א"כ יוכל לכוין דעתו שידע לענות על הקדיש שאז אינה אמן יתומה בדיעבד אע"פ שלא שמע כיון שיודע על מה הוא עונה כמ"ש סימן (קכ"ה) [קכ"ד].

אבל לכתחלה כשאפשר לו לשמוע צריך לשמוע ולא יסמוך על מה שיוכל לכוין דעתו אחר כך ולכן יש לגעור בהמשיחים כשהש"ץ אומר הקדיש אפילו כשיש מנין בלעדם השומעים ומכוונים לש"ץ.

ואם אין ט' שומעין לש"ץ לא יאמר כלל קדיש שכל דבר שבקדושה אי אפשר לומר בפחות מי' ט' שומעין ואחד אומר וכן צריך להזהיר להאומרים ועתה יגדל נא וגו' זכור וגו' שיאמרו קודם שיתחיל הש"ץ יתגדל (עיין סימן ס"ו):

ה יש אומרים שא"צ לעמוד כשעונין קדיש וברכו אלא שכל קדיש שתפסו מעומד כגון שלאחר הלל טוב שלא ישב עד לאחר שיענה אמן יהא שמיה רבא וי"א שיש לעמוד כשעונה קדיש או כל דבר שבקדושה שיש ללמוד ק"ו מעגלון מלך מואב שקם מעצמו מעל כסאו לדברי ה' כל שכן אנחנו עמו וטוב לחוש לדבריהם (עיין סימן קמ"ו):

* * *

ו יש מקומות נוהגין לענות אמן אחר בריך הוא שסוברים דבריך הוא חוזר על דקודשא והוא תרגום של הקב"ה אבל במדינות אלו אין מפסיקים כלל בין בריך הוא ללעילא מן כל ברכתא שסוברים דשמיה דקודשא הוא הפסק מאמר ובריך הוא לעילא כו' הוא ענין בפני עצמו ומכל מקום לא יפה עושים קצת שעונין בריך הוא לעילא שהוא כמו חירוף שמשמע שאינו מבורך אלא למעלה ולא למטה אלא יש להם לומר גם מן כל ברכתא כו' וגם לא יפה עושים החזנים שמפסיקים בניגונם בין מכל לברכתא בשבת ויו"ט:

ז פעם אחת מצאו אליהו ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונים אמרו לו מה אלו טעונים אמר להם אף וחימה למה אמר להם לעשות נקמה באף וחימה ממי שמספר בין קדיש לברכו בין קדושה לקדושה בין קדוש לברוך בין ברכה לברכה בין פרק לפרק בין אמן יהא שמיה רבא ליתברך וכל המדבר בהן עליו נאמר ולא אותי קראת וגו'.

יש למדין מכאן שהעונה אמן יהא שמיה רבא צריך לומר גם יתברך עד דאמירן בעלמא וי"א שיוצא ידי חובתו במה ששומע מהש"ץ דשומע כעונה ומה שאסרו לדבר בין אמן יהא שמיה רבא ליתברך אם הש"ץ הוא מאריך באמן יהא

שמיה רבא והוא ענה כבר לא יספר כלום קודם שיתחיל הש"ץ יתברך ועוד שאפשר שלא הקפיד אליהו אלא על תיבת יתברך בלבד שצריך לאמרה ולהסמיכה לתיבת עלמיא אבל יותר אין צריך לומר אלא לשמוע כמו שאסור לומר יתגדל עם הש"ץ אלא צריך לכוין ולשמוע וכן נוהגין לענות עד יתברך ומנהג יפה הוא לפי שכשהש"ץ אומר במהירות יצטרך הוא למהר יותר כדי לענות אמן אחריו והמהירות מבטלת הכוונה לכן מוטב לשמוע:

ח נוהגין שהש"ץ כורע ה' כריעות בקדיש ביתגדל וביהא שמיה רבא וביתברך ובבריך הוא ובאמן ולאחר שסיים הקדיש נוהגין לפסוע ג' פסיעות ואח"כ אומר עושה שלום במרומיו כמו בסיום שמונה עשרה:

חלק א סימן נו דין עניית הקדיש על ידי הקהל:

* * *

א הש"ץ צריך לומר ברכו את ה' המבורך בקול רם כדי שישמעו כל הקהל ויענו אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד:

ב ואם אמר בלחש יש אומרים שמי שלא שמע (א) ממנו ברכו אלא שמע הקהל שסביביו עונין אחריו ברוך ה' כו' אינו יכול לענות עמהם אלא עונה אחריהם אמן ויש מי שאומר שאם ט' שמעו ממנו ברכו ועונין אחריו יכולים כל הקהל לענות עמהם כיון שיש כאן עשרה האומרים דבר שבקדושה וכן עיקר כמ"ש בסי' קכ"ד (עיי' במ"א שם):

ג וצריך הש"ץ לחזור ולומר ברוך ה' וכו' כדי שלא יוציא את עצמו מן הכלל שאומר להם ברכו והוא אינו מברך ואע"פ שאמר המבורך ולא הוציא עצמו מן הכלל לגמרי צריך הוא להחזיר את עצמו לכלל לגמרי ולומר ברוך ה' המבורך כמו שאמרו הצבור (עיין לקמן סי' (קצ"ג) [קצ"ב]):

ד ונהגו שהש"ץ מאריך בברכו והקהל אומרים יתברך וישתבח כו' בעוד שהוא מאריך בניגון אבל בשעה שאומר התיבות אסור לומר כלום אלא צריך לכוין ולשמוע כמו בקדיש ולכן אם אין הש"ץ מאריך כל כך בניגון אלא בחתוך האותיות אין לאמרו כלל:

ה מקום שנוהגין לצעוק על חבריהם בין קדיש וברכו ליוצר אור או לדבר בצרכי רבים טועים הם שאסור להפסיק ביניהם אפילו לצורך מצוה כמו שנתבאר בסי' נ"ד:

חלק א סימן נז דין ברכו ועניתו:

'לקוטי תורה' פרשת חוקת – הפרשה החסידית

זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה

"וַיְדַבֵּר[1] הֲוָיָ"ה וְגוֹ': זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה הֲוָיָ"ה לֵאמֹר"[2]:

וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּהָא כְּתִיב תְּחִלָּה: "**וַיְדַבֵּר הֲוָיָ"ה**", שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, הוּא הַמְדַבֵּר לְמֹשֶׁה: "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", וְאִם כֵּן, מַהוּ "אֲשֶׁר **צִוָּה** הֲוָיָ"ה" – הָיָה לוֹ לוֹמַר "אֲשֶׁר **אֲנִי מְצַוֶּה**".

גַּם לְהָבִין קְצָת עִנְיַן פָּרָה־אֲדוּמָּה – שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: "**חֻקַּת הַתּוֹרָה**".

אַךְ הָעִנְיָן:

דְּהִנֵּה הַתּוֹרָה נִקְרֵאת "תּוֹרָה־שֶׁ**בִּכְתָב**", "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר, וּמֹשֶׁה **כּוֹתֵב**" (בָּבָא בְּתְרָא טו, א); וְדִבְרֵי־סוֹפְרִים נִקְרָא "תּוֹרָה שֶׁ**בְּעַל־פֶּה**". אָמְנָם "**חֻקַּת** הַתּוֹרָה" – לְשׁוֹן **חֲקִיקָה** (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרִבּוֹת רֵישׁ פָּרָשָׁה זוֹ: "חֻקָּה חָקַקְתִּי") – וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בְּשָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ, שֶׁשָּׁם הִיא בְּבְחִינַת "אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה", שֶׁהוּא מַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה מִבְּחִינַת הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּמַדְרֵגֹת שֶׁנִּקְרָא "אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב" לִהְיוֹת נִקְרָא "תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב".

כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּגַשְׁמִיּוּת, בָּאוֹתִיּוֹת הַנִּכְתָּבִים עַל גַּבֵּי הַקְּלָף לְבָן, הֲרֵי הָאוֹתִיּוֹת הֵם דְּיוֹ, שֶׁהוּא דָּבָר זָר וְנִפְרָד מֵהַקְּלָף, שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ שׁוּם שַׁיָּיכוּת מִקּוֹדֶם אֶל הַקְּלָף, רַק שֶׁאַחַר כַּךְ כְּשֶׁכּוֹתֵב הַסֵּפֶר בִּדְיוֹ עַל גַּבֵּי קְלָף נִתְאַחֲדוּ וְהָיוּ לַאֲחָדִים. אֲבָל "אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה" הֵם מִינֵיהּ וּבֵיהּ, וְהֵן דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ עִם הָאֶבֶן שֶׁנְּחְקְקוּ בּוֹ[3].

---

1. (נֶאֱמַר שַׁבָּת פָּרָשַׁת חֻקַּת, ב' סִיוָן תקס"ה).

2. (בַּמִּדְבָּר יט, א־ב: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר. זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה, אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם, אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל").

3. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיָן זֶה, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ" (לְקַמָּן בְּחֻקֹּתַי מה, ד).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים ד, ב), בְּעִנְיָן שֶׁהַתּוֹרָה נִיתְּנָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה, וְזֶהוּ עִנְיָן תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב. וּמִמָּה שֶׁכָּתוּב שָׁם יוּבָן גַּם כֵּן עִנְיָן פֵּירוּשׁ "אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה", דְּהַיְינוּ עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל הָ"אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ". עַיֵּין שָׁם).

וְזֶהוּ "זֹאת **חֻקַּת** הַתּוֹרָה": כְּלוֹמַר, שֶׁעַל יְדֵי מִצְוֹת פָּרָה־אֲדוּמָּה, שֶׁהִיא **חוּקָּה**[4], תַּמְשִׁיכוּ לְמַעְלָה בְּחִינַת "אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה" שֶׁל הַתּוֹרָה, לִהְיוֹת מִשָּׁם מַמָּשׁ יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ בְּבְחִינַת "אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב", דְּהַיְינוּ בַּתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, וּמִתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב יוּמְשָׁךְ גִּילּוּי זֶה בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁמִּצְוַת פָּרָה־אֲדוּמָּה הוּא **בְּלָלוּת הַתּוֹרָה**, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

וְלָזֹאת יָרְדָה הַנְּשָׁמָה מִמְּקוֹם כְּבוֹדָהּ בְּגַן־עֵדֶן, וְנִתְלַבְּשָׁה בַּגּוּף הַחוֹמְרִי – כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אֶת הַתּוֹרָה. וְזֶהוּ "וַיְצַוֵּנוּ ה' **לַעֲשׂוֹת** אֶת כָּל הַ**חֻקִּים** הָאֵלֶּה כו'" (דְּבָרִים ו, כד); וְזֶהוּ "**וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם**"[5]; וּכְתִיב[6]: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת **חֻקֹּתַי** כו', **אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם**" – שֶׁהָאָדָם הוּא הָעוֹשֶׂה אוֹתָן לְמִצְוֹת וְחוּקִּים, שֶׁמִּמְּשִׁיךְ אוֹתָן מִבְּחִינַת "אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה" בִּבְחִינַת "תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב", וְעַל יְדֵי זֶה "וָחַי בָּהֶם".

וְזֶהוּ יְרִידַת הַנְּשָׁמוֹת בַּגּוּף – "יְרִידָה צוֹרֶךְ עֲלִיָּה", וַעֲשִׂיָּה וְהַמְשָׁכָה זוֹ הַיְינוּ עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא־דִלְתַתָּא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ו, ה): "וְאָהַבְתָּ [. .] בְּכָל לְבָבְךָ כו'", וְעַל יְדֵי זֶה אַחַר כַּךְ (שָׁם, ו): "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ כו'"[7].

וּלְהָבִין אֵיךְ יִהְיֶה בִּיכוֹלְתָּם לְהַמְשִׁיךְ הַמְשָׁכָה עֶלְיוֹנָה זוֹ?

וְגַם, מַה שֶּׁיְּכוּת עִנְיָן זֶה, שֶׁהוּא בְּלָלוּת הַתּוֹרָה, לְמִצְוַת פָּרָה־אֲדוּמָּה דַּוְקָא?

וְהָעִנְיָן: דְּהִנֵּה מְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[8], שֶׁבְּלָלוּת עִנְיָן הַמִּצְוֹת הוּא, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ לָאָדָם בְּחִינַת וּמִדְרֵגַת מַה שֶׁכָּתוּב בְּחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ (יְחֶזְקֵאל א, יד): "וְהַחַיּוֹת **רָצוֹא וָשׁוֹב**". וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב בְּאַבְרָהָם (בְּרֵאשִׁית יב, ט): "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ".

וְהוּא מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר יְצִירָה": "**וְאִם רָץ לִבְּךָ – שׁוּב לָאֶחָד**":

"רָץ **לִבְּךָ**" – כִּי "**בִּינָה** – **לִיבָּא**"[9], שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלַּת ה', אֵיךְ כִּי "בִּיו"ד נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא"[10], שֶׁאֲפִילּוּ עוֹלָם־הַבָּא שֶׁהוּא תַּעֲנוּג אֵין קֵץ, וּכְמַאֲמָר: "מוּטָב דְּלִידַיְינֵיהּ כו'"[11] – נִמְשָׁךְ רַק מֵאוֹת אֶחָד, דֶּכְלָא חָשִׁיב מַמָּשׁ לְגַבֵּי עַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

וְזֶהוּ "כִּי עִמְּךָ **מְקוֹר** חַיִּים" (תְּהִלִּים לו, י), שֶׁבְּחִינַת "מְקוֹר חַיִּים" – גַּן־עֵדֶן וְעוֹלָם־הַבָּא, הוּא רַק "**עִמְּךָ**", בְּחִינַת **טָפֵל** כו', וּ**בָטֵל** לְגַבֵּי מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְעַל יְדֵי זֶה יוּמְשָׁךְ **הָרָצוֹא** וְהַתְּשׁוּקָה אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ, לִיכָּלֵל וְלִיבָּטֵל בּוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים עג, כה): "מִי לִי בַשָּׁמַיִם, **וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי** כו'", פֵּירוּשׁ: אֲפִילּוּ בְּחִינַת גַּן־עֵדֶן, שֶׁנִּקְרָא "**עִמְּךָ** מְקוֹר חַיִּים" – "לֹא חָפַצְתִּי", רַק **אֵלָיו** יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ;

---

4. (עַיֵּין בְּקֹהֶלֶת רַבָּה סוֹף פָּסוּק (ח, א) "מִי כְּהֶחָכָם" (זֶה מֹשֶׁה. . . עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה, הָיָה אוֹמֵר לוֹ שֶׁמְּאָתוֹ וְטָהֳרָתוֹ, וְכֵיוָן שֶׁהֵגִיעַ לְפָרָשַׁת (וַיִּקְרָא כא, א): "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים", אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאִם נִטְמְאוּ אֵלּוּ בְּמֶה הוּא טָהֳרָתָן? לֹא הִשִּׁיבוֹ דָּבָר, אוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁתַּנּוּ פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, אוֹתָהּ אֲמִירָה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ: "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים", וְאָמַרְתָּ לִי: אִם נִטְמְאוּ בְּמֶה הִיא טָהֳרָתָן? וְלֹא אָמַרְתִּי לְךָ דָּבָר, זוֹ הִיא טָהֳרָתָן (בְּמִדְבַּר יט, יז): "וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת". אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְכִי טָהֳרָה הִיא? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מֹשֶׁה, חֻקָּה הִיא וּגְזֵרָה גְּזַרְתִּי וְאֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד עַל גְּזֵרָתִי, דִּכְתִיב: "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה").

וּבְרַבּוֹת: בֹּא, פָּרָשָׁה י"ט (דְּבָר אַחֵר, "יְהִי לִבִּי תָּמִים בְּחֻקֶּיךָ" (תְּהִלִּים קיט, פ), זֶה חֻקַּת הַפֶּסַח וְחֻקַּת פָּרָה אֲדֻמָּה, לָמָּה? שֶׁשְּׁנֵיהֶן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, בָּזֶה נֶאֱמַר: "זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח" (שְׁמוֹת יב, מג), וּבָזֶה נֶאֱמַר: "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ אֵיזוֹ חֻקָּה גְּדוֹלָה מִזּוֹ).

תְּצַוֶּה, רֵישׁ פָּרָשָׁה ל"ח (כְּשֶׁהוּא רוֹצֶה הוּא קוֹרְאָהּ לְשׁוֹן נְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה").

אֱמוֹר, סוֹף פָּרָשָׁה ל' ("וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן" (וַיִּקְרָא כג, מ) . . הַרְבֵּה קִיחוֹת צִוִּיתִי אֶתְכֶם בִּשְׁבִיל לְזַכּוֹתְכֶם, אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם: וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה).

נָשֹׂא: פָּרָשָׁה י"ב, דַּף רמ"ט, עַמּוּד ד' ("וְיִהִי בַּיּוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה" (בַּמִּדְבָּר ז, א) . . יִשְׂרָאֵל נִתְקַדְּשוּ בְּפָרַת חַטָּאת, שֶׁנֶּאֱמַר: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה וגו'").

פָּרָשָׁה י"ג, דַּף רנ"ג, עַמּוּד ד' (בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל . . "הִקְרִב אֶת קָרְבָּנוֹ" (בַּמִּדְבָּר ז, יח־יט): אָמַר רַבִּי פִּינְחָס בֶּן יָאִיר: לָמָּה הוֹסִיף הַקָּרֵב, וְחָסַר יו"ד, אֶלָּא כְּנֶגֶד פָּרָה אֲדֻמָּה שֶׁעָשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם)).

5. (וַיִּקְרָא כ, ח: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם". וְעוֹד).

6. (וַיִּקְרָא יח, ה: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם. אֲנִי ה'").

7. ("וְזֶהוּ עַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ", וּכְתִיב "שָׁמוֹר כו'", גַּבֵּי: "וּכְדֵי לְהַעֲלוֹת הַתּוֹרָה וּלְקָשְׁרָהּ בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת אָדָם כו'". עַיֵּן שָׁם. (תּוֹרָה אוֹר עא, ג).

גַּם, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "נֵר חֲנוּכָּה כו' מִזּוּזָה מִיָּמִין" (תּוֹרָה אוֹר מג, ב) : שֶׁאוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁרְשָׁן לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַתּוֹרָה, וְנִמְשָׁךְ מִשָּׁם בְּחִינַת תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּאוֹר הַתּוֹרָה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַהַעֲלָאָה שֶׁל "נֵר **מִצְוָה**", וְעַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת **הַתְּפִלָּה** כו'. עַיֵּן שָׁם. וְעִנְיָן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה עַצְמָהּ – הַיְינוּ בְּחִינַת 'אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה').

8. (בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְכָל הָעָם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת" (תּוֹרָה אוֹר עג, ד)).

9. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פְּתַח אֵלִיָּהוּ").

10. (מְנָחוֹת כט, ב).

11. ("וְלֵיתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי" (חֲגִיגָה טו, ב). "לְפִי שֶׁכָּל יִסּוּרֵי גֵיהִנֹּם כְּדַאי לוֹ, בִּשְׁבִיל שֶׁיְּקַבֵּל אַחַר כַּךְ עוֹנֶג־הָעֶלְיוֹן הַנִּמְשָׁךְ מִ"זִּיו הַשְּׁכִינָה" – לְעֵיל בְּהַעֲלוֹתְךָ לג, ד).

וְ"רָצוֹא" זֶה נִקְרָא "**רֶץ לִבְּךָ**", שֶׁהוּא בְּחִינַת "יְסוֹד הָאֵשׁ שֶׁבַּלֵּב".

וְאַחַר כַּךְ "**שׁוּב לְאָחָד**", וְנִמְשָׁךְ מֵחֲמַת הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּ'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', אֲשֶׁר אֵין לְפָנָיו מַעְלָה וּמַטָּה, וְעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים עִם הָעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת שָׁוִין אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָהוּ כג, כד): "אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא", אִם כֵּן לֹא שַׁיָּךְ "רָצוֹא" וַעֲלִיָּה, כִּי הוּא נִמְצָא לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה;

וְכָל הָעֲלִיּוֹת "יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל" (תְּהִלִּים פד, ח) – זֶהוּ שַׁיָּךְ רַק בִּבְחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' כו', וְאַדְרַבָּה, בִּבְחִינַת גִּילּוּי זֶה, דְּ'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', יִהְיֶה לָעָתִיד־לָבֹא, לְמַטָּה דַּוְקָא. וְזֶהוּ "וְלֹא תוֹסִיף קוּם" (יְשַׁעְיָהוּ כד, כ. עָמוֹס ה, ב), שֶׁאֵין צָרִיךְ עֲלִיּוֹת, כִּי יִהְיֶה הַגִּילּוּי לְמַטָּה עַל יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּעֲשִׂיָּיה. וְלָכֵן נִמְשָׁךְ מֵזֶה בְּחִינַת "שׁוֹב", וְהוּא בְּחִינַת "יִרְאָה" וּבִיטּוּל – שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "אַהֲבָה". וְהוּא בְּחִינַת "יְסוֹד הַמַּיִם שֶׁבַּמּוֹחַ", חָכְמָה – "כֹּחַ־מַ"ה" – שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "בִּינָה – לִיבָּא כו'"[12].

אַךְ אֵיךְ יָבֹא הָאָדָם לִבְחִינָה זוֹ? הוּא עַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת. דִּכְתִיב (דְּבָרִים לג, ב): "**מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת**": "**יְמִינוֹ**" – הוּא בְּחִינַת מַיִם וְגַם "**אֵשׁ דָּת**" – שֶׁכְּלוּלִים מִב' בְּחִינוֹת אֵלּוּ, וְעַל יְדֵי זֶה יָבֹא הָאָדָם לִבְחִינַת "רָצוֹא וָשׁוֹב", שֶׁהֵן בִּבְחִינַת אֵשׁ וּמַיִם כו', שֶׁהֵן בְּלִלּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּסְדוּ כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁהוּא רַק שֶׁיִּהְיֶה בִּחִינַת 'הַעֲלָאַת מַ"ן' – דְּהַיְינוּ אִתְעָרוּתָא־דְּלְתַתָּא, וְ'הַמְשָׁכַת מַ"ד' – בִּחִינַת אִתְעָרוּתָא־דְּלְעֵילָא.

וְהִנֵּה מִצְוֹת פָּרָה־אֲדוּמָּה הוּא **בְּלִלּוּת** עִנְיָן זֶה דִּבְחִינַת הָ"רָצוֹא וָשׁוֹב": הָ"**רָצוֹא**" זֶהוּ עִנְיָן שְׁרִיפַת הַפָּרָה **לְאֵפֶר**, וְהַ"**שׁוֹב**" זֶהוּ עִנְיָן "וְנָתַן עָלָיו **מַיִם חַיִּים** אֶל כֶּלִי" (בַּמִּדְבָּר יט, יז), וְלָכֵן נֶאֱמַר בָּהּ דַּיְיקָא: "**זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה**".

([13] וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ג' (הַאֲזִינוּ, דַּף רפ"ח, עַמּוּד ב'): "וְעַל הַאי אִקְרֵי כו' 'וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב'".

וְהִנֵּה הֲגַם שֶׁבְּכָל מִצְוָה יֵשׁ בִּחִינָה זוֹ, אַךְ לֹא בָא בִּחִינָה זוֹ בְּבֵיאוּר וְגִילּוּי גָּמוּר בְּכָל הַמִּצְוֹת כְּמוֹ בְּמִצְוַת פָּרָה־אֲדוּמָּה, שֶׁכָּל עִנְיָנָהּ הוּא ב' בְּחִינוֹת אֵלּוּ דְּ"רָצוֹא וָשׁוֹב", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הָאֵפֶר וְהַ"מַּיִם חַיִּים", וּלְפִיכָךְ **הוּא** נִקְרָא "חֻקַּת הַתּוֹרָה".

וְזֶהוּ עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פָּסוּק (בְּרֵאשִׁית כד, כא) "וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ" (סִדּוּר צא, ב), בְּעִנְיָן מַאֲמַר רַז"ל[14]: "יָפָה שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי בָתֵּי אָבוֹת מִתּוֹרָתָן שֶׁל בָּנִים, שֶׁהֲרֵי פָּרָשָׁה שֶׁל אֱלִיעֶזֶר כִּפּוּלָה בַּתּוֹרָה – וְהַרְבֵּה גּוּפֵי תּוֹרָה לֹא נִתְּנוּ אֶלָּא בִּרְמִיזָה".

וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁ"פָּרָשָׁה שֶׁל אֱלִיעֶזֶר" הוּא עִנְיָן הִתְחַבְּרוּת שֵׁם בַּ"ן לְשֵׁם מַ"ה, וְהַיְינוּ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה עִם תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, וְהוּא בְּלִלּוּת הַחִיבּוּר דְּ"מַ"ה וּבַ"ן". וּבְכָל הַמִּצְוֹת הוּא דֶּרֶךְ **פְּרָטִי**, שֶׁיִּחוּד זֶה בְּמִצְוָה זוֹ הוּא בִּחִינָה פְּרָטִית כו'. עַיֵּן שָׁם.

וּכְעִנְיָן זֶה יוּבָן גַּם כֵּן בְּפָרָה־אֲדוּמָּה, שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר "**חֻקַּת הַתּוֹרָה**", שֶׁהִיא גַּם כֵּן **בְּלִלּוּת הַתּוֹרָה**. דְּהַיְינוּ, שֶׁעַל יְדֵי הָאֵפֶר וּמַיִם־חַיִּים הוּא בְּלִלּוּת חִיבּוּר הָ'רָצוֹא וָשׁוֹב', שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן 'יִחוּד מַ"ה וּבַ"ן'. וְהוּא גַּם כֵּן בְּעִנְיָן הִתְחַבְּרוּת הַלֵּב וְהַמּוֹחַ: שֶׁיְּסוֹד הָאֵשׁ הוּא בַּלֵּב – וְזֶהוּ "אִם רֶץ לִבְּךָ"; וְיסוֹד הַמַּיִם הוּא בַּמּוֹחַ – וְהוּא בְּחִינַת "שׁוּב"; וְשֶׁיִּתְחַבְּרוּ יַחַד – זֶהוּ עִנְיָן חִיבּוּר הָ'רָצוֹא וָשׁוֹב'[15].

וְהִנֵּה בְּכָל הַמִּצְוֹת יֵשׁ גַּם כֵּן בִּחִינַת אֵשׁ וּמַיִם. וְלָכֵן עַל יְדֵי קִיּוּם כָּל מִצְוָה יָבֹא הָאָדָם לִבְחִינַת "רָצוֹא וָשׁוֹב", כִּי גַּם כָּל אֵבֶר כָּלוּל מֵהַלֵּב וּמוֹחַ. אָמְנָם שָׁם הוּא בְּחִינָה **פְּרָטִית**, אֲבָל בְּמִצְוַת פָּרָה־אֲדוּמָּה הוּא **בְּלִלּוּת** יִחוּד זֶה, וּכְמוֹ חִיבּוּר וְיִחוּד הַמּוֹחַ וְהַלֵּב עַצְמָן כו'[16]). :

ב. וְעַתָּה יֵשׁ לְהָבִין עִנְיָן שְׂרֵיפַת הַפָּרָה – אֵיךְ שֶׁזֶּהוּ בִּחִינַת "**רָצוֹא**":

וְהָעִנְיָן, דְּאִיתָא בַּזֹּהַר (פָּרָשַׁת חֻקַּת, דַּף ק"פ, עַמּוּד ב'):

פָּרָה דְּקַבִּילַת מִן שְׁמָאלָא, וּמַאן הוּא לִשְׁמָאלָא?[17] שׁוֹר – כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (יְחֶזְקֵאל א, י): 'וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאל'.

כִּי "שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת" (סוֹטָה מז, א וְשָׁם נִסְתָּם), וְיֵשׁ לְמַעְלָה בִּחִינַת "יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרוֹצִי" (יְשַׁעְיָהוּ נד, ג):

שֶׁמִּבְּחִינַת יָמִין נִמְשָׁךְ הַהַשְׁפָּעָה **בְּהִתְגַּלּוּת** אוֹר, וְזֶהוּ "יָמִין **מְקָרֶבֶת**", וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לְהַחִיצוֹנִים לְקַבֵּל יְנִיקָה מִבְּחִינַת יָמִין, כִּי הַהַשְׁפָּעָה הַבָּאָה בִּבְחִינַת הַהִתְקָרְבוּת וְהַחִיבָּה, אֵינוֹ – רַק לְסִטְרָא־דְּקִדּוּשָׁה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מַלְאָכִי א, ב): "אָהַבְתִּי **אֶתְכֶם** אָמַר ה'", וּכְתִיב (תְּהִלִּים סז, ב): "יָאֵר **פָּנָיו אִתָּנוּ**";

12. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַעְתָּ הַיּוֹם" (לִקּוּטֵי וַאֶתְחַנַּן ד, א וְאֵילָךְ).

13. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים" (תּוֹרָה אוֹר צז, א), גַּבֵּי: "שֶׁאֵין כֹּחַ בַּנֶּפֶשׁ לְהָכִיל כו' [אֶת אוֹר הָאַהֲבָה זוֹ] כִּי אִם בִּבְחִינַת רָצוֹא וָשׁוֹב. וְזוֹ הָיְתָה מַעֲלַת וּמַדְרֵגַת אַבְרָהָם – 'הִלּוֹךְ וְנָסוֹעַ'. אַךְ לָעָתִיד לָבֹא כְּתִיב: 'כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ', לְפִי שֶׁאָז נֶאֱמַר 'בִּבְכִי יָבֹאוּ', שֶׁהַבְּכִיָּה הִיא מֵחֲמַת קַבָּלַת הַשִּׂמְחָה הַגְּדוֹלָה וְרוֹב הַתַּעֲנוּג הַמִּתְגַּלֶּה לְמַעְלָה מֵעֲלָה מֵאֲשֶׁר תּוּכַל הַנֶּפֶשׁ שֶׁאֵתוֹ".

14. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה ס, פִּסְקָה ח. רַשֶׁ"י בְּרֵאשִׁית כד, מב).

15. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם כו'" (לִקּוּטֵי מִטּוֹת פו, ג).

16. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עוֹד בְּפָרָשַׁת שְׁלַח, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית" (לְעֵילֹא שְׁלַח מד, ד), בְּעִנְיָן 'אֵשׁ יו"ד', וְ'אֵשׁ הֵ"א' – דְּשָׁם מְבוֹאָר גַּם כֵּן, אֵיךְ עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת נִמְשָׁךְ יִחוּד זֶה כו'. עַיֵּן שָׁם.

17. (פָּרָה שֶׁמְּקַבֶּלֶת מֵהַשְּׂמֹאל, וּמִי הוּא לִשְׂמֹאל?).

מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַקְּלִיפּוֹת, אֵינָם מִקַּבְּלִים – רַק מִבְּחִינַת 'אַחוֹרַיִּים', דְּהַיְינוּ "בְּמַאן דְּשָׁדֵי בְּתַר כַּתְפִּין", וְלָזֹאת אֵין לָהֶם יְנִיקָה מִבְּחִינַת "יָמִין מְקָרֶבֶת", כִּי אִם אַדְּרַבָּה, "יְמִינְךָ ה' תִּרְעַץ אוֹיֵב" (שמות טו, ו) כְּתִיב[18], כִּי אִם יְנִיקָתָם הוּא מִבְּחִינַת שְׂמֹאל.

כִּי הִנֵּה "שְׂמֹאל דּוֹחָה" – שֶׁהַהַשְׁפָּעָה שֶׁמִּקּוֹ הַשְׂמֹאל אֵינוֹ בִּבְחִינַת וְדֶרֶךְ יָמִין שֶׁמְּקָרֶבֶת, כִּי אִם בִּבְחִינַת **דְּחִיָּיה**, שֶׁדּוֹחָה אֶת הַהַשְׁפָּעָה. וְלָכֵן עַל יְדֵי רִבּוּי הַצִּמְצוּמִים, דְּחִיָּיה אַחַר דְּחִיָּיה, יוּכָל לִהְיוֹת שֶׁיְּקַבְּלוּ גַּם כֵּן הַחִיצוֹנִים. וְזֶהוּ עִנְיָן "פָּרָה דְּקַבִּילַת מִשְׂמָאלָא"[19].

וְזֶהוּ עִנְיָן מִצְוַת פָּרָה־אֲדוּמָּה – לְתַקֵּן עִנְיָן זֶה:

וְשֶׁבַע הַזָּיוֹת "נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד"[20], הַיְינוּ לְהַעֲלוֹת **פְּנִימִיּוּתָהּ**, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַטּוֹב שֶׁנִּמְשָׁךְ וְנִתְפַּשֵּׁט בְּתוֹכָהּ מִבְּחִינַת "פְּנֵי שׁוֹר" שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה, וּלְהַחְזִירוֹ וּלְהַעֲלוֹתוֹ לְשָׁרְשׁוֹ;

וְאַחַר כָּךְ שְׂרֵיפַת הַפָּרָה לַעֲשׂוֹתָהּ אֵפֶר[21] – הָעִנְיָן: דְּהִנֵּה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁשּׂוֹרְפִים עֵצִים וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשִׂים אֵפֶר – שֶׁהָאֵפֶר הוּא מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הָעֵץ הַנִּשְׂרָף, כִּי "הַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר" (קהלת ג, כ), רַק שֶׁנִּרְכְּבוּ בּוֹ עוֹד ג' יְסוֹדוֹת – אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם – אֶל הֶעָפָר שֶׁהוּא עַצְמוּתוֹ, וְעַל יְדֵי הַשְּׂרֵיפָה בָּאֵשׁ, אֲזַי ג' יְסוֹדוֹת אמ"ר [= אֵשׁ, מַיִם, רוּחַ] שֶׁהָיוּ בְּהָעֵץ חָלְפוּ וְכָלוּ בָּעָשָׁן הַמִּתְהַוֶּה מֵהַרְכָּבָתָן, וִיסוֹד הַד' שֶׁהָיָה בָּעֵץ, שֶׁזֶּהוּ **עַצְמוּתוֹ**, שֶׁהוּא הֶעָפָר שֶׁבּוֹ, הוּא הַנִּשְׁאָר קַיָּים, וְהוּא הָאֵפֶר.

וְהוּא גַּם כֵּן עִנְיָן "חוֹמֶר וְצוּרָה" – שֶׁבְּכָל דָּבָר יֵשׁ "חוֹמֶר וְצוּרָה": וְהַ**חוֹמֶר** הַפָּשׁוּט שֶׁל הָעֵץ הוּא "יְסוֹד הֶעָפָר"; וְגַ' הַיְסוֹדוֹת אר"מ הֵן רַק הַ**צּוּרָה** שֶׁל הָעֵץ, וְעַל יְדֵי שְׂרֵיפַת הָעֵץ נִשְׁאַר רַק עֶצֶם הַחוֹמֶר שֶׁלּוֹ הַפָּשׁוּט כו'.

וְהִנֵּה כָּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בַּעֲבוֹדַת ה' יֵשׁ בְּחִינָה עַל דֶּרֶךְ זֶה וְהוּא:

כִּי הַנֶּפֶשׁ־הַבַּהֲמִית נִשְׁתַּלְשְׁלָה גַּם כֵּן מִ"פְּנֵי שׁוֹר מֵהַ**שְׂמֹאל**", כְּמוֹ בְּחִינַת "פָּרָה דְּקַבִּילַת מִשְׂמָאלָא". וּכְמוֹ שֶׁמִּבְּחִינַת פָּרָה נִמְשָׁךְ אַחַר כָּךְ הַהַשְׁפָּעָה לַחִיצוֹנִים, כָּךְ מִן הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית נִמְשָׁךְ הַחֵשֶׁק וְהַתַּאֲוָה לְתַעֲנוּגֵי עוֹלָם־הַזֶּה, בְּהֵיתֵר אוֹ בְּאִיסּוּר חַס וְשָׁלוֹם.

וְהִנֵּה כְּשֶׁהָאָדָם חוֹשֵׁק וְחָפֵץ לְדָבָר מֵעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, הִנֵּה אוֹתוֹ הַדָּבָר הוּא **כְּלִי** לְהָרָצוֹן וְהַתְּשׁוּקָה שֶׁבְּלֵב הָאָדָם; וְכֵן "אוֹתִיּוֹת" הַמַּחְשָׁבָה וְהַדִּבּוּר, שֶׁמְּהַרְהֵר וּמְדַבֵּר אֵיךְ לְהַשִּׂיג הַדָּבָר – הֵן גַּם כֵּן כֵּלִים לְהָרָצוֹן הַהוּא; וְכָל שֶׁכֵּן הַמַּעֲשֶׂה – שֶׁהֵן כּוּלָּם בְּחִינַת כֵּלִים וּלְבוּשִׁים לְהָרָצוֹן, גַּם הֵם כְּמוֹ צוּרָה לַחוֹמֶר, לְ"עֶצֶם הָרָצוֹן", שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּמוֹ הַחוֹמֶר הַפָּשׁוּט, וְהֵם הֵם הַצּוּרָה – לִהְיוֹת רוֹצֶה כָּךְ וְכָךְ כו'.

וְהִנֵּה "עֶצֶם הָרָצוֹן", אַף שֶׁכְּשֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּתַאֲוָה רָעָה הוּא רַע גָּמוּר, מִכָּל מָקוֹם אֵין מַהוּת כֹּחַ הַזֶּה – חֵטְא וְרַע מִצַּד עֶצֶם עַצְמוּתוֹ, שֶׁהֲרֵי עֶצֶם מַהוּתוֹ הוּא רַק **כֹּחַ־הַמִּתְאַוֶּה**, וַהֲרֵי הוּא יָכוֹל לִהְיוֹת כֹּחַ־הַמִּתְאַוֶּה לַ**טּוֹב** כְּמוֹ שֶׁהוּא עַכְשָׁיו מִתְאַוֶּה לָרָע; אֶלָּא שֶׁהָרַע הוּא מַה שֶּׁהִטָּה וְהִמְשִׁיךְ כֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה לִהְיוֹת מִתְאַוֶּה לָרַע, וְנַעֲשָׂה בּוֹ הַ"**צּוּרָה**" רַע מְאֹד, וְנִתְלַבֵּשׁ בְּ"לְבוּשִׁים צוֹאִים", עַד שֶׁנִּמְשָׁךְ לָסוּר מִמִּצְוֹת־עֲשֵׂה אוֹ לְהִתְאַוּוֹת לְאִיסּוּר; אֲבָל מִצַּד כֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה בְּעַצְמוֹ, הֲרֵי יֵשׁ בְּכֹחַ זֶה לַהֲפוֹךְ לְבָבוֹ מִן הַקְּצָה אֶל הַקְּצָה: לִהְיוֹת מִתְאַוֶּה וְאוֹהֵב וְחָפֵץ לְדָבְקָה בַּה', וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָהוּ כו, ט): "נַפְשִׁי **אִוִּיתִיךָ**" – כְּמוֹ שֶׁאוֹהֵב וּמִתְאַוֶּה לְחַיֵּי נַפְשׁוֹ כו'.

כִּי בֶּאֱמֶת, כֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ־הַבַּהֲמִית מִצַּד עַצְמוֹ, שָׁרְשׁוֹ וִיסוֹדָתוֹ בִּקְדוּשָׁה עֶלְיוֹנָה, מִבְּחִינַת "פְּנֵי שׁוֹר" שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה כַּנַּ"ל[22], אֶלָּא שֶׁבִּירִידוֹת הַמַּדְרֵגוֹת וּנְפִילָתָן בְּ'שְׁבִירַת־הַכֵּלִים' נִמְשָׁךְ שֶׁיִּהְיֶה כֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה גַּם לְדָבָר עֲבֵירָה; וְלָזֹאת, כְּשֶׁיָּשׁוּב אֶל ה' יוּכָל לַהֲפוֹךְ לִבּוֹ מִן הַקְּצָה אֶל הַקְּצָה, שֶׁגַּם כֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה שֶׁהָיָה מְלוּבָּשׁ בְּתַאֲוָה רָעָה יָשׁוּב לְאַהֲבַת ה', כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּשָׁרְשׁוֹ בִּבְחִינַת "פְּנֵי שׁוֹר" כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן **הַמַּעֲשֶׂה**־רָע אֲשֶׁר מִתְאַוֶּה לוֹ, מֵחֲמַת שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת רַע גָּמוּר מִצַּד עַצְמוֹ, אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִתְכַּלֵּל בִּקְדוּשָׁה, וְאֵין לָהּ תַּקָּנָה אֶלָּא **בִּיטּוּלָהּ** וְהַעֲבָרָתָהּ מִן הָעוֹלָם[23].

וְזֶהוּ עִנְיָן שְׂרֵיפַת הַפָּרָה: שֶׁיִּשָּׁאֵר רַק הָאֵפֶר, שֶׁהוּא עִנְיָן עֶצֶם הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית, דְּהַיְינוּ בְּחִינַת כֹּחַ־הַמִּתְאַוֶּה מִבְּחִינַת "פְּנֵי שׁוֹר" הַמַּחְלִיט עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כַּנַּ"ל, שֶׁהוּא הַ"חוֹמֶר הַפָּשׁוּט"; אֲבָל הַצּוּרָה וְהַ"לְבוּשִׁים צוֹאִים" שֶׁהָיָה כֹּחַ־הַמִּתְאַוֶּה מְלוּבָּשׁ בָּהֶן יִהְיוּ חוֹלְפִים וְכָלִים לְגַמְרֵי. דְּהַיְינוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה

18. (וְלָכֵן בְּחוּרְבַּן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ כְּתִיב (איכה ב, ג): "הֵשִׁיב אָחוֹר **יְמִינוֹ**" כו'". וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן" (לְעֵיל בְּמִדְבַּר יח, ד), בְּעִנְיָן (תְּהִלִּים עד, יא): "וִימִינְךָ מִקָּרֶב חֵיקְךָ כַּלֶּה").

19. (וְעַיֵּן בְּפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז שָׁם. וּב"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" סוֹף פָּרָשַׁת חֻקַּת. וְעַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק ב', פִּקּוּדֵי, דַּף רכ"ד, עַמּוּד ב'. וּבְפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז שָׁם. וּבַזֹּהַר בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי, דַּף ע"ט, עַמּוּד ב'. מֵעִנְיָן "יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים מִקַּו הַשְּׂמֹאל").

20. (בְּמִדְבַּר יט, ד: "וְהִזָּה אֶל נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים").

21. (בְּמִדְבַּר יט, ה: "וְשָׂרַף אֶת הַפָּרָה". שָׁם, ט: "וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה").

22. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פָּסוּק "כִּי תֵצֵא כו'" (לִקּוּטֵי תֵּצֵא לד, ג וְאֵילָךְ).

23. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר כָּל זֶה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין פֵּירוּשׁ הַפָּסוּק "מִי אֵל כָּמוֹךָ"", גַּבֵּי עִנְיָן "נֹשֵׂא עָוֹן וְעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע" (לִקּוּטֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה ס, ד וְאֵילָךְ).

כֹּחַ־הַמִּתְאַוֶּה מְלוּבָּשׁ בָּהֶן עוֹד, לֹא בְּמַחְשָׁבָה – שֶׁיָּסִיחַ דַּעְתּוֹ לְגַמְרֵי מִלַּחְשׁוֹב וּלְדַבֵּר בָּזֶה, וְכָל שֶׁכֵּן בְּמַעֲשֶׂה חַס־וְשָׁלוֹם; וְלִהְיוֹת "עוֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע" (יְשַׁעְיָהוּ לג, טו) וְכַדּוֹמֶה, "**לְאַכַּפְיָא** לְסִטְרָא אָחֳרָא", לַעֲשׂוֹת **הַהֵפֶךְ** וְנֶגֶד תַּאֲוַת נֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית – בְּכָל הַחוּשִׁים, רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה כו׳, וּבְמַחְשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה.

וְהִנֵּה עַל יְדֵי **אִתְכַּפְיָא** זֶה, שֶׁמְּבַטֵּל הַכֵּלִים שֶׁבָּהֶם מְלוּבָּשׁ הָרָצוֹן זֶה, וּלְהִיוֹת דּוֹחֶה אוֹתָן מִמֶּנּוּ לְגַמְרֵי, הֲרֵי זֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּמוֹ שְׂרֵיפַת הַפָּרָה, שֶׁהַג׳ יְסוֹדוֹת אר"מ שֶׁהָיוּ בְּדֶרֶךְ הַרְכָּבָה בָּהּ חָלְפוּ וְכָלוּ עַל יְדֵי הַשְׂרֵיפָה, וְנִשְׁאַר רַק עַצְמוּתָהּ שֶׁהוּא הָאֵפֶר;

כַּךְ כְּשֶׁנִּפְרְדוּ הַ"לְבוּשִׁים צוֹאִים" – מַחְשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה דְּהָאִיסּוּר – מִן הַנֶּפֶשׁ־הַבַּהֲמִית, וְנִשְׁאָר רַק ׳עֶצֶם כֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה׳ דְּנֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית, כַּאֲשֶׁר הוּא בְּעַצְמוּתוֹ, וְאֵינוֹ מוּרְכָּב וּמְלוּבָּשׁ בְּמַחְשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה דְּאִיסּוּר, וְזֶהוּ בְּחִינַת הָאֵפֶר; וַאֲזַי יוּכָל **לְהֵפוֹךְ** אַחַר כַּךְ כֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה זֶה – מֵהַקְּצָה אֶל הַקָּצֶה, מֵאַהֲבָה־רָעָה לְאַהֲבַת ה׳. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְאָהַבְתָּ" – "בְּכָל לְבָבְךָ" – "**בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ**"[24], שֶׁגַּם הַיֵּצֶר־הָרָע יָשׁוּב לְאַהֲבַת ה׳ מַמָּשׁ, וְהַיְינוּ שֶׁמִּבְּחִינַת "אִתְכַּפְיָא" יָבֹא לִבְחִינַת "**אִתְהַפְּכָא** חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא".

וְזֶהוּ עִנְיָן "**שְׁמַע** יִשְׂרָאֵל" –"**שֵׁם־ע׳**": דְּהִנֵּה "ע׳ רַבָּתִי", זֶהוּ ז׳ מִדּוֹת **דִּקְדוּשָׁה** הַכְּלוּלִים מִיו"ד – וְהֵן ע׳ נֶפֶשׁ דְּיַעֲקֹב. וְעַל יְדֵי שְׁבִירַת־הַכֵּלִים, שֶׁהָיָה בִּז׳ מִדּוֹת הַנַּ"ל, בְּחִינַת ׳ז׳ מַלְכִין קַדְמָאִין דְּתִהוּ׳, דְּ"אֶרֶץ אֱדוֹם" – "וַיִּמְלוֹךְ [. .] **וַיָּמָת** כו׳" (בְּרֵאשִׁית לו, לב וְאִילְךָ), נִתְהַוּוּ מִזֶּה הַמִּדּוֹת־**רָעוֹת** – גַּם בֵּן **ע׳** בְּחִינוֹת. וְצָרִיךְ לְבָרֵר הַמִּדּוֹת־רָעוֹת וּלְהַעֲלוֹתָן לְשָׁרְשָׁן, לִבְחִינַת "ע׳ רַבָּתִי"[25], וְזֶהוּ "שֵׁם־ע׳".

דְּהִנֵּה כְּתִיב[26]: "וּבִקַּשְׁתֶּם **מִשָּׁם** אֶת ה׳ כו׳" – "מִשָּׁם" דַּייְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָהוּ מו, יז): "קָרְאוּ **שָׁם** פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם", כִּי לְשׁוֹן "שָׁם" הוּא מְקוֹם הַסִּטְרָא־אָחֳרָא. כִּי לְשׁוֹן "זֶה" – הוּא דָּבָר שֶׁיָּכוֹל מַמָּשׁ לְהִרָּאוֹת בְּאֶצְבָּעוֹ, אֲשֶׁר יֹאמַר עָלָיו "כִּי הוּא **זֶה**"[27], וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כַּךְ – רַק עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת טו, ב): "**זֶה** – **אֵלִי** וְאַנְוֵהוּ כו׳", כִּי "מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" (יְשַׁעְיָהוּ ו, ג); אֲבָל מְקוֹם וּמִשְׁכַּן הַקְּלִיפּוֹת הוּא רָחוֹק מְאֹד, לָכֵן נִקְרָא "שָׁם", כְּלוֹמַר עָמוֹק מְאֹד **לְמַטָּה**. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (בַּמִּדְבָּר יד, לה): "**וְשָׁם יָמוּתוּ**" – שֶׁהוּא מְקוֹם הַמִּיתָה וּשְׁבִירַת־הַכֵּלִים כו׳.

וְזֶהוּ "**וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם** אֶת ה׳ אֱלֹקֶיךָ **וּמְצָאתָ** כו׳": כִּי "לֵית אֲתַר פָּנוּי מִינֵּיהּ", וְלָכֵן גַּם מִבְּחִינַת "שָׁם" יוּכְלוּ לִמְצוֹא אֶת ה׳, עַל יְדֵי "**וּבִקַּשְׁתֶּם** אֶת ה׳", לִצְעוֹק אֶל ה׳ בַּצַּר לוֹ[28] מֵעוֹמְקָא דְלִיבָּא וּבְחִינַת תְּשׁוּבָה[29]. וַאֲזַי "אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא", וּמִבְּחִינַת "**שָׁם**" נַעֲשֶׂה "**שֵׁם ע׳**", שֶׁמִּתְעַלֶּה הַחִיּוּת לְשָׁרְשׁוֹ. וְזֶהוּ עִנְיָן שְׂרֵיפַת הַפָּרָה לְאֵפֶר כו׳ **בַּנַּ"ל**.

(וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים" שָׁם: **רַפַּ"ח** נִיצוֹצִין וְשֵׁם **בַּ"ן** – בְּגִימַטְרִיָּא "**שם**", וְהֵם מִתְעַלִּים לְשָׁרְשָׁן בְּע׳ רַבָּתִי – ז׳ תַּחְתּוֹנוֹת דְּסַ"ג[30].

וְזֶהוּ שֶׁהַפָּרָה בָּאָה לְטַהֵר טוּמְאַת מֵת, הַיְינוּ בְּחִינַת שְׁבִירַת־הַכֵּלִים דְּ"ז׳ מַלְכִין" הַנַּ"ל, שֶׁנִּקְרָא "יַמּוֹת כו׳" – "מֵאַן דְּנָפִיל מִדַּרְגֵּיהּ אִקְרֵי מֵת"[31].

וְזֶהוּ שֶׁקּוֹרִין פָּרָשַׁת פָּרָה קוֹדֶם רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן[32] – לִיטַּהֵר וְלָבֹא לִבְחִינַת יְצִיאַת־מִצְרַיִם כו׳[33]:

ג. וְהִנֵּה בְּחִינַת שְׂרֵיפַת הַפָּרָה לְאֵפֶר, הוּא לִהְיוֹת "וְאָהַבְתָּ" – "בְּכָל לְבָבְךָ", "בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ". וְהוּא בְּחִינַת "**רָצוֹא**", "אִם רָץ לִבְּךָ", "יְסוֹד הָאֵשׁ שֶׁבַּלֵּב".

וְאַחַר כַּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת "**שׁוּב**", וְהוּא עִנְיָן מַה שֶׁכָּתוּב[34]: "**וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי**": דִּכְמוֹ "מַיִם חַיִּים" הֵם הַנּוֹבְעִים מִתַּחַת הָאָרֶץ, שֶׁמְּקוֹרָם הוּא **בְּהֶעְלֵם** בְּתוֹךְ הָאָרֶץ, וְנִמְשָׁכִים מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי – כַּךְ הִנֵּה הוּא יִתְבָּרֵךְ נִקְרָא (יִרְמְיָהוּ ב, יג): "מְקוֹר מַיִם חַיִּים", כִּי הוּא "**סְתִימוּ** דְּכָל סְתִימִין וּ**טְמִירוּ** דְּכָל טְמִירִין", "אָנֹכִי" – "מִי שֶׁאָנֹכִי"; וּמִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ נִמְשָׁךְ בְּחִינַת "מַיִם חַיִּים", הִיא הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (קֹהֶלֶת ז,

24. (דְּבָרִים ו, ה. בְּרָכוֹת פֶּרֶק ט מִשְׁנָה ה).

25. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְכָל בָּנֶיךָ לִמּוּדֵי", גַּבֵּי עִנְיָן "וְרֹב שָׁלוֹם" (לְקַמָּן רְאֵה לְ, ב).

26. ("דְּבָרִים ד, כט: "וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת ה׳ אֱלֹקֶיךָ וּמְצָאתָ, כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ").

27. (עַל פִּי שְׁמוֹת כב, ח: "אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה").

28. (תְּהִלִּים קז, ו. כ: "וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה׳ בַּצַּר לָהֶם").

29. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִעִנְיָן זֶה: עַל פָּסוּק "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב" (תּוֹרָה אוֹר כ, ד). וְעַל פָּסוּק "אֲנִי לְדוֹדִי" (לְקַמָּן רְאֵה לג, ג).

30. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁלַח, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיַּאֲבַק אִישׁ כו׳" (תּוֹרָה אוֹר כו, ג וְאִילְךָ).

31. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וַיַּאֲכִילֵךָ אֶת הַמָּן כו׳" (רְאֵה לְקַמָּן עַקֵּב יג, ג).

32. (טוּר שֻׁלְחָן עָרוּךְ סִימָן תרפ"ה).

33. וְעַיֵּין בְּרִבּוֹת בֹּא, פָּרָשָׁה י"ט. (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם: שֶׁאוֹכְלֵי פֶּסַח צְרִיכִין לָהּ. – גּוּף כְּתַב יַד קוֹדֶשׁ 1102).

34. (בַּמִּדְבָּר יט, ר"יז: "וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת, וְהִשְׁלִיךְ אֶל תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה" . . וְלָקְחוּ לְטַמֵּא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת, וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי").

יב): וְ"הַחָכְמָה **תְּחַיֶּה**". וְלָכֵן נֶאֱמַר (אִיּוֹב ד, כא): "יָמוּתוּ וְלֹא בְּחָכְמָה", כִּי הַחָכְמָה הִיא בְּחִינַת "עֵץ **חַיִּים**".

אַךְ הַנָּה הַמִּשְׁכָּה זוֹ, דְּ"מַיִם חַיִּים", הוּא "אֶל **כֶּלִי**" דַּוְקָא, שֶׁהֵם מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת "כֵּלִים". כִּי רְמַ"ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה נִקְרָאִים "רְמַ"ח אֵבָרִים דְּמַלְכָּא" – שֶׁכָּל מִצְוָה וּמִצְוָה הִיא בְּחִינַת כְּלִי מְיוּחָד לְגִילּוּי אוֹר. כְּמוֹ **בְּתְפִילִין** – הַגִּילּוּי בִּבְחִינַת **מוֹחִין**, וּבִ**צְדָקָה** – בִּבְחִינַת **חֶסֶד** כו'[35], וְכֵן "אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה" הֵם גַּם כֵּן בְּחִינַת כֵּלִים כו'[36].

וְכָל זֶה הוּא בְּחִינַת "שׁוּב לְאֶחָד". וְהַיְינוּ, שֶׁלְּאַחַר בְּחִינַת הָ"רְצוֹא", שֶׁהוּא עִנְיָן "אֵפֶר הַפָּרָה", צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת "שׁוּב" – לְהַמְשִׁיךְ גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת. וְהַמִּשְׁכָּה זוֹ הִיא מִ"**מְקוֹר** מַיִם חַיִּים" מַמָּשׁ, שֶׁהוּא בְּחִינַת 'מְקוֹר הַתּוֹרָה' – אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. כִּי "רוּחַ אֵיתִי רוּחַ וְאַמְשִׁיךְ רוּחַ", שֶׁעַל יְדֵי "אִם רָץ לִבְּךָ כו'", וְ"אִתְּהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא" דְּנֶפֶשׁ־הַבְּהֵמִית, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת תְּשׁוּבָה, עַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיךְ מִבְּחִינַת "מְקוֹר מַיִם חַיִּים כו'".

וְלָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת נְתִינַת הָאֵפֶר עַל גַּבֵּי הַמַּיִם[37], כִּי גַּם אַחַר בְּחִינַת "שׁוּב", מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת נִיכָּר רִישׁוּמוֹ שֶׁל הָ"רְצוֹא". כִּי צָרִיךְ לִהְיוֹת תָּמִיד "רְצוֹא וְשׁוּב"[38]. בְּשֵׁגָם, כִּי הָאֵפֶר וְהָרְצוֹא הוּא **הַגּוֹרֵם** הַמְשָׁכַת הַ"מַּיִם חַיִּים" מִ"**מְקוֹר** מַיִם חַיִּים" כַּנַּ"ל[39].

וּבָזֶה יוּבָן גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב: "וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי **תוֹלָעַת**, וְהִשְׁלִיךְ אֶל תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה":

דְּהִנֵּה כְּתִיב (יְשַׁעְיָהוּ מא, יד): "אַל תִּירְאִי **תּוֹלַעַת** יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל", וְאָמְרוּ רַז"ל[40]: "מַה **תּוֹלַעַת** זוֹ אֵינָהּ מַכָּה אֲרָזִים אֶלָּא **בְּפִיהָ**, כַּךְ יִשְׂרָאֵל אֵין לָהֶם אֶלָּא **תְּפִלָּה** כו'". וְכֵן בְּדִיבּוּר הַ**תּוֹרָה**, וּכְמַאֲמַר רַז"ל (בְּמוֹעֵד קָטָן, דַּף ט"ז, עַמּוּד ב') גַּבֵּי דָּוִד, כְּשֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּ**תּוֹרָה** הָיָה מְעַדֵּן עַצְמוֹ **כְּתוֹלַעַת**. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[41] עַל פָּסוּק "הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב כו'"[42].

וְהָעִנְיָן: כִּי עֵסֶק הַתּוֹרָה, הַנִּקְרָא "מַיִם חַיִּים", צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּ**דִבּוּר** דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ו, ז): "וְ**דִבַּרְתָּ** בָּם", וְלֹא סַגִּי בְּהֶגְיוֹן, בְּמַחֲשָׁבָה לְבָד. וְכַנּוֹדָע גַּם כֵּן, שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת צָרִיךְ לְקַיְּימָן בְּמַעֲשֶׂה וּדְבּוּר וּמַחְשָׁבָה. וְגַם הַמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת אֶלָּא "בְּפְנֵי הַבַּיִת", שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַיְּימָן בְּמַעֲשֶׂה – אֲבָל בְּדִבּוּר אֶפְשָׁר לְקַיְּימָן, וּכְמַאֲמַר רַז"ל: "כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה, כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה כו'".

וְהָעִנְיָן הוּא, שֶׁעַל יְדֵי הַ**דִּבּוּר** בְּדִבְרֵי תּוֹרָה נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ כֹּחַ הַ"דִּבּוּר הָעֶלְיוֹן" בְּפִי הַמְדַבֵּר. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָהוּ נט, כא): "וּ**דְבָרַי** אֲשֶׁר שַׂמְתִּי **בְּפִיךָ**". וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּכַמָּה דּוּכְתֵּי[43].

וְזֶהוּ עִנְיָן "**תּוֹלַעַת** יַעֲקֹב" – שֶׁ"כֹּחוֹ **בְּפִיו**" דַּיְיקָא, וְזֶהוּ עִיקָּר בְּחִינַת "מְדַבֵּר"[44]: כִּי הַהֶבְדֵּל בֵּין חַי מְדַבֵּר, לְחַי בִּלְתִּי־מְדַבֵּר – הוּא בַּפֶּה כו'. אַךְ הַכֹּחַ הַזֶּה – הַיְינוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה הַדִּבּוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה בִּבְחִינַת **בִּיטּוּל**, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא כב, לב): "וְלֹא **תְחַלְּלוּ** כו'", שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת חָלָל וּמָסָךְ מַבְדִּיל. וְזֶהוּ בְּחִינַת "תּוֹלַעַת", הַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה בִּבְחִינַת בִּיטּוּל, בִּבְחִינַת "נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס" (תְּהִלִּים טו, ד), "וְ**אָנֹכִי**

35. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב" (תּוֹרָה אוֹר לד, ד). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים" (תּוֹרָה אוֹר מְגִלַּת אֶסְתֵּר צ, ד).

36. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת מִקֵּץ, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "נֵר חֲנוּכָּה כו' וּמְזוּזָה מִיָּמִין כו'" (תּוֹרָה אוֹר מִקֵּץ מב, ב)).

37. (רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת פָּרָה פֶּרֶק ט, הֲלָכָה א).

38. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְכָל הָעָם רוֹאִים כו'" (תּוֹרָה אוֹר עג, ד).

39. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וָאֶהְיֶה אָצְלוֹ אָמוֹן", בְּעִנְיָן "אֲנִי תּוֹרָתְךָ שֶׁצָּשָׁעְתִּי" (תּוֹרָה אוֹר יט, ג). וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר (בְּאוּרֵי הַזֹּהַר לְכְבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי עג, א וְאֵילָךְ) עַל פִּי הַזֹּהַר פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ (דַּף מ"ט א'), בְּעִנְיָן "הַזֶּה עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת" (בְּמִדְבַּר ח, ז) – "שִׁיּוּרֵי טָלָא דִבְדוֹלְחָא כו'". וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת כו', אַחַת הִיא יוֹנָתִי כו'" (לִקְמָן שִׁיר הַשִּׁירִים לט, ג וְאֵילָךְ)).

40. (זֹהַר חֵלֶק א' קעח, א. תַּנְחוּמָא בְּשַׁלַּח ט).

41. (גִּיטִּין נז, ב: "הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב" (בְּרֵאשִׁית כז, כב) – אֵין לְךָ תְּפִלָּה שֶׁמּוֹעֶלֶת שֶׁאֵין בָּהּ מִזַּרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב).

42. וְעַיֵּין מִזֶּה בַּזֹּהַר סוֹף פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח (דַּף קע"ח, א'). וּבְפָרָשַׁת תְּרוּמָה (דַּף קל"ט, א').

43. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ (תּוֹרָה אוֹר סז, ב), בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי", בְּפֵירוּשׁ "לֵאמֹר" דִּתְחִלַּת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר שָׁם סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מֹשֶׁה יְדַבֵּר" (שָׁם סח, ב־ג).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר: סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת", גַּבֵּי "וְאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ" (לִקְמָן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת פד, ב). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאַרְשַׁתִּיךָ לִי", בְּעִנְיָן פֵּירוּשׁ "אֶת ה' הָאֲמַרְתָּ הַיּוֹם כו'" (לְעֵיל בְּמִדְבַּר ח, ד). וּמַה שֶׁנִּתְבָּאַר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין מַה שֶׁכָּתוּב בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת", גַּבֵּי "תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ" (לִקְמָן סְכוֹת פא, ג).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מֵעִנְיָן "הַדִּבּוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה": בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "קָא מִיפְּלְגֵי בְּמִתִּיבְתָּא דְּרַקִּיעָא אִם בַּהֲרָת קָדְמָה כו'" (לְעֵיל תַּזְרִיעַ כב, ב וְאֵילָךְ). וְעַיֵּין בַּזֹּהַר סוֹף פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (דַּף קכ"ג, א') בְּעִנְיָן "דַּעַת גָּנִיז בְּפוּמָא כו'". וּמַה שֶׁכָּתַב עַל זֶה בְּסֵפֶר "מְבוֹא שְׁעָרִים" (שַׁעַר שְׁלִישִׁי, חֵלֶק ב' פֶּרֶק ג').

וְעַיֵּין בְּרַבּוֹת כִּי תִשָּׂא, פָּרָשָׁה מ"א, גַּבֵּי "נָתַן לוֹ מִתּוֹךְ פִּיו כו', 'מִפִּיו דַּעַת' (מִשְׁלֵי ב, ו) כו'". עַיֵּין שָׁם. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיֹּאמֶר כו' מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם כו'" (תּוֹרָה אוֹר שְׁמוֹת נא, ד וְאֵילָךְ).

וְעַיֵּין בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" חֵלֶק א', סוֹף פֶּרֶק ה'. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת יג, ט) "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כו'" – "בְּפִיךָ" דַּיְיקָא).

44. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"מְבוֹא שְׁעָרִים" שָׁם.

תולַעת וְלא אִישׁ" (תְּהִלִּים כב, ז). וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה הַכֹּחַ בְּפִיו כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבְרֵי תוֹרָה, לִהְיוֹת "וָאֲשִׁים דְּבָרַי" – מַמָּשׁ – "בְּפִיךָ" (יְשַׁעְיָהוּ נא, טז), וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה עָצוּם "כֹּחַ פִּיו", לְגָרֵשׁ וּלְהַפְרִיד יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים[45].

וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים" (שַׁעַר ה', פֶּרֶק ג') בְּענְיָן "עוֹלַת תָּמִיד": **עוֹלַת** אוֹתִיּוֹת **תוֹלָע**, וְהוּא בְּחִינַת "**תוֹלַעת יַעֲקֹב**". וְעַל זֶה נֶאֱמַר (בְּמִדְבַּר כח, ב): "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כו' **לְהַקְרִיב**" – אוֹתִיּוֹת **לְהַרְקִיב**, כְּמוֹ **הַתּוֹלָע** שֶׁמְּכַלֶּה **וּמַרְקִיב** אֶת עֵץ הֶחָזָק כו'.

וְלָכֵן רָאשֵׁי־תֵיבוֹת "אָנָּא **בְּכֹחַ** גְּדוּלַת"[46] – "**ית"ץ**" – גִּימַטְרִיָּא "**תוֹלָע**", שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה, "**יְמִינְךָ** [ה'] נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ" (שְׁמוֹת טו, ו), שֶׁמַּמְשִׁיךְ בְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה בְּ"חֶסֶד – דְּרוֹעָא **יְמִינָא** כו'", וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ לְהַפְרִיד יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים.

וְהוּא גַּם כֵּן מַה שֶׁכָּתוּב אַחַר כָּךְ: "קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ כו'[47]" – רָאשֵׁי־תֵיבוֹת: "**קר"ע שט"ן**", כִּי כֵּן בְּחִינַת לִימוּד הַתּוֹרָה **בְּפִיו** כְּשֶׁהוּא בִּבְחִינַת **בִּיטּוּל**, עַל דֶּרֶךְ "וְאָנֹכִי **תוֹלַעת** כו'", **לְהַרְקִיב וּלְקָרוֹעַ** יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים שֶׁמִּסִּטְרָא **דִשְׂמָאלָא**, עַל דֶּרֶךְ "פָּרָה דְּקַבִּילַת מִשְׂמָאלָא". וְזֶהוּ ענְיָן "**קְרַע** שָׂטָן", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים ע"א, י"ג): "**יִכְלוּ** שׂוֹטְנֵי **נַפְשִׁי**"[48].

וְלָכֵן הִשְׁלִיכוּ לְתוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה "עֵץ אֶרֶז, וְאֵזוֹב, וּשְׁנִי תוֹלָעַת כו'" (בְּמִדְבַּר יט, ו), כִּי בְּחִינַת הַ"מִּדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת" נִקְרָא **צוֹמֵחַ**, וְכַנּוֹדָע מֵענְיָן "עֵץ הַחַיִּים" וְ"עֵץ הַדַּעַת" כו', וְיֵשׁ בָּהֶם בְּחִינַת **קַטְנוּת וּגְדֻלּוּת**. וְזֶהוּ "עֵץ אֶרֶז – **הַגָּדוֹל** שֶׁבַּצְּמָחִים, **וְאֵזוֹב – הַיּוֹתֵר קָטָן** שֶׁבַּצְּמָחִים".

וְהִנֵּה עִיקַּר שְׁבִירַת־הַכֵּלִים הָיָה בְּ'ד' מִדּוֹת', שֶׁמִּזֶּה נִשְׁתַּלְשְׁלוּ 'ז' מִדּוֹת דִּקְלִיפָּה', וִינִיקָתָם מִ'ז' מִדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת'. "וּשְׁנִי תוֹלַעת" הוּא מַרְקִיב הָעֵץ דִּקְלִיפָּה, וּמַפְרִיד יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת דִּקְדוּשָׁה, שֶׁהֵן הֵן בְּחִינַת צוֹמֵחַ שֶׁבִּקְדוּשָׁה כו'[49].

וְזֶהוּ גַּם כֵּן פֵּירוּשׁ "**תּוֹלַעת יַעֲקֹב מִתֵּי יִשְׂרָאֵל**", פֵּירוּשׁ: עַל יְדֵי שֶׁמַּמְשִׁים אָדָם אֶת עַצְמוֹ בְּעָסְקוֹ בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה כְּתוֹלַעת, לִהְיוֹת "נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס" (תְּהִלִּים טו, ד), דְּהַיְינוּ שֶׁ"מַשִּׁים אֶת עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִּים"[50], הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה בְּחִינַת "**מִתֵּי** יִשְׂרָאֵל": תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס עַל פָּסוּק (דְּבָרִים ב, לד) "כָּל עִיר **מְתֹם**" – "**גֻּבְרַיָּיא** כו'", דְּהַיְינוּ **זְכָרִים**. וְהוּא כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּפֵירוּשׁ "לְמַעַן **תִּזְכְּרוּ** וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי" (בְּמִדְבַּר טו, מ), שֶׁתִּהְיוּ בִּבְחִינַת **זְכָרִים** וּמַשְׁפִּיעִים, לַעֲשׂוֹת וּלְהַמְשִׁיךְ הָאוֹר בְּהַמִּצוֹת כו'. וּכְדִלְעֵיל בְּפֵירוּשׁ "אֲשֶׁר **יַעֲשֶׂה אֹתָם** הָאָדָם כו'". :

ד. וְזֶהוּ "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר". "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה"[51] (בְּמִדְבַּר יט, א־ב):

דְּהִנֵּה כְּלָלוּת ענְיָן מַעֲשֵׂה פָּרָה אֲדוּמָה הוּא ב' ענְיָנִים הַלָּלוּ דִּבְחִינַת הָ"רָצוֹא" וּבְחִינַת הַ"שּׁוּב". וְהִנֵּה עַל ב' ענְיָנִים אֵלּוּ דְּ"רָצוֹא וָשׁוּב" הוּסְדָּה כָּל עִיקַּר הַתּוֹרָה וְהַמִּצוֹת. וְלָכֵן נֶאֱמַר עַל זֶה "זֹאת **חֻקַּת** הַתּוֹרָה", כְּענְיָן פֵּירוּשׁ "**חֻקּוֹת** שָׁמַיִם וָאָרֶץ" (יִרְמְיָהוּ לג, כה), דְּהַיְינוּ **הַנְהָגוֹת** שָׁמַיִם וָאָרֶץ כו'. וְהוּא גַּם כֵּן לְשׁוֹן **חֲקִיקָה**, דְּהַיְינוּ לְהַמְשִׁיךְ **מְקוֹר** הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת "אוֹתִיּוֹת הַ**חֲקִיקָה**", לְהַמְשִׁיךְ מִשָּׁם הָאוֹר וְהַהַמְשָׁכָה לִבְחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה, שֶׁהִיא תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, וּמִמֶּנָּה לַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה[52].

---

45. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת מִקֵּץ, (תּוֹרָה אוֹר לו, ג) בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָנִי וְשִׂמְחִי", בְּענְיָן בְּחִינַת "אֲחוֹתִי" – שֶׁהוּא מַדְרֵגַת "מָאנֵי תּוֹרָה". וְשָׁם (לח, ד) בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "הַמַּגְבִּיהֵי לָשָׁבָת", בְּענְיָן "רַב יְהוּדָה כּוּלֵּהּ תְּנוּיֵיה בִּנְזִיקִין הֲוָה").

46. (תְּפִלַּת אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת [אב"ג], יְמִינְךָ **תַּתִּיר צְרוּרָה** [ית"ץ], **קַבֵּל רִנַּת** עַמְּךָ [קַר"ע], **שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא** [שָׂטָ"ן]).

47. (**שַׂגְּבֵנוּ, טַהֲרֵנוּ, נוֹרָא**).

48. [וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים", וּבְ"לִקּוּטֵי תוֹרָה" [לְהָאַרִיז"ל] **פָּרָשָׁה תְּרוּמָה** (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְתוֹלַעת שָׁנִי"), **כִּי גַּם כֵּן רָאשֵׁי־תֵיבוֹת "שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל, וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת"** הוּא גִּימַטְרִיָּא **תּוֹלַעת**. וְענְיָן זֶה, יֵשׁ לוֹמַר דְּקָאֵי עַל דִּבּוּר אוֹתִיּוֹת־**הַתְּפִלָּה**. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל עַל פָּסוּק "תּוֹלַעת יַעֲקֹב" דְּקָאֵי עַל הַתְּפִלָּה.

וְאָתֵי שַׁפִּיר ענְיָן הַשְׁלָכַת "תּוֹלַעת שָׁנִי" לְתוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הָ**רָצוֹא**, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת **תְּפִלָּה**. כִּי בְּחִינָה זוֹ, דְּ"תוֹלַעת יַעֲקֹב", שַׁיָּיךְ בִּבְחִינַת רָצוֹא וּבִבְחִינַת שׁוּב, דְּהַיְינוּ בְּדִבּוּר הַתְּפִלָּה וּבְדִבְרֵי תוֹרָה. וְעַיֵּין בְּ"פַּרְדֵּס", בְּ"עָרְכֵי הַכִּינּוּיִים", עֵרֶךְ תּוֹלַעת. וּבְהָרַמַ"ז, פָּרָשַׁת צַו, דַּף כ"ז.]

49. (וְעַיֵּין בְּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים" שָׁם, אֵיךְ יֵשׁ גַּם כֵּן תּוֹלָע בַּקְּלִיפָּה. וְאָפְשָׁר, שִׁרְפַת הַ"תּוֹלַעת שָׁנִי" רוֹמֵז גַּם כֵּן עַל זֶה, לְהִתְגַּבֵּר תּוֹלָע שֶׁבִּקְדוּשָׁה עַל תּוֹלָע שֶׁבְּקְלִיפָּה. וְכֵן בְּ"עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב כו'". וְעַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', פָּרָשַׁת מְצוֹרָע (דַּף נ"ג, עַמּוּד ב') מַענְיָן "עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב").

50. (רֹאשׁ הַשָּׁנָה יז, ב. מְגִלָּה טו, ב).

51. (בְּמִדְבַּר יט, א־ב: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה, אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם, אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל").

52. (וְעַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק ב', וַיַּקְהֵל (דַּף רי"ש, עַמּוּד א'). **וְעַיֵּין מַה** שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ" (לְקַמָּן בְּרִכָּה צה, א וְאִילָךְ), בְּענְיָן "**כִּי חֹק** לְיִשְׂרָאֵל הוּא" (תְּהִלִּים פא, ה) – גַּם כֵּן מִלְּשׁוֹן חֲקִיקָה כו'. וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְקַמָּן (סג, ב. סד, ד) גַּבֵּי "בְּמִחוֹקֵק בְּמִשְׁעֲנוֹתָם".

וְעוֹד יוּבָן ענְיָן הַמְשָׁכָה זוֹ שֶׁמִּבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַ**חֲקִיקָה** לִבְחִינַת תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, עַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "תּוֹרָה צִוָּה" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּרָכָה צד, ד – צה, א), כִּי הַתּוֹרָה נִקְרָא "**נוֹבְלוֹת** חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה" (בְּרֵאשִׁית רַבָּה יז, ה), אֲבָל כְּדֵי שֶׁיּוּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת **עַצְמִיּוּת** חָכְמָה־עִילָּאָה כו'. עַיֵּין שָׁם. וְזֶהוּ ענְיָן "חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה הַוָ"ה לֵאמֹר". וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

וְזֶהוּ "וַיְדַבֵּר ה' אֶל **מֹשֶׁה** וְאֶל **אַהֲרֹן**" – שֶׁהֵם מִבְּחִינַת "וְנַחְנוּ **מָ"ה**" (שְׁמוֹת טז, ז) – חָכְמָה־עִילָּאָה כו'.

"זֹאת **חֻקַּת הַתּוֹרָה**": לְהַמְשִׁיךְ בְּחָכְמָה־עִילָּאָה מִבְּחִינַת "אוֹתִיּוֹת **הַחֲקִיקָה**" שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה.

וְזֶהוּ "אֲשֶׁר צִוָּה **הַוְיָ"ה** לֵאמֹר": כִּי הִנֵּה שֵׁם הַוְיָ"ה הָרִאשׁוֹן – זֶהוּ בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', "בִּיו"ד נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא כו'", וְשֵׁם הַוְיָ"ה הַב' – זֶה הוּא בְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין'[53].

וּפֵירוּשׁ "**צִוָּה**" – מִלְּשׁוֹן "צַוּוּתָא וְ**חִיבּוּר**", שֶׁנִּתְחַבֵּר וְנִמְשָׁךְ בְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' אֶל בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין'.

וְזֶהוּ "**לֵאמֹר**": הַמַּאֲמָרוֹת הֵן בְּחִינַת 'אוֹתִיּוֹת' הַנִּמְשָׁכִים מֵחָכְמָה; "**בְּרֵאשִׁית** נִמְי מַאֲמָר הוּא"[54], וְתִרְגֵּם יוֹנָתָן[55] "בְּרֵאשִׁית" – "**בְּחָכְמְתָא** כו'".

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ו, ו): "וְהָיוּ **הַדְּבָרִים** הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ", שֶׁבִּבְחִינַת "הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" יִהְיֶה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת **גִּילּוּי**, "אָנֹכִי – מִי שֶׁאָנֹכִי", "סְתִימוּ דְּכָל סְתִימִין". וְזֶהוּ "אָנֹכִי **מְצַוְּךָ**" בִּבְחִינַת "**צַוּוּתָא**" וְהִתְקַשְּׁרוּת מַמָּשׁ, וְהוּא מַה שֶׁכָּתוּב: "אֲשֶׁר **צִוָּה** הַוְיָ"ה לֵאמֹר".

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי "וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה כו'": שֶׁבִּחְינַת הָאֵפֶר, זֶהוּ בְּחִינַת "רָצוֹא", "אִם רָץ לִבְּךָ כו'", "בְּכָה אָרוּץ גְּדוּד כו'" (שְׁמוּאֵל ב' כב, ל), לִהְיוֹת "וְאָהַבְתָּ" – "בְּכָל לְבָבְךָ" – "בִּשְׁנֵי יִצְרֶיךָ כו'". וְאַחַר כָּךְ "שׁוּב לְאֶחָד" – הוּא בְּחִינַת "מַיִם חַיִּים", דְּהַיְינוּ מַה שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ו, ו): "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי **מְצַוְּךָ** כו'", שֶׁזֶּהוּ יְסוֹד כָּל הַתּוֹרָה – לִהְיוֹת בְּחִינַת "רָצוֹא וָשׁוֹב".

וּבְכָל מְצִוָּה גַּם כֵּן יֵשׁ בְּחִינָה זוֹ דֶּרֶךְ **פְּרָט**. אַךְ **כְּלָלוּת** בְּחִינָה זוֹ – הוּא עִנְיָן זֶה, דְּ**פָרָה** כו'. וּלְכָךְ הוּא מְעוֹרֵר וּמַמְשִׁיךְ בְּחִינַת "חֻקַּת הַתּוֹרָה", לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּתוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה עַל זֶה (קֹהֶלֶת ז, כג): "אָמַרְתִּי **אֶחְכָּמָה**, וְהִיא **רְחוֹקָה** מִמֶּנִּי", לְפִי שֶׁהִיא מְעוֹרֶרֶת לְמַעְלָה מִמַּעְלָה מֵהַחָכְמָה כו'.

(וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת חָכְמָה. וּכְעִנְיָן "אֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה כו'" (אִיּוֹב לג, לג). וְזֶהוּ "נוֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים כו'"[56] (שְׁמוֹת לד, ז).

וְגַם עִנְיָן **אֵפֶר הַפָּרָה** הַיְינוּ שֶׁמִּבְּחִינַת פַּר־ה' נַעֲשָׂה **אֵפֶר**, שֶׁהוּא בְּחִינַת פַּר – **אַלֶּ"ף**[57]).

וּבְכָל הַנַּ"ל יוּבָן מַה שֶׁכָּתוּב (בַּמִּדְבָּר יט, ט): "וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל **לְמִשְׁמֶרֶת** כו'", שֶׁהוּא לְבַד הָאֵפֶר שֶׁמְּקַדְּשִׁין וּמַזִּין מִמֶּנּוּ, עוֹד זֹאת, "הָיוּ **מַצְנִיעִין** מִמֶּנּוּ בַּחֵיל לְמִשְׁמֶרֶת". כַּמְּבוֹאָר בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י, וּבַמִּשְׁנָה סוֹף פֶּרֶק ג' דְּפָרָה, וּבְהָרַמְבַּ"ם.

וְהָעִנְיָן הוּא, לְפִי שֶׁבֶּאֱמֶת בְּכָל מְצִוָּה וּמִצְוָה יֵשׁ בְּחִינַת "רָצוֹא וָשׁוֹב". וְהַכֹּחַ לָזֶה נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת מַעֲשֶׂה דְּפָרָה, שֶׁהָאֵפֶר פָּרָה זֶהוּ כְּלָלוּת בְּחִינַת הָ"רָצוֹא" כו'. וְעַל זֶה נֶאֱמַר "וְהָיְתָה [. .] לְמִשְׁמֶרֶת כו'".

וְזֶהוּ מְבוֹאָר גַּם כֵּן בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה דִּקְרִיאַת־שְׁמַע:

"וְ**אָהַבְתָּ** [. .] בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ כו'" (דְּבָרִים ו, ה) – זֶהוּ בְּחִינַת הָ**רָצוֹא**, וְאַחַר כָּךְ "וְהָיוּ **הַדְּבָרִים** הָאֵלֶּה" (שָׁם, ו) – זֶהוּ בְּחִינַת **שׁוּב** כו'.

"וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ **וְדִבַּרְתָּ** בָּם כו'" (שָׁם, ז) - וְהַיְינוּ שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת **הַדִּבּוּר** דַּיְיקָא, בַּתּוֹרָה כַּנַּ"ל.

"וּקְשַׁרְתָּם כו' וּכְתַבְתָּם כו'" (שָׁם, ח־ט): **כִּי** הַ"מַּיִם חַיִּים" צָרִיךְ לִהְיוֹת "אֶל **כֶּלִי**" דַּוְקָא, שֶׁהוּא **מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת**, שֶׁהֵן בְּחִינַת **כֵּלִים** כו'. :

53. (וְעַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', דַּף קל"ח, עַמּוּד ב'. וּבְפֵירוּשׁ הָאַרִיז"ל שָׁם. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד", בְּעִנְיָן פֵּירוּשׁ "וַיַּאֲמִינוּ בַּהַוְיָ"ה" (תּוֹרָה אוֹר סב, ב)).

54. (רֹאשׁ הַשָּׁנָה לב, א).

55. (הוּבָא בַּזֹּהַר חֵלֶק א', לא, ב בְּשֵׁם תַּרְגּוּם יוֹנָתָן. וּבְתַרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי: "בְּחוּכְמָא בְּרָא").

56. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סִימָן כח), דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מִרְיָם".

57. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב הַפֵּירוּשׁ בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" [לְהָאַרִיז"ל, בְּטַעֲמֵי הַמִּצְוֹת פָּרָשַׁת חֻקַּת].

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(מח) **וזהו** מ"ש בפע"ח דסיבת היחוד שבק"ש בחזרת פנים בפנים כו' הוא ע"י דו"ר שכליים שאחר שמע ישראל כו' שהחכמה והמוחין שמתבונן באחדות הוי"ה כו' גורם תולדות הרצון הפנימית כו' כנ"ל ולא ע"י דו"ר טבעיי' כו' שאין בזה בחי' הרצון הפנימי כי הלא אינו מסלק כל הרצון זר למאוס ברע כו' מאחר שהוא בלא דעת והתבוננות דסובב להיות הרצון רק לה' לבדו כו' וד"ל. אך הנה אהבה ורצון

דבכל נפשך הוא בא בבחי' אור ישר מלמעלה למטה דהיינו ע"י אתדל"ת בהכנת הנפ"א בהתבוננות דסובב כו' לפי שיעור מדריגת' תדבק נפשה להכלל באור א"ס כו' מחשבה שלה תדבק במחשבה עליונה ודיבור בדיבור כו' וכפי ערך העלאת מ"נ כן נמשך בחי' אור ישר בחי' ירידה והמשכת אור האלקי בנפשו כו' בבחי' פב"פ כו' כנ"ל. אבל בחי' אהבת בכל מאדך היא אהבה רבה הבאה מלמטה למעלה בבחי' אור חוזר מלמטה למעלה דוקא וזהו שרש בחי' התשובה שהיא ג"כ בחי' אור חוזר כידוע:

חינוך. להבין הפרש שבין תפלה לתורה. סד"פ

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ענין חג המצות: (ט') להשבית חמץ בערב פסח שנאמר תשביתו (שמות י"ב ט"ו). (י') לאכול מצה בליל ט"ו בניסן שנאמר בערב תאכלו מצת (שמות י"ב י"ח): הנה במצות אכילת הפסח צלי אש נת' בלק"ת ובפע"ח שהענין כי בגלות מצרים הי' הז"א בקטנות כי נסתלקו ממנו הה"ח המתפשטים בגופו מחסדו עד הודו וחזרו לגרון ששם הדעת שלו המלובש ביסוד אי' ואז פרעה העומד בעורף מעכב השפע הנמשכת דרך הגרון ומקבל לעצמו מה"ח וה"ג הנ"ל וזה הי' מחמת פגם הנשמות הנמשכים מחו"ג שבדעת, ולזאת הוצרך לבא בבחי' עיבור תלת כלילן בתלת ובליל פסח הי' הלידה וזהו ענין צליית הפסח ראשו על כרעיו כו' ע"ש: וענין המצות הוא כי באותו לילה נכנסים בו ג"כ כל המוחי' דעיבור יניקה מוחי' יחד דהיינו מוחי' דקטנות ומוחי' דגדלות ועוד נוסף לזה ג"כ קטנות וגדלות שני פי' קטנות וגדלות ראשון הוא מוחי' הנמשכים לו מנה"י דישסו"ת חיצוני' ופנימי' וקטנות וגדלות שני הוא הנמשכים לו מנה"י דאו"א עילאי' חיצוני' ופנימי' וכ"ז נכנס יחד מה שע"פ ההדרגה הי' צ"ל המשכת זמן טובא שאפי' בשבת אינו מגיע לגדלות שני עד תפלת המוסף כו' והוא כדי לגואלם ממצרים שמחמת גילוי ההוא הי' הגאולה שלא כפי הטבע וזהו ענין מצות אכילת מצה רומז על המשכת מוחי' דאבא והד' כוסות רומזים על המשכת מוחי' דאימא שהם בחי' יין המשמח ע"ש בארוכה:

ולהבין זה קצת לקרב אל השכל ענין המשכת מוחי' הללו וההארה המגיע לנו עי"ז כי ידוע מ"ש בזהר ויצא (קנ"ז) שהמצה היא מיכלא דמהימנותא שע"י אכילת מצה תתחזק האמונה בלב נשמות ישראל וכ"כ החינוך במצות סיפור יצ"מ כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתינו ואמונתינו לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם וכי יש אלוה קדמון חפץ ויכול פועל כל הנמצאות ובידו לשנות היש שיחפוץ בו בכל זמן מן הזמנים כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילינו כו' ועם שכתב דבריו אלה עפ"י פשוט דהיינו שע"י המצות שנעשה בזכרון יצ"מ תקבע בלבבינו האמונה הזאת כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות והאדם נפעל כפי פעולותיו ע"ש מצוה ט"ז שהאריך בזה, מ"מ כבר הקדמתי לך במצות מילה כי אורייתא סתים וגליא, והוא כתב הנראה ממצוה זו בנגלה, ועפ"י הנסתר הנה באמת המצה יש בה הכח הזה לחזק האמונה מלבד הזכרון וכעד"ז ענין ההגדה, והגליא שבתורה הוא כפי הסתים כמו הלבוש לגוף ויש עוד כמה פנים לפנים עד אין קץ ותכלית וכגוף לנפש ונפש לרוח ונח"י כו':

מצות השבתת חמץ, ואכילת מצה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וענין ההעלאת מ"ן שע"י התפלה, יובן ממש"נ במ"א בת"א בד"ה ויקח מן הבא בידו מנחה שהוא כמו שמביאין למלך דבר חדש בכדי שיפנה אל בקשה הקטנה והנמוכה לגבי מעלת ומדריגת המלך דכתיב לב מלכים אין חקר, וע"י הדבר חדש ההוא ממשיך לב המלך, כמו ע"י צפור המדברת הגם שבנ"א מדברים

בבינה יתירה יותר רק שזה אינו חידוש שהאדם הוא מדבר, אך מצד החידוש שגם הציפור שהיא בעל חי תדבר, עי"ז ימשיך ויעורר לב המלך שיפנה לבקשת ההדיוט, וכמו"כ יובן למעלה שהרי כללות כל ההשתל' העולמות דבי"ע אינו ערוך כלל לגבי אוא"ס מהו"ע ית', ולא אפי' כטפה לגבי ים אוקיינוס שהרי אמר ר"י יכולני לשער כמה טפות יש בים הרי יש איזה קצת ערך, וגם הטיפה הוא מים, והים הוא מים, רק שזה טפה אחת והים הוא מים הרבה, מ"מ הם מהות אחד, אבל נבראים לגבי הבורא ית' הם אין ערוך לך ממש ושרש התהוות והנהגת עולמות הנבראים הוא ע"י כלי המדות דאצי' הנק' ז"א, וכמאמר אלי' חסד דרועא ימינא גבורה דרועא שמאלא כו' כולא לאחזאה איך מתנהג עלמא, וע' במאמר הזהר ע"פ והוא מסיבות מתהפך בתחבולותיו כהדין טיקלא כו' בזח"א פ' וירא דק"ט ע"א, והת"י תרגם בתחבולותיו בחוכמתי' יעו"ש, וע' פירש"י באיוב סי' ל"ז ע"פ והוא מסיבות, וכיון שלפום עובדיהון דב"נ נמשך מניעת המטר מחמת שלא אכשיר דרא כו', צריך לעורר ר"ר מבחי' שלמעל' מן המדות. ואיך יגיע לזה הלא אין ערוך לך וכנ"ל, אלא זהו ע"י רשפי אש וביורור נה"ב שגם הנה"ב ישוב לאהבת ה' וכמארז"ל בכל לבבך בשני יצריך וזהו ע"י הקדמת שתים לפני' לפני ק"ש שאומרים והאופנים וחיות הקודש ברעש גדול, איך שהאופנים הם בטילים לאוא"ס, ועי"ז מתעורר גם הנה"ב כי שרשו משמרי האופנים כו', וע"י ההתבוננו' איך שהמקור ושרש שלו בטל עי"ז יגיע הביטול גם לנה"ב ג"כ להיות בכל לבבך בשני יצריך כו'.

ונתתי שלום בארץ

בס"ד, ש"פ בחוקתי, ל"ב.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס עץ החיים

יו"ד) וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתַב בַּזֹּהַר הַנַּ"ל[1] דְּפָרָשַׁת חוּקַּת:

"מַאן דְּנָטִיל סָמָא דְּמוֹתָא בִּלְחוֹדוֹי, עֲלֵיה כְּתִיב 'בְּכָל עֲמָלוֹ' כו', וּמַאן הוּא 'תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ'? הֲוֵי אֵימָא דָּא סִיהֲרָא, וּמַאן דְּאָחִיד סִיהֲרָא בְּלָא שִׁמְשָׁא כו'"[2].

וְהַיְינוּ כְּשֶׁאוֹחֵז בִּבְחִינַת מַלְכוּת לְבָד, בְּלָא "שִׁמְשָׁא" שֶׁהוּא בְּחִינַת זָ"א, עִם הֱיוֹת דְּמַלְכוּת הִיא סְפִירָה קְדוֹשָׁה בְּתַכְלִית, מִכָּל מָקוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְקוֹר הַיֵּשׁ וְנִמְשַׁךְ מִזֶּה לִהְיוֹת "מָלֵךְ אֲלֵקִים עַל **גּוֹיִם**", שֶׁיֵּשׁ אֲחִיזָה לַחִיצוֹנִים בְּמַדְרֵיגָה זוֹ, הֲרֵי הוּא אוֹחֵז בִּבְחִינַת "סָמָא דְּמוֹתָא", מִפְּנֵי שֶׁמִּמֵּילָא יִהְיֶה בָּזֶה הִתְגַּבְּרוּת הַחִיצוֹנִים שֶׁיִּתְגַּבְּרוּ עַל אוֹר הַקְּדוּשָׁה כו';

כִּי אִם צָרִיךְ לִהְיוֹת "יִחוּד שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא", לְהַמְשִׁיךְ אוֹר מִבְּחִינַת זָ"א, שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ אֶל הַיֵּשׁ כְּלָל, וְאֵין שׁוּם אֲחִיזָה לַחִיצוֹנִים חַס וְשָׁלוֹם בְּמַדְרֵיגָה זוֹ, אַדְּרַבָּא, מִמַּדְרֵיגָה זוֹ מִתְבַּטֵּל הַיֵּשׁ, וְ"כוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב".

וּכְמוֹ כֵן "יִתְפָּרְדוּ כָּל פּוֹעֲלֵי אָוֶן" בְּאוֹר זֶה, וְאָז לא יִהְיֶה יְנִיקָה גַּם מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת. וְאַף שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם, אַדְּרַבָּה, הִיא פּוֹעֶלֶת הַבֵּירוּר בָּהֶם כו'.

וְכֵן הוּא בַּעֲבוֹדָה, כְּשֶׁאוֹחֵז בִּבְחִינַת יִחוּדָא־תַּתָּאָה לְבָד בְּלִי יִחוּדָא־עִילָּאָה, יִפּוֹל מִמַּדְרֵיגָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שַׁיָּיכוּת אֶל הַיֵּשׁ, וְהַיֵּשׁוּת מִתְגַּבֵּר עָלָיו וּמוֹרִידוֹ כו'; כִּי אִם צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת יִחוּדָא־עִילָּאָה, וְאָז גַּם שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בְּהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית לְבָרְרוֹ, שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּיִחוּדָא־תַּתָּאָה, לא יִפּוֹל מִמַּדְרֵיגָתוֹ חַס וְשָׁלוֹם, וְאַדְּרַבָּה, יְבָרֵר אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית כו'.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב[3]: "וְדָא הוּא חוֹבָא קַדְמָאָה דְּעָלְמָא", דְּחֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה שֶׁאָחַז בִּבְחִינַת מַלְכוּת לְבָד, וְלא רָצָה בִּבְחִינַת הַתְּפָאֶרֶת שֶׁנִּקְרֵאת "שֶׁמֶשׁ הַוַּי", וְהַיְינוּ שֶׁלא רָצָה בִּבְחִינַת הַבִּיטּוּל דְּיִחוּדָא־עִילָּאָה, לִהְיוֹת כְּבִיטּוּל זִיו הַשֶּׁמֶשׁ בְּהַשֶּׁמֶשׁ כו', כִּי אִם "עֲמָלוֹ **תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ**", בִּבְחִינַת מַלְכוּת לְבָד, וְעַל יְדֵי זֶה נָפַל בְּתוֹךְ הַקְּלִיפּוֹת וְסִטְרָא־אָחֳרָא.

---

1. וּשְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד . . טוֹבִים: עַל פִּי קֹהֶלֶת יא, ו.

2. רֵישׁ פֶּרֶק ו.

3. תִּרְגּוּם בְּתוֹסֶפֶת הַמְשֵׁךְ הַזֹּהַר שָׁם: מִי שֶׁנּוֹטֵל סַם הַמָּוֶת לְבַדּוֹ, עָלָיו כָּתוּב 'בְּכָל עֲמָלוֹ' (שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ). וּמִי הוּא 'תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ'? הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ הַלְּבָנָה. וּמִי שֶׁאוֹחֵז הַלְּבָנָה בְּלִי הַשֶּׁמֶשׁ – 'עֲמָלוֹ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ' רַדַּאי. וְזֶהוּ הַחֵטְא הַקַּדְמוֹן שֶׁל הָעוֹלָם. וְעַל זֶה 'מַה יִּתְרוֹן **לָאָדָם** בְּכָל עֲמָלוֹ' – לְאָדָם הָרִאשׁוֹן.

וְזֶהוּ שֶׁנִּתְדַּבֵּק בְּ"עֵץ הַדַּעַת", דְּ"עֵץ הַדַּעַת" הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת, דְּ"רַגְלֶיהָ יוֹרְדוֹת" לְהַחַיּוֹת הָע' שָׁרִים כו'. וּכְשֶׁמִּתְדַּבֵּק בִּבְחִינַת עֵץ הַדַּעַת בְּלֹא בְּחִינַת "עֵץ הַחַיִּים", דְ"א, אָז הֲרֵי הוּא "מִתְדַּבֵּק בְּמוֹתָא", כִּי אָז נַעֲשָׂה הִתְגַּבְּרוּת הַחִיצוֹנִים כו'.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר דְּפָרָשַׁת וַיִּחִי: "אִתְדַּבְּקַת בְּאִילָנָא אָחֳרָא, הָא וַדַּאי מוֹתָא הוּא בְּקָבְלָךְ, הָדָא הוּא דִכְתִיב 'רַגְלֶיהָ יוֹרְדוֹת כו'"[4]. וְעִם הֱיוֹת שֶׁהוּא "לְקָבְלָךְ" לְבַד, כִּי רַק "רַגְלֶיהָ יוֹרְדוֹת", מִכָּל מָקוֹם אוֹמֵר עַל זֶה "שְׁבַקְתְּ חַיֵּי וְאִתְדַּבְּקַת בְּמוֹתָא"[5], כִּי כַּאֲשֶׁר הוּא "בִּלְחוֹדוֹי"[6], מִמֵּילָא מִתְגַּבְּרִים הַחִיצוֹנִיים, כִּי אִם צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם בְּחִינַת "עֵץ הַחַיִּים".

וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַ"מִּקְדָּשׁ מֶלֶךְ" בְּשֵׁם הָרַב חַיִּים וִיטַאל זַ"ל, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לֶאֱכוֹל קוֹדֶם מֵעֵץ הַחַיִּים אוֹ שֶׁיִּהְיוּ בְּיַחַד, שֶׁיִּהְיֶה יִחוּד עֵץ הַחַיִּים וְעֵץ הַדַּעַת, וְאָז גַּם בִּבְחִינַת עֵץ הַדַּעַת לֹא יִהְיֶה אֲחִיזָה לַחִיצוֹנִים, אַדְּרַבָּה, הִיא מְבָרֶרֶת אוֹתָם כו'. וּבְחִינַת הַמַּלְכוּת אָז בִּבְחִינַת "אֱלֹקִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם"[7], דְּהַיְינוּ שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה עוֹד יִתְרוֹן מִצַּד הַבֵּירוּרִים. וּכְמוֹ שֶׁיִּהְיֶה לְעָתִיד, שֶׁהַמַּלְכוּת תִּהְיֶה בִּבְחִינַת "אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת **בַּעְלָהּ**"[8] מִצַּד הַבֵּירוּרִים כו'. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיַן מַאֲמַר הַזֹּהַר דְּרִישׁ פָּרָשַׁת חוּקַּת דְּכַאֲשֶׁר "סָמָא דְּמוֹתָא אִתְהַפַּךְ לְחַיִּים" אָז הוּא תַּכְלִית הַטּוֹב וְהַחַיִּים כו'.

וְזֶהוּ שֶׁדָּוִד הָיָה מֶרְכָּבָה לְמִדַּת הַמַּלְכוּת, הַיְינוּ שֶׁקָּשַׁר מִדַּת הַמַּלְכוּת עִם הַתִּפְאֶרֶת. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר "וְאַמַּרְתָּם **כֹּה לֶחָי**"[9], שֶׁקָּשַׁר וְחִבֵּר בְּחִינַת "כֹּה" – מַלְכוּת עִם בְּחִינַת "חַי" שֶׁהוּא בְּחִינַת ז"א, וְאָז הַמַּלְכוּת נִקְרֵאת "אֱלֹקִים חַיִּים". וְזֶהוּ "דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם" כו'. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן "וְאַמַּרְתָּם כֹּה לֶחָי" – בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה"[10] דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שׁוֹשׁ אָשִׂישׂ" פֶּרֶק ב).

אֲבָל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנִּתְדַּבֵּק בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת לְבַד בְּלֹא בְּחִינַת הַתִּפְאֶרֶת, אָז הִיא בִּבְחִינַת "סָמָא דְּמוֹתָא" כו'.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּ"זֹהַרֵי חַמָּה" שֶׁ"הִפְרִידָה וְלָקְחָה בַּר מִבַּעֲלָה מְלוּבֶּשֶׁת בְּאִילָנָא דְּמוֹתָא כו'", שֶׁעַל יְדֵי שֶׁ"לָקְחָה בַּר מִבַּעֲלָה", "הִפְרִידָה" – בִּבְחִינַת יֵשׁוּת וּפֵירוּד, וְאָז מִמֵּילָא מִתְלַבֶּשֶׁת בְּיוֹתֵר "בְּאִילָנָא דְּמוֹתָא" – שֶׁנַּעֲשָׂה הִתְגַּבְּרוּת הַחִיצוֹנִים, וְהוּא עִנְיַן "גָּלוּת הַשְּׁכִינָה" כו', כַּנַּ"ל,

וְעַיֵּן מַה שֶׁכָּתוּב בְּתִקּוּנֵי זֹהַר תִּיקּוּן ס"ו בִּתְחִלָּתוֹ: "כַּד ה' חֲוַת יְחִידָא מִינֵּי, עָאלַת בֵּין טוֹב לְרָע כו'"[11]. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּצְרִיכִים לְחַבְּרָה עִם זְ"א, וּכְמוֹ דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁחִבֵּר "כֹּה־לֶחָי" כו', כַּנַּ"ל.

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל בְּסַנְהֶדְרִין דַּף לח עַמּוּד ב: "אָדָם הָרִאשׁוֹן מוֹשַׁךְ בְּעָרְלָתוֹ הָיָה", כִּי שֹׁרֶשׁ הֶסְתֵּר הָעָרְלָה נִמְשַׁךְ מִשָּׁם אֱלֹקִים כו', כַּנַּ"ל שֶׁכְּשֶׁמַּפְרִידִים שָׁם אֱלֹקִים מִשָּׁם הַוַּי' נִמְשַׁךְ מִזֶּה לִהְיוֹת הֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם גָּמוּר כו'. וְזֶהוּ "מוֹשֵׁךְ בְּעָרְלָתוֹ הָיָה", שֶׁהִמְשִׁיךְ בִּחִינַת הֶסְתֵּר הָעָרְלָה עַל יְדֵי שֶׁהִפְרִיד שֹׁרֶשׁ כָּל הַהֶסְתֵּרִים מִבְּחִינַת שֵׁם הַוַּי' שֶׁנִּמְשָׁל לַשֶּׁמֶשׁ כו'.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן דַּעַת רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאי בְּמִדְרַשׁ רַבָּה[12], שֶׁסּוֹבֵר "עֵץ הַדַּעַת **תְּאֵנָה** הָיְתָה": "תְּאֵנָה" הִיא בִּבְחִינַת מַלְכוּת, וְ"לָקַח תְּאֵנָה" הַיְינוּ שֶׁאָחַז בִּבְחִינַת מַלְכוּת בַּר מִבַּעֲלָה וְהִפְרִידָה מֵהַתִּפְאֶרֶת, וְעַל יְדֵי זֶה הֵבִיא "תּוֹאֲנָה" וִילָלָה בָּעוֹלָם, שֶׁנַּעֲשָׂה הִתְגַּבְּרוּת הַחִיצוֹנִים וְגָרַם מוֹתָא כו'.

וְלָכֵן אַחַר כָּךְ כְּשֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה נֶאֱמַר[13] "**וַיִּתְפְּרוּ** עֲלֵה תְּאֵנָה", וְאוֹמֵר בְּמִדְרַשׁ רַבָּה שָׁם: "אָמַר רַבִּי יִצְחָק, קִלְקַלְקֹלְתָּ עוֹבָדְךָ, סַב חוּט וְחַיֵּיט"[14]. פֵּירוּשׁ: "קִלְקַלְקֹלְתָּ עוֹבָדְךָ" עַל יְדֵי פֵּירוּד עֵץ הַדַּעַת, "סַב חוּט וְחַיֵּיט" – הַיְינוּ עִנְיַן "וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְּאֵנָה", לְחַבֵּר אֶת הַתְּאֵנָה, בְּחִינַת עֵץ הַדַּעַת עִם עֵץ הַחַיִּים. וְהַיְינוּ חִיבּוּר בְּחִינַת יִחוּדָא־עִילָּאָה עִם יִחוּדָא־תַּתָּאָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, שֶׁגַּם בְּיִחוּדָא־תַּתָּאָה יְהִיֶה מְעוֹרָב בִּחִינַת הַבִּיטּוּל דְּיִחוּדָא־עִילָּאָה, וְאָז הוּא בִּבְחִינַת חַיִּים וְטוֹב :

קִיצּוּר. יִתְרַץ קוּשְׁיָתוֹ, אֲשֶׁר זֶהוּ חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן, דְּאָחַז בַּמַּלְכוּת – יִחוּדָא־תַּתָּאָה, בְּלֹא הַתִּפְאֶרֶת – יִחוּדָא־עִילָּאָה; מַה שֶׁאֵין כֵּן דָּוִד שֶׁחִבֵּר "כֹּה" לְ"חַי", כִּי צָרִיךְ לִהְיוֹת חִיבּוּר עֵץ הַדַּעַת וְעֵץ הַחַיִּים.

---

4. זֹהַר חֻקַּת שָׁם.

5. נִדְבַּקְתָּ בְּעֵץ אַחֵר – הֲרֵי וַדַּאי הַמָּוֶת כְּנֶגְדְּךָ. זֶהוּ שֶׁכָּתוּב "רַגְלֶיהָ יֹרְדוֹת (מָוֶת)".

6. עֲזַבְתָּ חַיִּים וְנִדְבַּקְתָּ בַּמָּוֶת.

7. לְבַדּוֹ.

8. יִרְמְיָה י, י.

9. מִשְׁלֵי יב, ד.

10. שְׁמוּאֵל א' כה, ו.

11. דְּבָרִים מז, ב.

12. כַּאֲשֶׁר (וְהָאוֹת) ה' הָיְתָה יְחִידָה מִמֶּנּוּ, נִבְנְסָה בֵּין טוֹב לָרָע.

13. בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה יט, ו.

14. בְּרֵאשִׁית ג, ז.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

המאריך להתבונן בהשגחה פרטית, בד' דאחד דקאי על ד' רוחות העולם, שבכל מדינה אפשר לקיים תומ"צ. כוונת הלב – ע"י נתינת כח מלמעלה להתגבר על הנפש הבהמית.

וְזֶהוּ "כָּל הַמַּאֲרִיךְ בְּאֶחָד", שֶׁצְּרִיכִים לְהַאֲרִיךְ בְּ"אֶחָד", הַיְנוּ שֶׁבְּכָל דָּבָר וְדָבָר שֶׁהָאָדָם רוֹאֶה יָשִׁים אֶל לִבּוֹ אַחְדוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, הֵן מַה שֶׁהָאָדָם רוֹאֶה בְּעַצְמוֹ הַהִשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה בְּהַנּוֹגֵעַ לְעַצְמוֹ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְמִין לוֹ פַּרְנָסָתוֹ וְשׁוֹמֵר אוֹתוֹ כו', כֵּן הוּא הַהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל, וּכְמַאֲמַר "כִּבְשָׁה אַחַת בֵּין ע' זְאֵבִים וְהִיא מִשְׁתַּמֶּרֶת", וּכְמַאֲמַר "שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד עָמַד עָלֵינוּ כו' וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם", עַל כֵּן צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בַּעֲבוֹדַת ה' בִּתְפִלָּה בְּצִבּוּר וּבִקְבִיעוּת עִתִּים לְתוֹרָה, וְזֶהוּ דְּאָמַר ר' אָחָא בַּר יַעֲקֹב שֶׁצְּרִיכִים לְהַאֲרִיךְ בְּהַדְּלֵי"ת דְּאֶחָד, דְּהַדְּלֵי"ת הוּא ד' רוּחוֹת הָעוֹלָם, שֶׁכָּל אָדָם צָרִיךְ לְדַעַת דְּהַתּוֹרָה וּמִצְוֹת נִצְחִיִּים הֵמָּה בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם, וְאַל יֹאמַר הָאוֹמֵר כִּי הַמָּקוֹם גּוֹרֵם שֶׁבִּמְדִינָה זוֹ אֶפְשָׁר לְקַיֵּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת וּבִמְדִינָה אַחֶרֶת אִי אֶפְשָׁר, חַס וְשָׁלוֹם לֹאמַר כֵּן, דְּהִנֵּה כְּתִיב "כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם", וְאָמְרוּ רַז"ל "כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלִי רוּחוֹת, כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלִי יִשְׂרָאֵל", דְּ"מֵה מִצְעֲדֵי גֶבֶר כּוֹנָנוּ" לְהַשְׂלִים הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה דְּנִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְזֶהוּ דַּאֲרִיכוּת הָאֶחָד הוּא בְּהַדְּלֵי"ת, הַיְנוּ בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה בְּשָׁוֶה, וְזֶהוּ "תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל הֲוָיָ' אֱלֹקֵינוּ הֲוָיָ' אֶחָד", דְּ"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" אַ איד דאָר העָרטד דַּ"הֲוָיָ' אֱלֹקֵינוּ", אַז אוּנְזעָר כֹּחַ אוּן חַיּוּת איז פּוּן שֵׁם הֲוָיָ' וואָס איז העֶכער פּוּן דאָר טֶבע וואָס[ה] עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים, אוּן דאָר דעָרהעָר קוּמְט פּוּן דאָר נְשָׁמָה פָּארְשְׁטָאנְד אין "הֲוָיָ' אֶחָד"[ו], הַיְנוּ אַחְדוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, "וְאָמַר רַבִּי מֵאִיר עַד כָּאן צְרִיכִים כַּוָּנַת הַלֵּב", דַּהֲגַם דִּידִיעָה וְהַשָּׂגָה זוֹ דַּהֲוָיָ' אֶחָד הִיא כַּוָּנַת הַמֹּחַ, אֲבָל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּיכָלְתּוֹ לְהָבִיא הַשָּׂגָה זוֹ מֵהַמֹּחַ אֶל הַלֵּב, וּכְמַאֲמַר "מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ תְּהֵא צַדִּיק", דְּלִכְאוֹרָה אֵיךְ אֶפְשָׁר לְהַשְׁבִּיעַ אֶת הַנְּשָׁמָה שֶׁהַגּוּף יִהְיֶה צַדִּיק, אֶלָּא הַפֵּרוּשׁ "מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ תְּהֵא צַדִּיק", דְּבִשְׁבוּעָה זוֹ פֵּרוּשָׁהּ שֹׂבַע, שֶׁנּוֹתְנִים כֹּחַ וְשֹׂבַע לְהַנְּשָׁמָה שֶׁתּוּכַל לְהִתְגַּבֵּר עַל הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַטִּבְעִי לְבָרְרוֹ וּלְזַכְּכוֹ וְלַעֲשׂוֹתוֹ כְּלִי לָאוֹר הָאֱלֹקִי בְּגִלּוּי.

להאריך בד' דאחד, אחדות ה' בכל מקום. ולא לחטוף בח', כי ז' רקיעים וארץ, שבהם ירדה הנשמה – בשביל העליה שע"י תומ"צ, בזמנו הקצוב של האדם בעולם זה, ולכן מאריכין ימיו ושנותיו.

וְאָמַר רַבִּי מֵאִיר דְּעַד כָּאן צְרִיכִים כַּוָּנַת הַלֵּב, הַיְנוּ דִּידִיעָה זוֹ לֹא תִּשָּׁאֵר רַק בַּמֹּחַ, כִּי אִם יָבִיא אוֹתָהּ בְּכַוָּנַת הַלֵּב עַל מְנָת לַהֲבִיאָהּ בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת בְּפֹעַל מַמָּשׁ. וְזֶהוּ "כָּל הַמַּאֲרִיךְ בְּאֶחָד", דְּכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי כֹּחוֹ צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בְּאֶחָד, וְהַיְנוּ בְּאַחְדוּת הֲוָיָ', וְהָעִקָּר הוּא בְּהַדְּלֵי"ת, שֶׁיֵּדַע הָאָדָם דִּבְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא צָרִיךְ לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וַעֲבוֹדָה, וְהַכֹּל חַיָּבִים בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, אֲפִלּוּ מִי שֶׁהוּא טָרוּד בְּיוֹתֵר צָרִיךְ לִקְבֹּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לִלְמֹד בְּעַצְמָם צְרִיכִים לִשְׁמֹעַ מִפִּי הַמְלַמֵּד בָּרַבִּים. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר רַב אָחָא בַּר יַעֲקֹב "וּבַדְּלֵי"ת", דְּהַאֲרִיכוּת בְּאֶחָד הָעִקָּר הוּא בְּהַדְּלֵי"ת, דִּלְפִי שֶׁיֵּשׁ טוֹעִים בָּזֶה וּמְקַלְּקְלִים לְעַצְמָם בִּטְעָנוֹת שֶׁל הֶבֶל. וְאָמַר רַב אָשֵׁי שֶׁלֹּא יַחְטֹף בַּחֵי"ת, דְּכַוָּנַת הַחֵי"ת הוּא ז' רְקִיעִים וְאֶרֶץ, וְהַיְנוּ שֶׁהָאָדָם יִתֵּן אֶל לִבּוֹ דִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף הִיא בִּשְׁבִיל הַכַּוָּנָה דְּנִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, דְּזֶהוּ הַז' רְקִיעִים וְאֶרֶץ, דְּמַה שֶׁהַנְּשָׁמָה יוֹרֶדֶת מֵהַז' רְקִיעִים לָאָרֶץ הַלָּזוֹ לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף גַּשְׁמִי, הִנֵּה יְרִידָה זוֹ הִיא בִּשְׁבִיל הָעֲלִיָּה שֶׁתִּהְיֶה עַל יְדֵי שֶׁהָאָדָם יִתְעַסֵּק בִּלְמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת בָּאָרֶץ הַלָּזוֹ הַגַּשְׁמִית. וּכְתִיב "הֲלֹא צָבָא לָאֱנוֹשׁ עֲלֵי אָרֶץ וְכִימֵי שָׂכִיר יָמָיו", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י – כְּמוֹ הַשָּׂכִיר הַזֶּה שֶׁנִּשְׂכָּר לְשָׁנָה וְיוֹדֵעַ שֶׁיִּכְלֶה זְמַנּוֹ, כֵּן הָאָדָם צָרִיךְ לָשׂוּם לִבּוֹ שֶׁנִּתַּן לוֹ זְמַן קָצוּב כַּמָּה שָׁנִים יִהְיֶה בָּעוֹלָם

ד. יהודי מפנים (קולט). ה. שכוחנו וחיותנו הוא משם הוי' שנעלה מהטבע, ש(הטבע) הוא. ו. והפנמה (קליטה) זו באה מהשגת הנשמה בה' אחד.

זֶה, וּכְתִיב "יָמִים יֵצֻרוּ" כּוּ' דְּכָל אֶחָד וְאֶחָד יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו הֵם מְדוּדִים, וּכְתִיב "הַיּוֹם לַעֲשֹׂתָם", דְּלִמּוּד הַתּוֹרָה לְמַעַן לֵידַע אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן, וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת הֵם בָּעוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא, וּבִשְׁבִיל זֶה הָיְתָה יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, וְזֶהוּ "שֶׁלֹּא יַחְטֹף בַּחֵי"ת", דֶּער מְעֶנְטְשׁ זֹאהֶל נִיט פַאַרגעסֶען אוֹיפֶען אֱמֶת צוּלִיעבְּ דֶעם וואָס עֶר איז גֶעקוּמֶען אוֹיף דֶעֶר וועֶלְט, אוּן אַז עֶר וועֶט לֵיגֶען אִין דֶעם מִיט אַיין אֱמֶת הִנֵּה בְּמֵילָא יַאֲרִיךְ בְּהַדָּלֵי"ת, הַיְנוּ דִּבְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא נִמְצָא יִתְעַסֵּק בַּתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וְ"כָל הַמַּאֲרִיךְ בְּאֶחָד" הַיְנוּ שֶׁמּוֹסֵר וְנוֹתֵן עַצְמוֹ לְהַאֲרִיךְ בְּאֶחָד לְפַרְסֵם אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם, הִנֵּה מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לְהָאָדָם אֲרִיכוּת יָמִים וְשָׁנִים טוֹבוֹת וּמְאִירוֹת בְּאוֹר תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה, לְהַצְלִיחוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ, בִּכְדֵי לְהַשְׁלִים הַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים.

וְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ יִתֵּן לָנוּ וְלָכֶם בְּתוֹךְ כְּלַל יִשְׂרָאֵל אֲרִיכוּת יָמִים וְשָׁנִים, לִפְעֹל הַרְבָּצַת הַתּוֹרָה וְלִמּוּדָהּ וְהִתְעַסְּקוּת עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִלָּה בִּשְׁבִיל לִזְכּוֹת לְהַשְׁלִים הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה בְּרֹב טוּב בְּגַשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת.

ד"ה כל המאריך באחד

ז. שהאדם לא ישכח על האמת מפני מה הוא בא לעולם. ח. וכשיונח בזה באמת.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

תפארת שבתפארת, יום הולדת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, יום שהותחלה כתיבת ספר תורה לקבל פני משיח צדקנו בב"א, אשר דיבר אחר תפלת המנחה

ישנו מאמר[15] ראה מעשה ונזכר הלכה. בשנת תרנ"ח נסע כ"ק אאמו"ר נ"ע בעניני הכלל לקיוב, ברדיצ'וב, זיטומיר. היו זקוקים אז לסכום גדול ויהודי רוסיה היו כבר עייפים ובברדיצ'וב היו רובם חסידי בויאן וצ'ורטקוב. והרב... ביקש מאאמו"ר לנסוע לערים אלו ושלח מכתב לשם. כ"ק אאמו"ר נסע, אך לסיבות שונות, היה במזיבוז, באניפאלי אצל המגיד, בהאדיץ' ובניעזין. רשום אצלי בפרטיות אודות הנסיעה. ועתה אספר רק קוטב הענין.

כשהיה במזיבוז היה בחדרו של הבעל שם טוב נ"ע ומצאו מפת שולחן ואאמו"ר נ"ע חתך ממנה חתיכה. כשבאנו לביתנו לקח לעצמו חתיכה ונתן לי חתיכה. שם, בחדרי הבעל שם טוב, היה איש זקן ור' טוביה ליב שמו. הוא כבר לא היה אז שמש אלא "יושב". היה זקן מופלג וסיפר מזקנו שהיה אז במזיבוז. בימי הבעל שם טוב היה פעם קטרוג על עיר מזיבוז בענין החולאת ר"ל ובאו אנשי העיר אל הבעל שם טוב נ"ע ובקשו ממנו שיעזור, וענה שאין הוא יכול להושיע. אמרו לו: רבי, עבור אנשים זרים הוא עוזר, ואילו עבור אנשי עירו – לא?! אז אמר להם הבעל שם טוב שיתחילו לכתוב ספר תורה. ואמר אז שכתוב[16] תמיד עבודת ישראל עמך, ישנם שני אופנים: אמירת חומש, תהלים בעל־פה, או כתיבת ספר תורה. ושניהם הם עבודת ישראל לרצון לפני הקב"ה. יכתבו ספר תורה. והר' צבי הירש הסופר כתב שתי יריעות בספר תורה זה.

כיוון שלא היה אז יום הקריאה, ולמרות שחשבו לנסוע בערב, מכל־מקום חיכו למחר שהיה יום קריאה וכ"ק אדמו"ר עלה לתורה. ואמר שבמוחין דגדלות יש גם כן ריבוי מעלות, הרבה יותר מט"ו מעלות.

ואמר כ"ק אדמו"ר: יהודים זקוקים לרחמים – הרי שכותבים ספר תורה. וכאשר יהיה גם אמירת חומש, תהלים בעל־פה, במקומות שמותר לומר, שזהו לרצון תמיד עבודת ישראל עמך. יעזור השי"ת שיהיה קיץ בריא, קיץ קל, ו... ונזכה בקרוב לקבל פני משיח צדקנו בב"א בחסד ורחמים.

יום א' אהו"ק, ב' אייר*

15) פסחים סו, א. סנהדרין סב, א.
16) תפלת "רצה" בשמונה עשרה.

*) על פי רשימת השומעים. הנחה בלתי מוגה.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג תמוז [תרצ"ה]

ש"ב האחים הנכבדים והנעלים מר
שניאור זלמן ומר חיים אברהם, ד'
עליהם יחיו

שלום וברכה!

האהבה והברכה אין להן הגבלת זמן, מכתבם במועדו הגיעני, ונהניתי לשמוע משלומם, וברכתי אותם בברכת שנה טובה ומתוקה בזמני ובנצחי.

ומפני חלישות בריאותי - לא עליכם ולא עתה - לא יכולתי להשיב אז, ונסעתי לויען והתעכבתי בשם עד סמוך לחג הפסח, וכיון דאדחי אדחי.

אמנם תוכן מכתבם המעיד על פתילי התקשרותם ביחס נימי המשפחה, היקרים וחביבים עלי במאד, שמור הוא אתי, ואם כי מזמן לזמן שומע הנני מאת כבוד אביהם ש"ב ידיד נפשי היקר באנשים והמופלא במדות תרומיות הרה"ג הרה"ח שליט"א משלומם ומצבם, יברכם השם,

בכל זה גודל תשוקתי לידע בפרטיות יותר על אודות מצבם בארחות חייהם, האם יש להם קביעות עת ללמוד בכל יום, ומה הם הלימודים, האם יש להם חברים טובים, וכפי גזעם עליכם אחים יקרים לעשות סביבה של צעירים ולהשפיע עליהם לקרבם אל הלימוד.

תורת החסידות היא טל אורות המעודדת לכל אחד במצבו שהוא, בבקשה מכם ש"ב הנכבדים כתבו לי מענה על האמור, והנני שולח לכם תשורה איזה [מאמרים] אשר תוכלו להבינם בעצמיכם.

השי"ת יעזור להוריכם יחיו לעלות בקרוב לאה"ק ת"ו ולהסתדר כחפצם הטוב, ויעזור לכם להסתדר בחיי משפחה באושר זמני ונצחי, ועיני הוריכם יחיו תחזינה בכם ובשאר ילדיהם יחיו רוב טוב בגשמיות וברוחניות.

ש"ב הדו"ש ומברכם.

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

אגרות קודש

[ר"ח תמוז תשכ"ב]

... הכתוב בשער היחוד והאמונה פ"ז דהשמש "כמו קס"ז פעמים כגודל כדור הארץ" הוא ע"פ פסק הרמב"ם בהל' יסודי התורה פ"ג ה"ח (ודייק יותר בהקדמה לפירוש המשניות "קס"ו וג' שמיני פעם").

כנראה הקשו לכת"ר ממה **שכאילו** התוכנים דעתה חקרו ומצאו אחרת - 4/5 מליון פעמים **ויותר**. - וכמו בשאר הקושיות "המדעיות" מסוג זה - המקשן ע"ה **גם** במדע!

הנא' בתכונה 4/5 מליון ויותר הוא בנוגע לכמות (volume) וברמב"ם המדובר ע"ד הקוטר (diametre). והנה ערך הקוטרין הנ"ל המובא בס' התכונה דעתה הוא - **כמו** 110 (ולא - ק"ע) - אלא שמדידת קוטר השמש זו מביאה בחשבון שכבות מסויימות של השמש **ולא כולן** - כי שכבות החצוניות ביותר - (לפי דעת התוכנים דעתה) משתנות (בתנועת כווץ והתפשטות) מזמן לזמן במדה גדולה, לא כולן נראות **לעין** (כ"א רק "רואים" השפעתן) וכו' וכו' - ולכן גם קשה למודדן. כן אין מביאים בחשבון את protuberance, אבל (לפעמים עכ"פ) ראו ומדדו שהתפשטו הנ"ל עד כדי כך שהי' **אז** קוטר השמש **יותר** מן ק"ע פעמים מקוטר הארץ ונתכווץ אח"כ וכו' ואכ"מ.

פרשת חוקת

יט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: ב זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר | אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל: ג וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו: ד וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים: ה וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף: ו וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה: (לוי) ז וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב: ח וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: ט וְאָסַף | אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא: (ישראל) י וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם: יא הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים: יב הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר: יג כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ: יד זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: טו וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא: טז וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקֶבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: יז וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעַפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי: (ע"כ בחול)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לג עמ' 129)

וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ (יט, ב)

בְּפָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּכָל הַדּוֹרוֹת נִתְקַדְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים מֵאֵפֶר פָּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה בָּטֵל בְּתַכְלִית לַה׳, עֶבֶד נֶאֱמָן – מְסַמֵּל מְסִירַת נֶפֶשׁ (הָאָדָם מוּכָן לִמְסֹר אֶת כָּל מְצִיאוּתוֹ לַה׳). לָכֵן טָהֲרַת טֻמְאַת מֵת הִיא בְּכֹחַ אֵפֶר פָּרָתוֹ, כִּי טֻמְאָה זוֹ מוֹרָה עַל פֵּרוּד מֵהַקָּבָּ״ה, שֶׁהֲרֵי הַדְּבֵקוּת בֵּאלֹקִים חַיִּים מוֹנַעַת מִיתָה וְטֻמְאָתָהּ; וּכְדֵי לְבַטֵּל פֵּרוּד זֶה, יֵשׁ לְעוֹרֵר אֶת הַכֹּחַ שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ לַה׳.

שני יח וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזֶּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר: יט וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב: כ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא: כא וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב: כב וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב: **פ כ** א וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם: ב וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן: ג וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה: ד וְלָמָּה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ: ה וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־

הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא | מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן
וְרִמּוֹן וּמַיִם אֵין לִשְׁתּוֹת: ו וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־
פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ חקת תשמ"ה)

לֹא מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן (כ, ה)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, בִּשְׁלָמָא חִטָּה וּשְׂעוֹרָה כְּלוּלִים בַּ"זֶרַע", אֲבָל מַדּוּעַ לֹא הִזְכִּירוּ זַיִת שֶׁמֶן וּדְבָשׁ (דְּבַשׁ תְּמָרִים). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁטַּעֲנָתָם הָיְתָה שֶׁהֵבְטִחוּ לָהֶם פֵּרוֹת חֲדָשִׁים שֶׁלֹּא הָיוּ בְּמִצְרַיִם, וּבְפֹעַל הֶבִיאוּם לְמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם פֵּרוֹת הַלָּלוּ. וְאִלּוּ שֶׁמֶן וּדְבָשׁ הָיוּ לָהֶם גַּם בַּמִּדְבָּר: שֶׁמֶן - הֲרֵי הִדְלִיקוּ נֵרוֹת הַמְּנוֹרָה. דְּבַשׁ – כְּשֶׁבָּאוּ לְאֵילִים מָצְאוּ שָׁם שִׁבְעִים תְּמָרִים.

שלישי ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ח קַח אֶת־
הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ
וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו
וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־
הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם: ט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה
מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ: י וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא
הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם:
יא וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ
פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה
וּבְעִירָם: ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם: יג הֵמָּה מֵי מְרִיבָה
אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ט א עמ' 398)

וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם (כ, ח)

"מִכָּאן שֶׁחָס הַקָּבָּ"ה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (רש"י). בְּטַעַם הַדָּבָר אוֹמֵר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב (כתר שם טוב סימן ריח), שֶׁנִּכְסָיו שֶׁל אָדָם הֵם חֵלֶק מֵעֲבוֹדָתוֹ, וְיֵשׁ בָּהֶם נִצּוֹצוֹת שֶׁל קְדֻשָּׁה הַשַּׁיָּכִים לְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ.

רביעי יד וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ
אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת
כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ: טו וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ
מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ
מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ: טז וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע
קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה
אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ: יז נַעְבְּרָה־נָּא
בְאַרְצְךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי
בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאול
עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ: יח וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא
תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ: יט וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ
נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנִי וְנָתַתִּי מִכְרָם רַק אֵין־דָּבָר
בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה: כ וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם
לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה: כא וַיְמָאֵן |
אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל
מֵעָלָיו: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 468)

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים (כ, יד)

הַ"מֹּשֶׁה" שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שׁוֹלֵחַ מַלְאָכִים מִ"קָּדֵשׁ" שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, אֶל מֶלֶךְ, אֵלֶּה שֶׁהַקָּבָּ"ה מָסַר לָהֶם אֶת הַהַנְהָגָה בִּזְמַן הַגָּלוּת - אֱדוֹם, כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל – אַף שֶׁגּוּף יְהוּדִי נִדְמֶה בְּחָמְרִיּוּתוֹ לְגוּף לֹא-יְהוּדִי, וְ"אַחִים" הֵם, כִּי שְׁנֵיהֶם זְקוּקִים לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְכַדּוֹמֶה, הִנֵּה דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ - מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, דֶּרֶךְ ה', נֵלֵךְ - בְּכָל הַקֶּשׁוּר לְדָתֵנוּ, לִמּוּד הַתּוֹרָה קִיּוּם הַמִּצְוֹת וּמִנְהָגֵי יִשְׂרָאֵל.

חמישי כב וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־
הָעֵדָה הֹר הָהָר: כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם
לֵאמֹר: כד יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־
מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה: כה קַח אֶת־אַהֲרֹן
וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר:
כו וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־
אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם: כז וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי

כָּל־הָעֵדָה: כח וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו
וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם
בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר:
כט וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־
אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: **ס**

כא א וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי
בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל
וַיִּשְׁבְּ | מִמֶּנּוּ שֶׁבִי: ב וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה
וַיֹּאמַר אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי
וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם: ג וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל
יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־
עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם חָרְמָה: **פ** ד וַיִּסְעוּ
מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם
וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ: ה וַיְדַבֵּר הָעָם
בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת
בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה
בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל: ו וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֶת
הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־
רָב מִיִּשְׂרָאֵל: ז וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ
חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד
הָעָם: ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף
וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ
וָחָי: ט וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס
וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ
הַנְּחֹשֶׁת וָחָי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת מוצש"ק חקת תשל"ח)

דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים (כא, א)

"דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב, שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים" (רש"י). הַגַּע בְּעַצְמְךָ: הַמְרַגְּלִים, שֶׁהוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה וְהֵבִיאוּ אָסוֹן עַל הָעָם, הֵם גַּם אֵלּוּ שֶׁסִּלְּלוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְכָל הָעָם! וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמְרַגְּלִים זָכוּ לְכָךְ בִּגְלַל פְּעֻלָּה טוֹבָה אַחַת - הֲלִיכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁלִיחוּת ה' וְקִיּוּם הַצִּוּוּי לָתוּר אֶת הָאָרֶץ. לוֹמַר לְךָ, שֶׁאֲפִלּוּ פְּעֻלָּה טוֹבָה אַחַת גּוֹרֶמֶת עִלּוּי בָּאָרֶץ הַגַּשְׁמִית וַהֲפִיכָתָהּ לְ'אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל'.

ששי ו וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת: יא וַיִּסְעוּ
מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: יב מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ
בְּנַחַל זָרֶד: יג מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן
אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל
מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי: יד עַל־כֵּן יֵאָמַר
בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־
הַנְּחָלִים אַרְנוֹן: טו וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה
לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב: טז וּמִשָּׁם בְּאֵרָה
הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף
אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם: **ס** יז אָז יָשִׁיר
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ:
יח בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק
בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה: יט וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל
וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: כ וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה
מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: **פ**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יג עמ' 75)

וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אוֹתוֹ וָחָי (כא, ח)

"בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם . . הָיוּ מִתְרַפְּאִים" (רש"י). **וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם** - הַיְינוּ כָּל הַלֵּב, כּוֹלֵל הַיֵּצֶר הָרַע. וְאִתְּהַפְּכָא זוֹ בַּנֶּפֶשׁ, הֲפִיכַת הַיֵּצֶר הָרַע לְטוֹב, פְּעֻלָּה אִתְּהַפְּכָא גַּם בָּעוֹלָם: הַנָּחָשׁ עַצְמוֹ, שֶׁהֵמִית עַם רַב, הֵבִיא רְפוּאָה וְחַיִּים.

שביעי כא וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־
הָאֱמֹרִי לֵאמֹר: כב אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה
בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ
נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ: כג וְלֹא־נָתַן סִיחֹן
אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־
עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה
וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל: כד וַיַּכֻּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב
וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן
כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן: כה וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת
כָּל־הָעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי
הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ: כו כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר

סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ
מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־
אַרְנֹן: כט עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן
תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן: כח כִּי־אֵשׁ יָצְאָה
מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר מוֹאָב
בַּעֲלֵי בָּמוֹת אַרְנֹן: כט אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ
עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית
לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן: ל וַנִּירֶם אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־
דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא: לא וַיֵּשֶׁב
יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי: לב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל
אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֹתֶיהָ כתיב ויירש קרי וַיּוֹרֶשׁ
אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם: לג וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ
הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא
וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי: לד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ
וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן:
לה וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי
הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ:
כב א וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב
מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ: ססס

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם לא עמ' 127)

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנוֹתֶיהָ (כא, לב)

לִכְאוֹרָה, הֲרֵי שָׁלְחוּ אוֹתָם לְרַגֵּל אֶת יַעְזֵר, וּמַדּוּעַ לָכְדוּהָ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהֵם שִׁעֲרוּ שֶׁשְּׁלִיחוּת זוֹ נִתְּנָה לָהֶם בְּאֹפֶן שֶׁעָלֵיהֶם לְהָבִין שֶׁהַכַּוָּנָה אֵינָהּ רַק לְרַגֵּל, וְלָכֵן עָלֵיהֶם לְמַלֵּא אוֹתָהּ יַחַד עִם כַּוָּנָתָהּ הַפְּנִימִית, בִּבְחִינַת תֵּן לֶחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד (וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלְּאַחַר הַכִּשָּׁלוֹן שֶׁל הַמְרַגְּלִים הָרִאשׁוֹנִים, הִתְקַיֵּם בָּהֶם מַעֵין "אֵין אָדָם עוֹמֵד עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה עַד שֶׁנִּכְשָׁל בָּהֶם").

מפטיר לד **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן:** לה **וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ:** **כב** א **וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ: ססס**

פ"ז פסוקים, למידב"א סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת חוקת לקריאה בציבור

ולשנים מקרא ואחד תרגום

שופטים פרק יא

יא א וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח: ב וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָנִים וַיִּגְדְּלוּ בְּנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה: ג וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ: ד וַיְהִי מִיָּמִים אַחַר שֶׁנִּתְגָּרֵשׁ יִפְתָּח וַיִּלָּחֲמוּ בְּנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל: ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְּנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח לְהַשִּׁיבוֹ אֶל גִּלְעָד מֵאֶרֶץ טוֹב: ו וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָ לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי עַמּוֹן: ז וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה וְלֹא מוּקָדָם, רַק כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם: ח וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ טוֹב: ו וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָ לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי עַמּוֹן: ז וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם: ח וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ

עטרת מרים

א וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה שֶׁיִּחֲדָהּ אֵלָיו לְפִילֶגֶשׁ, לְכָךְ הָיָה בָּרוּר לַכֹּל וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח: **ב** אַחֲרֵי זֶה וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד הַנִּשּׂוּאָה אֵלָיו בְּחוּפָּה וְקִדּוּשִׁין לוֹ בָנִים וַיִּגְדְּלוּ בְּנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶן־אִשָּׁה אַחֶרֶת פִּילֶגֶשׁ אָתָּה:

שי למורא

א) וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי, מְקוֹם מְגוּרָיו הָיָה בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד. (וְגַם שֵׁם אָבִיו הָיָה "גִּלְעָד"). וְהוּא בֶּן אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת יִפְתָּח, יִפְתָּח נוֹלַד מִפִּילַגְשׁוֹ שֶׁל גִּלְעָד, כִּי בַּזְּמַן הַהוּא עוֹד לֹא הֻתְּרוּ הַשְּׁבָטִים לְהִתְחַתֵּן זֶה בָּזֶה, וְעַל כֵּן מִי שֶׁלָּקַח אִשָּׁה מִשֵּׁבֶט אַחֵר הָיָה נוֹשְׂאָהּ לְפִילֶגֶשׁ, כְּלוֹמַר, בְּלֹא כְּתֻבָּה, וּבְנֵי הָאִשָּׁה שֶׁל גִּלְעָד חָשְׁבוּ שֶׁגַּם אֵין לְבֶן הַפִּילֶגֶשׁ זְכוּת בִּירֻשַּׁת אֲבִיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ לוֹ "לֹא תִנְחַל בְּבֵית אָבִינוּ כִּי בֶן אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה", כְּלוֹמַר, מִשֵּׁבֶט אַחֵר. אֲבָל הֵם טָעוּ בָּזֶה, וְלָכֵן אָמַר לָהֶם יִפְתָּח "הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי", כְּלוֹמַר, עֲשִׂיתֶם עִמָּדִי שֶׁלֹּא כַּדִּין, כִּי בֶּן הַפִּילֶגֶשׁ יוֹרֵשׁ. **ג)** **בְּאֶרֶץ טוֹב,** כָּךְ הָיָה שֵׁם הַמָּקוֹם. פֵּרוּשׁ אַחֵר, אֲדוֹן הָאָרֶץ הַהִיא הָיָה שְׁמוֹ "טוֹב", כְּמוֹ "אִם יִגְאָלְךָ טוֹב" (רות ג,יג).

ו) לְקָצִין, לְשַׂר.

שי למורא

יא) אֶת כָּל דְּבָרָיו, אֶת הַתְּנָאִי שֶׁבֵּינֵיהֶם. טו) אֶת אֶרֶץ מוֹאָב, לְפִי שֶׁהָיָה מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן מְבַקֵּשׁ "מֵאַרְנוֹן וְעַד הַיַּבֹּק", לְפִיכָךְ הֵשִׁיב לוֹ שֶׁאוֹתָהּ הָאָרֶץ הָיְתָה שֶׁל מוֹאָב בְּעֶבֶר הָרְחוֹק, וְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי לְקָחָהּ מִמּוֹאָב, וְיִשְׂרָאֵל לְקָחוּהָ מִסִּיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי. וְנִמְצָא שֶׁלֹּא לְקָחוּ יִשְׂרָאֵל לֹא מִמּוֹאָב וְלֹא מֵעַמּוֹן. יז) וְלֹא אָבָה, וְלֹא רָצָה לְתֵת לָהֶם לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ.

יח) וַיַּחֲנוּן, כְּמוֹ "וַיַּחֲנוּ". וְהַנּוּ"ן נוֹסֶפֶת כְּמִנְהַג הַלָּשׁוֹן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. יט) עַד מְקוֹמִי, עַד אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר נָתַן לִי ה׳.

עטרת מרים

שֶׁבָּנוּ אֵלֶיךָ לֹא לְהַרְאוֹת הַכְּנֵעָה וְחִבָּה יְתֵירָה, כִּי־אִם מִפְּנֵי הַדְּחַק, וְהֲלָכָתָן וְכַאֲשֶׁר תֵּלֵךְ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד: **ט** וַיֹּאמֶר יְפֻתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי יִסְבֹּם הַדָּבָר וְאֵלֵךְ לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי מַעֲצָמִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ מִצַּד הַדִּין, לָכֵן חָפֵץ אֲנִי שֶׁתְּשִׂימוּ אוֹתִי תֵּיכֶף לְרֹאשׁ: **י** וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יְפֻתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ וְיִהְיֶה הוּא לְעֵד בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה לְהַמְשִׁיל אוֹתְךָ מִיָּד: **יא** וַיֵּלֶךְ יְפֻתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ מִיָּד עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יְפֻתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו דִּבְרֵי תְפִלָּתוֹ וְתַחֲנוּנָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה: **יב** וַיִּשְׁלַח יְפֻתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ עָלַי כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי מַה הִיא סִבַּת הַמִּלְחָמָה, וּמָה אַתָּה רוֹצֶה מִמֶּנִּי: **יג** וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יְפֻתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן אֵלַי בְּשָׁלוֹם מִבְּלִי מְרִיבָה וּמִלְחָמָה: **יד** וַיֹּסֶף עוֹד יְפֻתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן: **טו** וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יְפֻתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף וַיָּבֹא קָדֵשָׁה: **יז** וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלָח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ: **יח** וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב: **יט** וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ

וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד:
ט וַיֹּאמֶר יְפֻתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ: י וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יְפֻתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה: יא וַיֵּלֶךְ יְפֻתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יְפֻתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה: יב וַיִּשְׁלַח יְפֻתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי: יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יְפֻתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם: יד וַיֹּסֶף עוֹד יְפֻתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן: טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יְפֻתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן: טז כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף וַיָּבֹא קָדֵשָׁה: יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים | אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלָח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ: יח וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב: יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ

בַּמִּדְבָּר יַם סוּף וַיָּסֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ בְּמִזְרָחָהּ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן אַרְנוֹן הוּא הַתְּחִלַּת גְּבוּל מוֹאָב וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי חָנוּ בְּהֶעֱבֵר מִזֶּה כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב: יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן

עטרת מרים

וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ עַד־מְקוֹמִי אֲרֶץ כְּנָעַן, מָקוֹם אֲשֶׁר נָתַן לִי ה׳: כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל: כא וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיַּכֻּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא: כב וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן שֶׁשָּׁם הָיוּ רַק מִדְבָּרוֹת: כג וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שָׁכַל הָאֱמֹרִי שֶׁלּוֹ הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְשׁוּ הֵם, וְאֵיךְ וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ ? בִּתְמִיהָה: כד בְּדֶרֶךְ לַעַג אָמַר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישֶׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ שֶׁלֹּא הִצְלִיחַ לְהַצִּיל הָאֶרֶץ מִיַּד מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ: כה וְעַתָּה הַטּוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב אֲשֶׁר מָלַךְ בָּעֵת הַהִיא וְהֶחֱרִישׁ, וְכֵן אַחֲרָיו הָיוּ מְלָכִים רַבִּים וּכְבָר עָבְרוּ שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְיִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים וּמַחֲזִיקִים בְּאֶרֶץ הָרוֹב רָב וְכִי אֶחָד מֵהֶם עָשָׂה מְרִיבָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם בַּעֲבוּר אַרְצוֹ: כו בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן קָרוֹב שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם מִיַּד יִשְׂרָאֵל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה, בָּעֵת הַהִיא בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן הַזֶּה: כז וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ כִּי לֹא עָשִׂיתִי לְךָ מְאוּמָה רָע וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי וְאִם אֵין בֵּינֵינוּ יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: כח וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו וְרָצָה לְהִלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל: ... אוּ: כט וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ גְּבוּרָה וְאֹמֶץ הַלֵּב מֵאֵת יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּהֶם בְּאַרְצָם: ל וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי: לא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה אִם הוּא בִּלְתִּי רָאוּי לְקָרְבָּן, אֲבָל אִם הוּא רָאוּי לְקָרְבָּן וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה:

שי למורא

כג) הוֹרִישׁ, לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין. תִּירָשֶׁנּוּ, לְשׁוֹן יְרֻשָּׁה. יוֹרִישֶׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ, בִּלְשׁוֹן לַעַג אָמַר לוֹ. נִירָשׁ, לְשׁוֹן יְרֻשָּׁה. כה) הֶרוֹב, וְכִי עָשָׂה הוּא מְרִיבָה. כו) בָּעֵת הַהִיא, בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַזְּמַן הַזֶּה. כט) רוּחַ ה׳, רוּחַ גְּבוּרָה מֵאֵת ה׳. עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן, עָבַר אֶל אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן. לא) וְהָיָה לַה׳, אִם אֵינוֹ רָאוּי לְעוֹלָה, יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה׳. שֶׁיִּהְיֶה תָּמִיד בִּקְדֻשָּׁה. וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה, וְאִם יִהְיֶה רָאוּי לְעוֹלָה, יַעֲלֵהוּ לְקָרְבָּן עוֹלָה.

כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל: כא וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיַּכֻּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא: כב וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן: כג וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ: כד הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישֶׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ: כה וְעַתָּה הַטּוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם: כו בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא: כז וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: כח וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן: ל וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי: לא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה אִם הוּא בִּלְתִּי רָאוּי לְקָרְבָּן וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה:

שי למורא

לג) וְעַד בֹּאֲךָ מִנִּית, וְעַד הַמָּקוֹם שֶׁתָּבוֹא בּוֹ אֶל מִנִּית. אָבֵל כְּרָמִים, כָּךְ הָיָה שְׁמוֹ שֶׁל מִישׁוֹר הַכְּרָמִים "אָבֵל הַכְּרָמִים" (ראה פירוש רש"י בראשית יד, ו).

עטרת מרים

לב וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: לג וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בֹּאֲךָ מִנִּית בְּמֶרְחַק הַמָּקוֹם הַהוּא הָיוּ עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל מִישׁוֹר כְּרָמִים מַכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה: לב וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: לג וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בֹּאֲךָ מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל כְּרָמִים מַכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

ב וַיִּרְא בָלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי: ג וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ד וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא: (לוי) ה וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין

הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֶּלִי: ו וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר: ז וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק: (ישראל) ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם: ט וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ: י וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי: יא הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָּבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא:

אגרות קודש

ב״ה, יום ג׳ פ׳ והנה פרח מטה אהרן גו׳ ויגמול שקדים
ראש חדש תמוז, חודש הגאולה, ה׳תשכ״ב
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו ממוצש״ק כ״א סיון.

ובעמדנו בראש חדש תמוז הוא חדש הגאולה, גאולת כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא ישראל.

והרי בתר רישא גופא אזיל.

יהי רצון שתהי׳ נשיאות ראש כל או״א בעניניו הפרטים ובענינים הכללים בם צריך לפעול - גם יחד.

פעולות כאו״א, בכל הענינים עליהם מסר נפשו בעל הגאולה והשמחה הבע״ל, וצוה עליהם לתלמידיו, להולכים באורחותיו ובכלל - לכל השייכים אליו, בתוככי כלל ישראל.

תהיינה כמאן דבעי למיהוי ובזריזות (מצדו) ובמהירות (מצד העזר מלמעלה) לקיים

המטרה הפנימית של כל הפעולות: אנן פועלי דיממי אנן - מאכן ליכטיג - להאיר ועד שיומשך האור למטה להיות - נראה אור

בברכת חג הגאולה ולבשו״ט בכלל ובפרט

מ. שניאורסאהן

פרק ה משנה ה

עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם, וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלֹא כִבּוּ הַגְּשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נִצְּחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן, וְלֹא נִמְצָא פְסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים, וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם:

נקודות משיחות קודש

הגמרא[1] מקשה - "פתח במקדש וסיים בירושלים". ומתרצת "איכא תרתי אחרנייתא במקדש". ואולם מכך שהמשנה בכל־זאת כוללת את שני הנסים שאירעו בירושלים בתוך רשימת עשרת הנסים ש"נעשו לאבותינו בבית־המקדש", מוכרחים לומר שגם שני אלה ("לא הזיק נחש ועקרב", "ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום") החלו בבית־המקדש ומשם התפשטו לכל ירושלים:

הסיבה לכך שנחש ועקרב לא הזיקו היתה - שתהיה מנוחת הנפש לאדם המקריב קרבן. מסיבה זו צריך היה הנס להתרחש בכל רחבי ירושלים, שכן שם שהה האדם בזמן הקרבת הקרבן ובעת אכילתו.

כעין זה גם בנס "שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום". מכיון שהקרבת הקרבן מחייבת לינה בירושלים, שהרי אי־אפשר ללון בעזרה[2], צריך היה להתרחש נס מיוחד - שכל מי שהקריבו את קורבנותיהם יוכלו ללון בלא דוחק בירושלים[3].

ובכל זאת היה הבדל בפרטי שני הנסים האלה, בין בית־המקדש לירושלים:

בירושלים היה הנס ש"לא הזיק נחש ועקרב", אף כי יתכן שהיו שם "נחש ועקרב"; ואילו בבית־המקדש כלל לא היו "נחש ועקרב", שהלא קל־וחומר הוא ממה שנאמר במשנתנו "ולא נראה זבוב בבית המטבחים" - ומה אם מציאותו של זבוב פוגמת בקדושת בית־המקדש, מציאותם של נחש ועקרב על־אחת־כמה־וכמה!

גם בנס השני ש"לא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים" - יתכן לומר שבפועל היה המקום צר לכולם, אך הדבר לא היה מורגש, (וזאת מסיבת היותם עסוקים בענינים רוחניים) ולכן בפועל איש "לא אמר" זאת. לעומת זה, בבית־המקדש עצמו הנס היה גדול עוד יותר: המקום עצמו אכן היה מרווח - "עומדים צפופים ומשתחוים רוחים".

('תורת־מנחם - התוועדויות' תשמ"ג, כרך ד, עמ' 1914)

בביאור דברי המשנה המציינת שני בעלי חיים אלה דוקא, אף שלבטח גם שאר החיות לא הזיקו - יש לומר (על־פי פנימיות הענינים):

בספר ערכי־הכנויים[4] כתוב שהנחש ארסו חם [כנרמז בלשון הכתוב[5] - "הנחשים השרפים"] ואילו העקרב ארסו קר[6].

בעבודת האדם, הנחש והעקרב מייצגים שני אופנים של התנגדות לקדושה:

"נחש שרף" - היינו החמימות וההתלהבות בעניני העולם ותאוותיו. ואולם לכך יש תקנה - להפוך את ההתלהבות לקדושה, אהבת ה' כרשפי אש.

"עקרב ארסו קר" - ענינו קרירות בעבודת ה'. הנהגה זו גרועה אף יותר משל הנחש, כי הקרירות היא סימן להיפך החיים.

על־פי זה־יובן מה שנאמר בגמרא[7] על אדם העומד בתפילת שמונה־עשרה, "נחש כרוך על עקבו לא יפסיק; עקרב כרוך על עקבו - יפסיק". כאשר יהודי עומד בתפילה ולפתע אוחזת בו חמימות לעניני העולם, אין לו להפסיק את תפילתו, שכן סוף־סוף עם החיות והחמימות שבו, יכול הוא להפוך את ההתלהבות לעניני קדושה.

אבל כאשר עומד הוא בתפילה ולפתע אוחזת בו קרירות, הנה גם אם זו נאחזת ב"עקבו" בלבד, כלומר שעדיין לא השפיעה על מוחו ולבו - עליו להפסיק את תפילתו. כי קרירות היא (כאמור) סימן להיפך החיים, ואם זהו מצבו אות היא שכל סדר עבודתו אינו כדבעי ועליו לשנותו ולהתחיל סדר עבודה אחר; עבודה מתוך חיות והתלהבות הבאה כתוצאה מלימוד פנימיות התורה - אילנא דחיי.

זהו אפוא הנס שהיה בירושלים, "שלימות היראה"[8] - לא היה בה נתינת־מקום לחמימות בעניני העולם וכל־שכן לא לקרירות.

(שיחות קודש תשל"ו - פרשת חוקת־בלק, לקוטי־שיחות כרך ב, עמ' 372)

---

1) יומא כא, א. 2) שהרי קל־וחומר היא מהדין ש"אין ישיבה בעזרה" (יומא כה, א). 3) ויש לומר, שנס זה נפעל כתוצאה מהנס שאירע בבית־המקדש, "עומדים צפופים ומשתחוים רווחים". 4) מערכת נחש. 5) חוקת כא, ו. 6) ראה ברכות נח, ב "אלמלא חמה של כסיל וכו'". 7) ברכות ל, ב. 8) בראשית רבה נו, י.

לוח זמנים לשבוע פרשת חוקת בחו"ל (בלק באה"ק) בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	5:43	5:46	8:32	8:34	9:12	9:14	10:25	10:26	13:21	13:22	19:49	19:47	20:18	20:16	19:27	20:28
חיפה (ק)	5:38	5:41	8:28	8:30	9:09	9:11	10:23	10:24	13:20	13:21	19:55	19:53	20:22	20:20	19:24	20:32
ירושלים (ק)	5:40	5:43	8:29	8:31	9:10	9:12	10:22	10:24	13:19	13:20	19:53	19:52	20:18	20:16	19:12	20:28
תל אביב (ק)	5:41	5:44	8:30	8:33	9:11	9:13	10:24	10:26	13:21	13:22	19:51	19:49	20:20	20:19	19:29	20:31
אוסטריה, וינה (ק)	5:02	5:07	7:47	7:53	8:59	9:02	10:20	10:22	13:39	13:40	20:56	20:53	21:40	21:35	20:35	21:54
אוסטרליה, מלבורן (ח)	7:36	7:34	9:19	9:18	9:58	9:58	10:49	10:49	12:55	12:56	17:16	17:19	17:45	17:49	17:01	18:01
אוקראינה, אודסה (ק)	5:12	5:17	8:00	8:05	9:05	9:08	10:25	10:27	13:41	13:42	20:52	20:48	21:33	21:29	20:31	21:46
אוקראינה, דונייצק (ק)	4:37	4:42	7:23	7:28	8:33	8:36	9:55	9:57	13:13	13:14	20:30	20:26	21:13	21:08	20:09	21:27
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	4:46	4:52	7:30	7:37	8:43	8:46	10:05	10:07	13:25	13:25	20:43	20:39	21:27	21:22	20:22	21:41
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	5:03	5:09	7:39	7:48	9:05	9:08	10:28	10:30	13:51	13:51	21:17	21:12	22:04	21:58	20:55	22:18
אוקראינה, קייב (ק)	4:55	5:01	7:29	7:39	8:57	9:00	10:20	10:22	13:43	13:44	21:10	21:06	21:58	21:52	20:49	22:13
איטליה, מילאנו (ק)	5:42	5:47	8:32	8:36	9:33	9:36	10:53	10:55	14:07	14:08	21:16	21:13	21:53	21:50	20:56	22:06
אקוואדור, קיטו (ח)	6:16	6:17	8:44	8:45	9:15	9:16	10:18	10:19	12:49	12:50	18:22	18:23	18:46	18:47	18:05	18:56
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	8:01	7:59	9:50	9:50	10:28	10:27	11:19	11:19	13:29	13:29	17:58	18:01	18:26	18:29	17:43	18:41
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	9:10	9:08	10:46	10:46	11:28	11:27	12:17	12:17	14:20	14:21	18:30	18:34	19:03	19:07	18:16	19:19
ארה"ב, בולטימור (ק)	5:47	5:51	8:38	8:41	9:27	9:29	10:43	10:45	13:48	13:49	20:36	20:33	21:10	21:07	20:16	21:21
ארה"ב, ברוקלין (ק)	5:32	5:36	8:23	8:27	9:14	9:17	10:31	10:33	13:38	13:39	20:29	20:27	21:04	21:01	20:09	21:16
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	5:32	5:36	8:24	8:27	9:15	9:17	10:31	10:33	13:39	13:39	20:30	20:27	21:05	21:02	20:10	21:16
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:03	6:07	8:54	8:58	9:48	9:50	11:06	11:07	14:15	14:16	21:11	21:08	21:48	21:44	20:51	21:59
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:27	6:30	9:15	9:17	9:55	9:56	11:06	11:08	14:01	14:02	20:27	20:25	20:55	20:53	20:08	21:05
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:48	5:51	8:37	8:40	9:20	9:22	10:34	10:35	13:33	13:33	20:06	20:04	20:37	20:35	19:47	20:47
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:35	6:38	9:21	9:23	9:59	10:00	11:09	11:10	14:00	14:01	20:16	20:15	20:44	20:42	19:58	20:53
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	5:26	5:30	8:17	8:21	9:09	9:12	10:26	10:28	13:34	13:35	20:27	20:25	21:03	21:00	20:07	21:14
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	5:57	6:01	8:48	8:52	9:39	9:41	10:55	10:57	14:02	14:03	20:53	20:50	21:28	21:25	20:33	21:39
ארה"ב, שיקגו (ק)	5:23	5:27	8:14	8:18	9:07	9:09	10:24	10:26	13:33	13:34	20:28	20:25	21:04	21:01	20:08	21:16
בוליביה, לה-פס (ח)	7:02	7:02	9:16	9:16	9:48	9:48	10:46	10:46	13:07	13:08	18:13	18:15	18:38	18:40	17:57	18:49
בלגיה, אנטוורפן (ק)	5:35	5:41	7:57	8:14	9:39	9:43	11:03	11:06	14:28	14:29	21:59	21:54	22:47	22:42	21:37	23:03
בלגיה, בריסל (ק)	5:38	5:43	8:07	8:19	9:40	9:44	11:04	11:06	14:28	14:29	21:57	21:52	22:45	22:39	21:35	23:00
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:49	6:49	8:55	8:55	9:29	9:29	10:24	10:25	12:42	12:42	17:39	17:41	18:00	18:02	17:22	18:12
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:36	6:35	8:42	8:43	9:16	9:16	10:12	10:12	12:30	12:30	17:23	17:26	17:49	17:51	17:07	18:02
בריטניה, לונדון (ק)	4:52	4:58	7:05	7:27	8:57	9:00	10:21	10:23	13:46	13:47	21:20	21:15	22:08	22:02	21:01	22:23
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	4:49	4:56	7:14	7:15	8:59	9:03	10:25	10:28	13:56	13:56	21:38	21:33	22:32	22:25	21:19	22:50
גרמניה, ברלין (ק)	4:53	4:59	7:11	7:12	9:00	9:03	10:25	10:28	13:53	13:53	21:31	21:27	22:22	22:15	21:09	22:38
גרמניה, פרנקפורט (ק)	5:24	5:30	8:01	8:09	9:25	9:28	10:48	10:50	14:11	14:11	21:36	21:32	22:23	22:17	21:15	22:37
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:56	6:55	8:57	8:58	9:32	9:32	10:27	10:27	12:42	12:43	17:36	17:38	17:56	17:58	17:20	18:08
הודו, מומבאי (ח)	6:06	6:08	8:49	8:50	9:23	9:24	10:31	10:32	13:16	13:17	19:20	19:20	19:46	19:46	19:02	19:56
הודו, פונה (ח)	6:03	6:05	8:45	8:47	9:19	9:21	10:27	10:29	13:12	13:13	19:15	19:15	19:41	19:41	18:57	19:51
הונגריה, בודפשט (ק)	4:54	4:59	7:41	7:46	8:49	8:52	10:10	10:13	13:28	13:29	20:42	20:39	21:25	21:20	20:22	21:38
טורקיה, איסטנבול (ח)	4:35	4:39	7:26	7:30	8:18	8:21	9:35	9:37	12:43	12:43	19:35	19:33	20:11	20:08	19:15	20:22
יוון, אתונה (ק)	6:09	6:13	9:00	9:03	9:48	9:50	11:03	11:05	14:07	14:07	20:51	20:48	21:24	21:21	20:31	21:35
מולדובה, קישינב (ק)	5:17	5:22	8:05	8:10	9:11	9:14	10:32	10:34	13:49	13:49	21:01	20:58	21:43	21:39	20:41	21:56

לוח זמנים לשבוע פרשת חוקת בחו"ל (בלק באה"ק) בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:03	6:05	8:45	8:47	9:20	9:21	10:28	10:29	13:14	13:15	19:18	19:18	19:44	19:44	19:00	19:54
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	8:09	8:06	9:34	9:33	10:20	10:19	11:06	11:06	13:04	13:05	16:59	17:04	17:36	17:40	16:45	17:53
נפאל, קטמנדו (ח)	5:14	5:16	8:01	8:03	8:39	8:41	9:50	9:52	12:43	12:44	19:03	19:02	19:31	19:30	18:44	19:41
סין, בייג'ין (ח)	4:52	4:56	7:44	7:47	8:34	8:36	9:50	9:52	12:56	12:57	19:46	19:43	20:20	20:17	19:24	20:31
סינגפור, סינגפור (ח)	7:04	7:05	9:34	9:35	10:05	10:05	11:08	11:08	13:40	13:41	19:15	19:16	19:39	19:40	18:58	19:49
פולין, ורשא (ק)	4:24	4:30	6:41	6:42	8:30	8:34	9:55	9:58	13:22	13:23	20:58	20:53	21:49	21:43	20:36	22:05
פרו, לימה (ח)	6:30	6:30	8:48	8:49	9:19	9:20	10:19	10:19	12:43	12:44	17:57	17:58	18:21	18:22	17:40	18:32
צרפת, ליאון (ק)	5:58	6:03	8:48	8:52	9:50	9:53	11:10	11:12	14:24	14:25	21:32	21:29	22:12	22:08	21:12	22:25
צרפת, פריז (ק)	5:55	6:01	8:38	8:45	9:53	9:56	11:15	11:18	14:36	14:36	21:57	21:53	22:40	22:35	21:36	22:54
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:50	5:51	8:22	8:23	8:54	8:55	9:57	9:58	12:32	12:33	18:13	18:13	18:37	18:37	17:55	18:47
קנדה, טורונטו (ק)	5:43	5:48	8:34	8:38	9:31	9:33	10:49	10:51	14:01	14:01	21:04	21:01	21:39	21:35	20:44	21:51
קנדה, מונטריאול (ק)	5:13	5:18	8:03	8:07	9:04	9:07	10:24	10:26	13:38	13:38	20:46	20:43	21:25	21:21	20:25	21:37
קפריסין, לרנקה (ק)	5:38	5:41	8:28	8:31	9:12	9:14	10:26	10:28	13:26	13:27	20:02	20:01	20:34	20:32	19:43	20:44
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	4:28	4:35	7:01	7:02	8:42	8:46	10:10	10:13	13:44	13:44	21:33	21:28	22:33	22:25	21:11	22:52
רוסיה, מוסקבה (ח)	3:55	4:03	6:34	6:35	8:13	8:17	9:41	9:44	13:18	13:18	21:17	21:11	22:16	22:07	20:55	22:37
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	4:33	4:38	7:20	7:25	8:27	8:30	9:48	9:50	13:05	13:06	20:19	20:15	21:01	20:56	19:58	21:14
שוויץ, ציריך (ק)	5:37	5:42	8:24	8:29	9:32	9:35	10:53	10:55	14:10	14:11	21:29	21:26	22:06	22:02	21:08	22:20
תאילנד, בנגקוק (ח)	5:56	5:58	8:35	8:36	9:07	9:09	10:14	10:15	12:55	12:56	18:50	18:50	19:15	19:15	18:32	19:25

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00688
07/07/2019

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים